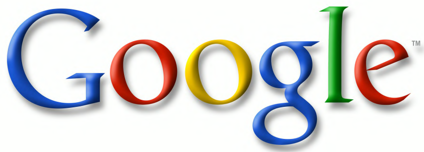
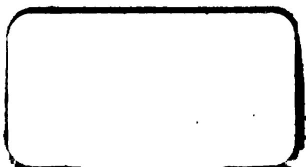
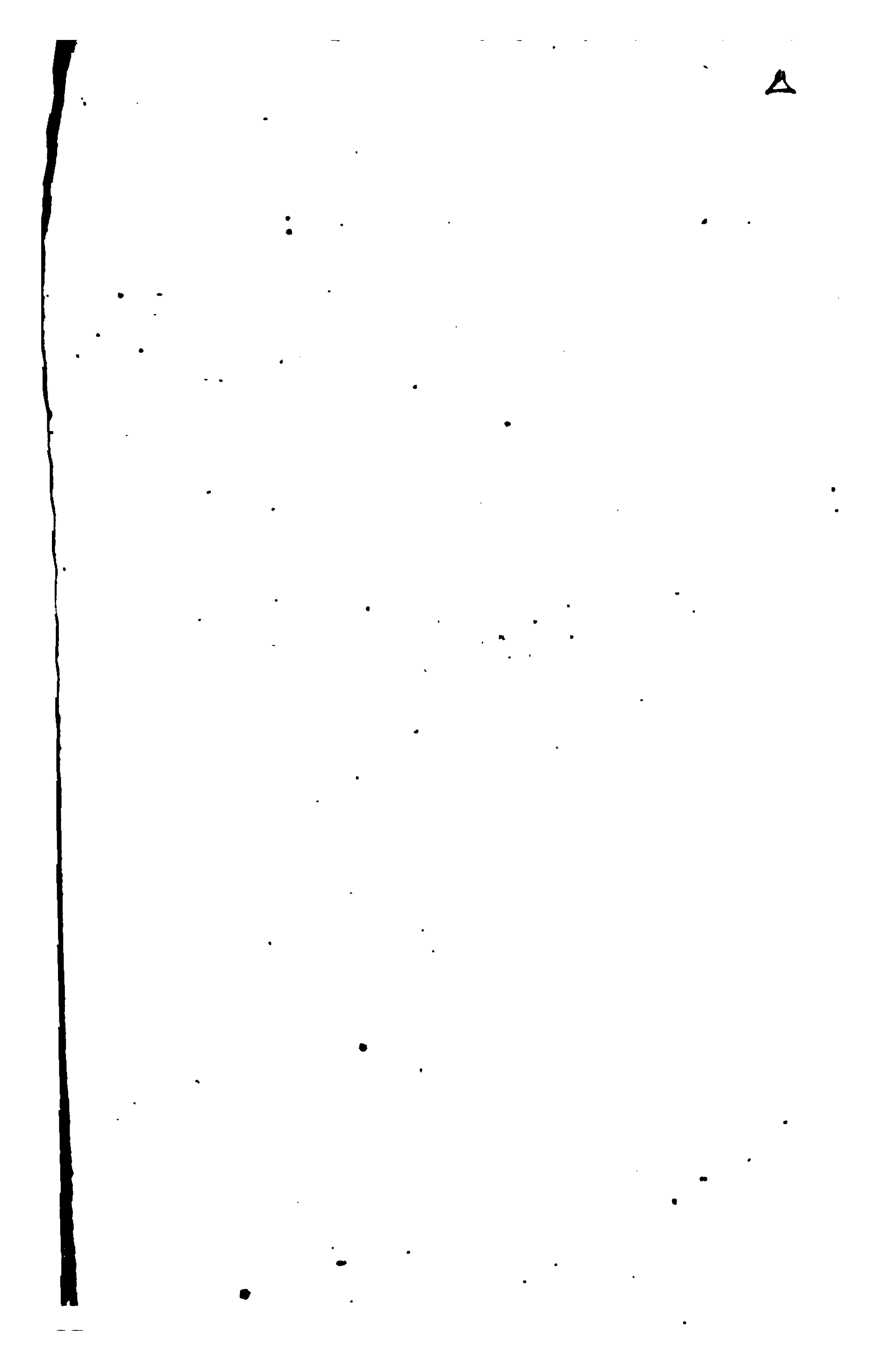

322 defect

HET

Zuid Afrikaansche Tijdschrift.

J. H. Hofmeyr, Jr., Redakteur.

NIEUWE REEKS,

DEELEN XVII EN XVIII.

Februarij 1886 *tot Februarij* 1887.

KAAPSTAD:
JAN REGTER (HOFMEYR & REGTER), UITGEVER,
1887.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

FEBRUARIJ 1886.

Uit den Ouden Tijd.

(Vervolg van het berigt van den heer Graevenbroeck, Secretaris van den Raad van Politie in 1695, over de Naturellen aan de Kaap.)

Een huwbare maagd wordt door een vrijer uit een naburige, niet uit hare eigene kraal zoo goedkoop mogelijk gekocht; en de hier opgegeven regel laat zich goedkeuren. Door hun zeden en door lang gebruik is het namelijk vastgesteld om haar te verloven aan een vreemde en niet aan iemand van den stam, omdat men zoo doende bloedschande verhoedt en een ongeoorloofd huwelijk met verwanten vermijdt. Ook daartoe moet dit welligt dienen dat vrede en eendragt zoowel als verkeer met de naburen door dit heilig huwelijksverbond beter verzekerd zullen worden. Als daarna de vrijer, volgens de, overeenkomst betaling gedaan en aan zijn schoonvader wapenen, vee en wat meer bij barbaren in waarde wordt gehouden afgeleverd heeft, dan geeft de vader, of bij diens afsterven zijn zoon, de bruid ten huwelijk. Is er ook geen zoon dan geeft de naaste bloedverwant het meisje ten huwelijk (of liever, zou ik zeggen, ter slavernij), zonder bruidschat, huwelijksgiften of gasterijen en slechts van kleêren voorzien, en houdt den geheelen prijs voor zich. De bruid sluit het huwelijk aan haar

A

vaders plek, en als onderpand van hare liefde en trouw als huisvrouw snijdt zij een lid van den pink der linkerhand af, om bij elk nieuw huwelijk weder zulk een afsnijding te verrigten. Zij moet dus wel er op gesteld zijn dat haar man in leven blijft, als zij niet op den duur haar vingers wil kwijt raken.

Als een kraamvrouw vroeger reeds drie of vier kinderen verloren heeft en bang is kinderloos te blijven, dan zoekt zij het leven van haar nog overig kind van de kwaadwerende goden te verwerven door op het naakte ligchaam van haar zoontje, door een gat in het dak der hut, water uit een pot te gieten die zij uit de naaste bron of rivier gevuld heeft; en dan, in het midden der hut zittende, legt zij haar kind tegen haar ligchaam aan en kust het als ware het eerst nu geboren. Vervolgens snijdt zij, als kwaadafwerend offer, van elk harer pinken een lid af, en begraaft de twee in den grond. Eindelijk worden gasten rijkelijk onthaald en vermaken zich zeer, met een priester als voordanser, zoo als in bijna alle zaken pleegt te geschieden.

De vrijer, om zijn vurige en kuische liefde aan zijn geliefde te toonen, drukt haar linkerwang zachtjes tusschen den duim en den voorvinger van zijn regterhand, en kust deze dan; en even zoo gebeurde het eens dat een driejarig Naturellenknaapje, dat mij om een stuk geld vroeg, toen het zijn zin kreeg terstond den penning, van vreugde opspringende, aan zijn moeder gaf, die het gretig met haar linkerhand aanpakkende met de twee vingers van haar regterhand den linkerwang van het jongske aanraakte, en toen, in mijn tegenwoordigheid, de vingers aan haar lippen bragt en vrolijk kuste.

Na het sluiten van het huwelijk wordt een paar schapen of, als de rijkdom van den bruidegom genoeg is om zulke kosten te dragen, zelfs een os, door een priester of wigchelaar geslacht, terwijl intusschen de jonggetrouwde bij een vrouw wordt gedaan die, om hare kennis van voorteekens of priesterlijke verrigtingen en om haar zeden, hooger dan de rest staat aangeschreven, ten einde deze haar in de huwelijkspligten onderrigt moge toedeelen. Deze leert haar dan hoe zij haar echtgenoot voor zich winnen en hem liefkozen moet, en in welke geheimnissen de huwelijkspligten bestaan; en eindelijk zalft de leerares haar de voeten met de gal van een gedood dier,

welks galblaas zij dan boven op het dak der hut zet waar dit alles geschiedt. Vervolgens neemt de priester of wigchelaar de jonggehuwden naakt, slechts met bedekt midden, om hen van top tot teen met gesmolten beestenvet, even warm gemaakt, te bestrijken, en ook hun kleederen worden vet gemaakt, wordende daarna beider vel door hem bestrooid met poeder van het kruid buchu, even als het vroeger bij Romeinen en Grieken gewoonte was om een offerdier met gemalen en gezouten tarwe bij wijze van wijding te bestrooijen. Daarna bindt hij aan beider hals het gedraaide hartvlies van het offerdier, net als men bij ons iemand een halsketting omdoet, en scherpt hij de jonggehuwden in om in wederzijdsche liefde, kuischheid en trouw te leven, zich een talrijk kroost te verwerven, en wat er al meer bij het huwelijk wordt gevorderd. Vol feestzin op hun manier grijpen dan allen naar de vette spijzen en gaat men aan den dans, terwijl echter de mans apart van de vrouwen hun maal houden, en de seksen dus elk in een apart verblijf feestvieren. Alleen de bruid blijft op dien vrolijken en voor haar meest feestelijken dag en nacht, tot den volgenden morgen, vasten, zonder haar keel, al is deze ook nog zoo droog, te bevochtigen, naar ik meen omdat zij al te blijde is dat zij een man heeft; en haar hartje neemt den schijn aan van treurig te zijn, schoon het opspringt van vreugde nu zij tot de getrouwde vrouwen behoort. Des nachts blijft de bruidegom met de bruid in één vertrek, en wat daar gebeurt, dat is een geheim en mag mijnentwege dit altijd blijven.

Als de bruiloft op zijn fraaist gevierd is, brengt de bruidegom zijn bruid, omgeven door beider bloedverwanten, bruidsjonkers en vrienden, naar zijn huis, waar zij ontvangen worden met een nieuw drinkgelag en feestmaal zoo als de tijd het meêbrengt, en vanwaar, als men met het offeren klaar is, na een plegtige inwijding door den offeraar en heilbeden voor de jonggetrouwden, allen naar hun gewoon bedrijf terugkeeren.

Een kraamvrouw dienden hare naaste vrouwelijke bloedverwanten als vroedvrouwen. Op den achtsten dag na de geboorte van het kind, en somtijds later, wasschen zij de kraamvrouw in den winter met laauw, in den zomer met koud water van top tot teen in haar hut, terwijl al de mans verwijderd zijn; en eerst dan laten zij haar toe om uit te gaan.

Daarna noodigt de man zijn bloed- en aanverwanten uit om op zijn plek zamen te komen, waar hij dan, als men zamenzit, het eerst zijn vrouw vraagt over den naam dien men het kind geven zal. In den regel stemt hij met haar in, en dan juichen al de rest de schranderheid der kraamvrouw toe, begroeten het kind bij zijn naam, en na het even, als zijn ouders, geluk gewenscht te hebben brengen zij den dag door met het vieren van het geboortefeest. Ik ken een Naturel, die *Gauda*, d.i. damhert, (*) heet, omdat op den dag van zijn geboorte, terwijl zijn moeder niet wist welken kost zij te eten zou geven, zijn vader met herten beladen van de jagt thuis kwam, zoodat men het vleesch aan de hongerige gasten kon geven, en de vellen als zwachtels voor het kind kon gebruiken. Vandaar de naam dien zij het gaf. Een andere kwam midden in den zomer in de kraam, net op een tijd dat de zon met zijn stralen de aarde en het vee het meeste droog maakt, en gene dus dor is, het vee geen melk geeft. Toen nu de kraamvrouw hierbij nog zag dat ook haar eigen borsten droog waren, noemde zij haar dochtertje *Bithatà*, een zamenstel van *Bi*, melk, en *Thathè* gebrek, en dus met een zeer gepasten naam.

Als een huisvader rijkelijk vee heeft dan wordt weder door den offeraar een dier gedood, met welks warme vet kind en moeder door den wigchelaar bestreken en met buchu, even als vroeger, bestrooid worden. Als het geboortefeest gevierd is begeeft de man zich voor een of twee weken naar buiten, en zoolang het kind niet gespeend is slaapt de man dikwijls een heel jaar afzonderlijk gelijk hij ook doet als hij staat vader te worden. In dien tijd houdt hij het met bijzitten of wie hij krijgen kan. Intusschen hebben deze Naturellen verscheiden vrouwen te gelijk, die elk in haar eigen hut wonen, naauwgezet voor de huishouding en de bevelen van haar man zorgen, en wedijveren in vriendelijke blikken en woorden, terwijl hij voor twee of drie nachten nu eens deze, dan gene, naar mate van elker liefttaligheid en verdienste, bezoekt, en dus in zijn vrouwenliefde door afwisseling en verscheidenheid van genot zich nieuwe prikkels zoekt. Wie echter niet

(*) Natuurlijk wordt hiermede een soort van bok bedoeld, maar het is moeijelijk te ontdekken welke soort door een schrijver uit dien tijd met den Latijnschen naam van *dama* betiteld werd.

gehoorzaam is krijgt slag, en is zij al te slecht en voor verbetering onvatbaar, dan verstoot hij haar.

Als een vrouw een zoon baart die in het leven blijft, dan geeft de vader haar een dragtige koe ten geschenke, en gelast de moeder om zoowel met haar eigen als met de koemelk haar zoon te voeden en hem op te brengen met de behoorlijke zorg, tevens wakende over het toenemen van zijn vermogen. Baart zij een dochter dan geeft haar man haar denzelfden last als wanneer hem een zoon is geboren; maar de koe die hij haar heeft toevertrouwd voor het voeden van haar dochter voegt hij, als deze sterk genoeg is om zelf en zonder hulp uit een zakje haar melk, water of bier te drinken, met haar kalf bij zijn verdere kudde. Daar zij een zwaar en onbehouwen leven leiden worden zij spoedig, ook als zij nog jong zijn, onvruchtbaar; en vandaar, mijns inziens, het geringe aantal des volks.

De zon aanbidden zij als den gever van al het goede, en zij achten ze hoog, maar de maan geenszins. De zon noemen zij *sorè*, de maan *cha*, en met laatstgenoemden naam wordt ook drek door hen bestempeld, waarschijnlijk omdat zij haar alle ziekten van menschen zoowel als dieren wijten, en al de menigte euvelen die men lijdt, schrijvende de vrouwen aan de volle maan de zuiveringen toe die haar tot last zijn. ....

....

....

....

.... Ook maken zij bitsche aanmerkingen op het gebruik van dezen om kostbare halskettings, die duurder gekocht worden dan groote kudden vee, en geen nut hebben dan dat wat de wereld er aan hecht, te dragen, terwijl zij zelve door de kracht der hartevliezen en darmen die zij aan den hals dragen, en de vetheid van het geofferde vee, middelen waar de lieden van onzen landaard zoo zeer meê spotten, somtijds ziekten verdrijven of voorkomen.

Van de Joden, zou men zeggen, hebben de bewoners der binnenlanden de besnijdenis geleerd..........................

....

....

....

Dat zij van hun voorvaders geleerd hebben om te offeren en voor zieken, huwenden en het sluiten van verdragen

barbaarsche plegtigheden te verrigten, is niet onwaarschijnlijk.

Vanwaar zij de gewoonte hebben om reinigings,- bruilofts- en andere feesten vrolijk tijdens volle maan te vieren, bij huwelijks- zoo wel als bij lijkplegtigheden, tusschen de rouwklagten in, grappen te maken, en verder te offeren en stamverbonden door plegtigheden te heiligen, dat laat zich moeijelijk zeggen, en zij zelve weten het niet.

Bij onze Naturellen heerscht dit bijgeloof dat zij niet gelooven dat iemand op natuurlijke wijze aan zijn eind komt, maar meenen dat allen die niet door de wapenen des vijands sneuvelen, of wel door wilde beesten verscheurd of door slangen en andere giftige dieren gebeten worden, aan vergif sterven. Daarom, als iemand aan een ziekte sterft, gaan de lieden bij Natal meestal naar een waarzegger (of liever valschzegger) om te vragen wie den gestorvene met vergif heeft omgebragt. Deze, naar mate hij net er aan denkt, of wel hoop, smart, kwaadheid of nijd hem aanzet, noemt iemand; en wie ook door dien wigchelaar valschelijk beschuldigd wordt, al is het vader, zoon, of broeder of wel een vriend, buurman of aanverwant van den overledene, dien sleept men terstond, op gezag van den toovenaar, zonder de zaak nagegaan en er een dieper onderzoek naar ingesteld te hebben, onverhoord en onverdedigd naar de strafplaats, en legt hem naakt op zijn rug, langs den weg, op den grond, met handen en voeten gebonden en in de aarde ingegraven, blootgesteld aan zonnehitte en avondkoude, aan schimp en spot der voorbijgangers. Somtijds zelfs zetten zij op zijn buik een nest van roode mieren, die zijn ingewanden doorknagen terwijl hij nog leeft, zoodat hij onder duizend pijnigingen een ellendigen dood sterft. Zooveel kwaad kan de godsdienst brengen! en dikwijls heb ik mij met Cato verwonderd hoe een wigchelaar den ander zonder lagchen kan aanzien. 't Is vreemd hoe lieden sterk van ligchaam en geest, moedig en gereed voor den strijd, en zonder een ader van gemeenheid, zich straffeloos laten bedriegen door die booze, domme en verwaande schurken, die met schandelijk pogchen beweren dat zij zich—een fraaije gedaantewisseling!—in een leeuw of ander dier kunnen veranderen, storm, regen, hagel, donder en bliksem kunnen maken, de sterren nagaan en er de toekomst uit voorspellen, en door goddelijke ingeving de waarheid kennen. Opdat

nu onze landslieden hun lagen en beleedigingen niet zouden tegengaan (*), hebben zij onder elkander de eenstemmige afspraak gemaakt om, als men hun over vergif een vraag stelt, te antwoorden dat aan de Europeanen alle vergif geheel onbekend is. Op die wijze hebben de waarzeggers, alle gevaar om er in te loopen voorkomende, veilig en zonder dagelijks met den dood afrekening te houden, onder de Magosen geleefd.

Aan dezen kant van het gebergte weten de mans hoe met kracht een stok te buigen, er een snaar op te spannen en daarlangs hun vingers te laten gaan, gelijk ook op rietfluitjes te spelen en op hoorns van land- en zeedieren te blazen. Hun vrouwen zingen een oud lied, bijna altijd hetzelfde, en slaan daarbij met haar handen op een huid die over een pot is gespannen en met banden en riemen vastgemaakt, iets wat op Europésche ooren geen aangenamen indruk maakt. Met de beenen overdwars zitten dan de tamboerijnspeelsters op den grond, nu eens de oogen naar hemel en maan verheffende, dan ze neerslaande naar den grond en een met melk gevulde pot, op eigen manier en met verdubbeld geschreeuw haar muziek makende.

Het binnenland, grenzende aan Aethiopië, telt zeer vele dorpen, welker liefelijkheid de inboorlingen bekoort, terwijl vreemdelingen gelokt worden door den overvloed van alle zaken en de vruchtbaarheid van den grond. Toen in 1686 de schipbreukelingen van het schip *Stavenisse* zich hierheen redden, werden zij met zooveel vriendelijkheid, trouw en welwillendheid door de barbaren publiek en privaat ontvangen, dat sommige Hollanders wegens die minzame behandeling liever daar hun fortuin zoeken en hun woonsteden opzetten dan met een adviesjagt, door de gezagvoerders van onze Kompagnie daarheen gezonden, naar de hunnen terugkeeren wilden, daar zij verklaarden in het ouderlijk huis niet beter behandeld of vriendelijker ontvangen en nergens met meer liefkozingen en gunstbewijzen gelokt te zijn dan in dit vreemde land. Voor wie wat waard is, voegden zij er bij, was elk land een

(*). De vertaling van deze woorden zoo als zij er staan is: "opdat onze landslieden niet aan hun lagen bloot zouden staan;" maar de woorden hier met blootstaan vertaald kunnen *des noods* ook als "lastig zijn voor," en dus "tegengaan," worden opgevat, en dit geeft in den zamenhang een beteren zin. VERTALER.

vaderland, en zij wenschten geen ander dan dit, waar zij door aanwijsing van het lot en door een blijkbare beschikking van boven zulk een rustige woonplaats gevonden hadden. Holland was bij toeval en door den wil hunner ouders hun land geworden; dit nieuwe kozen zij uit eigen beweging en ingeving. Dit gezegd hebbende riepen zij de schepelingen vaarwel toe, tevens hun toewenschende dat zij, het anker ligtende, met goeden wind en naar den regten koers het schip sturen en gelukkig naar de gewenschte haven komen mogten. Naar ik gis zullen zij nooit van plan veranderen of wenschen dat zij het niet gevolgd waren; en slechts dit vrees ik dat men hun zal kunnen verwijten dat zij, hun feestdagen en hun voorvaderlijke godsdienst vergetende, ingewijd in de godsdienstplegtigheden van barbaren en daar als nieuwbekeerden dienende, ten slotte van de ware Godheid en van Christus dien zij beleden hebben en diens echte dienst zullen afvallig worden; even als zekere Portugees die, in 1652 uit Indië komende, aldaar schipbreuk leed, zijnde de planken, kanonnen, ankers en heel wat tuigaadje van zijn schip, aan tijd en vloed en aan den ouderdom die alles ten gronde helpt het hoofd biedende, nog steeds op het strand te zien. Die man leeft aldaar, besneden en tot een vreemde godsdienst overgegaan, getrouwd met een inlandsche vrouw, waar hij kinderen bij heeft, in ruime omstandigheden met de zijnen, maar zijn landtaal en den voorvaderlijken dienst van God heeft hij vergeten. Daaruit kan men zien hoeveel de inboorlingen aan de blanken hechten, dien zij niet slechts hun dochters ten huwelijk geven, maar die zij buitendien met allerlei geschenken, eerbewijzen en weldaden aan zich verbinden, en naar wier bevelen zij luisteren als waren zij wetten.

Maar wacht eens! ik moet hier niet met stilzwijgen een armen jongen voorbijgaan, die in ongelukken door weinigen is geëvenaard. Met korte woorden zal ik beschrijven de bezwaren die den naauwelijks twaalfjarigen Franschen knaap Guillaume Chenut van alle kanten omringd hebben. Geboren van fatsoenlijke ouders in Guienne, en een goede opvoeding genoten hebbende, had hij een oom die in het Parlement van Bordeaux een grooten naam van knapheid en eerlijkheid als advokaat had, maar die weigerde om zich te onderwerpen aan de

geboden in het godsdienstige in het jaar 1684, naar ik meen, door Koning Lodewijk XIV aan al zijne protestantsche onderdanen opgedrongen, en die dus, aan de leer zijner vaderen getrouw, liever zijn vaderland wilde verlaten dan zijn gevoelen omtrent den dienst van God ter wille van een troep monniken die over de Geloofsgeheimenissen wartaal spraken, ook maar in het minst wijzigen. Hij wist dus een schip te bekomen waar hij al zijn goederen in laadde, en dat hij met zijn gezin en zijn neef Guillaume besteeg, om er de Garonne meê af te varen en over zee een nieuwe en veilige woonplaats te zoeken. Maar ach! toen hij een haven in het eiland Cerne (*) was binnengeloopen wist de Portugeesche Gouverneur hem onder een voorwendsel, terwijl hij niets zoodanigs hetzij vreesde of verdiende, in de gevangenis te zetten. Guillaume, treurende over het lot der zijnen en niet wetende wat hij doen of laten zou, ontmoet eindelijk door toeval, of liever door een goddelijke beschikking of ingeving, een Engelschman, wiens hulp hij inroept. Deze, smart gevoelende over het lot der Franschen en medelijden hebbende met den knaap, spreekt hem moed in, neemt hem op in zijn schip dat niet ver vandaar voor anker lag, en bragt hem, onder welwillende behandeling, naar Amerika en Nieuw Engeland. Vandaar dacht hij naar Oostindië te zeilen, en nam Guillaume mede als reisgenoot en tevens deelgenoot aan zijn gevaren en getuige van zijn dood. Toen hij nu voer langs de Oostkust van Afrika, op een kalme zee en onder een helderen hemel, lokte hem de aanblik der bekoorlijke en liefelijke kust er toe om in een boot te stijgen en ze van naderbij te bezien; en toen hij in een onbekend land met zijn volk aan wal ging, deden barbaren uit hunne schuilhoeken een aanval op hen, en doodden hen te eerder daar zij ongewapend en op geen gevaar verdacht waren. Terstond loopen de vrouwen toe om haar mans met dit bedrijf geluk te wenschen, en terwijl lezen hun oogen weidden aan den moord op de Britten gepleegd, zien zij net bij tijds dat Guillaume, zwaar gewond en vol bloed van zichzelf en zijn lotgenooten, nog

(*) Waarschijnlijk geeft de schrijver den ouden naam van Cerne en Madeira, schoon het Cerne der ouden evenmin Madeira als Mauritius kan zijn geweest.—VERTALER.

niet gestorven was. Door medelijden getroffen en vriendelijk jegens hem gestemd nemen zij hem op en brengen hem naar de naaste hut, waar zij zijn wonden reinigen, zijn ligchaam verplegen en hem met spijs en drank verkwikken. Terwijl zij er voor zorgen dat den vreemdeling niets ontbreekt, bezoekt hem de vorst des lands, of *Tokhe*, in persoon, gevolgd door zijn vier zonen, zijn buren en zelfs verder wonende barbaren, en door eenige lijfwachten. Na hem toegesproken te hebben noodigt hij hem uit om bij hem te komen wonen, en voegt bij zijn vriendelijke woorden eenige geschenken; en naar zijn voorbeeld doen ook de aanwezigen het hunne om den Franschman, die weldra bij allen geliefd is, te verrijken en zoo gelukkig te maken als zijn onheil toelaat, gevende de een hem een os, de ander een koe, anderen vaarzen en kalveren en al wat zij verder voor den flinken maar ongelukkigen knaap doen kunnen, zoodat hij zich alleszins over Gods gunst verblijden en den dag een van geluk noemen mogt.

Toen hij eindelijk weder gezond en sterk was ging hij met den zoon van zijn gastheer wandelen, toen deze, door jeugdige drift, nijd of een andere ondeugd van dien onvasten leeftijd verleid, hem zonder dat hij er aanleiding toe gaf in de dij onverwachts met een speer wondde. Ziedaar hoe wisselend het menschelijke lot is en hoe de fortuin den ongelukkige vervolgt! Schoon echter de jongen die hem gewond had en hem niet eenmaal verschooning voor zijn booze daad vroeg grooter en sterker was dan hij, en bovendien gewapend, gaf hij hem, louter door moed het van hem winnende, er zoo raak van langs dat hij na een duchtig pak naar huis vlugtte en bij zijn vader over het gebeurde klagen ging als lag de schuld bij den ander. De vader was te regtvaardig van zin om niet zijn kwaadheid te onderdrukken tot hij de andere partij gehoord had; en toen de Franschman, gewond en hinkende, kwam aanloopen en op de vraag van zijn gastheer de geheele zaak stuk voor stuk en vrij uit vertelde, gaf de vorst zijn misdadigen en leugenachtigen zoon eerst een duchtige kastijding in woorden en daarna een in slagen, als een navolgenswaardig regter hem leerende dat het niet gaat om iemand te belasteren, en hem zijn eigen misdaden aanwijzende, met een betoog dat dit erge zonden waren, regt geschikt om de maatschappij ten val te bren-

gen. Wat men zelf niet wilde, voegde hij er bij, dat moest men ook niet aan anderen doen, de regten der gastvriendschap mogten niet geschonden, zijn aangenomen zoon moest door zijn eigen zonen als een broeder geliefd en met welwillendheid behandeld worden, en men moest bedenken dat zonden zich niet laten afmeten, en dat door zijn schuld de vreemdeling gedood had kunnen worden. Zoo verzoende de barbaar de beiden, zich vredelievender betoonende dan menig Christen. Zijn naam is *Setopa*, schoon sommigen hem ook *Sesse* noemen.

Onze vriend werd gaande weg beter, maar door liefde tot zijn ouders en verwanten en tot zijn vaderland gedreven zocht hij naar vrijheid en naar datgene waar men zijn leven dikwijls voor over heeft, en alleen de hoop om zijn land terug te zien hield hem er boven op. Hij leert intusschen de taal der barbaren en veel van hun oorsprong, wetten en zeden, en onder anderen verneemt hij dat het volk Magosen heette, en dat vier volken er aan grensden, nl. de Matimben, de Emben, de Maponten en de Makrigga's, welke laatste zeer oorlogszuchtig waren en van roof leefden. Eindelijk verneemt hij ook dat verschillende Europeanen—men noemt ze Melunke—niet ver vandaar in verschillende rigtingen verspreid woonden. Dezen bezoekt hij terstond, en daar zij evenzeer als hij naar hun vaderland haakten, kwamen zij gereedelijk overeen om de reis naar deze Kaap te ondernemen, en zelfs over de plaats en den tijd van hun vertrek. Zoo gezegd zoo gedaan. De een schaft, volgens afspraak, brood, een ander meel, een derde versch of gerookt vleesch aan, zoo wel als andere gezouten spijzen, terwijl anderen voor wapenen en wat er verder van dien aard voor de reis noodig is zorgen en als gemeenschappelijk goed bijeenbrengen. Hoe goed zij ook door hun gastvrienden behandeld waren, toch namen zij, even als de Israëlieten toen zij de Roode Zee over moesten, uit hun huizen wat er te vinden was. Wat de vreemdelingen in den zin hadden, dat werden de barbaren zonder moeite gewaar, en zonder iets te verhelen maken zij hen bekend met de gevaren die hen dreigen en raden hun vriendelijk om niet gek te wezen, en te bedenken dat zelfs voor de vogelen des hemels een togt zoo als zij er een op het oog hadden naauwelijks mogelijk zou zijn. Alles op weg, zeiden zij, was onveilig en vol van een woest en roofzuchtig volk. Daardoor echter lieten zij

zich niet van hun stuk brengen, en als gewijd aan den dood maken zij zich op weg. In het eerst trachten zij over ongebaande wegen tot ons door te dringen, maar onoverkomelijke gebergten, door hooge bosschen ongenaakbaar en bezet door roovers, beletten hun dit; en toen dezen een aanval op hen deden en in getal en krachten hen ver bleken te boven te gaan, sneuvelden eenigen en werden de anderen, die den vijand door het wegwerpen van wapenen, leeftogt en kleeding zochten te vermurwen, met het bloote leven naar hun vroeger verblijf teruggezonden. Door die nederlaag niet vervaard nemen zij weder heel wat goed van hun gastheeren met zich en trachten, weder van alles voorzien, op nieuw door valleijen en omwegen de reis te maken, totdat ook nu digte wouden en de aanvallen der roovers hen dwingen om, weder van alles beroofd, terug te keeren. Zelfs nu versaagden zij niet, en na een nieuwe uitrusting besluiten zij langs de zeekust te reizen, waar echter onbegaanbare rotsen en een strijdbaar en van roof levend volk hun in den weg stonden. Of het echter dit volk is dat aan de mannen voor de derde maal alles ontnam wat zij hadden, is niet zeker. Daarentegen blijkt het dat de Naturellen van Afrika zeer gemakkelijk in den omgang en zeer toegevend zijn, daar zij de reizigers na hun terugkomst, toen zij weder alles kwijt waren, niet eenmaal ruw toespraken of smadelijk bejegenden, zoodat zij een zachtzinnigheid aan den dag legden zelfs in de oorspronkelijke Christelijke Kerk naauwelijks bekend. Maar ach! wij zijn het die Christus te schande maken, als wij, in naam Christenen, in die streken aan wal komende de arme inboorlingen door vleitaal en geschenken van kleinigheden lokken, om hen dan te dooden of als slaven, om ze elders met winst te verkoopen, naar onze schepen te brengen. Is het dan vreemd dat als de Christenen, belust op zulke schandelijke winsten, naar dezelfde plek terugkeeren, zij door de Naturellen, geleerd om op hun hoede te zijn, bij wijze van vergelding gedood worden, om het even of zij schuldig of onschuldig zijn?

Hieruit wil ik afleiden dat geen volk zoo woest is dat het iemand die het geen kwaad doet zal aanvallen en, als hij ongewapend en onbekend is, zal dooden; en ik kan getuigen dat ik een menschenvreter over mijn ongelukken heb zien weenen, terwijl eenige mijner kameraads, toen

ik buiten mijn schuld in het ongeluk was, mij met ongehoorde wreedheid beleedigden. Maar genoeg hiervan!

Ten slotte vernemen zij dat een volk nader bij onze Kaap wonende jaarlijks in menigte naar de Magosen (want dit is het land door onze schipbreukelingen het meest bezocht) als naar een markt voor het drijven van ruilhandel pleegt te komen. Die gelegenheid lacht de onzen toe, en zij besluiten ze aan te grijpen en niets na te laten wat zij wagen kunnen. Toen zij berigt ontvangen dat de handelaars aan hun gewone markt, niet ver van daar, waren aangekomen, zenden zij eenige der hunnen om te gaan kijken, de Naturellen zonder verwijl te bezoeken, hun gezindheid na te gaan, en te verzoeken om onder hun leiding naar de Kaap te mogen reizen. De handelaars keuren dit goed, en de onzen bereiden zich vrolijk voor de reis. De vrouwen der barbaren zijn hier echter tegen, want tegen de onzen ingenomen willen zij dezen onder allerlei voorwendsels niet tot medereizigers, terwijl haar mans, haar al te zeer toegevende, ten slotte haar min toegefelijken zin billijken.

De Europeanen, wanhopende over dezen afloop der zaak zijn thans ontmoedigd, en begrijpen dat zij nu hun gedachten alleen maar op landbouw en veeteelt moeten rigten en, nu alle hoop weg is om hun vaderland terug te zien, hier als ballingen moeten sterven. Slechts Ysbrand Hogesaad, vroeger eerste stuurman van de *Stavenisse* en niet alleen bedreven in de zeevaart maar ook wakker in raad en daad en voor alle ondernemingen uitstekend, moet door mij genoemd worden als de man die, tegen aller verwachting, raadt om een anderen weg in te slaan en ter zee de reis te aanvaarden. Er waren, zoo betoogde hij, binnen een jaar vier Europésche schepen op die kust gestrand, en hun planken en tuigaadje waren voldoende om een schip te bouwen, terwijl het bovendien niet aan boomen ontbrak. Niet ver van daar had men de haven die de Portugezen Port Natal noemden omdat zij twee eeuwen vroeger op Kersmis door hen ontdekt was, en deze was veilig, zoodat men het plan gemakkelijk kon volvoeren. Buitendien kon men men den ijverigen en goedkoopen arbeid der Naturellen bezigen. Toen hij nog meer redenen ten gunste van zijn plan had opgegeven, vereenigen allen zich met graagte er mede, en hun aart geeft hun de noodige schranderheid voor het werk.

Uit de grendels der luiken in het scheepsdek, waarmede men naar het ruim afdaalt, maken zij zagen; een anker wordt in een aanbeeld herschapen; zeilen, kabels, bijlen, hamers, boren, roerpennen, vaten, masten en wat er verder van de schepen aan wal was geraakt, zoowel als ijzeren en andere werktuigen door de overblijfselen der schipbreuk geleverd, zoeken zij bij elkander, en in de hutten die zij zich tot opname van al den toestel en den leeftogt gebouwd hadden, leggen zij heel wat neder wat de barbaren gewrocht hadden. Voortgang wordt gemaakt met het werk, door Ysbrand bestuurd, en men bragt een vaartuig te water, zoo knap en snel en met zoo goed succes gemaakt dat de boomen door God's hand in een schip schenen veranderd te zijn, terwijl ook de leeftogt, uit de naburige dorpen verkregen, voldoende was. Men gaat scheep, en laat allen kost thuis dien het vaartuig niet bevatten kan; maar het vroeger door mij vermelde naar gierst gelijkende Afrikaansche koorn doen zij in vaten die zij in de aarde begraven, en ook laten zij op het veld een kudde van over de twintig zware beesten, al hetwelk onze schippers, na een jaar op last van de gezaghebbers onzer Kompagnie in een kotter daarheen gevaren, in gewigt, getal en maat ongeschonden, als geheiligd en aan een godheid gewijd en met meer dan Attische trouw bewaard, terugvinden. Zoo iets moest in marmer gebeiteld worden!

Onze Guillaume, om niet als een hommel op het voedsel van anderen te azen, neemt de taak van kok op zich. Intusschen ligten zijn gezellen wakker het anker, zetten de zeilen uit en gaan het ruime sop in. Terwijl zij langs de kust varen ziet hen een Naturellenvrouw, en laat, hare vrouwelijke schuchterheid vergetende, met luid geween hare klagten tegen een Engelschman hooren, dien zij een eenjarig knaapje waar hij de vader en zij de moeder van was, toonde, en midden tusschen de aan het strand spoelende baren vreeselijke verwenschingen om zijn ondankbaar gedrag achterna zond, terwijl de Brit, onbewogen als een rots, zijn reis voortzette. Die reis werd door de onzen, door wind en storm steeds begunstigd, binnen dertien dagen, als ik mij niet vergis, volbragt, zoodat zij een wolk in plaats van een schip schenen bestegen te hebben, en gezond en wel in hun barbaarschen dosch onze haven binnenliepen. Aan wal gekomen verwisselen zij dien dosch vrolijk met de vaderlandsche dragt, en verhalen hun lotgevallen aan hun

landgenooten, die hen zoo lang gemist hebben. Guillaume, schoon er vuil en onoogelijk uitziende, wordt herkend door een Europeaan die hem tegenkwam, en door wiens hulp zijn broeder, toen in zeer eervollen dienst en zeer invloedrijk bij den Stadhouder van Vriesland, van zijn lot kennis kreeg en de geheele zaak aan de Directie onzer Maatschappij voorlegde. Deze, jammer zijnde om den jongeling, gelast terstond den Kommandeur en Raad van de Kaap om naar hem te zoeken en zich alle moeite te geven om hem, als zij hem gevonden hadden, met de eerste scheepsgelegenheid een behoorlijken overtogt naar de Nederlanden te verschaffen en hem dus tot de zijnen te brengen. Dit geschiedde, en na zooveel ongevallen, gesterkt en verbeterd door zijn lot, ziet de jongeling, met dank aan God, zijn vrienden weder, en toont rijkelijk zijn dankbaarheid per brief aan den man die zich bij hem verdienstelijk had gemaakt.

Dit is geschied aan de Oostkust van Afrika, en om ook aan de Westelijke bewoners van dit land den hun toekomenden lof niet te onthouden zal ik ook van hen kortelijk en zoo als het mij net voor den geest komt, slechts de hoofdpunten aanroerende, iets mededeelen om te toonen dat onder allerlei barbaren, hoe onbeschaafd en ruw ook, deugd kan bestaan.

Op last van de Bestuurders onzer Kompagnie vertrekt het schip *de Gouden Buys* op 4 Mei 1693 uit de haven van Texel door de Noordzee langs de Schotsche kust, met Antonie Baauman van Enkhuizen als kapitein, Jakob Lepi als rekenklerk en supercarga, en 190 wakkere zeelieden. Tot aan de Linie voeren zij vrij voorspoedig met volle zeilen, maar daar hadden zij met windstilte en allerlei ziekten te kampen, waaraan velen bezweken en de visschen tot aas dienden. Dit was geen goed voorteeken voor de rest, die echter, na ongeloofelijk veel geleden te hebben, op 11 Oct. met vreugde den hoogen Tafelberg bij onze haven aanschouwden en reeds een veilige reede meenden bereikt te hebben, toen zij door tegenwind en stroom teruggedreven werden en tegen hun zin in St. Helena Baai teregt kwamen. Daar ankerden zij en namen hun toevlugt tot gebed, maar na bijna een maand in de buurt te zijn gebleven wanhoopten zij teregt te zullen komen, en lieten dus een bootje, als hun eenige kans tot redding, op 11 November met zeven of acht hunner rapste lieden in zee, die, terwijl de anderen voor zoo-

ver zij nog leefden door ziekte verzwakt waren, gewapend aan wal kwamen en geruimen tijd, onbekend met de wegen, door een land vol wilde dieren zwierven, totdat eindelijk de meesten, hun padkost verteerd hebbende en aan ergen honger lijdende, den geest gaven. Alleen Laurens Thijsz. de timmerman wordt bijna stervend door Naturellen gevonden, meer door hun afkomst dan van geest barbaren, die om den halfdoode vóór den nacht naar hun plek te brengen hem beurtelings op hun schouders nemen en hem snel naar hun kraal dragen. Daar brengen zij den van honger bijna stervenden met wat versche melk, daarna eenigen schapenbouillon en eindelijk gekookt vleesch en andere versnaperingen weder bij, terwijl andere hunner te paard den wachtpost der onzen aan Saldanha Baai berigt van het lot van Laurens gaan geven, die er op 28 December na al zijn ongelukken welwillend door zijn landgenooten ontvangen wordt. Van hen verneemt hij dat het schip waarmede hij de reis had gemaakt, en dat geladen was met prachtige koopwaren en 17 kisten zoo gemunt als ongemunt goud en zilver, na het breken der ankerkabels tegen het strand gedreven was, zijnde al zijn medgezellen door ziekte en verdriet omgekomen, op een na dien men aan het strand gevonden had.

Dit heb ik van het begin af uitverteld, wat verder gaande dan de perken van een brief toelaten. Wie meer weten wil van hetgeen met dezen jongen man en het schip gebeurd is, laat dien de tweede afdeeling van deel 6 van den *Mercure Européen*, in 4o. te Amsterdam bij Timotheus van Hoorn uitgegeven, op p. 237 naslaan. Die afdeeling bevat de laatste zes maanden van 1695, en daar vindt men dit alles uitvoeriger, niet door mijn pen maar door die van een, naar ik meen, uitstekenden naamloozen schrijver beschreven. Verschoon de uitweiding.

Zoo men het een groote onregtvaardigheid der Romeinen acht dat zij een legioen dat met den vijand ongelukkig gestreden had vertienden, hoe zal het u dan lijken als ik u vertel dat van hen die met mij naar de Oost zijn gegaan naauwelijks één uit tien zijn vaderland zal terugzien, en dat toch niemand door de voetsporen zijner voorgangers wordt afgeschrikt, al zien zij ze alle naar Indië en weinige naar den terugweg gewend? Deels komt dit omdat zij door de scheepskapiteins (men zou ze haast helhonden en adderen gebroedsel noemen) te streng en als slaven, zonder mede-

doogen, behandeld en door lange reizen onder een andere hemelstreek afgemat, aan allerlei ziekten lijdende bezwijken; deels plegen zij zelfmoord om aan hun ellendig leven perk te stellen; deels sneuvelen zij in gevechten met den vijand, terwijl sommige hunner door dezen aan den galg komen; deels eindelijk krijgen zij een hekel aan de gebruiken van hun land en loopen zij over naar den vijand of de barbaren, zoodat zij, zich den terugkeer tot hun oude huizen afsnijdende, ver van hun vaderland, op den grond waarop zij wonen aan allen meer dan noodig bekend, maar zich zelven onbekend, door de hunnen betreurd overlijden. Dit is het loon van zorg, nachtwaken en arbeid! Daar ziet men wat ijdele hoop is!

Hierbij komt dat van 22 Januarij 1684 af, toen ik in het schip *de Maas*, en uit de rivier van dien naam, de Noordzee invoer om naar de Indische Zee te gaan, tot nu toe volle veertig schepen, geladen met de rijkdommen van Croesus, door onze Kompagnie verloren zijn, waarvan sommige in zee door hevige stormen of de wapenen van den vijand vergaan, andere verbrand of door het ontsteken van het kruid in de lucht gesprongen zijn, en nog andere door vijanden of zeeroovers geplunderd. Van eenige, lang vermist, weet men niet waar zij zijn, en hun lot, onzeker zijnde, baart nog meer angst; weder andere, op blinde klippen of banken geloopen of tegen het strand verpletterd, hebben al de kusten der wereld volgemaakt van lijken en kostbare goederen. Terwijl buitendien schepen als godentempels moesten zijn, daar de schepelingen met alle elementen moeten worstelen en steeds drie of vier duim op zijn hoogst van schipbreuk af zijn, plegen zij toch alle, weinige braven uitgezonderd, naar hun verderf te spoeden en te toonen dat zij wel van luchtstreek zijn verwisseld en hun waren verruild hebben, maar dat hun oude geest in hen leven blijft. Daarom behooren mijns, inziens, ouders hun kinderen liever in huis door kolendamp een boozen dood te laten sterven, daar zij dan door een waar, al is het dan ook laat, berouw hun ziel zullen behouden, dan hen op te brengen in de hoop om zich oneindigen rijkdom te verwerven en dien in Indië door goede en booze middelen bijeen te schrapen; en zij moeten weten dat het bij alle zeelieden vaststaat dat elk vadermoorder meer dan naar verdienste wordt gestraft als hij zich waagt aan een reis naar Indië en de booze mishandelingen van die lieden.

Zooveel schurken er namelijk over land of langs de Schelde, de Maas, de Waal, den IJssel, de Eems en langs andere wegen naar de Nederlanden vlugten, en zoo vele schavuiten zich door het land naar de stad begeven die het oog niet slechts van het Vereenigd Nederland maar zelfs van de geheele wereld mag heeten, daarvan kan men zeker zijn dat zij dienst zullen nemen bij onze Kompagnie. Het is een heele taak om baas te worden over hetgeen allen vreezen, en hetgeen zich van alle goede hoop schijnt te hebben losgemaakt.

Voeg hierbij dat wat hierover de Engelschman Hellyn, de Franschman Tavernier en de Zwitser Stoupa geschreven hebben, alles door mij reeds lang aanschouwd is, en nog meer er bij. Datgene echter wat ik zelf ondervonden en tot mijn eigen ongeluk geleerd heb, dat zal ik op zijn tijd publiek maken, en thans tot mijn onderwerp terug keeren.

Grond die geen eigenaar of bezitter heeft, verlaten is of nog eerst bebouwd moet worden, wordt het eigendom van hem die het in bezit neemt, en onder de Magosen heeft hij die het eerste komt ook het beste regt, en maakt als boer aanspraak op de veldvruchten, niet als gemeen goed, maar voor zich alleen, zoodat hij ze thuis brengt. Laat hij een stuk land varen, omdat het voor geen landbouw deugt, te lang bebouwd is of om een andere reden, dan neemt hij een ander en verhuist zoo dikwijls hij wil, mits niet buiten de grenzen van het gebied en zijn vaderlandsch goed gaande. Het wordt namelijk verkeerd geacht om elders te gaan wonen en als een balling zijn huis aan de magt van een aangrenzend volk te onderwerpen.

Alle weigronden van een stam vormen een meent, en dikwijls zijn zij aanleiding tot strijd en oorlog met de buren, daar de menschen van nature zoodanig zijn dat zij altijd zich verbeelden dat een andermans koe meer melk geeft dan de hunne. Vandaar die verdrietige strijd.

Het is een erkende zaak dat zij nergens meer op gesteld zijn dan om hun geest door gastvrijheid te verruimen, en vreemdelingen en gasten in een daartoe in elk dorp opgerigt gebouw met alle vriendelijkheid en onthaal van volkswege te ontvangen. Zij houden dan vrolijk feest, zonder van hun gasten betaling te vorderen, en tot den avond moet men doordrinken, iets wat de Nederlanders, onlangs in het schip *Stavenisse* gevoerd, betuigen ; want dezen, verspreid over een streek van over de honderd mijlen

aan het strand, worden, als zij heen en weer trekken en met gedurige reisjes elkander bezoeken, door de Naturellen vriendelijk en zorgvuldig onthaald, en gedwongen bij hun komst feest te vieren en een paar dagen met hen maaltijd te houden, bewerende de Naturellen nu eens dat het te slecht weder is, dan weder dat de rivieren te gezwollen zijn, of wat zij verder voor voorwendsels kunnen vinden om de reizigers bij zich te houden en van hun verkeer en gesprekken te genieten. In deze deugd, en het is geen geringe, gaan zij vele Europeanen die hier met ons zamen wonen zeer ver te boven; en mogten onze landgenooten even gastvrij worden en van de barbaren leeren om het gastregt beter in eere te houden en wat minder ruw en onwellevend te zijn! Dan zouden de zaken hier beter en rustiger gaan, want trouwbreuk is wel ook voor barbaren schandelijk, maar nog veel erger voor hen die zich Christenen noemen.

De ziekten onder de Naturellen aan dezen kant van het gebergte somtijds heerschende zijn oogontsteking, zinkings, rumatiek en welligt andere die ik niet ken; en ik ben bang dat zij ook vuilziekte van onze landslieden hebben overgenomen.

Dikwijls heb ik hun geraden om katels te maken met eikenhouten pooten, bespannen met riemen en bedekt met vellen, ter wille van hun gezondheid; maar dit is aan dooven gepreekt, want al zien en kennen zij het betere dan kiezen zij toch het mindere. Zoo moeijelijk is het om de menschen van een verouderde, schadelijke en als slecht erkende dwaling en gewoonte af te krijgen.

Als een waarzegger of priester een offer gaat doen dan slijpt hij zijn offermes aan een steen, plaatst de koe drie of vier schreden van de deur der hut waar de zieke man ligt, staande en met gebonden pooten, met den kop noordwaarts, en met een ligten stoot in de linkerzijde doet hij haar nederstorten. Zij valt dus op haar regterzijde, en wel op groene takjes die daar gestrooid zijn; en terstond snijdt hij dan een stukje vel, een palm groot en zooveel als hij met zijn linkerhand vatten kan, aan den navel met de regterhand uit, om het aan de bovenhand van den zieke te binden. Daarna laat hij de koe levend villen, en ik heb haar hooren schreijen terwijl men haar ontweidde, en de Naturellen op kolen half gebraden darmen zien opeten terwijl het dier

reeds opengesneden maar nog niet dood was. Dan wascht hij met eenig bloed dat hij in een pot of een schildpadschaal heeft opgevangen het gezigt van den zieke, en, de gal van het dier offerende, plaatst hij de galblaas op het dak van de hut waar deze ligt.

Ik kan verklaren dat ik lang niet zoo verergerd ben geweest over al wat ik van de offerplegtigheden der ouden op steen of brons ingesneden of op paneelen en behangsels, op perkamenten of in boeken ooit gezien heb, als over hetgeen ik met mijn oogen aanschouwd heb van dien offertoestel onzer Naturellen alhier.

Zoo ik een gissing mag wagen, dan zou ik zeggen dat zij om geen andere reden een darmvlies om den nek der zieken doen of hen met vet besmeren, dan om de te sterke uitwaseming te beletten, en door het sluiten der zweetgaatjes de koude van buiten af te houden en de natuurlijke warmte te koesteren.

Het gras dat zij in de pens en ingewanden van het offerdier vinden, dat bereiden sommigen zamen met het vleesch en achten het een lekkernij, trouwens geen kiesche! Anderen werpen het voor de deur van den zieke, en met het binnenste er van, in vuur vloeibaar gemaakt (?), smeren zij den zieke in als met een zeer geschikt geneesmiddel; en ook zeer dikwijls genezen zij hem door onthouding en door voedsel voor zieken geschikt, vooral koemelk met peper en andere kruiderijen er in gekookt en koud geworden.

Zeer dikwijls wateren zij op den zieke, hetzij hij op zijn buik of op zijn rug ligt, en wasschen dan tevens zijn gelaat met het water; en men heeft er ook die het water van één man, opgevangen in een schelp, een schildpadschaal of een ander vaatwerk, zoo als het geloosd is zamen met het poeder van zeker kruid gemengd te drinken geven. Het water van vrouwen versmaden zij, en de vrouwen zelve achten dit nadeelig voor haar; maar somtijds bewateren mans een zieke vrouw die op haar achterste zit met bloote beenen, van knie tot voet.

Is een vrouw ziek dan laat men versche koemist met water op het vuur in een pot koken; en dan giet men dit laauw over de beenen van de zieke die in een kuil zit tot op het onderlijf, somtijds met goed gevolg, en naar mijn oordeel met hulp der natuur, die steeds zich zelve tot bewaring strekt.

Men wendt op zieken ook vlijming of dwarsche sneden in het vel aan, een vinger lang, vooral op de borst en in de zijden, en de een zeer digt op de andere. Nu en dan wendt men branding aan.

Kwade sappen, zwellingen en ontstekingen en andere gezwellen zuigen zij bij zieken met even goed gevolg met den mond uit als onze landslieden met koppen. Ik heb van de ouders van een Europeesch meisje vernomen dat, toen zij naauwelijks tien jaar was, een Hottentotsche vrouw haar uit de blaas een steen had uitgezogen van de grootte van een boon.

Als iemand aan de beterhand en door het drinken van gezonde aftreksels en middeltjes versterkt is, scheert de priester of wigchelaar hem al zijn haar met een scheermes af, en wrijft hem daarna met groene bladeren, als die van wilgen maar iets kleiner, riekende naar appelschillen, van top tot teen in, om hem daarna met warm en eindelijk, als hij geheel gezond is, met koud water af te spoelen. Vervolgens offert hij een of twee schapen of, als de herstelde rijk aan vee is, ook een os of ander ploeg- of lastdier als dank voor zijn herstel. Met het vet van het offerdier bestrijkt hij hem dan, bestrooit hem met poeder van het kruid buchu, en doet het darmvlies van het dier, het gedraaid hebbende, als een amulet om zijn lijf; en na zijn borst met vet bestreken en met buchu poeder bestrooid te hebben laat hij den man gaan als geheel genezen, en krijgt met zijn vrienden een fijnen maaltijd als reddingsprijs.

Welke kruiden heilzaam en welke vergiftig zijn, dat weten zij zeer goed. Ik herinner mij dat zij mij een bloem aanwezen, waarvan zij zeiden dat als zij uit den grond komt opschieten, hun vrouwen jaarlijks in de maand September eenige dagen in diepen slaap raken, en als door verstijving bevangen tot laat in den dag slapen. Het weder weten zij vooruit te voorspellen, en zij schijnen ook niet geheel zonder kennis van den loop der sterren te zijn, wat ik later uit een voorbeeld zal doen opmerken.

Een wond heelen zij met het sap van kruiden, dat zij door een buis er in spuiten, of met de bladeren dier kruiden of de huiden van zekere bolgewassen, en eindelijk met ongezouten boter of vet, ze verbindende, en ook wasschen zij ze af met heet en tot op de helft afgekookt water van den gewonde. Heeft een vergiftig

ongedierte iemand gestoken of gebeten, of is iemand gekwetst door vergiftigde wapenen, dan binden zij terstond zijn been, voet of arm onder en boven de wond met een verband of riem zoo vast mogelijk, om den bloedsomloop te stuiten, en om te maken dat het vergif zich niet door de aderen verspreidt; en nadat verschillende insnijdingen met een mes of lansijzer rondom de wond, niet overdwars maar regt naar onder loopende, door de huid gemaakt zijn, komt terstond een man of vrouw aanloopen, en zuigt, den mond aan de wond zettende, al het vergif er uit. O uitstekende daad! Wat is er beter of grooter in de geneeskunst? Wat heilzamer dan dit middel?

Wie weten wil hoe zij boter maken, dien zal ik het vertellen. Zij vullen een zak, van een vel gemaakt en met de wol naar binnen, nagenoeg geheel met melk, en binden de opening vast met een riem. Dan nemen zij hem met regter- en linkerhand aan de twee einden, en zich schrap stellende schudden zij hem naar beide kanten, tot de room zich tot boter verdikt heeft.

Gebeurt het dat een ziekte erger wordt al gebruikt men geneesmiddelen, dan vangen zij een slang van eenige soort die hun in het pad komt, en na ze gedood te hebben gaan zij er mede naar den gewonde, om, den bek openende, al het venijn er uit te nemen dat in twee blaasjes, op eiwit gelijkende en in hoeveelheid zooveel als een hazelnoot kan bevatten, in elke kaak nabij de tanden zit; want dezen, hol zijnde nemen het door een gat op en schieten het, als zij een mensch of beest bijten, in de wond. Die blaasjes mengen zij met schorpioenen en ander gift, koken dit mengsel met koemelk, en geven dit alles als redmiddel aan den lijder, als om kwaad met kwaad te helen. Dikwijls helpt dit, en ten slotte braden zij de geheele slang op heete kolen en vermalen haar tot een poeder, waarmede zij het geheele ligchaam van den gewonde, maar vooral zijn wonden, wrijven. Dit middel wordt gezegd door de ondervinding proefhoudend te zijn bevonden.

Wie aan een boos gemoed lijdt en om zijn misdaden straf verdient, dien bekleeden zij met vellen, wapenen hem met een speer, en stellen hem als een strooijen pop, om een eind aan zijn schurkerijen te maken, aan een brullenden leeuw in de buurt ten prooi. Komt het

dan tot een gevecht dan snellen allen te hulp, en heeft de man het gewonnen dan begroeten zij hem met zegekreten en, hem in zijn vroegere positie hersteld en van alle misdaden zuiver verklaard hebbende, wenschen zij hem geluk. Dit laat zich ook hooren, want heeft een leeuw ooit menschenvleesch geproefd dan verkiest hij dit als lekkerder boven alle andere vleesch. Ook van hondenvleesch houdt de leeuw, want men heeft hem een hond zien verslinden en den volgenden dag diens kop als overschot voor een tweede maal verkiezen, toen hij hem in de buurt nabij een hem gelegde hinderlaag vond liggen, boven een levenden hamel die twee schreden verder aan een boompje was vastgebonden. Dezen liet hij ongedeerd, en een oogenblik daarna viel hij door kogels getroffen. De leeuw zou, door zijn vruchtbaarheid toenemende, de geheele streek verwoesten, zoo hij niet, van de jagt terugkomende, zijn lager dikwijls zonder welpen vond, daar dezen, uit woestheid of door honger gedreven, te ver afdwalen en dan de buit van jagers worden of van gebrek verrekken. Ook wordt menig een dragtige leeuwin of ook een leeuw door de wapenen of klemmen der onzen gedood. Hierbij komt nog dat als leeuwen een loopsche leeuwin volgen, zij dikwijls uit minnenijd elkander met tanden of klaauwen verscheuren.

Komt een leeuw terug van de jagt, dan ledigt hij door braking zijn maag van vleesch in het bijzijn der welpen, en ook de leeuwin geeft, buiten haar melk, raauwe stukken vleesch aan haar jongen te vreten.

Die een leeuw, oud of jong, doodt of vangt, dien worden uit de openbare kas door de overheid 16 rijksdaalders als belooning uitbetaald. Voor een tijger is de belooning 10 Rd., voor een wolf drie. Dit geschiedt om de lieden belust op het dooden der dieren te maken, maar sommigen, hierdoor al te zeer aangevuurd, leeren tot eigen schade en met verlies van hun leven hoe gevaarlijk een leeuw is, en wat de klaauwen en tanden van een stervend dier kunnen uitwerken.

Voor onze Naturellen zijn wapenen en vee de schoonste rijkdommen. Vaste woonplaatsen hebben zij niet, maar zij trekken door het land en nemen hun boeltje mede, waarbij snelle ossen, door op hun rug allerlei lasten en ook menschen en pakzadels te dragen, hen als lastdie-

ren helpen. Waarheen de weide het vee roept, daar gaan zij met hun kralen zwervend rond, en het vee laten zij daarop weiden; maar, zoo als ik reeds zeide, sluiten zij het 's nachts in de kraal op, terwijl zij den halven nacht in den maneschijn onder dans, met bewegingen van armen en beenen, dartel genoeg, doorbrengen.

Wie door ouderdom en ziekte verzwakt is, dien laten zij als zij trekken in een welgesloten hut, met kost, water en vuur als lijkmaal achter, hem met merkwaardige wreedheid, van alle hulp beroofd, aan zijn lot overlatende; en onze barbaarsche buren letten hierbij op kunne noch verwantschap, en storen zich aan geen voedingswetten.

De vrouwen bouwen uit gebogen en in den grond gestoken houten en stangen, met elkander door dwarsloopende teenen verbonden, een hutje dat rond en bol en bijna vijf voet hoog en niet meer dan twaalf in middellijn is, en een deurtje van twee ellen heeft, naar het Oosten gekeerd. Die hut dekken zij tegen weer en wind met horden of matten van biezen of riet netjes gevlochten, en somtijds ook met huiden; en dit gebouw bevat het geheele gezin, met de jonge lammeren en de ooijen die pas geworpen hebben. In het midden flikkert een steeds brandend haardvuur, om warmte te geven en den kost klaar te maken; en daar zitten zij meest te praten wat hun gemoed hun ingeeft, en den tijd te verdrijven met vriendschappelijk te lagchen en te spotten. Net zoo'n troep juffrouwen bij elkander!

Ook maken de vrouwen vrij netjes aarden vaten uit voor gieting vatbare klei, die zij uitgraven en meê naar huis brengen; en ze verdeelende in stukjes zoo groot als okkernooten en op een huid leggende, terwijl zij ze nu en dan met eenig water besprenkelen om ze niet al te droog te laten worden, stellen zij ze twee of drie dagen aan de zon bloot. Daarna ze gekneed hebbende maken zij er cijlinders van als worsten, van een ellenboog elk; en eerst buigen zij ze zoo dat zij er een rond van maken, om tot bodem der pot te dienen, en daarop maken zij de pot zelve, wijd en diep, naar keus of naar hetgeen de evenredigheid vordert, en verwen ze, als zij ze met de vingers of met een zeeschelp van binnen en van buiten gepolijst en glad gemaakt hebben, met een roode kleur als menie aan alle kanten. Zijn de potten klaar, dan laten zij ze op dezelfde plek,

met een vel of strooijen mat een paar dagen lang wel bedekt, opdat zij niet door de werking van lucht en wind te snel droogen en dus spleten krijgen. Daarna zetten zij de pot, met drooge koemist (?) gevuld, met de ooren er aan op een flink vuur, en is zij gebakken dan kan men ze voor allerlei doeleinden bezigen.

Ook vlechten de lieden van het binnenland zeer knap korven en mandjes uit biezen om water te scheppen en allerlei vocht te bergen, van de grootte en vorm als onze emmers, en nergens vocht doorlatende. In het Westen hebben Europeanen ook fuiken en netten gezien.

Beide seksen dekken zich de middel met een schapen- of ander velletje, en hebben het hoofdhaar gesierd met allerlei haarbanden en snuisterijen, vooral zeeschelpen en dergelijke, en de ooren met zware oorbellen. Bij de mans vindt men somtijds op de kruin een hazenstaartje uitsteken, net als een helmbosch van een soldaat; en zoo dikwijls zij een schaap of ander dier slagten, bestrijken zij zich met de gal en maken de galblaas aan hun hoofdtooi vast. Reeds vroeger heb ik verhaald dat zij uit bijgeloof de gal van een dier voor een zieke geofferd wijden, en de galblaas op het dak van de hut waar de zieke ligt neerleggen.

Aan hals, ooren en dijen hebben de vrouwen kettingjes, koten, bellen, draden of touwtjes met kralen van koper, ivoor, ijzer of glas hangen. Aan de vingers dragen zij ringen, aan den benedenarm dergelijke versierselen.

De mans dragen een tijger-, vossen- of moskeljaatkatstaart, of ook een van een ander dier, over een stokje getrokken, en een elleboog lang, in de regterhand als zij zitten of gaan; en als zij zeere oogen hebben of zweeten gebruiken zij dit als een zakdoek om zich af te vegen. Ook dragen zij een lederen gordel, twee of drie vingers breed en eenige ellen lang om hun naakte dijen, hem vastbindende bij hun achterste, terwijl de twee einden een halve el ver hun. als een staart afhangen.

Dit is de tooi der mannen; dit de opschik der vrouwen en meisjes, die met banden gesierd en half naakt, besmeerd met allerlei verf, plegen te pralen. Komen zij in het land der Magosen elkander tegen, dan kussen zij elkander en drukken zich de handen, met haar gelaat haar vreugde toonende, en vragende waar zij heen gaan, hoe zij varen, wat er voor nieuws is, welke nieuwe liedjes zij geleerd

hadden ; alles heel vleijend zonder juist opregt gemeend te zijn.

De onderbergsche mans dragen zolen als de sandalen der oude Romeinen aan den voet, maar de vrouwen alleen als zij doornachtige plekken, voor leeuwen en andere wilde dieren ontoegankelijk, door moeten, zijnde anders haar merkwaardig kleine voetjes bloot en ongeschoeid. Overvalt hen de honger in woeste streken, ver van hun kralen, dan strekken die zolen, met klippen gekneusd en op vuur geroost, hun als laatste kost.

Sommigen leiden hun geslacht af van een man en vrouw door de aarde voortgebragt ; anderen, volgens een doorgaande overlevering van hun voorvaders, en meer in overstemming met de Schrift van Joden en Christenen, schrijven hun oorsprong toe aan een man en vrouw die zamen door een venster op de aarde waren gekomen. Dit geloof vindt men bij de Magosen, maar allen zijn het daarover eens dat zij van die eerste ouders geleerd hebben het land te bebouwen, veldvruchten en beziën te bergen, het vee te melken, bier en brood te maken ; en dit toont hun verstand.

Voeding en kleeding is bij hen ruw en zonder kieschheid. Op den grond nuttigen zij, met gewasschen handen, den kost door de vrouwen bereid, en slapen zij ; en dezelfde dierenhuid die hun 's daags tot mantel dient, bezigen zij des nachts, gemakkelijk en wel, als kussen, matras en deken.

Die het naast bij ons wonen, en die op de bergen een zwervend en treurig leven als veedieven leiden, en zich dus aan woeste en door geen menschen bebouwde streken houden, kennen naauwlijks tucht of zeden, en worden door wet noch gezag geregeerd. Onbekend met de kunsten des vredes en hetgeen den burgerstaat kenmerkt zijn zij, erken ik, onbeschaafd en woester dan de overbergschen en die meer in het binnenland wonen. Dezen zijn namelijk onder een strenger bestuur, en hebben een eigen vorst, bekleed met magt over leven en dood en met regterlijke bevoegdheid. Hem vereeren zij niet alleen ten zeerste, maar zij zijn ook vol liefde voor hem. Hij spreekt regt op den effen grond, zonder den omhaal van regtsgebruiken en processen, na beide partijen gehoord te hebben en volgens de regelen der billijkheid. Aan zijn uitspraak houden zij zich, en als wakkere mannen gehoorzamen zij ten naauwste aan gezag, wetten en instellingen, zonder

vertoef en zonder morren, als ware hun vorst een god. Van een goeden zegsman heb ik vernomen dat als hij zijn hut, als ware het zijn paleis, verlaat en zich in het publiek vertoont, zij om hem eer te bewijzen matten en spreijen onder zijn voeten uitspreiden.

Klaagt een zoon dat hij van zijn vader een al te erg pak slaag heeft gehad, dat zijn bloed heeft doen stroomen, dan betaalt de al te verhitte en aan pligtverzuim schuldige vader, als de klagt bewezen is, aan den regter, die iemand van bekende regtschapenheid is en billijk oordeelt, een koe als boete. Bevindt zulk een regter dat hij met een al te duister en verwikkeld geschil niet kan klaar komen, dan roept hij, uit wantrouwen op zijn eigen doorzigt, een raad van naburige opperhoofden zamen, en houdt een zitting waarin de vorst aan zijn gekozen raadslieden de regtszaak ter bespreking en beslissing voorlegt. In de uitspraak der meerderheid berusten de partijen, en dit strekt tot bewijs van de regtvaardigheid en billijkheid der vorsten tegenover hun onderdanen, die trouwens in dit opzigt in den regel hun hoofden evenaren. Daardoor bestaat er meer gehoorzaamheid jegens den vorst en meer zucht om hem na te streven, dan geregtelijke dwang en vrees hiervoor, vooral wanneer naast de kracht der wetten de ingenomenheid der onderdanen met hun vorst zich evenzeer doet gevoelen.

Als zij ernstige zaken in het openbaar of apart behandelen, dan toont men zijn ernst door stilzwijgen en gespannen aandacht, niet staande maar zittende; en in plaats van elkander te weerleggen of in de rede te vallen, nu eens zachter dan weder luider te spreken, of zich in een woordenvloed te storten, spreekt men steeds kalm en bedaard, en niet langer dan een bepaalden tijd. Voor grijsaards heerscht er groote eerbied. De jongeren staan voor hen op, gaan voor hen uit den weg, en vergeten niet hen te raadplegen.

Sterft zulk een vorst, dan rouwt, met vrouw en kinderen, et geheele volk twaalf maanden over hem, met afgeschoen haar, terwijl zij hun hoofdtooisels als bewijs van rouw i een naburige rivier werpen, blootshoofds en met den aard geschoren. In dit geheele jaar besmeert niemand ch met ook maar de minste boter of vet, en in de eerste aand durft men geen room eten, maar voedt men zich echts van brood en vleesch.

Een doode door de deur der hut, die, zoo als ik reeds

zeide, bijna altijd Oostwaarts ziet, weg te dragen, dat is hun een gruwel; maar men maakt aan den anderen kant een gat, en draagt dan het lijk, op een horde als op een baar gelegd, met vier of somtijds meer sterke mannen als door een achterdeur naar buiten, gebruikende de dragers hierbij hun handen in plaats van hun schouders. De rest volgt in een optogt, en de baar laat men bij het graf staan.

Bij de Magosen verbranden, als iemand overleden is, zijn bloedverwanten zijn hut (*), niet ongelijk aan onze hooimijten, en somtijds met leem bestreken en met gips aan de van horden gemaakte wanden, met al de meubelen, kleederen en opschik, als zijnde dit alles onheilspellend, en om de meening te weren als werd de besmetting der ziekte in stand gehouden; en zij verwisselen dan verder, niet zonder wigchelarij, hun plek. Zijn wapenen echter en de verdere potten en gereedschappen van koper, ijzer of ivoor worden, als vrij van de besmetting, na door het water van mannen gereinigd te zijn of een paar maanden aan regen en lucht op een begroeide plek te hebben blootgestaan, het eigendom der erfgenamen.

In het beheer van zijn huis wordt een overledene door zijn oudsten zoon opgevolgd, die dan er zich op toelegt om zijn vader in leefwijzen en zeden gelijk te zijn. Niet ver af legt de lijkbezorger het lijk, gewikkeld in een kros, in een diepen kuil, zittende op zijn achterste en met de knieën aan de kin, als het kind in den moederschoot. Terwijl men dan van de lijkstaatsie en de bijstanders luid geweeklaag en gekerm verneemt, en het geschreeuw der lijkklaagsters, die onder nagemaakte tranen den lof van den doode verkondigen, afgebroken door snikken weergalmt, wordt het lijk met aarde bedekt. Het graf siert men met een hoop keisteenen en een of anderen hoogen balk als gedenkteeken. Bij de overbergschen maakt een lijkoffer het einde der begrafenis uit.

Het graf verlatende bidden zij den overledene toe dat zijn gebeente zacht moge rusten, en smeeken zij hem tevens om menschen en vee niet te schaden. Zoo dikwijls zij het graf voorbijgaan leggen zij er een takje op dat zij in de

(*) Het Latijnsche woord beteekent geen hut maar een ketel; maar er is één plaats bij een ouden dichter waar men het als badkamer kan opvatten, en de schrijver kan er hier niet anders dan een hut meê bedoeld hebben.—VERTALER.

buurt geplukt hebben, of wel een bondeltje gras, en beklagen zij, neergebogen, het lot van den doode, hem tevens herinnerende aan hetgeen voor het volk van nut is, en hem vragende waarom hij liever, tot smart der zijnen, in het graf liggen dan herleven en voor hun heil zorgen wil. Alles, zeggen zij, is sedert zijn dood snel achteruit gegaan; en smeekende dat hij toch eindelijk, hun onverdiende smart met medelijden aanziende, hen helpen zal, gaan zij van het graf huns weegs.

Wie zich slecht en in strijd met het volksbelang gedragen heeft, dien werpen zij met het hoofd vooruit in een spelonk of dierenhol, zonder dat iemand hem betreurt, en bedekken hem onder scherpe woorden met steenen.

Als men terugkomt van een begrafenis wascht men zich terstond in het water van een stroom of poel af, en dan loost de oudste in jaren, terwijl zij binnen een hut in een kring op den grond zitten, zijn water op hen als reinigingsmiddel. Daarop velt men als offer voor deze bijzondere gelegenheid een schaap of rund, en al wat in de maag en de ingewanden van dit dier gevonden wordt er uitnemende, besprenkelen zij in hun bijgeloof daarmede zich zelve, hun vee en hun hut, en verteren al het vleesch in een lijkmaal.

Van de goederen van een doode erven al de zoons gelijke aandeelen. Zijn er geen zoons dan erft de naaste bloedverwant van den overledene, en wel de broeder, niet de vader. Eindelijk roept men een vreemdeling op, want de dochters zijn altijd van de erfenis harer vaders en broeders uitgesloten. Trouwens worden naar het oudste volkenregt die babbelaarsters voor de verste leden van de familie gehouden en gering geacht.

Allen kleeden zich in de huiden van leeuwen, tijgers, luipaarden, wilde ezels, schapen en andere wilde en tamme dieren, door hun looijers bereid en met vet en smeer lenig gemaakt, met barbaarschen tooi en als in herdersmantels. Nu en dan keeren zij ze binnenste buiten, en zij zijn er zeer op gesteld om hun eigen huid te houden en de oude niet weg te doen. Nu en dan heb ik echter een voorvechter van grooten moed, of iemand die zich door hoedanigheden van ligchaam en geest, door rijzigheid en afkomst, boven anderen onderscheidt, in een bont en uit stukjes zamengesteld vel gezien.

Naar de manier van alle Afrikaansche en Aziatische volkeren wrijven zij hun leden, net als met olie, met elke soort

vet tegen de werking van hitte, koude en kwalen in. De stank dien onze landslieden hun ten laste liggen is niet aan vuiligheid maar veeleer aan het kruid buchu, bij kruidkundigen in Europa wel bekend, toe te schrijven, dat zij met steenen fijn wrijven en dan als poeder, zoowel om zijn welriekendheid als omdat het de gezondheid bevoordeelt en als amulet beschouwd wordt, op hun hoofd strooijen en dit er mee besmeren. Wie pas in het land komt vindt den reuk leelijk, maar als men er aan gewend is acht men het kruid welriekend en aangenaam.

Ook het kruid dat zij Daggha noemen houden zij in eere. Zij maken van de wortelvezels een koekje niet grooter dan een rijksdaalder, en kaauwen het even als de Indianen opium of de Egyptenaren een ander kruid. Zij worden er slaperig maar nooit woedend van.

Even zoo waarderen en gebruiken zij het kruid Cannab, welligt de hennip der onzen. De zaden lijken, zou ik zeggen, veel op die welke ik eenmaal te Madrid in een schotel warmoes, met peper en zout gestoofd (canamonas noemen het de Spanjaarden), geproefd heb.

Van landdieren, vogels en waterbewoners, tam zoo wel als wild, is er een onmetelijk aantal, als bevond men zich in een menagerie. Om slechts één voorbeeld te geven zal ik vertellen dat er somtijds over de duizend olifanten in één kudde grazen, waarvan sommige zoo groot dat ik een hunner tanden (ik zou ze liever hoornen noemen) 130 pond heb zien wegen. Ook het aantal slangen, amphibiën en insekten is niet geringer, welker geslachten, meerendeels vier of meer soorten tellende, en aan de onzen meerendeels even onbekend als aan alle schrijvers, ik met verbazing heb waargenomen. Opdat ik niet schijnen moge ongeloofelijke dingen te vertellen kan ik u verzekeren dat heel wat getuigen mij hetzelfde verteld hebben, en onder anderen dat zij dieren gezien hadden met paardenkoppen, een langen hals en korten staart, en verder naar olifanten in vorm en grootte gelijkende, van bijna ongeloofelijke snelheid en zoo mak dat men ze getemd zou achten. Dan heb ik van sommige lieden die ik gaarne vertrouw vernomen dat zij eenhoorns gezien hebben, in grootte en leden aan een paard gelijk, met een hoorn lang en dik als een arm op het voorhoofd, en zeer woest. Andere geloofwaardige lieden verhalen dat men er tweehoornige paarden vindt, even woest en prachtig van vorm. Eenigen beweren fraaije en groote wilde paar-

den in scharen te hebben zien weiden, sommige witter dan sneeuw, andere zwarter dan houtskool, nog andere wit met zwarte manen en staart en omgekeerd, allen fraaijer dan Spaansche paarden, en zoo snel dat men ze met Pegasus kan vergelijken. Dan heeft men den wilden ezel, even snel en fraai, over het geheele ligchaam met streepen van twee duim breed, wit en zwart, van de ooren tot den staart en de hoeven netjes geplaatst. Alleen de grootte zijner ooren onderscheiden hem van een paard. Welligt was het zulk een ezel dien Absalom net vóór zijn dood besteeg.

In de zeekoe, een ontzettend groot beest, dat den aard heeft om in het water en op het land te leven, heb ik opgemerkt dat haar bovenste kaak, even als die van den krokodil, zich beweegt. Men zegt dat haar vet als men het kookt en drinkt verschillende kwalen geneest.

In den snuit van een gevangen wild zwijn heb ik een krommen hoorn, niet langer dan een vinger, en somtijds zelfs twee gezien. Evenzoo heb ik drie of meer wilde varkens gezien die onder de aarde leven en aan Europeanen onbekend zijn. Men noemt ze *aardvarkens*, en zij wegen elk honderd pond of meer. Hun ooren zijn groot en als die van ezels, hun snoet is lang, en in kop, borstels en ligchaamsbouw lijken zij zeer op varkens; maar hun staart is dik, regt, kegelvormig, in een punt uitloopende en twee voet lang, en zij hebben geen tanden maar gevaarlijke en mesvormige nagels, vier aan de voor- en vijf aan de achterpooten, waarmede zij zich tegen alle aanvallen verdedigen, en tevens zich hier en daar op de hoogten holen graven, dikwijls met den ingang, die zoo naauw is dat zij zelve er naauwelijks door kunnen, naar het Oosten gekeerd, en met een zachte helling, die eenige ellen ver regt doorloopt, steeds wijder wordende, totdat zij aan het einde zich een leger bereiden groot genoeg voor een mensch, rond en hol, en dat zij uithollen met hun achterpooten, terwijl zij met de voorpooten de aarde uitwerpen. Daar houden zij zich over dag schuil, maar 's nachts gaan zij hun aas zoeken en voeden zich met mieren, die zij met hun eijeren ophalen met hun dunne ellenlange tong die zij in de miershoopen steken. Dit is, verbeeld ik mij, de reden waarom ik hun vleesch laf en smakeloos heb gevonden. Sommigen hebben mij verteld dat zij er gezien hadden die driemaal zoo groot waren.

Bij proefneming is opgemerkt dat de tamme paarden door

duurzaamheid, flukschheid en schoonheid zich onderscheiden die op last van de gezaghebbers der Kompagnie uit Perzië en Java tegen hooge prijzen hier zijn ingevoerd, en die wij zoozeer door voortplanting zien toenemen dat eenige boeren hier met vier, ja, als vorsten, met zes paarden rijden en er somtijds tien, tot verschillende doeleinden, op na houden, en dat de Kolonie jaarlijks twee kompagnieën dragonders onder de vaandels, op den wenk der officieren zamen met vier afdeelingen voetvolk hun pligt vervullende, monstert. Buitendien brengt deze streek sterke runderen voort, in snelheid gelijkstaande met die welke de Indiërs bij den Ganges hebben. Ten slotte moet ik nog vermelden die schadelijke wilde honden, die in troepjes van tien en twintig heen en weer jagende de schapen en kalven die zij ontmoeten deels verscheuren, deels aan uijers en buiken met hun scherpe tanden wonden, en in een oogenblik een geheele kudde te gronde helpen, zoo niet de zorg der herders en de trouw der herdershonden hen afweert.

Over den tweehoornigen renoster, den eland, den buffel, het wildebeest (*) en andere dieren te schrijven acht ik overtollig, opdat niet zoovele en zoo groote beesten u mogen vervelen. Slechts dit wil ik er bijvoegen dat sommigen, volgens hun eigen verhaal, na een pint van het bloed van een dezer dieren, terstond nadat zij gevangen waren, gedronken te hebben, ten deele van langdurige ziekten genezen zijn. Ook wil ik dat gij weet dat men hier geenerlei dier heeft gezien dat niet door braden voor den mensch bruikbaar wordt.

Niets is gezonder dan de koelte, niets zuiverder dan de lucht die men hier heeft. Niets is gematigder of zachter dan een hemel die zelden onweer of koude baart, zoo men slechts de koude winden en stormen van het zuiden die hier woeden en den jaarlijkschen regenwind uitzondert; want als dezen waaijen ziet men somtijds de naburige bergen met sneeuw bedekt die eenige dagen liggen blijft, en dat wel, wat vreemd is, in het hart van December, als de zon hier het hoogste staat. In Julij heb ik hier ijs en in de dorpen hagel gezien, welke laatste hier onlangs zoo erg is gevallen dat een jonge en veelbelovende zoon van zekeren burger, die vier mijlen van de Kaap, door een slaaf vergezeld, door een een-

(*) Of met het Latijnsche woord werkelijk het wilde beest bedoeld is, dat laat zich niet best uitmaken. VERTALER.

zame plek naar huis ging, met zijn begeleider door koude is omgekomen. Voorts is de strijd der winden hier zoo groot dat ik vier schepen in onze haven ten anker liggende tegelijk het een tegen den Oosten-, het andere tegen den Westen-, het derde tegen den Noorden- en het vierde tegen den Zuidenwind heb gekeerd gezien. Ook is hun ongestadigheid zeer groot, daar zij elkander somtijds op denzelfden dag, elk op zijn beurt, vervangen; en hier is ieder het mee eens, want allen die hier varen getuigen dat zij bij het omzeilen der kapen dikwijls de grootste veranderingen van wind hebben opgemerkt.

Het veld, hoe verder men van hier gaat, is des te meer grasrijk en geschikt voor landbouwers, vol kudden beesten en schapen en allerlei wilde dieren, als was het een diergaarde; en de bergwouden zijn zoo vruchtbaar in groote dieren dat een mensch weinig gevaar loopt van den leeuw en andere roofdieren, zijnde hun buit steeds nabij van tamme en wilde dieren, die zij gemakkelijk en met minder gevaar kunnen aanvallen dan zij gewapende mannen kunnen belagen.

Men heeft hier steengroeven en bergen vol verschillend metaal. De grond is somtijds rijk aan edele steenen, en praalt met schaduwrijke bosschen en hooge en dikke boomen, regt geschikt voor het bouwen van huizen en schepen. Hierbij komen andere boomen, welker vruchten men ongetwijfeld door aankweeking bruikbaar zou kunnen maken. Onder anderen heb ik hier wilde olijfboomen gezien, en dikwijls heeft men hier op olijfbouw aangedrongen, maar tot dus ver is dezen steeds—waarom weet ik niet,—verzuimd. Welligt is het omdat men den bouw niet kent, en men hier ook niemand heeft die geleerd heeft olie te bereiden.

In onze buurt zijn de landen van zeer verschillenden aard, en aan één bergrug of helling heeft men drie of vier soort aarde: hier de eene, daar de andere soort zand, hier leem, daar drassigheid, modder, kiezelsteenen en rotsen. Mijns inziens ligt het daaraan dat de grond niet te gelijk een rijpen oogst van koorn geeft maar dat er in den tijd veel onderscheid bestaat, zoodat dan ook de boer zijn koorn niet op eens maar naar mate het rijp is en voor den sikkel deugt, nu in deze dan in gene voor, afsnijdt, het onrijpe veldgewas mijdende.

Zelden verschroeit een te erge zonnehitte akkers of weide, en zeldzamer is verschroeijing door rijp. De Naturellenvrouwen van het binnenland delven den grond niet met houweelen of spaden maar met een hark, en dit blijft haar gewoonte door het lange gebruik en het voorbeeld der vaderen.

De onderbergsche Naturellen verhuren hun arbeid voor matig loon en werken op slaafscher wijze dan heloten, hun handen, schoon aan werk ongewoon, er fluks aanslaande. Als veeartsen weten zij brandzieke schapen spoedig gezond te maken, en zij zijn zeer knappe schaapwachters. Zij rigten ossen voor den veldarbeid af, weten hoe zij trekdieren moeten in- en uitspannen, en zijn uiterst bekwaam in het mennen van wagens en karren. Sommige hunner zijn knappe ruiters, en kennen zoo zeer de kunst om hun paarden te wenden en te doen rennen dat men meenen zou een kozak voor zich te hebben.

Het wegloopen van dienaren en slaven keuren zij af, en gaarne helpen zij ze voor een belooning opvangen. Als dragers, loopers en postboden zijn zij zeer trouw; als houthakkers, steenbakkers, koksjongens, wijnwerkers en persers arbeidzaam. Een woest en begroeid land weten zij te zuiveren, en als zij de klippen er uit hebben het te delven men houweel of spade. Zij zijn wakkere ploegers en zaaijers, knap in het trekken van voren en in het eggen van den grond. Met hun harken halen zij het onkruid uit akker, wijngaard en tuin, en bij den oogst, waarin zij onvermoeid zijn, doen zij grooten dienst. Bij die gelegenheid omkransen zij het hoofd met klimop en slingerplanten, ten einde de kracht der zonnestralen te breken; en men zou zeggen dat men een troep Bacchische feestvierders in onze Naturellen zag, zoo niet genen, met de regterhand den beker zwaaijende, dronken van den wijn waren, terwijl dezen, met den sikkel in de eene hand en de andere aan de halmen, zich flink als maaijers, dorschers en wanners in het zweet werken.

Hun vrouwen en dochters zijn vrij trouwe waschvrouwen en vrij oplettende kindermeiden. Schotelwasschen en pottenschuren, vuil wegvegen en afkrabben, houtsprokkelen en vuur aanmaken, dat kunnen de keukenmeiden goed die bij de Nederlanders voor weinig loon dienen.

Het is duidelijk dat, zonder het werk van al die dienstboden, onze boeren, hoe wakker ook, meer moeite met hun landbouw zouden hebben; maar helaas! als naar gewoonte door hun te groot geluk bedwelmd, worden velen, hun winst zonder arbeid of moeite makende, geheel verslapt.

Het zal u niet onaangenaam en ook niet te onpas zijn als ik u vertel dat ik een Hottentottin heb gezien aan wie een Nederlander voor haar dagelijksch kombuiswerk overgeschoten kost plagt te geven. Vrolijk, net als een klokhen die haar kuikens lokt, riep zij dan haar stamgenooten zamen en verdeelde onder hen wat zij bekomen had als in een uitdeelingskantoor, voor zich naauwelijks een bete bewarende. Allen zijn trouwens op die gemeenschap van goederen gesteld, zoodat een aangestoken pijp tabak van den eenen mond naar den anderen gaat tot de tabak in rook en asch is opgegaan. Dien wedijver om goed te doen moeten de Christenen van zulke barbaren leeren!

Voor het besproeijen van den grond is er geen gebrek aan bronnen, beekjes en rivieren van helder en gezond water, welks doorzigtigheid en lekkerheid mijn dorst dikwijls zoo gewekt of vermeerderd heeft dat men denken zou dat ik onder de bende Gideon's bij haar laatste keuring diende.

De grond is vruchtbaar in koorn en druiven, en brengt alles voort wat men voor dagelijksch gebruik of als voorraad noodig heeft; ook tabak, even goed als die van Amerika, als hij goed wordt gebouwd. De oogst is overvloedig en somtijds veertigvoudig. Uit één tarwekorrel tel ik 99 halmen en even vele aren, in een gerooste aar 75 korrels, wat een verbazende, Sicilië evenarende, vruchtbaarheid is.

Van geloofwaardige lieden heb ik vernomen dat er ruime velden zijn van wilde uijen en andere eetbare gewassen, en groote plekken met wateruintjes (?), look, sjalotten, kaardendistels, uintjes en wilde prei; en zelf heb ik akkers gezien vol paardenbloemen, die ik dikwijls geplukt heb om er molsla van te maken, benevens zuring en wilde aspersies van verschillende soort.

Mij zijn akkers getoond die twintig jaren geleden, en welligt van de schepping der wereld af tot op dien dag, woest en van natuur noch door menschenhand

vruchtbaar waren, en thans, in dien heelen twintigjarigen tijd slechts twee- of driemaal braak gelegen hebbende, zonder eenige bemesting en na net maar ligt beploegd te zijn, tarwe in rijken oogst hadden gedragen, en tevens een prachtig veldgewas beloofden.

Ik herinner mij dat een rijs van een appelboom, van twee voet, in den grond gestoken en opgegroeid, een jaar later gebruikt werd om er een ander op te enten, en dat weder een jaar later men er rijpe vruchten aan vond. Men vertelt van een wijnstok die, in Junij geplant, in den volgenden December druiven in overvloed heeft voortgebragt; en het is een uitgemaakte zaak dat alle vreemde gewassen die Europa, Azië en Amerika voortbrengen, met weinige uitzonderingen, hier in ons Kaapland tieren en de hoop van den boer niet bedriegen.

Kopkool en boerenkool van zulke grootte heb ik hier gevonden dat zij bijna een ketel vulden; en knolkool (?) niet kleiner, zoodat ik, moede van het wandelen, er op een als op een stoeltje kon nederzitten. Biet heeft men in mijn bijzijn uit plantenbedden gegraven die zoo lang en dik als een mansarm was; en andere groenten groeijen niet alleen even welig maar zij zijn ook uiterst smakelijk.

De wijnstok brengt hier zoo rijkelijk vruchten voort dat uit 800 uitgelezen stokken, zoo als ik van een ordentelijken boer vernam, in één wijnoogst zes oxhoofden ligt- of donkerroode of wel geele wijn gevuld waren. Algemeen is men hier van oordeel dat onze inlandsche druif zoo zacht is dat zij aan hen die er zich aan te buitengaan niet kwaad doet, al eet men er nog zoo veel van. Ja, als lieden hier komen die door een lange vaart ziek en afgetobd zijn, of zelfs aan rooden loop of andere darmkwalen lijden, dan geneest de druivenkuur hen dikwijls, vooral als zij met de beziën de huid er van, en tevens een stukje brood, opeten.

Voorts is dit land bijna altijd in lentetooi door zijn veldbloemen, aangenaam om te ruiken en pleizierig om te zien. Bergen, heuvelen, valleijen, weiden, bosschen en alle plekken zijn zoo vol van kruiden, heesters en welriekende planten dat ik, als ik het grasrijke Spanje met de vruchtbaarheid van deze streken vergelijk, achten zou dat het meer van de woestijnen van Arabië of Libye had. Al die geur, die mij zoo aangenaam is dat ik somtijds gewenscht heb

niets dan neus te zijn om er het volle genot van te hebben, overtreft evenzeer allen Arabischen wierook, alle Italiaansche en Spaansche parfumerie, als een roos een goudsbloem. Dit alles getuigt, door zijn volledigheid, keurigheid, verscheidenheid en luister, van de hand des Almagtigen. Het roept ons toe dat God hier werkzaam is, en bij de jaarswisseling herboren wordende leert het door geen onduidelijk zinnebeeld de opstanding des menschen uit de dooden.

De boer behoeft hier niet zeer bang te zijn voor sprinkhanen, hagel, brand in het koorn en andere onheilen die den oogst schaden. Vogels plunderen echter nu en dan veld, wijngaard en tuin, als zij niet door de schranderheid van hen die er naar kijken en vooral door de wakende zorg der Naturellen worden afgeweerd. Voorts heeft men wormen, duizendpooten, galwespen, kool- en wijngaardrupsen, torren en andere insekten, soms zoo klein dat men ze naauwelijks zien kan, die nu en dan den wijnstok, het jonge en zelfs het opgeschoten koorn, boomvruchten, erwten en dergelijke opvreten, en met hun wormsteken de hoop des landsmans op treurige wijze teleurstellen.

Geen of althans weinig belasting is hier den boer opgelegd. Zijn koorntienden, naar het ingezamelde en behoorlijk nagetelde koorn berekend, betaalt hij eerst in het vierde jaar nadat hij den grond van op zijn hoogst zestig morgen (*), somtijds niet afgemeten, die door de gezaghebbers onzer Kompagnie aan elk zonder betaling wordt toegekend, is gaan bouwen.

Ik ken een werk- en spaarzaam Kolonist die in 1672 hier uit Europa aankomende, een droogo keel, een leege kist en niets dan een bundeltje aanbragt, en die thans, hier burger geworden, baas is van drie of vier plaatsen, van woningen voorzien (?) en zeer bruikbaar, van een zeer wel ingerigt huis, van meer dan 8,000 stuks groot en klein vee, en van dertig slaven, terwijl nog tien of meer Europeanen bij hem dienen, en hij met dezer hulp somtijds een tarweoogst van over de duizend mudden en van zijn wijnoogst meer dan dertig oxhoofden van

(*) Er is hier een schrijffout die zich op twee wijzen laat verbeteren. De eene geeft de vertaling als hier boven; volgens de andere zou men "van zestig en meer morgen" meeten vertalen.—VERTALER.

den lekkersten wijn maakt. Al wat hij aanvaardt neemt toe als werkten er bijen aan, en hij heeft niet alleen overvloed maar ook geniet hij hooge eer en bezit hij tal van vrienden. Geld en goud- en zilverwerk heeft hij in menigte, en in weinig jaren is hij schatrijk geworden, zoodat ik niet geloof dat Europa in onze dagen een boer heeft gezien die gelukkiger en rijker is. Dat wint men als men op zijn beroep past! Er zijn hier meer burgers hem in rijkdom en aanzien gelijk, en aller grond zou men met goud bevloerd zien, zoo zij voor hun zaken met dezelfde oplettendheid en naarstigheid zorgden. Maar ach! de meesten zoeken op allerlei manieren geld te maken, geen bedrog ontziende en tuk op winst, en daar zij niet weten wat hun goed is gaat het met hen: zoo gewonnen zoo geronnen. Anderen willen steeds meer naar mate zij meer hebben, en hun gouddorst neemt toe met hun rijkdom, waartoe zij alle wegen kennen en waar zij alles voor doen. Dat rijkdom verderf baart en het kwade aantrekt zoo als de Noordewind de wolken, dat is zoo klaar als de dag, en er is geen voorbeeld dat hun goederen op hun kleinkinderen vererfd zijn. Naakt zijn zij hier geboren, en door Gods regtvaardig oordeel sterven zij meest naakt, op het bloed der Kolonie terende, en, na al hun goederen verspild te hebben, even verzwakt als onmatig.

Meer dan veertig schepen, zoo wel van onze Kompagnie als van verschillende natiën, komen hier jaarlijks voor anker, welker bemanning, het ligchaam plegende, den inwendigen mensch versterkende en voorraad opkoopende, gemiddeld wel duizend rijksdaalders aan brood, vleesch, wijn, bier, groente en anderen kost zoowel als koopwaren met milde hand besteedt, en van duiten beroofd vertrekkende, de Kolonisten geen gevoel van gemis achterlaat, behalve dat zij vreezen hen volgens afspraak maar niet naar wensch verrijkt weldra zullen zien terug keeren.

De taal der Hottentotten heeft, naar mijn oordeel, iets van het Hebreewsch, want zij schijnt zamengesteld uit keel-, lip-, tand- en tongletters en andere die het een welbespraakten mond lastig maken en door ons moeijelijk kunnen worden uitgesproken. Waarschijnlijk heeft men verscheiden dialekten en blijft zij niet dezelfde, want van sommigen die tot het binnenland zijn doorgedrongen heb-

ik vernomen dat zij volken ontmoet hebben verschillend in taal, en slechts door tolken met elkander verkeerende, terwijl het ook wel gebeurde dat men enkele woorden van elkander kon verstaan, maar verder door wenken en teekenen met elkander handelde.

Ik heb een lijstje gemaakt van zekere woorden en dingen die reizigers het meeste noodig hebben, in de taal van die inboorlingen die een eind ver van hier wonen; en dit zal onze reizigers als zij bij toeval daar teregt komen of er expres heen gaan, tot zeker nut zijn. Voor zoo ver men bij gissing kan nagaan is die taal ontwikkeld en rijk. *Caye mansine* b.v., beteekent een schip, en is zamengesteld uit *caye*, huis, en *mansine*, water, zoodat het eigenlijk een huis op het water te kennen geeft. Ook in andere woorden vindt men een dergelijke woordvorming.

Niet nutteloos schijnt het mij toe om hier bij te voegen een lijst van getallen tot tien toe zoo als men ze zoowel bij de Magosen als bij onze Naturellen vindt, ten einde beider verschil duidelijk worde, en eenmaal een tweede Bochart (*), als hij er lust toe heeft, gelegenheid vinden moge om als kenner van vreemde talen naar hun oorsprong onderzoek te doen. Zij is als volgt:—

Magosentaal.		Kaapsch Hottentotsch.	Magosentaal.		Kaapsch Hottentotsch.
Mounje,	een,	Chui.	Hounje,	zeven,	Hunkon.
Mabile,	twee,	Kham.	Ulnana,	acht,	Kheysi.
Matato,	drie,	Nhona.	Pete,	negen,	Ghasi.
Seim of Mano,	vier,	Haka.	Chinmi,	tien,	Gissi.
Meslano,	vijf,	Kourea.	Chiumi Mabile,	twintig	Khamgissi
Testandato,	zes,	Nanni.	Chiumi Matato,	dertig,	Nhonagissi.

(*) Een bekend Orientalist, wiens werk over de dieren van den Bijbel grooten invloed op Oostersche taalstudiën geoefend heeft.—VERTALER.

Mijns bedenkens zullen onze landgenooten hier spoediger en gemakkelijker de Hottentotsche taal aanleeren dan de Hottentots behoorlijk Hollandsch zullen spreken. Dit is verkeerd, daar de Nederlanders behoorden te weten hoe vast een band de gemeenschappelijke taal is, en hoeveel dit helpt om de volkeren rustig te houden, en zij niet alleen het beproefde voorbeeld der oude Romeinen in hun provinciën maar ook vooral dat der Spanjaarden en Portugezen in Oost- en Westindië voor zich hebben. Maar ik schaam mij te moeten schrijven dat ons volk meer denkt aan rijkdom en weelde dan aan het openbaar belang. Terwijl zij met regt al hun zorgen, nachtwaken en gedachten aan het heil van dit Gewest moesten wijden, en van de Spanjaarden konden leeren hoe men met hulp van boven de grondslagen van Koloniën legt, door aan den Drieenigen, Hoogsten en Besten God een tempel te wijden, en zich voor oogen te houden dat slechts zij die den hemel eeren voorspoed genieten, en dat men in plaats van al dadelijk galgen op te rigten tot bedwang van misdaden, het heil van den Staat, volgens eed, het hoogste moet achten, zoeken zij in woesten loop, spottende met het gezag, de bevelen en de instellingen van de gezaghebbers onzer geheiligde Kompagnie, door alle middelen, booze zoowel als goede, geld bijeen te schrapen, achten zij deugd minder dan den penning, en op echt gereformeerden (haast had ik gezegd "gedeformeerden") trant hechten zij, als hielden zij zich aan Calvijn, niets aan goede werken en alles aan genade, niets aan deugd en nog minder aan verdienste, wel onbekend met het vaderlandsche regt, maar goed bekend met de vormen van overeenkomst die men *do ut des* (ik geef opdat gij geven moogt) en *facio ut facias* (ik doe op dat gij doen moogt) betitelt. Van daar komt het dat, zoo als men zien kan, hun bestuur door domheid zoowel als despotisme zich kenmerkt, want de raven kunnen doen wat zij willen en de duiven worden berispt, de schuldigen worden beschermd en de onschuldigen vervolgd, en misdaad vindt altijd een muur om achter te schuilen. Verwonder u dus niet als ik zeg dat ik meer bewijzen van blijkbare godsvrucht, braafheid, dapperheid, edelmoedigheid en andere deugden in één dag in Europa heb gezien, dan ik, in al de ambten die ik onder de Kompagnie bekleed heb, bij mijn makkers heb opgemerkt, met uitzondeing natuurlijk van de weinige uren

diè ik in de openbare godsdienstoefening doorgebragt en die ik aan het gezelschap van zulke edele mannen heb gewijd als de heeren Van Reede, Van Goens, Van Beveren, Van Rhee, Heinsius, Paets, (trouwe beoordeelaars mijner daden) en anderen door geboorte, geleerdheid en verdiensten uitstekend, iets wat ik zoowel om hun groote ondervinding in de zaken onzer O. I. Kompagnie als ook vooral om hun bijzondere genegenheid jegens mij deed. Al moet het heelal op mij neerstorten, al weet ik dat ik mij alle menschen tot vijanden zal maken, zal ik vrij uit spreken, al is het ook met voorbehoud van het toezigt dat een onberispelijk man over mij voeren mag, en zal ik een kat een kat noemen. Zoover, Eerwaarde heer, is hier alles gekomen dat nergens trouw veilig is, dat geen man van zijn vrouw, geen vrouw van haar man, geen zoon van zijn vader en geen vader van zijn zoon, geen gastvriend van een gastvriend en geen schoonvader van zijn schoonzoon zeker is, en dat zelfs onder broeders zelden goede verstandhouding bestaat. Brave lieden zijn er niet meer dan Thebe poorten, dan de Nijl monden heeft, en geen zoo vloekwaardig onheil is er dat den eenen mensch niet van wege den anderen bejegent, zoodat men zelfs voor het zwaard aan zijn eigen zijde bang begint te worden. Maar laat ik tot mijn onderwerp terugkeeren.

Ik moet niet verzwijgen dat onder de Hottentots, even als bij de Israelieten, neef en nicht, in den vierden graad verwant, broeder en zuster heeten.

Geen kunsten, geen ambachten, geen voor loon werkende ambachtslieden heeft men onder hen, en ieder maakt zijn eigen gereedschap. Boeken en letteren kent men niet, en alles is in de diepe duisternis der onwetendheid gedompeld. Toch heb ik, met den Portugees Nicolaas Almeida, van Mozambique geboortig en hier gekomen met het Britsche schip *John and Marey*, veel sprekende, van hem onder andere belangrijke resultaten van zijn onderzoek ook dit vernomen dat hij bij Delagoa Baai, aan den kant van Ethiopie, op de steenen van een groot gebouw, ineengezet als wilde men een zegeteeken oprigten, schriftteekens gezien had aan geen zijner Europésche makkers bekend ; en ik geloof dat men mij niet aan onbedacht geloof zal schuldig kennen als ik de gissing waag of men hier niet het op zoo veel plekken gezochte Ophir van Koning Salomo kan vinden. Te meer daar dezelfde

Nicolaas tot mijn verbazing beweerde dat hij aldaar zooveel bewerkt en onbewerkt goud had gezien dat de schatten van den Amerikaan Atubaliba (Atahualpa ?) er meê vergeleken zijnde veel minder schenen, en dat hij eenmaal een os dien hij geslagt en in stukken verdeeld had aan Ethiopiërs had verkocht en er twintig, ja dertig pond goud, onbewerkt maar uiterst zuiver (*), voor gekregen had.

Deze man, vertrekkende uit het aan den Koning van Portugal behoorende kasteel *Mgoma*, gelegen in het land *Symbao*, kwam na net 12 dagreizen gemaakt te hebben in de hoofdstad van dit land, *Mamboni* genaamd, waar het hof is van den magtigen Koning *Sangacatto*. Deze had bij zijn honderd of meer bijwijven drie veelbelovende zonen, die vrij goed Portugeesch konden spreken, lezen en schrijven, en die dit te danken hadden aan de bijzondere goedheid van Emanuel Pereira, aldaar Gouverneur namens den Koning van Portugal, die hun ook het dragen van Portugeesche kleeding en andere wetenswaardige dingen geleerd had.

Zekere Godheid, *Messimo* genaamd, vereeren zij met groote naarstigheid in de bosschen, en er bestaat weinig twijfel of men zal hen weldra in de Christelijke godsdienst kunnen inwijden. Wie op echtbreuk betrapt wordt dien dooden zij met de echtbreekster, en dezelfde straf passen zij ook toe op moord, roof en diefstal, terwijl zij de goederen der schuldigen verbeurd verklaren.

Hij beweert dat hij op het land en in de zee bij Kaap Corrientes, aan het Zuideinde der Straat die Afrika van het eiland Madagascar (welligt het Menuthia van Ptolemeus) scheidt, dieren gezien heeft die in beide elementen leven, roodachtig en op het land weidende, nabij komende aan Meerminnen, omstreeks twaalf voet lang en naar evenredigheid dik, met een varkenskop en, in plaats van armen en beenen, een soort van vinnen of punten als die van zeeschildpadden, van voren naar een mensch, van achteren naar een visch lijkende, en met een vischstaart. Dikwijls had hij ze een gesis hooren uiten, zonder dat zij een ander ge-

(*) Hier vlecht den schrijver een gissing in die in de vertaling zich niet goed laat weêrgeven. Fijn goud wordt bij oude schrijvers *obryzum* genaamd, en dit woord bezigende vraagt de schrijver of dit niet met den naam Ophir in verband staat. VERTALER.

luid gaven. Wat de verborgen deelen betreft leken mannetjes en wijfjes op den mensch, en hun vleesch had meer van rundvleesch dan van visch. In beide kaken hadden zij twee tanden van een span lang, en slechts twee duim buiten het tandvleesch uitstekende. Ik herinner mij dat zulke tanden mij eens door een Engelschman getoond zijn, en van sommigen heb ik vernomen dat men ze te Mozambique voor hooge prijzen koopt, daar men beweert dat zij een uitstekend geneesmiddel zijn, bepaaldelijk, als men dit gelooven wil, tegen het pootje.

Het spijt mij dat toen ik van hier in de *Purmer* naar Indië vertrokken was, en aan Kaap Corrientes voor anker lag, en bij mijn terugkomst langs die kust in de *Eenhoorn* ik niets van dat alles gezien heb, behalve een ontzettend grooten walvisch, die het schip van voor- tot achtersteven eenige malen rondzwom, als wilde hij het zijn kompliment maken. Hij was trouwens de voorbode van een vreeselijken storm, die eenige uren later opkwam, en waar wij verscheiden dagen heen en weer door werden geslingerd.

De eigen broeder van dezen Nicolaas, Mattheus Almeida, te Mozambique in Portugeeschen dienst, met zijn loon niet tevreden maar dorstende naar goud, is met 50 Portugezen en 600 inlandsche onderdanen van den Koning van Portugal, allen welgewapend en gereed om buit te maken, van de rivier Sena tot naar Niemba, twintig dagreizen ver in Noordelijke rigting, doorgedrongen, en daar door de inboorlingen, die moed bezaten en voor lijf en have strijden moesten, met zijn kameraads in een gevecht gedood.

Wat had men hier een zielenoogst voor Christus kunnen maken! Welk een ruim veld voor prediking! Zoo slechts allen, hun eigen voordeel daarlatende, tot verheerlijking van God voor het algemeene welzijn werkten. Maar ach! meerendeels wordt men van het gezag van godsdienst en pligt tot winstbejag door allerlei kunstgrepen gebragt. Sommigen van hen dien dit gebeurt spelen twee of drie rollen, terwijl zij wegens armoede des geestes, zwakheid des verstands, gebrek aan verdienste en aan de beschaving door deugd verleend, naauwelijks tegen één zijn opgewassen. Verwijder u, o schaamte, naar de bosschen, en leer de barbaren dat schijn bedriegt en zij er dus niet aan hechten moeten!

Het bestek van een brief laat echter niet toe dat ik dit alles in geschrifte behandel, en ik geloof dat ik al te ver ben

gegaan met zulk een lange epistel te schrijven. Maar gij, die zooveel toegevendheid bezit, zult, nu gij een breedvoerig schrijven van mij verlangt, mij wel vergeven als ik, uit verkeerden schrijflust, mij verder heb gewaagd dan met het oog op uw oordeel en onzen beider leeftijd gepast is. Wat ik, hoe het ook zij, in antwoord op uw vragen, of omdat het mij der vermelding waardig scheen, in het Latijn geschreven heb zult gij niet versmaden, en er ook niet tegen hebben om het met de censorsvijl glad te maken, met uw frizeerijzer te branden, en den ongelijken stijl die mij als de meeste reizigers kenmerkt te vergeven.

Om in één woord alles te zeggen : dit land heeft genoeg aan het goede dat het zelf voortbrengt, en heeft, zoo lang men geen weelde verlangt, geen behoefte aan vreemde waar of hulp. Zoo ver spreidt zich de goedheid Gods, die overvloed van voedsel aan de bevolking schenkt.

Buitendien nog dit. Omringd door den woesten Oceaan, die somtijds paarlemoerschelpen, met amber en andere stoffen, op het strand werpt, is een schiereiland door een enge landengte aan, het vaste land verbonden. Dat schiereiland heeft de Nederlander in het jaar 1651 onder aanvoering van ...... Van Riebeeck, een uitstekend man, bij regtmatigen koop en volgens regtsgezag bezet en van de Naturellen verkregen. Dagelijks neemt het gebied toe in kolonisten, grondgebied en rijkdom, maar in hoever dit geschiedt door betaling van een regtmatigen prijs, dat weten de verkoopers niet en de koopers willen er zich niet over uitlaten. Het is genoeg dat er geen onregt is gedaan aan hen die vrijwillig tot den koop toetraden, en dat onze landslieden, van klein af beginnende, heeren zijn geworden van een uitgestrekter land dan de geheele omvang der Nederlanden in zich bevat. Nog in de kindschheid der volkplanting, terwijl men verstoord was over de gedurige rooverijen der Naturellen, en zag dat dezen in hun trots vredesvoorwaarden verachtten, verklaarde men hun den oorlog, en ondernam men een inval en plundertogt in het vijandelijk gebied, soldaten en kolonisten zamen, en slechts een matige bezetting in het Kasteel achterlatende. De expeditie nam haar kans waar toen de Naturellen, vermoeid door nachtelijke dansen, zoo als zoo dikwijls, bij het aanbreken van den dag in slaap waren, en valt hen aan terwijl zij niets dergelijks vreesden en op beide ooren lagen te slapen. Een deel wordt gedood, de anderen kiezen de vlugt. De Europeanen plunderen

alles en voeren, met groote marschen, een menigte groot en klein vee weg. De Naturellen, zich weder verzamelende, dringen op de terugkeerenden van achteren en in de flanken aan, maar door onze ruiterij op de vlugt gedreven, nemen zij het besluit om, bij het zien der morgenster, (iets waaruit men kan afleiden dat zij met de bewegingen der sterren en de berekening van den tijd niet geheel onbekend zijn), ter regter tijd met al hun magt in vieren verdeeld op de legerplaats der onzen, kruipend en op den buik, toe te snellen. Volgens afspraak doen zij den aanval, maar een schildwacht die den vijand ontdekte roept te wapen. De onzen rijzen op en weren den vijandelijken aanval met moed af. Was de vijand toen verstandig geweest, dan had hij weldra de Nederlanders, zonder zelf iets te lijden, zoo veel klop kunnen geven als hij maar wilde; want er kwam plotseling zulk een regen en zulk een heftige wind dat men de onzen, verkleumd en met natte wapenen, vermoeid en belast door hun bagaadje, tot den laatsten man had kunnen opruimen. De hemel wilde het anders. Door dezen eenigen slag werd de kracht der Naturellen gebroken en kwam er een einde aan den oorlog, zoodat de onzen rustig leven en hun gebied uitbreiden konden.

In de eerste dagen dezer Kolonie hielden de Naturellen onze landgenooten voor vuurspuwend, daar zij met verbazing, bij het lossen van ons geschut, ook het grootste dier, een leeuw of olifant, als door den bliksem getroffen door een enkelen kogel zagen vallen. Ook in onze ruiters zagen zij zoovele paardmenschen, voor wier aanblik zij schrikten, en wier moed zij zoo eerbiedigden dat men in iedere vrouw of meid der Naturellen een tweede Koningin der Amazonen kon zien, die zich aan Alexander den Groote prijs gaf om bij hem zwanger te worden. Inderdaad waren zij daarom, welligt op aanstoken hunner mans, op omgang met de onzen gesteld omdat zij meenden dat in een kind door de onzen verwekt, de moed van den vader zou herleven. Arme schepsels, onbekend met kruid en geweren!

Om zulke begoochelingen in de hand te werken gaf een onzer landslieden aan een Naturel een schaal om met water uit een naburigen stroom te vullen, terwijl hij zelf in zijn tent een andere dergelijke schaal, vol sterken brandewijn, verborg. De Naturel komt terug met een volle schaal water, en onze landgenoot neemt ze aan en zet ze naast de

verborgen schaal. Daarop belegt hij een vergadering van Naturellen met hun waarzeggers, en toen dezen weldra opdaagden vraagt hij hun of zij knap genoeg zijn om het water door een hunner gehaald en dat zij daar in een schaal voor zich zagen, in vlammen te doen opgaan. Zij zeiden van neen, maar dat niemand dit kon. Onze vriend brengt de schaal met brandewijn voor den dag, vraagt om vuur, steekt een zwavelstok aan, en de brandewijn gaat in vlammen op. Toen de Naturellen dit zagen geloofden zij, zonder aan bedrog te denken, dat het door hen gehaald water in brand was geraakt, en vloden deels uit schaamte, deels uit vrees uiteen. Zoo weet men de luidjes te vangen!

Na verscheiden streken doorreisd te hebben, terwijl ik thans een hemelstreek bewoon waar ik uw tegenvoeter ben, en mij tevreden houd met een burger begrafenis, hoop ik dat deze vreemde aarde na mijn dood ligt op mij drukken zal, daar ik haar niet zwaar ben geweest. Aan iedereen toch en ten allen tijde, (moge ik dit zonder trots zeggen!), aan mijn kameraads en bezoekers, aan vreemdelingen en landslieden heb ik mijn trouw, die, helaas! hier minder dan ergens veilig is, met luste bewezen, zoo dikwijls hiertoe gelegenheid of noodzakelijkheid was, al werd ik ook slecht behandeld en met het toekennen van een werkkring die mij niet paste gestraft. Hierbij komt dat dit afgelegen hoekje waar men mij in gestopt heeft, vruchtbaarder dan ik hoopte en meende, mij boven de genoegens van Europa en de schatten van Azië, om zijn liefelijkheid en zijn aanlokselen, uitstekend behaagt. Dat ik het zeer op prijs stel, daar zult gij u niet over verwonderen als gij let op mijn geest aan studiën gewijd, met letteren steeds bezig en evenzeer bevriend met de meer bedaarde en zachte Muzen als het gewoel der menigte en de zorgen en bedrijven des levens vijandig, en bedenkt dat het Gode behaagd heeft om mij aan deze plek vast te maken. Aan het geluk dier plek ontbreekt niets dan dat zij in dezen bedorven en gevaarlijken tijde, door toedoen van een of anderen Numa die, in zijn godsdienstig pligtgevoel, voor het hoofd in plaats van voor nijnagels en eksteroogen zorgt, gereinigd worde van de sporen der misdaad, en dat de woeste en misdaad ademende wervelwinden die in het staatswezen hier woeden, met den slimmen dief die hier het vee hoedt en dien de kudden volgen, en den kalfsoogigen kijver, als zooveel Joden door een nieuwen Titus geheel en al worden uit-

geroeid, zoodat de Kolonie, van al dat vuil en dien drek gezuiverd, tot vrijheid geroepen bloeijen en kracht bekomen moge. Het is een zaak van groot belang dat dit onervaren volk, dat nu dronken is van het geluk, door godvreezendheid verzacht en als door een tweeden Hercules, die roof en plundering straft en monsters bedwingt, van den roest bevrijd worde die zijn geest bezoedelt, en van zijn boozen levensweg tot den dienst des Heeren worde bekeerd. Het is noodig dat er voor onderwijs en opvoeding van deze losbandige jeugd scholen komen die ze haar pligt leeren, en waar van de kindschheid af knapen van goeden aanleg en geest door de studie der vrije kunsten, onder geschikte meesters, door woorden en daden naar eisch gevormd worden, zoodat een keurbende van studenten, een kweekschool voor wakkere mannen, gereed om aan het algemeene welzijn en de wenschen der ouders voldoening te geven, zich op de wijsheid vlijtig toelegge.

Meer zal ik hier niet bijvoegen, om niet, door te schrijven wat verborgen moet worden en door staatsgeheimen te openbaren, mij den blaam op den hals te halen als hield ik mij niet binnen de perken. Veel heb ik, op last van den Kommandeur der Kaapkolonie, over de leefwijze, de zeden en den toestand der Naturellen in de buurt en verder af wonend geschreven. Dat dit de gezaghebbers der O. I. Kompagnie niet heeft mishaagd, dat doet mij genoegen, maar verreweg het aangenaamste is mij de gedachte dat, hoe ook vertrapt, ik al mijn zorgen, gedachten en nachtwaken aan het algemeene welzijn wijde.

Vaarwel, Eerwaarde heer! Moge gij een duurzaam geluk genieten; en wat dit stukje betreft, kortelijk zamengesteld uit weggeworpen papieren en aanteekeningen, en eenigzins ruw geschreven op gezag zoowel van hetgeen ik gehoord als van hetgeen ik uit sekure en onverdachte schrijvers, jaarboeken, authentieke stukken of wel met eigen oogen gezien heb, neem dat ten goede op, en hecht er zooveel aan als de bronnen verdienen. Immers, als er veel wordt overgegoten in de stompe ooren van een vierden, ja vijfden verhaler, en dan nog gedebiteerd in de onbezonnen en barbaarsche taal van hen die gelooven dat zij het vertelde regt begrijpen, schoon zij er niets van verstaan, de woorden verkeerd wedergeven, als zij hun eigen lezing even door hun onbeschaamdheid zich geloof verwerven, en met zich zelve in strijd komen, dan is het natuurlijk

dat allen van den echten zin slechts stamelend iets melden, en dat wij zelve, slechts een schets der waarheid in ons verstand hebbende, dikwijls het verkeerde zien. Dat op dit ligt bewerkt schetsje van dit gewest, door een kladschilder vervaardigd, weldra een andere schilderij, waar en duidelijk en van echte schildershand, ter wille van het algemeen belang volgen moge, dat hoop en vertrouw ik, en ik uit den wensch dat God u lang voor ons moge bewaren, en dat gij voor mij, die zich, zijn geluk en zijn positie gaarne voor uw heil prijs geeft, met ijver zorgen moogt.

De Orgelman.

"Kom, lieve Jongheid! hoor mijn lied,
En heb dan mededoogen!
Verstoot mij, arme zanger, niet,
Wees met mijn lot bewogen!
'k Zal u niet langer kwellen—neen!
Mijn levenskracht is immers heen!...
Nog luttel broods zal ik u vragen,
O spoedig zal het einde dagen!
Ik ben zoo lang reeds levensmoe."
Tiereliere, tiereloe.

"'k Heb ook, als gij, in jongen tijd,
Toen 'k blozend was van wangen,
De meisjes uit de buurt gevrijd,
Gedanst bij veêl en zangen.
Ach! ik ben schoon als gij geweest,
Ik was de koning van het feest
Als 't gulden koren lag in schoven!...
Wilt, meisjes, wilt het vrij gelooven,
Rond mij sloot vaak de dansrei toe.
Tiereliere, tiereloe.

"De Koning riep èn boer èn heer,
En zoon èn wees ten strijde.
Ik legde spade en sikkel neer,
'k Liet os en ploeg ter zijde.
De kreet, de leus der vrijheid klonk,
De kogel floot, het lemmer blonk!
Men zag ons dapper onder 't zingen
Bij 't kogel-reegenen voorwaarts dringen.
De veldheer wierp zijn kruis mij toe.
Tiereliere, tiereloe.

"'Voor 't Vaderland!' klonk het alom.
Waar streden ooit meer dappren!
Mij dunkt 'k hoor nog 't kanongebrom,
Ik hoor nog 't strijdvaan klappren.
De linkerarm op 't veld van eer
Ligt naast de dorre lauwren neer!...
Nog bruischt een warme gloed door de aadren,
Nog bragt ik 't dierbre land der vaadren
De laatste bloeddrop gaarne toe.
Tiereliere, tiereloe.

"Mijn zuster kwam, zoo moe getreurd,
Bij d' aankomst voorgetreden,
Wat was heur wang toch bleek ontkleurd,
Wat had zij veel geleden!...
Ik kuste dien verbleekten mond,
'k Zag angstvol naar mijn oudren rond...
Ik zag mijn droeve zuster weenen,
Zij wees naar 't eenzaam kerkhof henen...
Ach, beiden waren levensmoe.
Tiereliere, tiereloe.

“ Ik minde een meisje van ’t gehucht,
Zij had mij trouw gezworen...
O vrouwenmin rijst met één zucht,
Gaat met één zucht verloren !
Ik had geen bruid, geen oudren meer ;
Mijn zuster lag op ’t doodsbed neer ;
Mijn vrienden hadden mij vergeten,
En ik het harte diep doorreten,
Sloot zelf haar armen grafkuil toe.
Tiereliere, tiereloe.

“ Den landzaat schonk ik rust en eer,
’t Geluk van mijne dagen :
Ik werd—o God ! want kondt Gij meer !—
Door blindheid nog geslagen.
Het hoog bestuur heeft nooit herdacht,
Wat ik mijn land heb toegebragt.
De grooten die eens naast mij streden
Zijn hoog verheven, aangebeden,
En ik verkwijn in arremoê.
Tiereliere, tiereloe.

“ Zoo dwaalde ik zeven jaren rond,
Verlaten en vergeten
’k Heb niemand dan mijn trouwen hond,
Zoowel als ik versleten......
Mijn hair moet wel gesneeuwvlokt zijn !...
Ach, schoone juffers in ’t satijn,
En knapen in geluk geboren,
Die hier welligt naar mij komt hooren,
Ach, werpt mij slechts een penning toe.
Tiereliere, tiereloe.

“ ’k Heb zelden maar wat klammig strooi,
Om rustig op te slapen.
’k Benijd uw dons niet of uw tooi,
O jufferkens, o knapen !
Eén penning maar, ik vraag niets meer !
Voor u streed ik op ’t veld van eer,
Voor u liet ik mijn leden martlen,
Opdat gij vrij zoudt mogen dartlen
Van ’s morgens tot den avond toe.
Tiereliere, tiereloe.”

Zoo zong de zanger van ’t gehucht
Bij ’t draaijen van zijn orgel,
En menigeen verstikte een zucht
Van meêlij in den gorgel.
Men schonk hem geld, men schonk hem brood,
Men dekte ’t lijf, ten deele ontbloot,
En toen—toen ging de zanger henen,
Reeds was hij achter ’t woud verdwenen,
Nog klonk hun droef zijn orgel toe:
Tiereliere, tiereloe.

A. Snieders, Jr.

Uit de nagelaten Geschriften van den heer A. Pannevis.

Toespraak gehouden in het Paarlsche Gymnasium, Julij 1876.

Gewenschte Toehoorders!

Het komt mij voor, dat ik bij deze gelegenheid geen beter onderwerp van eene rede kan nemen dan die vakken van wetenschap, waarin het onderwijs mij aan deze inrigting gedurende de laatste maanden is toevertrouwd. Ik wil u een weinig onderhouden over den stand waarin het onderrigt in die vakken zich tegenwoordig bevindt, en ook over de mate in welke zij wenschelijk zijn voor de kinderen dezer school behandeld te worden. Uwe gewillige aandacht zij daartoe voor eenige oogenblikken afgebeden.

I. Spreken wij over het zoogenaamd *klassiek onderwijs*, d. i. het onderwijs in de Grieksche en Latijnsche talen. Te dezen opzigte bestaat er tusschen de vroegere eeuwen en onze tegenwoordige dagen een groot onderscheid. Inzonderheid is dit het geval met het Latijn. Er is een tijd geweest, dat het Latijn schier het algemeen middel ter verspreiding van wetenschap en beschaving was, dat eene degelijke kennis dier taal een onmisbaar vereischte geacht werd voor iedereen die op den naam van een welopgevoed man aanspraak maakte. De conversatie tusschen vreemdelingen geschiedde in het Latijn, en voor alle kennis die van algemeen belang geacht werd, was de taal van Rome het gewone voertuig van mededeeling en verspreiding. Hoe geheel anders is dit thans! Wie spreekt nu nog Latijn? Wie schrijft nog Latijnsche boeken? De talen der natiën hebben allengs het overwigt en eindelijk de schier uitsluitende overwinning over de oude algemeene taal verkregen; ja, sommige van deze hebben zelfs gedeeltelijk en bij opvolging hare algemeene heerschappij overgenomen, en als hare kweekelingen hare overheersching voortgezet en verder over de geheele wereld verbreid. Men denke aan het Spaansch, het Fransch en het Engelsch. Het eigenlijke Latijn als zoodanig heeft dus veel in het gebruik verloren; zijne grondige studie is tot een vrij lagen graad gedaald; maar zijn invloed en middelijk gebied is daarmee geenszins in die mate afgenomen. Het Latijn heeft de moderne heerschende talen zoo doortrokken, zich zoodanig daarmeê ge-

mengd, en die wezenlijk verbasterd, niet alleen door die menigte van kunsttermen waarin het zichzelf en het Grieksch door het westen voortplantte, maar zelfs door duizenden bewoordingen in het dagelijksche leven, dat men gerust kan zeggen, dat de taal van Rome nog evenzeer in de wereld gezag voert, als het Romeinsche Rijk in al de verdeelingen nog bestaat welke de toongevende Staten van Westelijk Europa vormen; en deze moderne talen hangen dus zoodanig van het Latijn af, dat een welopgevoed man van onze dagen bij de als noodzakelijk geachte kennis van Fransch of Engelsch tevens Latijn moet bestudeerd hebben, al is het dan ook niet met die volledigheid en grondigheid welke in vroegere tijden vereischt werd. Bijzonder is dit het geval in die landen waar gezegde nieuwere talen hetzij als volksspraak dagelijks gesproken, hetzij, van wege maatschappelijk belang, met groote zorg aangeleerd en beoefend worden. In dit land, waar men bijzondere vlijt aan het Engelsch besteedt, is het alzoo geraden om, zoo men kan, zich eenige kennis van het Latijn te verschaffen, dewijl men daardoor de Engelsche taal leert verstaan en niet zoo vele harer zamengestelde woorden als papegaaijen behoeft na te praten. Onze slotsom betreffende den stand der studie van het Latijn in vorige en tegenwoordige tijden is alzoo, dat het voorheen onmiddelijk zelf werd beoefend om de wetenschap en beschaving daardoor op te nemen, terwijl het thans hoofdzakelijk dienen moet om de talen die het in het algemeen gebruik opgevolgd zijn behoorlijk te leeren verstaan. Wat het Grieksch aangaat, dit is altijd met het Latijn meêgegaan, als zijnde de bron welke alle beginsel der Romeinsche beschaving bevatte; zoodat de verdere strekking der geleerde opvoeding altijd meer bijzonder het Grieksch in het oog had, in welke taal de oorspronkelijke meesterstukken der kunst en wijsheid gesteld waren; doch het voermiddel der geleerdheid bleef het Latijn. En thans, nu het ons minder om eene volkomene kennis der oudheid te doen is, in welke men zich door eene grondige ervarenheid in het gebruik des Latijns bewoog; nu men zich voorstelt in de moderne talen meesterstukken genoeg te bezitten welker bestudering die der ouden behoort vooraf te gaan; bovenal nu men zooveel tijd besteedt aan de beoefening der zoogenaamde wiskundige en natuurwetenschappen, welker voorname literatuur in de nieuwe talen beschreven is; nu spreekt het van zelf dat met het achteruittreden van het

Latijn uit het meer gewone gebruik, tegelijk de kennismaking met het Grieksch meer en meer eene overtolligheid gerekend is geworden; en inderdaad, indien men den tijd en de moeite in aanmerking neemt die men zal moeten aanwenden om in deze taal zulke vorderingen te maken dat er voor ons nut uit kan voortvloeijen, zal men misschien wijs handelen door zich van alle poging tot het aanleeren er van te onthouden, en zich liever met meer ijver toe te leggen op die vakken, welke als van meer gewigt voor het tegenwoordige te beschouwen zijn. Het spreekt van zelf dat voor den theologant de kennis der Grieksche taal een onmisbaar vereischte is en blijft, dewijl daarin ons onschatbaar Nieuwe Testament is opgesteld en de oudste werken der Christelijke Kerk geschreven zijn. Ook spreken wij hier niet van die andere bijzondere gevallen, waarin men tot bereiking van zekere doeleinden, zooals het doorgaan van examina, bij welke kennis van het Grieksch een vereischte of groote aanbeveling is, zich in dit vak bekwaamt. Onze beschouwing heeft alleen eene algemeen beschaafde opvoeding in het oog, en voor deze is in onze dagen (ik herhaal het nogmaals) de studie van de Latijnsche taal tot eene zekere hoogte aan te prijzen; maar het Grieksch late men daar, ten einde de krachten niet onnoodig te verbrokkelen, en opdat men door alles te willen weten, eindelijk niets naar behooren verstaat.

II.—Wij komen tot het *Hollandsch.* Zal het noodig wezen met een paar woorden te pleiten voor het nut van eenige bedrevenheid in de oude moedertaal der Kolonie? Er heeft in de laatste jaren een geroep door Zuid-Afrika weêrgalmd over de noodzakelijkheid eener grondige studie van het Hollandsch; men heeft schande gesproken over de verwaarloozing van deze voor ons zoo belangrijke taal in deze streken; men heeft er aan gedacht pogingen aan te wenden om in het onderwijs te dezen opzigte verbetering aan te brengen, maar zonder te kort te doen aan de roemwaardige inspanningen van sommige Afrikaanders, die gedacht hebben de daad aan het woord te doen beantwoorden,-kan men in het algemeen van die groote beweging ten gunste der Hollandsche taal in Zuid Afrika met waarheid het spreekwoord gebruiken: "Veel geschreeuw en weinig wol! 't Valt niet in mijn plan de redenen te ontvouwen waarom wij reeds van den aanvang dezer beweging af geen wezenlijk gevolg van dit geschreeuw konden verwach-

ten; genoeg zij het, te zeggen: het Hòllandsch werd hier verwaarloosd en is en blijft hier verwaarloosd, en er bestaat geene hoop dat het als algemeen geleerde taal in Zuid-Afrika het regt zal erlangen dat het in het verloop des tijds wederregtelijk verloren heeft. Men zal het blijven prijzen; men zal zijne schoonheid en rijkdom roemen, ja zelfs de noodzakelijkheid zijner aankweeking betoogen, maar verder zal men het onder den druk der omstandigheden en de voortsleuring der wereldsche belangen niet brengen. Ja, voor sommigen schijnt deze gevolglooze aanprijzing als een bedeksel te dienen waarachter zij zich verbergen, terwijl zij de oude landstaal met hardnekkige woede vervolgen en trachten uit te roeijen; en wanneer zij haar roemen, gelijken zij ons op iemand, die een ongewenschten gast met beleefde woorden en fraaije komplimenten zijne deur uitzet. Intusschen, eene degelijke kennis van de Hollandsche taal blijft voor de inwoners dezer landen eene gewigtige zaak, en geen verstandige Afrikaander zal ontkennen dat zij hem een nuttig sieraad is, welks bezit hem eene oorzaak van groot genot of wel een zijner voornaamste wenschen uitmaakt. Maar om die kennis te verkrijgen, moet men er moeite voor doen en eene aanmerkelijke hoeveelheid tijds aan besteden. Het is niet genoeg Spraakkunst te leeren en nu en dan een brief of iets dergelijks te schrijven: hierdoor hebben de Paarlsche Gymnasiasten den roem van meer dan gewone bedrevenheid in het Hollandsch niet verworven. Ook het lezen van Hollandsche boeken is op zichzelf niet voldoende om zich de taal in die mate te doen eigen maken dat men er tehuis in is. Iets anders moet er gedaan worden en is er op het Paarlsch Gymnasium gedaan ten tijde toen het zijne gezegende vruchten voor het land en volk van Zuid-Afrika afwierp. En wat dan? Zie maar wat er gedaan wordt overal waar men met ernst het aanleeren eener taal in het oog en in den zin heeft. Beschouw de verschillende leerboeken die tot die zaak leiden. *Vertalen* IN *de taal* welke men wil kennen, is overal het hoofdmiddel om zich in de toepassing harer regelen te oefenen. (Men versta mij wel: niet vertalen *uit* de te leeren taal in eene andere, maar vertalen *in* de te leeren taal uit eene andere).

De oogverblinderij hier en daar in het werk gesteld door eene vertaling *uit* het Hollandsch voor eene Hollandsche les te doen doorgaan, heeft ook op ons instituut hare ver-

tooning gemaakt, doch deze list der bedekte vijanden van het Hollandsch heeft haar einde gezien, en men is overtuigd dat vertalen uit het Hollandsch in het Engelsch als eene Engelsche les, en omgekeerd, de vertaling uit het Engelsch in het Hollandsch als eene Hollandsche les moet beschouwd worden, hoewel beide voor de kennis van de andere taal eveneens, doch in veel mindere mate, dienstig is.

En dit geschiedde voorheen aan deze inrigting. *Vertalen uit het Engelsch in het Hollandsch* komt in de lijst der dagelijksche werkzaamheden dezer school, volgens het verslag van 28 Aug. 1868, voor; en ook de klassieke schrijvers werden in het Hollandsch behandeld en vertolkt. Op deze wijze werd men vaardig in het gebruik der taal, en het lezen van Hollandsche boeken zeer vruchtbaar gemaakt voor hare studie, dewijl men daarin met scherper blik de eigenaardigheden der taal leerde opmerken, om die wederkeerig bij de verdere oefeningen toe te passen. Zoo hielp het een het andere, en werd de ernstige toeleg ook met den gunstigen uitslag bekroond waarvan wij zoo even gewaagden. En nu? De tijden zijn grootelijks veranderd, en wie zal den ouden toestand wederbrengen? Het Gymnasium heeft nog den naam dat Hollandsch er degelijk onderwezen wordt; en wij beijveren ons om onder de tegenwoordige omstandigheden zooveel mogelijk de daad aan den naam te doen beantwoorden; maar het publiek zal zich overigens moeten vergenoegen met eene inrigting onzer school welke volgens, de meening van sommigen, meer met de eischen van den tijd, of liever van eene toekomst die men zich voorstelt, in overeenstemming is, en welker meerdere of mindere waarde boven of beneden de vroegere "de dag zal verklaren."

III. Het derde en laatste punt dat we beschouwen, is de *Algemeene Geschiedenis.* Op de lage kinderscholen kan men volstaan met enkel de geschiedenis des lands dat men bewoont te onderwijzen: voor het kind toch, even als voor den onbeschaafde, bestaat alleen *zijn* land; en dat land is hem de wereld, en de taal zijns lands is hem de wereldtaal. Maar voor de hoogere klassen eens Gymnasiums dat zijne kweekelingen tot algemeene beschaving opleidt, moet naar een hooger standpunt omgezien worden dat ons een ruimer en klaar uitzigt biedt over het geheele tooneel des menschelijken strevens, de wereld. De landen des aardbodems zijn met elkander, hetzij onmiddellijk, hetzij middellijk

in zamenhang; de volken die ze bewonen hebben door het verloop der tijden dadelijk of zijdelings invloed op elkander geoefend en oefenen dien nog; de geschiedenis eener natie kan alzoo niet met juistheid gekend worden zonder de geschiedenis der andere natiën te kennen en daarmeê in verband te beschouwen; de tegenwoordige toestand van een volk of staat, welke een uitvloeisel zijner geschiedenis is, kan daarom niet bepaald worden zonder de algemeene geschiedenis der wereld in aanmerking te nemen; de kennis van de juiste verhouding tusschen de natiën, uit de kennis harer toestanden spruitende, hangt dus te allen tijde van eene grondige universele geschiedkennis af; en een degelijk historicus zal door elk tijdperk den wisselenden gang dezer verhouding nagaan en vasthouden, en op die wijze—*mits den sleutel des waren verstands wetende te gebruiken*—in staat wezen het belang van bijzondere gebeurtenissen op bijzondere plaatsen te kunnen beoordeelen, en het gevaar te ontwijken van minder gewigtige en meer plaatselijk uitstekende voorvallen op den voorgrond te stellen en daardoor de waarde der hoofdgebeurtenissen te verkleinen en te verduisteren, de geschiedenis te vervalschen en tot een verward en vervelend samenstel te maken, dat scheeve voorstel ingen verwekt en dikwijls in verkeerde en verderflijke rigtingen doet verdolen. Men begrijpt alzoo dat de Algemeene en daaruit opgebouwde wereldgeschiedenis, welke den toestand des tijds en het gewigt der gebeurtenissen leert verstaan, geenszins als een onverschillig bijvak kan beschouwd worden voor jongelieden van wie het te verwachten is dat zij eenmaal invloedrijke openbare bedieningen in de maatschappij zullen bekleeden. En onvergeefelijk zeker zou het zijn, zoo zulks op het Paarlsche Gymnasium geschiedde, waar het onderzoek van den Bijbel niet, als in zoo vele andere scholen, als een aanplaksel aan en buiten het gewone onderrigt te werk gesteld wordt, maar, krachtens het beginsel der school, al hare leering moet dooraderen, bezielen, en vruchtbaar maken. Want deze sleutel onzer kennis kan bij het onderwijs der geschiedenis allerminst gemist worden; Gods Woord, de openbaring van den raad Gods met de menschheid, de aanwijzing van den gang Zijner leiding en bestiering, kan ons alleen het ware inzicht geven in den gang en zamenhang der gebeurtenis-

sen naar het Godsplan der wereldregering, en ons het standpunt verschaffen waaruit wij het leven des menschdoms met juisten blik overzien. De Bijbel geeft ons den draad door den doolhof der menschelijke lotgevallen door alle tijden heen, op wonderbare wijze de geheele behoefte vervullend als in de juiste daartoe geschikte tijdsafdeelingen opgesteld en diensvolgens als geschiedbeschrijving de getuigenis van het verleden, als levensvoorschrift den stand van het tegenwoordige, en als profetie de zekerheid der toekomst ontvouwend. De Bijbel bevat de grondtrekken van wat er met onze aarde en de menschen die daarop wonen gebeurd is van den aanvang af en gebeuren zal tot het einde toe, en alle geschiedbeschouwing die niet op Gods Woord rust en daarmeê in overeenstemming is, is daardoor van zelf valsch, dor en duister, en zonder wezenlijke waarde; eene betrekkelijke waarde heeft zij alleen door de feiten die er in opgenoemd worden. Daarom zijn voor ons de historiewerken die wij gebruiken bij gebrek van de ware, verzameling van feitsopgaven welke wij beoordeelen bij het licht des H. Geestes, die door den mond der profeten gesproken heeft. Dat dit geene gemakkelijke zaak is, begrijpt ieder die weet dat onder de geleerden het bepaalde streven in deze rigting niet van zoo oude dagteekening is, ja eerder gerekend mag worden nog in zijn begin te zijn. In de Paarl is het echter gemakkelijker of beter doenlijk dan elders, dewijl het kennisnemen van de geschiedenis in verband met de Bijbelsche verhalen en profetiën hier in eene zekere mate studie der gemeente is. Is het niet merkwaardig, dat de Heer deze gemeente laat voorgaan en leiden door leeraars welker bijzonder onderzoek zich tot het verstaan en verklaren der tijdsomstandigheden naar aanleiding van Zijne openbaringen daaromtrent uitstrekt: zoodat in het leven der gemeente als een dam opgeworpen is tegen den verwoestenden stroom waarin de geest des tijds al het bestaande meesleept en de maatschappij ten verderve voert? De geest van den onvergetelijken Van der Lingen woont nog in ons midden, en de onschatbare vrucht zijner werkzaamheid wordt door zijnen opvolger zorgvuldig gekweekt; ja vreemde leeraren komen hier profetische beschouwingen voordragen welke op andere plaatsen die door den Heer niet daartoe voorbereid zijn, niet begrepen wor-

den. Is het dan te veel gezegd wanneer ik beweer dat in zulk eene voorbereide gemeente, waar èn van den kansel, èn in wekelijksche bijeenkomsten de bijbelsche geschiedbeschouwing voortdurend voor de aandacht gebragt en in de zielen onderhouden wordt, de Christelijke school die onder toezigt van den Leeraar in overeenstemming met zijne toelichting de Algemeene Historie onderwijst, den leerlingen die aan haar en in deze gemeente verkeeren beter gelegenheid aanbiedt om zich in dit vak behoorlijk te bekwamen dan andere plaatsen waar deze omstandigheden niet gevonden worden? Geve de Heer ons het vermogen om het licht der waarheid in deze te doen schijnen en den weg Zijner inzettingen te leeren kennen, opdat men daarop te Zijner eer wandele en niet afwijke in de wegen waarlangs het afvallige geslacht dezer eeuw naar den afgrond heen holt. Mocht het ons door de kracht des Heeren gelukken om te midden van den Anti-christelijken tegenstand die tot in het midden onzer gemeente woedt, zielen te verwakkeren om in deze donkere dagen het getuigenis van Jezus op te houden, den geest der profetie te doen heerschen, totdat de komst des Eeuwig Gezegenden, verdelger aller verkeerdheid, het beloofde heil in de verlossing en bevestiging der Zijnen openbaart.

Leden dezer gemeente en voorstanders van ons Gymnasium! Mogt toch de haat en het vooroordeel in ons midden niet bestaan; mogt het door allen klaar ingezien worden dat algemeene zamenwerking in deze onmisbaar is, en de zedelijke ondersteuning des onderwijzers een eerste vereischte om den leerlingen het pad ter kennisse te helpen banen; dat een woord van minachting of wantrouwen omtrent den onderwijzer ten aanhoore der kinderen geuit, niet alleen hem grieft, maar eene zeer nadeelige uitwerking heeft op den voortgang der wetenschappelijke opleiding aan de school, dewijl de onlust der jeugd vaak al zeer weinig aanleiding behoeft om zich in verwaarloozing en afkeer van het studievak des geminachten leeraars te openbaren; ja, men kan gerust zeggen dat menig jongeling in zijne wetenschappelijke vorming verongelukt is, doordien zijne ouders of meerderen de eer niet wisten te geven aan dengene wien de zorg voor zijne toekomstige maatschappelijke bekwaamheid was toevertrouwd. Zoodat de zonde der ouderen zich in het eigen nageslacht zelve strafte. Beware de Hemel onze school voor de dwaasheid zulker inwendige vijandschap

welke veel meer dan de hevigste uitwendige te vreezen is!

En ten slotte nog een woord tot Gods uitverkorenen in deze gemeente, aan de geliefde kinderen des Allerhoogsten. Mijn Bijbel en mijne ondervinding zeggen mij dat een krachtig gebed des regtvaardigen veel vermag. Gedenkt mij dan, dierbare medechristenen, in uwe gebeden voor den troon der Barmhartigheid; draagt mij aan de liefde des Heeren op gelijk ik u voortdurend aan Hem overgeve; bidt dat het werk Gods door mij voorspoedig moge voortgaan terwijl Hij mij in dezen werkkring geplaatst houdt; en dat wat ik moge ondervinden, alles moge dienstbaar gemaakt zijn om in mij die lijdzaamheid uit te werken die vreedzame vruchten der gerechtigheid des eeuwigen levens voortbrengt; opdat ook ik door vele beproevingen en verdrukkingen eenmaal moge ingaan daar waar met gejuich gemaaid wordt wat men hier met tranen heeft gezaaid.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 72—FEBRUARIJ 1886.

PAARDENSPRONG RAADSEL.

Ingezonden door P.G.R.

gij	uit,	Mijn	arm	Nu	vaak	is	zeg
goud,	schen-	moogt	'k word	naam	ik	aan.	twee
ik	raan;	en	niet.	der	ben	Meer	als
men-	als	tee-	Ik *	lijk,	zijn	zo-	niet
maar	kom	ge-	rijk-	een	kruid;	mijn	daar
geel	Veel	bloem	In	mij	ge-	al	mers
jaar	roer	ver-	on-	Mijn	toch	in	aard,
maard;	is	't voor-	mij	meen	En	oud	voor-

☞ Men wachte met het inzenden der oplossingen tot ook het Maart-raadsel verschenen is, en zende dan alles te gelijk of zoo veel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Verslag van oplossingen van het laatste kwartaal van 1885 en toekenning van prijzen in ons volgend nommer.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

DE PHYLLOXERA.

Wij twijfelen zeer of een berigt, dat de Russen geland en in bezit van de Kaapstad waren, onze wijnboeren meer kon ontstellen dan de Jobstijding, dat de wingerdluis, die elders zulke verwoesting heeft aangerigt, te Mowbray en ook te Moddergat was ontdekt. Kritiek als onze toestand reeds is, moest dit er nog bij komen om de maat vol te maken. Zoo als het met kwade geruchten gewoonlijk gaat, ging ook dit nieuws als een loopend vuur van plaats tot plaats. Die voor geen krant inteekent, ging naar zijn buurman om de waarheid te vernemen, en die ontmoette hem veelal reeds op weg met het nieuwsblad in de hand. De gewone buurpraatjes over kerkelijke, politieke of andere zaken maakten plaats voor het ééne ontzettende berigt, dat de langgevreesde vijand werkelijk in het land was. Hier wees een met den vinger naar de plek waar vroeger zijn prachtige limoenboord stond, waarvan hij zulk een goed inkomen had, en die binnen een paar jaren door de Dortheeia was verwoest; daar zat een ander zwijgend na te denken hoe het met hem en zijn gezin gaan zou als zijn wijngaard eens verwoest was. Doch waarom de nare spookgestalten weer opgeroepen? Iedereen beseft hoe onze wijnbouwers, om nu niet van de andere standen der zamenleving te spreken, te moede waren toen de mare haar rondgang deed. Veel en velerlei is sedert gesproken en in de pers geschreven; terwijl de een beweert dat de phylloxera al twaalf jaar geleden te Constantia gevonden is, werpt een ander de schuld op het vorige Ministerie. De zaak is niet duidelijk, en waar mannen van kennis verschillen, past het ons te zwijgen. Wel is het te hopen dat zij gelijk mogen hebben, die beweren dat het insekt reeds lang inheemsch is, want dat zou een duidelijk bewijs zijn dat het bij ons weinig aard heeft—en zijn vernielingswerk heel langzaam doet. Hoe het zij, het is nu geen tijd voor haarkloverij; wat onze wijnboeren noodig hebben is een woord van bemoediging, en daarom heeft een tijdgenoot wel gedaan om dit tot tekst voor zijn inleiding van hetzelfde blad te nemen waarin hij geroepen werd de ontdekking

van de phylloxera bekend te maken. Op dat voetspoor hopen wij hem te volgen. Intusschen verdient de Regering den dank van alle welgezinden, dat zij zonder dralen de wet op het ontwortelen en isoleren van besmette wijngaarden heeft toegepast, en een naauwkeurig onderzoek laten instellen op andere plekken waar iets verdachts bespeurd werd. Evenmin mogen wij gering schatten wat de phylloxera-commissie en de pers in de zaak gedaan hebben. Laat ons onder Gods zegen van de tijdige en besliste maatregelen het beste voor de toekomst hopen, en tevens in toepassing brengen wat wetenschap en ervaring elders aan de hand gedaan hebben.

Het treft, dat wij voor eenige maanden (zie Sept. en October nommers) melding maakten dat ook in Oostenrijk, Turkije en Algerië, die tot dus verre verschoond bléven, de phylloxera was ontdekt. Nu is er voor zoo ver wij weten geen wijnland meer, behalve Griekenland, waar de plaag zich niet heeft vertoond.

Hoe de Pruissische Regering met ijzeren vuist te werk ging, toen onlangs in den Rheingau aan de Ahr en in de nabijheid van Linz aan den Rijn, phylloxera ontdekt was, vermeldden wij mede. Wij schrijven het stukje weer af, omdat het te pas kan komen. "Er had te Rudesheim eene zamenkomst plaats van praktische lieden en ambtelijke personen, ook van deskundigen. Er werd besloten een grondig onderzoek te doen van alle wijnbergen, die aan den Rijn tusschen Neuwied en Oberkassel liggen. Deze zullen verdeeld worden in 5 vakken ter regter en 5 vakken ter linkerzijde van den Rijn gelegen. Nog zullen bovendien arbeidersgroepen (waaronder bij elk 4 personen die reeds vroeger zulk een onderzoek mee instelden) in alle wijnbergen in de Rijnprovincie en de provincie Hessen-Nassau alle eenigermate verdachte verschijnselen nagaan en onderzoeken, alles zoo stelselmatig mogelijk. De geheele te onderzoeken oppervlakte bedraagt 17,000 hectaren; d. i. omtrent zooveel morgen." Waarom zou zulk een algemeen onderzoek ook hier niet kunnen geschieden? Dan weten wij ten minste waar wij zijn; en het geld daaraan besteed is niet weggeworpen.

Het zou ons te ver voeren, om alle de middelen tegen het kwaad, die wij in de laatste jaren uit verschillende landbouwbladen (altijd met het oog op het gebeurlijke) in dit Tijdschrift overnamen, hier weer op te noemen; die lust heeft en belang in de zaak stelt, zal van zelf wel zijn oude nos. eens doorsnuffelen. *Probatum est* kan onder geen dier middelen geschreven worden; ook niet onder het enten op Amerikaansche stokken; want niet lang geleden lazen wij nog dat de Italiaansche Regering, die zulk een kweekerij op het eiland Sicilië aangelegd had, verpligt was alles weer te laten uithakken, daar de heele boel besmet was. Er is gesproken over den wilden wingerd en de proef kan ligt genomen worden. Mogelijk hebben wij hier wel wingerdsoorten die zelfs taaijer en beter bestand

zijn dan de Amerikaansche; want het blijft altijd gevaarlijk om loten van daar in te voeren. Het beste dunkt ons zou zijn, dat er eenige stokken van de verschillende soorten van hier naar Frankrijk gezonden werden, om daar in besmette grond geplant te worden; zoodoende zou men kunnen uitvinden of er geen soort is die vrijloopt. Evenzoo zou men een gelijk getal te Mowbray in den wingerdgrond van den heer Kotzé kunnen planten, en op die manier er achter komen wat effekt het verschil in klimaat heeft. Er is immers altijd beweerd dat het insekt bezuiden de linie niet zooveel kwaad kan doen als in landen die noord liggen. Wat nu het kweeken van wijnstekken uit pitten betreft, binnen 4 of 5 jaren kan zulk een stok dragen; wij gaven er eene beschrijving van in het nommer van November jl.

Eindelijk "het woord van bemoediging," waarvan wij spraken, en hier laten wij de *Zuid Afrikaan* van 12 Januarij aan het woord: "'De phylloxera in het land' beteekent nog lang niet hetzelfde als een doodvonnis voor elken wingerdstok. Zie, de wingerdluis is inheemsch in Amerika; maar desniettemin ontwikkelt zich de wijnbouw van den Amerikaanschen Staat Californie steeds meer en meer en belooft Californie een der grootste wijnbouwlanden van de toekomst te worden. In de Australische Kolonie Victoria bestaat het insekt nu reeds een jaar of acht, en hoewel het daar intusschen niet, evenals de brandziekte, geheel is uitgeroeid, is men toch er in geslaagd, zijn voortgang te stuiten en is ook de wijnbouw van Victoria steeds aan het toenemen. Spanje en menig ander land van Europa zijn sedert jaar en dag besmet met de phylloxera, maar nergens heeft zij een erg merkbaren invloed uitgeoefend ten nadeele van de totale wijnopbrengst, dan alleen in Frankrijk, waar zij, in sommige distrikten inderdaad noodlottig was; maar zelfs in Frankrijk is de wijnbouw nog verre van dood en in den laatsten tijd zelfs weer aan 't herleven." Wat de laatste aanmerking betreft, is het ons aangenaam die te kunnen bevestigen. Voor eenigen tijd werd er van wege het Fransche Departement van Landbouw eene statistieke opgave, loopende over een tiental jaren, gepubliceerd, waaruit bleek dat de wijnbouw zich langzamerhand weer herstelde; zijnde er er in de laatste 4 of 5 jaren van jaar tot jaar een merkbare vermeerdering in de totale wijnopbrengst geconstateerd. Alleen de laatste oogst maakt een uitzondering, doch dit wijt men niet aan de phylloxera. Alles is dus nog niet verloren, indien wij op ons tellen passen. Dit zeggen wij echter niet, om onze boeren zorgeloos te maken; maar alleen om hen een riem onder het hart te steken, waaraan zij nu meer dan ooit behoefte hebben.

In verband met bovenstaande nog een woordje. Toen een goede twintig jaren geleden onze wijngaarden zoo zeer door het oïdium leden, waren er godsdienstige menschen die eerst niet van zwavelen wilden

hooren, meenende dat zij zich daardoor tegen den Heer zouden bezondigen van Wien de plaag kwam. Toen zij echter zagen dat zwavelen hielp, volgden zij het voorbeeld van anderen, geloovende dat de Heer ook *het geneesmiddel* aangewezen had. Thans hoort men weer in dien trant redeneren over dronkenschap en afschaffing. De een zegt: de Heer bezoekt ons om de dronkenschap, de ander merkt aan: het is omdat de afschaffers zoo tegen den wijnstok te keer gaan; en zoo ontstaat er onnoodige verbittering. De Heer kastijdt ons zeker niet om ons goeddoen; maar dronkenschap of afschaffing is toch niet de eenige landszonde; en hoe verstaan wij dan de plaag die onze limoenboomen verdierf? Toegestemd dat het bijbelsch is Gods hand in alles te erkennen; evenzeer leert de Bijbel dat de Heer met de verzoeking ook *de uitkomst* geeft, dat Hij slaat *en geneest.* Dit geeft ons als redelijke wezens evenmin regt om Zijne kastijding klein te achten, als om de handen in den schoot te leggen; wij zijn toch geen fatalisten. Vergeeft deze aanmerking: zij past misschien beter onder een ander rubriek.

V A R I A.

(Uit de Landbouwbladen.)

GLYCERINE BIJ HOENDERS.

Even als zulks bij anderen het geval zal zijn had ook ik eenige hoenders, waarvan althans de koppen geheel ontvederd werden en de huid een hoornachtig aanzien kreeg; de oogen en ooren geraakten door de verdikte, geschubde en geplooide huid geheel digt.

De vele remediën die ik successivelijk te vergeefs aanwendde, deden mij vreezen, dat die hebbelijkheid ongeneeslijk was.

Eindelijk beproefde ik die koppen 1 à 2 keeren per dag *flink* met *Glycerine* in te smeren, hetwelk een gewenscht resultaat opleverde; de huid werd zacht, herkreeg de natuurlijke kleur en de vederen traden weder te voorschijn.

Bij het gebruik van Glycerine giet men hiervan zooveel op een schoteltje als men denkt noodig te hebben, waarin men een sponsje bevochtigt om de koppen en andere gevoelige deelen mede in te smeren, terwijl men het best zal doen voor de pooten een zindelijk tandborseltje te gebruiken.

De Glycerine heeft mij geleerd dat zij ook uitmuntend werkt om de kalkachtige aangroei, welke sommige hoenders zelfs op jeugdigen leeftijd aan hunne pooten krijgen, te verwijderen, en nog sneller bij tijdige toepassing te voorkomen.

Moge mijne bevinding en publiciteit ook anderen van nut wezen, alsdan is mij zulks dubbel aangenaam.

HET BESLAAN DER PAARDEN.

Het valt moeijelijk paarden die schuw zijn te beslaan, daar zij onophoudelijk tegenstribbelen, maar verkeerd is het zeker om te meenen dat men door een harde behandeling, door slaan, dreigen, hard aan den teugel trekken, zijn doel, om het paard rustig te doen zijn, zal bereiken. Verre van daar, terwijl men door deze behandeling het edele dier ook bederft.

Schuwe en angstige paarden moet men nooit vastbinden, maar moet men door een hun bekend en vertrouwd persoon eenvoudig bij den halster laten vasthouden. Men spreekt het dier vriendelijk toe, streelt het op het kruis, aan den hals en op de borst, en reikt het een stuk brood of een stukje suiker aan.

Wanneer bij sommige paarden dit alles niet helpt, gaat men tot eene meer scherpe behandeling over, en spreekt het dier hard toe, terwijl men den blik strak op zijn oogen rigt en met de hand dreigt. Dit zal genoeg zijn om het paard te noodzaken zich rustig te laten beslaan.

Men dient te weten welke eigenaardigheden het paard bezit, voordat men het laat beslaan. Sommige paarden toch willen zich niet laten aanbinden, doch laten zich rustig beslaan wanneer men hen vasthoudt, anderen laten zich slechts in bijzijn van andere paarden, het liefst stalgenooten beslaan; weder anderen schrikken voor de smidse, voor de smeden, voor het vuur, etc., maar laten zich zeer goed in den stal beslaan.

De *Zwitsersche bondsregering* geeft jaarlijks 30,000 francs (£1,200) uit, ter bevordering der *paardenfokkerij*. De fokhengsten worden bij voorkeur in Normandie gekocht. In Zwitserland zijn thans 84 met geldelijken steun der Regering ingevoerde Anglo-Normandiërs. De bemoeijingen ten dezen opzigte bleven niet zonder gevolg. Men vindt in Zwitserland tal van boeren, die even fier zijn op hun paardenstal als op hun stal met runderen. Maar dat neemt niet weg, dat in het algemeen het paardenmaterieel in Zwitserland toch nog steeds zéér veel te wenschen overlaat.

EEN MIDDEL OM PAARDEN HET SCHOPPEN EN HET BIJTEN AF TE LEEREN.

Daaromtrent leest men in het *Oeesterr. landwirth. Wochenblatt*, no. 46, 1884, het volgende:

Ten einde een paard het schoppen af te leeren, hing men er, terwijl het op stal tusschen vaste schotten stond, met behulp van katrollen en touwen een tamelijk vast gestopten stroozak achter, en wel zóó digt, dat deze de kogels aanraakte. Natuurlijk schopte het paard daarnaar, doch even natuurlijk kwam de stroozak terug en gaf deze aan het paard een slag. Dit spel herhaalde zich bijna een uur lang, gedurende welken tijd het paard zich onafgebroken vermoeide, om zijn halstarrig terugkeerenden tegenstander weg te slaan. De zak werd nu ter hoogte van het spronggewricht opgetrokken. Opnieuw schopte het paard, doch minder hevig dan te voren

en hoogstens een dozijn malen. Daarna eindigde het reeds den strijd. Nu werd de zak tot de Achillespees opgeheschen. Het paard liet hem geduldig hangen, ook toen hij tot de billen werd opgetrokken. Hier bleef de zak een uur hangen; daarna werd hij, nu sneller, dan langzamer, op en neer bewogen, zóó, dat hij het paard voortdurend aanraakte. Dit werd gewillig, zonder opnieuw te slaan, verdragen.

Later werd vernomen, dat het paard na deze kuur nooit weer geschopt heeft.

Een eenigszins barbaarsch, doch practisch middel, om het bijten af te leeren, werd als volgt in toepassing gebragt.

Een jonge hengt beet als een wolf. Nadat alle gebruikelijke middelen te vergeefs waren beproefd, nam men een tamelijk groot stuk vleesch, omgaf dit met een kokend heet meeldeeg, wekte het paard tot bijten op en liet het toen in het, op eene stompe houten vork gestoken vleesch met zijn heete omhulsel bijten. Vreeselijk verschrikt en over zijn geheele ligchaam bevend, vloog de hengst achteruit. Natuurlijk had hij zijn mond, lippen, tong en kaken erg gebrand; gedurende bijna 14 dagen moest hij met vloeibaar voedsel worden onderhouden, doch onder eene zorgvuldige behandeling genazen de brandwonden vrij spoedig en het dier beet daarna nooit weer.

PAARDEN VAN VERSCHILLENDE KLEUR.

De Arabieren, die als fokkers, kenners en liefhebbers van paarden onovertroffen werk leveren, hebben ook hunne eigenaardige denkbeelden over kleur en eigenschappen van hunne edele lievelingen. Naar zij meenen is de *schimmel* een vorstelijk paard, — vóór allen uitnemend door schoonheid en adeldom van ras—maar een schimmel kan hitte niet goed verdragen. *Zwarte* paarden brengen geluk aan, maar zijn op steenachtigen bodem niet bruikbaar. De *vossen* zijn de snelste paarden. Als men hoort verhalen—zoo zegt de Arabier— dat men in de lucht een paard heeft zien vliegen, en men krijgt op de vraag, welke kleur dat paard had, ten antwoord: het was een vos—hecht dan geloof aan het verhaal. *Bruine* paarden zijn de meest te vertrouwen, de braafste en de vergenoegdste dieren. Beweert men—zoo zegt een Arabier—dat een paard in een afgrond is gesprongen, zonder zich te kwetsen, en antwoordt men u op de vraag, welke kleur dat paard had, dat het een bruin paard was—geloof het dan.

De heer A. Kubelka, te Gross-Wilternitz, heeft in de *Wiener Landw. Zeit.* het navolgende meêgedeeld:—"Ik heb in mijn koestal aan den muur de koeijen genommerd, en elke koe heeft dus een nommer voor oogen. Weinige dagen geleden bragt een mijner koeijen, en wel No. 7, een kalf ter wereld; het roode stierkalf draagt op het voorhoofd een regte 7, precies zoo als het nommer aan den muur."

Het nieuwe Landbouw-Ministerie in Frankrijk is zijn werkzaamheden begonnen met eene beschikking, die bij de landbouwers tevredenheid zal wekken. Bij beschikking van 19 Nov. heeft het met £500 de premiën verhoogd, die ter gelegenheid van den "concours général de Paris" uitgeloofd zullen worden voor fokdieren en melkkoeijen.

HET ROEST VAN HET GRAAN.

Het *Landbouwblad van Antwerpen* deelt het volgende feit mede. Wij hebben, zegt het *Journal des Campagnes*, in een onzer laatste nummers vermeld, dat de spoorwegmaatschappij van het Noorden tot een schadeloosstelling is veroordeeld ten voordeele van een landbouwer, wiens oogst grootendeels door het roest vernield was.

Volgens het daaromtrent uitgebragt verslag van deskundigen, was de ziekte veroorzaakt door de nabijheid van een haag zuurdoorns (Berberis vulgaris), die de maatschappij langs het bouwland van dien landbouwer had laten planten.

In de zitting der nationale landbouwmaatschappij van Frankrijk, op 5 Aug. jl., kwam alweder ter sprake de schade, die door het bovengenoemd gewas op nieuw veroorzaakt was.

Een landbouwer uit de omstreken van Mornant (Frankrijk) ontdekte het roest op zijne tarwe; hij zond daarvan eenige stalen aan het landbouwbestuur en aan de algemeene maatschappij voor landbouw. Een onderzoek werd ingesteld, en het bleek dat de dertig morgen met tarwe gelegen waren in de nabijheid eener aanplanting van Berberis vulgaris (zuurdoorn.)

De oorzaak van het kwaad was aldus ontdekt en hierdoor op nieuw bevestigd, de groote schade, die in zoodanig geval door deze Berberis te weeg kan worden gebragt.

Wat er echter van zij, de ziekte van het roest is een kwestie waarover de geleerden het nog alles behalve eens zijn.

DE HAZELNOOT.

De hazelnootstruik behoort tot die gewassen, welke zelfs op slechte gronden en bij ongunstige ligging nog een voldoenden oogst leveren kunnen, wanneer men de cultuur tegemoet komt.

Het is aan te bevelen de hazelnoot door afleggen te vermeerderen, ook door zaaijen en haar in boomvorm te kweeken en wel als dwergboom.

De planten door afleggen verkregen, groeijen snel, dragen spoedig vruchten en zijn zeer vruchtbaar.

Men doet wel om de eerste twee jaren, na het uitplanten niet te snoeijen; eerst in het derde jaar, in het voorjaar, snijdt men den twijg op 5 c.M. (omtrent 2 duim) boven den grond af, waardoor men een krachtige

nieuwe twijg bekomt, welke in het daarop volgend voorjaar weder op 5 tot 6 c.M. wordt teruggesneden. Alsnu wordt de stam gevormd en deze zal spoedig rijk vertakt zijn en vele en groote vruchten dragen.

Eene verdere bijzondere cultuur vraagt de hazelnoot niet, slechts verwijdere men tijdig alle uitloopers en na eenige jaren dunne men de kroon een weinig uit.

En waarom wordt de hazelnoot bij ons niet aangeplant?

WAARDE VAN DE URINE VAN ÉÉNE KOE.

Het "Strassburger landw. Zeitschrift" berekent, welke waarde de urine van ééne koe in den loop van een jaar heeft. Gemiddeld levert eene koe per jaar 20 hectoliter urine. In 1000 liters zijn aanwezig 938 kilogr. water, 5.8 kilogr. stikstof en 15 kilogr.-kali. Het kilogram stikstof vertegenwoordigt eene waarde van *f* 1.32, het kilogram kali van *f* 0.60. De 2,000 liters of kilogr. urine hebben dus eene geldelijke waarde van ongeveer *f* 33.30, d.i. £2 15s. 6d. In hoeveel boerderijen gaat negen tiende van deze geldelijke waarde verloren? vraagt genoemd vak-orgaan. En dan klaagt men—en koopt misschien nog wel anderen mest.........! In Zuid Afrika nog erger.

DE CHINESCHE- OF HONGKONG-GANS.

De Hongkong-gans behoort tot een der grootste soorten; zij stamt, zooals de naam reeds aanduidt, uit China, vanwaar zij het eerst naar Engeland is uitgevoerd en later ook naar andere landen, zonder echter in een enkel bijzondere verbreiding te vinden. En dit is vreemd, want reeds om hare grootte en haar gewigt moest zij meer aangefokt worden, daar zij toch gewoonlijk een gewigt van 9 tot 10 kilo verkrijgt.

Sommigen verzekeren echter, dat het vleesch der Hongkong-gans spoedig taai wordt, dat is, dat zij reeds zoodra zij een jaar oud is minder smakelijk wordt en dat men dus genoodzaakt is het dier, voordat het den vollen wasdom bereikt heeft, te slagten, wil men van het vleesch genieten. Wij kunnen niet beoordeelen in hoeverre dit juist is, maar al ware dit zoo,dan kan dit nog geen reden zijn om geen Hongkong-ganzen te kweeken, daar toch de vederen ook voordeel afwerpen, terwijl zij in het eijerenleggen zeer vruchtbaar zijn en de jonge dieren gemakkelijk zijn groot te brengen. De hoofdkleur van een Hongkong-gans is grijs-bruin, de buik is wit, de hals van achteren en op den rug bruin gestreept.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MAART 1886.

Hoe Ferdinand de Lesseps van Afrika een Eiland maakte.

De tweede helft onzer eeuw zal door het nageslacht, dat met een blik, onbeneveld door de strijdvragen van den dag, het geheel onzer ontwikkeling kan overzien, erkend worden als een tijd, waarin het wereldverkeer en de wereldhandel meer zijn toegenomen dan in eenig ander tijdperk van gelijken duur. Evenals wij bij de beschouwing van een goede kaart, de bergketenen en stroomgebieden beter overzien dan op het oogenblik dat wij midden in een der dalen of bergpassen stonden, evenzoo heeft de nakomelingschap op eenig tijdperk ruimer blik dan zulks voor de tijdgenooten mogelijk is.

De uitvinding en de invoering der spoorwegen, stoombooten en elektrische telegrafen is wel van ouder dagteekening, maar er is ook zekere tijd noodig geweest, voordat men begreep, hoe uitgestrekt het nut was, dat handel en verkeer daarvan konden trekken, en hoe groot de omwenteling zou zijn, die al deze wonderen der natuurwetenschap in de geheele samenleving zouden te weeg brengen; en de kolossale uitbreiding van het wereldverkeer als een gevolg dier uitvindingen heeft eerst dit geslacht zien tot stand komen.

IJzeren wegen doorkruisen heden in alle rigtingen de werelddeelen van oceaan tot oceaan; groote stoombooten doorploegen alle zeeën, en de vooruitgang ten deze is

in eenige tientallen van jaren zoo sterk geweest, dat er geen nieuwe verbeteringen mogelijk schenen, tenzij door de uitvinding van nieuwe beweegkrachten.

De vooruitstrevende geest van onzen tijd had daarmede echter geen vrede; rust was hem onbekend; de afstanden, die toch al met zoo groote snelheid werden afgelegd, moesten zelve korter gemaakt, voor het wereldverkeer moesten nieuwe wegen geopend worden, en Ferdinand de Lesseps is de man, die dit denkbeeld tot werkelijkheid heeft gemaakt.

De koene ontdekkingstogten van Vasco de Gama hadden bijna vier honderd jaar geleden aan westelijk Europa den weg geleerd om de "Stormkaap", zooals zij eerst genoemd werd, en daarmee een einde gemaakt aan den karavaanhandel tusschen de Middellandsche Zee en Indië, die den grondslag gelegd had voor Venetië's en Genua's grootheid en rijkdom.

Bijna vierhonderd jaar zeilden de schepen van Portugeezen, Spanjaarden, Hollanders, Engelschen, Franschen en Duitschers de zuidpunt van Afrika om, ten einde Indië te bereiken, en zij waren daarbij nog zeer dankbaar jegens hem, die dien weg voor hen had gevonden.

De schatten van de landen, die voor een deel nu eerst ontdekt, voor het grootste deel nu eerst voor den handel van West-Europa geopend werden, waren zoo groot, de winst, waarop men gehoopt had, werd zoozeer overtroffen, dat men de lange en gevaarvolle vaart niet telde; zelfs schenen de daaraan verbonden gevaren een bekoring op onze voorouders uit te oefenen, die ons herinnert aan de betoovering, waarmee de speler het hasard-spel volgt.

Ondertusschen had Engeland in Indie een uitgebreid rijk gesticht, de bezittingen van andere volkeren, in de eerste plaats van de Hollanders, waren onder een bestuur, door welbegrepen eigenbelang bezield, van steeds klimmende beteekenis geworden; een geheel nieuw tijdperk was aangebroken, en in plaats van de onbeholpen, van wind en weer afhankelijke zeilschepen, doorploegden snelle stoombooten alle zeeën.

Nu was de tijd daar om een oud plan weer op te vatten, dat reeds vaak besproken en telkens òf geheel opgegeven was, òf slechts een nietig begin van uitvoering erlangd had, namelijk de doorgraving der landengte van Suez, en men

kon dit nu beproeven met heel wat meer kans op een goede uitkomst dan in vroeger jaren.

Reeds de Egyptische Koning Ramses II was in de dertiende eeuw vóór Christus begonnen om op datzelfde terrein een kanaal te graven, dat door zijn opvolgers voleindigd en door de Ptolemeeërs uitgebreid en verbeterd werd. Maar dat kanaal bragt de twee zeeën niet in regtstreeksche verbinding met elkaar, want de Oostelijke Nijlarm was in de buurt van het tegenwoordige Sagassy, voor een deel afgeleid en naar de meren der landengte gevoerd, van waar de zee ligt te bereiken was, omdat de Roode Zee zich te dier tijde noordelijker uitstrekte dan thans.

Herodotus heeft het kanaal gezien, en het lijdt ook geen twijfel, dat zoowel in dien tijd als later Egyptische vloten langs dien weg uit de Nijl in de Roode Zee kwamen.

De Islam heeft in Egypte alle overblijfselen van beschaving vernietigd; ook het kanaal werd niet onderhouden en geraakte in verval en, hoewel één der beheerschers van Egypte het plan gehad heeft het door te trekken tot de Middellandsche Zee, liet men eindelijk zelfs een stuk er van dempen.

Na eeuwen rust bragt de stoutmoedige, maar ten laatste toch mislukte togt van Napoleon I het kanaal weder ter sprake; onder duizenden bezwaren, waarvan de herhaalde aanvallen van wilde Mamelukken-scharen nog niet eens de ergste waren, moesten zijn ingenieurs, al versmachtende, waterpassen en een lijn voor het kanaal trekken.

Geen wonder dat deze waarnemingen al zeer treurig uitvielen, daar zij na een arbeid van vele jaren het resultaat leverden, dat er een onderscheid van 32 voet zou bestaan tusschen het watervlak van de Roode en van de Middellandsche Zee *).

Daar dit resultaat ten eenemale in strijd was met de wetten der hydrostatica, had dit de heeren wel eenigszins tot nadenken kunnen stemmen, maar het was een veelbewogen tijd en men had wel wat anders te doen dan de uitkomsten van waterpassing en berekening te verbeteren. Buitendien zou er toch geen tijd meer geweest zijn de meting te herhalen, en van een grondig onderzoek of een eindelijke uitvoering van het kanaalplan kon onder Napoleon geen sprake

*) Dit verschil kan hoogstens 6½ voet worden.

meer zijn, zelfs al ware men niet om deze wonderlijke ophooging van de Roode Zee bevreesd geweest, door de doorgraving der landengte, het geheele Nijl-Delta onder water te zetten.

Zoo bleef dit onderwerp dan op nieuw rusten met uitzondering van eenige strijdschriften er over, die alleen door deskundigen gelezen werden; en het scheen nu wel voor goed uit, toen in 1831 een jong Fransch diplomaat aan boord van een stoomboot, die uit Marseille kwam, op de reede van Alexandrië quarantaine houden moest. Hij verzocht zijn vriend, die zich aan land bevond, eenige boeken ter leen om zich tegen verveling te vrijwaren, en daaronder was ook het rapport van Lepère, den ingenieur, die in der tijd door Napoleon met de opname der landengte was belast geweest.

Het lot van den mensch hangt, evenals dat van een rijk, dikwijls van een toeval af!

Zeker zou het Suez-kanaal toch wel eens gegraven zijn, maar of dat ooit in onzen tijd en door Ferdinand De Lesseps zou gebeurd zijn, als de stoomboot *Diogenes* geen quarantaine had moeten houden en de Fransche Consul het rapport van Lepère niet naar boord gezonden had,—is een andere vraag.

De 26 jarige diplomaat, die in Lissabon, Tunis en Alexandrië zijn sporen verdiend had, raakte in geestdrift bij dit grootsche denkbeeld, en hoewel hij nu nog niet aan de verwezenlijking kon denken, bleef het denkbeeld zelf hem bij op al zijn togten, en dat te meer, omdat zijn betrekking hem nog vaak aan de oevers der Middellandsche Zee bragt, welker wateren zich eenmaal, dank zij zijn volharding, zijn diplomatieke en administratieve talenten, dank zij zijn genie, met die van de Roode Zee zullen vermengen.

Ferdinand de Lesseps werd den 10den November 1805 te Versailles geboren. Zijn vader, Mathieu de Lesseps, behoorde tot een oud geslacht, dat echter eerst door Lodewijk XV in den adelstand verheven werd; hij stierf in Tunis als Fransch zaakgelastigde aan het hof van den Bey, en ook Ferdinand werd voor een diplomatieke loopbaan bestemd.

De begaafde jonge man was reeds op zijn twintigste jaar in Lissabon geplaatst; later ging hij naar Tunis, in 1829 kwam hij voor het eerst naar Alexandrië, en weinige jaren later werd hij aldaar als Consul geplaatst.

In 1835 woedde de pest te Alexandrië, en vele Europeanen verlieten de stad.

Lesseps bleef en veranderde zijn consulaat in een hospitaal, waarin hij zelf dienst deed.

Zeven jaar lang bleef hij nu in Egypte en huwde in dien tijd jufvrouw Delamalle, die hem twee zonen schonk, Charles en Victor. Aan het einde van dien tijd werd hij als Consul te Malaga geplaatst, de geboorteplaats zijner moeder.

Zijn trekken herinneren levendig de Zuid-Spaansche type: de groote neus, het schoon gevormde voorhoofd en vooral de zware wenkbraauwen boven de schrandere, vriendelijke oogen.

In 1842 werd hij naar Barcelona verplaatst, de belangrijkste handelstad van Spanje, die, wat grootte betreft, gelijk staat met Madrid, maar de hoofdstad verre overtreft in levendigheid.

Doch het waren slechte jaren voor Spanje. Espartero lag met zijn vloot in de haven en bombardeerde de stad. Toen heesch Consul De Lesseps de Fransche driekleur en verleende hulp en toevlugt aan iedereen, Spanjaard zoowel als Franschman.

Toch werd hij later teruggeroepen naar Parijs, omdat men vreesde in het staatkundige niet op hem te kunnen rekenen; kort daarna zond Lamartine hem naar Madrid.

Van daar ging hij bij het uitbreken van den opstand in Rome naar de eeuwige stad; voor den schijn met een zeer eervolle opdragt, in de werkelijkheid als een stroomań, over wiens hoofd heen Louis Napoleon een geheel andere staatkunde zou volgen, dan in de officieele instructië te lezen stond.

Niet de Oostenrijkers moesten van Rome teruggehouden worden, zooals het heette, maar de Italianen moesten er uitgejaagd worden. Langzamerhand vielen er harde woorden tusschen de dragers van het zwaard en hen, die de pen voerden, en eindelijk werd Lesseps teruggeroepen en Rome gebombardeerd.

Toen hij zijn gedrag voor den staatsraad wilde regtvaardigen en tegen de behandeling, die hij ondergaan had, ten sterkste protesteerde, werd hij eenvoudig uit de dienst ontslagen.

Nu trok hij zich terug en bragt vier jaar in afzondering en studie door, en een gedeelte van dien tijd, en niet het

minste, werd gewijd aan het bestudeeren van de doorgraving der landengte van Suez.

Meer en meer kwam hij tot het besluit, al was hij dan ook 50 jaren, zijn krachten te wijden aan dit reuzenplan, en den 15den November 1854 zien wij hem bij den onderkoning van Egypte, Mahomed Said, zijn opwachting maken en een kanaalplan aan diens oordeel onderwerpen.

Mahomed Said omhelsde onmiddellijk vol geestdrift De Lesseps denkbeelden; de eerste concessie werd verleend en de "*Compagnie universelle du Canal maritime de Suez*" gesticht.

Volgens deze akte, die hoewel kort, toch zeer belangrijk was, werd der nieuwe maatschappij het bezit van het kanaal voor 99 jaren gewaarborgd, terwijl zij gratis de beschikking kreeg over de noodige terreinen, in zooverre zij het eigendom waren van den Staat. Daarvoor zou de Egyptische Regering 15 percent van de winst genieten, terwijl de grondvesters 10 percent, en het bestuur 3 percent zóu krijgen, 2 percent aan een pensioen- en ondersteuningsfonds zou worden besteed, en voor de aandeelhouders 70 percent zou overblijven.

Het was een gedenkwaardig oogenblik, waarop deze akte onderteekend werd, want van dien dag af behoorde Egypte niet meer uitsluitend aan de Egyptenaren.

Toch ontbrak nu nog de goedkeuring der verheven Porte; maar Lesseps snelt naar Konstantinopel en keert met een schrijven van den grootvizier aan den Khedive, waarbij deze gemachtigd wordt tot het geven der concessie.

Hadden de leiders der Engelsche politiek reeds toen het plan van De Lesseps met vijandelijk, ijverzuchtig oog beschouwd, dan zou het waarschijnlijk moeijelijk gevallen zijn de toestemming van den Sultan ooit te krijgen, daar deze toch al niet zeer gunstig gestemd was voor zijn vasal wegens diens neiging tot onafhankelijkheid. Tot Lesseps geluk hielden zij zijn plan waarschijnlijk voor zulk een volmaakte hersenschim, dat een ernstige oppositie daartegen overbodig scheen, en lieten zij daarom de zaken vooreerst haar natuurlijken loop. Dit alles zou weldra geheel veranderen.

Nauwelijks had De Lesseps te Parijs een internationale, wetenschappelijke commissie bijeen geroepen en de voornaamste leden naar Egypte gezonden, waar zij door den

Khedive echt vorstelijk ontvangen werden, of lord Palmerston begon de uitvoering van het plan met alle kracht tegen te werken.

Wel vereenigde de commissie zich met het plan van de ingenieurs Linnant-bey en Mougil-bey, dat op nieuwe degelijker metingen berustte *, maar de eerste minister van Engeland wilde niets van het kanaal weten.

Men moet erkennen, dat met de uitvoering van dit grootsche werk waarschijnlijk een nieuw tijdperk zou geopend worden voor handel en verkeer, waarin Engeland al zijn krachten zou moeten inspannen om met zijn jongere concurrenten gelijken tred te houden, en zijn heerschappij op zee te handhaven. Men kon nagaan dat, hoezeer Engeland groot voordeel van het kanaal zou genieten bij het besturen en verdedigen van zijn Indisch rijk, andere volken aan de exploitatie van de schatten van Indië veel grooter aandeel zouden gaan nemen dan vroeger, en dat de nog niet geheel "geassimileerde" kolonie daardoor het moederland vroeg of laat groote zorgen zou kunnen baren. Iets anders zou het geweest zijn, als het nieuwe kanaal op Engelschen bodem ware aangelegd, en men aan zijn monden een tweede Malta of een ander Gibraltar had kunnen stichten.

Daar het echter ten duidelijkste bleek, dat het onmogelijk zou zijn het kanaal uitsluitend aan Engelands belangen dienstbaar te doen zijn, maar dat het geheel internationaal wezen zou, zoo wilden de Engelschen het liever geheel beletten.

Nu was het echter niet doenlijk openlijk voor deze beweegredenen uit te komen tegenover geheel het beschaafd Europa, vooral omdat het beoogde werk, dat door den onvermoeiden De Lesseps door openlijke voordragten en vlugschriften overal gepopulariseerd was, algemeen met groote geestdrift begroet werd; daarom nam men zijn toevlugt

* Deze metingen hebben ook het hoogteverschil tusschen de twee zeeën beslist. Het verandert tusschen vrij enge grenzen, die hoofdzakelijk bepaald worden door de hoogte van den vloed in de Roode Zee, en bedraagt hoogstens 6½ voet. Als een langgerekte bocht van den Indischen oceaan, waarmee zij ook haar planten- en dierenwereld gemeen heeft, deelt de Roode Zee ook in zijn zeer sterke bewegingen, terwijl de Middellandsche Zee die van den Atlantischen Oceaan in geringe mate overneemt.

tot allerlei nietige voorwendsels, die den Engelschen niet tot eer strekten en ten slotte toch hun doel misten.

De " sloot " (*ditch*), heette het, was even belagchelijk als nutteloos, zelfs als zij ooit gereed kon komen, wat onmogelijk was ; mocht het boven alle verwachting ooit gelukken haar te openen, dan was zij toch niet open te houden, daar het zand der woestijn haar spoedig weer zou doen verzanden.

Den eersten Engelschen ingenieur, R. Stephenson, werd opgedragen dit op wetenschappelijke gronden te bewijzen, en de groote man leende er zich ook werkelijk toe, de uitvoering en het onderhoud van dit werk als iets onmogelijks te verklaren.

Toch moeten zijn gronden zelfs Lord Palmerston niet zeer overtuigend toegeschenen zijn, want de tegenstand tegen de uitvoering van dit werk—dat men voor een hersenschim verklaarde—hield van den kant van Engeland daarom toch geenszins op ; en eerst lang daarna, toen de voortgang der werken zelfs den hardnekkigsten tegenstander overtuigd moest hebben en ook Engelsch kapitaal in de zaak gestoken werd, hield men op er zich in het openbaar tegen te verzetten. Aan geheim geknoei bleef het echter ook toen niet ontbreken.

Hartelijke medewerking heeft De Lesseps van den kant van Engeland dus niet ondervonden, evenmin als van Napoleon III, bij wien hij, zooals wij reeds weten, geen gunsteling was.

Later, toen De Lesseps' roem de wereld vervulde, toen het kanaal gereed was en met schitterende feestelijkheden zou worden geopend, heeft de Keizerin de opening met haar tegenwoordigheid vereerd. Wij twijfelen er echter niet aan, of de uitstekende man zal bij de eerbewijzen, die hem toen ten deel vielen, wel gedacht hebben : *Wat minder* deelneming, maar te *regter* tijd, zou mij aangenamer en voor mijn werk beter geweest zijn.

Engeland was echter niet de eenige, die tegen het plan van de doorgraving der landengte van Suez een vijandige houding aannam ; niet alleen mogt men als een gevolg van die doorgraving de herleving van den handel in vele havens der Middellandsche Zee verwachten, maar ook voor Zuid-Duitschland beloofde zij rijke vruchten, en daarom verzet-

ten zich de handelsplaatsen van Noord-Duitschland evenzeer tegen het plan als Groot-Brittanje.

Bovendien was het in Engeland een algemeen verbreid geloofsartikel, dat Frankrijk er naar streefde de Middellandsche Zee tot een Fransch meer te maken, en het is dus wel eenigszins te vergeven, dat de Engelsche handelswereld zoo weinig sympathie voor het kanaal van Suez aan den dag legde. Maar wanneer het Engelsche volk, eenstemmig met zijn regering, zijn aanzien en de magt van zijn kapitaal in de schaal geworpen en de zaak van het kanaal tot de zijne gemaakt had, dan lijdt het geen twijfel, of Engeland zou in het bestuur der maatschappij een overwegenden invloed hebben verkregen.

Lord Beaconsfield heeft dit later ingezien en zich gehaast voor vier millioen pond Suez-aandeelen van Ismail Pacha te koopen, doch die stap kwam wel wat laat en heeft weinig invloed gehad.

De goedkeuring der Porte was dus verkregen en evenzoo had de internationale commissie het plan, dat haar voorgelegd werd, in hoofdpunten goedgekeurd en in eenige kleine onderdeelen verbeterd.

Het kanaal moest 80 meter (260 voet) breed en 8 meter (26 voet) diep zijn, d. i. voldoende om de grootste schepen te kunnen opnemen; het zou van Suez naar de Bittere meren loopen, van daar door een rij van zandheuvelen naar het Timsahmeer, dat vroeger door het Nijlwater *) gevoed werd, maar in 1858 droog was. Bewesten van het Timsahmeer ligt het land van Gosen.

Van het Timsahmeer zou het kanaal door hooge streken de steppen van El Guisr ‡), tot de Ballah-meren §) en het Menzaleh-meer loopen, om langs El Kantara †) bij het punt,

*) Timsah is krokodil. Deze naam bewijst dat er verbinding geweest is tusschen dit meer en den Nijl, waar deze dieren van daan gekomen zijn.

‡) El Guisr = de dijk; het hoogste punt ligt 75 voet boven het kanaal en het heeft veel arbeid vereischt om zijn rotsgrond genoegzaam te doen springen om het kanaal er door te voeren.

§) Ballah = Dadel.

†) El Kantara = De brug t. w. tusschen twee werelddeelen, zoo heet het punt waar de vroegere karavaanroute naar Syrië op de smalle landtong tusschen het Ballahmeer en het Menzalehmeer van Afrikaansch op Aziatisch grondgebied overging. Een wezenlijke brug is er nooit geweest en is er ook nu nog niet, ofschoon nu het kanaal het voormalige pad doorsnijdt en de driemasters op de plek varen, waar vroeger alleen het "schip der woestijn" doordrong.

waar nu Port-Saïd ontstaan is, in de Middellandsche Zee uit te komen.

Sluizen oordeelde men niet noodig; volgens de berekening zou het kanaal ongeveer 100 mijlen lang zijn en moesten daarvoor 104 millioen kubiek yards grond uitgegraven worden, meest zand en slijk, maar in de steppen van El Guisr en bij Chalouf ook rotsblokken. De kosten werden op acht millioen pond begroot.

Die begrooting werd in den loop van het werk overschreden. Zelfs heeft het tweemaal zooveel gekost, en de tijd van zes jaar, waarin het gereed zou komen, is veel te kort gebleken. Maar begrootingen schijnen uitsluitend te bestaan om overschreden te worden, en in dit geval kwam het er in de eerste plaats op aan, dat de gelden goed besteed werden en er iets tot stand kwam, dat gedurende langen tijd handel en verkeer groote diensten zou bewijzen. Dat is verwezenlijkt en nu kan het De Lesseps roem te minder deren, dat het vele millioenen gekost heeft, omdat de aandeelhouders ten slotte zoo schitterende dividenden ontvangen.

Den 25sten April 1859 werd bij Port-Saïd de eerste graaf in den grond gestoken, en weldra waren op vele punten de werkzaamheden in vollen gang. In de allereerste plaats moest het oude en verzande zoetwaterkanaal naar den Nijl weer geopend worden, ten einde het lastige en dure drinkwater-transport door kameelen* te ontgaan en over het geheel beter voortgang te kunnen maken met het zeekanaal.

In December 1863 was dit zoetwaterkanaal gereed, zoodat men niet alleen de tallooze arbeiders, die in de hitte der Afrikaansche zon arbeidden, beter dan vroeger geregeld kon verfrisschen, maar ook dit nieuwe kanaal, dat onmiddellijk door kleine stoombooten bevaren werd, tot het vervoer van levensmiddelen, werktuigen, enz., kon gebruiken.

Twee jaar later was niet alleen het kanaal van Ismaïlia (aan het verbindingspunt van het zoetwaterkanaal met het zeekanaal gelegen) tot Port-Saïd grootendeels gereed, maar ook was het eerste langs de Bittere meren tot Suez

* Voor de opening van het zoetwaterkanaal gebruikte men somtijds 1,600 kameelen voor het transport van drinkwater.

doorgetrokken, zoodat een kolentransport van Port-Saïd langs het zeekanaal tot Ismaïlia, en vandaar langs het zoetwaterkanaal naar Suez kwam.

Waren dus de beide zeeën nog niet regtstreeks verbonden, toch kon men, gebruik makende van een sluis bij Timsah, op één schip van de eene zee naar de andere komen.

Suez, dor als de woestijn zelve, het oude Arsinoë, waar, even als nu nog in de Egyptische steden aan de Roode Zee, het drinkwater tot de dure artikelen behoorde, ontving plotseling dit kostelijk vocht in rijken overvloed, en het kreeg bij het wemelen der duizenden arbeiders en het snel toenemend verkeer weldra een geheel ander aanzien dan vroeger. Het deed den eersten stap op de baan van ontwikkeling en vooruitgang, die het tot heden vervolgd heeft.

Voorwaar een resultaat, waarop de schepper van het gansche werk te regt trotsch mogt zijn! Hoeveel moeite en inspanning had het hem niet gekost om het zoover te brengen, hoe dikwijls zal hij in zijn hoofdkwartier te Ismaïlia met groote zorg den gang van het werk overdacht hebben, steeds bezig middelen te beramen om op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn, en de tallooze hinderpalen uit den weg te ruimen, naarmate zij ontstonden!

Toch was het niet de reuzentaak van de administratie, die hem het zwaarst viel, hoewel bij de toenemende uitgebreidheid der werken en de veelzijdigheid daarvan, en de duizende moeijelijkheden, die zich eerst gedurende den arbeid voordeden en onmogelijk te voorzien waren, toch reeds meer gevergd werd van de krachten van dezen man, dan waartoe één mensch gewoonlijk in staat is; maar al zijn geestkracht had hij noodig in den strijd met de tegenwerking, die nu en dan dreigde de geheele onderneming te doen schipbreuk lijden.

Een Engelsch-Turksche coalitie wist het inderdaad zoover te brengen, dat der maatschappij bevolen werd haar werken onmiddellijk te stak n, en dat zij zelfs met een Turksche militaire bezetting van het terrein bedreigd werd, als dit bevel niet onmiddellijk werd gehoorzaamd. Tot overmaat van ellende kwam de cholera en dunde de arbeiders uit, en alsof dit alles nog niet genoeg was, kwam er nog bij, dat geheele horden van vlugtelingen uit Caïro

en de Nijl-Delta naar de landengte kwamen omdat deze in het begin vrij gebleven was van de ziekte. Toen zij nu eindelijk toch uitbrak, werden de jammer en de ellende nog vergroot.

Wie niet stierf of aan het ziekbed gekluisterd was vlugtte, en alleen De Lesseps en zijn staf van trouwe, moedige mannen bleven op hun post, helpende en raadgevende in ellendige hospitalen, tot eindelijk de kracht der vreeselijke ziekte gebroken was, en de zaken eenigszins tot den vroegeren toestand terugkeerden.

Maar toch was die toestand niet schitterend; hij was door de pestziekte nog te erger geworden, omdat reeds in 1868, d.i. twee jaar vroeger, de 20,000 geduldige Fellahs*, die Mohamed Said krachtens een tweede uitgebreider concessie, waarin ook de kanaalgelden bepaald werden, die de maatschappij mogt heffen, verpligt was voor het werk te leveren, teruggeroepen waren.

Want Mahomed Said, die Lesseps' persoonlijke vriend was en de onderneming ten zeerste begunstigde, was gestorven, en zijn opvolger Ismaïl Pacha wilde de zaak wel haar gang laten en bij gelegenheid zooveel mogelijk klinkende munt er uit slaan, maar van krachtige ondersteuning was geen sprake meer.

Hij had wel andere zaken aan het hoofd! Hij wilde "hervormingen" invoeren, of ten minste zoolang er van spreken, tot het ligtgeloovige Europa deze plannen eindelijk voor goede munt zou opnemen en de vrijzinnigen Mahomedaan door een gouden regen zijn geloof zou bewijzen.

De reeds vroeger afgekondigde afschaffing van het lijfeigenschap der Fellahs zou nu werkelijkheid worden, en een eerste stap daartoe was, dat de 20,000 Fellahs, die aan het kanaal werkten, vrij gelaten en naar hun dorpen gezonden werden.

Het werk dezer arme menschen was niet gemakkelijk, en karig was hun loon, maar ten minste bevorderden zij door hun zwoegen een werk van algemeen belang, en hoewel dit voor hen slechts een magere troost was, waren zij toch na hun bevrijding er geen haar beter aan toe; zij werden

* Fellah, meervoud Fellahin, beteekent boer. In Egypte echter is dit woord sedert duizenden van jaren synoniem met lijfeigene, en zal dat, trots alle mooije phrasen en beloften, in hoofdzaak wèl blijven.

met duizenden hunner lotgenooten op de landgoederen van den onderkoning verdeeld, en bij de suikerriet- en katoenteelt gebruikt, waar zij het veel slechter hadden dan vroeger. Dit was het einde der hervormingen, want met zoo veel ophef over gesproken was, en die zeker de arme Egyptenaren niet gelukkiger hebben gemaakt.

Voor de Suez-kanaal-maatschappij brak tengevolge van deze houding van den Khedive een hoogst moeijelijken tijd aan.

Zelfs als het gelukt ware de leegte, door het vertrek der Fellahs ontstaan, dadelijk door arbeiders uit Europa aan te vullen, had men met deze toch nooit op dezelfde wijze te werk kunnen gaan en zeker nooit evenveel arbeid van hen verkregen.

De Fellahs bijvoorbeeld hadden, even als een vlijtig mierenvolk, zand en steenen in manden uit de kanaalbeddingen naar boven gedragen, d. i. zij werkten, zoo als zij het van geslacht tot geslacht gewoon waren, en hun voorouders voor 8000 jaar hadden gewerkt.

Bovendien waren hun behoeften, wat kleeding en voeding betreft, uiterst matig en nooit zouden Europeanen, zelfs voor buitengewoon hoog loon, er in toegestemd hebben onder zulke omstandigheden en op die wijze te arbeiden en te leven.

Er bleef slechts één middel over, n.l. het geheele stelsel van woorden te veranderen, overal waar het mogelijk was werktuigen en stoomkracht te gebruiken in plaats van menschen, en slechts zooveel arbeiders uit Europa te laten komen, als noodig was voor de bediening der werktuigen en voor dien arbeid, die zelfs door de vernuftigste machines niet verrigt konden worden*.

Maar deze werktuigen, waarmee op groote schaal moest worden gegraven, gebaggerd, geboord enz., moesten voor

Willekeurig opgelegde belastingen die met onverbiddelijke gestreng-id geind worden, kunnen het bestaan der landbouwende bevolking g onzekerder en ellendiger maken dan dat van lijfeigenen.
Om namelijk den ambtenaar, die met baarbaarsche gestrengheid belastingpenningen eischt, te voldoen, verpandt den Fellah den rst van het volgend jaar aan Grieksche woekeraars, die als Gieren hun prooi loeren, en deze weten hem in uiterst korten tijd doodn te maken, en als bedelaar op straat te zetten.

* Toch werden er 7000 à 8000 man uit Europa ontboden.

een groot gedeelte nog uitgevonden of ten minste naar de bijzondere eischen van constructie veranderd worden, en dat wel zoo snel mogelijk opdat het werk niet gestaakt zou worden, de onderneming in discrediet gebragt en geen oogenblik van den kostbaren tijd verloren zou gaan.

Dit alles was zoo moeijelijk te verwezenlijken, dat menigeen er voor terug geschrikt zou zijn en den strijd zoo al niet opgegeven, dan toch de voortzetting tot betere tijden uitgesteld zou hebben.

Maar De Lesseps niet! Met moed neemt hij den hem toegeworpen handschoen op, en zijn genie weet ook zijn ingenieurs en werktuigkundigen tot nieuwe en buitengewone inspanning te bezielen. In ongeloofllijk korten tijd was de arbeidskracht der menschen vervangen door allerlei zonderling gevormde machines, die allen aan de zoogenaamde paternosterwerken doen denken en meestal op platte vaartuigen heen en weer drijven, en die de door scherpe ijzers losgereten en uitgegraven massa's met haar lange, metalen armen langzaam, maar voortdurend naar boven schuiven op een doek zonder eind.

De maatschappij bezat toen 58 groote baggermachines, 18 elevators, 10 breekmachines, 20 excavators 60 locomobielen, 109 stoombooten, 25 zware sleepers, 200 ijzeren ligters, 15 stoomligters en 2000 transportwagens. Wel waren de uit alle landen saamgeraapte arbeiders, ook bij de beste behandeling niet zoo gemakkelijk en gehoorzaam als de fellahs, die sedert duizenden jaren aan dienstbaarheid gewoon waren. Het kwam tot opstand en zelfs tot bloedige gevechten, waarbij de Egyptische politie vaak de rust herstellen moest, maar toch zegevierde de geest ook hier weder over de stof, en trots alle hinderpalen ging het werk zijn voleinding te gemoet.

De goede Khedive, die nu eens met katoen en suiker en dan weder met liberalisme dweepte, en die zich o.a. door zijn oom Halim Pacha had laten overhalen duizenden stoomploegen aan te koopen, die nu nog voor een deel ongebruikt aan de Nijloevers liggen te verroesten, bleek echter in de wijze, waarop hij de maatschappij mishandeld had, de rekening buiten den waard gemaakt te hebben.

Hij had niet alleen de fellahs teruggeroepen, maar hij wilde de maatschappij ook de groote landschenkingen

langs het kanaal weder ontnemen, en bovendien het zoetwaterkanaal, dat aan de landerijen, die het doorsneed, een vroeger ongekende waarde had gegeven, geheel als zijn privaat eigendom beschouwen.

Na veel twisten kwam het tot een scheidsregterlijke beslissing, waarbij het in den toenmaligen politieken toestand van zelf sprak, dat Napoleon III de scheidsregter was. Deze was, zooals wij reeds zeiden, geen vriend van De Lesseps; toch kon hij niet anders beslissen, dan dat de Egyptische Regering aan de Suezmaatschappij de volgende schadevergoeding schuldig was :—

Voor het terugroepen der fellahs......	30	millioen	francs.
„ „ zoetwaterkanaal.................	10	„	„
„ daarmee verbonden regten........	6	„	„
„ de teruggaaf der landerijen langs het zeekanaal....................	38	„	„
Totaal	84	millioen	francs.

Of ongeveer £3,400,000.

Toch werd de maatschappij door deze som nog niet eens geheel schadeloos gesteld, want het zoetwaterkanaal had b.v. werkelijk een uitgaaf van tien millioen francs vereischt zonder de administratiekosten; met deze uitspraak was aan den anderen kant echter veel gewonnen en kon de maatschappij de toekomst met vertrouwen te gemoet gaan.

Het reuzenwerk naderde in het begin van het tiende jaar zijn voltooijing.

Den 14den Maart 1868 kwam de Khedive voor het eerst aan het kanaal, en was hij tegenwoordig bij de eigenlijke verbinding der beide zeeën in de bittere meren. Zij bruisten en schuimden als twee vijandige magten, die, slechts met tegenzin aan het bevel van een sterkere gehoorzaamde, zich tot een gemeenschappelijk doel vereenigen.

Zoo was dus het groote denkbeeld verwezenlijkt en de zestigjarige onvermoeide De Lesseps, die alles bestuurd had, mogt met trots en met een dankbaar hart zijn werk aanschouwen.

Wie zal zeggen wat wij het meest in dezen man moeten bewonderen? Den scherpen diplomaat, wien niets ontgaat en die uit alles voordeel weet te trekken voor de zaak, die hij voorstaat, of den uitstekenden administrateur, die, steeds zijn groot doel in het oog houdende, de teugels met krachtige hand weet te houden, dan wel den vindingrijken ingenieur, die hij na zijn vijftigste jaar nog geworden is, en die overal en altijd raad weet. Hij vereenigde alle eigenschappen, die voor groote daden worden vereischt.

Nog waren allerlei werkzaamheden te verrigten, zoodat de feestelijke opening van het kanaal voor de schepen van alle natien eerst den 18den November 1869 geschieden kon.

Zoo was een der grootste moeijelijkheden o.a. het maken der reusachtige dammen, die de haven van Port-Said vormen en de monden van het kanaal begrenzen, daar de westelijke 3300 yards, de oostelijke 2750 yards verlengd worden moest om in het brakke, door een westelijke strooming met Nijlslib vervulde water de noodige diepte van 26 tot 32 voet te bereiken; en een dergelijke, in zijn soort even vervaarlijke dam moest bij Suez gemaakt worden. Aan beide zijden wordt het begin en het einde van het werk gekroond door een kolossalen vuurtoren om de schepen en booten door zijn ver reikend licht het binnenvaren gemakkelijk te maken.

In het meer van Menzaleh, dat het kanaal tusschen mijlenlange dammen doorsnijdt, was op den moerassigen, steeds werkenden bodem alleen door herhaald en voortdurend baggeren, de noodige diepte te houden, en ook in die gedeelten, die door rotsigen bodem liepen, ontbrak nog veel, zoowel aan de oevers als tot onderhoud der gewoone diepte.

Toch gelukte het al deze gebreken nog in zooverre te verbeteren, dat het kanaal op den bepaalden tijd geopend kon worden.

In Port-Said was een geheele vloot van stoombooten met gasten uit alle landen der wereld vereenigd, om aan de eerste vaart door het kanaal deel te nemen en de feestelijkheden, die daarmee gepaard zouden gaan, bij te wonen.

Naast Keizerin Eugénie, die den halven diamantenschat der Fransche kroon op haar prachtige kleeding droeg, zag

men den kroonprins van Pruisen,—welk een bittere ironie van het noodloot. Het was een werk des vredes, een werk van internationale verbroedering, en toch zouden die twee menschen minder dan een jaar later tegenover elkander staan als overwinnend veldheer en overwonnen keizerin.

Het feest bereikte zijn glanspunt in Ismalia, dat men aan den avond van den eerste bereikte, waar de Khedive een paleis voor zich had laten bouwen, en dat, overstroomd door de woelende, feestvierende menigte onder Egyptes donkerblaauwen hemel, een treffend contrast gevormd hebben zal met het ernstig karakter der omringende woestijn.

Het talent en de werkkracht van Europa vierden hier hun overwinning, en elke gast uit dat werelddeel had een gevoel alsof hij een zeker aandeel daarin had.

Alleen de landskinderen, de zelfgenoegzame Bedouïnen hebben, trots geschutvuur, vuurwerk en muziek, deze voor hen geheel nieuwe wereld waarschijnlijk met somber wantrouwen aangestaard.

Hoe bescheiden is zijn tent tegenover die pronkende, met vlaggen gesierde gevels; de goederen, die hij vroeger op zijn kameel door de woestijn voerde, komen nu op schip, door stoombooten gesleept, of rollen met bliksemsnelheid over ijzeren rails, en het drinkwater, waar hij vroeger het meest aan verdiende, loopt nu van zelf naar Suez!

"*Ah, ja Afrank, ja aulad il Bilab! améltu thejub, nal lahi.—Schughl i-scheitan Kullu.—Kabáh, kum Allah, ja Kufaya entum! La ilah ill allah wa Mohammed rasul Allah*" *, bromt hij tusschen de tanden, met zijn blik naar het zuiden gewend.

Wat heeft hij hier nog te zoeken?

"Ga! Naar de verre oasen van Lybië en naar Soudan, waar de Frank zijn voet nog niet gezet heeft en nog zoo spoedig niet zetten zal," denkt hij, en verdwijnt met tent en huisraad op zijn geduldige lastdieren.

De tweeden dag bereikte de vloot van feestelijk versierde

…igens dr. Klunzingers mededeeling. De vertaling luidt: "O, Franken, gij hondenzonen! Gij hebt het goed gemaakt, bij …—Al uw werk is duivelswerk. Moge God u vernietigen, gij …eloovigen! Er is geen andere God dan God en Mahomed is …profeet." De oostersche talen zijn rijk aan soortgelijke… …hen.

stoombooten te haven van Suez, doch niet zonder dat eenige schepen van grooter diepgang hier en daar aan den grond geraakt waren.

Toch kon De Lesseps de toekomst met vertrouwen te gemoet zien; zijn werk was volbragt, en zelfs zijn vroegere tegenstanders, althans zij, die het eerlijk gemeend hadden, waren bekeerd.

Een stoomboot vaart nu in twintig dagen, in plaats van 100 van Triest naar Bombay; in 30 naar Neerlandsch Indië in plaats van 120.

"Verkorting van den duur eener vaart met meer dan de helft, vermijding der gevaarvolle reis om de Kaap de Goede Hoop, vermindering der assurantie-premiën, verdeeling daarvan voor schip en lading, daar het schip nu twee vaarten volbrengen kan in den tijd, dien het vroeger voor één gebruikte, en besparing aan interest gedurende den tijd, dat de goederen nu vroeger in den handel komen dan weleer," zoo werd het voordeel van het kanaal omschreven in een vergadering van reeders en kooplieden, die in 1869 te Glasgow de kwestie van het Suez-kanaal bespraken.

Wel zou het bij het snel toenemend verkeer weldra blijken, dat het beter geweest ware, als men het kanaal op dubbele breedte gegraven had, d. i. overal zoo breed, dat op de gansche vaart twee schepen voor elkander konden uitwijken, al waren zij ook nog zoo groot, terwijl dat nu alleen mogelijk is in twee van de meren, die door het kanaal doorsneden worden, het Timsahmeer en de Bittere meren.

Maar dan zou het werk 18 jaar hebben moeten duren in plaats van tien, en dan zouden de uitgaven niet, zooals nu, tweemaal zooveel, maar drie- of viermaal zooveel bedragen hebben als de som, waarop het werk begroot was.

Bij de hoogst vijandige houding, die Engeland in het begin had aangenomen en die te Konstantinopel en te Caïro elk oogenblik alles ten eenenmale bederven kon, was het den schepper van het kanaal alles waard zijn schepping zoo spoedig mogelijk tot een voldongen feit te maken, d. i. het althans zoo ver te brengen, dat de openbare meening in Europa niet mee toegelaten zou hebben dat eenige magt ter wereld de voltooijing belette.

Na het volbragte werk slim te zijn, en het onder zooveel moeijelijkheden tot stand gebragt werk te gispen, gelijk in den laatsten tijd ook in Engeland de mode is, is gemakke-

lijk genoeg; maar, als de omstandigheden in aanmerking genomen worden, is het niet roijaal, en is de houding, die Engeland nog verleden jaar tegen de Suez-kanaalmaatschappij aannam, in alle opzigten te veroordeelen.

Een oogenblik heeft het den schijn gehad, alsof Engeland zich van het kanaal wilde meester maken en daarna, toen men, als men het ooit ernstig gemeend had, daarvan had afgezien, dreigde men met den aanleg van een "concurreerend" kanaal, hetgeen echter een schandelijke regtsverkrachting zou geweest zijn, daar de maatschappij nog gedurende 80 jaar een monopolie heeft.

Het eenige dat geschieden kon en dat de maatschappij ook doen zal, is de aanleg van geschikte bassins om uit te wijken, die zoo verdeeld zullen worden dat er niet ligt oponthoud mogelijk zal zijn.

Ook is het waar, dat de regten door de maatschappij geheven van acht shillings per ton en acht shillings per passagier betrekkelijk hoog zijn. Toen het kanaal echter nog in wording was en met moeijelijkheden van allerlei aard te kampen had, kon niemand zeggen, of deze kanaalregten de interesten van het gebruikte kapitaal zouden opbrengen, daar men noch wist hoeveel geld het kanaal zou kosten, noch hoeveel het zou opbrengen. Het was, zooals alle ondernemingen van dezen aard, een speculatie, die door de aandeelhouders gewaagd, en dank zij de energie en het talent van één man, gewonnen werd.

Lesseps rekende op een verkeer van 6 millioen ton 's jaars, dat is iets minder dan de helft van den totalen handel met Indië, de Sunda-eilanden en China, en als men de zaak nu beschouwt, moet men erkennen, dat die schatting vrij wel is uitgekomen. Toch was dit eigenlijk een gelukkig toeval, daar berekening in zulke zaken niet wel mogelijk en eenige waarschijnlijkheid, om niet te zeggen zekerheid, omtrent het aantal schepen, dat gebruik zal maken van een waterweg, die nog in aanbouw is, moeïjelijk te verkrijgen is.

Zelfs tot in den jongsten tijd was de talentvolle, oude diplomaat genoodzaakt zijn werk te verdedigen. De wijze, waarop hij zich in het begin der Egyptische moeijelijkheden wist te redden en de bezetting van het kanaal door Engelsche troepen (die van een voorloopige wel een definitieve had kunnen worden) te verhinderen, was zoo meesterlijk, en de bijval van de openbare meening in geheel Europa

zoo groot, dat men verwachten kon, dat de Engelsche staatslieden De Lesseps en zijn maatschappij voortaan met rust zouden laten.

Maar Albion is taai en laat niet ligt aanspraken glippen; en mogten er in het verre Oosten zich weer eens onweerswolken zamenpakken, dan zou het zaak zijn, voor Europa zeer beslist de meening uit te spreken, dat het zeekanaal en zijn geheele omgeving, waartoe ook het onontbeerlijk zoetwaterkanaal behoort, beschouwd moeten worden als een onaantastbaar heiligdom, alleen gewijd aan de belangen des vredes. Dan zou het noodig zijn, voor Europa, *te verbieden* dat er in de nabijheid van het Suez-kanaal een schot gelost werd, want anders zou het kunnen gebeuren, dat trots alle neutraliteitsverklaringen bij het uitbreken van een oorlog Engelsche vloten te Port-Saïd en te Suez kwamen liggen en het wereldverkeer met Indie onmogelijk maakten.

"Geneutraliseerd" of "onder internationale bescherming gesteld," dat is onverschillig; de hoofdzaak is, dat men alle gevaar voor storing van het verkeer in het kanaal of aan zijn monden onmogelijk maakt en aan de maatschappij volle vrijheid van handelen gewaarborgd blijve.

Reeds in 1854 had Ferdinand De Lesseps zijn eerste vrouw verloren; de voortdurende strijd, waarin hij tot de gelukkige voltooijing van zijn grootsch werk gewikkeld was, liet hem waarschijnlijk geen tijd om aan zichzelven en aan de vestiging van een nieuw huiselijk leven te denken.

Nadat hij echter, trots Engelsch-Turksch geknoei en Egyptische flaauwhartigheid, de overwinning behaald had, koos de zestigjarige, maar krachtige man een jonge dame, freule Hélène Autard de Bragard tot echtgenoote, die hem nog vader van acht kinderen zou maken.

Hij zou dus alle regt gehad hebben het overige van zijn leven uit te rusten van de vermoeijenissen zijner Suez-campagne en zich, omgeven van zijn gezin, het leven zoo aangenaam en gemakkelijk te maken als zijn omstandigheden, die trots de millioenen, welke hem door de handen gegaan waren, toch niet schitterend waren, zouden toelaten. Maar neen! De rustelooze man zou nog een tweeden reuzenarbeid beginnen, de doorgraving van de landengte van Panama.

Een blik op de wereldkaart leert ons, dat door den aanleg van een kanaal tusschen den Atlantischen Oceaan en de

Stille Zuidzee op eenig punt van Midden-Amerika, de zeereis van Europa naar Japan, China en Achter-Indie op dergelijke wijze verkort zou worden, als dat voor den weg naar Voor-Indie door het Suez-kanaal is geschied.

Sedert de Spanjaard Vasco Nunez Balboa den 25sten Semtember 1513 de Stille Zuidzee voor het eerst van de boschrijke hoogten der landengte had aanschouwd en de Portugees Fernando Magalhaen in het jaar 1520 te midden van duizend gevaren door de naar hem genoemde, veelvuldig gekromde, van wilde rotsmuren omgeven "straat" de Westkust van Amerika had bereikt, hebben nadenkende mannen nooit opgehouden de vraag te bespreken, of de ontzaglijke omweg, waartoe het langgerekte vasteland de voor de Zuidzee bestemde schepen dwong, niet te vermijden was.

Wat zou het niet veel beter geweest zijn, als de galjoenen, met de schatten van Peru bevracht, van welker masten Spanje's "trotsche Leeuwenvaan" wapperde, de vaderlandsche havens hadden kunnen bereiken, zonder eerst ver, zeer ver naar de Zuidpool te moeten sturen, langs nevelachtige, onherbergzame kusten, tegen welker voeten van graniet de branding nimmer rustte.

Steeds en steeds weer werd op de landengte naar een natuurlijken doorgang gezocht, en toen het eindelijk bewezen was, dat deze niet bestond, begon men reeds onder de regering van Karel den Vijfde en Philips II over de doorgraving der landengte te denken.

Maar de tijd voor zulke werken was nog niet aangebroken, en zelfs, als men er toe overgegaan was het grootsch ontwerp te beginnen, zouden de krachten der toenmalige wetenschap en techniek te kort geschoten zijn.

Ellendige paden, waar naauwelijks een ezel loopen kon, voerden van de oevers van den Atlantischen Oceaan naar de bloeijende stad Panama, en nadat deze in het begin der 17de eeuw door Engelsche vrijbuiters, Morgans beruchte Boekaniers, geplunderd en verwoest was, werden zelfs die paden niet meer onderhouden.

Spanje zelf scheen in een soort van kindschheid vervallen en tegelijk met het moederland kwijnden ook de vroeger zoo bloeijende Koloniën. Maar zelfs toen deze zich in het eerste vierde gedeelte onzer eeuw van het moederland hadden afgescheiden, bleef het toch, wat haar welvaart betreft, vrij wel het oude. Men had wel beproefd een postwagen te

laten loopen en op de reeds toenmaals concurrerende Nicaragualijn tobde men zich te vergeefs af in pogingen om met kleine stoombooten tegen den stroom van den San Juan op te varen, maar van radicale verbeteringen was geen sprake; daarvoor immers zou men juist den omgekeerden weg hebben moeten kiezen en eerst den weg en zijn natuurlijke gesteldheid onderzoeken om in verband daarmee het middel van verkeer te vinden.

Zoo stonden de zaken, toen tusschen 1840 en 1850 de Kalifornische goudkoorts uitbrak en zich plotseling een stroom landverhuizers over die streken verspreidden en handel en verkeer onverwachts een groote uitbreiding verkregen.

Nu ontwaakte in Noord Amerika de ondernemingslust,— de verkeerswegen tusschen de beide zeeën werden verbeterd en eindelijk een spoorweg aangelegd tusschen de nieuw gebouwde stad Colon of Aspinwall en Panama.

Daar deze gedurende tientallen van jaren, namelijk tot de opening der Pacific-lijnen, geen concurrenten had en van deze omstandigheid door het bestuur met echt Amerikaansche overdrijving partij getrokken werd, beleefden de aandeelhouders gouden dagen.

Des te dringender werd echter de eisch van het publiek naar een beter, goedkooper verbinding tusschen de beide zeeën, vooral naar een kanaal.

Plan op plan verscheen, en, daar de landengte van Centraal Amerika op meer dan één punt gunstige voorwaarden voor een doorgraving biedt, ontstonden er plannen voor zeer verschillende wegen.

Het was niet te voorzien, hoe bij den strijd der belangen, bij den verwarden politieken toestand der betrokken landstreek en bij de koele houding der Vereenigde Staten van Noord Amerika ooit orde in dezen chaos zou te brengen zijn. Het was zelfs de vraag, of het groote werk ooit tot stand zou komen. Toen noodigden eenigen van hen, die het meest belang bij de zaak hadden, den grijzen de Lesseps uit zich de zaak aan te trekken.

Hij had in Suez zijn proefstuk glansrijk geleverd en was er iemand in staat deze moeijelijke kwestie tot een goede oplossing te brengen, dan zeker was hij de man.

Een internationaal cnogres werd bijeengeroepen om de Panama-kweste te onderzoeken en in Mei 1879 onder voorzitterschap van De Lesseps te Parijs geopend.

Men had niet minder dan 14 verschillende plannen te onderzoeken, waarvan echter na een voorloopig onderzoek slechts zeven overbleven.

Het waren de volgende:

1o. Kanaal van Tehuantepec.
2o. „ „ Nicaragua.
3o. „ „ }
4o. „ „ } Panama op drie verschillende punten.
5o. „ „ }
6o. „ „ San Blas, op het smalste punt der landengte, Zuidoost van Panama.
7o. kanaal van het dal van Atrato *).

Maar als werkelijk wedijverend met de eigenlijke Panamaplans, kon alleen het tweede plan om zijn gemakkelijke uitvoerbaarheid in aanmerking komen, het kanaal, waarbij de San Juan-rivier en het Nicaragua-meer gebruikt werden.

Daarbij echter zou het meer dan driemaal zoo lang geworden zijn en had men een kanaal verkregen met zeventien sluizen.

Men besloot dus een der plans te kiezen, die de landengte van Panama doorsneed, en wel het plan, dat de rigting had van de bestaande spoorlijn †); volgens dat plan zou het kanaal 50 mijl lang zijn, noch met sluizen noch met tunnels worden aangelegd, en alleen voor het geval, dat later noodig zou blijken een vloedsluis bij Panama te maken, werd een post van £500,000 in de begrooting opgenomen.

De hoogte van den vloed van den Atlantischen Oceaan bedraagt ter naauwernood 3 voet; aan de zijde van de Stille Zuidzee is zij 6 voet en kan bij hoogen vloed 19 voet bedragen. Men neme wel in aanmerking, dat dit een tijdelijk hoogteverschil is, ontstaande door het verschil in de hoogte, die de vloed in de beide zeeën bereikt, en geheel iets anders dan het verschil in stand, dat Lepère tusschen de Roode en Middellandsche Zee had meenen op te merken en dat blijvend zou zijn. Om de gevaren, die hierdoor echter ontstaan kunnen, te overwinnen, zullen nu toch drie sluizen worden aangelegd, een voor de binnenkomende schepen, een voor de uitgaande, en een in reserve.

De concessie, die de ontwerpers van dit projekt reeds

*) Reeds Alexander von Humboldt vestigde de aandacht op Atrato.
†) Projekt der ingenieurs Wyse en Réclus.

vroeger van de " Vereenigde Staten van Columbia" verkregen hadden, ging over op de nu geconstitueerde " *Compagnie du Canal interocéanique de Panama*," en daarop werd het werk onmiddelijk aangevangen en op 1 Januarij 1880 de eerste spade in den grond gestoken.

De kosten werden begroot op 32 millioen pond en de duur van het werk op acht jaren geschat.

Evenals bij het Suez-kanaal had De Lesseps ook hier behalve de natuurlijke technische en administratieve moeijelijkheden nog allerlei hinderpalen te overwinnen.

Bij het Suez-kanaal waren het Engeland en de Porte geweest, die den aanleg van het kanaal zochten te beletten; hier was het Noord-Amerika, dat die taak op zich nam.

De Vereenigde Staten zullen ongetwijfeld van het kanaal van Panama dezelfde voordeelen trekken als Engeland van het Suez-kanaal; maar toch moest de inmenging van een vreemde, dat is van een Europeesche maatschappij in Amerikaansche zaken hun even onwelkom zijn als voor Engeland het internationale karakter van den nieuwen waterweg.

Volgens de leer van Monroe mag geen Europeaan op Amerikaanschen bodem iets te zeggen hebben, en zeker is dat het allerminst geoorloofd aan eene magtige maatschappij die haar zetel te Parijs heeft.

Eerst trachtten zij te verkrijgen, dat hun het regt verleend werd om forten te bouwen aan de beide uiteinden van het kanaal, of ten minste te Colon, en toen De Lesseps van Broeder Jonathans zeer twijfelachtige bescherming even weinig weten wilde als de kleine Republiek, op wier grond deze burgt zou verrijzen, ontwierpen zij het plan van een concurreerend kanaal door Nicaragua, dat later waarschijnlijk ook wel zal worden aangelegd.

Mettertijd zal de nieuwe wereld in deze streken dus twee kanalen hebben. Het verkeer tusschen den Atlantischen en den Stillen Oceaan zal echter na de opening van deze gemeenschap te water zulke kolossale afmetingen aannemen, dat het Nicaragua-kanaal met zijn groot aantal sluizen onmogelijk daarin zal kunnen voorzien.

Afgezien van den handel met China en Japan, die, wanneer China eenmaal geheel voor den handel geopend zal zijn, zeer groote afmetingen zal aannemen, en eveneens van het verkeer van de Oostelijker gelegen eilanden der Stille Zuidzee, zal de handel tusschen New-York en andere plaat-

sen aan de Oostkust met San Francisco, Callao de Lima en Valparaiso zonder eenige uitzondering zijn weg door het kanaal nemen.

De schepen, die van de Europesche havens naar Indië, de Sunda-eilanden en China gaan, zullen in den regel den weg over Suez kiezen, en ook voor Australië en Nieuw-Guinea is deze weg te verkiezen; daar begint echter een neutrale zone, (waarin b.v. Nieuw Zeeland gelegen is), waarin bij een uiterst gering verschil in afstand andere factoren van mercantielen aard den doorslag moeten geven, of men het kanaal van Suez zal kiezen of het kanaal van Panama. De eigenlijke Stille Zuidzee met haar duizend eilanden of eilandjes zal men altijd door het kanaal van Panama trachten te bereiken.

In het algemeen zal de weg om Kaap Hoorn door de schepen voortaan nog meer vermeden worden dan die om de Kaap de Goede Hoop; zij hebben, als het kanaal eenmaal gereed is, aan die ruwe, onherbergzame kusten niets meer te doen.

Het verkeer, dat men verwacht, wordt op zeven millioen ton 's jaars geschat, maar vele streken zullen door dat toenemend verkeer vooruitgaan en snel ontwikkelen, en daardoor zal ook het verkeer in eene meetkundige reeks toenemen, en dit cijfer, hoe groot het moge schijnen, al spoedig overtreffen.

De werken aan het Panama-kanaal gaan onder leiding van den technischen generaal-directeur Dingler, een uitmuntend ingenieur, tamelijk goed vooruit. Er zijn vele bezwaren, die zamenhangen met het ongunstig klimaat of met den topographischen en hydrographischen toestand; vooral de Chagres is een lastige buurman; toch zal men het plan verwezenlijken, zooals het gemaakt werd, en daarmede zal een der grootste werken volbragt zijn, die de hand des menschen ooit heeft voortgebragt.

Waarschijnlijk zal de termijn, die voor de aflevering van het werk was vastgesteld, wel overschreden worden, maar het is te hopen, dat het den edelen, energieken man, den rusteloozen werker, die na zijn eerste grootsche werk van Suez trots zijn hoogen ouderdom niet geaarzeld heeft dezen nieuwen last op zich te nemen, vergund moge worden, evenals in Suez zoo ook hier in Panama, onder het gejuich van twee werelden de

eerste stoomboot dwars door het land van den eenen oceaan naar den anderen te voeren.

Dat ware de schoonste kroon op een leven en streven, dat met edele zelfopoffering gewijd was aan de werken des vredes.

De Lesseps' levensbeschrijving is de schildering zijner werken, en deze zijn zijn blijvende roem.

Kort geleden heeft de Fransche akademie Ferdinand De Lesseps onder het getal harer leden opgenomen. Zij heeft goed daaraan gedaan. Hij is noch dichter, noch geleerde, noch kunstenaar, maar, zooals hij in zijn korte intreerede zeide: "*Géographe à sa manière.*"

Menig werk zijner nieuwe collega's zal in den loop der tijden in het stof van bibliotheken en musea begraven en vergeten worden; zijn twee kanalen, waar hij als toegift misschien nog een Afrikaansche binnenzee aan den rand der woestijn bezuiden Tunis zal bijvoegen, zullen de eeuwen trotseren.

Nord und Süd.

Op den dood van een kind.

Zoolang een eik in 't woud
Zijn hoofd omhooge houdt,
Is hij een spel van 't lot,
Dat met zijn grootheid spot.
Zijn blad heeft in den worm,
Zijn schedel in den storm,
Zijn wortel in den vloed,
Die kabbelt aan zijn voet,
Een vijand, die zijn pracht
En heerlijkheid veracht,
Voor wien hij eeuwig beeft,
Zoolang hij 't leven heeft.

Vergeefs spreidt hij een schoon,
Een majesteit ten toon,
Bemind bij God en mensch.
Vergeefs bidt hem de wensch
Des pelgrims, die vermoeid,
En van de zon verschroeid,
Aan zijn bemosten stam
Een koele wijkplaats nam,
Verkwikt en blij te moe,
Een zorgloos leven toe.
De dankbre tortelduif,
Die in zijn hooge kuif
Een veilig leger vindt,
Smeekt vruchteloos den wind,
Dat hij hem ruste geef,
En om zijn kruin niet zweef.

Wanneer de laatste storm
Den vogel en den worm
Neerplettert uit zijn loof;
Voor al het bidden doof,
Zijn stam omverre scheurt;
En 't woud, dat om hem treurt,
Van zijn sieraad berooft;
Wanneer zijn achtbaar hoofd
De moederaard weer kust,
Dan eerst geniet hij rust.

Gelukkig 't rijsje dan,
Dat vroeg reeds rusten kan,
Dat jong gehouwen wordt
Of schielijk henendort!
Het voedde nog geen worm,
Het vreesde nog geen storm,
Die slechts door boomen vaart,
Een lage rijsjes spaart;
't Gekabbel van den vliet
Woelde aan zijn voet nog niet;
Het zag nog nimmer kwaad,
Als dat weldadig kwaad,
Dat het ter aarde sloeg,
En in de ruste droeg.

Gelukkig ook het kind,
Dat vroeg zijn rustplaats vindt,
En de onrust van een man
Geheel ontwijken kan !
De zorg, die slangen kweekt,
De roode wang verbleekt,
De minste sluimring steelt,
Of zwarte droomen teelt,
Als lood op 't harte zinkt,
Het bloed uit de aadren drinkt,
Het vleesch als sneeuw verteert,
't Gebeente in stof verkeert,
En ijslijk langzaam moordt,
Heeft nooit zijn borst doorboord.

De nijd zag zijne jeugd,
Zijn kinderlijke deugd,
Verachtelijk voorbij ;
De kleene maatschappij
Van 't ouderlijk gezin
Zag slechts dat groot begin,
Den bloemknop van een vrucht,
Die, zonder traan of zucht,
Omhoog ontwikkeld wordt,
En nimmer weer verdort.

Juicht, oudren ! bij dit graf !
Geen traan daal daarop af !
Juicht hier uit uwen nacht !
De rust, waar gij naar smacht,
Daauwt hier reeds koel en teer
Op uwen lievling neer !

Gij wacht nog op den storm,
Maar haast komt ook die storm,
Die u uit liefde velt,
En uwe rust herstelt.
Reeds wordt de hemel zwart,
Reeds beeft het kranke hart
Des ondermijnden booms.

Reeds bruischt de kracht des strooms
Op uwe vezels aan;
Eén uur zult gij nog staan,
En dan ontvangt de grond,
Die uwe spruit verslond,
Ook u in zijnen schoot,
En gij vergeet uw nood!

Dan woedt de storm nog meer,
Maar gij voelt hem niet weer.
Terwijl gij zachtkens slaapt,
En hij uw broedren raapt,
En in de ruste draagt,
Wordt 't onheil weggevaagd,
En 't gansche wereldrond
Gelouterd en gezond.

Dan rijst uw groene top
Weer uit den afgrond op;
Uw telg rijst aan uw zij
En is een boom, als gij!
Dan knaagt geen worm u meer,
Dan velt geen storm u weer,
Dan kabbelt wel een vloed,
Aan uw vernieuwden voet,
Maar niet met dat geweld,
Dat boomen nedervelt;
Zijn golven zijn gestild,
Hij ruischt slechts zacht en mild,
Om eindeloos uw groen
En bloem en vrucht te voên!

— *J. Kantelaar.*

Een Duitsche Deskundige over Kaapsche Wijnen.*

Over weinig wijnen loopen de oordeelvellingen zoo uiteen als over die van het Zuid Afrikaansche Kaapland. Sommigen verheffen ze hemelhoog en verklaren ze voor de allereerste der wereld, gelijk b.v. Klopstock, in eene afzonderlijke ode den Kaapwijn boven den Johannesberger verhief; anderen daarentegen, inzonderheid de Engelschen, willen niets daarvau weten, trekken er den neus van op en dulden hoogstens den Constantia als een likeurwijn van den tweeden rang. Zoo zegt Shaw: "In mijne jeugd heb ik dikwijls over 'Kaapwijn' hooren spreken en den Minister van financiën hooren roemen, omdat hij door verlaging der inkomende regten de Britsche Kolonie begunstigde, in plaats van het geld naar buitenslands te laten gaan; doch hoewel men meermalen wijngaardeniers, zoo uit de Rijnlanden als van elders, van de zijde der Regering aanmoedigde om naar de Kaap te verhuizen, ten einde den aldaar wassenden wijn volgens den smaak der Engelschen te bereiden, bleven zulke pogingen altijd vruchteloos. Ik voor mij heb nooit iemand aangetroffen, die de stoutmoedigheid had om een flesch Kaapwijn op tafel te zetten."

Zulk eene beoordeeling moet te meer bevreemding wekken, daar het Kaapland eene Engelsche Kolonie is, zoodat men zou moeten verwachten, dat zij boven vreemde landen gesteld zou worden. Sedert het jaar 1860 betalen trouwens ook de voortbrengselen der Koloniën in Engeland dezelfde regten als die van het buitenland. Zoo daalde dan ook het verbruik van Kaapwijn in Engeland tot het nietige, terwijl het bij de sedert 1815 verlaagde regten gestegen was tot 785,926 gallon. In allen gevalle vindt het uiteenloopende der oordeelvellingen over

(*) Wij ontleenen dit artikel aan het beroemde werk van Hamm "*Das Weinbuch-Wesen, Cultur und Wirkung des Weines.*" De Kaapsche wijnboer zal daaruit heel wat nieuws vernemen, als o.a. dat hij gewoon is versch vleesch in den wijn te hangen en er stukken zwavel in te doen, dat hij in jaren van overvloed zijn ouden wijn laat wegloopen, dat er een onderscheid bestaat tusschen "Zuid Afrikaanschen Wijn" en "Kaapschen Wijn" en dat Robbeneiland "vrij goeden wijn levert!"—Red.

den Kaapwijn zijnen grond in het verschil der soorten, van welke de fijne edele slechts in geringe hoeveelheid gewonnen en diensvolgens weinig in den handel gebragt worden, daar hofhoudingen en dergelijke het beschikbare van hetzelfde jaar doorgaans in beslag nemen. De hier volgende mededeelingen zijn ontleend uit een naauwkeurig geschrift over den Kaapschen wijnbouw, uitgegeven door E. Kretschmar, die als geneesheer ruim 15 jaren ruimschoots gelegenheid gehad heeft om het land naauwkeurig te leeren kennen.

Even als de reiziger bij het bezoeken van Heidelberg het groote wijnvat niet voorbijgaan kan zonder eens te willen proeven—als er maar iets in was!—zoo legt ook ieder reiziger die het Kaapland betreedt, een bezoek te Constantia af, ten einde den heerlijken wijn van dien naam aan de bron zelve te drinken. Immers, doorgaans is de Constantia, wel te verstaan de wijn die onder dezen verleidelijken naam te hoogen prijze aan het Europeaansche publiek wordt aangeboden, een ellendig brouwsel, dat nooit uit de Constantiadruif, maar hoogstens van Europeaansche trossen geperst is.

Omtrent anderhalfuur gaans van de Kaapstad liggen drie bevallige landgoederen: High-Constantia, Great-Constantia en Little-Constantia, op welke de edele wijn gewonnen wordt. De wijngaarden liggen er ten deele aan de helling en aan den voet der bergen, waar zij door dammen zorgvuldig tegen overstroomingen bewaard worden, ten deele ook op den vlakken grond, slechts zooveel afhellende dat men ze afloopend bewateren kan, hetwelk volstrekt noodzakelijk is om in dat drooge, warme land den groei der druif te verzekeren. De wijnstokken staan in rijen, 4 voet van elkander; men laat ze niet hooger worden dan 3 voet. Voor wieden wordt naauwkeurig gezorgd. Het snoeijen heeft in de lente plaats, en in April zijn de druiven rijp. De uitpersing geschiedt deels door treden, deels door schroefpersen. De gebouwen hebben slechts ééne verdieping gelijkvloers, die in drie deelen verdeeld is: twee voor de bereiding van den wijn, de derde voor den verkoop. Eigenlijke kelders heeft men er niet. Men vindt aldaar doorgaans zulk eene menigte verbazend groote en welgevulde vaten, dat de opbrengst der wijngaarden zeer groot, of het verbruik van den waren Constantia zeer gering zijn moet. Het laatste is, naar ons gevoelen, het geval. De

wijngaarden zijn na zorgvuldig uitkiezen der gronden meest alle met zachte glooijing naar het noorden aangelegd. De grond op High-Constantia bestaat uit rooden oker, ruim met kalk gemengd; op Great- en Little-Constantia uit wit zand met kalk. Daar men nu—schoon te onregte—meent, dat edele wijnen in kalkgrond ter grootste volkomenheid gewonnen worden, beweert men dat de wijn van Great- en van Little-Constantia, welke door kalkbergen omringd worden, alleen de echte Constantia is, hoewel een goed kenner moeilijk onderscheid tusschen dien van elk der drie landgoederen proeven zou. De bekende Frontignac wordt op deze goederen in groote hoeveelheid gewonnen. Men scheidt de soorten van wijnstokken zorgvuldig van elkander en plant ze op geheel afzonderlijke akkers, dewijl zelfs de te groote nabijheid van verschillende soorten nadeel doet aan de zuiverheid van het gewas en mettertijd het ontstaan van bastaardsoorten zou ten gevolge hebben. Zeer zorgvuldig gaat men te werk met het persen. Elke druif die niet volkomen goed is, wordt met steeltje en al door middel van eene schaar uit den tros geknipt. De drab wordt aanstonds weggenomen en na de eerste gisting wordt de most aanhoudend van het eene vat op het andere overgestoken. De Frontignac eischt dezelfde moeite, dezelfde zorgvuldige behandeling, en het kan dus geen verwondering baren, dat op de plaats zelve eene bottel Constantia van 3s. tot 4s. kost, ofschoon andere goede wijn in de geheele Kolonie tot zoo lagen prijs te bekomen is, dat zelfs de min bemiddelde elken middag een glas wijn aan tafel hebben kan. Doorgaans is men genegen om aan te nemen, dat de eigenaardige hoedanigheid der wijnen afhangt van den grond; maar voorzeker is het een dwaalbegrip, als men meent dat goede Constantia nergens dan alleen aan de Kaap kan gewonnen worden. Men beweerde dit wel, toen High-Constantia werd aangelegd, maar hoewel de grond aldaar blijkbaar van dien der andere landgoederen verschilt, heeft de proef toch eenen over 't geheel gunstigen uitslag opgeleverd. Daarom twijfelen wij niet, of op de kalklagen van Malta en Madera zou een even goede Constantia kunnen gewonnen worden als aan de Kaap, en waarschijnlijk van volkomen gelijke hoedanigheid op dezelfde breedtegraden van het noordelijk halfrond, natuurlijk onder gelijksoortige plaatselijke omstandigheden. Dit ons gevoelen schijnt te worden bevestigd door de gelijk-

soortigheid der edele zuidelijke wijnen, gelijk b.v. Malaga, Alicante, Syracuser, Falerner, de wijnen van Schiras, van de Grieksche en Canarische eilanden enz. Dat men nimmer langs de oevers van den Rijn Constantia winnen zal, spreekt wel van zelf.

De echtheid van dezen edelen wijn is met betrekking tot Europa meer dan betwistbaar, want hetgeen voor Constantia verkocht en gedronken wordt, is dikwijls niet dan een dunne vloeistof, wijn noch azijn, vermengd met kaneelspiritus en siroop. De vervalschingen beginnen ten deele reeds aan de Kaap, en het karakter van den echten Constantia heeft daaronder dermate geleden, dat eene lading wezenlijk echten, heerlijken wijn, ten jare 1858 naar Londen uitgevoerd, naar de Kaap werd teruggezonden, dewijl de prijs, in weerwil van dubbele vracht en andere groote onkosten, op de plaats zelve nog hooger was dan die, welke te Londen geboden werd.

De Kaapkolonie levert in groote hoeveelheid eenen anderen wijn, voornamelijk het Westelijke gedeelte, dat, warmer en drooger zijnde, zich beter tot den wijnbouw leent dan de Oostelijk gelegen kustlanden. Men kweekt er alle soorten van wijnstokken, zelfs den Lacrhyma Christi, niet met het oogmerk om afzonderlijke wijnen te erlangen, maar blootelijk als eene zaak van liefhebberij. De Muskadel en de roode Bourgondiër zijn de meest voorkomende soorten en zouden uitmuntende wijnen leveren, bijaldien de wijnboeren de verkeerde gewoonte niet hadden om dan, wanneer drooge warmte de druif tot de grootst mogelijke rijpheid brengen moet, de wijngaarden onophoudelijk te bevochtigen, ten einde de druiven te doen zwellen; ook begint men den wijnoogst altijd eer de druiven nog volkomen rijp zijn. Op die wijze bekomt men eene grootere hoeveelheid wijn, maar hij is waterachtiger en zuurder. De wijnboeren zeggen er— gelijk trouwens overal—dat slechte wijn beter verkocht wordt dan goede, omdat de laatste de moeite niet betaalt. De wijnbouwer geeft zich over het algemeen de moeite niet om de verschillende soorten afzonderlijk uit te persen; alles, goed en slecht, half rijp en bedorven, gaat in dezelfde kuip, en slechts eene enkele maal maakt men eenen eigenaardigen rooden wijn door eene kleine hoeveelheid Pontac door deze druiven-ollapodrida te mengen. Men kan gemakkelijk nagaan, dat de boer moeite heeft om zulken wijn, zelfs voor zeer korten tijd, tegen zuur worden te beveiligen; hij zwa-

velt zijne vaten goed, hangt versch vleesch in den wijn, werpt er stukken zwavel in, mengt er zooveel Cape-smoke (brandewijn) door, dat men dikwijls niet weet wat men drinkt, wijn of grog—maar zoo spoedig mogelijk zet hij alles af, en de wijnhandelaar begint nu eerst drinkbaren wijn in verschillende soorten, als: Kaapschen Madeira, Kaapschen Xeres, Hochheimer, Bourgogne, enz. van die mengsels te maken. Doch dit heeft ook enkele uitzonderingen. Er zijn eenige wijnboeren die veel zaakkennis aan groote zorgvuldigheid in hun bedrijf paren, maar dan ook uitmuntende wijnen winnen en juist hierdoor bewijzen, welke fijne wijnen zouden kunnen gemaakt worden, indien de groote meerderheid eene verstandige gedragslijn volgde. Men kan geen edeler wijn wenschen dan den ouden Muskaat, den droogen Pontac en den vurigen Bourgogne van het Kaapland. Eene andere soort van wijn, veel overeenkomst hebbende met Malaga, wordt nu en dan bij kleine partijen bereid: Kokwijn. Het is een zoete Muskadeller, die, goed behandeld zijnde, even hoog verdient geschat te worden als Constantia en Malmsey.

In de nabijheid der Kaapstad, het middelpunt der voornaamste wijngaarden, kan men voor omtrent 18s. een vaatje, groot 90 bottels. zeer goeden Kaapschen Madeira of Kaapschen Sherry bekomen; voor het dubbele van dien prijs het puik van de Kolonie, bij welken Rijnwijn smaakt als dunne, koude azijn.

De wijngaarden leveren voorts ook zoo verbazend veel rozijnen op, dat men ze bij het schepel verkoopt. Zij zouden voor de beste Smirnasche niet wijken, indien men de druiven slechts rijp genoeg liet worden. De wijnoogst levert niet zelden zulk eenen verbazenden overvloed op, dat het aan vaatwerk ontbreekt. De wijnvaten worden in dat weinig hout opleverende land meestendeels van elders ingevoerd, te meer, dewijl de groote boomen die men er aantreft, knyaten, geelhout en ceders, een hout opleveren, hetwelk wegens zijne aromatieke oliedeelen onbruikbaar is voor wijnvaten. In zulk een jaar van overvloed laten de wijnboeren tot het ledigen hunner vaten hunnen ouden wijn in kuilen wegloopen, tot groot genoegen der half dierlijke kleurlingen. Dat volk besteelt de wijngaarden op zoo groote schaal als zeker nergens elders plaatst heeft; zoo zij alleen op de druiven aanvielen, zou bij zoo grooten overvloed niemand er iets om geven; maar er komen zeer dikwijls gevallen voor,

dat zwarte gelukzoekers telijkertijd met den boer hun wijn uitgeperst en hun rozijnen gedroogd hebben, om zoo te zeggen onder het oog der eigenaars. Andere belemmeringen van den wijnbouw in het Kaapland bestaan in : scherpe winden, felle droogte, die de bevochtigingsbronnen doet uitdroogen, zoodat de druiven verwelken, en eindelijk de wilde honden en de apen. De beide laatstgenoemde soorten van dieven, bijgestaan door ontelbare vogels, vallen in onoverzienbare scharen de wijngaarden aan en verslinden, beschadigen, verontreinigen eene verbazende menigte druiven.

De wijnbouw is aan de Kaap ingevoerd door den stichter der Nederlandsche Kaapkolonie, Antonie van Riebeek. Deze ontbood wijnstokken van den Rijn, uit Griekenland, uit Spanje, van Madeira, en zelfs van Shiras en uit Perzië. Veel verpligting heeft echter de Kaapsche wijnbouw ook aan die Fransche Hervormden, welke ten gevolge der heroeping van het edict van Nantes zich ten jare 1685 hebben gevestigd in de dorpen de Paarl, Drakenstein, Hottentots-Holland en den Franschen Hoek. Hunne nakomelingen wonen er nog, doch spreken thans alleen de Nederlandsche taal.

De voornaamste soorten van druiven behalve de reeds vermelde, zijn er: de groene druif, de steendruif, en de Persische. De wijngaarden der landgoederen Great- en Little- Constantia werden door den gouverneur van der Stel aangelegd, die ze naar zijne echtgenoote noemde; hij is ook de stichter van het naar hemzelven genoemde Stellenbosch. De geheele oppervlakte der drie Constantia's, die ruim 4 uren van de Kaapstad ten zuiden van den Tafelberg liggen en door de zich aldaar verzamelende wolken eene heilzame vochtigheid genieten, bedraagt ruim 400 bunder, en de jaarlijksche opbrengst zal de 900 à 1000 Ned. vaten niet te boven gaan. De Constantia-wijnen zijn roode en witte likeurwijnen van den eersten rang. Het naast er bij komt de Rosa van Stellenbosch, een roode muskaatwijn, welks naam uit het Spaansch ontleend is, benevens de Witteboom, genoemd naar een landgoed nabij de Constantia's. Van de drooge witte wijnen komen de voornaamste uit de dorpen Drakenstein en de Paarl; zij worden doorgaans Kaapsche Rijnwijnen, door de Engelschen *Cape-hock* genoemd. Ook het Robbeneiland in de Tafelbaai levert vrij goeden wijn.

Vroeger droegen al de wijnen van het Kaapland den algemeenen naam "Kaapwijn"; doch daar zij slechts voor het minste deel beantwoordden aan de verwachtingen, bij

de koopers door dezen naam opgewekt, maakt men tegenwoordig een onderscheid tusschen "Zuid Afrikaansche" en "Kaapwijn." Denman zegt daaromtrent: "Bij hun eersten invoer stonden de Zuid Afrikaansche wijnen ver beneden de voortbrengselen der oudere en beter behandelde wijnbergen van Europa: tegenwoordig echter dragen zij in aard en smaak blijk van zeer groote verbetering en van het ontwaakte begrip, dat grooter zorgvuldigheid der Kolonisten ten aanzien van den wijnbouw en de wijnbereiding van jaar tot jaar de waarde hunner wijnen zal doen stijgen. Dat Zuid Afrikaansche wijnen uit hun natuur zuiver, vrij van alle zuur en zeer gezond zijn, is door ontleding en door de stem van bevoegden bewezen. Daarom kan men ook met bepaalde zekerheid verwachten, dat het verbruik zal toenemen, en dat het Kaapland ten opzigte van den wijnbouw die plaats onder de aanzienlijkste wijnlanden zal innemen, voor welke het door de natuur bestemd is."

De gevaren van het Brillen.

SCHETS UIT HET LEVEN EENER AMSTERDAMSCHE ONDERWIJZERES

DOOR

MEJ. J. E. WINKLER PRINS.

"Doe mij 't plezier en zet je bril af; ik geef je de verzekering, dat je dan binnen een jaar verloofd bent."

"Je vraagt te veel; ik wil alles voor je doen, maar mijn bril moet je mij laten behouden; hij is mijn hoop en troost in alle kritieke oogenblikken; zonder hem zou ik een groot deel van mijn zelfvertrouwen missen en gevaar loopen nog al eens een gek figuur te slaan; stel je voor, dat ik bijvoorbeeld verleden Zondag zonder bril mijn visite had gemaakt bij de familie Henneman; ik had me voorgesteld dat ik mevrouw en mijnheer alleen zou aantreffen; de deur wordt opengegooid door de gedienstige; ik treed binnen en zie de blikken van een aantal lui op me gerigt; hoe zou ik zonder de hulp van mijn trouwen vriend de gastvrouw hebben ontdekt? Neen, kindlief, als er geen

ander middel is om verloofd te raken dan door het afzetten van mijn bril, laat mij dan liefst maar als oude vrijster sterven."

"Heeft het leven van schooljuffrouw dan zooveel bekoorlijks voor je, dat je voor de kans, om er van ontslagen te raken, niet eenige minder prettige oogenblikken over hebt? Je behoeft niet oogenblikkelijk in het andere uiterste te vervallen en je bril voor goed achter slot te bergen; zet hem op in de school, als je voor de klasse staat, en nu en dan, als je meent niet buiten hem te kunnen, maar draag hem niet aanhoudend, zooals je in den laatsten tijd doet; als 't zóó doorgaat, vergeet je in 't vervolg nog hem 's avonds af te zetten en gaat er mee slapen. Een paar avonden geleden waart je immers al te bed en riept me toen nog om je dierbaar kleinood op de waschtafel te leggen, en gistermorgen stondt je in je corsetlijfje met den bril op voor den spiegel. 'k Zal er eens op letten of ge ook, evenals Pieter Waratje van Hildebrand, met hem op je neus je kousen aantrekt. Ik zou er volstrekt niet over verbaasd zijn, want 't wordt hoe langer hoe erger met je; toch kan ik mij niet voorstellen, dat je zoo bijziende bent als ik uit de aangehaalde feiten moet afleiden."

"Maar, beste Lize, waarom zou ik me niet het goedkoope genot verschaffen, dat goed zien geeft; ik ben nu eenmaal niet ijdel genoeg om mijn bril af te zetten, enkel en alleen om er wat beter uit te zien en meer in den smaak te vallen van heeren, die ik weet niet waar van daan moeten komen; voor mijn schoolkinderen ben ik mooi genoeg, voor jou ook, vertrouw ik, en verder zie ik op straat, als ik mijn gewonen weg van huis naar school ga, nu en dan een mannelijk wezen, dat me onbekend en dus onverschillig is; dat zijn ongeveer alle lui, met wie ik in aanraking kom. De enkele families bij wie ik om de drie maanden een visite maak en ongeveer even dikwijls op een soireetje word gevraagd, laten mij even koud als de mij onbekende voorbijgangers. Ga ik zonder geleide drukkere gedeelten opzoeken van ons modern Sodom, dan is mijn bril mijn getrouwe cavalier, die me beter bewaart voor de onbeschaamde blikken van vijftig percent jonge en vijf-en-twintig percent oude mannen, en verder voor alle minder aangename ontmoetingen, dan menig heer zou doen. Onlangs, bijvoorbeeld, toen ik me met het stoombootje naar Zaandam liet overzetten, was ik ongeveer de eenige

dame te midden van een aantal heeren en burgerluidjes. Ik had nog niet lang op de bank gezeten, waar ik me eenigszins van het andere gezelschap had afgezonderd, of ik voel een tikje op mijn schouder, terwijl een vleijende stem aan mijn oor zegt: "Zusje, mag ik met je meegaan?" Ik keer me om, kijk, bepaald met woedende blikken, door mijn bril den onbeschaamde aan, doch behoef niets te zeggen, want hij heeft ternaauwernood iets van mijn trouwen steun gezien, of de glimlach verdwijnt van zijn gelaat; hij wordt, als 't kan, een tintje bleeker en zegt:

"O neen, jou meen ik niet!"

"'t Was natuurlijk een burgerjongen, dien ik gaauw genoeg op de vlugt had kunnen jagen, maar zoo was 't toch nog 't gemakkelijkst. Een anderen keer liep ik, terwijl het begon te schemeren, met vluggen tred naar huis, denkend aan het gezellig theeuurtje, dat ons wachtte. Ik hoorde een mannestap achter me, doch lette er niet verder op; eensklaps voel ik een arm om mij heen slaan, terwijl op mijn oor een zoen belandt. Ik keer me om en kijk door mijn brilleglazen in die van een zoogenaamd heer, mijn aanrander. Ik kan ternaauwernood een glimlach bedwingen, doch beheersch mijn lachlust en zal juist vol verontwaardiging het woord tot hem rigten, maar 't is te laat; hij heeft even zijn hoed aangeraakt, iets onverstaanbaars gemompeld en is in een oogwenk uit mijn gezigt verdwenen. Zijn dit geen overtuigende bewijzen voor 't nut van mijn bril?"

"Och kom, ge berijdt weer je stokpaardje. Zeg me liever of je werkelijk erg bijziende bent."

"Er zijn er wel, die het meer zijn dan ik en toch hun slecht gezigt niet te hulp komen. Ik zou me desnoods ook wel zonder mijn tweede paar oogen kunnen behelpen, maar evenals ik de eer had je reeds mee te deelen, ik zou er mij onaangename oogenblikken voor moeten getroosten."

"Weet ge wat, laat ons een weddenschap aangaan; je moet me beloven een jaar lang in alle vacanties en als je met mij wandelt je bril af te zetten. Doet zich binnen dien tijd geen aanbidder voor je op, die je ten huwelijk vraagt, dan zal ik door een geschenk, dat je aan mijn discretie overlaat, je een blijvend aandenken aan onze dwaasheden en mijn verkeerd inzigt in deze zaak aanbieden. Stemt ge hierin toe?"

"Als ik je daarmee een pleizier kan doen, dan van ganscher harte; ik loop geen gevaar van aan 't kortste eind te trekken. Immers alleen dan, als iemand bezwijkt voor de betoovering mijner oogen, die zooveel moeten uitwerken en ongelukkig door mijn bril reeds vrij wat hebben geleden, valt mij het genoegen te beurt, jou een bewijs te leveren van zijn nederlaag in den vorm van 't een of ander sierlijk voorwerp uit den winkel van Cossa tegenover den Heiligenweg; *eh bien,* ik zal me schikken in 't geval en beloof je alvast iets flinks en bruikbaars, eigenschappen, waarvoor je steeds de meeste sympathie toont."

"Dat is dus afgesproken. Laat me nu een oogenblik met rust, dan zal ik twee contracten opmaken, waarop ik onze wederzijdsche verpligtingen, den datum, enz. enz. opteeken."

Terwijl Lize aan haar plan gevolg geeft, kunnen wij van de stilte, die daardoor ontstaat, gebruik maken om eens rondom ons zien.

We bevinden ons in een ruim, eenvoudig, doch smaakvol gemeubeld vertrek; de muren prijken met donker bruin papier; tapijt, overgordijnen en tafelkleed zijn groen; stoelen en sofa zijn van ebbenhout en bekleed met zwart trijp; een bloemtafel staat voor een der beide breede ramen en is, daar het avond is en de lamp brandt, omgezet, zoodat de schitterende kleuren van de bloeijende bloemen in 't heldere licht heerlijk uitkomen; voor het andere raam staat een klein tafeltje, waarop in bevallige wanorde een aantal boeken met mooije banden zijn gerangschikt; in het midden van het vertrek staat een vrij groote ovale tafel, waaraan onze beide jonge dames zijn gezeten. Lize heeft haar plaats voor het theeblaadje verlaten en zit over haar schrijflessenaar gebogen; zij zal omstreeks vijf-en-twintig jaar zijn en behoort tot die talrijke klasse van jonge meisjes, waarover de blikken heenglijden zonder dat iets in 't oogvallends ze kan vasthouden, dat wil zeggen, ze is eerder leelijk dan mooi, klein dan lang en bleek dan blozend; moest haar signalement worden opgemaakt, dan zou het woord "gewoon" meer dan eens worden neergezet.

Ze woont ongeveer sedert een jaar zamen met haar vriendin en collega Annie van Loenen; beiden zijn ze onderwijzeres aan een meisjesschool vierde klasse te Amsterdam en deelen het lief en leed, dat hare moeijelijke en dikwijls

ondankbare betrekking oplevert. Als ze 's avonds na volbragte dagtaak gezellig zitten te babbelen, zich de toekomst zoo rooskleurig mogelijk voorstellen, of wel elkaar voorlezen uit het werk van den een of anderen meest geliefden auteur, vinden ze haar lot niet bijzonder beklagenswaardig en zouden het niet willen ruilen voor dat van menig jeugdig, vertroeteld poppetje, dat dag in dag uit op Heeren- of Keizersgracht met een handwerkje voor het raam zit en met een medelijdend gelaat het arme onderwijzeresje beklaagt, dat daar alweer zoo dapper door weer en wind schoolwaarts stapt. Daar zijn echter ook oogenblikken, waarop het leven er niet zoo lagchend en zonnig voor het onderwijzeresje uitziet, waarop ze wanhopig, twijfelend aan eigen kracht en geschiktheid, op het punt is den moed te laten zinken; oogenblikken, waarop ze, levensmoe, zich afvraagt, waartoe het dient zich voor een karig stukje brood, dat een leven rekt, waarop ze geen prijs stelt, af te sloven, meer dan ze haast kan. In die buijen van moedeloosheid echter helpen en steunen ze elkaar; ze rigten zich na zoo'n storm met jeugdige veerkracht des te flinker weer op; ze wijzen elkaar op al het goede, waarvan ze genieten en dat voor korten tijd werd voorbij gezien, om al spoedig dankbaar te erkennen, dat juist de afwisseling van goede en kwade dagen aan het leven waarde geeft en ons bewaart voor insluimeren.

"Zie zoo," zegt Lize, "daar heb je het voor jou bestemde papier; 't mijne zit veilig en wel in mijn lessenaar. 't Is intusschen laat geworden. Hoe zoudt ge 't vinden als we onze respectieve bedden gingen opzoeken?"

"'t Is kwart voor elf; je weet, dat ik niet vóór elf ga slapen; houd me dus nog een kwartier gezelschap; ik moet toch nog iets aan je vragen."

"En dat is?"

"Ge weet, dat ik een certifikaat als hulponderwijzeres heb en aanteekeningen voor de drie talen; ik moet weer aan het werk; wat raadt je mij, zal ik voor een certifikaat als hoofdonderwijzeres gaan werken of voor een middelbare school?"

"De hoofdacte is tegenwoordig een *mer à boire;* je bent wel gezond maar niet bijzonder sterk en zoudt je bepaald overspannen: wil je studeren, ga dan telkens voor één vak werken."

"Ik geloof, dat je gelijk hebt en ik het verstandigst

doe met bijvoorbeeld middelbaar Duitsch te kiezen. Ik heb altijd van die taal gehouden en ben er nog vrij goed in thuis, terwijl eenige van de Hollandsche vakken er nog al dunnetjes inzitten. Wel ben ik bang, dat zoo'n certifikaat mij bij den tegenwoordigen overvloed van sollicitanten niet veel zal helpen, doch misschien loopt het geluk me mee en krijg ik nog eens door een buitenkansje een betrekking als onderwijzeres in het Duitsch aan een middelbare school, of, wat misschien nog beter is, vóór het jaar om is komt de man opdagen, dien ge mij goedgunstig hebt toegedacht, en ik word de liefhebbende, trouwe, zorgdragende gade van den een of anderen benijdenswaardigen sterveling."

"Spot er maar mee; wie weet, hoe spoedig de lust daartoe je vergaat. Slaap lekker, Annie, en droom maar niet van al de heerlijkheden, die de toekomst waarschijnlijk nog voor je verborgen houdt."

"Geen nood, kindlief! Mijn verstand voert de heerschappij over mijn verbeelding. Roep me niet te laat; je weet, dat ik tien minuten langer werk heb om me te kleeden dan jij."

———

"Heb ge je les in 't Duitsch reeds gehad, Annie?" vraagt Lize een veertien dagen later.

Ze hadden namelijk het adres gekregen van een leeraar in het Duitsch aan de hoogere burgerschool voor jongens, die reeds verscheidene kandidaten, zoowel heeren als dames, met succes bij hunne studiën geholpen had. Lize en Annie waren er zamen heengewandeld, hadden mijnheer Brand gesproken en van hem de toezegging ontvangen dat hij de laatste leiden zou bij haar werk.

"Neen, morgen krijg ik mijn eerste les; ik zit er echter nog al in, want tot mijn spijt hoorde ik vandaag, dat zijn vrouw ongeveer een jaar geleden overleden is, zoodat ik les zal krijgen van een jongen weduwnaar; ik heb grooten lust om er mij onder het een of ander voorwendsel af te maken."

"Maar, Annie, wat bezielt je? Denk je dan, dat, zoodra een man met je in aanraking komt, hij zijn hart zal verliezen?"

"Neen, zoo groot is mijn ijdelheid en onverstand niet. Stel echter eens, dat het omgekeerde plaats heeft, dat ik mijn gelukkige, niet genoeg te waarderen gemoedsrust

verlies om er een hopelooze verliefdheid voor in de plaats te krijgen, wat dan? Ik moet voorzigtig zijn en me niet noodeloos in gevaar begeven, want ik ben drie-en-twintig jaar geworden, zonder ooit verliefd te zijn geweest; de beurt zou dus wel eens aan mij kunnen komen, althans volgens het oordeel van mijn broer, die zegt, dat ieder ten minste eens in zijn leven verliefd wordt en mij steeds, spottend natuurlijk, want hij weet dat ik niet veel sympathie koester voor 't grootst aantal van die luidjes, plaagt, dat ik hem nog eens een schoolmeester tot schoonbroer zal geven."

"Wel, als je bang bent voor onbeantwoorde liefde van jou kant, zou ik me dadelijk maar in het beste licht vertoonen en mijn bril thuis laten, want als ik me goed herinner, brilt je geachte aanstaande leermeester. Een man die een bril draagt, neemt nooit een vrouw die er ook een noodig heeft. Hij heeft je nog niet gezien met je getrouwen vriend. We wandelden toen zamen en volgens afspraak hadt ge hem niet op. Toe, Annie, doe nu eens zooals ik je raad; 't kan immers nooit kwaad en je benadeelt daarmee niemand."

"Dank je zeer; in de eerste plaats zou ik me zelve onopregt vinden en niet op mijn gemak zijn gedurende de les. In de tweede plaats heb ik niet den minsten zin om te trachten de toegenegenheid van wien dan ook te verwerven, evenmin als ik plan heb zelf verliefd te worden. 't Leventje, zooals ik het in den laatsten tijd leid, bevalt me uitstekend. Ik geniet een nooit genoeg te waarderen gezondheid; ik kan best rondkomen met mijn elf-honderd gulden; ik kleed me naar mijn smaak; heb, om met jou te beginnen, een lieve vriendin, beste ouders, die me opregt liefhebben en aardige zusters en broers. Ik sta dus volstrekt niet alleen op de wereld en voel nog geen behoefte aan een heer en meester."

"Je moet alles niet dadelijk zoo hoog ernstig opvatten; ik zou nu eenmaal graag willen weten of ik gelijk heb met te beweren, dat je bril je in den weg staat bij het doen van een huwelijk. Laten we onze weddenschap dan in dien geest wijzigen, dat je zonder bril gaat les nemen en in de vacanties vrij bent om hem te dragen of in zijn huisje te laten; alle andere bepalingen laten we onveranderd."

"Wat ben je allervervelendst stijfhoofdig. 't Schijnt een soort van manie van je geworden. Ik ben wel dwaas

dat ik er aan toegeef, maar ik doe het uit zelfzucht: het is alleen om van je af te komen. Dus, plaaggeest, je krijgt je zin, maar voor den laatsten keer. Ik laat me voortaan niet meer overhalen tot zulke dwaasheden."

"Kindlief, kom hier, dan krijg je een kus tot belooning; en nu geen woord meer over onze belangrijke kwestie. Ik heb een stapel met Fransche thema's, waardoor ik van avond nog moet heenworstelen. Jij hebt morgen plantkunde, als ik me niet vergis, en zult je zeker moeten prepareren. 't Ga je goed. Na het avondeten ben ik weer te spreken."

"Addio, ijverigste aller onderwijzeressen! Ik zal je gehoorzamen."

"Wel Annie, ik ben blij dat je terug bent; doe gaauw je goed af; hier is een geurig kopje thee; 't gemakkelijk stoeltje staat naast me voor je klaar. Ziezoo, lieve, schik nog wat digter bij en vertel mij 't een en ander van je merkwaardigheden. Heb je prettig les gehad?"

"Wat wilt ge dat ik je 't eerst zal vertellen? Welk gedeelte van de spraakkunst we hebben behandeld; wat we zamen hebben gelezen; of wilt ge weten hoe mijn geachte leermeester er uitzag; of zijn haar en baard netjes waren onderhouden, dan wel of zijn groote geleerdheid hem belette te denken om zulke kleinigheden?"

"'t Is me vrij gelijk, plaaggeest! Vertel me maar eerst van 't een en dan van 't andere."

"We zijn bezig met de onregelmatige werkwoorden; 't bleek me, dat ik er nog niet extra in thuis ben; ik ben een paar keer uitgelagchen om stommiteiten die ik verkondigde; ik heb beterschap beloofd en denk mijn belofte te houden; we lezen zamen Schiller's *Wallenstein*; hij heeft mij daaruit een paar gedeelten voorgelezen en doet het zeer mooi; ik zou wel een geheelen avond naar hem willen luisteren; voor 't eerst, zoolang ik les van hem krijg, wat nu reeds een maand of vier 't geval is, vond ik dat hij er niet onknap uitzag; of het kwam doordien hij aan haar en baard bijzonder veel zorg had besteed, of omdat een edele bezieling zich van hem meester maakte bij het voordragen van Schiller's meesterstuk, kan ik je onmogelijk zeggen."

"Dat behoeft ook niet; 't feit bestaat, dat is het voornaamste. Was hij lief voor je? Hadt ge weer een ge-

makkelijken stoel en zag alles er weer even gezellig en netjes uit?"

"Vraag me als 't je blieft niet meer dan ik zelf weet; ik ga je op die manier niet zoo eerlijk alles na de les opbiechten, want ik geloof dat je mijn bekentenissen zelfs beter onthoudt dan ik. Mijn gemakkelijken stoel had ik, dat kan ik nog vertellen, en waarschijnlijk was alles netjes en in orde, want niets heeft in 't bijzonder mijn attentie getrokken; trouwens, we zijn dadelijk aan 't werk gegaan, zoodat ik geen tijd had om rond te kijken; 't eenige wat ik je nog dien mee te deelen is dit: Ik boog me bij gemis van mijn bril nog al diep over mijn boek, dieper dan anders waarschijnlijk; dit scheen hem op te vallen, want hij zei: "Valt het licht niet goed, jufvrouw, of is u misschien bijziende?" Ik gevoelde dat ik bloosde en was op het punt hem openhartig mijn onopregtheid te bekennen, maar de gedachte aan jou, aan je teleurstelling, hield mij daarvan terug, zoodat ik wat regter ging zitten en doorlas zonder een woord te zeggen. Begint ge nu te begrijpen hoe flink je mij onder de pantoffel hebt?"

" Aan dit laatste twijfel ik sterk. Ik ben echter blij, dat je geen gevolg hebt gegeven aan je overigens zeer loffelijk plan om de waarheid niet te kort te doen. Maar weet je wel, dat je leermeester mij begint te interesseren? Het spijt me, dat ik hem zoo slecht heb opgenomen bij ons eerste bezoek; als we morgen wandelen of van de school komen, moet je het zoo schikken, dat we hem op zijn weg van school naar huis tegen komen. Ik heb er een omwegje van een kwartier of desnoods van een half uur voor over.

"Voor een enkelen keer zal ik je hierin ter wille zijn; morgen is 't me echter onmogelijk, je moet je verlangen naar mijn leermeester tot overmorgen trachten te bedwingen. Ik begin nu maar dadelijk met mijn onregelmatige werkwoorden, zoodat onze rollen zijn omgekeerd en ik je nu het zwijgen opleg. Je hebt zeker ook nog wel iets voor morgen te prepareren?"

" Mis, kindlief, daarmee ben ik klaar; maak je echter over mij niet ongerust, ik lees *Langs een omweg*, van mevrouw Bosboom-Toussaint, en vind het boeijende en prettige lectuur.

Onder drukke werkzaamheden vlogen de dagen en weken onbegrijpelijk snel voor de beide onderwijzeressen heen. De

gezellige praatuurtjes 's avonds hadden opgehouden en werden eveneens aan studie en lectuur gewijd. Zoo waren weer eenige maanden voorbij gespoed zonder schijnbaar verandering te brengen; toch had deze ongenoode gast zich aangemeld en zich tegen wil en dank toegang weten te verschaffen. Oppervlakkig bleef alles zijn ouden gang gaan; Lize zat op het theeuurtje altijd met een even prettig en opgewekt gelaat voor haar blaadje. Zij trachtte, als zij dacht maar eenigszins gehoor te zullen vinden, op de vroegere grappige wijze hare bevindingen en ervaringen uit de school aan Annie mee te deelen. Deze lachte dan wel, maar haar lach was niet meer dezelfde, er was iets gedwongens in; 't opgewekte, dat hem zoo aangenaam deed klinken en aantrekkelijk deed zijn, was verdwenen. Soms zelfs bemerkte Lize, die haar stilzwijgend, maar met scherpe blikken, gadesloeg, dat ze meelachte uit beleefdheid en gewoonte, maar ter naauwernood zou kunnen verklaren, waarom ze voor een oogenblik haar frisschen mond, die vroeger niets liever deed dan zich plooijen tot een lach, den ernstigen trek deed verliezen om plaats te maken voor een uitdrukking, die Lize er tegenwoordig zoo zelden op zag.

"Wat zou daarvan de oorzaak zijn?" had de trouwe vriendin, die gaarne ter hulpe was gekomen, maar niet wist op welke wijze, zich meer dan eens afgevraagd. "Zou zij te druk studeren, zich overspannen en daardoor zoo veranderen, of zou ze inderdaad haar gemoedsrust verloren hebben en verliefd zijn op haar leermeester? Zoodra zich hiertoe een geschikte gelegenheid voordoet, moet ik achter haar geheim trachten te komen, al verbergt ze dit nog zoo zorgvuldig voor mij; immers last, zamen gedragen, verliest de helft van zijn gewigt. Als het zóó voortgaat, zou ze wegkwijnen of hare gezondheid althans een gevoeligen knak kunnen krijgen; ik kan het niet verantwoorden voor haar en hare ouders, dat ik een lijdelijke getuige zou zijn van zoo'n zelfmarteling.

Niet lang daarna deed zich de gewenschte gelegenheid op.

't Was weer Vrijdag, dus lesdag; de pendule op den schoorsteenmantel wees op zeven; Lize had de sofa voor de tafel geschoven en zich met een handwerkje in een hoek genesteld; de vlammen in den open haard speelden krijgertje met elkaar; de hanglamp wierp haar vrolijk schijnsel tot in de verste hoeken; het theelichtje, vóór Lize,

hielp met zwakke krachten mee tot het verspreiden van licht en warmte, en de theeketel liet zijn melodieus geraas hooren, zonder dat het door eenig ander geluid werd afgebroken. Voor de tweede maal keek Lize ongeduldig naar de pendule; ze wachtte reeds van kwart voor zeven op Annie; de les duurde van half zes tot half zeven; ze kon, zonder zich in 't minst te haasten, in een kwartier den weg afleggen tusschen hare woning en die van haren leermeester. In den laatsten tijd bleef ze echter gewoonlijk langer dan anderhalf uur uit, zeer tot ongerief van Lize, die niet gaarne voor zich alleen een kopje inschonk en toch grooten trek had in iets drinkbaars.

Eindelijk hoort Lize een lichten tred op de trap, wordt de deur geopend, en treedt de langverwachte de kamer binnen.

"Dag, Lize! 't Is hier gezellig en warm, wat dubbel aangenaam is als men uit den dikken mist komt, die buiten alles kil en onzigtbaar maakt. Is er op de sofa nog een plaatsje voor mij?"

"Ja, het andere hoekje is voor jou. Wat zie je er opgewekt uit! Is de les je goed bevallen?"

Op Annie's voorhoofd vertoonen zich eenige ligte schaduwen; ze werpt haar hoofdje met een beweging, als verzette zij zich tegen het te strak aanhalen der teugels, in den nek en zegt een beetje snibbig:

"Begin je mij al weer uit te hooren over de les? Wacht toch, tot ik er uit eigen beweging van spreek."

Lizes eerlijke oogen vullen zich met tranen bij dit antwoord, dat ze even weinig verwacht als verdient. Ze zegt geen woord, drukt hare lippen vast opeen, bedwingt met geweld de tranen, die hare gekrenktheid zouden verraden, en beijvert zich om de beide kopjes te vullen, die reeds zoo lang hadden gewacht op hun geurigen, warmen inhoud. Ze wil het voor Annie bestemde neerzetten vóór het plekje, dat ze zal innemen, doch haar oogen zijn nog verduisterd door de tranen, die ze met moeite bedwong en—pats!—daar ligt alles in honderd stukjes en brokjes naast en in de theestoof, waartegen het aankwam. Twee dikke tranen rollen langs Lizes wangen; Annie komt uit de alkoof, waar zij mantel en hoed wegborg, aanloopen, en ziet haar als het beeld der diepste wanhoop vóór de plaats des onheils zitten; een heldere lach klinkt door de kamer; Annie vliegt op Lize toe, slaat hare armen om haar heen en zegt:

"Hoe heb ik het nu met je? Worden door mijn dappere Lize kostbare tranen geweend om het gebroken kopje? Of is iets anders de oorzaak? Moet ik vergeving vragen, omdat ik me zoo juist gedroeg als een ondeugend schoolkind? Mag ik me die parels toeëigenen, als ter wille van mij vergoten?"

Lize glimlacht, doch tracht zich los te maken uit Annie's armen, terwijl zij zegt:

"Neen, ik ben nog boos en verontwaardigd; ge hebt me zoo pas gekrenkt en 't is mij onmogelijk dadelijk te doen alsof er niets gebeurd was."

"Vergeef 't mij; ik zei het zonder er aan te denken dat ik je daardoor beleedigde; ik ben tegenwoordig wat prikkelbaar en ligtgeraakt ten opzigte van enkele punten; tracht dit te onthouden, als je wat om me geeft en roer ze niet aan, als 't je blieft."

"Juist omdat ik geen onverschilligheid voor je kan huichelen, moet ik weten wat de oorzaak is, dat je tegenwoordig zoo geheel anders bent dan vroeger. Ik kan het niet aanzien zonder een woord te zeggen, dat je slecht eet en slaapt, er bleek gaat uitzien en je vroegere vrolijkeid verliest. Ik verdenk dien mijnheer Brand van daarbij een hand in 't spel te hebben."

"Zeg niets van mijnheer Brand; hij heeft je niets gedaan en verdient volstrekt niet, dat je op zoo'n toon over hem spreekt."

"Zoo? Ik bemerk, dat ik moet oppassen of het is mis; nu, laat hem zoo geleerd en knap zijn als hij wil, ik vind hem saai, akelig, vervelend!"

"En waarom, als ik vragen mag?"

"Omdat hij me jou hart ontsteelt, zonder dat ik weet of zijn liefde opweegt tegen mijn vriendschap."

"En wie zegt je, dat hij zich van mijn hart tracht meester te maken?"

"Dat zeg je zelf."

"Ik! Tot nu toe heb ik je nooit op een onwaarheid betrapt, maar nu moet ik gaan twijfelen aan je waarheidsliefde."

"Ja, je zegt het zelf door je houding, je afgetrokkenheid, je voorgewende opgewektheid op andere oogenblikken en je groote geslotenheid ten opzigte van alles, wat je lessen en je leermeester aangaat."

"Een mooije verklaring!"

Een gedwongen lachje weerklinkt, terwijl de arm, die nog altijd om Lize was heengeslagen, als vermoeid naar beneden glijdt.

"Annie, wil je mij niet zeggen wat je hindert? Als er iemand is, dien ge kunt vertrouwen, ben ik het. Hoe komt het, dat je mij in de laatste maanden behandelt, alsof ik een vreemde ware, tegen wie je op je hoede moet zijn om haar toch vooral geen blik in je hart te laten slaan?"

"Dat is een verkeerd idee van je; ik tracht je niets te verbergen, althans niet opzettelijk; wil je echter graag weten, hoe het er in mijn binnenste uitziet, wat ik heb gedacht en bepeinsd in den laatsten tijd, dan zal ik mij zelf geweld aandoen en met je spreken over dingen, die ik langzamerhand slechts aarzelend aan me zelf heb bekend en voor altijd in eigen boezem hoopte te bewaren; toch is het misschien beter, dat ik mijn hart voor je uitstort en je vertel, wat ik van plan ben. Zóó, sla je arm om me heen, dan kan mijn hoofd op je schouder rusten, terwijl ik mijn biecht afleg. Val me, bid ik, zoo weinig mogelijk in de rede; als ik mijn verhaal heb gedaan, moogt ge je op- en aanmerkingen maken. Je weet, dat ik hem in 't begin eer leelijk dan mooi, eer vervelend dan aangenaam vond. Langzamerhand veranderde dit, althans het laatste. Ik geloof, dat het veroorzaakt werd door de attenties, die hij mij bewees, de aardige manier, waarop hij met me omging en me ongezocht toonde, dat hij prijs stelde op mijn oordeel en smaak. Soms vertelde hij me het een en ander van hem zelven en zijn familie. Een anderen keer, 't liep tegen de Kerstvacantie, zei hij, dat het hem leeg en stil zou zijn als ik niet zou komen les nemen en de veertien dagen hem bepaald lang zouden duren. Na de vacantie werd ik bijzonder aardig ontvangen; mijn hand werd met hartelijkheid gedrukt; mij werd eau-de-cologne gepresenteerd; ik moest een kopje thee voor hem schenken; in één woord, hij was alleraardigst. Ik echter kan dikwijls met den besten wil niet dien toon aanslaan. Ik ken hem daarvoor nog te weinig. Ik schijn een eenigszins wantrouwend karakter te hebben, dat zich niet spoedig aansluit en vol goed geloof de dingen bekijkt van hun besten kant. Als hij lief voor me is en me beleefdheden bewijst, zeg ik weinig of niets en toon evenmin er mee ingenomen te zijn als het tegenovergestelde. Mijn goede of kwade engel, ik weet niet hoe ik hem moet beschouwen, fluistert mij op zulke oogenblikken in :

"Toon niet dat ge 't aangenaam vindt, want wie zegt je dat hij er iets mee bedoelt? 't Kan best zijn, dat hij een paar uur later aan een andere dame, die hij les geeft, dezelfde beleefdheden bewijst; je zoudt je zelf bespottelijk maken, als je door blik of blos toondet er meer achter te zoeken dan er waarschijnlijk in zit.

"Op zulke oogenblikken ben ik soms misschien killer dan marmer, want een paar keeren zag ik, dat hij mij vragend, twijfelend of ook wel eenigszins teleurgesteld aankeek; 't kan echter best zijn, dat ik me dit verbeeldde, omdat het me niet onwelkom zou zijn.

"Ik kan zoo'n soort van hofmakerij niets verdragen; het maakt mij prikkelbaar en zenuwachtig en doet me soms dingen zeggen, die ik niet meen en waarover ik later berouw heb. Laat hij me, wanneer hij van me houdt, als een man vragen of ik zijn vrouw wil worden. Denkt hij hierover niet, laat hij dan ophouden met al die praatjes en aardigheden, die niets beteekenen en waarvan ik een afkeer heb. Een flinke man, op wien niets valt te zeggen en die een behoorlijke positie bekleedt, behoeft niet ligt bevreesd te zijn dat hij zal worden afgewezen, terwijl wij mesjes te dikwijls de dupe worden van hofmakerij, dan dat we, als wij althans niet mooi of rijk zijn, maar vol goed vertrouwen en zoete hope, mogen toegeven aan sympathieën, door ons opgevat.

"Hierbij komt, dat ik gedrukt wordt door mijn onopregtheid met betrekking tot mijn bril. Doordien ik hem niet draag, mis ik soms mijn gewoon zelfvertrouwen, krijg iets onzelfstandigs en aarzelends en voel mij minder op mijn gemak. Daar hebt ge mijn biecht. Je weet nu alles en bemerkt dat 't heerlijk zou zijn als ik mijnheer Brand nooit gezien had."

"Dat weet ik nog niet. Ik vind dat alles er nog al goed uitziet en je geen reden hebt om je somber te maken en een gezigt te zetten alsof de wereld op haar einde loopt. Ik voor mij geloof, dat je leermeester van je houdt, doch vóór hij je vraagt graag eenige zekerheid wil hebben, dat hij geen blaauwtje zal loopen. Wees dus wat aardig en lief tegen hem, niet overdreven natuurlijk, maar gewoon, zooals je bent tegen mij, je omgeving hier en zelfs jegens je schoolkinderen. Ge zijt dan immers volkomen opregt, want je vindt hem lang niet onaardig, is 't wel?"

"Ik geloof, dat ik zeer veel van hem zou kunnen houden, als ik mogt toegeven aan wat ik voor hem gevoel; ik wil

dit echter niet, want zoo als ik zeg, ik ken hem niet genoeg, en"—dit werd er eenigzins aarzelend en blozend bijgevoegd—"ik geloof, dat hij wel wat zelfzuchtig is ook."

"Dat zijn alle mannen, volgens de uitspraak van mijn lieve moeder; daarenboven zal dit echt menschelijk gevoel bij hem wel niet in bijzonder sterke mate zijn ontwikkeld, anders moet ge hem later daarvan genezen. Kom, beloof me, dat ge in 't vervolg zult zijn zoo als ze gewoonlijk zijt, dat wil zeggen lief en zacht en niet—wat ge slechts een enkelen keer zijt, maar op de les misschien dikwijls—snibbig, of wat nog erger is, koud en onverschillig.

"Goed, dat beloof ik je, of liever ik zal mijn best doen; ik wil dan niet ten halve opregt zijn, ik maak tot voorwaarde dat ik voortaan, even als vroeger, steeds mijn bril mag dragen."

"Waarom moet de bril er nu bij worden ingehaald?"

"Omdat ik me in de school en in 't dagelijksch leven niet zonder bril kan behelpen. Ik draag als onderwijzeres een bril, en wil me toonen zoo als ik ben, niet mooijer en niet leelijker."

Dan loopt ge gevaar de genegenheid te verliezen die je leermeester misschien voor je heeft opgevat."

"Juist, ik wil onderzoeken of die bestand is tegen mijn bril of dat deze haar op de vlugt zal jagen. Is dit het geval, dan stel ik geen prijs op zoo 'n liefde."

"Ge zijt natuurlijk volkomen vrij; doe dus wat ge niet kunt laten, 't spijt mij echter; 't was nu beter dat we nooit een weddenschap hadden aangegaan."

"Dat was het ook; we zullen nooit weer zulke dwaasheden uithalen; zet nu maar een minder ernstig gezigt en lach eens tegen je arme Annie, die ook zonder dat ge boos op haar zijt genoeg te stellen heeft. Gelukkig, daar zie ik eindelijk weer 't gezigt van mijn oude Lize; geef mij nu maar een kus en laten we daarmee onze discussies sluiten.

'tIs een week later, dus weer Vrijdag avond; Annie maakt zich klaar om naar de les te stappen; met vluggen tred vliegt zij een oogenblik later de trap af van de bovenwoning op de Marnixkade, waarvan zij een kamer met alkoof bewonen, begeeft zich langs de Bloemgracht, Prinsengracht, Westermarkt en Keizersgracht naar de Hartestraat, om daar de trap op te gaan van een net

bovenhuis, en op een portaal waar vijf volkomen gelijke deuren een bezoeker, die er minder thuis was, in de war hadden kunnen brengen, te tikken aan de tweede deur links. Een diepe mannenstem roept: "Binnen." Zij opent de deur en staat tegenover een lang, slank man met een bleek gelaat, donker haar en oogen, waarvan niet veel is waar te nemen omdat ze door een bril worden bedekt en hij met den rug naar 't licht staat. Een verbaasde blik wordt op Annie geworpen, want op haar neusje rust een instrument gelijk en gelijkvormig aan dat, waarvan hij zich bedient. Zij kijkt hem door haar brilleglazen flink aan, doch kan een glimlach niet bedwingen over de kluchtige wijze, waarop hij haar blijft aanstaren. Dit doet hem tot zichzelven komen.

"Goeden avond, jufvrouw! Vergeef me, dat ik u wat verbaasd heb aangekeken; ik wist niet, dat u zich soms van een bril bedient."

"Ik dacht er op de les buiten te kunnen, ofschoon ik hem in de school bepaald noodig heb; een paar keeren had ik er echter last van, dat ik mijn tweede paar oogen miste, zóódat ik zoo verstandig ben geweest hem op te zetten."

"Inderdaad, zeer verstandig. Neem plaats, dan zullen we dit uur wat grammaire behandelen; we hebben het langen tijd verzuimd en dienen de schade in te halen."

Een blos bedekt Annie's wangen, terwijl haar hoofdje met een eenigszins trotsche beweging naar achteren wordt geworpen. Zoo koel had zijn stem haar nog nooit in de ooren geklonken, 't was of de woorden haar werden toegebeten. Zou de bril zooveel invloed uitoefenen, dat ze dit nu reeds aan hem kon waarnemen? Een traan wordt met moeite bedwongen. Zij bijt zich op de lippen, terwijl zij zich over haar handschoen buigt om de knoopjes los te maken en hem uit te trekken. Gelukkig heeft ze daardoor tijd om hare zelfbeheersching terug te krijgen. Na mantel, hoed en handschoenen weggelegd te hebben, toont ze, als ze daarna tegenover haar leermeester plaats neemt, aan dezen een even kalm en rustig gelaat als altijd. Ze verdiepen zich beiden in allerlei grammaticale kwesties; één keer zijn ze 't niet volkomen eens. Annie blijft op haar stuk staan. Ze weet zeker, dat ze gelijk heeft en wil niet toegeven. Haar leer-

meester blijft volharden bij 't geen hij beweerde. De dikke grammaire van Heyse wordt geraadpleegd en 't blijkt dat Annie in haar regt is. Vroeger was iets dergelijks wel eens meer gebeurd en er werd dan om gelagchen en geschertst. Ze wisten immers beiden te goed, hoe hij ver in kennis boven haar stond, om er ook maar een oogenblik door ontstemd te worden. Nu was het anders; beiden bleven ernstig kijken en waren eenigszins met hun houding verlegen. 't Speet Annie meer dan ze kon zeggen, dat ze zoo op haar stuk had gestaan en gelijk had gekregen. Ze gevoelde dat de betoovering was verbroken en er veel zou moeten gebeuren eer de vroegere prettige, ongedwongen toon weer tusschen hen kon heerschen. 't Laatste kwartier werd lezende doorgebragt, 't vlotte echter niet. Beiden vonden voor 't eerst, dat een uur soms lang kan duren. Klokke half zeven werden de boeken digtgeslagen en stond Annie op om heen te gaan. Zij was in een oogwenk van mantel, hoed en handschoenen voorzien, zonder op de hulp bij 't omdoen te wachten, die anders nooit achterwege bleef. Een gehandschoend handje rustte twee seconden in de zijne en weg was zij.

De heer Brand liep verscheidene malen zijn kamer op en neer. Peinzend bleef hij voor den stoel staan, waarop Annie een paar minuten te voren had gezeten, zette dien zuchtend tegen den muur, borg de gebruikte boeken weg en nam daarop plaats voor zijn schrijfbureau, waar een oogenblik later zijn pen over 't papier vloog.

Als we over zijn schouder kijken, zien we, dat boven het epistel de gebruikelijke aanspreking "Amice" prijkt, en lezen wij na een korte inleiding en dingen, die ons minder interesseren, het volgende:—

"Ge vraagt me meer bijzonderheden omtrent het aardige leerlingetje, dat ik bij hare studie voor het middelbare certifikaat in 't Duitsch help. Had ik je gisteren geschreven, dan zou misschien je verlangen, om niets dan voortreffelijks van haar te hooren, zijn bevredigd; nu kan ik niet meer van ganscher harte haar lof verkondigen; ze heeft van avond les van me gehad en is zoo juist heengegaan; ik vond haar tot nu toe lief, zacht en bescheiden; ze had iets vrouwelijks, wat haar een gelukkige tegenstelling deed vormen met een groot aantal harer mede-onderwijzeressen; een enkelen keer meende ik wel eens te bemerken, dat ze

ook al was besmet met grillen en veranderlijkheid; doch vóór de les om was, verweet ik mij mijn zwartgalligheid, vooral als ze hare mooije donkere oogen, die iets peinzends en weemoedigs hebben, tot mij opsloeg.

" Daarbij heeft ze een flinke dosis gezond verstand, een niet alledaagsch verschijnsel bij onze dametjes.

" Wat is echter van avond het geval?

" Ze verschijnt met een bril!

" Ge weet niet, hoe daardoor haar voorkomen veranderd was. Ze was op en 't op een schooljufvrouw in den ongunstigen zin van het woord, vooral toen ze ook nog op een zeer besliste wijze een punt van verschil, dat zij bij het regte eind had, verdedigde. Ik zou niet willen, dat mijn vrouw me op zoo'n wijze mijn ongelijk onder 't oog bragt. Ik heb mijn aanstaande vrouw dan nog liever wat minder verstandig en minder xantippeachtig; 't is misschien dwaas en onverstandig, *eh bien*, ik ben niet wijzer.

" Dan is er nog iets,

" Ze heeft wel aan mij kunnen bemerken, dat ik haar aardig vond; ik heb 't een enkelen keer vrij duidelijk gezegd; hierop kreeg ik nooit eenig antwoord; dikwijls was ze dan zelfs stiller en koeler dan anders; ik vind het echter flink van een meisje, dat ze gevoel van eigenwaarde toont, zoodat ze daardoor eer mijn toegenegenheid deed toenemen dan verminderen. Door 't opzetten van den bril echter, die haar leelijk maakt, wat ze zeer zeker weet, toont ze, dat zij weinig prijs stelt op mijn liefde; ik verbeeld mij dat ze daardoor heeft willen zeggen: 'Doe maar geen moeite om je aangenaam bij mij te maken; 't helpt je niets, ik verkies mijn vrijheid en het zorgeloos leventje dat ik leid, boven het genot dat me wacht als jou vrouw.'

" Ze had zoo lang zonder bril lesgenomen, dat ze 't best op die wijze nog een paar maanden had kunnen volhouden, indien ze lust had gehad jegens mij wat meer coquetterie aan den dag te leggen.

" Misschien heeft ze gelijk, dat ze haar tegenwoordig lot niet wil verwisselen met dat wat ik haar kan aanbieden; we zouden zamen, met later misschien nog eenige kleintjes er bij, moeten leven van ongeveer vijf-en-twintig-honderd gulden, terwijl ze nu voor zich alleen over een elf- á twaalf-honderd kan beschikken en later gemakkelijk meer kan verdienen. Als ik hertrouw, zal 't best zijn meer mijn beurs en verstand dan mijn hart te raadplegen,

niet waar oude jongen? Ik ben verbaasd over de lengte van mijn epistel; als *das Weib* er niet een rol in had gehad, was hij onmogelijk zoo lang geworden. Laat spoedig iets van je hooren. Als steeds

t. t.

"BRAND."

't Is een paar maanden later; Annie heeft moeijelijke dagen achter den rug; ze heeft examen gedaan en is eenige uren geleden van Den Haag teruggekomen, om persoonlijk aan Lize en haren leermeester de tijding te brengen dat zij geslaagd is. Haar kalmte en bedaardheid vormen een sterk contrast met de opgewondenheid van Lize, die maar niet moede wordt om steeds naar allerlei bijzonderheden te vragen aangaande het examen en de examinatoren. Annie beantwoordt alles zoo goed ze kan, doch hare bleeke wangen en groote oogen, die door een donkeren kring zijn omgeven, toonen duidelijk, dat ze moe is, doodmoe.

Geen wonder ook. Den vorigen nacht sliep ze slecht; dezen geheelen morgen en middag werden door het examen in beslag genomen, daarna spoorde ze terug naar Amsterdam, waar ze eerst haren leermeester met den uitslag bekend maakte, om eindelijk meer dood dan levend op de Marnixkade terug te komen.

Lize begint het weldra te bemerken; ze bedwingt haar verlangen om er dadelijk meer van te vernemen; er is echter iets, wat ze nog noodwendig weten moet; ze vraagt dus:

"En wat zei je leermeester, toen je 't hem vertelde?"

"Hij wenschte me van harte geluk."

"Meer niet?"

"Neen, wat dan meer?"

"Och, ik dacht, hij zou er bij het heengaan nog iets hebben bijgevoegd, bijvoorbeeld, dat 't hem speet dat ge ophieldt met lesnemen, dat hij je nog wel eens hoopte te zien, dat hij je een prettige leerlinge had gevonden, of iets dergelijks."

"Waartoe zou dat gediend hebben?" zegt Annie met een licht blosje. "We zijn onze periode van sentimentaliteit lang te boven en zijn beiden zeer verstandig tot de conclusie gekomen, dat vrijheid, zelfstandigheid en het vooruitzigt zonder veel geldzorgen het leven te genieten in ruime mate opwegen tegen eenige vervlogen idealen."

"Hoe weet ge dit; heeft hij 't je gezegd?"

"Gezegd? Natuurlijk niet; hij heeft nooit met ronde woorden verklaard, dat hij in mij iets meer zag dan in elke andere leerlinge; er is echter nog een andere taal dan die, welke met de tong wordt gesproken. 't Is er trouwens een, waarin ik slecht thuis ben; ik houd 't meest van onze gewone dagelijksche, die 't minst dikwijls aanleiding geeft tot verwarring en verkeerd begrijpen. Ge hebt dus in 't vervolg weer te doen met je oude Annie; misschien is ze door al 't studeren wat stiller en saaijer geworden, maar als ge wat geduld met haar hebt, wordt ze wel weer de oude."

"'k Verlang niets beters. Word echter niet al te realistisch; 't zou mij aan de opregtheid doen twijfelen van je woorden; ik heb toch al eenige moeite om alles te gelooven wat ge zoo mooi beredeneert. Verdwijn nu maar gaauw zonder tegen te spreken achter je witte ledikantsgordijnen en tracht in Morpheus' armen nieuwe krachten op te doen voor het werk dat je morgen weer wacht."

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 73—MAART 1886.

(Ingezonden door H. J. J. te S.'k.)

a). 1.—De uitvinder van harpen en orgelen.

2.—De koning van Juda, die op 's Heeren bevel zijne gebuurde benden wegzond.

3.—De man, die *water* als een bruid-schat gaf!

4.—De godvreezende hofmeester van een goddeloozen koning.

5.—Eene der kamerlingen, wier moordaanslag op het leven huns konings door een Israëliet aan 't licht werd gebragt!

De begin- en eindletters vormen de namen van twee bloedverwanten, die elk op zijne beurt de rol van bedrieger speelde, maar ook elk op zijne beurt door den ander bedrogen werd.

(*b* en *c* overgenomen).

b). "Ik ben een stomme knecht,
Die voor zijn heer een boodschap zegt,
Ik ga bedekt al over straat,
Terwijl ik 't zwarte water draag."

c). Ik ben een vreeslijk dier waarvoor de stoutste beeft
Ontneem mij 't hoofd, 'k ben iets dat niemand haast beleeft;

☞ De antwoorden op de vraagstukken voor het eerste kwartaal des jaars, of zoo veel men er van vinden kon, worden nu ingewacht tot 1 Mei 1886. Twee prijzen naar verdiensten.

ANTWOORDEN.

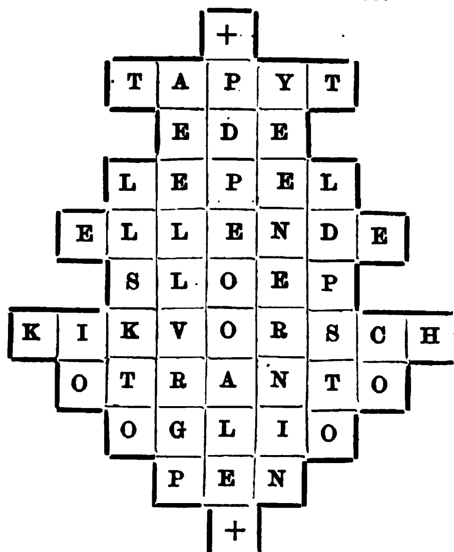
NO. 68.—OCTOBER 1885.

Om Israël, zijn erfenis, te leiden,
En Jacobs kroost, zijn volk, getrouw te weiden,
Wierd Davids zorg aan 't zogend schaap ontnomen:
Deed 's Heeren keur zijn David herwaarts komen.
Oprecht van hart, heeft hij hen ook geweid,
En, sterk van hand, met kloek vernuft geleid.

Ps. 78 vs. 36, van het Doopsgezind Genootschap te Amsterdam.

34	11	62	13	18	31	64	49
61	14	35	32	63	50	19	30
10	33	12	17	20	29	48	51
15	60	41	36	47	52	21	28
40	9	16	3	22	37	46	53
59	6	37	42	45	54	23	26
8	39	4	57	2	25	44	55
5	58	7	38	43	56	1	24

NO. 69.—NOVEMBER 1885.

De beginletters vormen het woord *Teleskoep*, de eindletters het woord *Telephoon.*

No. 70.—DECEMBER 1885.

Deze vragen konden op meer dan een wijze beantwoord worden. De heer J. Hoek heeft het volledigste antwoord gezonden. Wij plaatsen echter de opgaven van den inzender A. F. G.

Oplossingen.

								£	s.	d.
No. 1.	Ezels à	...	£5	0	0	...	15 stuks	...	75	0	0
„	Ruinpaarden	...	£3	0	0	...	25 do.	...	75	0	0
„	Merries	...	£2	0	0	...	80 do.	...	160	0	0
„	Veulens	...	£0	10	0	...	380 do.	...	190	0	0
							500 stuks		£500	0	0
No. 2.	Ezels à	...	£6	0	0	...	10 stuks	...	60	0	0
„	Ruinpaarden	...	£4	10	0	...	25 do.	...	112	10	0
„	Merries	...	£3	10	0	...	65 do.	...	227	10	0
„	Veulens	...	£0	5	0	...	400 do.	...	100	0	0
							500 stuks		£500	0	0
No. 3.	Ezels à	...	£7	10	0	...	9 stuks	...	67	10	0
„	Paarden	...	£5	0	0	...	9 do.	...	45	0	0
„	Merries	...	£4	0	0	...	8 do.	...	32	0	0
„	Veulens	...	£0	15	0	...	474 do.	...	355	10	0
							500 stuks		£500	0	0

De volgende heeren en dames vereerden ons met oplossingen :

1. Jacob Hoek..................Oudtshoorn.
2. O. S. Vermooten..............Venterstad.
3. D. G. R. ....Wagenmakersvallei, Wellington.
4. P. G. R. ....Thomasrivier Statie.
5. Jongejufvr. Anna S. Franklin..Venterstad.
6. P. Q. R......................Pretoria, Z. A. Republiek.
7. D. J. G. Conradie..............Jan Fouries Kraal.
8. Gustav E. Geyer ....Montagu.
9. D. G. R......................Noorder Paarl.
10. Jongejufvr. C. C. de Ridder....Rustenburg, Z. A. Republiek.
11. F. P. l- Roux................Bovenvallei, Wellington.
12. J. H. Groenewoud..............Piketberg.
13. J. P. T. B. Moens ....Rivierplaats, Distr. Calvinia.
14. A. F. du Toit, G.z. ....Stellenbosch.
15. Jongejufvr. Helena de Labat ....Worcester.
16. S. P. Q. R.—N. C. ....Kaapstad.
17. Jongejufvr. Carolina Verschuur Calitzdorp.
18. J.— ....Groenepunt, bij Kaapstad.
19. D. de W. Walters..............Vogelstruisfontein,Malmesbury.
20. J. N. Ekkerd Jr...............Doorndam,v. Wijksvlei, Carnarv.
21. (Zonder naam er bij)............Opschrift Hopefield.
22. D. H. Viljoen................Britstown.

Het was zeer aangenaam de vernieuwde belangstelling in het Gez. Tijdverdrijf te zien. Er waren ditmaal drie prijzen. De hh. J. Hoek, en O. S. Vermooten konden natuurlijk bij de toekenning voor hun eigen raadsels niet in aanmerking komen. De boekgeschenken zijn toegewezen aan Nos. 3, 7 en 10, te weten den heer D. G. R., Wagenmakersvallei, Wellington, D. J. G. Gonradie te Fouries Kraal en Jongejufvr. C. C. de Ridder, Rustenburg, Transvaal. Per boekpost ontvangen zij de werken met de beste wenschen van de eigenaars van het *Z. A. Tijdschrift* en den Redakteur van het Gezellig Tijdverdrijf.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Toen in de vorige maand het *Z. A. Tijdschrift* ter perse ging, wist men nog niet regt hoe ver de phylloxera haar vernielingswerk in onze wijngaarden had voortgezet. Het is nu gelukkig bij onderzoek gebleken, dat het kwaad niet zoo groot is als men eerst vermoedde. Er is dus alle hoop, dat de besliste maatregelen door de regering genomen, een gunstige uitwerking zullen hebben. Het komt er nu maar op aan, dat men zich strikt aan de letter der wet houdt, en steeds doordrongen blijft van het gevaar dat ons bedreigt. Laat ons den armen buurman, wiens wijngaard uitgeroeid is, op alle manieren helpen; maar niemand leene er een hand toe om, op welke wijze ook, de wet te ontduiken. Van vriendschap kan in dit geval geen sprake zijn; een ieder zij op zelfbehoud bedacht. Ofschoon persoonlijk niet veel geloof hechtende aan de bewering, dat de Amerikaansche wijnstok tegen de verwoesting van het insect bestand is (om reden vroeger opgegeven), kan het toch geen kwaad dat de regering een kweekerij aanlegt. Gelukkig heeft men er van afgezien om looten uit Amerika in te voeren, want daarin zagen we groot gevaar. Het onderstaande berigt van Italië, uit een der laatste landbouwcouranten overgenomen, geeft ons eenigszins een denkbeeld hoe het er in de besmette landen van Europa uitziet.

DE PHYLLOXERA IN ITALIË.

In het jaar 1884 waren in Italië de navolgende 10 provinciën door Phylloxera besmet: Como, Milaan, Porto Maurizio, Caltanisetta, Messina, Girgenti, Cassari, Reggio Calabria, Catania en Siracuse. Tot einde 1884 heeft de ziekte in het algemeen over eene voor wijnbouw dienende oppervlakte van 642,55,93 hectaren geheerscht, waarvan er 362,64,94 vernietigd zijn. Terwijl de Phylloxera in 1883 over eene oppervlakte van 386,32,57 hectaren heerschte, kwam zij in 1884 slechts op 86,96.33 hectaren, dus in dat jaar op veel geringer oppervlakte voor.

NB. Een hectare is iets meer dan een Kaapsche morgen.

DE PHYLLOXERA IN OOSTENRIJK.

In Oostenrijk zijn niet minder dan zestig Professoren wier tijd en krachten besteed worden om de wijngaardziekte te onderzoeken en om proeven te nemen een afdoend middel er tegen te vinden. Op een gebied

van ruim 200,000 morgen hebben zij 35 besmette plaatsen gevonden. Op een plek is een bestendig proefstation opgerigt om de Phylloxera te bestrijden, en dit kost het land omtrent £50,000 per jaar.

MOSTKONFIJT.

Bij herhaling is er in dit Tijdschrijft op aangedrongen, dat onze wijnbouwers toch mostkonfijt, of verkiest gij *druivensiroop*, in de markt souden brengen. In den laatsten tijd is de zaak door de Koloniale pers vrij algemeen ter sprake gebragt, vooral naar aanleiding van een artikel in het *Paarlsche Advertentieblad.* Wij weten van nabij dat sulks niet vruchteloos was, en dat er krachtige pogingen aangewend worden, om dit heerlijk produkt ingang te verschaffen; o.a. is er eene bezending in nette blikjes, behoorlijk geëtiquetteerd [*gelabelled* zegt men hier], naar Holland en Engeland gedaan. Ook korrelkonfijt is op die wijze verzonden. Het was ons aangenaam toen wij op de etiquetten lazen: *Zuivere Kaapsche Druiven Siroop, Pure Grape Syrup;* en *Kaapsche Druiven Confituur, Pure Grape Jam.* Of het artikel in die landen een betalenden prijs zal bedingen, staat nog te bezien en zal de tijd leeren; maar zelfs in de Kaapstad en in onze binnenlanden moest er geen winkel zijn waar die lekkernij niet te krijgen was. Dit zal nu wel niet op eens geschieden —er zal tijd mee heengaan—toch wanhopen wij niet of de tijd zal aanbreken nu er eenmaal een goed begin gemaakt is. De afschaffers verzekeren ons ook dat mostkonfijt met water de drank der ouden was. In hoeverre zij regt hebben, laten wij thans op zijn plaats, en vertrouwen maar dat zij heel wat druivensiroop sullen verbruiken. Ieder zijn keus! Vroeger toen wijn duur was, berekenden wij dat 9 pence voor een bottel mostkonfijt flink beloonde; nu echter denken deskundigen dat 6 pence per bottel niet versmaad zal worden; want dat is nog ruim £4 stg. per legger most. Wat korrelkonfijt aangaat, onze lezers weten dat er drie manieren zijn om ze te kooken: met pitten, zonder pitten, en zonder doppen en pitten; de laatste is natuurlijk het lekkerste, maar eischt ontzaggelijk veel tijd en moeite: wij kunnen dus drie kwaliteiten in de markt brengen. En dit is zeker, die eenmaal goede korrelkonfijt (druivenconfituur) geproefd heeft, vraagt meer.

ALLERLEI.

De Vlaskultuur.—Onder het lezen van buitenlandsche landbouwbladen kwam weleens de gedachte op, waarom hier geen proeven met vlas genomen werden. Wij zien nu dat onlangs te Port Elizabeth een zak vlas verkocht is, afkomstig uit het district Richmond en van ingevoerd zaad gewonnen; de prijs er voor betaald was 6d. per lb. In Europa varieert de prijs van £20 tot £30 per ton.

Kalander in Graan.—Men zegt dat de Wilde Dagga of Indische hennep een probaat middel is tegen kalander. Een paar takjes in een zak koren gestoken, waar het insekt huist, is voldoende om ze dadelijk op de vlugt te krijgen. Groen wilgenhout moet dezelfde uitwerking hebben. Proberen is de beste raad.

De Wijnoogst is op sommige plaatsen redelijk wel, op andere minder goed uitgevallen. Er is minder sap in de vaten gekomen, omdat er met het treingerief naar de binnenlanden heel wat druiven zijn verzonden, en ook zijn er dit jaar meer rozijnen dan gewoonlijk gemaakt. De wijnprijzen blijven echter onveranderd, d. i. *slecht.* Het is te hopen dat er

spoedig verbetering zal komen, anders kunnen vele arme wijnboeren, die 6 en meer percent voor geld op hunne plaatsen betalen, onmogelijk blijven bestaan. Wij zien met verlangen uit naar de Londensche tentoonstelling, en welke plaats de Kaapsche wijnen, door Baron Von Babo geprepareerd, daar zullen innemen.

"*De Vrucht des Wijnstoks en haar gebruik volgens de Schriften,*" is de titel van een brochure van de hand van Ds. S. J. du Toit ons door de uitgevers toegezonden. Dat het boekje een doorn in zijn soort is, kan men wel begrijpen. Hoe gaarne we ook eenige uittreksels gaven, gedoogt plaatsruimte zulks echter niet. Die zijn 3d. betaalt en de volgende hoofdstukken leest, kan zelf oordeelen, als daar zijn:—1. Het Geheiligd Gebruik van Brood en Wijn. 2. Water verheerlijkt tot Wijn. 3. Jezus een Vraat en Wijnzuiper. 4. Nieuwe Wijn in Nieuwe Lederzakken. 5. Drink uwen Wijn van Goeder Harte. 6. De Vrucht des Geestes is Matigheid. 7. Eigenwillige Godsdienst. 8. Van waar de Orde der Goede Tempelieren? 9. Der Rechabieten Huis. 10. Mijnen Broeder niet ergeren. 11. Beschadig de Olie en den Wijn niet. 12. Zijt dan Nuchteren. Dat het boekje een groot debiet zal hebben, lijdt geen twijfel.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Om meer dan één reden plaatsen we het eenigszins lange stukje over de "bloedluis." 1) Omdat, als zij hier nog niet is, wij haar kennen als zij komt. 2) Omdat zij zooveel overeenkomst met de kapokachtige luis die soms op onze appelboomen voorkomt. 3) Omdat wij gaarne het Nessler's insectenvergif onder de aandacht bragten en toegepast zagen op de limoenboomen, enz.

OVER DE BLOEDLUIS.

De bloedluis of wollige appelschorsluis, eerst sedert het begin dezer eeuw in Europa bekend, is thans over geheel Frankrijk en een groot deel van Westelijk Europa, vooral in de Rhijnstreken verspreid, en zal zeker verder oostwaarts doordringen, indien niet met alle kracht daartegen gewaakt wordt.

De bloedluis is de gevaarlijkste vijand der appelboomen, wier bestaan zij bedreigt. Zij leeft aan de schors der één- en tweejarige takken, aan de schors (of bast) wonden en wondranden van het oudere hout der appelboomen, stoort door het opzuigen van het cellenvocht den groei der boomen, en veroorzaakt door het boren in de schors en in het splint, kanker en kankerachtige opzwellingen, die het spoedig afsterven der takken ten gevolge hebben.

De loop der luisontwikkeling is kortelijk als volgt: in 't voorjaar vertoont zich de bloedluis aan de boven vermelde gedeelten der boomen en is reeds op eenigen afstand kenbaar aan de witte viltige vlokken, die als plekken zigtbaar zijn. Het zijn kleine, ongevleugelde luizen, die, wanneer zij volwassen zijn, zonder bevrucht te zijn, voortdurend verscheidene generaties levende jongen baren. Daar deze jongen ook na korten tijd zich reeds voortplanten, is het begrijpelijk dat in den loop van een enkelen zomer, zelfs van een klein insecten-plekje uitgaande, door ontstaan van telkens nieuwe koloniën een verbazende vermeerdering en verspreiding van dit insect mogelijk is.

In den herfst verschijnen gevleugelde bloedluizen van beiderlei geslacht, die hare tegen de winterkoude zeer ongevoelige eijeren in de schors der appelboomen leggen, waaruit dan in 't voorjaar de jonge luizen kruipen. Met het verschijnen van den gevleugelden vorm van dit insect is natuurlijk het gevaar van verspreiding oneindige grooter. De verspreiding heeft vooral plaats bij droog weêr, maar ook door aankoop van entrijzen, door den handel in ooftboomen en sierplanten, door vogels, door wind en storm.

De bloedluis is zeer ongevoelig tegen nat en koude; verschuilt zich in den winter hoogstens in schorsspleten, in door kankerachtige beschadiging ontstane gaten, onder de takkwasten van hoogstammen en onder de aardoppervlakte aan de bovenste wortels des boems, en komt in 't voorjaar weder te voorschijn, indien niet al het mogelijke ter harer verdelging is gedaan.

Middelen tot verdelging der bloedluis :—

1). De stammen en takken der boomen moeten van alle oude schors, mos en vlechten gereinigd worden en daarna met een mengsel van kalkmelk, een weinig bloed en asch zorgvuldig en dik bestreken. Hierdoor verkrijgen de boomen allengs een geheel gladde schors en er blijven geen schuilplaatsen, waarin de bloedluis hare eijeren verborgen leggen kan.

2). In 't voorjaar moeten alle wonden en gaten aan den stam en de takken—al bespeurt men nog geene bloedluis—met het Nessler's Insectenvergif degelijk bestreken worden (met een kwast) om de bloedluizen reeds in hun ontstaan te vernietigen. Datzelfde vergif moet men overal en zoo dikwijls aanwenden, als men later bloedluizen ontdekt.

3). Zijn takken, enz. geheel of gedeeltelijk door bloedluis beschadigd, dan is het eenige en zekerste middel, dat men de beschadigde deelen voorzigtig wegsnijdt, de afsnijdsels zorgvuldig vergaart en onverwijld ter zelfder plaatse verbrandt.

4). Indien er bloedluizen aan de wortels der boomen zijn, dan is, volgens veelvuldige ondervinding, het kalken der wortels het meest werkzame middel tot bevordering van den groei der boomen. Men doet dit op de volgende wijze: in den laten herfst of gedurende den winter, als de grond wat bevroren is, neemt men circa 4 voet in doorsnede om den boom de aarde tot op de wortels weg, giet bij de oude wortels van den boom 1—2 gieters kalkwater, of werpt c. 1 duim hoog op de wortels gebrande en gebrokkelde kalk, en legt dan de weggenomen aarde weder daarover heen. In plaats van kalk is ook reeds met goed gevolg mestwater gebruikt.

Daar het echter moeijelijker is de bloedluis in den grond aan de wortels te verdelgen dan aan de plantendeelen boven den grond, zoo moeten deze steeds zorgvuldig onderzocht worden, en wanneer bloedluizen bespeurd worden, meeten deze reeds bij het eerste vertoonen in 't voorjaar terwijl de Koloniën nog klein zijn, met allen nadruk op de bovengemelde wijze vernietigd worden, om het te voorschijn komen der gevleugelde bloedluizen en haar vestiging tusschen de boomwortels te verhinderen.

5) Het Nessler's insectenvergif wordt aldus vervaardigd: men roert 50 gram (omtrent 1½ ons) groene zeep, 100 gram (omtrent 3 ons) ruwe foeselolie, 300 gram (omtrent 9 ons) wijngeest van 90 °/o, met zooveel water geducht dooreen, dat het mengsel één liter (omtrent 1 bottel) uitmaakt. Het vergif wordt aangebragt, hetzij met een klein spuitje, zooals die waarmede de naaimachines geolied worden, of met een harde stijve borstel of kwast; een stijve borstel is

het verkieslijkst, omdat daarmede tegelijkertijd de bloedluis doodgedrukt of doodgewreven wordt.

Aan hoogstammen kan men de bloedluizen, die altoos aan de onder (beneden) zijde der takken zitten, gemakkelijk verdelgen met een aan een stok of lat bevestigde met Nesslers vergif doortrokken spons.

Tot verdelging der bloedluizen zou het een belangrijke hulp zijn, als de Gemeentebesturen het Nessler's insectenvergif door apothekers of drogisten in 't groot lieten vervaardigen en het dan tot den zelf kostenden prijs aan boomkweekers of eigenaars van boomgaarden, enz. afgaven.

N.B. De liter of bottel Nessler's insectenvergif kost in Duitschland omtrent 9d.

SUIKER VOOR MESTVEE.

Bij de lage prijzen van de suiker in den laatsten tijd zijn op vele plaatsen in Duitschland proeven genomen om na te gaan, of door het mede-voederen van suiker meer en ook beter vleesch bij gemest wordende dieren en tegen geldelijk voordeel kan worden verkregen. Bij schapen bleek het voederen met suiker volstrekt onvoordeelig, ook bij de laagste suikerprijzen. Met eene hoeveelheid suiker van 10 shillingj werd nl. slechts 10 lb. levend gewigt ter waarde van circa 3 shillings verkregen. Bij de proeven met varkens werden daarentegen zeer gunstige resultaten verkregen: 220 lb. suiker, ter waarde van circa £1, bragten eene toeneming in levend gewigt voort ter waarde van circa 72 shillings. Dienvolgens zou ook bij hoogere prijzen van de suiker het mesten van varkens op die manier zeer voordeelig zijn. In elk geval schijnen deze uitkomsten zeer uit te lokken tot het nemen van verdere onderzoekingen en proeven op dit nog nieuwe gebied.

HET OPLICHTEN DER ACHTERBEENEN VAN KWADE PAARDEN.

Der *Hufschmied* geeft hiervoor eene methode aan. Daarbij plaatst zich een man, die het meest met het paard vertrouwd is, aan het hoofd; hij spreekt het dier zacht aan, kalmeert het en houdt het aan de trens vast. Twee andere mannen gaan daarna ter zijde van het paard staan, strijken het, steunen met ééne hand tegen de heupen, ten einde een pletseling zijdelings uitwijken te voorkomen en trachten het uiteinde van den staart te pakken, om daaraan een dubbel zamenvouwen touw vast te knoopen.

Om de koot van het op te lichten achterbeen wordt nu een kluisterriem bevestigd, welke van een ring voorzien is. De beide uiteinden van het staarttouw laat men door dezen ring gaan en worden vervolgens door twee mannen in tegenovergestelde rigting aangetrokken, waardoor het been gelijkmatig en gemakkelijk wordt opgebeurd. Bovendien wordt het paard door deze wijze van trekken op zijne plaats gehouden en kan het zich noch achteruit noch zijwaarts bewegen.

Het opgelichte been wordt, met behulp der beide mannen, die de touwen voortdurend zacht gespannen houden, door den smid zelf vastgehouden en beslagen. De paarden staan bij de geheele handelwijze merkwaardig stil, wat duidelijk bewijst, dat deze methode voor hen de natuurlijkste en minst onaangename is.

LINZEN.

De lins was bij de oude Hebreeën reeds bekend en vinden wij zelfs in den bijbel, hoe de Hebreër linzenpap kookt en hoe voortreffelijk deze was, want verkocht daarom de oudere broeder den jongere niet zijn regt van eerstgeboorte! Ook David werd in de woestijn door zijne vrienden van linzen voorzien, zoo als wij 2 Sam. 17; 28 kunnen lezen. Wij, schoon de linzen waardeerende, hebben er niet zoo bijzonder mee op, dat wij de handelwijze van Ezau begrijpen. Ook de oude Egyptenaren kenden de lins; deze werd reeds in den bijbel als een cultuurplant genoemd.

Hehn berigt ons, dat zij voornamelijk in de Nijldelta te vinden was, waar Pharussa, de linzenstad, lag.

Unger gelooft dat men in Indie de linzen niet verbouwd heeft en zoekt haar vaderland in het Westen.

Hehn daarentegen meent dat de lins uit het Zuid-Oosten in Europa kwam, en den Grieken door de Semiten het eerst bekend werd.

Homerus spreekt nergens over de lins, doch men gebruikte haar in Athene in de vijfde eeuw, zij het dat alleen de lagere klassen haar nuttigden en dat zij door de voornameren versmaad werd.

Bij de Indiers en Romeinen werd de lins als een bloem des doods beschouwd, of dit ook zoo bij de Grieken was, is onbekend. Bij de Indiers was het de gewoonte na eene begrafenis linzen te eten. De Romeinen zetten bij hunne doodenmalen den dooden linzen en zout voor.

Cato zaaide linzen en leerde haar met azijn te behandelen. Bij de Bedouinen vervangt de lins het brood. In Duitschland kwam de lins uit Italie en is ook daar een volksvoedsel geworden. [Bij ons wordt aan het verbouwen van linzen weinig of niets gedaan en toch groeit de lins hier voortreffelijk. *Ingevoerde* linzen kan men echter in onze winkels wel krijgen.—RED.]

De lins wordt echter ook voor vervalschingen gebruikt. Men herinnert zich zeker de Revalenta arabica, waardoor alle denkbare ziekten te genezen, oude lieden jong en zwakken weêr sterk te maken waren. Het geheime middel is veel verkocht, zonder dat het iemand geholpen heeft, doch de meelhandelaar, Du Barry, die de Revalenta arabica voor hooge prijzen verkocht, is in korten tijd een rijk man geworden. De analyze deed later toch uitkomen, dat het geheimmiddel uit niets anders bestond, dan uit Arabische linzen en gerstemeel. De linzen moeten een lichten, kalkachtigen, warmen en droogen grond hebben. In het midden van Augustus valt in den regel de oogst. Alle linzen moeten den avond vóór het gebruik op den anderen dag, in water geweekt en niet in een ijzeren maar in een aarden pot gekookt worden.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

APRIL 1886.

Voor hen die ver van een Docter wonen.

(Door J. H. Schoondermark, Jr.)

Indien iemand, die ver van een geneesheer verwijderd woont, mij de vraag deed, welke dingen hij in zijn huis moet hebben om bij ongesteldheden van zich zelven of van zijne huisgenooten voorloopige maatregelen te kunnen nemen, dan zou ik hem raden zich van de volgende zaken te voorzien.

1e van een zoogenaamden *cliniek-* of *ziekenthermometer*.

2e van een fleschje, inhoudende ongeveer 100 gram geconcentreerd vloeibaar *carbolzuur*.

3e van een yard *guttaperchapapier*.

Verder is het raadzaam zich door zijn arts een paar *opiumpoeders* van $\frac{1}{20}$ gram, en een paar *morphinepoeders* van $\frac{3}{200}$ gram te doen voorschrijven.

Ziedaar de geheele uitrusting, en met het bezit van deze, zal men zelden in ongelegenheid geraken.

De *thermometer* is onvoorwaardelijk noodig; krijgt men heftige koorts, komt ernstige ongesteldheid voor, dan steekt men den thermometer in de okselholte, die daarin 12 tot 14 minuten blijft, en men ziet dan hoe hoog hij stijgt. De zieken-thermometer is ingedeeld naar Celsius †, d. i. van

* Een gram staat gelijk met 15½ grein troy of avoirdupois.

† Bij Koloniale apothekers zijn "clinical thermometers" verkrijgbaar, ingedeeld naar Fahrenheit. Daarop is 98.6 de gezonde bloedwarmte.

het vriespunt tot het kookpunt in 100 graden; 37.5 is de normaal-temperatuur. Stijgt de thermometer slechts een avond tot 39° of 40° dan is er *heftige koorts*, en hij zal 's morgens aantoonen of men zonder arts kan blijven, of dat diens komst onontbeerlijk is. Is den volgenden morgen de temperatuur ook nog zeer hoog, 38.5 of 39.0, of nog hooger, dan is de zaak ernstig genoeg om een goed arts te halen, behalve wanneer zij het gevolg is van uitwendige schaden, van een rijp wordend absces; want ettervorming heeft hooge temperaturen ten gevolge en verloopt toch meestal geheel zonder gevaar.

Er zijn prikkelbare menschen, vooral kinderen die door zeer onbeduidende oorzaken, heftige koorts, huiveringen met hooge temperaturen krijgen. Eene geringe indigestie of het koude vatten van de huid, kan dit veroorzaken; den volgenden dag gevoelt men zich echter weder zoo goed, dat men bemerkt, dat er van eene ernstige ziekte geen sprake is. Elke ongesteldheid, elke koortsachtige aandoening heeft een gelijk symptomencomplex, hoofdpijn, huiveren, matheid, gebrek aan eetlust, verminderden stoelgang en aandrang tot urineloozing, hooge ligchaamstemperatuur, snellen pols.

De *snelle pols* kan gemakkelijk aanleiding tot dwaling geven, omdat zenuwachtige, prikkelbare menschen zeer ligt, ook zonder ziek te zijn en zonder koorts te hebben, een snellen pols krijgen, dikwerf slechts voorbijgaande, gedurende ettelijke minuten.

De temperatuurmeting is daarentegen het meest zekere punt van uitgang, en de thermometer is daarom zoo gewigtig voor de beoordeeling.

Evenzoo wordt ook de verbetering van elke inwendige en uitwendige ziekte aan den thermometer erkend.

Men kan hem de beste raadsman van een huisgezin noemen. Bij lage thermometerstanden bestaat geen grond voor vrees, behalve natuurlijk bij zeer lage temperaturen, 34.0 tot 35.0 der stervenden, die koud worden; maar met zulke toestanden heeft men bij het verblijf buiten, op het platteland bijna nooit te doen.

Neem aan, dat bij een kind of een volwassen mensch ernstige ongesteldheid voorkwam, waarvoor men niet den minsten grond kon denken: van af 's morgens tot den avond was de hoofdpijn steeds erger geworden, de eetlust is geheel weg, groote vermoeidheid en huiverig zijn,

dwingen den lijder spoedig te gaan liggen. De thermometer-meting in de okselholte wijst 38.6.

Wat hier te doen?

Indien geen aanleiding bestaat om eene indigestie aan te nemen, en ook nergens in het ligchaam eene locale aandoening, b.v. steken op de borst of keelpijn, bestaat, dan is altijd verkoudheid, stoornis der huidwerkzaamheid, het meest waarschijnlijk.

Maar het is niet eens noodig, dat wij zoo diep zoeken naar de oorzaak, en kunnen den toestand van den zieke verligten, als wij slechts het oog houden op de meest algemeene regelen. Voor elken ziektetoestand is een gulden regel: *houdt het hoofd koel, de voeten warm, het lijf* (den darm) *open!*

Bij kinderen lette men, als zij sterk koorts hebben, altijd naauwkeurig op de huid, omdat huiduitslagen: mazelen, roodvonk, gaarne met heftige koorts beginnen. Vindt men volstrekt geen aanleiding tot het aannemen van een locaal lijden, dan passe men dien avond de algemeene regelen toe. Men legt den zieke te bed, houdt het hoofd koel, de voeten warm, en als in een te langen tijd geen stoelgang plaats had, geeft men een klisteer van laauw water. Het afkoelen van het hoofd geschiedt het best met twee handdoeken, waarvan men den een' op ijs of in koud water, den ander goed uitgewrongen op het hoofd legt en zoo dikwerf verwisselt als hij warm wordt.

Kan men over een ijszak beschikken, dan is de administratie der koude nog eenvoudiger. Men zorge slechts niet te groote hoeveelheid gestooten ijs in den zak te doen, omdat deze dan te zwaar wordt.

Bij hooge temperatuurstanden legt men gaarne een ijszak op het hoofd en een op het hart, omdat daardoor meer warmte wordt onttrokken, en de temperatuur spoedig wordt verlaagd.

Een zieke, die geen eetlust heeft, behoeft niet te eten, want juist in het gemis aan toevoer van voedsel ligt een krachtig geneesmiddel en het lastige overschot van velen zou verteerd worden, als men geen voedsel toediende. Daarentegen verlangt iedere zieke met koortshitte veel te drinken en hiervoor bevelen wij aan: suikerwater, eene limonade of een weinig bessensap met water. Bestaat er huivering dan geeft men eenige kopjes kamillenthee of gewone

thee. Menschen, die de gewone zwarte thee niet gewoon zijn, worden door haar gebruik dikwerf van hun slaap beroofd.

Door toepassing van dezen gulden regel: (hoofd koel, lijf open, voeten warm) worden honderden van ziekten genezen, en als men daarbij veel doet drinken en niets te eten geeft, dan kan men zich overtuigd houden, dat daardoor veel goeds gedaan is. Het koelhouden van het hoofd is eerst in den laatsten tijd beter onderzocht en men heeft de overtuiging gekregen, dat naast het buitengewoon behagelijk gevoel, dat men daardoor erlangt bij een warm hoofd, nog hoogst belangrijke inwerkingen geschieden op de verrigtingen van alle klierorganen, namelijk der nieren, omdat alle klierorganen onder den invloed staan van het centrale zenuwstelsel, dat door het afkoelen van het hoofd geregeld kan worden.

Ook in gevallen, waarin geen ziekte bestaat, maar een algemeene toestand van overprikkeling den slaap verhindert, werkt een handdoek, die in koud water gelegen heeft en goed uitgewrongen is, op het achterhoofd en den nek gelegd en met een droogen doek gedekt, zeer bevredigend. Sommigen noemen dit, en niet ten onregte een slaapverwekkend middel.

Warme voeten geven een onbeschrijfelijk aangenaam gevoel, als men vooraf ijskoude voeten had, zooals bij koortslijders in het begin van de koorts het geval is. Een warme doek, een warme kruik zijn een weldaad, en de meest geprikkelde zieke wordt, te bed liggende, bij koel hoofd en warme voeten, zeer veel rustiger. Ook de horizontale ligging in het bed is een krachtig werkend geneesmiddel.

Elke toestand van prikkeling wordt bij rustige ligging beter. Men raadt daarom zelfs driftkoppen als zij op hun paardje zijn, horizontaal op de sofa te gaan liggen opdat hun toorn wat bedare. Het is zeer wel aan te nemen, dat het nut doet, maar zelden hebben driftige menschen zelfbeheersching genoeg om dien raad op te volgen.

Bij zieken gaat dit beter, want zij bemerken onmiddellijk zelven de weldadige werking.

Het is verbazend welk een groot aantal van inwendige ziekten door het rustig te bed liggen en door dieet weder genezen.

Men verwijt den arts zoo dikwerf, dat hij bij elke ongesteldheid onmiddelijk het te bed liggen voorschrijft. Dit

voorschrift is echter zeer geregtvaardigd, want veel, wat ernstig kan worden, wordt door het te bed liggen spoedig en zeker bestreden. De bloedsophooping der inwendige organen, die op eene of andere wijze ontstaan is, de congestiën der hersenen, der longen, van den onderbuik, die bij de meeste ongesteldheden naast vermoeidheid en een drooge koude huid en het gevoel van ziek zijn, tot bewustheid brengen, worden door het te bed liggen spoedig uit den weg geruimd. De geheele peripherie wordt warm, week en vochtig, het bloed wordt door de warmte van de inwendige geoongestioneerde organen naar de huid afgeleid en deze ontlasting van het centrum doet ons veel goed, ja maakt ons dikwerf alleen reeds gezond. Het is duidelijk, dat men bij een zieke altijd alle insnoerende, gebonden of geknoopte kleedingstukken gedurende het te bed liggen moet verwijderen. Juist op den geheel onbeperkten omloop van het bloed, zooals wij dit reeds opmerkten, toen wij een woordje over het bed ten beste gaven, berust de groote waarde van het te bed liggen. Dit is ook de voornaamste grond waarom men 's morgens als geradbraakt en afgemat is, als men 's nachts niet te bed kwam, maar b. v. in een leuningstoel sliep. Met insnoerende kleedingstukken verliest zelfs het beste bed zijn waarde.

Na deze korte beschouwing zal het duidelijk zijn waarom alle artsen het bed tot de belangrijkste en meest onmisbare geneesmiddelen rekenen. Wordt bij de bedrust en bedwarmte dieet gehouden, dan is in de meeste gevallen de stoornis reeds in weinige dagen weder volkomen opgeheven.

Dikwerf zal men reeds den volgenden morgen de aangename ervaring opgedaan hebben, dat de zieke weder geheel frisch en gezond, of zoo veel verbeterd is, dat men kan hopen, dat, als de begonnen methode nog één of twee dagen wordt voortgezet, de ziekte geweken is.

Alle stoornissen in het organisme, welke door overspanning, door gering koude vatten, door kleine indigestiën zoo dikwerf ontstaan, wijken voor zulk eene behandeling.

Is bij eene *indigestie* de misselijkheid tot in hooge mate gestegen, is er duidelijke neiging tot braken, dan is het heilzaam dit streven van de natuur te ondersteunen met werkelijk braken op te wekken. Men doe eenvoudig een glas laauw water drinken, waarna spoedig braken zal volgen, als men de tong met den vinger een weinig neder-

drukt. Het is van algemeene bekendheid, dat men met den vinger in de keel te steken, braking kan opwekken. Twee tot drie malen volgt neiging tot braken, en eindelijk welligt een mond vol galachtige, zure vloeistof, en de lijder, die voor een kwartier nog meende te zullen sterven, die erge hoofdpijn had, duizelig was en drukking in de maal had, wordt nu binnen enkele minuten weder geheel goed. Hij kan niet zeggen hoe gelukkig die verandering voor hem is.

Terloops willen wij er hier tegen waarschuwen, andere voorwerpen dan den vinger, in de keel te steken om braking op te wekken, want het is nog al eens eenige malen voorgekomen, dat men zich daarbij bediende van den steel van een vork, een gesloten zakmes enz., welke voorwerpen dan soms werden ingeslikt, in de maag en darmen geraakten, en de oorzaak werden van den dood.

Na zulk eene misselijkheid moet men den volgenden dag zeer matig leven : 's voormiddags alleen een teug goeden wijn en een stuk wittebrood, en het eerste middagmaal moet ook zeer eenvoudig zijn : een weinig soep en vleesch met wat mostaard, en daarmede is in den regel de genezing ook voltooid.

Bij geringere digestiestoornissen is het echter steeds voldoende den zieke in het bed te leggen en in een of twee dagen niets, of alleen een eenvoudig soepje te doen eten. De hongerige zieke verteert dan spoedig al het overtollige, wat hem lastig was, en de spijsverteringsvochten worden dan weder in de noodige hoeveelheid aangezameld.

Onderstel, dat er eene *vergiftiging* had plaats gehad,of dat zij zeer verdacht was. De kinderen hadden vreemde bessen gegeten of de ongesteldheid was gevolgd op gekookte zwammen, (gedroogde heeren- of snijboonen, die " beschimmeld " waren) of gekleurd suikerwerk (!) kon verdacht worden, wat zouden wij dan wel kunnen doen om het dreigende gevaar af te wenden ?

Bij alle vergiftigingen, van welken aard ook, blijft steeds de hoofdregel : van het gift zooveel mogelijk uit het ligchaam te verwijderen, verder, als men de soort van het gift kent, een tegengift te geven, dat echter maar niet zoo bij de hand is, en eindelijk het in het organisme terugblijvende gift zoo veel mogelijk te verdunnen en te doen uitscheiden. Wij bereiken deze werkingen door zoo snel mogelijk braking op te

wekken, dus laauw water te doen drinken en den vinger in de keel te steken; verder is een doelmatig tegenmiddel voor alle giften, het drinken van groote hoeveelheden warme melk, die als eene vettige emulsie, alle ontstane prikkeltoestanden verzacht. Ook eene groote hoeveelheid warme, slappe thee werkt gunstig. Drinkt men daarvan eenige koppen, dan wordt het aanwezige gift zeer verdund en uit het ligchaam, door vermeerderde huiduitwaseming, urineafscheiding, en uit te ademen gassen, uitgescheiden, en zoo het bestaande gevaar afgewend of toch zeer verminderd.

Ook zelfs als men door een *giftig insect* gestoken, of door een *giftig dier* gebeten is, is deze handelwijze in de tweede plaats van groote beteekenis. In elk geval is het in de eerste plaats zaak, het opnemen van het gift in het bloed te voorkomen. Heeft een slang ons in den vinger gebeten, een giftig insect in de hand gestoken, of heeft men zich gekwetst aan een rottend stuk been, enz., altijd zorge men in de eerste plaats zooveel mogelijk, dat het gift niet in het bloed geraakt. Men moet daarom maar dadelijk een stuk touw, lint, zakdoek of iets dergelijks aangrijpen, om den bloedstorm naar het hart af te snijden, door een dier dingen *boven* de wond om het lid te binden. De werking is in het meerendeel der gevallen zeer gunstig: heeft een slang ons b.v. in de hand gebeten en snoeren wij den arm boven die hand met een band vast, dan voorkomen wij niet alleen dat het in het bloed geraakte gift naar het hart stroomt en zich van daaruit door het geheele ligchaam verspreiden kan, maar wij maken ook, door het vastbinden, dat er eene teruggaande bloedstrooming ontstaat, de wonde begint sterk te bloeden en daardoor wordt tevens het gift uit het aangedane deel verwijderd, het is, om zoo eens te zeggen, de naastbijgelegen bron, waarmede wij het gift kunnen uitwasschen. Eerst later, als dit geschied is, moet men de wonde met water uitwasschen.

Men mag aannemen, dat de wonde door uitzuigen van het gift gezuiverd kan worden, en men kan zich daartoe spoedig genoeg een, bij de artsen gebruikelijk, "*kopglas*" construeeren. Elk wijnglas kan daartoe dienen. Houdt men een wijnglas boven een stuk brandend papier of een brandend spirituslampje, zoodat de lucht in het glas verwarmd en verdund wordt, en stelpt men dit glas zeer snel over de wonde, dan zuigt het glas, evenals het kopglas van

den arts, de wonde uit, en zoo kunnen sommige schadelijke stoffen ook naar buiten gebragt worden.

Maar ook bij vergiftiging door een steek en een beet is veel drinken van warme dranken een uitstekend geneesmiddel, omdat ook daarbij eene verdunning en uitscheiding van het gift van groot gewigt is.

Denken wij ons nu eens eene andere *ongesteldheid, waarvoor volstrekt geen oorzaak te vinden is.* Daarbij zijn duidelijke verstoppingen in den buik aanwezig, sedert eenige dagen was er geen stoelgang; men dan een natten doek op den buik leggen. Een natte handdoek in den nek en op het achterhoofd, gedekt met een droogen doek, werkt, indien men dezen 2 tot 3 uren bij het te bed liggen er op houdt, buitengewoon gunstig. 's Avonds kan men eenige gekookte pruimen eten. In buitengewone gevallen, als b.v. lang achtereenvolgend reizen in het spoor, oorzaak is van de verstopping, werkt een koudwaterklisteer met het gewenschte gevolg. Bij neiging tot buikpijn is het beter een klisteer van warm water, waarbij men een paar lepels slaolie gevoegd heeft, te zetten.

De tegengestelde toestand komt op het platteland echter veelvuldiger voor. Na "kouvatten," natte voeten en na fouten in het dieet, komen namelijk dikwerf *diarrheën* voor. In het meerendeel der gevallen zijn deze spoedig uit den weg geruimd, als de patiënt het bed houdt, geen vast voedsel eet, niettegenstaande goede eetlust, zich bepaalt tot een soep en een zacht eitje en een beetje warmen rooden wijn. Bestaat er groote dorst en een sterk verlangen naar koud water, dan kan men zonder vrees om het kwartier een stukje ijs of een paar lepels ijskoud water geven. Alleen als de diarrhée voor deze behandeling niet wijken wil of indien de verhoudingen tamelijk ernstig zijn, zoodat men het bed moet houden, dan mag men zijn toevlugt nemen tot de reeds genoemde opium poeder, en na elke diarrhée mag een volwassen mensch de helft van een zoo'n poeder nemen; kinderen onder de 10 jaar slechts het vierde of zesde gedeelte of ook slechts het tiende gedeelte. In elk geval is het echter beter en voor de gevolgen veel zekerder, als men de opiumpoeder niet behoeft te gebruiken, maar met de bedwarmte en een zorgvuldig dieet, klaar komt. Zweetdrijvende middelen, sterk zweeten in het algemeen, zooals dat bij sommige familiën gebruikelijk is, kunnen wij niet aanbevelen. Bij kunstmatig voortgebragt zweeten heeft

men bij acute ziekten, niet veel goeds te wachten. De gewone bedwarmte verhoogd de huidwerkzaamheid voldoende om zulke ziekten op te heffen.

Bij kinderen komt veelal bij elke stoornis in de gezondheid, *hoofdpijn, oorpijn, tandpijn* en *keelpijn* voor, zoodat wij over deze complicatiën hier nog iets moeten zeggen.

Is het hoofd heet, dan is het doelmatig een kouden omslag of een ijszak te geven; is het echter koel, zooals dat soms bij nervenze hoofdpijn na prikkelingen voorkomt, dan binde men een droogen doek om het hoofd.

Tegen *tand-* en *oorpijn* gebruike men geen kouden omslag, maar steeds een droogen warmen doek, want de tanden en de ooren verdragen niet best natte koude.

Zijn de overige voorwaarden gunstig, d.w.z., de voeten warm, het lijf open, dan kan men met een eenvoudigen warmen doek dikwerf tand- en oorpijn opheffen. Is de tand zeer uitgehold, dan kan men hem met een propje watten reinigen en met een ander watje, dat met een beetje geconcentreerd carbolzuur vochtig gemaakt is toestoppen en daarover weder een watje leggen, opdat de tong niet door het carbolzuur wordt gebrand. Ook in het oor, dat pijn doet, kan men met voordeel een watje, waarop een droppel warme amandel- of slaolie, doen. Bereikt men met deze behandeling niet zooveel, dat de pijn weg is en de lijder slapen kan, dan is de tijd gekomen om de medegenomen morphinepoeder aan te spreken. Een volwassen mensch mag een halve poeder op een eetlepel water nemen, en als de pijn binnen een uur niet ophoudt, eene tweede halve. Kinderen onder de tien jaren, geeft men ¼ en onder de vijf jaar, ⅛ van zulk eene poeder.

Het is altijd beter zonder zulke middelen klaar te komen, want van zulke geneesmiddelen blijven altijd nadeelen terug. De eetlust is b.v. voor een dag twee, drie, bedorven, of men krijgt hoofdpijn, wordt misselijk; het komt zelfs tot braken, of men krijgt eene verstopping, die meerdere dagen aanhoudt. De pijn kan soms echter zoo erg zijn, dat men zich deze nadeelen gaarne getroost om haar op te heffen.

Bijzondere aandacht verdient nu nog de *keelpijn,* die vooral bij kinderen een groote rol speelt. Niet alleen, dat er kinderen zijn, die bij elke ongesteldheid gezwollen amandelen en pijn bij het slikken hebben, maar

alle ernstige ziekten der kinderen beginnen bijna met keelpijn: mazelen, roodvonk, pokken, croup, diphtheritis enz. Bemerken de ouders de zwelling der halsklieren bij hunne kinderen, dan weten zij zelve deze ook dikwerf te bestrijden door een droogen waren doek om den hals te doen. Anderen vinden een natten kouden omslag beter. Op twee zaken moet hierbij vooral gelet worden, n.l. op de temperatuur of hoogte van de koorts, die aangegeven wordt door den in de okselholte gestoken thermometer, en verder op het voorkomen van het slijmvlies van de keel. Men moet de kinderen dikwerf in de keel zien of de huig en de amandelen gezwollen, rood zijn of zelfs een diphtheritisch of croupeus wit beslag hebben. Stijgt de thermometer boven 39.5 of zelfs 40.0—40.5—41.0, dan kan men bij prikkelbare kinderen den volgenden morgen misschien nog afwachten, omdat het bij deze niet zelden gebeurt, dat zij door een zeer geringe stoornis heftige koorts krijgen en daags daarna dikwerf weder de normale temperatuur hebben. Blijft deze hooge thermometerstand echter ook nog den volgenden morgen bestaan, dan drale men niet, en hale om elken prijs, den naastbijwonenden arts; want zulk een aanhoudende hooge koorts wijst òf op eene zeer ernstige locale aandoening: diphtheritis, longontsteking, borstvliesontsteking, òf er bestaat eene algemeene bloedziekte: typhus, pokken, enz. In zulke gevallen mag echter, indien men met het leven niet roekeloos wil omgaan, de hulp van den arts niet ontbreken. Behoeven er nu juist niet altijd geneesmiddelen te zijn, zulke zieken hebben toch, met betrekking tot voeding, verpleging der huidwarmte, ligging, ventilatie, enz., voortdurend den raad van een ervaren arts noodig.

Vertoont zich echter op de amandelen, het zachte gehemelte of zelfs op het tandvleesch, of in den neus een wit beslag, dan zijn het advies en de hulp van een degelijk arts onontbeerlijk.

Indien het mogelijk is, zoeke men zijn gewonen huisarts te krijgen. Het is zoo goed, dat men zich getrouw aan zijn arts houdt, en niet om elk wissewasje van den een naar den ander loopt.

De huisarts, die jaren lang hulp verleende, kent de constitutie der leden van het gezin het best en heeft doorgaans de warmste deelneming in alle voorkomende gevallen.

Hoewel ik zelf niet de positie van huisarts inneem, is het toch mijne vaste overtuiging, dat dat heen en weder loopen meer schaadt dan baat. Ik ken collega's, die een groot aantal zeer ernstige gevallen van diphtheritis gelukkig ten einde bragten, en andere zeer geleerde, veelwetende mannen, onder wier behandeling de meesten stierven.

De voorschriften zijn meestal zeer weinig verschillend, maar de eene arts komt 5 tot 6-maal bij den kleinen lijder en zorgt voor de meest naauwkeurige reiniging van de aangetaste keel met eigen hand, terwijl de anderen zeer doelmatig voorschrijven, maar zelf de hand niet uit de mouw steken.

Medelijden en ongeschiktheid van de moeder of van de kindermeid, zijn oorzaak, dat de bij de behandeling van diphtheritis zoo noodzakelijke reiniging niet juist geschiedt. Ik houd mij overtuigd, dat het al tamelijk hetzelfde is, welk desinfectiemiddel tegen diphtheritis wordt aangewend, salicylzuur of carbol of boorzuur, of soda of chloor, enz. De waarde is alleen afhankelijk van het *hoe* het wordt aangewend. Eenvoudig koud water wascht, als het dikwerf genoeg met een lepel door den neus wordt gegoten, het kwaadaardige beslag zeer goed af, en koud water is toch wel op de meeste plaatsen te verkrijgen. Ziet men dus zulk een beslag, dan is het ingieten van koud water met een lepel in den neus van het liggende kind tot de komst van den arts, dien men hierbij wel niet zal thuis laten, van buitengewoon veel waarde. Bovendien kan men om den hals koude omslagen doen en met een water doen gorgelen, dat men bereidt door een theelepel van het medegenomen carbolzuur met een vierde van een kan water te mengen. Elk komende arts zal met dien voorbereidenden maatregel tevreden zijn.

Bij uitwendige, chirurgische ziekten, waarbij men de kwaal kan zien en voelen, kan men met meer moed zonder den arts handelen, maar ook bij deze blijf de meting van de temperatuur een zeer gewigtig punt van uitgang voor de beoordeeling van een gevaar, en als bij chirurgische ziekten, wonden, kwetsingen enz. de thermometer 39.0 tot 40.0 aanwijst, is het spoedig halen van een degelijk arts niet minder gewigtig, want eene zoo hooge temperatuur toont met zekerheid aan, dat men een belangrijke stoornis in den algemeenen toestand te vreezen heeft. Of er bestaat eenige ontleding, een rottings-proces, en dit kan het grootste

levensgevaar tengevolge hebben, of de verhoudingen, waaronder eene wond bestaat, zijn niet gunstig :. de etter kan niet den juisten weg vinden en die moet dan door een geoefende hand gemaakt worden, of er is hier of daar etter opgehoopt, die in het geheel geen uitweg heeft, enz.

Zijn de temperatuurmetingen echter bevredigend, dan kan men zich op het platteland met geringe voorbereidingen in vele gevallen gemakkelijk behelpen.

Elke wond, welke ook, door snijden, hakken, steken, kwetsen, scheuren, branden enz. ontstaan, reinige men zorgvuldig met een carbolwater, dat men bereidt door een halve eetlepel van de medegenomen carbol in ½ liter water te gieten en daarmede een linnen doek, welke men op de wonde wil liggen, te bevochtigen, en waarmede men ook de wonde uitgewascht. Oud, schoon linnen wordt goed uitgewrongen en op de wond, welker randen men zoo digt mogelijk bij elkander brengt, gelegd, en hierover kan dan zooveel guttapercha-papier gebonden worden, dat de linnen omslag geheel bedekt is.

Het gekwetste deel laat men altijd een weinig hoog dragen en niet naar beneden hangen, omdat dit dikwerf pijn en bloedingen veroorzaakt. Duizende van die kleine verwondingen, zooals zij veelal in eene familie voorkomen, genezen op die wijze zeer spoedig en goed. Alle 24 uur vernieuwt men dat verband en na 5 of 6 dagen is veelal alles genezen.

Bijna in elk huis heeft men een pleister of zalf, die voorkomende kleine verwondingen moeten genezen. Iets beter dan een natten carbolomslag met guttapercha bedekt, kan men echter niet hebben, want zelfs bij ernstigere wonden, die later de hulp van een arts onontbeerlijk maken, is dit voor ieder chirurg eene dankbare voorkuur.

Spuit hier of daar uit eenige wond het bloed uit, dan drukke men die plaats een paar minuten met den vingertop toe en wikkele daarna, als de bloeding ophoudt de wond een weinig toe. Meestal is dit voldoende. Is een *bloeding* zoo heftig, dat de arts moet gehaald worden om een slagader te onderbinden, dan kan tot diens komst, wel niets doelmatigers dan de vingertop tegen verbloeding beschutten. Ook een geldstuk of een stuk kurk kan, in plaats van den vingertop, soms daarop worden gebonden. Het is eene dikwerf voorkomende en zeer slechte gewoonte, bloedende wonden met dikke doeken te bedekken. De

doeken zuigen het bloed op, en onttrekken veeleer bloed, dan dat zij bloeding verhinderen. Sommige menschen kunnen geen bloed zien en zoo zij ergens bloeden, dan vallen zij in onmagt. Ook na andere beleedingen, die niet bloeden, komen dikwerf onmagten voor.

Een woord van geruststelling en koud water hebben hierbij dikwerf een schitterend effect.

Men legge den verwonde op eene sofa of bed, sprenkele hem wat koud water in het aangezigt, wassche dit met azijn, doe een weinig azijn ruiken als niet de eene of andere bijzijnde dame eenig ander opwekkend middeltje in haar flaconnetje heeft, en dit met zeer gewaardeerde belangstelling afstaat. Ook een teug koud water en later een paar lepels wijn of brandewijn zijn voor menschen, die in onmagt liggen zeer nuttig.

Een bijzondere schrik wordt veelal veroorzaakt door de beet van een hond, en met regt, n.l. als men niet weet, of de hond gezond of ziek was; hoewel men ook van de beet van gezonde honden dikwerf de verschrikkelijkste gevolgen ziet. Er is geen dier, dat den mensch zooveel schaadt, als de hond. Volgens den bekenden hoogleeraar Dr. J. A. Ritter von Nusbaum sterven in Duitschland jaarlijks over de 120 menschen aan hondsdolheid, die tot op den huidigen dag nog niet te genezen is. De beste honden verstaan soms de grap niet, en bijten. Diezelfde Prof. Nusbaum, die onze leidsman in ons leiddraadje is, heeft in 1880 in, en buiten het ziekenhuis, waarin hij als chirurg werkzaam is, 47 bijtwonden, door honden veroorzaakt, behandeld; daarvan had 18-maal de hond zijn eigen meester, 21-maal bekende familieleden gebeten, en 5 van die patiënten stierven een verschrikkelijken dood.

Het meest doelmatig is, onmiddelijk na de beet boven de wond een doek of band vast om het lid te binden, opdat een mogelijk speekselgift niet naar het hart loopt, maar het uitgedrukte bloed de wond uitwascht. Op plaatsen, waar die afsnoering niet mogelijk is, trachte men met een wijnglas, dat men op vroeger beschreven wijze tot kopglas promoveert, de wonde uit te zuigen. Daarna neme men een dotje linnen of een penseel, doopt dit in de carbol en penseelt daarmede de wond spoedig uit, voegt daarna 1 lepeltje carbolzuur bij ½ liter water, doopt in die vloeistof linnen, dat daarna goed uitgewrongen wordt en legt dit over de wond, terwijl hierover weder een stuk guttaperchapapier

behoort gelegd te worden. Is er echter eenig teeken van buitengewone prikkelbaarheid dan verzuime men niet onmiddellijk den arts te halen. De beet van een hond behoort tot de gevaarlijkste verwondingen.

Een *val*, een *slag* of *stoot op het hart* of *tegen de maag* kan, gelijk de ervaring leert, een doodelijken afloop hebben, zonder dat de geringste verwonding wordt aangetroffen. Onmagt en misselijkheid zijn daarbij iets zeer gewoons, doch deze gaan veelal ook weder spoedig voorbij als men den lijder rustig horizontaal legt en men reukmiddelen en een verkwikkenden slok koud water of brandewijn toedient. Goede azijn is een der meest opwekkende reukmiddelen. Bewusteloosheid en daarop volgend braken, wijst op eene *hersenschudding* en bewijst dat de val op het hoofd zeer ernstig is. Ook hierbij is aanvankelijk de restauratie ter plaatse. Is het bewustzijn echter teruggekeerd en wordt het aangezigt en de oogen rood, dan is het doelmatig een koud compres op het hoofd te doen.

Dergelijke gevallen zijn natuurlijk altijd zeer ernstig en in een goed huishouden mag men het advies van een degelijk arts niet achterwege laten: Ontbreken onmagt en bewusteloosheid echter, dan kan men een slag of een val wat ligter tellen. Het is dan de gewigtige vraag nog of de bezeerde al zijn leden goed kan bewegen. Het is dan de belangrijke vraag: Is er geen been gebroken of geen uit zijne gewrichtsverbinding gerukt. Bij sommige menschen ontstaan echter zeer gemakkelijk *beenbreuken (fracturen)* en *ontwrichtingen (luxatiën)*. Ontwrichtingen veroorzaken veel pijn en vertoonen, als men het ontwrichte lid met dat van de gezonde zijde vergelijkt, groote afwijkingen in den vorm (difformiteiten), terwijl bij beenbreuken de plaats van breking vooral pijnlijk, de vorm evenwel dikwerf zeer weinig veranderd is. Aan die plaats is het been abnormaal bewegelijk. Een gezond been kan men niet buigen, een gebroken zeer gemakkelijk. Een krachtig trekken van een kameraad herstelt dikwerf eene luxatie en het goede, pijnlooze gevoel en de onbeperkte bewegelijkheid onmiddelijk daarop, toonen aan, dat het gewricht weder in orde is.

Gelukt dit echter niet dadelijk, dan haaste men zich onmiddelijk een goed chirurg te halen, want eene ontwrichting is aanvankelijk zeer ligt, later als er eenmaal ontstekingszwelling is ontstaan, zeer moeijelijk terug te brengen (reponibel). Alle andere *kneuzingen*, *verrekkingen* en *ver-*

scheuringen kan men onbezorgd naar algemeene regelen behandelen. Rust, hooge ligging van het beleedigde deel en koude, zijn onder alle verhoudingen werkzame middelen.

Doen wij volgens onze gewoonte, dan grijpen wij onmiddelijk met de hand naar de aangedane plaats en wrijven en drukken die. Alleen als wij ons branden door een vlam, en vuur gevat hebben, is het eene slechte methode naar de brandende plaats te grijpen, te slaan, want elke beweging van de lucht doet de vlam en hare verschrikkelijke gevolgen grooter worden. 't Is in zulk een geval ongetwijfeld het best de vlam door dekking zoo spoedig mogelijk te doen verstikken, b.v. door in een bed of onder een deken te vlugten. In alle andere gevallen is het raadzaam het aangedane deel onmiddelijk te drukken en te wrijven.

Reeds het kleine kind is het aangenaam de gestooten plek door de moeder te doen wrijven en er op te laten blazen, en het valt niet te betwijfelen, dat dit het beste en meest doelmatige is, wat kan geschieden. Blazen koelt af en verzacht het pijnlijk branden, het wrijven verdeelt de uitstorting van bloed op eene zeer doelmatige wijze en het drukken bewerkt eene zoo spoedig mogelijke opzuiging van het uitgestorte bloed. Geschiedt dit alles goed, dan kan welligt eene groote en uitgebreide zwelling en ontsteking voorkomen worden. De *massage* werd eerst in de laatste jaren goed bestudeerd en tegenwoordig speelt zij in de chirurgie eene zeer belangrijke rol. Men heeft de ervaring opgedaan, dat eene bloeduitstorting en een ontstekingachtige zwelling zeer spoedig verdwijnt als men haar met massage behandelt. Pijn en zwelling worden dikwijls in veel korteren tijd en veel meer volkomen door massage genezen dan met omslagen, bloedzuigers, ijszak enz. Men drukt, men wrijft, kneedt, knijpt het gezwollen deel en men kan reeds in enkele minuten een duidelijk waar te nemen goed resultaat erlangen.

Een der beroemdste chirurgen deed eene hoogst belangrijke proef. Hij spoot een hond in de twee kniegewrichten zijner voorpooten elk 30 gram fijn gewreven Oostindische inkt in. Beide knieën zwollen op. De linkerknie behandelde hij op de oude wijze met koude omslagen, bloedonttrekking, jodiumtinctuur enz.; en de regterknie alleen met massage. Na 6 weken doodde hij den hond, en onderzocht beide knieën. In de linkerknie zat de Oostindische inkt nog in groote hoeveelheid in

het gewricht; regts was bijna niets meer daarvan te vinden, door de massage was zij opgezogen en in het ligchaam verdeeld.

Bij elke zwelling dus, die door een stoot of een val ontstaat, moet men door drukken, wrijven, kneden en knijpen de vermindering trachtten te bewerken van de hoeveelheid uitgetreden bloed- en exsudaatmassa, en haar tot opzuiging te brengen. Indien men na de massage, welke men meestal 2-maal daags herhaalt, koude omslagen aanbrengt of eene besproeijing doet, dan is dit eene goede ondersteuning van de kuur.

De werking der meeste zalven is slechts die van het wrijven, en men wrijft zich iets gemakkelijker met een vet dan met eene drooge hand.

Het is in de meeste gevallen hetzelfde of de patiënt zich zelven wrijft, of dat dit door eene andere hand geschiedt. Zenuwachtige menschen is eene bepaalde hand dikwerf bijzonder aangenaam. Hier zijn zonder twijfel magnetische en electrische verhoudingen in het spel.

Het valt niet te bestrijden, dat ieder mensch de aanraking van bepaalde personen meer sympathisch is dan van anderen, dat bovendien de aanraking van eene vreemde hand een eigenaardig effect te voorschijn roept. Wij willen hierbij een paar niet te loochenen feiten in herinnering brengen, zonder iets meer: niemand kan zich zelven kittelen, terwijl eene andere hand doodkittelen kan; er zijn dames, die alleen blonde kamermeisjes kunnen hebben. Wil zulk eene dame zich van eene brunette doen kappen, dan staan onmiddellijk alle haren in de hoogte en het is onmogelijk ze behoorlijk te kammen; de hand der liefkoozende moeder oefent op het hoofdje van het zieke kind dikwerf eene zeer duidelijk waarneembare verzachtende werking uit. Wij mogen, wat wij heden ten dage nog niet kunnen verklaren, maar niet loochenen.

Is nu bij eene kwetsing, door rust, hooge ligging massage en koude omslagen het verdwijnen van de ontstekingszwelling bereikt en de pijnlijkheid opgeheven, dan moeten weder warme baden en gymnastische bewegingen volgen, ten einde het beleedigde deel zijne lenigheid en functie terug te geven. Is de bezeerde nog niet in staat het zieke deel zelve te bewegen, dan doet eene vreemde hand dagelijks een paar malen doelmatige bewegingen om de

stijfheid te bestrijden. Zulke bewegingen noemt men *passieve*, omdat de zieke daarbij zelf niet werkzaam is. Buigen, strekken, wrijven, schudden, kloppen, zijn de bewegingen, die men voor dat doel bij het zieke deel doet.

Zijn dan eenmaal *actieve* bewegingen mogelijk, dan hebben deze meer waarde. De lijder doet daarbij naar eigen wil, buiging, strekking, rotatie, alle mogelijke bewegingen.

Wil men een lid goed sterker maken, dan verandert men deze actieve bewegingen zelfs in zoogenaamde *geduplicéerde* bewegingen, die nog veel spoediger krachtig maken. Hiertoe wordt de actieve beweging op eene of andere wijze verzwaard, zoodat de lijder zich, om die te volbrengen, meer moet inspannen. De congestie, de bloedtoevoer, en de daaruit voortgebragte betere voeding van een lid, is bij geduplicéerde bewegingen veel krachtiger dan bij actieve, hoewel ook deze laatste zeer gunstig werken. Heft b. v. de zieke den gestrekten arm alleen op, dan is dit eene actieve beweging, die de ingespannen spieren meer bloed doet toevoeren; de bloedvaten verwijden, de voeding wordt verhoogd. Geeft men den lijder bij deze beweging een gewigt in de hand, of bieden wij zijn wil tegenstand met zijn eigen hand vast te houden, dan noemt men deze beweging eene geduplicéerde. De zieke moet zich dan veel meer inspannen om den arm op te heffen, de congestie in zijne gebruikte spieren wordt grooter, de verwijding der bloedvaten belangrijker en de voeding aanmerkelijk verhoogd. Indien een lid van het ligchaam door een stoot, een val of op eenige andere wijze lang buiten werking blijft en stijf wordt, dan doen, naast veel verweekende, laauwe baden, vlijtige passieve, actieve en geduplicéerde bewegingen groote diensten. Maar ook voor vele andere kwalen moeten wij de methodische beweging der spieren (" *heilgymnastiek*") nl. in den vorm van actieve en passieve beweging, uitermate nuttig noemen.

De weldadige werking, die het gymnastiseren, eene groote wandeling, het beklimmen van hoogten, het roeijen, in den tuin werken, enz., op onze gevoelige hersenen, die welligt door te veel inspanning des geestes gecongestioneerd zijn, maakt, is iedereen bekend. Niet minder weldadig is de werking van zulke inspanningen voor den onderbuik, waarin door veel zitten dikwerf verstoppingen en stoornissen in de bloed- en darmbewegingen ontstaan, die ons ontstemmen en onaangenaam maken. Ook voor de borst, voor

longen en hart, is methodische beweging van groote waarde, vooral reeds, omdat door inspanning der borstspieren de borstkast langzamerhand wordt verwijd en de *engborstigheid,* die tot moeijelijk ademhalen en longtering voorbeschikt, wordt opgeheven. Beroemde artsen laten jonge menschen, die aanleg tot tering (*phthisis*) hebben, dagelijks een toren of een berg beklimmen ; de daarbij noodige beweging der borstspieren verwijdt langzaam de borstkas en de gevaarlijke voorbeschiktheid, de "*phthisische habitus,*" verdwijnt.

Voor onze gewigtigste organen, voor de hersenen, zoo zij gecongestioneerd en overprikkeld zijn, voor longen en hart, als zij overvuld zijn, en vooral voor den onderbuik, waarin door onze zittende levenswijze verstoppingen in de bloedcirculatie en daaropvolgende *leverziekte, trage darmwerkzaamheid, aambeijen,* (met *hypochondrie*) ontstaan, kan door vlijtig gebruik der spieren eene verbetering tot stand gebragt worden, die men met eene geheele apotheek op te slikken, niet bereiken kan. Deze met bloed- en ontledingsproducten overvulde centraalorganen worden geheel ontlast, het bloed naar de meer uitwendig gelegen spieren gevoerd en daardoor ontstaat daar eene behagelijke warmte. Terwijl vóór de bewegingen het hoofd heet en zwaar, de borst beklemd, de onderbuik verstopt en gespannen is, en de armen en voeten koud en huiverig zijn, wordt na eene matige gymnastische beweging, of na eenige andere doelmatige beweging het hoofd koeler en ligter, de borst vrij, de onderbuik ontspannen, de ledematen krijgen eene aangename warmte en het gevoel van gezond zijn, een heerlijke eetlust en onze verkwikkende slaap, regtvaardigen de uitdrukking, dat de centraalorganen gelukkig ontlast zijn. Wat echter heden en morgen met gunstig gevolg geschiedt, dat brengt, indien het dikwerf gebeurt, blijvende voordeelen en maakt den bloedsomloop zoo geregeld, dat men daardoor een gezonden toestand schept, zooals wij dien vooraf niet kenden en onze gemoedsstemming verandert daarmede ten goede. Tot herstel van dit weldadig evenwigt der bloedcirculatie in de inwendige organen en in de uitwendige deelen moet men steeds gebruik maken van het verblijf op het land. Gymnastiseren, zwemmen, paardrijden, bergklimmen, roeijen, in den tuin werken, alle deze herbergen een groot geneesmiddel.

De hierdoor verkregen verligting in het hoofd, de vrij-

heid in het ademhalen en de goede spijsvertering maken ons leven aangenaam, onze gemoedsstemming opgewekter. In vrolijke, gelukkige stemming neemt men elk ongeval wat ligter op. Dat, wat den zwaarmoedigen lijder bijna in vertwijfeling brengt, weet de gezonde, opgewekte mensch gemakkelijk te overwinnen. Ook de bloedbereiding wordt door de op deze wijze verbeterde voeding en circulatie zeer ten goede veranderd, en bij eene levenswijze, geleid naar bovengenoemde beginselen, ziet men dikwerf alle kenteekenen van eene langdurige bloedarmoede verdwijnen.

Bij *bloedingen*, die men zelf niet kan stillen, is het *spoedig halen van den arts* hoogst noodzakelijk, evenals bij *ernstige beleedigingen*, zooals: beenbreuken, ontwrichtingen. Men onderkent ze gemakkelijk als men het bezeerde lid met het gezonde vergelijkt, omdat de vorm zeer veranderd is. Bij ontwrichtingen is het befreffende lid stijf en pijnlijk. Bij beenbreuken is het been aan de breukplaats bewegelijk. Indien bij een beenbreuk geen wond en het lid niet erg misvormd is, dan kan men, bij gebruik van koude omslagen en volkomen rust, zonder gevaar, verscheidene uren, zelfs 1 tot 2 dagen op den geroepen arts wachten. Bij ontwrichtingen echter moet men de komst van den arts bespoedigen, want van uur tot uur zwelt het lid dat uit de geledingsverbinding gerukt is meer aan, doet meer pijn en maakt het terugbrengen steeds moeijelijker.

Met den meesten spoed moet de arts gehaald worden als een *breuk* "beklemd" is, d.w.z. als zij "uitgegaan", en niet meer terug te brengen is. Een kleine pijnlijke breuk kan spoedig "koud vuur" krijgen en elk uur tijdverlies verhoogt het levensgevaar. De arts moet ook onmiddellijk gehaald worden als *aanhoudende hooge temperatuur* eene zware ziekte doet vermoeden. Bij duizend andere voorkomende zieken is, gelijk uit het besprokene blijkt, de doelmatige aanwending van rust en bedwarmte, van warmte en koude, van lucht en voeding, geheel toereikend om ziekten en kwetsuren te genezen, en is het ten minste raadzaam den tijd, dien men noodig heeft om den arts te halen, nuttig te besteden.

Over de *keuze van een arts* hebben wij reeds gezegd, dat 't best is een en denzelfden arts met vertrouwen te blijven aanhangen. Die arts moet echter geen speciali-

teit, geen wereldberoemd autoriteit zijn, want zulke artsen zijn zelden goede huisartsen, omdat zij steeds werkzaam zijn aan de oplossing van wetenschappelijke vraagstukken en dus te weinig opmerkzaamheid schenken aan de hoofdpijn en buikpijn van een klein kind. Ook hier is het: *"ieder het zijne."* Een ervaren arts weet echter zeer goed, hoe groot de zorg voor zulk eene pijn in den buik enz. in eene familie kan zijn en neemt het niet te oppervlakkig. Beroemde artsen behooren alleen als specialiteiten bij langdurige ernstige ziekten. Men late aan zijn huisarts over, den tijd te bepalen, wanneer de hulp van zulk een specialiteit gewenscht is. Is de huisarts een eerlijk man, dan verzuimt hij niet het regte oogenblik aan te geven voor zulk eene raadpleging. Eén man kan niet in alles een virtuoos zijn.

Bij de ongeloofelijk groote ontwikkeling, die elke kleine tak der geneeskunde door de hooge vlugt der natuurkunde en scheikunde heeft gekregen, eischt inderdaad bijna elk onderdeel der geneeskunde alle levenskracht van een man, zoodat het voor den huisarts niet het minst beschamend is, indien hij een specialiteit consulteert. Bij chronische, ernstige ziekten gaan de menschen dikwerf naar alle specialiteiten, die in den omtrek bereikbaar zijn, en eindigen soms bij den raad van een of ander oud wijf, dat de onderwereld ontloopen schijnt te zijn.

Bij ongeneeslijke ziekten is alles verschoonbaar; indien echter iemand, die in eene stad woont, waarin 300 artsen leven, die een kwart eeuw dag en nacht studeren en werken, reeds met den kwakzalver begint en eerst bij den ontwikkelden arts komt, als alles geruïneerd is, en hij het juiste tijdperk, waarin genezing mogelijk was, voorbij heeft laten gaan, dan moet het standpunt van verstandsontwikkeling van zoo iemand wel zeer laag zijn. De goede naam van sommige kwakzalvers komt daar van daan, dat veel ziekten en kwetsingen bij rust en goede voeding van zelf genezen, en dat men elk gunstig resultaat, dat gedurende eene kwakzalvers-behandeling voorkomt als iets wonderbaarlijks uitbazuint, terwijl elk ongunstig verloop geheim gehouden wordt, omdat men niet wil, dat iemand zegt: *"hoe kan men ook zoo dom zijn om een gebroken arm, een ziek oog enz. door een kwakzalver te doen behandelen."*

Bij de resultaten, die de arts verkrijgt, heeft het te-

gendeel plaats. Een ongunstig resultaat wordt als een groote fout overal rondgebragt, terwijl men een gunstig resultaat zeer natuurlijk vindt. Dat vele heen en weer vragen, heeft niet het minste nut. Bij chronische, ernstige ziekten moet men een bekwaam arts, die voor zulke ziekten een grooten naam heeft, uitkiezen. De huisarts doet dit meestal zelf reeds, indien hij niet door een laaghartig egoïsme gedreven wordt. Bij de raadgevingen, die men dan ontvangt moet men geduldig en krachtig volharden en niet maar weder dadelijk naar een ander arts loopen, als het in 8 dagen niet beter is. De beste artsen zijn zij, die naauwgezet van top tot teen onderzoeken. De juiste geneesmiddelen kennen bijna alle artsen, als zij de ziekte goed kennen, maar in het *onderkennen*, verschillen de artsen oneindig van elkander. Het doordringend verstand, de gave van scherpe waarneming, de fijnheid der zinnen, de rijke ervaring en vooral de vlijt en naauwgezetheid in het onderzoeken kenmerken den goeden arts. Alleen bij de chirurgen en verloskundigen legt de persoonlijke geschiktheid en de moed nog iets in de weegschaal. Zoo lang men ademt, moet men de hoop niet geheel opgeven, want alles kan verdwijnen gelijk het kwam, en alles kan terugkomen gelijk het verdween. Ongeneeslijk is alleen de ouderdom, die dagelijks een dag erger wordt. Er zijn genoeg voorbeelden van gevallen, waarin de voorbarige arts den zieke opgaf, en die later onder gunstiger uitwendige verhoudingen, in goede lucht, bij rust van ligchaam en geest en bij zorgvuldige voeding, geheel weder genas en nog jaren leefde. *Zwaarzieken* mag het een troost zijn, dat er bijna geen toestand is, waarin de wonderbaar aangelegde natuur niet eens een uitweg kan vinden, waardoor het bedreigde leven nog lang kan behouden blijven.

Ballade van den laatsten Napoleon.

Hij stond aan Engelands stranden
De jonge en schoone vorst;
Hij zag de golven branden—
Hoe brandde 't in zijn borst;
Het bruischte hem door de aadren,
Het sloeg in klanken uit:
" O Frankrijk mijner vadren,
O Frankrijk, schoone bruid!"

Zijn moeder zat en weende
Reeds dagen, dagen lang;
Het arme harte steende
Van lasten zwaar en bang.
Straks klonk het in haar ooren
Als werd ten dood geluid:
" Eens zult gij mij behooren,
Schoon Frankrijk, mijne bruid!"

Hij hoorde langs de baren
Een ruischen wonder zoet,
Een lied van krijgsgevaren,
Een lied van heldenmoed:
" Wie stralende eereloovren
En glorie won als buit,
Hoe zou hij u veroovren,
O Frankrijk, schoone bruid!"

Maar door der tranen duister
Zijn arme moeder zag,
Hoe op der toekomst luister
Haar weduwsluijer lag;
Die sloeg zijn zwarte plooijen
Steeds verder, verder uit:
" Met roem zal ik u tooijen,
O Frankrijk, schoone bruid!"

" O moeder, mijne liefde,
Mijn glorie bovenal,
Hoe 't hart, het diep gegriefde,
Straks blij herleven zal!
In 't warme licht der glorie
Heeft alle lijden uit,
En 'k voere u in victorie
Tot Frankrijk, mijne bruid."

Hij sprak en toog ter weere
Naar 't blakend oorlogsveld;
Hij kwam en viel met eere,
Een jonge schoone held.
En toen uit twintig wonden
Zijn leven henen vloot,
Toen heeft hij daar gevonden
Zijn bruid, die was—de Dood.

Overgenomen.

De Talmud.

II.

Wij geven nog eenige voorbeelden van de Bijbelsche geschiedenis zoo als zij door de Talmudisten omschreven wordt.

Therach, de zoon van Nahor, was hoofdambtenaar van koning Nimrod, en een groot gunsteling van zijn heer. Zijn vrouw, Amtheta, dochter van Karnebo, baarde hem een zoon, en noemde den naam des kinds *Abram*, beteekenende: "Groote Vader." En Therach was zeventig jaren oud toen zijn zoon Abram geboren werd.

Het gebeurde nu in den nacht van Abrams geboorte, dat Therach een aantal vrienden onthaalde, waaronder de wijze mannen en toovenaars van Koning Nimrod. Zij bragten den nacht door in loszinnige vermaken en vrolijkheid, en toen zij het huis van hun gastheer verlieten vertoonde zich het daglicht reeds. Hunne oogen hemelwaarts slaande,

zagen zij in het Oosten vóór zich een groote en heldere ster verrijzen, die vier sterren van de vier hoeken des hemels verzwolg of verteerde. De waarzeggers verwonderden zich zeer over dit verschijnsel, en zeiden tot elkander :—

"Voorwaar, dit is een voorteeken, betrekking hebbende op het pasgeboren kind van Therach. Als hij opgroeit, zal hij vruchtbaar zijn en toenemen in magt en voortreffelijkheid, en zijne afstammelingen zullen dit koningrijk verwoesten en deszelfs landen bezitten."

En zij gingen huiswaarts en dachten na over de zaak, en toen zij in de vergaderzaal elkaar weêr ontmoetten, zeiden zij :—

"Ziet, wij moesten liever den Koning kennis geven van dit wonderlijk verschijnsel, dat ons in de oogen gestraald is. Zou hij zulks op indirecte manier te hooren krijgen, zoo zal hij zich zeer vertoornen over ons, omdat wij het voor hem verborgen gehouden hebben. Hij mogt ons zelfs dooden wegens het verzuim. Laat ons meteen naar hem gaan, opdat wij in deze zaak vrij van alle verdenking zijn."

Zich voor den Koning stellende, groetten dan zijne wijze mannen hem, en spraken : "O, Koning, leef in eeuwigheid !" En de voorman dezer wijzen verhaalde toen den Koning het gezigt dat zij gezien hadden, en de verklaring er van, of de beteekenis die zij er aan hechtten. Zijn verhaal besluitende voegde hij er bij :—

"En nu, als het den Koning behaagt zouden wij hem raden, de waarde van dit kind aan zijn vader te betalen en hem te dooden in zijn kindschheid, opdat niet in dagen na dezen, door hem en zijne nakomelingen, wij en onze kinderen geheel vernield worden."

De Koning luisterde aandachtig naar de woorden zijner dienstknechten en keurde hun raad goed. Hij zond een bode om Therach te roepen, en toen deze voor hem verscheen, zeide hij hem al wat de wijzen verhaald hadden, en sprak :—

"Nu dan, geef het kind op, dat wij hem dooden eer het ongeval ons treft ; en ter vergoeding zullen wij uwe koffers vullen met zilver en goud."

Toen antwoordde Therach : "Ik heb geluisterd naar des Konings woorden, en al wat hij begeert zal ik doen ; doch vooraf smeek ik, laat mij den Koning vertellen van een verzoek dat mij gisteren gedaan is, en zijn raad daaromtrent vragen."

"Welaan, spreek!" antwoordde Nimrod.

"Gisteren," zei Therach, "kwam Ayon, de zoon van Morad, naar mijn huis, vragende om van mij het fraaije paard te koopen, dat gij, o Koning, mij goedgunstig ten geschenke hebt gegeven. 'Verkoop mij het paard,' zeide Ayon, 'en ik zal u zijn volle waarde geven, en daarenboven uwe stallen met stroo en voeder vullen.' En ik zeide, dat ik geene vrijheid gevoelde des Konings gave zóó van de hand te zetten zonder 's Konings goedkeuring. En nu, o Koning, ik vraag u om raad."

Vol toorn antwoordde de Koning: "En denkt gij er aan, mijn geschenk te verkoopen, en dat edel paard af te staan voor goud en zilver, stroo en voeder? Zijt gij zoo verlegen om deze dingen dat gij daarvoor verruilen wilt het paard dat ik u gegeven heb, een ros, ongeëvenaard in het land?"

Toen boog zich Therach voor den Koning en zeide: "En als uw gevoel voor het paard zoodanig is, hoe kunt gij van mij begeeren mijn kind op te geven? Goud en zilver kunnen mij niet betalen voor de gifte van mijn Koning, en evenmin kunnen goud en zilver mij mijn kind teruggeven."

Deze toepassing van zijn raad was den Koning uiterst onaangenaam,en zijn gevoel was zoo duidelijk op zijn gelaat te lezen dat Therach er dadelijk bij voegde: "Al mijne bezittingen zijn des Konings, zelfs mijn kind, zonder geld en zonder prijs."

"Neen," zeide de Koning, "voor geld zal ik hem koopen."

"Pardon, mijnheer," hernam Therach, "geef mij drie dagen om er over na te denken, en ik zal over de zaak spreken met de moeder des jongens." Nimrod stemde dit toe, en Therach ging uit van vóór zijn aangezigt.

Ten einde van drie dagen zond de Koning Therach een boodschap, hem gebiedende het kind te zenden, of zelf met zijn geheel huis gedood te worden. Toen Therach deze boodschap ontving, begreep hij dat de Koning vast besloten was van voornemen, en hij nam het kind van een zijner slaven, een kind dat op Abrahams geboortedag ter wereld gekomen was, en zond dat tot koning Nimrod, het geld er voor ontvangende en verklarende dat dit zijn kind was.

De Koning zelf doodde het kind, en Therach verbergde zijne vrouw, Abram, en 's kinds voedster, in een eenzame

spelonk, hun heimelijk elke week voedsel zendende. En Abram bleef in die spelonk totdat hij tien jaren oud was.

Ten einde nu van tien jaren hadden Nimrod en zijne ambtenaren Abram en het gebeurde bij zijn geboorte geheel vergeten, en Abram kwam uit de spelonk en werd gezonden om bij Noach en zijn zoon Sem te wonen, en van hen de wegen des Heeren te leeren ; en hij bleef aldaar negen-en-dertig jaren.

Na verhaald te hebben, o.a. dat Abram twee en veertig jaren oud was toen Sarai geboren werd, en dat hij van kindsbeen af een liefhebber des Heeren was, gaat de Talmud aldus voort :

Toen hij nog maar een kind was, ziende den helderen glans van de middagzon, en het heerlijk licht dat zij op alle voorwerpen liet vallen, zeide hij : "voorzeker, dit glinsterend licht moet een God zijn, hem wil ik aanbidden." En hij vereerde de zon en aanbad haar. Maar toen de dag langer werd nam de helderheid der zon af, het schijnsel dat zij op de aarde geworpen had ging verloren in de nevelen van den nacht, en daar de schemering toenam, hield de knaap op met bidden, zeggende : "Neen, deze kan geen God zijn. Waar kan ik dan den Schepper vinden, Hij die den hemel en de aarde gemaakt heeft ?" Hij keek naar het Westen, het Zuiden, het Noorden en het Oosten. De zon verdween uit zijn gezigt, de natuur hulde zich in het rouwfloers van een verloopen dag. Toen ging de maan op, en toen Abram haar zag schijnen aan den hemel, omringd van duizenden sterren, zeide hij : "Misschien zijn dezen de goden die alle dingen gemaakt hebben," en hij zond gebeden tot dezelve op. Maar toen de morgen aanbrak en de sterren verbleekten en de maan in zilver wit haar schijnsel verloor, en week voor den terugkeerenden glans der zon, kende Abram God, en zeide : "Er is een hooger Magt en Allerhoogst Wezen, en deze lichten zijn maar zijne dienaren, het werk zijner handen." Van dien dag af tot den dag zijns doods kende Abram den Heer, en wandelde in al zijne wegen.

... ...

Zelfs Therach, die nog altoos hoofdbeambte des Konings bleef, werd een afgodsdienaar. In zijn huis had hij twaalf groote beelden van hout en steen, een bijzonderen afgod voor elke maand des jaars, en tot dezen bad hij, en boog zich neder.

Toen Abram nu vijftig jaren oud was verliet hij het huis van zijn leeraar Noach, en keerde terug tot Therach, zijn vader. Hij zag de twaalf afgodsbeelden staande in de plaats der eere in zijns vaders huis, en zijn ziel werd vervuld met toorn, en hij zwoer een eed, zeggende: "de Heer leeft; zoo deze beelden hier drie dagen langer blijven, zoo make die God, die mij geschapen heeft, mij hun gelijk!"

En Abram kwam tot zijn vader daar deze omringd was van zijne beambten, en sprak tot hem zeggende: "Zeg mij, Vader, ik bid u, waar kan ik dien God vinden die den hemel gemaakt heeft en de aarde, u en mij en alle menschen in de wereld."

En Therach antwoordde: "Mijn zoon, de schepper van alle dingen is hier met ons in het huis."

Toen zeide Abram: "Wijs hem mij, mijn vader!"

En Therach leidde Abram in een binnenvertrek, en op de twaalf groote afgodsbeelden wijzende en op de vele kleineren die daar rondom stonden, zeide hij: "deze zijn de goden, die de hemelen en de aarde, u en mij en al de menschen in de wereld gemaakt hebben."

Toen begaf Abram zich naar zijne moeder, zeggende: "Mijne moeder, zie, mijn vader heeft mij de goden gewezen die de aarde geschapen hebben en al wat zij bevat, daarom, ik bidde u, bereid mij een bokje tot een offerande, dat de goden mijns vaders er van genieten mogen en het gunstig aannemen."

Abrams moeder deed zoo als haar zoon haar verzocht had, en Abram zette het voedsel dat zij bereidde den afgoden vóór, maar geen hunner strekte de hand uit om te eten. Toen spotte Abram, en zeide: "Mogelijk is het niet geheel naar hun smaak, of misschien schijnt de mate hun te karig. Ik zal een grooter offer maken, en trachten het nog meer smakelijk te maken."

Den volgenden dag verzocht Abram zijne moeder, twee bokjes te bereiden, en wel met hare uiterste bekwaamheid; en ze den afgoden voor zettende zag hij toe met hetzelfde gevolg als den vorigen dag. Toen riep Abram uit: "Wee mijn vader, en dit boos geslacht! Wee hun die hunne harten neigen tot ijdelheid, en levenlooze beelden aanbidden zonder de magt om te rieken of te eten, te zien of te hooren! Monden hebben zij, maar kunnen geen geluid geven; oogen hebben zij, maar derven alle magt om te zien; zij hebben ooren die niet kunnen hooren, handen

die niet kunnen roeren, en voeten die niet kunnen gaan. Gevoelloos als zij zijn de mannen die ze gemaakt hebben; gevoelloos zijn allen die op hen betrouwen en zich voor hen nederbuigen!"

En een ijzeren werktuig grijpende, brak en vernielde hij daarmede al de afgoden op één na, en in de hand van dezen plaatste hij het ijzer dat hij gebruikt had.

Het geraas dezer verrigting bereikte de ooren van Therach, die naar het vertrek spoedde, waar hij de gebroken afgodsbeelden vond, en de spijze die Abram hun voorgezet had. In toorn en verontwaardiging schreeuwde hij tegen zijn zoon; zeggende: "Wat is dit dat gij mijne goden hebt aangedaan?"

En Abram antwoordde: "Ik bragt hun smakelijk voedsel, en zie, zij allen grepen tegelijk er naar met gretigheid, allen behalve de grootste, die, geërgerd en ontevreden over hunne gulzigheid, dat ijzer greep dat hij nu vasthoudt, en hen vernielde."

"Valsch zijn uwe woorden," antwoordde Therach in toorn; "hadden dan deze beelden den adem des levens, zoodat zij zich konden bewegen en doen zooals gij gesproken hebt? Heb ik ze niet met eigen handen gemaakt? Hoe konde dan de grootste de kleineren vernielen?"

"Waarom dan gevoellooze, magtelooze goden aangebeden?" hernam Abram, "goden die u noch helpen kunnen in uwen nood, noch uwe gebeden hooren? Verkeerd is het van u en degenen die zich met u vereenigen om afgoden van steen en hout te dienen, vergetende den Heere God die den hemel en de aarde en al wat er in is gemaakt heeft. Gij brengt schuld over uwe zielen, dezelfde schuld waarom uwe voorvaderen gestraft zijn door de wateren van den Vloed. Houd op, o mijn vader, zulke goden te dienen, opdat het kwaad niet over uwe ziel kome, en de zielen van geheel uw huis!"

En het ijzer grijpende uit de handen van den overgebleven afgod, vernielde hij dien ook, vóór zijns vaders oogen.

Als Therach deze daad zijns zoons zag, spoedde hij naar Koning Nimrod en beschuldigde Abram, zeggende: "een zoon mij vijftig jaren geleden geboren heeft zòo en zòo gedaan,—laat hem, bidde ik, vóór u gebragt worden, ter verhooring."

De Talmud verhaalt verder hoe het eindelijk er toe kwam dat Abram door de wijzen van Nimrod werd herkend, en

ten slotte zamen met zijn broeder Charan (Lots vader), die ook niet den Heer, den God van Abram met beslistheid diende, in den vurigen oven geworpen werd. Dan lezen wij:

En beide Abram en Charan werden voor den Koning gebragt, en in tegenwoordigheid van al de inwoners werhunne kleederen van hen afgenomen, hunne handen en voeten gebonden; en zij werden in den brandenden oven geworpen.

Zoo groot was nu de hitte des vuurs, dat de twaalf mannen die hen er in wierpen er door verteerd werden; maar God had ontferming over zijn knecht Abram, en hoewel de touwen die hem bonden van zijne leden afgebrand werden, wandelde hij regt op door het vuur, onbeschadigd. Doch Charan, zijn broeder, wiens hart den Heer niet toebehoorde, vond onmiddellijk den dood in de vlammen. En de dienstknechten des Konings riepen tot hun heer: "zie, Abram wandelt ongedeerd door de vlammen; de touwen met welke wij hem hebben gebonden zijn verteerd, maar hij is onbeschadigd."

De Koning wilde een zoo wonderlijke zaak niet gelooven, en zond vertrouwde ambtenaren om in den oven te zien, en toen zij de woorden van hunne ondergeschikten bevestigden, werd de Koning met verbazing bevangen, en beval zijnen ambtenaren Abram uit het vuur uit te halen. Zij waren echter niet in staat zijn bevel te volvoeren, want de tongen der vlammen sloegen in hunne aangezigten, en zij vlugtten wegens de groote hitte.

En de Koning bestrafte hen, al spottend zeggende: "haast u, haal Abram uit, anders moge hij sterven?" Maar hunne tweede poging was even vruchteloos als de eerste, en daardoor werden er acht mannen dood gebrand.

Toen riep de Koning Abram toe, zeggende: "Gij dienstknecht van den God des hemels, treed voort uit het vuur en sta voor mij!" En Abram wandelde uit het vuur en den oven, en stond voor den Koning.

En als de Koning zag dat zelfs niet een haar van Abrams hoofd door de vlam verzengd was, drukte hij zijne verwondering en verbazing uit.

"De God des hemels, op Wien ik vertrouw," sprak Abram, "en in wiens hand alle dingen zijn, heeft mij van de vlammen verlost."

En de vorsten des Konings bogen zich voor Abram,

maar hij zeide tot hen: "Buigt u niet voor mij, maar voor den grooten God des heelals, die u geschapen heeft. Dient Hem, en wandelt in Zijne wegen. Hij is magtig om te verlossen en van den dood te redden."

De Kouing zelf zag ook met vrees op Abràm, en gaf hem vele kostbare geschenken, en ging van hem heen in vrede.

Wij geven ook een paar stukken uit hetgeen de Talmud van Sodom verhaalt. Op Gen. 13 : 13: "En de mannen van Sodom waren boos, en groote zondaars tegen den Heere," teekent de Talmud aan:—

In die dagen nu waren Sodom en vier andere steden bewoond door mannen boos van handelingen, die den Allerhoogste tot toorn en verontwaardiging verwekten. Zij plantten in de vallei een fraaijen tuin vele mijlen in uitgestrektheid, eene plaats met vruchten en bloemen versierd, en met voorwerpen aangenaam voor het gezigt en streelend voor de zinnen. Derwaarts vloeiden de menschen toe viermalen in het jaar met muziek en den dans, zich overgevende aan allerlei buitensporigheden en werken van afgodsdienst, met niemand die een woord van waarschuwing of bestraffing sprak.

In hun dagelijksch leven waren zij zoo wreed als valsch, den vreemdeling verdrukkende en alle personen beet nemende die met hen in aanraking kwamen. Als een handelaar hun stad binnenkwam plagten zij zijne goederen òf met geweld òf door list te nemen; en als hij er tegen op kwam bespotten zij hem slechts, en dreven hem weg van de plaats.

... ...

Bij zekere gelegenheid zond Sarai haren knecht Eliëzer naar Sodom, om naar den welstand van Lot en zijn gezin te vernemen. Toen hij de stad inkwam zag Eliëzer een Sodomiet vechten met een vreemdeling dien hij bedrogen had, en die, naar Eliëzer loopende, hem om hulp smeekte.

"Wat doet gij dezen armen man," zeide Eliëzer tot den Sodomiet; "schaam u zoo te handelen met een vreemdeling in uw midden!" En de Sodomiet antwoordde: "Is hij uw broeder? Wat gaat onze twist u aan?" En een steen opnemende sloeg hij Eliëzer er mede op het voorhoofd, doende zijn bloed vrij vloeijen in de straat. Toen de Sodomiet het bloed zag, kreeg hij Eliëzer beet, roepende: "Betaal mij mijn fooi als een bloedzuiger; zie, ik heb u van dit

onzuiver bloed bevrijd; betaal mij dadelijk, want zulks is onze wet."

"Wat?" riep Eliëzer, "gij hebt mij verwond, en moet ik u er voor betalen?" Dit weigerde Eliëzer te doen, en de Sodomiet liet hem voor het gerigt brengen, en daar voor den regter herhaalde hij zijn eisch om een fooi.

"Gij moet den man zijn fooi betalen," zei de regter, Eliëzer toesprekende, "hij heeft u bloed gelaten, en dit is onze wet." Eliëzer betaalde het geld, en toen den steen opnemende gaf hij den regter een zwaren slag er mede, en het bloed spoot uit in een langen stroom.

"Daar," riep Eliëzer, "volg uwe wet en betaal mijn fooi aan dezen man; ik wil het geld niet hebben;" en hij verliet de geregtszaal.

Bij een andere gelegenheid kwam er een arm man binnen Sodom, en daar elkeen weigerde hem voedsel te geven, was hij bijna van honger omgekomen, toen Lots dochter hem bij geval tegenkwam. Vele dagen lang onderhield zij hem, hem brood brengende zoo dikmaals zij voor haren vader ging water halen. De lieden der stad, ziende den armen man nog levende, verwonderden zich zeer hoe hij het overlegde zijn leven te onderhouden zonder voedsel; en drie mannen stelden zich als een wacht om zijn gaan en doen te bespieden. Zij zagen Lots dochter hem brood geven, en haar grijpende bragten zij haar voor de regters, die haar vonnisden om te sterven door verbranding, en die straf werd aan haar voltrokken.

Eene andere jonge maagd, die een armen vreemdeling hielp, werd met honig besmeerd, en overgelaten om door de bijen doodgestoken te worden. Om zulke daden werd Sodom en hare zustersteden door vuur van den hemel verwoest, en alleen Lot en zijn gezin door God gespaard uit liefde jegens zijn knecht Abraham.

Omtrent Ismael lezen wij o. a. in den Talmud:

Ismael, de zoon van Hagar en Abraham, hield veel van de jagt en van uitspanningen in het veld. Hij droeg altoos zijn boog met hem.

En bij eene gelegenheid, als Izaak omtrent vijf jaren oud was, mikte Ismael met zijn boog naar het kind, roepende: "Nu ga ik u schieten." Sarai was getuige van deze daad, en beducht om het leven van haren zoon, en afkeerig van het kind harer dienstmaagd, bragt zij vele klagten tot Abraham over hetgeen de jongen deed, en drong bij hem

aan om beide, Hagar en Ismael, van zijn tent weg te zenden, en ze te sturen naar eene andere plaats om te wonen.

... ...

En het geschiedde na vele jaren, dat Abraham, toegevende aan een verlangen dat hem al lang gaande hield, besloot zijn zoon te bezoeken, en Sarai van zijn voornemen kennis gevende, begaf hij zich alleen op reis op een kameel.

Hij bereikte Ismaels woning omtrent middag, en vond dat zijn zoon van huis was, op de jagt. Hij werd door Ismaels vrouw ruw bejegend, daar zij hem niet kende, en die hem het brood en water weigerde waarom hij vroeg. Daarom zeide hij tot haar: „Als uw man terugkeert, beschrijf hem mijn voorkomen, en zeg aldus tot hem: ‘een oud man uit der Filistijnen land is naar onze deur gekomen gedurende uwe afwezigheid, en hij zeide tot mij, als uw man terugkeert, zeg hem dat hij den nagel moet uitnemen dien hij in zijn tent geslagen heeft, en een die meer waard is in de plaats stellen.’” Met deze woorden ging Abraham zijns weegs.

Toen Ismael thuis kwam verhaalde zijn vrouw hem het gebeurde, den man beschrijvende en zijne woorden herhalende; en Ismael wist dat zijn vader hem bezocht had en met minachting behandeld was. Om deze oorzaak scheidde Ismael van zijne vrouw, en trouwde eene jongedochter uit het land Kanaan.

Zoowat drie jaren daarna bezocht Abraham weer de tent zijns zoons, en andermaal was zijn zoon weg van huis; maar deszelfs vrouw was vriendelijk en gastvrij, en smeekte den vreemdeling, dien zij niet kende, om van zijn kameel af te stijgen, en zette hem brood en vleesch voor. Daarom zeide hij tot haar: „Als uw man terugkeert, beschrijf hem mijne gedaante, en zeg: ‘deze oude man is tot u gekomen uit het land der Filistijnen, en hij heeft u deze boodschap gelaten: de nagel dien gij in uwe tent gedreven hebt is goed en waardig, zie dat hij behoorlijk in waarde wordt gehouden;’” en Ismael en zijn gezin gezegend hebbende, keerde Abraham terug naar zijn huis.

Toen Ismael terugkwam was hij zeer verblijd de boodschap zijns vaders te vernemen, en hij dankte God voor eene goede en waardige huisvrouw, en na eenigen tijd bezocht hij en zijn gezin Abraham, en bleef vele dagen bij hem in der Filistijnen land.

Toen Abraham hier zes en twintig jaren gewoond had, vertrok hij met al zijn gezin en zijne bezittingen naar Bear Scheba, nabij Hebron. Hier plantte hij een bosch en bouwde groote huizen, die hij altoos open hield voor de armen en behoeftigen. De hongeringen kwamen vrij binnen, en genoten voedsel naar hun lust, en degenen die behoeftig waren werden mildelijk voorzien van levensbehoeften. Als eenige der dankbaren Abraham zocht te danken voor zijne weldadigheid, zoo antwoordde hij hun: "brengt Gode uwen dank toe. Den Eeuwige, die alle dingen geschapen heeft, behoort alles toe dat wij ontvangen; door zijne milddadigheid worden wij gevoed en gekleed."

De hongerigen te voeden, de naakten te kleeden, de ongelukkigen vriendelijk toe te spreken, regtvaardig te handelen jegens alle menschen, en altoos dankbaar te zijn jegens den Eeuwige, vormde de artikelen des geloofs naar welke Abraham zijn leven inrigtte.

J.

(Wordt Vervolgd).

Oude en Nieuwe Zeden.

DOOR

J. BRESTER, Az.

'k Ben geen vechter voor 't verleden,
En een zielsvriend van 't vandaag;
Doch ik zie niet altijd laag
Neer op ouderwetsche zeden:
Enkle zijn er van dat slag,
Die ik meer dan nieuwe mag.

Oudtijds, gingt ge soms uit eten,
Vondt ge keus in overvloed,
Deedt gij u eens regt te goed,—
Ieder wou het gaarne weten:
Ieder graag het blijken liet:
"'k Heb het alledag zoo niet."

Zag men 't keurig tafellaken,
Hollandsch kostbaar, rein en net,—
Nimmer bleef 't onopgelet,
Ongeprezen door wie spraken :
Schotel was er, schaal noch glas,
Die geen lofspraak waardig was.

Was het ruim of schraal te noemen,
Uitgehaald of familjaar,—
Altijd vond men hier of dáár
Stof tot prijzen en tot roemen.
Wat slecht uitgevallen was,
Vond èn troost èn raad van pas.

O hoe blonk van vreugde en drokte
Dan der gastvrouw blij gelaat !
" Gaat wel alles rond wat staat ?
Niets vergeten, niets dat hokte ?
Eet wel elk van al genoeg ?"
Woord en blik en houding vroeg.

Hadt ge reis uw glas vergeten,
Deed er één een muizenmaal,
Geen bescheid aan 't ruim onthaal,—
't Werd er heel beleefd verweten.
Wie zich lange nooden liet,
Die was ziek, of 't smaakte 'm niet.

En dan later lied en zangen,
En een toast bij ieder glas ;
Of, terwijl een dichter las,
Sluiks een kus op buurvrouws wangen ;
Eén gaaft ge ieder wijfje er meê :
Mooije meisjes dikwijls twee.

Maar kom nu eens met die dingen
In je onnoozelheid aan boord !
't Is : " Hij weet niet hoe het hoort—
Niet althans in onze kringen."
Wie verraadt dat hij geniet,—
Neen, hij kent zijn wereld niet.

Ja, de zaal nog moogt ge prijzen,
Ril van kou ook bij die stof;
Maar dan basta met uw lof,
Of ge zoudt te klaar bewijzen,
Dat de weelde van den disch
U geen alledaagsche en is.

" Rondgaan!" moest in vroeger dagen
Alles wat ter tafel kwam,
't Zij men voor zich zelf wat nam,
Of voor buurtje zorg moest dragen.
't Was gevlei, geprijs, genood,
Thans is alles dagelijksch brood.

" Wil meneer gediend ook wezen!"
Vraag een lummel van een knecht:
Voelt de kerel wat het zegt,
Wild en wijnen, uitgelezen,
Aan te bieden met gebaar,
Of het brood en water waar!

En de gastvrouw? Zal niet wagen
Haar te kennen in den kring:
't Is haar zeker te gering,
Voor heur vrienden zorg te dragen.
Zelve als gast ziet ze alles aan,
En laat stil de zaken gaan.

Zie daar zit ik! veel te praten,
Luid te spreken is pedant.
'k Doe 't ter linker- regterhand;
Maar ik moet het daarbij laten,
Want de buur aan de overzij
Spreekt mij aan noch hoort naar mij.

'k Heb iets geestigs soms gelezen,
Dat me op hart en lippen ligt;
Of schreef (erger!) een gedicht,
Dat misschien gepast zou wezen;
Of een liedje dat wel klinkt,
Als men 't zoo met velen zingt.

Spaar je wijsheid! Hoû je schuchter!
Schrijf je liedjes voor 't gemeen!
Toast of grap,—verspil er geen:
Wie is vrolijk en toch nuchter?
Blij zijn, dankbaar voor 't onthaal
Past niet bij een deftig maal.

En berekend op sekonden
Dringt de gember tot u door,
Met "de rijtuigen staan voor!"
En de feestvreugd is verzwonden.
En ge buigt en groet en staat,
Doet uw mantel om...... en gaat!

Och, geleerde maatschappijen,
Geeft als prijsstof eens, en vraagt
Wat de pret heeft weggejaagd,—
't Regt pleizier van vroeger tijden;
Waarom boert noch jok ons streelt,
En de feestdisch ons verveelt.

Winden we om de zaak geen doekje,
Ja, te regt wijt m' ons misschien
Dat we wijs zijn bij de liên,
Mal zijn...... enkel om een hoekje,
Wijl thans de eerste burgerpligt
In 't "fatsoenlijk wezen" ligt.

Dat wij meer zien op "betamen,"
Dan op dat "wat wezen mag,"
Dat wij scherts en jok en lach,
Als beneden ons, ons schamen,
Angstig duchtende misschien,
't Aapje ons uit den mouw zal zien.

Als we rijker willen wezen,
Braver, wijzer, naar den schijn,
Dan we wel en waarlijk zijn,
Laten we in ons hart niet lezen,
En, hoe velen om ons heen,
Zitten we elk, helaas, alleen!

Vrienden van den ouden stempel,
De oude pret, laat haar begaan!
Rijgt haar 't nieuw korset niet aan;
Gij verjaagt ze van uw drempel!
Maar vertoont u dan altijd,
Hollandsch rond, zooals ge zijt!

Tante Louise.

't Was schemeravond.

Mijn zuster Dora had de piano geopend en zong tante Louise's lievelingslied.

Home, sweet home! klonk het door de kamer. Dora had een lieve, gevoelvolle stem en liet het eenvoudige Engelsche liedje eenvoudig tot zijn regt komen.

Tante Louise leunde in haar leunstoel achterover en staarde droomerig voor zich uit naar buiten, waar alles in een vreedzaam halfduister was gehuld.

't Was duidelijk, dat zij niet door 't venster keek om den enkelen voorbijganger, die langs de stille gracht kwam, waar wij woonden, te bespieden, maar dat zij in de mijmeringen verdiept was, waarvoor het kalme schemeruur bijzonder geschikt schijnt te zijn.

Tante Louise... eigenlijk was zij onze tante niet. Zelfs behoorde zij volstrekt niet tot onze familie. Wie was ze dan?

Tante Louise was de boezemvriendin onzer grootmoeder geweest. Op de kostschool hadden zij elkander leeren kennen. De vriendschap, dit de twee nufjes toen onder betuigingen van eeuwige trouw en onveranderlijke genegenheid hadden gesloten, bleek later hechter te zijn dan dikwijls het geval is met zulk een jeugdige vriendschap, eerst

zoo vurig, daarna zoo snel verkwijnend. Toen onze grootmoeder gehuwd was en een aantal kleine krulkopjes haar de handen vol gaven, kwam "tante Louise," zooals zij toen gedoopt werd, dikwijls als een goede tooverfee verschijnen met een zak versnaperingen voor haar "neefjes en nichtjes," en twee behulpzame handen voor grootmoeder. Onze moeder heeft ons dikwijls verhaald, hoe, als een der kinderen ziek was, tante Louise altijd bereid was om te helpen waar zij kon; de bezorgde moeder met een hartelijk, bemoedigend woord, de kleine zieken met een aardig vertelseltje of een afleidend spelletje. Tante Louise was bijzonder vindingrijk, waar het er op aankwam, de kinderen zoet te houden. "Louise," zeide grootmoeder soms, half lagchend, half ernstig, "je zult de kinderen nog bederven!"

Nu, eenig gevaar bestond hiervoor wel. Geen, die zulk een open oog en hart had voor kinderlijk verdriet, als tante. "Beweer toch niet," plagt zij te zeggen, "dat kindersmart niets is. Ja, in latere dagen glimlacht gij, als ge terugdenkt aan het verdriet uwer kinderjaren, en geen wonder wanneer ge wenscht, dat u nooit zwaarder rampen zullen treffen dan zulke. Maar als kind dacht ge daar niet zoo ligt over, en er zijn oogenblikken, gelukkig meestal geen uren, waarin een kind waarlijk verdriet heeft. Al zijn kindertranen ook snel gedroogd, toch zijn ze vaak bitter genoeg."

Tante Louise's medelijdend hart kwam dan ook meermalen in opstand, als een der kinderen om de een of andere zwarte misdaad in het zoogenaamde "stoute-kinderenhok" was opgesloten, en 't is wel gebeurd, dat grootmoeder haar betrapte, terwijl zij de deur van het hok voorzigtig opende en den kleinen gevangene moed insprak en door haar vriendelijke woorden den jeugdigen zondaar of zondares tot inkeer bragt, zoodat ze aan tante's hand beschaamd naar vader en moeder gingen en snikkend beloofden "het nooit weer te zullen doen!"

Eens, vertelde mijn moeder, zou er bijna groote oneenigheid ontstaan zijn tusschen grootmoeder en tante Louise, indien grootvader niet met kalmte tusschenbeide ware gekomen.

Mijn moeder, tante's naamgenoot, was ondeugend geweest, zóó ondeugend, dat haar het onteerend vonnis werd opgelegd, een vol uur in het stoute-kinderenhok

te moeten doorbrengen. De jeugdige boosdoenster ging op verschrikkelijke wijze te keer; zij snikte en schreide en bonsde met haar kleine vuistjes tegen de deur van haar kerker. Tante Louise kwam, en vernam wat er met haar petekind was voorgevallen; zij hoorde de jammerkreten van de kleine en haar hart vloeide over van medelijden.

"Maar, Anne, hoe is 't mogelijk, dat je dat kleine ding zóó wreed kunt behandelen! Zóó 'n groote misdaad heeft ze toch niet begaan!" sprak tante verwijtend.

"Je hebt goed praten, beste Louise", gaf grootmoeder lagchend ten antwoord, "maar als je zes kleine woelwaters te regeren hadt, zooals ik, dan zou je ondervinden, dat er soms groote strengheid noodig is, om dat kleine goedje 't stijve hoofdje te breken."

Tante Louise antwoordde hierop niet, maar in haar binnenste beraamde zij een snood plan, dat zij ten uitvoer wilde brengen, zoodra zij haar kans schoon zag. Toen grootmoeder even de kamer was uitgeroepen, verliet ook tante het vertrek en ging... natuurlijk naar het strafhok waar haar lief petekind zat te jammeren en te weeklagen.

"Nooit weer doen. Nooit weer doen!" snikte de berouwvolle zondares.

Tante's hart was een en al medelijden. Zij deed de deur open, 't streng gebod trotseerend. En was 't daar nog maar bij gebleven! Maar tante trok de kleine op haar schoot, kuste haar en haalde lekkers uit den zak om haar petekind te troosten. Juist kwam grootmoeder binnen. Tante, van schuld bewust, zette haar naamgenootje neer en sloot het hok, maar de wetsovertreding, waaraan zij zich had schuldig gemaakt, was niettemin ontdekt. De twee vriendinnen voerden zamen een hevigen woordenstrijd, die een vrij stormachtig karakter aannam, en alleen door tusschenkomst van grootvader had de verzoening plaats.

"Uw grootmoeder had gelijk," plagt moeder te zeggen, als zij ons dit verhaalde, "maar de indruk van een engel der vertroosting, dien tante toen in mijn benaauwde eenzaamheid op mij maakte, is mij mijn geheele leven bijgebleven."

Een engel der vertroosting... ja, dat is tante Louise

voor mijn zuster Dora en voor mij ook altijd geweest! Mijn moeder huwde op twintigjarigen leeftijd met mijn vader, die toen als dokter reeds een vrij drukke praktijk had. Tante Louise was met het huwelijk van haar petekind bijzonder ingenomen. Zij hield veel van mijn vader van 't oogenblik af, waarop moeder, blozend, hem als haar verloofde aan tante voorstelde.

"Ik mag u toch ook wel tante noemen?" had hij haar dadelijk gevraagd; "mijne Louise heeft mij al zooveel van u verteld."

"Ziet ge, kinderen," zeide tante in later tijd tot ons, "uw vader wist me hiermee dadelijk in te pakken en ook ik sprak tot uw grootmoeder: Louise zal een goed leven bij hem hebben! 't Is een goede partij voor haar, niet omdat hij een drukke praktijk heeft; geld is de hoofdzaak niet! Maar hij heeft zoo'n paar opregte oogen in zijn hoofd en ik kan 't hem aanzien, dat hij alles doen zal, om zijn vrouwtje gelukkig te maken."

Nu, gelukkig zijn mijne ouders met elkander geweest, al duurde hun huwelijksgeluk niet zoo heel lang. Toen Dora twaalf jaar was en ik tien, stierf mijne lieve moeder. Stervend had zij tante Louise aangezien, als wilde zij deze haar verlaten echtgenoot en kinderen in haar liefderijke zorg aanbevelen en tante had dien blik zeer goed begrepen. Vader was buiten zichzelf van droefheid. Met zijn vrouwtje scheen het of alle levensvreugde voor hem vergaan was. Zoo zat hij eens 's avonds in sombere gedachten verdiept en zag droevig op ons, zijn twee dochtertjes, neer, die reeds zoo vroeg de teedere zorgen eener moeder moesten ontberen. Tante trad op vader toe, legde haar hand moederlijk op zijn schouder en sprak: "Hoor eens, Anton, ik wilde graag ronduit met je spreken. Ik weet niet of je al eenige plannen voor de toekomst gemaakt hebt"—vader schudde ontkennend het hoofd—"maar anders... je weet, dat ik zooveel van Louise hield alsof ze mijn eigen kind was, laat mij nu voor haar dochtertjes zorgen en haar zooveel mogelijk de moederzorg vergoeden."

Vader was te aangedaan om een woord te spreken, maar met een dankbaren blik drukte hij tante's hand.

"Ik begin zoo zoetjes aan al een oude vrouw te worden, Anton, en ik zou niets liever willen, dan zooveel mogelijk van nut te zijn gedurende den tijd die mij nog gegeven

is. Onze lieve Louise zag mij stervend zoo welsprekend aan. 't Was of ze op mij rekende. Ik wil haar vertrouwen niet beschamen. Luister eens naar mijn plan."

Edelmoedig en zelfverloochenend als altijd, bood zij vader aan, de zorg voor het huishouden en onze opvoeding op zich te nemen. Mijn vader, bevreesd van haar goedheid misbruik te maken, hield haar alle bezwaren voor, die aan de uitvoering van haar voornemen verbonden waren, maar eindigde, op tantes aandrang, met dankbaar haar aanbod aan te nemen. Tante Louise verliet haar rustige woning, ontzegde zich die kleine gemakken, waarop haar leeftijd aanspraak mogt maken, en als wij het gemis eener moeder niet in zijn bittersten vorm hebben leeren kennen, dan zijn wij dit aan tante Louise verschuldigd. "Ik heb ze lief, die kinderen, alsof ze mijn kleindochters waren," zeide zij dikwijls, en dan welde er soms een traan in haar lieve, sprekende oogen. Dacht zij dan misschien aan dien tijd in haar leven, waarover ik haar slechts eenmaal heb hooren spreken, aan dien tijd, toen een groote smart haar ziel een wonde toebragt, die de tijd nooit volkomen heeft kunnen heelen?

Tante Louise had haar liefdesgeschiedenis, zooals zooveel "oude vrijsters," maar de hare was een zeer eenvoudige. Zij was in de blijde dagen harer jeugd verloofd geweest met een jonkman, aan wien zij zich door de hechtste banden van liefde en trouw verbonden gevoelde. Maar de dood verbreekt de sterkste banden. Door een zware ziekte werd haar verloofde aangetast, waartegenover de kunst magteloos stond, terwijl haar trouwe zorgen evenmin in staat waren hem in 't leven te behouden. De smart over zijn verlies is tante Louise nooit geheel te boven gekomen. "Stille smart is diepe smart," en daarom sprak zij bijna nooit hierover. Een enkele maal slechts heeft zij mij van haar verloofde verhaald, toen ik, zooals nieuwsgierige jonge meisjes meer doen, haar half schertsend vroeg: "Tante, waarom bent u nooit getrouwd?"

"Men kan slechts éénmaal waarlijk liefhebben, en daarom ben ik ongetrouwd gebleven," zoo eindigde zij 't eenvoudig verhaal harer liefde, en ik sloeg mijn armen om haar hals en weende met haar mede, omdat mijne vraag, in dartele scherts gedaan, zulk een droevig antwoord had uitgelokt.

Maar dikwijls, op winteravonden, als 't kagcheltje zoo gezellig snorde en wij bij elkander zaten, vroegen Dora en ik:—

"Toe, tante, vertel nog eens van uw Franschen officier!"

Dan begon tante Louise te vertellen van den Franschen tijd, en haar oogen flikkerden van verontwaardiging als zij over Napoleon sprak. Zij werd bijna ernstig boos, als wij, om haar te plagen, hem een genie, een groot man noemden. "Iemand, die zooveel kwaad op zijn geweten heeft, is geen genie en evenmin een groot man," luidde haar beslist oordeel. "Ik koesterde dan ook een fellen haat tegen alle Franschen," verhaalde zij. "Maar wat wil het noodlot! Mijn ouders zouden een Franschen officier ter inkwartiering krijgen. Ik was toen een 'opgewonden standje' van zestien jaar, en ondanks mijn gloeijenden haat was ik brandend van nieuwsgierigheid, hoe onze tijdelijke huisgenoot zijn zou. Ik verdiepte mij in allerlei voorstellingen omtrent zijn persoon, en toen hij voor 't eerst bij ons zou komen, besteedde ik een beetje meer zorg aan mijn toilet dan gewoonlijk. Het etensuur had geslagen en de officier verscheen. Mijn ouders ontvingen hun opgedrongen gast zeer voorkomend, en de Franschman, met die losheid en gemakkelijkheid in manieren, welke aan zijn natie eigen is, zat aan tafel zoo gezellig te redeneren, alsof wij hem al sinds jaren gekend hadden. Ik kon mijn oogen haast niet van hem afhouden. Wat was hij knap! Hij was nog zeer jong en een zeer fijne moustache versierde zijn bovenlip En wat klonk dat aardig, als hij mij zoo in 't fransch toesprak! Hij was toch heel wat beleefder, dacht ik, dan de jongelui, die ik kende en die mij nog een veel te jong schaap vonden om veel notitie van mij te nemen. Hij daarentegen was een en al galanterie; hij roemde mijn uitspraak en mijn vlugheid in 't spreken (nu, ik verzeker u, dat ik ook mijn beste beentje vooruit zette); kortom, toen wij van tafel opstonden, was ik smoorlijk op hem verliefd. Hoe aardig, dacht ik, om ook eens verliefd te zijn! Wat had ik daar al dikwijls naar verlangd, als ik in romans van liefde las! Of het voorwerp mijner liefde mijne genegenheid beantwoordde, daar bekommerde ik mij niet veel over. Maar stel u mijn verrukking voor, toen hij mij een paar dagen later, onder een stortvloed van galante woordjes een fraaijen ruiker aanbood. Hij had meenen te bemerken dat ik een groote liefhebster van bloemen was.

"Het Fransche officiertje, die zeer goed zag hoe aardig

ik zijn attenties vond, ging voort met zich zoo aangenaam mogelijk voor te doen. Eens gaf hij mij ongemerkt een geparfumeerd briefje in de hand. Ik vlugtte haastig naar mijn kamertje om het briefje te lezen, waarin mij alle mogelijke deugden werden toegekend, en dat eindigde met de verzekering zijner opregte liefde. Enfin, 't was een volkomen minnebrief. In mijn verrukking hierover, liep ik dadelijk naar mijn moeder, om haar het briefje te laten lezen, want ik achtte mij verpligt haar deelgenoot van mijn zoet geheim te maken. Mijn moeder evenwel scheen niet zoo verrukt te zijn als ik verwacht had. Zij zeide niet veel, maar toen mijn tante uit Haarlem den volgenden dag bij ons kwam, vroeg zij voor mij belet om eenige weken bij haar te mogen logeren. Ik was woedend, en veroordeelde, in mijn droefheid over de wreede scheiding, mijn lieve, zachte moeder als een vrouwelijke beul. Hoe ik er later om gelagchen heb en haar wijsheid heb bewonderd, die geen ellenlange preek over mijn meisjesdwaasheid ging houden, maar eenvoudig op radicale wijze er een einde aan maakte! Ik schreef aan mijn geliefde, met behulp eener dictionnaire, een langen, aandoenlijken franschen brief en ontving een wanhopig schrijven van hem terug, maar sedert heb ik niets meer van hem gehoord. Toen ik uit Haarlem terugkwam was mijn officiertje vertrokken.

"Tot mijn schande moet ik bekennen, dat mijn smart reeds gelenigd was. Ik maakte er mijzelf een bitter verwijt van, en schold mijzelf uit voor ongevoelig in vergelijking van die romanheldinnen, die in een geval als 't mijne zouden wegkwijnen van verdriet. Ik kwijnde in 't geheel niet weg, en zelfverwijt greep mij aan, als de spiegel mijn frisch, blozend gelaat weerkaatste, waarop niet de geringste sporen van verdriet te ontdekken waren.

"Dit is nu de historie van den Franschen officier," zoo besloot tante Louise haar verhaal, en haar oogen, die jong bleven bij 't grijzen der haren, tintelden van scherts.

Aan dit alles dacht ik toen ik in 't rustig schemeruurtje haar lief, eerwaardig gelaat aanschouwde, en mijn zuster Dora voor de piano zat en zong:

Home, sweet home!

Dora hield op met zingen en trad op tante toe, die haar met een vriendelijk lachje dankte voor het zingen van haar lievelingslied.

"Als ons tehuis werkelijk een *sweet home* voor ons is, dan hebben wij 't u te danken!" fluisterde Dora, en kuste haar teeder.

Drie jaren daarna zong Dora hetzelfde lied, maar onder geheel andere omstandigheden. Dora was sedert twee jaren gelukkig gehuwd; zij had ons huis, onze stad zelfs, verlaten, om den man harer keuze te volgen, die in een stadje, ver van onze woonplaats verwijderd, een fabriek had.

De reis daarheen ging met vele moeijelijkheden gepaard, zoodat tante Louise niet aan haar hartewensch kon voldoen om Dora als jonge vrouw en moeder in haar eigen woning te zien.

Na Dora's vertrek was tante langzamerhand verminderd. Haar opgewektheid en levenslust waren dezelfde gebleven, maar haar krachten namen af. Een enkele maal, in een zwaarmoedige bui, gebeurde het wel eens, dat zij met weemoed het grijze hoofd schudde en zeide: "Niet alleen dat ik niet naar Dora kan gaan, maar misschien zal ik haar kindje ook nooit zien."

Hoe groot was dus haar vreugde toen er een brief van Dora kwam, waarin zij schreef dat haar man wegens handelszaken voor eenige weken op reis moest, en zij in dien tijd met haar kindje bij ons wilde komen logeren.

Tante schreide van blijdschap toen zij Dora weêrzag en haar kindje op den schoot nam, het kuste en allerlei zoete naampjes gaf.

Op tantes uitdrukkelijk verzoek moest Dora haar lievelingslied nog eens zingen, zooals in de dagen van vroeger, toen Dora zich nog geen *sweeter home* gekozen had, zooals tante Louise schertsend zeide.

Toen het lied geëindigd was, stond tante op om naar haar kamer te gaan. Dora had haar kindje op den schoot genomen en was bezig het uit te kleeden.

"Geef mij nog eens even je kleinen kleuter bij mij. Wat een lieve oogjes, hè! Hij lijkt op zijn moeder!" En zij kuste het kleine wichtje en liefkoosde en suste het, terwijl Dora met moederlijke bezorgdheid in haar blik, dit tooneeltje aanschouwde, want tante Louise beefde sterk en de jonge moeder vreesde dat haar lieveling zou vallen.

Ongedeerd evenwel kreeg zij haar kindje terug.

Tante Louise was dien avond zeer afgemat. Toen ik haar bij 't uitkleeden behulpzaam was, zeide zij:

"Kindlief, ik ben toch zoo moe, dat ik wel een week achtereen zou kunnen slapen, geloof ik. Als ik nu eens in slaap viel en niet meer wakker werd! Dat zou een kalm sterven zijn!"

"Tantelief," riep ik, en kuste haar, "wij kunnen u niet missen, u, onze tweede moeder!"

Zij glimlachte weemoedig.

"Niet, dat ik het bepaald zou wenschen," ging zij voort, "maar anders... ik heb mijn tijd gehad, en heb geen reden tot klagen. Als men over de vijf-en-zeventig is, dan is de rest toegift. Nu, lieve, wel te rusten! Ik zal wel heerlijk slapen!"

Den volgenden morgen, toen wij bij tante Louise's bed kwamen om haar te wekken, lag zij daar stil en onbewegelijk, met denzelfden lieven glimlach op 't gelaat, waarmede zij mij goeden nacht had gewenscht, helaas, voor 't laatst!

Zij was voor goed ingeslapen, haar dood was zacht geweest.

Gezegend zij haar welverdiende rust!

—*Eigen Haard.*

De eerste Katoenplanter aan de Kaap.

Menigeen die in de laatst verloopen weinige jaren een of andere plant of dier uit Europa invoerde verbeeldde zich de eerste te zijn die in dat opzigt wat deed ter vermeerdering onzer hulpbronnen. En toch, indien men de jaarboeken der Kolonie naslaat blijkt het, dat ook hier menigmaal koning Salomo's bewering, dat er niets nieuws onder de zon is, kan worden toegepast.

Sedert eenige jaren sukkelt men in onderscheidene Westelijke distrikten aan het planten van den olijfboom. Slechts weinigen weten dat de oude Hollanders reeds meer dan twee honderd jaar geleden hetzelfde deden en hun streven om de olijf hier inheemsch te maken met taaije volharding jaar na jaar volhielden. Commandeurs Hackius, van Brengel en vooral de Van der Stell's deden dat, gelijk onderscheidene hunner voorgangers dat reeds vóór hen hadden gedaan. Maar zij allen oogstten teleurstelling op teleurstelling. Somtijds vielen de olijven af voordat zij rijp waren, en zelfs in de beste seizoenen waren zij uiterst klein en van weinig waarde.

Thans wordt op twee plaatsen te Newlands met goed gevolg hop gekweekt, en koestert men de hoop dat de Kolonie na verloop van weinige jaren in staat zal zijn niet alleen hare eigene bierbrouwers van in het land zelf gekweekte hop te voorzien, maar ook een aanmerkelijke hoeveelheid te kunnen uitvoeren. En toch Simon van der Stell kweekte hetzelfde produkt in denzelfden omtrek tegen het einde der 17de eeuw aan, maar kwam teleurgesteld uit.

Dezelfde Commandeur trachtte het Kaapland te verrijken met rijstvelden en cassava plantages, zoowel als met allerhande Europeesche en Indische boomen. Trouwens, dat hij een ijverig boomplanter was is een zaak van algemeene bekendheid. Maar dat hij de eerste koloniale wolboer was, dáárvan wordt zelden of nooit melding gemaakt. Doch dat hij het wat is onmiskenbaar. Hij voerde althans merinorammen uit Spanje in om onze Kaapsche schapensoort in een wolgevend ras te veranderen.

Dat òf hij òf een zijner voorgangers òf opvolgers ook aan de katoenkultuur iets deed is mij niet gebleken. De Hollanders moeten het Kaapsche klimaat en den grond daartoe als al te droog, en welligt teregt, hebben beschouwd. Maar dat geeft den wakkeren ouden heer Samuel Cawood nog niet het regt zich te vleijen met het denkbeeld, dat hij de eerste Zuid Afrikaansche katoenplanter is. Er waren groote mannen in Griekenland vóór Agamemnon, en er waren katoenplanters aan de Kaap vóór den Grahamstadschen patriarch. Wie de allereerste was is moeijelijk te zeggen; doch uit Lichtenstein's "Reizen in Afrika" vernemen wij, dat zich reeds meer dan *tachtig* jaar geleden een katoenveld aan de Paarl bevond, behoorende aan een Duitscher, Meijer geheeten. Zijn mededeeling daaromtrent is interessant genoeg om in haar geheel te worden overgenomen, vooral daar zij ons te gelijk eene aanschouwelijke voorstelling geeft van de Paarl zooals dat schoone dorp zich destijds aan den beroemden reiziger voordeed. Zij luidt als volgt :—

Het dorp *Paarl* bestaat uit eene enkele lange straat van omtrent *vijftig huizen*. De wijde tusschenruimten echter, die er tusschen de huizen zijn, maken, dat deze straat de lengte van een klein half uur heeft. Zij loopt langs de geheele Oostelijke schuinte van den *Paarlberg*, uit welks rijke bronnen de inwoners hunne wijnbergen en tuinen drenken, en dicht bij dezelve, niet ver zijdelings af, vloeit de *groote Bergrivier*, die het *Paarl*-district van het dal *Josafat* zoo wel als van *groot*- en *klein Drakenstein*

scheidt. De rivier heeft te weinig val en derzelver stroom wordt, bij eenen zwaren winterregen, te sterk, dan dat haar water, bij den akkerbouw en het tuinieren, zou kunnen te stade komen. Evenwel heb ik, twee jaren later, bij mijn laatste bezoek te *Paarl*, eenen aanleg gezien, die, als de eenigste in zijne soort in het geheele Zuidelijk gedeelte van *Afrika*, waardig is vermeld te worden. De rivier breidt zich namelijk, op zekere plaats achter het dorp, zoodanig uit, dat zij eene zeer aanzienlijke breedte krijgt, terwijl zij, bij laag water en dus gedurende den ganschen zomer, in het midden een eiland vrij laat, dat reeds lang, uit hoofde van deszelfs vruchtbaarheid, beroemd was, doch van hetwelke men, wegens de overstroomingen, die er des winters plaats grijpen, geene partij kon trekken. Dit eiland nu heeft een inwoner van *Paarl*, met name MEIJER, uit den omtrek van *Frankfort aan den Mein* geboortig, door zeer goede en met verstand aangelegde dammen en sluizen, met en benevens den eenen arm van den stroom en de geheele lengte van den oever aan deze zijde, als het ware, der rivier ontroofd en met zijnen tuin, die van de landstraat af tot hier toe strekt, vereenigd. De rivier is geheel en al in haar Oostelijk bed beperkt geworden, terwijl men derzelver Westelijken arm in een grooten vijver, die zich midden in den tuin bevindt, herschapen heeft. Ofschoon deze man het ongeluk heeft gehad, van, midden in zijn werk, door eene overstrooming, die in een ongewoon jaargetijde uitbrak, gestoord te worden en daardoor een aanmerkelijk gedeelte van zijne met vele kosten aangelegde dijken verwoest te zien, liet hij zich nogthans daardoor niet afschrikken, maar bragt hij veel eer zijne werken tot eene vastheid en hoogte, die hem tegen de woede van den stroom volkomen beveiligde. Door middel der gelegde sluizen bevond hij zich in staat, om het water van de rivier, in allerlei strekkingen, over zijne velden te leiden, en hij bevond het land zoo vruchtbaar, maar inzonderheid zoo gunstig voor het aankweeken van de boomwolplant (katoen), dat hij hoopte, binnen acht of tien jaren, al de kosten, die hij er aan besteed had, weer te zullen hebben overgewonnen.

Kan de "oudste ingezetene" van de Paarl den lezers van het *Tijdschrift* niet vertellen wat er van Meijer's katoenveld is geworden?

H.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 74.—APRIL 1886.

PAARDENSPRONGRAADSEL.

Ingezonden door den heer J. H. te O.

aan ;	Wel	kaars	het	da	niet	tal	een
Elk	weet	Maar	waar ?	jen	kan	dlijk	nen
nu	na	klaar,	Het	ze	sen	op	de
jes	al-	ge	blij	Gij*	drie	ke	kaar
nu	ge	daar	ker	o	vend	laar.	weer
jes	kaars	ver	daan.	eens	kunt	ke	re
eer	Noem	zes	die	re	Maak.	uit	En
tien	kaars	de	dan	ge	steek	goed	naar !

* Gij is het eerste woord. In het raadsel is ook eene vraag die men beantwoorden moet.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Mei- en Junij-raadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk of zooveel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Tot 1 Mei worden nog oplossingen verwacht van de vraagstukken loopende over het eerste kwartaal dezes jaars. Hoe meer antwoorden hoe aangenamer.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Als dit nommer van het *Z. A. Tijdschrift* in handen van onze lezers komt, zal het Parlement geopend zijn. Het lust ons niet vooraf te gissen hoe groot het tekort in 's lands kas zal zijn, waarvoor voorziening gemaakt moet worden; ook niet welke nieuwe belasting de Regering denkt op te leggen; maar dat er een groot tekort aangekondigd zal worden en dat dit uit nieuwe belasting moet gevonden worden, is waarschijnlijk. Zal er, terwijl dit zoo is, in deze sessie aan gedacht kunnen worden om een Minister van Landbouw aan te stellen? Wij voor ons zijn altijd van gevoelen geweest en zijn het nog, dat een Departement van Landbouw voor deze Kolonie onmisbaar is; en meenen dat, indien wij zulk een Departement een twintig jaren vroeger gehad hadden, onze toestanden thans niet zoo bedroevend zouden zijn. Onze landbouw en nijverheid zouden dermate ontwikkeld zijn dat wij beter ons zelven konden helpen dan nu, en niet zoo afhankelijk van het buitenland zijn als de customs-opgavenin de *Gazette* van 2 Februarij j.l. aantoonen. Iemand die de bedragen van ingevoerde goederen in een kwartaal (het laatste van 1885) aandachtig naleest, moet, het kan niet anders, ten volle overtuigd worden, dat wij gedurig meer achteruitgaan. Wij spreken hier niet eens van weeldeartikelen maar van produkten en goederen die wij zelf dienden te winnen en te fabriceren. Leest men b.v. dat in drie maanden alhier £19,394 aan bier, £19,973 aan brandewijn, £3,321 aan wijn d.i. £42,688 aan uitlandschen drank ingevoerd werd, terwijl onze eigen wijnhandel zoo goed als geruïneerd is; vinden wij verder onder het hoofd tabak en cigaren een losse £13,000, boter en kaas £25,000, lekkergoed £12,000, stevels ens., £35,000, blikjesvleesch £8,000, koren £40,000 en mielies £16,000, om anderen niet te noemen, dan weten wij waarlijk niet meer hoe wij het hebben. Of wij dan denken dat een Minister van Landbouw en nijverheid—want dit woordje nijverheid behoort er aan toegevoegd te worden—hierin zoo maar voetstoots ver-

andering zal brengen? Dat niet; maar dat onze toestanden anders kunnen en behooren te zijn, en dat een Departement als bovengenoemd daar veel aan kan doen, staat bij ons vast. Tekort of geen tekort—en dit wilden wij zeggen—zonder een Departement van Landbouw en Nijverheid kan de Kolonie onmogelijk langer voortsukkelen.

ONZE WIJNBOUW.

Alhoewel men van geen nieuwe ontdekkingen van met phylloxera besmette wijngaarden hoort, blijven de vooruitzigten voor onze wijnboeren even donker als ooit. Brandewijn haalt thans van £7 tot £8 den legger, en wijn (oude van het vorige jaar) naauwelijks £2. Dat is om bij de kleine maat te rekenen, zoo wat 2 pence voor een bottel brandewijn en ½ penny voor een bottel wijn! Goed te verstaan, dat is niet waarvoor de kantien- en bottelstorehouder het verkoopt; maar dat is de prijs dien de wijnboer krijgt.

De wijnbouwer die zijn plaats *betaald* heeft, moge, in afwachting van betere tijden, een sukkelend bestaan voortslepen; de man die zijn koopschat verinteresseert, kan het op den duur onmogelijk houden. Wordt er dus op de een of andere manier geen buitenlandsche markt gevonden, en gebruiken banken en kamers geen consideratie, dan vreezen wij het ergste.

In het buitenland legt men zich evenwel ook meer en meer op den wijnbouw toe, zooals uit onderstaande berigten blijkt; en dus staan de kansen daar volstrekt niet zoo gunstig meer als voorheen.

De lage graanprijzen zullen hun invloed ook gaan uitoefenen op den *wijnbouw*. In Zuid Rusland bevordert de Russische Regering den wijnbouw aldaar op alle mogelijke manieren, wijl 't verbouwen van druiven, zelfs bij de lage wijnprijzen voordeeliger is dan 't verbouwen van granen. En thans is ook uit Portugal gemeld, dat de gunstige uitkomsten van den wijnbouw in het laatste jaar talrijke grondeigenaren genoopt hebben zooveel mogelijk wijnstokken te planten. Reeds in December is door velen daartoe overgegaan. Voor Duitschland [voor de Kaapkolonie voegen wij er bij.—Red.], welks wijnbouw tot bepaalde streken beperkt is, zijn deze tijdingen allesbehalve aangenaam, want Zuid Rusland en Portugal zullen nu gaan concurreren — — — — — — en 't is toch vrij wel onmogelijk om alle concurrentie te vernietigen of dood te verklaren.

In *Californië* maakt het telen van ooft en druiven met elk jaar groote vorderingen. Reeds thans produceert Californië meer wijn en oranje-

appelen (limoenen) dan eenige andere Staat van Noord Amerika. Het aantal wijnbouwers bedraagt ongeveer 4000, die te zamen ongeveer 100,000 acres met wijnstokken beplant hebben. Naar gelang van deugdelijkheid en ligging bedraagt de prijs van één acre (½ morgen) £25 à £50.

De *W. Times* heeft een paar artikeltjes gehad over het verbouwen van katoen. Terwijl een correspondent betoogt, dat het op den duur wel betalen zal, zegt een ander dat hij er niets dan schade bij geleden heeft. Het klimaat is te wisselvallig en de kosten zijn te hoog, zegt hij. "Als een Amerikaansche boer 6d. per pond ontvangt, is hij er beter aan toe dan de Afrikaansche boer die 8½d. per ℔ zou krijgen. De Amerikaansche boer betaalt aan kosten een *farthing* en de Afrikaansche 3d. per ℔." Ligt de fout ook vooral niet, vragen we op onze beurt, aan de verkeerde naturellen-politiek die men hier volgt? Neem Natal tot voorbeeld, een land dat krioelt van Kaffers, daar zijn niet minder dan 30,000 Indische Koelies ingevoerd om het werk der Kaffers te verrigten. Rekent men nu met hoeveel kosten dat invoeren van overzeesche arbeiders gepaard gaat, dan verwondert het niemand dat op die wijze geen katoen- of andere bouw beloonen kan.

Reeds vroeger wezen we er op dat ons land wel geschikt is voor de hopteelt. Tot ons genoegen zien we in een tijdgenoot dat de hopvelden nabij de brouwerijen te Nieuwland goed beantwoorden. Dat is een stap in de regte rigting. Graaf de Montmort, die met veel moeite en kosten allerlei proeven genomen heeft en nu zoowel geslaagd is, verdient den dank van allen die den vooruitgang van het land op 't hart dragen. Het is te hopen dat de dag niet meer ver is dat er geen handvol hop meer behoeft *ingevoerd* te worden. Mogten onze brouwerijen nu ook maar niets anders dan *Koloniale* garst gebruiken; maar daaraan scheelt nog heel wat, zie maar eens hoeveel mudden er jaarlijks ingevoerd worden. En waarvoor? daar het bij analyse te Londen gebleken is dat Koloniale garst net zulk goed mout geeft als Engelsche. Kunnen de graanboeren met de brouwers geen overeenkomst treffen voor de leverantie? Maar zoo zijn onze toestanden!

De Ed. heer Lourens v. d. Bijl heeft aan een paar Koloniale bladen het een en ander omtrent zijn bevindingen in Australië geschreven. ZEd. zegt dat er aan onze boerderij nog heel wat ontbreekt; maar dat het goede land dat wij bewonen wel de proef met anderen kan doorstaan. Dat is van ouds af onze overtuiging. Wij vertrouwen dat ZEd. met een schat van kennis verrijkt in welstand onder ons mag terugkeeren; en dat die kennis zijn vaderland te stade zal komen.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Eenig Gouvernement dat Landbouw en Veeteelt niet als hoofdzaak behandelt, moest dadelijk aftreden. Aldus lezen wij in " Landman's overdenking," voorkomende in het te Philippolis verschenen proefnommer van *De Zuid Afrika Burger.*

— Met elk jaar neemt de teelt van *champignons* in Frankrijk toe. In Parijs alleen zijn thans ongeveer 300 champignon-telers, met een dagelijksche opbrengst van 25,000 kilogr. (25 ton), ter waarde van £450,000 per jaar.

— *Engelsche troshaver* wordt op het vaste land van Europa veel verbouwd en algemeen geroemd; of *onze* graanboeren ze kennen is ons onbekend.

— Dr. Brummer, te Kappeln, behandelt de kwestie op welken leeftijd runderen gemest moeten worden, en herinnert aan proeven, in dat opzigt gedaan ter vetvee-tentoonstelling te Chicago. Het beoordeelings-comité van deze tentoonstelling eindigde zijn verslag met deze woorden: " Wij kunnen den fokkers niet dringend genoeg aanraden, het kalf na de geboorte ruim te voeden en al hunne aandacht te wijden aan de zoo belangrijke vroegrijpheid. De gegevens, waarop onze bekrooningen steunen, bewijzen duidelijk, dat groote geldelijke resultaten door den fokker slechts verworven kunnen werden, als hij zijne dieren op een leeftijd van niet hooger dan 2 jaren voor de markt rijp heeft. Op grond van langdurige ervaring en berekening kunnen wij ons daarmee volkomen vereenigen.

— In een Duitsch blad wordt aangetoond hoe gevaarlijk het is, het door lijders aan besmettelijke keelziekte (diphtheritis) opgehoeste weg te werpen, zoodanig, dat het in bereik van kippen valt. De kinderen van een kastelein leden aan diphtheritis; het door hen uitgespuwde slijm enz. werd op de mestvaalt geworpen en de kippen aten dit op. Deze werden spoedig ziek, nagenoeg onder dezelfde verschijnselen als de kinderen en stierven bijna alle aan de gevolgen daarvan.

— In eenige bladen vonden wij het navolgende berigt:—Er bevindt zich op het oogenblik in Drenthe een Amerikaan (geboren Nederlander),

gekomen om op last van een der Amerikaansche staten land ten verkoop aan te bieden. De voordeelige voorwaarden doen menigeen tot vertrek naar de nieuwe wereld besluiten. Eén landbouwer o. a. heeft het voornemen zijne vaste goederen, ter waarde van ongeveer £8,000 à £9,000, te gelde te maken, om daarna het land te verlaten." Heil dezen landbouwer van harte: dat 't hem niet berouwe! (zegt de *Landbouwcourant.*) Er is in verscheidene Amerikaansche Staten nog vrij wat grond te koop. Ginds ziet men gaarne lieden overkomen, die zulke gronden koopen, vooral als ze kapitaal meebrengen bovendien, en dat is geen wonder. Maar zijn de berigten juist, dat de prijs van menig landbouwprodukt in Amerika *verre beneden peil* is gezonken ..... dan zouden de voorwaarden van landaankoop wel zeer voordeelig en de ligging van die stukken land wel uitermate gunstig moeten zijn, dunkt ons, om tot vertrek naar gindsche, niet altijd bijzonder herbergzame streken te bewegen.

Landbouwers met zulke kapitaaltjes kunnen wij in Zuid Afrika ook zeer goed gebruiken. Onze regering kan gerust iemand afvaardigen om ons een aantal zulke luidjes over te brengen.

DE INENTING TEGEN SCHAAPSPOKKEN.

De inenting tegen schaapspokken, zooals zij tot heden werd uitgevoerd, veroorzaakte niet zelden eene sterfte, gelijk aan die door natuurlijke besmetting teweeggebragt. Pourquier, veearts te Montpellier, heeft nu aan de *Académie des Sciences* medegedeeld, dat het hem gelukt is van deze ziekte een zoodanig verzwakte smetstof te bekomen, dat daarmede de schapen zonder nadeel kunnen worden ingeëent, doch met het gevolg, dat zij onvatbaar worden voor de ziekte.

Uitgaande van het feit, dat bij revaccinatie van een mensch niet zelden kleine, onontwikkelde pokpuisten ontstaan, waarvan de inhoud, bij een kind ingeëent, slechts eene zwakke werking heeft, meent Pourquier, dat op overeenkomstige wijze eene verzwakte entstof voor schaapspokken is te verkrijgen. Indien men een schaap, namelijk 2 à 3 jaren nadat het aan deze ziekte geleden heeft (op dezen tijd zou de onvatbaarheid om op nieuw schaapspokken te krijgen reeds voor een groot deel geweken zijn), inent met gewone smetstof, dan ontstaan puisten met een inhoud, waarvan het besmettend vermogen meer of minder is verzacht.

Door met zorg de aldus bij de schapen ontstane pokpuisten uit te zoeken, kan men eene entstof verzamelen, welke sterk genoeg werkt om de schapen tegen de pokken te beschutten, doch ook zwak genoeg om ze niet door de inenting te dooden.

BLOEMENSLAAP.

Voor een leek zullen wij hier wel een vreemd woord gebruiken en het is daarom dat wij meenen er eenige regelen aan te mogen wijden.

Onder bloemenslaap verstaat men die eigenaardigheid van een aantal planten, om hunne bloemen gedurende een zekeren tijd te sluiten.

Sommige planten openen des morgens hunne bloemen, anderen doen dit des middags of des avonds, weder anderen eerst des nachts, en men onderscheidt daarnaar morgen-, middag-, avond- en nachtbloemen. De meeste avond- en nachtbloemen zijn wit gekleurd en welriekend. Als voorbeelden kunnen onder meer dienen: Guettarda speciosa, die haar vaderland op Java heeft; Nyctanthes Arbor tristis, uit onze Oost-Indische bezittingen, die des somers bloeit met witte, welriekende, jasmijnachtige bloemen, welke zich des avonds openen om den volgenden dag bij het treffen van de eerste zonnestraal af te vallen; Cereus leucanthus, wier bloemen ook 's avonds opengaan, 36 uur open blijven en op het einde van den bloeitijd een aangename viooltjesgeur verspreiden. Deze plant stamt uit Chili; Echinocactus Eyr, uit Buenos Ayres, wier bloemen eveneens 36 uur duren en een verdoovende geur hebben.

Onder de geelkleurige treft men de meeste morgen- en middagbloemen aan.

De bloemenslaap hangt niet geheel af van de tijd van den dag of van den nacht, maar ook van het weder en daarop afgaande heeft men, door oordeelkundige keuze, bloemenhorloges en bloemenbarometers kunnen vervaardigen, op wier betrouwbaarheid natuurlijk niet zoo precies valt te rekenen.

Het sluiten of inslapen der bloemen, en het later openen of ontwaken gaat niet plotseling, maar de bloembladeren zijn, duidelijk gezegd, in eene onophoudelijke beweging òf tot sluiten òf tot openen, zoodat men alleen van een maximum van geslotenheid of van openheid kan spreken en niet van het voortduren van deze toestanden.

TRIOMFHAVER.

Over proefnemingen met triomfhaver schrijft men in de *Annalen*: "Geen plant verdient in den landbouw zoozeer de algemeene aandacht als de Amerikaansche triomfhaver, welken naam zij met het volste regt verdient, omdat zij voorbestemd is den grootsten triomf in den landbouw te vieren.

Ik was in de gelegenheid, op het landgoed Falkenau in de gemeente Grottkau, te zien, hoe op eene oppervlakte van 12½ bunder slechts 150 kilo (330 ℔) van deze haver (na koolzaad en rogge) uitgezaaid werd. In 't eerst liet men op een stuk met de hand, ieder 5 duim in 't vierkant, een korreltje haver leggen, een ander stuk werd even hol met de zaaimachine bezaaid, terwijl de rest van deze 12½ bunder zeer dun uit de

land bezaaid werd. In de eerste periode der ontwikkeling zag men tengevolge van de dunne uitzaai hier en daar een groen halmpje te voorschijn komen, en die het zagen beschouwden de bestelling als mislukt. Maar na eenigen tijd kwamen er zoovele uitloopers, dat het land geheel groen was. De groote droogte had slechts den invloed, dat de ontwikkeling der zijscheuten eenigszins stokte. Nadat het echter een weinig geregend had, ontvouwde de triomfhaver hare geheele pracht en werd door ieder, die haar zag, bewonderd. De halmen zijn buitengewoon dik, de steeltjes zeer lang en ik telde aan een enkele van deze ongeveer 200 korrels. Zal niemand onzer graanboeren in den eerstkomenden zaaitijd de proef nemen? Er is nog net tijd om een partijtje te ontbieden.

DE LACHPLANT.

In Engelsche reisverslagen van den laatsten tijd wordt die naam gegeven aan eene plant, die wel niet zelve lacht, maar aan 't lagchen maakt. Zij groeit in Arabië, en haar zaad moet, volgens die berigten, dezelfde werking doen als het zoogenaamde lachgas. De bloem is helder geel, de zaadhuisjes zijn zacht en wollig, terwijl het zaad zelf op zwarte boontjes gelijkt, die bij twee of drie tegelijk in het hulsel liggen. De inboorlingen droogen die zaadpitten en wrijven ze tot een poeder, dat bij kleine doses genomen, den bedaardsten mensch in een soort van circus-clown verandert, die zich allergekst aanstelt. Hij begint te dansen, te zingen, te lagchen, trekt de malste gezigten en blijft uren lang in dien zonderlingen toestand. Als de opgewondenheid gedaan is, volgt afgematheid, en daarop slaap; na het ontwaken is er niet het geringste spoor van herinnering dat hij zich zoo gek heeft aangesteld bij hem overgebleven.

Vertel dit toch niet aan onze daggarookers, of zij vragen u dadelijk hoe ver 'n mensch moet loopen om van " die goed " te krijgen.

Wetenschappelijk.

DE INENTING TEGEN DE CHOLERA IN SPANJE.

Weinig menschen hebben gedurende het jaar 1885 in zóó hooge mate de algemeene aandacht tot zich getrokken als Dr. Ferran in Spanje. Geen week ging voorbij, waarin de nieuwsbladen in de verschillende landen der beschaafde wereld zijnen naam niet meer dan eens noemden. Toch heeft hij het niet zoover gebragt, dat hij de held van den dag werd; voortdurend kwamen de jobstijdingen omtrent de noodlottige gevolgen der cholera uit Spanje tot ons, de ellende uit Granada en andere zwaar geteisterde plaatsen werd met de schrilste kleuren geteekend, en geen enkel tafereel maalde ons den ontdekker der inenting tegen de cholera als den man, voor wiens bezit de ter neergeslagen bevolking den Hemel dankte, omdat zijne komst moed en hoop wekte, waar deze verstorven waren.

Tegen de mogelijkheid eener inenting tegen de cholera valt niets in te brengen. Pasteur heeft den weg afgebakend en gebaand; zijne onderzoekingen omtrent kippencholera, miltvuur bij schapen en varkensziekte zijn algemeen gewaardeerd; aan de door hem medegedeelde feiten omtrent de inenting als een voorbehoedmiddel tegen hondsdolheid twijfelt niemand. De uitkomsten van zijnen arbeid wettigen de verwachting, dat men voor elke ziekte, waarvan een bepaalde soort van insecten (bacillen) de oorzaak is, in eene inenting met op de eene of andere wijze gekweekte bacillen een voorbehoedmiddel vinden kan.

Toen het nu, volgens de onderzoekingen van Koch, scheen, dat men in de wegens hunne gedaante *komma-bacillen* genoemde organismen de oorzaak der cholera zoeken moest*, lag het vermoeden voor de hand, dat eene inspuiting met het vocht, waarin zij voorkwamen, voor de gevreesde ziekte beveiligen kon, evenals eene uitspuiting met het vocht, waarin de bakteriën der hondsdolheid verdeeld waren, in de handen van Pasteur een middel tegen de watervrees geworden was. Nadere onderzoekingen zouden moeten beslissen, of de komma-bacillen in vleeschsoep, waarin de aanwezige organismen door koking vooraf waren gedood, moesten worden aangekweekt, of dat zij misschien eerst op een dier moesten worden overgeënt, zoodat het daardoor besmette bloed van dit dier een voorbehoedmiddel geworden was. Deze twee gevallen hadden zich in het

* Algemeen aangenomen wordt deze meening niet. Niemand heeft zijnen twijfel waarschijnlijk op stelliger wijze betoond dan een zekere Dr. Bochefontaine te Parijs, van wien in de *Académie des Sciences* werd vermeld, dat hij onlangs de werking der *faeces* van eenen choleralijder op zichzelven beproefd had. De man kreeg de cholera niet.

laboratorium van Pasteur voorgedaan; ook zou het mogelijk kunnen zijn, dat de komma-bacillen op eene derde, vooralsnog onbekende wijze moesten worden behandeld.

De verschijning der cholera in Spanje verschafte helaas! de gelegenheid voor een nader onderzoek. Weldra werd het berigt vernomen van Ferran's ontdekking, dat ook dit kwaad het doelmatigst met zichzelf bestreden kon worden. Van ossenvleesch werd soep gekookt; door toevoeging van eene geringe hoeveelheid soda werd er voor gezorgd, dat de vloeistof alkalisch reageerde; vervolgens werd zij herhaaldelijk gekookt om de aanwezige kiemen te dooden, en om te verhinderen, dat kiemen uit de lucht zich later met de soep zouden vermengen, werd de hals der kolf met een prop watten gesloten, toen de soep kookte. Bij de afkoeling drong er wel lucht door de watten, maar zij werd er als het ware door filtreren van de zwevende kiemen en stofdeeltjes gezuiverd.

Deze gekookte soep werd de kweekplaats der cholera-bacillen. Een buisje met het vocht gevuld, waarin zij voorkwamen, werd door de watten gestoken. De bacillen verdeelden zich in een grooter aantal; er vormden zich oögoniën en dan was het tijd de hoeveelheid van het aanwezige voedsel te vermeerderen. Daartoe werd er een mengsel van soep van ossenvleesch en varkensgal toegevoegd, waarin de kiemen vooraf ook weder zeer zorgvuldig waren gedood. Uit de oögoniën kwamen sporen te voorschijn, deze groeiden uit tot nieuwe bacillen en met de vloeistof, waarin de bacillen zweefden, beweerde Ferran de menschen tegen de cholera te kunnen bewaren.* Proeven op marmotjes hadden hem van de deugdelijkheid van het middel overtuigd.

Onder de verschillende voorzorgen, die men bij het kweeken der bacillen in acht moest nemen, behoorden dezen, dat de ontwikkeling niet te langen tijd mogt worden voortgezet, omdat de voorraad voedsel dan te veel uitgeput raakte, en dat de vloeistof niet al te warm worden mogt. Eén ding werd verzwegen, namelijk, tot hoe verre de ontwikkeling der bacillen moest voortgaan, voordat de inenting met het vocht plaats hebben kon. De houding van Ferran in latere dagen kan de verdenking niet van hem weren, dat hij uit winzucht dit gedeelte van zijne ontdekking geheim hield, een beweegreden, die in de gegeven omstandigheden in zijn vaderland door hoogere gedachten had behooren onderdrukt te zijn.

Hoe dit zij, een vrij groot aantal personen onderwierp zich aan de inenting, die, door de regering eerst toegestaan, weldra verboden en

* Uit de mededeelingen van spaansche geneesheeren is later gebleken, dat de inenting geschiedde met het door een Chamberland-filtrum gefiltreerde vocht. De bacillen zelf werden dus niet in het ligchaam gebragt.

later weder toegestaan werd. Zij had op de volgende wijze plaats. Eene hoeveelheid van het vocht werd in den arm gespoten, gewoonlijk in elken arm ééne portie. Weldra openbaarden zich onaangename aandoeningen, bij den eenen mensch erger en pijnlijker dan bij den anderen, doch binnen vier-en-twintig uren waren zij geheel verdwenen. De correspondent van *le Temps*, die zich aan de bewerking onderwierp, gaf het volgende verslag van hetgeen hem dientengevolge wedervoer. "'s Middags omstreeks vier uur werd ik ingeënt; de pijn verhief zich langzamerhand zóó sterk, dat ik om negen uur mijne armen niet meer verroeren kon; bovendien gevoelde ik mij geheel onwel en had ik eene hevige hoofdpijn. Om elf uur vertoonden zich de verschijnselen van eene harde koorts; ik beefde over mijn geheele ligchaam en klappertandde; mijn pols sloeg 98 malen in de minuut en mijne ligchaamstemperatuur bedroeg 38o, 3. Weldra verhief zich de koortshitte; te middernacht wees de thermometer 39o en het aantal polsslagen was tot 120 gestegen. Naarmate de koorts afnam, begon ik sterker te zweeten: tegen drie uur in den ochtend was de temperatuur tot haren gewonen stand gedaald. Tusschen vijf en zes uur bloedde ik eenige malen uit mijnen neus; neiging tot braken had ik niet, wel een weinig diarrhee. Den volgenden dag gevoelde ik niets anders dan eene matheid en eene vrij hevige pijn in de armen."

Ééne inenting was volgens den spaanschen dokter niet genoeg. Hij ried dengenen, die zich lieten inenten, aan, na eenige dagen de bewerking nog eens te ondergaan. Dezelfde aandoeningen openbaarden zich nu in veel zwakkere mate; eerst daarna zou het gestel tegen de besmetting bestand zijn. Ferran achtte het, althans voorloopig, wenschelijk, dat de inenting van tijd tot tijd werd herhaald.

Het kon wel niet anders, of de geruchten van deze inentingen trokken overal de aandacht, te meer daar van enkele plaatsen (b. v. van Alcira, van Algemesi) sterftelijsten werden medegedeeld, die bepaald ten gunste der nieuwe kunstbewerking schenen te pleiten. In Alcira, waar 8794 burgers ingeënt werden en 7206 er zich niet aan onderwierpen, waren de choleragevallen en de daardoor veroorzaakte sterfgevallen aldus verdeeld.*

	Aantal zieken.	Gestorven.	Genezen.
Niet-ingeëente personen	118	71	47
Eenmaal ingeënte personen	14	3	11
Meermalen ingeënte personen	1	0	1

Geen wonder, dat in verscheidene wetenschappelijke vereenigingen

* Deze getallen werden reeds in Julij medegedeeld en hebben dus slechts betrekking op een gedeelte van den zomer.

de ontdekking ter sprake kwam en dat afgevaardigden werden uitgezonden om op de plaats van het onheil de werking na te gaan. Met spanning werd de uitslag van dit onderzoek te gemoet gezien. Gunstig was het voor de zaak van Ferran volstrekt niet. Integendeel, eene enkele stem moge nog vernomen worden, die hem als den spaanschen Jenner prijst, de meerderheid voedt een zeker wantrouwen tegen de zaak, hoewel zij daarom het oordeel van de redactie van de *Revue Scientifique*: " Nooit zag men eene vereeniging van zoo groote onvoorzigtigheid en zoo groote onbeschaamdheid," nog niet tot het hare maakt.

Door de *Académie de Médecine* werden de heeren Brouardel, Charrin en Abarran naar Spanje afgevaardigd. Het verslag, hetwelk zij van hunne bevindingen uitbragten, was eene ware ontnuchtering voor hen, die in den spaanschen dokter eenen verdienstelijken volger van Pasteur hoopten te zien. Immers de wijze, waarop hij de eer zijner ontdekkingen op dezen grooten voorganger overbragt en hem na Christus den grootsten weldoener van het menschelijk geslacht noemde, kon niet nalaten in eene fransche vergadering eenen goeden indruk te maken.

Onnuchterend werkte dan ook het verslag der afgevaardigden. De inrigting van het laboratorium van Ferran werd door hen onvoldoende genoemd, en zijne mikroskopen ook niet berekend voor het doel, waarvoor zij gebruikt werden. Nog minder voldaan was men over het gedrag van den dokter. Hij had geweigerd inlichtingen te geven omtrent de wijze van verzwakking, die hij voor de bacillen noodig achtte, opdat zij een wapen tegen de besmetting zouden zijn. Zijne belangen gedoogden die verklaringen niet; daarvoor had hij zich te veel opofferingen moeten getroosten.

Met deze berigten kwam men in Parijs terug. Er had een ommekeer in de meening plaats, die duidelijk gekenschetst wordt door de bovengenoemde uitspraak van de *Revue Scientifique*, waarin nog één of twee weken vroeger met lof over inenting tegen de cholera gesproken was. Later heeft FERRAN wel getracht den slechten indruk weg te nemen, maar hij kon den schijn niet ontgaan, dat hij dit deed, omdat zijne kans op den prijs-BREANT voor een middel tegen de cholera verminderde. De commissie uit de *Académie*, die over deze zaak beslissen moet, in wier handen het verslag van BROUARDEL gesteld was, deelde mede, dat zij over de officieele lijsten omtrent het aantal ingeënte, aangetaste en gestorven of genezen personen moest beschikken, voordat zij een bepaald besluit nemen kon. Ferran antwoordde, dat hij zijne lijsten zenden zou, zoodra zijne drukke bezigheden hem daartoe tijd gaven, waarop de genoemde commissie haar leedwezen betuigde, dat haar bedoeling verkeerd begrepen was. Immers zij verlangde niet de lijsten van Ferran zelven, maar de officieele. Of hierop veel kans bestaat, mag betwijfeld worden; immers meer dan eens werd in den loop van den zomer gemeld,

dat de registers van den burgerlijken stand in Spanje zeer slecht worden bijgehouden, zoodat men op het aantal der cholera-lijders enz. volstrekt geen staat maken kan. Later zijn nu door Ferran wel eenige stukken bij de *Académie* ingediend; met hun inhoud is voorloopig alleen de commissie voor den prijs-Bréant bekend.

Eene tweede bezending, uit België naar Spanje gegaan, heeft geen gunstiger berigten medegebragt. De heeren Paul Gibier en Van Ermengem hebben uit het laboratorium van Ferran gekweekte bacillen medegenomen en daarmede bij marmotjes onderhuidsche inspuitingen verrigt. Drie van de twintig dieren stierven ten gevolge van deze bewerking. Toen bij de overigen ongeveer drie weken later alle verschijnselen, die zich na de inspuiting hadden vertoond, opgehouden waren, werd de verdachte vloeistof in hun maag of in andere deelen van hun spijsverteringskanaal gebragt. Geen der dieren was tegen de besmetting bestand; zij stierven en allerlei verschijnselen (uitwendige en inwendige) toonden aan, dat zij aan cholera gestorven waren. "Wanneer," zoo vragen zij, "eene hoeveelheid van twee kubieke centimeters aan marmotjes, dieren, die weinig vatbaarheid voor cholera schijnen te bezitten, niet de geringste beveiliging verschaft, is het dan waarschijnlijk, dat zelfs een halve liter van dezelfde vloeistof voor een mensch een voorbehoedmiddel zou zijn?"

Het oordeel over de inenting tegen de cholera kan vooralsnog niet gunstig zijn. Dringt de vraag zich dan nu op, hoe men over Ferran denken moet, dan is het stellig het verstandigst de uitspraak van de commissie voor den prijs-Bréant af te wachten. Zij heeft de stukken van het proces in handen. Is haar oordeel gunstig, het zal ons aangenaam zijn ter wille van de lijdende menschheid en ter eere van den man die dan regten op aller dankbare hulde hebben zal.

De laatste berigten uit Spanje drukken de verwachting op zulk eene uitkomst echter nog meer ter neder. De door de Spaansche Regering benoemde commissie van onderzoek heeft verslag van haar werkzaamheden uitgebragt. Zij kent aan de inenting geen beschermende werking toe, meent dat Ferran zich niet voldoende door de wetenschap heeft laten leiden en beweert zelfs, dat de ingeënte personen gedurende de eerste dagen na de kunstbewerking meer gevaar loopen door de cholera te worden aangetast dan vroeger, ten gevolge van de storing in hun gestel. Wij vreezen zeer, dat de hoop, waarmede in 1885 het geneesmiddel tegen de cholera werd begroet, een ijdele droom zal geweest zijn.

—*Album der natuur.*

VIERKANTE BAMBOE.

Dat er in China en in Japan een soort van bamboe is met vierkante stengels, weet men reeds uit een in 1829 te Kiote uitgegeven plaatwerk. Thans heeft de heer J. S. A. Bourne de plant zelf in de Chineesche provinciën, Chekiang, Yunnan en elders gevonden. De Chinezen kweeken haar als varieteit van den gewonen bamboe als sierplant. In de jeugd is de stengel rond; deze neemt eerst met den ouderdom den vierkanten vorm aan. Men maakt er buizen voor pijpen of rottingen van. (*Nature*, 25 Aug. 1885). HG.

BRANDEN.

De mensch, immer er op bedacht al datgene onschadelijk te maken wat hem aanvalt of betrekken wil, heeft, gelijk van zelf spreekt, zich steeds zoo goed mogelijk tegen vuur en vlam en brandwond beveiligd, niet alleen door brandassurantiemaatschappijen, lijnolie en extincteurs, handgranaten en wat er verder dient om de gevolgen van vuur en vlam te keeren, maar ook door zoodanige middelen uit te denken, die het ontstaan van brand of brandwond voorkomen en den vijand beletten kwaad te doen.

Daartoe behooren allereerst die vuurvrije stoffen, die, als de vlam ze tot haar prooi wil maken en er verleidelijk omheen speelt, alle verleidingen wederstaan, en wel niet koel en koud blijven bij de omhelzing; maar van haar zijde geen voedsel geven aan de verleiding en geen vlam vatten. Zoo heeft men onbrandbare kleeren uitgedacht, geschikt voor personen, die veel met vlammende vuren moeten omgaan of dienst doen bij brand. In 1830 deed zekere ridder Aldini wonderlijke toeren in een vuurvrije kleeding, bestaande uit een weefsel van metaaldraad en van wol, die met aluin verzadigd was. Het hoofd en de handen waren beschermd door een kap en handschoenen van asbestos. Hij droeg een gloeijende bout vijftig treden ver, en stak vervolgens door de enkele aanraking van zijn hand een hoop stroo in brand. Of wel, hij liep met een brandende balk. Zonder schade of pijn wandelde hij op een rooster, waaronder een krachtig vuur brandde. Hij liet, over een lengte van 12 treden vuren ontsteken en zes mannen, gekleed als hij, liepen daar rustig door; de een had een mand bij zich, waarom een metalen weefsel gebonden was en waarin zich een kind bevond. Aldus uitgerust zijn kloeke mannen in brandende huizen binnengedrongen en hebben er menschenlevens op wonderdadige wijze gered.

Aardige toeren kunnen sommigen verrigten met die soort van vloeistoffen, die opbranden zonder dat zij schade toebrengen aan de voorwerpen, waarop zij uitgegoten zijn. Dit is het geval met uiterst vlugtige vloeistoffen, zooals eau de cologne of ether; sommige menschen

gieten wat ether in de holte van hun hand, steken dat aan en laten het rustig branden zonder dat zij pijn gevoelen. Voor eenigen tijd deed de heer Kordig, in een soirée van het Conservatoire des Arts et Métiers te Parijs, treffende proeven met een vloeistof, die hij uitgevonden had en die tot verlichting dienen moest. Hij goot haar op zijn hoed, op den vloer, in zijn hand; de vlam schoot op, doch noch de hoed, noch de vloer, noch de hand waren gedeerd. Dat men ook zelfs geen brandpijn gevoelt, vindt zijn verklaring hierin, dat bij zulke uiterst vlugtige vloeistoffen alleen de dampen, die aan de oppervlakte ontstaan, in brand geraken, terwijl de vloeistof, die haar warmte afgeeft, betrekkelijk koel blijft.

Maar ook met vaste ligchamen, die tot een hoogen graad van warmte zijn gebragt, worden, deels door natuurlijke, deels door schrander uitgedachte middelen, opmerkelijke toeren verrigt. Vooreerst mag hierbij in aanmerking genomen worden de verharding van de huid bij werklieden, die dagelijks met vuur omgaan. In 1774 was er te Laune een man, die op gloeijende staven liep, gloeijende houtskool in de hand hield en ze aanblies met zijn mond, zonder dat het hem deerde. Zijn huid was dik en vetachtig. Smeden gaan dan ook met heet of zelfs gloeijend ijzer zeer vrijmoedig om. Er zijn hoefsmeden, die de ijzers met hun hand uit het vuur halen, koks, die hetzelfde doen met houtskool, en menigeen snuit een kaars of dooft een brandend papier uit met de vingers. De natuurlijke gesteldheid van de huid laat hen dit alles straffeloos doen.

Maar er bestaan kleine hulpmiddelen, die het omgaan met vuur gemakkelijk maken, en tot grooter toeren in staat stellen. In het begin van deze eeuw gaf in Parijs een Spanjaard zulke zonderlinge proeven van eene "bovennatuurlijke onbrandbaarheid," dat de geneesheeren het de moeite waard achtten onderzoek te doen naar de middelen, die hij bezigde. In Napels deed zekere Lionetti met zoo goed gevolg dergelijke wonderen dat Sementini, professor in de chemie hem met de meeste belangstelling gade sloeg. Lionetti streek een gloeijend ijzer over zijn haar zonder dat het zengde; vervolgens liet hij het over beenen en armen gaan. Met zijne teenen raakte hij straffeloos gloeijende houten aan. Hij nam gloeijend ijzer tusschen de tanden, dronk kokende olie, doopte zijne vingers in gesmolten lood en liet het op zijn tong druipen; hij stak het gelaat in de vlammen enz. enz. Na lang zoeken ontdekte Sementini dat eene inwrijving met zwavelzuur of met een oplossing van aluin de huid ongevoelig maakt voor de hitte, vooral, wanneer deze ook nog met zeep gesmeerd is. Suiker met zeep had dezelfde uitwerking. En na eenigen tijd kon Sementini de kunsten van den toovenaar nadoen.

Vergeten wij de echte, eigenlijke vuurvreters niet. Een vurig vereerder van den Engelschen wonderdoener Richardson verhaalt van hem, dat hij gesmolten ijzer verslond; pek, zwavel en was, dooreengemengd en aangestoken, in zijn mond stak, zoodat de vlam tusschen de lippen uitsloeg. Ook stopte hij gloeijende houtskolen in zijn mond. De tong —zoo luidt de verklaring,—hoe gevoelig en fijn ook, waar het de kunst van proeven betreft, is niet zoo gevoelig voor de hitte. Men ziet menschen van een zwak ligchaamsgestel hunne spijzen zeer heet gebruiken. Als men zijn tong goed met speeksel bevochtigt, is het zoo heel moeijelijk niet een stuk gloeijend houtskool in den mond te houden; uitgedoofd, bekoelt het dadelijk. Genoemde hulpmiddelen zijn dus

niet eens altijd noodig; maar waar zij worden aangewend, verhoogen zij de "onbrandbaarheid" der kunstenaars niet weinig, zoodat wij, van niets wetende, in verzoeking zouden komen die voorzigtige barbaren na te volgen, die een zeekapitein vlammenden brandewijn ziende drinken, zich aan zijne voeten nederwierpen en hem als den grootsten en eersten fetish der wereld vereerden.

Van zoodanige middelen moeten in de middeleeuwen velen zich hebben bediend, die zich aan de vuurproef van het godsgerigt moesten onderwerpen, gloeijend ijzer moesten dragen, een ring uit kokend water naar boven moesten brengen, over gloeijende ploegscharen moesten loopen en andere dergelijke proeven van hun onschuld moesten leveren.

De meeste menschen, die vlam vatten, vliegen op, draven weg, wakkeren in den wind, dien zij maken, de vlammen aan, als haalden zij een blaasbalg uit de keuken om den brand aan te blazen. Door hun regten stand van alle zijden van lucht omringd branden zij als fakkels. Zoo zij de tegenwoordigheid van geest hadden zich voorover op den grond te werpen, zouden zij behouden zijn. Vreemd moge de handeling schijnen van dien man, die zijn vriend in brand vindende staan hem in den kraag pakte, hem een schop achter de knieën gaf en hem zoo op den grond wierp met de vlam naar onder, doch met deze daad redde hij zijn vriend en stelde hij zich zelven niet noodeloos in gevaar.— *Eigen Haard.*

DE RING DER GIFMENGERS.

Toen de scheikunde nog niet zoover gevorderd was, dat men eene zeer kleine hoeveelheid eener schadelijke stof kon opsporen, behoorde eene vergiftiging niet tot de zeldzaamheden. Men sla slechts de geschiedboeken op en spoedig heeft men meer dan één geval, waarin een hooggeplaatst man zijnen tegenstander met behulp van een gifmenger een doodelijken drank bereidde.

Uit oude processtukken blijkt, dat men zich meestal bediende van minerale stoffen, zooals arsenicum en sublimaat; toch wordt er soms gesproken van vergiften, wier werking zóó raadselachtig is, dat men tot voor korten tijd geloofde, dat ze enkel bestonden in de verbeelding der kroniekschrijvers. Hiertoe behoort het vergift der ringen, welke met kleine scherpe punten voorzien waren; deze puntjes kon de drager van den ring te voorschijn laten komen; zij boorden zich in de huid van dengene, dien hij de hand reikte en verspreidden het doodelijk gif, dat met alle geneesmiddelen spotte en onherroepelijk den gewonde den dood bragt.

Zulke ringen hield men tot nog toe voor een verzinsel, daar de geleerden geen vergif kenden, dat in zóó kleine mate doodelijk werkte, behalve het curare, en dit is eerst in deze eeuw uit Amerika naar Europa overgekomen en dus vanzelf niet als ringgif te beschouwen.

En toch is er een vergif, waarop die oude berigten passen. De Indiërs bedienen er zich sedert eeuwen van om in 't geheim te moorden, en waarschijnlijk is dit vergif tegelijk met de schatten van den handel uit Indië naar Italië gekomen, waar het gifmengen (zooals uit de geschiedenis blijkt) in hoog aanzien stond.

De plant, die het gif levert heet *Albrus praetorius.* De Indische gifmenger neemt het zaad van deze plant, laat het een nacht in water en een halven dag in madar-melk liggen, waarna hij er een deeg

van maakt, dat hij met de vingers draait tot fijne naalden, die in de zon moeten droogen.

Deze naalden steekt hij in de huid van zijnen vijand of hij bevestigt ze aan de punt van een stok en treft er diens vee mede, wanneer hij het meer geraden acht hem in zijn eigendom te treffen dan hem het leven te benemen.

De gewonde heeft een gevoel alsof hij zich aan een doorn prikt; na twaalf uren wordt hij koortsig, heeft grooten dorst en is zeer afgemat, hij weigert alle voedsel en na eenige dagen bezwijkt hij aan hevige koortsen. Dikwijls komt hier diarrhée bij, die den dood verhaast. Een dergelijke vergiftiging werd onlangs in Indië waargenomen. In de nabijheid van Rawl-Pindi werd een jonge man des morgens gewekt door een stoot in zijn nek. Hij had nog juist den tijd een blik op zijn aanvaller te werpen. Thans gevoelde hij verder niets van den steek en ging aan zijn werk; toen hij des middags naar huis ging klaagde hij over pijn in den hals. Zijne moeder onderzocht die en vond twee kleine prikken. Toen de pijn niet ophield werd hij naar het hospitaal gebragt en kreeg een zware koorts, die met ieder uur heviger werd. De nek zwol op en er kwam diarrhée bij; drie dagen later was de ongelukkige dood en de artsen zouden gemeend hebben, dat hij aan kwaadaardige koortsen was overleden, indien zijne moeder niet de kleine wonden entdekt had.

Bij de lijkschouwing vond men een loodkleurig gezwel, dat zich uitstrekte van den nek tot over de regterzijde van de borst en dat buitengewoon vee bloed bevatte; ook de regterlong was aangedaan.

Daar het nu gebleken is, dat de zaden van bovengenoemde plant in de midden-eeuwen naar Europa zijn gebragt, behoeft men de doodelijke ringen der giftmengers volstrekt niet als een fabeltje te beschouwen.

In Brazilië verbouwt men de abrusstruik om zijn zoeten wortel, en de zaden worden daar gebruikt als geneesmiddel bij oogontstekingen. De fijngewreven zaden worden met water begoten, en van dit mengsel een weinig in het oog gebragt; hierdoor ontstaat een tweede ontsteking, die na 10 à 15 dagen genezen is en de eerste ontsteking meteen doet verdwijnen.

Professor H. Sattler, in Erlangen, heeft een onderzoek hiernaar ingesteld en goede gevolgen van dit middel gezien, ook daar, waar zeven maanden lang alle andere middelen te vergeefs beproefd waren.

De ring der gifmengers behoort tot het verleden; voor onze eeuw was weggelegd een middel, dat in de hand der boosheid doodelijk was, aan te wenden tot zegen der lijdende menschheid.

~~~~~~
~~~~~~

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MEI 1886.

De Jonkvrouw met het Gouden Schild,

DOOR

FL. DE MARE.

I.

Sedert een jaar was het doodstil in het groote huis op de gracht, in een van Nederlands steden, want de jonge, vrolijke meesteres was gestorven, en de eigenaar was nog te zeer onder den indruk van zijn verlies, dan dat de oude vermaken hem daarvoor vergoeding of althans verstrooijing zouden hebben kunnen schenken.

De weduwnaar bevond zich in zijn studeervertrek. Hij leunde achterover in den gemakkelijken zetel, dien hij bij den brandenden haard had geschoven, en staarde peinzend in de vurige kolen, terwijl hij luisterde naar den huilenden herfstwind in den schoorsteen en naar den kletterenden regen tegen de ruiten.

Hij bemerkte niet dat het daarbuiten reeds geheel donker was geworden, dat de flikkerende vlammen grillige schaduwen wierpen in het vertrek, en de schilderijen aan den wand bijwijlen spookachtig verlichtten.

Er trippelden luchtige kindervoetjes op den corridor, en aan de kamerdeur werd heel zacht getikt. Dat hoorde de eenzame. Op zijn somber gelaat kwam een vrolijke trek, en het: "binnen!" luidde opgeruimder dan men bij zijne swaarmoedigheid zou hebben verwacht.

't Was moeijelijk in de schemering de kleine gestalte die

nu binnentrad, te onderscheiden, maar het zilveren kinderstemmetje klonk heel duidelijk :

"Ik wou u even goeden nacht zeggen, papa."

"Ja, kom maar. Laat de deur niet open staan, kind."

De kleine gedaante kwam digter bij de vlammen, die zich nu spiegelden in den glans van twee donkergrijze oogen, een fantastischen gloed wierpen over een bleek, sprekend gezigtje, een tenger figuurtje en een weelderigen overvloed van goudblonde lokken.

't Was geen mooi kind, maar 't was een vriendelijk kind, dat een onweerstaanbare bekoorlijkheid uitoefende in al den eenvoud harer onbewuste lieftalligheid.

"Wou je naar bed gaan, Hilda?"

"Neen, papa, eigenlijk wou ik liever nog wat opblijven, maar jufvrouw Van Doorn zegt dat ik moet gaan slapen. Ik houd zoo veel van laat opblijven, papa. Och, toe! laat mij nog een poosje hier bij u zijn?"

Hoe aardig zijn kleine meid vleijen kon!

"Eén oogenblikje dan, ondeugd, maar langer ook niet! Onderwijl zal ik je iets vertellen."

"Is het een mooije geschiedenis, papa?"

"Een mooije geschiedenis?... Neen,... dat nu juist niet... eigenlijk is het geen geschiedenis..."

"Maar is het dan prettig, papa?"

"Neen, prettig is het ook niet... ten minste ik vind het niet prettig."

"Vertel het dan maar liever niet, papa."

"Ja wel, kindje. Maar ik kan het heusch niet helpen, als het akelig in plaats van prettig is... Ik wou je een nieuwe mama geven, Hilda!"

"Een nieuwe mama!... En wat zullen wij dan doen met de oude, die daar buiten op het kerkhof ligt en aan wie wij elke week bloemen brengen?... Het begint nu zoo koud te worden, ik ben juist begonnen een dekentje te breijen voor het graf, net zooals ik er een voor de poppenmama heb gemaakt, toen zij begraven was. Dat weet u wel, papa?... O, dat dekentje was zoo mooi! Vondt u niet?"...

"Ik wou je een nieuwe mama geven, Hilda!"

"Maar ik wil geen nieuwe mama hebben! Ik heb immers de oude nog, aan wie wij te zamen bloemen moeten brengen, en voor wie ik een dekentje breijen zal voor de kou... Neen, ik heb *liever* geen nieuwe mama."

"Hoe oud ben je al, Hilda?"

"O, ik ben acht jaar, papa! Pas geworden, verleden week! Dát is papa vergeten? Hoe raar! En u heeft me nog wel zooveel moois gegeven! Neen, maar!"...

"Hou je veel van papa, Hilda?"

"Papa!" maar de armpjes, met onstuimige teederheid om papa's hals geslagen; de lipjes, met een ijver aan papa's harige wang gedrukt, als moesten ze zich verdedigen tegen eene beschuldiging van gebrek aan liefde, spraken duidelijker dan woorden.

"Dus je zou niet graag van mij weggaan, kind?" vroeg papa, zoodra hij weer wat op adem gekomen was.

"Weggaan, papa? Waarheen?"

"O, dat weet ik nog niet juist! Maar heel, heel ver; misschien wel over de zee. Er moet ergens een groot huis zijn, waar vele kleine meisjes wonen, zooals mijn Hilda. Die meisjes krijgen les van heele oude, knorrige jufvrouwen, met wijde mutsen op, die ook altijd in dat huis zijn. Die jufvrouwen hebben groote oogen, waarmee ze veel meer zien dan gewone menschen. Ze kunnen niet lagchen en hebben het altijd koud, maar toch houden ze niet van vuur. De kleine meisjes kunnen wel lagchen en hebben het ook heel dikwijls koud. Daarom kruipen zij wel eens weg, op een plaatsje, waar die jufvrouwen ze niet zien kunnen en stoken dan zelf een vuurtje, waaraan ze zich heerlijk warmen, en daarbij lagchen ze, lagchen ze, dikwijls zóó hard, dat de jufvrouwen ze hooren—je weet wel, de jufvrouwen, die niet lagchen kunnen—en zoo verraden ze zichzelf. Dan komen de jufvrouwen aangeloopen en zijn jaloersch van dat vroolijk gelach. Ze worden heel boos op de arme kleine meisjes, die gelagchen en zich gewarmd hebben."

"Maar die kleine meisjes mogen toch wel naar haar eigen huis, als ze het bij die jufvrouwen niet prettig vinden?"

"Wel neen, kind! Zij moeten daar blijven tot haar papa's en mama's zeggen, dat ze weer thuis mogen komen."

"Hoe akelig, papa!"

"Ja, kind, dat is heel akelig. Maar ik heb nog geen antwoord op mijn vraag, of je graag van mij zoudt willen weggaan?"

"Naar dat vreeselijke huis?" O, papa! Maar waarom zou ik daar heen moeten?".

"Wel, het is niet bepaald noodig, dat je er heengaat. Als je de nieuwe mama hebben wilt, die ik je wou geven,

dan mag je bij me blijven. Denk er nog maar eens over na, kind!' Het is nu wezenlijk bedtijd. Krijg ik een nachtkus?"

"Papa, als ik de nieuwe mama neem, kunnen wij dan toch nog samen bloemen brengen aan de oude, en mag ik dan ook op het graf het dekentje leggen, als het afgewerkt is?"

"Ja, Hilda, dat mag je allemaal nog doen, maar ik zal niet meer meegaan om de bloemen te brengen. Jufvrouw Van Doorn zal het wel willen, als je het haar vriendelijk vraagt."

"Hoe jammer!... maar... het groote huis met de knorrige oude jufvrouwen, die niet lagchen kunnen..."

Een oogenblik teekenden de vlammen lichtglansen op een peinzend gezichtje, op een gespitst mondje, waartegen een klein vingertje erg wijsgeerig rustte...

Toen kwamen de gouden lokken heel dicht bij papa's oor en een zilveren kinderstemmetje fluisterde:

"Ik wou toch maar liever een nieuwe mama hebben..."

De deur werd gesloten. Weer trippelden luchtige kindervoetjes over den corridor.

"God vergeve het mij," mompelde de man bij den haard, "maar ik kan niet scheiden van dat kind."

De "nieuwe mama" was gekomen. Zij behoorde tot eene zeer oude patricische familie, die echter in den loop der tijden erg verarmd was. Zij was de jongste en tevens de mooiste dochter uit een talrijk gezin en had eene "uitstekende" opvoeding genoten. Trouwens de oude heer Van Reigersbergen had, zooveel hij dat vermocht, gezorgd, dat al zijne kinderen zich "goed voor konden doen."

Immers, daarvan vond men op den zolder een der sprekendste bewijzen in het geraamte eener oude barouchette, waar papa op regenachtige Zondagochtenden zijn dochtertjes leerde, hoe ze sierlijk in- en uitstijgen moesten, terwijl hij zelf, als haar dienaar met ongedekten hoofde en gekromden rug naast het portier stond.

Alweder was het papa, die als een modelhuisknecht des middags het ontelbaar aantal ledige schotels zijn kinderen aanbood, opdat ze zich toch intijds de gewoonten zouden eigen maken, die heerschende zijn aan een "deftig" diner.

Papa was het, die zorgde, dat zijn kinderen niet anders spraken dan Fransch, opdat ze zich toch goed in die taal zouden kunnen uitdrukken. En altijd moesten zijn kinderen spreken, of ze iets te zeggen hadden of niet, want iemand, die niet *le talent de la conversation* bezat, was bepaald een nul in de oogen van papa Van Reigersbergen.

Hij was waarlijk een goed man, die oude heer Van Reigersbergen, al was hij wat bekrompen, en zijne dochter Otilia was zijn pronkjuweel! Op haar had hij al de luchtkasteelen gebouwd, die hem sedert jaren de borst van verborgen eerzucht deden gloeijen, wanneer hij den dienaar speelde vòor zijn kinderen.

O, die mooije, geestige, fijnbeschaafde Otilia! zij bezat alles, wat den meesteischende bevredigen kon, maar...... *zij miste gevoel!*

Zij maakte zich geen illusiën van het leven, want zij kende de wenschen van haren vader. Zij wist reeds zoolang welke toekomst zij tegemoet ging.

Zij wist hoezeer de heer Van Berckhoven zijne eerste vrouw had bemind, zij wist hoe lief hij zijn dochtertje had. Zij kon naauwkeurig berekenen hoe groot de plaats zou zijn, die zij innemen ging in zijn hart en in zijn woning; de eene plaats stond tegenover de andere als niets tot alles... Wat kon haar dat schelen? 't Was haar volmaakt onverschillig. Schatten moest ze bezitten, wat gaf ze om harten?

Dat was Hilda's nieuwe mama.

Was het kind niet beter geweest bij, "de knorrige oude juffrouwen, die niet lagchen konden?"

II.

Ettelijke jaren waren vervlogen.

Ze zat neer in de vensternis en las. Er golfde een wolk van gouden haren over den teederen schouder en over 't sierlijk gebonden boek, dat in hare hand rustte, in die kleine witte hand, die door zoovelen begeerd werd. Nu en dan hief zij het bleeke gezigtje op en keek naar buiten op de besneeuwde straat. Dan rilde ze en wendde haastig het hoofd naar 't vrolijk flikkerend haardvuur, tot een uitdrukking van genoegen zich afteekende op het

schrander gelaat en een gevoel van welbehagen glinsterde in de verstandige, grijze oogen.

Ze was alleen in de kamer, 't was heel stil. In het groote huis was het altijd stil en eenzaam.

Plotseling werd de deur geopend en een hooge gestalte vertoonde zich op den drempel.

"Papa!" riep het jonge meisje, terwijl ze vrolijk opsprong. Het sierlijk gebonden boek gleed op den grond en de gouden wolk rustte aan de borst van den binnentredende, de kleine witte hand, die door zoovelen begeerd werd, omklemde zijn schouder.

"Hilda!"

Er lag iets van den minnaar in de begeerige teederheid, waarmede deze vader zijne dochter omhelsde.

"Wat hebt gij mij van daag laten wachten, papa!"

"Tóch niet, kind! Ik ben zelfs vroeger dan gewoonlijk."

"O! dan is het de schuld van dat akelige, gure weer, dat ik mij dezen middag verveeld heb. Maar kom, papa, u bent geheel verkleumd! Ik heb uw stoel gereed gezet op het oude plaatsje, vlak bij het vuur. Ga gaauw zitten, papa, en laat mijne handen los, want uwe vingers zijn als ijskegels en ge maakt me zoo koud, zoo koud."

't Was niet gemakkelijk, om vrij te komen uit vingers die geen ijskegels waren en dus ook niet smolten bij de aanraking van het warme handje, uit vingers, die integendeel ijzeren schroeven schenen te zijn, die, zoo vaak de gevangene zich te verlossen trachtte, steeds vaster zich sloten om de tengere pols. Maar eindelijk, eindelijk gelukten de pogingen! Aan Hildegonda was de zegepraal. Ze lachte vrolijk op, en blies in de arme, mishandelde vingertjes, terwijl papa zich nederzette in den gemakkelijken zetel en met een ondeugende flikkering in de oogen,—waaraan het vuur wel schuld kon hebben,—zijn koude handen in de vlam hield.

Eene kleine pauze. Toen vraagde de vader: "Waar is mama, Hilda?"

"Ik weet het niet," zei Hilda onverschillig. "Of ja," liet zij er een weinig levendiger op volgen, "ik weet het toch! Een uurtje geleden zag ik mama uitrijden, zeker om visites te maken."

Weer een pauze.

"Hilda?......"

"Ja papa."

" Kom eens hier kind. Ik heb je wat te zeggen."

" Is het... is het weer?..." stamelde Hilda met een blosje ter aanvulling van den zin.

" Ja, kind."

Hij tastte in den zak en bragt eene kleine portefeuille te voorschijn, waaruit hij een brief nam, dien hij zijne dochter toereikte. Zij keek het eerst naar de onderteekening en zag toen naar haar vader op met een hoogen blos en hevige ontroering in elke trek van haar sprekend gelaat.

" Dit had ik niet verwacht," zei ze, zóó zacht, als sprak ze in zichzelve.

" Wel, kind, wat moet ik hem schrijven?" vraagde de vader, verrast over de uitwerking van den naam en misschien in stilte hopende, dat het antwoord gunstiger mogt zijn dan de vele die hij reeds gegeven had.

" Het spijt mij zoo, papa,"... de zachte stem ging in een bevend gefluister over en er glinsterde iets onder de lange, donkere wimpers. " Het spijt mij zoo... Iedereen houdt van hem... Maar... waarlijk, papa, ik heb hem nooit aanleiding gegeven om te denken dat ik hem liefhad... Neen, ik had nooit gedacht dat hij ook zich aan eene weigering zou blootstellen..."

" Maar, Hilda! ge denkt er toch niet over hem ook af te wijzen?" vraagde papa, en er trilde een toontje van ontevredenheid in zijn vriendelijke, welluidende stem, want de goede man was teleurgesteld.

Maar nu begonnen de tranen in allen ernst te vloeijen...

" Het is zóó moeijelijk!... Och, help me toch, papa! Help me toch!"

" Zoo'n kind!" zei papa. " Hè, wat zijn dochtertjes toch lastige dingen! Ik zal je eens vertellen hoe men over je begint te denken. Je hebt met al dat afwijzen een raren naam gekregen onder de jongelui. Iedereen kent je vrees om voor je geld ten huwelijk gevraagd te worden. Men kan zich zoo iets best voorstellen, maar men vindt dat je veel te ver gaat. Men verzekert elkander lagchend, dat je je rijkdom, je goud beschouwt als een schild, waarmee je maar al de aanzoeken afweert die je niet aanstaan. Hilda, men noemt je 'de jonkvrouw met het gouden schild.' Trek het je niet aan, kind, en wees niet boos dat ik het je vertel, want me dunkt dat ik er toch wel het naast aan toe ben om het je te zeggen."

Een oogenblik bleef het stil in de groote kamer. Toen

hief Hilda het betraande gezichtje naar haar vader op en zeide toornig: "Waarlijk, papa, durft men zoo iets van uwe dochter zeggen? Alsof dit niet geheel mijne zaak ware! Niemand heeft zijne wijsheid te mengen met de mijne en de openbare meening zal niet den minsten invloed op mijne handelingen uitoefenen."

"Goed, kind! Heel goed! Maar ik ben er ook nog! Hoe gij over de zaak denken moogt, mij is zij in 't geheel niet onverschillig. Ik vind het niet prettig dat er op zoo'n wijze over mijn dochtertje gesproken wordt, en als gij je niet storen wilt aan de publieke opinie,—naar je vader zult ge nog wel een woordje willen luisteren, niet waar?"

"Wel oudje, wat is er?" vraagde Hilda, een beete oneerbiedig, maar met een liefkozende beweging over de wang van het oudje!

"Hilda! Ik heb veel geduld met je gehad. Hoeveel heb je er nu al den bons gegeven?"

"Papa!" zei Hilda verwijtend.

"Nu ja, kind, niet zoo nuffig! Hoeveel?"

"Ik weet het niet, papa."

"Je weet het wel; zeg op!"

Aarzelend en 't hoofdje gebogen als eene schuldige: "Vijf, papa."

"Zoo, en dit zou nummer zes zijn. Dat kunt ge begrijpen! Hoor eens! ik heb nooit naar de reden gevraagd bij 't maken van een slachtoffer en mij altijd tevreden gesteld met het algemeene: 'Hij komt om mijn geld.' Maar dezen keer zal het zoo niet gaan. Ik verwacht een eerlijke en rondborstige verklaring, die voldoende is voor een weigering. Kunt ge die niet geven, dan moet je Moorevelt aannemen. Hij althans 'komt *niet* om je geld,' hij bezit zelf schatten. Bovendien ken ik hem sedert jaren en weet ik bij ondervinding, dat hij een beste jongen is. Ge kunt je antwoord bedenken tot morgen middag als ik terugkom."

"Neen, papa! Ik wil u liever dadelijk zeggen, waarom ik ook Leo moet afwijzen, hoezeer mij dit aan 't hart gaat. Er was een tijd, papa, dat ik hem zeer hoog stelde. Ik kwam veel bij de Moorevelts aan huis, vóór zijn zuster Anna getrouwd was. Dat is nu zoowat een jaar geleden. Wij hadden een heel gezelligen tijd als Leo met vacantie thuis was. Dan lazen wij veel tezamen, en ik hoorde hem zoo gaarne, want hij weet zelf hoe aangenaam zijn stem klinkt.

Hij had van alles zulk eene hoogst dichterlijke opvatting en sprak zoo goed, dat ik mij bijna betooverd gevoelde, als hij ons zijne meening omtrent het een of ander letterkundig werk mededeelde. Maar in den laatsten tijd is dat alles anders geworden. Na Anna's huwelijk is hij omgekeerd als een blad aan den boom. Hij spot met alles, wat hem eens heilig was. Ik weet niet, of hij nog beginselen heeft, misschien houdt hij zich ook daarin aan de tegenstelling. Eens, na deze ontzettende omkeering, liet ik mij tegenover hem ontvallen hoezeer ik voor hem vreesde. Maar hij lachte en stak den draak met mijn bezorgdheid. Ik geloof dat hij slechte vrienden gekregen heeft, papa, anders kan ik mij zoo iets van hem niet begrijpen. Zijn zuster trekt het zich ook erg aan, maar zij is machteloos tegenover zijn verregaand cynisme."

"Goede Hemel, Hilda! Ik heb van dat alles nooit iets geweten! Ik zal dat jonge mensch eens persoonlijk je antwoord brengen, in plaats van het met een briefje af te doen, dan kan ik hem meteen eens onderhanden nemen. Hij is wel meerderjarig, maar ik mag toch geen onrecht laten geschieden zonder eene poging te hebben gedaan het te verhoeden. Zijn vader zou zich in zijn graf omkeeren, als de man het gedrag van zijn zoon kon zien."

Op dit oogenblik werd de deur geopend. De vrouw des huizes trad de kamer binnen. De tijd had geen verraderlijke sporen achtergelaten op dat schoone gelaat, die gestalte was nog even vorstelijk als vóór tien jaren.

"*Ah bonjour! Déjà de retour monsieur mon mari* vraagde zij, terwijl zij den 'heer gemaal' genadig de vingertoppen toestak en hare dochter met een naauw merkbaar hoofdknikje begroette.

Eenige onbeduidende opmerkingen over het weer werden gewisseld, mevrouw sprak met een paar woorden over de afgelegde bezoeken. Maar het gesprek werd weldra afgebroken door de komst van een bediende met de aankondiging: "*Madame est servie.*"

Achter den rug harer moeder trok Hilda een scheef gezigt. Dat kwam zeker volstrekt niet te pas, maar Hilda was al sedert zoovele jaren gewoon een scheef gezigt te zetten, als zij het "*madame est servie*" hoorde, dat het haar langzamerhand tot een tweede natuur was geworden. Dat scheef gezigt was een stilzwijgend maar duidelijk protest tegen de Fransche overheersching, waarvan vader en doch-

ter het slagtoffer waren geworden op denzelfden dag, waarop Otilia van Reigersbergen als vrouwe Van Berckhoven haren intrek genomen had in het oude huis op de gracht. 't Scheen wel of het Nederlandsch haar pijnlijk in de ooren klonk, want als iemand het waagde zich in hare tegenwoordigheid van die taal te bedienen, riep ze :

"*Fi donc !*" en bragt de handen naar 't hoofd met een uitdrukking van komische wanhoop.

Mevrouw Van Berckhoven had zich niet bemind weten te maken in den kring waarin het lot haar had geplaatst. Toch was zij zelve volmaakt tevreden, want ze had immers geen liefde gevraagd. Ze had slechts om schatten gebeden, en die waren met kwistige hand haar voor de voeten geworpen.

III

Het was reeds na middernacht toen Hilda van een danspartij huiswaarts keerde. Ze had 't Fransche kameniertje harer moeder weggezonden, en gezegd dat zij zichzelve wel zou ontkleeden. Nu stond ze voor den grooten spiegel, die hare tengere gestalte, nog in 't doorzigtig witte feestgewaad gehuld, geheel weerkaatste. Nog omsloot het parelsnoer den blanken hals en slingerde zich in tallooze melkwitte druppels door het golvende gouden haar. Een blosje kleurde de bleeke wangen en de groote, grijze oogen schitterden met ongewonen glans. Toch wendde Hilda zich met een ongeduldige beweging van het glas af.

" Neen," zei ze zacht in zichzelve. " Ik ben niet mooi. Die het mij zeggen, spreken een directe onwaarheid. Wie, zooals ik, elken dag het levende beeld der schoonheid in hare moeder aanschouwen mag, zou even als ik spoedig elke aanspraak op eigen schoonheid laten varen, waar die aanspraak tevens zoo weinig regt van bestaan heeft. Is het niet bespottelijk, dat, zoo leelijk en klein als ik ben, ik zes aanzoeken gekregen heb, nog vóór ik twintig jaar ben geworden O ! soms wenschte ik ergens heen te mogen gaan waar niemand mij kent. Het is zoo vreeselijk op ieders aangezicht te lezen : ' Ah, de jonkvrouw met het gouden schild !' Want het is mijn geld, dat voor zoovelen aantrekkelijk is en niet mijn geest, niet mijn uiterlijk.

" En toch...en toch zou ik welligt een der velen niet

hebben heengezonden, als niet.... Hoe gelukkig, dat papa niet dieper in de quaestie doordrong. Immers hij had kunnen zeggen : ‘ Hilda ! Is er nog niet een andere oorzaak voor dat eeuwige afwijzen dan de vrees alleen om je geld te worden gevraagd ?’

“En wat zou ik dan hebben geantwoord?...... Ja wàt?......”

Ze stond een oogenblik in gedachten verzonken. Toen glimlachte zij en ging naar het tafeltje, waarop de verzen harer lievelingsdichters lagen. Voorzichtig, als waren deze dichtergedachten in teerheid aan vlindervleugels gelijk, als zou ze door een ruwe aanraking het reine was van het sierlijk omhulsel ontwijden, nam zij een der bundeltjes en opende het

Eenige nog frissche rozeblaadjes dwarrelden er uit neder op Hilda’s kleed, aan hare voeten, ja enkele bleven zelfs gevangen in den gouden lok die over haar schouder op het boek was neergegleden. Die geurige regen verried haar dat het dien dag reeds de tweede maal was dat ze het bundeltje ter hand nam. En, den glimlach nog steeds om de lippen, las zij een idylle “uit het kinderleven.”

Een kleine jongen en een klein meisje speelden te zamen bij ruischende beek. Hij was een flinke boerenknaap met groote, bruine oogen en een blozende, door de zon verbrande gelaatskleur. Zij was een teer, bleek stadskind, dat met hare ouders de zomermaanden op een nabutig landgoed doorbragt. Zij was aan de waakzame blikken harer ouders ontsnapt en het donkere bosch ingeslopen, waarin ze zóó dikwijls met anderen gewandeld had, dat ze geloofde daarin den weg ook wel alleen te kunnen vinden. Maar ze verdwaalde en schreijend stond zij daar voor de beek, die ze niet over durfde en niet over kon, —toen de boerenjongen zijn zwartgelokt hoofd door de struiken stak om het kleine meisje, dat hij reeds lang in de verte had zien aankomen, wat meer van nabij te bekijken.

Na een poosje begonnen de vragen en antwoorden, en de jongen beloofde haar naar haar huis, den “Skaldestins” terug te zullen brengen. Het meisje was nu niet bang meer, ze was zelfs zóó spoedig gerustgesteld, dat ze voorstelde zamen wat te gaan spelen. En zoo zetten beiden zich neder aan den oever der beek en babbelden en lachten, ja, stoeiden zelfs alsof ze wel vijftig jaar lang goede vrienden waren geweest......

Hilda leunde in een hoek der sofa en liet haar hoofdje peinzend op de hand rusten. Ze had al meer nagedacht over dat gedicht... en tot nog toe was het haar een onopgelost raadsel gebleven, hoe iemand in volslagen onwetendheid dat hij een werkelijk gebeurde geschiedenis beschreef, toch zelfs tot in de kleinste bijzonderheden zich zoo getrouw aan die gebeurtenissen kon houden. Want ze wist dat alles juist zoo had plaats gevonden als het beschreven was. Zelfs geen kleine illustratiën had de dichter zich veroorloofd : waarheid, niets dan waarheid had hij verteld. Ze wist het, want zijzelve was de heldin der idylle. Zij was het verdwaalde kind, dat de boerenknaap had gevonden en waarmede hij had gespeeld. En vele weken daarna had ze nog dagelijks uitgezien naar zijn komst, want hij had beloofd haar weer naar de beek te brengen om te spelen.

Tante Mira, bij wie ze gelogeerd was en die op het landgoed woonde en den jongen wel kende, had onderzoek naar hem gedaan. Toen was het uitgekomen dat hij ziek geworden was. Een hevige epidemie heerschte op het dorp. De geheele familie van het kind en ook hijzelf waren er door aangetast. Men vreesde voor zijn leven.

Hilda had niet meer over haar vriendje gesproken, men geloofde dat ze hem vergeten had, maar zij dacht nog dikwijls aan hem, en toen ze met haar ouders heenging,—veel vroeger dan ze gewenscht had, omdat men voor de epidemie vreesde,—toen liet ze bij Toon den tuinman een harer mooiste prentenboeken achter, "voor den boerenjongen," want ze kende zijn naam niet, "als hij weer beter was."

Destijds was ze vier of vijf jaren. Sedert dien tijd was ze nooit meer bij tante Mira geweest, want daarop was haar mama ziekelijk geworden en na een paar jaar gestorven. Over tante Mira werd zelfs nooit meer gesproken. Zou ze nog altijd op het landgoed wonen?... Die lieve, goede tante Mira!

Hilda kreeg waarlijk een sterk verlangen haar weer te zien... Misschien wist tante den sluijer op te heffen, die in zooveel geheimzinnige plooijen het beeld van den dichter omhulde. Want zijn naam, noch de titel gaven haar licht. "Gedichten van Mario Luscinius", dat was al wat met gouden letters buiten op het bandje gedrukt stond. Zij had dien naam nooit te voren gehoord, maar zij wist welk een goeden klank hij reeds gekregen had

in den korten tijd, dat hij mede zijn lied deed ruischen in het groote koor der zangers. Sommige menschen zeiden, dat ze het aanmatigend van dien dichter vonden, zich "Luscinius" te noemen, maar kon dit niet werkelijk zijn naam zijn, of anders—kon hij geen bijzondere redenen hebben om dien naam aan te nemen? "Hoe 't zij, ik vind het niet aanmatigend," zei ze. "Er is in zijne gedichten geen spoor van aanmatiging. Integendeel, er spreekt zoo'n reine, kinderlijke geest uit elke bladzijde... hij moet bepaald een goed mensch zijn... Hij idealiseert vreeselijk, maar daar houd ik van. Wat geef ik er om dingen te lezen, die ik dagelijks kan zien gebeuren?..."

"Maar... wat is dat? Daar slaat het waarlijk al drie uur!... Vaarwel, mijn nachtegaaltje! Ge moogt mij een serenade brengen!"

IV.

't Was lente. De natuur ontwaakte uit haar winterslaap. Alsof ze door den tooverstaf eener fee waren aangeraakt, vertoonden de boomen zich weder omhangen met een doorzichtig kleed van zachtgroen loover of fijne, witte bloesems; velden en wegen schenen één reusachtige ruiker, prijkende in volle, heerlijke schoonheid. Weinige maanden geleden hield ook een wit kleed de aarde bedekt. Toen was het de kille koude des doods, die het jonge groen terugdrong onder haar sneeuwen gewaad—en met verstijvenden adem de streomen aan ketenen legde,—nu echter was het dat reine, zachtgetinte wit, dat, ten leven gewekt, zelve levenwekkend wordt.

De heer Van Berckhoven maakte met zijne dochter een wandeling buiten in het vrije veld. Ze hadden de stad ver achter zich gelaten en bewonderden en genoten.

"Ik verlang naar Berckhoven," zei papa, terwijl hij welbehaaglijk opzag naar de blaauwe lucht.

"Ik niet," antwoordde Hilda.

Verbaasd bleef de goede man stilstaan.

"Niet?" vraagde hij met een ontzettenden uithaal bij dat woordje. "Je denkt er toch niet over heel den zomer hier te blijven op die afschuwelijke gracht?"

"Neen, papa! Maar ik hoop ergens elders heen te gaan dan naar Berckhoven. Zijt ge vergeten wat ik u eenige weken geleden gevraagd heb betreffende tante Mira?"

"Wat dan, kind?"

"O, papa! wat een grijsaard wordt u," spotte Hilda. "Oud, hoor! geen geheugen meer! Wat moet ik met zoo'n vader aanvangen? De man wordt suf!"

"Maar, Hilda!"

"Stil! Ik heb u gevraagd of ge eens aan tante Mira schrijven wildet, om te hooren hoe ze 't maakte..."

"Alle duivels! Ah, pardon, Hilda! 't Is gezegd, kind, laat het gezegd zijn!...dat zaakje heb ik waarlijk totaal vergeten! Dat komt er van als men oud wordt."

"Ik geloof wezenlijk, dat gij me met mijn eigen wapenen verslaan durft, papa."

"Maar, kind,—nu in allen ernst!—'t Is beter, dat ge tante maar zelf schrijft. We hebben haar zoovele jaren verwaarloosd. 't Is een erg bescheiden vrouw: ze zou niet gaarne het initiatief voor een zaak nemen... Als zij meent, dat wij boos op haar zijn, zal ze den eersten stap tot verzoening niet doen, alleen uit vrees zich aan ons op te dringen. Maar je weet, er is niets tusschen ons, dan mijn traagheid om haar te bezoeken en te schrijven. Zend haar een lief, hartelijk briefje, vergeet vooral niet je portret in te sluiten. Met den dag begint ge meer op uwe moeder te gelijken... Tante hield zooveel van haar... Ik ben zeker, dat ge heel gaauw een alleszins bevredigend antwoord zult krijgen. Maar, hoe zijt ge toch zoo op eens op de gedachte gekomen om bij tante Mira te gaan logeren? Of liever hoe komt het, dat ge u tante Mira zoo plotseling herinnert?"

"Ik heb u dat alles gezegd, papa, toen ik er u 't eerst over sprak. Maar gij schijnt het vergeten te zijn. Hebt gij het nooit opgemerkt in uw leven hoe vaak een woord, een klank, een schaduw, een lichtstraal u in 't verleden verplaatsen kon? Iets dergelijks was het, wat mij deed denken aan het heerlijke bosch bij den Skaldestins, en toen, o! zoo geleidelijk aan de lieve eigenares...."

Papa had zijn dochtertje goed in de oogen gekeken toen zij sprak. 't Scheen hem toe, dat die oogen hem niet zoo opregt als anders aanblikten; hij verbeeldde zich, dat een zonderlinge klank trilde in hare stem.

"Is dat zoo, Hilda?"

" Ja, papa," zei Hilda met een blosje.

" Hilda, ik heb je nog nooit op een onwaarheid betrapt. Weet je dat het verzwijgen van een waarheid ook eene onwaarheid is ?"

" Dat hebt u mij altijd geleerd, papa."

" Zoo ! en dat is uwe opinie niet ?"

" Lieve papa ! het goede, dat verstandige menschen gezegd hebben, durf ik gerust voor goed aannemen."

" Dàt is geen antwoord op mijn vraag, of een al te naakt compliment. Je wilt mij van mijn tekst afbrengen, lieve meid, maar ik moet weten..."

" Papa !..."

Hij zag dat de oogen van zijn dochtertje vol tranen stonden.

" Nu, nu, kind ! Zóó had ik 't niet bedoeld, hoor ! Weg met droefheid op zoo'n zonnigen dag..."

Als de vogeltjes het niet te druk gehad hadden met het bouwen van hun nestjes, zouden ze een grappig verzoeningstooneeltje hebben gezien, maar ze hadden er volstrekt geen erg in ; alleen het dartele vee in de weide en de madeliefjes in 't gras waren getuigen van het "afkussen."

Hilda had aan tante Mira geschreven en vroeger dan ze gedacht had reeds antwoord ontvangen. 't Was maar een klein briefje, dat tante haar zond, maar 't leverde een bevestiging van de vooronderstelling van Hilda's vader.

" Lieve Hilda," zoo luidde het.

" Ge hebt me met uw portret en vriendelijke woorden heel gelukkig gemaakt. Ik ben na den dood uwer moeder vele jaren op reis geweest ; ik heb veel gezien van de wereld en een eenigszins bewogen leven geleid. Zoo bleef mij maar weinig tijd tot " denken " over. Maar toch heb ik het dikwijls zeer smartelijk gevonden nooit meer iets van u of uw vader te hooren. Sedert eenigen tijd ben ik weer op den ouden Skaldestins terug en zal het heel prettig vinden als ge mij in mijne eenzaamheid eens wilt komen bezoeken. Ik hoop in u veel van uwe lieve moeder terug te vinden.

" Groet uw vader van mij en ontvang een hartelijken kus van uwe u reeds liefhebbende tante

MIRA."

" PS. Ik denk, dat hoe eerder je komt, wij des te eerder vriendinnen zullen zijn."

Hilda las haar vader den brief voor en hij knikte tevreden. " Ge moet de zaak met mama bespreken, kind, en dan zal ik je zelf wegbrengen," zeide hij.

De " bespreking " met mama vorderde niet veel tijd, want Hilda was gewoon hare moeder nooit iets te verzoe-

ken of iets met haar in gemeenschappelijk overleg te doen. Ze kondigde eenvoudig hare plannen aan, waarin mevrouw Van Berckhoven uit gemakzucht steeds toestemde. Ze hield er niet van zich tegen den wil harer stiefdochter te verzetten; dat zou moeijelijkheden kunnen geven en vóór alles moest de vrede worden bewaard, zoowel in wezen als in schijn. Met bewonderingswaardigen tact wist ze dan ook elke klip te omzeilen, elk wolkje te verdrijven, elke spanning op te lossen.

't Sprak dus van zelf dat ze Hilda's uitstapje goedkeurde.

V.

In de gezellige huiskamer van den Skaldestins was tante Mira voor de koffietafel gezeten. Alles, om met de "châtelaine" te beginnen, zag er vroolijk en vriendelijk uit. De vrouwe Van Lovenstein kon niet ouder zijn dan vijftig jaren. Ze had een mooi, blozend gezicht, dat zeer voordeelig uitkwam in een lijst van zilverwitte krullen. Ze was eer gezet dan tenger en bijzonder klein, maar een slepend gewaad van zwartfluweel deed hare gestalte een weinig grooter schijnen.

Tegenover haar aan den wand hing het levensgroot portret van een jong officier, met een flink en gunstig voorkomen. Dat was de heer Van Lovenstein, de echtgenoot van tante Mira's jeugd, waarmee ze slechts weinige maanden was gehuwd geweest, tot het vaderland hem opriep ten strijde, en hem weldra een graf delfde op het bloedige slagveld. Ze hadden elkander zeer liefgehad die twee jonge menschen, en tante Mira had zijne nagedachtenis trouw in eere gehouden; ze had zijn naam blijven voeren, niettegenstaande vele aanzienlijke mannen haar een nieuwen hadden aangeboden.

En al die jaren door had tante Mira verlangd om van haar plaatsje aan de tafel nu en dan de oogen op te kunnen slaan naar het gelaat van haar echtgenoot, en daarom hing reeds sedert tal van jaren 't portret van den heer Van Lovenstein juist dáár aan den wand.

Dien morgen had tante er haast nog niet naar gekeken, want ze was al te zeer vervuld met Hilda's komst en de toebereidselen daarvoor. Nu en dan wierp ze een blik uit

een der vensters, waardoor men de geheele oprijlaan kon overzien.

Hare kleine, ronde handjes verschikten hier en daar nog wat aan de koffietafel, waaraan de ruikertjes van frissche voorjaarsbloemen een regt behaaglijk aanzien gaven.

Eindelijk! Daar rolde een rijtuig het hek binnen, en weinige minuten later betrad Hilda met haar vader den drempel.

"Dag tante!" "Hoe gaat het u? Dit is nu mijn Hilda!"

Tante Mira kwam haar snel te gemoet en stak haar de beide handen toe.

"Welkom! hartelijk welkom op den Skaldestins, lieve Hilda," zei ze met tranen van vreugde in de vriendelijke blaauwe oogen. Toen verhief ze zich op de punten van haar kleine voeten, legde hare armen om den hals van het jonge meisje en kuste haar herhaaldelijk.

"Ik ben zoo blij dat ge gekomen zijt," fluisterde ze.

't Werd Hilda warm om het hart. Zij gevoelde zich wonderbaar aangetrokken tot hare kleine tante. Een oogenblik schemerde haar het beeld harer eigene lieve moeder voor den geest. Er ruischte iets als een weerklank van lang vervlogen, gelukkige dagen in tante Mira's stem. Ze was op het punt in tranen los te barsten. Maar ze bedacht zich: papa was zoo plaagachtig, en—in haar eigen goudgelokt hoofdje was ook altijd een kleine neiging tot spot... Ze zag opeens hoe klein tante Mira was.

"Lieve hemel, tante," riep ze, "ik ben in gewone omstandigheden maar een onderkruipstertje, maar ik krijg wezenlijk een gevoel of ik een reuzin ben, als u me zoo vasthoudt......"

En tante, met den linkerarm om Hilda's middel, terwijl zij de regterhand aan haar neef toestak:

"Ik geloof, dat je me hier een ondeugende plaaggeest hebt meegebragt, Eduard! een kobold, een sylphide!... Pas op! Want ik beloof je, dat ik mijn sylphen op je zal afzenden om mij te verdedigen, en dan zult gij eens zien hoe kort je rijk maar van duur is, hoe gaauw gij u gevangen zult moeten geven!

"En gij, Eduard! aanschouw ik een boetvaardig zondaar, of... ?"

"Een boetvaardig en door uw goedheid diep verootmoedigd zondaar, tante. Kunt ge mij vergeven, dat ik u al

die jaren door zoo schandelijk veronachtzaamd heb?"

Tante Mira fronste de wenkbraauwen.

"Hm! Er was een tijd waarin de smeekelingen voor mij in 't stof knielden, en gij vooral waart daar vroeger sterk in, Eduard!"

"Lieve tante!"

En onder 't luide gelach van Hilda zonk de heer Van Berckhoven op ééne knie neder voor de vrouwe Van Lovenstein.

"Vergiffenis, tante, bid ik u..."

"En gij belooft hier plechtig voor u en uw nakomelingschap, uw leven te zullen beteren?"

"Ik beloof het."

"Welnu dan! Ik vergeef u." En tante Mira reikte haar handje met zooveel waardigheid en edelen zwier aan den boetvaardigen ridder, dat geen vorstin het haar zou hebben verbeterd.

"Rijs op, lieve neef!" zei ze tot den heer Van Berckhoven, die, om de komedie vol te maken, tantes handje aan zijn lippen drukte.

"En nu," sprak ze, "geloof ik, dat ge waarlijk wel moe en hongerig zult zijn, na 't verrigten van zulk een heldendaad als het buigen van een stijven rug. Daarom noodig ik je uit aan tafel te gaan."

De heer Van Berckhoven was vertrokken en zijn dochtertje begon zich hoe langer hoe meer thuis te gevoelen op den Skaldestins. Toch had zij de gewigtige vraag die haar den ganschen dag op de lippen brandde nog niet durven doen.

Eens zaten tante en nichtje in de schemering bijeen en keuvelden vertrouwelijk. De toenemende duisternis gaf Hilda moed het onderwerp ter sprake te brengen, dat haar zoo na aan 't harte lag. Ze zat op een laag bankje aan tante Mira's voeten en liet 't lokkig hoofdje rusten in tantes schoot.

"Houdt u veel van lezen, tante?" vroeg ze.

"O, kind. Hoe denkt ge wel dat ik hier zoo van de wereld verlaten zou kunnen leven, als de boeken mijn vrienden niet waren? Hebt ge nog geen kijkje in de bibliotheek genomen? Maar 't is waar! 't weer is, zoo

lang ge hier zijt, altijd nog zóó mooi geweest dat aan onderzoekingstogten binnenshuis vooralsnog weinig gedaan kon worden, en toch is het wezenlijk de moeite wel waard hier in huis eens rond te snuffelen. Ge moogt overal ingaan en alles zien,—behalve twee kamers, die ik als een echte Blaauwbaard voor je gesloten houd. Daarachter rust een geheim, dat te zijner tijd wel zal ontsluijerd worden," en tante Mira glimlachte in de duisternis.

"Zijn er mooije boeken in de bibliotheek, tante?" vroeg Hilda om weer op haar onderwerp te komen.

"O ja, kind! alle tijdperken van letterkunde en kunst vindt gij er vertegenwoordigd, van de oudste handschriften af tot de nieuwste uitgaven toe, die mijn boekhandelaar nooit verzuimt mij te zenden."

"Leest gij ook gedichten, tante?"

"Gedichten, Hilda? Welzeker! Ik houd er zelfs zeer veel van!" Weer glimlachte tante Mira in de duisternis.

"Ik had een paar bundeltjes meegebragt, tante, om u voor te lezen, als gij er van hieldt, maar misschien ... als ze u bekend zijn ... als gij die gedichten ook bezit..."

"Wel, kind, zeg mij maar eens wat ge zoo al bij u hebt, dan zullen we eens zien."

"O! maar twee of drie boeken, tante! o. a. de gedichten van Mario Luscinius..."

"Die heb ik meermalen gelezen," zei tante met een vreemden klank in hare stem, "ik vind ze prachtig mooi."

"Waarlijk, tante? Wel, dan is dit een punt waarin wij sympathiseeren! Er is een stukje bij dat mij altijd bijzonder aantrekt: "Uit het kinderleven." Het klinkt als iets wat men zelf beleefd heeft, en, tante, als ik het goed naga dan geloof ik ook dat het mij overkomen is, hier op den Skaldestins..."

Tante Mira lachte luid en eenigszins gedwongen. "Wat de verbeelding al niet doet!" zei ze. "Maar ik geloof hier niet zoozeer met verbeelding als wel met eene zeer diepgewortelde soort van inbeelding te doen te hebben! Wel! wel! Hilda, kind! je moet het al erg "beet" hebben om te gelooven dat men je tot de heldin van een lied zal uitverkiezen! Natuurlijk hebt ge ook die

gedenkwaardige plekjes al eens bezocht... het sombre woud en die vreeselijk breede beek..."

Hilda lachte. "Ja zeker, tante! Maar 't is me toch een beetje tegengevallen. Mijn kinderlijke verbeelding stelde zich het bosch zoo donker en zoo uitgestrekt voor en ik was erg teleurgesteld, in plaats van den stroom, dien ik verlaten had, dat onnoozele, kleine beekje te vinden..."

"Pas op, Hilda! een beetje meer eerbied voor mijn eigendom asjeblieft! Dat beekje is heel schilderachtig, en wat het bosch betreft, je vergeet dat we nog maar in 't voorjaar zijn! Eer het een paar weken verder is... Nu, ik zeg niets! maar als je soms neiging krijgt om sentimenteel te worden en wandelingetjes in den maneschijn te maken, dan zal het je waarlijk niet aan mysterieuse laantjes ontbreken, geloof me. En dan zwijg ik nog over de nachtegaaltjes die hier zingen..."

"Wel tante! Hoe is 't mogelijk dat u ooit dit paradijs hebt kunnen verlaten," zei Hilda schertsend.

Tante werd plotseling ernstig. "Het was mijn plicht, Hilda! Het kostte mij heel wat van al die plekjes te scheiden, waar ik zooveel lief en leed had beleefd, waar elk voorwerp zijn eigen geschiedenis had, waar ik alleen door de herinnering aan vroeger dagen mijn levenslust behield. Maar, Hilda, als gij iemand zeer liefhebt en als zijn welzijn bevorderd wordt door de opoffering van uwe wenschen, dan denkt ge er niet over, niet waar, wat voor uzelf het aangenaamst is. Welnu, ik ging. Ik heb nooit kinderen gehad, maar de aardige kleine jongen die door bijzondere omstandigheden onder mijne hoede werd gesteld, heb ik even liefgehad alsof hij mijn eigen zoon geweest was.

"Wij zijn te zamen op reis gegaan. Ik heb hem alles van de wereld getoond, het goed en het kwaad, hoe zwaar mij dit laatste vaak viel, maar ik meende, dat het mijn pligt was. Nu is het vogeltje alleen uitgevlogen, althans het drijft tijdelijk op eigen wieken. Ik heb den jongen alleen naar de hoogschool laten vertrekken, hoezeer hij mij ook smeekte hem te vergezellen. Eens komt toch de tijd, dat hij op eigen kracht moet steunen: hij moet nu alvast maar eens beginnen zijn zelfstandigheid te toonen. Maar hij is zóó grappig! Soms staat hij op eens voor me, wanneer ik er 't minst op verdacht ben en zegt dan maar eenvoudig: "Ik moet u eens even komen zien, moedertje!"

Zoo'n bezoek is altijd maar van zeer korten duur; dikwijls blijft hij niet eens een heelen dag:"...

"Wel tante! Is dat het geheim van Blaauwbaard?"

"Ja ondeugd! Gedeeltelijk. Maar den sleutel van het mysterieuse kamertje bewaar ik zelf nog."

(Wordt Vervolgd).

Egoismus.

Geef een meisje bruine lokken,
  Lippen, nimmer moe of bang
Om te kussen en te jokken
  Heel het lieve leven lang;
Rozenblosjes, sneeuwen handen,
Hemelsche oogen, elpen tanden,
  Ranke leest en vluggen voet;
Armpjes, om er in te vliegen,
Of een kindjen op te wiegen,
  En een blij gestemd gemoed.

Lieve Hemel, hoor mijn beden,
  Geef haar zachtheid, stille trouw,
En die duizend kleinigheden,
  Die zoo lief staan in een vrouw.
Kleine zonden, teedre nukken,
Die een gloeiend hart verrukken,
  Liefdes dartle poëzij;
Geef haar wat zich d' eng'len denken
En uw rijkste gunst kan schenken,
  En dan—Hemel, geef haar mij!

—*De Genestet.*

Warme Klimaten en Kolonisatie door Europeanen.

In een tijd, dat zich bij zoovele volken de neiging openbaart om een nieuw arbeidsveld voor overvloedige werkkracht te zoeken, een veld, waar zij, niet in het naauw gebragt door al te grooten wedijver, zich vrij ontwikkelen en van de tot nog toe onontgonnen schatten van natuur en bodem genieten kunnen, is het welligt nuttig een der vele voorwaarden te bespreken, waarvan het gelukken van dat streven ten zeerste afhangt.

Een der eerste eischen voor het gelukken van elke proeve tot kolonisatie is deze, dat de landverhuizers in hun nieuwe woning natuurlijke toestanden vinden, die hun bestaan aldaar mogelijk maken. Want noch de rijke natuur van Indië, noch al de diamanten van Afrika, noch al het goud van Californië is den mensch tot iets nut, wanneer hij te midden van dat alles op het ziekbed nederligt, of, naauwelijks verkregen hebbende wat hij zocht, in het graf zinkt, zonder dat de droomen, die hij zich te midden van zooveel lijden en ontberingen geschapen had, ooit verwezenlijkt zijn.

In de eerste plaats moeten wij dus de vraag beantwoorden, of de mensch het vermogen bezit niet alleen om het leven te behouden, maar ook om krachtig te blijven onder de veranderde omstandigheden en levensvoorwaarden in een geheel ander land dan dat, waarin hij geboren is, hetzij dat deze veranderde, uitwendige omstandigheden geheel geen invloed op zijn gestel hebben, hetgeen nu eenmaal niet het geval is, hetzij dat hij in staat is zich in die nieuwe omgeving te schikken. De vraag komt dus ten slotte hierop neer, of de mensch door het lot gebonden is aan de plek zijner geboorte, of hij alleen stoffelijk en zedelijk gezond kan blijven binnen een bepaald gedeelte onzer aarde, dan wel of hij van nature wereldburger is en de grenzen, die het toeval der geboorte hem stelde, stoutmoedig kan overspringen, zonder dit waagstuk met achteruitgang of met zijn dood te betalen, in 't kort, of hij zich *acclimateeren* kan of niet.

Het woord *klimaat* vatten wij hier in eenigszins ruime

beteekenis op; terwijl men er gewoonlijk het geheel der weerkundige verschijnselen onder verstaat, die den gemiddelden toestand van eenig deel der aarde kenmerken, het weer, zooals het gewoonlijk aldaar pleegt te zijn, moeten wij, zoodra er sprake is van acclimatatie, ook nog andere omstandigheden in aanmerking nemen; de maatschappelijke toestand, de gesteldheid van den grond en zijn voortbrengselen, de meerdere of mindere moeijelijkheid om den kost te verdienen spelen daarbij een belangrijke rol. Wij moeten daarbij twee zaken zorgvuldig gescheiden houden; wij moeten onderscheid maken tusschen afzonderlijke personen en de soort. Wij zullen ten eerste moeten nagaan, hoe een persoon of de personen van een zelfde geslacht zich houden onder de veranderde omstandigheden, en ten tweede welken invloed zij uitoefenen op een reeks van geslachten, d. i. op de soort. Wij mogen het er dan voor houden, dat de acclimatatie bereikt is als de mensch, die naar een geheel ander klimaat verhuisd is, zijn gewonen levensduur behoudt, en de sterfte dus niet toeneemt, als de nieuwe geslachten noch verminderen wat het aantal personen, noch wat hun weerstandsvermogen betreft en als hun ligchamelijke en geestelijke vermogens even krachtig blijven als vroeger.

De waarnemingen, die bij de verschillende proeven ter kolonisatie, waarvan sommige reeds eeuwen tellen, gedaan zijn, maar die niet allen even betrouwbaar en bruikbaar zijn, geven aanleiding tot tegenstrijdige gevolgtrekkingen; toch is het mogelijk, uitgaande van het standpunt, dat wij boven schetsten, eenige belangrijke conclusiën daaruit te trekken.

Al zeer treurig moeten de ervaringen geweest zijn, die nog in het begin dezer eeuw den anthropoloog Knox aanleiding gaven tot de uitspraak, dat echte kolonisatie en acclimatatie onmogelijke zaken waren. Vooral de landverhuizing naar de tropische gewesten, die door de weelderigheid van hun plantengroei, de vruchtbaarheid van hun bodem en de rijke waarde hunner voortbrengselen zoo uitlokkend waren, heeft vele menschenlevens gekost en eischt ook heden nog vele offers.

Daarvan komt het, dat noch in Oost- noch in West-Indië het den Europeanen mogelijk geweest is, zonder kruising van rassen, tot in het derde geslacht te blijven bestaan: dat zelfs in Egypte de Mamelukken alleen daardoor op dezelfde

getalsterkte gehouden werden, dat zij steeds toevoer kregen door nieuw aangekochte Europeesche slaven, en dat in zoovele koloniën de bevolking, trots voortdurenden aanvoer, steeds vermindert. In Martinique bedroeg de blanke bevolking in het jaar :—

1740	... ...	15,000	personen.
1769	nog... ...	12,069	„
1848	nog maar ...	9,500	„
1862	naauwelijks..	8,000	„

Deze vermindering is ligt te begrijpen, als men nagaat hoeveel bergen van menschenoffers deze koloniën in den loop der tijden gekost hebben. In Februarij 1802 landde een Fransch leger van 58,545 man op St. Domingo; vier maanden later waren 50,270 overleden en van de overige 8,275 man waren 3,000 ziek of gewond; in 1809 keerden slechts 300 man in Frankrijk terug. En niet alleen onder de troepen deed men zulke ongunstige ervaringen op, met de landverhuizers, die zich aan de werken des vredes wijdden, ging het vaak even slecht. Van de kolonie, die de Fransche Regering in 1793 in Cayenne vestigde en die uit 16,000 menschen bestond, werden in het eerste jaar 13,000 door den dood weggerukt. Van 385 personen, die in 1835 naar Nederlandsch-Guyana trokken, waren aan het eind van dat jaar 189, dus bijna de helft gestorven. Van de ongelukkige Duitschers, die in 1852 naar Peru gelokt werden, hadden een jaar later reeds 300 (anderen zeggen 600) hun lichtgeloovigheid met den dood geboet. Toch kan men omtrent den allertreurigsten afloop van deze pogingen ter kolonisatie nog dit aanvoeren, dat zij werkelijk onder bijzondere omstandigheden plaats hadden, dat het mislukken voor een deel een gevolg was van den ongunstigen ligchamelijken, en maatschappelijken toestand der landverhuizers, voor een deel ook van zeer schadelijke invloeden in het nieuwe vaderland. Wij zullen de oplossing der kwestie meer nabij komen, als het ons mogelijk is een vergelijking te maken tusschen de sterfte onder de kolonisten, die reeds eenigen tijd in hun nieuwe woonplaats gevestigd waren, en die van de bewoners van het moederland. Zulk een vergelijking kunnen wij maken bij de Engelsche bevolking in Britsch-Indië, en zooals de volgende tabel aantoont valt zij zeer ongunstig uit voor de Engelschen in Indië.

Van 100 menschen stierven van 1861 tot 1870 jaarlijks

	In Britsch-Indië.		In Engeland.
Ouderdom.	Militairen.	Burgers.	
15	2.4	1.7	0.74
25 tot 35	2.8	1.7	0.98
35 „ 45	2.9	2.1	1.30
45 „ 55	2 9	2.1	1.85
55 „ 65	3.2	3.1	3.22
65 „ 75	6.3	5.2	6.68

Volgens deze opgave is tot het vijf-en-vijftigste jaar de sterfte der Engelschen in Indië veel grooter (in sommige decenniën zelfs het dubbele) dan in Engeland, in de latere levensjaren, na het vijf-en-vijftigste jaar keert de verhouding om, daar in Indië de meeste Europeanen veel vroeger gestorven zijn, en alleen-zij, die bijzonder sterk zijn, een hoogen ouderdom bereiken. Geheel overeenkomstig hiermede is de ervaring in West-Indië opgedaan, zooals blijkt uit de vergelijking tusschen de werkelijke en de berekende sterfte. Men kan immers aan de hand onzer langdurige ervaring, met behulp onzer zorgvuldig bewerkte sterftetafels voor elken leeftijd de zoogenaamde levens- of stervenskans berekenen, d.i. de waarschijnlijkheid, dat een persoon van zekeren ouderdom het volgend jaar nog doorleven of in den loop van dat jaar sterven zal. Op die wijze krijgt men het getal, dat aangeeft, hoevele menschen volgens de waarschijnlijkheidsrekening in een zekere periode zullen sterven.

Dit getal, vergeleken met dat der werkelijk plaats gehad hebbende sterfgevallen leert ons dan, of de sterfte te groot of te klein was. Men vond voor de sterfte in West-Indie:

Ouderdom.	Werkelijke sterfte.	Berekende sterfte.
Beneden 25 jaar	1	0.7
Tusschen 25 en 40	49	21.8
„ 40 „ 55	63	34.6
„ 55 „ 70	23	19·8
Boven 70	3	2.9
Totaal	139	79.8

De overeenstemming tusschen deze tabel en die, welke wij boven voor Oost-Indië mededeelden, is zeer bevredigend; ook hier is tot het vijf-en-vijftigste jaar de werkelijke sterfte meer dan dubbel zoo groot als de berekende, en eerst op hooger ouderdom begint het verschil te verdwijnen.

Hoe belangrijk nu ook het inzigt zij, dat wij door deze berekening in de acclimatatie-kwestie krijgen, toch kunnen wij deze getallen nog niet als beslissend aannemen. Afgezien daarvan, dat het aantal waarnemingen, waarop zij gegrond zijn, niet groot genoeg is, bewijzen zij toch alleen maar, dat de sterfte in deze streken grooter is en het leven korter dan in onze streken; zelfs wanneer dit een gevolg ware van het klimaat en de levensvoorwaarden, dan hadden wij toch het regt niet van een gebrek aan acclimatatievermogen te spreken, zoolang wij niet het bewijs geleverd hadden, dat de *inheemsche* en dus aan het klimaat gewone bevolking, wat haar kansen van leven en sterven betreft, in een *gunstiger* toestand verkeerde. Ongelukkig kan dit bewijs in vele gevallen werkelijk geleverd worden. Het zou voor de hand liggen hier de ervaringen der Engelsch-Indische troepen aan te halen, maar wij laten die liever voorloopig rusten, omdat zij ons later uitstekend te pas zullen komen, en bepalen ons tot de soldaten, die in de hospitaal werden opgenomen. In het tijdperk tusschen 1878 en 1882 bestond er de volgende verhouding tusschen de Europeesche en de inlandsche troepen wat betreft het aantal personen, die gemiddeld per dag ziek werden.

1878—1882.

Op 1000 soldaten werden per dag ziek:

	Europeanen.	Inlanders.
Bengalen- - -	72	53
Madras- - - -	62	39
Bombay - - -	70	43
Geheel Indië -	68	45

Ook hieruit blijkt, dat de Europeanen veel vatbaarder zijn dan de inlanders. In Sierra Leone aan de westkust van Afrika tusschen 6 en 9 graden noorderbreedte verloor het engelsche leger jaarlijks 483 man op de 1000, terwijl de sterfte der Negertroepen slechts 30 per duizend bedroeg. In den oorlog tegen de Ashantynen, waarvan Lord Derby verklaarde, dat het een oorlog was, die minder door de soldaten dan door de ingenieurs en de artsen gevoerd en gewonnen moest worden, werden 83 van de 100 blanke soldaten ziek, terwijl dit bij de zwarten slechts 46 per 100 bedroeg, dus iets meer dan de helft.

Op de eilanden en de andere streken van West-Indië,

die om hun ongezondheid bekend zijn, hing het verschil in de sterfte der troepen voornamelijk af van de plaats, waar zij van daan kwamen. Van 1000 Engelsche soldaten stierven te St. Vincent als minimum 51, te Tabago, waar de sterfte een maximum van 152; van 1000 negers daarentegen 28 als minimum en 46 als maximum. In sommige gevallen zooals te Tabago, steeg de sterfte onder de Engelschen zelfs tot viermaal grooter bedrag dan onder de inboorlingen of verwante stammen; en bij de expeditie, die de Engelschen in 1840 naar den Niger zonden, en waar drie stoombooten door 145 blanken en 158 negers uit Amerika bemand waren, waren na verloop van drie weken 130 blanken, dus circa 90 per cent zwaar ziek, en 40 of 28 per cent overleden, terwijl onder de negers geen *enkel sterfgeval* had plaats gehad.

Er zijn dus streken, waar de Europeaan, de blanke, in den strijd om het bestaan, dien hij op vreemden bodem tegen een vreemd ras te strijden heeft, het onderspit schijnt te moeten delven tegenover zijn verstandelijk minder begaafden, maar ligchamelijk beter voor deze streken geschikten mededinger, wanneer hij er ten minste niet in slagen kan zich door zijn meer ontwikkeld verstand op andere wijze te beschermen. Wij zullen onderzoeken of zulk een bescherming mogelijk is, maar eerst is nog een ander punt, dat van groot gewigt voor de Koloniale kwestie is, namelijk de instandhouding van het geslacht. Ook op dit punt spreekt de statistiek een zeer ontmoedigende taal. Majoor Bagnold verhaalt, dat het in Indie trots groote zorg, trots begunstiging der huwelijken en vooral der gemengde huwelijken nog nooit een regiment gelukt is de weinige kinderen groot te brengen, dienoodig zijn om in de behoefte aan trompetblazers en tamboers te voorzien.

De kindersterfte der soldatenbevolking is in Indië zeer groot; zij wisselde in de jaren 1875 tot 1882 tusschen 50 en 80 per duizend. De gemiddelde jaarlijksche sterfte van 1870 tot 1879 bedroeg bij een aantal van 11,162 kinderen 69 per duizend 's jaars; de kindersterfte in Londen bedroeg tusschen 1870 en 1876 slechts 22 per duizend, dus nog niet eens het derde gedeelte. Onder die omstandigheden is het met de uitzigten op een Europeesche of Indo-Europeesche nakomelingschap in Indië slecht gesteld.

Maar niet alle menschenrassen op aarde zijn evenzeer aan dit noodlot onderworpen, niet allen gaan op vreemden bodem even snel te gronde. Er zijn rassen, die ten

minste naar sommige streken met beter resultaten kunnen overgeplant worden dan andere. Het zal niemand bevreemden, dat juist de Zuid-Europeanen in dat opzigt bevoorregt zijn. Zij, die in een klimaat leven, dat reeds iets tropisch heeft, zullen beter geschikt zijn de verhooging, de uitersten zelfs te verdragen, die zij tusschen de keerkringen vinden. Zoo zien wij dan ook, dat de Portugeezen zich aan den Congo op 6 graden zuiderbreedte konden handhaven, dat de Spanjaarden in Cuba zich niet alleen gehandhaafd hebben maar ook werkelijk belangrijk toegenomen zijn. In Cuba bedroeg de blanke (Spaansche) bevolking :

in het jaar 1774 ... ... 96,440 personen,
in het jaar 1861 ... ... 798,484 „

terwijl de sterfte er steeds gering was. En hoewel Boudin de tegenwerping maakt, dat bij de vergelijking dezer getallen te weinig gelet is op de voortdurende immigratie, en wij gaarne erkennen, dat de beteekenis dier getallen daardoor iets vermindert, blijft het toch een zeer gewichtig resultaat. Wij moeten ondertusschen niet vergeten, dat juist bij de Spanjaarden in den loop der eeuwen vele kruisingen met nog zuidelijker volken zijn voorgekomen, waardoor een groot aanpassingsvermogen aan een heet klimaat verklaarbaar wordt.

Voor Algiers hebben wij eenige leerrijke onderzoekingen, waaruit wij een reeks besluiten kunnen trekken omtrent de vatbaarheid voor acclimatatie van verschillende volken van Europa. Ricoux heeft zich de moeite getroost, voor Philippeville, een stad met 10,000 inwoners, de sterftecijfers van personen van verschillende afkomst gedurende een tijdperk van 20 jaar, van 1854 tot 1873, op te maken. Gemiddeld kwam hij voor de verschillende nationaliteiten tot de volgende resultaten :—

Nationaliteit.	Op 1000 komen Geboorten.	Op 1000 komen Sterfgevallen.	Op 100 geboorten komen Sterfgevallen.	Vermeerdering der bevolking per 1000.
Italianen	38.64	29.94	77.5	8.70
Malteezers	36.40	29.21	80.2	7.19
Spanjaarden	48.12	43.08	89.5	5.04
Franschen	30.26	31,42	103.8	—1.16
Duitschers	40.60	51.24	126.2	—10.64

Deze tabel is zeer belangrijk. Het gunstigst onderschei-

den zich de drie Zuid-Europesche volken, de Italianen, Malteezers en Spanjaarden. Bij hen overtreft het aantal geboorten dat der sterfgevallen, en door deze volken zou een duurzame kolonisatie mogelijk zijn (afgezien van een mogelijke ontaarding der nakomelingschap), zonder dat voortdurend nieuwe aanvoer van landverhuizers uit het moederland noodig ware. Bij de Franschen en Duitschers ziet men daarentegen een vermindering der bevolking, en bij de Franschen wordt deze, zooals men zien kan, niet teweeg gebracht door een groote sterfte, maar evenals zulks in het moederland het geval is, door een gering geboortecijfer. Bij de Duitschers daarentegen wordt het zeer groot aantal geboorten geheel te niet gedaan en overtroffen door het grootste sterftecijfer. Deze verhouding schijnt voor geheel Algerië en wel tot aan den jongsten tijd dezelfde gebleven te zijn, niettegenstaande de ontzaglijke verbetering der toestanden. De toename der bevolking door het overschot der geboorten boven de sterfgevallen van 1873—1883 was volgens de nieuwste onderzoekingen van Vollin het grootst bij de Malteezers, dan volgden de Spanjaarden en daarna de Italianen ; bij de Franschen heeft echter het aantal geboorten de overhand gekregen boven dat der sterfgevallen en deze zijn daarom werkelijk vooruit gegaan, maar bij de Duitschers, die weder de laagste plaats innemen, is nog altijd het aantal sterfgevallen veel grooter dan dat der geboorten..

Doch ook deze getallen moeten met groote omzigtigheid gebruikt worden. Zij zeggen ons niets van vele zeer belangrijke factoren in het welzijn eener maatschappij, niets over den socialen toestand, over de verdiensten, den duur der vestiging en meer andere omstandigheden, die soms schijnbaar verwonderlijk groote verschillen zouden verklaren. Toch is het reeds vaak waargenomen, dat de Duitschers en de met hen verwante volkeren de Engelschen en de Hollanders, zich in een warm klimaat moeijelijker dan andere volken acclimateeren, en het vooruitzigt zou in dit opzigt voor Duitschland al zeer weinig troostrijk zijn, ware het niet, dat er ook weer andere eigenschappen bestaan, die zijn kansen doen stijgen. Zoo zegt reeds de Fransche arts dr. Montano, die in de keerkringen geleefd heeft :

„ Het vermogen om aan het klimaat te wennen is veel kleiner bij het Saksische ras, bij Engelschen,

Duitschers en Hollanders dan bij Spanjaarden, Portugeezen en Italianen. Toch hebben de Engelschen en Nederlanders vele Koloniën gesticht. Wat hun ontbreekt, kan door andere eigenschappen vergoed worden. De uitzettingskracht van een volk, het initiatief, dat in het karakter van deze natiën ligt, kunnen absoluut een tegenwigt vormen tegen de ongunstige voorwaarden van een warm klimaat. Deze uitzettingskracht kan zoo groot zijn, dat zij de hinderpalen van politieken en hygienischen aard overwint, en deze schijnen dan geen andere uitwerking te hebben dan het volk aan te moedigen om den strijd niet op te geven. Dit is onder anderen het geval met Duitschland, welks bevolking op zich zelf eigenlijk ongeschikt is buiten haar vaderland een gebied te vinden, waar zij haar vanen zou kunnen planten, en zich toch met uitnemend goeden uitslag even goed in de heete als in de gematigde luchtstreek vestigt en de eerste plaats in handel en beschaving tracht te veroveren."

Deze uitspraak verdient een nadere beschouwing. Voorloopig willen wij slechts opmerken, dat dit gebrek aan weerstandsvermogen, dat Duitschers en Engelschen kenmerkt, waarschijnlijk het meest te wijten is aan hun behoudenden aard, vol eerbied voor al het oude, dat zij meebrengen uit hun land. Dientengevolge maken zij zich moeijelijk los van gebruiken en gewoonten hunner vaderen en gaan er slechts schoorvoetend toe over hun leven volgens geheel nieuwe regelen in te rigten, wat hun nieuwe omgeving toch eigenlijk van hen eischt.

Het is voor ons doel noodzakelijk eenig licht te zoeken omtrent de meest voorkomende oorzaken van den dood bij de landverhuizers; noodzakelijk om te kunnen beslissen of de sterfte *in het algemeen* grooter voor hen is dan voor de inlanders, dan of er bepaalde ziekten zijn, die met bijzondere voorliefde of uitsluitend de niet geacclimateerde kolonisten treffen. Dit laatste is meestal het geval. Wij kunnen er ons niet over verwonderen, dat juist die ziekten, die het klimaat meebrengt, den Europeanen en in het algemeen allen vreemden zoo noodlottig zijn, die zoogenaamd epidemische ziekten, wier ontstaan met plaatselijke omstandigheden samenhangt, en waarvan wij als de meest kenmerkende vertegenwoordigster de moeraskoorts noemen. In de ongezonde streken der westkust van Afrika, in Sierra Leone, stierven van 1814 tot 1830 gemiddeld 's jaars 483 van de

1,000 Engelschen tegen 30 per duizend negers, dus 17 maal meer Engelschen dan negers, en deze onzettende sterfte is bijna geheel het gevolg van moeraskoorts; daaraan stierven 410 Engelschen (duizend) en slechts 2 tot 3 zwarten.

In de gele koorts-epidemie van Nieuw-Orleans in het jaar 1853, waren van de 1,000 zieken slechts 3 tot 4 inboorlingen, 22 Spanjaarden, 48 Franschen en 132 Duitschers. Deze ziekten treffen de vreemdelingen niet alleen vaker, maar ook veel heviger, het verloop is ongunstiger en het aantal sterfgevallen grooter. In het geheel stierven aan de gele koorts:

van de West-Indiërs ... ... 7 per cent der aangetasten
„ „ Italianen en Franschen 17 „ „ „
„ „ Engelschen ... ... 19 „ „ „
„ „ Duitschers en Hollanders 20 „ „ „

Men zou deze reeks van getallen nog kunnen uitbreiden; in Afghanistan en Ceylon, in Oost- en West-Indië; overal onder de troepen zijn het voornamelijk *moeraskoorts*, *gele koorts*, *cholera*, *buikloop* of onderbuikstyphus en zware darm- en lever-aandoeningen, die de eerste Europeanen, welke zich in die landen vestigen, wegrapen. Dit is een zeer gewichtige vingerwijzing bij elk streven naar acclimatatie en kolonisatie, want al deze ziekten hebben iets gemeen, waartegen de mensch niet zonder aanvankelijk goeden uitslag den strijd heeft aangevangen.

Tot nog toe hebben onze beschouwingen ons de landen, waar de Europeanen heen togen om fortuin of lotsverbetering te zoeken, niet anders leeren kennen dan als akelige doodenvelden, als plaatsen, waar ziekte en dood loeren op de vreemden, die vol hoop zoo pas zijn aangeland, en nu in snelle opvolging hun vaderland, de hoop en het leven verliezen. Gelukkig zijn ook hier eenige lichtpunten. In de eerste plaats wijzen wij op den gunstigen toestand van Portugeezen, Spanjaarden en Italianen; ten tweede is de geheele geschiedenis van onzen aardbol, wat de verspreiding der menschenrassen aangaat, een krachtig argument voor het acclimatatievermogen van den mensch. Zonder ons te begeven in den strijd omtrent den oorsprong van den mensch en de verschillende rassen, beroepen wij ons alleen op het geschiedkundig vaststaand feit, dat de Ariërs—zij het dan ook in den loop van eeuwen of duizendtallen van jaren—zich hebben aangepast aan de meest uiteenloopende levensomstandigheden. Uit de ongastvrije, ruwe streken van Azië afkomstig (wel-

ligt van den Bolor-Tag of den Hindoe-Koh) waar de zomer slechts twee maanden duurt, hebben zij zich verspreid naar het Zuiden, tot aan de spits van Voor-Indië, slechts 8 graden benoorden den aequator, waar de gloed der Indische zon den grond bevrucht bijna zonder toedoen van den mensch, en naar het Noorden tot Groenland en IJsland tot het *Ultima Thule*, waar de mensch alleen na voortdurenden, harden strijd aan de natuur datgene kan ontwringen, wat hij tot bevrediging van zijn eerste levensbehoeften noodig heeft.

Brengen wij daarbij ook het voorbeeld der Joden in herinnering, die nu reeds ongeveer 2000 jaar over een groot gedeelte van de aarde hebben rondgezworven, en die wel niet altijd door de menschen, maar door de natuur overal gastvrij ontvangen zijn. Evenzoo de steeds zwervende Zigeuners, die naar het heet uit Indie afkomstig, in 1417 ongeveer 8,000 menschen telden en in 1722 tot een getal van 50,000 waren toegenomen.

Neemt men dit alles in aanmerking, dan moet men wel erkennen, dat de mensch zich op verschillende tijden der geschiedenis aan allerlei klimaten heeft weten te gewennen. Een vraag, die nog onopgelost blijft, is deze of de tegenwoordige Europeaan zoozeer veranderd is, zoozeer ontaard of zoo standvastig geworden, dat hij in onzen tijd niet meer in staat is zich andere levensvoorwaarden aan te passen, wanneer hij die op zijn weg ontmoet. Wij komen hierbij terug op datgene, wat wij bij den aanvang van dit stuk zeiden, dat de acclimatatie-vraag van tweeërlei standpunt beschouwd kan worden, ten eerste van het praktische, waarbij het er op aan komt te onderzoeken of de individu's van het tegenwoordig levend geslacht zich kunnen schikken in een geheel ander klimaat, een kwestie, die voor de kolonisatie een dadelijk belang heeft; en ten tweede van het historische, waarbij het de vraag is of niet het individu, maar wel het ras op den duur overal kan blijven bestaan.

Alle waarnemingen, die wij omtrent deze kwestie kunnen vinden, waaronder zoovele van treurigen aard, hebben betrekking op de landverhuizing der Europeanen, en wel in één bepaalde rigting, van het Noorden naar het Zuiden. Deze stroom schijnt inderdaad maar al te vaak ten minste tijdelijk een hinderpaal te ontmoeten in de natuurlijke gesteldheid der nieuwe woonplaats. Geheel anders is het echter gesteld met de verhuizing der volkeren in de omgekeerde

rigting van Zuid naar Noord; daarbij zijn heel wat minder offers gevallen. De koloniale neiging tot uitzetting, die de Romeinen bezielde, en hen tot krijgstochten en kolonisatieproeven tot in de meest verwijderde streken tot het *Ultima Thule* drong, verschafte hun in dat opzicht een rijke ervaring, en het resultaat van de onderzoekingen der toenmalige natuurvorschers, Plinius en Vitruvius, is in deze korte woorden saam te vatten: De landverhuizers naar het Noorden hebben veel minder te lijden dan die naar het Zuiden. Vitruvius, een beroemd architect ten tijde van Augustus, zegt hieromtrent: "Ligchamen of organismen, die uit koude streken in warme worden overgebragt, kunnen daar niet bestaan, maar gaan te gronde; die welke uit warme streken naar de koude landen van het Noorden overgaan, hebben niet alleen geen last van deze plaatsverandering, maar worden daardoor nog gezonder."

De mensch verdraagt binnen zekere grenzen beter een lage temperatuur dan een hooge, en bovendien kan hij zich tot nog toe beter wapenen tegen koude dan tegen warmte. Eindelijk vermindert of verzwakt de lage temperatuur sommige levensverschijnselen, als gisting en ontwikkeling van lage organismen, die met het ontstaan der meest gevreesde ziekten in zeer naauwe betrekking staan.

Nu is tegenwoordig de neiging tot landverhuizing naar Noordelijke streken uiterst gering; het land van het Noordelijk halfrond is, althans in Europa, òf genoeg bevolkt om geen aanleiding te geven tot nieuwen toevoer, òf de levensvoorwaarden zijn er zóó hard, de moeite om in de dagelijksche levensbehoeften te voorzien zoo groot, dat zij niet ligt landverhuizers zullen uitlokken. Toch is er ééne waarneming omtrent dit onderwerp uit onze eeuw, die meer bewijst dan vele andere samen, namelijk de grootsche ontwikkeling van Noord-Amerika, vooral van de Vereenigde Staten, waarheen sedert meer dan een eeuw een onafgebroken stroom van landverhuizers uit zuidelijker streken gerigt is. Ook dáár spreekt men van een ontaarding van het oorspronkelijk type. Rameau meent op zijn reizen den indruk gekregen te hebben, dat er onder de bevolking een zeker stoffelijk en zedelijk verval heerscht, dat er voor de oorspronkelijke, ietwat ruwe kracht der jeugd een zekere teederheid en wekelijkheid in de plaats treedt. Deze opmerking zal welligt nog al tegenspraak uitlokken en werkelijk schijnen ook het

onvermoeide werken, het energiek optreden der Amerikanen, hun ondernemingsgeest en hun vindingrijkheid haar volstrekt niet te regtvaardigen. Ook de Franschen, die met hun acclimatatie in zuidelijke streken ook al niet van geluk kunnen spreken, hebben met goeden uitslag een volkplanting in Canada gesticht. Van 10,000 personen, waaruit in 1761 de Fransche bevolking bestond, is zij in den tijd van 90 jaren tot 695,945 franco-Canadeezen aangegroeid. Tot deze zelfde klasse behooren misschien ook de togten der Italiaansche arbeiders, die met groot succes in Duitschland en Oostenrijk met de inlanders komen concurreren.

Deze gemakkelijker aanpassing aan een kouder, noordelijker klimaat geldt echter niet evenzeer voor alle rassen. Voor de negers (Mozambiekers) heeft de overbrenging van zuid naar noord meestal zeer ongunstige gevolgen gehad. Een regiment negers, dat in 1817 naar Gibraltar verplaatst werd, was in den tijd van vijftien maanden bijna geheel weggeraapt door longtering. Evenmin kan het negerras in Algiers of in Egypte aarden; ja zelfs op de Antillen, waarvan het klimaat dat van hun geboorteland vrij nabij komt, overtrof het aantal sterfgevallen onder de negers dat der geboorten. Van 1816 tot 1832 was de negerbevolking daar jaarlijks gemiddeld 696,171; en zoo sterk overtrof de sterfte het aantal geboorten, dat tegen 100 geboorten 111 sterfgevallen over stonden. Volgens die verhouding zou de jaarlijksche vermindering der bevolking 2,000 personen bedragen.

Keeren wij na deze korte afwijking tot de Europeanen terug, dan ontmoeten wij zelfs bij de verhuizingen die naar het zuiden gerigt zijn, soms enkele streken soms geheele landen waar de volkplantingen van Europeanen en zelfs van de moeijelijk acclimaterende Franschen en Duitschers, uitstekend geslaagd zijn en in bloeijenden toestand verkeeren. Zoo bestaat in Louisiana een Fransche volkplanting, die steeds vooruitgaat; op Cuba gaat het den Spaanschen tabaksplanters zoo uitstekend, dat zij in 87 jaren zich ver*acht*voudigd hebben en zich op een *kleiner* sterftecijfer kunnen verheffen dan van hun eigen vaderland. Rousselet heeft in 1867 in Centraal-Azië in het hart van het Vindhya-gebergte een kleinen stam van Europeeschen oorsprong gevonden, die afstamt van Franschen, welke in het jaar 1557 daarheen getogen waren en hun Europeesch bloed hadden weten te bewaren door zich alleen met

Europeesche volken, vooral met Portugeezen, te kruisen. Zelfs in landen, die in het algemeen voor kolonisatie zeer ongeschikt zijn, vindt men streken, die een uitzondering maken en tamelijk gastvrij zijn. In Guadeloupe is onder de Franschen het sterftecijfer grooter dan dat der geboorten; jaarlijks overtrof het eerste het laatste met ongeveer een half percent; van de 31 gemeenten, die hierbij in aanmerking komen, hadden echter vijftien, dus bijna de helft, meer geboorten dan sterfgevallen.

Van groote beteekenis voor de kwestie der kolonisatie is de toestand van het zuidelijk halfrond. Al wat wij tot nog toe hebben aangevoerd, had bijna uitsluitend betrekking op het noordelijk halfrond. De vraag naar de mogelijkheid van acclamatatie krijgt echter dadelijk een ander karakter, als wij de landen beschouwen *bezuiden* den aequator, die schijnbaar een zelfde klimaat moeten hebben, als die welke wij tot nog toe bespraken. Daar vinden wij echter uitgestrekte streken, waar de Europeanen zich vrij snel zouden acclimateren en volkplantingen spoedig in bloei zouden toenemen. In Australië zijn bijna alle Europeesche rassen vertegenwoordigd. Daarenboven zijn er negers en Chineezen en allen maken het daar uitstekend. De Engelschen, die zich niet aan het klimaat van Indië kunnen wennen, vlugten naar Van Diemensland; hun leger heeft in Nieuw-Zeeland en Australië een geringer sterftecijfer dan in Engeland zelf. Zoo gaat het ook uitstekend in de Spaansche Koloniën in Zuid Amerika, Montevideo en Buenos-Ayres, in de Hollandsche volkplantingen aan de zuidpunt van Afrika, en gaat het den Portugeezen goed aan den Congo. In Tahïti, op 18 graden zuiderbreedte, bereikte het sterftecijfer van het Fransche garnizoen acht jaar lang nog geen tien per duizend, terwijl het in Frankrijk 20 per duizend bedroeg. Op het eiland Bourbon hebben zich de zoogenaamde *petits blancs*, de afstammelingen van vroegere kolonisten, die sedert 200 jaren in de afgelegen dalen midden in het eiland wonen, zuiver en onverzwakt gehandhaafd.

Ook Brazilië verdient, dat wij er bij stil staan. Hier heeft de Regeering zelve er zich op toegelegd het land te bevolken en vooruit te brengen door de hulp van kolonisten. Vooral merkwaardig zijn hier de volkplantingen van Duitschers in de drie zuidelijke provinciën Rio Grande del Sul, Santa Catharina en Parana (tusschen den zuider keerkringen 33

graden zuider-breedte). Vooral in de eerste bloeit deze Kolonie in hooge mate. De bevolking van Rio Grande del Sul bedraagt tegenwoordig 580,000 personen, waaronder 90,000 Duitschers, die van Santa Catharina 200,000 menschen waaronder 60,000 Duitschers. In die drie provinciën leven tegenwoordig reeds 150,000 Duitschers, die hun taal en hun nationaliteit voor het grootste deel behouden hebben. Zij hebben niet alleen den handel dier gewesten in handen, zij bezitten ook, hoewel slechts een zevende van de bevolking, reeds het vijfde deel van den grond, naar de uitgestrektheid gerekend, en het derde wat de waarde betreft. Zij hebben verder den grootsten invloed in de zaken van gemeenten en provincie; en terwijl de romaansche bevolking geen of een geringen aanwas aanwijst, komt er in sommige der Duitsche gemeenten op vier geboorten slechts een sterfgeval.

Ook in Chili, in de Argentijnsche republiek in Uruguay, in den laatsten tijd ook in Paraguay en zelfs in Peru vinden wij Europeesche en vooral Duitsche volkplantingen, wien het, volgens Jung, in het algemeen goed gaat en die dus het bewijs leveren, dat de Duitscher hier niet alleen genoeg vindt om te leven, maar ook, dat hij in deze streken minder gevaar loopt zijn nationaliteit te verliezen en op te gaan in de volkeren die hem omgeven.

Zeer sterk komt het verschil tusschen het noordelijk en zuidelijk halfrond uit in het verschil tusschen de sterftecijfers onder de Fransche en Engelsche legers benoorden en bezuiden de linie. Het sterftecijfer der Engelsche troepen tusschen 5 en 32 graden *noord van den aequator* wisselde tusschen 37 en 668 per 1000 (668 per duizend te Cape Coast, 483 per duizend te Sierra Leone); *zuidelijk van den aequator* tusschen 15 en 47 graden bedroeg het slechts van 8 tot 22 per duizend. Het sterftecijfer onder de Fransche soldaten wisselde *noordelijk* van den aequator (5 tot 35 graden) tusschen 78 en 106 per duizend, en *zuidelijk* van den aequator (van 2 tot 17 graden) tusschen 9, 8 en 10 per duizend.

Vanwaar dit wonderbaar verschil tusschen het zuidelijk en het noordelijk halfrond, vanwaar, dat het eerste voor den vreemdeling zooveel gezonder is? De oorzaak daarvan moet gezocht worden in de klimatische verschillen, die natuurlijk van grooten invloed zijn zoowel op den gewonen gezondheidstoestand als op het heerschen van epidemieën.

Wat de gematigde luchtstreek betreft, schrijft Hann de meerdere gezondheid van het zuidelijk halfrond zeer teregt toe aan een levendiger ventilatie, een sterker en gelijker beweging en een grooter droogte der lucht, dan op gelijke breedte in het noordelijk halfrond bestaat. "Deze droogte, die een algemeen karaktertrek is van het land op het zuidelijk halfrond buiten de keerkringen, komt voor een deel van de ligging van dat land, maar heeft ook nog een andere reden. De zuidelijke zeeën hebben betrekkelijk een *lage* temperatuur, en de winden, die van daar bestendig over het verwarmde land heen strijken, moeten dus betrekkelijk droog zijn. De verhitting van den bodem gedurende den zomer van het zuidelijk halfrond is namelijk zeer groot tengevolge der grootere nabijheid der zon, en de koele zeewinden, die toestroomen om de verwarmde opstijgende lucht te vervangen, worden daardoor warm en de lucht blijft droog.

Daar het land van het zuidelijk halfrond klein is in vergelijking van de uitgestrekte zeeën, zoo speelt de reine, koele zeelucht hier een grooter rol dan op het noordelijk halfrond. Daarbij is de gemiddelde zomerwarmte lager dan op dezelfde breedte van het noordelijk halfrond, en dit alles werkt samen om het klimaat der gematigde luchtstreek bezuiden den aequator zeer gezond te maken. Iedereen geniet hiervan voor zijn gevoel, maar de geheele bevolking dankt aan deze omstandigheden nog iets meer, daar zij invloed uitoefenen op den bodem en het ontstaan van sommige inheemsche ziekten tegengaan of haar kracht verzwakken. Deze ziekten, als moeraskoorts, gele koorts, cholera, typhus, die de gruwelijkste en werkzaamste vijanden der kolonisten gebleken zijn, staan in verband met klimaat en bodem en vooral met den vochtigheidtoestand van den bodem en het was dus reeds a priori te voorspellen, dat het daarmee op het zuidelijk halfrond heel anders gesteld zal zijn dan op het noordelijk, en werkelijk is dit ook gebleken het geval te zijn.

Het is een veelbeteekenend feit, dat deze ziekten in haar endemisch karakter, d. i. daar waar zij schijnbaar van zelve ontstaan, op beide halfronden een zeer verschillende uitbreiding hebben. Moeraskoorts komt op het noordelijk halfrond endemisch voor tot 64 graden breedte, terwijl haar grens op het zuidelijk halfrond veel lager ligt en zij zelden verder komt dan 23° zuider-breedte. De uitgestrektheid, waarover moeraskoorts heerscht, is op het noordelijk

halfrond dus 40 graden grooter dan op het zuidelijk. De gordel, waar de gele koorts voortdurend of vaak epidemisch heerscht, ligt op het westelijk halfrond van 32½° noorder-breedte (Charleston) tot 23° zuider-breedte (Rio de Janeiro). Men ziet dus, dat ook deze ziekte zich zuidelijk tien graden minder ver van den aequator uitbreidt. Op het oostelijk halfrond is het nog sterker, want daar bereikt zij het zuidelijk niet eens ; daar heerscht zij tusschen 15° noorder-breedte (Kaap Verd) tot 5° noorder-breedte (Cape Coast). Het endemisch gebied der cholera ligt eveneens uitsluitend op het noordelijk halfrond.

Wij mogen dus,althans voor sommige gedeelten onzer aarde,als bewezen aannemen,dat ook nu nog *acclimatatie plaats heeft* ; het is de vraag maar om de goede streek te vinden.

Maar zelfs in die streken, die niet bij den eersten aanval veroverd kunnen worden, waar tot nog toe groote ziekte- en sterftecijfers bewijzen, dat de acclimatatie nog niet bereikt is, kunnen wij toch in vele gevallen zien, dat er reeds een begin van acclimatatie bestaat en dat zij voortuitgaat. Dit troostvolle feit kan men opmaken uit de cijfers, die een vermindering aanwijzen van de ziekte- en sterfgevallen, welke aan het klimaat kunnen toegeschreven worden. Terwijl bijvoorbeeld de Engelsche troepen in Indië in de jaren 1870 tot 1879 gemiddeld 19 stergevallen telden op 1000 man, is dit cijfer van 1877 tot 1881 tot 15½ verminderd en is nu de sterfte zelfs geringer dan onder de inlandsche troepen.

Volgens van der Burg was de sterfte onder Europeanen, die zich in de Nederlandsche Koloniën gevestigd hadden, van 1838—1849 11½ per duizend, van 1850—1879 nog slechts 6. In Algiers kan men bij alle rassen een betrekkelijke vermindering van het sterftecijfer en een toename van het aantal geboorten waarnemen. Ook daarin is de werking eener langzame acclimatatie te bespeuren, dat naarmate de duur van het verblijf langer is, de aanleg voor sommige ziekten afneemt (voor anderen neemt hij helaas toe.) Van 100 in 1876 in Rio de Janeiro aan de gele koorts overleden vreemden hadden

41	van	1	dag tot zes maanden in Rio gewoond.			
39	„	6	maanden tot	1	jaar	
14	„	1	jaar	„	2	„
4	„	2	„	„	3	„
2	„	4	„	„	6	„

In het leger in Bengalen is, wat typhoïdekoortsen betreft, de verhouding tusschen de zieke soldaten, die er nog geen twee jaar geweest zijn tot die, welke langer dan twee jaar gediend hebben, als 9½ tot 2.

Hoe langer men het dus reeds in een gevaarlijk klimaat heeft uitgehouden, des te minder gevaarlijk wordt het, want des te geringer is de aanleg voor sommige besmettelijke ziekten. Voor een groot deel komt dit daarvan, dat de individuen van weinig weerstandsvermogen reeds vroeger als offers dier ziekten gevallen zijn; maar op die manier alleen kan er volgens de ijzeren wet der natuur, volgens de regels van den strijd om het bestaan langzamerhand acclimatatie plaats hebben. De zwakken gaan te gronde, de sterkeren blijven behouden. Door overerving kan langzamerhand dit weerstandsvermogen op jongere geslachten overgaan en verhoogd worden, en door de natuurkeus ontstaat dan de acclimatatie van het ras; niet het geslacht, dat oorspronkelijk zich vestigde, is dan geacclimateerd, maar wel het ras. Zoo vergelijkt ook Quatrefages de acclimatatie met een strijd, waarin vaak de voorhoede valt, maar die met volharding desniettegenstaande toch gewonnen kan worden. Met verwijzing naar de zwerftogten der Ariërs, zooals wij die uit de geschiedenis kennen, vraagt hij: " hoevele menschenlevens heeft deze overwinnig der Ariërs niet gekost? Dat kunnen wij natuurlijk niet zeggen; maar in onzen tijd volgen wij met naauwkeurige statistiek de pogingen tot kolonisatie en is het aantal gestorvenen grooter dan dat der overlevenden, dan beweren wij dat de acclimatatie niet mogelijk is. Maar dat oordeel wordt door ons voorbarig geveld en wij verliezen daarbij de wetten de analogie uit het oog. Wij, de afstammelingen van diezelfde Ariërs, die zulk een groot deel der wereld bevolkt hebben, wij zouden niet in staat zijn ons geboorteland te verlaten zonder te gronde te gaan? Als dat waar was, dan zou òf de natuur van het ras geheel gewijzigd moeten zijn, òf de algemeene levensvoorwaarden zouden een totale verandering ondergaan hebben, en van geen van beide veranderingen hebben wij tot nog toe iets gemerkt."

Wij moeten echter de praktische zijde van het vraagstuk beschouwen, en zooveel in onze magt is ook den *tegenwoordigen* toestand der kolonisten zoo veilig maken als mogelijk is. Het wetenschappelijk bewijs, dat een acclimatatie in een verwijderde toekomst, misschien na 20 of 30 ge-

slachten, mogelijk is, mag ons niet bevredigen; wij moeten trachten te beletten, dat de voortrekkers, die ons verlaten, vallen als offers voor de toekomstige grootheid van hun vaderland. Of wij daartoe in staat zijn, en zoo ja, waardoor, die vraag moeten wij ten slotte nog in korte woorden beantwoorden. Wij hebben dadelijk weder twee punten van uitgang, den *mensch* en de *uitwendige omgeving*, waarin hij leeft. Wij zullen hier niet van een kouder klimaat spreken, eensdeels, omdat er in Europa weinig sprake is van landverhuizing naar kouder streken, anderdeels, omdat de acclimatatie daar zeer gemakkelijk gaat.

Het is geen lichte taak de ligchamelijke veranderingen te beschrijven, die een mensch ondergaat bij zijn verplaatsing in een ander klimaat, niet zoozeer, omdat hieromtrent geen waarnemingen en beschouwingen bestaan, als wel, omdat zij niet met genoeg juistheid verrigt en bewerkt zijn om tot bruikbare gevolgtrekken te voeren. Simonot schetste de veranderingen, die de Europeaan na zijn aankomst op de Antillen ondergaat in de volgende bewoordingen: "De longen moeten zich meer inspannen, de bloedsomloop wordt sneller en er ontstaat neiging tot congestie naar de buikorganen en de huid, welke nog vermeerderd wordt door de voeding en de warmte; ook het zenuwstelsel heeft daarvan te lijden; onder den invloed daarvan nemen honger en dorst toe, en vooral deze laatste wordt gelescht door vele en meest koude dranken, die door de uitwaseming der huid weer spoedig verwijderd worden; deze uitwaseming schijnt voor een deel in de plaats te treden voor de andere afscheidingen, die eenigszins verminderen. Na een of twee maanden openbaart zich ligchamelijke zwakheid en traagheid van verstand, die des te grooter zijn, naarmate de opwinding, die voorafging, grooter geweest is. De ademhaling en de bloedsomloop vertragen, de pols wordt zwakker, de beweging pijnlijk en de spijsvertering zwak. Wegens een onaangenamen smaak in den mond en een flaauw gevoel in de maag onstaat een verlangen naar sterk gekruide spijzen en alkoholische dranken."

Deze algemeene schets is ongelukkig niet in alle opzichten juist; zij kan nog aangevuld worden door de waarnemingen van Féris, die op zijn reizen in het zuidelijk halfrond een versnelling zijner ademhaling van 18½ op 21½ per minuut waarnam en van zijn pols van 79 op 87 slagen.

De belangrijkste ligchamelijke wijzigingen, die men bij verandering van klimaat ondergaat, hebben haar grond in de temperatuur en den vochtigheidstoestand der lucht, in vermeerdering of vermindering van de drukking der lucht en in verandering van dieet. De grootste rol schijnt daarbij de temperatuur der lucht te spelen in verband met den vochtigheidstoestand.

Ons ligchaam brengt een groote hoeveelheid warmte voort, veel meer dan noodig is om zijn temperatuur, die in gezonden toestand 37 graden C. bedraagt, voortdurend te behouden; dit overschot aan warmte moet dus weder worden uitgestraald. De warmte, die een mensch in een dag produceert, zou voldoende zijn om 20 bottels water van het vriespunt tot het kookpunt te verhitten; de overmatige warmte wordt langs verschillende wegen weer afgestaan, door verdamping der uitwaseming, door geleiding, door uitstraling en door het verrigten van arbeid.

Het aandeel, dat elk dier functiën daaraan heeft, is verschillend; de verdamping neemt voor 21 percent er aan deel, de verwarming der omgevende lucht voor ongeveer 27 percent de uitstraling voor 42 percent.

Dit geldt echter alleen voor normale omstandigheden en bij de gewone verschillen tusschen de temperatuur van het ligchaam en de omgeving; hoe geringer dit verschil echter is des te meer worden juist die wegen, waarlangs het grootste gedeelte der overmatige warmte het ligchaam verlaat, gesloten. Door *uitstraling*, door *verwarming van den adem* en *van de lucht*, die ons omgeeft, verliezen wij ongeveer 70 percent van de warmte, die wij missen moeten. Wordt dit alles door verhooging der temperatuur buiten ons verminderd, dan moet voornamelijk de verdamping van het water in ons ligchaam er in voorzien, zal het ligchaam niet een te hooge temperatuur verkrijgen. Daaruit wordt echter onmiddellijk het nadeel duidelijk, dat voor ons in de combinatie van een hooge luchttemperatuur met groote vochtigheid van de lucht gelegen is. Als de lucht met waterdamp verzadigd, of althans daarmede zeer beladen is, kan zij geen of weinig waterdamp meer opnemen; de verdamping wordt daardoor belet en daarmede vervalt een rijke bron van warmteverlies.

Volgens de onderzoekingen van Davy is de tempera-

tuur van het menschelijk ligchaam in de keerkringslanden ook werkelijk wat hooger (ongeveer 1 graad Fahrenheit) dan in Engeland. Door ligchamelijke inspanning stijgt de temperatuur in de warme landen veel sterker en evenzoo veroorzaken dicht sluitende kleeding en onvoldoende ventilatie der vertrekken veel sterker temperatuursverhooging dan bij ons. Ook bij geringe ongesteldheid stijgt de ligchaamstemperatuur sneller.

Uit deze beschouwingen volgt, dat wij, willen wij onzen toestand in de tropische landen verbeteren, voor een kunstmatige afkoeling onzer woningen moeten zorgen; ongelukkig hebben wij het daarin nog lang zoo ver niet gebragt als in de kunst om onze woningen te verwarmen. Dit is een belangrijk vraagstuk, dat de wetenschap in de toekomst wel zal oplossen; en is het gelukt de warme woningen even goed af te koelen, als wij des winters onze koude huizen verwarmen, dan zullen wij ons welligt tusschen de keerkringen een even aangenaam tehuis kunnen bereiden, als wij dat in den strengsten winter in de noordelijkste landen van Europa weten te doen. De verdampingskoude, die daartoe vaak door besproeijingen met water wordt opgewekt, is onvoldoende en verhoogt daarbij den vochtigheidstoestand der lucht. Een voortdurende beweging der lucht, al is zij maar weinig graden kouder dan het ligchaam kan zeer nuttig zijn, want door de aanraking van steeds nieuwe luchtmassa's wordt het warmtevlies door geleiding zoowel als door verdamping ten zeerste bevorderd, en het gebruik van waaijers in het Oosten, ook door de mannen, is geenszins een weelde of een dwaze coquetterie, maar de instinctmatige toepassing van een gewigtige ligchamelijke grondstelling.

Ook bij de *kleeding* moet men dat beginsel in het oog houden, maar daarbij moet men de vroeger besproken grooter gevoeligheid voor kleine temperatuursverschillen in aanmerking nemen. Stoffen, die licht van kleur en slechte warmtegeleiders zijn, die weinig warmte opnemen maar daarentegen de verdamping der uitwaseming niet verhinderen, zijn de eenige die men kiezen mag. Daarmee moet tevens gepaard gaan een groote zorg voor de huid en door een matig gebruik van koude baden moet men den bloedsomloop aan de oppervlakte van het ligchaam onderhouden, zoodat het bloed van de inwendige organen

wordt afgeleid en tegelijkertijd de huid tot uitwasemen geschikt is.

Eindelijk het voedsel. De voeding verdient op zichzelve de grootste aandacht, want het ontstaan van vele tropische ziekten schijnt te worden begunstigd door indigestie, door maag- en darm-katarrhen, in 't kort door alle gebreken aan de organen der spijsvertering, die vaak door onmatigheid en verkeerde keus van spijzen ontstaan. Maar onze voeding heeft ook grooten invloed op onze ligchaamswarmte. In warme landen moeten wij de voedingstoffen kiezen, die het doel om het ligchaam te onderhouden zoo goed mogelijk vervullen en tevens de minste warmte voortbrengen. Het is zeer waarschijnlijk, dat men in de betrekkelijk geringe warmte, welke rijst, mielies, suikerriet, dadels enz. bij de verbranding leveren, de verklaring vindt van de in de keerkringlanden algemeen verspreide gewoonte om veel van deze voedingstoffen te gebruiken; altijd weer als een instinctmatige vervulling van een behoefte, waarvan wij nu eerst de physiologische aanleiding begrijpen.

Op deze wijze kunnen wij trachten den mensch in zijn strijd tegen de natuur te ondersteunen. Wij kunnen echter de landverhuizing zelve bevorderen, althans de kans op welslagen verhoogen, wanneer wij de ervaring raadplegen, die op verschillende tijden en plaatsen met Koloniën is opgedaan. Het mislukken van vele kolonisatieproeven heeft vaak alleen zijn grond gehad in de *verkeerde keus van tijd en plaats*. Laat ons hooren, hoe Bertillon, de onlangs overleden Fransche statistikus, die sedert jaren dit onderwerp ijverig bestudeerd heeft, zich daarover uitlaat:

"Terwijl Engeland," zegt hij, "zich Canada, Australië, Tasmanië, Nieuw Zeeland en de Kaap heeft toegeëigend, waar zich Arische volksstammen, die honderdmaal talrijker zijn dan de Engelschen, vrijelijk zouden kunnen ontwikkelen, hebben wij Franschen niets dan ons Algiers, waar onze eindelijke acclimatatie nog zeer problematisch is; en wat de nieuwe Indo-Chineesche Kolonie betreft, kan men gerust zeggen, dat haar ongezondheid evenzeer bewezen is als onze ongeschiktheid om daar ooit een bloeijenden Staat te vestigen. Wij zullen ons de laatste overblijfselen der wereld, die nog tot uitbreiding van ons ras geschikt zijn, laten ontrooven. Terwijl onze tegenstanders de Anglo-Saksen en de Germanen, de hoofdtakken van den Teutoonschen stam, de Spanjaarden, Portugeezen en Italianen zich

naar alle zijden uitbreiden en den aardbol met hun ontelbare nakomelingen bedekken, zullen wij ingesloten blijven, steeds meer op elkaar gedrukt, in ons oud Gallisch land, dat voor uitzetting onvatbaar is, en zullen afdalen van den rang eener groote natie tot den lagen trap van een zeer kleine fractie van het menschelijk geslacht."

Al leert het eenvoudigst overleg ons nu ook, dat wij voor Koloniën zeer gezonde streken moeten kiezen, zoo is toch dikwijls de drang der omstandigheden sterker dan de zorg voor het leven, en is men wel eens gedwongen den stroom van landverhuizers naar streken te rigten, die waarschijnlijk en soms zelfs zeker ongezond zijn. Toch kan ook daar nog veel voor het welslagen der onderneming gedaan worden. Er zijn vele voorbeelden, dat er in streken, die om haar ongezond klimaat bekend zijn, kleiner of grooter districten gevonden zijn, waar een acclimatatie der nieuwe bevolking uitstekend gelukt is, en vanwaar uit de Kolonie zich heeft uitgebreid.

In vele, ja, in zeer vele gevallen zal men zulke streken kunnen kiezen; de meeste Kolonisten lieten zich meestal alleen leiden door overwegingen, die op den handel betrekking hadden; waar handelsbetrekkingen gemakkelijk waren aan te knoopen en de handelswegen bereikbaar waren, daar werd de Kolonie gevestigd, en meestal koos men dan ook kuststreken zonder te bedenken, of het nadeel, dat de handel zou hebben geleden door dieper het land in te dringen, niet rijkelijk vergoed zou zijn door de gezondheidsvoordeelen.

Men zocht een rivier, een veilige haven of men werd door de vruchtbaarheid en den rijkdom van eenen alluvialen bodem aangelokt, en zoo kwam men meestal in den ongunstigsten toestand; was er eenmaal een verzameling huizen gebouwd of een stad gesticht, dan bleef men er, al waren de omstandigheden nog zoo ongunstig, zooals b.v. in Batavia.

Men behoeft slechts even te bedenken, dat de voornaamste vijanden van nieuwe volkplantingen zekere besmettelijke ziekten zijn als moeraskoorts, cholera, buikloop, gele koorts, die een bepaalde geaardheid van den bodem tot haar ontwikkeling noodig hebben, en die noch uitbreken noch overgebragt kunnen worden dáár, waar die gesteldheid van den bodem ontbreekt. Vaak is de keus van een ietwat hoog gelegen terrein voldoende om tegen de aanvallen der vernietigende ziekte beveiligd te zijn.

Voorbeelden daarvan treft men in de geschiedenis der epidemieën op alle plaatsen aan, en wij hebben ook zeer sprekende kenmerken, waaraan wij zulke streken kunnen herkennen. Ja, reeds bij de oude Romeinen had men zulke ervaringen opgedaan en stelde ze op hoogen prijs. Een der meest beteekenende feiten op dit gebied deelt Vitruvius mede: *).

"Het was in de oude stad Salpia in Apulië, die gesticht is door Diomedes, toen hij van Troje kwam, of zooals anderen zeggen, door Elphias Rhodius. Uit deze stad kwamen eens de bewoners, die elk jaar van ziekten te lijden hadden, tot M. Hostilius en smeekten hem dat hij hun een betere plaats zou aanwijzen om te wonen. Deze aarzelde niet, maar kocht na een naauwkeurig voorafgaand onderzoek een landschap, zeer gezond aan de zee gelegen, en verzocht den senaat verlof de stad te verplaatsen. Toen dit was toegestaan, verdeelde hij de terreinen en verkocht ze aan de burgers; daarna voerde hij een kanaal uit een nabijgelegen meer naar de zee en maakte een haven bij zijn stad. Nu wonen de Salpiërs 4000 passen van hun vroegere woonplaats verwijderd in een zeer gezonde streek."

Een van de middelen om een krachtig geslacht te krijgen van groot weerstandsvermogen is de kruising der nieuw aangekomen met de oorspronkelijke bewoners of met andere rassen, die gemakkelijker acclimateren; zoo is het bijvoorbeeld in het belang der Franschen in Algiers zich te verbinden met de veel beter geacclimateerde Spanjaarden, Italianen, enz. Ricoux, die dit denkbeeld verdedigt,

*) Dezelfde schrijver geeft de volgende schets van een gebruik, dat uit geschiedkundig oogpunt hoogst belangrijk is. "Ik meen steeds maar weer het oude gebruik in herinnering te moeten brengen, volgens hetwelk onze voorouders om te zien, of de streek gezond was of niet, dieren slachtten, die op de plaats plagten te weiden, waar zij steden of vaste legerplaatsen wilden vestigen. Hadden zij verscheiden dieren geslacht en in allen gezonde levers gevonden, dan konden zij zich gerust aldaar vestigen; had de lever een donker en ziekelijk voorkomen, dan wist men dat water en voedsel op die plaats niet goed waren en ging elders. Het feit, dat men uit het voeder het al of niet gezonde van een streek herkennen kan, bewijst dat deel van Creta, waar de rivier Pothereus stroomt, tusschen de steden Gnosus en Gortyna. Aan de beide oevers der rivier grazen runderen; die welke bij Gnosus weiden, hebben een vergroote milt, terwijl die, welke op den anderen oever grazen, daarvan geheel vrij zijn."

vindt er zelfs aanleiding in tot een vrij chauvinistischen uitval (hij schreef in het jaar 1874):

"Is het niet tegenover de uitbreiding van het Germaansch ras een pligt voor Frankrijk en tegelijk zijn direct en persoonlijk belang om in het zuiden van het bekken der Middellandsche Zee een tak van Latijnschen stam in het leven te roepen, waarvan de Franschen zelf de voornaamste factoren moeten zijn? En dit Franco-Algiersche ras, afstammende van Frankrijk, vermaagschapt aan andere Latijnsche natiën zal dezen de hand reiken en een bond vormen als een krachtig bolwerk tegen den aandrang der Germanen."

Eindelijk moeten wij er nog op wijzen, dat ook in die gevallen, waar eenmaal de misgreep begaan en een ongezonde streek voor de vestiging gekozen is, er nog hulp mogelijk is. Het best zou natuurlijk zijn die streek te verlaten, maar kan of wil men dat niet, dan is het toch mogelijk het kwaad, dat niet geheel verholpen kan worden, te matigen. Ten eerste is het mogelijk, dat ook hier welligt langzamerhand na vele geslachten, door natuurkeus, erfelijkheid en aanpassing acclimatatie gelukt. Toch is dit voor de eerste kolonisten een schrale troost; in vele gevallen kunnen zij echter door doelmatige middelen deze aanpassing bespoedigen. Herinneren wij ons nogmaals het feit, dat hun grootste vijanden de meermalen genoemde besmettelijke ziekten zijn, die in innig verband staan met de gesteldheid van den bodem, en dat zij daarop echter een niet geringen invlood kunnen uitoefenen. Al wat wij verstaan onder den naam van landverbetering, en waartoe goede drainering, indijking van rivieren, drooglegging van moerassen, aanplanting, reiniging van den bodem enz. behooren, oefent een zeer sterken invloed op de gezondheid eener streek uit; dat heeft de ervaring talrijke malen in alle landen van Europa, in Indië, Algiers en Egypte bewezen, en dat geeft ons hoop voor de toekomst van volkplantingen, die nu nog in bedenkelijken toestand verkeeren.

Voor een groot deel heeft men de gunstiger ervaringen, die men in den laatsten tijd omtrent acclimatatie heeft opgedaan, aan dergelijke maatregelen te danken; men heeft niet meer de menschen aan die streek willen gewennen, maar de streek eenigszins trachten aan te passen aan de menschen. En zoo kunnen wij onze verhandeling

besluiten met de slotsom, waartoe ook Quatrefages reeds gekomen was:—

"Alles brengt ons er toe, aan te nemen, dat alle menschenrassen in staat zijn in de meest verschillende streken te acclimateren, met uitzondering van eenige punten, altijd onder voorwaarde van naar den aard der streek meer of minder verliezen te lijden. Dikwijls kan de mensch door zijn kennis, wetenschap en werkzaamheid het aantal dezer offers ten zeerste verminderen. In alle gevallen hangt het van hem zelven af dat getal niet te vergrooten door onverstand of door een levenswijze, die ongeschikt is voor de streek, waar hij zich gevestigd heeft. Acclimatatie is voor een groot deel eenvoudig een kwestie van gezondheidsregel.

Nord und Süd. ISIDOR SOYKA.

Weldadigheid.

Parcentes ego dexteras
Odi, sparge!—
Horatius.

Geef, Christen, zoo gij geeft, en leen;
Maar zonder uitzicht, weêr te ontvangen;
Noch werp een strik om andren heen,
Ten einde, van u af te hangen.

't Is God die door uw naasten vraagt;
Van Hem hebt gij 't te leen verkregen.
Rampzalig, die hier 't weigren waagt!
't Is diefstal jegens de Almacht plegen.

Verkregen hebt gij 't— tot wat doel?
Om lust of dartelheid te vieren?
Neen; om 't met Christlijk zielsgevoel,
Te meerdren door een wijs bestieren.

Te meerdren ; maar door woeker niet,
Of 't in een schatkist saam te hoopen ;
Maar, om als reine watervliet,
Waar 't vruchtbaar zijn mag, rond te loopen :

Dat de akker, dorstende of gedord,
Gedrenkt, gelaafd worde, en begoten ;
De hemelzegen uitgestort,
Dat hartendank worde uitgeschoten.

Neen, Christen ; hebt ge, wijs niet af!—
Ook hongrend, van het brood te deelen
Dat God tot uw verzading gaf,
Kan meer dan 't zelf genieten streelen.

Gezegend, dubbel, is de beet,
U-zelv' genomen van de lippen :
Gezegender 't verdeelde kleed,
Dan zevendubble mantelslippen.

God geeft den gever. Die bemint,
Oogst liefde van zijn Hemelvader.
Ook de armoê kleedt zijn troetelkind,
En wee den rijker noodversmader !

Ja, wee die zamelt en niet zaait !
Zijn graan zal in de schuur verderven ;
En, als de Winter stormwind waait,
Hij zal veracht, verlaten sterven.

Maar zalig die zijn akker bouwt,
En uw armoê airen gunt te lezen !
Zijn schuur, vervuld van 't groeijend goud,
Zal van omhoog gezegend wezen.

Hij vreez' geen prang van hongersnood,
Schoon wolk en jaargetijde liegen,
Het zaad verstikke in 's aardrijks schoot,
En 't veld zijn arbeid moog bedriegen.

God spijst hem uit Zijn voorwaardschat ;
Gods schuren toch zijn nimmer ledig ;
En kronkelde ook zijn levenspad,
Zijn eind is opgewekt en vredig.

Dan neigt hij 't hoofd in God getroost,
Van krachten, niet van moed, bezweken;
Gerust voor 't hem gelijkend kroost,
Dat God geen nooddruft laat ontbreken.

W. Bilderdijk.

Ouderdom.

Hooge jaren,
Graauwe hairen,
Gaan gewoonlijk met elkaâr;
Maar de grijsheid
En de wijsheid
Maken altijd juist geen paar.
De ondervinding
Breekt verblinding
Van vooroordeel, zegt men wel;
Maar verblindheid
Uit gezindheid
Ziet ook in 't geheel niet hel;
En gewente
Die zich prentte,
't Zij dan in den geest of 't lijf,
Geeft aan rechtheid
Geen gehechtheid,
Maar aan 't lang gepleegd bedrijf.
Door herhaling
Lieft men dwaling

Die tot wijs van inzien wierd ;
En zoo krenken
We ons in 't denken
Door de neiging slechts bestierd.
't Opgaand leven
Wordt gedreven
Door een vlam van kennislust ;
Maar bij 't afgaan
In 't naar 't graf gaan
Is dat prikkelvuur gebluscht.
De eigenschappen
Van zijn sappen
Zijn verloren in den stam,
Waar de bladen
Reeds verraden
Dat de Tijd hem 't pit ontnam.
Holle wangen ;
Overhangen
Op de kruk waarop men leent ;
Rugverkrommen ;
Adembrommen ;
Stijve spieren ; broos gebeent' ;
Geestverstrooiing,
Voorhoofdplooiing ;
Rimpling van den dorren huid ;
Sapverdroogen ;
Nacht in de oogen,
Die den doodslaap voorbeduidt ;
Boezemzwoegen
Bij 't doorploegen
Van den arbeidzamen Tijd ;
Tandeloosheid ;
Musklenvoosheid ;
Trage voortgang ; slappe vlijt ;
Zenuwgrofheid ;
Hers'nendofheid,
Die niets aanneemt noch behoudt ;
Steeds te onvreden
Met het heden,

En aan 't oud verkleefd als oud.—
Dit 's slechts over
Aan den slover,
Als het graf hem tegengaapt;
Maar noch handig,
Noch verstandig,
Is die reeds ten halve slaapt.
Neen, der Grijsheid
Is de wijsheid
Juist niet eigen of verpand:
Graauwe hairen
En bezwaren
Staan in zekerder verband.

W. Bilderdijk.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 75—MEI 1886.

a). *Vul de ontbrekende woorden in:—*

— ge óf geheimen — gebrek,
Vertrouwt gij 't — uw —,
Hij heeft — voet u — den —,
En gij 't gevolg verdiend.

b). *Werk de volgende som uit;*

Als tweemaal anderhalve derdepart van een pond suiker, tweemaal anderhalve derdepart van een sixpence kost, hoeveel suiker kan ik dan voor een halve kroon koopen?

c). 1. Hebt ge onder uwe boeken er ook een dat denzelfden naam draagt als een gebergte?

2. En weet gij wel eene stad te noemen, wier naam eveneens wordt uitgesproken als die eener vreeselijke ziekte?

☞ Men wachte met het insenden der antwoorden tot ook het Junij-raadsel verschenen is, en zende dan al de oplossingen voor April, Mei en Junij te gelijk, of zoo veel men er van vinden kon.—Twee prijzen naar verdiensten.

N.B.—Verslag van ontvangen oplossingen voor het eerste kwartaal van 1886 en toekenning van prijzen in ons volgend No.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

Een Engelsche tijdgenoot steekt den draak met de anti-accijnsvergaderingen in de wijndistricten en met het geroep der wijnboeren, om ingevoerde dranken nog hooger te belasten. Hij zegt dat de accijns een van de beste belastingen is die ooit opgelegd werd en dat het dwaasheid zou zijn hem te herroepen; en wat het verhoogen van invoerregten op ingevoerde dranken aangaat: dat het in de magt van onze wijnbouwers staat ze geheel uit de markt te houden, indien zij slechts zulken wijn en brandewijn willen maken die met de ingevoerde kan wedijveren. Niemand zal duren drank drinken als hij goedkoopen kan krijgen die even goed is; maar het grootste gedeelte dat hier gemaakt wordt, beweert hij, is doodelijk vergif. Dat is kras. Wij kunnen hem verzekeren dat wij in de groote hotels, waar men het een schande rekent om er Kaapsche drank op na te houden, Engelschen sherry en claret gedronken hebben van omtrent 5 shillings de bottel, zoo ellendig slecht, dat wij ze voor het middelmatigste glaasje Kaapschen wijn gaarne geruild hadden. Dat er heel wat slechte, half zure wijn en naar foeselolie stinkende brandewijn in de markt komt, en dat onze Kaapsche brandewijn hoe dieper zij het land ingaat al meer vervalscht wordt, geven wij toe; maar om allen Kaapschen drank "doodelijk vergif" te noemen en daarmede het verbruik van een paar maal honderd duizend pond sterling per jaar aan vreemden drank in onze Kolonie te willen vergoelijken, toont duidelijk dat de man er weinig van af weet. De ongelukkige modezucht, om het vreemde boven eigen produkt te verkiezen, de smaak voor Jenever, Old Tom, Whiskey, enz. die niet alleen bij vreemdelingen maar zelfs bij vele Afrikaners een

tweede natuur geworden is, en de "voornaamheid" die men meent dat er in steekt om zulke dranken te gebruiken, zijn de voornaamste oorzaken dat men Kaapschen drank veroordeelt en veracht. Wij zijn het met de besluiten op de publieke vergaderingen volkomen eens, dat men hen die zoo verwend zijn en voornaam willen schijnen dan maar fluks moet laten betalen voor hun lievelingsdranken, en de invoerregten er op moet verdubbelen. Geschiedt dat, en wordt daarbij het produkt van onzen wijnstok accijnsvrij gesteld, dan hebben we nog hoop voor onze arme wijnboeren; zoo niet, dan gaan de meesten op de flesch; want zoo als het nu gesteld is, zoo erg was het nog nooit. Maar wat schrijven wij nog.... als deze regelen het licht zien, zal er door het parlement zeker reeds beslist zijn of de wijnboer er op of er onder moet.

Krijgt genoemde tijdgenoot bovenstaande regelen onder de oogen en leest hij Hollandsch, dan zal hij ons gewis beschuldigen dat we ons aan den kant scharen van hen "die protectie voor een *slecht* artikel willen;" want zoo noemt hij de agitatie in de wijnbouwdistrikten. Onze lezers weten beter. Jaren aaneen hebben we er op aangedrongen dat men zulken wijn moet zien te leveren, die niet alleen in Zuid Afrika maar ook in het buitenland aftrek zal vinden. Er is in den laatsten tijd vrij wat in die rigting gedaan, er werd veel meer zorg aan het druivensap besteed dan vroeger; maar dat er nog veel verbeterd moet worden, zal door niemand, allerminst door onze wijnboeren zelven, ontkend worden. Welaan, laat ons dan doen wat wij kunnen, opdat we onze smaders wat te antwoorden hebben.

Bezuiniging is thans de algemeene wapenkreet. Het kan ook niet anders, het land heeft lang genoeg van geleend kapitaal geleefd, en nu het op is drukken de renten eerst dubbel zwaar. De regering heeft het snoeimes terdege gehanteerd; of dit wel altijd op de regte wijs geschied is, laten we ter bespreking over aan hen die in politiek doen. Eén ding is maar spijtig, dat we allerwaarschijnlijkst in deze sessie ook geen Minister van Landbouw zullen krijgen. Er is onlangs op eene publieke vergadering gesproken, om het Departement van Inboorlingzaken dan maar in een Ministerie van Landbouw te veranderen. Dat plan zou zoo kwaad niet zijn, als het Kafferdom daardoor in flinke boerenarbeiders kon veranderd worden; het zou desnoods kunnen beginnen met van Lovedale een modelboerderij te maken, waar men leeren kan in het zweet des aanschijns brood te verdienen. Maar voorzigtig—wij zijn bijna in Naturellenpolitiek aangeland, en dat zou ons een berisping van het Kafferblad kunnen kosten.

Of de Wet op Brandziekte er ditmaal doorgaat is twijfelachtig. Het plan van een schrijver in de *Zuid Afrikaan* om de Veldkornets aan te stellen, ten einde op de werking en het nakomen der Wet te letten, was kapitaal. Goedkooper en beter beambten kan men niet ligt vinden..

Over wolfabrieken hebben we vroeger al het onze gezegd. Het is te te hopen dat de zaak met hulp der regering goed aangepakt zal worden. Beantwoorden *moeten* zij, het kan niet anders. Hoe meer en hoe eer wij van het buitenland, ook voor kleedingstoffen, onafhankelijk worden, hoe beter voor ons. Waar is onze glasfabriek? Waarom die niet in stand gehouden? Waar zijn onze pottebakkerijen?

Met veel genoegen plaatsen wij de onderstaande stukjes over boomenplanten en het bereiden van kweeënwijn, door een vriendelijke hand, van wien wij meer dergelijke bijdragen verwachten, ons toegezonden. Voor zijn goede wenschen voor den bloei van het eenige Holl. tijdschrift in deze Kolonie uitgegeven, zeggen wij ZEd. dank.

"Herhaalde malen is er in het Zuid Afrikaansche Tijdschrift reeds op het nut van het boomenplanten gewezen en aangetoond hoe de regenval door vele bosschen begunstigd wordt, en hoe de grond, door het lommer der boomen, voor uitdrooging wordt bewaard. Men zal, bij het planten van boomen, liefst de voorkeur geven aan zoodanigen, welke, behalve de schaduw, ook eenig voordeel afwerpen. Als kolossale, sierlijke en voordeelige boomen verdienen vooral de kastanjeboomen in aanmerking te komen. Zij groeijen in de Kaapkolonie even goed als in Spanje en andere Europésche landen, doch aan hunne aankweeking wordt te weinig gedaan. Toch leveren de kastanjeboomen, behalve de schaduw van hunne hooge kruinen, eene menigte goede en smakelijke vruchten, die voor de Spaansche in fijnheid van smaak niet behoeven onder te doen. Spaansche kastanjes worden in Engeland en Holland met 6d. per pond betaald en men zou, indien het product alhier geen genoegzamen aftrek vond, ze zeer goed naar Europa kunnen zenden, waar zij eene goede markt zouden vinden. Behoorlijk gaar gekookt en met boter gegeten, leveren de kastanjes een heerlijk maal voor het avondeten, en in Holland beschouwt men ze als eene lekkernij in de winteravonden en gebruikt men ze met een glas warme punch.

"Daar een flinke kastanjeboom gemakkelijk 50 lb. gebolsterde vruchten oplevert en die boomen zeer oud worden, kan ieder begrijpen dat zij niet onvoordeelig kunnen genoemd worden."

"Eene andere vrucht, welke hier weinig geteld en geacht wordt, is de kweeperen, die hier zoo overvloedig voorkomen dat zij geene waarde hebben, en veelal raauw worden verslonden, als wanneer zij wrang en

onaangenaam van smaak zijn. Met suiker gestoofd of gekonfijt leveren zij een heerlijken schotel op, en in Europa, waar deze vruchten niet zoo overvloedig zijn, worden de groote en rijpe kweeperen met 1d. per stuk betaald.

"In Holland vervaardigt men ook heerlijken wijn van deze vrucht, die met een halve kroon per bottel wordt betaald en als morgenwijn wordt gedronken, even als Madeira of Sherry. Daar het bereiden van kweeën-wijn hier misschien nog geheel onbekend is, wil ik gaarne een voorschrift ter bereiding, van een beroemd fabrikant van dat artikel, mededeelen, volgens hetwelk men op eene kleine schaal eene proef zou kunnen nemen :—

"Men schilt de rijpe kweeperen zorgvuldig en raspt ze daarna fijn, waarna het sap zuiver uit dit moes geperst wordt. Men neemt alsdan op de 10 bottels kweeënsap, 5 bottels brandewijn en voegt hierbij 3¼ pond geele suiker, één-vijfde pond coriánderzaad, dat eenigszins gekneusd moet zijn, een dessertlepel vol fijne kruidnagelen en ruim ½ pond fijngestampte bittere amandelen. Men doet dit alles in een schoon vaatje en laat het acht dagen liggen, vervolgens giet men het door een filtreerzak en doet den wijn daarna in de bottels.

"Het schillen en raspen der kweeperen vordert, wel is waar, moeite en tijd, doch men verkrijgt dan ook fijnen wijn, die een aangenamen en verfrisschenden smaak heeft, en hier, waar de vruchten zoo overvloedig zijn, kon er op deze wijze een groot voordeel uit getrokken worden."

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

In den Staat Iowa (N. Amerika) zijn 950 boerderijen het eigendom van vrouwen, die er het beheer over voeren.

Eene statistiek, openbaar gemaakt door de *Gazetta del Popolo* van Turijn toont aan, dat in 22 gemeenten van Piemont, de rijkste landstreek van Italie, 335 eigenaars hunne eigendommen in beslag zagen nemen en verkoopen, omdat zij hunne belastingen niet konden betalen.

Zoo erg is het bij ons gelukkig nog niet; maar het loopt er heen, indien er niet spoedig verandering komt.

DE OUDSTE BOOM IN NOORD AMERIKA.

De oudste boom in Noord Amerika was een reusachtige eik, die in de nabijheid van Rockville, in Indiana stond. Hij was ongeveer 7 voet, en zijn eerste tak bevond zich 60 voet boven den grond. Toen de boom

onlangs gerooid werd, bleek het uit het aantal ringen, dat hij meer dan 600 jaren oud was. Onder alle, door Amerikanen naauwkeurig onderzochte boomen, was deze de eenige, wiens jeugd tot de dagen vóór Columbus reikte.

HOENDERLUIZEN.

Ieder die er hoenders op nahoudt weet hoe lastig het is om de plaag der hoenders (de luis) uit te roeijen. Zie hier een plan uit *Floralia.*

Verleden jaar liet ik een kip broeden. Toen ik 17 dagen later de eijeren eens nazag, ontwaarde ik tot mijn schrik, dat er verscheidene luizen op liepen. Aangezien ik 't nest niet durfde vernieuwen, uit vrees dat de hen dan niet meer zou willen zitten, bestrooide ik nest en eijeren en ook de hen flink met insectenpoeder. Een paar dagen later herhaalde ik dit en 't gevolg was, dat ik later zelfs bij de kuikens geen luis meer ontdekte.

Ieder insect heeft zijn bijzondere gewoonten, en de bekendheid daarmede kan vaak het middel aan de hand geven om het te verdelgen.

Zoo gaan kippenluizen, even als de weegluis, des nachts op roof uit. Des morgens tegen 't krieken van den dag verlaten ze de kippen, om zich wel verzadigd van bloed, in de eerste de beste reet, die ze vinden, te verschuilen.

Hiervan maak ik gebruik om ze te " vangen." Ik heb namelijk in twee nachthokken dubbele boomen, of beter gezegd, heb ik ze van het eene tot het andere einde doorgezaagd, zoo dat de eene helft op de andere ligt.

Wanneer mijne kippen nu luis hebben, kan ik zeker zijn ze in de boomen te vangen.

't Kippennachthok van den heer V. was verleden zomer als bezaaid met dit lastig ongedierte en eijeren kreeg hij natuurlijk ook niet. Men vroeg mij om raad. 'k Liet een boom zien, zooals ik gebruik. Al spoedig waren in ZEds. nachthok ook zulke, en iederen morgen konden duizende luizen verdelgd worden, doch elken dag werd de vangst kleiner ; maar in dezelfde mate nam 't " leggen" toe.

Dat men kanaries met holle, op vele plaatsen doorboorde stokjes van luis bevrijdt, is algemeen bekend.

MIDDEL TEGEN REGENWORMEN IN BLOEMPOTTEN.

Mosterdmeel—zoo melden de *Lux. Annalen*—ongeveer 125 gr., doet men in een grooten gieter met water, en laat het ongeveer een uur staan. Begiet men potplanten daarmee, dan komen de regenwormen ongetwijfeld aan de oppervlakte.

Wat *de landbouw-produktie van de Vereenigde Staten van Noord Amerika* aangaat, zal men van 't navolgende ten onzent niet dan met bijzondere belangstelling kennis nemen: In den laatsten tijd heeft zich de openbare meening en de pers in de V. St. levendig bezig gehouden met de steeds toenemende concurrentie van Britsch- en Zuid Amerika, Oost-Indie en Australie. Insonderheid wekken Engelsch Oost-Indie en de Argentijnsche Republiek groote bekommering. Volgens de bladen zal Oost-Indie na het voltooijen van zijn Spoorwegnet niet slechts de Engelsche tarwe-markt bemagtigen, maar zelfs met de Amerikaansche korenprodukten op de Amerikaansche markten gaan concurreren, gelijk zulks thans reeds met lijnzaad het geval is. Deze bewering grondt zich op het feit, dat in Engelsch Oost-Indie, waar een kolossale oppervlakte voor tarweteelt geschikt is, koren verbouwd worden zal op zeer ruime schaal tegen prijzen, waarvoor geen Amerikaansche boer aan eenige concurrentie denken kan, als hij niet met verlies werken wil. Wat betreft de Argentijnsche Republiek wordt meegedeeld, dat daar de koren-produktie zich met verbazende snelheid ontwikkelt, en dat aldaar reeds 9,000,000 bushels tot uitvoer beschikbaar zijn.

EEN NIEUW MIDDEL TEGEN ROEST IN 'T GRAAN.

De *W. Times* beveelt aan dat men in het zaaijen van graan, zooals koren, garst, enz., het zaad eerst 12 of 13 uren in eene oplossing van koper-sulphas plaatst. Daardoor worden alle ziektekiemen vernietigd. Onze tijdgenoot is van oordeel dat als men dien raad getrouw opvolgt er dan geen roest in de Kolonie zijn zal. Men zou het kunnen probeeren, en ons den uitslag melden. Wij hebben reeds zooveel over roest in koren geschreven en allerlei middelen aan de hand gegeven, dat men ons niet kwalijk moet nemen als wij eenigszins ongeloovig zijn. Het zaad moge ziektekiemen bevatten, goed en wel; maar dit raadsel hebben wij nog nergens opgelost gezien: dat *roestkoren* gezaaid, het schoonste en vetste graan opleverde; terwijl zuiver vet koren gezaaid, dood van de roest was.

UIT LONDEN.

Een in Londen gevestigd Nederlander schrijft aan de *Landbouwcourant*: "Door de zorg der Britsche regering worden tegenwoordig verslagen uitgegeven over insekten die schadelijk voor oogstgewassen zijn. De boekjes zijn net gedrukt, populair (door den heer C. Whitehead) geschreven, geillustreerd en voor geringen prijs verkrijgbaar. Het eerste deel (prijs 2d.) behandelt de insekten schadelijk voor hopplanten. Het

tweede, jongst verschenen deel (prijs 4½d.) bespreekt de insekten die nadeelig zijn voor koren, gras, klaver, erwten en boonen. Het laatste deel is hier spoedig zeer populair geworden, zoodat een tweede oplaag noodig werd. Het zoude wellicht aanbeveling kunnen verdienen deze boekjes, door vertaling en andere bewerking voor Nederland, ook onder het bereik van Nederlandsche landbouwers te brengen. De titel in het origineel luidt: "Reports on insects injurious to hop plants, corn crops, "and fruit crops in Great Britain, prepared for the Agricultural depart- "ment, Privy Council Office, by Charles Whitehead Esq., F. L. S. etc. "1885." Voor Z. Afrika zou een Holl. Vertaling van zulke werkjes ook zeer nuttig kunnen zijn. Onze Ministers moesten zich de zaak eens aantrekken, en eenige duizenden met de illustraties en Holl. tekst er bij ter verspreiding ontbieden. Een onzer vrienden in het parlement make er een voorstel van!

Een ander boek zouden we ook gaarne in handen van onze boeren zien. Wij vonden het aldus geteekend: "De Raadgever bij Zieke Paarden. Eene Handleiding voor elken houder van Paarden om de meest voorkomende ziekten en gebreken te kunnen onderkennen en daartegen de eerste hulp te kunnen verleenen. Benevens een aanhangsel, bevattende de wets-artikelen, die elke houder van Paarden bij besmettelijke ziekten noodzakelijk moet kennen om zich voor schade te vrijwaren. Door A. J. de Bruijn, gepensionneerd Luitenant-Kolonel Paardenarts, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Prijs ƒ 1.75. Alom te bekomen en bij den uitgever M. E. de Grauw, Haarlemmer Houttuinen, 8 B. Amsterdam." Zulk een boek zou hier iets meer dan 3 shillings kosten.

VERKOUDHEID DER HOENDERS.

Jaren achtereen "*proesten*" mijne hoenders, zij waren verkouden en—ik kreeg in het koude jaargetijde geene eijeren. Wat ik ook beproefde, niets hielp, tot ik eindelijk besloot den bodem van 't nachthok met petroleum te begieten. Dit schijnt te helpen, althans mijne hoenders hadden den vorigen winter niets van verkoudheid te lijden en ook thans heb ik nog geen verdacht geluid gehoord.

Voor eenige weken gaf ik den heer H., wiens hoenders meest allen aan bovengenoemde kwaal leden, den raad 't ook eens te beproeven. Hij deed 't en weinige dagen later verzekerde hij mij, dat 't "*niezen*" had opgehouden.

BEWAARDE BLOEMEN IN DEN WINTER.

Om bloemen in den winter te hebben, neemt men in den zomer de knoppen die het laatste bloeijen en snijdt ze met een scherp mes af als

zij op het punt zijn om te ontluiken, laat ongeveer ½ d.M. van den stengel er aan zitten, bedekt het afgesneden einde terstond met Spaansche was, wikkelt de knoppen als zij rondachtig worden in een goed droog papier en sluit ze daarna in een drooge kast. In den winter of wanneer men ze wil laten bloeijen, neemt men de knoppen er den vorigen avond uit, snijdt het gedeelte van den stengel, dat met was bedekt is, af, en zet den steel in water, waarin een weinig zout of natuurlijk loogzout opgelost is; den volgenden morgen zal men het genoegen smaken de knoppen geopend te zien en weldra zullen de bloemen in haar prachtigen tooi te voorschijn komen.

Aan zegen des Heeren is wel alles gelegen,
Maar moest ons juist eer tot werken bewegen.

De onlangs overleden graaf De Falloux, die zich op akkerbouwgebied zeer onderscheidde en als zoodanig niet minder dan 400 medailles op tentoonstellingen behaalde, is (zoo zegt het *Dagbl.*) dezer dagen op een landbouw-tentoonstelling nogmaals bekroond. De Jury heeft deze laatste belooning plegtig op het graf neergelegd.

DE GROOTSTE WIJNSTOK DER WERELD.

Wij vinden in de *Gardening World*, uitgegeven door M. Bryan Wynne, eene merkwaardige beschrijving van een overgrooten wijnstok.

Hij wordt gekweekt te Ozi in Portugal en draagt sedert 1802. In 1864 gaf hij de grootste opbrengst, die voldoende was om 750 liters wijn (d.i. ruim een legger) te maken. In 1874 gaf hij 665 liters en in 1884 enkel 360 liters. Hij heeft eene breedte van 530 treden en de stam meet van onder 6 treden in doorsnede, d.i. meer dan 18 voet in omgang. Meet dit eens na bij een van uw eikenboomen, en gij zult u eenigezins een denkbeeld kunnen vormen van dezen reus onder de wijnstokken.

Wetenschappelijk.

EEN WAARZEGSTER.

Den 25sten Junij 1843 stierf de vermaarde waarzegster Lenormand te Parijs, in de Rue de Tournon No. 5, waar zij 50 jaar lang had gewoond onder den titel: boekhandelaarster, daar zij haar eigene werken verkocht, en de wet het waarzeggen verbood. Zeer eenvoudig was de ontvangkamer, waar zij, op een canapè gezeten, met een prachtige pruik en een wonderlijken perzischen tulband op 't hoofd, de bezoekers opwachtte. Na deze ondervraagd te hebben naar ouderdom, lievelingsbloem, het meest verafschuwde dier, enz. en hun linkerhand bekeken te hebben, nam zij de kaarten met de linkerhand, en spreidde ze over de groene tafel uit. Dan begon zij te profeteeren, telkens de toehoorders scherp aanziende. De ongelooflijkste dingen worden van haar verteld, waarin stellig waarheid en verdichting dooreengemengd zijn. Opgevoed in een Benedictijner nonnenklooster zou zij op haar 7de jaar de afzetting der abdis voorspeld hebben, wat ook een maand later uitkwam: ja, de opvolgster van deze had zij al 3 maanden tevoren genoemd. In de dagen der Fransche Revolutie kwam zij te Parijs. Eens gingen drie jonge mannen haar bezoeken; na hen opmerkzaam te hebben gadegeslagen, zeide zij: "Gij zult alle drie een gewelddadigen dood sterven; gij (sprak zij tot den een) met de zegenbeden van 't volk en vergood, gij (tot de anderen) met verwenschingen beladen." De heeren lachten en gingen heen, 't waren Marat, Robespierre en St. Just. Toen, na korten tijd Marat, door den dolk van Charlotte Corday gedood, door 't weeklagend volk in het Pantheon werd gedragen, werd Robespierre onrustig en liet Lenormand gevangen nemen, doch eer zij ter dood gebragt zou worden bragt 9 Thermidor een geheelen omkeer, voor haar de vrijheid, voor Robespierre den dood. Op nieuw stroomden de bezoekers tot haar. Eens kwam een jonge vrouw in rouwgewaad; haar gemaal was onder de guillotine gevallen. "Troost u, mevrouw," zei Lenormand, "een kroon wacht u!" Die dame was Josephine Beauharnais. Zij huwde spoedig daarop een generaal zonder vermogen en invloed, Bonaparte; uit nieuwsgierigheid wat de waarzegster nu van de voorspelling maken zou, bewoog zij haar echtgenoot met haar mee te gaan naar Lenormand. Hoe verbaasd was zij, toen de profetes terstond uitriep: "Aan uw lot is niets veranderd, mevrouw!" en tot Bonaparte sprak zij: "honderd roemrijke veldslagen, redder der republiek, stichter eener dynastie, overwinnaar van Europa." Bonaparte werd ernstig en zei: "Ik zal trachten uw orakel eer aan te doen, mevrouw!" Toen Lenormand later aan Josephine haar aanstaande echtscheiding voorspelde, liet Napoleon haar gevangen nemen. Zij kwam voor Fouché, tot wien zij

eertijds gesproken had: "Gij zijt al gestegen, maar zult nog hooger stijgen!" "Uwe voorspelling heeft zich bewaarheid," sprak deze tot haar: "ik ben hooger gestegen dan ik ooit had gedroomd. Maar hebt gij vooruit geweten dat gij in de gevangenis zoudt komen en denkelijk lang zult blijven?" "O ja," antwoordde zij: "ik heb het in mijn kaarten gelezen, doch ook, dat uw opvolger, de hertog van Rovigo, mij spoedig zal bevrijden." Tot haar dood bleef zij de beroemde waarzegster, en de voornaamste mannen en vrouwen uit Europa bezochten haar. Zij heeft verschillende werken geschreven, en toen zij stierf liet zij behalve 500,000 francs, papieren en brieven van merkwaardige personen na.

VUURDOOD.

Een nieuw handelsartikel wordt tegenwoordig hier en daar onder den naam van "Vuurdood" aangekondigd. Het woord is een zeer gehoorzame en makke vertaling van het duitsche *Feuertod*. Onwillekeurig deinst gij terug bij dit woord, dat u aan allerlei gruwelen herinnert. Vuurdood toch is het sterven door vuur, door brandstapel of ander vervolgingsmiddel, gelijk hongerdood de dood is door hongerlijden teweeggebracht. Doch zoo schrikkelijk is het niet bedoeld. Vuurdood is doodeenvoudig een bluschmiddel, en wanneer de gulle adverteerder het *vuurmoord* genoemd had, zou hij misschien niet aanstonds begrepen zijn geworden; maar stellig voor nadenkende lezers iets verstaanbaars geschreven hebben; zoo toch spreekt men van Bethlehem's kindermoord." Vuurdood dan is de dood, die het vuur wordt aangedaan. De rol is eenvoudig omgekeerd en in plaats dat het vuur iemand of iets verteert zal het nu zelf verteerd worden.

Langen tijd heeft men als bluschmiddel het water gebruikt, dat zelf de spreekwoordelijke vijand is van het vuur. Later heeft men het minder dadelijk tegen de vlam gemunt, dan wel tegen zijn stillen, onzichtbaren, in 't geheim helpende medestander de zuurst of ofoxygen. In vele museums b.v. staan vuurroode bussen gereed die u aan een koksgereedschap doen denken; maar inderdaad elk oogenblik een vuur uitdoovende vloeistof kunnen uitspuiten en als *Extinteurs* reeds algemeen bekend zijn geworden. Gemakkelijker te behandelen en minder duur zijn de *glasgranaten*, glazen bollen, die met chemische, gas ontwikkelende stoffen gevuld zijn en, in het vuur of in de vlammen geworpen, mede een doovende uitwerking hebben. En alweder beter en doeltreffender dan deze kogels, die van hard glas gemaakt worden en op zachte stoffen, zooals bedden, gordijnen, enz. niet stuk breken, moeten *Schönberg's brandbluschfleschen* zijn. En deze vertegenwoordigen dan den eigenlijken *vuurdood*. De wand der fleschen is dun en breekt spoedig, ja, knapt in het vuur van zelf stuk. De aard der chemicaliën, waarmede de

fleesschen gevuld zijn, gedoogt zoodadige lichte constructie en maakt tevens dat de brand in het begin voorkomen of in het midden van zijn woeden gestuit wordt. Men heeft licht getimmerde stellingen vervaardigd en ze met allerlei brandbare stoffen gevuld, men heeft ze met petroleum overgoten, men heeft ze aangestoken en ze met één enkele flesch, die men er inwierp gebluscht. Verschrikt stoven de vlammen uiteen, het vuur verbleekte en de brand was er geweest. Toeschouwers moeten zich verwonderd hebben over de snelheid en cordaatheid, waarmede deze fleeschen hun werk doen en het vuur doen stikken.

In geen geval mogen zij ontbreken op plaatsen waar geen geregeld georganiseerde brandweer bestaat, zoo luidt de aanbeveling der verkoopers. Maar ook waar die wel bestaat, is Schönberg's flesch een reddende engel, want voordat de waterplengende brandweer komt, zijt gij er mee klaar. Voor werkplaatsen, pakhuizen, zolders, enz., is de *Vuurdood* een goede helper en brandblusscher, gelijk eene proef, in Amsterdam genomen, duidelijk heeft getoond. Het breken van een flesch door een ongeluk of door onachtzaamheid is, dit wete men er bij, even onschadelijk, als het bij een uitgebroken brand heilzaam is.

INENTING TEGEN SLANGENBETEN.

De slangen, die een plaag zijn voor de tropische gewesten, komen in Guyana bijzonder veel voor, maar dr. August Kappler, die zich er lang ophield, komt bij naauwkeurige waarnemingen tot de conclusie, dat er niet meer dan 5 percent vergiftige onder zijn. Alle soorten van slangen zijn buitengewoon traag en laten zich lang kwellen en zelfs trappen, voor zij gebruik maken van hun giftige wapenen. Menige giftige slang laat zich met de handen vangen, als men haar iets op den kop drukt en dan in den hals beet grijpt.

Vooral onder de kleurlingen in Guyana is de vrees voor deze dieren bijzonder groot en voor het onschuldigste boomslangetje loopen ze weg of trachten het uit de verte te dooden. De Indianen zijn in dit opzicht veel verstandiger. Zooals ook in andere heete landen heerscht er het geloof dat men zich door eene soort van inenting kan vrijwaren tegen de schadelijke werking van slangengif. De menschen die dat inenten *cotti* verstaan, zijn meest negers, in Afrika geboren. Zij nemen de tanden van verscheidene zeer vergiftige slangen, drogen die in den rook, stooten ze fijn tot een poeder, dat met de asch van drie bepaalde giftige plantensoorten wordt gemengd en bewaren het poeder in een goed gesloten fleschje. Bij het gebruik, dus als de operatie wordt ondernomen, wrijft men van dit poeder een weinig in twee kleine insnijdingen, die met een lancet in ieder been of in de boven- of onderarm gemaakt en nauwe-

lijks diep genoeg zijn, om het bloed te voorschijn te doen komen. Er ontstaat dan een lichte aanval van koorts en reeds den derden dag is het onbeduidende wondje genezen. De zoo ingeënte verbindt ze nu, nooit van sommige spijzen te eten en kan nu elke slang aanvatten en zich zonder den minsten last er door laten bijten. Als nu maar iemand, die ingeënt is, 't vaste geloof heeft dat geen slang hem zal bijten of dat het hem niet zal schaden, dan kan hij gerust de trage dieren aanvatten en heeft alle kans dat ongestraft te zullen doen; maar het is wel zeer te betwijfelen, of het gif van een echt-gevaarlijke slang hem niet zou schaden! Het *cotti* is een Afrikaansch gebruik en onder de Indianen zijn op dit punt zeer velen ongeloovig.

TIJD GESPAARD DOOR HET GEBRUIK VAN LUCIFERS.

"In mijne jeugd", zoo vertelde Sir Lyon Playfair voorleden jaar in de "openingsrede van de jaarlijksche bijeenkomst der *British Association*, was het algemeene middel om licht te maken de tondeldoos met haar vierderlei bestanddeelen, de vuursteen en het stuk staal, gebrande hennep of een stuk zwam en een zwavelstok. Als alles meeliep, als de doos op haar plaats lag en de lucht goed droog was, had men in twee minuten vuur; gewoonlijk duurde het echter veel langer en werd het humeur op een zware proef gesteld. Men liet daarom meestal een vuur of eene lamp den geheelen dag doorbranden in het klamme Engeland namelijk.

"Gerard vertelt ons, in zijn kruidkundig handboek, dat sommige zwammen gebruikt werden om vuur over te brengen van het eene eind van het land naar het andere. De tondeldoos heeft haar eereplaats als eene groote ontdekking lang behouden. De *Pyxiducula igniaria* van de Romeinen schijnt vrij wel hetzelfde soort van werktuig geweest te zijn als de vuursteen en het stuk staal, die in 1429 door Philips den Goede aan den halsketen van het Gulden Vlies werden gehangen als de zinnebeelden van hooge belangstelling in den vooruitgang der wetenschappen. Het vuurtuig der Romeinen was alleen minder fijn bewerkt.

Het heeft nog tot 1833 geduurd, voordat lucifer met phosphorus in gebruik kwamen. Tot mijn groot genoegen verneem ik echter, dat in Londen enkele eerwaardige vrienden der oudheid zich nog altijd aan de tondeldoos houden en dat ten hunnen gerieve sommige winkels er eenige in voorraad houden. Phosphorus was geen nieuw ontdekte stof; een arabisch scheikundige, Bechel, had deze stof in de 8ste eeuw reeds verkregen. Zij was in vergetelheid geraakt en werd in 1669 door Brandt op nieuw ontdekt. Er moesten echter nog andere ontdekkingen worden gedaan, voordat de phosphorus bij de bereiding van lucifers

dienst kon doen. Nadat ongeveer eene eeuw later de zuurstof was ontdekt, verkreeg men ware inzichten omtrent het wezen der verbranding. Ook moest het scheikundig onderzoek nog beslissen, welke stoffen dienen konden om den phosphorus in een oogenblik aan te steken. Dientengevolge begonnen de phosphorus-lucifers eerst in 1833 een weinig opgang te maken. Zij waren toen onuitstaanbaar slecht, gevaarlijk door hunne ontbrandbaarheid, vergiftig voor hen die ze maakten en schadelijk voor de longen der gebruikers. Eene ontdekking van Schrötter leerde in 1845 den vergiftigen gelen phosphorus in eene onschadelijke roode stof veranderen; daardoor werd men van al die ongemakken bevrijd en verkreeg men de veiligheidslucifer van den tegenwoordigen tijd.

Hoeveel tijd wordt er nu voor het volk uitgespaard ten gevolge van deze reeks van ontdekkingen op wetenschappelijk gebied? Ingeval er voor 1833 dezelfde behoefte aan licht bestond als tegenwoordig, nu de bevolking van Engeland dagelijks acht lucifers per hoofd verbruikt, zou het gebruik van de tondeldoos in de gunstigste omstandigheden elken dag een kwartier hebben gekost. Een lucifer geeft telkens in vijftien sekonden licht; dat middel kost dus twee minuten per dag. Over het geheele jaar heeft dus de eerbiedwaardige oude heer, die nog steeds vuur slaat met zijne tondeldoos, negentig uren noodig om licht te maken; wie lucifer gebruikt spaart dus, met dezen man vergeleken, jaarlijks acht-en-zeventig uren uit. Acht-en-zeventig uren zijn ongeveer gelijk aan tien werkdagen. Voor het Engelsche volk bedraagt deze bezuiniging in shillings en sixpences berekend zes-en-twintig millioen pond sterling per jaar."—*(Overgenomen).*

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JUNIJ 1886.

De Talmud.

III.

Hier volgen een paar proeven van de toevoegselen die de Talmud geeft bij de geschiedenis van Jozef.

Toen Jozef in den put geworpen was, zaten de broeders te eten, en overlegden of zij hem in den put zouden laten òf hem dooden, òf hem aan zijn vader teruggeven.

Terwijl zij over deze zaak beraadslaagden zagen zij een troep Ismaëlieten aankomen, op weg naar Egypte, en Juda zeide tot zijne broederen : " Wat nut zou het ons doen onzen broeder te dooden ? Laat ons hem aan dezen troep Ismaëlieten verkoopen ; dat zij hem nemen waarheen zij willen ; misschien komt hij onder andere menschen op de aarde om ; doch onze handen zullen dan niet zijn bloed vergoten hebben."

Dit voorstel vond bijval bij de broeders, en zij besloten Jozef aan de Ismaëlieten te verkoopen.

Het gebeurde echter, dat, terwijl zij over de zaak spraken, een troep Midianieten op hunne reize naar een put water zochten. Toevallig kwamen zij op den put uit waarin Jozef verborgen was, en er in kijkende, werden zij verbaasd het gelaat te aanschouwen van een helder en schoon uitziend knaap. Zij trokken Jozef op uit den put, en voerden hem met zich. Toen zij voorbijgingen, zagen de zonen van Jakob Jozef met hen, en riepen hun luide toe : " Houdt

op! Waarom hebt gij dit gedaan, om onzen slaaf te stelen, dien wij om zijn ongehoorzaamheid in den put geworpen hebben? Komt aan; levert hem uit!"

"En is hij uw slaaf?" antwoordden de Midianieten. "Dient hij u? Mogelijk is het omgekeerd; want hij is schooner en aanzienlijker dan eenig één van u. Wij vonden den knaap in den put, en wij zullen hem met ons nemen."

"Geeft ons onzen slaaf," herhaalden Jakobs zonen, "of wij zullen u mogelijk nog dooden."

De Midianieten trokken hunne wapenen, en waren dadelijk gereed zich in een bloedigen strijd te begeven.

"Wacht u!" zeide Simeon, "weet gij niet dat wij een geheele stad omgebragt hebben? Ziet toe, als gij ons onzen slaaf niet geeft, mogen wij met u doen gelijk wij met de stad Sichem gedaan hebben."

Toen de Midianieten deze woorden hoorden lieten zij hun toon zakken, en namen een vriendelijker houding aan.

"Wat maakt gij," spraken zij, "met een ongehoorzamen slaaf? Verkoopt hem aan ons; wij zullen u geven wat gij ook vraagt."

De koop werd met één gesloten, en de zonen Jakobs verkochten hun broeder Jozef aan de Midianieten voor twintig zilverlingen; want Ruben was afwezig, en dus niet bij magte een woord te spreken om hun voornemen te doen veranderen.

De Midianieten, Jozef met zich voerende, reisden voort naar Gilead. Toen zij echter voortgingen berouwde hun de koop dien zij gedaan hadden, en zij spraken, de één tot den ander: "Ziet eens, deze is een knaap van edel voorkomen; zonder twijfel hebben de mannen van wie wij hem kochten, hem uit het land der Hebreën gestolen; en als men hem zoekt moge hij in onze handen gevonden worden; en dit zal zeker onze dood zijn."

Terwijl zij alzoo spraken, naderde de bende Ismaliëten die de zonen van Jakob gezien hadden; de Midianieten riepen hen aan, en verkochten Jozef voor dezelfde som die zij voor hem betaald hadden, blijde zijnde, dat zij nu verlost waren van de vrees die hen had bevangen. De Ismaëlieten zetten Jozef op één hunner kameelen, en voerden hem met zich naar Egypte.

Jozef weende op deze reis bitterlijk bij de gedachte dat elke schrede hem verder bragt van zijns vaders huis, en dat

de poorten der hope voor hem al meer gesloten werden. De Ismaëlieten ergerden zich om zijn zuchtingen en tranen, en behandelden hem zeer hard. Op den weg kwamen zij voorbij de plek, waar Jozef's moeder, Rachel, begraven lag. Jozef kende de plaats. Hij wierp zich neder op zijn moeders graf, en gaf lucht aan den angst zijns gemoeds.

"Mijn moeder, o mijn moeder," riep hij, "sta op uit uw graf, en zie uw zoon aan! Hij is als slaaf verkocht, en er is geen oog om medelijden met hem te hebben. Verrijs, aanschouw uw zoon; ween met hem om zijn moeite en verdriet! Antwoord mij, o mijne moeder. Waak op uit uwen slaap, en neem de wapenen op tegen mijne broederen om uwen zoon! Mijn rok hebben zij van mij gescheurd, en mij in de gevangenschap laten gaan; tweemalen ben ik verkocht, gescheiden van mijn vader, van elk medelijdend hart, van elk erbarmend oog. Sta op, mijne moeder, roep tot uwen God. Zie mijne moeder, wien de Eeuwige zal regtvaardigen, en wien Hij zal verdoemen! Waak op uit uwen slaap, mijne moeder, zoek mijn vader op, die daar verslagen is in droefheid, fluister hem woorden in van troost en goede tijding, opdat zijn hart weder leve. Sta op, mijne moeder, en zie uwen zoon aan!"

De Ismaëlieten dreven Jozef van zijn moeders graf met slagen en dreigingen. Toen sprak Jozef tot hen: "Laat mij genade vinden in uwe oogen," zeide hij, "neemt mij naar huis, bidde ik u, naar het huis mijns vaders, en hij zal u allen rijk maken."

Maar zij lachten en antwoordden hem: "Zijt gij geen slaaf? Wie is uw vader? Zie, gij zijt tweemalen verkocht; gij zijt een slaaf, en wèl een ongehoorzaam slaaf; waart gij iets waard, dan zoudt gij niet tweemalen verkocht zijn geweest."

Jozef weende, en kwijnde weg, en werd ziek; en zijne heeren zeiden: "Ziet, de jongen zal in onze handen sterven, en het geld dat wij voor hem betaalden, zal voor ons verloren zijn. Hij wenscht naar huis te gaan, naar zijns vaders huis; laat ons hem derwaarts dragen, en waarschijnlijk krijgen wij het geld dat wij voor hem betaalden."

Maar anderen antwoordden: "Neen, de afstand is te groot; als wij nu terugkeerden, dan zouden wij slechts zoo veel te langer van onze eigene huizen gehouden worden. Laat ons den jongeling naar Egypte nemen;

wij zullen hem dáár kunnen verkoopen, en wèl tegen een grooten prijs."

Deze raad vond bijval bij de meerderheid der bende, en zij namen Jozef naar Egypte.

....

Te dien tijde was Jozef omtrent achttien jaren oud, en een jongeling zoo schoon van gedaante dat zijns gelijke niet gevonden kon worden in het land van Egypte...... Hij trok de aandacht van Zelicha, Potifars vrouw...... Hare vriendinnen, die bezoek bij haar aflegden, bewonderden Jozef ook, en prezen zijne schoonheid. Bij eene gelegenheid toen de gasten vruchten werden voorgezet, sneed eene van hen, terwijl zij afschilde, hare vingers, en wist niets af van het ongeluk totdat hare aandacht getrokken werd door het bloed op hare kleederen, want hare oogen waren op Jozef gevestigd, en haar gedachte was vol van zijne schoonheid!

Het verhaal van Jozefs bekendmaking aan zijne broeders verliest veel van deszelfs eenvoudige sierlijkheid door de toevoegselen van den Talmud. In het laatste tooneel, vóór Jozef zich aan hen ontdekt, treedt Juda met allerlei dreigingen op, als Jozef Benjamin in Egypte wil houden. Judas aanspraak heeft, volgens den Talmud, niets dat haalt bij de kracht der welsprekendheid, die wij in het verhaal des Bijbels vinden. Juda dreigt Jozef wijzende op hetgeen twee zijner broeders aan Sichem gedaan hadden, en hoe het Farao ging toen hij Sarai van Abraham wilde afnemen. Jozef verwijt zijne broederen hoe zij hun broeder verkocht en hun vader een leugen verteld hadden. Uiteindelijk dondert Juda: "nu brandt het vuur van Sichem in mijn binnenste, gij en uw land zult vergaan in de woeste vlammen van mijn toorn!"

Intusschen had Jozef Manasse, zijn zoon, gezonden, om een heele legerafdeeling voetvolk en ruiterij te halen, die de elf mannen moesten omsingelen.

Toen (zoo gaat de Talmud voort) zeide Jozef tot Juda: "Zeg mij toch, waarom gij alleen van al de anderen zoo in de bresse treedt voor den jongeling."

En Juda antwoordde: "Weet dat ik bij onzen vader borg geworden ben voor den veiligen terugkeer van dezen jongeling. 'Als hij,' zeide ik, 'niet met ons

wederkomt, zie,* zoo zal ik beschouwd worden als tegen u te zondigen al mijne dagen.' Och mijn heer! laat mij genade vinden in uwe oogen; laat mij maar den jongeling naar huis nemen tot zijn vader, en ik zal terugkeeren om zijne plaats in te nemen als uw knecht. Zie, ik ben sterker en ouder dan hij; laat mij uw knecht zijn in plaats van Benjamin!"

"Op ééne voorwaarde," sprak Jozef, "kan de jongeling met u gaan. Breng hier voor mij zijn broeder, zijn moeders zoon, van wien gij gesproken hebt, en ik zal hem nemen in Benjamins plaats. Gij zijt voor hem niet borg geworden bij uwen vader, laat mij hem dan hebben, en de broeder voor wien gij borg geworden zijt, zal met u huiswaarts keeren."

Toen trad Simeon toe, en antwoordde: "Zeiden wij het mijn heer niet, toen wij eerst voor hem kwamen, dat wij dien verloren broeder niet konden vinden? Waarom spreekt mijn heer zulke ijdele woorden! Helaas! wij weten niet of die broeder levend of dood is."

"Verondersteld eens," zei Jozef, "dat ik hem voor mij riep, zult gij hem aan mij geven in Benjamins plaats?" En zijne stem verheffende, riep hij luide: "Jozef, Jozef! Verschijn, Jozef, en zit vóór uwe broederen."

De zonen van Jakob verwonderden zich zeer over deze woorden, en hun bloed werd koud, terwijl zij rondkeken in vrees en verbaasdheid om te zien vanwaar hun broeder nu verschijnen moest.

En Jozef zeide tot hen: "Waarom kijkt gij rond? Uw broeder is vóór u. Ik ben Jozef dien gij naar Egypte verkocht. Doch neen, vreest niet, gij waart slechts werktuigen, en om levens te behouden heeft God mij herwaarts gezonden."

....

En het geschiedde toen zij nabij Kanaän kwamen, dat zij de één tot den ander zeiden: "hoe zullen wij deze tijding onzen vader aanbrengen? Wij kunnen het hem niet onverwachts aanzeggen dat Jozef nog leeft."

Maar toevallig, toen zij te Beerseba aankwamen, ging Serach, de dochter van Aser, uit, haren vader en haren oomen te gemoet. En Serach was een bekoorlijke zangeres, en zij speelde op de harp. Zij zeiden dan tot haar: "neem uwe harp, en ga voor onzen vader zitten, en

speel voor hem, en zing, als gij speelt; zing van zijn zoon Jozef, en laat hem op die wijze te weten komen dat Jozef leeft."

En de jongedochter deed als haar geboden was; en voor haren grootvader zittende, zong zij hem een lied, waarin zij zeven malen deze woorden herhaalde:

"Zie, Jozef is niet dood; hij leeft:
Mijn oom heerscht in Egypteland."

Haar zang en spel nu waren Jakob aangenaam; haar zoete stem scheen vrolijkheid in zijn hart te doen geboren worden, en hij glimlachte de jongedochter tegen, en zegende haar. Terwijl hij nog met haar sprak kwamen zijne zonen met de paarden en wagens.

....

Toen Jozef en zijne broederen de spelonk van Machpela bereikten (om hun vader te begraven) ziet, Ezau en zijn zonen, en zijne volgelingen naderden tot Jozef en zijne broederen, zeggende:

"Jakob zal hier niet begraven worden; deze spelonk behoort ons en onzen vader toe."

Toen werden Jozet en zijne broeders zeer toornig, en Jozef zeide tot Ezau: "Wat is dit, dat gij gesproken hebt? Heeft niet mijn vader Jakob, na den dood van Izaak, al uwe bezittingen in het land Kanaan gekocht; ja, vijf en twintig jaren geleden, voor eene groote somme gelds, dat het een erfenis zijner kinderen zou zijn voor eeuwig? Waarom spreekt gij alzoo."

En Ezau antwoordde: "Ik heb niets aan Jakob verkocht."

"Wij hebben de grondbrieven," antwoordde Jozef, "en uwe eigene handteekening zal bewijzen dat de waarheid aan onzen kant is."

"Breng mij dan die grondbrieven," zei Ezau, "en al wat ik heb geschreven zal ik doen."

Toen riep Jozef tot zich zijn broeder Naftali, die vlugger van voet was dan de reebok, en zoo ligt van tred dat hij over het koorn met deszelfs gekwaste toppen gaan kon zonder dat het boog onder zijn voet.

En Jozef zeide tot Naftali; "ga haastig naar Egypte, en breng mij de grondbrieven van de spelonk; ook het document waarbij Ezau zijn eerstgeboorte aan onzen vader verkocht; maak spoed, en kom haastig weder!"

Toen nu Ezau zag dat Naftali met deze boodschap vertrokken was, hield hij op zich verder met de begrafenisplegtigheden te bemoeijen; en Jozef en zijn broederen bewaakten hun vaders ligchaam en de grafspelonk. Den volgenden dag begon er een gevecht tusschen de twee partijen: Ezau en zijn gevolg aan den eenen, en Jozef, de Hebreërs, en degenen die de lijkstaatsie uit Egypte gevolgd waren, aan den anderen kant.

Onder de laatstgenoemde partij nu was Hushim, de zoon van Dan. Hij was stom, en werd gezet om wacht te houden over de lijkkist die het overschot van zijn grootvader bevatte. Hoewel niet in den strijd, merkte hij toch dat er iets buitengewoons plaats vond, en door teekenen vragende van degenen die nabij hem kwamen, waarom de doode niet begraven werd, vernam hij van Ezaus tusschenkomst, en de staking der begrafenis.

Het gebeurde nu toen hij dit wèl verstaan had, dat zijn toorn ontstak, en spoedende midden in het gevecht, koos hij Ezau uit, en sloeg hem met een enkelen slag het hoofd af. Toen kregen de kinderen van Jakob de overhand over hunne tegenstanders. Van Ezaus partij werden veertig gedood, terwijl de andere partij geen enkel verlies had. Alzoo scheen met den dood van Ezau de vrees van Rebecca waar te zijn geworden, daar zij, toen Ezau Jakob wilde dooden, sprak: "waarom zoude ik ook van u beiden beroofd worden op éénen dag?" (Gen. 27 : 45.)

....

De bijbellezer zal verwonderd zijn te vernemen uit den Talmud, dat Bileam, de zoon van Beor, Rehuël, de Midianiet, en Job, van het land Uz, Pharaos raadslieden waren. Job was nog al de eerste die den raad gaf om alle mannelijke kinderen der Israelieten om te brengen, opdat niet de Israelieten den Egyptenaren over het hoofd zouden groeijen. Rehuel waarschuwde den Koning de Israelieten geen last aan te doen, daar zij Gods uitverkoren volk waren, en nooit straffeloos verdrukt werden. Hij sprak tot den Koning: . "Neem, o Koning, uw juk van hen af, en laat hen van hier trekken naar Kanaan, het land der vreemdelingschappen hunner voorvaderen."

Toornig op Rehuel om dezen raad, zond Farao hem heen van vóór zijn aangezigt. Toen ging Rehuel naar zijn

land en nam den staf van Jozef met zich. Toen Mozes bij Rahuel woonde, zag hij dezen staf in den tuin. Hij nam dien tot zijn wandelstok. "Dit was de staf dien Adam uit Eden gedragen heeft. Noach erfde dien, en gaf hem later aan zijn zoon Sem. Hij ging door de handen van Sems nakomelingen, totdat Abraham in bezit er van kwam. Toen Abraham al zijn aardsch goed aan Izaak achterliet, werd die staf er onder geteld. En toen Jakob vlood vóór den toorn zijns broeders uit Mesopotamië, droeg hij dien staf in zijne hand, en terwijl hij in Egypte verbleef gaf hij dien aan Jozef, zijn zoon." (Wij zullen wèl vervolgens hooren, dat die staf met de tien stammen naar Engeland is gekomen, en zich in Westminsterabdy of Guildhall bevindt!)

....

Hier volgen nog eenige bijzonderheden, die de Talmud uit de kindsche jaren en de jeugd van Mozes geeft.

Toen Mozes drie jaren oud was zat Farao eens aan een gastmaal, met de Koningin aan zijn regter, en Bathia (de koningsdochter die Mozes uit het water getogen had) aan zijn linkerzijde; Bileam en de vorsten des rijks zaten ook aan, en Farao nam Mozes op zijn schoot. Het kind strekte zijne hand uit, en de kouinklijke kroon van Faraos hoofd nemende zette hij die op zijn eigen.

De Koning en degenen die om hem waren meenden in deze handeling eene beteekenis te zien, en Farao sprak: "Hoe zal dit Hebreeuwsche knaapje gestraft worden?"

Toen zeide de toovenaar Bileam, de zoon van Beor: "denkt niet, dat, omdat het kind jong is, hij dit gedachteloos gedaan heeft. Gedenk, o Koning, aan den droom dien uw dienaar u verklaarde: den droom van de weegschaal. De geest des verstands is alreede in dit kind geplant, en hij neemt uw koningrijk voor zich.

"Alzoo, mijnheer, is steeds de manier van dit volk geweest om met voeten te treden degenen die hen vriendelijk behandeld hebben, en met bedrog de magt te ontnemen van degenen die hen gevoed en beschermd hebben. Abraham, hun voorvader, bedroog Farao, zeggende van Sarai, zijne vrouw: zij is mijne zuster. Izaak, zijn zoon, deed hetzelfde. Jakob verkreeg op slinksche wijze den zegen die hij regte aan zijn broeder behoorde. Hij reisde naar Mesopotamië, trouwde de dochter van zijn oom, en vlood heimelijk met

haar, groote kudden, en troepen vee, en oneindige bezittingen met zich voerende. De zonen van Jakob verkochten hun broeder Jozef in slavernij. Hij werd later door uwen voorvader verhoogd en de tweede gemaakt in Egypte, en toen er hongersnood in het land kwam bragt hij herwaarts zijn vader en al het gezin om op 's lands voorraad te teren, terwijl de Egyptenaars zich verkochten voor voedsel. En nu, mijnheer, staat dit kind op om hunne daden na te doen. Hij spot, o Koning, met u, uwe oudsten en vorsten. Daarom laat zijn bloed vergoten worden ; laat, ter wille van Egyptes toekomstige welvaart, dit geschieden !"

De Koning antwoordde op Bileams woorden : "Wij zullen onze regters bijeenroepen, en als zij dit kind des doods waardig keuren, zal hij omgebragt worden."

Toen de regters en wijze mannen op last des Konings vergaderden, kwam Jethro, de priester van Midian, ook met hen. De Koning vertelde de daad van het kind, en den raad dien Bileam hem gegeven had, verzoekende hun gevoelen daaromtrent te hooren.

Toen sprak Jethro, begeerig zijnde het leven des kinds te sparen : "Als het den Koning behaagt, laat twee borden voor het kind gezet worden, het eene vuur bevattende, het andere goud. Als het kind zijn hand uitstrekt om het goud te grijpen, dan zullen wij weten dat hij een wezen met verstand is, en aannemen, dat hij met u met wetenschap gehandeld heeft, en den dood verdient. Maar als hij het vuur grijpt, laat zijn leven gespaard blijven."

Deze raad droeg 's Konings goedkeuring weg. De twee borden, één goud bevattende, het andere vuur inhoudende, werden voor den kleinen Mozes gezet. Het kind stak zijne hand uit, en het vuur grijpende, bragt hij het naar zijn mond, verbrandde zijn tong, en werd vandaar "zwaar van mond, en zwaar van tong," zooals in den Bijbel gezegd wordt.

Door deze kinderlijke daad werd Mozes leven gespaard.

De Jonkvrouw met het Gouden Schild,

DOOR

FL. DE MARE.

VI.

De heer Van Berckhoven had zijn dochtertje aan alle kanten verwend, en als hij nu en dan zijn vaderlijk gezag wilde doen gelden, dan pruilde Hilda; toch was dat altijd maar zeer zelden, want beiden hielden te veel van elkander, om elkaar in eenig opzicht verdriet aan te doen. Bovendien viel het pruilen eigenlijk niet erg in den smaak van het spotzieke kind, dat liever hare pijlen van vernuft en ironie in een schitterend vuurwerk afschoot, om er haar armen vader de oogen mee te verblinden,—wat toch niet altijd even gemakkelijk was.

Niet alleen de heer Van Berckhoven werd met vlammende pijlen vervolgd, maar over 't geheel alles, wat door Hilda's schalkschen bril bekeken een komisch voorkomen had. Zij zocht altijd het eerst naar de dwaze, lachwekkende zijde eener zaak en spotte met niets zoozeer als met overgevoeligheid. Hoe had ze dus gelagchen, toen zij nog eens over tante's woorden nadacht: "Als je soms neiging krijgt om sentimenteel te worden,..." 't Was zeker maar scherts geweest van tante, want waarlijk zoo iets was toch àl te gek!

En den volgenden morgen wandelde Hilda in den vroolijken voorjaarszonneschijn naar de beek, terwijl ze de gedigten van Mario Luscinius in de hand hield. Evenals ze nu nog glimlachte over tante Mira's woorden, zou ze 't zeker uitgeschaterd hebben van pret, indien iemand haar gezegd had, dat die weg naar de beek voor haar het pad der sentimentaliteit vertegenwoordigde, en dat ze juist bezig was, daarop de eerste schreden af te leggen. Ze zou geantwoord hebben, dat ze bij de beek een heerlijk rustiek bankje ontdekt had, dat het plekje bepaald verlokte tot lezen of droomen, maar dat zij, niet droomerig van natuur zijnde, aan 't eerste de voorkeur gegeven had. Maar sentimenteel...neen! dàt zou ze nooit toegeven, in alle eeuwigheid niet!

En, behaaglijk zat ze neer en leunde tegen den zwaren boomstam, waaraan het bankje bevestigd was. Aan alle zijden drongen zich de teere ranken van slingerplanten om

haar heen. Ze vlijden zich overmoedig aan Hilda's wangen en voorhoofd, wat ze heel gemakkelijk doen konden, daar het jonge meisje het coquette voorjaarshoedje had afgezet en naast zich op de bank had nedergelegd. Het koeltje speelde naauw merkbaar met de bladeren en streek nu en dan aarzelend en liefkoozend over Hilda's lokken, die een warme, dwalende zonnestraal in louter goud had veranderd. Het voerde van heinde en ver de heerlijkste geuren mee uit het verjongde plantenleven en omzweefde daarmee huldigend het menschenkind, dat daar neerzat, luisterende naar het lied van den dichter, dat een welluidend geheel vormde met den zang der murmelende beek en het ruischen van 't koeltje in de bladeren...

Er was geen gerucht van buiten, dat de heerlijke melodiën stoorde, zoodat Hilda door niets aan die buitenwereld herinnerd werd en langzamerhand geheel vergeten was, dat er een tante Mira bestond, die verlangend naar haar kon uitzien.

Maar de tijd snelde wonderlijk vlug voort en reeds sinds lang had tante Mira een bode afgezonden om het ondeugend nichtje, dat zoo lang weg durfde blijven, op te sporen.

De bode was pas een uurtje te voren op den Skaldestins aangekomen. Hij had de vrouwe van Lovenstein onverhoeds overvallen, juist toen ze in een der mysterieuse kamers op een krukje voor een hoogen lessenaar zat, en met verbazende snelheid hiëroglyphen op een groot vel papier tooverde.

Hij had haar de beide handen voor de oogen gelegd en gezegd:

"Moedertje! Hoe gaat het? Ik moest werkelijk eens zien of u nog leeft! Acht lange dagen is het geleden sedert ik een van die merkwaardige krabbel heb ontvangen," wijzende op het geschrift waaraan mevrouw Van Lovenstein gearbeid had, "en ik begon mij waarlijk een beetje ongerust te maken. Laat mij nu weer eens in uwe oude, trouwe oogen kijken."

Hij had het hoofd zijner moeder omvat en haar recht hartelijk gekust. Toen had hij haar zonder verdere plichtplegingen van het krukje getild en gezegd:

"Zouden we niet liever naar de huiskamer gaan, moedertje? En biecht dan eens eerlijk op, waarom ik in zóó langen tijd niets van u gehoord heb?"

Of mevrouw Van Lovenstein geschrikt was door het

onverwacht bezoek, of dat het haar bovenmate verheugde, was en bleef voor haar zoon een raadsel. Maar dat ze nu en dan zonder reden in een dwaas gelach was uitgebarsten en heel veel onzin had gesproken, dat was hem tot zekerheid geworden, maar alweder tot eene onverklaarbare zekerheid. Ten slotte had ze, na herhaaldelijk een blik op de pendule geworpen te hebben, hem met een heel bezorgd gelaat gezegd, dat ze iets verloren had, wat kort te voren aan hare hoede was toevertrouwd; dat het waarschijnlijk bij de beek zou te vinden zijn...daarbij had ze hem smeekend aangestaard.

"Ik zal dadelijk gaan zien, mama," had hij geantwoord en was heengesneld, bij zichzelf wanhopige pogingen doende om het gedrag van zijne moeder te begrijpen.

Nog altijd zat Hilda bij de beek en las. Op het oogenblik was 't weer het merkwaardige "Kinderleven" dat haar boeide. Zij was juist genaderd tot de plaats, waar de boerenjongen zijn zwartgelokt hoofd heenstak door de struiken...

Daar kraakte iets in het lage hout bij de beek. Dat was een dissonant in de harmonieën van Hilda's lied. Verschrikt zag ze op, en...waarlijk, daar verscheen een zwartgelokt hoofd en vervolgens drong zich een krachtige mannelijke gestalte door het kreupelhout.

Een sprong, en de vreemdeling bevond zich aan de andere zijde der beek, waar Hilda gezeten was. Een oogenblik staarden beiden elkander verrast aan. Het jonge meisje blikte in een sprekend, door de zon gebronsd gelaat, in donkere, bijna zwarte oogen, niet levendig, maar waarvan Hilda later verklaarde, "dat een droomer van professie er mee vereerd zou geweest zijn."

Alles vereenigde zich om haar aan den boerenjongen, haar voormaligen "redder" te doen denken, wiens beeld haar nu plotseling met verwonderlijke duidelijkheid voor oogen stond. Zelfs het sierlijke zwarte kneveltje, dat haar welligt op een dwaalspoor had kunnen brengen, deed haar geen oogenblik aarzelen in de stoute gevolgtrekkingen, door een samenloop van omstandigheden en eene toevallige gelijkenis in haar opgewekt.

Maar de onbekende maakte ook gevolgtrekkingen. Beleefd naderde hij de jonge dame op de bank en zeide:

"Vergeef mij, mejuffrouw, als ik u stoor. Ik wenschte u gaarne een vraag te doen. Uren in den omtrek is de

Skaldestins het eenige landgoed, dus is daar uwe woonplaats, is het niet zoo?"

"Ja, mijnheer, tijdelijk. Maar ik begrijp niet,..."

Hij glimlachte even. "Mevrouw Van Lovenstein is mijne pleegmoeder," antwoordde hij. "Vergun mij, dat ik mijzelf aan u voorstel. Mijn naam is: "Friso van Lovenstein."

Het meisje maakte een lichte buiging en zeide eenvoudig met een vluchtig blosje: "En ik ben Hilda van Berckhoven."

Op 't gelaat van den jongen Van Lovenstein teekende zich een trek van blijde verrassing, maar hij ging kalm voort:

"Mijne moeder zond mij zooeven hierheen, om iets te zoeken, dat, naar zij zeide, eerst sedert kort aan hare hoede was toevertrouwd, dat zij vermiste en nu meende hier verloren te hebben. Zij zeide niet wàt het was, en ik ben dom genoeg geweest er haar niet naar te vragen."

Inderdaad, in zijn ijver om aan haar verzoek te voldoen, had hij verzuimd zich van den aard van het verlorene op de hoogte te stellen.

"Ik weet het niet," antwoordde Hilda. "Tante Mira heeft mij nooit gezegd, dat zij iets verloren had, maar...," met een onwillekeurige beweging legde zij haar boek ter zijde. "Maar het is eigenlijk een dwaas zoeken, als men niet weet wat er verloren is," en de gedachte daaraan deed haar in een hartelijk gelach uitbarsten.

"Ja, waarlijk," antwoordde van Lovenstein, eveneens lagchende.

"Ik stel voor te beginnen met naar huis te gaan. Het is voor mij wat laat geworden," zei ze met een blik op haar horologe. "Ik vrees, dat tante bang geworden is, dat ik in de beek gevallen, of tenminste weer verdwaald ben. Wij zullen er dan achter zien te komen wat tante eigenlijk verloren heeft, om later met meer vrucht onze nasporingen te kunnen aanvangen. Wat zegt u van zoo'n regeling? Prachtig, niet waar?"

Hij had het fijne, ondeugende gezichtje opmerkzaam gadegeslagen, terwijl het aardige hoedje handig werd opgezet, en 't was meer een slot zijner eigene gedachten, dan een antwoord, toen hij door Hilda's vroolijkheid aangestoken, opgewekt zeide:

"Allerliefst! Waarlijk allerliefst!"

Hij strekte de hand uit naar het bundeltje, dat nog op de bank lag, en vroeg: "Mag ik, freule?"

Het meisje boog zwijgend het hoofd en wendde zich af om den gloeijenden blos te verbergen, die haar plotseling naar de wangen steeg. Ze had een gevoel als een dief, die op heeterdaad wordt betrapt.

Het boek was digtgevallen, maar op de plaats waar Hilda 't laatst had gelezen, lag een klein, bruingrijs veertje, dat ze had gevonden in het bosch.

De jonge Van Lovenstein opende het boek, juist waar tusschen de bladen het veertje stak, maar naauwelijks had hij een blik op de regels geworpen, of hij sloot het boek haastig digt.

Geen woord over Hilda's lectuur, alleen zeide hij: "Zal ik het genoegen hebben u naar den Skaldestins terug te brengen, freule?"

Hilda zag hem aan. Waaraan hij op dit oogenblik dacht? Zijn oogen stonden weer zoo droomerig! Ze zagen de kleine Hilda in 't geheel niet, ze tuurden over haar heen naar iets heel, heel in de verte......

Het was de freule Van Berckhoven die daar sprak, en zoo stijf en deftig als ze maar met mogelijkheid kon, antwoordde: "Zeer gaarne, mijnheer!"

Waaraan hij toch dacht den geheelen weg over, terwijl hij daar zwijgend naast haar ging? 't Was immers niet mogelijk volstrekt niets te denken... Of hij, even als zij, vergelijkingen maakte tusschen nu en dien anderen keer, jaren geleden, toen zij te zamen ook den zelfden weg hadden gevolgd?...

Eindelijk hadden ze den Skaldestins bereikt. Tante Mira kwam hare gasten reeds tegemoet.

"Hilda, kind! Wat heb je me bang gemaakt met dat uitblijven!"

"Tante! Bekijk me eens goed! Ik ben niet nat, ik ben heusch niet in de beek gevallen. Ik ben waarlijk niet verdwaald, al heeft deze edele ridder aangeboden mij naar huis te geleiden. Alleen maar, tantetje... het begint zoo verrukkelijk in uw bosch te worden, dat ik den tijd vergat..." en vleijend streelde Hilda tantes wangen.

"Beste jongen!" zei tante tot haar zoon, "ge moogt weer voor mij gaan zoeken, hoor! Wie zoo uitstekend een verloren schaapje terecht brengt, verdient ook met een schapenorde te worden gedecoreerd..."

"Maar mama, dat is juist de quaestie! Wij wisten geen van beiden wat u verloren hadt. Dat moet ik immers eerst weten, voor ik..."

"Domme jongen! En je hebt het me daar zoo juist terug gegeven. Neen, kom er maar liever rond voor uit, dat je bij intuïtie wist, wat ik bedoelde," lachte de kleine vrouw.

"O! was het de freule Van Berckhoven! Waarom mij dat niet eerder gezegd, mama?"

"Om de eenvoudige reden dat je het mij niet hebt gevraagd, Friso!" antwoordde mevrouw van Lovenstein. "En daar hebt gij nu meteen de levende oorzaak, waarom ik je niet geschreven heb. Hilda heeft mij zoo goed geamuseerd, dat ik voor iets anders dan pretmaken waarlijk geen tijd gevonden heb. En, Friso! ik zou je maar aanraden dadelijk vriendschap te sluiten met mijn lieve Hilda, anders zou je wel eens jaloersch kunnen worden, en jaloersche menschen..." Tanta Mira drukte met een zeer sprekende beweging haar afkeer van jaloersche menschen uit.

"Wees niet bang, moedertje!" zei Friso glimlagchend.

"Er is nog iets wat ik zeggen wilde, Friso, en ook aan u Hilda," sprak tante Mira, terwijl ze alle mogelijke moeite deed om een heel streng gezicht te zetten. "Ik ben te oud geworden om in mijn eigen huis, in mijn klein gezellig kringetje, met titels en deftigheid omringd te worden. Wie dus prijs stelt op mijne vriendschap, zal naar ik hoop in deze zaak wel naar mijn genoegen willen handelen."

VII.

't Was laat in den namiddag. De zon was nog niet ondergegaan. De vrouwe Van Lovenstein wandelde met haar pleegzoon door den tuin, terwijl zij bij voorkeur de zonnigste plekjes opzochten.

"Hoe vindt ge haar?" vroeg mevrouw Mira zacht blijkbaar doelende op haar logee, die, een weinig verder, eenige vroege maandroosjes plukte.

"Zij doet mij denken aan de jonkvrouw met het gouden schild," antwoordde hij.

Wat was dat? Daar vielen de roosjes plotseling op den grond en een oogenblik later zag tante Mira een doodsbleek gezichtje voor zich, waarin een paar donkere oogen van toorn fonkelden.

Hilda had niet anders verstaan dan: "de jonkvrouw met het gouden schild," maar die weinige woorden brachten haar buiten zichzelve.

"Tante," zei ze met bevende stem, "kunt gij dulden,

dat ik in uw huis beleedigd word? 't Is al erg genoeg, dat men mij in de residentie dien naam gegeven heeft. Moet ik hem zelfs *hier* hooren? En gij, mijnheer! gevoelt gij niet hoe het steekt, hoe het brandt, het slagtoffer te zijn eener laffe aardigheid, uitgedacht door een persoon die zich door mij beleedigd waande, en geen ander middel wist om zich te wreken, dan door mijn naam aan te tasten? O! den naam van een meisje te bevlekken!... En gij helpt daaraan mede, mijnheer! Ik veracht u!"...

"Maar Hilda, kind! wat is er toch?" riep tanta Mira, zoodra ze eenigszins van haar verbazing bekomen was. "Je staat ons hier uit te schelden, alsof we wonder wat kwaads hadden uitgerigt. Ik begrijp je niet! Leg eerst eens kalm uit wat er van de zaak is, dan kunnen wij ons ten minste verdedigen. Och Friso! haal even Hilda's rozen, wilt ge?"

De jonge Lovenstein was verontwaardigd en gegriefd. Hij begreep volstrekt niet, wat hij misdaan had. Hij kon het niet verdragen, dat iemand tot hem zeide: "Ik veracht u!" Hij had zich, zoover hij wist, nooit verachtelijk aangesteld. En dat nu juist Hilda hem zoo iets zeggen moest! Hilda, die hij zoo dikwijls verlangd had weer te zien, die zonder het te weten de eigenlijke oorzaak van zijn geluk was geweest, en wier herinnering hij daarom steeds vereerd had! Vol bittere gedachten rigtte hij zijne schreden naar het bosch, en, den wenk zijner moeder volgende, bleef hij daar tot het duister begon te worden.

Intusschen waren de dames naar binnen gegaan. Tante Mira had haar nichtje met vriendelijke woordjes en liefkozingen weer geheel tot bedaren gebragt, zoodat Hilda eindelijk te bewegen was om te vertellen, wat haar toorn in zóó hooge mate had opgewekt.

"Ze had gedacht, dat tante of Friso van de aanzoeken gehoord had," zei ze, en verhaalde daarop alles aan de lieve vrouw, die met moederlijke belangstelling toehoorde.

"Met Leo Moorevelt is de zaak nog niet afgeloopen," eindigde zij. "Papa heeft hem mijn antwoord nog niet kunnen meedeelen, om de eenvoudige reden dat hij, kort na ons te hebben geschreven, op reis is gegaan en geen adres heeft achtergelaten."

Het was in de kamer reeds geheel donker geworden, en juist wilde tante om licht schellen, toen haar pleegzoon binnentrad.

"Friso!" riep mevrouw Van Lovenstein vroolijk, "alles is in orde, hoor!" en zij deelde hem alles in weinige woorden mede, doch niet meer dan er tot opheldering noodig was.

Hilda stond op en trad op den jongen man toe. "Friso," zei ze heel zachtjes en aarzelend, "ik heb me erg dwaas en onaardig aangesteld. Kunt ge mij vergeven?"

"Freule!...Hilda!"...stamelde hij verrast en raakte even het handje aan, dat ze hem toestak.

"Ja, jongen, ze is heel edelmoedig," sprak tante, "want ze weet nog niet eens wie wij bedoelden met de bewuste jonkvrouw. Ze heeft me zoo maar dadelijk geloofd, toen ik zei, dat zij het niet was. Nu mogt gij wel eens vertellen, wie het eigenlijk geweest is. Dat verhaal moet dan voor ons beiden een soort apologie zijn. 't Is nu de avond der bekentenissen. Asjeblieft, biecht maar eens gauw op!"

"Hebben de dames er niets op tegen dan nog een poosje in 't donker te blijven zitten?" vraagde Friso.

"Volstrekt niet," verklaarden de dames.

"Welnu dan, ik spreek bij voorkeur in de duisternis. Hilda, hebt ge nooit de geschiedenis gehoord of gelezen van de stichting van den Skaldestins?"

"Nooit, Friso."

"Nog niet gesnuffeld in de oude handschriften, die in de bibliotheek bewaard worden?"

"O, hemel neen! Oude handschriften!... Ze zijn zeker erg stoffig?"

"Hilda! ik wist niet, dat ge zóó nuffig waart," zei tante.

"Wel, tante! 't is eigenlijk meer de droge, oude taal, die mij afschrikt dan het stof."

"Ik zal trachten een beetje kleur te brengen in mijn verhaal, Hilda, nu ik weet, dat ge daarvan houdt."

Friso van Lovenstein had de toewijding zijner pleegmoeder met een dankbaar hart aanvaard en steeds gemeend die dankbaarheid niet beter te kunnen toonen, dan door zich met grooten ijver toe te leggen op de studie, die zij beiden liefhadden.

Zoo kwam het, dat zich uit het eenvoudige, onwetende boerenkind, dat eenmaal doelloos rondzwierf door bosch en velden, een erfgenaam der Lovensteins had ontwikkeld, die, door zijne vele talenten, ten volle waardig was den

naam te voeren, dien de vrouwe van Lovenstein, tegelijk met hare vriendschap, hem geschonken had.

Reeds sedert jaren was men vergeten, dat Friso niet op den statigen Skaldestins, maar in eenen vervallen leemen hut op de heide, voor 't eerst de groote, donkere oogen had opgeslagen. Niets was er meer, dat aan den boeren-knaap herinnerde, dan de gloeijende verbeeldingskracht, waardoor hij eenmaal het hart van mevrouw Van Loven-stein stormenderhand had ingenomen....

En nu vertelde hij. Er lag eene onweerstaanbare bekoor-lijkheid in de wijze waarop hij de geschiedenis meedeelde. 't Scheen, dat hij zelf beurtelings een der handelende per-sonen was, en ook de toehoorderessen leefden het verhaal van 't begin tot het eind zelve mede.

't Is mij onmogelijk zoo te tooveren met woorden als Friso van Lovenstein, zóóveel gloed en tinten, zooveel be-zieling te schenken aan de beelden, die hij opriep voor den geest. Daarom geef ik hier van zijn verhaal slechts eene kleine schets, die alleen nu en dan tot bijzonderheden af-daalt :—

Theobald, de dappere, keert huiswaarts uit den vreemde, na eene afwezigheid van bijna drie jaren. Hij heeft zich in steekspelen met roem overdekt, en verheugt er zich reeds bij voorbaat op, hoe zijne vrouw en vier flinke zonen, waarvan de oudste weldra veertien jaren telt, in de lange winteravonden genieten zullen van de verhalen der wonder-lijke avonturen, die hij heeft beleefd.

"Bijna heeft de zwerver zijn burcht bereikt. Reeds kan hij het ven-ster onderscheiden waarvoor zijn lieve blonde vrouw gewoonlijk bij 't spinnewiel neêrzit en nu en dan verlangend een blik werpt over de vlakte, om te zien of haar echtgenoot ook in aantocht is; of mogelijk een bode nadert, door hem met tijdingen afgezonden. Ditmaal echter bespeurt Theobald niets van het witte kleed, dat hem reeds uit de verte een welkom schijnt toe te roepen; hij aanschouwt niets van den golvenden gouden haartooi, die als een stralenkrans het geliefde hoofd omglanst.

Teleurstelling, verwondering, toorn, eindelijk angst, wisselen elkaar af in zijn ontrust gemoed, tot hij eindelijk als een dolzinnige de valbrug over stormt, van het paard springt en in zijne woeste vaart den schild-knaap omverwerpt, die is toegesneld om zijne diensten aan te bieden. Hij rent zijn huis door en zoekt overal, maar de vrouw die hij liefheeft is niet te vinden.

Daar treedt hem zijn grijze vader tegemoet. Theobald grijpt hem aan, en vraagt met doodsangst op het gelaat en met hijgende stem: "Oude! waar is de vrouw, die ik toevertrouwde aan uwe zorg?"

"Bedaar, mijn zoon, en verstaal uwe ziel tegen de smart! Zij is gestorven, twee jaren geleden, en mijn eigene handen delfden haar een graf. Zij is gestorven en rust in vrede, maar zij liet u eene schoone herinnering achter. Kom met mij en aanschouw de leste van mijn ouderdom. Zij heeft het kleine meisje Theodelinde genoemd, naar u. Kom dan, gij zult in haar de trekken harer moeder terug vinden."

En zoo heftig als hij tevoren in zijn angst geweest is, zoo machteloos zoo gedwee is hij thans bij de verpletterende zekerheid. Dof en onverschillig laat hij zich meevoeren naar het wiegje van zijn kind. Zie, het meisje ontwaakt juist uit de sluimering, welke het rozen getooverd heeft op de wangen... het slaat de reine, blaauwe oogen op naar den man die zich heenbuigt over haar leger... het blikt verwonderd in dat vreemde gelaat... het rigt zich op, een wolkje van zachte gouden lokken wordt zigtbaar... Zal het kind lagchen of schreijen, zal het zich vrolijk maken of angstig over den baard van den onbekende...?

Langen tijd staren de blaauwe oogen hem onbeweeglijk aan, dan, plotseling ploeit zich het kersroode mondje tot een glimlach en fluistert in kinderlijke, gebroken taal: "Is dit mijn vader? Mijn vader, die van heel ver komt en mij kussen zal?"

Zeker heeft men haar die woorden voorgezegd.

De man bij het wiegje siddert. De onverwachte tijding had hem als betooverd; thans is 't alsof dat kinderstemmetje die betoovering verbreekt... Hij zinkt op zijne knieën en drukt zijn dochtertje onder tranen aan zijn borst...

"Er is nog iets," zegt de grijsaard, die in stomme smart dit tooneel heeft gadegeslagen, "er is nog iets. Zie hier!" en hij toont een klein, sierlijk schild, waarvan de buitenzijde geheel met blonde vrouwenharen is omkleed. De zonnestralen die door het boogvenster naar binnen vallen, doen het glanzen en schitteren alsof het van goud ware.

"Zij verzocht mij hare lokken af te snijden," zoo gaat de oude man voort, "en met stervende vingeren heeft zij ze gewonden om het schild. 'Bewaar het voor Theodelinde! Eens zullen op dit schild de slagen afstuiten van het zwaard dat zich tegen haar keert.' De doode heeft het mij toegefluisterd met haar laatsten ademtogt."

Vele jaren zijn voorbijgesneld. Door het gansche land klinkt het als één stem over Theodelinde's schoonheid. En waarlijk, ze is rein en bekoorlijk als de morgenstond, de jonkvrouw, die daar neerknielt op den heuvel en het lagchend oog, waarin de hemelen zich spiegelen, weiden laat over de vlakte. De koude adem van den noordenwind doet de blonde vlechten trillen en den frisschen blos der gezondheid haar gloeijen op de wang. Hare hand draagt een ruiker van voorjaarsbloemen, waarmee ze den vader verwelkomen zal bij zijne tehuiskomst.

Ha! daar is hij? Nu het plukken gestaakt en den heuvel afgesneld, en juichend den naderende te gemoet gevlogen!

Hoe de oogen van dien vader schitteren, hoe vroolijk zijn lach klinkt, als hij zijn kind aanschouwt in de verte.

"Hebt ge er aan gedacht, dat ridder Leonard morgen wil komen?" vraagt de vader.

"Ja zeker! en hij zal het lot der anderen ondergaan," luidt sorgeloos het antwoord.

Theodelinde was de droom van menig ridderhart. Maar onder die velen was er geen enkele die genade kon vinden in hare oogen. Daarom sprak zij tot ieder die vraagde om hare hand: "Wie mij in eerlijken tweekamp heeft verwonnen, dien zal ik volgen." Want zij had van hare broeders de kunst geleerd om wapenen te hanteeren.

Maar allen keerden mistroostig huiswaarts uit den strijd, omdat Theodelinde steeds het schild voerde waaraan hare moeder met stervende vingeren had gearbeid. Daarin scheen een wonderbare kracht te liggen, zoodat men het al spoedig "het betooverde schild" noemde.

De volgende dag brengt ridder Leonard, en met hem een ganschen stoet van edelen en schildknapen. Bovendien is er nog iemand aangekomen, een vreemdeling, die sich Luscinius noemt. Zijn gelaatskleur is donker, het lange golvende haar is koolzwart evenals zijn schitterende oogen. Hij draagt geen wapenen, zijn kleeding doet hem kennen als skalde.

Het blonde kind van Theobald gevoelt zich wonderbaar aangetrokken tot dien vreemdeling, en toch vreest ze hem. Immers, is de ziel van een zwartharig man niet even zwart als zijn lokken? Men heeft haar gezegd toen ze nog een kind was, en er zijn vele volwassenen met haar, die het gelooven. Maar, als hij begint te zingen, dan wijkt plotseling al haar angst voor hem, dat gevoelt ze, dat hij niet slecht zijn kan, en luisterende naar de heerlijke, diepe tonen zijner stem is 't haar alsof luchtgeesten haar wegvoeren ver, ver boven de aarde ...

Ridder Leonard is vertrokken. Hij heeft "het lot der anderen ondergaan." Ook de edelen die met hem kwamen, vergezelden hem weer op zijn terugweg. Alleen de zwarte Luscinius is gebleven. Theobald heeft hem gastvrijheid geboden, die hij dankbaar aanvaardde. Hij verhaalt veel van zijn zwerftochten en dikwijls zingt hij ook een lied, wanneer Theodelinda's oogen hem daarom smeeken.

Eens, op een heerlijken zomeravond, als de sterren fonkelen aan den donkerblaauwen hemel, en de maan haar zacht, vriendelijk schijnsel werpt over de sluimerende aarde, fluistert hij haar zijn liefde toe. Maar zij, getrouw aan de wet die ze zichzelve gesteld heeft, en die ze zelfs nu niet verbreken mag voor den man dien zij bemint, zij zegt zuchtend, terwijl al de oude overmoed uit hare woorden verdwenen is :—

"Wie mij in eerlijken tweekamp heeft verwonnen, dien zal ik volgen."

"Goed!" spreekt Luscinius, "gij kent mijn wapen. 't Eenig zwaard, dat ik voer, is mijne stem. Kom met mij in het woud. Ik weet een plekje, waar vijf zware olmen op een heuvel bijeen staan, waar het mos zacht is, en viooltjes geuren, waar de wind ruischt in de toppen der boomen, waar alleen de sterren met hare vriendelijke oogen op ons neer zullen zien. Haal spoedig het gouden schild en bescherm uw hart, want weet, dat mijn wapen door de liefde gescherpt is, dat het zelfs het stevigst pantser zou kunnen doorboren."

En in de stilte van den nacht spoeden beiden zich voort over de vlakte, waarboven het maanlicht glanst, dat, in lange schaduwen, hunne gestalten teekent op het eenzame pad.

De kampplaats is bereikt. De jonkvrouw zet zich neder op den top der hoogte. De zanger is verdwenen. Ze weet niet, waarheen hij is gegaan, tot ze plotseling zijn lied verneemt van de andere zijde, aan den voet van den heuvel. Ja! zijn wapen is gescherpt door liefde. Heerlijk klinkt zijn lied in den stillen nacht. Nog nooit heeft hij zoo wegsleepend schoon gezongen! Goddelijke beelden toovert hij haar voor en ze droomt zich glimlagchend weg in het Eden, dat hij voor haar ontsluit.

Ze denkt niet meer aan bescherming, ze vergeet het schild en steeds lager zinkt de hand, die het houdt omvat, tot het zachtkens aan de onachtzame vingeren ontglijdt,

Luscinius heeft haar bespied in zijn zang. Hij heeft het aanschouwd hoe zijn lied haar boeide, tot ze alles rondom zich vergat,—hij ziet het schild vallen....

Langzaam, voorzichtig, nadert hij haar van ter zijde, zijne stem temperend, tot ze bijkans overgaat in een zacht gefluister; dan legt hij eensklaps, onverhoeds de armen om haar heen en eindigt zijn lied met een juichtoon...

Ze is verwonnen in eerlijken tweekamp!

En op de plek, waar eenmaal die tweekamp had plaats gevonden, deden Theodelinde en Luscinius zich hun burcht bouwen, dien zij "Skaldestins" noemden.

Friso's verhaal was geëindigd. 't Bleef stil in de kamer langen tijd nog nadat hij had opgehouden te spreken. Hij leunde met het hoofd op de hand en scheen nog voort te droomen in de wonderbare wereld, die hij het luisterend oor had voorgetooverd.

Plotseling voelde hij zijne hand gedrukt door teêre vingertjes, en hij hoorde Hilda's stem, die zachtkens fluisterde: "Hoe mooi! Heb dank, Friso!"

Ook zijne moeder zeide iets vriendelijks, terwijl zij de kamer verliet om zelve licht te halen. Maar daarvan bemerkte hij niets; hij greep het kleine handje.

"'t Is de avond der bekentenissen, Hilda! Mama heeft het gezegd en ik ben nog niet ten einde met de mijne. Hilda, er was eens een arme boerenjongen, die op zekeren dag een groot geluk had. Hij mocht een lief, klein meisje, dat in 't bosch verdwaald was, naar huis terugbrengen. Weet ge 't nog, Hilda?"

"Ja," zei Hilda zacht en beproefde haar hand los te maken, maar hij hield die stevig vast en ze wilde niet ten tweedenmale onbeleefd zijn...

"Het lieve, kleine meisje was zeer vriendelijk voor hem en speelde met hem, zoodat hij op haar verzoek beloofde dikwijls naar haar huis te komen. Maar hij kwam niet, hij werd ziek. Zijn ouders en broertjes werden ook ziek en stierven. Hij alleen herstelde. Zoodra hij beter geworden was, ging hij naar het huis waar het lieve kleine meisje woonde, maar ze was er niet meer...Ze was heengegaan... Toch had ze aan hem gedacht! Weet ge 't nog Hilda?"

"Ja, Friso."

"Ze had een mooi boek voor hem achtergelaten en vriendelijke groeten. En dat was oorzaak dat hare tante den armen boerenjongen, die eenzaam en verlaten was op de wijde, wijde wereld, vol liefde tot zich nam, veel liet leeren en veel liet zien... Uw boek was de oorzaak, Hilda, gij waart de oorzaak van mijn geluk... Hilda, lieve Hilda, hoe zal ik u danken?" Hij had nu ook hare andere hand gevat en klemde ze vast in de zijne.

"Stil," zei ze, machtig aangegrepen door een gevoel, waarvan zij zich geen rekenschap kon geven. "O, stil! Ben ik niet genoeg beloond, nu gij mij Mario Luscinius hebt leeren kennen? Dat is lang mijn vurigste wensch geweest ... Meer verlang ik niet..."

"Goede Hemel!" mompelde hij verward. "Het heeft er veel van of ik een bewijs van dankbaarheid afsmeek in plaats van het te willen schenken. Vaarwel, Hilda!"

"Waar gaat gij heen, Friso?" riep het jonge meisje beklemd. Maar hij had het vertrek reeds verlaten.

Toen tante Mira met het licht binnen kwam, had Hilda zich reeds eenigermate hersteld van de zonderlinge ontroering, die Friso's bekentenis in haar had teweeggebracht.

"Lieve tante," zei ze, "daar is Friso heengegaan en heeft vergeten mij te vertellen hoe hij eigenlijk aan zijn pseudoniem gekomen is."

Tante lachte. "Ja, dat is wezenlijk een rare geschiede-

nis. 't Is maar goed, dat je hem daaromtrent niet ondervraagd hebt, want dat is en blijft voor hem altijd een teer punt. Je moet weten, dat ik in de verste verte niet vermoedde, dat mijn jongen een dichter was, totdat hij me, een paar jaar geleden, op mijn geboortedag een bundeltje geschreven verzen schonk. Je kunt denken, hoe verrast ik was. Maar het nieuwtje ging er al gaauw af, toen ik bemerkte, dat ik er alleen van zou moeten genieten, want hij scheen volstrekt geen plan te hebben "de wereld te verbazen."

"Ik bedacht toen, heel schandelijk en onbescheiden, dat hij mij de gedichten gegeven had, dat ze nu feitelijk mijn eigendom waren, en dat ik er mee doen mocht wat ik wilde. Welnu, ingevolge deze brutale gedachte, liet ik ze uitgeven. Wat den pseudoniem betreft, dacht ik aan den zanger, waarvan Friso je zooeven verteld heeft, en teekende Luscinius. Mario is, zooals je weet, de naam van je overleden oom Lovenstein. Toen alles in orde was, zond ik mijn jongen het eerste boekje, dat ik ontvangen had, waarop hij in vreeselijke woede naar mij toe kwam vliegen. Dat was de eerste keer, dat ik hem driftig heb gezien. Nu moet ik ook eerlijk bekennen, dat ik leelijk gehandeld heb. Gelukkig was de zaak weer gaauw bijgelegd, want Friso kan onmogelijk lang boos blijven, maar, zooals ik je zeide, 't is toch goed dat je hem niet er naar hebt gevraagd."

VIII.

Den volgenden morgen verscheen Friso niet aan het ontbijt, en mevrouw Van Lovenstein verwonderde zich over zijn wegblijven. Zij vroeg een bediende naar hem, en deze vertelde dat de jonker reeds zeer vroegtijdig was uitgegaan.

"Ik begrijp er niets van," zei ze. "Hij zal toch niet zonder afscheid vertrokken zijn; dat is geheel tegen zijn gewoonte."

Tante Mira had echter niet veel tijd zich in de zaak te verdiepen, daar juist aan 't einde der oprijlaan de boodschapper zigtbaar werd, die brieven aan het postkantoor had afgehaald.

Hilda kreeg eene treurige tijding die haar zeer aandeed. Men had eindelijk iets van den jongen Moorevelt gehoord. Hij was heengegaan om een aangekondigd bezoek zijner

zuster te ontduiken. Met eenige vrienden maakte hij een voetreis door Zwitserland, en op zekeren dag was hij in een afgrond gestort. Men wist niet of men aan toeval of zelfmoord moest denken, want de omstandigheden wezen het niet uit; ook had de ongelukkige geenerlei aanwijzing nagelaten, die daaromtrent eenige opheldering geven kon.

"Wat hebt ge toch, kind?" vroeg tante Mira.

Schreijende reikte Hilda haar den brief. De lieve deelnemende vrouw troostte het bedroefde kind zoo veel zij kon.

"Ga eens naar buiten, Hilda," zei ze ten slotte. "'t Zonnetje zal je zeker goed doen."

't Jonge meisje rigtte hare schreden naar het vreedzame plekje bij de beek. Maar toen ze daar aankwam, zag ze dat haar gezellig hoekje reeds was ingenomen. Zij kon 't niet helpen dat ze zich ontsteld gevoelde, toen ze zoo plotseling tegenover Van Lovenstein stond. Was 't mogelijk, dat hij haar niet gezien had...... Hij keek weer zoo droomerig over haar heen...... Misschien kon ze nog onbemerkt wegsluipen...... Haastig wendde zij zich om...... 't Was te laat! Hij stond reeds aan hare zijde.

"Hilda," zei hij zacht, "ik moet heden vertrekken. Ik had besloten u niet meer te zien, maar nu het toeval ons te zamen brengt, nu kan ik niet heengaan zonder u vaarwel te hebben gezegd."

"Friso!" (ondanks zichzelve zag ze hem verschrikt aan) "gaat ge waarlijk heen? Dat spijt mij. Ik had zoo gehoopt dat wij 't hier zamen eens een heelen tijd erg prettig zouden hebben......"

"Ge hadt gehoopt, dat ik u zou amuseren? Hoe jammer dat ik geen polichinelsnatuur heb! Maar 't is waar, ik ben immers dichter, en de wereld wil vermaakt worden, op welke wijze dan ook!"

Welk een onbeschrijflijke bitterheid lag er in den klank zijner stem! Zij streek als een kille nachtvorst heen over de bloesems van Hilda's ontluikend vertrouwen. Het jonge meisje wendde zich af. Hij was àl te wreed!

Toch scheen Friso te vermoeden dat hij te ver was gegaan.

"Vergeef mij, Hilda," sprak hij. "Ik ben ruw geweest." Hij stak haar de hand toe en rigtte daarbij een smeekenden blik op haar gelaat. Toen zag hij dat er tranen in hare oogen schitterden.

"Goede Hemel, Hilda! Is het zoo erg?" riep hij ontsteld.

"Ik had zoo iets hatelijks volstrekt niet bedoeld," zei ze. "En...... en...... Friso, ik had zulke woorden van u niet verwacht, na hetgeen ge mij gisteren avond gezegd hebt."

"O!" riep hij onstuimig, "als ik durfde, Hilda! dan zou ik voortgaan, op de wijze waarop ik gisteren gesproken heb...... als ik durfde; Hilda! maar ik ben bang...... voor het gouden schild waarop alle lansen afstuiten," voegde hij er aarzelend en op zachten toon bij.

"Waarlijk?" vraagde Hilda, met iets van haar ouden spot, maar toch eenigszins verward bij de gedachte aan wat 't volgend oogenblik haar brengen kon. "Waarlijk? Dan zijt ge ook geen dapper ridder, want de ridders vreesden het betooverde gouden schild niet. Maar, 't is waar, ik mag u niet met hen vergelijken... Men moet het een zanger vergeven, als hij geen moed genoeg bezit tot den strijd. En, Friso, er komt bij, dat ik u niet uitgedaagd heb...... Wij voeren dus geen oorlog...... Ik heb ook mijn gouden schild niet meegenomen naar buiten......"

"Hilda! Laat dan voortaan uw geestig woord voor *mij* zijn! Schenk *mij* den vriendelijken blik van uw oog, den welluidenden lach uwer lippen! Hilda?"

En zij?...... Ze sprak niet, maar toch was hij gelukkig met het stomme antwoord dat zij gaf.

Toen tante Mira een uurtje later Hilda's blozende wangen aanschouwde, behoefde ze niet te vragen of het zonnetje haar goed had gedaan.

Uit de laatste jaren van Jan Compagnie.

Journaal. *

In het jaar 1781, op den 31sten Maart, arriveerden wij met 't schip *Middelburg* op de reede van Cabo de Goede Hoop en een uur na dien een Fransch fregat, 't welk de zeer onaangename tijding bragt van een vredebreuk tusschen Groot Brittanien en de Republiecq van Holland. Terstond bekwamen wij order van den Gouverneur Van Plettenberg om niet voort te varen met het in orde brengen van den bodem om de reijze naar Europa te kunnen ondernemen, maar nader order af te wagten. Twee dagen na dien wierdt ons gelast om de bovenste lading te ontlossen, bestaande meerendeels in zijde stoffen, fijne thee, Rhubarber en Sterannijs. Op den 1sten Meij wierd door den Gouverneur geresolveerd om de vier rijke Chinasche retour schepen, benevens 't Bengaalsche retour schip, naar de Saldanha Baaij te zenden, om reden de winter op handen was, en men de scheepen op deeze reede niet aan de gevaaren wilde bloot stellen; doch had men daarover met deskundige zeelieden geraadpleegd, zou zoude de scheepen ook wel in een nabijzijnde Baaij (bekend voor de Hout Baaij) hebben kunnen liggen, alwaar men in twee uuren tijding kan hebben van de Kaap; doch integendeel was 't met de Saldanha Baaij geleegen, daar men van de scheepen naar de Kaap tijding te zenden 18 à 20 uuren noodig had; ook een Baaij waar men niets hoegenaamd ter onzer defensie konde aanleggen, en ons dus niets overbleef dan de hoop dat de vijanden, onbewust van den schat die daar zonder magt om weerstand te bieden lag, ons daar niet zoude komen ontrusten. Doch deze hoop verdween ook wel ras, alzoo er op de reede verscheijden neutraale schepen lagen die op hun vertrek naar Europa stonden, en waar onder een schip, de Keijzerlijke vlag voerende, doch voor Engelsche rekening belaaden, en met dezelfde

* van Abraham de Smidt, in dienst van de Oost Indische Compagnie op het Schip *Middelburg*.

natie bemand was. In stede dat nu 't verzenden van de scheepen naar de Saldanha Baaij een geheim zoude zijn gebleeven tot der tijd dat de reede van de vreemde natie der Engelsche vrienden gesuijverd was, zoo wierd sulks aan een ieder als door een omroeper bekend gemaakt, en met dit nieuws, als ook met de verkeerde directie, deplorabele toestand van batterijen etc. etc., daar ik mij tans niet over zal uitlaaten, alzoo sulks buijten mijn voorgenomen bestek is; met dit nieuws, (en wel voor onze vijand van veel belang zijnde nieuws) zegge ik, vertrokken die scheepen van onze reede, die hunne cours op 't eiland St. Helena hebben gerigt, en de meeste zelfs daar aan zijn geweest, gedeeltelijk om zich te ververseu, maar wel voor al om 't aangebragte nieuws van de Caap mede te deelen.

De vijf rijke retourschepen dan, zoo als gemeld is, waren aangezegd om naar de Saldanha Baaij te stevenen, doch hier bij moet nog een schip gevoegd worden, te weeten 't na Ceylon gedestineerde *Held Woltemade*, hebbende circa een millioen aan zilver en goud in kisten aan boordt. Dit schip met geld, met al, wierd ook naar de afgelegene Saldanha Baaij gezonden, daar het integendeel zijne reis had kunnen vervorderen, en niet behoeven te vertoeven onder een voorwendsel dat de West Mousson verloopen was, dewijl alsdan beoosten de Maldives Eijlanden kan worden omgeloopen om also Ceylon te beseijlen, en als dan was het ook zeer waarschijnlijk geweest dat deze kostbare en rijke boodem niet in de handen van de roofzieke Britten gevallen was.

Op den 16 Meij vertrokken dan 't Esquader rijke schepen naar de Saldanha Baaij te weeten :

't Schip *Hoog Carspel*, Commandeur Harmeijer.
De *Paarl*, Captein Plokkert.
De *Middelburg*, Captein J. van Gennep.
De *Honkoep*, Captein Axelandt.
De *Held Woltemade*, Captein Vroolijk.
De *Dankbaarheid*, Captein Steetsee.
De hoeker *De Zon*, Gezaghebber De Haas.
De hoeker *De Snelheid*, Gezaghebber Pietersen.

Op den 19 arriveerden wij behouden in gemelde Saldanha Baaij. Hier vertuijden wij de scheepen zoodanig in een halve maan als 't best ter defentie wierd geoordeeld, en tuijgden als dan de scheepen in hun geheel af. Hier zijnde

vingen wij een menigte van Cabeljaauwen, steenbraasems, roggen, harders &c. &c., die zeer goed van smaak zijn; ook zijn hier groote goede kreeften, en oesters, doch die moeijelijk zijn uijt de klippen te krijgen. Hier haalden wij ons water aan de Compagnie's Post, zijnde een enkeld huijs; daar leijd een Corporaal met 10 matroosen om te vissen. Dit water komt uijt een wel die met hooggetij met de zee gelijk staat, en ook eenigsints brak is. In den beginne veroorzaakt dat water veel nijtslag, doch bij continuatie gebruijkt word 't voor zeer gezond gehouden. 't Land is bar en woest, en op de meeste plaatsen zeer onvrugtbaar door de droogtens. Men vind hier ook verscheijden zoorten van wild, als steenbokken, grijsbokken, duijkers, haasen, gemsbokken, hartebeesten, en patrijzen, fisanten, quartels, wilde duijven, &c. &c., ook vind men er goede landschilpadden van 5 tot 20 lb. ieder; hier zijn ook veel tijgers, wolven, tijgerkatten, jakhalsen, en een groot aantal bavianen.

Deze baaij is zeer groot en goed tot berging van 40 scheepen, als ook om dezelven te repareeren, dewijl men een schip met hoogwater teegen strandt aan zet, en met laag water alles op 't naauwkeurigste kan repareeren, en men geen de minste slag van water te vreezen heeft, doch drinkwater zonde men aldaar voor zoo een vloot scheepen niet kunnen vinden.

Nadat wij onze scheepen zoo veel doenlijk in de beste orde van defentie gerangeerd hadden, lieten wij dagelijks door onze Equipage hout hakken voor den kok, terwijl eenige der officieren ordinair uijt jagen of uijt vissen gingen om de portie op te doen.

In de maand Junij kreegen wij berigt over landt dat aan de Kaap was gearriveerd 't Fransch Esquader onder bevel van den Commandeur Suffren, dat dezelve in actie hadde geweest met de Engelsche Vloot onder Commando van den Commandeur Johnstone op de reede van Port a Praija. Dit nieuws was ons bijzonder aangenaam, te meer dewijl men nu vast veronderstelde order van 't Caapsche Gouvernement te zullen ontvangen om ten spoedigste ons onder dekking van 't Fransch Esquader te vervoegen, en also onze voor alles blootleggende schuijlplaats te verlaten; doch verre van onze verwachting vervuld te zien, wierden wij daar in teleurgesteld, wanneer wij bij eene missieve van den Gouverneur geordonneerdt

werden om nogmaals de dieptens op te neemen; en, was 't mooglijk, de scheepen binnen 't in de Saldanha Baaij liggende zoogenaamde Schaapen Eijlandt te brengen, doch zulks was nu zoo wel ondoenlijk als de eerste maal, en wierd daar ook direct rapport op gedaan aan den Gouverneur; voorders ontvingen wij geen antwoord op denzelven, en 't scheen na dien of er, als 't waare, geene schatten van de zoo zeer naar de grond hellende Compagnie in de Saldanha Baaij waren.

Nu vertrok ook 't voor Ceylon rijke schip de *Held Woltemade*, die alhier op order van den Gouverneur Van Plettenberg zoo lang had moeten vertoeven, en het welk, zoo wij nadien vernoomen hebben 't eerste schip van de Saldanha Baaij schat was die in de roofzieke klaauwen der Engelsche honden gevallen is.

Ondertusschen leefden wij hier nog al op hoop dat wij orders zoude ontvangen om Caapwaarts te zijlen, maar dezelve zijn nooit gekomen, hoewel men in 't publiecq heeft verhaald als dat de Commandeur Suffren verscheide maalen den Gouverneur van Plettenberg had voorgehouden de scheepen uit de Saldanha Baaij te laten Caapwaarts komen om onder bescherming van zijne Esquader te zijn; doch neen, deze gezonde voorslagen hadden geen de minste invloed op den Gouverneur, die door zijne onwetendheid niet zelde oordeelde dat hij alles beter kon dirigeren.

Zie daar dan, door de eigenzinnigheid, vermeende kundigheid onbequaam om voorzienig te zijn, van één man (door dien Gouverneur) wierd de Ed. Compagnie zoo eene zware slag, en de dienaren van de Compagnie op die schepen zijnde, de totale ruïne toegebragt, gelijk uit 't navolgende berigt blijken zal.

't Was op den 21ste Julij, Saturdags, dat het 's morgens zoo mistig was dat men van ons schip geene der andere scheepen kon zien; de wind was toen aan het Noorden, met een gestadige koelte. Om 9 uuren kwam de zon door, en de mist trok zeer schielijk op, en wierd zeer helder weer. Terstond wierd van den Seijnberg die er in dit nevensgaande kaartje (*) is getekend L 't seijn gedaan van 1 : 2 : 4 tot 10 scheepen te zien, waarvan ik den Captein Van Gennep rapport deed, die mij proponeerde om met

(*) Het kaartje is niet bij het Journaal gevonden.

hem in aller ijl naar de seijnplaats te roeijen om nader informatie te bekomen, 't geen wij op stond deden. Aan land gekomen zagen wij reeds wel dertig scheepen in de mond van de baaij. Dezelve lieten allen Fransche vlaggen en wimpels waaijen, maar deden niet de secrete seijnen die wij voor de Fransche schepen hadden, ook toonde de constructie van die scheepen duidelijk aan dat dezelve Engelsche scheepen waren. Hierop roeiden wij bij onzen Commandeur Harmeijer aan, en zette daar den Captein Van Gennep aan boordt, die mij order gaf direct na boordt te varen en 't nog ontbrekende ter defentie in orde te brengen, 't geen immediaat geschiedde, zijnde onze geringe getal van 54 man Equipage als rasendt om te vechten.

Intusschen was de vloot zoo ver gekomen dat reeds de hoek van de Baaij gepasseerd was waarin de schepen lagen, wanneer er van 't Engelsch commandeur schip een seijn wierdt gedaan, en hier op alle de Fransche vlaggen en wimpels in Engelsche veranderd wierden. Intusschen was de Captein Van Gennep weer aan boordt gekomen, en met de kortheid der tijd ons voorhieldt om 't schip voor den vijand minst voordeelig en 't meest onbruijkbaar te maken, waarop wij in 't kort resolveerden om 't schip te verbranden. Hier op kapten wij onze touwen en liepen met 't voormarzijl op de klippen, doch de vaart niet sterk zijnde, en 't water aan 't wassen, zoo konden wij het schip niet vast zijlen, lieten dus een anker vallen om niet weg te drijven. Intusschen wierd bij alle de andere schepen 't zelfde gedaan. Wij zonden ondertusschen onze schuijt met de Engelsche krijgsgevangenen en bandieten naar land,* vervolgens onze equipage, en zulks had langzaam zijn voortgang om rede onze groote boot uit was om water te haalen. Tans waren de voorste vijandelijke scheepen, waarvan één de Commandeur's vlag voerde, zoo na gekomen dat zij onze scheepen konden beschieten, waarop zij ook niet in gebreeke bleeven zulks te doen, zoo wel op de vlugtende Hollanders als op hunne scheepen.

De Captein Van Gennep had mij gecommandeerd om orde te houden tusschen de dekken en brandstoffen. Alle de officieren waren gewapend met twee pistoolen, hanger en scherpe-patronen, ten einde de goede orde te mainteneeren.

De brandstoffen, die reeds in voorraad waren bestonden

* Zie de AANTEEKENING aan het slot.—RED.

in groote bossen werk wel gevuld met pik, teer, swafel, smeer, enz., enz., en wierden geplaatst in 't cabelgat bij 't groote luijk' en in 't achterhok. Den bottelier en een matroos die bij mij waren liet ik in der haast twee teer vaten die daar noch in voorraad voor scheeps gebruik leijden den bodem inslaan, en de teer met putsen op de stapels hout en brandstoffen smijten alsmede 90 à 100 cardoesen kruijdt uitstorten van de brandstapels tot aan 't kruijtgat, op dat toch niet mogten missen wanneer de vlam bij het gestorte kruijt kwam, in 't kruijtgat te vallen, en also dit kostelijk schip, 't welk reeds zeker als een prooi bij de vijanden wierdt aangemerkt, met deszelfs rijke lading in de lugt de doen vliegen tot eer van de Hollandsche natie en vlag die ook niet eerder heeft opgehouden van op dezen bodem te pronken tot dezelve opvloog.

Opweder tot het vorige keerende, wanneer dan de gansche Equipage aan land was gebragt gaf de Captein mij de reeds zoo lang verwachte orders om den brand in 't schip te brengen, en mij als een braaf Officier van mijn pligt te kwijten, en vertrok daarop oogenblikkelijk met een klein vaartuigje naar landt, latende mij tans met den meergemelde bottelier en een matroos aan boordt.

In een halve minuut zoude ik kunnen vaststellen was dit rijke schip op drie plaatsen in volle vlam, en de teer en pik veroorzaakten zulke dikke dampen, dat wij niet in staat waren om langer tusschen de dekken te blijven, en zulks was ook onnoodig dewijl ik wel verzeekerd was dat de brand niet kon gebluscht worden. Ik laat het ieder tot beoordeeling hoe groot mijn verwondering was wanneer ik boven kwam te moeten zien dat vier vijandelijke scheepen reeds digt bij ons geankerd lagen, en ons nu en dan met hun geschut begroetten; maar noch meer, de schuit die mij en bij hebbenden manschappen zoude afhalen zonder volk aan strand te zien liggen. Dit was een aller akeligst vooruitzigt, op een schip te zijn dat op drie plaatsen brandde, daar men niet van verzekerd was of het nu of over drie uren in de lugt zoude vliegen, door vijandelijke scheepen met grof canon beschoten te worden, en een schuit die ter redding van ons zoude moeten dienen zonder volk aan land te zien blijven liggen. De sterke drift om vrij te zijn en niet als slaaf met onze ombarmhartige vijand weggevoerd te worden overhaaste in dit oogenblik mijne besluiten. De angst van door 't vertoeven

op dit vlammende schip mede in stukken in de lugt opgeslagen te worden deed mij op stond iets bij der hand nemen waardoór wij 't gevaar ontquamen en met onze vrijheid triomphe‹rden. De manschappen die uit de schuit gelopen waren, waren nog onder bereik van mijne stem, dog nog beter onder dat van het canon dat met schroot geladen wås. Ik nam dan den roeper in de hand, tevens den bottelier ordonnerende de lont bij 't geschut klaar te houden, en riep ,hun toe, zoo bij aldien zij mij niet van het schip kwamen afhalen, ik hen met 't geschut als laffe kinkels zoude leeren loopen, hun vermanende van 't gevaar om mij te halen niet te vergelijken was bij dat wanneer ik, die zoo veel nader bij hun was dan de vijand, zoude vuuren. Deze korte redevoering was van de gewenschte uitwerking; de manschappen sprongen in de schuit, en verlosten ons in een oogenblik van dit voor ons zoo akelig verblijf. In 't naar land roeijen wierden wij door eenige schoten schroot en rond scherp begroet, maar de Goddelijke hand bewaarde ons op dit oogenblik, alzoo de eerste schoten te hoog en de laatste te laag waren. Tans stieten wij met de schuit tegen land, en een ieder maakte daar uit te komen, wanneer weer van onzen trotschen vijand losgebrand wierdt, waardoor drie manschappen gedood wierden. Thans behouden aan land zijnde maakte ik allen spoed om boven op den berg en buiten schoot van den vijand te geraken, en dit bereikt hebbende stond ik stil om weder bij adem te komen, dankte God voor mijne verlossing met wijnige woorden, en zag dan zoo veel de tijd mij toeliet over de baaij en telde in de zelve, zoo ten anker als nog onder zijl zijnde, 34 vijandelijke vlaggen. Bij verscheijde van hen wierden reeds de schuiten in 't water gezet om hunne buit te redden.

Dit gansche verhaal van den tijd dat 't zijn van den berg gedaan wierdt tot dat ik op den berg was geklommen heeft geen vijf quart uur geduurd. Hier uit is ligt op te maken dat de vijand in den nacht reeds digt bij ons moet zijn geweest, en ons des morgens met behulp van de mist heeft overrompeld.

Gevoelig aangedaan over de voor mij totale ruïne bezag ik nog eens als voor 't laatste vaarwel 't brandende *Middelburg*. De vlam was reeds aan de voorste mast aangeloopen, en voorts was 't zelve geheel bedekt met dikke dampen die van tusschen de dekken opquamen. Ik

vleide mij ook met de hoop dat de scheepen waar deze brander tusschen in lag ook nog in brand zoude geraken, doch neen, de vijand heeft geviguleerd en dezelve gered. Eindelijk hier niet langer veilig kunnende blijven zoo vervolgde ik mijne weg werwaards de vlugtende hoop van alle deze schepen hunne route genomen hadden; tans had ik eerst tijd om tot mij zelve te komen, en eens na te gaan wat een schat mijn equipagie bedroeg die ik met mij voerde. Dezelve bestond dan in één oude broek en camisool, een ditto hoed, een paar Chinesche schoenen, en waar uit reeds bij 't opklimmen van den berg de zoolen verloren had, en dus meer op de kousen liep. Dit waren mijne kleederen die ik des morgens in der haast had aangetrokken, en hebbe geen tijd gehad om eens in mijn hut te gaan om wat beters te halen. Hier bij was ik voorzien van twee goede pistolen, 24 scherpe patronen, en een scheepsplampert die met een bandelier van mijne schouder hing; 't laatste was zeer goed tot mijne defentie, doch wat de kleederen aangaat waren geen twee duijten waard. Echter trooste ik mijzelve, wel voldaan zijnde dat de vijand geen deel konde hebben van datgeen wat wij aan de vlammen opofferden.

Tans begon ik mijne stappen wat grooter te maken, eensdeels om niet de achterste te zijn, en ook om de Captein in te halen, en rapport te doen van 't geen buiten zijn bijwezen was voorgevallen.

Negen gewapende matroozen van mijn schip boden zichzelven aan, en beloofden bij mij te zullen blijven, zoo ik hun zulks wilde permitteeren, 't geen ik gaarne deed, hun toevoegende: "goede vrienden als gij mij maar volgen kunt", gelijk dan ook niet lang duurde want vijf van dezelve bleven achter. Ondertusschen kwam een matroos mij van op zij aanloopen, mij rapport doende dat de Captein op mijn linker hand was, hem op kondschap had uit gesonden en begeerig was mij te sien en te spreeken; hierop rigten ik mijn weg derwaarts en ontmoete wel ras dengeene die mij liet soeken, ik deed mijn verslag dat alles in vollen brandt was, de Captein bedankte mij, en prees mijn vigelantie, waarvan ik gaarn niets gehoordt hadt, derwijl, als een Hollander, de verpligting op mij was om voor de Eer deeser nationaale vlag altoos mijn leven in de waagschaal te moeten stellen.

Nadat wij dan verder nog eenige reeden gevoerd hadden

vervolgden dan wij beijden onsen weg om op de eerste boere plaats genaamt de *Witte Klip* te koomen ons getroostende over ons lot en verheugd zijnde met elkanderen dat hoe wel wij alles verlooren hadden door den brandt de vijandt daar ook geen goede sier zoude kunnen maaken, ondertussen kwam ons de dorst zoo geweldig aan dat de lippen op den ander kleefden en geen speeksel tot verversing van den mondt konden bijbrengen resolveerde ik om de bladeren van de soo genaamde bitterbosjes, die aldaar in meenigte staan, in den mond te neemen, 't geen mij, hoewel zeer onaangenaam en wrang, veel vervristen.

Ondertussen bereijkten wij de eerste boereplaats, daar wij ons bij een welle neerzetten, en ons zoo als een der oude wijsgeeren deed 't waater met hand scheppende niet wijnig verversten.

Aan 't boere huijs gekoomen sijnde was reeds alles behalve de man zelfs van de plaats gevlugt en al deszelfs van eenige waarde zijnde goederen weggepakt of begraven. De heer Van Gennep vroeg direct aan dien boer of er paarden ,waren, doch hij zeide dat er niet meer dan één paard zonder zadel was; de Capitein accepteerde echter 't zelve, en liet daar een oude deken op leggen, nam van mij afscheid, zeide mij wat weg hij nemen zoude, betuigde zijn leedwezen van elkander te moeten scheiden, en beloofde mij op de eerste plaats voor mij te zorgen opdat wij alsdan te zamen te paard Caapwaarts zoude kunnen reiden, en reed vervolgens weg.

Ik vertoefde dan ook niet lang, maar ging direct weder op reis met de nog bij mij zijnde 4 gewapende matrozen, te meer omdat ik tevens de voorste was en dus eerder dan een ander op de naastgelegene plaatsen komende zoude kunnen geriefd worden, want hier kwam de molenaars wet te pas: *die eerst komt die eerst maalt.* Na dat wij een uur van de eerste plaats met door zware zanderige wegen te marcheren hadden doorgebragt, ontdekte een van de matrozen een paardt in 't veld, dat graasde. Met deze ontdekking was ik niet weinig in mijn schik, en de matrozen bevlijtigden zich om dat paard te vangen, 't geen hun ook gelukte, 't bij mij bragten om daarvan gebruik te maken. Ik tart de schoone Rosinante van Don Quichote om tegen dit uitstekende fraaij dier te kunnen monsteren; ja wel *uitstekend,* want de kno-

ken staken aan alle kanten uijt, 't dier was brandt mager; de ruggestreng stond als een scheermes, had geen zadel of toom, alleen hing er een leere band om den hals. Dit was alles wat er aan was, en echter was ik bijzonder in mijn schik met dit fraaij beestje. Ik liet het leer dat om de hals was dubbelt in de bek leggen, voor een toom; een matroos diende in dat oogenblik voor een stijgbeugel, en alzoo beklom ik dat ridderlijk paardt.

De manschappen wenschten mij goede reis, en waren bedroefd dat ik van hun scheidde; met veel moeite kreeg ik dit paard aan 't loopen, doch toen het verscheide malen had geprobeerd mij daar af te smijten, en zulks niet willende slagen, zoo begon hetzelve zoo hard te loopen dat ik niet in staat was, als zittende zonder zadel, en een riem in stede van een toom, om 't zelve in te houden, 't geen mij verscheijde malen bedagt maakte om eer ik de tweede boerenplaats bereiken zoude de nek intestorten; doch 't gelukte mij daarop te blijven zitten, en deze snelle voortgang gaf mij 't genoegen om in 't kort mijn oude compagnon, den heer Van Gennep achter te halen, die verheugd was mij weer te zien. Ondertusschen hadden wij nu zoo fraaij als ooit de vertooning van Don Quichote en Sancho Panza kunnen maken, 't geen ons niet weinig stof tot discoursen en laggen gaf, waarmede wij aan de tweede plaats genaamd de *Honigklip* aankwamen. Hier vonden wij niemand thuijs, en vervolgden, na eene teug water gedronken te hebben, onzen weg. Een uur na dien ontmoetten wij een Hottentot die met een knots gewapend was, en scheen mij 't paard te willen afvragen, misschien omdat hem 't zelve behoorde, of wel zijn meester dien hij diende; doch om 't zelve te behouden en den Hottentot af te schrikken om niet te vragen trok ik mijn plampert, dat van de gewenschte uitwerking was, en hem te fraaij in de oogen blonk om ergens na te vragen, en dus op een redelijken afstand passeerde, en op zijn manier een beleefd compliment maakte.

Ondertusschen vervolgden wij onzen weg, en rancontreerden den boer van de laatste plaats die wij gepasseerd waren. Dezelve was op de jagt geweest, en wist nog niets van 't gansche geval, 't geen wij hem in 't kort verhaalden, hem vermanende naar huis te reiden en

te zorgen dat voor de matrozen die over zijn plaats zouden komen brood in voorraad zoude zijn, 't geen hij, geheel onthutzalt over dit nieuws, plegtig beloofde. De heer Van Gennep die reeds gezien had dat de boer op een welgezadeld en getoomd paard zat vroeg hem om te ruilen, eensdeels om het paard dàar de heer Van Gennep op zat bij deze boer zijn nabuurman 't huys hoorde, en omdat er geen zadel op was. De boer, hoewel schoorvoetende, bewilligde daarin, en nu kreeg mijn Compagnon een goed en gemakkelijk paard daar hij niet weinig mede in zijn schik was. De boer klom op 't ongezadelde paard, nam afscheid van ons en vervolgde zijn weg naar huis. Nu kwam het er op aan; mijn medgezel reed wat sterk en ik niet willende achterblijven liet de magere kring maar loopen : dus vervolgden wij onze weg en kwamen met zonsondergang behouden op de derde plaats, genaamd de Patrijsberg, aan. Hier moest men mij van paard helpen, alles was, om zoo te zeggen, naar de beenen gezakt, en 't ronde ruggetje van dat fraaije beestje had mijn achterquartier allerdeerlijkst geteisterd. Hier rekenden wij zeven uuren van de Saldanha Baaij af te zijn, en alles was hier ook nog onkundig van 't geen er was voorgevallen.

Het eerst wat wij hier verrigten was om een rapport te schrijven van 't geen ons overkomen was, waaronder de heer Van Gennep zijn naam teekende, en 't zelve met een van de aldaar zijnde manschappen te paard naar de Kaap zondt. Wij recommandeerden hem vooral niet te vertoeven, en zoo hij frisse paarden noodig had dezelve op de naast bij zijnde plaats zoude zien te krijgen voor rekening van 't Gouvernement.

Deze plaats behoorde aan een oude Jufvrouw, de weduwe Lopser, wonende een half uur buiten de Kaap de Goede Hoop. Dezelve was altoos eene goede vriendin van den heer Van Gennep geweest, en had ten dien einde aan den daar wonende, en in haar dienst zijnde, order gezonden om de Captein en de officieren van 't schip Middelburg zoo veel in hun vermogen was te pleizieren. Deze order kwam ons zeer wel te pas, alzoo er direct gezorgd wierd dat wij twee goede gezadelde en getoomde paarden tot onze dienst hadden. Deze plaats ontleende de naam van den daarbij gelegenen berg, daar zich eene menigte patrijzen ophouden, en wanneer men op dezelve geklommen is ziet men aan den anderen kant de noordelijkste aan de Compagnie toebehoo-

vende St. Helena Baaij. De Compagnie heeft hier twee matrozen liggen die hun verblijf aan de plaats de Patrijsberg houden, en die dagelijks dezen berg moeten beklimmen om uit te zien of er wel schepen deze kleine baaij naderen, ten einde daar kennis van te kunnen geven. Een van die matrozen was het die met ons rapport was gedepecheerd naar het Caapsche Gouvernement.

Des avonds om 8 uuren kwam hier de Captein Axelandt van 't schip *Honkoop* te paard aan, en vervolgens tot 10 uuren circa 200 man van onze schepen, die zich niet weinig ververschten met de daar in overvloed zijnde versche melk boter en brood.

Om 11 uuren hield ik den heer Van Gennep voor om onzen weg te vervorderen, eensdeels om dat, zoo de Engelsche geland waren, en vee voor hunne schepen wilden opdoen, dit de eerste plaats daar zij wat vinden konden zoude wezen; en aan den anderen kant, dat ik bevreesd was dat de manschappen zich van onze paarden zouden meester maken, en ons aan de moeilijkheid van den zwaren zanderigen weg te moeten voetteren zouden blootstellen.

Dit voorstel wierd goedgekeurd, en de heer Van Gennep ordonneerde den daar nog op de post liggende matroos zijn paard te zadelen, om ons in den nacht tot wegwijzer te dienen. Ondertusschen verwittigde ik den Captein Axelandt, die een paard had, in alle stilte van ons voornemen, en nooijde hem van de partij te zijn, 't geen hij gretig aannam; aldus vertrokken wij met een stille trom één voor één uit het huijs, om geen achterdogt aan iemand te geven, achter naar 't stal, daar reeds de 4 paarden in gereedheid stonden, daar wij oogenblikkelijk op zaten en onze reis aannamen.

Onze gids reed vooruit en wij volgden hem kort achter aan dewijl het heel donker was; de lucht was betrokken en er viel een gestadige mot regen, 't geen mij en den heer Van Gennep in 't geheel niet in onze kraam te pas kwam; alzoo wij in onze kamisolen deze Schotsche mist, daar de Hollanders nat van worden, moesten waarnemen, 't geen ons in 't kort geen drooge plaats op het lijf overliet. Hier bij had ik nog de kwaadste tijd uittestaan met mijne gekneuste achterwerk dat ik na verloop van een half uur zoo veel bloed zweette dat het bij de beenen af liep.

Den 22 Julij 1781 om één uur kregen wij een plaats in 't gezigt daar wij zeer over verheugd waren om weer eens

wat te kunnen rusten, en onze kleederen te droogen. Op dezelve gekomen zijnde konden wij geen menschen ontdekken; daar brandde geen licht, en alle deuren waren geslooten, doch nadat wij nog een poos hadden staan wachten en roepen ontdekte ik een kudde varkens daar 't mij toescheen een mensch bij te zijn. Ik reed naar dezelve en bevond dat ik mij niet bedrogen had, want een slaaf zat midden onder de varkens; ik sprak hem vriendelijk toe om ons 't huis opentemaken, doch zulks van geen nut zijnde moeste ik geweld gebruijken, liet hem eene van mijne pistoolen zien met bedrijging zoo hij ons het huijs niet openmaakte op hem los te branden. Dit was van een goed gevolg, want met een vaardt was die snaak van onder de varkens, en opende 't huis, daar wij ons aanstonds een goed vuur lieten aanleggen om onze half verkleumde ledematen wat te herstellen. Deze plaats behoorde aan diezelfde weduwe Lopser, en was genaamd Berg Rivier, naar de rivier van dien naam die hier digt voorbij 't huijs zijn loop heeft.

Was 't verkwikkend ons van buijten te verwarmen niet minder was de lust om inwendig het zelve te doen, doch daar niets is is niets te haalen, geen coffij, of thee, veel minder sterke drank of wijn was hier te vinden; echter moesten wij wat hebben om ons van binnen goed te doen; wij lieten een oude ijzere pot waar deze slaaf ordinair zijn eeten in kookte over 't vuur hangen, en lieten die vol versch water doen om te koken; ondertusschen deed ik de ronde om wat voor ons te eeten te vinden, 't geen mij in zoo ver gelukte dat ik een brood vond, 't geen 't eenigste was op deze plaats! Hier geen messen zijnde om te snijden gebruikte ik mijn plampert en deelde in gelijke portiën. Ondertusschen was 't water gekookt en gebruikte ieder een kom vol bij zijn brood, hetgeen wel verwarmend doch vrij laf van smaak was, en had 't brood zulks niet belet, dit zoude een volmaakt vomitief geweest zijn. Na deze verkwikking trachtten wij wat te rusten, doch bedden noch iets bijzonders was hier niet in voorraad. De Capiteins leidden zich in de vuurhaardt waar 't warm was, en namen dus de beste plaats in; ik moest mij doch ook eene plaats bezorgen, want op de kleije vloer die redelijk morsig en nat was had ik weinig lust toe mij daar op neer te leggen; ik draaijde dus in de rondte, tot dat ik in een kleijn kamertje kwam daar een groote kist stond, en daar tegen aan een groote hoop gebroken koorn ruim half meel zijnde.

Deze vond was goed en ik bedagt mij niet lang maar leidde mij met een half gedroogd blaauwe kamisool en zwarte broek maar wel vooral met een stukkende achterquartier heel schielijk op deze kist neer. Ik was heel schielijk in rust, doch het duurde niet lang of wij maakten weer alarm om op reis te gaan; ik was verwonderd dat ik van eerstgenoemde legerstede verwijderd was, alzoo ik van de kist een zachte val in dit half gebrooken meel gedaan had. Mij schielijk op de beenen helpende kwam ik ook te voorschijn, doch niet weinig wierdt er gelachen onder ons, want nu was ik van 't hoofd tot de voeten aan ééne kant wit, en aan de andere kant blaauw. Ik schudde deeze nieuwmodese poeder zoo goed mogelijk was van 't lijf, doch dewijl mijne kleederen nog niet droog waren moest ik mij getroosten om met dit Henri Quatre's kleed te paardt te klimmen. Wij zetten ons dan gezamentlijk weer te paardt, en vervolgden onze reis. De regen hield bij continuatie aan 't geen aller onaangenaamst was; thans had de Capitein Axelandt het ruijm vier uur op zijn horlogie.

Nu hoorden wij 't geen voor ons zeer vreemd was, namelijk 't gehuil van tijgers, en dan van wolven; doch donker en regenachtig zijnde kregen wij die niet te zien. De paarden waren voor dat geluid heel schigtig, doch hun toetespreken, en met de hand op de hals te kloppen deed dezelve bedaren.

Ondertusschen wierd het dag, doch wij konden niet ver van ons zien door het dikke weer; 't rijden wierdt mij zeer ongemakkelijk door dien ik mij al verder stukkend reed op de oude wonden.

Om 7 uur arriveerden wij op een koornplaats toebehoorende aan eene *Jacobus Bester* die in persoon hier woonde, en deszelfs huisvrouw was den voorigen nacht van een jonge zoon in de kraam bevallen. Deze goede man bevlijtigde zich om ons wel te doen, liet eerst wat coffij kooken, en daar na een schootel met warm zout vleesch en versche brood tot een ontbijt voorzetten, zijnde zulks hier 't gebruijk om zout vleesch voor 't morgen ontbijt te nuttigen. Wij stelden deze goede lieden gerust dat ze geen nood hadden voor den vijand als zijnde te ver afgelegen om hun eene visiete te komen geven, en verzochten hun vriendelijk om brood en vleesch aan de daar komende manschappen uijt te deelen, 't geen hij plegtig beloofde, en ook, zoo als wij nadien vernomen hebben, trouw is nagekomen.

Na dat wij onze vriendelijke landtluij bedankt hadden zetten wij ons weder te paard, en vervolgden onze reis; om 9 uuren kwamen wij op de koornplaats van Jan Visser, verzochten daar kortelings om de daar koomende manschappen van 't noodige te voorzien, en vervolgden onzen weg. Ten 11 uuren arriveerden wij op de koornplaats van *Hans Smit.* Dit was een heel zwaar man, scheen een vroolijke baas te zijn. Hier kregen wij een glas wijn, 't geen ons wel te pas kwam, en ons niet weinig verkwikte. Wij moesten dezen dikken broeder van A tot Z verhaalen wat er was voorgevallen, en toen hij dat had gehoord, moesten wij ook onze namen aan hem opgeven, en gelukkig deeze man was *van*-ziek, want zoodra had hij mijn naam van de Smidt niet gehoordt of hij begon mijn toestand zeer te beklaagen, ging in zijn kamer, en haalde daar een sluijtjas, en persuadeerde mij die aan te doen, seggende toen "lieve vriendt *Smit*, dat zal u goed doen, 't is een jas van mijn zoon, 't is al te regenachtig om zonder jas te reiden, gij zoudt ziek worden." Ik stelde mij qúasi tegen deze groote vriendelijkheid, doch was ondertussen wel in mijn schik dat er wat op mijn lijf kwam, en dacht als dat zoo voortgaat dan kom ik nog heel in de noppen, doch langs de gansche weg waaren geene naamzieke Smits meer te vinden.

Op den middag zetten wij ons weder te paardt, en vervolgden onze reis op bergen, dan weder in de dieptens, meest zware zanderige wegen, zagen veel wild; de lugt was aanhoudend dik, mistig, en regenachtig. Ik leed veel pijn met mijne oude wonden, ondertusschen wierdt 't avond, en niet eer dan met den donker bereikten wij de plaats van *Jan Slabber* de Oude. Onze vreugd was groot, dewijl wij nu reeds sedert den voorigen dag en avond te paard gezeten hadden, en zulks voor iemand dit niet gewoon zijnde in dit landt eene fatigante exercitie is. Hier wierden wij zeer wel onthaald, en alles wat dienen konde om ons te verfrissen bijgebragt, zoo wel door den man en diens vrouw als door hunne drie groote dochters, waarvan een de goedheid had mij een paar kousen te geven, om aan te houden zoo dat ik occasie had om de andere te laaten wasschen en stoppen.

Na dat wij wat vroeg, volgens in deeze streek zijnde gebruijk, onze avondmaaltijd gedaan hadden, wierden wij ieder eene plaats aangewezen daar wij dien nacht zouden doorbrengen; daar wij ook zeer naar rust verlangden was ons dit ook zeer aangenaam.

Maandag den 23sten, 's morgens vroeg, maakten wij ons weder reisvaardig. De nachtrust had ons geheel verkwikt en mijne wonden deden niet de helfte pijn van den vorigen dag. Wij namen afscheid van onzen vriendelijken en gullen hospes, vrouw en kinderen, en bedankte hun wel duizendmaal voor 't genotene, zetteden ons te paardt en vervolgden onze reis. Hier zonden wij onzen gids dien wij van de Patrijsberg hadden medegenomen weder terug.

De plaats waar wij den nacht hadden doorgebragt was genaamd *Theefontein*, liggende in 't Zwartland, zijnde dit een district van dien naam, daar verscheijde landbouwers woonen, en heeft ook een kerk en predicant. De producten bestaan in koorn en garst. 'T water is er doorgaans heel slegt, en in den zomer hebben verscheijdene boeren gebrek aan drinkwater.

De lugt was klaarder dan de vorige dagen en de zon kwam allengskens door, 't geen ons een verrukkendt gezigt opleverde, dewijl wij thans door eene groote vlakte reden die in 't tegenwoordige wintersaisoen heel groen was en op verscheijde plaatsen versierd met wilde bokken, struijsvogels, patrijsen, enz., enz., zoodat ik thans zeer vroolijk zoude geweest zijn zoo maar het genezene van den vorigen nacht thans door 't reiden mij geen dubbele pijn veroorzaakt had.

Ondertusschen kwamen wij aan de koornplaats van eene *Dirk Jacobus Kotsee,* daar niemand 't huijs was dan een slaaf, die vrij brutaal was en zich zeer onwillig toonde om ons den rechten weg aan te wijzen voor en aleer hij de plampert gezien hadt: dus vervolgden wij onze reis zonder aftestappen, en kwamen nadat wij zoo ter regter als ter 's linker hand verscheijde koorn en veeplaatsen waren voorbijgereden, ten één uur op de Compagnie's Post de Groenekloof aan.

Hier wierden wij door den Commissaris van die Post zeer wel onthaald, en vooral op versche goede room die ons zeer wel verrriste, door dien wij den voormiddag het vrij warm hadden gehad. Na den eeten zetten wij ons op een wagen die met 12 ossen bespannen was en vervolgden onzen weg. Om ½ 5 uur quaamen wij op de plaats van *Pieter van der Heijden* dewelke genaamd was de "Drie Fontijnen." Dezelve was aan de Kaap, doch zijne vrouw en een zeeker heer met name *Westerhoff* waren 't huijs; al 't geen wat maar kon belaaden

worden op wagens en paarden stond reeds opgepakt om voor den vijand te vlugten, doch niemand wist waarheen. Wij stelden alles in het werk om deze lieden van hun dwaas voornemen aftetrekken, 't geen al vrij wat moeite kostte, want deze heer *Westerhoff* scheen zoo eigenwijs te zijn dat niemand in staat was om hem in zijn voornemen om deeze plaats te verlaaten kon stuijten. Eindelijk wierdt toch 't goed weer afgepakt, en 't huijshouden eenigsints in orde gebragt. Nadat wij dan een weinig hadden uitgerust vatte de meergemelde oude heer 't woordt op, en begon op de voor ons zoo vervelende manier te redeneren. '*Waarom hebben je niet tegen de Engelschen geslaagen? Je hadden immers kruid en kogels! Dat hadden je immers kunnen doen. En is er geen één schip in den grond geboordt? Daar was wel kans toe geweest; en waarom de Engelschen niet vernield? Feei! dat is een schande, en nu gaat je zoo naar de Caap, en geen Engelschen geslaagen, dat moesten je gedaan hebben. Wel! dat is een schande. Wel! Wel!*

Ondertusschen riep deze held om wat te drinken, doch hij leefde met ons zoo als de Pater met de gemeente, en liet ons toezien. Nu gebeurde het dat deze strijdende Hector over 't land een partij vee zag aankomen, en doordien hij wat bijziende was zoo nam hij dezelve voor den vijandt. Aanstonds verliet hij de post van de deur, daar hij deze lamentabele oratie had verrigt, en riep "*Menschen! Mijne Heeren! Jongens! daar zijn ze, help, help, pak op, pak op! wat nou gedaan, daar zijn ze, komt!* enz." Ik barste uit met lagchen over dezen held; wij stelden hem weer gerust met de verzekering dat het beesten en geen menschen waren, en dat de Engelschen niet in staat waren om over landt in zoo een korten tijd hier te kunnen komen. Dit stelde dezen verschrikten man weer gerust; doch, na wat bedaard te zijn, stelde hij zich weer op zijn vorige post, en hervatte 't oude discours; doch tans de maat vol zijnde zoo vielen wij hem in de rede, en onder anderen wierd hem toegediend dat zoo een man als hij de beste zoude hebben geweest om in de Saldanha Baaij te commandeeren, en dat wij niet in gebreeke zoude blijven om, zoo er eene expeditie tegen den vijand ondernomen moest worden, wij hem aan den Gouverneur zoude aanbevelen als bij ons bekend zijnde door de *bravoures*. Hier op ging ik met den heer Van Gennep buijten 't huijs om van

dezen ouden lastigen Trojaan ontslagen te zijn, doch Capt. Axelandt bleef binnen, en zeide hem ondertusschen dat de heer Van Gennep een van die twee was die daar naar buiten was gegaan, dat hij Equipagie Meester zoude worden, dat hij een huwelijk zoude aangaan met de heer Van Schoor zijn eenigste dochter; dit verhaal keerde dien oude heer anders om, want toen wij van buiten kwamen was hij nog vriendelijker als hij van te vooren onbeleefdt was geweest; "*Ik vraag je excuus mijnheer*" was zijn woordt, "*Ik heb niet geweten dat gij de heer van Gennep was.*"

De andere: "Je bent geexcuseerd."

Hij weer: "*En zal je Equipagie meester worden?*"

Van Gennep: "*Dat kan wel wezen.*"

Hij weer: "*En gij zult trouwen met de dochter van den Heer Van Schoor?*"

Van Gennep: "*Dat kun ook wel wezen.*"

Hij: "*Dan ben je ook wel vermoeid?*"

De andere: "*Dat kan je ligt opmaken.*"

Hij: "*Dan moet ge u uitrusten.*"

De andere: "*Als wij maar occasie hebben.*"

Kort om, duizende vragen wierden gedaan, die alle op een comique wijze wierden beantwoord. Vervolgens wierdt een kelder met liqueur gehaald, daar wij door den thans vriendelijke hospes gedwongen wierden om van te gebruiken, als voorgevende dat het ééne goed was voor de maag, 't andere voor 't hart, 't derde voor de vermoeidheid, wederom wat anders om wel te kunnen rusten, enz., enz. Na deze vriendelijkheid reflecteerde deze Trojaan dat wij wat lang van baard waren, en ordonneerde aanstonds, als zijnde reeds wat donker, om kaarsen te ontsteken, ons vriendelijk verzoekende om ieder op zijn beurt op de stoel te gaan zitten die midden op de vloer stond. De barbier was een zwarte jonge die ons vrij gevoelig de orders van zijn meester deed ondervinden, terwijl aan weerskanten een Afrikaansche meijd al lagchende deeze zoo kreupele barbier met een kaars verligtte. Na van deze pijnbank ontworsteld te zijn wierden wij aan eene vrij redelijk opgedischte tafel genoodigd, daar wij ons vrij wel te goed deden, wanneer ons na gedane maaltijd onze slaapplaats wierd aangewezen na alvorens op zijn orders ons te hebben verschoond. 'T lot was gelukkig, want Capitein Axelandt wierdt geordonneerd door onzen ouden voorvechter om bij hem in één bed te slaapen, en ik met den heer Van Gennep. 'T gezelschap was vrij schielijk in eene zoete rust.

Dingsdag den 24ste 's morgens om half zes uur maakten wij ons weer te paardt na een kopje coffij te hebben gebruijkt, bedankten onze bijzondere hospes voor de genootene vriendelijkheid en onvriendelijkheid en vervolgden onder eene gestadige motregen onzen weg naar de Rietvalleij, zijnde een Compagnie's post. Hier komende vonden wij wel dertig, zoo oud als jong, vrouwen die van de Caap herwaarts gevlugd waren, behalve nog een groote partij kinderen. Op 't zien van ons drien begonnen alle deze vrouwen een jammerlijk treurlied, 't geen voortreffelijk door al de kinderen, zoo als ligt te begrijpen is, wierd gesecondeerd, wat ons deed resolveren om weer spoedig weg te rijden, 't geen wij dan ook dadelijk deden, vertrooostende deze schepseltjes zoo goed als doenlijk was.

Kort na 't vertrek van de Rietvalley kwam een ordonnantie ruijter van den Ed. heer J. van Plettenberg ons te gemoet rijden, berigtende van den Ed. heer te zijn gezonden om de eerste officieren dien hij vond te zeggen zoo spoedig doenlijk aan de Caap te komen, ten einde hem naauwkeurig van 't gebeurde in de Saldanha Baaij te komen onderrigten. Wij behielden dezen ruiter om ons verder de naagte weg te wijzen, te meer dewijl wij 't Zout Rivier, dat vrij hoog door de aanhoudende regens geworden was, aldaar, voor die den weg niet weet zeer gevaarlijk wordt gehouden, moesten passeeren.

'T Zout Rivier gepasseerdt zijnde wierdt het mooij weer, en nu ontmoetten wij in der waarheid bij honderden vrouwen en kinderen, die een bondeltjen onder de arm hadden en vlugtten;—onnoozel voorwaar van die schepsels om zich van het nog van verre zijnde, in 't op de hielen volgende gevaar te stoten; ik meen de menigte slaven die hier zijn; en van mannen ontbloot zijnde die hun konden beschermen, zich blootstelden aan de baldadigheid van zwarten, ja zelfs van moord. En geen wonder, 't waren niet alleen oude vrouwen, maar ook de bloem van Africa's jonk- en schoonheid die ons op deze manier tegemoet kwamen. Ondertusschen kwamen wij in 't Casteel, daar men ons aan de Patrouille wacht eerst ondervraagde, en vervolgens ter audientie bij den Gouverneur wierden toegelaten, die zich aan den heer Van Gennep informeerde naar de omstandigheden. De Capitein van Axelandt wierdt niet vriendelijk bejegend. Wij namen ons afscheijd van den Gouverneur als ook van elkanderen, en

reden vervolgens ieder naar zijn logement, alwaar ik door mijn hospes en zijne familie vrij wel wierdt ontvangen, en alles tot verkwikking van 't ligchaam, zoo wel als van mijne gekneusde ledematen wierdt bijgebragt.

AANTEEKENING.

De heer Theal, in zijn schets, "a Hundred Years ago" betiteld, spreekt van twee Engelsche gevangenen die door de Hollanders bij het verlaten van het schip bij vergissing achtergelaten waren, en die door een Engelsch matroos met levensgevaar gered werden. Dit is schijnbaar in strijd met het bovenstaande journaal, en de heer Theal geeft zijn bron niet op. Intusschen is het zeer mogelijk dat beide verhalen juist zijn. Er wordt niet gemeld hoeveel Engelsche gevangenen er aan boord waren, en wat belet aan te nemen dat twee hunner, in de hoop van te entkomen en niet van het verbrandingsplan wetende, zich verstoken hadden en daardoor aan boord waren gebleven?—REDACTIE.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 76—JUNIJ 1886.

PAARDENSPRONG.

(Ingezonden door D.G.R. te N.P.

naar	wil	het	nu	was	voor	schen	der
was	Is	elk	Doch	tus-	een	oud	zes
het	zij-	ben	zoon	De	waart	de	mij
blik	Toen	va-	er	oud	vroeg	vol-	Hoe
nen	ik	hoe	ik	Een*	schil	en	het
nu	gen-	Jong-	der	eens	le	vier-	Ik
als	aard	op	ja-	het	dat	ver-	u
't oo-	ren	zoo	gij	zegt	Een	zeg	de

* Een is het eerste woord. Dit raadsel bevat ook eene vraag, die men verzocht wordt te beantwoorden.

☞ De oplossingen voor April, Mei en Junij, of zooveel men vinden kon, worden nu ingewacht tot 1 Augustus aanst. Twee prijzen naar verdiensten.

ANTWOORDEN.

No. 71, JANUARIJ 1886

Bijbelsch Logogryph.

I.	ZebuLon.	Gen. 35 vs. 23.
II.	AbisaI.	2 Sam. 21 vs. 17.
III.	ManassE.	Gen. 41 vs. 51.
IV.	EFraïm.	1 Sam. 9 vs. 4.
V.	NEhemia.	Neh. 2 vs. 1.
VI.	BabeL.	Dan. 3 vs. 1.
VII.	ItalY.	Hand. 18 vs. 2.
VIII.	NebuKadnezar,	2 Kon. 24 vs. 1.
IX.	DelilaH.	Rigt. 16 vs. 4.
X.	EbEn-haëzer.	1 Sam. 4 vs. 1.
XI.	RabbounI.	Joh. 20 vs. 16.
XII.	SepharaD.	Obad. vs. 20.

LIEFELIJKHEID EN ZAMENBINDERS.
Zach. 11 vs. 7.

No. 72. FEBRUARIJ 1886.

Paardensprong Raadsel.

Ik ben een teeder kruid;
In 't voorjaar kom ik uit,
'k Word vaak twee zomers oud;
Mijn bloem is geel als goud.
Mijn naam is als mijn aard,
En ongemeen vermaard,
Veel menschen, arm en rijk,
Zijn daarin mij gelijk.
Meer zeg ik niet, nu moogt gij raân;
Maar roer mij toch vooral niet aan.

Antwoord : Kruidje roer mij niet.

55	12	25	40	53	14	27	50
24	39	54	13	26	51	64	15
11	56	41	52	5	2	49	28
38	23	4	1	48	43	16	63
57	10	47	42	3	6	29	44
22	37	20	7	46	33	62	17
9	58	35	32	19	60	45	30
36	21	8	59	34	31	18	61

No. 73, MAART 1886.

a.) Jubal, Gen. 4: 21.
Amazia, 2 Kron. 25: 10
Kaleb, Josua 15: 19—Richt. 1: 12 tot en met 15.
Obadja, 1 Kon. 18: 13.
Bigthan, Esther 2: 21, 22.
Jakob, Gen. 30 en 31.
Laban, Gen. 29: 18—27. Gen. 31: 7.

b.) Een brief.

c.) Een Leeuw. (Eeuw.)

De volgende heeren en dames vereerden ons met Oplossingen:—

No. 1. D. G. Rossouw, G.zoon, Noorder Paarl.
2. O. S. Vermooten, Venterstad.
3. J. Hoek, Oudtshoorn.
4. P. du Toit, Calitzdorp.
5. Jongejufv. Gesina Blignaut, Calitzdorp.
6. J. P. T. Bernelot Moens, Rivierplaats, Calvinia.
7. G. E. Geyer, Montagu.
8. D. de Kock, Stellenbosch.
9. A. de Ridder, Rustenburg, Z.A.R.
10. Jongej. C. C. de Ridder „ „
11. A. C. Teessen „ „
12. Mevrouw E. W. Dieperink van Charante, Somerset Oost.

13. J. H. Groenewoud, Piquetberg.
14. F. J. R. le Roux, Philadelphia, Koeberg.
15. M. L. Smith, Zaaiplaats, Matjesfontein Statie.
16. D. K., Libertas, Stellenbosch.
17. J. D. H., Somerset West.
18. D. Walters, Vogelstruisfontein, Hopefield.
19. A. C., Worcester.
20. G. S. Hauptfleisch, Kroonstad. O. V. S.
21. P. Hauptfleisch, „ „
22. Mej. J. D. Krige, Damslaagte, Matjesfontein Statie.
23. Jongejufv. Helena de Labat, Worcester.
24. S. P. Q. R.—N. C.,—Kaapstad.
25. J. M. de Kock, Kasteelbrug, Kaapstad.
26. Jongejufv. Lenie Perold, Noorder Paarl.
27. Jongejufv. Bettie Perold, „
28. G C. Mulder, Williston.
29. Mevr. Annie Maeder, Victoria West.

Van de 28 oplossers waren er niet minder dan 23 die alles opgelost hebben, hiervan waren er 4 die een of meer fouten hadden. Wie die waren, zullen zij zelven wel uitvinden, als zij onze antwoorden vergelijken. Drie hebben de vraagstukken van twee maanden beantwoord, en twee van eene maand. Over het algemeen zijn wij uiterst voldaan, en het spijt ons maar dat er niet meer prijzen te geven zijn. Die ditmaal niets krijgen, moeten maar moed houden voor een volgende keer. De prijzen zijn toegekend aan No. 1., den Heer D. G. Rossouw, G.zoon., Noorder Paarl, en No. 12., Mevrouw E. W. Dieperink van Charante, te Somerset Oost. De boekwerken worden per post verzonden, met de beste wenschen van de Eigenaars van het Z. A. Tijdschrift en den *Redakteur van 't Gezellig Tijdverdrijf.*

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

"*Protectie* zal al het kromme regt maken," zoo redeneren niet slechts velen in deze Kolonie; maar ook in Europa. Het *Utrechtsche Dagblad* steekt er de draak mede en zegt:—"Al dat vragen om bescherming en regeringshulp moet beschouwd worden als een zeer ongunstig teeken des tijds. Het verraadt krachteloosheid en gebrek aan energie. Laat men zich inspannen, om langs den natuurlijken weg er te komen door eigen kracht en bekwaamheid, door een kloeken ondernemingsgeest. De zwakken zoeken steunsels, en de kreupelen krukken, maar de sterken loopen op eigen beenen.

"Heeft men er wel eens aan gedacht, dat het alleen de handelaren, industrieelen en werklieden zijn, die bescherming vragen voor hun maatschappelijk bedrijf? Wie heeft er ooit van gehoord, dat bijvoorbeeld Nederlandsche toonkunstenaars om een maatregel van wetgeving vroegen, ten einde hen te beschermen tegen de buitenlandsche vakgenooten, die hun hier concurrentie komen aandoen? Of dat Ned. letterkundigen en journalisten zich met een adres wendden tot de Regering of de Staten-Generaal, om te verzoeken dat er een inkomend regt worde gelegd op buitenlandsche boeken en dagbladen? Of dat Nederlandsche tooneelspelers bescherming vroegen tegen de mededinging van tooneelgezelschappen uit den vreemde? Die allen denken er niet aan om in verzet te komen tegen het stelsel van vrije mededinging. Met welk regt eischen dan kooplieden, industrieelen en werklieden, dat juist zij in hunne broodwinning beschermd zullen worden?"

Nu willen wij, om misverstand te voorkomen, hier meteen zeggen dat, hoeveel waarheid er ook in de aanhaling uit het *Utr. D.* zijn moge, de zaken in de Kaapkolonie er geheel anders uitzien dan in Europa; en dat er ten voordeele van beschermingsmaatregelen voor een land dat pas tot ontwikkeling komt, heel wat kan gezegd worden. Slechts met een geringe meerderheid is dan ook het voorstel van protectie in onze jongste sessie des parlements verworpen. Volgde nu onze Regering het voorbeeld van Zweden, dan zou er wel niet te klagen overblijven. Zie hier wat de plannen aldaar zijn:—Nadat de regering

en de rijksdag hadden geweigerd aan het verlangen der protectionisten toe te geven, omdat zij meenden het niet te kunnen verantwoorden, de eerste levensbehoeften duurder te maken ten voordeele van eene zeer kleine minderheid, heeft de regering zich verpligt geacht te doen wat zij kon, om den landbouw, de nijverheid en den handel te ondersteunen. Reeds in Februarij werd aan eene commissie opgedragen te onderzoeken, hoe men door de wetgeving den landbouwers goedkoop kapitaal kon bezorgen. Thans verneemt men, dat de regering daarvoor 5,000,000 kronen uit de voorhanden middelen wil bestemmen. Dezer dagen is een nieuwe commissie benoemd, die middelen moet beramen om den economischen toestand te verbeteren. Hierbij moet zij vooral letten op de behoefte aan gunstiger voorwaarden bij het opnemen van geld, op het nut van een fonds, waaruit leeningen kunnen worden toegestaan aan gemeenten, en eindelijk op de wenschelijkheid der verlaging van het goederentarief op de Zweedsche spoorwegen. Deze commissie zal zich niet bezig houden met de quaestie der invoerregten, maar overigens is haar volkomen vrijheid gelaten voorstellen te doen en ook zich met de andere commissie in verbinding te stellen. Zij heeft regt, overal, waar zij het noodig vindt, inlichtingen in te winnen.

"Den landbouwers goedkoop kapitaal bezorgen;" ja, kon dit hier geschieden dan waren velen gered. Het is vooral de hooge rentekoers die een nekbreker is: 6, 7, soms 8 pct. kan de boer onmogelijk langer betalen. Toen produkten op prijs waren, ging het reeds bezwaarlijk; nu alles òf onverkoopbaar is òf de kosten niet loont, wordt het totaal onmogelijk; en gebruiken banken, kamers en kapitalisten (dit zeiden we reeds vroeger) geen consideratie, dan komen er binnen kort honderden plaatsen in de markt. Reeds beleeft men het, dat voor wijnplaatsen die nog kort geleden duizenden ponden gingen geen bod is als zij onder den hamer komen. En dan is het voor de geldmannen toch altijd beter om zich met minder rente te vergenoegen, dan om kapitaal en renten beiden te verliezen. Er is al veel geschreven over een Regeringsbank en een Reddingsfonds, en ofschoon we er altijd bezwaar in zagen en hoop hadden op betere tijden, wordt het nu duidelijk dat er in die rigting iets moet gedaan worden; iets dat ruim zoo goed zou zijn als protectie. Eere dus de Zweedsche Regering, die, hoewel geen protectie aanwillende, toch op andere, laat ons zeggen op *betere*, wijze de landbouwers te hulp komt.

De Wet op Brandziekte had velen en daaronder knappe bestrijders. De tweede lezing ging er door met eene kleiner meerderheid dan verwacht werd. Om de waarheid te zeggen zijn wij blijde dat de wet zoo ver er door is, en daar hare bepalingen niet zoo streng zijn als de tegenstanders vermoedden, mag men de hoop koesteren dat zij goed werken en een zegen voor het land zal blijken. Onze boeren dienen nu op hunne hoede te zijn welke

soort van schapendip zij gebruiken; het veiligste blijkt een sterk afkooksel van tabak, en die is thans goedkoop genoeg. Kalk en zwavel zijn bestanddeelen in verscheidene "dips," en die zijn schadelijk voor de wol, zoo klaagt men in Engelaad; waarom zouden we ze dan duur koopen en niet liever ons zelven *protecteren* (alweer dat woord!) De heer Badenhorst, van Danielsrust, schrijft hieromtrent in de *Patriot:* —"Ik dokter nu 30 jaar met tabak en daar is geen doktersgoed of "dip" wat tabak baas raakt. Als ik nu 2s. voor tabak moet geven dan sta ik kans om ze weer in handen te krijgen, omdat tabak in ons land gewonnen wordt en het geld hier blijft; maar geef ik een 6d. uit voor ander goed dan zie ik hem nooit weer; en denk na hoeveel ponden sterling er jaarlijks uit Z. Afrika gaan voor "dipstof," terwijl tabak in ons land zelf gewonnen wordt.— Een Transvaalsche boer gaf een paar jaar geleden een nog goedkooper middel aan de hand in deze bewoording: "Maak een plek zoo diep dat een bok (of schaap) er heelte maal in kan voor een bad: maak versche beestenmest goed aan, zoo als gewoonlijk om vloeren te smeeren, en laat elk dier een goed bad er in nemen. Ik heb zelf driemaal brandziekte onder mijn bokken gehad en geen een verloren. Het is vooral goed om niet te lang te wachten, en het bad driemaal te herhalen en wel om de acht dagen."—Een "oude Boer" heeft in een Graaff-Reinetschen tijdgenoot nog een middel vermeld en wel Stramonium of Stinkblad. Dat is een raad die hij een 25 jaar geleden van den Eerw. heer Brownlee (een groot botanicus noemt hij hem) kreeg. Hij bevond dat dit net na het scheeren goed beantwoordde; maar als de wol eenigszins lang was liet het vlekken na. Bij dat alles nog een slotwoordje van een deskundigen, namelijk van den Veearts Hutcheons. ZEd. zegt in een privaten brief:—"Tabak en zwavel zijn uitmuntende waschmiddelen. Tabak alleen, als het extra tabak is, is een zeer goede "dip." Zelfs kalk en zwavel,* goed geprepareerd en er de schapen behoorlijk ingedompeld. De voornaamste punten die men echter bij de "dipperij" in aanmerking moet nemen zijn: (*a*). Hoe elk schaap ten minste een minuut lang er in moet wezen, om zeker te zijn dat het vocht tot in het vel en door de harde plekken gedrongen is. (*b*). Herhaal het "dippen" na 10 of 14 dagen; want als een troep schapen erg de brandziekte heeft, is het onmogelijk om ze in eenmaal schoon te krijgen. (*c*). Jaag de "gedipte" schapen volstrekt niet weer in dezelfde kraal, waar zij vroeger in gestaan hebben; want anders steken zij weer in die kralen aan. Indien gij niet anders *kunt*, neem dan het overschot van den "dip," en spuit uw kralen degelijk nat, muren en vloer, waarin de in-

* De Engelsche wolkoopers klagen steeds over zwavel en kalk, waardoor, zeggen zij, de wol verbrand wordt. Red.

sekten waarschijnlijk genesteld zijn. Als gij die voorzorgen gebruikt, zal eenig gerekommandeerde " dip " uw schapen genezen ; maar gebruikt gij die voorzorgen niet, dan zult gij met den besten " dip " teleurgesteld worden."—Over den invloed der " dips " op de kwaliteit van de wol spreekt hij natuurlijk niet, als veearts wil hij alleen de dieren genezen zien.

Het was voorzeker geen opbeurend nieuws dat Prof. McOwan op de maandelijksche vergadering van het Philosophisch Genootschap vertelde, dat de gevleugelde phylloxera, waarvan hij eenigen onder het microscoop bragt,op de besmette plaatsen haar verschijning gemaakt had. In dezen toestand is het insekt het gevaarlijkst, gevleugeld en zeer ligt zijnde wordt het zoo gemakkelijk door den wind van plaats tot plaats gevoerd. Ofschoon er nu geen nieuwe besmette plaatsen ontdekt zijn, verkeeren wij nog steeds in gevaar, zoo als men ziet. De wet op wijngaarden door het Parlement gepasseerd, is al wat men onder omstandigheden doen en wenschen kon.

Nog een woordje over den *accijns* moest hier wel bij, maar daar de wet pas met moeite door het Lagerhuis kwam nu dit artikel ter perse moet, en tevens gedachtig aan het bekende Engelsche spreekwoord (dat wij probeeren te vertalen) :

" Tusschen lip en beker
Is nog veel onzeker."

Zullen we het maar voor later uitstellen. Een ding is zeker aan de vriendjes te Port Elizabeth, Grahamstad, Queenstown en elders zal het niet schelen als de wijnboer van die ellende verlost wordt.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Wij kunnen hier Holland tegenwoordig niet klagen over vet en goedkoop vleesch. Amerika dat eerst door zijn ontzaggelijken roofbouw degraanmarkt inEuropa bedorven heeft, wil zich nu met alle kracht op de veefokkerij en vetmesterij toeleggen. De volgende uittreksels uit de *Landbouwcourant* geven ons een idee van de reusachtige Yankeeplannen.

— Volgens eene mededeeling in de *D. L. Pr.* uit New-York leggen de *landbouwers van Noord Amerika*, nu de graanprijzen voor hen zoo weinig voordeel opleveren, zich meer en meer toe op veefokkerij, welke door de snelle toename der bevolking zeer begunstigd wordt. De behoefte aan wol is reeds zoo toegenomen, dat er door invoer aan voldaan moet worden. Behalve de reeds bestaande oudere vereenigingen van vetweiderij (er zijn onder die tot 19 pct. dividend betaalden !) worden er nog steeds

nieuwe opgerigt, o.a. de Mexikaansche "Cattle Rancho Company", met een kapitaal van ongeveer £125,000 die in 5 jaren jaarlijks 20,000 runderen ter markt wil brengen. Eene deser vereenigingen heeft reeds besloten om van de weiderij afscheid te nemen en de ossen in stallen te huisvesten, die er tegelijkertijd 3,750 stuks kunnen bergen. En, dat de Noord Amerikaansche landbouw inderdaad *roofbouw* is in de volle beteekenis des woords, blijkt ook weer in casu — — — want de mest van deze 3,750 runderen laat men in eene rivier loopen!!!

— De "Standard Cattle Company" is van plan in Nebraska een groot etablissement tot stand te brengen om er vee te mesten. De Company heeft te dien einde te Ames (Nebrasca), 7 mijlen van Frémont, aan de Union Pacific baan, 5000 acres land, met inbegrip van 13 in werking zijnde farmen aangekocht. Met het bouwen der noodige stallen ens. zal dadelijk begonnen worden. Het hoofdgebouw, dat voor het vet te mesten vee bestemd is, zal 682 voet lang en 204 voet breed zijn en plaats hebben voor 30,000 stuks vee. Elk stuk mestvee krijgt zijn eigen stal en wordt niet vastgebonden. De elevator, die de Company gebruiken zal, zal eene capaciteit van 40,000 bushel graan hebben. De Company denkt jaarlijks 8,000 à 10,000 vetgemeste ossen aan de markt te kunnen brengen.

[Dat ding moet er bijna als een arke Noachs uitzien. Was het ergens in de buurt van Ararat gebouwd, dan had Sir Charles het er zeker ook voor aangezien.]

— *Vleeschuitvoer van Texas naar Engeland.* Een eigenaar (aldus lezen wij in *Landw. Ans.*) van eene groote fabriek van koelapparaten te Fort Werth (Texas) is op verzoek van een Engelsch syndicaat naar Groot Brittannie op reis, ten einde beschikkingen te treffen voor het transport van groote hoeveelheden geslagt vee uit genoemde plaats naar Engeland. Het bedoelde syndicaat heeft een contract gesloten met veefokkers in Texas, waarbij deze zich verbonden hebben binnen vijf jaren voor eene waarde van £1,250,000 geslagt vee ten dienste van Engeland te leveren. Om dit vee te vervoeren zijn in laatstgenoemd Rijk verschillende van koelapparaten voorziene stoomschepen gebouwd.

NOG IETS OVER 'T VERDELGEN DER BLADLUIZEN (APHIDIA).

De ondervinding heeft mij geleerd schrijft X. Z. in *Floralia*, dat vloeistoffen uit haren aard minder geschikt zijn tot verdelging der bladluizen, aangezien deze beestjes op 't oogenblik der besproeijing wel een onaangenaam gevoel schijnen te ondervinden,—zoo wat scheeve gezigten trekken—doch een oogenblik later zijn zij gelijk gloeijende steenen weder volkomen droog, en gaan rustig hun vernielingswerk voortzetten.

Zeer sterke tabaksrook doodt de bladluizen wel, doch is tevens scha-

delijk voor vele planten, onder anderen voor Cineraria's en Calceolaria's, twee bij uitstek geliefkoosde planten zoowel voor de bladluizen als voor de bloemisten. Men zou inderdaad op de bladluizen 't bekende spreekwoord willen toepassen: *Onkruid vergaat niet of 't moet verzinken.*

Intusschen heb ik een eenvoudig, goedkoop en afdoend middel gevonden, waarmede men in vele gevallen 't bestaan der kleine bloemenschenders in handen heeft, en dit middel ga ik mededeelen.

Neemt eindjes van cigaren (of tabak), droogt en verwarmt deze sterk en wrijft ze daarna tusschen twee ruwe ruwe plankjes of iets dergelijks tot poeder zoo fijn als meel. Wanneer men daarmede de bladluizen bestrooit, hebben zij binnen twee uren de plant verlaten, uitgenomen enkelen, die nog met de pootjes dood er aan hangen. Later kan men dit tabakspoeder wegblazen.

Voor Cineraria's en Calceolaria's vooral werkt dit middel uitmuntend. Ten einde te voorkomen dat de bladluizen zich in de jonge plantjes vertoonen, heb ik sedert een paar jaren 't grovere tabakstof, wat ter bestuiving der planten minder geschikt was, over de bezaaide plek geworpen en de jonge plantjes, die alreeds in den broeibak door de ongenoodigde gastig werden lastig gevallen, bleven nu maanden lang van bladluizen bevrijd. Bij Petunia's echter, en mogelijk bij nog enkele andere bloemsoorten, is deze behandeling niet aan te raden, dewijl zij geen tabak kunnen verdragen. Er is dus wel een middel om zich van deze lastige bloemenkwellers te ontdoen; doch alles wil goed behandeld worden,—zelfs de bladluis.

DE BLOEDLUIS.

Onlangs namen we een artikeltje over dit verwoestend insekt over; thans zien we dat zij zich meer en meer in de omstreken van Ahrweiler (Duitschland) verspreidt, en dáár ook op perenboomen is aangetroffen.

In No. 40 van het "Zeitschrift des landw. Vereins für Rheinpreussen" staat—trouwens zonder nadere aanwijzing van de wijze van gebruik—aangeteekend, dat ammoniakwater met succes tegen dit moeijelijk te verdelgen insect gebruikt is. De burgemeester van Neuenahr heeft op grond van eenige bestaande wettelijke bepalingen met goedkeuring van den gemeenteraad voor de gem. Heimersheim eene politieverordening uitgevaardigd, volgens welke eigenaars of gebruikers van door bloedluis aangetaste vruchtboomen verpligt zijn om die binnen hoogstens acht dagen na mondelinge aanmaning van wege de politie te zuiveren. Tevens is daarin bepaald, dat, wanneer een boom zóó zeer door bloedluis is aangetast, dat zijn behoud volgens het oordeel van twee door het politietoezicht te benoemen deskundigen twijfelachtig is, zulk een boom in het belang der ooftboomeigenaren zoo spoedig mogelijk in zijn geheel verbrand moet worden.

Had men bij ons zulk kort proces gemaakt, toen de Dorthesia of

Australische luis pas ontdekt was, dan waren onze prachtige limoenboorden zeker nu nog niet vernield. Doch gedane zaken hebben geen keer, en wij schrijven deze regelen alleen met het oog op die plaatsen welke tot nog toe verschoond bleven.

Uit Wurtemberg is meegedeeld, dat de opbrengst der bijenteelt in 1885 de grootste tot heden bekende was; zij wordt geschat op 10,000 cent. honing ter waarde van £35,000.—Jongens! *Vijf-en-dertig-duizend Pond Sterling aan honing*, behalve de was, dat is een aardig sommetje, daarmede konden we de Regering uit den nood helpen, den accijns vergoeden en de Oostelijke schreeuwers den mond smeeren. En waarom kan dat niet? Omdat—ja, omdat men "violen laat zorgen." Een kistje of vat hier en daar in een boom, en tijdig of ontijdig "uitgehaald," zoo doen wij in Zuid Afrika; en zoodoende krijgen we geen £35,000 bijmekaar. Het lust ons niet op nieuw over de zaak te schrijven, in vroegere jaargangen is er al genoeg van gezegd. Wij zullen nu maar geduldig afwachten tot het jaar honderd dat we een Minister van Landbouw hebben; aan zijn departement komt dan zeker wel een goed georganiseerde afdeeling voor *praktische bijenteelt!*

In deze dagen begint op het eiland Malta de oogst van de om hunne voortreffelijke hoedanigheid spoedig gezocht geworden *Malteser-aardappelen*. [Kent men die soort hier? Zoo niet, zou het niet de moeite waard zijn er kennis mee te maken?] Volgens de laatste berigten van het Oostenrijksch-Hongaarsch consulaat op Malta belooft in dit jaar de oogst voortreffelijk te zullen wezen, en verwacht men dan ook, dat het export grooten omvang zal aannemen. Om die reden heeft genoemd consulaat de Oostenrijksche stoomboot-maatschappijen aangeraden, in April op de terugreis naar Triest met hare schepen te Malta aan te leggen, waar zij voldoende vracht tot loonende vrachtprijzen vinden zullen.

Wie had ooit kunnen denken dat het rotseiland Malta, door van elders aangevoerde teelaarde vruchtbaar gemaakt, nog eens scheepsladingen om hunne voortreffelijke hoedanigheid beroemde aardappelen zou uitvoeren! De moraal laten we aan ons arme (rijke) land, dat met zijn wijn niet eens raad weet.

FRANSCHE BRANDEWIJN.

Frankrijk produceert jaarlijks vijftig millioen gallons brandewijn, d.i. ruim 393,700 leggers. Volgens een schrijven van de Fransche Academie van Wetenschappen is naauwelijks de helft van de druif afkomstig; het meerendeel wordt gestookt van graan, appelen, peren, aardappelen en biet.

EEN NIEUW BOEK.

De *Landbouwcourant* prijst het onderstaande werkje bijzonder aan, en gaarne zagen we het ook in handen van velen onzer Afrikaansche landbouwers.

De voeding der planten, door Hugo de Vries, Hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam. Tweede herziene druk, met afbeeldingen. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink, 1886.

De inhoudt is als volgt:

I. De bouwstoffen van het plantenligchaam.
II. De bouw en de verrigtingen der bladen.
III. De tijdelijke bewaarplaatsen van het voedsel.
IV. De bouw en verrigtingen der wortels.
V. De beweging van het water.
VI. De scheikundige bestanddeelen der planten.
VII. De leer der bemesting.
VIII. De insectenetende planten.

De Huisvrouw.

Aanschouw de aanval'ge gade in haren kleinen kring:
Ze is innig vergenoegd. Het lot, dat zij ontving,
Verheft haar. Vreedzaam, zacht is haar gelukkig leven;
Ze is van het dierbaar kroost, dat haar bemint omgeven.
Men dartelt, en men lacht, ze regelt, spel en vreugd,
En spelend strooit ze reeds de zaden van de deugd.
Den man, van 't werk vermoeid, ontspant een vreugd, zoo teeder;
Hij zet zich in den kring der vroolijke onschuld neder,
Vergeet de zorgen van beroep of bezigheid,
Geliefkoosd van zijn gade en van zijn kroost gevleid.
Nu stoeit hij met den knaap, dan moet hij iets vertellen,
En hooger stijgt de vreugd, daar de uren henensnellen;
Het snapziek meisje hoort aandachtig naar 't verhaal,
Vertelt het moeder weer in haar gebroken taal;
Het oudre knaapje, van verrukking opgetogen,
Gevoelt het schoon der deugd, hem straalt het vuur uit de oogen;
Terwijl aan moeders borst het jongste aanvallig kind
De schoone groep voltooit en hier zijn hemel vindt.
't Is vaders wellust met zijn kroost een wijl te spelen,
De vreugd, die de onschuld streelt, kan ook zijn boezem strelen.
Hoe zacht is het gevoel, dat op zijn wezen blinkt!

Hoe rein 't genot, dat hij met volle teugen drinkt!
Hij heft het hoofd omhoog en voelt nu al zijn waarde,
Als man en vader, als gebiedend heer der aarde;
't Verschiet is opgeklaard; bestemming, doel en plicht,
Wat hem eens donker scheen, wordt helder voor 't gezicht;
Hij leeft, zijn leven gaat op de aarde niet verloren
Met zijnen dood: hij ziet zich in zijn kroost herboren;
Zijn boezem zwelt, hij is gelukkig in zijn lot,
En fier op d' eedlen rang, als schepper onder God.
De zachte en teedre gade, aan zijne zij' gezeten,
Vertoont het beeld der rust en van een kalm geweten.
Gelijk de zilvren maan aan 's hemels blaauwen trans
Met heilge stilte drijft, en zich met achtbren glans
In 't gladgekemde meer en 't heldre stroomnat spiegelt,
Terwijl geen windje suist en 't vloeibre dundoek wiegelt:
Zoo blinkt ze in achtbren glans voor 't vredig huisgezin,
Het kaatst dien glans terug; ze ziet haar huwlijksmin
Met stille majesteit en zachten luister gloren,
En haar verheven rust door geene driften storen.

—*H. A. Spandaw.*

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

Het "Institut Pasteur."—De zaal, waarin op den 1sten Maart ll. de *Académie des Sciences* te Parijs zou vergaderen, was reeds vóór den aanvang der zitting vol toehoorders. Zij kwamen om de tweede mededeeling aangaande de inenting tegen de hondsdolheid aan te hooren, welke PASTEUR in deze vereeniging zou doen.

Op den dag, waarop de inhoud der mededeeling was opgesteld, was de 350ste patient ingeënt. Daar de belangstelling der toehoorders op eene te zware proef zou zijn gesteld, wanneer hun van alle patienten iets ware medegedeeld, koos PASTEUR eene bepaalde groep, en wel die, welke zich binnen tien dagen tusschen 1 November en 15 December aan zijn laboratorium had aangemeld.

Het was eene bonte rij, die aan de vergadering werd voorgesteld. Mannen en vrouwen van zeer uiteenloopenden leeftijd, knapen en meisjes, afkomstig uit de departementen en uit Parijs of naar Frankrijk overgestoken uit Algiers en Engeland, doch allen door eene vroeger als onge-

neeslijk beschouwde ziekte bezocht, hadden hulp gezocht en gevonden. En wat met hen gebeurd was, hadden telken dage anderen ondervonden; uit Rusland, Engeland, Duitschland, Hongarije, Italie, Spanje, ja zelfs uit Noord Amerika waren er gekomen en geen van deze vreemdelingen of der Franschen had te vergeefs zijne toevlucht in het eenvoudige laboratorium gezocht behalve eene enkele, een meisje van tien jaren, dat den 3den October gebeten was en waarvoor men eerst den 9den November de kunstbewerking had aangevraagd.

Is het wonder, dat deze mededeeling de aanwezigen in geestdrift bragt en dat het voorstel van PASTEUR, om een groot, internationaal gasthuis bepaaldelijk voor zulke patienten op te rigten, in vruchtbare aarde viel? Uit den boezem der *Académie* werd eene commissie benoemd om te beraadslagen over de wijze, waarop deze schoone gedachte verwezenlijkt zou kunnen worden. Zij bragt reeds in de volgende vergadering op 8 Maart verslag uit; onder den naam *Institut Pasteur* zou eene inrigting op ruime schaal verrijzen, waarin Franschen en vreemdelingen, die door dolle honden of andere dolle dieren gebeten zijn, sullen worden opgenomen. De hiervoor noodige fondsen zal men trachten door vrijwillige bijdragen bijeen te verzamelen. In de vergadering van 1 Maart had PASTEUR reeds eene toezegging van 6,000 *francs* en eene andere van 40,000 *francs*. Dat het beroep niet vruchteloos geschiedde, heeft men herhaaldelijk in de nieuwsbladen kunnen vernemen. De eerste lijst der bijdragen, den 14den Maart in het *Journal Officiel* medegedeeld, bedroeg reeds 242,000 *francs*. Op de zevende lijst was het bedrag tot 478,000 *francs* geklommen. (25 francs gaan op £1.)

"Maar," deze tegenwerping mag men in Nederland verwachten, "is het wel waar, dat alle ingeënten door eenen dollen hond, eene dolle kat of een ander dol dier gebeten zijn? Zulke gevallen zijn hier te lande zeldzaam; komen die dan in Frankrijk bij honderden voor of is er misschien veel *humbug* onder?"

In hetgeen PASTEUR den 1sten Maart mededeelde, worden deze vragen beantwoord. Altijd vraagt hij eene verklaring van eenen veearts of eenen geneesheer, dat het dier, hetwelk den beet toebragt, werkelijk dol was. Slechts in enkele gevallen was het gestorven dier niet onderzocht en ontbrak dit bewijs. Bovendien kon men zich dikwijls op eene andere wijze van de ziekte vergewissen. Onder de op 1 Maart met name genoemde personen komt eene vrouw uit Algiers voor, gebeten door denzelfden hond als een kind, dat aan de gevolgen van den beet en onder de kenteekenen der geduchte ziekte gestorven was. Iets dergelijks werd van een man verteld, die op denzelfden dag en door denzelfden hond gebeten was als zeven varkens en twee koeijen. Eerst nadat al deze dieren dol gestorven waren, werd de man door de vrees aangepakt en zocht hij hulp bij de inenting. Dergelijke gevallen (er kwamen

er meer voor) nemen elken redelijken twijfel weg, zoo daar nog plaats voor mogt bestaan, wanneer men let op de bedachtzaamheid, waarmede PASTEUR werkt, en de kalmte, waarmede hij lang wachtte, voordat hij van zijn onderzoek in het openbaar sprak.

Uit de statistiek, opgemaakt door eenen veeartsenijkundige, LEBLANC, die lid van de *Académie de Médicine* is, blijkt eindelijk nog ten overvloede, dat sterfgevallen ten gevolge van den beet van dolle honden in Frankrijk gedurende de jaren 1878—1883 volstrekt niet tot de zeldzaamheden behoorden. Voorwaar een *Institut Pasteur*, waar zulke rampen worden voorkomen, door de vrijwillige bijdragen van een dankbaar volk bekostigd, zou het schoonste en meest gepaste gedenkteeken zijn, dat ter eere van den grooten natuuronderzoeker kan worden opgerigt! Bestemd voor internationaal gebruik verdient het echter als huldebetoon, niet door Frankrijk alleen, maar door de geheele beschaafde wereld te worden opgerigt.

Album der Natuur.

SUIKER UIT STEENKOLENTEER.—Heeft men tot nog toe uit steenkolenteer prachtige kleurstoffen en kostelijke bederfwerende stoffen leeren afzonderen en bereiden, de rijkdom der zegeningen, die uit de teerbuizen als uit een hoorn des overvloeds over het menschdom worden uitgestort, is daarmede volstrekt niet uitgeput. Op de wereldtentoonstelling te Antwerpen was in de Duitsche afdeeling onder den naam saccharine een nieuwe zoete stof tentoongesteld. De scheikundigen noemen haar bij een naam, die de leken wellicht eeingzins barbaarsch in de ooren klinkt, namelijk anhydro-ortho-sulfamin-benoëzuur. Aan dr. C. Fahlberg te New-York komt de eer van de ontdekking dezer stof toe.

Deze suiker is een wit kristallijn, in kokend water en alkohol gemakkelijk oplosbaar poeder; 1 deel heeft voor zijn oplossing 500 dd. gedestilleerd water noodig. Een zeer verdunde oplossing (1 op 10,000 b.v.) smaakt nog duidelijk zoet; bovendien heeft zij een niet onaangenamen bijsmaak naar amandelen.

Dr. A. Stutzer heeft nu de vraag trachten te beantwoorden, of deze kunstmatige soort van suiker zonder hinder bij de bereiding van likeuren, in de suikerbakkerij, in geneesmiddelen enz. kan worden gebruikt. Hij liet daartoe verscheiden eiwitstoffen kunstmatig verteren door pepsien (het hoofdbestanddeel van het maagsap); de vertering werd volstrekt niet vertraagd door de aanwezigheid van de suiker. Het scheen zelfs, dat in dit geval de verandering van zetmeel in druivensuiker door de werking van diastase sneller dan gewoonlijk plaats greep. Een hond, die een groote hoeveelheid van de suiker gebruikt had, bleef even gezond als vroeger; de spijsvertering was in het minst niet gestoord, maar de eetlust iets minder groot.

Het was van te voren niet onwaarschijnlijk, dat de saccharine, even als een groot aantal andere uit benzoësuur bereide stoffen, bederf-werende eigenschappen bezat. Proeven met oplossingen van vleesch-pepton bevestigden dit vermoeden niet; daarentegen scheen het verdunde suikeroplossingen tegen bederf te kunnen bewaren.—*Der Naturforscher.*

LICHT EN DONKER.—De opmerking, onlangs in het Bijblad van "Eigen Haard" no. 32 gemaakt over het in het donker beter zichtbaar zijn van een zwart dan van een wit voorwerp, betreft een zaak van zeer algemeene bekendheid, voornamelijk onder de schippers en visschers der Zuiderzee, en denkelijk onder nog wel meerderen.

Deze hebben voor het meerendeel bruine zeilen. Ik deed hun vroeger wel eens de vraag: "Waarom houdt gij uwe nieuwe zeilen slechts een korten tijd wit? vindt gij een bruin zeil zoo mooi? mij dunkt een zee-gezicht met witte zeilen is toch wel zoo schilderachtig, en waarom verft gij de toppen uwer masten zwart? De buitenschepen maken ze wit. En, waarom vaart ge allen een donkerblaauwen vleugel (wimpel) op uw masten? licht gekeurde staan toch veel levendiger.

En 't antwoord was steevast: "Jongen, daar begrijpt ge niets van. Gij zoudt met uwe witte zeilen ens. allen gaauw naar den kelder helpen, want elken nacht zou men haast hooren van aanvaringen tusschen schippers en visschers."

"'t Komt," sei een ander, "omdat ge nooit in donker uw neus buiten de deur steekt; ga eens een reis mede, en ik zal u laten zien, dat een wit zeil bij nacht, van zeer nabij zelfs, bijna onzichtbaar is, terwijl een donker reeds op tamelijken afstand duidelijk wordt waargenomen."

Nadere uitleg ontbrak altijd.

Zie, dacht ik, dat is weer een van die zaken, die als algemeen bekend als axioma worden aangenomen, zonder dat men zich over het hoe en waarom bekommert.

"Hei! schipper Jansen! zeg eens, is het zoo, dat men 's nachts beter een donker dan een wit zeil kan zien?

"Hm, een domme vraag." "Wel ja, zeker."

"Hoe komt dat?"

"Wel, omdat het dan donker is."

"Zoo,—en gij schipper Gerrit, wat zegt gij er van?"

"Ja, 'k weet niet. 'k Weet wel, dat ik bij maneschijn, dikken mist, of 's nachts bij donker weêr een donker zeil zien kan, en een wit niet, en 'k weet ook wel, dat, als de buitenschepen en stoombooten 's nachts een donker zeil voerden, al was het maar een zwarte vlag in top of aan de nok van de ra, men lang niet van zooveel aanvaringen zou hooren."

"Dat kon wel eens waar zijn. Maar gij, schipper Teunis, hebt ge daar wel eens over nagedacht? Ik zou denken, het spreekwoord—

's nachts in donker zien alle katten graauw,—is hier van toepassing."

" 's Nachts is het nooit zoo donker, of een donker voorwerp is dan nog donkerder, en steekt daar tegen af, terwijl een wit zijn kleur verliest en de graauwe tint van den achter grond aanneemt."

" Dank je, mannen, ik zal het verder vertellen en meteen vragen: wie weet het beter ?"

Eigen Haard.

Een Russisch Middel tegen Dollehondsbeet.—Een Russisch natuurkenner, A. Becker, heeft in een verhaal van zijne reis naar Sarepta vermeld, dat daar aan hen, die door een dolle hond zijn gebeten, een op een stuk brood verpletterde gouden tot (*Cetonia aurata*) te eten wordt gegeven. Hij zelf genas door dat middel gebeten vee, honden en menschen. R. Blanchard merkte later aan, dat dit volksmiddel reeds veel vroeger ter kennis van het publiek is gebragt; Guérin-Méneville verhaalde reeds in 1851 dat het geloof daaraan in sommige streken van Rusland algemeen is; de aangevoerde feiten worden bevestigd door dr. Mandileny, en Guérin-Méneville rigtte in 1845 een brief aan den Secretaris der *Académie des Sciences* met het voorstel om met dezen kever proeven te doen. In den *Moniteur* van 1857 vindt men een artikel over deze zaak, en prof. Bogdanow schreef in dat jaar een brief er over aan Guérin-Méneville, die te vinden is in de *Comptes rendus*, Tom. XLV. pag. 767. Men zoekt in Rusland de larven der Cetonia in de nesten van *Formica rufa*, in welke zij in 't voorjaar aanwezig zijn, en, wanneer ze in Mei haar volkomen gedaanteverwisseling hebben ondergaan, doodt men ze door hitte, droogt ze, en bewaart ze in hermetisch gesloten fleschen. Heeft men ze noodig dan wrijft men eenige tot poeder en geeft dit op geboterd brood, zonder zout. De lijder mag dan niet of maar weinig drinken en dan niets dan zuiver water. Hij valt meestal in slaap en ontwaakt genezen (*Revue Scientifique.*)

Sterfte der Geneeskundigen.—De heer W. Ogle te Londen heeft uit de sterftestatistieken van 1880 tot en met 1882 het volgende opgemaakt. De sterfte onder de geneeskundigen boven de 20 jaren is 25·53 op de 1000 van dien leeftijd, dat is boven het gemiddeld cijfer van 22·83. Die der regtsgeleerden is 20·23, der godsdienstleeraren 15·92, der tuinlieden 15·08. De meeste overige beroepen bezitten een grooter sterftecijfer dan de geneeskundigen. Ziekten maken meer slagtoffers onder de medici dan onder de oefenaars van andere beroepen, vooral de besmettelijke ziekten, met uitzondering van de pokken. Aan ongeluksto evallen sterven minder medici, doch dit gunstig verschil verdwijnt, wanneer men de mijnwerkers, de visschers, de karrelieden buiten rekening houdt. Het cijfer van zelfmoord is voor de geneeskundigen 363 op het millioen en

238 bij de overige mannelijke bevolking. Meestal kiezen de medici vergift; in 14 gevallen op 65 was dit pruisisch zuur. Alle sterfgevallen aan longtering en andere ziekten der ademhalingswerktuigen komen bij geneeskundigen 45 en 27 per cent minder dan bij anderen. (*Revue Scientifique.)*

EEN MIRAKEL VAN 'T GEHEUGEN.

Men zegt dat prins Maurits, als hij de namen van een regiment soldaten had hooren aflezen, al de namen, in omgekeerde orde, over kon zeggen. Maar de heer de Blowitz, de Parijsche correspondent van de *Times*, verrigtte in 1873 geen minder wonder. Hij was met den heer Delane, den redacteur van de *Times*, naar Versailles geweest, bij gelegenheid dat Thiers een groote redevoering hield. Terwijl de correspondent den heer Delane 's avonds naar het noorder spoorwegstation bragt, merkte deze op: "Jammer dat wij zoo'n speech niet, 's morgens nadat hij uitgesproken is, in extenso in de *Times* kunnen hebben." De Blowitz, die wel geluisterd had, maar niet met het doel de redé later weer te geven, knoopte den wensch van zijn chef in 't oor en ging, toen deze goed en wel in den trein zat, naar de Rue Grénelle, zette zich aan een tafeltje en telegrafeerde de speech van Thiers, bijna woordelijk, naar Londen, waar de heer Delane hem 's morgens in de *Times* kon lezen.

DE ONTDEKKING EENER ONTDEKKING.

Het is reeds langen tijd voor waarschijnlijk gehouden dat de Noormannen in Amerika zijn geweest voor dat Columbus er voet aan wal zette. In het hooge Noorden, waar de afstand tusschen Europa en Amerika het geringst is, moeten zij somtijds naar de nieuwe wereld zijn overgestoken, onbewust van wat zij deden, onbekend met de wonderen, die er te vinden waren, ja, zonder het ontdekte land tot een nieuwe wereld te maken.

Onlangs heeft men omtrent deze oude noordsche ontdekking van Amerika een ontdekking gedaan, die de zaak boven allen twijfel verheft. Te Boston toch heeft men op een eiland van de haven een groote bronzen klok gevonden met een oud Deensch opschrift, blijkbaar afkomstig van den een of anderen Viking, die op zijn togt naar het Zuidwesten naar Amerika is afgedreven, negen eeuwen voor dat de Puriteinsche zonen van het westen van Europa er veiligheid en welvaart zouden vinden. Dat wil zeggen, indien de klok geen *gefabriceerde* oudheid is, en haar bestaan aan geen genialen Amerikaanschen fabrikant te danken heeft.

HUWELIJKEN BIJ DE TURKMENEN.

Laatst sprak de Britsche Generaal Sir Peter Lumsden, in een vergadering van het Koninklijk Geographisch Genootschap, over de zeden en gebruiken der Turkmeensche stammen, waarmede hij als commissaris

in de Afghaansche grenscommissie kennis had gemaakt. Hij bepaalde zich toen tot de stammen ten Noorden van Herat. Reeds vroeg worden de vrouwen onder deze Mongolen aan werken gewend; als zij zich verloven, maken zij zelf hun uitzet en daarbij zooveel mogelijk al wat in de toekomstige huishouding noodig is, dekens, tapijten en meubels daaronder begrepen. De gewoonte verlangt, dat de bruidegom vóór het huwelijk aan de ouders der bruid een geschenk geeft, dat gewoonlijk uit honderd schapen bestaat; maar de aanstaande schoonzoon kan ook met baar geld in eens of bij gedeelten betalen. Nadat men het hierover eens is geworden, moet hij ter eere van zijn huwelijk wedrennen geven of andere feesten, waarbij zijn vrienden worden genoodigd. Hierna tooit hij een kameel sierlijk op en zendt het dier aan zijne bruid; het moet op den huwelijksdag zijne rol spelen. Dien dag plaatst het meisje zich, door hare verwanten omgeven, op een tapijt voor de tent. De leden van de familie des bruidegoms komen dan, om haar af te halen; maar de vriendinnen der bruid verzetten zich tegen de ontvoering van het jonge meisje, drijven de bloedverwanten terug en werpen ze met raauwe eijeren en dergelijke projectielen; zelfs de oudste vrouwen nemen van weerskanten aan dien strijd deel en men wordt handgemeen. Midden in die beweging komt de bruidegom, werpt zich tusschen de vechtenden, bevrijdt zijn bruid en tilt haar op den genoemden kameel. Dan worden de wapenen vergeten en onder heilwenschen en vreugdebetoon neemt de jonge man het meisje met zich.

EEN FABRIEK VAN BETEEKENIS.

De staalfabriek van Krupp te Essen werd in 1810 gesticht door den vader van den tegenwoordigen eigenaar, die tot 1848 aan haar hoofd stond, en haar toenmaals dreef met 74 werklieden. Tegenwoordig geeft ze werk aan 17,000 personen. Er zijn thans in het geheel 1542 ovens, 294 stoomketels, 82 stoomhamers, wegende van 100 tot 250,000 pond, 310 stoommachines van 2 tot 1000 paardenkracht, benevens 1622 verschillende werktuigen ter bewerking van ijzer. Bovendien zijn er 14 hoogovens, die per vier en twentig uur 600 ton ruw ijzer leveren.

Het dagelijksch verbruik van steenkolen en cokes (dat der hoogovens en verschillende stoomschepen ingesloten) bedraagt 2680 ton.

Voor het vervoer der materialen in de fabriek worden gebruikt 23 lokomotieven met 767 wagens, terwijl bovendien 50 paarden met 206 karren daartoe worden gebezigd.

Als middel van gemeenschap tusschen de verschillende deelen der fabriek dienen telegraafdraden ter lengte van 690 kilometer met 35 kantoren.

De fabriek bezit 4 steenkolenmijnen en 547 ijzermijnen in Duitschland, behalve een groot aantal in het noorden van Spanje. Deze leveren dagelijks 3000 ton steenkool en 1600 ton ijzererts, waarvan 1200 ton in Duitschland wordt gewonnen.

Voor het vervoer der Spaansche ertsen dienen vijf stoomschepen, die eigendom zijn van de fabriek en een gezamenlijken inhoud hebben van 7800 ton.

Ofschoon een belangrijk gedeelte dezer kolossale fabriek dient om nagenoeg de geheele wereld van oorlogstuig te voorzien, bestaat ook een groot gedeelte harer produktie in werken des vredes, n.l. spoorstaven, assen, wielbanden enz. Verschillende Engelsche stoomschepen varen met Krupp'sche krukassen.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JULIJ 1886.

Een waarschuwend voorbeeld.

Even buiten de kom van het aanzienlijk dorp M..... in de provincie Zuid Holland lag aan den grooten weg eene goed onderhouden boerenplaats. Het flinke woonhuis, wel nog een weinig onderwetsch van bouworde, zag er niet te min gezellig uit, gelijk het daar lag half verborgen achter de hooge eikenboomen die het voorplein overschaduwden, en de helder gewitte muren staken scherp af bij het dronkere groen. Het zindelijke melkhuis, de ruime stallen voor de paarden en het vee, de groote schuren en een paar goedgevulde hooibergen, vormden de omringende buitengebouwen en gaven reeds door hun uitwendige te kennen dat de bewoner van de plaats niet boerde op eene kleine schaal. De stammen van de voor het huis staande boomen, waren tot op een manshoogte met witkalk bestreken, en het pad met schelpzand bestrooid en 'op de witgeschilderde stijlen van het breede inrijhek las men met zwarte letters : Uitwijk.

Men zou zich echter bedrogen hebben, indien men veronderstelde dat de bewoner ook de eigenaar van de nette hofstede was. De plaats behoorde in eigendom aan de Roomsch Katholieke Kerk van M....., die zeer vele vaste goederen in den omtrek bezat, en was door het kerkbestuur verhuurd aan Petrus van der Valk, die er reeds lange jaren op had gewoond, en die, vreemd genoeg, niet tot de Roomsche Kerk behoorde. De bevolking van M..... bestond uit Protestanten en Katholieken, gelijk dit op vele plaatsen

in Zuid Holland het geval is, en de laatstgenoemden hadden de meerderheid in aantal, hoewel de aanzienlijkste burgers tot de Gereformeerde Kerk behoorden. Iedere gemeente had hare eigene kerk. De Gereformeerde was een ouderwetsch en statig gebouw met hooge boog gewelven en vierkanten stompen toren; de Roomsche daarentegen was een nieuw bedehuis, helder wit gepleisterd, met een slanken spitschen toren, op welks top een verguld kruis prijkte. Boven de breede hoofddeur stond in eene diepe nis een prachtig beeld van de maagd Maria, aan wie de kerk was toegewijd, het kindeken Jezus op den arm dragende; en geen vroom Katholiek zoude de kerk en dit beeld voorbij gegaan zijn, zonder eerbiedig een kruis gemaakt en even den hoed afgenomen te hebben.

De dorpelingen, hoewel tot verschillende kerken behoorende, leefden in goede verdraagzaamheid en men hoorde bijna nooit van twisten en onaangenaamheden, hetgeen vooral te danken was aan de goede harmonie, waarin de geestelijke herders der verschillende kudden met elkander hadden omgegaan. De predikant was een jong man, die nog niet lang de academie verlaten had en die zich heel wat op zijne waardigheid liet voorstaan. Hij beschouwde zich als het hoofd zijner kerk, den gezalfde des Heeren, wiens woord geen tegenspraak duldde, en de boeren, die gewoon waren geweest den ouden leeraar altijd met eerbied te beschouwen, waren, na zijn overlijden, ook even onderdanig jegens zijnen jeugdigen opvolger. Alleen de doctor, die ook ouderling was, waagde het niet zelden tegen te spreken en den predikant te toonen dat de kerkeraad ook iets te zeggen had. De pastoor der Roomsche Kerk was een man van gevorderden leeftijd met een innemend voorkomen. Hij was altijd een huisvriend van den ouden predikant geweest, en de beide herders hadden steeds broederlijk met elkander omgegaan, en dit voorbeeld had dan ook gunstig op hunne gemeenten gewerkt. Toen de oude leeraar gestorven was en de nieuwe daarna was gekomen, had de pastoor al spoedig gezien dat de omstandigheden veranderd waren, en het moeite zou kosten de oude vriendschappelijkheid te bewaren. Hij wilde echter geene aan-eiding geven om de goede verstandhouding te verbreken, en hij had daarom den jongen predikant terstond verwelkomd en de hoop uitgedrukt dat zij met elkander ook als broeders zouden mogen verkeeren.

Pastoor Dadelbeek was evenwel niet zoo verdraagzaam als hij uiterlijk scheen. Hij was voorkomend, vriendelijk jegens iedereen, en wist daardoor de meeste menschen voor zich in te nemen, maar hij werkte altijd aan het doel om zijne kerk uit te breiden en daartoe zooveel mogelijk proselieten te maken. Hij deed dit echter zoo bedaard en met zulke goed overlegde plannen, dat men niet ligt een kwaad vermoeden koesteren zou. Als het hoofd zijner kerk en beheerder van de kerkelijke goederen, was hij de huisheer van Petrus van der Valk, doch hij was geen huisheer, die zijnen huurders lastig viel. Elke drie maanden kwam de pachter van Uitwijk aan de pastorie om zijn huur te betalen, en hij werd dan altijd voorkomend en hartelijk ontvangen. De pastoor vroeg belangstellend naar zijnen oogst, onderzocht of er ook herstellingen aan huis of schuren noodig waren, onthaalde zijn pachter altijd op een glas wijn en eenige gebakjes, en verzuimde nooit hem, bij zijn vertrek, Gods besten zegen toe te wenschen. De laatste maal, dat de boer zijne pachtpenningen bragt, had heer pastoor inzonderheid over kinderen gesproken, en met ingenomenheid uitgeweid over den jongen Hendrik, den eenigen zoon van Van der Valk, die thans een jongeling was van een-en-twintig jaren en onder de leiding zijns vaders tot een flink landbouwer was opgegroeid, en de geestelijke had zijnen spijt te kennen gegeven dat de plaats niet zoo groot was dat er twee gezinnen zouden kunnen leven. De boer had niet onduidelijk te kennen gegeven dat hij niet hoopte dat zijn zoon zoo spoedig trouwplannen in het hoofd zou hebben en van zijne ouders zou willen scheiden, maar mogt het zoover komen, dan hoopte de vader dat de jongen goed uit zijne oogen zoude zien.

"Hoor eens, Petrus," sprak eenige dagen daarna de vrouw van Van der Valk tot haren echtgenoot, "ik heb sints eenigen tijd gemerkt dat onze Hendrik wat al te druk komt in het huis van den schoenmaker. Leentje Bekker is een mooi meisje, en het schijnt dat hij wel zoowat verliefd geworden is op hare schoone donkere oogen. Ik heb niets tegen het kind, als dat zij Roomsch is, en het dus verkeerd zou wezen zoo iets aan te moedigen, daar er toch van een huwelijk met eene Roomsche vrouw niets zou kunnen komen."

Ik heb nooit daarover gedacht," verklaarde de vader, "en er ook niets van geweten dat Hein bij dat meisje liep.

Dat zou in elk geval de grootste dwaasheid zijn. Al behoorde ze tot onze kerk, dan was het nog geheel verkeerd, want de oude Bekker mag een knap man zijn, hij is maar een arm werkman en ik begeer voor de vrouw van mijn zoon eene flinke boerendochter met geld."

"Wij moeten er Hein eens over aanspreken," meende de moeder, "en hem rondweg afvragen of hij zulke dwaze plannen in het hoofd heeft;" en toen de werkzaamheden van den dag waren afgeloopen en het avondeten genuttigd was, toen de melkmeid en de bouwknechts het eetvertrek verlaten hadden, en Hendrik ook naar bed wilde gaan, werd hij door het ouderenpaar in het verhoor genomen, en tot hunne groote verwondering en leedwezen openbaarde hij hun dat hij Leentje Bekker hartelijk liefhad en niemand anders tot zijne vrouw begeerde. Vader en moeder betuigden hem hoog en duur dat daar niets van komen kon, en dat hij zulke malligheid uit het hoofd moest zetten. Het meisje had niets als een mooi gezigtje en een goed pakje kleeren, en moeder beweerde dat men van een fraaijen schotel niet eten kon als er niets op was, en vader zeide dat al ware het meisje ook rijk, dan kon er toch niets van komen, omdat zij niet tot de Gereformeerde kerk behoorde, en hij dus wel zoude doen met hoe eerder hoe beter zulke dwaze plannen uit het hoofd te zetten. De jongeling was evenwel door de redeneringen van zijne ouders volstrekt niet tot overtuiging gebragt dat er iets verkeerds in stak een meisje te beminnen dat niet rijk was en tot eene andere Kerk behoorde; en toen hij zich ter ruste begaf, sliep hij in met de gedachte aan Leentje en het voornemen om zich niet aan zijne ouders te storen.

Het was inderdaad niet te verwonderen dat Hendrik van der Valk bekoord was door de dochter van den schoenmaker, want Leentje Bekker werd algemeen voor het mooiste meisje van M......... gehouden. Als zij door de dorpsstraat ging, waren veler oogen op haar gerigt. De jonge heeren zagen haar met genoegen, doch de jonge dames met weerzin, omdat zij in spijt van hare kostbaarder kleeding en schitterende sieraden niet konden wedijveren met het burgermeisje, dat door hare fraaije houding, schoone gelaatstrekken en schitterende donkere oogen boven haar uitblonk. Leentje behoefde geen opschik of kunst-

middeltjes om haar uiterlijk te verfraaijen, het eenvoudigste kleedje stond haar goed, doch hare ouders offerden, niet te min, alles wat zij missen konden op, om hunne dochter met smaak te kleeden, daar zij trotsch waren op het bezit van zulk een schoon kind, en zij daarbij hun eenige lieveling was. Het meisje wist dat zij schoon was en zij ontving de blijken van vereering, die haar door verscheidene jongelingen gebragt werden, als een verschuldigde schatting aan hare bekoorlijkheden. Hendrik van der Valk was echter de meest begunstigde harer vereerders, en zij behandelde hem met de meeste onderscheiding. Het was evenwel niet omdat zij hem de meeste liefde toedroeg, doch de pastoor had haar gezegd dat zij den hemel zou verdienen, indien zij den jongen ketter tot de Roomsche Kerk konde brengen en Leentje was eene ijverige Katholieke en dweepachtig aan haar geloof gehecht.

Toen Hendrik haar den volgenden dag na het gesprek met zijne ouders bezocht, was hij stiller dan gewoonlijk, en dit bleef bij haar niet onopgemerkt.

"Gij zijt vandaag bijzonder stil, Hendrik," zeide zij, toen zij te zamen achter het huis van hare ouders rondwandelden, "is er wat bijzonders gebeurd dat u treurig maakt, of gevoelt gij u niet wel ?"

"O, neen, ik ben heel gezond," antwoordde hij, "maar, lieve Leentje, ik heb gisteren avond een gesprek met mijne ouders gehad en ik wil het u maar zeggen, het betrof u. Vader en moeder hadden opgemerkt dat ik hier veel kwam, en zij vroegen mij de reden daarvan, en toen heb ik hun gezegd dat ik u lief had en als mijne vrouw begeerde, maar zij waren daar niet mede ingenomen en zeiden mij dat daar niets van komen kon, omdat gij niet tot onze Kerk behoort, en dat is het wat mij zoo verdrietig heeft gemaakt."

"Zoodat gij nu eigenlijk gekomen zijt om mij te vertellen dat gij, als een gehoorzaam kind, van mij afziet ?" vroeg zij, hem met hare groote donkere oogen strak aanziende.

"Van u afzien ?" vroeg hij verschrikt, hare handen in de zijnen drukkende, "lieve Leentje, hoe kunt gij zoo iets denken. Het zou mijn dood wezen als ik mijne liefde voor u moest opgeven, en ik heb dit ook aan mijne ouders gezegd."

"Maar toch, Hendrik, moeten wij aan de vooruitzigten en gevolgen denken voordat wij verder gaan," sprak zij langzaam. "Gij weet wel dat ik u terstond gezegd heb, toen gij

mij uwe liefde hebt verklaard, dat onze godsdienst een hinderpaal zou zijn aan onze vereeniging en dat mijne Kerk mij niet toelaat om met iemand te trouwen, die een ander geloof is toegedaan. Gij hebt dat toen zoo ligt geacht en gezegd dat dit geen bezwaar zou zijn, en nu ziet gij het reeds hoe uwe ouders er over denken, en gij begrijpt wel dat er niets van onze plannen kan komen, indien uwe ouders zich daartegen verzetten."

"Ik hoop dat zij wel tot andere gedachten komen zullen," meende Hendrik, "wanneer zij zien dat ik niemand anders tot mijne vrouw begeer."

"Maar rekent gij dan mijne Kerk voor niets?" vroeg het meisje; "ons huwelijk zou nooit kerkelijk gesloten kunnen worden, als wij niet hetzelfde geloof beleden."

"Mijne kerk is daaromtrent zoo streng niet," zeide hij, "en onze predikant zou dan ons huwelijk wel sluiten, en zoo gij daarop tegen hebt, dan trouwen wij alleen maar voor den burgemeester, dat volgens de wet voldoende is."

Leentje glimlachte. "Gij moogt dit zoo denken," zeide zij, "maar bij ons, geloovige Katholieken, is het huwelijk een van de heiligste Sacramenten, en niet geldig, wanneer dit niet door den priester gesloten is. Ik kan u dit zoo duidelijk niet uitleggen, maar onze heer pastoor zou u dat spoedig doen verstaan, als gij maar eens met hem spreken wilt."

"Ik wil met uwen pastoor liever niets te maken hebben," zeide de jongman. "Die heeren zijn mij te geleerd en te slim en zij zouden mij misschien ompraten."

"Och, onze heer pastoor is zoo vriendelijk en goed," voerde zij aan, "veel minzamer dan die verwaande jonge predikant, die den ouden dominé vervangen heeft. Ik wenschte dat gij maar eens met hem wildet spreken, dan zou hij u wel aantoonen dat onze kerk de ware Christelijke is."

"Gekheid, Leentjelief," lachte hij, "laat ons liever over iets anders praten."

"Gij hebt mij niet lief," zeide het meisje, zich terugtrekkende; "als gij veel van mij hieldt, dan zoudt gij mij dat kleine genoegen wel willen doen."

"Hoor eens, lieve Leentje," sprak de jongman, "ik heb liever met uwen pastoor niets te maken, maar ik zou daarom niet lomp zijn als ik hem ontmoette, ik groet hem altijd vriendelijk; doch om hem te gaan bezoeken, zie, dat is wat al te ver gedreven."

Zij sprak er niet verder over, en sloeg eene wandeling buiten het dorp voor, waarin Hendrik gaarne toestemde. Zij koos een eenzamen landweg, aan beide zijden met hooge boomen beplant, en die dus een prachtige laan vormden, welke de geliefkoosde wandelplaats was van den Roomschen geestelijke en blijkbaar hopende hem daar te zullen ontmoeten. Zij werd dan ook geenszins teleurgesteld in hare verwachting, want naauwelijks hadden zij de helft van den weg afgelegd, of de beide jongelieden zagen den pastoor naderen, die ijverig, al wandelende, in zijn gebedenboek las.

Het was een man van meer dan zestigjarigen leeftijd, vrij gezet en met een eerwaardig voorkomen. Als geestelijke kleeding droeg hij een driekanten hoed en korte zwarte broek met zijden kousen, terwijl een vrij lange digtgeknoopte overjas zijn ligchaam omsloot. Toen hij het jonge paartje naderde, sloot hij zijn boek toe en maakte een kruisteeken met de hand. "Ik wensch u een goeden avond, mijne kinderen," sprak hij goedig, terwijl hij staan bleef, "een heerlijke avond volgt op een schoonen dag en stemt het hart tot dankbaarheid, niet waar?"

"Zeer zeker, heeroom," antwoordde het meisje, "en de heilige moeder Gods voert UEerwaarde juist op onzen weg, terwij wij zoo even over u spraken."

"De gebenedijde zij geprezen!" riep de geestelijke zigtbaar verheugd, "het zal mij een genoegen zijn als ik u van dienst kan wezen."

"UEerwaarde weet het," hernam Leentje, "dat wij reeds eenigen tijd met elkander omgaan en niets liever zouden wenschen dan met ter tijd een paar te worden, maar ongelukkig komt onze godsdienst als een hinderpaal hiertusschen en verhindert onze plannen, tenzij dit verschil kon uit den weg geruimd worden."

"Zeer zeker," sprak de pastoor. "Gij weet het, mijne dochter, als eene geloovige Katholieke, dat onze heilige kerk geen huwelijk met andersdenkenden toelaat. Het verschil is echter zoo groot niet en betreft meer de vormen dan de leer. Wij aanbidden immers denzelfden God, wij gelooven in denzelfden Heiland, wij hopen op denzelfden hemel en indien wij die uiterlijke vormen overstappen, zijn wij allen Christenen."

"Maar welk bezwaar bestaat er dan tegen onze vereeniging, mijnheer?" vroeg de boerenzoon. "Kunnen wij dan niet met elkander trouwen, al behooren wij niet tot dezelfde kerk?"

"Dit kan niet, mijn jonge vriend, omdat mijne kerk alleen de heilige Apostolische kerk is," zeide de geestelijke ernstig. "Zij is de ware kerk van Christus, die door den Heer en Zijne heilige Apostelen is gesticht, en gij weet wel, of behoort het te weten, dat uwe kerk zich van de ware moederkerk heeft afgescheiden, en dus op een dwaalspoor is geraakt. Het huwelijk nu, is een heilig sacrament en mag niet anders voltrokken worden dan tusschen kinderen des geloofs, en wanneer ik eigenlijk stipt wilde handelen volgens mijne kerkelijke voorschriften, dan zou ik den omgang van Leentje met u moeten verbieden."

"Ik ben blij, mijnheer, dat mijne kerk zoo streng niet is," merkte de jonge man op; "ik geloof niet dat onze predikant er zooveel bezwaar in zal zien om ons te trouwen, al behooren wij niet beiden tot mijne kerk."

"Maar, mijn jonge vriend, zoudt gij dan denken dat mijn biechtkind hare zaligheid er aan zoude opofferen om u hare hand te geven?" vroeg de pastoor.

"Gij zeidet zelf daar even dat het verschil zoo groot niet was," beweerde Hendrik, "en nu is het weder onoverkomelijk. Ik kan het niet begrijpen."

"Hoor eens, mijn vriend," hernam pastoor Dadelbeek, "het is hier de tijd en de plaats niet om over geloofspunten te spreken. Dergelijke zaken laten zich niet op den openbaren weg behandelen, maar gaarne ben ik bereid om u daaromtrent opheldering te geven. Ik wil ulieder vereeniging niet in den weg staan en integendeel mijn lief biechtkind helpen zooveel in mijn vermogen is. Indien gij daarom beiden eens een avondje bij mij wilt doorbrengen, dan kunnen wij op ons gemak die punten bespreken, en ik stel daartoe mijn huis voor u open."

"Dat is juist wat ik zoo gaarne wenschte, heeroom," zeide het meisje; "wat dunkt u, Hendrik, als heer pastoor zoo vriendelijk wil zijn om ons bij zich te zien, dan zult gij daarvan zeker gaarne gebruik maken?"

De jongeling stond verlegen. Hij had liever die uitnoodiging afgeslagen, daar hij wel begreep dat hij tegen den sluwen pater niet was opgewassen, maar wat kon hij doen? Hij stribbelde eerst tegen, doch dit hielp hem niets, want het meisje verklaarde dat hij haar niet lief had als hij haar hierin geen genoegen wilde doen, en het gevolg was, dat de afspraak werd gemaakt dat beide jongelieden zich den volgenden avond bij den geestelijke zouden bevinden.

Het huis van den pastoor was, even als de Roomsche kerk, nieuw gebouwd en ruim en gemakkelijk ingerigt. Hij ontving de beide jongelieden in zijne studeerkamer, waar hij in een hoogen armstoel gezeten was. Aan den wand prijkten eenige portretten van pausen en kerkvaders en daar tusschen hing een sierlijk bewerkt kruisbeeld, waaronder een klein huisaltaar was geplaatst, met zilveren kandelaars, van groote waskaarsen voorzien, versierd. De geestelijke stond, bij hun binnentreden, vriendelijk op, en bood hun elk eenen stoel aan.

"Wel zoo, mijne kinderen, goed dat gij komt," zeide hij minzaam. "Wij kunnen hier op ons gemak praten. Mijn vriend Van der Valk wilde weten waarom onze heilige kerk de ware zaligmakende is, en het zal mij genoegen doen hem dit te bewijzen. De Christelijke Kerk is door onzen Heere Jezus gesticht, die de heilige apostelen tot eerste kerkvaders aanstelde en de heilige Petrus is de eerste Paus geweest."

"Maar, mijnheer de pastoor, daarvan staat er niets in den Bijbel," voerde Hendrik aan.

"Niet, mijn jonge vriend?" vroeg de geestelijke half lagchend, "waarlijk ik dacht dat gij beter met uwen Bijbel bekend waart. Lees dan eens in het 16de kapittel van het Evangelie van den heiligen Mattheus de 18de en 19de verzen, daar zult gij wel duidelijk vinden dat de Heere Jezus den heiligen Petrus tot hoofd van de kerk heeft aangesteld en hem de sleutels van het koningrijk der hemelen gegeven heeft."

"Maar toch niet als Paus van Rome," beweerde de jongeling.

"Het woord Paus beteekent vader," zeide de pastoor, "vader der kerk of vader der geloovigen, en de heilige Petrus, op wien de gemeente gebouwd werd, was dus de vader of stichter, de Paus. Hij woonde toen nog niet in Rome, maar later is die stad de zetel der kerk geworden, en de opvolgers van den Heiligen Petrus noemen zich dus Pausen van Rome."

"Maar mijn Gereformeerde Kerk heeft niets met dien Paus te maken," beweerde de jonge Van der Valk. "Wij beweren dat hij net zoo goed een arm zondaar is als een ander mensch, en dat niemand de magt heeft om de zonden te vergeven dan God alleen."

"Alweer een bewijs dat gij uwen Bijbel niet kent,"

sprak de pastoor. "Lees maar eens aandachtig het 23ste vers van het 20ste kapittel van het Evangelie van den heiligen Johannes, en daar zult gij vinden dat onze Heere Jezus wel degelijk de magt om zonden te vergeven aan zijne discipelen gegeven heeft."

Hendrik stond verlegen en dacht er over na wat hij zeggen zou. "Ja, maar dat waren de apostelen," bragt hij eindelijk uit.

"Het waren de discipelen van den Heiland," hernam de geestelijke, "aan wien de Heer met den Heiligen Geest die magt gegeven had. Welnu, de Heilige Geest geeft de Heer ook nog aan alle ware dienaren der kerk, en daardoor heeft ieder priester, als gezalfde des Heeren, de magt om de zonden te vergeven."

"Doch mijne predikanten zijn eveneens gezalfden des Heeren," zeide Hendrik, "en waarom hebben zij die magt dan niet?"

"Uwe predikanten," sprak de priester, het hoofd schuddend, "zijn nooit op eenige manier gezalfd, en matigen zich alleen maar wat gezag aan. Uwe gansche kerk is afgevallen van de eenige ware, heilige, Apostolische, en is niet de kerk van Christus, maar de kerk van den vorst der duisternis."

"Mijne kerk is gegrond op het Evangelie en zoo oud als de Evangeliën," beweerde de jongeling.

De pastoor lachte. "Arme jonge vriend, men heeft u sprookjes wijsgemaakt," zeide hij. "Uwe ketterleer is niet ouder dan de laatste helft van de zestiende eeuw, toen een oproerige monnik, Maarten Luther, zich van de ware kerk had afgescheiden en eene kerk op zijn eigen hand had opgerigt. Die kerk van Luther was evenwel nog al te Christelijk, en nu scheidde men zich nog eens af, en van dat afscheidsel is uwe kerk te voorschijn gekomen."

"De predikant heeft mij geleerd dat de hervormers zich van de Roomsche Kerk afgescheiden hadden, omdat die kerk op een dwaalspoor was geraakt," zeide de jongeling. "De Roomsche Kerk aanbidt beelden van hout en steen en overtreedt zoo het tweede van Gods geboden."

"Hoe dwaas om de menschen zoo iets wijs te maken," sprak de pastoor. "Neen, vriendje, dat is niets dan laster en leugen. Wij hebben beelden en schilderijen in onze kerken om die heilige bedehuizen op te sieren, maar er is niemand die die beelden aanbidt. Het zijn alleen maar

voorstellingen van die heilige personen, even als uw overleden predikant in zijne studeerkamer twee beelden had van Luther en Calvijn, die gij misschien dikwijls gezien hebt, maar die hij daarom niet aanbad."

"Maar in het kerkboekje van Leentje heb ik toch wel eens gelezen: 'Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons! Heilige Jacobus, of Petrus, of Johannes, bid voor ons?' " voerde Hendrik aan. "Is dit dan niet bidden aan de heiligen?"

"Zeer zeker," antwoordde de ander, "en waarom zouden wij dat niet mogen uitroepen? Wij bidden die heiligen niet aan, maar wij vragen alleen om hunne voorspraak."

"Ik denk dat wij die voorspraak niet noodig hebben," antwoordde de jongeling; "wij mogen immers vrij tot den Heere Jezus Christus komen, want de Heer heeft zelf gezegd: Komt allen tot mij." Leentje gaf teekenen van ongeduld. "Hendrik, gij maakt het heer pastoor lastig, door al uwe tegenwerpingen, gij moet bedenken tegen wien gij spreekt," merkte zij op.

"O neen," zeide de priester vriendelijk, "Hendrik mag zooveel tegenspreken als hij wil. Maar, vriendje, als gij eens wat aan den Koning te vragen hadt, iets wat nog al van belang was, zoudt gij dan niet denken dat het veel zou helpen om het te krijgen als een paar van de Ministers op uwe hand waren, en als gij van hunne tusschenkomst zeker waart?"

"Ja, mijnheer, dat zou ik wel gelooven," antwoordde de jonge boer. "Welnu zoo is het ook met ons bidden," hernam de sluwe pastoor: "Wij mogen wel dadelijk tot God gaan, maar wij zijn verzekerd dat het toch veel helpt als wij de heiligen op onze hand hebben en daarom verzoeken wij hunne voorbede en zeggen ootmoedig "O, heilige bid voor mij. Wij bidden dus niet de heiligen aan, maar wij vragen alleen hunne voorspraak."

"En is het dan geene dwaalleer in uwe kerk om aan de biecht, het laatste oliesel en al die ceremoniën te gelooven?" vroeg de jongeling.

Het meisje stampte ongeduldig met den voet en stootte hem aan, terwijl zij op scherpen toon zeide:—"Schaamt gij u niet, Hendrik, om zoo tegen heeroom te spreken!"

Doch de pastoor scheen in het minst niet verstoord. "Laat hem gerust begaan," sprak hij goedig, "ik zal hem spoedig van zijne dwaling overtuigen. Arm vriendje

wat zijt gij nog onbekend met dien Bijbel daar gij, Protestanten, altijd zoo mede schermt. Hier hebt gij dat heilige boek. Sla nu eens op den Zendbrief van den heiligen Jacobus en lees eens in het 5de kapittel het 16de vers, en gij vindt daar: belijdt elkander de misdaden. Is dat niet duidelijk de instelling der heilige biecht? En neemt nu eens uit datzelfde kapittel het 14de vers, dan leest gij daar: is iemand krank onder u: dat hij tot zich roepe de ouderlingen, of zoo als er eigenlijk in den grondtekst staat: de bisschoppen der gemeente, en dat zij over hem bidden, hem zalvende met olie in den naam des Heeren, zie dat is de instelling van het oliesel, dat door de ketterleeraars verworpen wordt."

De jongeling zag verlegen voor zich, en hij stotterde:— "Ik heb dat nooit zoo begrepen, ik wist niet."......

"O, ik neem u dat niet kwalijk," hervatte de pastoor met een zegevierenden lach. "Gij wordt dom gehouden door uwe leeraren en niet voldoende ingelicht, maar geloof mij, goede vriend, er is zooveel in dien Bijbel dat door uwe predikanten verkeerd wordt uitgelegd. Onze heilige kerk heeft vele ceremoniën, die zij niet begrijpen of niet willen begrijpen, maar daarom steunt ons geloof toch op Gods Woord, zooals ik u in alles bewijzen kan."

"Maar, mijnheer de pastoor, onze godsdienst is toch zoo eenvoudig en waar," waagde Hendrik tegen te werpen. "Wij houden ons aan het zuivere Evangelie, dat ons verkondigd wordt, zoo eenvoudig dat de ongeleerdste mensch het begrijpen kan."

"Maar hebt gij ooit eene predikatie in onze kerk bijgewoond?" vroeg de geestelijke.

"Neen, ik ben nooit in de Roomsche Kerk geweest," zeide de jongeling, "en ik dacht dat daar ook niet gepreekt werd."

De pastoor lachte. "Welnu, mijn vriend, onderzoek dan de zaak," sprak hij; "ga met Leentje eens mede, en zij zal u dan wel onderrigten als gij enkele dingen niet begrijpt."

"Mijne ouders zouden het nooit toestaan dat ik naar de Roomsche Kerk ging," wierp de jongman tegen.

"Uwe ouders behoeven dit juist niet te weten," meende de pastoor, en het meisje keek hem verwijtend aan en voegde er bij: "Hoor eens, Hendrik, als gij uwe ouders liever hebt dan mij, laat mij dan loopen."

De jongeling wierp een blik op het schoone meisje, dat hij lief had en kon zich van haar niet losrukken. " Nu, Leentje lief," zeide hij " gij weet wel dat ik u boven alles liefheb, en om u dit te bewijzen, wil ik uwen zin wel doen, maar ik durf haast niet."

" Onderzoekt alle dingen en behoudt het goede, staat er in den Bijbel," beweerde de geestelijke. " Uwe predikanten leeren u alleen alle anders denkenden te veroordeelen zonder de zaken te onderzoeken. Zij schimpen op onzen heiligen vader en zijn allen zelf kleine pausen, die uit de hoogte op hunne leeken nederzien. Wij, priesters van de ware kerk zijn zoo aanmatigend niet, en gaan vertrouwelijk met onze kudde om. Komt, jongelieden, wij hebben nu zooveel gepraat, dat wij wel een glas wijn mogen nemen om ons eens te verkwikken. Uw predikant drinkt liever zijn wijn alleen, maar ik deel gaarne van den mijnen mede," en de sluwe pastoor vulde de glazen, die van te voren waren gereed gezet, met goeden wijn, en bood ze het minnende paartje aan. Zij spraken nog over onverschillige zaken, en bragten een aangenaam uurtje bij den goedhartigen priester door, en toen zij scheidden was Hendrik geheel met den vriendelijken pastoor ingenomen en de afspraak gemaakt dat hij eens eene godsdienstoefening in de Katholieke Kerk zoude bijwonen. De pastoor geleidde hen minzaam tot op den stoep zijner woning en toen hij in zijn studeervertrek terugkeerde, wreef hij zich vergenoegd in de handen, omdat zijn plan scheen te zullen gelukken.

Wanneer men eenmaal de eerste schrede op den verkeerden weg gezet heeft, dan wordt die stap ligtelijk door meerdere gevolgd en zoo ging het ook met Hendrik van der Valk. Hij was in de Roomsche Kerk geweest, in dat gebouw, hetwelk hij vroeger altijd met wantrouwen had aangezien en zorgvuldig vermeden had. Het prachtige bedehuis was hem echter inwendig niet tegengevallen, en had diepen indruk op hem gemaakt. Hoe geheel anders zag het er daar binnen uit, dan in de onderwetsche eenvoudige kerk waartoe hij behoorde. Dat hoog altaar schitterend van goud en zilver, door lange waskaarsen op hooge kandelabres verlicht, en waarachter zich eene levensgroote voorstelling van den gekruisigden Heiland verhief, welke

schildering het indrukwekkend werk was van een beroemd kunstenaar. De fraaije marmeren beelden van de apostelen Petrus en Paulus, die terzijde van dat altaar stonden, en door de hooge gekleurde vensterglazen zacht beschenen werden. De sierlijk gebeeldhouwde predikstoel, op welks klankbord een kruis prijkte en de fraaije kleeding van de geestelijken, den pastoor en den kapelaan, benevens de kleine misdienaren in hunne witte koorhemden, dit alles trof den jongeling door de vreemde pracht. Hij begreep niets van de altaardienst, van het bedienen der mis en het Latijnsche geprevel, en begreep niet waarom de menigte nu eens knielde, dan weder zich kruiste of op de borst sloeg, maar toen de pastoor na deze ceremoniën den kansel beklom en zijne predikatie aanving, toen luisterde hij met ingespannen aandacht. De priester sprak over de gelijkenis van den verloren zoon, een algemeen bekend onderwerp, dat hij zeer eenvoudig behandelde. Het was geene geleerde predikatie, doch veeleer een onderhoudend verhaal, waaraan hij eene geschikte toepassing gaf, en waarbij hij niet naliet op het gevoel zijner hoorders te werken; en door den gemoedelijken toon waarin hij sprak, kon het niet anders of hij moest ook op Hendriks gemoed een merkbaren indruk maken. Hij had niet gedacht dat er in eene Roomsche Kerk gepreekt en dan nog wel zoo goed gepreekt werd. Bij den ouden predikant was hij vroeger dikwijls in slaap gevallen, omdat de man zoo lang van stof was, en bij den tegenwoordigen begreep hij er zoo weinig van, omdat hij zoo geleerd was en zulke verhevene woorden gebruikte; maar de predikatie van den pastoor was kort en eenvoudig en toch krachtig en treffend. Hij kon niet anders zeggen dan dat het hem goed bevallen was en hij hem nog wel eens wilde hooren, en zoo kwam het dat hij in het vervolg wel meer met Leentje medeging en zich langzamerhand ook aan die uiterlijke plegtigheden leerde gewennen.

Inmiddels waren de zaken van Petrus van der Valk niet vooruitgegaan. Door de besmettelijke longziekte had hij eenige van zijne beste melkkoeijen verloren, en een paar zijner beste wagenpaarden waren aan den kwaden droes bezweken, zijn oogst was door misgewas grootendeels mislukt, en de arme werkzame man zag zich door dit een en ander in droevige zorgen geplaatst. Voor het eerst was hij niet in staat om op den bepaalden tijd zijne verschuldigde

huur te betalen, en de pachter van Uitwijk zag met angst dien dag te gemoet. Hij nam zijn toevlugt tot den predikant en vroeg dezen om raad en hulp, doch de leeraar ontving hem vrij koel, en uit de hoogte, en vertelde hem dat hij gedacht had dat Van der Valk een welgesteld man was, omdat hij altijd mildelijk voor kerkelijke doeleinden had bijgedragen en nooit had geklaagd. Aan geld kon hij hem niet helpen, daar hij zelf van zijn salaris moest leven en dat hij geen bemiddeld persoon was, en hij ook moeijelijk met anderen over de zaak kon spreken. Met een bezwaard hart begaf Van der Valk zich naar den pastoor en ontving bij dezen een beter onthaal. De Roomsche geestelijke zeide dat hij den boer als een eerlijk man kende en dat zijne ongelukken hem leed deden. Hij was bereid om geduld te hebben met de betaling der huur, en hij bood daarenboven aan om tegen een schuldbewijs hem eenige honderden guldens te leenen om nieuw vee en paarden te koopen, opdat hij zijn bedrijf kon voortzetten. De boer was getroffen en nam het aanbod gaarne dankbaar aan. Hij was geholpen en het kon niet anders of hij was bijzonder ingenomen met den vriendelijken priester, die hem zoo edelmoedig te gemoet kwam. Het bleef echter geen geheim voor de ouders van Hendrik dat deze zich voortdurend in het huis van den schoenmaker bevond, en dikwijls met Leentje naar de Roomsche Kerk ging. Zij hadden hun zoon reeds meer dan eens daarover onderhouden, doch dit hielp niet veel, en eindelijk besloten zij den predikant in den arm te nemen, opdat deze, als hoofd der gemeente, den jongeling het verkeerde van zijn gedrag onder het oog zou kunnen brengen.

De weleerwaarde heer Pitman was nog niet lang in zijne herderlijke betrekking geweest, en bezat nog weinig menschenkennis en ondervinding, doch echter eene goede hoeveelheid geestelijken hoogmoed en verwaandheid. Hij verwachtte niet anders dan dat zijne woorden als onfeilbare uitspraken door allen zouden aangenomen worden, daar hij een gestudeerd persoon en predikant was, en het smartte hem altijd dat de doctor, die ongelukkig genoeg, lid van den kerkeraad was, ook een wetenschappelijk geleerd man was en hem zeer dikwijls tegen durfde spreken. Toen de ouders van Hendrik met hun verzoek tot hem kwamen, beloofde hij spoedig een einde te zullen maken aan de verkeerde handelingen van hunnen zoon, en hij liet door den koster den jongen Van der Valk gelasten om op de eerstko-

mende kerkeraadsvergadering te verschijnen, daar men hem over eene gewigtige zaak wilde spreken.

De onderlingen en diakenen waren in alle deftigheid aan de tafel in de consistorie gezeten en de jonge predikant troonde in een armstoel aan het hoofdeinde, toen de schuldige voor de regters verscheen. "Hendrik van der Valk," zeide de leeraar, terwijl hij beproefde zoo donker mogelijk te kijken, "wij hebben, tot ons leedwezen, gehoord dat gij reeds verscheidene malen, in plaats van onze godsdienstoefeningen te bezoeken, naar de Roomsche Kerk zijt gegaan, en daar gij, door mijnen voorganger, tot lidmaat der gemeente zijt aangenomen, achten wij het onzen pligt om u, volgens de kerkelijke reglementen, daarover te onderhouden en te bestraffen. Wat hebt gij daartegen in te brengen?"

"Niets, dominé," antwoordde de aangesprokene. "Het is waar dat ik in de Katholieke Kerk geweest ben, maar ik ben daarom niet van mijn geloof afgeweken. Ik deed het maar om te onderzoeken welk geloof het ware is."

"Een zoodanig onderzoek komt niet te pas, mannetje," zeide de predikant op strengen toon. "Als lidmaat onzer kerk hebt gij beloofd aan de leer, door u beleden, getrouw te blijven en gij hebt dus in andere kerken niets te maken. Gij weet uit onzen Heidelbergschen Catechismus dat de Paapsche mis eene vervloekte afgoderij is, en gij begrijpt dus zeer goed dat gij er groote zonde aan doet, zoo iets bij te wonen."

"Ja, groote zonde," beweerde de ouderling Duinker, "'t is krek als mijnheer zegt."

"Maar er staat toch geschreven: onderzoekt alle dingen en behoudt het goede," merkte Hendrik aan.

"Dat onderzoek behoort aan de kerk overgelaten te worden," hernam de predikant, "gij zijt veel te jong en te onervaren om geloofspunten te onderzoeken."

"Ja, veel te jong en te onervaren, 't is krek als mijnheer zegt," bevestigde ouderling Duinker.

"Maar, dominé, in de Roomsche kerk wordt toch dezelfde God en dezelfde Heiland aangebeden en in hetzelfde Evangelie geloofd," merkte de jongeling op; "en de Roomsche kerk is de oudste, de oorspronkelijke kerk van onzen Heere Jezus."

"Daar hebben wij het, broeders," zeide de leeraar de ouderlingen en diakenen aanziende. "Gij kunt duidelijk

bemerken dat de pastoor reeds aan het werk is geweest en den jongeling op den dwaalweg heeft gebragt."

"Ja, op den dwaalweg gebragt," verzekerde Duinker, "'t is krek als mijnheer zegt."

"Hendrik van der Valk, de Roomsche kerk is geheel van de leer van den Heiland en Zijne Apostelen afgeweken," sprak dominé Pitman, "en verdient den naam niet meer van eene Christelijke kerk, omdat zij afgoderij pleegt in het misoffer en beeldendienst uitoefent."

"Ja, afgoderij en beeldendienst, 't is krek als mijnheer zegt," herhaalde Duinker.

"Het is niet noodig om dit te herhalen," zeide de leeraar zich tot den ouderling rigtende, en toen vervolgde hij tot Hendrik, "gij weet zeer wel, of ten minste gij behoort het te weten, dat de eerste hervormers zich van de kerk van Rome hebben afgescheiden, omdat die kerk den verkeerden weg was opgegaan. Onze Gereformeerde kerk grondt zich op de zuivere leer van het Evangelie, en wij zijn er van verzekerd dat wij geene tusschenkomst van de zoogenaamde heiligen noodig hebben en vrij tot den Heere Jezus Christus kunnen gaan, die zelf gezegd heeft: mijne genade is u genoeg."

De ouderling Duinker was juist bezig om de laatste woorden van den predikant te herhalen, toen de doctor tusschenbeiden trad en Hendrik toesprak.

"Hoor eens Van der Valk," zeide hij, "ik beschouw u en uwe goede ouders als te verstandig om de duisternis te verkiezen boven het licht. Ik ben een man van ondervinding en ik begrijp zeer goed dat de mooije oogen van een meisje en de sluwe praatjes van een schijnbaar vriendelijken pater een jongmensch ligt op een dwaalspoor kunnen brengen, maar ik moet u ernstig waarschuwen tegen die verleiding. De Roomsche kerk heeft veel wat het oog bekoort, maar het hart onbevredigd laat. Anderen, die sterker waren dan gij, zijn in die strikken verward geraakt en hebben het zich te laat beklaagd. Keer daarom terug eer het te laat is en laat u raden door den leeraar en de opzieners der kerk waartoe gij behoort."

"Het is hierom dat wij u voor ons ontboden hebben," vulde de predikant aan. "Wij vorderen van u dat gij ons belooft allen omgang met dat Roomsche meisje af te breken."

"Ja, allen omgang met dat Roomsche meisje af te breken, krek als mijnheer zegt," baauwde ouderling Duinker na.

Hendrik keek hem met verwondering aan. "Gijlieden hebt geen meerdere magt over mij dan vader en moeder," antwoordde hij vrijmoedig, "en in deze zaken hebt gij niets te zeggen."

"Mannetje, gij vergeet tot wien gij spreekt," voerde de leeraar hem toe. "Gij staat hier voor den kerkeraad der gemeente, en behoort u te onderwerpen aan de kerkelijke tucht."

"Als ik iets onbehoorlijks gedaan had, zou ik mij gaarne onderwerpen, maar ik begrijp niet dat er zooveel kwaad in steekt om een paar malen eene preek van den pastoor te hooren," zeide de jonkman, "ik ben immers niet van mijn geloof afgeweken?"

"Hendrik van der Valk," hernam dominé Pitman met deftigheid, "wij raden u ten beste, wij waarschuwen u voor de treurige gevolgen die uwe afdwaling hebben kan. De Heere heeft u doen geboren worden in het licht des Evangelies. Gij hebt dien Heer trouw beloofd toen gij lidmaat werdt van Zijne kerk, zie daarom toe dat gij u niet laat aftrekken van den weg, die ten eeuwigen leven leidt en dat gij uwe zielsrust niet aan eene dwaze liefde opoffert."

"Dominé, ik verzeker u dat het nog nooit in mij is opgekomen om tot de Roomsche kerk over te gaan," verzekerde Hendrik. "Ik zie niet in waarom ik niet met Leentje zou kunnen trouwen, als ieder in zijn geloof blijft; en het zou mij onmogelijk zijn om de Roomschen te haten, die altijd goed en hulpvaardig voor mij en mijne ouders geweest zijn."

"Welnu, mannetje, de kerkeraad vordert van u, dat gij getrouw zult blijven aan de leer, die gij hebt beleden," sprak de predikant met nadruk, "en vertrouwt op uw gezond verstand. Wij zullen er op letten of gij in het vervolg getrouw ter kerke komt."

"Ja, getrouw ter kerke komt," baauwde ouderling Duinker na.

"Heeft een van de broeders nog iets aan Hendrik te zeggen?" vroeg de leeraar.

"Neen, dominé, zoo als u zegt, zeggen wij ook," verklaarde de oudste der leden.

"Dan kunt gij gaan, mannetje," zeide de predikant, "en moge de Heere u sterken en bewaren."

"U sterken en bewaren, krek als mijnheer zegt," voegde Duinker er bij.

Hendrik boog zich zwijgend voor de vergadering en verliet de consistorie.

Ongetwijfeld had de predikant verstandiger gehandeld, indien hij Hendrik bij zich ontboden had en hem onder vier oogen het verkeerde van zijne handelwijze onder het oog had gebragt, en hem met bewijsgronden overtuigd had van de dwalingen der Roomsche kerk. Thans hadden de vermaningen van den kerkeraad niet den minsten indruk op den jongeling gemaakt, en hij stoorde er zich niet aan. Hij was wel zoo dom niet dat hij niet inzag dat de leer der Protestantsche kerk meer met Gods woord overeenkwam dan de kerk van Rome en dat hij niet begreep dat hij zondigde tegen God en tegen zijne ouders door toe te geven aan zijnen dwazen hartstogt, maar de schoone oogen van Leentje en de vriendelijke woorden van den pastoor oefenden een overwegenden invloed op hem uit, en beiden wisten elke aarzeling bij hem te onderdrukken. De slimme geestelijke had zijne maatregelen goed genomen en zag langzamerhand zijne plannen gelukken.

"Hoort eens, mijne kinderen," zeide pastoor Dadelbeek op eenen avond dat de beide jongelieden bij hem waren, "gij weet dat uw geluk mij na aan het harte ligt. Ik zou niets liever zien dan uwe vereeniging, en ik ben daarvoor ijverig werkzaam geweest en kan u nu wat goeds mededeelen. Onze heilige kerk bezit uitgestrekte landbezittingen in de provinciën Noord Brabant en Limburg, en onder anderen heeft het klooster te V.... groote boerderijen. Nu treft het juist dat een der zetboeren van die kloosterheeren gestorven is en er een ander in zijne plaats moet wezen. Ik ben met den prior van die congregatie zeer goed bekend, en heb aanzoek gedaan om die betrekking voor u te krijgen, en dit zal mij gelukken als er slechts een bezwaar is opgeheven, namelijk dat gij getrouwd zijt, en Hendrik eerst tot onze zaligmakende kerk is overgegaan."

"O, heer pastoor," riep het meisje verrukt, "wat zullen wij UWEerwaarde vergelden voor al uwe goedheid! Dat

zou onverwacht de vervulling zijn van onze liefste wenschen."

Hendrik keek echter verlegen voor zich en wist niet wat hij zeggen zou. Eindelijk bragt hij uit :—"Maar, mijnheer de pastoor, gij weet wel dat ik toch liever in mijn eigen geloof blijf, en dat mijne ouders nooit zouden toestaan dat ik tot uwe kerk overging."

"Mijn jonge vriend," hernam de priester, "het is u bekend dat onze heilige kerk niet toelaat dat een huwelijk met ketters kerkelijk gesloten wordt, en bovendien, gij begrijpt zeer wel dat de kloosterheeren van V.... geen Protestant als opzigter van hunne goederen zouden nemen. Wat nu dien overgang betreft, die kan in het geheim geschieden, zonder dat uwe ouders er iets van behoeven te weten, en zij kunnen daarom denken dat gij in uw geloof gebleven zijt en alleen maar beloofd hebt uwe kinderen in onze kerk te zullen opvoeden."

"Ik geloof nooit, mijnheer, dat vader en moeder hunne toestemming zullen geven," zeide Hendrik nadenkend.

"O, daarvoor sta ik u in," antwoordde de pastoor, "en ik neem geheel op mij om die zaak in orde te brengen. Uw vader is in zijne zaken hard achteruit gegaan en is door geldelijke voorschotten geheel in mijne magt, en daar hij niet in de mogelijkheid is om u aan een bestaan te helpen, zal hij stellig toegeven, wanneer ik hem alles duidelijk maak."

Hendrik sprak nog tegen, maar hij werd weldra door Leentjes zachte verwijtingen tot zwijgen gebragt, tot hij ten laatste zijne toestemming gaf, indien zijne ouders in het huwelijk wilden berusten, en pastoor Dadelbeek nam op zich om alles spoedig naar wensch in orde te brengen.

De sluwe geestelijke slaagde hierin naar begeerte, hoewel niet zonder moeite. Petrus van der Valk wilde eerst niets van een huwelijk van zijn zoon met het Roomsche meisje hooren, en hij werd hierin door zijne vrouw getrouw bijgestaan. De pastoor verzekerde evenwel dat ieder in zijn geloof kon blijven, en hij gaf breed op van de voordeelen die aan de betrekking verbonden waren ; en toen de echtelingen nog altijd tegenwerpingen maakten, bezigde heeroom zijne laatste argumenten, en zeide dat hij niemand in het ongeluk wilde brengen, maar dat hij verpligt zoude zijn het geld terug te vorderen dat hij den boer had voorgeschoten, wanneer deze zich zoo hardnekkig tegen hem

verzette. Dit laatste hielp, en hoewel schoorvoetende gaven de ouders toe, mits dat ieder in zijn geloof zou blijven.

Dominé Pitman en zijn kerkeraad kregen spoedig berigt van het voorgenomen huwelijksplan, en beproefden al het mogelijke om de ouders van den jongeling dien stap te ontraden, doch het was te vergeefs. De Roomsche pastoor had bereidwillig geholpen toen de nood dringend was, en hij bood nu de jongelieden het middel aan om goed door de wereld te komen, en hunne eigene kerk had altijd geld gevraagd en nooit iets gegeven, zoodat het geen wonder was dat de ouders moesten bekennen dat de Roomschen toch zoo kwaad niet waren en dat de kerkeraad al te partijdig was. De overgang van Hendrik tot de Katholieke Kerk had zoo in het geheim plaats dat er niemand van de Gereformeerde gemeente iets van te weten kwam, en kort daarna werd het huwelijk in de Roomsche Kerk voltrokken,en de beide ouders van den bruidegom waren daarbij, hoewel schoorvoetende, tegenwoordig. Zij konden echter niet anders zeggen dan dat het zeer stichtelijk was geweest, dat de kerk heel mooi was versierd, en dat de pastoor, die door zijn kapelaan werd bijgestaan, de jonge echtelingen indrukwekkend had toegesproken en niets hatelijks had gezegd; en dadelijk na het huwelijk vertrokken de pas gehuwden, begeleid door de beste wenschen der wederzijdsche ouders naar de plaats hunner bestemming, waar alles tot hunne ontvangst gereed was.

Het klooster van St. Cecilia lag in de nabijheid van V.... in het noorden van de provincie Limburg, eene streek die bijna uitsluitend door Katholieken was bewoond. De kloosterheeren bezaten in den omtrek uitgebreide goederen, die, onder hun toezigt, door boeren werden bestuurd, en ruime inkomsten opleverden, waarvan de paters zich ruimschoots te goed deden binnen de muren van hun klooster. De eerwaarde vaders droegen altijd hunne geestelijke kleeding, bestaande in een lang wijd gewaad van witte wollige stof, waaraan een kap bevestigd was, dien zij over het hoofd konden trekken, en waarbij op den rug en de borst een rood kruis prijkte, terwijl dit opperkleed door een gordel werd te zamen gehouden, waaraan een bidsnoer en een crucifix hing. Zij hadden in hun klooster eene prachtige kapel; doch daarenboven was er in het dorp eene groote kerk, waarin de pastoor van V.... dienst deed, en

waartoe de ingezetenen van de gemeente behoorden.

Hendrik van der Valk bevond zich hier, ver van zijne ouders verwijderd, geheel onder de Katholieken en onder den invloed der priesters van Rome. Het is waar, hij had het er goed, eene flinke hofstede met prachtig vee en uitgestrekte landerijen was aan zijne zorgen toevertrouwd en zijne verdiensten waren meer dan toereikend voor zijn onderhoud, maar meer en meer begon hij in te zien wat hij verloren had. Hij was geen vrij man gebleven en veeleer een slaaf van de trotsche priesters, die zijne landheeren waren. Hij was verpligt om alle diensten in de kerk bij te wonen en zich te voegen naar al die vormdienst der Roomsche kerk. Hij moest met zijne vrouw ter biecht gaan en aan den priester rekenschap geven van zijne handelingen. Hij ondervond het dat van alles wat hij met zijne kerk verloren had, hij niets terugvond in de kerk waartoe hij nu behoorde. Pastoor Dadelbeek had nog altijd toegegeven en hem verteld dat het verschil zoo groot niet was, maar nu zag hij het in, dat de kerk van Rome geene verdraagzaamheid kent en alleen blinde gehoorzaamheid vordert. Daarbij was zijne vrouw geheel veranderd. Zij was niet meer de minnende Leentje, die hem altijd liefhebbend te gemoet kwam, maar nu was zij de vrouw des huizes, aan wie de man zijn bestaan te danken had en die alles aan haren wil onderworpen wenschte te zien. Hendrik was bang voor de strenge paters en eene rilling doorvoer zijne leden wanneer hij tusschen het groen der boomen het witte ordekleed met het roode kruis van een der kloosterheeren zag blinken. Hij had nu en dan zijn troost gezocht in den ouden Bijbel, dien hij had medegenomen; maar als hij in dat heilige boek las, dan leerde hij meer en meer inzien dat hij om aardsche liefde en aardsche grootheid het hemelsche uit het oog verloren had en de duisternis verkozen had boven het licht, en als hij dan soms het waagde om op gemoedelijken toon met Leentje daarover te spreken, dan bestrafte zij hem en zeide dat die Bijbel hem het hoofd op hol bragt en dat de priesters dat onderzoek van dat boek niet wilden toelaten, omdat de vertaling niet echt was en een geloovig Katholiek genoeg had aan de leer zijner kerk en aan zijn gebedenboek; en toen zij zag dat hare woorden niet hielpen, had zij het in de biecht aan den pastoor medegedeeld en deze, die niet zoo toegevend was als de oude geestelijke van

M......, had Hendrik op strengen toon en met hevige bedreigingen gelast om dat boek over te geven. Twist en tweedragt was het gevolg van den dwang, dien de jonge man zich zag opgelegd en zijn huwelijksleven was alles behalve gelukkig. Hij had niemand aan wien hij zijn leed kon klagen, want alle boeren in den omtrek waren ijverige Katholieken en blinde volgelingen van de Roomsche priesterschaar; er bestond in den ganschen omtrek geen Protestantsche gemeente, en zelfs op de hoeken der wegen zag men dikwijls kruisen of heilige beelden, waarvoor de voorbijgangers zich bogen. Daarenboven was hij nog meer ter neder geslagen, toen hij, na verloop van eenigen tijd, een langen brief van zijnen vader ontving, waarin deze hem mededeelde dat het hem bekend geworden was dat zijn zoon tot de Roomsche kerk was overgegaan, en dat die tijding door pastoor Dadelbeek was bevestigd geworden. Met eenvoudige doch treffende woorden verweet de vader aan zijnen zoon die verkeerde handelwijze en het gepleegde bedrog, en meldde hem daarbij dat die noodlottige tijding zijne moeder op het ziekbed geworpen had, daar de goede vrouw het denkbeeld niet kon verdragen dat haar eenig kind zich zooverre had vergeten.

Thans zag hij eerst duidelijk in, waartoe zijne dwaze liefde hem gevoerd had, en hoe hij zich door schoone beloften had laten medeslepen. Die prachtige kerken met rijke altaren, fraaije schilderijen en kostbare beelden versierd, lieten zijn hart onbevredigd, het Latijnsche geprevel van de priesters en het koorgezang roerde hem niet, en al die uiterlijke vormen, waaraan hij zich moest onderwerpen, waren hem eene ergernis. Als hij het waagde de mis te verzuimen, zich aan de vasten te onttrekken of niet ter biecht te komen, dan werd hij bij den pastoor ontboden en gestreng berispt, en toen hij het waagde eenige tegenwerpingen te maken en uit Gods woord wilde bewijzen dat niemand de zonden vergeven kon dan God alleen, werd hem gelast naar het klooster te komen en voor het kapittel der geestelijken te verschijnen, waar de prior hem onder handen nam en eene zware boetedoening oplegde, terwijl hij daarbij gedreigd werd bij de minste verdere tegenspraak van het kloostergoed te worden weggejaagd. Bijna elken dag hadden er hevige tooneelen tusschen de beide echtelingen plaats en alle huisselijk geluk was verdwenen. Leentje vond overal menschen, die haar beklaagden en troostten,

en zij had steun en hulp bij de geestelijkheid, doch de ongelukkige jonge man zag zich door ieder verlaten en door allen verafschuwd, en meer en meer verzonk hij in een droefgeestig gepeins, waarbij de zwartste plannen hem voor den geest kwamen.

Hij had het niet durven wagen op den brief zijns vaders te antwoorden, want dan zou hij zijne schuld moeten bekend hebben, en dit durfde hij niet. Hij had er over gedacht om persoonlijk de reis naar M.... te maken, en zich, even als de verloren zoon, aan de voeten zijner ouders te werpen, ten einde hun vergiffenis af te smeeken, maar Leentje had zich daartegen verzet, en de geestelijken hadden het hem gestreng verboden en het verlof geweigerd. Eindelijk ontving hij een kort schrijven zijns vaders, waarin deze hem berigtte dat zijne moeder was gestorven. Het bedrog van haren Hendrik en zijn hardnekkig zwijgen had haar ten grave gesleept, en toch was zij nog gestorven met de bede op de lippen voor het geluk van haar kind. De weinige woorden, die Petrus van der Valk er bij gevoegd had, bevatten een ernstig verwijt, en gaven de bittere smart van den ouden boer te kennen. Dit was meer dan Hendrik dragen kon, hij gaf zich aan radelooze smart over, en in stede van troost te vinden bij de vrouw om wier wille hij alles verlaten had, spotte zij nog met zijn verdriet en zijn wanhoop. Den verderen loop van den dag bleef de jonge man zwijgend en in zich zelven gekeerd. Tegen den avond greep hij zijn geweer en ijlde het bosch in dat zich achter het klooster uitstrekte. Hij doolde rond in het digst van het kreupelhout; zijne oogen waren beneveld, zijne gedachten verward, de duisternis heerschte reeds tusschen het bladerenloof, maar veel donkerder dan in de natuur was het in zijn binnenste; de ster der hope was voor hem ondergegaan.

Juist luidde de torenklok van de kloosterkapel voor het avondgebed, toen zich een geweerschot deed hooren in de rigting van het bosch, en toen men onderzoek deed naar den jager, vond men het lijk van den ongelukkigen Hendrik, —een kogel had hem het hart doorboord.

Een enkel woord tot besluit. Het bovenstaand verhaal bevat een van de vele voorvallen, welke er jaarlijks in Nederland plaats hebben, en toont aan hoe er door de priesters van Rome geleerd en gewerkt wordt om hunne kerk uit te

breiden, en ik oordeelde het niet ongepast om het den lezers van ons Hollandsche Tijdschrift, als een waarschuwend voorbeeld, onder oogen te brengen.

In vroegere jaren, en onder het bestuur der Ned. Oost-Indische Compagnie was het land onzer inwoning een Protestantsch land bij uitnemendheid, doch in onze dagen is dit geheel anders geworden. Onze verdraagzame Regering duldt niet alleen zoowel Roomschen als Onroomschen, en in de voornaamste steden zijn ook hier te lande prachtige Katholieke kerken en kloosters verrezen, maar onze tegenwoordige Eerste Minister is zelfs een volgeling der Roomsche kerk, en onder de onderwijzers en onderwijzeressen der jeugd bevinden zich reeds vele Katholieken. Op de door de Regering ondersteunde scholen mag geen onderwijs in de kerkgeschiedenis gegeven worden, ten einde de anders denkenden niet te hinderen, en het is, helaas, eene treurige waarheid, dat er door de leeraren der Ned. Geref. Kerk in Zuid Afrika zeer weinig aan het catechetisch onderwijs wordt gedaan, en zelden of nooit over de geschiedenis der kerk gesproken wordt, waardoor de jeugd onkundig blijft zoowel van de verschilpunten tusschen de Protestantsche en de Roomsche kerkleer als van de vervolgingen, waaraan hunne voorouders blootgesteld geweest zijn om hun geloof en hunne overtuiging te bewaren.

Het is nuttig en noodig dat ons opkomend geslacht gewaarschuwd worde tegen de woelingen en werkingen der Roomsche priesters, die ook hier ijverig werkzaam zijn om hunne kerk uit te breiden, en dit doel inzonderheid zoeken te bereiken door het onderwijs der jeugd. Wij hebben kort geleden de treurige herdenking gevierd van de herroeping van het Edict van Nantes, waardoor de Protestanten uit het schoone Frankrijk verdreven werden en velen van die vlugtelingen zich in Zuid Afrika vestigden. Laat ons, ziende op die vrome vaderen, ons vasthouden aan hun eenvoudig geloof, gegrond op Gods Heilig Woord, met ter zijde stelling van alle verkeerde begrippen en vreemde leerstellingen, welke uit Amerika en elders worden ingevoerd, en blijvende in de reine leer van het Evangelie der genade, dan zal het ons gemakkelijk vallen om aan alle dwalingen het hoofd te bieden en ook de Roomsche proselietenmakerij te keer te gaan.

A. J. Dieperink.

Somerset Oost, Junij, 1886.

De Vervalsching der Levensmiddelen.

Het vraagstuk der volksvoeding is tegenwoordig aan de orde van den dag. Zoowel uit een maatschappelijk als uit een gezondheids oogpunt wordt het ijverig bestudeerd en men tracht, meer en meer tot de kennis te geraken van de grondslagen, waarop eene verstandige volksvoeding moet berusten.

Van de vele onderwerpen, die hierbij ter sprake komen, is dat, hetwelk handelt over de samenstelling en de verschillende vervalschingen onzer levensmiddelen, zeker een der belangrijkste. Is het in het algemeen voor ieder onzer van het grootste gewicht, dat de samenstelling van het voedsel, dat wij genieten, beantwoorde aan de eischen, die men redelijker wijze daaraan stellen mag, zoo geldt dit zonder twijfel voor de min gegoede in nog hoogere mate dan voor ieder ander. Hij, die reeds uit den aard der zaak meer beperkt is in de keuze en de prijs zijner voedingsmiddelen, heeft vooral belang er bij te weten, dat het voedsel, hetwelk hij zich ik zijne omstandigheden kan verschaffen, althans goed en onvervalscht is.

En toch laat dit juist voor de eerste levensbehoeften van de min gegoede: brood en melk, zoo dikwijls veel te wenschen over. Daar hij niet in staat is, omtrent de zuiverheid zijner voedingsmiddelen zelf een oordeel te vellen, zoo is het niet meer dan billijk—en in het belang der openbare gezondheid ook noodzakelijk—dat de overheid hem daarbij behulpzaam zij en bescherming verleene tegenover gewetenlooze bedriegers. Vooral ook uit het oogpunt der volksvoeding is derhalve de vervalsching der levensmiddelen een onderwerp van werkelijk belang.

Het ontbreekt trouwens in den laatsten tijd niet aan geschriften, die dit vraagstuk behandelen en zich beijveren om de vervalschingen van de meest verschillende stoffen aan de kaak te stellen. Zelfs valt het niet te ontkennen, dat die ijver wel eens wat al te ver gaat, dat men dikwijls hoogst overdreven voorstellingen geeft van de vervalschingen, en daardoor niet zelden te kort doet aan den ernst, die het onderwerp vereischt.

Doch aan de andere zijde is het een onlochenbaar feit, dat in sommige landen het misdrijf der vervalsching inderdaad groote en onrustbarende verhoudingen heeft aangenomen. Wij wijzen in dit opzicht op de stad Parijs, die

ook in deze zaak aan de spits van den vooruitgang blijkt te staan. Hoe het daar met het vervalschen der levensmiddelen gesteld is, kan ons een artikel leeren voorkomende in de *Revue des deux mondes* van 15 Juni 1883. Het is getiteld: *Les falsifications et le laboratoire municipal;* de schrijver Denys Cochin, hangt ons een hartverscheurend tafereel op, van een middagmaal, zooals het te Parijs den eter wordt opgedischt en dat, van de soep tot het nagerecht, met de zwartste kleuren wordt afgeschilderd.

Het is waar, dat ook deze schets aan het genoemde euvel mank gaat: zij is overdreven. Doch zij toovert ons in korte trekken zulk een levendig beeld voor oogen van de schrikkelijke beproevingen, waaraan onze maag zich moet onderwerpen, en van den verbazenden vooruitgang, dien de wetenschap der vervalsching reeds heeft gemaakt, dat wij niet kunnen nalaten den lezer het een en ander er uit mede te deelen.

Zoo wordt dan o.a., volgens Cochin, de sago voor de soep vervalscht met aardappelmeel, doch ook—hetgeen minder onschuldig is—bij de bereiding met koper vergiftigd. De augurken, die bij het vleesch worden aangeboden, hebben hare prachtige groene kleur alleen te danken aan het uiterst vergiftige koperacetaat.

De visch is reeds weken oud, maar de saus moet alles met den mantel der liefde bedekken. Doch wat is de saus? Het gebruik van boter tot hare bereiding behoort sedert lang tot het verleden. Mocht evenwel een kok, die niet met zijn tijd is medegegaan, op het ouderwetsche denkbeeld komen om natuurlijke boter (die echter, volgens Cochin, bijna niet meer te bekomen is) te bezigen, dan ontmoet gij daarin, geachte lezer, om het gewigt te vermeerderen en om de kleur te verbeteren, de volgende bestanddeelen: krijt, klei, gips, meel, zwaarspaat, curcuma, enz. Men mag zelfs nog van geluk spreken, als de kleur der boter door curcuma wordt verbeterd, want Cochin deelt ons mede, dat de Parijzenaars door het gebruik van boter ook dikwijls gevaar loopen van vergiftigd te worden door chromaatgeel, een vergiftige verf.

De truffels en champignons vormen weder eene nieuwe bron van kwaad. Daarmede wordt echter niet bedoeld, dat men zou behoeven te vreezen voor vergiftige soorten—die vrees immers zou al te dwaas zijn! Men bespaart zich zelfs de moeite en de kosten van het zoeken en het kweeken dier

planten in de natuur en behoeft zelfs zijne kamer niet te verlaten om zich die delicatessen te verschaffen. Zij worden eenvoudig door den handelaar zelf gerold uit fijngewreven en geverfde aardappelbrij of—nog erger—uit klei.

De salade wordt niet geroerd met azijn, doch met verdund zwavelzuur, zooals uwe tanden zullen weten te verhalen. De groenten en doperwten dient gij, als uw leven u lief is, insgelijks te laten voorbijgaan uit vrees voor vergiftiging, want daarin grijnst u het kopergroen met zijne heldergroene tint uittartend aan. Het is waar, dat tegenwoordig sommige artsen de koperkleurstoffen als onschadelijk beschouwen en zelfs koperverbindingen als voorbehoedmiddel tegen besmettelijke ziekten aanprijzen. De schrijver meent evenwel, dat het toch de voorkeur zou verdienen, indien de leveranciers hun klandisie waarschuwden en de doperwten, die met koper bewerkt zijn, voor de liefhebbers van dat metaal afzonderlijk verkrijgbaar stelden.

Bij het dessert wordt chocolade voorgediend, die onze maag voorziet van meel, rijst, erwten, verschillende oliën, en, voor de kleur, zaagsel, cinnaber, kwikoxyd, menie, krijt, roode of geele oker, enz. Confituren worden uit allerlei stoffen nagemaakt; de heerlijke engelsche "*orange-marmelade*" is een mengelmoes van rapen en knollen. De suikerwaren van het dessert bedriegen de dames en kinderen door ontelbare schadelijke verfstoffen, als: chromaatgeel, menie, vermiljoen, koperzouten, guttegom, arsenikhoudende verfstoffen, enz., enz.

Doch ook de mannelijke leden van het gezelschap dreigt gevaar. De koffie bestaat in den regel uit cichorei; verder uit aardappelmeel, mielies, worteltjes, beetwortels, enz., alles gebrand! In Engeland zou het met dit artikel nog erger gesteld zijn; men gebruikt daar caramel, roodaarde, mahoniehout, paardenlever en andere dergelijke delicatessen meer.

Bij het gebruik van cognac of likeuren, moet men ook weder uiterst voorzigtig zijn. Op zich zelf is de heer Cochin, naar hij ons rondborstig bekent, volstrekt geen vijand van deze spiritualiën, want volgens mededeelingen van een bekend physioloog, dr. Dujardin-Beaumetz, zijn zij onschadelijk, mits zij slechts zuiver zijn; het nadeel dat wij er van ondervinden, is slechts gelegen in de vervalschingen.

Dujardin-Beaumetz heeft zijne proeven omtrent dit onderwerp genomen op levende dieren, en wel op varkens. Dezen

werden onthaald op de verschillende dranken, die men den Parijzenaars onder den schoonklinkenden naam van "likeuren" toedient. De varkens dreven inderdaad in dit opzigt hunne analogie met het menschelijk geslacht zoo ver, dat zij zich glaasjes rhum, cognac, anisette, enz. niet minder goed lieten smaken, dan hunne Parijsche natuurgenooten onder de menschen. De Parijsche varkens—blijkbaar reeds zeer gevorderd op dezen weg der beschaving—zijn met regt dierlijke dronkaards. Zij stierven, evenals de menschen, onder de verschrikkelijke verschijnselen van delirium tremens, terwijl zij, bij gebruik van onvervalschte alcoholische dranken, gezond bleven. Cochin twijfelt dus niet, of wij hebben het onaangename gevoel na het gebruik van spiritualiën alleen te danken aan het zwavelzuur, de foeselolie in cognac en likeuren en aan de de kunstproducten in den wijn.

En alzoo zou hiermede dan de reeks onzer beproevingen zijn geëindigd? Neen, want ook na afloop van den maaltijd gunt de heer Cochin ons niet de rust, die wij zoozeer behoeven, doch zet zijne opsomming van ongeregtigheden voort. Het spreekt van zelf dat na dit feestmaal, bestaande uit onderscheidene verfsoorten, koper- en arsenikzouten, houtzaagsel en pijpaarde, onze maag zich eenigszins "wanordelijk" begint te gevoelen.

Men roept dus de hulp in van den geneesheer en deze schrijft minerale wateren voor, die echter kunstmatig zijn verkregen uit Seine-water, waarin eenige zouten zijn opgelost, terwijl in het water der siphons het vergiftige lood voorkomt. Meer en meer weigert nu de maag hare diensten en zij kan dus slechts langs kunstmatigen weg weer tot werking worden gebragt. Daartoe dient men ons echter vervalschte pepsine toe, benevens peptonpraeparaten, die slechts bestaan uit gelatine, druivensuiker en glycerine en, om het bederf tegen te gaan, vermengd zijn met salicylzuur, dat zeer nadeelig werkt op de maag.

De toestand van het slachtoffer verergert dus meer en meer en men moet nu eigenlijke geneesmiddelen gaan toedienen. De bismuthpraeparaten, die tot herstel van de maag worden voorgeschreven, bevatten echter lood en arsenik, beide uiterst vergiftige stoffen. Eindelijk komen er koortsen uit voort; de patient moet nu genezen worden door chinine, doch daar ook deze vervalscht is, wordt hij eindelijk door de geneesmiddelen zelf langzamerhand ten grave gesleept. Trouwens bij zulk een leven, dat eigenlijk slechts

eene langzame vergiftiging is, moet de dood inderdaad eene ware verademing zijn.

Ziedaar dus de droevige lijdensgeschiedenis van den Parijzenaar, die zich verstout, bij zijn middagmaal de boven vermelde artikelen te nuttigen. Doch voegen wij er dadelijk nogmaals bij, dat de schets, die Cochin geeft, verbazend overdreven is. Het mag waar zijn, dat al de door hem genoemde gevallen wel eens zijn voorgekomen, doch het is gelukkig nog niet zoover gekomen, dat wij alles zouden moeten wantrouwen, wat wij als spijs of drank gebruiken. De aanleiding tot de overdrijving, waaraan zich de schrijver van het bewuste artikel schuldig maakt, is dan ook niet ver te zoeken. Hij heeft al de vermelde—benevens nog vele door ons niet genoemde—vervalschingen bijeengezocht uit een woordenboek der vervalschingen, namelijk dat van Baudrimont. Nu kan het ons echter niet verwonderen, doch is het zelfs zeer natuurlijk, dat men zich in zulke werken juist niet beijvert om de leveranciers van den fraaisten kant te doen beschouwen en dat men er alles in opneemt, wat slechts eenigszins op bedrog gelijkt. Welligt ook heeft Cochin zijne voorstelling opzettelijk eenigszins sterker gekleurd, om zijne landgenooten opmerkzaam te maken op eene nuttige instelling te Parijs: het stedelijk laboratorium in het kantoor van politie, waar men levensmiddelen steeds kan laten onderzoeken, doch die zelfs bij de vergiftigde Parijzenaars nog weinig gekend en geëerd schijnt te zijn.

Hetzij echter de gegeven schets al of niet juist zij, een feit is het toch, dat al de vermelde vervalschingen *kunnen* voorkomen, dat zij alle reeds hier of daar zijn voorgekomen en dat enkele er van werkelijk zeer algemeen worden in praktijk gebragt. Dit feit nu is reeds ernstig genoeg, ook voor ons. Daarom is het noodig, reeds nu tijdige en juiste maatregelen te nemen, ten einde het onkruid met den wortel uit te roeijen, vóór het ook in ons land voortwoekert en zich verspreidt.

Ongelukkigerwijze is men echter van de noodzakelijkheid dezer maatregelen nog geenszins algemeen overtuigd. Men vervalt ook in deze kwestie weder in twee uitersten. Terwijl men aan de eene zijde deze maatschappelijke kwaal hoogst overdreven voorstelt en daardoor aan eene ernstige bestrijding

groot nadeel toebrengt, wordt van de andere zijde deze vijand veel te gering geacht. Want wanneer ook slechts een tiende gedeelte van de vervalschingen, die in de woordenboeken over het onderwerp vermeld worden, inderdaad voorkomt, dan is werkelijk het gevaar voor de gezondheid reeds groot genoeg om maatregelen ter verbetering dringend noodig te achten.

En vooral is dit het geval, wanneer men het er op toelegt, zooals ook in ons land dikwijls voorkomt, om de eerste en noodzakelijkste levensbehoeften voor den behoeftige, of die spijzen en dranken,die de onmisbare voedingsstoffen bevatten voor kinderen, ouden van dagen of zieken—in waarde te doen verminderen door bijvoeging van vreemde stoffen, die weinig of geene voedende bestanddeelen bevatten. Tot deze soort van vervalschingen, die, helaas! juist het minst zeldzaam zijn, behooren die van brood, melk, boter, kaas, bier, wijn, enz.. Zonder dat deze levensmiddelen met bepaald schadelijke stoffen worden vervalscht, voegt men er toch menigmaal dingen aan toe, die hunne voedingswaarde sterk doen verminderen en die dus — al is het dan ook indirect door minder krachtige voeding —zeer nadeelige gevolgen kunnen hebben.

De laatstgenoemde vervalschingen komen zeer algemeen in verschillende landen voor. Volgens de verslagen van het stedelijk laboratorium te Parijs, uitgegeven op last van de prefectuur van politie, vond men daar o. a. onder 3,361 monsters wijn slechts 357 uitstekende en 1,093 tamelijk goede soorten; van de melkmonsters waren slechts ongeveer 30 pct. goed en 70 pct. vervalscht; van de monsters boter en kaas waren ongeveer 50 pct. vervalscht. In een ander maandelijksch rapport van dit laboratorium (November 1883) wordt opgegeven, dat van de 955 onderzochte proefjes wijn slechts 65 geheel voldoende waren; alle andere waren met min of meer schadelijke stoffen vermengd. Het onderzoek der melk te Parijs leverde volgens dit rapport evenzeer treurige uitkomsten op.

In Duitschland geschiedt de vervalsching insgelijks nog op groote schaal; men heeft daar reeds voor eenige jaren strenge maatregelen tegen dit misdrijf genomen. Opgaven van het laboratorium van de polytechnische school en andere proefstations te Karlsruhe leeren, dat o. a. in

1882 van 102 monsters wijn nog 34, van 28 biersoorten 5, van 20 monsters meel 11 en van 109 monsters boter 55 vervalscht waren.

Doch ook in Nederland is herhaaldelijk gebleken, dat vervalschingen van melk, boter, meel, specerijen, enz. volstrekt niet tot de zeldzaamheden behooren. Wat de melk in het bijzonder betreft, heeft de schrijver dezer bladzijden zich daarvan in de plaats zijner inwoning door eigen onderzoek kunnen overtuigen. Van de 40 monsters melk, die voor een paar jaren door hem scheikundig werden onderzocht, waren 14 vervalscht en daaronder eenige, die zelfs tot 30 pct. water bevatten. Uit het verslag, uitgebragt door de inspecteurs voor de keuring van voedingsmiddelen te Amsterdam (Augustus 1884) leeren wij o.a. dat 25 monsters karnemelk alle verdund waren met 9 tot 44 pct. water; de meeste monsters boter bevatten te weinig vet en te veel wei, kaasstof en zout; van 7 monsters boter, door particulieren tot onderzoek aangeboden,was er één vervalscht,en een ander bestond zelfs geheel uit kunstboter; van 3 monsters frambozenlimonade waren twee voor een gedeelte met andere stoffen vermengd, het derde bevatte geen spoor van frambozensap, enz.

Wij zouden op die wijze nog tal van voorbeelden uit andere plaatsen kunnen aanhalen, doch het voorgaande zij voldoende om te bewijzen, dat in Nederland de vervalsching der levensmiddelen, hoewel zij welligt niet op zoo groote schaal plaats heeft als in sommige naburige rijken, toch onze aandacht ten volle verdient, en in de eerste plaats die van de eerste levensbehoeften voor armen en kinderen: meel, brood en melk. Vooral de melkvervalsching kan in hooge mate gevaarlijk zijn. De koemelk vervangt bij de kindervoeding tegenwoordig zoo dikwijls de moedermelk, dat het leven en het welzijn der kinderen door die vervalsching ernstig bedreigd kunnen worden. Verdunning der melk met water moge op zich zelf niet direct schadelijk zijn, men vermindert daardoor toch in elk geval de hoeveelheid voedingsstof voor het kind, vooral daar de koemelk voor het gebruik door kinderen steeds vooraf nog met water verdund moet worden.

Doch niet alleen kinderen, ook volwassen menschen kan bij het gebruik van vervalschte melk gevaar dreigen. Ware het toegevoegde water zuiver, dan zou dit gevaar minder groot zijn en eenigszins kunnen verholpen worden door het

gebruik van grootere hoeveelheden. Het geweten der vervalschers is echter uit den aard der zaak min of meer rekkelijk van aard en deze lieden zijn dus in den regel niet zoo naauwgezet om zich voor de verdunning der melk gedestilleerd water aan te schaffen of zelfs zuiver pompwater daarvoor te bezigen. Het vermengen heeft daarentegen dikwijls plaats met het onzuiverste, onoogelijkste slootwater, waarin allerlei ziektekiemen kunnen voorkomen en waardoor, zooals met zekerheid bewezen is, dan ook reeds menigmaal besmettelijke ziekten zijn overgeplant of uitgebreid.

Nu zou men ongetwijfeld te ver gaan door te beweren, dat dit steeds het gevolg was van opzettelijke vervalsching. Velen brengen, zonder dat zij daarmede bekend zijn, schadelijke waren in den handel, hetzij die in meer of minder bedorven staat verkeeren, hetzij die door hen reeds in minder zuiveren toestand van hunne leveranciers zijn ontvangen. Voor den verbruiker komen beide gevallen echter vrij wel op hetzelfde neer. Hij moet in elk geval de zekerheid hebben, dat men hem voor zijn geld geene waren levert van mindere voedingswaarde, hetzij die vermindering opzettelijk of onwillekeurig is veroorzaakt. Ook voor dit laatste geval is dus toezicht van overheidswege nog te meer een dringend vereischte.

Hoewel nu de feiten duidelijk genoeg spreken, zijn e toch nog velen, die het ernstige van deze maatschappelijke kwaal niet willen toegeven. Zoo verneemt men bijvoorbeeld somtijds de bewering, dat de scheikundigen steeds er op uit zijn vervalschingen te leveren, en dat zij die ook steeds vinden, ook daar, waar zij inderdaad niet aanwezig zijn. Behalve dat men aldus op het scheikundig onderzoek een onverdiende blaam werpt, vergeet men bij dit beweren tevens, dat een scheikundige in den regel eerst dan tot het onderzoek overgaat, als men hem eene verdachte stof aanbiedt, en het alzoo reeds zeer waarschijnlijk is, dat deze vervalscht is, zoodat hij alleen het bewijs voor de vervalsching heeft te leveren.

Hoewel overdrijving ook hier moet worden vermeden, zoo kan toch alleen eene zekere verblinding, vermengd met gemakzucht en onverschilligheid, de gevaren van de vervalsching doen voorbijzien. En niet alleen bij de min gegoede en beschaafde volksklasse is die geringe belangstelling in dit onderwerp te vinden, doch men ziet zelfs de meest ont-

wikkelden steeds voortgaan, zich met groote hardnekkigheid al de vervalschingen te laten welgevallen, die de leveranciers hun gelieven op te disschen.

Wanneer nu iemand, met eigen goedvinden, water wil drinken voor wijn of melk, gips of pijpaarde wil nuttigen in den vorm van meel, zoo is dit natuurlijk eene bijzondere smaak, dien men moet eerbiedigen. Doch het gaat niet aan, de meer verstandigen onder de menschen aan deze grillen op te offeren, en daar er dikwijls algemeene belangen mede gemoeid zijn en er gevaren voor de publieke gezondheid uit kunnen voortvloeijen, zoo is de vraag niet meer een particuliere, doch eene algemeene, en is toezigt van de regering een vereischte en een pligt. Dit kan zich echter niet bepalen tot straffen, die opgelegd worden als de overtreding reeds heeft plaats gehad, doch er moeten ook voorbehoedsmaatregelen genomen worden.

De noodzakelijkheid van strafbepalingen en maatregelen tegen vervalsching dagteekent reeds van eeuwen geleden en werd toen reeds door de overheid duidelijk ingezien. Men meent tegenwoordig veelal, dat de vervalsching der levensmiddelen eerst dagteekent van den nieuweren tijd, dat zij een noodzakelijk gevolg is van de moderne beschaving en een treurig uitvloeisel van den grooten vooruitgang der natuurwetenschap. Bij al het leed, dat de moderne natuurwetenschap reeds over de menschheid zou gebragt hebben, zooals materialisme, atheïsme, enz., zou zij nu ook nog den vervalschers in hunne kwade praktijken te hulp komen. De moderne scheikunde vooral zou door hare vele duivelsche uitvindingen en ontdekkingen een ware plaag voor de maatschappij zijn geworden, en de natuurkunde haar daarbij slechts al te dikwijls ter zijde staan.

Wij moeten echter hun, die meenen door dergelijke voorstellingen de natuurstudie in discrediet te brengen, een zelfbedrog ontnemen, want de vervalsching der levensmiddelen dagteekent geenszins van onzen tijd, doch reeds van eeuwen en eeuwen geleden.

In Engeland bestonden reeds in zeer oude tijden wetten tegen vervalsching. In de 13de eeuw verbood men daar reeds den verkoop van ongezond vleesch, van verdunden of versneden wijn. Onder Frederik III werden in 1475 in Duitschland politieverordeningen noodzakelijk geacht tegen vervalsching van levensmiddelen. In Neurenberg diende zelfs een zekere Conrad Celtis, omstreeks het jaar

1500, een verzoekschrift in bij den senaat der stad, waarin hij strengere straffen eischte tegen de wijnvervalschers, daar de gewone verbeurverklaring en het wegwerpen van het vervalschte vocht in de rivier niet voldoende waren om het misdrijf te beletten. De petitionaris eischte niets minder, dan dat de vervalschers naar den brandstapel zouden verwezen worden, hetgeen zeker een afdoend, doch wel eenigszins radikaal middel zou zijn. De senaat en de keizer willigden dan ook het verzoek niet in; zij vreesden welligt, zooals een berigtgever opmerkt, dat eene consequente toepassing van zulk eene straf eene groote schaarschte van brandhout zou kunnen veroorzaken, en zij bepaalden zich er dus toe de straffen eenigszins te verscherpen.

Overigens schijnen, indien de geschiedenis waarheid spreekt, zulke wreede straffen in dien tijd wel eens te zijn opgelegd. Men verhaalt, dat omstreeks 1469 een zekere Hans Kölbel, wegens het vervalschen van saffraan, veroordeeld werd om, met zijn handlangers en met de vervalschte waar, levend verbrand te worden. Ook werden de vervalschers somtijds veroordeeld om in de gevangenis zelf groote hoeveelheden van de door hen vervalschte waren op te eten; o. a. een bakker te Frankfort, die zijn brood met gemalen steenpoeder had vervalscht en gedwongen werd daarvan zelf zoo veel te gebruiken, dat hij het met den dood moest bekoopen.

In Frankrijk werd, reeds eeuwen geleden, de wijn zoo dikwijls met vlierbessensap kunstmatig gekleurd, dat door sommigen vaten vol van dit vocht in voorraad werden gehouden en o. a. in 1596 een proclamatie werd uitgevaardigd, waarbij tegen de vervalschers straf bedreigd en gelast werd, de bedoelde vaten publiek te verbranden.

Doch zelfs reeds bij de oude Grieken was de wijnvervalsching aan de orde van den dag. Oorspronkelijk vermengde men in Griekenland den wijn, vooral dien, welke zeer rijk aan spiritus was, met water, alleen met het doel om het vocht eenigszins te verdunnen en daardoor beter drinkbaar te maken. Dit geschiedde b.v. met de wijnen van Rhodes en van Cos, die zeer zwaar waren, en het bevel daartoe ging zelfs van de overheid uit, met het doel, de dronkenschap te beteugelen. Ook Solon, de groote wetgever van Griekenland, vaardigde een dergelijk bevel uit.

Het schijnt echter, dat de wijnhandelaars der oudheid

eene overdreven gehoorzaamheid aan deze bevelen betoonden en met al te groote bezorgdheid aan de overheid de behulpzame hand boden, om de dronkenschap tegen te gaan. Althans wij lezen bij Alexis het volgende: "Van alle wetten des wijzen wetgevers Solon werd dit bevel welligt het meest in acht genomen, dank zij de kwade praktijken der handelaars, die hun wijn reeds vooraf met water verdunden."

Maar veelal bepaalde men zich niet eens tot het verdunnen, doch maakte ook vervalschten wijn; en dit kwaad werd te Athene eindelijk zoo sterk, dat de politie zich genoodzaakt zag "inspecteurs der wijnen" aan te stellen. Deze inspectie gaf aan de overheid zelfs zooveel te doen, dat zij een publiek ambt werd; volgens verschillende schrijvers werd te Athene niet alleen veel vervalschte wijn gedronken, maar werd zelfs die vervalsching gepleegd, die men meestal als eene zeer moderne beschouwt: men maakte in Athene wijn *zonder druiven.*

Dit alles bewijst duidelijk, dat het vraagstuk der vervalsching volstrekt niet nieuw is, doch reeds van zeer oude tijden dagteekent. Het gaat dus werkelijk niet aan, deze praktijken toe te schrijven aan den invloed der moderne zeden en te beschouwen als een gevolg van de vele gewichtige ontdekkingen op scheikundig gebied.

Wij erkennen, dat er in de laatste twintig jaren vele nieuwe stoffen zijn ontdekt, die bij de vervalsching der levensmiddelen eene zekere rol kunnen spelen, en dat daarvan ook dikwijls gebruik, of liever misbruik wordt gemaakt. Het is zelfs een feit, dat op vele plaatsen de vervalsching der levensmiddelen stelselmatig wordt bestudeerd, dat men nieuwe vervalschingsplannen in opzettelijk daartoe ingerigte laboratoria tracht uit te denken. Doch er staat tegenover, dat diezelfde vooruitgang op chemisch gebied, waarvan velen den noodlottigen invloed trachten te bewijzen, ons tegenwoordig in staat stelt om bijna elke vervalsching op het spoor te komen, zelfs zoodanige, die men vroeger niet kon aantoonen.

Daarbij komt de omstandigheid, dat verreweg de meeste vervalschingen niet op toepassingen der moderne scheikunde berusten. Er is werkelijk al zeer weinig scheikundige kennis toe noodig, om melk met water, brood of meel met gips te vermengen, om wijn te verdunnen of om aardappelmeel te verkoopen in plaats van tarwemeel! De grondstoffen

voor de meeste vervalschingen zijn geene produkten van den nieuweren tijd, doch behooren tot de meest alledaagsche en algemeen bekende stoffen. En toch zijn juist deze vervalschingen het gevaarlijkst, daar zij, als niet *direct* schadelijk voor de gezondheid, niet zoo spoedig worden opgemerkt, maar toch *op den duur* den nadeeligsten invloed uitoefenen, daar zij de voedingswaarde van onze eerste en voornaamste levensmiddelen aanzienlijk doen verminderen.

Wij komen nu tot eene uiterst belangrijke vraag, die drieledig is, namelijk deze: Welke middelen zijn, in het bijzonder dienstbaar om de vervalsching der levensmiddelen te keer te gaan?

Te Amsterdam worden tegenwoordig de namen van hen, die vervalschte of onzuivere eet- of drinkwaren in den handel brengen, geregeld in de dagbladen publiek gemaakt en daarbij gevoegd, of de delinquent zich voor het eerst, dan wel bij herhaling, aan de overtreding heeft schuldig gemaakt. Er zijn echter ook gevallen, waarin de verkoopers zich onwetend schuldig maken aan den verkoop van waren, die zij zelf in vervalschten toestand van hunne leveranciers ontvingen. In zoodanig geval is dikwijls eene waarschuwing voldoende om het kwaad te voorkomen. Den schrijver van dit opstel is het althans menigmaal voorgekomen, dat verkoopers, die op het schadelijke van hunne koopwaar werden gewezen, onmiddellijk bereid waren den verkoop daarvan te staken en de vervalschte stoffen aan hunne leveranciers terug te zenden.

En toch mogen wij ook van het publiceeren van de namen der vervalschers aan den anderen kant weer niet te veel heil verwachten; het middel moge soms nuttig werken, een universeel en onfeilbaar geneesmiddel is het niet. De medehulp van de verkoopers tot bestrijding der kwaal is een te zeldzaam verschijnsel, dan dat men daarop gegronde verwachting tot verbetering zou kunnen bouwen; vindt men enkele malen bij de verkoopers een welwillend gehoor, er zijn daarentegen in dit opzigt ook vele verstokte zondaars, die, gesteund door de onwetendheid en de onverschilligheid van het publiek, met het meeste succes en met eene volharding, eener betere zaak waardig, hun schandelijk bedrijf ongestoord voortzetten. Ja, zelfs het publiceeren der namen, hoe nuttig ook op zichzelf, is een geneesmiddel, dat langzamerhand zijne kracht verliest. Men ziet immers

op de maandelijks te Amsterdam gepubliceerde lijsten van overtreders telkens weer dezelfde namen terugkeeren, zoodat velen blijkbaar door de publicatie niet in het minst worden afgeschrikt. Bovendien komt het publiek menigmaal dezen hardnekkigen vervalschers met de meeste welwillendheid te hulp en gaat het steeds voort de vervalschte levensmiddelen te koopen, in weerwil van bekendheid met het feit der vervalsching.

Onder deze omstandigheden, en bij de weinig gunstige uitkomsten van het optreden van gemeentebesturen en commissiën, is tegen het euvel der vervalsching geen ander middel denkbaar dan het nemen van voorbehoedmaatregelen en bedreiging met en het opleggen van straffen van rijkswege.

Men heeft tegen een dergelijk optreden, althans wat het vervalschen met onschadelijke stoffen betreft, aangevoerd, dat het niet op den weg der overheid zou liggen, tegen dergelijke praktijken te waken, en dat eene gezonde staathuishoudkunde zou medebrengen, dat een ieder zooveel mogelijk voor zichzelf moet zorgen en zelf moet toezien, dat hij niet bedrogen worde.

Volgens deze theorie zou dus de wet genoeg hebben gedaan, indien zij den verkoop van *schadelijke* stoffen belette, doch zou overigens ieder die waren kunnen koopen, die hem het beste toeschijnen en, bij twijfel, een onderzoek kunnen doen instellen en een anderen leverancier kiezen. Ook te Parijs heeft men van zekere zijde deze leer willen doen ingang vinden en de inrigting en het doel van het "*laboratoire municipal*" voorgesteld als volkomen in strijd met de vrijheid der burgerij. De voorstanders dezer leer in den Parijschen gemeenteraad wenschten alleen bijmenging van schadelijke stoffen strafbaar te stellen, doch vermindering in waarde door toevoeging van onschadelijke stoffen vrij te laten. Volgens hen kan bijvoorbeeld ieder, die een liter wijn koopt voor den prijs van 60 centimes, begrijpen, dat die wijn niet echt is, doch uit roodgeverfd water bestaat, en moet elk voor zichzelf weten, of hij een dergelijken drank wil genieten.

Eene zoodanige redenering, indertijd ook gevoerd in den Haagschen gemeenteraad, getuigt van een zeer overdreven gunstig denkbeeld aangaande de begrippen, die het algemeen koestert omtrent de noodzakelijkheid van zuiver en gezond voedsel en van gezondheidsmaatregelen. Wij zijn,

helaas, nog zeer ver verwijderd van dien idealen maatschappelijken toestand, dat ieder burger overtuigd is van den gezegenden invloed van gezondheidsmaatregelen en dat hij daartoe zijne medewerking verleent, zelfs al betreft het slechts den beperkten kring van zijne eigen huishouding. Er zal waarschijnlijk ook nog zeer veel tijd moeten verloopen, vóór men algemeen erkent, dat niet in de eerste plaats de quantiteit, doch de qualiteit van het voedsel bij eene gezonde levenswijze den doorslag moet geven. Doch bovendien is het onmogelijk eene vervalsching op het oog te herkennen of zelfs het bestaan daarvan te onderstellen, daar de vervalschers over de noodige hulpmiddelen beschikken om hunne oneerlijke handelingen voor het oog van het publiek te verbergen en aan de koopwaar den schijn van deugdelijkheid te geven.

Wanneer dus de overheid aan dergelijke handelingen paal en perk stelt en maatregelen neemt tot beteugeling daarvan, dan geschiedt dit niet ten behoeve van bijzondere personen, die onverschillig zijn ten opzigte van de vervalsching en haar bovendien niet kunnen beoordeelen, doch ongetwijfeld in het publiek belang. De openbare gezondheid toch kan door die enkele onwetenden of onverschilligen op ernstige wijze worden bedreigd, zooals o. a. menigmaal is voorgekomen bij het gebruik van melk, die met vuil water was vermengd en waarvan ziekten het gevolg waren.

Doch bovendien moet de wet voor allen gelijk zijn en moet bedrog gestraft worden, zelfs al zijn er menschen, die zich dat bedrog uit eigen verkiezing zouden willen laten welgevallen. Het is dus niet meer dan billijk, dat het publiek door de wet tegen schadelijke gevolgen van de vervalschingen worde gevrijwaard, zooals men dan ook in vele landen reeds teregt heeft ingezien.

De oudere wetgeving werd in Engeland in 1875 hernieuwd door de invoering van twee parlementsakten: "*The sale of food and drugs act*" en "*The public health act.*". Hierbij is o.a. bepaald: 1o. dat vervalsching met stoffen, die voor de gezondheid schadelijk zijn, in elk geval verboden is en gestraft wordt met eene boete van hoogstens 50 pond sterling en zes maanden gevangenisstraf; 2o. dat vermenging met onschadelijke stoffen strafbaar is, tenzij de toevoeging er uitdrukkelijk bij vermeld worde. Verder kunnen de beambten, die met het toezigt belast zijn, de

winkels binnentreden, de monsters in beslag nemen en onderzoeken en daarna tegen den verkooper een aanklagt opmaken.

In Frankrijk is de code pénal van kracht, terwijl daarnevens wordt toegepast de wet van Maart 1851 : "*Loi tendant à la repression plus efficace de certaines fraudes dans la vente des marchandises.*" De quaestie is echter aldaar nog zeer onvoldoende geregeld. In de reeds aangehaalde artikelen van den code pénal worden straffen bedreigd tegen het verkoopen van vervalschte dranken en eetwaren, die met schadelijke stoffen zijn vermengd, van dranken waaraan onschadelijke stoffen zijn toegevoegd ; in art 423 wordt eindelijk eene gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar en eene boete van 50 francs of hooger, benevens verbeurdverklaring bedreigd tegen ieder, die den kooper zal hebben bedrogen met betrekking tot den aard van de koopwaar. Van voorzorgsmaatregelen evenwel is in de bedoelde wetten geen sprake ; dezen worden aan de municipale besturen overgelaten. Te Parijs wordt dan ook aan de stedelijke verordeningen en aan het voorbehoedend toezigt van wege de politie streng de hand gehouden ; vooral wordt tegenwoordig naauwlettend toegezien op den verkoop van wijn, en wordt de vervalsching daarvan met schadelijke stoffen streng gestraft. In het laboratorium der prefectuur van politie wordt een naauwkeurig onderzoek ingesteld naar de hoedanigheid van wijn en andere levensmiddelen ; de beambten bezoeken o.a. dagelijks de inrigtingen, waar de wijn verkocht wordt, en nemen dien, zoo noodig, in beslag.

In Duitschland is door de rijkswet van den 15den Mei 1879, regelende het verkeer met voedingsmiddelen, genotmiddelen en voorwerpen tot dagelijksch gebruik, eene regeling tot stand gebragt. Reeds in 1875 had men daar een "*Reichsgesundheitsambt*" benoemd, d.i. een hoogsten raad van uitstekende geleerden, die advies geven in alle zaken, welke de openbare gezondheid in het Duitsche rijk betreffen. Voor de bestudering van het vraagstuk der vervalsching heeft deze raad zich eene commissie van uitnemende scheikundigen doen toevoegen, en deze commissie diende het ontwerp voor de genoemde rijkswet in.

Deze bevat vrij strenge bepalingen. Zoo kan eenvoudig door een keizerlijk besluit zelfs de fabriekmatige bereiding van sommige stoffen, die tot vervalsching van

levensmiddelen kunnen dienen, verboden of beperkt worden. Zulk eene bepaling gaat te ver en is niet te verdedigen, daar zij aan den handel en de industrie noodelooze hinderpalen in den weg legt. Daar de bedoelde stoffen in den regel ook voor vele andere toepassingen gebruikt worden, zal deze bepaling òf onuitvoerbaar blijken, òf de nijverheid in hooge mate belemmeren.

Overigens echter bevat de Duitsche wet op de vervalsching der levensmiddelen, uitstekende bepalingen. Evenals in de Engelsche wet, wordt den beambten der gezondheidspolitie de bevoegdheid gegeven om de winkels der verkoopers binnen te treden en daar, of ook op de openbare markten, tegen een bewijs van ontvangst en vergoeding van den gewonen koopprijs, monsters in beslag te nemen, ten einde daarmede het onderzoek te verrigten. Ook kunnen bepaalde methoden van bereiding, conserveering en verpakking van sommige levensmiddelen verboden worden, evenals het gebruik van schadelijke verfstoffen voor speelgoed, behangselpapier, kleedingstoffen, enz.

Tegen het een en ander zijn zeer strenge straffen bedreigd. Weigert een koopman het binnentreden der beambten in zijn winkel of het in beslag nemen van monsters, dan beloopt hij eene boete van 56 tot 150 mark (£2 10s. tot £7 10s) benevens gevangenisstraf. Hij, die voedingsmiddelen bedriegelijk namaakt of vervalscht, voedings- of genotmiddelen, die bedorven of nagemaakt zijn, onder voedingsstoffen mengt, terwijl hij met die omstandigheden bekend is en haar verzwijgt, kan worden gestraft met eene gevangenisstraf van zes maanden en eene boete van 1500 mark (£75). Is de bedoelde handeling echter uit nalatigheid of onachtzaamheid, dus zonder slechte bedoelingen geschied, dan kan de verkooper toch nog tot eene boete van 150 mark (£7 10s.) of gevangenisstraf worden veroordeeld.

Eindelijk wordt bepaald dat hij, die met voorbedachten rade levensmiddelen, speelgoed, behangselpapier, kleedingstoffen, enz., die vergiftige stoffen bevatten, bereidt, verkoopt, ten verkoop aanbiedt of vertiert, met gevangenisstraf bedreigd wordt, onder verlies zijner burgerschapsregten. Ontstaat door het gebruik dezer voorwerpen ernstige ziekte of zelfs de dood, en was deze gevaarlijke eigenschap der verkochte waar den verkooper bekend, dan

kan zelfs eene gevangenisstraf van tien jaren of levenslange gevangenisstraf worden geëischt.

Men ziet dus, dat in Duitschland teregt onderscheid is gemaakt tusschen het opzettelijk verkoopen van eet- en drinkwaren, die voor de gezondheid nadeelig zijn, en het verkoopen daarvan zonder wetenschap der vervalsching.

Het is echter niet altoos gemakkelijk te bepalen wat wel en wat niet als strafbare vervalsching dient beschouwd te worden.

Bij het wijnmaken worden bijvoorbeeld vooral in Frankrijk en Duitschland in slechte druivenjaren verschillende methoden toegepast tot verbetering van de vloeistof, die voor de gisting moet dienen. Bevat het druivensap in ongunstige wijnjaren te weinig suiker, dan voegt men er suiker aan toe; is het zuurgehalte van de druiven te groot, dan voegt men er eerst zooveel water bij, totdat het zuurgehalte even groot is als in de goede jaren, en vermengt dan het aldus verdunde vocht met zooveel suiker, dat ook het gehalte daarvan hetzelfde wordt als bij normale druiven. En zoo zijn er nog meer andere methoden, die, zonder toevoeging van schadelijke stoffen, strekken kunnen om een vocht, dat anders ongenietbaar zou zijn, althans tot eene wijnsoort van dragelijke qualiteit te maken. De produkten, die men aldus verkrijgt, zijn, hoewel zeer goed drinkbaar, toch geen natuurlijke wijn. Moet men deze wijnsoorten nu als vervalscht beschouwen? Volgens de Duitsche Wet is dit niet het geval, mits de kooper bekend zij met de wijze van bereiding. Doch het is niet zeker, dat allen in deze zienswijze zullen deelen; anderen zullen deze behandeling welligt als bedrog in den aard der koopwaar beschouwen.

Bier en wijn mogen niet met glycerine vermengd worden, zooals dikwijls geschiedt. Want in de eerste plaats is dit eene bedriegelijke toevoeging, en ten tweede beschouwen sommigen die stof als nadeelig voor de gezondheid. Nu bevatten echter wijn en bier reeds uit zich zelf eene zekere hoeveelheid glycerine, daar deze stof in geringe mate bij de gisting der suiker gevormd wordt. Het blijft dus weer de vraag, waar hier de vervalsching begint en waar het natuurlijk glycerine-gehalte eindigt.

Een heftige strijd is—en wordt voor een deel nog—gevoerd over het al of niet geoorloofde eener toevoeging van gips aan den wijn en over het gehalte aan gips, dat hoogstens in den wijn mag vervat zijn; het is er nog ver van

af, dat daaromtrent onder de deskundigen overeenstemming bestaat.

Deze weinige voorbeelden mogen voldoende zijn om aan te toonen, dat omtrent den aard en de mate eener vervalsching niet altijd voldoende kan geoordeeld worden, niet door onvolkomenheid in de bepalingsmethoden, doch door de veranderlijkheid der zamenstelling van vele natuurprodukten. Wil men dus wettelijke bepalingen tegen de vervalsching der levensmiddelen, dan zal men eerst bepalingen moeten vaststellen betreffende het gehalte, waaraan die stoffen moeten voldoen. Om tot de kennis van het natuurlijk gehalte van eetwaren en dranken te geraken, de grenzen vast te stellen voor het gehalte aan bijmengselen en de schadelijkheid van deze te beoordeelen, zal een uitvoerig en naauwkeurig onderzoek noodig zijn ; dit onderzoek zal, zooals uit het bovenstaande volgt, niet altijd gemakkelijk zijn uit te voeren, en evenmin zal het eene ligte taak zijn daaruit de juiste besluiten te trekken aangaande het al of niet geoorloofde eener vermenging met vreemde stoffen.

Evenwel, onuitvoerbaar is die taak niet. Zoo kan men bijvoorbeeld vermenging met stoffen, die in de onderzochte levensmiddelen van nature of bij de gewone bereiding niet voorkomen, verbieden, en, wat de normale bestanddeelen betreft, een minimum aannemen. Dit minimum kan gevonden worden door eene reeks van onderzoekingen van monsters, die stellig onvervalscht zijn. Zoo zou men o. a. voor de melk, waarvan het gehalte aan vaste stoffen en vet en verschillende streken zoo sterk kan verschillen, een groot aantal monsters normale melk uit de nabuurschap der plaats moeten onderzoeken, voor welke men het minimum wil vaststellen. Hoe en door wie zal dit onderzoek geschieden !

In Engeland bestaat eene instelling, de "*public analysts*" genaamd, die in 1875 werd geschapen. De "*public analysts*" zijn officiëel aangestelde chemici, die de onderzoekingen verrigten en benoemd worden door de gemeentebesturen, doch onder bekrachtiging der provinciale overheid. In de voornaamste gemeenten des lands bestaan laboratoria, waar de officiëele chemici, tegen eene behoorlijke vergoeding, hunne onderzoekingen verrigten van alle monsters, die de beambten der gezondheidspolitie hun overhandigen. De vrederegters beslissen op

advies dezer chemici, doch de veroordeelde kan in hooger beroep komen, waarna een nader onderzoek wordt ingesteld.

In Frankrijk is deze zaak nog niet door de wet geregeld, doch men heeft daar toch op vele plaatsen stedelijke laboratoria opgerigt. Te Parijs zijn niet minder dan 32 experts aangesteld, die in de halles, op de markten en in de winkels de monsters in beslag nemen.

In Duitschland bestaan in de voornaamste steden laboratoria en technische commissiën voor het onderzoeken, zamengesteld uit een chemicus, een geneeskundige en een veearts. De inrigting dezer laboratoria is echter niet geheel en al aan de gemeentebesturen zelf overgelaten, doch staat onder contrôle van de Regering, en hetzelfde is het geval met de benoeming der deskundigen. Overigens verschillen de bepalingen voor de verschillende deelen des rijks.

Men heeft deze zaak o.a. in het groothertogdom Baden op uitstekende wijze geregeld door een Regeringsbesluit van den 28sten Februarij 1882, dat, blijkens de sedert verschenen verslagen, reeds zeer gunstig heeft gewerkt. Wij zullen hier van die regeling een kort overzigt geven, daar zij eenigszins als voorbeeld zou kunnen dienen voor eene dergelijke organisatie hier te lande.

In Baden worden de te onderzoeken levensmiddelen door de politie in beslag genomen en aan de deskundigen overhandigd. Om echter het aantal onderzoekingen niet noodeloos te vermeerderen, worden sommige levensmiddelen, bijvoorbeeld melk, boter, enz., bij het binnenbrengen in de stad, en andere waren in de winkels, voor zoover dit mogelijk is, door de politiebeambten aan eene voorloopige proef onderworpen, en alleen de verdachte monsters aan het onderzoekingsbureau ter hand gesteld.

Behalve de straffen tegen de vervalschers zelven, bestaan er nog andere middelen, die insgelijks krachtig kunnen medewerken om het kwaad te keer te gaan, namelijk de voorlichting van het publiek in zake de samenstelling en de vervalschingen der voornaamste levensmiddelen. Onbekendheid van het volk met de meeste vervalschingen, die gepleegd worden, en met de schadelijkheid van sommige bijmengselen geven tot nog toe in zekere mate den vervalschers vrij spel. Was men in het algemeen minder onverschillig omtrent deze maat-

schappelijke kwaal en was men beter bekend met de eischen, waaraan goed en onvervalscht voedsel moet voldoen, dan zou het publiek ongetwijfeld ook meer medewerking betoonen, zou het meer voorzigtigheid bij de keuze van de leveranciers aanwenden en meer gebruik maken van de gelegenheden tot onderzoek van het al of niet voldoende van zijne eerste levensbehoeften.

Onder de middelen, die daarin verbetering kunnen brengen, rekenen wij in de eerste plaats de uitgave van een beknopt en populair geschreven werkje, waarin op bevattelijke wijze de samenstelling der voornaamste levensmiddelen en de daarmede gepleegde vervalschingen, zonder overdrijving, worden beschreven en verklaard. Daarbij zouden eenige eenvoudige methoden van onderzoek moeten gevoegd worden, waartoe geene scheikundige kennis wordt vereischt en die alleen zouden moeten dienen, om ieder in de gelegenheid te stellen eene voorloopige proef te nemen, ten einde in twijfelachtige gevallen de hulp van een chemicus te kunnen inroepen. Dit werkje zou, ten einde de algemeene verspreiding te bevorderen, tegen geringen prijs moeten worden verkrijgbaar gesteld. Men zou het ook in handen van de politie-beambten kunnen geven, en dezen zouden dan met de meeste monsters, die zij in beslag nemen, een voorloopig onderzoek kunnen instellen, en alleen in geval van twijfel aan de deugdelijkheid daarvan de monsters aan de deskundigen kunnen ter hand stellen.

Met ingenomenheid mogen wij eene andere poging in deze rigting begroeten, namelijk de eerst sedert eenige maanden begonnen uitgave van het *Maandblad tegen de vervalsching van levensmiddelen en handelsartikelen,* dat te Amsterdam verschijnt en welks redactie zich de schoone taak heeft ten doel gesteld om het publiek op de hoogte te houden van waargenomen vervalschingen en het in te lichten, waar dit noodig blijkt. Vooral het plan der redactie, om de verspreiding zooveel mogelijk door gratis-toezending te bevorderen, verdient den hoogsten lof, en wij twijfelen niet, of er zal op deze wijze veel nut worden gesticht.

[Verkort uit *Vragen des Tijds*.]

Komen en Gaan.

Daar is een tijd van komen,
Daar is een tijd van gaan:
Dat hebt gij meer vernomen,
Maar hebt gij 't ook verstaan?

O wie het mag doorgronden,
Dat spreekwoord zoo vol zin,
Die kent der Liefde wonden,
De weelden van de min.

Dien mogten oogenblikken
Soms uren wreeder pijn,
En uren van verkwikken
Soms als sekonden zijn.

Die heeft met bevend schromen
Vaak in zijn luistrend hert
Een lieven tred vernomen,
Vernomen uit de vert';

Maar liet ook vele reizen
Zijn ziele bij zijn schat,
En ging die spreuk bepeinzen
Stil op zijn eenzaam pad.

Die heeft in 't zoete leven,
Vol leed en lieflijkheid,
In jonkheids rijke dreven
Genoten en — geschreid;

En in zijn stiller harte
Zich reeds een schat vergaêrd
Van weemoed, liefde, smarte,
Dien hij getrouw bewaart.

Die weet, wij armen boeten,
Wij boeten wreed en snel,
Vast menig lief ontmoeten
Met menig lang vaarwel.

Die ziet ook, in zijn droomen,
Langs schemerende paên,
Soms vrienden wederkomen,
Die ver zijn weggegaan.

Die treurt om Lenteweelden,
Maar jaagt niet meer vooruit,
Als toen zijn vingren speelden
In 't haar der blonde bruid.

Die denkt, sinds enkle jaren,
Bij 't komen van het groen,
Aan 't vallen van de blaêren
In 't stemmende saizoen.

En in de najaarsvlagen,
In 't dwarlen van de blaên,
Hoort hij een stemme klagen
Van komen en van gaan.

Die blikt soms lange, lange
Terug in zijn weleer,
En 't wordt hem bange, bange,
En 't leven buigt hem neer.

Hij peinst: nog pas gekomen,
Pas gistren, en zoo veer
Reeds op de snelle stroomen
Van 't wondre, diepe meer?

Hij voelt zijn moeders kussen
Nog gloeijen op zijn wang,
En hoort al ondertusschen
Een dierbren wiegezang.

Hij ziet zich zelven stoeijen
Met knapen op het duin,
En reeds—zijn kindren groeijen
En bloeijen in zijn tuin....

En midden in den zegen,
De trooste van zijn God,
Stroomt hem de weemoed tegen
Van 't wisslend menschenlot....

Daar is een tijd van komen,
Daar is een tijd van gaan....
Dat hebt gij meer vernomen,
Maar hebt gij 't al verstaan?

O, wie het mag verklaren
Dat spreekwoord, zoo vol smart,
Die leefde luttel jaren,
Maar leefde met zijn hart,

Die voelt van al dat komen,
Dat komen en dat gaan
Van menschen, dingen, droomen,
Zich moe en onvoldaan;

En zoekt met sterk verlangen
Naar Een, die komt en—blijft,
Wien hij aan 't hart kan hangen,
Waar alles henen drijft.

Die weet een klok van scheiden
Luidt rustloos door het dal,
En leerde sich bereiden,
Bereiden voor 't geval;

En haakt met alle vromen
Naar 't oord, waar vroeg of laat
Weer allen samenkomen
En niemand henengaat.

—*De Genestet.*

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 77 — JULIJ 1886.

DUBBEL BIJBELRAADSEL.

(Ingezonden door J. K.)

1. Een Koning door Gideon gedood.
2. Lod, en ... in het dal der werkmeesters.
3. Een vorst van Nebukadnézer Koning van Babel.
4. Een van de Zeventige die profeteerden in het leger Israëls.
5. Uit welk geslacht was Manoach ?
6. Een profeet die zich handen en voeten gebonden heeft met een gordel.
7. Welke poort hebben de kinderen Senaä gezolderd, bij hun terugkomst uit Babel ?
8. Naar welk land is Paulus en andere gevangenen gebragt ?
9. Een van de vijf Koningen die de groote stad Gibeon wilden slaan.
10. Aan welke beek heeft Delila gewoond ?
11. Welken naam heeft de Heere aan Samaria gegeven ?
12. Wie was de moeder van Rehabeam ?
13. Wie was de eerste leermeester in koper en ijzer ?
14. Welke is de eerste stad van Macedonië ?
15. Aan welken Koning der Moabieten bragt een man die linksch was een geschenk ?
16. Een put in der Filistijnen land waar zij niet over twistten.
17. Naar welke plaats werd Paulus in een nachtgezigt gebeden over te komen en te helpen ?
18. Waarover mogt Zebulon zich verheugen ?
19. Een zoon van Jafeth.
20. Mozes zeide tot Jozua (Num. 11), zijt gij voor mij . .... ?
21. Wie heeft na den dood van Jerobeam geregeerd ?
22. Een zanger van Koning David, van de tweede orde.
23. De kleur van den grooten draak in de Openb.

☞ **Men wachte met het inzenden der oplossingen, tot ook de Augustus en September raadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk of zoo veel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.**

D

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

Na regen komt zonneschijn! Afschaffing van den accijns, gunstige tijding omtrent Kaapsche wijnen op de Londensche Tentoonstelling, vermindering van het wijntarief in Engeland, zijn zoovele teekenen ten goede, dat de donkere wolken, die zoo lang boven den wijnboer en het gansche land hingen, zoetjes aan verdwijnen. Baron von Babo heeft zich reeds een naam gemaakt, en zijne methode van wijnbereiding zal van lieverlede almeer nagevolgd worden. Er is nu hoop dat de Buitenlandsche markt geopend zal worden; en voor onze wijnboeren, mits zij op hun tellen passen, *goede* waar leveren en niet weer tot de oude sleur vervallen, zijn er tijden van welvaart in 't verschiet. Heeft men nu in de drukkende tijden, door dure ondervinding, zijn les goed geleerd, dan is het wél, zoo niet, dan zijn wij inderdaad te beklagen. Wij vinden, waar wij geroepen worden een woord van bemoediging te spreken, ongaarne fout; maar toch wat op het hart ligt, moet er af. Onze zonde bestond vooral daarin, dat (de goeden uitgesloten) er al te veel "stookwijn" gemaakt werd; dat men elkander den grond te hoog, ja tot fabelachtige prijzen opdreef als er een wijnplaats in de markt kwam, en dat men, aan goede prijzen gewoon, vergat om de tering naar de nering te zetten. De twee laatsten zal men gereedelijk toestemmen; maar op het eerste de oude aanmerking maken: "de wijnkooper maakte geen onderscheid tusschen goeden en slechten wijn." Hieraan zal wel binnen kort een einde komen en het produkt naar zijn waarde betaald worden; houdt u daarvan verzekerd. Iemand anders zal—gelijk vrij algemeen gedaan wordt—ook zeker de aanmerking maken: "Onze kelders en keldergereedschap zijn er niet op ingerigt om de voorschriften van den Baron te volgen, en de moeite zal nooit beloonen." De moeite zal zeker beloonen, dat zal de tijd leeren; en wat de inrigting van de kelders en het keldergereedschap betreft, dat bezwaar is niet onoverkomelijk; men ga maar eens naar Groot Constantia om te kijken. Toch willen wij toegeven, dat het in sommige gevallen voor zeer arme boeren onmogelijk kan zijn, om de nieuwe bereidingswijze te volgen; doch is daar geen raad voor? Wij meenen van ja. Reeds in

Maart 1882 schreven wij in dit *Tijdschrift*, over den wijnbouw in Australië, o.a. :.... "Maar aan de Murray (Australië) wonen niet alleen *wijnmakers*, maar ook *druivenkweekers*. Men heeft daar van den wijnbouw twee afzonderlijke bedrijven gemaakt. Sommige boeren winnen den druivenoogst gelijk men een graanoogst zou winnen. Zij maken geen druppel wijn ten verkoop; doch leveren hun druiven of den verschen most aan firmas, die zich het wijnmaken ten doel gesteld hebben, en dus de volledigste inrigting er voor bezitten. Er is aldaar net zoo min noodzakelijkheid voor den druivenkweeker om wijn te maken, als voor den korenboer om het koren eerst tot meel te malen en het meel tot brooden te verbakken eer hij het verkoopen kan. Daarbij komt, dat men zoodoende jaar na jaar *dezelfde* kwaliteit van de verschillende wijnsoorten kan bekomen; zoodat groot- en kleinhandelaars in staat zijn hunne klanten steeds *hetzelfde* monster op aanvraag te leveren. En dit zegt veel, vooral met het oog op het buitenland. Zie hier een groot gebrek ten onzent, alwaar men zoo te zeggen nooit twee dozijn precies gelijk kan krijgen..." Waarom zou men in de verschillende wijken der wijndistrikten niet naderhand zulke inrigtingen kunnen hebben? Wij meenen dat het er eindelijk toe komen *moet*. Doch vooreerst genoeg over dat onderwerp, ons rest nog een enkel woordje te zeggen over de

PHYLLOXERA.

Bij al dat speculeren op een betere toekomst, vergeet men maar al te veel dat wij een vijand in 't land hebben, die meer te vreezen is dan alles te zamen. Het volgende is een uittreksel uit het Jaarverslag van den Directeur van het Landbouw-Departement in Frankrijk :—Het Gouvernement heeft geen enkele der uitgeloofde prijzen toegekend, daar geen der vele middelen die aangeboden zijn om de druifluis te verdelgen, de gewenschte uitwerking had. De oude middelen worden dus voorshands nog aanbevolen : (1) onderwater zetten van den wijngaard, (2) zwavelzure carbon. In 1884 waren 664,000 hectaren nog onaangetast, in 1885, 642,000. Vóór de verschijning der plaag bezat Frankrijk 2,503,000 hectaren met wijnstokken beplant, thans 1,990,586. Dit maakt een verschil van ruim een half millioen. Maar nu moet men in het oog houden, dat er al 15 jaren lang zeer hard gewerkt is, om weer zoo ver te komen. 72,262 hectaren, vroeger verwoest, zijn door Amerikaansche stokken vervangen. Slechts 145,000 hectaren zijn tot nog toe geheel en al van de besmetting vrijgebleven, dat is p.m. 24 percent. Deze cijfers geven stof tot nadenken, ook in Z. Afrika. Gedurig hoort men nog van nieuwe middelen ; zie hier het laatste :

— Professor Namür te Echternach in Luxemburg, een leerling van wijlen prof. Liebig te München, beweert het middel tot verdelging der druifluis gevonden te hebben en heeft daarvoor in alle landen, waar de

octrooijen nog bestaan, patent laten nemen. Zijn middel bestaat in een eigenaardige bemesting, waardoor in den grond der wijnbergen een permanente zwavelwaterstof-atmospheer onderhouden wordt. Door bedoeld middel zou de bodem jaren achter elkander beschermd worden tegen alle insecten, die schadelijk voor den wijnstok zijn.

GOEDKOOP KAPITAAL.

In verband met hetgeen we in het vorig nommer aanvoerden en wàt er in de Wetgevende Vergadering over een Reddingsfonds gesproken werd, dient dat ook in Denemarken en België plannen beraamd zijn om Landbouwers en anderen aan goedkoop kapitaal te helpen. In de laatst ontvangen *Landbouwcourant*, leest men hieromtrent het volgende :

— De Landbouwbank te Kopenhagen is door de Regering gemagtigd aan de boeren tegen borgtogt en 5 pCt. rente sommen voor te schieten van 200 à 8000 kronen, welke moeten dienen tot verbetering van hun eigendom ; het geheele bedrag der voorschotten mag niet meer dan 5 millioen kronen zijn. De geleende gelden moeten vóór Oct. 1887 zijn terugbetaald. (Dit reeds zóó spoedig terug betalen zal, waarschijnlijk, schaden aan het doel van dezen maatregel, ja misschien wel alle waarde er aan ontnemen).

HYPOTHEEKBANKEN IN BELGIË.

De hypotheekbanken van eenige beteekenis in België zijn opgelost in een nieuwe instelling : " Het Belgische Credit Foncier," hetwelk de bevoegdheid heeft verkregen ook in Nederland geld ter leen te geven op gebouwde en ongebouwde eigendommen.

Het voorname doel, hetwelk de Belgische Regering beoogt met de instelling van een " Credit Foncier " is om in den gedrukten toestand, waarin thans de eigendommen verkeeren, tegen *lage* rente geld te verstrekken. Het terrein om geld te plaatsen is in België niet groot genoeg voor een " Credit Foncier " zooals in Frankrijk en Duitschland. Zulk een inrigting heeft een groot veld noodig om haar kapitaal te benuttigen.

De hooge rentekoers in Z. Afrika was en is een kanker die aan onze welvaart knaagt ; konden we daarvan op de eens of andere manier toch verlost worden ; al ware het ook door zamensmelting van onze verschillende kamers en Koloniale banken. Van de Standard Bank, die door meer dan een als een reddende engel begroet werd, is geen heil te wachten, dat heeft de ondervinding ons geleerd. Helpen we onszelven niet, vreemde banken zullen het niet doen.

DE TABAKEXPERT.

Herr Schenck, van Friedrichstahl, is aangekomen en wij heeten hem welkom, hoe gaarne we ook den Hollandschen vakman hier gezien hadden, als zijnde beter met de *taal* des lands bekend. Wij vertrouwen

dat zijn reisje door het land, in gezelschap met onzer laudgenoot, Prof. Hahn, hem spoedig op de hoogte van zaken zal brengen; en dat we eerlang niet alleen Kolonialen tabak zullen rooken gelijkstaande met de beste Virginia; maar dat ook in het buitenland zulke vraag naar Zuid Afrikaanschen tabak zal zijn, dat wij er te naauwernood in voorzien kunnen. Grond om aan te planten is er genoeg; dit zal blijken als 's heeren Schencks verslag in 't licht komt.

BOOMENPLANTEN.

Het lust ons niet om op te snuffelen al hetgeen in dit Tijdschrift al over boomenplanten geschreven is. Wij zijn blijde dat er eindelijk weer een man opgestaan is die wat te zeggen heeft (wij bedoelen Dr. Dale, Superintendent Generaal van Onderwijs) en dat hij op den inval gekomen is om de scholen jaarlijks een publieken vakantiedag voor het doel te geven. Wij prijzen hem voor zijn ijver in deze zaak en hebben de schoonste verwachting van het plan. Waar wij echter tegen opkomen is dit, dat sommige tijdgenooten het willen laten voorkomen als of dit de eerste maal is dat er aan boomenplanten gedacht en gedaan zal worden. Leest men wat er in de dagen van Jan Compagnie al gedaan is,—wij zien het immers nog voor onze oogen!—en welke wetten (die onder Britsch bestuur vervielen) er gemaakt zijn, dan zal men er anders over denken en toch *wat* goeds van *Dutch rule* weten te zeggen. Ook in later tijd zijn er mannen geweest die zich in dat opzigt verdienstelijk gemaakt hebben, wij wijzen o.a. slechts op Kenne Nicolaas van Breda, in leven Magistraat aan de Paarl, en op zoovele eenvoudige boeren, wier plaatsen met duizenden eiken, dennen en andere boomen prijken, terwijl de planters reeds lang tot stof vergaan zijn. Eere wien eere toekomt, maar vergeet het voorgeslacht niet!

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Voor de dienst 1887 zijn door het departement van Landbouw in Frankrijk de volgende credieten aangevraagd:—

	Francs.
Personeel der veeartsenijscholen	418,800
Materieel	581,000
Dienst der besmettelijke ziekten	178,580
Vergoedingen voor afmaking van vee	500,000
Personeel bij het landbouwonderwijs	741,570
Materieel „ „ „ „	982,705

Ondersteuning van verschillende landbouwinstellingen	997,400
Landbouw-inspectie	131,000
Aanmoedigingen ten dienste van landbouw en drainage	1,918,400
Phylloxera en andere parasieten	2,000,000

Dat maakt een gezamenlijk bedrag van £350,000. Zooveel wordt er in Frankrijk voor den Landbouw gedaan,—en hier?

De stichtingen van compagniën voor runderteelt in Amerika nemen steeds grooter afmetingen aan en doen elkaar aanzienlijke concurrentie aan, schoon dan ook de in den beginne aanzienlijke dividenden zeer achteruitgegaan zijn. Ook in Australie wil men thans runderfokkerij in het groot gaan drijven, daar schapen niet langer beloonen.

In den nieuwen Congo-Staat (aldus schrijft Zielke te Berlijn in zijn laatste vee-circulaire) waar men tot heden Amerikaansch bussenvleesch gebruikte, heeft eene "Holländische" firma eene veefokkerij benevens fabriek van gepreserveerd vleesch aangelegd. Ongeveer zeven vierkante mijlen aan de beneden-Congo zijn als weide ingerigt.

Volgens het onlangs publiek gemaakt verslag van den Franschen Minister van financien omtrent den *ooftoogst* werden in het jaar 1885 gewonnen 19,950,000 hect. most tegen 8,088,000 in het jaar 1874 en tegen 7,438,000 der laatste 10 jaren gemiddeld. Deze opgaven bewijzen ten duidelijkste, welke vlugt de ooftbouw en de bereiding van *vruchtenwijn* in Frankrijk genomen heeft.

Gulden regelen door een paard aangeprezen.

In Lord Hampdon's "paardenstallen" komen de volgende—in onze taal overgebragte—voorschriften voor, die ongetwijfeld allezins behartiging verdienen:

Bergop—sla mij niet.
Bergaf—jaag mij niet.
Op effen weg—ontzie mij niet.
Vrij in den stal—vergeet mij niet.
Hooi en haver—onthoud mij niet.
Rein water—spaar mij niet.
Met spons en borstel—verschoon mij niet.
Zacht droog leger—onttrek mij niet.

Droog of warm—verlaat mij niet.
Ziek of koud—verkouden worde ik niet.
Aan gebit en teugels—ruk mij niet.
Zijt ge boos—sla mij dan niet.

Een bekend veefokker te Roosteren (Limb.) verloor telken jare eenige runderen aan miltvuur. Vóór vier jaren liet hij zijn vee inenten naar het stelsel van Pasteur en deze kunstbewerking jaarlijks herhalen. Sedert is op zijn hoeve geen enkel geval van de gevreesde ziekte meer voorgekomen.

Paul Drabich, boterhandelaar te Berlijn, volgt eene eigenaardige manier om de aandacht te vestigen op zijne standplaats in een der nieuwe verkooplokalen. Hij maakt namelijk bekend: op die standplaats het zóo druk te hebben, dat hij de ontvangsten onmogelijk zelf naar huis kan brengen en daarom bij de firma Bart & Co. dagelijks eén vrachtwagen met vier paarden moet bestellen, om al dat geld naar zijn huis te doen vervoeren.—Dat is kras!

Op den 18den April 1859 werd aan de Stadswaag te *'s Gravenhage* een varken gewogen, dat bleek 365 kilo zwaar te zijn.

Ter herinnering aan dat feit werd in de Waag een bord opgehangen, waarop die varken was afgebeeld en waarop het versje prijkt:

"Wie boven dit gewigt een varken mesten kan
Is waardig dat hij krijgt de roem van elk man."

Veertien jaren duurde het eer een varken aan de waag ter weging werd aangeboden, dat dit gewigt te boven ging. Het was het eigendom van den toemaligen spekslager Couturier en woog 376 kilogrammen, doch uit België afkomstig en te Mechelen gemest. Op het bord, dat ter herinnering aan dit kolossale dier in de waag werd opgehangen, kwam mede een vers, waaavan de laatste regels luidden:

"Doch dat na korten tijd, deez' wensch voeg ik er bij,
Hier aan de Stadswaag prijke, een derde schilderij."

Aan dien wensch is thans gevolg gegeven. Ter gedachtenis aan het feit, dat op 12 Februarij jl. een varken (barg) van 382 kilo (840 lb.) is gewogen is thans een sierlijk bord opgehangen, waarop het dier is afgebeeld en waarop de namen van den boer die het mestte (A. A. Van den Berg te Wilnis) en van den spekslager, die het kocht en slagtte (W. F. Hamel alhier) vermeld staan. Bovendien is nu op dit bord het volgende vers geschreven:

"Wat over slechten tijd moog' klagen,
Het Stompwijks mestvee zeker niet;
Daar kan het varken van gewagen
Dat gij hier uitgeschilderd ziet.

De naam van Van den Berg zal prijken
Met gulden letters aan dees' wand,
Dat hij den Belg de vlag deed strijken
En d'eer hergaf aan Nederland."

Het is bekend dat in vele plaatsen het gebruik bestaat, om slagtvee vet te maken tegen de naderende Paaschfeesten. Ziehier eenige bijzonderheden uit de stadsarchieven van Antwerpen, ten bewijze hoe oud aldaar dat gebruik is:—

In Maart 1494 slagtte men binnen deze stad eenen os, die 288 pond vet opleverde. Den 21sten Februarij 1505 vertoonde men voor eenen stuiver in het stedelijk slagthuis een varken, dat, levend zijnde, 700 pond woog; dit varken was in Vlaanderen gedurende twee jaren vet gemest met melk en bloem van meel. Op den 18den Februarij 1570, leidde men door de stad eenen vetten os rond, die, toen hij levend was, 3,300 pond gewigt had. Deze os werd der Koningin van Spanje voorgesteld en het vleesch daarvan in het slagthuis verkocht tegen 6 stuivers het pond. Denzelfden dag werd nog een zware os rondgeleid, dien de stadsslagters van Kerstmis tot den laatsten Donderdag voor vasten hadden vet gemaakt. Men had hem dagelijks negen potten bier laten drinken, genaamd *braspenningsbier*. Ongelukkigerwijze (?) is ons het gewigt van dit dier niet door overlevering bekend gemaakt.

Amerikaansche kalkoenen schijnen bijzonder snel te vermeerderen. Volgens het blad "Waidmann" bragt graaf v. Breuner in het jaar 1880 zes van deze vogels op zijn landgoed bij Weenen. En thans is dat half dozijn tot 400 à 500 stuks aangegroeid.

Volgens de *Rural New-Yorker* heeft er in de laatste jaren een belangrijke invoer van eijeren uit Europa in de Vereenigde Staten plaats gehad. Vooral uit Frankrijk, Nederland en Duitschland, maar ook uit Italie en Turkije, gaan de eijeren bij honderdduizenden naar Noord Amerika. Het breken moet geringer zijn dan bij de Westersche eijeren, en de prijs een paar cent per dozijn minder, dan van de inlandsche.

's Zomers is de eigen produktie bijna voldoende, doch 's winters moet het buitenland te hulp komen. Canada heeft tot dusver voor een deel in die behoefte voorzien; per jaar bedraagt de invoer van daar plus minus 12 millioen dozijn. Daar eijeren voldoende lang goed blijven, voorspelt men reeds aanvoeren uit China, dat alleen genoeg oplevert om de Vereenigde Staten te voorzien. Thans zijn de eijeren nog vrij van invoerregten, doch wie weet, of de protectiegeest zich eerlang ook niet het lot der Amerikaansche kippen zal aantrekken!

In Duitschland werdt het erg kwalijk genomen, dat Rusland voortgaat zijne industrie door hooge inkomende regten te beschermen. De *Köln. Zeitung* betoogt, dat Rusland's waar belang eischt, dat het niet kunstmatig eene industrie kweekt, maar zich alleen toelegt op de ontwikkeling van den landbouw, en de industrie aan Duitschland overlaat. Overtuigd heeft dat blad de Russische Regering echter nog niet, want men verneemt (zoo zegt het *Utr. D.*) dat deze heeft besloten, eerstdaags de regten op ijzer 40 percent te verhoogen, waaronder vooral Duitschland zal lijden.

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

DE COURANTEN DER WERELD.

In het jaar 1826 ging Balbi het aantal periodieke bladen na, welke in de beide halfronden verschenen en kwam toen tot het besluit, dat er ruim drie duizend bestonden. Veertig jaar later, namelijk in 1866 begrootte Hattin hun aantal op twaalf duizend vijf honderd, en volgens eene berekening welke de *Figaro* ons onlangs gaf, bestaan er thans niet minder dan ruim vijf-en-dertig duizend. De Engelsche bladen zijn altijd in de meerderheid geweest en in 1826 bestonden er reeds 1578, in 1866 meer dan vijf duizend, en tegenwoordig kan men hun aantal gerust zonder overdrijving op zestien duizend schatten. Intusschen gelden, zooals eigenlijk ook wel van zelf spreekt, deze cijfers niet alleen voor de Engelsche couranten, maar ook voor die, welke in de Engelsche Koloniën en in Amerika verschijnen. Het schijnt onbetwistbaar, dat in China de eerste courant is verschenen, die evenwel geenszins het min of meer officieele karakter had, dat de couranten elders kenmerkt.

Volgens den heer Hattin verschenen de eerste politieke bladen in Venetië en wel nog voor de uitvinding van de boekdrukkunst. Deze bladen, *Feuillis d' Avis*, werden op bevel van den Senaat van Venetië

geredigeerd, ten einde het publiek op de hoogte te houden van al wat gebeurde en belangrijk genoeg was om bekend te worden gemaakt; van deze bladen bestaan in de bibliotheek *San Marco* nog de volledige jaargangen van 1595, '96 en '97.

In Frankrijk ontwikkelde sich de journalistiek slechts zeer langzaam. Het eerste blad, *Le Mercure*, dagteekent van 1631 en in 1781 waren er te Parijs naauwelijks dertig bladen die periodiek verschenen, terwijl tegenwoordig er bijna zeven duizend tijdschriften en couranten in de Fransche taal worden uitgegeven; onder deze moeten gerekend worden, behalve de Fransche bladen, ook die welke in Algerië, in de Fransche Koloniën, in België, in Canada, Haïti, Fransch Zwitserland en in niet Fransche steden, zooals te Rome (*l' Italie*), te Londen (*Le Courrier de l' Europe*), te New York (*Le Courrier des Etats-Unis*) enz. ten dienste van in het buitenland gevestigde Franschen verschijnen.

Er bestaat een zeker aantal geautographeerde dagbladen, zooals *l' Agence Havas* en sommige bladen in Engelsch-Indië; andere worden gecalligrapheerd, zooals de *Correspondance scientifique de Paris*, en eindelijk bestaat er een blad, *Le Louis Braille*, dat ten dienste der blinden uitkomt en *en relief* gedrukt wordt volgens een methode, die door een blinde, Louise Braille, werd uitgevonden. De hoofdredacteur, de heer De la Sizerane, is insgelijks blind en het is aan diens ijverige bemoeijingen te danken, dat dit blad zeer veel gelezen wordt, ofschoon het aantal inteekenaars gelukkigerwijze vrij klein is. Deze courant heeft een welverdienden gevestigden naam, en er zijn zeker maar zeer weinig beschaafde blinden, die niet tot het aantal der inteekenaars behooren. De prijs van dat blad is uiterst gering en bedraagt slechts een halve kroon per jaar of acht shillings wanneer men ook op het bijvoegsel inteekent, dat uitsluitend aan muziek en litteratuur gewijd is.

Het grootste blad ter wereld is de *Times*, dat voor eenigen tijd zijn honderdjarig bestaan gevierd heeft en geregeld uit nummers van zestien bladzijden, in groot folio met vijf kolommen, bestaat. Een van de kleinste daarentegen is het Parijsche blaadje *Le Fil Electrique*, dat slechts uit vier kleine bladzijden bestaat.

HET PANAMAKANAAL.

Men zal zich herinneren, dat voor eenigen tijd allerlei alarmerende geruchten in de couranten voorkwamen over de werken van het Panamakanaal. Naar aanleiding daarvan heeft de heer Ferdinand de Lesseps in een der vergaderingen van de *Société de Géographie* te Parijs, eenige interessante mededeelingen gedaan, die vooreerst het leugenachtige dier verzinsels aantoonden en verder een goed denkbeeld gaven van den staat waarin zich de werksaamheden op de landengte thans bevinden.

De Lesseps deelde toen mede, hetgeen hem door den heer Dingler, den hoofdingenieur van de werken, ter kennisse was gebragt; een en ander kwam op het volgende neer.

Toen de heer Dingler laatst de landengte van Panama verliet, waren er ongeveer zestien duizend personen op het werk aanwezig. Van dezen waren er in een maand ruim acht-en-veertig gestorven, wat vrij wel overeenkomt met drie en een half percent over een geheel jaar. In deze cijfers is geen enkele Europeaan begrepen.

Te Panama heeft men een hospitaal gebouwd, dat tegen een heuvel, met het uitzigt op de Stille Zuidzee, ligt. De ligging is werkelijk uiterst gunstig; er is gelegenheid voor drie honderd zieken en het geheele gebouw met de installatie kosten £80,000. Men heeft gezorgd, dat het aantal geneesheeren voldoende is; er is zelfs een neger-dokter, die een groot vertrouwen onder zijn landgenooten geniet en zich vooral bezig houdt met de genezing der koortslijders. De oppassing geschiedt door vijf-en-veertig zusters van liefdadigheid.

De arbeiders komen tegenwoordig in grooten getale van Haïti en van Jamaïca. Dit zijn uitstekend krachtige werklieden, die goed tegen de vermoeijenissen bestand zijn. Zij verdienen ongeveer 3s. 3d. daags; maar, daar zij niet per uur maar in aangenomen werk arbeiden, hangt het veel van henzelven af, of zij veel of weinig verdienen. Zij werken om zoo te zeggen dag en nacht, althans zoo veel mogelijk, omdat het hun alleen maar te doen is om veel en in zeer korten tijd te verdienen. Daar zij zeer weinig verteren, ongeveer 9 pence daags, hebben ze spoedig een flinke som geld bij elkander, en vandaar dat de meesten, na drie of vier maanden gewerkt te hebben, weer met een vollen buidel huiswaarts keeren; men begrijpt dat door deze omstandigheden, het verkeer tusschen Jamaïca, Haïti en Panama zeer levendig wordt. Langs de rigting, die het kanaal zal hebben en waar nu overal gegraven wordt, vindt men veertien stations, welke zich langzamerhand tot kleine steden hebben uitgebreid.

Sedert korten tijd wordt al het graafwerk met machines verrigt en omstreeks zesmaal honderd duizend kubieke meters * kunnen in een maand verwerkt worden; men heeft zelfs excavateurs, die dagelijks vier en vijf duizend kubieke meters zand verwerken. Wat er intusschen wordt weggegraven, is nog niets in vergelijking met hetgeen later zal worden verwerkt; dit heeft men ook ondervonden bij de werken van het Suezkanaal, dat eigenlijk in de laatste drie jaren gegraven, en toch ook zeer goed geslaagd is. Nu heeft men, wel is waar, een berg te doorboren van dertien kilometers ‡ lengte, en drie-en-negentig meters hoog, welke

* Een meter staat gelijk met 39 duim Engelsch.
‡ Een kilometer staat gelijk met duizend meter.

uit lagen is samengesteld, die uit een mengsel van steenen en zand bestaan; maar alles is vooraf onderzocht, en tot op een diepte van negen meters onder de waterlijn is men volkomen op de hoogte van het terrein en het materiaal waarmede men zal te doen hebben. Al deze grond- en steenmassa's, die op zulk een grooten afstand vervoerd moeten worden, worden per as naar een dal gebragt, dat tusschen twee bergen ligt en waar een groote rivier, de Chagres, door heen stroomt. Deze rivier kan van tijd tot tijd zeer sterk wassen en somwijlen bedraagt het hoogteverschil van zijn waterstand in vier-en-twintig uur meer dan vier meters, hetgeen wel eens gevaarlijk voor de werken zou kunnen worden.

Al de grond en steenmassa's worden zóó neergelegd, dat tusschen beide bergen een ontzaglijk groot reservoir ontstaat, hetwelk twee of drie milliard kubieke meters water zal kunnen bevatten. Men kán dus hier een hydraulische kracht tot zijn beschikking hebben, die zeer ten nutte zal kunnen komen aan de verschillende industrieën, welke in dit gedeelte van Amerika, na voltooijing van het Panamakanaal welligt gedreven zullen worden.

Ten slotte deelde de heer De Lesseps mede, dat de werken volgens de overtuiging van den heer Dingler in het jaar 1888 voltooid zullen zijn, natuurlijk wanneer geen onvoorziene omstandigheden belangrijke vertragingen of tijdelijken stilstand komen veroorzaken.

DE HANDEL IN WIJNEN IN FRANKRIJK.

Niettegenstaande de groote verwoestingen, die de phylloxera in de Fransche wijnbergen heeft aangerigt, levert dit land toch nog altijd de grootste hoeveelheid wijn op. Van de 3,600 millioen gallons, welke in het jaar 1881 in Europa gewonnen werden, heeft Frankrijk alleen bijna elf honderd geleverd, terwijl het gemiddelde van de opbrengst van Italië, Spanje en Oostenrijk-Hongarije slechts zeshonderd en veertig of hoogstens acht honderd millioen bedraagt. Intusschen moet hierbij vermeld worden, dat al de door Frankrijk behandelde en uitgevoerde wijn lang niet in dat land zelf gewonnen wordt, want een groot gedeelte trekt men, vooral sedert de verwoestingen door de phylloxera aangerigt, uit de naburige landen, voornamelijk uit Spanje, Italië en Portugal. Die wijnsoorten worden dan, na met de Fransche vermengd en versneden te zijn, weer als echte Fransche wijnen uitgevoerd.

Verder heeft men in Frankrijk nog andere manieren om te voorzien in het tekort. De doppen en stengels namelijk en de mindere soorten van druiven, die zich als zoodanig eigenlijk niet goed voor de wijnfabrikage leenen, worden door middel van suiker, water en spiritus opgelapt en zoodoende wordt een nog drinkbare wijnsoort verkregen; ook wordt in Frankrijk nog al veel wijn gemaakt met behulp van rozijnen, die

vooral uit Syrië en verder ook uit Griekenland en Italië aangevoerd worden.

Die rozijnen laat men eerst in water weeken en voegt er dan suiker en spiritus bij; zoodoende kan men wijn maken, welke tamelijk goed en in geen enkel opzigt van nadeeligen invloed op de gezondheid is. Deze industrie wordt vooral te Marseille, te Cette, te Bordeaux en te Bercy gedreven. De rozijnen leveren ongeveer 96 millioen gallons wijn op. De hoeveelheid wijn uit de afvalsproducten verkregen, bedraagt jaarlijks omstreeks evenveel. Deze heeft evenwel een mindere waarde dan die welke uit de rozijnen vervaardigd wordt.

DE CHINEEZEN IN CANADA.

De regering van Canada heeft nu, op het voorbeeld van die der Vereenigde Staten, maatregelen tegen de Chineezen genomen. Eene verordening verbiedt de Chineezen den toegang tot het land, als zij niet door betrouwbare passen kunnen bewijzen, dat zij beambten, kooplieden, touristen of geleerden zijn, tenzij ze eene belasting van £12 per hoofd willen betalen. Buitendien mag geen schip in Canada meer dan één Chinees op elke 50 tonnen van zijn inhoud invoeren, op straffe eener boete van £12 per Chinees. Het feit, dat een kapitein ze ontscheepte vóór hij de belasting had betaald, zou hem op hooge boeten te staan komen, die tot verbeurdverklaring van het schip stijgen.

DE POST.

Wanneer, zonder het luijen van de schel of het slaan van de voordeur, uwe brieven onbespied in het busje nederglijden, zoo stil en zoo vlug, alsof ze door de hand, die ze schreef, waren opgeworpen en hoog door de lucht waren komen aanzweven,—wanneer alle tusschenpersonen, die tusschen den afzender en den ontvanger van den brief komen te staan, zich zóó verschuilen en 't beiden zoo gemakkelijk maken, dat de een den brief slechts naast zijn deur in een gat heeft te werpen en de ander hem na korten tijd in zijn eigen huis vindt liggen,—wanneer de betaling, de verzending, de bezorging u zoo gemakkelijk worden gemaakt, dan verwondert gij u niet meer over dit alledaagsche mirakel en 't spreekt van zelf, dat dit alles zijn geregelden loop heeft, gelijk dag en nacht, maan en sterren. Het eenige wat vreemd lijkt, is, dat gij bij zooveel wat een ander doet, nog altijd genoodzaakt zijt sommige brieven zelf te schrijven. En toch, wat is er niet moeten gebeuren voordat het zoover kwam. De veertig- of vijf-en-veertig-jarigen onder ons herinneren zich dat er noch enveloppes, noch postzegels bestonden. De brieven werden op vierkante vellen papier geschreven, in zuivere regte hoeken opgevouwen en met een ouwel digtgeplakt. In oude boedels, die wij beredderen, kunnen

wij ze nog vinden. Wie dacht aan enveloppes, aan postzegels, aan uniformpost, wie dacht aan briefkaarten, wie droomde van brievenbusjes in of naast uwe deur? 't Was schellen en betalen, en brieven waren zeldzamer en.... beter misschien.

Doch de historie van de brievenpost heeft belangrijker bladzijden dan deze. En tot hoe ouder dagen zij opklimt, des te belangrijker lijkt zij ons. Of wie zou niet gaarne den brief zien, dien David aan Joab zond, of dien Jesebel aan de oudsten van Jisreël deed toekomen? Wie zou den eersten postbode niet willen zien, zooals hij het in steen gegriffeld teekenschrift ten koste van zijn leven overbragt? Misschien heeft hij geleken op den Indischen brievendrager, die met een stok tegen de wilde dieren en met een aantal schellen tegen de slangen in 't bijzonder gewapend, zijn weg vervolgt! Of misschien droeg hij eenige gelijkenis met den kameelpost, die met een tulband op en het lange witte gewaad om de leden zijn 80 mijlen per dag aflegt, en zijn schat in een paar zakken meêvoert.

In Japan en in Marocco loopt de brievenbesteller met zijn mand of tasch op den rug, gelijk zijne voorgangers het deden; in China loopen hier en daar de postboden met schellen en zonneschermen van en naar bepaalde stations, waar zij door andere boden worden opgewacht, die ze weer naar een ander station brengen enz.

Die stations zijn vrij algemeen in alle landen en mogen de vuren vervangen hebben, die, op bepaalde afstanden ontstoken, nieuwstijdingen overbragten, en door het Joodsche land den tijd van het Paaschfeest verkondigden, en aan de Grieken den val van Troje. Deze stations hadden de Inca's in America, had Karel de Groote in Frankenland, had Cyrus in Perzië en langs deze wissel- en pleisterplaatsen zond Xerxes het berigt naar Susa van zijn nederlaag bij Salamis. In zulke poststations werd in Amerika de groote weg verdeeld, die van den eenen Oceaan naar den anderen liep en waarlangs de "Pony Express of the Rockies" zijn 60 mijlen aflegde, heen en weer dwars door de ongebaande prairieën en door tal van gevaren zoo van menschen als van dieren, 2000 mijlen in 240 uren!

Nog in de dagen van Koningin Elizabeth was in Engeland de postdienst in stations afgedeeld. In Schotland was in 1590 een postdienst tusschen Aberdeen en Edinburg, die door mannen in blaauwe uniform werd waargenomen. Alles werd te voet verrigt en het lijkt een wonder, wanneer wij hooren wat deze mannen konden doorstaan. Sommigen evenaardden Lord Hume's knecht, die met een brief naar Edinburg afgezonden, zeventig mijlen heen en weêr liep, met zulk een inspanning, dat hij bij zijn terugkomst in de nabijheid van het kasteel op den grond in slaap zonk, en met zulk een snelheid, dat de Lord hem in slaap vindend hem ernstig begon te beknorren, meenende dat de man nog op de heenreis was.

Postboden te voet bestonden in Duitschland in de middeleeuwen; postboden op stelten doorkruisen de moerassen van het zuiden van Frankrijk, alsof zij groote ooijevaars waren, die hier en daar zich met de kinderen der menschen gemeenzaam maken.

Een eigen plaats bekleedt de duif in de geschiedenis van de brievenposterij. Niet alleen, dat zij onder de vleugels, wier geur de lucht bewierookt, zoete geheimen meêvoert in fijn handschrift op zijden papier; niet alleen dat liefhebbers weddingschappen aangaan, en hunne duiven fokken en afrigten om een prijs of eere met hen te behalen, maar er is van de duiven ook in allen ernst, ja, in hoogen nood, een nuttig gebruik gemaakt. Duiven vliegen met berigten tusschen de Fidji-eilanden heen en weêr en worden ook in Europa gebruikt, om particuliere zaken te behandelen, van personen, die maken dat zij altijd van elkanders duiven er een paar in voorraad hebben. Groote diensten deden de duiven bij het beleg van Parijs. Zij werden per ballon uit de stad gevoerd en kwamen dagelijks berigten naar de belegerde veste brengen, zoo uit Tours als van elders. Het was een zware briefport, men betaalde per woord een kwartje, en door middel van een miniatuur-photographie wist men de brieven zoo klein te maken dat er met elke duif voor ruim 138 duizend gulden aan porto verzonden werd.

In het Noorden van Canada loopt er een hondenslee, in Rusland evenzoo een slede, die door honden, paarden of rendieren getrokken wordt. In Brazilië vervullen ossen de taak om den postwagen te trekken, in Holland had of heeft men nevens den ouden postwagen en het nieuwe karretje, natuurlijk ook een postschuit. Dit waren alle, zoo 't een als 't ander, trage middelen van vervoer, die maakten dat men tusschen den brief en het antwoord al den tijd had. Zij werden ten minste eenigszins vergoed door de pneumatische inrigtingen, bij welke de brievenmalen door middel van geweldige luchtpompen door lange buizen worden voortgezogen of geschoten, de bekende schietblaasbalg van den veerschipper in de Camera Obscura. Wat er al niet bedacht is voordat de spoortreinen in dienst kwamen, mag hieruit blijken, dat iemand in Londen op het denkbeeld kwam de brievenpost langs ijzerdraden te laten glijden die van hooge kerktorens en huizen naar beneden zouden loopen. Doch de stoomboot en de spoorweg hebben een einde gemaakt aan al dit zorgen en tobben en de telegrafen en telephonen lagchen er mee, tot dat zij op hun beurt zullen uitgelagchen worden door thans nog onbekende, maar immer nader komende uitvindingen.

In Berlijn kan men in de nabijheid van het hoofdpostkantoor een posterij-museum bezoeken, waarin al de oude en de nieuwe wonderen van het brievenvervoer zijn uitgestald. Hier ziet gij het gansche historische beloop van dit middel van gedachtewisseling vóór u. Alle natiën zijn er vertegenwoordigd. Gij vindt er den ouden Engelschen

mailcoach en den Japanschen looper. Platen in overvloed wijzen u aan, welke avonturen de oude postkoets had aan den rand van diepe afgronden, te midden van de diepe sneeuw of van het wassende water. Gij vindt er oude lantaarns, posthoorns, brievenzakken, zadels en stempels. Gij kunt begrijpen dat de legerpostdienst niet vergeten geworden is. De schietblaasbalg is er in werking en de nieuwste inrigtingen van postkantoren en brievenbussen kunt gij er gadeslaan, met al de wonderen van de elektriciteit!

Wat al middelen hebben de menschen, om elkander hunne gedachten mee te deelen! Wat zullen de menschen moeite hebben hunne gedachten in dezelfde mate te doen klimmen als deze middelen zich uitbreiden. Waar zulke wonderen van brievenvervoer ontstaan, als tegenwoordig geschiedt, daar mogen de gedachten die uitbreiding wel waardig zijn!

OVER HET TATOUEEREN.

Het is misschien niet algemeen bekend, dat er in groote steden en vooral in havenplaatsen, dikwijls tatoueerders of prikkers van beroep gevonden worden. Hun gewone handelwijze bestaat daarin, dat zij door middel van zeer fijne naalden op de gespannen huid afdrukken, zoo men wil, maken van teekeningen op geolied papier, waarvan zij er een aantal bij zich hebben en waaruit de liefhebber, die zich wil laten tatoueeren, mag kiezen. De zeer bekwame kunstenaars in dit vak teekenen, volgens eigen inspiratie, de figuur onmiddellijk op de huid. Dan worden de met kleurstof bedeelde naalden schuin in de huid gedrukt, en natuurlijk draagt men zorg steeds langs de lijnen der op de huid geteekende figuur te gaan. Sommigen geven slechts één prik, doch zij die niet van onafgewerkte teekeningen houden, ontvangen op sommige plaatsen, als om schaduw aan te duiden, meerdere inprikkingen. Daarna wordt de getatoueerde huidoppervlakte afgewasschen.

In 1871 was er te New-York een tatoueerder, die met plankjes rondging waarop de naalden vooruit in bepaalde figuren waren aangebragt. Dit was, met het oog op de aanzienlijke tijdsbesparing een belangrijke schrede voorwaarts in dezen edelen tak van industrie. Zoo duurde de geheele operatie naauwelijks een minuut tegen vijftien tot vijf-en-twintig volgens de oude manier. De kleurstoffen, die het meest worden aangebragt zijn: Oost-Indische inkt, houtskool, vermilloen, blaauwe inkt en, ofschoon zeldzamer, indigo.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

AUGUSTUS 1886.

De groote trek uit de Kaapkolonie.

RAPPORT VAN KOMMANDANT G. J. KRUGER AAN DE ASSISTENT-COMMISSARISSEN DE HEEREN HOGGE EN OWEN. *)

Magalies Berg, 6 Februarij 1852.

Aan de WelE. heeren W. S. Hogge en C. M. Owen,
Assisteerende Commissarissen.

WelEdele Heeren,

Ingevolge mijne beloften aan UWelEdd., om UWelEdd. te zenden de gebeurtenissen en de reden onzer emigratie, zoo heb ik de eer UWelEdd. hieringesloten te zenden gebeurtenissen van het jaar 1819 beginnende, namelijk:

In het jaar 1819, onder bestier van den Gouverneur Lord C. H. Somerset, werden de burgers gekommandeerd op een Kaffer-kommando onder kommandantschap van den heer A. Stockenstrom, en wij zijn van onze wonings zes maanden en zeventien dagen op het kommando gebleven, altoos zwervende zonder wagens of veldtenten, geëxponeerd aan Gods weer en wind, ja zoo erg, dat door de menigvuldige

---

*) Wij hebben een kopie van dit rapport te danken aan een bevriende hand. In zoo verre als ons bekend is is deze de eerste maal dat het in druk verschijnt. Wij meenen dat het van genoegzame geschiedkundige waarde is om zijn opnemen in ons *Tijdschrift* te wettigen.—Red.

regens onze zadelkleedjes onder onze zadels verrotten, en de kleederen aan onze ligchamen ondragelijk werden, zoodat zij met lappen afvielen, en dat sommige onzer mannen geheel naakt en anderen half naakt waren, en van de paarden behoorende aan de kommandomenschen, twee derde er van dood, zoodat zij verpligt waren te voeteeren. Wij hebben in dat kommando omtrent 20,000 beesten genomen, waarvan aan ons werd toegekend ieder één os, om op te rijden; en nadat het kommando bedankt was werd ons verder niets toegekend, maar alles ontnomen, en dat was de belooning voor trouwe diensten, nadat wij gedurende dat kommando onze welvaart, vrouw en kinderen hadden moeten verlaten. En zoo bleef het van 1819 tot 1836, gedurig Kafferkommando's en Kafferpatrouljes doen zonder eenige compensatie.

Tusschen 1819 en 1836 werden eens op eenmaal genomen omtrent 17,000 beesten, welke door 't Gouvernement werden verkocht gedeeltelijk, en een ander deel aan Fingoes uitgedeeld, en nooit een enkele os aan den boer voor bitter uitstaan en trouwe diensten die hij altijd had bewezen, hopende dat wij, van de toen openliggende velden, een stuk grond zouden krijgen voor eene plaats, maar helaas in onze blijde vooruitzigten teleurgesteld. Die openliggende velden werden toen aan Fingoes en bastaard Hottentotten gegeven. Ik moet hierbij aanmerken dat in 't jaar 1819 geen Bastaard bekend was langs Katrivier; maar zij zijn verzameld geworden van uit de oude Hantam, Camiesbergen en Roggeveld, en van andere plaatsen en districten zijn zij komen toeloopen. Een Zendelings-Instituut werd aan Katrivier opgerigt, zooals dezer dagen is aangetoond, waarvan 't Gouvernement gevoel van heeft door de beschaving van den zendeling onder die klas van menschen ingebragt, waardoor zooveel menschenbloed het gepasseerde jaar werd gestort.

Sedert 't jaar 1821 was de veeboer verpligt gedurig een uittogt te doen door de zware droogten tot aan deze zijde van Oranjerivier, en meest ook om reden dat de plaatsen te bekrompen werden gemeten en afgegeven, en door die trekken van tijd tot tijd werden wij bekend met de inlandsche stammen. In 't jaar 1821 zijn wij op eene commissie aan deze zijde van Oranjerivier gekomen, en ontmoetten Moshesh, die bijna totaal

vernietigd was door de opperhoofden Dingaan en Moselekatse. Ja, zoo erg hadden die moord en vernieling plaats gevonden dat wij de doodsbeenderen van zijn volk een uur of meer rijdens vonden, alsof zij door een zwaren waterstroom tezamen waren gespoeld. Doch hoe verbaasd stond Moshesh te kijken, want wij waren de eerste blanke menschen, die hij en zijne overgeblevenen zagen. Ellendig en mager zag hij met zijne overgeblevenen er uit, want zij moesten zich versteken tusschen rotsen voor de andere opperhoofden.

Verder voortgaande, wat vonden wij? Ja de menschelijke natuur te boven gaande. O afgrijselijk en afschuwelijk! eene moeder met een klein kindje, en drie andere jonge Kaffers die hun honger stilden met van dat kindje te eten. Wij namen hen met ons mede naar onze wagens, maakten hen tam, gaven hun voedsel en deksel. Doch dat is niet het eenige geval, maar wij vonden des anderen daags nog zeven andere moeders die door honger waren omgekomen, de kinderen aan de moederborsten liggende half dood; en deze kinderen hebben wij ook tot ons genomen en opgevoed totdat zij dienstbaar zijn geworden.

Het zou een geheel boekdeel nemen om dien gruwel, o! afschuwelijke monsterdaden, te beschrijven. De uitelkander gejaagde mannen van Moshesh kwamen ons achterna loopen, en beschouwden ons met verbaasdheid, doordat zij nooit te voren blanken hadden gezien, en ook zagen hoe dat de kleine onnoozele Kafferkinderen door ons behandeld werden. Ja, zij zijn ons gevolgd tot over de Oranjerivier, en hebben onder de boeren voor eene reeks van jaren gewoond en veel vee verdiend, en daarna weder teruggekeerd, nadat zij door de boeren een weinig beschaafd waren gemaakt, naar hun koning, die van tijd tot tijd grooter geworden is, en nu den naam draagt van "de Groote Koning Moshesh."

Ook vonden wij de Boschjesmans gansch verwilderd en naakt. Hun voedsel was meest zaad van een soort van gras, genaamd blaauwgras; ook het voedsel van de Kaffers, de wortels van "Kafferkuil" of palmiet; en meerendeels voedden de Kaffers van Moshesh zich met 't slagten en eten van Kafferkinderen en lijken. Dat was de toestand van Moshesh en zijn overgebleven volk, hetwelk door ons, boeren, werd opgezocht, tam gemaakt en met schie-

ten van wild zoowel als tam vee werd gevoed. Wij zijn dan van tijd tot tijd ingekomen aan deze zijde van Oranjerivier, om te jagen zoowel als weide voor ons vee te zoeken, en zijn alzoo meer en meer bekend geworden.

Naar het beste van mijn geheugen kwamen de Zendelingen in 't jaar 1824, waarvan de voornaamste waren Kolbe en Clark. Een onder hen, van den kant van het Gouvernement, kwam ons aanzeggen dat geene boeren zich zouden begeven aan deze zijde van Oranjerivier, of zij zouden ten prooi aan de gekleurden worden gegeven. De Zendelingen kwamen dus aan deze zijde van Oranjerivier en zijn ver afgereisd, alle soorten van inlandsche stammen bij elkander verzamelende, en hebben zelfs de gekleurden van hunne schietgaten of jagtgaten genomen en mede gebragt naar de plaats genaamd Moordenaars Poort, en hitsten hen aan tegen den blanken boer. Daar waren die gekleurden ontbloot van levensbestaan.

Zoo zijn zij dan bij klompjes uitgegaan om den veeboer te berooven van zijn vee, zoowel aan deze als aan de andere zijde van Oranjerivier, waarvan gemelde twee heeren Zendelingen, zooals hunne leerlingen zeggen, hun aandeel kregen. Eene groote protectie werd toen van den kant van 't Gouvernement, zoowel als van den kant der Zendelingen aan de gekleurden gegeven. Het werd dus te zwaar voor den boer en veroorzaakte dus het begin van emigratie.

In het jaar 1837 hebben wij ons moederland verlaten en zijn aan deze zijde van Oranjerivier gekomen, en verder vrede besloten onder de gezamenlijke volkstammen die wij ontmoet hebben, genaamd :—1, Moshesh, 2, Moroko, 3, Motjhawa, 4, Guart, 5, Tawane, 6, Sikonyela, en verder met alle Korana stammen, en zoo voort getrokken tot over Vetrivier, en toen van den kleinsten of zwaksten Kapitein, genaamd Makwana, geruild of gekocht de gronden tusschen Vet- en Vaalrivier tot aan den grooten wagenweg leidende naar Natal ; daarvoor in betaling gegeven 41 vaarzen en 1 bul, met uitzondering van zijne woonplaats in vierkant naar zijne begeerten.

Het zal zekerlijk in UWelEdds. oogen een zeer geringe betaling schijnen, maar de reden is omdat hij, Makwana zich onder onze bescherming gaf, doordat de andere Opperhoofden hem van jaar tot jaar hadden verkleind en verarmd ; en doordat wij Makwana beschermden viel dat

barbaarsche en monsterlijke Opperhoofd, Moselekatse, op ons en onze vrouwen en kinderen aan, in onze gekochte gronden, en ontnam al ons vee; en 40 mannen, vrouwen en kinderen kwamen hierbij om op eene schreeuwende en onmenschelijke wijze.

Wij kregen toen een weinig hulp van een klompje Boeren die eene distantie van onze wagens waren, en die de schoten van ons hadden gehoord. Wij trokken met hen achteruit. Moselekatse kwam nu voor de tweede maal ons achterna en haalde ons in. Maar wij hadden ons lager goed gesecureerd. Hij liet zich daardoor niet afschrikken. Zij vochten woedend en wierpen 1113 assegaaijen in ons lager en doodden drie van onze menschen, en namen het laatste stuk vee dat wij in bezit hadden met zich. Onze manschappen hadden hen manmoedig het hoofd geboden en sloegen hen achteruit met verlies van ons vee, behalve onze paarden, die wij in ons lager bij ons hadden. Hier waren wij nu aan ons zelven overgelaten tusschen de dooden; en wij bleven op onzen kampgrond omtrent eene maand. Daarna zonden wij mannen, te paard naar Oranjerivier en Caledon om hulp te vragen aan onze mede Emigranten, en dadelijk kwam een aanzienlijk patroulje van de Emigranten, die ook aan emigreeren waren, naar ons, waarop wij Moselekatse achterna zetten om te zien ons vee te hernemen. 't Slaagde ons een klein getal van zijn vee in handen te krijgen, maar het onze met het grootste gedeelte van het het zijne had hij ver de wildernis laten injagen. De achternakomende emigranten verleenden aan ons groote assistentie, en wij trokken tezamen tot achter Suikerbosch-rand over de Vaalrivier met een aanzienlijk getal emigranten.

Wij hebben toen aan Suikerbosch-rand ons lager geslageslagen, en zijn met 135 mannen Moselekaste achterna gezet tot in zijn land. Daar hebben wij hem verslagen, en een aanzienlijk getal van zijn vee genomen. Doch het overige vee van hem met het onze, dat hij tevoren genomen had, was de woestijnen verder ingedreven. Hij vluchtte toen ook verder in, verlatende zijn land, dat door ons in bezit werd genomen voor de schade door ons geleden, met verlies van veel bloed van onze vrouwen en kinderen.

Met onze terugkomst van Suikerbosch-rand in ons lager hebben wij eenparig een besluit genomen dat wij zouden aftrekken, onder bestiering van ons hoofd en Gouverneur,

den heer P. Retief, naar het land van Dingaan. Wij zijn toen overtrokken tot naar Tugela, en hebben daar gekampeerd. Sikonyela had toen een groot aantal van Dingaans beesten genomen, en door onzen toenmaligen Gouverneur, den heer P. Retief, weder hernomen en aan Dingaan terug gegeven. De heer Retief deed toen aanzoek bij den koning Dingaan om land en ook een haven; en wij verkregen bij contract Port Natal met een groot uitgebreid stuk lands. De heer Retief reed andermaal naar Dingaan met zestig mannen om hem, Dingaan, te verwelkomen, en verdere onderhandelingen te maken. Nadat de heer Retief bij hem, Dingaan, eenige dagen had doorgebracht, en op de vriendelijkste wijze was onthaald geworden, liet Dingaan, den dag van des heeren Retiefs vertrek, zijne gansche legermagt te zamen komen om de vlugheid van zijne troepen te toonen, en ook om een eeredienst ter afscheid van den heer Retief en zijne mannen te geven. Maar wat gebeurde? Instede van vriendschappelijke betooningen veranderde dat tooneel in een akeligen en treurigen rouw. Een sein werd gegeven door dien monsterlijken helhond, Dingaan; zijne soldaten vielen aan op de arme ongewapende mannen, en barbaarsch werden zij vermoord.

Wij waren nu allen verlangend naar de terugkomst van den heer Retief en zijne mannen. Maar wat gebeurde toen onverwachts? Wij werden omsingeld door duizenden van Dingaans Commando en aangevallen. 360 van ons, emigranten, sneuvelden. Onze vrouwen werden opengevlekt; onze kinderen bij de voeten genomen en hunne hoofden tegen de wagenwielen verpletterd. Ach! ik sidder, ja mijn hart smelt in mij, wanneer ik aan die droevige gebeurtenissen nog denk. Wij zonden naar achter den Drakensberg, waar nog een gedeelte emigranten waren, om ons te hulp te komen. Wij monsterden toen 250 mannen en vielen op Dingaan, doch hij was ons te sterk, en wij moesten retireren.

Daarna kwam de heer A. W. J. Pretorius met de andere emigranten ons te hulp. De heer Pretorius werd dadelijk door ons gezamenlijk als Commandant-Generaal gekozen, en wij besloten een sterk Commando tegen Dingaan te hervatten. Wij trokken toen uit onder bestier van den heer Pretorius en sloegen ons lager in Dingaans land. Dingaan viel op ons aan met het breken van den dag, zijnde Zondag, met omtrent 60,000 mannen. Doch wij verdedigden ons

zoo manmoedig dat wij, door Gods hulp, omtrent 7,000 van Dingaans volk doodden. Wij verjaagden Dingaan en hij werd gedood en wij namen zijn land toen in vol bezit.

Wij namen dan Port Natal in bezit, en nog omsingeld met duizenden van Kaffers. Toevoer van ammunitie en andere benoodigdheden werd aan ons, van den kant van het Gouvernement, ontzegd, doordat de haven gesloten was, en als het ware aan onszelven overgelaten.

Wij troostten ons met uitkomst, op de Voorzienigheid vertrouwende, en gingen toen aan het werken, denkende dat wij dan nu rustig en veilig zouden leven; maar dat was weer vruchteloos. Wij waren niet lang voortgegaan in onze werkzaamheden en goede hoop, of Kapitein Smith werd met eene militaire magt ingezonden, en verontrustte ons weder, en van dat gevolg dat het Britsche Gouvernement, na als onze moeijelijke en gevaarlijke onderneming, gepaard met verlies van een aanzienlijk getal eigendom, en ook van onze dierbare familiën, die zoo onmenschelijk werden vermoord, dat ook weder in bezit nam.

Het grootste gedeelte van de emigranten trok dadelijk terug aan deze zijde van Drakensberg, op onze gekochte gronden en ook naar het land door ons van Moselekatse genomen, en woonde daar vier jaren ruim, stil en rustig. Daarna kwam Sir Harry Smith met zijne Proclamatie, en nam het in tot Vaalrivier; en vaardigde ook een manifest uit. De emigranten raakten daardoor in opschudding. De heer Pretorius kwam daarop bij ons, hield bijeenkomsten en vraagde aan de emigranten of zij een Magistraat onder zich hebben wilden. Doch zij antwoordden eenparig neen. De heer Pretorius zeide dat de emigranten dan de meerderheid aan Zijne Excellentie moesten toonen, dat hij, de heer Pretorius, dacht dat er geen knik of schot zou vallen. Daarop stemden wij eenparig toe en trokken te zamen naar Vetrivier, en van daar naar Twee Vallei, om het aan Zijne Excellentie te toonen. Doch dat was te vergeefs. Zijne Excellentie wilde ons niet laten spreken, maar schold ons voor rebellen uit. Eene proclamatie werd uitgevaardigd, dreigende ons te verdelgen.

Wij trokken een dagreize terug, om daardoor Zijne Excellentie tijd te geven zijne woedende voornemens te overdenken, terwijl wij alleen zijn gekomen om de meerderheid te toonen. Maar helaas! een gevaarlijk vooruitzigt.

ijne Excellentie kwam door de Oranjerivier en versterkte ijne legermagt met Bastaard Korannas en ook Morollas. En Zijne Excellentie vraagde per brief aan Moshesh—die, zoo als tevoren is aangetoond, hoe wij hem, Moshesh, hadden gevonden, en hoe menschlievend hij door ons, emigranten, in 1821 werd behandeld—om hulp, en bragt hem nu als vijand tegen ons.

Wij zagen nu niets anders voor ons over dan ons bij elkander te voegen, en terug te trekken, want daar het nu naar de punt van Zijne Excellenties manifest liep moesten wij veiligheid voor ons zelven zoeken, of ons verdedigen.

Ons volgde nu de slag van Boomplaats, waarin zoo veel menschenbloed werd gestort, doordat Sir Harry niet te bewegen was om vrede en rust aan ons te schenken, daar wij, volgens Zijne Excellenties eigen verzoek, alleen kwamen om de meerderheid aan te toonen.

Wij danken H. G. Majesteit dat UWEdd. gezonden zijt om te onderzoeken de gebeurtenissen onzer zaak, en blijde zijn wij, dat wij het geluk gehad hebben onzen vorigen toestand mondelijks, zoowel als nu per brief, aan UWEdd. mede te deelen. Latende onze vervolging, verjaging en verdrukking aan H. G. M. en Uw Edd. om hierover te oordeelen, met het vertrouwen dat H. G. M. eene onpartijdige decisie zal geven, en dat alles aan deze zijde van Oranjerivier binnen kort weder in rust en veiligheid moge geraken.

Heb ik de eer te zijn,

UWEdds. Onderdanige Dienaar,

(Get.) G. J. Kruger, Commandant.

P.S.—Ik heb vergeten aan UWelEdd. te melden dat lang vóór onze emigratie, toen wij hadden ontwaard dat onze plaatsen te nauw werden, dat wij toen van de Boschjesmannen al den grond, van den wal van Oranjerivier tot aan Rietrivier, ruilden en kochten, waarvoor wij eene betaling van 1500 schapen en omtrent 100 beesten gaven, zooals wij kunnen bewijzen. Geen Bastaard of Kaffer was toen op dien grond te zien of bekend; maar daarna, door bewerking van de Zendelingen, werd genoemde grond aan de Bastaards gegeven, en de vorige wettige eigenaars, de Boschjesmannen, werden toen vermoord en verjaagd.

Ook werd destijds aan de Emigranten geen grond aan deze zijde van Oranjerivier toegekend, zoodat wij verpligt waren onzen geruilden grond weder van de Bastaards te huren, te ruilen en te koopen.

(Get.) G. J. Kruger,
Kommandant.

Een Sprookje.

Twee feeën hadden eens verschil van gevoelen gekregen over het een of ander punt, en namen dit elkander zoo kwalijk, dat de eene er steeds op uit was de andere te kwellen en te dwarsboomen.

Dit scheen haar zooveel genot te geven, dat ze meestal elkander getrouw naliepen, opdat het werk, dat de eerste tot stand bragt, door de volgende onmiddellijk te niet kon worden gedaan. Eens op een dag, toen ze weder op deze vriendelijke wijze werkzaam waren, gebeurde het dat twee moeders ieder de hulp van een der feeën inriepen.

Ze hadden beide een zoon, voor wien ze een goede gave afsmeekten.

De eerste fee dacht: "een goede gave? wel, wat heeft in dezen tijd eigenlijk meer waarde dan geld. Ik zal hem rijkdom schenken." Zij raakte het voorhoofd van den knaap aan, en zeide dat de moeder tevreden over hare gift zou wezen.

"Heerlijk, heerlijk!" riep deze juichend uit, en zag in haar verbeelding reeds al het geluk, dat haren lieveling door deze belofte beschoren werd. Opeens echter vloog er als een wolk over haar gelaat. "Als hij zich die goede gave maar weet waardig te maken," overpeinsde zij half luide, met moederlijke bezorgdheid alle kansen van haar geluk wikkende en wegende.

"Wees daarvoor niet bezorgd, goede vrouw," sprak de tweede fee, die ongemerkt nader was gekomen, "ook ik bezit toovermacht en als ge mij om een gave vraagt, begiftig ik uw zoon met een talent, waarin niemand hem zal overtreffen."

"O ja, schenk hem dat talent," zeide de moeder, en aanvaardde dankbaar de aangeboden gave, welke de fee zwijgend verleende.

"De kortzichtige," mompelde de fee, die den knaap begiftigd had met overgroote spaarzaamheid en zuinigheid, en nu spoedig hare vijandin volgde, welke inmiddels de andere moeder had beweldadigd. Deze had voor haar zoon schoonheid en gezondheid gevraagd en gekregen, en keek met innige verrukking naar haar bloeijenden knaap, die als een beeld van levenslust in zijn wieg lag te spartelen.

"Een schoon kind! Is hij rijk?" vroeg de tweede fee, den knaap aanziende.

"O, neen," antwoordde de moeder, "wij zijn onbemiddelde lui, maar het schijnt mij toe dat hij nu het middel in eigen hand heeft om fortuin te maken en zich naar boven te werken. Met schoonheid en gezondheid komt men ver."

"Natuurlijk," stemde de fee toe, "doch hoe, als hij zich omhoog gewerkt heeft, en hij voelt zich niet thuis in de hoogere kringen?"

"Dat zou droevig zijn," klonk het antwoord der moeder, in stilte nadenkend over de regte beteekenis dezer veronderstelling.

Toen echter de fee aanbood den knaap ook een geschenk te geven, aanvaardde de moeder met dankbaarheid die gave, niet twijfelende of het geluk van haar kind was nu verzekerd.

"Hoe zal ik u genoeg danken, schoone fee," begon zij, maar de schoone fee was reeds verdwenen. Zij voelde zich ruimschoots beloond door het besef, dat zij met haar gevaarlijk geschenk de plannen harer voorgangster weer deerlijk had gedwarsboomd. Zij had toch alle waarde ontnomen aan het geschenk van deze, door den knaap in stilte te begiftigen met smaak voor alles wat fijn en aristocratisch was.

De moeder van Karel, die rijkdom voor haar kind had verkregen, was een knappe en zuinige huishoudster, die van haar jeugd af aan geleerd had ieder dubbeltje een paar

malen om te keeren, voordat zij het uitgaf; die behoorlijk alles bewaarde wat welligt nog eens te pas kon komen, en die er zich op beroemen kon, nog nooit, willens en wetens, ook maar de kleinste onnoodige uitgave te hebben gedaan. Bevreesd dat haar jongen een verkwister zou worden, als hij later in het bezit der beloofde schatten kwam, verdubbelde zij haar zorgen om toch maar alles zuinig te overleggen, en prentte hem niets met zoo grooten nadruk in dan om na te denken over de echt Hollandsche zuinigheid.

Het kind bleek zeldzaam leerzaam op dit punt, en verraste al zeer vroeg zijn moeder door de goede toepassing harer lessen. Toen Karel naar school zou gaan, zag moeder het geval, dat zijn broekje zooveel te lijden zou hebben door het schuren langs die schoolbanken, zeer donker in en Karel deelde in die vrees, maar hij bespeurde al dadelijk dat het mogelijk was om stil te zitten, en kwam ook al spoedig tot de ontdekking, dat men op het puntje van de bank het minste gevaar liep zijn goed te bederven.

Af en toe overviel hem de jongensachtige lust om met de anderen over de banken te klauteren, te springen of te glijden, doch steeds dacht hij nog bijtijds aan de slechte gevolgen van dergelijke onbezonnenheden, en zonderde hij zich af van den wilden troep. Die jongens waren niet alleen wild, maar ook zoo onnadenkend en verkwistend, dat velen meer griffels kochten dan ze noodig hadden. Ze staken die in hunne zakken, maar ze braken, en rolden er bij het spelen uit. Karel zou voor niets ter wereld iets hebben genomen, wat een ander toebehoorde, doch van wie waren eigenlijk de stukjes griffel, die op den grond lagen? Immers van ieder en niemand? Het was een soort van waardeloos algemeen goed, zoolang het daar onbeheerd lag; vond hij ze, dan raapte hij ze op en gebruikte ze. Zoo kwam het dat hij nog nooit een cent voor griffels had uitgegeven en er toch een kleine verzameling van had.

Eens op een dag kreeg hij een inval; hij sleep nette, fijne puntjes aan al die stukken, en bood ze zijn makkers te koop aan voor halve centen, of in ruil voor het een of ander, dat hem begeerlijk toescheen.

“Zoo uitgeslapen als dat ventje toch is...” merkte de moeder op tegen een vriendin. Ja, ja, spoedig gaf hij hiervan meer blijken. Het was verbazend zooals zich zijn talent ontwikkelde om uit alles eenig voordeel te trekken, en zich zonder kosten van het noodige te voorzien. De

bladen der oude schoolboekjes van slordige of verkwistende kinderen werden door hem bij elkander gezocht, door zijn moeder genaaid of geplakt, en op die manier nog bruikbaar bevonden, of wel hij leende nu van dezen, dan van genen wat hij noodig had, en zuinigde daardoor heel wat uit.

Als zijn moeder hare uitgaven eens vergeleek met wat anderen betaalden voor schoolgaande knapen, dan sloeg zij hare handen dankbaar ineen ; er was toch geen enkele jongen, die het nadenken en overleg van Karel had, en die zoo zuinig was op laarzen en kleeren. Nu moet het gezegd worden, zij kweekte door voorbeeld, raad en prijzen dat talent aanhoudend aan, doch, zooals zij teregt aanmerkte : "als het er niet inzit, kan men het er moeijelijk inbrengen."

De waarheid van die stelling ondervond Arthur's moeder. Arthur van der Wende heette de knaap, die met schoonheid, gezondheid en verfijnden smaak was begiftigd.

Wat hem ook mocht worden voorgehouden van de noodzakelijkheid om zuinig te wezen, en te letten op het goede voorbeeld van zijn vriend Karel, het hielp niets.

"Bah !" zeide dan het jeugdige aristocraatje, en vond Karel een saaijert en een suffert, "oude boeken gebruiken ! hoe vies, ik zou nog liever...."

"Maar nieuwe zijn veel duurder en ge hebt er hetzelfde nut van," zeide de moeder; "laten de rijken zich alles nieuw en van het beste aanschaffen, maar doe gij uw best om op boekenstalletjes te koopen wat er noodig is. Voor de helft van den prijs slaagt ge daar."

Arthur ging uit op de boodschap, maar kwam thuis met nieuwe, frissche exemplaren uit den winkel. "Op die stalletjes," zeide hij, "was niets dan een oud beduimeld rommetje, waar geen fatsoenlijke jongen iets mee kan doen."

Eens kreeg zijn moeder voor hem een net, doch gebruikt stel kleeren. "Zie eens, Arthur, hoe knap dat goed er nog uitziet. Men kan bijna niet bespeuren dat het gedragen is."

Arthur antwoordde niet veel, doch den volgenden dag hing het knappe pak (niemand wist hoe het zoo ongelukkig daar gekomen was) te dicht bij den kagchel en verschroeide zoodanig, dat de arme Arthur het nooit kon gebruiken.

"Hoe jammer !" riep de moeder uit, doch de zoon merkte

zeer getroost onder deze ramp aan, dat de kleur toch niet mooi was.

Eens kwam hij van school thuis met de vraag of hij mocht meedoen aan een dansles, die eenige andere kinderen zouden nemen aan huis bij den postmeester. "Maar, mijn lieve jongen, waar denkt gij aan?" riep de moeder verschrikt uit, "dergelijke weelde-uitgaven kunnen wij ons niet veroorloven. Ik ben al blij dat ge het hoog noodige kunt leeren."

Arthur had kunnen schreijen van verdriet over die weigering, maar begrijpende dat er niets aan te doen was, peinsde hij er over hoe hij het toch zou aanleggen om zich een kunst eigen te maken, welke hij voelde dat hem onmisbaar was. Op school, en meer nog in de speeluren, was hij veelal de toonaangever, en zoo kostte het hem weinig moeite om soms, tot afwisseling van eenig ander spel, dansles te spelen. Bij dat spel maakte hij zich de passen eigen, en leerde onder de hand zooveel, dat hij, toen er sprake was van een danspartijtje, een uitnoodiging durfde aannemen. Daar hij bespeurde hij wel dat hem veel ontbrak, vóór hij zich een danser kon noemen, maar daar bespeurde hij tevens, welk een groote aanbeveling zijn mooi gezicht bij de jeugdige danseresjes was.

"Waarom kom je toch niet op onze les?" vroegen hem velen.

"Och, mama is er tegen en daarom wil ik niet," sprak Arthur, zijne schouders glimlagchend ophalend.

"Het spijt mij, want ik ben dol op dansen, vooral met jou," fluisterde hij, "doch nu ik het niet beter kan doen, heb ik er toch niet de regte pret van."

"Maar het begint al goed te gaan, en als ge dezen winter maar op alle bals komt, zal ik je altijd wel alles leeren," beloofde de kleine Geertruida, die, even als hare vriendinnetjes, er nu voortaan wel voor zorgde, dat haar vriend Arthur overal bij gevraagd werd.

Mogten sommige ouders van voornamen huize eigenlijk niet erg gesteld zijn op de kennismaking met een jongen uit "anderen stand"—"och," luidde ten slotte de bedenking, "'t is een kind, en, dat moet gezegd worden, Arthur beveelt zich zelven aan door zijn lief gezicht, bevallig figuur en prettig gezond voorkomen."

Zoo kwam het dat Arthur van der Wende den naam kreeg van een der "heerlijkste dansers" te zijn; dat de

leine meisjes elkander met verrukking hunne balboekjes ertoonden, als zijn naam er meer dan eens in voorkwam; at er ten slotte maar zeer zelden een feestje werd gegeven, waar hij niet bij gevraagd was, en dat hij dus veelal verkeerde in kringen, waar zijn familie niet werd toegelaten.

"Al dat uitgaan komt toch mooi duur uit?" merkte Karel's moeder eens vragend aan.

"Ja, men heeft niets voor niets," antwoordde de moeder van Arthur, met een lichten zucht, "doch jongens hebben gelukkig minder strikjes en kwikjes noodig dan meisjes, en mijn Arthur heeft er veel pleizier door."

"Niet uitgaan is voordeeliger, en pleizier... och men leeft toch niet voor pleizier; daarbij, het een haalt steeds het ander met die zaken. Karel rekende gisteren nog uit..."

"Ja, uw Karel is een modeljongen, dat zeg ik honderdmaal tegen Arthur, maar hij luistert er niet naar en gaat zijn gang. En weiger hem eens iets," liet zij er na een kleine pauze hoofdschuddend en half lagchend op volgen, toen ze zich voorstelde hoe haar zoon, haar aankijkende met die heldere lagchende oogen, alle bezwaren verdreef door een kus, en een bijgevoegd: "kom, kom, moedertje."

Inmiddels werden beide jongens ouder en kwam meer en meer ernstig de vraag ter sprake wat ze zouden worden. Karel's smaak neigde naar het kantoor, Arthur's hart werd geslingerd tusschen zijn lust om student te zijn, en zijn begeerte om als officier gekleed te gaan. Die blinkende epauletten, de degen op zij, het geheele zoo goed kleedende kostuum, dat alles lachte hem zeer aan, doch daarentegen zou hij zielsgraag deelen in al de genietingen van het vrije studentenleven.

Eindelijk bepaalde hij zijn keuze bij de studie en verklaarde eens hoezeer hij verlangde student te worden.

"Ja, maar de kosten..." begon de moeder.

"Bah, altijd dat vervelende geld," riep Arthur zuchtend uit.

"Was het daar niet om, ge zoudt vrij kunnen kiezen; nu zult ge het beste doen uwe keuze naar de omstandigheden te wijzigen," sprak de toeziende voogd, "en dan is het, mijns inziens, het beste om òf bij het leger te gaan, en door vlijt en inspanning van de lagere naar de hoogere rangen u op te werken, òf om u bij het lager onderwijs te bepalen, waar ge al spoedig een beetje kunt verdienen en u dus......"

"Kaal en knapjes door de wereld kunt helpen," vulde Arthur aan.

De toeziende voogd haalde de schouders op: "Roeijen met de riemen die men heeft," merkte hij aan.

"Of probeeren om betere te krijgen," voegde Arthur er bij, en kwam te weten dat er studiebeurzen bestonden voor veelbelovende jongelui.

Was hij een van die veelbelovenden, van wie het jammer zou zijn als zij verhinderd werden zich te wijden aan eenig studievak? Men scheen die vraag niet al te gewetenszakelijk te stellen, of wel het "zoo gunstig uiterlijk" maakte elk onderzoek overbodig; althans hij kreeg het verlangde zonder slag of stoot.

Maar ...... in den tijd toen de beurzen gesticht werden kon men heel wat meer met een gulden doen dan later het geval was, en zoo zou Arthur aan de academie niets dan het hoognoodige kunnen krijgen — dat gaf een streep door zijn rekening.

Verbeeld u: wonen in een kleine achterkamer, eten aan een der slechtste en goedkoopste tafels, geen lid worden van al de verschillende clubs en genootschappen ...... neen, op die wijze zou er heel wat verloren raken van de bekoorlijkheid van het studentenleven. Dat kon en mogt niet. Daar moest iets op gevonden worden, hij zette zich tot overpeinzen. Geld moest er zijn, dat stond vast. Dat het te krijgen was stond even vast. Hij zou hard kunnen werken en lesgeven; schulden maken; klaplooper worden; door het kaartspel een stuivertje zien te verdienen (hij was verbazend handig en uitgestudeerd in alle spelen); en...... hij zou het kleine kapitaaltje van zijn moeder kunnen opteren en later met groote winst teruggeven.

Dit alles had veel tegen en niet veel voor, maar het beste diende toch gekozen te worden, want geld moest er zijn. Opeens kreeg hij, na lange overpeinzing, licht in de duisternis. "Wie zooveel pijlen op zijn boog heeft, zou dwaas doen zich tot één zaak te bepalen," bedacht hij, en besloot alle middelen die hem ten dienste stonden aan te wenden. Wel maakte hij plan om zooveel mogelijk de tering naar de nering te zetten, maar dat viel hem niet gemakkelijk. Zijn schoonheidszin kwam in gestadige botsing met zijn beurs. Op een kleine afgelegene kamer kon hij onmogelijk werken, hij koos dus kamers op een der fraaiste standen, en zoo ging het met alles wat hij zich moest aan-

schaffen naar rato. Alle namaak was hem een gruwel, de fijnste gravures prijkten dan ook welhaast aan zijn muren. Een huurpaard scheen hem iets onhebbelijks, en paardrijden toch een noodzakelijke ligchaamsoefening; een eigen paard was dus niet alleen wat hij zich wenschte, maar wat hij zich ook weldra aanschafte, als zoovele andere weeldezaken. Zijn kleeding moest steeds onberispelijk zijn, en reeds daarvoor had hij een kapitaal noodig, want niet alleen voelde hij steeds behoefte aan het nieuwste en elegantste, wat de mode opleverde, maar ook, toen een gecostumeerde optogt zou worden gehouden, drong men er op aan dat hij een der hoogste personages zou voorstellen: zijn uiterlijk was er dan ook zeer geschikt voor—helaas! zijn beurs niet; maar daar stoorde hij zich voorloopig niet veel aan. Gereed geld was daarvoor niet dadelijk noodig. Toen het winter werd organiseerde hij een ijsfeest, dat nog nooit met zoo grooten luister was gegeven. Na dit feest ontstond er een algemeene en plotselinge lust bij de verschillende familiën om komedievoorstellingen, *tableaux vivants* of *charades en action* te geven, en nergens was het spel compleet, als niet Arthur zich met de leiding belastte, of althans er deel aan nam.

Als om strijd maakte ieder den mooijen jongen man het hoofd op hol; en ware deze slechts millionair geweest, het zou een even onbezorgd als vroolijk leventje geheeten hebben; maar nu dit niet het geval was kon het niet anders, of de zaak moest wel een droevig eind nemen. Voorhands scheen die dag nog ver en tobden slechts de zwaarhoofden over de toekomst van den thans zoo gevierden jongeling.

Onder die zwaarhoofden behoorde Karel, die inmiddels ook student was geworden. Toen hij de school verlaten had en reeds naar een kantoor begon om te zien, gebeurde het eens op een avond dat een vreemde bezoeker een vreemde tijding bracht, deze namelijk, dat aan de kleinkinderen van den heer A. eene som moest worden uitbetaald die sedert vijftig jaar was gedeponeerd bij de weeskamer. De erflater was gestorven in de vooronderstelling dat zijn nakroost vrij talrijk zou zijn — het bleek thans dat Karel de eenige was die in het bezit kwam van het kapitaal, dat door al de opgeloopen rente zeer aanzienlijk was geworden.

De brenger van de goede tijding gaf zich het genoegen getallen te noemen, waarvan Karel's moeder bijna duizelde, maar die bij den jongen erfgenaam onmiddel-

lijk den lust opwekten om ze door zuinig en goed beheer te vermeerderen.

"Wat valt er met zoo'n kapitaal niet te doen!" merkte de berigtgever aan, alligt bedenkende, met het oog op zijn kale en glimmende kantoorjas, dat hij zelf zou beginnen met zich een nieuw pak te bestellen, doch de erfgenaam kwam niet op den inval den ouden vertrouwde een zichtbaar bewijs van dank voor de goede tijding te geven. Hem werd slechts een kopje slappe koffie aangeboden, en na zijn vertrek was het eerste wat Karel deed: het licht een weinig lager te draaijen, daar hij en zijne moeder, in plaats van verder te werken, moesten praten over het groote nieuws. Moeder verdiepte zich in de familie-relaties, herinnerde zich langzamerhand, dat zij als kind wel eens had hooren praten over een te verwachten schat, en bekende hoe zij die steeds voor haar zoon gewenscht had.

Toen overlegden zij wat zij met al dat geld zouden uitvoeren, en kwamen overeen dat het voor Karel wenschelijk zou wezen om te studeren.

"Wat Arthur doet kunt gij dan toch ook doen."

"Met dien verstande dat we hem niet tot voorbeeld zullen nemen in zijn verkwistingen," antwoordde de zoon, alsof die aanmerking noodig was!

"Dat spreekt! Daarvoor beware ons de hemel!" riep de moeder uit. Het kwam haar, even als haar zoon voor, dat het meerdere geld een aansporing was tot meerdere zorg om op de kleintjes te passen... en zij slaagden uitstekend.

Het was merkwaardig, maar ook bijna ongelooflijk, hoe goedkoop Karel met zijn moeder leefde aan de akademie. Hij verteerde bijna niets. Den omgang met andere jongelui beperkte hij tot een minimum, zoodra het hem gebleken was hoeveel wijn en sigaren er op een avond gebruikt werden, en aan festiviteiten nam hij nooit eenig deel.

Waarom zou hij? Pret kon hij er niet aan hebben, daar hij onwillekeurig altijd het eerst moest denken om het vele goede geld, dat in zoo korten tijd door de vingers gleed. Dat het geld op die wijze toch rolde, en slechts van de eene hand in de andere ging, mogt waar zijn, hij zag toch niet gaarne dat zijn geld mee aan het rollen ging.

Het lag zoo veilig geborgen in een brandkast, die hij zich voor een koopje had kunnen aanschaffen, en het was

zoo'n genot daar eens weer iets bij te voegen. Hij en zijn moeder konden er zich in verkneuteren, als ze er in geslaagd waren iets meer over te leggen dan in een vorig kwartaal. Ze deden er dan ook wel hun best voor. Karel smolt de lakjes op van alle documenten en brieven die hij kreeg, gebruikte elke lucifer twee- of driemaal, als het kon, nam zijn wijn op halve bottels, en vulde die niet zelden met water aan, als de gast vertrokken was, wien hij meestal vergat meer dan eens in te schenken. Op de lampen waren zuinigheidsbranders, en de kagchels konden met fijne roosters en naauwe pijpjes nooit veel meer doen dan smeulen en ... rooken, maar dit getroostten zich de bewoners met de bewering dat het aan het weer of den wind lag. Zoo heel koud vonden zij het dan ook niet; men moest zich schikken in de omstandigheden, en de moeder had reeds zooveel te stoppen en te herstellen aan het oude ondergoed en huishoudlinnen, dat zij zich bijna warm werkte, terwijl Karel zat te blokken.

Hij snakte er naar spoedig klaar te zijn en eenige vaste verdienste te krijgen, en zoodra hij gepromoveerd was solliciteerde hij regts en links naar alle betrekkingen die maar vacant kwamen. Het geluk diende hem. Waarom zou het ook niet? Hij had den naam van knap te zijn, en dus was hij naauwelijks doctor in de letteren, of hij kreeg een aanstelling aan een hoogere burgerschool.

Omstreeks dezen tijd gebeurde er iets wat Karel naauwelijks voor mogelijk had gehouden, hij werd namelijk verliefd. Gelukkig bleek het, dat het meisje geld had, anders zou hij waarschijnlijk zijn hartstogt wel bestreden hebben; in de gegeven omstandigheden huwde hij zijn schoone maar zoo spoedig mogelijk, want, zooals hij tot zijn moeder zeide, "zoo'n verlovingstijd zou iemand ruïneren." Allerlei aardigheidjes verzinnen, cadeautjes geven, steeds dubbel betalen, neen, neen, hoe eerder er een einde aan dergelijke dwaasheden kon komen hoe beter."

De huwelijksreis, het eerste en laatste uitstapje dat hij in zijn leven deed, werd letterlijk betaald met zijn hartebloed, en nog jaren daarna was hij geheel vervuld met de afzetterijen van hotelhouders, kellners, wegwijzers en pakjesdragers. "Verbeeld je eens," riep hij uit, "men betaalt voor zijn slaapkamer, maar in plaats van daar te vinden wat men noodig heeft, is er nog een extra post voor zeep, kaarsen en bediening." Hij vond het

ongehoord, en verliet dan ook geen hotel zonder hoogloopende ruzie, en na nog het een en ander op de rekening beknibbeld te hebben.

"Maar het is onze kostwinning. Wij moeten er van leven," zeide eens een kastelein.

"Best mogelijk," sprak Karel, maar hij zou liever den regter in den arm hebben genomen, dan te betalen wat er gevraagd werd.

Onder die omstandigheden vond de jonge vrouw het niet al te jammer dat ook van de reis, evenals van alles, een deel werd afgeknibbeld; thuis, hoopte zij, zou alles beter gaan, als zij het roer in handen had. Hierin bedroog zij zich echter.

Haar heer gemaal liet haar alle mogelijke vrijheid, alleen als zij buitensporigheden deed, zooals het branden van twee gaspitten tegelijk, het nemen van wild in den duursten tijd, het op tafel brengen van fijne schotels, het vragen van een gast, het koopen van iets nieuws als het oude nog eenigszins bruikbaar was, of in het algemeen het uitgeven van geld als dit niet strikt noodig kon genoemd worden, dan daalde hij onmiddellijk uit de hoogere sferen naar beneden, om paal en perk aan hare verkwisting te stellen. Mogt zij zich daar aanvankelijk aan ergeren, langzamerhand gewende zij er zich aan en leerde zich schikken naar de zienswijze van haar man en schoonmoeder. Het kon waar wezen wat deze haar telkens voorhielden, namelijk dat het hun net zoo gaan als Arthur, wanneer ze niet oppasten, en dat zou al te vreeselijk zijn.

Stel u toch eens voor: Arthur had aan de academie zooveel pret gemaakt en zooveel schulden tevens, dat niet alleen het kleine kapitaaltje van zijn moeder er geheel door verslonden was en de arme vrouw door familieleden moest worden onderhouden, maar dat ook hijzelf de vlugt had moeten nemen uit wanhoop, daar hij zoovelen, die te goed van vertrouwen geweest waren, geruïneerd had.

Geertruida, het meisje dat hem als kind reeds zoo gaarne had mogen lijden, was zijn reddende engel geweest. Toen zij, als eenige dochter van een rijken vader, door diens dood in het bezit van een aanzienlijk vermogen kwam, was hare eerste daad Arthur's schulden te betalen, en de tweede hem hare hand te geven.

Zoo keerde het geluk zich weder naar hem toe, maar helaas! in plaats dat hij door het ongeluk wat zou hebben geleerd, scheen hij nu pas regt te beginnen het leven te genieten. Het werd zijn eerzucht om zijn vrouwtje te beloonen voor haar kloeke daad, door haar met ongekende pracht te omringen, en welhaast sprak dan ook ieder over den glans van Arthur van der Wende's huis. Uit schitterende feesten, prachtige toiletten, elegante equipages, ja, uit alles sprak de goede smaak van Geertruida's man, en mogt later de verkwisting betreurd worden, zeker is het dat de jonge vrouw een korten tijd van genot doorleefde. Het lieve geld danste de deur uit, maar het danste er althans uit op vrolijke, lagchende manier. Er was steeds open tafel voor alle vrienden, open beurs voor ieder die iets noodig had, en de beschermheer en beschermvrouw werden in waarde gehouden door alle kunstliefhebbers, die zagen hoe zij altijd gereed waren om deel te nemen aan alles, wat strekken kon om de kunst te verheffen.

Maar... maar... eens op een dag ging 't als in het sprookje van Asschepoetster. Zooals voor deze met het slaan van het middernachtsuur alle glans verdween, zoo verdween voor Arthur alle heerlijkheid, toen hij den bodem van zijn geldkist zag en het hem bleek dat hij nu op geen nieuw goed gesternte behoefde te rekenen.

Toen zuchtte hij zeer diep, nam een goed geladen pistool en hield dat tegen zijn hart; hij zag geen kans de vernedering en ellende der armoede te verdragen.

Van toen af verdubbelde Karel nogmaals zijn spaarzaamheidsmaatregelen. "Men ziet", sprak hij ernstig, "waar verkwisting toe leidt", en wie een lesje in de zuinigheid had willen hebben, kon gerust bij hem te markt gaan. Alles wist hij productief te maken, tot zelfs de vriendelijkheden welke hij bewees. Hij was namelijk in de gelegenheid verschillende zaken te laten komen uit landen of steden waar hij relaties had, en wist niet alleen de onkosten, maar ook zijn eigen deel zoo behendig onder alle kennissen te verdeelen, dat hij gratis zijn wintervoorraad had, terwijl allen hem nog bedankten voor de moeite, die hij zoo goed was te nemen.

Dit werd pas na zijn dood ontdekt, toen toevallig een van zijn vrienden de papieren in handen kreeg. Doch niemand verwonderde er zich over; iedereen wist wel een staaltje te vertellen, zoowel van het geluk dat hem steeds diende

om zijn kapitaal te vergrooten, als van zijn gierigheid, die hem op het laatst bijna verhinderde het noodige voedsel te nemen. Zijn testament toonde nog zijn zucht tot bezuiniging aan, daar hij niet alleen den man aanwees, die voor een prijsje zijn laatste woning in elkander moest spijkeren, maar ook alles verbood, wat niet bepaald noodzakelijk was bij de begrafenis.

Op het kerkhof ontmoetten de beide feeën elkander weer. De eene was geneigd tot verzoening. "Zie toch eens hoe ongelukkig ge die beide menschen gemaakt hebt," sprak zij, "wat heeft een menschenkind aan eene goede gave, als hem het vermogen benomen wordt om er genot van te hebben? Laten wij zamenwerken en niet langer zoo verdeeld tegen elkander zijn."

"Top," sprak de tweede en sloeg hare zuster ferm in de toegestoken hand, doch toen deze zich verwijderd had barstte zij in lagchen uit, en zeide: "Mijn invloed prijsgegeven? en mij berooven van het genot om te zien hoe grappig de arme menschenkinderen rondtobben met tegenstrijdige hoedanigheden? Al wilde ik, ik zou het niet meer kunnen, geloof ik."

En daarom gaf zij er zich ook maar geen moeite voor, en maakt zelfs ten huidigen dage nog tal van slagtoffers.

—*Eigen Haard.*

Het zoogenaamde Gedachtenlezen.

De belangstelling van het publiek is in den jongsten tijd in hooge mate opgewekt door de optreding van zoogenaamde "gedachtenlezers." Voornamelijk heeft de Engelschman Cumberland op dat gebied veel van zich doen spreken, eerst door zijn optreden in de hoogste kringen en daarna door zijn voorstellingen in verschillende steden van Europa. Het ongewone van de zaak maakte overal zulk

een diepen indruk, dat men het schijnbaar Lietige der handeling er door vergat, die in het begin voornamelijk in het vinden van een speld of iets dergelijks bestond. Cumberland vond weldra navolgers, die hem voor een deel zelfs overtroffen; ook stonden er tegenstanders op om hem te "ontmaskeren," maar ook bij dezen kwam alles neer op goochelkunsten en wij kunnen ze dus met stilzwijgen voorbijgaan. Een feit is het, dat Cumberland, Faulhaber en anderen de handeling van een derde met groote zekerheid weten op te geven, zonder dat zij van deze handeling vooruit regtstreeks kennis droegen. Nu is de vraag, hoe deze proeven verklaard moeten worden, d.i. van welke middelen de zoogenaamde gedachtenlezers bij hun voorstellingen gebruik maken.

Het is bij het onderzoek van wetenschappelijke vraagstukken een oude gewoonte, terug te zien en na te gaan wat door onze voorgangers op dat gebied geleverd is. Doet men dat ook hier, dan vindt men, dat ook het zoogenaamde gedachtenlezen geenszins zonder voorbeeld is. Vooral l u Prel heeft in zijn boekje "het Gedachtenlezen" een aantal berigten uit vroeger tijd medegedeeld, die hierop betrekking hebben. Een groot deel dezer verhalen schijnt nu wel verdacht, ja, zelfs veelal dwaas en ongerijmd; zelfs vinden wij dat van wat Zschokke, wiens eerlijkheid niemand in twijfel zal trekken, in zijn "*Selbstschau*" omtrent zich zelven verhaalt, namelijk dat somtijds, als hij voor het eerst iemand ontmoette en hem zwijgend aanhoorde, diens leven met vele kleine bijzonderheden of vaak ook slechts een of ander tooneel daaruit, als in een droom, maar toch duidelijk voor zijn (Zschokke's) geest verscheen. Als zulke verhalen in natuurwetenschappelijke kwestiën met eenige bewijskracht als getuigenissen mogten gelden, dan konden wij wel van den achteruitgang, in plaats van den vooruitgang der wetenschap spreken! Wat door den Neo-Platonicus Plotinus beweerd wordt, dat hij de geheime gedachten van iedereen kon raden is eveneens een nietsbeteekenend praatje, Plotinus waardig, die ook geen diep denker was, maar een soort van wijsgeer naar de mode van zijn tijd, waarvan de "Enneaden" het duidelijkst bewijs leveren.

Ondertusschen verhaalt Du Prel ons ook voorbeelden van meer beteekenis. Zoo b.v. spreekt de arts Teste van een slaapwandelaarster, een meisje, dat een geregeld ge-

sprek met hem voerde, terwijl hij zijn gedachten wel formuleerde, maar niet uitsprak; ook Dr. Barrier deelt in een schrijven aan Cuvier in 1835 een dergelijk geval mede. Bij zekere Euphrosine Bonneau was namelijk het vermogen om de gedachten van anderen te raden zoo sterk, dat men een geregeld gesprek met haar voeren kon zonder een woord te zeggen. Stellen wij ons nu eens voor, dat twee zulke gedachtenlezers in een gesprek (?) gewikkeld waren, dan zou dit werkelijk een van die geestengesprekken zijn, waarvan Plotinus en ook de apostelen spreken. Zulke voorbeelden ontbreken evenmin. De vorst Hermann zu Wied kende twee slaapwandelaars, die zich in den magnetischen slaap met elkaar onderhielden zonder een woord te spreken. In tegenwoordigheid van de heiligen Alypus, Licentius en Tryginus onderzocht de kerkvader Augustinus het vermogen van den Karthaagschen waarzegger Abiccerius om de gedachten van anderen te lezen en moest dit dan ook erkennen, maar volgens de begrippen van zijn tijd schreef hij dit vermogen, wijl Abiccerius geen Christen was, aan de tusschenkomst van den Booze toe. Puységur, een leerling van Mesmer, had een jongen boer in magnetischen slaap gebragt, waarin deze steeds bezig was met aangename voorstellingen van feesten en dansen. Deze voorstelling werd door Puységur zoozeer aangemoedigd, dat de boer op zijn stoel dansbewegingen maakte, een liedje zong, dat Puységur in zijn gedachten had, tot hij eindelijk in een bad van zweet ontwaakte. In den loop zijner proeven kwam Puységur meermalen mannelijke en vrouwelijke slaapwandelaars tegen, die vragen beantwoordden, welke hij dacht zonder ze te uiten. Een van zijn patiënten, een jongen, met wien hij vaak ging wandelen, trachtte bij die gelegenheden altijd van hem weg te loopen; alleen door zijn willen en zonder te spreken dwong hij hem echter terug te keeren en naast hem te blijven. Eens dat hij een kennis ontmoette en daardoor zijn gedachten een oogenblik van den knaap werden afgeleid, liep deze dadelijk weg. Toen hij weder ingehaald werd, weigerde hij mee te gaan, maar Puységur bragt hem, zooals vroeger, zonder een woord te spreken tot zijn pligt.

Een arts uit Weenen, dr. Blasz, deed proeven, waaromtrent wij het volgende lezen: " Ik verzocht hem, dat hij het meisje er toe brengen zou om een glas water te verzoe-

ken en het uit te drinken. Een halve minuut later zag ik het meisje met haar lippen een gebaar maken, alsof zij dorst had; kort daarop begeerde zij water te drinken; men reikte haar een glas water en zij dronk." Terwijl zij in zoo diepen slaap lag, dat men haar met spelden kon prikken, ging dr. Blasz voor haar staan met den wil, dat zij zou ontwaken. "Ik kom dadelijk," riep zij, stond op, wreef zich de oogen uit, en keek de aanwezigen klaar wakker aan. Uit de voortzetting dezer proeven bleek als onwedersprekelijk feit het volgende: "Eenvoudig door den wil, zonder dien door spraak of eenig gebaar kenbaar te maken, is de mensch in staat invloed uit te oefenen op iemand, die hem met warmte aanhangt, van gevoeligen aard is en in den magnetischen slaap verkeert; hij kan diens handelingen bepalen evenals of hij hem bevelen gaf, ja zelfs hem uit den slaap tot helder bewustzijn terugvoeren, als hij zoo vast slaapt, dat hij ongevoelig is voor verwondingen of andere hevige prikkels."

Nog veel merkwaardiger dingen deelt de assessor Weserman in zijn boek: "Het magnetisme en de algemeene wereldtaal," mede. Daar worden proeven beschreven, waardoor men alleen door de kracht van zijn wil personen op verren afstand bepaalde droomen laat droomen. Wat du Prel uit dit boek vertelt is merkwaardig genoeg en schijnbaar nog al vertrouwbaar, maar de ervaringen van den jongsten tijd maken den grootsten twijfel tot een heiligen pligt. Om een voorbeeld te geven, men las drie jaren geleden in een Duitsch spiritistisch tijdschrift het berigt van een ooggetuige over een geesten-manifestatie in Mainz. Verschillende personen werden met name als ooggetuigen aangehaald, die gezien hadden, dat een dame verscheen, die zich uitgaf voor een sedert eeuwen gestorven dame uit een Turksche harem, terwijl op hetzelfde oogenblik een andere geest in een naburig hotel een flesch wijn bestelde met de opdragt haar naar het huis te zenden, waar die proeven juist plaats hadden. Volgens een onderzoek, dat wij op de plaats zelve instelden, was de geheele zaak niets dan een dwaze aardigheid, die eenige spotvogels zich veroorloofd hadden om iemand, die als ijverig spiritist bekend stond, te foppen. Deze laatste had in goed vertrouwen deze "Manifestatie" kenbaar gemaakt, en menigeen ziet in dit berigt misschien nog steeds een goed bewijs voor spiritistische verschijningen.

Dergelijke voorbeelden zijn er meer. Daarmee willen wij niet zeggen, zooals vele populaire schrijvers in dagbladen en maandschriften steeds beweren, dat alle zoogenaamde spiritistische verschijningen bedrog zijn; want dit is op zichzelf niet waarschijnlijk, en de beweringen der even genoemde dagbladschrijvers leggen niet veel gewigt in de schaal. Zonder twijfel bestaan er verschijnselen, die wij volstrekt niet verklaren kunnen, en van dat standpunt beschouwd kan men de stelling van du Prel niet zoo maar als zuiver phantastisch verwerpen. Hij zegt: " Evenals warmte, licht en elektriciteit, zoo kan ook elke kracht van den geest aethertrillingen verwekken, die, zich regelmatig verspreidend, in eens anders hersens haar psychische echo kunnen opwekken. Daar nu echter menschen als Cumberland uitzonderingen zijn, zoo moet het verschijnsel ook verklaard worden voor hem, die de gedachten van een ander in zich opneemt: Wij weten, dat alleen die indrukken van buiten tot ons bewustzijn komen, die boven een zeker minimum van sterkte gaan. Daar nu een gedachte, die op ons gerigt is, deze kracht zeker niet bezit, zoo zijn de gedachten tolvrij en kan men ze met woorden verbergen. Nu is echter de gevoeligheid voor indrukken van een mensch, die in somnambulisme of dergelijken toestand verkeert ten eenemale gewijzigd; een geringere prikkel is dan soms voldoende om een gedachte tot ons bewustzijn te brengen, en het is niet ondenkbaar, dat deze toestand, waarin men voor zulke ligtere indrukken vatbaar is, bij menigeen de blijvende toestand is. Zulke menschen worden dan gedachtenlezers. Van den kant van hem, wiens gedachten geraden moeten worden, vinden wij dus een voorloopige verklaring in de vermeerdering der aethertrillingen tengevolge van zijn wilskracht, aan den kant van den gedachtenlezer in een vermeerderde vatbaarheid voor indrukken. Toch is het duidelijk, dat wij, die eigenlijk niets weten van den aard onzer voorstellingen, van de stoffelijke aanleiding daartoe en van de krachten, waardoor zij worden opgewekt, juist wegens deze onwetendheid, ons over het overdragen van voorstellingen geen oordeel kunnen aanmatigen, maar ons eenvoudig moeten houden aan de ervaring. Deze heeft nu echter door Cumberland het bestaan van het gedachtenlezen bewezen; daardoor is ons tegelijkertijd menig raadsel in de geschiedenis opgehelderd, zoodat wij nu met Plinius kunnen zeggen:

"Evenals vele dingen, vóór zij gebeurden, voor onmogelijk gehouden werden, zoo gelooven wij ook van veel, dat vroeger gebeurd is, dat het niet heeft kunnen gebeuren, omdat wij het niet zelve gezien hebben en met ons verstand niet begrijpen kunnen. Dit is echter een groote dwaasheid.' Hoewel menschen zooals Cumberland nu nog tot de uitzonderingen behooren, kan het toch wel zijn, dat hij een voorlooper is van den mensch der toekomst."

Wat nu echter meer bijzonder de proeven van Cumberland, Faulhaber en anderen betreft, daarvan heeft professor Preyer in Jena een geheel andere verklaring gegeven. Volgens deze is hier geen kwestie van overbrenging van gedachten, maar alleen van het opwekken van onwillekeurige spierbewegingen.

"Ik kreeg," zegt professor Preyer, "een begrip van den aard van het gedachtenlezen, nadat ik door voortdurende waarneming van jonggeboren kinderen en dieren opmerkzaam was geworden op de verschillende soorten van onwillekeurige bewegingen der armen, der beenen en van het hoofd, en begrepen had, dat de spieren van deze ligchaamsdeelen, die later willekeurig bewogen worden, bovendien gedurende het gansche leven onwillekeurige bewegingen volbrengen, namelijk, eerstens, zonder eenige uitwendige aanleiding en zonder eenige werking van den geest, en, tweedens, als een sterke voorstelling het bewustzijn bezighoudt.

"Tot de eerste soort behooren de doellooze bewegingen van ledematen en hoofd, die het eerste levenstijdperk kenmerken, die volstrekt niet den weerslag zijn van uitwendige indrukken en daarom van alle andere bewegingen verschillen. Ik noemde ze in 1880 impulsieve bewegingen. Deze bewegingen, welke in het begin de aandacht trekken en het gevolg zijn van inwendige oorzaken, hebben groote beteekenis voor het ontstaan der latere, willekeurige bewegingen, en zij worden door deze zoozeer verdrongen, dat men ze slechts zelden bij volwassenen aantreft, behalve in den slaap of bij dieren, die uit den winterslaap ontwaken. Daar het echter mogelijk was, dat men deze impulsieve bewegingen bij menschen alleen dáárom niet opmerkte, omdat zij te zwak en door de gewone werktuigen niet waarneembaar zijn, zoo onderzocht ik met de gevoeligste, optische, graphische en akustische hulpmiddelen den toestand van rust der spieren bij den volwassen mensch; vooral deed ik dat met het oog op de vragen, of onder normale omstandigheden de spieren ooit volkomen in rust zijn, en van welke voorwaarden de onwillekeurige bewegingen afhankelijk zijn.

" Hier zij alleen nog vermeld, dat ik ze in een zitting der genees- en natuurkundige vereeniging te Jena, den 28sten Januarij heb medegedeeld en door proeven de buitengewone gevoeligheid en zekerheid der methode aangetoond. Zie hier eenige mijner resultaten.

" 1. Van alle plekken van het menschelijk ligchaam kan men door ze met mijn gevoeligen schrijftoestel te verbinden kromme lijnen verkrijgen, die de periodieke rijzingen en dalingen vertoonen, welke volkomen met de werking van het hart overeenstemmen. Van voet, knie, dij, kruin, arm, ja van elk vingerlid krijgt men bij zorgvuldig werken deze schommelingen, en wel met alle eigenaardigheden van die der polslagen, zelfs dan, als zeer kleine adertjes in een uiterst beperkt deel der huid met den toestel in aanraking zijn. Zoo kan men bijvoorbeeld deze periodieke bewegingen van den nagel door een gevoelige gasvlam zigtbaar maken of in een telephoon laten hooren. Knijpt men echter de groote slagader van den arm b. v. sterk zamen, dan houden deze schommelingen dadelijk op, en zij ontbreken ook, of zijn ten minste zeer zwak bij lijders aan bloedarmoede.

" 2. Gemakkelijk bemerkt men verder bij de meeste deelen van het ligchaam, die niet of weinig ondersteund zijn, grootere rijzingen en dalingen, die met de ademhaling zamenhangen ; vooral is dit het geval bij het hoofd, de schouders en den arm, maar ook bij de beenen. Het is nuttig daarbij den persoon, dien men waarneemt, te blinddoeken, of hem ten minste den kleinen hefboom, waardoor de bewegingen opgeteekend worden, niet te laten zien, daar anders de zuiverheid dezer ademhalingskrommen gestoord wordt ; want

" 3. Elk punt van den arm of der hand, die vrij in de lucht gehouden of niet gesteund wordt of op een harde tafel ligt, vertoont voortdurend onregelmatige, van hart en ademhaling onafhankelijke bewegingen, die zeer talrijk zijn, ongelijk van sterkte en vooral dan opmerkelijk, als de persoon, met wien men de proef neemt, er zich met alle kracht op toelegt om zich rustig te houden. Van de ademhaling zijn deze schommelingen onafhankelijk, want zij blijven bestaan als men den adem inhoudt, en van den polsslag, omdat zij voortduren bij zamendrukking der betrokken slagaderen. Deze tot nog toe niet nader onderzochte, onwillekeurige bewegingen van den mensch zijn waarschijnlijk geheel impulsief en worden voornamelijk veroorzaakt door het

gebrek aan evenwigt in de spanning der spieren; zooals men dat het best zien kan, als men een glas water tusschen duim en wijsvinger houdt; het water is nooit in rust. Bovendien komen hierbij echter in aanmerking oorzaken, die in het levend weefsel zelf gelegen zijn; uitwendige prikkels, zooals warmte en koude, nawerking van narkotische en alkoholische dranken, zooals thee, koffie, wijn, bier, tabak, welke allen de onrust der spieren merkbaar doen toenemen, zelfs bij de sterkste inspanning om ze stil te houden. Ook als men honger heeft en na ligchamelijke inspanning en sterke beweging is deze onrust der spieren, zelfs in de gunstigste omstandigheden, verhoogd, zoowel bij ouderen als bij jongeren.

"Buiten deze onwillekeurige bewegingen, die bij niemand schijnen te ontbreken, onverschillig of men ze wil tegenhouden of niet, zijn er nog andere, die onbewust veroorzaakt worden door zeer levendige voorstellingen, en deze zijn het, die het gedachtenlezen mogelijk maken, terwijl de bovengenoemde, als zij te sterk zijn, het juist zouden bemoeijelijken.

"Tegenwoordig baren voornamelijk twee manieren van gedachtenlezen veel opzien, zoowel bij openbare séances als in gezelschappen. Volgens de eene methode is de gedachtenlezer geblinddoekt en passief, moet hij eenvoudig doen wat een ander gedacht heeft en wordt hij gevoerd; bij de andere is hij aktief, daar hij een of ander voorwerp door eenig lid van het gezelschap gedacht of verborgen, vinden en terugbrengen moet.

"Ik heb in beide rigtingen proeven genomen en met mij laten nemen en ben na onderzoek van de voorwaarden, waaraan de proef gebonden is, en door scherpe waarneming der goede en slechte "Mediums" tot de overtuiging gekomen, dat het uitsluitend de waarneming van zulke onwillekeurige spierbewegingen is, waardoor proeven gelukken, die bij den eersten aanblik aan de heldendaden van fabelachtige somnambulen herinneren. Tot proefnemingen van de eerste soort zijn diegenen het geschiktst, die aan niets denken, hun eigen wil volmaakt het zwijgen opleggen en den geringsten druk der hand, welke hij, die hen voert op hun hals of nek of hoofd gelegd heeft, gehoorzamende, steeds volmaakt datgene doen, wat onder de gegeven omstandigheden van zelf is aangewezen of het natuurlijkst is, niet ongeduldig worden en zelfs geen oogenblik voet geven

aan eigengedachten, die in hen opkomen; dus vooral jonge, aan gehoorzaamheid gewende personen met zeer prikkelbare zenuwen. Wie daarentegen den zachten druk, die een vinger op de huid van den hals of den arm uitoefent, niet gehoorzaamt; wie niet in staat is minstens een minuut lang aan niets te denken en zijn eigen wil te onderdrukken, is voor deze manier van gedachtenlezen ongeschikt. Bij dezulken, die eigenzinnig slechts den minsten tegenstand bieden, b.v. niet gehoorzamen aan de impulsie om vooruit of achteruit te gaan, maar overleggen wat zij zullen doen, mislukt de proef bijna altijd. Daarbij moeten wij ook wijzen op het merkwaardig feit dat hij, die dit individu, dat niet denken en niet willen mag, voert, al zijn aandacht met de hoogste inspanning op het doel, dat beoogd wordt, gevestigd moet houden, en zelfs geen oogenblik de voorstelling mag laten varen of zich mag laten afleiden. Het is echter niet noodig, ja zelfs nadeelig, wanneer hij met opzet sterker, richtende, drukkende of terughoudende bewegingen met zijn vingers volbrengt.

"Juist bij de best gelukte proeven weet degeen, die den geblinddoekte leidt niet eens, dat er beweging of druk heeft plaatst gehad, of dat zijn vingers verschillende plekken der huid met ongelijke kracht hebben aangeraakt. Is de voorstelling of de wil om het doel te bereiken maar sterk genoeg en uitsluitend aanwezig, d. i. vrij van alle andere gedachten, van twijfel zoowel als van zucht tot helpen, dan ontstaan onbewust, zonder opzettelijke bewegingen onder den invloed van deze ééne sterke, alle andere verdringende gedachte, genoeg onwillekeurige bewegingen van de armspieren om den zeer prikkelbaren, niet zienden, niet hoorenden, niet riekenden, niet smakenden, niet denkenden, niet willenden mensch te leiden en tot het volbrengen van eenvoudige en onder de omstandigheden natuurlijk schijnende handelingen te nopen. Deze, die later er ook geen rekenschap van geven kan, waarom hij van drie naast elkaar liggende boeken op een tafel juist het middelste opnam en met een buiging aan iemand overreikte, of een waaijer van grooten afstand haalde en een vooraf bepaalden persoon er mee verfrischte, is in dit opzigt gelijk aan iemand in hypnotischen toestand in dat stadium, als het oordeel opgeheven is en de nietigste aanraking voldoende is om te maken, dat hij zijn arm op of neer beweegt, dat hij loopt of zich omdraait. In werkelijk-

heid is hij echter geen oogenblik bewusteloos of hypnotisch.

"Zoodra de vooruit afgesproken handeling, die de gevoerde, van wil beroofde gedachtenlezer uitvoeren moet, zeer zamengesteld is, of als hij iets bepaalds zou moeten zeggen, mislukt de proef geheel, daar degeen, die leidt, niet regtstreeks op de hersens werkt van hem, die geleid wordt, maar alleen op zijn huid, en wel door een drukken, trekken of schuiven, waarvan hij zelf het bewustzijn mist, op de bewegingsorganen van zijn metgezel invloed uitoefent. Hoe ver men het zonder oefening en zonder een enkele, *opzettelijke,* rigtende beweging hierin brengen kan, ziet men uit de volgende voorbeelden. Men merke daarbij nog op, dat de geleider eerst al zijn aandacht moet gevestigd houden op datgene wat het eerst uitgevoerd moet worden, en eerst als dat gebeurd is, aan datgene moet denken wat dan aan de beurt ligt.

"*Eerste proef.* Ik bepaalde, dat de jongste van twee zusters, als zij geblinddoekt weer in de kamer kwam, een klein horologe van zijn standaard op een hoektafel moest afnemen, het op een andere tafel neerleggen voor iemand, die aan tafel zat, en het driemaal met de palm van de hand moest aanraken, de oudste zuster zou haar beide armen aanraken en moest uitsluitend aan deze opgaaf denken. De proef gelukte in zooverre, dat het horologe gevonden, afgehaakt en op tafel neergelegd werd; verder mislukte zij echter, daar niet het uurwerk, maar een plek ter tafel eenige malen met de hand werd aangeraakt. De geheele proef duurde vier minuten.

"*Tweede proef.* Wij spraken af, dat het medium, (een ander dan bij de vorige proef) van vijf op elkaar gelegde boeken het vierde van boven nemen moest, het op een tafel leggen, bladzijde 113 opslaan en de meest linksche der houtsneefiguren op die bladzijde aanraken moest. Ook deze zware proef gelukte en wel in elf minuten.

"Het eerste, tweede en derde boek werd door het "medium," dat men aan de beide handwortels vasthield, met gesloten oogen langzaam opgenomen en op den grond geworpen, het vierde legde hij op de aangewezen tafel. Na lang bladeren werd ook bladzijde 113 opgeslagen en de meest regts liggende figuur aangeraakt. Dat deze aangeraakt werd en niet die, welke ik bedoeld had, werd zeer eenvoudig verklaard: de geleidster had bij vergissing aan de regtsche figuur gedacht, en zonder het te weten—de hand

van het "medium" daarheen gerigt. Het "medium" zelf wist later niet, dat hij bladzijde 113 opgeslagen en een figuur aangeraakt had.

"*Derde proef.* Ik bepaalde, dat zekere wals van Millöcker duidelijk op de piano zou worden aangegeven door een 16 jarig meisje, dat in het gedachtenlezen niet geoefend was en niet wist dat zij zou moeten pianospelen. Toen zij met den blinddoek voor de oogen in de kamer kwam, werd zij driemaal snel omgedraaid, en daarna werden haar beide armen boven de handwortels aangegrepen door een dame, die uitsluitend aan de melodie van de door mij gekozen wals dacht. Zij liep weldra naar den pianostoel, trok dien vooruit, ging er op zitten, voelde met de hand naar de piano, opende het instrument, voelde onrustig over de noten, drukte eindelijk de noten f, dis en d met de regter hand neder, zoodat de toonen klonken, en raakte verscheiden andere eveneens onjuiste noten aan, zoodat het geluid, dat zij voortbragt, tamelijk valsch klonk. Ondertusschen kwam na lange vergeefsche pogingen en zeer beslist valsch spelen (met vastgehouden armen en gesloten oogen) toch de melodie in zoover te voorschijn, dat men haar kon herkennen. Bij deze proef, die meer dan een kwartier duurde, kwam het er slechts op aan, of de eerst aangeslagen noten de juiste waren; zulke zware opgaven als dit raden van een gedachte melodie behooren tot de categorie der proeven om uit vele kleine, sterk op elkaar gelijkende, naast elkaar liggende voorwerpen achtereenvolgens bepaald aangewezen uit te zoeken of aan te raken. In plaats van boeken of munten zijn het hier piano-noten, die aangeraakt worden op bevel van den onbewusten druk, die op de vastgehouden handen wordt uitgeoefend. Zooals van zelf spreekt, mislukken deze ingewikkelde proeven zeer ligt.

"Bij alle door mij genomen of gecontroleerde proeven met personen van beiderlei sekse, in wie ik een onbepaald vertrouwen stel, verhaalden deze mij later, dat zij een onwederstaanbaren drang volgden, zonder eigenlijk te weten wat zij deden. Daar zij eigenlijk veranderd waren in wezens met één zin, want van de vijf was alleen de tastzin werkzaam, zoo is deze bewusteloosheid niet meer dan natuurlijk.

"Zeker is, zooals deze voorbeelden reeds aantoonen, wat op dit gebied bereikt kan worden, als men maar den wil heeft alles trouw in acht te nemen wat voor het gelukken der proef noodzakelijk is, zeer interessant en in de oogen

van leeken hoogst wonderbaarlijk; men kan daarom ligt begrijpen, dat het denkbeeld van het overdragen der gedachte van den een op den ander zonder waarneembare tusschenkomst van iets stoffelijks ontstaan moest en veld winnen kon. *Maar er is geen enkel feit, dat zulk een overdragen der gedachte ook maar voor een oogenblik, zelfs als hypothese regtvaardigen kan*

"Even treffende en in de meeste kringen bewonderde verschijnselen levert de andere wijze van gedachtenlezen, waarbij de personen, die wij zooeven bezig zagen, om zoo te zeggen, van rol verwisselen. De gedachtenlezer wordt geblinddoekt, maar nu moet hij den anderen persoon, die weer uitsluitend aan één bepaalde zaak denkt, daarheen voeren, waar dat voorwerp verborgen is en het vinden. Op dit gebied heeft Stuart Cumberland, die reeds bekend was door het ontmaskeren van zoogenaamde spiritistische "mediums," de meeste laauweren geplukt. Ondertusschen ontbreekt het hier ook niet aan hen, die hem met den besten uitslag navolgen, en ik ben zelf in staat, hoewel ik niet geoefend ben, met gesloten oogen iemand naar het door hem gedacht voorwerp in de kamer te brengen, als ik maar een geschikt iemand voor een eerlijke proef vind.

"Bij deze proeven om een bepaald voorwerp te raden, of veeleer de plaats te vinden, waar dat voorwerp zich bevindt, komt het in de eerste plaats er op aan, dat men een bewegelijk ligchaamsdeel aanrake. Gewoonlijk wordt de hand òf op het hoofd van den gedachtenrader gelegd òf door dezen vastgehouden; de verbinding en de hoogst noodige voeling kan ook plaats hebben door een dunnen draad, die om den handwortel gewonden is. Ook kan men beide handen vasthouden. Verder is de hoofzaak, dat de geblinddoekte zijn aandacht uitsluitend vestige op het ontstaan of het uitblijven van onwillekeurige spierbewegingen. Deze worden, ook al zijn zij uiterst zwak, door vatbare individuen gemakkelijk aangenomen door de huid van het voorhoofd of van de handen. Zulk een beweging, en vaak, niet een zwakke, maar een duidelijk trekkende beweging van de hand of den geheelen benedenarm komt bij volkomen eerlijke lieden zeer ligt voor den dag, als zij op de plaats komen, waar het voorwerp, dat hun gedachten geheel vervult, een hoed, een stoel, een speld, enz. gezocht moet worden. Als van het begin af de gedachtenlezer de goede rigting heeft ingeslagen, blijft deze merkbare spierbeweging

van den arm,—ten minste een eenigszins sterkere trekking, —uit, tot het doel bereikt wordt. Gaat men de juiste plaats voorbij dan ontstaat een beweging, die den indruk maakt van een zwak tegenstreven; datzelfde is het geval, als de ingeslagen rigting onjuist is en dan dient het tot wegwijzer, totdat de juiste rigting gevonden is; want eerst dan wordt deze naauw merkbare beweging niet meer weerstrevend, maar meegaand.

"Ik ga niet te ver met de bewering, dat de aard dezer onwillekeurige beweging bij het inslaan van een verkeerde rigting een andere is dan die bij het inslaan van de juiste rigting en bij de bereiking van het doel. In het eerste geval maakt zij onmiskenbaar den indruk van een tegenstreven, in het laatste schier van een meegaan, van een voeren, zoodat in werkelijkheid de geblinddoekte gedachtenlezer degeen is, die geleid wordt, hoewel hij schijnt te leiden. De onfeilbare onderscheiding dezer zeer fijne verschillen kan zonder twijfel door oefening verkregen worden. Daarentegen is het niet mogelijk een individu, die over het algemeen zeer zwakke onwillekeurige spierbewegingen maakt en gewoon is zich te beheerschen, tot het doen van zulke verraderlijke bewegingen te brengen, als hij niet wil. Wil hij wel, dan is het geen eerlijke proef meer, want dan is niets gemakkelijker dan òf den gedachtenlezer op het dwaalspoor te brengen, òf de proef te doen gelukken door dadelijk op het doel af te gaan.

"Ongeduld brengt de proeven altijd in de war; daarom mislukken zij dan ook dikwijls, zelfs bij groote geoefendheid en vatbaarheid. De proef mislukte ook steeds, wanneer ik door een gedachtenlezer geleid werd, ofschoon ik mij geweld aandeed om alle voorwaarden te vervullen, omdat ik de onwillekeurige bewegingen onderdrukte. De eerste proef van dezen aard nam in 1881 een Amerikaan met mij, bij gelegenheid van het internationaal geneeskundig congres te Londen, maar zonder het minste gevolg, omdat ik toen reeds de overtuiging had en die ook uitsprak, dat men eenvoudig zichzelven moest dwingen arm noch hand te bewegen om tegen alle verrassing zeker te zijn. Ik vond mij in die verklaring door latere proeven des te meer bevestigd, daar een mijner geleerde vrienden door denzelfden Amerikaan bij dezelfde gelegenheid steeds naar het gezochte voorwerp werd heengevoerd, en ik zelf als geleider alleen dan succes gehad heb, als ik werkelijk de

genoemde onwillekeurige trekkende, of weerhoudende bewegingen met tusschenpoozen gevoeld had. Datzelfde schijnt ook bij publieke séances voor alle gedachtenlezers onmisbaar, zullen zij hun proef zien gelukken. Want deze wijze van gedachten-raden mislukt ten eenenmale, als het verborgen voorwerp, buiten weten van hem, die het verborgen had, door een derde op een andere plaats gelegd is; komt nu deze derde echter later in aanraking met den gedachtenlezer en laat hij zich schijnbaar door hem voeren, dan wordt het voorwerp ook in zijn nieuwe schuilplaats gemakkelijk opgespoord. Dit gedachtenlezen is dus geen raden van gedachten, maar alleen het ontdekken van een bepaalde plaats.

"Een omstandigheid, die bij de proeven vaak is opgemerkt, is het zeer sterk gevoel van afmatting dadelijk, nadat het voorwerp of de plaats, waar het zich bevindt, gevonden is; deze vermoeidheid is zeer eigenaardig en geheel verschillend van die, welke men na sterke ligchamelijke inspanning ondervindt. Waarschijnlijk is deze afgematheid een gevolg van de buitengewone inspanning, die noodig is om de aandacht uitsluitend gevestigd te houden op de onwillekeurige spiertrekkingen van een vreemde, een inspanning, zooals men vroeger nooit ondervonden had. Ook de langdurige aanraking van een vreemde hand, de vrees, dat de proef mislukken, of dat men misleid zal worden, zijn omstandigheden, die afmattend werken.

"Het spreekt van zelf, dat niet alle soorten van het raden der gedachten uitsluitend het gevolg zijn van onwillekeurige spierbewegingen; sommige kunsten die hieronder gerekend worden berusten op ligt merkbaar bedrog. Daartoe behoort b. v. het lezen van getallen, letters of namen, die op een stuk papier geschreven worden, als het papier, nadat het opgevouwen is, tegen het voorhoofd wordt gehouden. Deze vaak bewonderde proef berust daarop, dat de lezer gedurende het schrijven op eenigen afstand geplaatst, aan de bewegingen van het potlood of den penhouder in de hand raadt wat er geschreven wordt, ook zelfs als hij de oogen met de vingers bedekt houdt; want dan kijkt hij er langs.

"Eindelijk nog een punt van groot gewigt. Nemen wij aan, dat de gegeven verklaring voor vele door mij genomen of onder mijn toezigt uitgevoerde proeven in alle bijzonderheden juist is; dat het gedachtenlezen, of datgene wat men

daar gewoonlijk onder verstaat wezenlijk daarop berust, dat de concentratie der gedachte uitsluitend op één enkel punt onwillekeurige bewegingen opwekt; dat deze de rigting bepalen van de bewegingen van een ander mensch en die nu eens bespoedigen en dan weer tegenhouden; als dit alles al juist is, moet men toch niet vergeten dat de zaak daardoor niet begrijpelijker wordt dan zij vroeger was. Alleen is een volslagen verkeerd begrepen reeks van verschijnselen, die zelfs vaak voor ten eenemale onverklaarbaar gehouden wordt, teruggebragt tot een feit, dat niet betwijfeld wordt en zeer ligt door de ervaring van het dagelijksch leven bevestigd kan worden. De wijze waarop en de reden waarom bij concentratie der aandacht op één bepaalde gedachte onwillekeurige spierbewegingen van een bepaald karakter ontstaan, is ons onbekend; maar dat zulks waar is bewijst het schreijen bij smart, het lagchen bij scherts, het snikken bij verdriet, enz. Deze bewegingen kunnen echter op dezelfde manier onderzocht worden, als de in den aanvang genoemde impulsieve bewegingen of die, welke met de hartbeweging of de ademhaling in verband staan."

De hypothese, die professor Preyer in het bovenstaande heeft uiteengezet, verklaart vele van Cumberlands proeven zeer goed. Zoo is bijvoorbeeld gebleken, dat met menschen, die gewoon zijn acht te slaan op plotseling ontstaande verschijnselen en daardoor dus niet schrikken of zelfs ontroeren, bijvoorbeeld een sterrekundige, die bij zijn waarnemingen altijd bedaard blijft, ja er bijna naar streeft automaat te zijn, Cumberland zijn geliefd experiment, het zoeken van eenig voorwerp, nooit zag gelukken. Dit pleit zeer voor Preyers hypothese. Andere proeven, die bijvoorbeeld waarbij Cumberland de handelingen van gefingeerde moordenaars imiteert, zijn moeijelijk op deze wijze te verklaren, en het schijnt wel dat hier nog andere dingen bijkomen, die ons tot nog toe onbekend zijn. Voor het overige is het "gedachtenlezen" nu een soort van sport geworden en welligt zal het nog aanleiding geven tot menige belangrijke waarneming en ontdekking.

—*Gaea.*

Dr. K. J. Jonkmans bevindingen in Zuid Afrika.

De Transvaalsche Vrijheidsoorlog heeft onder vele gevolgen ook dit gehad, dat de belangstelling van het oude Nederland in Zuid Afrika, meer bijzonder in de Transvaalsche Republiek, op nieuw werd gaande gemaakt, ja tot het kookpunt opgevoerd. Zij bepaalde zich niet enkel bij sympathie met de zoo dapper strijdende boeren tijdens den oorlog, maar liet zich ook nog, toen de vrede reeds was gesloten, kennen.

Harting en andere Nederlanders rekenden het zich ten pligt relaties van duurzamen aard aan te knoopen tusschen het Vaderland en de krachtige zonen in het Zuider halfrond.

Zij wilden dat de stroom der emigratie uit Nederland niet langer zou vloeijen naar Noord Amerika, maar gerigt worden naar Zuid Afrika. In het eerste land toch was er geen kans de oude nationale zeden, taal en godsdienst te vereeuwigen, terwijl in het laatste elke Nederlandsche immigrant een aanwinst zou zijn voor de "Hollanders van het Zuiden."

Zij wilden ook den uitvoerhandel van Nederland naar Zuid Afrika en van Zuid Afrika wederkeerig naar Nederland ontwikkelen. Er moesten Nederlandsche goederen in Zuid Afrika, Zuid Afrikaansche in Nederland worden verbruikt. En die goederen moesten worden vervoerd in Nederlandsche bodems. De Nederlandsche vlag moest op nieuw wapperen van de masten in Zuid Afrikas havens, van even vele masten als voorheen. Daartoe moest o. a. een Nederlandsche Stoombootmaatschappij in de vaart op Zuid Afrika worden gebragt.

Er moesten Hollandsche handelshuizen gevestigd worden in de voornaamste Afrikaansche steden. Hollandsche onderwijzers moesten oversteken naar Zuid Afrika. Zuid Afrikaansche studenten moesten ingeschreven worden aan de Universiteiten van Nederland, niet langer aan die van Engeland en Schotland. Hollandsch kapitaal moest zich laten gelden in het nieuwe, het grootere, Nederland van het Zuiden. Daartoe zouden Hollandsche banken gesticht moeten worden te Pretoria en te Potchefstroom, indien al niet te Bloemfontein en te Kaapstad.

Meer dan dat, de Nederlandschele tterkunde moest, meer dan voorheen, komen concurreren met de Engelsche in de bibliotheken en boekwinkels van Transvaal en Natal, van Vrijstaat en Kaapkolonie.

Het bleef aanvankelijk niet slechts bij praten. Er werden ook voorloopige maatregelen genomen om de schitterende gedachten te verwezenlijken. Er werden o. a. "Transvaal-comité's" gesticht, een te Utrecht, een ander te Amsterdam, die weldra een blijvend ligchaam, "de Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging," tot stand bragten.

Deze Vereeniging toog aan het werk. Zij schreef naar de Transvaal en telegrafeerde zelfs, om te vernemen wat zij in het belang van het land zou kunnen doen ; doch te vergeefsch. De meeste brieven bleven onbeantwoord. Toen werd er op nieuw beraadslaagd en ten slotte besloten, iemand naar Zuid Afrika te zenden, om den toestand van het land op te nemen en daarover rapport uit te brengen.

De keus viel op Dr. H. F. Jonkman—een doctor in de natuurkunde. Hij was een kweekeling van Professor Harting, had ijverig, tijdens den Vrijheidsoorlog, deelgenomen aan de beweging om een eervollen vrede voor de Transvaalsche boeren te bekomen, was Secretaris geweest van het Utrechtsche Comité en had medegewerkt aan de stichting van de "Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging." Hij was een man van opvoeding en wereldkennis,had nog al gereisd,en was door en door "gentleman." Men meende dat zijn aanstelling aller goedkeuring zou wegdragen. Helaas! zij lokte heftige beoordeelingen en veroordeelingen uit. Die werden gegrond op differente redenen. Maar de voornaamste, althans die welke de meest geruchtmakende was, had een theologische kleur—zij bestond hierin : "*Dr. Jonkman is modern!*" Hij zelf had nimmer aan de theologische disputen in Nederland deelgenomen, had nimmer met zijne theologische overtuigingen te koopgeloopen, indien hij al besliste overtuigingen van dien aard bezat, en moet daarom heel vreemd hebben opgekeken toen zoodanig bezwaar tegen zijn zending werd gemaakt. Maar desniettemin was het den objecterenden ernst—ja zoo zeer, dat toen Dr. Jonkmans zending, niettegenstaande hunne protesten, toch doorging, zij hun ontslag namen als leden der "Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging."

Wel, Dr. Jónkman ging naar Zuid Afrika. Hij kwam er aan in den aanvang van het jaar 1883, vertoefde er onge-

veer acht maanden, en was tegen het einde des jaars weer terug in Nederland. Bijna twee-en-een half jaar verliepen sedert. Des doctors zending was reeds in het vergeetboek geraakt zonder iets verder van zich te doen vernemen, toen wij eensklaps de *eerste* aflevering ontvingen van "Mededeelingen over Zuid Afrika,—door Dr. H. F. Jonkman."

Het geschrift wordt uitgegeven door de "Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging", en bevat, in zoo verre als het loopt, een boeijende beschrijving van 's doctors reizen en bevindingen in Zuid Afrika. Het is natuurlijk bestemd voor Nederlandsche lezers en zijn inhoud is daarom voor Afrikaanders grootendeels "ouwe kost", maar toch is het ook voor de laatsten van belang te weten, hoe een man van Dr. Jonkmans ontwikkeling en opmerkensvermogen denkt omtrent ons land, onze staatkundige leidslieden, inrigtingen en dies meer. Wij meenen daarom ons aan geen verspilling van ruimte schuldig te maken met eenige bladzijden te wijden aan mededeelingen betreffende en aanhalingen uit het rapport.

In den vroegen ochtend van den 2den Februarij 1888, arriveerde de *Athenian* met onzen zaakgelastigde in Tafelbaai. Kaapstad maakte, van den zeekant beschouwd, bij de eerste kennismaking geen gunstigen indruk op hem. Hij was ook niet erg ingenomen met hetgeen hij te zien kreeg op zijn toertje per cab van de dokken hotelwaarts,—met die hoopen onooglijke steenkolen, die scheepstimmerwerven regts en links, die vischmarkt met haar onaangenamen geur. Onwillekeurig moest hij zich vragen:—"Is dat nu de fraaije Kaapstad, waarvan men zooveel heeft gehoord en waarvan men zich zooveel heeft voorgesteld? Wat is dat alles nietig tegenover dien magtigen reus op den achtergrond, den Tafelberg." Dat was echter slechts een eerste indruk, want het berigt vervolgt:—

Maar het blijkt u spoedig, dat ge voorbarig hebt geoordeeld, dat ge het eigenlijke Kaapstad niet hebt gezien; en het duurt dan ook niet lang, of uw, in den aanvang ongunstige indruk, maakt bij nadere kennismaking plaats voor een geheel anderen, want Kaapstad met de daarbij behoorende voorsteden is inderdaad een zeer fraaije stad.

De hand onzer voorouders is nog duidelijk te herkennen in den regelmatigen bouw van het oudste gedeelte. Met meetkundige juistheid zijn de voornaamste straten in evenwijdige lijnen aangelegd, onder regte hoeken doorsneden door zijstraten van geringere breedte.

De hoofdstraat, vroeger als Heerengracht met eiken aan weerszijden

van het water beplant, was eertijds de gezochte woonplaats der aanzienlijkste Kaapsche families. De Heerengracht is gedempt, de boomen zijn geveld en van het oorspronkelijk voorkomen van deze straat is thans niets meer overgebleven, zelfs niet de naam. Thans Adderleystreet geheeten, hebben de vroegere woningen plaats gemaakt voor meer moderne gebouwen en is zij geheel door den handel in beslag genomen. Men vindt er fraaije magazijnen, goed ingerigte kantoren, benevens het sierlijke, hoewel eenigzins pretentieuze gebouw van de Standard Bank en het nette Stationsgebouw.

Wat vooral voor mij een bron van voortdurend genot was, 't was een wandeling in de lange laan, die naar de tuinen, het bovenste gedeelte van de stad, leidt. Onder de statige, eeuwenoude eiken, door onze vaderen geplant, zag ik in mijn verbeelding Van Riebeek, den stichter der Kolonie, en zoovele andere kolonisten van Hollandschen bloede verrijzen, en het was mij, alsof zij dreigend de hand ophieven over de al te gemakkelijke wijze, waarop de Kaapkolonie, nu bijna tachtig jaar geleden, aan Engeland werd overgedaan, in afbetaling op de uitgaven door Engeland voor Holland gedaan.

Aan het begin van die laan ter linkerzijde trekt terstond het prachtige, toen in aanbouw zijnde Parlementsgebouw uwe aandacht, en daarnaast de woning van den Engelschen Gouverneur, welke niets op een paleis gelijkt, toonbeeld van vervallen grootheid, waar de tegenwoordige Gouverneur, Sir Hercules Robinson, die alles behalve populair is, zijn leven doorbrengt.

Persoon en gebouw maakten op mij steeds den indruk, alsof zij zelven maar al te zeer overtuigd waren, dat zij hun langsten tijd hadden gehad.

Aan de regterzijde van de Eikenlaan bevindt zich het Zuid Afrikaansch Museum, welks verzameling bestaat uit ethnographische en natuurwetenschappelijke voorwerpen, een kleine collectie schilderijen en een aanzienlijke bibliotheek. Voor het gebouw, dat met de voorzijde naar den Botanischen tuin is gekeerd, staat het marmeren standbeeld van Sir George Grey, vroeger Gouverneur der Kolonie; een passend sieraad, daar Grey aan de bibliotheek op echt vorstelijke wijze zijn eigen verzameling van zeldzame boeken en handschriften ten geschenke gaf.

Ook de Botanische tuin verdient een bezoek; men vindt er fraaije grasperken en bloembedden; allerlei boomen en kruiden vertegenwoordigen de merkwaardigste uitheemsche gewassen alsmede de belangrijkste typen van de inlandsche flora. Het is dan ook de geliefkoosde wandelplaats van het Kaapsche publiek.

Aan de andere zijde van den tuin vindt men het Zuid Afrikaansche College, een soort van Universiteit, waar de Afrikaansche jongelingschap een opleiding voor hoogere studie ontvangt.

Wanneer ik er nu nog aan toevoeg, dat behalve de reeds opgenoemde

inrigtingen, Kaapstad verder tal van andere gebouwen bezit: Kerken en Kazernen, Gouvernementskantoren en een Schouwburg, een Kamer van Koophandel, voorzien van de voornaamste Afrikaansche en Engelsche bladen en tijdschriften en niet te vergeten het in de nabijheid gelegen Observatorium, dan zal men overtuigd zijn, dat Kaapstad gerust kan wedijveren met vele voorname Europeesche steden.

Maar wat Kaapstad bijzonder aantrekkelijk maakt is de omgeving. Prachtig is het landschap, dat vooral treft bij een wandeling "rond de kloof," een kleinen bergpas tusschen den Tafelberg en den Leeuwenkop. Op den top van de kloof wordt uw oog geboeid door zeldzaam schoone gezigten land- en zeewaarts. De weg kromt zich vervolgens rondom den Leeuwenkop, van waar men elk uur met de tram naar Kaapstad kan terugkeeren, langs de liefelijk aan de zee gelegen voorsteden Zeepunt en Groenepunt, waar menig Kapenaar zijn villa heeft, om, zoodra zijn bezigheden zijn afgeloopen, de soms al te stoffige straten en brandende hitte van Kaapstad te verwisselen tegen de gezonde en frissche briesjes der zee.

Maar niet minder prachtig gelegen zijn de aan de andere zijde der stad zich bevindende voorsteden Claremont, Rondebosch en Wijnberg, elk half uur per spoor te bereiken.

Hier zijn heerlijke buitenverblijven in bosschen verscholen; open luchtige vlakten, die vergezichten veroorloven tot aan de bergen van Stellenbosch; heuvels met zilverboomen beplant in de onmiddellijke nabijheid van de rijke wijngaarden van Constantia; lommerrijke eikenlanen, als 't ware een grootsch portiek vormend en afwisselend met alleeën van magtige dennenstammen, die ons doen denken aan een slanke zuilenrij, door de natuur zelve gebeeldhouwd. En dat alles gedoopt in een gloed, zooals wij in ons klimaat nooit waarnemen, bedekt met een warme gouden kleur, zooals slechts een Afrikaansche zon ons voor oogen kan tooveren. Met den grootschen achtergrond van trotsche bergen is niets bij het geheel in bekoorlijkheid, schoonheid en schilderachtigheid te vergelijken.

Dan volgt een beschrijving van een opregten Zuid Ooster, waarop de doctor, niettegenstaande de hygienische eigenschappen van den wind, maar niet kon verlieven. Daarentegen had hij meer op met de vrouwen onzer Mahomedaansche stedelingen die hij "zeldzaam schoon" vond "met haar lichtbruine gelaatskleur, sierlijken en eleganten gang, vorstelijke houding en donkere sprekende oogen!" Men moet wel vreemdeling zijn om de schoonheden om zich heen ten volle te waarderen.

Reeds den dag na zijn aankomst werd ons Parlement bezocht. Het was toen juist in buitengewone sessie verga-

derd, om de voorstellen van het ministerie-Scanlen ter wegruiming van de moeijelijkheden in Basutoland—voorstellen die werden aangenomen, maar op zoo deerlijke mislukking uitliepen—te overwegen. Natuurlijk treedt Dr. Jonkman in een beschrijving van hetgeen hij zag. Daarbij krijgen wij een paar nieuwtjes te lezen, als b.v. dat de Speaker, Sir David Tennant, pronkte met een "witgepoederde" pruik en niets aan zijn aandacht liet ontsnappen. "Vergiste een der sprekers zich in een jaartal of cijfer dan werd de spreker op zijn vergissing opmerkzaam gemaakt." Of Sir David niet heel wat zou te doen hebben, ware de vergissing in dit geval niet aan den kant des berigtgevers! Kaapsche Parlementsleden vernemen nu voor de eerste maal, dat "wanneer de debatten al te stormachtig worden, zoodat de president de orde niet meer kan handhaven, hij de mace laat wegnemen en de zitting is opgeheven." Aan zulk een maatregel bestond er tot dus verre gelukkig geen behoefte in ons Parlement—niet eens aan een schorsing der zitting voor vijftien minuten, waartoe soms in den Transvaalschen Volksraad de toevlugt wordt genomen, wanneer de landsvaderen buitengewoon warm worden.

Wij krijgen natuurlijk een beschrijving van enkele der meer prominente Parlementsleden. "Scanlen, Premier," wordt aangestipt als een man van "donker uiterlijk, wiens voornaamste gesticulatie bestond in een zachten klop met de regterhand in de linker;" Merriman, als "een lange schrale gestalte, maar sluwer dan alle andere Ministers zamen;" Upington, als een "vurig, welsprekend redenaar;" Sprigg als een blonde, "wiens gemakkelijk woord overvloeide van bijtende uitvallen tegen het Ministerie en zijn aanhangers;" Hofmeyr als een "korte gedrongen figuur, de bekwame leider der Hollandsch-Afrikaners, die om de degelijkheid zijner adviezen en zijn grooten invloed steeds met de meeste aandacht wordt aangehoord."

Wat den schrijver het meest trof was dat er ook Hollandsch werd gesproken in dit Parlement eener Engelsche kolonie. Hij zegt daaromtrent:—

Na den heldhaftigen strijd der Transvalers zijn ook de andere Hollandsch-Afrikaners zich hun kracht bewust geworden.

Dit bleek mij ook, toen ik voor de eerste maal de zitting van het Parlement bijwoonde. Toen ik binnenkwam, sprak een der leden, Janse van Rensburg, in 't Hollandsch.

Ik moet eerlijk erkennen, dat ik den indruk niet kan weergeven, dien dit op mij maakte. In een Engelsche kolonie, onder Engelsch bestuur, Hollandsch te hooren spreken in de hoogste vergadering van het land, dit trof mij zeer.

Toen de spreker geëindigd had, had een Engelsch lid, de heer Gould, wien het blijkbaar al te zwaar viel zoo iets te moeten beleven, de onhandigheid om te vragen, wat de vorige spreker had gezegd, waarop de voorzitter hem kortaf opmerkte, dat hij geen tolk was.

Bovendien bleef van Hollandsch-Afrikaansche zijde de repliek op dezen uitval niet achterwege. Toen kort daarna de heer Luttig het woord verkreeg, hield deze, even als de heer Janse, een rede in vrij zuiver Hollandsch.

De heeren Rensburg en Luttig waren toen nog de eenige leden die Hollandsch spraken in ons Lager Huis —de laatste slechts een enkele maal. Hoe zou de doctor, indien hij thans een zitting van de Wetgevende Vergadering kon bijwonen, het hart niet ophalen aan de vurige redevoeringen van een Fanie le Roex, de gemoedelijke van een Thomas Theron, de bruischende van een Martinus Venter, de bedaarde van een Jakob de Vos, de waardige van een Jeremias van Heerden, enz., enz., alles in Hollandsch van differente graden van zuiverheid!

Door den heer Hofmeyr werd Doctor Jonkman bekend gemaakt met den toenmaligen Minister voor Kroonlanden, den heer Merriman, om van deze informatie te bekomen betreffende het al dan niet bereidwillige der Regering om landbouwers uit Nederland te laten overkomen en ze op geschikte plekken in de Kolonie, zegge te Plettenbergsbaai, te vestigen. De heer Merriman bleek bereid om te doen wat hij kon ter bevordering van de zaak, en stelde den zaakgelastigde in de gelegenheid naar Plettenbergsbaai te gaan om het terrein aldaar in oogenschouw te nemen en zelf te oordeelen of de grond aldaar al dan niet deugde voor Nederlandsche boeren. Maar aan de Knysna gekomen sloeg de kar waarin hij zat om en beliep hij daardoor een tijdelijke stijfheid, tengevolge waarvan hij zijn bezoek naar Plettenbergsbaai liet varen, en er van het emigratieplan in verband met dat gewest niets teregt kwam. De doctor won echter van deze en gene informatie in betreffende het terrein, die hij in de volgende woorden opsomt:—

De beste gronden, want er zijn ook slechte, worden gewoonlijk vooral gevonden in de nabijheid van de vele riviertjes, die er zijn en die nooit geheel droog worden. Uitnemende grond zou vooral aan de Coldstream River voorkomen. Door de vele riviertjes is het land dus gemakkelijk te bevloeijen; maar bovendien gaat er bijna geen maand zonder regen voorbij. Een der inwoners van Knysna verzekerde mij dat hij gedurende zijn meer dan 20-jarig verblijf aldaar slechts tweemaal droogte gekend had. De grond is soowel voor landbouw als schapenteelt geschikt. Invoer van Hollandsch vee zou uitstekend slagen; er waren reeds een paar goede Friesche beesten. De prijzen der levensmiddelen zijn niet hoog. Het klimaat is uitstekend en hout is er in overvloed. In één woord, luidde de conclusie: die werken wil, niet bij de geringste teleurstelling den moed verliest en eenig kapitaal bezit, zal goed slagen.

Zou het doodbloeden van het plan ook iets te maken hebben met de opinie van den heer Hofmeyr, die, als door den heer Jonkman te boek gesteld, daarop neêrkwam, dat het dwaasheid zou zijn voor een Hollandschen boer om zich in de Kolonie te komen vestigen, tenzij hij minstens £100 met zich bragt?

Te Kaapstad kwam hij nog in aanraking met Mevr. Koopmans, en, door hare bemiddeling, met onzen Hoofdregter, den Gouverneur, Sir Evelyn Wood, Dr. Van Oordt, Professor Hahn, Dr. Gill (van de Sterrewacht), en, aan boord van de stoomboot naar Port Elizabeth, met den Graaf de Vasselot, het hoofd van ons departement voor bosschen en wouden. Uit Kaapstad maakte hij uitstapjes naar de Paarl en Stellenbosch.

Het was daar, aan de Paarl (segt hij) dat onder de leiding van den heer Du Toit, thans Superintendent van Onderwijs in de Zuid Afrikaansche Republiek, een nationale beweging werd georganiseerd; daar was hij de Afrikaansche taalbeweging, de uitgave van de *Patriot*, de oprigting van het Afrikaner Bond begonnen; daar was de beweging, om 't Hollandsch in 't Parlement erkend te krijgen, ontstaan.

Toen de Transvaalsche vrijheidsoorlog uitbrak, werden daar vergaderingen gehouden, gelden bijeengebragt en een comité van waaksaamheid benoemd, door welks invloed bewerkt werd, dat de postgemeenschap tusschen de Kaapkolonie en Transvaal, die gestaakt was, werd hersteld; dat het verbod tot verkoop van kruit uit de Kaapkolonie aan den Oranje Vrijstaat werd ingetrokken. Dit comité zond een deputatie naar het Kaapsche ministerie, met het beleefd, maar dringend verzoek om er voor te waken, dat geen Engelsche troepen door de Westelijke Provinciën naar de Transvaal werden vervoerd.

Daar had ik bij mijn bezoek velen, ook Hollanders, ontmoet, die het door ijver en volharding zeer ver hadden gebragt, die mij verzekerden dat, al mogt het in de Westelijke Provinciën voor landbouwemigranten niet zoo goed zijn als in de Oostelijke, daar de meeste gronden particulier eigendom zijn, evenwel oppassende en kundige werklieden, als metselaars, timmerlieden, smeden, schilders enz., steeds zeker konden zijn ruim hun brood te kunnen verdienen, mits men met geen overdreven illusies uitkwam en zich door mogelijken tegenspoed in den beginne, niet terstond liet ontmoedigen.

Stellenbosch beschrijft Dr. Jonkman als "een net en rustig landelijk oord,"—" door de geheele Kolonie bekend om zijn inrigtingen voor onderwijs," met "een schoon in Gothischen stijl opgetrokken kerkgebouw,"—" ruime straten, met fraai geboomte, schaduwrijke lanen vormende en van helder stroomend water voorzien." Nergens werd hij zoo levendig aan het Vaderland herinnerd als daar. Er werd, toen hij er kwam, juist bazaar gehouden in de open lucht ten behoeve van het nieuwe College-gebouw. De doctor is tamelijk breedvoerig in zijne beschrijving van den bazaar, die op zijn ontvankelijk gemoed diepen indruk blijkt gemaakt te hebben, vooral met zijn tentoonstelling van oudheden en—vooral niet te vergeten—de schoonen die hem bij den ingang bouquetjes aanboden, " waarmede in minder dan geen tijd het linkerknoopsgat was versierd." Hem, een oud-kweekeling van de Utrechtsche Hoogeschool, deed het tevens goed, boven den ingang der theologische kweekschool dezelfde spreuk te lezen als er staat boven de poort van zijn geliefde alma mater: " Zon der geregtigheid, bestraal ons!"

Van Kaapstad werd de reis via de Knysna per stoomboot voortgezet naar Port Elizabeth, dat hij wel bevond veel op een Europeesche stad te gelijken, maar waar hij niets van de schoone omgeving van Kaapstad vond. Hij vertoefde er slechts weinige dagen, en toen beging hij dezelfde fout die soms begaan wordt door Kapenaars op reis naar Europa. Hij ging het binnenland namelijk per nachttrein in, en weet daarom niets te vertellen van het terrein tusschen Port Elizabeth en Cradock, waar hij vroeg in den morgen aankwam. Trouwens, het is een " kontrij" die zelfs bij klaarlichten dag weinig meldenswaardigs levert.

Van Cradock ging de togt per spoor naar Middelburg en van Middelburg per passagierswagen over de Oranjerivier, Philippolis en Fauresmith naar Bloemfontein. Hier werd

de heer Jonkman vriendelijk ontvangen door eenige Hollanders, "die daar den vaderlandschen naam met eere ophouden, hetgeen"—voegt hij er bij—"helaas! niet van alle Hollanders in Zuid Afrika kan gezegd worden." Zou hij ook die heeren in gedachten hebben gehad, van wie het geldt, dat hoe hooger zij op de maatschappelijke ladder in Zuid Afrika stijgen, zij des te minder willen weten dat zij Hollanders zijn, zoodat zij ten laatste verkiezen miserabel Engelsch te spreken boven hun eigen moedertaal? Zoo zijn er, behoudens sommige loffelijke uitzonderingen, maar al te vele, vooral in de Kaapkolonie.

Van de verdere ontmoetingen onzes reizigers in den Vrijstaat is er eene met een ouden "voortrekker" te Bethlehem, die wel het kopieren waard is :—

Ik vroeg hem of hij verwachtte, dat het voorstel tot aanleg van een spoorweg aangenomen zou worden? "Ou Brand kan maar mooi praat", zei hij, "maar die mensche wil die spoorweg nie hê nie. Wanneer hulle in die Transvaal die spoor van Delgoabaai naar Pretoria geleg het, dan zal ons daar aansluit". De voorgestelde spoorweglijn werd dan ook eenigen tijd later door de meerderheid van den Vrijstaatschen Volksraad verworpen, hoe mooi President Brand ook gesproken had. Blijkbaar wil men een naauwere aansluiting met de Transvaal. Het bloed kruipt nu eenmaal, waar het niet gaan kan, of, zoo als de oude voortrekker zeide: soort zoekt soort.

Vol was hij van den Transvaalschen vrijheidsoorlog. Zelf had hij met een groot aantal Vrijstaters in het Drakengebergte gelegen, om, wanneer de oorlog een ongunstigen keer voor de Transvaal had genomen, deel te nemen aan den strijd. Hij zei mij, dat het voornemen had bestaan, om, wanneer na den wapenstilstand de strijd hervat ware geworden, met een zeer groot deel der Oranjevrijstaatsche Boeren Natal binnen te trekken, ten einde het Engelsche kamp van achteren aan te vallen, waarvoor reeds alles tot in kleinigheden met de Transvalers was vastgesteld geweest.

Zelfs hadden enkele Vrijstaters feitelijk meegevochten, o.a. bij het bestijgen van den Majubaberg. Ik waagde de opmerking, dat de Vrijstaters daartoe toch geen regt bezaten, want dat niet zij, maar de Transvalers door de Engelsche troepen waren aangevallen.

De oude voortrekker werd warm. "Zoo sprak ook President Brand," zei hij, "en dreigde ons met verbeurdverklaring onzer goederen.

"Maar met Piet Joubert ben ik als jongen Natal binnengetrokken; hij ging naar de Transvaal, ik naar den Oranje Vrijstaat; sedert hadden wij elkaar niet meer gezien.

"Toen de oorlog uitbrak, ben ik naar het kamp der Transvaalsche Boe-

ren gegaan; ik kon mijne oude vrienden toch niet alleen laten.

"Te Langenek in het Boerenlager aankomende, leunde Piet Joubert, in gedachten verzonken, tegen een klip. Ik tikte hem op den schouder. Verbaasd keek hij om en vroeg: "hoe kom jij hier?" "Piet," zeg ik, "ik kom ver jou help."

De oude voortrekker zweeg. Na eenige oogenblikken, zei hij zacht voor zich heen, als sprak hij alleen tot zich zelf: "daar boven op die Majubaberg is voor ons mensche banje te denk. Over de heuvelenreeks van Natal ziende, heeft men daar Weenen, zoo genoemd omdat in de nabijheid, bij Blaauwkransrivier, onze moeders weenden, toen onze vaders door de Kaffernatie laaghartig werden vermoord. Uit dat land heeft de Engelschman ons ook verdreven en al ons onheil hebben wij aan hem te wijten".

Zijn stem verheffende en mij scherp aanziende, zei hij: "wanneer de Engelschen ooit weer de Transvalers durven aanvallen, zullen deze niet meer alleen staan."

Op een boerenplaats, mede in den Vrijstaat, aangekomen wilde de huisvader den heer Jonkman als geneesheer laten optreden. Hoe dat kwam te gebeuren vertellen wij in zijn eigen woorden:—

De Boer was even naar buiten geweest en had blijkbaar van mijn drijver vernomen, dat ik "doctor" was. Teruggekomen fluisterde hij zijn vrouw iets toe, waarop deze het vertrek verliet en eenige oogenblikken later met een huilend kind terugkwam.

Aan alles merkte ik, dat er iets gaande was; maar wat, kon ik niet ontdekken. Op eens zei de Boer: "och! de vrouw zou gaarne willen dat de dokter eens naar het kind keek."

Ik moet erkennen, dat ik een oogenblik verbluft was. Na eenig aarzelen antwoordde ik meer opregt dan handig: "ik kan wel naar het kind kijken, maar het zal niets geven."

"Wat!" zei de Boer en zijn blik begon wantrouwen te verraden, "u is toch dokter!"

"Ja! dat ben ik," antwoordde ik, mij alles behalve op mijn gemak gevoelende; "maar dokter en doctor zijn twee."

"Zoo!" vroeg hij ietwat scherp, "is daar dan nog andere dokters as van die medicijnen?"

Gelukkig schoot mij te binnen, dat de President van den Oranja Vrijstaat doctor in de regten was, en mijn zelfvertrouwen herkrijgende, zei ik: "de President is toch ook doctor en hij is toch ook geen dokter van die medicijnen."

Het gelaat van den Boer klaarde op en hoofdschuddende zei hij: "ons, Boeren, is toch ook al te dom!"

Ik toonde toen groote belangstelling in het lot van het arme kind en gaf mijn spijt te kennen, dat ik er niets aan kon doen. Wij kwamen dan ook op zulk een goeden voet, dat, toen ik mijn voornemen te kennen gaf te vertrekken, de Boer mij vroeg, of ik genoeg "kos op die pad" had, d. w. z., of ik een genoegzamen voorraad aan levensmiddelen bij mij had, waarop ik ditmaal, haudiger dan opregt, ontwijkend antwoordde. Het gevolg was dan ook, dat ik in mijn kar het noodige vond, o. a. biltong, d. i. gedroogd vleesch, dat, hoe vreemd het welligt ook moge klinken, een alles behalve te versmaden voedsel is.

Wij meenen dat zij die aan het "rookvleesch" van Holland gewoon zijn geen bijzondere beschrijving van ons biltong behoeven, althans niet van ons "beesten biltong." Onlangs voerde een Kapenaar een kist Hollandsch rookvleesch in en verdeelde den inhoud onder eenige zijner vrienden. Zij allen aten het vleesch als uitstekend goede "biltong."

Heidelberg was het eerste dorp in de Transvaal dat Dr. Jonkman bezocht en Pretoria het tweede. Hier sloeg hij zijn hoofdkwartier op en bragt hij ettelijke maanden door, de enkele weken welke hij aan uitstapjes naar differente deelen des lands besteedde medegerekend. Hij moet er nog al in zijn schik zijn geweest. Immers is Stellenbosch bestemd om het Athene en Port Elizabeth om het Liverpool van ons werelddeel te worden, onze auteur meent dat voor Pretoria geen mindere rol is weggelegd dan die van "het Parijs van Zuid Afrika."

Een der eerste personen met wie hij in dit Parijs der toekomst kennis maakte was Ds. S. J. du Toit, Superintendent-Generaal van Onderwijs, van wien hij volgenderwijs melding maakt :—

Door den Hoofdregter Reitz uit den Vrijstaat geïntroduceerd, bragt ik, zooals ik reeds heb opgemerkt, mijn eerste bezoek aan den heer Du Toit, door geheel Zuid Afrika als vurig patriot bekend. Bij den een geacht en bemind, bij den ander gehaat, kon het niet anders, of deze man moest een meer dan gewone persoonlijkheid zijn. Men moge het niet in alle opzigten met hem eens zijn, ontkennen: dat hij zeer veel heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van het Afrikaansche volk, ware hoogst onbillijk.

Uitnemend schrijver, begaafd spreker, talentvol organisateur is Du Toit een van die mannen, die in elk land geroepen zijn een groote rol te spelen. Een zeldzame wilskracht gaat gepaard met buitengewone scherpzinnigheid.

Levend als een eenvoudig burger, ware van alle officieele hooghar-

tigheid en meerderheidsbetoon, onuitputtelijk van geduld, zelfs te midden van drukke werkzaamheden, in het aanhooren van lange verhalen, moet hij wel gezien zijn bij den Afrikaner boer, die, evenals alle menschen, die weinig lezen en wier opvoeding nu juist niet volmaakt is geweest, van een rustig gesprek houdt en hooggeplaatste personen gaarne op een voet van gelijkheid ontmoet.

De woning van Du Toit was dan ook steeds druk bezocht. Daar mogt ik kennis maken met vele Volksraadsleden, o.a. met den zoo beminnelijken Amajuba-held, die ook in ons vaderland zoovele harten heeft weten te winnen.

De bewering, dat de heer Du Toit anti-Hollandschgezind zou zijn, bleek mij onjuist. Dat hij, geplaatst aan 't hoofd van het onderwijs, de voorkeur geeft aan zijn landgenooten, laat zich volkomen verklaren, daar deze beter gewend zijn met de bevolking om te gaan, en men zich toch ook wel eens de vraag mag stellen, wie er dikwijls, van Holland afkomstig, als onderwijzer hebben rondgezworven in de Transvaal.

Onvermoeid werkzaam als deze man is, kan er nog veel van hem verwacht worden. En het ligt thans in zijn bedoeling, zooals in het in December 1884 te Potchefstroom gehouden congres van Bondsmannen van den Oranje Vrijstaat en de Transvaal gebleken is, te trachten een naauwere aaneensluiting tusschen beide Staten tot stand te brengen, hetgeen van Engelsche zijde te regt wordt gevreesd, daar beide Staten vereenigd een machtigen invloed zouden kunnen uitoefenen.

Een der eerste dagen van mijn verblijf te Pretoria, woonde ik een vergadering bij, waar besloten werd tot de oprigting van een tak van het Afrikaner Bond aldaar. Het kan niemand verwonderen, dat de "ou Pa" van het Afrikaner Bond, zooals de heer Du Toit wel eens genoemd wordt, zich gedrongen gevoelde ook hier de plant te stekken, die hij reeds in de Kaapkolonie tot zoo grooten wasdom had gebragt.

Ook de Volksraad schijnt den schrijver nog al te zijn medegevallen, blijkens onze volgende aanhaling :—

De vergaderzaal was oud en vervallen, en men kon er niets anders van zeggen, dan dat zij, in één woord, leelijk was. In den laatsten tijd moet zij echter veel veranderd en verbeterd zijn.

De volksraadsleden, in voorgeschreven costuum, zwart pak en witte das, zaten aan een tafel in den vorm van een hoefijzer. Op een verhevenheid zat de Voorzitter van den Volksraad, gekleed in zwarte toga.

De Voorzitter, de heer Bodenstein, nu onlangs overleden, had een geestig uiterlijk ; om de fijne lippen speelde voortdurend een schalksche lach ; zijn opmerkingen waren dan ook veelal doorkruid met aardigheden, al kon hij soms, wanneer het asthma hem meer dan gewoonlijk

plaagde, ook wel eens een boozen uitval deen tegen de achtbare leden van den Volksraad.

Vóór hem zat de Secretaris, een Hollander, de heer Van Boeschoten, met wien de Volksraadsleden zeer ingenomen waren.

Regts van den Voorzitter zat de Regering, met den President der Zuid Afrikaansche Republiek aan 't hoofd, die steeds tegenwoordig was en gereed om het woord te nemen.

Van tijd tot tijd zag men de beide Presidenten elkaar een snuifje aanbieden, dat nooit werd afgeslagen. Eenmaal merkte ik op, dat de Voorzitter van den Volksraad uit zijn toga een paar nartjes, een soort van kleine sinaasappelen, voor den dag haalde en deze ter sluiks den Staatspresident aanbood, die ze zeer behendig opat, maar toch niet zoo, of ik had het gezien.

Eens was er een voorstel in behandeling, door Vecht-Generaal Nicolaas Smit verdedigd, maar bestreden door een der z.g. "geleerde" Volksraadleden. Zoo worden sommige leden genoemd, die als advocaat, procureur of anderszins, eenige meerdere ontwikkeling bezitten, maar zich daardoor ook wel eens laten gelden. Smit, die een gewichtig aandeel neemt in de werkzaamheden van den Volksraad en zich daar gewoonlijk zeer kalm houdt, werd ditmaal meer en meer onrustig. Op het voor hem liggende papier teekende hij allerlei groote, geheimzinnige figuren. Eindelijk aan 't woord zijnde en blijkbaar in de overtuiging verkeerende, dat de vorige spreker gezegd had, dat hij van hem verstandiger dingen gewoon was, begon hij: "een os heeft ook een kop, even goed als een mensch;" en zoo draafde hij door, als een hollend paard, door niets in zijn vaart te stuiten.

Er zijn oogenblikken, waarin het geraden is den Vecht-Generaal ongestoord aan zich zelven over te laten; want, evenals hij onstuimig is in den strijd, kan hij heftig zijn in het gesprek. Maar het zijn slechts enkele korte oogenblikken. Wanneer de storm zich heeft gelegd, steekt hij de tegenpartij gul en openhartig de hand en zegt: "ik was onbillijk." En zoo deed hij ook ditmaal.

Daar zaten nog andere karakteristieke figuren in den Volksraad.

De lange, blonde Taljaard, het oudste Volksraadslid, naar ik meen, praat graag; niet altijd snijdt het hout, wat hij zegt; maar zijn taal is steeds vol oorspronkelijke scherts. Hij heeft den dood gezworen aan alle kunsttermen.

Wanneer hij in wetsvoorstellen of besluiten een ongewone uitdrukking opmerkt, staat hij op en vraagt, wat dat nu weer beteekent en zegt: "ik kan toch niet aan mijn kiesers zeggen, wanneer zij mij om een verklaring vragen, dat ik het niet weet." "Daarom wil ik," zegt hij, "een woord in die taal van die land."

Wanneer men hem antwoordt, dat er geen andere, er voor passende

uitdrukking bestaat, is hij maar half tevreden en hoofdschuddend en brommend zegt hij: "dat hij van die vreemde kunsten niet houdt."

Tegenover den onvermoeiden vervolger van kunsttermen zat nog een merkwaardige persoonlijkheid, niet groot van gestalte, maar streng van uiterlijk. Het is Cronjé, de dappere belegeraar van Potchefstroom, die den Engelschen verdediger van het fort gedwongen heeft zich over te geven. Slechts zelden laat hij zich hooren; hij is geen man van het woord, maar van het zwaard. Wanneer de Voorzitter vraagt of nog een der leden het woord verlangt, hoort men Cronjé geregeld uitroepen: "dank je wel, Mijnheer de Voorzitter, stemmen, stemmen!" Het duurt hem steeds te lang.

Al moge de omslachtige wijze van behandelen van zaken veel tijd kosten, toch moet men erkennen, dat, hoewel er wel eens verkeerde besluiten worden genomen,—zijn de Europeesche wetgevende vergaderingen er vrij van?—de Boeren, ook in de vergaderzaal van den Volksraad, blijk geven van in hooge mate gezond verstand te bezitten.

Wij hadden ettelijke andere passages, de Transvaal betreffende, ter overneming gemaakt, doch het beperkte van ons bestek verpligt ons, nog slechts hetgeen het boekske betreffende de vrouwen des lands zegt aan te halen :—

Ook de Transvaalsche vrouw heeft ongetwijfeld krachtig medegewerkt, dat de mannen, ondanks hun voortdurend worstelen met woeste barbaren, in plaats van te verwilderen, trouw zijn gebleven aan de oude traditiën van zedelijkheid en deugd. Zijn de mannen, ik zeg het den warmen Boerenvriend Rovers na, over 't algemeen krachtig gebouwd en knap van uiterlijk, de vrouwen paren aan alle deugden, het schoone geslacht in zoo hooge mate eigen, een liefde voor de vrijheid, waarvoor geen offers te zwaar zijn. Sir Bartle Frere heeft zelf erkend, dat hij welligt kans had gezien de Boeren met het Britsche gezag te verzoenen, maar dat de vrouwen, de vruchtelooze onderhandelingen moede, de mannen tot den strijd hadden aangezet. Aan de borst zoog de Boerenknaap de begrippen van vrijheid en onafhankelijkheid in; door de moeder werden zij verder aangekweekt, door het meisje en de vrouw versterkt, tot de Transvaler in den vrijheidsoorlog de bewondering der verbaasde wereld afdwong. Men heeft van den Afrikaner veel kwaad verteld; men heeft van hem gezegd, dat hij koel is en onverschillig; men heeft dit trachten te bewijzen hierdoor, dat hertrouwen na den dood van een der beide echtgenooten veel voorkomt en dikwijls spoedig geschiedt. Men heeft dit toegeschreven aan onverschilligheid, terwijl de oorzaak, zooals zoo juist door Ds. Lion Cachet is aangegeven in zijn in vele opsichten uitnemend werk, "de Worstelstrijd der Transvalers," moet gezocht worden in de diepgevoelde behoefte aan huiselijkheid. Dat het huisgezin bij de Boeren een groote beteekenis heeft, bleek mij op dezen togt met den heer Du Toit op nieuw.

Tegen het midden der maand October, 1883, ving Dr. Jonkman de terugreis uit Pretoria aan. Zijn reisroute ging ditmaal over Natal en Kaapstad naar Europa, en te Londen had hij nog het genoegen de jongste Transvaalsche deputatie te ontmoeten.

En welke aanbevelingen heeft hij nu te maken als vruchten van zijn reis naar Zuid Afrika en van zijn maanden lang toeven te Pretoria? Hij zelf somt die aldus op :—

Wat ik reeds vroeger heb medegedeeld, kan ik hier slechts herhalen: wil de Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging een dienst bewijzen aan het Afrikaansche volk; wil zij tevens den band tusschen de Transvaal en Nederland blijvend versterken, dan kan zij dit doen onder anderen op de volgende wijzen:—

1. Door te trachten wijzigingen te verkrijgen in de wet op het hooger onderwijs, opdat de jonge Afrikaners hier weer hun opleiding mogen ontvangen, die thans eenzijdig Engelsch is. (Bedoelde wijzigingen zijn reeds, ook op aandrang van de Vereeniging, tot stand gebragt).

2. Door het stichten van een fonds, waaruit een twee- of drietal Afrikaners ondersteuning ontvangen om hier te lande te worden opgeleid. (Ook hierin is de Vereeniging reeds geslaagd).

3. Door het uitgeven van een tijdschrift,—onder medewerking van Afrikaners,—waarin zaken, òf voor Nederland, òf voor Afrika van belang, behandeld worden, waardoor men van weerskanten voortdurend op de hoogte van de toestanden blijft.

4. Door het bevorderen van het schrijven en uitgeven van goede schoolboeken in het Hollandsch, maar bewerkt met het oog op Afrikaansche toestanden, waardoor het Hollandsch meer en meer moge worden het medium van onderwijs, daar tegenwoordig de in gebruik zijnde schoolboeken over geschiedenis, aardrijkskunde, enz. bijna uitsluitend in 't Engelsch geschreven zijn.

5. Door het bijeenbrengen van een verzameling goede volkslitteratuur, om daarmede de bibliotheken in Zuid Afrika te voorzien, hetgeen eveneens een krachtig middel tot bevordering der Hollandsche taal kan zijn.

Bovendien zou het wenschelijk zijn, dat de pogingen van die mannen in ons vaderland, die aan de Zuid Afrikaansche Republiek, door Nederlandsch geld, den onmisbaren spoorweg trachten te verschaffen, mogten slagen, waardoor niet alleen het vruchtbare en aan mineralen zoo rijke gebied der Transvaal in verbinding zou komen met zijn natuurlijke haven, maar ook aan ons land een grooten invloed op de ontwikkeling van geheel Zuid Afrika zou worden verzekerd, waarvan de vaderlandsche handel en nijverheid groote diensten zouden genie-

ten; terwijl eveneens een Hollandsche bankinstelling te Pretoria, mits goed beheerd, voordeelig zou zijn, èn voor de Afrikaners, omdat zij hen aan geld helpt tegen lager rente dan zij thans betalen, èn voor de Hollandsche kapitalisten, omdat de rente altijd nog hooger zou zijn, dan zij hier maken kunnen.

Dit alles is geen werk van een dag, maar mettertijd kan veel tot stand gebragt worden. De verhouding tusschen Zuid Afrika en Holland zal allengs inniger worden, naarmate van onze zijde voortdurend meer belangstelling wordt getoond.

Ik voor mij hoop daartoe mede te werken, door over verschillende onderwerpen nadere mededeelingen te doen.

Wij willen hopen dat er niet andere twee jaren zullen verloopen voordat Dr. Jonkmans verdere mededeelingen het licht aanschouwen. Hij zou anders gevaar loopen met dezelve als mostert na den maaltijd te komen. De gebeurtenissen nemen thans zoo snel een vaart dat mededeelingen betreffende Zuid Afrika die drie of vier jaren lang in de pen zijn blijven steken haast tot de middeleeuwsche geschiedenis zullen kunnen gerekend worden.

Zoolang zijn rapport niet voltooid is, zal men naauwelijks in staat zijn Dr. Jonkmans werk als zaakgelastigde te beoordeelen. Maar toch komt het ons eenigzins vreemd voor, dat hij Kimberley geen bezoek waard keurde,—dat hij, hoewel Jagersfontein bezocht hebbende, daarvan niets anders heeft te zeggen dan dat daar een diamantmijn wordt gevonden,—dat hij van de schoone gelegenheid om een distrikt als Rustenburg en het Boschveld in gezelschap van Regter Kotzé, en Lijdenburg met zijn minerale schatten in dat van Regter Burgers te doorreizen, geen gebruik maakte, en dat hij zich vergenoegde met een historische plek als den Amajubaberg van een afstand te beschouwen. Zooals het rapport daar voor ons ligt heeft het wel iets onvolledigs, hoe lezenswaard ook.

Met dit al moeten wij den heer Jonkman toch een paar "complimenten" maken. Het eerste is dit, dat er bij hem geen zweem is van dien spotlust, dien vitterigen geest, waardoor het journaal van zoo menigen reiziger in Zuid Afrika wordt ontsierd. Hij is erkentelijk voor de gastvrijheid die hij genoten heeft en maakt zich nimmer vrolijk over tekortkomingen van wege zijn gastheer. Verder, hij blijkt zich van zijn taak met heel wat verstand gekweten te hebben. Hoewel er van streng confessioneele zijde —door Ds. F. Lion Cachet o.a.—protest was aangeteekend

tegen zijn zending, deed hij toch zijn best om op goeden voet te blijven met die partij, gewaagt hij in bewoordingen van hoogschatting van Ds. Cachets boek over "den Worstelstrijd der Transvalers" en bewoog hij den redakteur van de *Volksstem*, diens twistgeschrijf tegen Ds. Cachet te staken. Hij trad in communicatie met allerlei personen zonder onderscheid van politieke of theologische kleur of rigting, stelt zijn eigen "ik" nergens op den voorgrond en wist zich overal naar de omstandigheden te schikken.

J. J.

Aan een Bruid.

U zegene God !
Hij stelle u tot een zegen !
Gezegend zij uw hoofd, uw hart, uw wegen,
Uw aardsch, uw eeuwig lot.

Gezegend de Echt,
Die u verbindt ! Haar banden,
Haar bloemen en haar juk ! De trouwe handen
Door God in een gelegd.

Gezegend 't Huis,
Waarin de liefde wone !
Waar u de Heer met vreugde en eere kroone !
Gezegend ook het Kruis.

Het Kruis te zaam
Met den Echtgenoot gedragen,
Den blik op Hem die 't kruis verdroeg geslagen,
En in zijn kracht en naam !

—*Beets.*

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 78—AUGUSTUS 1886.

Raadsel—Logogryph.

(Ingezonden door J. H. te O.)

I. Kunt gij wel een eend met vijf letters spellen?
II. Welke ham vindt men aan de oevers van het water?
III. Welke vrouw heeft het eerst gezoogd?
IV. Welke oogen houdt men meest altijd bedekt?
V. Wie reed in het schitterendste rijtuig?
VI. Welk kruid verwekt groot gerucht, maar laat zich niet tot schieten gebruiken?
VII. Wie heeft het vierde van 't menschelijke geslacht verwond, en in één slag wreedaardig omgebracht?
VIII. Welke zijn de vrolijkste spiegels?
IX. Welke is de meest verlichte natie?
X. Wat kan zich gerust door de glazen laten vallen, zonder dat ze breken?
XI. Kunt gij een profeet uit het Oude Testament opnoemen, wiens naam, omgekeerd, iets is dat door de zon geformeerd wordt?
XII. Noem mij eens eenen mannennaam van zeven letters, die omgekeerd deselfde blijft?
XIII. Als mijn eerste er niet geweest was, waren wij er niet, mijn tweede heeft het ongeluk van mijn eerste veroorzaakt, mijn geheel is eene vrucht die men in Sicilië en Napels vindt.
XIV. Noem eens den naam van den schoonvader van een der Israëlitische koningen, welke, omgekeerd zijnde, toch deselfde blijft.
XV. In welke maand eten de schapen het minst?
XVI. Waar smaakt de wijn het best?
XVII. Welke beenen maakt men van beenen?
XVIII. Het eerste deel is iets, waardoor wij elkander verstaan. Het tweede is eene vrucht. Het geheel is iets zeer gevoeligs.

XIX. Mijn eerste gedeelte is een letter uit het alphabet, mijn tweede een genotvolle zaak in den zomer, mijn derde vindt men op Java, mijn geheel is een hoofdstuk uit den Bijbel.

XX. Mijn geheel en mijn derde gedeelte beschutten de menschen tegen mijne twee eerste deelen.

XXI. Wie deed een bijzonder duren maaltijd?

XXII. Met eenen boog, die altoos gespannen is, wordt evenwel nooit geschoten. Hoe heet die boog?

XXIII. Van voren ben ik zwart en van achteren maak ik nat. Makkelijker raadsel kan men niet vinden.

XXIV. Een stroom omgekeerd, ra ra wat is dat?

XXV. Wat schiep God in het aangezicht aller menschen?

XXVI. Mijn eerste is de eerste straf, waartegen mijn tweede, met hoeveel schatten ook gevuld, niets baat. Door mijn eerste is mijn geheel ontstaan.

XXVII. Ik leef zonder lijf, en ik hoor zonder ooren, ik spreek zonder mond, 'k ben uit de lucht geboren.

XXVIII. Men ziet mij gaarne *boven* ieder huis; maar er *in* noemt ieder mij een kruis.

XXIX. Welk woord wordt wel eens gebruikt voor eene groote misdaad, en beteekent eene groote deugd tegelijk?

XXX. Welk schip heeft de kostbaarste lading gehad?

XXXI. Weet gij wel den naam van den man, voorkomende in de geschiedenis van Jacob, welke omgekeerd die is van een man uit de geschiedenis van David?

XXXII. Wanneer gij iemand uit het venster werpt, waartegen valt hij dan?

XXXIII. Wie kan alle talen spreken?

XXXIV. Wie is een ijzervreter?

XXXV. Welke ruiter vordert niet veel?

XXXVI. Wie heeft zoo geschreeuwd dat de geheele wereld het hoorde?

XXXVII. Mijn eerste is een onmisbaar iets op scholen; mijn tweede is eene boomsoort; mijn geheel is eene stad in Holland beroemd in 1574.

XXXVIII. Wie laat niet alleen dieren maar zelfs levenlooze voorwerpen spreken?

XXXIX. Mijn eerste is iets dat in het dagelijksch leven onmisbaar is; mijn tweede wordt bij het boogschieten en teekenen gebruikt, terwijl mijn geheel mijn eerste bevat.

XL. Hoe wordt een Moor wanneer men hem in het water doopt, waar zout in opgelost is?

De *beginletters* der antwoorden op deze raadsels van boven naar beneden gelezen, vormen een bekend Hollandsch spreekwoord, dat men met uitlating van een paar woorden, ook letterlijk in Salomo's Spreuken terugvindt.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het September raadsel verschenen is en zende dan alles gelijk, of zooveel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten. Verslag over het tweede kwartaal des jaars in ons volgend No.

N.B. Om de waarheid te zeggen, waren wij eerst huiverig om dit lange raadsel van den heer J. H. op eenmaal te plaatsen, vreezende daardoor de minder ontwikkelde oplossers af te schrikken. Wij wagen het, vertrouwende dat belangstellende vrienden hun best zullen doen, om, is het niet in zijn geheel, er dan toch zooveel van te vinden als tijd en omstandigheden hun toelaten. Niemand moet daarom zijne oplossingen inhouden omdat hij niet *alles* beantwoorden kon. Al doende leert men.—Red.

De Boerderij.

" De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

" De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Het middel tegen de Dorthesia (Australische Boomluis). De Ed. heer Thomas Heatlie schrijft als volgt :—" Eenigen tijd geleden las ik in de nieuwsbladen, welke middelen men in Californië aanwendt tegen deze plaag, die bijna alle de limoenboorden in onze Kolonie verwoest heeft, de mijne ingesloten ; zoo zelfs dat ik de laatste twee jaren van

mijne uitgebreide boorden geen vrucht hoegenaamd kreeg, ofschoon ik vroeger honderden ponden van de opbrengst dier boomen trok. Een groot aantal zoogenaamde middelen (afgezien van moeite en kosten) had ik al geprobeerd en de boomen er mede bespoten, maar met weinig of geen gevolg; en mijn hoop, om mijne boomen te redden, was bijna op, totdat ik in de nieuwsbladen het middel las dat men in Calfornië gebruikt. Dit middel is 5 lb. zeep van walvisch (noordkaper) olie, opgelost in 25 gallons water, waarmede men eens in de drie maanden de boomen bespruit. Ik kon die zeep niet krijgen; dus kocht ik de walvischolie, kookte ze zelf en maakte er gebruik van. Dit was omtrent 18 maanden geleden; doch sedert dien tijd vernam ik dat men bij den heer Barend Louw te Kaapstad, die het echte voorschrift uit San Fancisco had, de zeep kan bekomen voor omtrent 30 shillings per 100 lb.,— er is nog iets anders in waarvan ik niet wist. Sints dien tijd heb ik de zeep van hem gekocht, en ofschoon ik het middel slechts drie malen aangewend heb, met een tusschenruimte van 6 maanden ieder keer, zien mijne boomen er prachtig en groen uit en dragen zij vruchten zoo fraai als ooit, hoewel niet in zulken overvloed als vóór de "Dorthesia" ze verwoestte. Ik leef echter in hoop dat ik met een weinig zorg, ze bij het volgend saizoen in volmaakte orde zal terug hebben."

Deze brief spreekt voor zich zelf, en wij behoeven zeker niemand, die limoen- en nartjeboomen op zijn plaats heeft, aan te sporen een proef te nemen. Menige arme wijnboer, die nu niet weet hoe hij het hoofd boven water zal houden, zou gered zijn, indien hij slechts zijn limoenboord weer in orde kon krijgen. Welaan dan, een iegelijk doe wat zijne hand vindt om te doen; en niemand late zich door vroeger mislukte proefnemingen afschrikken, om handen aan de spuit te slaan. Toch beter *dat*, dan om "op de spuit" te gaan!

In verband hiermede een aanteekening uit eene Voorlezing aan de Paarl gehouden, door den heer Silberbauer, die een reis door Amerika gemaakt en ook Californië bezocht heeft. ZEd. zeide o.a.:

"Er waren in Californië ook prachtige limoenboomen, waar men veel voordeel van maakte. De Dorthesia (Australische luis) had echter zijne verschijning daar ook gemaakt. Men had vele middelen geprobeerd om dezelve uit te roeijen, doch niets werd afdoende bevonden, totdat er later een probaat middel ontdekt werd, namelijk het bespuiten van de boomen met zeep van noordkaper olie. Intusschen was men zoo verstandig geweest om de boomen niet af te kappen, en nadat men dit degelijk middel beproefd had was men aanstonds weer in bezit van zijne boorden.

"Om met goed gevolg de Dorthesia te kunnen uitroeijen, heeft men vereenigingen gevormd, die in bezit is van de noodige spuiten, ingrediënten, enz., waarmee de bespuiting geschiedt. Zoodra een lid der

vereeniging merkt dat er luizen in zijne boomen zijn, geeft hij aan den Secretaris kennis, die onmiddellijk de noodige stappen neemt, om de boomen te laten behandelen. Op deze wijze zijn de kosten voor het schoonhouden der boomen uiterst gering, en kunnen ze gemakkelijk gedragen worden." Zie hier een praktischen wenk. Waarom zouden eenige boeren niet kunnen samen doen? Wij werken hier nog al te veel een iegelijk op zijn eigen houtje, en zoo verspilt men kracht en kapitaal zonder veel uit te voeren."

ONZE WIJN- EN BRANDEWIJNHANDEL

blijft nog even gedrukt als te voren, niettegenstaande de gunstige berigten uit Londen en de opheffing van den accijns. Brandewijn wordt thans verkocht voor £8 per legger en wijn geldt van £1 10s. tot £2. Dat de wijnboeren bij zulke prijzen niet kunnen bestaan, is duidelijk. Velen die gemeend hadden dat de zaken als met een tooverslag zouden veranderen, zijn bitter teleurgesteld, en men hoort het dan ook allerwegen uitspreken. Wij kunnen ons de moedeloosheid derzulken, die om achterstallige rente en openstaande rekeningen aangemaand worden, goed voorstellen; maar het was toch ook wat al te veel verwacht dat de zon van voorspoed meteen op middaghoogte zou staan. Wij hebben geloof in de toekomst, en vertrouwen dat er tijden van welvaart in 't verschiet zijn, zoo als wij in een vorig nommer aanvoerden; doch die verbetering zal niet anders dan trapsgewijze komen.

DE WELLINGTONSCHE STOKERIJ,

vroeger het eigendom van de heeren A. C. Tayler en Co. en later van den hr. R. A. Zeederberg, is thans in handen der firma Sedgwick en Co., van Kaapstad, overgegaan. Men is druk bezig om de machinerie in orde te brengen, en denkt eerstdaags met het verstoken van wijn een aanvang te maken. Een lid dier firma heeft in den laatsten perstijd een partij wijn voor eigen rekening in boerenkelders gemaakt en daarvoor een vrij goeden prijs gewaarborgd. Bij den heer D. Retief, van Wagenmakersvallei, zijn door den heer Sedgwick 50 leggers op zijne eigene manier gemaakt, en wij vernemen dat de wijn uitmuntend is: een monster is ons beloofd; en zoodra wij het ontvangen, hopen wij er meer van te zeggen. De bereidingswijze moet, naar men zegt, veel overeenkomst hebben met die door Baron Von Babo gevolgd, ofschoon zij eenvoudiger is en met minder kosten gepaard gaat. Waarschijnlijk zal de firma Sedgwick en Co. een gedeelte van dien wijn naar het buitenland verschepen. Hadden we nu meer zulke ondernemende wijnkoopers dan zou het er met den wijnhandel spoedig beter uitzien.

ONZE VEEBOEREN.

De standhoudende verhooging der wolprijzen komt onzen wolboeren zeer te pas. Jammer maar dat velen met den sneeuwstorm zooveel vee verloren hebben. Wij konden in het boven and in de laatste tijden niet klagen over te veel vet en goedkoop vleesch; dit zal nu ook wel anders worden. Intusschen zijn die streken in ons land, welke aan periodieke droogte lijden, terdege gedrenkt, en dat is reeds een zegen op zichzelf. Met de aanmerking van de *Graaff-Reinetter* stemmen wij in, waar hij zegt:—"Schuren zijn niet algemeen; zij behoorden in den regel te zijn op elke plaats, maar zij zijn, helaas! uitzonderingen. Toen voor eenige jaren duizenden van schapen ten gevolge van een kouden regen pas na den scheertijd omkwamen, hoopten wij dat schuren algemeen zouden worden. Doch de struisvogelspeculatie, die destijds regeerde, maakte dat de boeren te min belang stelden in hun klein vee, en nu komt de dag van afrekening onverwachts op hen."

Mogt men nu maar door dure ondervinding wijs geworden zijn en voor de toekomst beter zorgen.

Het is opmerkelijk, dat we kort te voren in gesprek waren met een zeekapitein, iemand die de heele wereld doorkruist heeft. Hij was eenige jaren aan de Diamantvelden en ook op de Transvaalsche goudvelden geweest, en had gelegenheid om met onze veeboerderij van nabij kennis te maken en die te vergelijken met wat hij in andere landen gezien had. De man kon zijne verontwaardiging niet sterk genoeg uitdrukken, dat er zoo min zorg aan het vee, althans aan het klein vee, besteed werd. *Scab* en *sheds* (brandziekte en schuren) was schering en inslag van zijn gesprek. Wat hij nu wel zal zeggen als we hem weer ontmoeten? Het zal wel zijn: "*I told you they would pay for it some day or other.*" (Ik heb u gezegd dat ze er den een of anderen dag voor zouden betalen.)

KAAPSCH KOORN.

Het volgende uit de *British and Foreign Confectioner* van Junij zullen onze koornboeren stellig met belangstelling lezen: "Wij ontvingen en onderzochten een monster Zuid Afrikaansch meel, gemalen door de heeren Attwell & Co. te Kaapstad, die hetzelve ter Indische en Koloniale Exhibitie vertoonen. Het is gemalen van "Baard" koren. Het koren is eene eerste klasse wit winterkoren, veel overeenkomst hebbende met "amber." Het is schoon, vleesig, met dunne bast en meelig. Het meel neemt veel water op. 't Is 1s. @ 2s. per (280 lb) meer waard dan de gewone soort "Spring Straights." Er is veel overeenkomst tusschen dit Kaapsche "Baard" koren en het beste Zuid Australische. Wij meenen dat Zuid Australië soms monsters zaadkoren van de Kaap bekomt. Het is een extra klasse meel en bakt heerlijk brood."—Dat is alweer goed

nieuws; maar wanneer zullen wij, die jaarlijks honderd duizenden ponden aan koren *in*voeren, omdat we niet eens genoeg voor eigen consumptie produceeren, eens tot *uit*voeren komen......?

Het gezaaide in het bovenland is van wege den laten zaaitijd en de ongewone koude nog zeer klein; evenwel is er nog hoop dat de oogst goed kan uitvallen. Het is te wenschen; want waar zou het heên, als bij de geldeloosheid ook het lieve brood nog duur werd?

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

SCHIMMELS OP ROZEN.

Rozen, vooral hooge stammen, worden niet zelden door allerlei schimmels aangetast, die—als zij zich vrij kunnen ontwikkelen—niet zelden de geheele plant langzamerhand vernietigen. Een middel daartegen is het meermalen bestrooijen der aangetaste rozen met zwavelpoeder (flores sulphuris), bloem van zwavel, wat men gemakkelijk overal verkrijgen kan.

TEGEN RATTEN IN VEESTALLEN.

In het laatste nommer van *Landw. Thierzucht* wordt herinnerd aan eene mededeeling van den riddergoed-eigenaar Bittrich in Oost Pruissen, waaruit blijkt, dat het houden van een (geiten)bok een uitnemend middel is om ratten te verjagen. Deze knaagdieren kunnen de uitwasemingen van een bok niet verdragen, want zoodra in een paarden-, runderen- of varkensstal een bok gebragt wordt, verdwijnen alle ratten. Ze kwamen weer terug, toen een tot dat doel in een stal gebragte bok stierf. Toen een andere bok was aangeschaft, zochten alle inmiddels verschenen ratten zoo spoedig mogelijk een heenkomen en vertoonden zich niet meer. Zeg het voort!

GEDROOGDE AARDAPPELEN ALS NIEUW HANDELS-ARTIKEL.

Het droogen van aardappelen wordt van lieverlede een belangrijke tak van bedrijf. De aardappelen komen door het droogen in een toestand die ze niet licht vatbaar tot bederf maakt. De afzet van dit artikel is vrij aanzienlijk, want de aardappelen verliezen veel aan gewigt, en de kosten van vervoer benevens die van bewaring worden minder. Men kan de gedroogde aardappelen op elke drooge plaats, onverschillig waar, bewaren. Zij nemen minder ruimte in. Ook aardappelen van geringe soort kunnen gedroogd worden. In jaren waarin de aardappelen aan bederf onderhevig zijn, kunnen zij door het droogen hiertegen beveiligd worden. Voorts belet het droogen dat de aardappelen oud worden en in toestanden geraken die deze vrucht veel van hare waarde doen verliezen, welk verlies anders voor een deel met chemische middelen vergoed wordt. De ge-

droogde aardappelen zijn gemakkelijk te verschepen naar oorden waar de aardappel niet groeit. Zij zijn dus zeer aan te bevelen tot het provianderen van schepen en legers. Het droogen van aardappelen kan in verbinding met het droogen van ooft geschieden. Na afloop van het ooftseizoen kan met het drogen van de aardappelen een aanvang gemaakt worden. De droogovens blijven op deze wijze langer in gebruik en het daarin gestoken kapitaal levert meer rente op.

De soorten met gladde schil en met diep liggende oogen zijn het best tot droogen geschikt. Het schillen geschiedt met werktuigen, en daarna worden de aardappelen met de hand schoongemaakt, vervolgens in zuiver water gewasschen, in schijfjes gesneden, in eene geconcentreerde keukenzout-oplossing gedaan, waarin zij 15 tot 20 minuten blijven. Door dit zoutwaterbad wordt hen eenig water ontnomen, en kunnen zij beter in goeden toestand bewaard blijven. Ook is het bad een beletsel tot het spoedig verkleuren der aardappelschijfjes; bij fruit wordt het verkleuren verhinderd door zwaveling.

Als de aardappelen uit de zout-oplossing genomen zijn, laat men ze een weinig afdruipen, en dan kunnen zij naar de droogplaats gebragt worden. Met dit doel worden zij, evenals het ooft, op borden gelegd, en het droogen geschiedt bij een temperatuur van 80—90 graden Celsius. Het droogen van de aardappelen duurt wat langer dan dat van het ooft. De gedroogde aardappelen kunnen als versch gebruikt worden, nadat men ze gedurende 12 à 15 uren in water geweekt heeft, en zij weder water opgenomen hebben.

DE LANDKWESTIE IN DE VEREENIGDE STATEN.

De Senaat der Vereenigde Staten heeft een wetsontwerp aangenomen, welks noodzakelijkheid door den President der Unie het hooge Staatsligchaam nadrukkelijk was aangetoond.

De snel toenemende bloei der groote Republiek is in de eerste plaats daaraan te danken, dat ieder voor geringen prijs vruchtbaar, onbebouwd land kon verwerven, doch in den laatsten tijd ging dit reeds veel minder gemakkelijk dan vroeger en wordt de kleine eigenaar door het gevaar bedreigd, in verloop van tijd door de groote landheeren te worden verdrongen. Sommigen voorzagen reeds voor Amerika het rampzalig lot van Ierland ; zeker is, dat het aantal pachters, vergeleken met dat der op eigen grond gezeten boeren, aanzienlijk is toegenomen, en dat aan maatschappijen en particulieren vruchtbare streken zijn afgestaan, grooter dan sommige Europesche Staten. Engelsche speculanten hebben tot geringen prijs uitgebreide bezittingen verworven.

Een duidelijk oversigt van dezen heilloozen toestand gaf de *North American Review* in haar Januarij-nommer, waardoor de illusie verdwijnt, dat over het algemeen de grond der Vereenigde Staten door welgestelde boeren wordt bewoond en bebouwd. Sedert jaren is er geen Staat of

gebied der Republiek, waar niet geheele streken alleen door pachters worden bewoond, die hunnen landheeren in geld of producten betalen. Uit den officieelen census van 1880 blijkt, dat niet minder dan 1,024,601 hoeven door pachters werden bebouwd, van welke 322,357 hun pacht in geld en 702,244 in producten betaalden. Terzelfder tijd werden 2,984,906 hoeven door hunne eigenaars bebouwd. Men veronderstelt, dat het eerste cijfer sedert 1880 ongeveer 25 percent. is geklommen.

In de genoemde *Review* wordt de toestand der pachters als zeer treurig geschilderd.

Volgens een officieel rapport van het jaar 1880 bedroeg het opgemeten land, dat als Staatseigendom wordt beschouwd, toen 886,367,361 acres en het niet opgemeten 928,426,577 acres. Volgens de *Times* is hier nog ruimte voor 36 millioen menschen.

Dit zal wel wat hoog zijn gerekend, vooral wanneer de landbouwer voortgaat het land uit te putten, zooals tegenwoordig veelal het geval is.

BLOEDVERWANTSCHAP BIJ HET GEVOGELTE.

M. C. Borrel schrijft in het *Journal d' Agriculture suisse* een artikel om het nut te bewijzen van het gevogelte bij den kleinen landbouwer. Het onderhoud van eenig gevogelte in eene kleine hofstede, zegt hij, is zoo nuttig als het onderhoud van een zwijn. Men verzake dus niet die kleine winst met zoo weinig moeite bekomen, en men zal er zich wel bij bevinden.

Onder andere opmerkingen over de zorgen die men aan het gevogelte moet besteden, maakt M. Borrel de volgende: Eene zaak waaraan men over het algemeen geene aandacht verleent, is de hernieuwing van het bloed, en dit brengt maar weinig uitgaven te weeg. Alle jaren of ten minste alle twee jaren zou men zich een nieuwen haan moeten bezorgen, hetzij door aankoop of door ruiling. Wij kunnen wel de wet der bloedverwantschap in acht nemen voor het vee; men moet ze ook in acht nemen voor het gevogelte, op gevaar van het in alle opzigten te zien vervallen, zoowel in de voortbrenging als in het voortgebragte.

Het is eene zaak die op het eerste gezigt weinig belangrijk schijnt, maar wij zijn overtuigd dat men dààrdoor het grootste gedeelte der slechte uitslagen moet verklaren.

Hoeveel hofsteden zijn er niet waar nooit een vreemd beest werd in de kudden gebragt sedert een groot getal jaren? Men klaagt dan over de weinige voortbrengsels en over hunne mindere hoedanigheid; dikwijls moet men er de oorzaak van zoeken in eene bloedverwantschap, tot het uiterste gebragt door nalatigheid. De zaak is waard dat men er aandacht aan verleene, zooveel te meer daar het gemakkelijk en weinig kostbaar is om er zich tegen te vrijwaren.

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

WAT DE WIL VERMAG.

Geneesheeren van naam verzekeren ons, dat de vaste wil om weerstand te bieden aan de krankte en de gezondheid te herkrijgen, onder de beste middelen behoort die een zieke voor zijn herstel kan aanwenden. Een ontmoedigde zieke, die zich aan zijn noodlot overgeeft, dien gij van zijn bed moet dragen, waar hij uit zich zelven zonder hoop zou blijven liggen, verkeert in vrij wat bedenkelijker toestand dan diegene, die op de een of andere wijze zich tegen zijn kwaal verzet en hoop houdt. Niemand minder dan de wijze Kant heeft beweerd, dat een vaste wil de ziekte een tijd lang kan tegenhouden. En er zijn genoeg zieken geweest, die de waarheid dezer stelling hebben bewezen, die zich zoo lang door de kracht van hun wil in 't leven hebben gehouden, als noodig was om een geliefd kind, dat van elders komen moest, nog levend voor zich te zien en er afscheid van te kunnen nemen. Als het kwam, volgde er een glimlach van voldoening, en de zucht van verligting, die de kranke slaakte, was tevens zijn laatste ademtogt. Zoo ziet men schipbreukelingen dagen en nachten lang weerstand bieden aan koude, honger, dorst en slaap, en in zwijm vallen op 't oogenblik dat de redding daar is en de wil zijn spanning verliezen mag. Raadselachtig vermogen, dat wij wel nooit zullen begrijpen, maar dat wij niettemin, waar 't ons ten goede kan dienen, willen gebruiken en al vast oefenen. Ook in het gewone dagelijksche leven toch is 't opmerkelijk wat iemand doen en wat iemand nalaten kan, wanneer hij nu eenmaal maar zijn wil er op heeft gezet.

SCHADELIJKE DIEREN IN BRITSCH-INDIE.

Volgens een door de Indische Regering medegedeeld berigt werden in het jaar 1883 in Britsch-Indië 22,905 personen door wilde dieren en slangen gedood, tegen 22,125 personen in 1882. Van deze sterfgevallen komen 20,067 op rekening van slangenbeten, 985 menschen werden de slagtoffers van tijgers, 287 van wolven, en 217 van luipaarden. Van grootvee werden 47,478 gedood, d.i. 771 meer dan in 1882. Opmerkelijk is het dat, terwijl de meeste van deze sterfgevallen bij menschen aan slangenbeten zijn toe te schrijven, slechts 1,644 stuks grootvee op die

wijze zijn omgekomen. Gedurende den loop van het jaar werden 19,890 wilde dieren gedood, hetgeen eene uitgaaf van meer dan 15,000 ponden sterling aan belooningen vorderde.

PAARLEN.

De Fransche Regering heeft den heer Bonchon-Brandely naar Tahiti gezonden, om te onderzoeken op welke wijze de ontvolking der parelbanken kon worden voorgekomen. Deze nu heeft bevonden dat de pareleester even goed kan gekweekt worden als de gewone eester. Losgemaakte parel-oesters laten zich zeer goed verplanten en laten niet na zich spoedig vast te bechten. Bonchon-Brandely heeft op die wijze reeds een aantal kleine banken met deze oesters bezet. Hij laat ook voorzorgen nemen dat de visschers die oesters, welke na het vangen geen paarlen blijken te hebben, niet, zooals tot dusver, wegwerpen, maar ze zorgvuldig weer op de banken plaatsen. Ook heeft hij de kunstmatige bevruchting der pareloesters beproefd. Men kan alzoo een overvloed van paarlen,—maar ook eene aanmerkelijke vermindering van de waarde daarvan—tegemoet zien.

BEWEGING DER KUST VAN ZWEDEN EN LANGS DE OOSTZEE.

Door vergelijking van eene reeks van watermerken, het eerst geplaatst in 1750, was de Zweedsche natuuronderzoeker Celsius het eerst tot de ontdekking gekomen, dat de kust van Zweden eene langzame rijzing ondergaat. Later is gebleken dat langs de kusten van de Oostzee juist het tegenovergestelde plaats grijpt. In 1851 werden de merken vernieuwd, en hetzelfde geschiedde in 1884, bij welke gelegenheid wederom naauwkeurige metingen zijn gedaan. De uitkomsten dezer vergelijking zijn door de Zweedsche Akademie bekend gemaakt. In het algemeen bevestigen zij de vroeger verkregene. Het noordelijk deel van Zweden, van den mond van de Tornea tot aan de Naze, is in de sedert 1750 verloopen 134 jaren 7 voet gerezen, terwijl de zuidelijke oever van de Oostzee even langzaam gedaald is. Van het noorden van Zweden daarheen neemt de rijzing allengs af; zij bedraagt niet meer dan 1 voet aan de Naze, dan zuidwaarts gaande over Bornholm in Laland naar de kust van Schleeswijk-Holstein, eindigt de rijzing bij Bornholm om nog verder in eene daling over te gaan. Er heeft derhalve duidelijk een soort van wipbeweging plaats.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

SEPTEMBER 1886.

De Talmud.

IV.

De lezer zal wel eenige oogenblikken willen besteden aan een paar proeven van de Schriftverklaring der Rabbijnen. Hunne uitlegging is blijkbaar aangevuld met overgeleverde stoffe.

Op Exodus 2 : 15 : "Mozes vlood voor Farao's aangezigt, en woonde in het land Midian, en hij zat bij een waterput," teekenen zij aan:—

Drie uitstekende bijbelsche personen troffen hunne vrouwen het eerst bij waterputten aan, namelijk Izaak, Jakob en Mozes.

Met betrekking tot Izaak vinden wij: "En Izaak kwam van den weg aan den put *Chai Roi*" (Gen. 13); daarenboven ontmoette Eliezer, zijns vaders afgezant, Rebekka bij den put. Jakob ontmoette Rachel bij den put, en Mozes ontmoette de dochters van Jithro toen zij kwamen om haars vaders kudden te drenken.

De Heer haat de afgodendienst. Waarom dan zocht Mozes het huis van een afgodendienaar? De leeraren zeggen dat Jithro de dwaling zijns weegs had ingezien, en vóór Mozes tot hem kwam zijn roeping als priester had opgegeven. Hierom vermeden de menschen hem en zijne familie, en hielden geen omgang met hen; en om die reden weigerden de herders voor hem te werken, en zijne dochters waren verpligt de kudden te drenken en te hoeden.

A

"Zijne oogen zien, zijne oogleden proeven de kinderen der menschen," zegt de psalmdichter. "Alhoewel zijne Godheid van den hemel is", zeide Rabbi Janaai, "zien toch zijne oogen op de aarde. Even als de koning die een hoogen toren in zijn tuin bouwde en daarin woonde. Aan zijn daglooners zeide hij: draagt zorg voor mijn tuin, dat gij dien in goede orde houdt, de paden schoon, en de boomen zorgvuldig bewerkt, dat zij goede vrucht mogen voortbrengen. Degene onder u die getrouw is zal een billijke belooning krijgen, en hij die mijn bevel verwaarloost zal de straf ontvangen die hij verdient. De wereld, groot en onafmetelijk, is de tuin van den grooten Koning der Koningen; en hij heeft den mensch er in gezet om zijne wetten en instellingen te houden, en den welaangenamen reuk der gehoorzaamheid te bewaren. Zij die getrouw zijn, zullen beloond worden; terwijl zij die hun werk verwaarloozen naar hun doen zullen behandeld worden. Daarom zegt de psalmdichter: "Zijne oogen zien, zijn oogleden proeven de kinderen der menschen."

Hij beproeft de regtvaardigen. Hoe? Door te oordeelen over de wijze waarop zij acht geven op de kudden die hun toevertrouwd zijn. David, den zoon van Jesse, beproefde Hij op deze wijze. Voor de lammeren zette David het teedere gras tot voedsel, terwijl hij het oude gras aan de jonge schapen gaf, die wel kaauwen konden. Elk voedde hij naar deszelfs behoeften en krachten. Daarom zeide de Heer: "David, die zorgen kan voor de behoeften der kudden aan hem toebetrouwd, zal behoorlijk over mijne kudde, het volk Israëls regeren," gelijk geschreven staat, "naar de jonge kudde bragt Hij hem om te regeren over Jakob, zijne kudde."

Zoo beproefde de Heer Mozes. Terwijl hij de kudde van zijn schoonvader in de woestijn hoedde, verliet een lam de kudde, en liep weg. De barmhartige schaapherder ging het achterna, en vond het zijn dorst lesschende bij een put aan den weg. "Arm lammetje," zeide Mozes, "ik wist niet dat gij dorstig waart." En toen het lam klaar had met drinken, nam hij het zachtkens op in zijn armen, en droeg het terug naar de kudde. Toen zeide God: "Mozes, teerhartige Mozes, als uwe liefde en zorg zoo groot is voor een dier, hoe veel grooter zal die zijn als zij beoefend wordt jegens uw mede-menschen! Gij zult mijn volk Israël leiden."

Waarom verscheen de Heer aan Mozes in den braambosch? Omdat de braambosch nederig is onder de boomen, en Israël was toen nederig onder de volkeren der aarde. Rozen, de schoonste onder de bloemen, groeijen met doornen, zoo werden onder Israël beiden de regtvaardigen en de onregtvaardigen geteld. Hij die zijn hand in de doornen steekt moge zoo doen zonder schade, maar hij kan de hand niet weer uittrekken zonder door de doornen gescheurd te worden.

Zoo was het met Israël. Toen Jakob Egypte binnentrok was het met vrede, niemand nam er acht op om hem te hinderen; maar toen zijne kinderen uit het land gingen, was het met wonderteekenen en oorlog. En opdat Mozes niet misschien zou denken dat de hardheid der Egyptenaren Israël alreede had vernield, verscheen God in een brandend bosch, dat niet werd verteerd, om den toestand en de toekomst van Israël aan te duiden, als volmaakt en volkomen, niettegenstaande het vuur der verdrukking.

Men ziet hoe wijdloopig de Talmudisten waren in hunne uitleggingen. Alle treffende gezegden of overleveringen werden bijgebragt en in de verklaringen nedergelegd. Soms schijnt het alsof men zich van den tekst der Heilige Schrift slechts bediende als een nagel om het een en ander aan op te hangen. Trouwens, dit verschilt niet veel van de wijze waarop vele predikers met een tekst „omspringen."

Laten wij den Talmud weder hooren, op Exodus 4 : 1 : „*Toen antwoordde Mozes en zeide: maar zie zij zullen mij niet gelooven.*"

Het was verkeerd van Mozes zoo te antwoorden, want God had reeds gezegd: „zij zullen naar uwe stem hooren." Daarom sprak God: „Wat hebt gij in uwe hand?" Dit was eene bestraffing, beteekenende *dat hij wegens zijne twijfeling straf verdiende met den staf dien hij in zijne hand had* (!) Waarom werd Mozes' staf een slang? Omdat er leugen bij hem schuilde tegenover God, even als bij de slang in Eden.

Een heidensch opperhoofd zeide tot Rabbi Josah: „Mijne goden zijn grooter dan uwe goden." „Waarom?" vroeg de wijze. De heiden antwoordde: „toen uw God in het braambosch aan Mozes verscheen, verbergde deze zijn aangezigt, maar toen hij de slang zag, welke mijn God is, vlood hij van haar."

En Rabbi Josah antwoordde : " Als onze God verschijnt kunnen wij niet van Hem vlieden ; Hij is in den hemel en op aarde, op de zee en het drooge ; maar als een man voor uw God, de slang, vliedt, beveiligen eenige schreden hem."

Wat beteekenis heeft de slang met betrekking tot Israels verlossing ? Pharao wordt bij de slang vergeleken, gelijk geschreven is (Ezechiel 29), " de groote slang." Gelijk de beet eener slang voor een mensch, zoo was de slavernij van Pharao voor Israel.

De Heer zeide tot Mozes : " Pharao is nu als een slang ; gij zult hem met uwen staf slaan, en hij zal magteloos worden als hout. Even als een staf nutteloos is om aan te vallen, zonder 's menschen hulp of bewegende kracht, zoo zal Pharao ophouden van aan te vallen." Daarom sprak Hij : " strek uwe hand uit, en grijp haar bij haren staart."

Wie zou kunnen denken, dat de zonde van Mozes te Meriba hier te pas kwam? Toch lezen wij in den Talmud : In de eerste twee wonderen die de Heer aan Mozes vertoonde keerden de voorwerpen tot hunne oorspronkelijke gedaante terug ; maar in het derde, de verandering van water in bloed, kreeg eerstgenoemde niet zijne oorspronkelijke eigenschappen terug. Zoo beduidde de Heer van te voren, dat Mozes zonde te Meriba hem niet zoude vergeven worden.

Telkenmale als de dood van Mozes in de Schriften gemeld wordt, wordt er ook melding gemaakt van de oorzaak zijns doods, eer hij het heilige land inging, namelijk zijne ongehoorzaamheid te Meriba. Waarom is dit ?

Twee mannen werden eens gestraft door de burgerlijke overheid ; de één had een misdaad begaan, de ander slechts een geringe overtreding. Laatstgenoemde verzocht, dat de oorzaak van zijne straf mogt bekend gemaakt worden, opdat de menschen niet zijn misslag zouden verwarren met de grootere misdaad. Zoo was het met Mozes. God verordende, dat hij zou sterven in de woestijn, en Hij verordende ook dat geheel dat geslacht (uitgenomen Jozua en Kaleb) ook zou omkomen. Opdat nu Mozes niet met hen zou gelijk gesteld worden, als opstandig tegen den Heer, wordt de bijzondere reden zijner straf genoemd in verband met zijn dood.

Op *het dooden der Eerstgeborenen* van Egypte vinden wij in den Talmud de volgende aanteekening :—

" " Gij *zult mijn aangezigt niet meer zien,*"—zulks waren Pharao's woorden, toen Mozes vóór hem verscheen om hem

voor het laatst te waarschuwen voor het lot dat hem wachtte, zoo hij langer den uittogt van Israel tegenstond.

" Mozes antwoordde : " gij hebt wèl gezegd. Nimmer meer zal ik tot u komen, maar gij zult tot mij komen ; en uwe knechten en gij zelf zult mij smeeken, voor mij buigende, om van uw land te vertrekken, en dan zal ik gaan."

" Sommigen der Egyptenaren, vreezende Mozes' voorspelling, sliepen dien nacht in de huizen der Israelieten. Maar het verderf vond hen, en de Israeliet, ontwakende, vond het lijk eens Egyptenaars bij hem.

" Groot was de ontsteltenis in Egypte. Pharao riep Mozes en Aaron, en sprak : " Maakt u op !" Zij antwoordden : " Wat wil Pharao van ons hebben ? Is hij naar ons gekomen ?" " Maakt u op ! " riep hij, " maakt u op en gaat henen !"

" De Israelieten gingen uit Egypte op den avond vóór den vijftienden Nisan. Dienzelfden nacht, vele jaren daarna, werd het leger van Sanherib, dat vóór Jeruzalem lag, door den Heer verslagen. Koning Hiskia en de inwoners van de belegerde stad, vierden het Pascha naar het bevel Gods, en zongen lof en hallelujas Zijnen Heiligen Naam !

" Doch Hiskias hart was bedrukt, en hij zeide: " Morgen mogt wel de stad genomen worden." Doch ziet, toen zij 's morgens opstonden, was de Heere weer *doorgegaan* ter verlossing Zijns volks, en het invallend heir lag dood in de legerplaats.

" Eer God de laatste plaag uitoefende, waarschuwde hij Pharao, gelijk geschreven is : " *Ik zal alle eerstgeborenen van Egypte slaan.*" Had God zoo gewild, dan kon Hij deze plaag de eerste instede van de laatste gemaakt hebben. Maar Hij wilde dat de strengheid der plagen met het getal zou toenemen, en gevolgelijk zond Hij de gemakkelijkste de eerste.

" " *De Heer zal door het land van Egypte gaan en alle eerstgeborenen slaan.*" "

Een zeker Koning zond zijn zoon naar een ver gelegen land, welks volk hem met groote eer ontving, hem allerlei hulde bragt, en hem uiteindelijk hun heerscher maakte. Toen zijn vader dit hoorde, zeide hij : " Welke eer zal ik hun weer vergelden ? Ik zal dat land noemen naar den naam van mijn zoon."

Na verloop van eenigen tijd kreeg hij weer tijding van het verre land. Deszelfs volk had de eerbewijzen weer

ingetrokken die het zijn zoon toegebragt had en dezen een slaaf gemaakt. Hij deed hun dus den oorlog aan, en verloste zijn zoon.

Jozef ging af naar Egypte, en werd een heerscher gemaakt. Groote achting werd ook aan Jakob bewezen, over wiens dood de Egyptenaren zeventig dagen rouw bedreven. Hierom noemde God Egypte naar het Hof van Eeden, gelijk geschreven is: "als het hof des Heeren in Egypteland."

Toen echter de Israëlieten verdrukt en tot slavernij gebragt werden, bragt God den oorlog over Egypte, door middel der tien plagen, en door de laatste verloste Hij Zijn "Zoon" Israel uit de slavernij. In dien nacht, terwijl de Hebreeën Gode lof zongen, kwam Pharao voor de plaats waar Mozes en Aäron woonden, en hij riep: "Maakt u op, en vertrekt!" Toen verspreidde zich het volk onder de Egyptenaren, vaten leenende van goud en zilver. Maar Mozes zocht het graf van Jozef op, en droeg zijne beenderen uit, naar den last die hem opgelegd was.

In zijne verklaring van het boek Esther leidt de Talmud ons eerst naar Nebukadnezar, en verhaalt dan :—

Het geschiedde toen Nebukadnezar stierf, dat zijn zoon Evil-Merodach aanspraak maakte op het rijk. Maar het volk weigerde hem als Koning te zalven, en zij zeiden tot hem:

"Zie, eens te voren werd uw vader weggenomen van de nabijheid van menschelijke wezens, en genoodzaakt kruiden en gras te eten, zeven jaren lang, gelijk de beesten des velds. En zie, wij achtten hem dood en stelden vorsten in zijne plaats om over ons te heerschen, en toen hij wederkeerde, doodde hij deze vorsten. Hoe kunnen wij u nu Koning maken? Het moge met uw vader zijn zoo als het in de verledene dagen was, hij mogt nog terug komen."

Toen nu het volk alzoo tot Evil-Merodach sprak, ging hij naar zijns vaders graf en nam daaruit het lijk des Konings. Hij bond een ijzeren keten aan deszelfs voeten, en sleepte het ligchaam zijns vaders door de straten der hoofdstad, om den menschen te bewijzen, dat hij werkelijk dood was. Gelijk geschreven is door Jesaja: "Maar gij zijt verworpen van uw graf, als een verfoeijelijke scheut." (Jes. 14 : 19)!

Esther 3 : 2 : "Na deze geschiedenissen." Welke geschiedenissen? vraagt de Talmud, en merkt daarop aan :—

Nadat God het middel geschapen had eer de wonde gesla-

gen was; nadat Mordechai des Konings leven gered had eer het bevel ter vernietiging des volks geschied was.

Na deze geschiedenissen maakte de Koning Ahasveros Haman den zoon van Hammedatha, den Agagiet groot. Hij werd echter slechts verhoogd om vernietigd te worden. Zijn lot was als dat van het varken in de gelijkenis van het paard, het veulen en het varken.

Een zeker mensch bezat een paard, een veulen en een varken. Voor de twee eersten mat hij dagelijks een zekere hoeveelheid voeder; zooveel was hun rantsoen, niet meer, niet minder. Het varken mogt echter eten naar zijn eigen hartelust. Het veulen zeide nu tot het paard: " Hoe is dit? Is dit regt? Wij werken voor onzen kost, terwijl het varken een nutteloos dier is. Wij moeten toch zooveel te eten hebben als hem gegeven wordt."

" Wacht," antwoordde het paard, "en gij zult spoedig in den val van het varken de reden zien."

Toen de herfst kwam werd het varken geslagt. " Zie," zeide het paard, " zij gaven het varken niet zooveel te eten tot zijn eigen voordeel, maar ten einde hem te mesten voor de slagting."

Zoo de Joden in hunne verstrooijing en vernedering nog troost zochten in Gods Woord, dan was vooral het boek Esther berekend hen nog te doen hopen op eene uiteindelijke redding. En als wij de aanteekeningen van den Talmud op dit laatstgenoemde boek lezen, kunnen wij wèl verstaan dat dit werk der Rabbijnen groote kracht had om den volksgeest levendig te houden.

De Talmud laat Ahasveros al zijne wijzen bijeen roepen, om te hooren van hen of de Joden moesten uitgeroeid worden, zoo als Haman wilde, of niet. Nu lezen wij :—

En de wijzen antwoordden eenparig, zeggende: " Zoo Israel's bestaan vernietigd wierd, zou de wereld zelve niet meer zijn. Want door de verdienste van Israel en de wet hun gegeven blijft de wereld nog in het aanzijn. Zijn zij niet genoemd een volk nabij God?.........Zij worden ook kinderen des Heeren genaamd, gelijk geschreven is: Gijlieden zijt kinderen des Heeren, uws Gods" (Deut. 14 : 1). Wie zal de hand tegen Zijne kinderen verheffen en ontkomen? Pharao werd gestraft van wege zijn gedrag tegen hen; en zullen wij vrij komen?

Voorts meldt de Talmud met hoeveel weemoed Mordechai het volk toesprak van wege het wreede besluit van Haman, en gaat aldus voort :

Toen droegen zij de ark waarin de rollen der wet weggelegd waren in de straten van Susan, en bedekten haar met rouwfloers. En Mordechai opende de rollen, en las den tekst, Deut. 4 : 30 : " Wanneer gij in angst zult zijn, en en al deze dingen u zullen treffen, in het laatste der dagen, dan zult gij wederkeeren tot den Heer uwen God, en zijne stem gehoorzaam zijn. Want de Heer uw God is een barmhartig God."

Verder zegt de Talmud : Maar Haman zou zijn straf krijgen. Daar is een gezegde der Rabbijnen : " Als een steen op een aarden kruik valt, breekt de kruik ; als de kruik op den steen valt, breekt de kruik ook." Hoe dit ook zij, het is slecht voor de kruik, en evenzoo slecht voor Israels vijanden ; want zelfs als Israël van de geregtigheid afdwaalt, worden de werktuigen hunner kastijding ook gestraft, zoo als in het geval van Nebukadnezar, Titus, Haman, enz.

Zoo wordt ons ook verhaald van een droom dien Mordechai had ; en waarin de overige volkeren in woedenden kamp voorgesteld worden zoekende Israel's vernietiging, doch in het eind gaat de zon in al hare pracht op over de aarde en bestraalt een volk dat in vrede en veiligheid woont op de ruïnen der grootere volkeren. In die rigting wijst ook de toespraak die de Talmud Haman's huisvrouw Zeresh in den mond legt :

" Gij kunt nooit bestaan tegen Mordechai door middelen die reeds aangewend zijn geworden tegen zijn volk. Met mes of zwaard kunt gij hem niet dooden, want daarvan werd Izaak gered. Gij kunt hem niet verdrinken, want Mozes en de kinderen Israels wandelden veilig door de zee. 't Vuur zal hem niet verteren, want het was magteloos tegen Hananja en zijne makkers ; het wild gedierte zal hem niet verscheuren, want Daniel werd uit der leeuwen muil gered. Noch zal de gevangenis hem houden, want Jozef ging tot verhooging dóór de poorten van eene gevangenis. Zelfs als wij hem van 't gezigt berooven, zullen wij niet tegen hem vermogen, want Simson werd blind gemaakt en bragt toch duizende Philistijnen om. Daar is maar één weg voor ons open : wij moeten hem ophangen."

De Talmud legt Mordechai, wien Haman te vergeefs om

genade smeekt, deze woorden in den mond: "die voor een ander een put graaft, verdient zelf er in te vallen; die een steen tegen een ander rolt moet niet klagen als dezelve omdraait, en hemzelven vermorzelt."

Het treffende bijbelsche verhaal van Esther's ingaan vóór den Koning, wordt in de sierlijkste bewoordingen door den Talmud aldus uitgebreid:—

Toen Esther de boodschap van Mordechai ontving, gebood ook zij een vasten, en legde haar Koninklijk gewaad af voor zak en asch der treurigheid, en haar gelaat voor den Heer buigende, sprak zij dit hartelijk gebed uit:

"God van Israël, gij hebt geregeerd van den aanvang der tijden; de wereld en al wat er in is heeft Uwe magt geschapen; tot U roept Uwe dienstmaagd om hulpe! Ik ben alleen, o God! zonder vader en moeder. Even als een arme vrouw die van deur tot deur bedelt, zoo kom ik van venster tot venster in het huis van Ahasveros vóór U om hulpe. Van U alleen vloeijen redding en heil. O Vader der weezen! sta, ik smeeke U, aan de regterhand van de wees: geef haar genade en gunst in de oogen van Ahasveros, dat hij bewogen worde hare bede te schenken om het leven van haar volk. Laat de woorden mijns monds en de overdenkingen mijns harten welbehagelijk zijn vóór Uw aangezigt, o Heer, mijn Rotssteen en mijn Verlosser. Amen!"

Na drie dagen vastens, zegt de Talmud, deed Esther hare sierlijkste kleeding aan, stortte nog eens haar gebed uit voor God, pleitende vooral op Zijne trouw aan de aartsvaderen en andere geloovigen; en dan lezen wij verder:—

Esther nam met zich twee harer jonkvrouwen en trad de zaal des Konings binnen. Op den arm der eene leunde zij, terwijl de andere volgde, den sleep harer kleeding dragende, opdat niet het gouden borduursel op den grond getrokken zou worden. Zij verborg hare droefheid in haar harte, haar gelaat was helder, haar voorkomen blijde.

Het geschiedde toen de Koning Esther zag staan in de zaal, dat hij zeer toornig werd bij de gedachte dat zij beide wet en gebruik had overtreden. Esther zag op en las den toorn in zijn oog; zeer bevreesd wordende, leunde zij zwaar op de jonkvrouw die haar ondersteunde. God zag haar bijna bezwijkende, en de moeite van de wees vond bij Hem ontferming, zoodat Hij haar genade gaf vóór den Koning. De toorn week uit zijne oogen, en opstaande van

zijn zetel, kwam hij naar Esther toe, omhelsde en kuste haar. Met zijn arm om haar hals geslagen zag hij in hare oogen, en dáár hare vrees bemerkende zeide hij: "Wat wilt gij, Koningin Esther,—waarom zijt gij ontrust? Onze wetten zijn niet voor u bedoeld; gij zijt mijne vriendin; waarom hebt gij niet gesproken toen uwe oogen op mij zagen?"

En Esther antwoordde: "Omdat, toen ik eerst op u zag, mijn heer, uwe heerlijkheid en majesteit mij verschrikten."

J.

Een paar Kaapsche Gedichten uit de Oude Doos.*

Aan de deugdrijke en lieftallige jongejufvrouw GRISELLA MOSTAART, *als haar geboortedag verscheen den* 19*den September, anno* 1673. *Aan Cabo de boa Esperance.*

Pluckt mirth en thym, en maagde palmen,
Krijgt snaar-gespel, zingt blijde galmen,
En springt, en lacht, en vreugden baart,
Die niet van 't minnen is ontaart,
Den Hemel met zijn minne Goodtjes,
De liefelijke Cupidootjes,
Vol van gejuich en melodie,
Vierd med dit soete jaargetij.
Het jaargetij van zulk een schoone,
Als in den Hemel zelfs kan komen,
Grisella Mostaart's liefste saad,
Waarin zijn troost en lust bestaat.

* Deze gedichten worden ons toegezonden door eene Vrijstaatsche dame, met de opmerking:—"Ik zend ze, zooals ik ze vind in het oude boek 'Lusthof der Huwelijken,' omdat de naam van Mosterd nog veel in Zuid Afrika voorkomt."—Wij herinneren ons niet het boek ooit gezien te hebben; maar naar alle waarschijnlijkheid zijn de beide gedichten gevloeid uit de pen van den heer Pieter de Neyn, die van het jaar 1672 tot in den aanvang van 1674 aan de Kaap als Fiskaal ageerde, en die in het jaar 1681 een bundel "Mengel-Digten" te Amsterdam uitgaf, waarin ettelijke ontboezemingen op Zuid Afrika betrekking hebbende—meestal van feestelijken aard—voorkomen. Zie het *Z. A. Tijdschrift* van 1880, bladzijde 769.—RED.

Een maagd versierd met deugd en zeden,
Volmaakt van ziel, van lijf, van leden;
Het doelwit van de jonge jeucht,
Der jongelingen hoop en vreugd.
De bruilofts-God maakt 't fijn al vaardig,
Bereid sijn tafels overaardig;
Vult kruiken vol van ambrosijn,
En alderhande Hemel wijn.
Hoopt haast zijn toortsen aan te steken,
Nu twaalf jaren zijn verstreken,
Dat gij, nog schooner als Heleen,
Ons als een morgenstar verscheen.
Hij roept van boven tot u Vader,
U dochters bruiloftsdag komt nader;
Bereid het wellig ledikant,
Vat alle vreugden bij de hand.
Haalt u vrienden bij elkaar,
En viert dus een verbintenis,
Dat van de Goôn gezegend is.
Zoo zal het Mostaart-zaad dan groeien,
Tot eer en welstand wellig bloeien,
En geven jaar op jaar een loot,
Van blijdschap in des moeders schoot.

Maniere van huishouden, voorgeschreven de deugdrijke Jonge Jufvrouw Grisella Mostaart, *als zij den 19den September*, 1674, 13 *jaar oud geworden was.*

Ik placht wel eer dees dag te vieren,
Met bloemtjes en welriekend kruit,
Met dansen, zingen, tiere-lieren,
Een vreugdig deuntjen op mijn fluit;
Met kluchtjes, speeltjes, snakerijen,
Dat stont toen alles wonder wel;
Maar nu zoo sijn-die boerderijen
Hier ijdel, en slechts kinderspel.

Daar is wat anders in de molen,
't Kompas dat is al omgekeert,
Men gaat niet meer in kinder-scholen,
Daar dient wat anders nu geleerd.
Nu moet men tijen aan het naijen,
Wel dicht en netjes naar den eisch,
Dan somtijds weer eens aan het draaien,
Wanneer het spit steekt in het vleisch;
't Larderen dient gij mee te werken,
En handig met de priem omgaan,
En passen voorts op kost en eeten,
Bijzonderlijk om wel te brâan.
Want den eenen beuling, of den ander,
Verscheelt somtijds geweldig veel,
In lengte en dikte van malkander;
Behalven nooh al meer verscheel,
Den eenen zult gij tienmaal keren,
Eer dat gij met hem hebt gedaan,
Een ander krijgje na begeeren,
Eer eenmaal 't huis is doorgegaan.
Is 't visch, daar zult gij wel op achten;
Want pekul-haring luistert naauw,
Gij moetje voor verrotte wachten,
Een stinkvis, die verdient een graauw.
Een snoek zijn vollen eisch gegeven,
Ik zeg, 't is een geriefelijk ding,
Wanneer men eens wil vrolijk leven,
In vrijigheid dus onderling.
Een Oestertje heel versch gevangen,
Dat 't nat nooh niet ontlopen is,
Daar zou men wel zich zelfs ombrengen;
Want 't is de delicaatste visch.
Daar is Pieterman, en diergelijken,
Die steekt men ook al in den pot,
De Voorin, Pos, en zulke strijken,

Als anderen het zelfde lot.
Pottagie dienje mee te koken,
Daar is zijn werk al meed aan vast.
De Kook zijn eer dient niet gebroken,
Bijzonder, als die wacht een gast.
Koopt Frikkedillen en Saucijsen,
En ook wat Balletjes daarbij,
Dat is een schotel waart te prijsen,
Vrij beter, als lif lafferij.
En hebje opgevulde worsten,
Wat in de pekul eerst geleit,
Dat is een kost van Prins en Vorsten,
Wel waardig hare waardigheid.
Verzien u ruim in huis van knollen,
En wortelen, als arremen dik,
Die kunnen braaf den buik op vullen;
Doch 't geeft wel altijd zoo geen schik.
Maar wacht u van de vooite gasten,
Gij krijgt er nimmer van u deeg,
Neemt liever flag zoo hard als kwasten,
Dan gaat de keuken strijk en veeg.
Den tuinman ken je niet ontberen,
Somtijds om zoo wat stuk sala,
Een rammelas, wat pruimen, peren,
Of vettekous, 't banquetje na.
Dit alles dient om huis te houwen,
Met vrij veel andere dingen meer;
Want past men daar niet op na 't trouwen,
Zoo krijgt men lustig wat in 't leer.
Men zit malkaar in 't hair als katten,
De vrouw moet onder, 't is om niet,
Al wouw de man het mes uitvatten,
Gelijk wel meermaals is geschiet.
Doch dient je vrij veel meer te weten,

Als met de naalden om te gaan,
Met priem, met roosters en met speten,
En die wel net te steken aan.
Daar valt te strijken en te stijven,
Te stoppen selfs bij nacht en dag,
Dat is al werkje voor de wijven,
Alleenig daartoe groot gebracht.
En duizend andere zulke dingen
Van groot belang en diepen grond,
Wel nagezocht, om door te dringen;
Maar niemand die noch recht en vond.
Kunt gij u na dit werkje voegen,
't Zal alles dan wel met je gaan,
U landen, hoven, akkers, ploegen,
En zullen nimmer stille staan.
Daar zal wel haast goe' inkomst wezen,
Zoo gij u tijd slechts niet verspilt,
Ik wed, dat dan een jaar na dezen,
Gij mede zult zijn in 't groote-gilt.
Dan zult gij eerst eens ondervinden,
Hoe recht het in zijn werk gaat;
Daar gij nu noch gelijk de blinden.
Alleen na vraagt, na gist, na slaat.

Heinrich Schliemann, of hoe een gewezen kajuitsjongen de ontdekker van het oude Troje werd.

In het jaar 1822 werd te Neu-Bukow Heinrich Schliemann geboren. Hij was de zoon van een Mecklenburger predikant, maar moest reeds het volgende jaar door de verplaatsing zijns vaders naar Ankershagen verhuizen, om daar zijn eerstvolgende acht levensjaren door te brengen. Vroeg openbaarde zich in den knaap de zin voor het geheimzinnige en wondervolle. Bovenal wekten zijns vaders verhalen over den Trojaanschen oorlog een warme belangstelling bij hem voor Troje. Reeds toen schijnt hij het plan te hebben opgevat eenmaal de overblijfselen der verwoeste stad op te graven. Dit werd althans zijn levensdoel en zelden is een schijnbaar zoo zonderling plan met zoo groote wilskracht in 't oog gehouden en ten slotte ten uitvoer gebragt.

Vol geestdrift vertelde de knaap zijn schoolkameraads van Troje en zijn plannen, die hem natuurlijk der algemeene bespotting prijsgaven en hem reeds vroeg met al het ongeloof der alledaagsche middelmatigheid kennis deed maken. Beteekenisvol is het, dat weer een vrouwelijk gemoed, dat van zijn kleine schoolvriendin Mina, terstond voor zijn droomerijen medegevoel had, zoodat zij beiden in kinderlijke opgewondenheid elkaar eeuwige trouw zwoeren en besloten eenmaal zamen Troje op te graven. Uiterst boeijend is het ook de meer uitvoerige schilderingen te lezen, hoe de knaap na zijn moeders dood door een reeks van ongelukken aan zijn lot overgelaten, op zijn elfde jaar op het gymnasium te Neu-Strelitz komt; hoe hij dit echter uit gebrek aan middelen reeds na drie maanden verlaat om de reaalschool te bezoeken; en hoe, op zijn veertiende jaar, hij ook deze moet vaarwel zeggen om als leerjongen in een kleine nering te komen. In deze hoogst nederige betrekking verloor hij echter geen oogenblik zijn doel uit het oog en zijn hartstogt voor Griekenland werd nog heviger, toen eens een verloopen student den winkel binnentrad en een plaats uit Homerus in de oorspronkelijke taal opzegde. Dat maakte op den armen winkeljongen een onuitwischbaren indruk. "Van dat oogenblik af," vertelt Schliemann, "verzuimde ik geen enkelen avond, God te bidden, dat Hij in Zijn genade mij het geld zou verleenen te eeniger

tijd Grieksch te leeren." Kort daarop neemt hij den wandelstaf ter hand en gaat naar Hamburg, waar hij op een kantoor een plaats vindt, welke hij spoedig weer verliest, daar hij door bovenmatige inspanning zich een borstkwaal op den hals had gehaald, die hem voor zwaren arbeid ongeschikt maakte.

Nu wil hij het met de scheepvaart beproeven en wordt als kajuitsjongen op een Hamburger brik aangenomen, die bestemd is naar Venezuela te reizen. Hij was echter zoo arm dat hij, om zich een wollen deken te koopen, zijn eenigen rok van de hand moest doen. De midden in den winter ondernomen togt zou ongelukkig afloopen, want op de kwalijk befaamde hoogte van Texel leed de brik bij een vreeselijken storm schipbreuk. Na een moeitevollen strijd van negen uur tegen de woedende baren werden de schipbreukelingen evenwel in een bootje gelukkig op het strand geworpen. Na vele wederwaardigheden bereikte Schliemann Amsterdam, waar hij voornemens was zich als soldaat voor de Oost Indische Koloniën te laten aanwerven. Zwaar was in de vreemde groote stad de worsteling met honger en koude, tot dat ten laatste het gasthuis zijn eenig toevlugtsoord werd.

Uit dezen treurigen toestand redde hem de Hamburger scheepsmakelaar Wendt, die zich zijner reeds vroeger welwillend had aangetrokken. Door een gelukkigen zamenloop van omstandigheden kwam dezen heer de brief in handen, in welken Schliemann zijn nood schilderde, juist toen hij met eenige vrienden aan een vrolijk maal zat. De brief werd voorgelezen en wekte algemeene deelneming; een dadelijk gehouden inzameling bragt de som van twintig pond op, en daarenboven kreeg de arme jongen een aanbeveling aan een Amsterdamsch handelshuis, waar hij, wat van zelf spreekt, een zeer nederig baantje kreeg. Maar geen beproevingen konden zijn moed ter neder buigen en in weerwil zijner zeer kommerlijke omstandigheden besteedde hij al zijn beschikbaren tijd om de leemten zijner kennis aan te vullen. Alleen aan zijn ijzeren wilskracht was het mogelijk uit een som gelds van nog geen vierhonderd gulden de helft voor zijn studie af te zonderen, terwijl het overige voor zijn levensonderhoud moest dienen. 't Is waar, hij was eenvoudig in zijn smaak; een ontbijt van roggemeelpap en een middageten, dat hem ter naauwernood een dubbeltje

kostte, was hem voldoende; het ergste was de armoedige ellendige zolderkamer, waar hij 's winters van de kou, van gloeijende hitte in den zomer zwaar te lijden had. Dit alles intusschen spoorde hem tot te grooter ijver aan. Eerst nam hij schrijfles, om een goede hand te krijgen, toen begon hij aan het Engelsch, dat hij zich in den tijd van een half jaar eigen maakte. De nood leerde hem een methode, die hem sneller dan langs een anderen weg tot het gewenschte doel bragt en die hoofdzakelijk hierin bestond, dat hij veel hardop las en veel van buiten leerde; hij kende dan ook de Vicar of Wakefield en Ivanhoe uit het hoofd. Ook bezocht hij de Engelsche kerk en sprak onder het aanhooren der preek elk woord zachtjes na. Het is aandoenlijk, als men leest, hoe hij bij al zijn boodschappen, zelfs onder zware regenbuijen, steeds een boek in de hand hield waaruit hij een en ander leerde en ook bij het wachten aan het postkantoor altoos den tijd met lezen kortte. Wie den armen kleinen loopjongen destijds in Amsterdams straten met zijn boek had gezien, die had zeker nooit vermoed, dat die onbeduidende knaap eenmaal Troje zou opgraven. Zelfs 's nachts, als hij van overgroote inspanning niet slapen kon, herhaalde hij in gedachte wat hij overdag had gelezen.

Het ligt voor de hand, dat hij door die trouw voortgezette oefeningen zijn geheugen buitengewoon scherpte, zoodat hij in onbegrijpelijk korten tijd na het Engelsch, zich ook het Fransch, Nederlandsch, Spaansch, Italiaansch en Portugeesch eigen maakte. Zelfs het Russisch wist hij zonder meester, alleen met behulp eener oude spraakleer, een woordenboek en een vertaling van Fénélons Télémaque, meester te worden. Om hierin sneller vorderingen te maken nam hij voor twee gulden in de week een armen Jood, die alle avonden in zijn zolderkamertje twee uren lang hem hardop moest hooren voorlezen. Het vervelende dezer oefeningen, wat bij de gehoorigheid der woning zeer hinderlijk voor de medebewoners was, maakte dat hij in dien tijd tweemaal verhuizen moest.

Intusschen was hem zijn nederige betrekking steeds ondragelijker geworden en hij gevoelde zich overgelukkig, toen het hem eindelijk in zijn drie-en-twintigste jaar gelukte bij een aanzienlijk Amsterdamsch handelshuis als correspondent en boekhouder een plaats te vinden, met een jaargeld van vijftig pond dat weldra met vijf-en-dertig pond werd verhoogd. Twee jaar later (1846) zonden

Vóór hij echter met de uitvoering zijner grootsche onderneming begon, moest hij nog wat in de wereld rond zien en maakte hij een reis over Tunis en Egypte naar Indië, waar hij o.a. Ceylon, Madras, Calcutta, Delhi, het Himmalaya-gebergte bezocht, en dan van China en Japan over den Stillen Oceaan naar San-Francisco. Na nog een belangrijke reis door de Vereenigde Staten en bezoeken aan Mexico en Havanna ging hij in 1866 zich te Parijs vestigen, om zich voortaan geheel aan de studie der oudheidkunde te wijden.

Eindelijk in 1868 brak de ure aan, dat hij kon denken aan het verwezenlijken van de droomen zijner jeugd. Hij maakte zich gereed om een reis te ondernemen naar Ithaca, den Peloponnesus en Troje, waarvan hij de bijzonderheden in zijn werk "Ithaka, der Peloponnes, und Troja" opteekende. Aan dit geschrift had hij den doctorstitel van de philosophische faculteit der Universiteit te Rostock te danken. Vast in zijn overtuiging, dat niet in Bunarbaschi, gelijk algemeen aangenomen werd, maar in Hissarlik de plaats van het oude Troje gevonden moest worden, begon hij daar in 1871 zijn opgravingen.

Bij zijn bemoeijingen werd hij dapper bijgestaan door zijn vrouw Sophia, een zeer ontwikkelde, beminnelijke Griekin, die in haar gloeijende vereering der homerische zangen een groot punt van aansluiting met hem had en zoo in de plaats trad van de vriendin zijner jeugd, de ontrouwe Mina. Liefelijk is het te zien, hoe de ouders hun beide kinderen, den kleinen Agamemnon en de iets oudere Andromache, geheel naar de zienswijze en overleveringen des vaders opvoeden, zoodat zij heele plaatsen uit Homerus in de oorspronkelijke taal opzeggen. Met onversaagde dapperheid heeft mevr. Schliemann zich de grootste inspanningen, moeijelijkheden en ontberingen aan de opgravingstogten verbonden getroost. In haar armoedig hutje van dunne planken had zij in de lente op Troje's, later op Mycena's aan stormwind blootgestelde hoogten, van welke Homerus reeds wist mee te praten, eerst van snerpende kou, die het water in haar slaapkamer deed bevriezen, later van de hitte en den zonnegloed, bijna altijd door van oogontstekende stofwolken veel te lijden. De berigten omtrent deze opgravingen met al haar bezwaren, maar ook haar hoogstgewigtige ontdekkingen en openbaringen zijn uiterst boeijend.

In de schildering zijner opgravingen is Schliemann

naauwkeurig en naauwgezet, en een krachtig streven naar wetenschappelijke degelijkheid kan hem niet ontzegd worden. Toen hij in 1874 met zijn werk "Trojanische Alterhümer" met atlas optrad, waren vooral de kaarten voor hooge eischen onbevredigend. Dientengevolge gaf hij in 1881 het prachtig rijk geïllustreerd deel uit "Ilias, Stadt und Land der Trojaner," 880 bladzijden, groot octavo, met omstreeks 1800 afbeeldingen, kaarten en plannen in houtsnee en steendruk, een werk, dat naar vorm en inhoud aan alle billijke eischen voldeed. En toch liet hij het daarbij niet, maar op grond van later, in 1882, herhaalde opgravingen bezorgde hij als aanvulling en verbetering zijn "Troja" (Leipzig 1884), dat alweer met 150 platen, met 4 kaarten en plannen verrijkt is en de uitkomst van den vroegeren vijfjarigen onderzoekingstogt zeer aanmerkelijk aanvult.

Was der behoedzaamheid, der volharding en den kloeken geest der onderzoekers de opgraving van Troje en van een gansche reeks voorhistorische kolonien op diezelfde plaats gelukt, zoo kon het niet anders, of die ontdekkingen moesten een groot opzien baren. Onder de in alle opzigten regtmatige verbazing over zulke tot heden nooit vermoede onthullingen van een aan sagen rijken voortijd, mengden zich nu en dan stemmen niet alleen van twijfel, maar ook van bespotting De laatste trof vooral Schliemans bewering, dat hij den schat van Priamus had gevonden. En toch is die hoonlach geheel zonder grond, want waarom de oude vorst in den heldentijd, wiens goudschatten Schlieman aan 't licht heeft gebragt, dien naam niet zou gedragen hebben, is toch moeijelijk te verklaren. Hoe dieper het onderzoek naar dat lang verleden doordringt, des te duidelijker staaft het de juistheid der oude, vroeger door een ongeloovigen tijd betwijfelde overleveringen.. De homerische zangen immers berusten niet op de subjectieve verzinsels van een of andere dichterlijke persoonlijkheid, maar op historische feiten, die in de volksverbeelding zich naar de bestaande sagen hebben gevoegd. En zijn dan ook de vroeger zoo dikwerf betwijfelde berigten der grieksche geschiedschrijvers, met Herodotus aan het hoofd, betreffende Egypte en Mesopotamie door de ontcijfering van hieroglyhen en spijkerschrift niet schitterend bevestigd? Wie had geloofd, dat de muren van Nineveh werkelijk zoo breed waren, dat zij voor drie

wagens naast elkaar ruimte gaven, zoo als Diodorus vertelt, zoo niet Place de 75 voet breede muren van Khorsabad ontdekt had?

Nog verrassender intusschen waren de vruchten van de onderneming van dezen gelukkigen onderzoeker, toen hij in 1875 op de Akropolis in Mycene die vijf graven met hun 16 lijken en de schier fabelachtige goudschatten opdelfde, welke hij in zijn 1878 verschenen werk "Mykenae" met 549 platen en verscheiden kaarten en plannen beschreven heeft. Als Homerus gaarne van het "goudrijk Mykenae" gewaagt, dan vinden wij hier de schitterendste verdediging voor dien bijnaam. Treedt de heldentijd van Griekenland daardoor in een alle begrip overtreffende Oostersche weelde voor ons op, dan hebben ook de opgravingen op de Akropolis te Tiryns in 1884 en 1885 ons het lang gezocht beeld van een vorstenpaleis uit dien grijzen voortijd laten zien, dat aan alle vroegere, alleen op de aanwijzingen van Homerus gegronde vermoedens een einde maakt. Eerst onlangs gaf ons de rustelooze navorscher zijn fraai boek: "Tiryns. Der prähistorische Palast der Könige von Tiryns, Leipzig 1886," dat weder door tal van voortreffelijke platen en afbeeldingen in houtsnee en kleurendruk, door kaarten en plannen, den tekst op onbekrompen wijze toelicht. Wat in alle oudheidkundige kringen bij het eerste berigt, dat een paleis uit het heldentijdvak, zelfs met muurschilderingen en andere opsieringen, gevonden was, de grootste verwondering gaande maakte, wordt hier aangetoond volkomen waar en echt te zijn. Door de medewerking van dr. Dorpfeld, die reeds in Olympia zoo groote dienst had bewezen, heeft Schliemann voor deze gewigtige ontdekkingen de noodige architektonische gegevens verkregen. Rekenen wij hierbij nu nog zijne kleinere geschriften, "Reise in die Troas" (1881) en "Orchomenos" (1881), waar eveneens een grondig onderzoek in de zoogenaamde schatkamer van Minyas tot nieuwe belangrijke ontdekkingen leidde, dan mag men wel zeggen, dat niet licht ooit een oudheidvorscher binnen tien jaar tijds uitkomsten van zoo groot gewigt voor de wetenschap door zijn onvermoeiden arbeid verkregen heeft. Wat Schliemann gevonden heeft kan alleen vergeleken worden met de vruchten der vermaarde opgravingen, door welke Botta, Layard en Place ons met de paleizen der oudassyrische koningen bekend hebben gemaakt.

— *Fragment uit "Nord und Süd."*

Vondel en Milton.

"O Vondel, die aan 't hoofd van Nêerlands keurpoeëten
De gouden harpe slaat,
Die voor den God, zoo diep in 't grondloos licht gezeten,
Met 't jubeloffer staat,
Wij brengen hulde aan God, die uwe dichterglorie
Deed stralen over 't graf,
Ons op den vollen dag van Nederlands historie
Den Koning Vondel gaf.'

Bovenstaande dichterlijke ontboezeming vormt het welluidende slotaccoord eener boeijende redevoering, uitgesproken door Dr. H. J. A. M. Schaepman, in de Parkzaal te Amsterdam, op den 4den Februarij, 1879, den vooravond van Vondels eeuwdag. In den aanvang van Februarij, 1679 lag Joost van den Vondel, "'s lants oudste en grootste poëet," in zijne nederige woning aan het Cingel, omringd van een treurende vriendenschaar, op het ziekbed uitgestrekt. Eigenlijk zouden we sterfbed moeten zeggen, want de groote man mogt het onwaardeerbare voorregt genieten van een kalmen, bijna onmerkbaren overgang, zonder lichaamssmarten, tot het eeuwige leven. Gelijk het met de meeste groote mannen doorgaans gaat, n.l. dat de nakomelingschap eerst hunne verdiensten ten volle waardeert, zoo ook met Vondel. Niet alleen wordt zijn nagedachtenis gehuldigd en worden zijne werken gelezen en genoten in het kleine Nederland, maar ook in Duitschland heeft zijn dichternaam een goeden klank. En *wat meer zegt*, in Engeland trekt de vorst der Nederlandsche dichters zelfs de aandacht van vele letterkundigen en critici van naam, vooral in verband met een Engelschen dichter en tijdgenoot, —Milton.

Eenige jaren geleden gaf de heer Gosse een opstel in het licht, onder den titel "Milton and Vondel." De schrijver heeft in dit opstel de merkwaardige en verrassende overeenkomst trachten te doen uitkomen, welke er bestaat in taal en gedachtengang tusschen Milton's "Verloren Paradijs",

en Vondels Treurspel "Lucifer." We kunnen evenwel niet beweren, dat de schrijver in het vergelijken van verschillende plaatsen uit beide dichters bijzonder gelukkig is geweest. Dikwijls raken de vergelijkingen kant noch wal, terwijl vele plaatsen, die eenheid van gedachte en taal ten duidelijkste bewijzen, niet vermeld zijn. De heer Gosse geeft evenwel een zeer goede beschrijving en ontleding van de "Lucifer," en hiervoor alleen moeten wij reeds dankbaar zijn. Tot het vorige jaar, 1885, bleven de pogingen tot eene degelijke vergelijkende studie over Vondels "Lucifer" en Milton's epos zonder gevolg. Wel werd het onderwerp nu en dan ter loops aangeroerd, en meestal werd het als een vlek op den roemrijken naam van Milton beschouwd, wanneer er beweerd werd, dat deze bij de zamenstelling van zijn "Verloren Paradijs" veel te danken heeft gehad aan de studie van Vondels Treurspel. Aan allen twijfel hieromtrent is echter thans een einde gemaakt door de uitgave van een hoogstbelangrijk werk, door George Edmundson, M.A., verschenen in het laatst van het vorige jaar, bij Trübner & Co., Londen, en getiteld: "MILTON AND VONDEL." De schrijver, die zijn werk een letterkundige curiositeit noemt, bewijst niet alleen voldingend, dat Milton in zijn "Verloren Paradijs" veel aan Vondels "Lucifer" heeft ontleend, maar tevens treedt hij in een vergelijking tusschen andere werken van beide dichters. Zoo toont hij, bijvoorbeeld, aan dat Vondels "Johannes de Boetgezant" sprekende trekken gemeen heeft beide met "Paradise Lost" en met "Paradise Regained"; dat verschillende brokstukken van het achtste boek van "Paradise Lost" reproductien zijn van de overeenkomstige gedeelten uit Vondels godsdienstig leerdicht "Bespiegelingen van God en Godsdienst"; en ten slotte dat Vondel's Treurspel "Samson of Heilige Wraak" onweerlegbare aanspraken heeft op het vaderschap van Milton's "Samson Agonistes." De schrijver, die blijkbaar van het Nederlandschen grondige studie heeft gemaakt, getuige zijn keurige vertaling in het Engelsch van verscheidene fragmenten uit de bovengenoemde werken van Vondel, geeft in zijn boek tevens een toonbeeld van strikt regtvaardige, degelijke letterkundige kritiek, en wij moeten dit te meer waarderen, daar zoodanige kritiek, waar het de Nederlandsche letterkunde aangaat, een bijna op zich zelf staand voorbeeld is.

In het tweede hoofdstuk van zijn boek geeft de heer Edmundson een onwederlegbaar bewijs voor het feit, dat Milton de Hollandsche taal kende. Dat bewijs is vervat in een brief, geschreven door den beroemden Roger Williams, en waarvan gedeelten worden aangehaald. Er blijkt ten duidelijkste uit, dat Milton zijne kennis van het Hollandsch opdeed door het onderwijs van Williams, en wel voornamelijk in 1658, één jaar voor het verschijnen van Vondel's "Lucifer." Verder wordt aangetoond, dat Milton, die als Secretaris voor vreemde talen van den Staatsraad, belast was met de vertaling van alle Staatsstukken in het Latijn, het onmogelijk zonder bekendheid met het Hollandsch kon stellen, te meer daar er tusschen Engeland en Holland destijds (het was in den eersten Engelschen oorlog), een onophoudelijk diplomatiek verkeer en uitwisseling van Staatsdocumenten plaats vond. Tevens kwam Milton herhaaldelijk in aanraking met Hollandsche gezanten, boekverkoopers en professoren en werd zoodoende gemeenzaam bekend met het eigenaardige volksleven van zijn overzeeschen nabuur. Onder deze omstandigheden kon het wel niet anders of de verschijning van een treurspel als "Lucifer," dat geheel Holland als 't ware in rep en roer bragt, moest Milton ter oore komen. Vondel stond toen op het toppunt van roem. Zijne broeders in de kunst (schilders en dichters) hadden hem in 1653 op het St. Lucas-feest te Amsterdam als hun meester erkend en hem tot "Poet Laureate" gekroond. Het is hoogst onwaarschijnlijk, dat een feit van zooveel gewigt in de letterkundige geschiedenis van dien tijd door Milton onopgemerkt zou zijn gebleven. Er is geen direct bewijs dat de Engelsche dichter ook kennis had genomen van Vondel's "Palamedes," een politieke allegorie, waarvan de heer Edmundson zegt, dat het waarschijnlijk nooit is overtroffen met betrekking tot de snijdende satire, de fijne ironie en den rijkdom van toespelingen, die het bevat. Het had weinig gescheeld of Vondel had de uitgave van "Palamedes" met zijn leven geboet. Hij kwam evenwel vrij met het betalen van een zware geldboete. Reeds merkten we op, dat de "Lucifer" bij zijn verschijnen vrij wat opspraak verwekte, niet zoo zeer om de politieke strekking, die er in heerscht en waarop we later zullen terugkomen, als wel om de ergernis en den aanstoot die het velen predikanten gaf. Luid werd het stuk van de kansels veroordeeld; met bitterheid werd de dichter, die

den Hemel op het Tooneel had durven brengen, aangevallen, en het gevolg van dit alles was, dat de opvoering van de "Lucifer" na twee voorstellingen door de Overheid werd verboden. Doch nu werd de nieuwsgierigheid van het publiek geprikkeld; het wilde lezen wat het niet mogt zien; duizenden exemplaren werden binnen weinige dagen verkocht en herdruk op herdruk volgde. "Wij kunnen ons ligt voorstellen," zegt de heer Edmundson, "dat Milton verlangend was met dit tooneelstuk kennis te maken, dat geheel Holland las, en dus is het ten minste mogelijk, dat hij van de lippen van Williams zelven voor 't eerst de rhyhthmische verzen van Vondel's meesterstuk hoorde en de dichtgave en heerlijke verbeeldingskracht er van leerde op prijs stellen."

Wij gaan thans over tot het opgeven van den beknopten inhoud van de "Lucifer" en doen dit in 's dichters eigen woorden, doch zijn zoo vrij de hedendaagsche spelling te gebruiken:—

"Lucifer, de Aartsengel, opperste en doorluchtigste boven alle Engelen, hoovaardig en staatszuchtig, uit blinde liefde tot zijn eigen, benijdde Gods onbepaalde grootheid, ook den mensch naar Gods beeld geschapen, en in het welig Paradijs met de heerschappij des aardbodems begiftigd. Hij benijdde God en den mensch te meer, toen Gabriël, Gods Heraut, alle Engelen voor dienstbare geesten verklaarde, en de geheimenissen van Gods toekomend menschworden hun ontdekte, waardoor het Engelendom voorbijgegaan, de waarachtige menschelijke natuur, met de Godheid vereenigd, een gelijke magt en Majesteit te verwachten stond: waarom de hoovaardige en nijdige geest, pogende zich zelven Gode gelijk te stellen, en den mensch buiten den Hemel te houden, door zijne medestanders, ontelbare Engelen opstokende, wapende, en tegen Michaël, 's Hemels Veldheer, en zijne heerkrachten, onaangezien Rafaëls waarschuwing, aanvoerde; en afgestreden, na de neerlaag, uit wraak den eersten mensch, en in hem, alle zijne nakomelingen, ten val bragt, en hij zelf met zijne weerspannelingen ter helle gestort, en eeuwig verdoemd werd."

Zie hier den korten inhoud van het Treurspel, geheel overeenkomende met dien van Milton's epos. Tot beter ver-

stand van hetgeen volgt zullen we thans het stuk meer in bijzonderheden ontleden.

Lucifer heeft zijn boodschapper Apollion naar de aarde gezonden,

> "Opdat hij eens nader kennis naem'
> Van Adams heil en staet, waarin d' Almogentheden
> Hem stelden."

Belzebub en Belial (wederspannige Oversten) wachten zijne komst af. Eindelijk zien ze hem naderen :

> "Hij steigert steil, van kreits in kreits, op ons gezicht.
> Hij streeft den wint voorbij, en laat een spoor van licht
> En glanssen achter zich, waar zijn gezwinde wieken
> De wolken breken."

Aangekomen zijnde geeft Apollion een verhaal van zijn wedervaren ; hij beschrijft de aarde, het paradijs en deszelfs bewoners. Vooral zijne beschrijving van het menschenpaar is overheerlijk schoon en wel berekend om zijn toehoorders het hart met wangunst te vervullen :

> "Geen schepsel heeft om hoogh mijn oogen zoo behaeght
> Als deze twee om laegh. Wie kon zoo geestigh strengelen
> Het lichaem en de ziel, en scheppen dubbele Engelen,
> Uit kleiaarde, en uit been. Het lichaem, schoon van leest,
> Getuight des Scheppers kunst, die blinckt in 't aanschijn meest,
> Den spiegel van 't gemoed."

Het vuur en de geestdrift, waarmee Apollion zijn toehoorders het beeld van het eerste menschenpaar, vooral dat van Eva voor oogen toovert, maakt hen gaandeweg ontevredener met hun lot, vooral na de verzuchting van Apollion :—

> "Helaas, wij zijn misdeelt: wij weten van geen trouwen,
> Van gade of gading, in een hemel, zonder vrouwen."

Thans verschijnt de Engel Gabriel (Gods Geheimnistolk) ten tooneele, om het raadsbesluit des Allerhoogsten bekend te maken, dat de mensch tengevolge van de toekomstige vleeschwording Gods, boven de Engelen zal worden verheven en dezelfde magt en majesteit zal erlangen. Met

een koor van Engelen,* die in een Zang, Tegenzang en Toezang Gods grootheid en goedheid verheerlijken, sluit het eerste bedrijf.

Het tweede bedrijf opent met een zamenspraak tusschen Lucifer en Belzebub; hun gesprek loopt over het raadsbesluit Gods, hun door Gabriël medegedeeld. Bitterheid en wrok over de verheffing van den mensch boven de Engelen, kenmerkt ieder woord:

"Wij zien," zegt Belzebub,
"Wij zien den hemel haest veranderen van staet.
De starren zien vast uit en wijcken met verlangen,
Om met eerbiedigheit dit nieuwe licht t' ontvangen."

Lucifer antwoordt:—

"Dat zal ick keeren, is het anders in mijn maght."

Gabriël, de godsgezant verschijnt thans op nieuw en geeft op verzoek van Lucifer eene nadere verklaring van het raadsbesluit des Allerhoogsten, doch al zijn welsprekendheid is niet in staat hem te overtuigen, in den wil van God te berusten. Gabriëls woorden:

"Veel weten kan altijd niet vordren, zomtijds schaden.
De Hoogste ontdeckt ons slechts wat hij geraden vindt.
Het al te stercke licht schijnt Serafijnen blind....."

zijn er juist op berekend om den wederspanningen Lucifer tot ontevredenheid en verzet te nopen. Hij is doof voor alle waarschuwing, blind voor de noodlottige gevolgen, waarmee de bode Gods hem wegens zijn tegenstreven van Gods wil dreigt. Na Gabriels vertrek beraamt hij met Belial en Appolion het plan om

"Den mensch in eeuwigheit ten hemel uit te sluiten."

Ook dit bedrijf eindigt met een schoon koorgezang van Engelen.

* Deze lofzang aan God behoort tot de schoonste voortbrengselen van de Nederl. poëzie. De koorzangen van Vondels drama's zijn alle meesterstukken van dichtgenie in den edelsten zin. De meeste zijn van lyrischen aard. Zij, die deze heerlijke zangen, waarvan vele als op zich zelf staande gedichten kunnen beschouwd worden, nader willen leeren kennen, verwijzen we naar Dr. N. Beets: "De Reizangen in Vondels Treurspelen."

In het derde bedrijf tracht het koor van Engelen eerst de aanhangers van Lucifer (de Luciferisten) en daarna Belial en Apollion te bewegen van hun dwaas, vermetel en slecht voornemen af te zien, doch te vergeefs; de oproerige geest wordt des te sterker; hun nijd tegen den mensch groeit aan tot een verterend vuur; zij zijn bereid alles op het spel te zetten en te overwinnen of te sterven. Schijnbaar tracht de listige Belzebub de muiters tot kalmte te brengen en hen tot gehoorzaamheid aan te sporen. Doch hij weet zeer goed, dat al zijn voorgewende overredingskracht schipbreuk zal lijden op hun toenemenden toorn. Zijn rede wordt afgebroken door de verschijning van Gods veldheer Michaël, gezonden om het verzet in zijn kiem te smoren. Hij spreekt op bevelenden toon en eischt onvoorwaardelijke onderwerping en belofte van gehoorzaamheid in de toekomst:—

"Volhart ghe, wat een ramp en val is u beschoren!
Gij luistert naer geen raet, noch onderwijs: laet zien
Wat d' Allerhoogste stem ons boven zal gebien.
Welaen ick wil dat zich d' oprechte en vroome Reien
En schaeren daetlijck van rebelle rotten * scheien."

Het eenige antwoord dat de Luciferisten zich verwaardigen te geven is:—

"Laet scheiden al wat wil: wij houden ons bij een."

De Veldheer Gods verwijdert zich met zijn getrouwe volgelingen en onmiddellijk daarop verschijnt Lucifer ten tooneele. Aan terugtreden en onderwerping denken de oproerlingen thans niet meer; zij bieden den Stedehouder het opperbevelhebberschap aan; schijnbaar aarzelt hij, doch dit is niets anders dan een kunstgreep, waarmee hij een tweeledige bedoeling heeft, vooreerst, om de ontevredenen nog meer tot gewelddadig verzet te prikkelen en tevens om zijn geweten eenigszins gerust te stellen, door het te doen voorkomen alsof hij gedwongen wordt de leiding des oproers te aanvaarden. Eindelijk neemt hij den heirstaf aan; zijn aanhangers zweren hem trouw en vereeren hem als een God. Zij trekken ten strijde en heffen een krijgslied aan, dat een der keurigste staaltjes is van Von-

* Gelederen.

del's meesterschap over taal en dichtmaat en de woeste hartstocht, die de misnoegden beroert, op het levendigst en schilderachtigst uitdrukt. Wij kunnen niet nalaten het hier af te schrijven :—

" Op, treckt op, o ghy Luciferisten,
Volght dees vaen.
Ruckt te hoop al uw krachten en listen,
Treckt vrij aen.
Volght dezen Godt, op zijn trommel en trant.*
Beschermt uw recht en Vaderlant.
Helpt hem Michaël's heirkrachten stuiten,
Houdt nu moedt.
Helpt den Hemel voor Adam nu sluiten,
En zijn bloet.
Volght dezen Helt, op zijn basuin en trom;
Beschut de Kroon van 't Engelsdom.
Ziet, ay ziet nu de Morgenstar blincken.
Voor die pracht,
Zal des vijants banier haest verzincken
In den nacht;
Wij met triomf kroonen God Lucifer;
Bewieroockt hem : aanbidt zijn Ster."

Een zeer fraaije tegenstelling met dit lied maakt de roerend aandoenlijke koorzang der Engelen, die dit derde bedrijf besluit.

In het vierde bedrijf roept Gabriël den Veldheer Gods, Michaël, op om toebereidselen te maken ter tuchtiging van de oproerlingen, in wier leger we daarna worden verplaatst. Nog is de strijd niet aangevangen ; Rafaël komt als bode des vredes om Lucifer nog op het uiterste oogenblik vergiffenis en verzoening aan te bieden, zoo hij van het pad, dat hem onvermijdelijk ten verderve moet leiden, wil terugkeeren. Thans, nu het beslissende oogenblik daar is, wordt er in het hart van den oproerigen stedehouder een vreeselijke strijd gestreden tusschen de waarschuwende stem des gewetens en zijn onbuigbaren trots. Zacht en aandoenlijk klinken de ernstige woorden van den vredebode in de ooren van Lucifer en vinden hun weg tot zijn hart. " Ik

* Volgt dezen God, als aanvoerder, op de maat van zijn krijgsmuziek (Van Lennep).

zou," zegt Van Lennep, "in geen letterkundig voortbrengsel, van welke eeuw of van welk volk ook, een dichterlijke tweespraak weten aan te wijzen, die opweegt tegen deze heerlijke redewisseling tusschen den Tolk der Hemelsche Liefde en den nog niet geheel verstokten zondaar. Treffend blinkt in dit tooneel het zedelijk overwigt uit der reine onschuld boven de zonde. Lucifer, die bedreigingen en geweld zou getart hebben, is naauwelijks bestand tegen de stem der medelijdende liefde. Nergens veroorlooft hij zich een hard woord tegen Rafaël: integendeel, zijn hart getuigt al meer en meer, hoeveel beter deze is dan hij zelf, en in welken poel van jammeren zijn hardnekkigheid hem storten zal. Reeds vleit men zich dat Lucifer zal afzien van zijn opzet, waarvan hij zelf het doemenswaardige inziet. (Doch) de slag is aangevangen. Apollion komt zijn Veldheer ten strijde roepen; en de stem van den valschen trots verdooft bij Lucifer die van het ontwaakte geweten. Hij trekt op met zijn heir; maar nog wil Rafaël zijn pogingen tot behoud van den schuldige niet staken: en kan hij hem zelven niet langer tot bekeering vermanen, hij zal voor 't minst nog het eenige voor hem doen, dat overblijft, hij zal voor hem bidden. Roerend en liefelijk klinken, tusschen de oorlogskreten in, de verzuchtingen, waarmede de vrome Engelen nog tot in 't uiterste beproeven den geregten toorn Gods van den zondaar af te wenden."

In het laatste bedrijf geeft Uriël, Michaëls schildknaap, een boeijende en aanschouwelijke beschrijving van den uitslag des strijds. Daarop volgt de roemrijke intogt van Michaël, begeleid door de engelen-koren, en een kort verhaal van Lucifers val. De volgende overwinningszang der engelen is niet minder schoon dan het bovenaangehaalde lied, waarmee de Luciferisten den strijd aanvaardden:

"Gezegend zij de helt,
Die 't goddeloos gewelt,
En zijn maght en zijn kracht, en zijn standert
Ter neder heeft gevelt.
Die God stack naer zijn kroon,
Is, uit den hoogen troon,
Met zijn maght in den nacht neergezoncken.
Hoe blinckt Gods naem zoo schoon,

Al brant het oproer fel,
De dappre Michaël
Weet de brant met zijn hant uit te blusschen,
Te straffen dien rebel.
Hij handhaeft Godts banier,
Bekranst hem met laurier.
Dit paleis groeit in pais en in vrede.
Geen tweedraght hoort men hier,
Nu zingt de Godtheit lof,
In 't onverwinbaer hof.
Prijs en eer zij den Heer aller Heeren,
Hij geeft ons zingens stof."

In het laatste tooneel brengt Gabriël de treurige tijding van den val des menschen als een gevolg van den opstand van Lucifer. Tegelijkertijd wijst hij evenwel op de toekomstige vleeschwording Godes, die aan het zondige menschdom de hoop op een zalige toekomst opent.

In een zoo kort mogelijk verslag hebben wij getracht den hoofdinhoud en het beloop der feiten van den Lucifer den lezer voor oogen te stellen. Gaarne hadden we zulks wat uitvoeriger gedaan, vooral door het geven van meer aanhalingen uit het treurspel zelf. Tot dit laatste zullen wij evenwel als van zelve geleid worden, wanneer we, hoofdzakelijk aan de hand van den heer Edmundson, in een volgend nommer de onweerlegbare bewijzen zullen leveren, dat Milton in zijn Verloren Paradijs veel aan Vondel's treurspel heeft ontleend; en tevens wanneer we ten slotte het meesterstuk van den grooten Agrippijner uit een geheel ander oogpunt zullen beschouwen, namelijk als politieke allegorie.

J. VAN DER TUUK.

(Wordt Vervolgd).

Minneprijs (1248).

De winde vlecht heur geelend blad
  Door 't bruinend esdoornhout,
En vleit heur zilv'ren kelkjen neêr
  Als in een krans van goud.

De beuk toont rosscher loof in 't woud,
  De wilg ten waterkant;
De bonte specht verlaat de streek:
  Dus kwam de herfst in 't land.

Het koeltjen blies de torens rond
  En stoeide langs den tin,
En speelde op 't Assendelver Huis
  Het boograam uit en in.

Het koeltje speelde er uit en in,
  Op lichte najaarsvlerk;
En Jonker Barthout zat aan 't schaak
  Met Arent van Heemskerc.

—"Gij speeldet nooit zoo bot en stroef:
  "Dies biecht mij wat er scheelt."......
"Och!—'t is omdat de schoonste maagd
  "Mij door de zinnen speelt."—

—"Zoo meld u bij heur vader aan,
  "En vraag er om heur hand!"—
—"Maar van heur oudsten broeders zij,
  "Ducht ik hier wederstand!"—

—"Zoo u heur broeder tegenstreeft,
  "Dan daag ik hem ten strijd!"
—"Verneem dan, Jonker Arent! 'k heb
  "Uw zuster 't hart gewijd."

Toen ging hij voor heur vader staan,
  "Heer Baljuw, groot van macht,
"Ik bid uw dochter mij ter bruid,
  "De roem van uw geslacht."—

—" Mijn Jonker! 'k acht wel hoog en waard
" Assendelver bloed—
" Maar 'k hoorde van uw jonkheid nog
" Geen feit van hoogen moed."—

En Barthout keerde somber weêr,
En peinsde op stoute daad.
Maar Arent sprak: " zei vader dat—
" Ik geef u desen raad:

" In 't lommeren van de Keteldnin
" Huist Forteman van 't Swin,
" De stoutste strooper Drechterlands
" Met heel zijn rouw gezin.

" Dit zwaard, dat mij Graaf Willem schonk,
" Dees ongelijk'bre brand,
" Die ruil ik met uw zijdgeweer,
" Ten innigst vriendschapspand.

" Nu ga, waarheen uw hart u zegt,
" En geve u God geluk!
" Mijn zielsbeê zal nabij u zijn,
" In weelde en in den druk."

Op 't hoogste van de Keteldnin
Stond Forteman van 't Swin,
En blikte met een haviks-oog
De Kenmer-dalen in.

—" Wat komt daar voor een dolle kwant
" Getrokken over 't Swin?
" De zachtmeer spelde een kwaden dag—
" Maar dit's vast goed begin!

" Mijn brave Ridder! Wat ge brengt
" Een woord van vrede of strijd—
" Dit acht ik: dat ge mij een borg
" Voor schoonen losprijs zijt."—

De morgen dreef met gloed omzoomd
De wolken langs het zwerk.
Maria lag in heur klozet,
Maria van Heemskerc.

Zij hief het zacht-blauw oog omhoog,
Van 't lief'lijkst blond bewelfd,
En bad in 't innigst van heur ziel
Voor Barth van Assendelft.

En Arent toog ter vogeljacht
Naar d' Overdijer plas;
Maar las wel eerst zijn bidsnoer af
Voor die zijn halsvriend was.

De Baljuw zat in de opperzaal
Voor 't rijk gekleurd francijn
En ging de vrome feiten na
Van Graaf en Paladijn.

Toen trad een blonde lijfknaap in
En boog zich voor hem neer:
"De Jonker Barth van Assendelft
Vraagt toegang tot mijn heer!"—

En Jonker Barthout kwam ter zaal,
En sprak een fieren groet,
Zijn purpre mantel was gescheurd;
Zijn wapenrok bebloed.

"Heer Baljuw! zeg mij 't rond en recht,
"En naar uw gullen aart:
"Die Forteman van 't Swin verslaat,
"Is die uw dochter waard?"—

—"Die Forteman van 't Swin verslaat
"Gun ik Mariaas hand;
"Mijn korentiend in leen daarbij,
"En menig made land."—

—En Barthout sprak : "dat blijft gezegd !"
En sloeg zijn mantel op—
En zette in 't schenkblad op den disch
Des Frieschen Hoofdlings kop.

— *Hofdijk.*

Onze Koloniale Wijnbouw en de Modelboederijkte Groote Constantia.

(DOOR BARON VON BABO).*

In het eerste rapport dat ik aan de Regering rigtte verklaarde ik, zeer hoopvol te zijn betrekkelijk de toekoms van den Kolonialen Wijnbouw. Mijne hoop grondde zich op het voortreffelijke van het Kaapsche klimaat en op de degelijke hoedanigheid van den grond, zamen met den goeden aard der druiven die aan de Kaap gekweekt worden. Hoewel er tot dus verre slechts eene kleine quantiteit wijn is gemaakt volgens de beginselen die ik dikwijls heb verklaard in rapporten en op vergaderingen—de eenige regte beginselen—was die quantiteit toch voldoende om te bewijzen dat alzoo gemaakte Kaapsche wijn een keurig artikel is. Zoodanige wijn is wat gansch anders dan die op de oude manier bewerkt.

* Dit stuk is een vertaling van het rapport door Baron von Babo, als Kolonialen Wijnbouwkundige, dit jaar aan de Regering geleverd. Wij vertaalden het, omdat het nu eenmaal een uitgemaakte zaak is, dat indien onze Wijnbouwers den ouden sleur blijven volgen,—d.i., indien zij wijn blijven maken, dien men niet wil drinken in het buitenland en het meerendeel waarvan slechts geschikt is om tot ordinairen Kaapschen brandewijn verstookt te worden, die mede steeds minder drinkers vindt —het gros hunner zich wel mogen gereed maken om in massa naar " den Master " te marcheren. Zij hebben nu twee manieren van wijn te maken voor zich : de oude Koloniale en Von Babo's. De eerste blijkt niet te betalen. Waarom zouden zij das niet de laatste beproeven ? Sommige wijnboeren, die de bedoelde manier hebben beproefd, zijn er wel bij gevaren—hebben £5, £6 tot £8 per legger voor hun wijn ge-

De oude manier van wijnmaken rust niet op regels of wetten waaruit zou kunnen blijken dat eenig iemand zich ooit heeft bezig gehouden met hare beginsels te bestuderen. Het is een bloot werktuigelijke verrigting, en geen wijnboer, die zich daaraan houdt, weet ooit of hij al dan niet een degelijken wijn zal leveren. Brengt de eene of andere plaats een goeden wijn voort, dan meent men dat zulks aan den grond of aan de eene of andere omstandigheid is te danken; terwijl de werkelijke oorzaak is te vinden in de meerdere zindelijkheid die werd toegepast bij het persen of bij het gereed maken der vaten.

Degelijke goede wijn, geschikt voor den uitvoer, kan op elke boerenplaats worden gemaakt. Er bestaan geen fijne regels, volgens welke deze of gene soort van druiven, gekweekt op een bijzonderen grond, moeten worden geperst op een bijzondere manier. Dat is pure nonsense. Te Montagu zoowel als te Constantia, aan de Paarl zoowel als te Stellenbosch, moet wijn op een en dezelfde manier worden gemaakt.

Hoewel wij hier een warmer klimaat hebben dan in het Noorden van Europa, eischt dat geen onderscheid in de manier van wijnmaken, die altoos dezelfde blijft. Het is niet de manier van wijnmaken die wij moeten wijzigen in een warmer klimaat, maar wel de kelder waarin de wijn gist en rijp wordt: de kelder moet naar de regte beginselen worden ingerigt.

Wanneer de in het jaar 1885 gemaakte wijn een jaar oud is, zal men een juist oordeel kunnen vellen betrekkelijk de nieuwe en de oude wijnsoort. Die weinige " boeren die de nieuwe manier hebben gevolgd, hebben bevonden, dat—

kregen, terwijl anderen slechts 35s. en 40s. per legger ontvingen, of zelfs zonder bod moesten blijven zitten. Wij hebben wel van enkele gevallen gehoord waarin de boer niet zoowel slaagde, doch bij naauwkeurig onderzoek blijkt het, dat, wat zindelijkheid en verdere behandeling betreft, Von Babo's voorschrift niet naauwgezet werd in het oog gehouden. Het komt er vooral op aan dat men zijn kelder in den perstijd en gedurende de gisting zoo koel mogelijk houdt—iets wat niet altoos gemakkelijk zal vallen met het allengs in de mode komend vervangen van onze oude rieten daken met gegalvaniseerd ijzer. Die zijn zoon niet kan zenden om een geheel jaar onder Baron von Babo's opleiding door te brengen, getrooste zich de moeite van een bezoek aan Groote Constantia. De Baron is altoos gereed om aan een ieder raad te geven.

VERTALER.

mits zij de uiterste zindelijkheid in het oog houden—de nieuwe wijn veel beter is, beter stand houdt en geen spiritus behoeft. Spiritus verbetert den wijn nooit, maar is zelfs schadelijk voor jongen wijn, waarin nog ongegiste suiker zit, omdat zulke wijn noch opregte zoete, noch degelijke tafelwijn is.

Zoete Wijn wordt op twee manieren gemaakt. De druiven worden aan de stokken gelaten totdat zij van 28 tot 30 per cent. suiker bevatten, waardoor men een natuurlijken zoeten wijn verkrijgt,—of

Zuivere spiritus, vrij van fusilolie, wordt op het ongegiste sap gedaan, in een naauwkeurig berekende proportie. Eerst komt men de hoeveelheid suiker die er in het sap zit te weten. Voor zooveel als er minder dan 30 per cent in aanwezig is doet men er spiritus bij. Twee deelen suiker worden berekend gelijk te staan met ongeveer een deel spiritus. Natuurlijk is het noodig de sterkte van den spiritus vooraf te weten te komen.

Zeer fijne zoete wijnen kunnen op beide manieren worden gemaakt, indien men slechts de regte druivensoorten kiest, zooals Witten Muskadel en Frontignac. Alle andere Kaapsche druivensoorten zijn minder geschikt voor het maken van zoeten wijn, omdat zij veel keuriger drooge of rijzige wijnen leveren. De zoete wijnen, gemaakt van druiven die bijna uitgedroogd waren, zijn nooit van uitstekende qualiteit, omdat zij altoos den rozijnensmaak hebben, waarvan de regte wijndrinker een afkeer heeft en die altoos vergezeld gaat van een eigenaardig bijtend gevoel in de keel. Deze rasmaak is nog erger, wanneer de rozijnen op de Koloniale manier in warm loog gedoopt waren.

De overproductie van wijn in de Kolonie maakt het tot een gebiedende noodzakelijkheid een drank op groote schaal te maken, die voor den uitvoer geschikt is, en zoodanig artikel moet volgens de eenig-regte methode gemaakt worden. Bovendien zal er ook in de Kolonie zelve meer wijn verbruikt worden, zoodra er een meer drinkbare drank gemaakt wordt, een die met de ingevoerde wijnen zal kunnen wedijveren. Een grooter Koloniaal verbruik zal niet verkregen worden door ingevoerden wijn zwaar te belasten, maar wel door betere wijnen in de Kolonie te produceren.

Er zijn echter eenige moeijelijkheden verbonden aan den uitvoer van wijn. Wijn op de oude manier gemaakt

vindt nergens een vertrouwbare markt. De Koloniale wijnboer moet daarom, of hij al wil of niet, wijn maken op de regte manier, indien hij zijn wijn wil uitvoeren. Eenige verstandige wijnboeren hebben wijn gemaakt op de regte manier; maar dat is niet genoeg. De kleine quantiteit die zij hebbèn gemaakt zal in de Kolonie zelve verbruikt worden.

Het is welbekend dat de boer en vooral de wijnboer doorgaans vasthoudt aan oude gewoonten en gebruiken. Wij zouden wel twee geslachten, zegge zestig jaar, moeten wachten, vóórdat *alle* wijnboeren de regte manier van wijnmaken aannamen. En toch, om den wijnboer voort te helpen, en hem te verlossen van den druk der zware tijden, die per slot van rekening aan het maken van onverkoopbaren wijn is te wijten, moeten er stappen worden genomen. Het opkomend geslacht moet leeren uitvoerbaren wijn te maken. Dit kan worden gedaan, eerstens, door theoretisch onderwijs, en tweedens, door de regte manier in de praktijk toe te passen. De voortreffelijke methode van wijnmaken die wij bewonderen in den Rhijnschen wijnboer, is niet te danken aan bloot hooren zeggen, maar aan volhardenden, voortdurenden en zorgvuldigen arbeid. Wij moeten ons jonger geslacht daarom inwijden in al de bijzonderheden, de details, van het wijnboeren en het wijnmaken. En deze wijze van den wijnbouw van dit schoone land te verbeteren, dat door de Voorzienigheid is gezegend met het heerlijkste klimaat ter wereld, kan slechts op eene modelboerderij worden toegepast. Dit eenig zeker stelsel heeft de Regering aangenomen door de plaats Groote Constantia te koopen.

Op deze plaats kunnen niet alleen de wijnboer en de wijnkooper informatie en speciaal onderrigt erlangen, maar de wijnboeren kunnen ook hunne zonen daarheen zenden om, in één jaar tijds, te leeren hoe op hun eigen plaatsen wijn te maken, die uitvoerbaar en in Europa en elders verkoopbaar zal zijn. Wordt van deze gelegenheid gebruik gemaakt, dan zal het land weldra uitvoerbaren wijn op groote schaal leveren.

Wegens het uitbreken van de *phylloxera vastatrix* zal de plaats Groote Constantia het land ook op eene andere manier kunnen dienen. Daar dit insekt geenszins kan worden uitgeroeid en zijn voortgang slechts kan worden belem-

merd door de uiterste waakzaamheid en door het vernielen van besmette wijngaarden, moet de wijnboer zijn wijngaard tegen de bezoeking wapenen, door het bijtijds planten van Amerikaansche stokken en onze druivensoorten daarop te enten.

Het planten en enten van Amerikaansche wingerdstokken is een langzaam en eenigszins lastig werk, en niet elke wijnboer is er toe in staat. Doch indien te Groote Constantia Amerikaansche wingerdstokken in groote getallen worden geplant en geënt, dan zouden de boeren jonge stokken voor hunne nieuwe wingerds van daar kunnen halen.

Daar niemand kan voorspellen hoe de *phylloxera* zich zal verbreiden, acht ik het niet raadzaam thans nieuwe wijngaarden aan te leggen, daar er kans op is, dat die spoedig zullen worden verwoest en al de daaraan bestede kosten verloren gaan.

Amerikaansche Wijnstokken behooren te Groote Constantia volgenderwijs te worden aangekweekt :—

De beste wingerdsoorten moeten uit Amerika worden ingevoerd door middel van druivenpitten, of nog beter, van loten of stekken, omdat wij door middel van deze laatsten in veel korteren tijd stekken in genoegzaam getal zullen erlangen voor nieuwe wijngaarden. De eerste van zaad verkregen planten of, beter, stekken, moeten besteed worden ter aanlegging van de kweekerij, waaruit de boeren hun voorraad zullen kunnen trekken. Daartoe behoort een stuk goed gelegen grond te worden omgedolven en 20,000 stekken of van zaad verkregen planten geplant, op een afstand van minstens vijf voet vierkant. De jonge wingerdstokken moeten met groote zorg behandeld worden. De grond moet goed bemest, schoon en los gehouden worden, niet om druiven, maar om goed en gezond hout, geschikt voor stekken, te bekomen. Ook het wingerdsnijden moet daarop ingericht worden—geen toppen en snoeijen. Het centrale of [illegible] deel van elken wingerdstok moet een stam van omtrent zes voet hoog zijn en zijne scheuten moeten voor stekken gebruikt worden.

Van deze kweekerij zal men jaarlijks een groot getal stekken kunnen bekomen. Maar bovendien moet er een plek zijn waar de Amerikaansche stekken of loten geënt worden, opdat de boer geënte wortelstekken kunne bekomen.

Dit enten op den pas gesneden wingerdstok zal goed beantwoorden in ons heerlijk klimaat.

De Amerikaansche stekken zoowel als de geënte planten behooren tegen de bloote kosten verkocht te worden; en wijnboeren die niet welgesteld zijn konden in de gelegenheid gesteld worden naar Groote Constantia te gaan om het enten te leeren; want kenden zij dit laatste dan zouden zij Amerikaansche stekken tegen geringen prijs kunnen koopen en zelven aan het enten gaan.

Door zonder dralen een wijnstokkweekerij en enterij op Groote Constantia te stichten, kunnen alle nieuwe wijngaarden in de Kolonie van gezonde stokken, bestand tegen de *phylloxera*, voorzien worden. Het is ijdel, te verwachten dat de *phylloxera*, eenmaal in de Kolonie opgedaagd zijnde, kan worden uitgeroeid. Wij kunnen slechts den voortgang der ziekte stremmen en den dus uitgewonnen tijd besteden aan het herplanten onzer wijngaarden.

Er zijn thans 129,000 wijnstokken onder bewerking op Groote Constantia, waarvan velen oud zijn, die jaarlijks allengs behoorden uitgehaald te worden. Doch daar de nieuwe wijngaarden enkel uit Amerikaansche stokken behooren te bestaan, is het best, te wachten totdat er een genoegzaam getal van de laatsten in voorraad is. Intusschen zullen een zorgvuldige bewerking en een beter stelsel van wingerdsnijden een redelijke opbrengst van deze stokken bevorderen. Een paar reeds geplante jonge wijngaarden op maagdelijken nieuwen grond beloven een prachtigen oogst voor het volgende jaar.

De wijngaarden beslaan slechts een klein gedeelte van de plaats en er is nog veel grond, uitstekend geschikt voor den wijnstok. Zoodra ik genoeg Amerikaansche stokken heb kan het planten op dien grond worden begonnen. Daardoor zal de opbrengst van Groote Constantia enorm toenemen.

Er zal nog gedurende eenige jaren heel wat werk vereischt worden om Groote Constantia te maken tot eene modelboerderij en proefstatie. De plaats is niet als eene hedendaagsche modelboerderij aangelegd en zal vele veranderingen moeten ondergaan. Het voorname doel van een boer is, zooveel mogelijk uit den grond te halen. Dit is natuurlijk ook een vereischte voor een modelboerderij, maar dan moet het tevens uit het voor-

komen van de inrigting blijken dat zij werkelijk een "modelboerderij" *is*. Het is bepaald noodzakelijk, alles op de plaats in perfecte orde te houden, omdat het landgoed een "modelboerderij" is, en wel te meer, omdat het door zoo vele vreemdelingen wordt bezocht, wier berigten in Europa omtrent de "modelboerderij" geen onverschillige zaak voor de Kolonie kunnen en behooren te wezen.

Het volgende werk werd op de plaats gedaan sedert den aankoop door de Regering:—Daar de koop wat laat in het seizoen was geschied, moest er al dadelijk heel wat worden uitgerigt. Het toppen en zwavelen werden dadelijk begonnen. Nu behoort het zwavelen wel te geschieden dadelijk nadat de jonge scheuten of loten botten om doel te treffen; maar te Constantia kon dit niet geschieden. Gevolgelijk had het oïdium zich vastgenesteld in de stokken en kon zelfs een herhaald zwavelen het slechts ten deele keeren. De steendruif leed het meest van het oïdium en werd tweemaal per week gezwaveld. De ergst aangedane loten werden weggeruimd en toen de druiven begonnen te rijpen was er haast geen oïdium aan de wingerdstokken te zien. Andere soorten, zooals de witte muskadel, die nagenoeg zonder ziekte waren in de lente en in den zomer, werden meer aangedaan toen de druiven rijp en. Dezen winter zullen wij eenige proeven nemen op den bast der oude wijnstokken, die des winters de voornaamste schuilplaats van het oïdium is, om het zooveel mogelijk te vernielen.

Wijngaarden die aan het oïdium lijden moeten met groote zorg worden behandeld. De scheuten behooren verwijderd en verbrand en er moet voor meer licht en doortogt voor lucht gezorgd worden. De loten en het verdere hout bij het wingerdsnijden verkregen moeten verbrand en slechts de asch als mest gebruikt worden. De oude bast aan den stok moet men met kalkmelk witten.

Met deze middelen zullen wij te Groote Constantia zorgen de ziekte zooveel mogelijk te verminderen.

Behalve het zwavelen eischt ook het schoonmaken der wijngaarden veel tijd. Slechts kort voor den oogst kan het werk in de wijngaarden worden voltooid.

De behandeling van den wijnstok, als voorheen te Groote Constantia gebruikelijk, is in volslagen strijd met zijn

aard. Het snijden in den winter werd tamelijk goed gedaan, maar het toppen en snoeijen in den zomer zijn verkeerd. Het gedurig wegruimen van het groeipunt aan het eind der loten kan onmogelijk een gezonden groei bevorderen. Het snoeijen is voorzeker de eenvoudigste wijze van behandeling, daar stutten daardoor onnoodig worden gemaakt zamen met den arbeid van de loten aan de stutpalen vast te maken, te meer daar de Kaapsche boer heel weinig materiaal bezit dat voor stutten geschikt is. Maar elke boer kan zulke stutten aankweeken, omdat hij meer grond bezit dan onder bewerking is. Men kan zonder veel kosten boomen planten. Het eischt slechts geestkracht, geduld en arbeid. Ook het Spaansche riet (*Arundo Donax*) is zeer bruikbaar en kan gemakkelijk worden geplant op natte of vochtige plekken waar geen andere planten groeijen.

Ik kan nu niet met zekerheid zeggen welke opleidingsmethode de beste is voor den wijnstok. Allerwaarschijnlijkst zullen de differente druivensoorten differente methoden eischen. Dit is een der punten op het programma te Groote Constantia. Door een oordeelkundige methode van wijnstokopleiding bereiken wij onderscheidene doeleinden. Het is wel waar dat de wijnstok, zelfs onder de oude behandeling, een geregelde en redelijke opbrengst levert; doch het feit dat de prijs van wijn gedaald is wegens het gebrek aan een vertrouwbare markt, welk gebrek wel zal blijven bestaan, tenzij een drinkbare wijn wordt geproduceerd, is nog geen reden waarom de wijnboer in dezen drukkenden tijd minder attentie zou besteden aan zijn wijngaard en kelder. Niets zal daardoor worden gewonnen. Integendeel hoe minder zorg nu aan de wijnboerderij besteed wordt, hoe slechter het produkt en hoe ellendiger de toestand van den wijnboer worden zal. Juist in dezen ellendigen tijd is het meer dan ooit de pligt van den wijnboer, zijn uiterste te doen tot verbetering van den wijngaard en verrijking van zijn kennis betreffende het wijnmaken. Hij zal voorzeker de vruchten van zijn volharding en geestkracht plukken, wanneer betere dagen aanbreken.

Daarom wil ik eenige aanmerkingen maken omtrent enkele punten in verband met den wijnbouw die de aandacht vereischen. De kosten besteed aan een meer ingewikkelde manier van den wijnstok op te leiden zullen ruimschoots vergoed worden. Onder eene betere manier van opleiden

versta ik, in de eerste plaats, het geven van ruimte tot ontwikkeling van de jonge loot. Lange loten geven meer en grooter bladeren, groote bladeren, vooral nabij de trossen, voeden deze beter dan kleine bladeren en leveren een beteren oogst. En de bladeren voeden niet alleen de trossen, maar garen ook een aanmerkelijke hoeveelheid reservestoffe op, die zamenloopt in het hout en den groei en oogst van het volgende jaar ten goede komt. Deze betere methode zal tevens de geheele plant bevoordeelen, daar zij gezonder en sterker, de wortels vaster en de levenskracht grooter wordt, zoodat de plant een langere reeks van zekere oogsten zal leveren.

Een betere methode van de plant op te leiden zal nog andere voordeelen afwerpen. De wijnstokken zullen niet de gedaante van misvormde boschjes, als thans, aannemen, maar, naar boven geleid wordende, veel meer ruimte tusschen malkander hebben. De wijngaard zal alzoo meer blootgesteld zijn aan de werking van zon en licht, het schoffelen zal gemakkelijker vallen en de ploeg kunnen gebruikt worden. Elke afzonderlijke stok zal veel winnen door zijn bladeren meer aan het licht bloot te stellen. Ziekten, als oidium, zwarte roest, enz., ontwikkelen zich minder wegens de vrije luchtstrooming en kunnen met minder zwavel beheerd worden. Het stutten van een wijnstok zal het afbreken van loten met druiven door den wind verhinderen, en de wijn zal niet alleen grooter in quantiteit maar ook van betere qualiteit zijn.

De vooruitzigten van den oogst waren in de jongste lente tamelijk goed. De zomerhitte was niet hoog en de korrels werden niet gebrand. Alle druivensoorten ontwikkelden mooije korrels.

Op Groote Constantia was de oogst, vergeleken met dien van vorige jaren, goed. Sommige druivensoorten gaven slechts een derde van een legger per duizend stokken, maar andere een weinig meer, en van een werd tot 1⅓ legger per duizend stokken verkregen.

Bij het wijnmaken werden natuurlijk de beste Europeesche methodes gevolgd. De trossen der soorten die het geschiktst zijn voor drooge rijzende wijnen werden ingezameld toen zij niet te veel suiker bevatten en geenszins verschrompeld waren. Daar witte muskadel den besten zoeten wijn levert, werd die zoo lang mogelijk gelaten, om 28 percent of nog meer suiker te bekomen. Ongelukkig deed de

zware regen dien wij juist toen hadden een gedeelte der druiven verrotten en veroorzaakte tevens een daling in den warmtegraad, zoodat er verder geen suiker in de korrels kon worden gevormd zonder een groot verlies in quantiteit. Daarom werden de druiven toen dadelijk ingezameld.

De machinerie om wijn op de regte manier te maken werd uit Europa ingevoerd. Zij bestaat uit een zeef, druivenmolen en wijnpers, alles gemaakt naar de jongste stelsels, en beantwoordt volkomen aan het beoogde doel.

De *donkere wijnen* werden op de volgende wijze bereid:— De druiven werden zoodanig door den druivenmolen gepasseerd dat slechts de doppen der korrels gebroken werden en de stengels en pitten ongedeerd bleven. Door middel van de zeef werden de stengels toen van de massa gescheiden, waarna de rest werd gevoerd naar gistkuipen, die opzettelijk voor roode wijnen zijn gemaakt. De kuip werd eerst gevuld met sap en doppen, tot even beneden den tweeden bodem; die bodem werd toen vast gemaakt en wat meer sap er op gedaan, zoodat dezelve ter diepte van drie of vier duim enkel met sap bedekt was. De doppen waren alzoo gedurende de gisting onder gedompeld in wijn, [most?] en op die manier werd een wijn bekomen die nu reeds een zeer fijn bouquet bezit. Toen de gisting zes dagen geduurd had werd de jonge wijn afgetapt en werd al het sap tot het laatste toe uit de doppen geperst.

Lichte wijn werd op de volgende manier gemaakt:—De druiven, gezuiverd van slechte korrels, werden gepasseerd door den druivenmolen en dadelijk geperst. Het persen moest tweemaal geschieden, omdat de taaije vleeschachtige deelen der korrels wat sap hadden behouden na de eerste persing. Uit de pers werd het sap dadelijk, zonder uitstel, overgebragt naar de gistkuipen, en onderging daar een gesloten gisting. Om die suikerdeelen welke zelfs nog na de tweede persing in de doppen waren achtergebleven te benuttigen, werden de doppen gedaan in een balie en werd water er op gegoten. Voor de minder vleeschachtige druiven werd het water 12 tot 24 uren, en voor de taaijere, meer vleeschachtige, soorten totdat de gisting begon, op de doppen gelaten. Nadat deze waterwijn [of most] was afgetapt, werden de doppen ten derden male geperst, waarna zij een smakelooze massa vormden en gebruikt werden om mest te maken.

Om den regten tijd voor het oogsten te weten te komen werd elke week onderzoek gedaan naar de percentsgewijze verhouding van suiker in de druiven. De uitslag was als volgt:—

VERHOUDING VAN SUIKER.

Op 29 Jan. 1886, in Pontac, 21·5 percent.
„ „ „ „ Blaauwen muskadel, 15 percent.
„ „ „ „ Witten muskadel, 15·5 „
Op 6 Feb. „ „ in Pontac 22·5 „
8 Feb. „ „ Pontac 22·5 „
(De Pontac oogst begon op 8 Februarij.)
Op 11 Feb. 1886, in Witten muskadel, in differente deelen van den wijngaard, van 14·5 tot 21 percent.
„ „ „ „ Rooden muskadel, van 18·2 tot 19 percent.
„ „ „ „ Frontignac, van 16·2 tot 16·6 „
„ „ „ „ Steendruif, 15 „
Op 18 Feb. 1886, in Witten muskadel, van 19 tot 21 „
„ „ „ „ Blaauwen muskadel van 20·3 tot 21 „
„ „ „ „ Frontignac, van 19 tot 20 „
Op 26 Feb. 1886, in Witten muskadel van 19 tot 24·3 „
„ „ „ „ Blaauwen muskadel van 20 tot 23 „
„ „ „ „ Frontignac van 20 tot 23·9 „
„ „ „ „ Hanepoot, 18·5 „
„ „ „ „ La Fitte 19·3 „
Op 4 Maart 1886, in Witten muskadel, van 21·6 tot 25 percent.
„ „ „ „ Hanepoot, 18·5 „
„ „ „ „ La Fitte, 19·9 „
„ „ „ „ Steen, van 20·1 tot 23·1 „
„ „ „ „ Hermitage, van 18·5 tot 21·1 „
„ „ „ „ Witten Franschen Druif, 18·3 „
Op 11 Maart, in Witten muskadel, van 22·6 tot 27·8 „
„ „ „ „ Hanepoot, van 19·1 tot 21·6 „
„ „ „ „ La Fitte, 21·5 „
„ „ „ „ Steen, van 21·5 tot 23·5 „
„ „ „ „ Hermitage, van 19·5 tot 23 „

DE OOGST.

Frontignac leverde 211 bushelmanden, met gemiddeld 22·5 percent suiker.

Blaauwe muskadel, 1492 bushelmanden, met gemiddeld 22 p.c. suiker.

Hermitage, 53 bushelmanden, met gemiddeld 21 p.c. suiker.

Steen Druif, 898 bushelmanden, met gemiddeld 24 p.c. suiker.

Witte muskadel, 697 bushelmanden, met gemiddeld 26 p.c suiker.

Hanepoot, 348 bushelmanden, met gemiddeld 20 p.c. suiker.

Gemengde soorten en na-druiven, 475 bushelmanden, met gemiddeld 18·5 p.c.

Pontac, 300 bushelmanden, met gemiddeld 22·5 p.c. suiker.

Het totaal bedroeg 4,474 manden, met een opbrengst van 74 leggers most, zoodat een legger most 60½ bushel manden druiven eischte. Hierbij moeten gevoegd worden 14 leggers gepetioliseerden wijn, verkregen door water op de doppen te doen. Groote Constantia leverde dus gemiddeld— de oude en jonge stokken door elkander—iets over een halven legger per duizend stokken.

De behandeling van den wijn gedurende het eerste jaar zal nog al eenvoudig zijn, slechts bestaande in de bevordering der gisting, en wanneer die is afgeloopen, in het overtappen. De bewerking moet natuurlijk met de meeste zindelijkheid geschieden en de vaten en het verder keldergereedschap zoo schoon mogelijk worden gehouden. Zoodra de wijn rijp genoeg is moet hij worden geklaard. De quantiteit van het klaringsmiddel moet in zekere verhouding staan tot het looizuur (tannic acid) in den wijn. De wijn moet nu rusten, maar zelfs gedurende dien tijd zal het misschien noodig zijn hem twee of drie malen over te tappen.

De bewerking van den wijn moet op het allerminst twee jaren duren. Het is eenvoudig onmogelijk om, onder natuurlijke bewerking, den wijn in korteren tijd voor verbruik geschikt te krijgen. Het bijvoegen van spiritu s of andere dingen is verkeerd, daar zij den wijn slechts schaden. Fijne keurige wijnen kunnen worden gemaakt, indien zij slechts als boven omschreven worden behandeld. Na twee jaar alzoo behandeld te zijn, kan de wijn in bottels worden gedaan; en het is wenschelijk hem gebotteld te verkoo-

pen, daar dat £40 tot £50 per legger zal afwerpen, boven de kosten der bottels, enz. De verkoop in bottels zal niet alleen een genoegzame som leveren om al de onkosten van de boerderij te betalen, maar ook een mooi saldo laten, dat behoort te worden aangewend om de plaats te verbeteren en verdienstelijke zonen van wijnboeren gratis te Constantia op te voeden. Groote Constantia zal op die manier in eigen kosten voorzien en van onbeperkte waarde worden voor de Wijnboeren en den Wijnbouw der Kolonie.

CARL VON BABO.

De Fransche Taal in den Hollandschen tijd in Zuid-Afrika, volgens het Archief.

Het wordt zoo dikwijls *gezegd* dat de vertegenwoordigers der Oost Indische Compagnie aan de Kaap alle pogingen hebben aangewend om de Fransche taal in onbruik te doen geraken, en—om hun doel te bereiken—jegens de Fransche vlugtelingen zeer hard en onbillijk hebben gehandeld; ja! dat vooral Willem Adriaan van der Stel—om niet eens te gewagen van zijn voortreffelijken vader, den ouden Simon—in dezen zich zeer tyranniek heeft betoond, en hij dààrom vooral ook onder de eerste Hugenoten zoo vele tegenstanders en vijanden telde.

Ten einde de lezers van dit tijdschrift in staat te stellen op dit punt een juist en eigen oordeel te kunnen vellen, meen ik ze geen ondienst te zullen bewijzen door ze bekend te maken met de stukken uit het archief, die op deze zaak betrekking hebben. Alleen op deze wijze toch kunnen verkeerde indrukken en onjuiste overleveringen worden weggeruimd.

Doch ter zake !

Den 14den Maart 1701, schreven Gouverneur (W. A. v. d. Stel) en Raden het volgende aan de Heeren Zeventien :—

"Den Eerwaard. Petrus Simond, Fransse Predikant van Drakensteijn, aan ons zijne verlossinge hebbende versogt, omme met deze presente retour vloot te mogen repatrieren, hebben wij sijn Eerw. 't selve voor ditmaal g' excuseert, als door des selfs gemeijnte daartoe versogt sijnde, —En ook vermits zijn tijd nog niet was g' expireert. Edoch met toezegging van den aanstaanden jaare, als wanneer weijnig daaraan sal manqueeren :—En omme desselfs plaatse weder te suppleeren, oordeelen wij het niet ondienstig voor die gemeente te zijn, dat u wel Edl. hoog agtbare gelieven een predicant over te zenden die beijde in de Duijtse en Françe Taalen is ervaaren."

In antwoord hierop schreven de zeventien den 20 Sept., 1701, het volgende :—

"Van de voorz : Schepen sal voor UE Gouvernement met afladingh van 't gene bij UE. wort gevordert, aangelegt, en UE. toegesonden worden 'T Huijs Te Bijwegh, en waarmede UE. oock staat toe te komen een Predikant in plaatse van den franschen Predikant Pierre Simon, die, volgens UE. schrijven soude trachten weder herwaarts te komen, dogh wiens tijt nogh niet sijnde geexpireert, sulcx hij UE. nogh wel en te recht is uijtgestelt. Gevolghlijck verstaen wij dat hij in allen gevalle van daer niet sal hebben te vertrecken, voor en alleer hij door een ander Predikant sal sijn vervangen, die UE. tot dien eijnde door de Camer van Amsterdam sal werden toegesonden, namentlijck een die volgens UE. voorstel en versoeck beijde de Nederlantsche en Fransche talen verstaat, niet om gelijck als wij dat begrijpen, in de laeste te prediken, maar alleen om de bejaarde Coloniers dewelcke onse tale niet kennen door besoekingen, vermaningen en vertroostingen te kunnen dienen, en dat om door dat middel die taal metter tijt te krijgen gemortificeert, en als van daar gebannen, tot welcken eijnde mede voortaan de schoolen niet anders nog verder sullen mogen sijn nogh strecken als om de jeught onse tale te laeten leeren lesen en schrijven."

Gevolgelijk lezen wij in het journaal van Zondag den 23sten April 1702 :—

"Zijnde den dag des Heeren behoorlijk weeder gevierd, nemende des voornoens voor de eerste maal den Kerkendienst waar den Eerw. predict : Hendk Beck, nu met de laaste scheepen voor de gemeente van Drakensteijn overgekomen."

Den 17 Mei 1702, schreef de Gouverneur Willem Adriaan van der Stel het volgende "aan den Ed. : Landdrost, Heemraaden, en Kerkenraade aldaar" (Drakenstein) :—

"Goede Vrienden ! Alsoo het de Heeren onse Majores gelieft heeft, den Eerw. Predicant Hendricus Beck met een van de jonghste, gearriveerde scheepen als vervanger van den Eerw. predicant Petrus

Simond uijt het Patria over te senden omme het predikampt onder de gemeente van Drakensteijn te bedienen, soo is 't, dat wij, in name van opgemelte heeren onse Majores, UE. gelasten den genoemde Eerw. predicant Hendricus Beck daarvoor te accepteeren, erkennen, en te respecteeren, ook in deese sijne Eerwaardige bedieninge, voor soo veel in UE. is, de behulpsame hand te bieden, en waar aan niet twijffelende; verblijve (onder stond) UE: Vriend (was geteekent) Wm. An. van der Stel (in margine stond): In 't Casteel de Goede Hoop, den 17den May 1702.

Vóór de aankomst echter van den WelEerw. heer Beck hadden Gouverneur en Raden in antwoord aan de heeren Zeventien het volgende geschreven, d.d. 20 Maart 1702.

"Mitsgaders ook (bekend gemaakt) UWelEd. Hoogagtbare positive orders van den 20 September 1701 vermeld, aan de Eerw. franse predicant Piere Simond, aangaande desselfs vertrek na 't Patria, inhoudende dat niet van hier sal hebben te vertrecken voor en al eer hij door een ander predikant sal sijn vervangen, terwijle deselve tot dien eijnde pr. het voorsz. Huijs te Beijwegh, door haar Ed. Groot Agtbare de heeren bewindhebberen ter camer Amsterdam staat overgesonden te werden, sullende wij verder ook besorgen, dat door het gebruijk van de Nederlandsche taal in de kerke en schoole aldaar, de franse spraak onder de inwoonderen van die gemeente in ongewoonte komen, en vervolgens metter tijd soo doende gemortificeert werde; dat ook te bekwamer sal konnen geschieden door dien aldaar geen franse schoolen sijn.

Maar betreffende het vertrek van den Eerw. predikant Piere Simonds van hier nae het vaderland dat wij denselven op zijn instantelijk versoek, volgens onze voorsz. generaale nederig schrijvens van den 14en Maart a° pass°, met deese jaarse retourvloot hadden geaccordeert in verhoopingh dat deese onse permissie UWelEd. Hoogagtbare niet onsmakelijk soude hebben geweest, daar nu het Contrarie als voorsz. bij UWelEd. Hoogagtbare aanschrijvens van den 20en September 1701 vermelt, ons werd aanbevolen, en waar off sijn Eerw. kennisse gegeeven sijnde, hem bij request aan ons heeft geaddresseert en op de moveerende middelen daar bij largo g'extendeert, en in onse vergaderingh onder verdere expressien naar dato, mondeling erhaald, seer op sijn verlossinge verder heeft g'insteert, te meer ook dat sijn roerende en onroerende goederen mitsgaders haaf, vee, slaaven, en alles wat hij alhier besit, heeft verkogt, ja, sijn afschijt predicatien bereets ook gedaan, op hoope van met deese presente retourvloot te sullen vertrecken, hem sonderling ook geleegen laatende sijn, aan de nieuwe oversettinge der Psalmen Davids, dewelke seederd drie jaaren off daar omtrent bij alle de kerken van Europa die de franse taalen gebruijcken, begeert werd, en die sijn Eerw., en waar inne betuijgt, niet alleen ijverig geweest te sijn maar ook selfs voltoijt te hebben, ende dierhalven seer begeerig was, door onse bewilligingh bij tijds in Europa te mogen sijn, omme sijne oversetting aan het Synode daartoe beroepen te connen preesenteeren, en gelijk dat alles voorts breeder de nevensgaande Copia van sijn voorsz. regte is aantoonende, maar daar en teegens bij ons wel ingesien ende rijpelijk g'examineert sijnde, de hier voor geciteerde Uwer WelEd. hoog agtbre expresse positive ordres, als waar bij sijn vertrek van hier werd g'inhibeert, en uitgesteld tot soo lange dat door een ander predicant sal sijn vervangen

pr. het Huijs te Beijweg dat verwagt werd, soo hebben wij ook desselfs versoek voor dit jaar met deese vloot niet derven inwilligen, maar blijft genoodsaakt dien tijd af te wagten, hoewel het hem seer teegen de borst was, ende de expressie van dien tot ons leetwesen, door natuurlijke weemoedigheit genoegsaam ook betoonde."

(Geteekend door W. A. v. d. Stel, S. Elzevier, Joan Blesius, O. Berg, Adriaan van Reede, Hugo de Goijer, W. Corssenaar, Henricus Munkerus.

Ds. Simond mogt dus niet vóór 1703 vertrekken, en gevolgelijk leverde het bevel dat Ds. Beck niet in het Fransch mogt prediken geen werkelijk bezwaar, zoo lang hij hier werd opgehouden; maar toen eindelijk de retourvloot verscheen, en de weg hem open stond om te vertrekken, begonnen de Drakensteinsche Hugenoten de hardheid van het besluit der Heeren Zeventien levendig te gevoelen, en in hunnen hoogen nood wendden zij zich tot den Gouverneur en zijnen Raad, met dien uitslag, dat aan de Bewindhebberen het volgende werd geschreven (door Gouv. W. A. v. d. Stel en Raden):—

"24 Junij 1703. De Fransse gemeente aan Drakensteijn hebben aan ons gecommuniceerd seeker haare requeste aan UWelEd. HoogAgtb. g'addresseerd, en onder deesen evergaande, waarbij onder anderen beweegreedenen ook komen te demonstreeren dat sij over de honderd gehuwde en volwassene persoonen uijtmakende en een meerder getal van kinderen; dat echter niet meer als 25 onder haar gevonden werden die zoo veel Duyts verstaan als nauwelijks in een burgerlijke ommegang veel min in een predicatie benodigt hebben, heenkomende principalijk (volgens haar klachten) dat zij om het hoeden van 't vee 10 meijlen weegs van den anderen en van de Caap 12, 14 en 15 afwonen, en weijnig occagie hebben omme haar in de Nederduijtse taal te konnen oeffenen, en dat sij beneven dien ook door het vertreck van den fransse predicant Petrus Simond haar van de oeffeninge haarder Godsdienst genoegsaam, gepriveerd vinden, te meer alsoo den Eerw. Predicant Hendrik Bek, dewelke in der voorz. vertrockene plaatsen is gesuccedeerd, ende in de nederduijtse en fransse taalen ervaaren, bij UWelEd. hoog g'eerde ordre van den 20sten September 1701 is gelast eenlijk in 't Nederduijts te prediken, en dat de bejaarde onder haar, dewelke onse taal niet kennen, door besoeckingen, vermaaningen en vertroostingen soude bedienen. En naedemaal die gemeente seer nedrig sijn smeekende, en dat den gem. predicant Bek sig bequaam vind en wel genegen is omme dezelve bij de veerttien dagen Godes Heilige Woord in haar eijge taale te willen predicken, ten eijnde door dat middel te beter bij de oeffeninge van haren Godsdienst mogten blijven, soo hebben wij niet wel konnen voorbij syn op haarluijder instantelijke Beede in haar Faveur, bij deesen te schrijven, UWelEd. HoogAgtbare versoekende (nae haare gewone goedertierenheijd) dat het haar gelieven sal in gem. ordres eenige veranderinge en verlichtinge te maacken."

Hierop antwoordden de Bewindhebberen den 24 Julij 1704 als volgt:—

"In het verzoeck van die van de fransche gemeynte aen Drakesteyn aen ons gedaen, ten eynde den predicant Becq in beyde de taelen van nederduijts en frans ervaren, in laestgemelte Tale mede aldaer meght predicken, kunnen wij om redenen bij ons schrijven van 20 September 1701 geallegeerd, daer wij als nogh bij persisteren niet goetvinden te consenteren, immers niet voor alsnogh, ten ware UE. b vonden daeromtrent soodanige redenen te militeren waerom 't voorz. versoeck behoorde te werden ingewillight, 't welck aen UE. wert gedefereert, gelaeten, om hierinne te doen en laeten sooals UE. ten meeste dienst van de Comp. sullen oordeelen te behooren. Ondertusschen wilden wij van UE. gedaghten daeromtrent, en van de nootsaeckelijckheijt van dit versoeck wel naeder gedient wesen, die wij dan in antwoort deses 't sijner tijd sullen te gemoet sien, en alsdan daarop verder te disponeren."

Hierbij bleef het, en Ds. Beck predikte geregeld om de veertien dagen in het Fransch, gelijk zijn voorganger Ds. Simond vóór hem gedaan had, en zelfs nog jaren lang nadat hij, wegens den dood van Ds. Hercules van Loon (in 't jaar 1704), naar Stellenbosch verplaatst was geworden, daar Ds. le Boucq, die van Batavia was overgezonden om de Drakensteinsche gemeente te bedienen, weigerde daarheen te gaan, voordat er een kerk, pastorie, ziekentroosters- en kostershuis waren gebouwd. Hij bragt het echter zoo ver dat de Gezaghebber (J. C. d'Ableine) en Raden besloten, in het belang der Nederduitschers in de Drakensteinsche Parochie, den ziekentrooster Hermanus Bosman derwaarts te zenden. Deze, bescheiden geweest op het schip *Overrijp*, was hier gebleven, toen dat vaartuig afgekeurd was geworden als te *over rijp* voor de zee, en schijnt in *beide* talen ervaren te zijn geweest. Hij arbeidde dus nevens zijn Franschen Collega, Paul Roux, te Drakenstein, terwijl Di. Beck en Le Boucq met elkanderen een overeenkomst sloten, waarbij laatstgemelde ondernam de diensten in de Kaapstad te verrigten, en de eerste de gemeenten van Stellenbosch en Drakenstein te bedienen. De Kaapstad was toen feitelijk vacant geworden door het opontbod naar Nederland van den predikant Petrus Kalden, nevens den Gouverneur W. A. van der Stel, den secunde Samuel Elzevier en den Landdrost Starrenburg.

Het is hier de plaats niet om een verhaal te geven van de moeijelijkheden te weeg gebragt op kerkelijk gebied door Ds. le Boucq en zijne eindelijke schorsing door de Regering, noch van de bereidwilligheid waarmede Ds. Kalden weder de diensten waarnam, toen feitelijk Ds. Beck de eenige dienstdoende leeraar voor de geheele Zuid Afri-

kaansche Kerk was geworden. Ds. Kalden,* wiens salaris was afgeschreven omdat hij een jaar langer hier wilde blijven dan het bevel der bewindhebbéren gedoogde, moest eindelijk met de Retour-vloot vertrekken, en om de Kaapsche Kerk niet zonder leeraar te laten, onderwierpen gezaghebber en Raden zich aan de overeenkomst getroffen tusschen de predikanten Beck en Le Boucq; maar toen het noodzakelijk werd om den laatstgemelde te schorsen en terug te zenden naar Batavia (Ao. 1707), moest de Kaapsche Kerk wachten op de komst van Ds. Johannes Godefriedus d'Ailly, die de vacature moest vervullen, terwijl Ds. Beck tijdelijk hier als leeraar ageerde.

Het journaal meldt ons het volgende op dit punt: —

Sondag, 5en Februarie 1708. De bulderende Z. Oo. wind, die van de nagt geweldig heeft gestormt, continueerde in gelijker voegen den gantschen dag, en alhoewel de weegen en straaten naauwelijx door het stuijven konden gebruikt worden, soo was de kerk voor de middag nogtans opgepropt van menschen om de nieuw aangekoome Eerwaarde predicant, Johannes Godefriedus Daylly te hooren, die des voornoens alhier sijn eerste predicatie uijt 1 Corinth. 2 vs. 2 seer stigtelijk heeft gedaan, werdende des namiddags den kerkendienst door den Eerwden Predicant Henricus Bek waargenomen.

Het blijkt nergens dat deze leeraar ooit de Kaapstad heeft verlaten, en gevolgelijk is het berigt van den heer Bisseux, in de Nederduitsche Vertaling van het werk van Charl Weiss over de Hugenoten (door Dr. Chauguion) dat hij een der Drakensteinsche Predikanten zoude geweest zijn, onjuist.

Ds. D'Ailly werd dus leeraar in de Kaapstad en Ds. Beck bediende beide de Stellenbossche en Drakensteinsche gemeenten tot op de komst van Ds. Petrus van Aken, wien wij voor het eerst in het journaal aantreffen in de volgende woorden:

Sondag, 19 Auguste 1714. "Intusschen wierd de christelijke gemeijnte voor den middag door den Eerw. predicant Petrus van Aken, gesonden voor de gemeijnte in de Colonie van Drakensteijn, en na de middag door den Eerw. Dominus D'Ailly gestigt."

Ds. Van Aken stierf den 19den Dec. 1724. En niet lang daarna ontvingen Gouverneur (M. P. de Chavonnes) en Raden een brief van den voorlezer Hermanus Bosman, ver-

*Wijlen Dr. A. Faure las het archief onjuist toen hij schreef dat deze predikant door de Regering hier is afgeset geworden.

zoekende namens den Kerkeraad van Drakenstein, dat Ds. Kraan, die hier met verlof was achtergebleven om zich met de weduwe Poullé in den echt te vereenigen, als leeraar van Drakenstein mogt aangesteld worden. Dit werd èn hem èn den Kerkeraad zeer kwalijk genomen, vooral ook omdat Ds. Kraan aangesteld was als leeraar in Oost Indie en men het regt zich niet mogt toeëigenen om zulke personen alhier te houden. De Kerkeraad en Bosman in het bijzonder gevoelden zich dus genoodzaakt om de Regering nederig om excuus te vragen en te verklaren, dat zij zich door onwetendheid hadden vergeten, &c. (Zie inkomende brieven, 21 Jan. 1725.)

De Regering had echter geenszins het plan om de Drakensteinsche gemeente herderloos te laten, want op den 12den Junij 1725 schreef zij aan den Kerkeraad als volgt:—

"Bijzondere Goede Vrienden!—Op de gedaane versoeken en derative betuijgingen van genegentheijd dewelke den predicant Lambertus Slicher heeft gedaan, en doen blijken, om den predikdienst bij UEerw. in plaatse van den overleedene predicant Petrus van Aken waar te nemen, zoo hebben w' op heeden in onze vergaderinge goedgevonden, hetselve aan hem te accordeeren, weshalven we verwagten dat niet alleen het vereischte genoegen door Sijn Eerw. sal kunnen gegeven worden, maar dat ook de vreede, liefde en eendragt steeds bij UEerw. gesamentlijk sal mogen bevestigt weesen, in welckers verwagtinge we na cordiale groete sullen verblijven &c.—UEerw. goede vrienden &c. Per ordon: van den Heer Gesaghebber (J. de la Fontaine) en den Raad. Rijk Tulbagh, eerste gesworen Clercq. Actum &c. in 't Casteel De Goede Hoop &c."

Gemelde Ds. Slicher, kandidaat tot den H. Dienst, was herwaarts gezonden in het jaar 1714 als Rector der Latijnsche school, die men besloten had hier op te rigten; doch volgens instructien van de Bewindhebberen werd hij negen jaren later aangesteld als tweede leeraar in de Kaapstad, alwaar hij dus drie jaren heeft gearbeid. Dat hij de Fransche taal grondig verstond en in dezelve prediken kon, behoeft geen betoog.

Tot nog toe hebben wij ons bezig gehouden enkel met de predikanten der Drakensteinsche gemeente; doch nergens hebben wij in het Archief één enkel woord ge-

vonden dat ons het regt geeft om te veronderstellen, "dat den Hugenooten verboden werd in het Fransch te prediken, en hun des noods vergund werd de Heilige Schrift in hunne moederspraak in het openbaar te doen voorlezen" &c. (Zie Redevoering bij het tweede eeuwfeest ter herinnering aan de vestiging der Christelijke Kerk in Zuid Afrika, gehouden in de Groote Kerk, in de Kaapstad, op Dingsdag, den 6den April 1852, door Abraham Faure.") Wat ook al de Bewindhebberen mogen besloten hebben, na het betoog van den Gouverneur W. A. v. d. Stel lieten zij de beslissing geheel en al in de handen van hem en zijnen Raad, en wij weten het, dat zij ten gunste der Hugenooten is geweest en gebleven.

Wij komen nu tot de voorlezers. Er waren er twee, zooals wij gezien hebben, t.w. Paul Roux voor de Franschen en Hermanus Bosman voor de Nederduitschers.

Den 20sten Maart 1723 schreven Gouverneur (Maurits Pasques de Chavonnes, van Hugenoten bloede) en Raden het volgende aan de Bewindhebberen:—

"Den predikant en Kerkeraad aan Drakensteijn, ons verzoek gedaan hebbende, dat, vermits het overlijden van den françe voorlezer die plaatse met een ander subject mogt werde vervult, geconsidereert sig 25 à 26 oude menschen onder haar district bevonden die de nederduytsche tale niet wel verstaende bij manquement van *sulx* van de oeffeninge der openbare françe Godsdienst verstoken soude sijn, so hebben wij considereerende het geringe getal en daar en boven dat de ordres en intentie van U WelEdele Hoog Agtbare is dat de Godsdienst daer ter plaatse in de Nederduytsche tale geoeffent werd, *om me dus de Ingezetenen daer aen te gewennen*, best gedagt daarinne niet te treden, maar sulx ter dispositie te laten van U WelEdele Hoog Agtbre, weshalven wij onderdanig verzoeken deesen aangaande met U WelEdele Hoog Agtbre g'eerde beveelen te mogen worden voorsien."

De zeventien antwoordden hierop den 23 Junij 1725:—

"Alhoewel wij niet seer geinclineert zijn voor de onderhouding van de Fransse taal in Indien, en daarom beter was dat de fransse coloniers werk maakten van sig aan de Nederlandsche taal te gewennen, soo sullen wij, insgelijke voor deese reyse nogmaals toestaan dat er op Drakensteyn in plaats van den overleden Fransen Voorleeser, een ander in desselfs plaats worde aangestelt, hetgeen nogtans niet in consequentie sal mogen getrocken worden voor het aanstaande, nademaal het gering aantal van omtrent 26 menschen die de Nederlandse taal niet en verstaan naeulijks meriteert de onkosten van een voorlezer daarop te houden."

Het zoude begrijpelijk geweest zijn, indien er een opvolger van den overleden Paul Roux ware aangesteld, omdat

zijn Nederduitsche Collega de Fransche taal niet magtig was, maar op dit punt laten gezaghebber (E. J. de la Fontaine, ook van Hugenoten afkomst) en Raden zich aldus hooren in hun antwoord aan de Bewindhebbers d. d. 10 April 1725 :—

"Gemerkt de geene die tegenwoordig het voorleeserschap op Drakenstein bedient, de Neederduitse en franse taale beyde magtig is, sal het onder uwe WelEdele Hoog Agtb. geagte goedkeuringe onnoodig sijn, dat er iemand expres tot het voorleesen in de franse taale ter dier plaatse werde aangesteld, dewijl het aldaar met één wel sal kunnen worden afgesien."

Aan den kant van den Gezaghebber en de Raden bestond er geen onwilligheid om een tweeden voorlezer aan te stellen, doch zoo wij het Archief verder raadplegen, zullen wij vinden, dat de bewindhebbers er sterk op aandrongen om de Kaapsche onkosten zoo veel mogelijk te verminderen, want dat zij de krachten der Compagnie verre te boven gingen ; daarom dus ook dat de Regering hier niet twee personen wilde aanstellen, waar zij het met één doen kon.

Tevens herinnere men zich dat Hermanus Bosman getrouwd was met de dochter van den vlugteling Abraham de Villiers, die grooten invloed onder zijne landgenooten bezat, en als een hunner vóórmannen bekend stond.

H. C. V. L.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 79 —SEPTEMBER 1886.

a) Paardensprong raadsel (ingezonden door G. C. M. te W.)

klein	Voor	mer	ze	Bosch-	in	naam	of
zo-	de-	Een	't, land	win-	ee-	man	dier
koorn	zoo	In	En	woor-	te	ter	nig
vlijt	zaam.	van	uit	Ik*	eet	tig	reg-
nu	Rijst	ik,	den	maak	mijn	tijd ;	mij
als	met	daar-	fijn ;	uit	ben	plant,	las-
of	Stel	werk	werk 't	nig	in	Ach	Geen
ik	meer	ee	en	zoo	mier	een	jaar

Eerste woord is Ik.* In het raadsel is ook eene vraag die men beantwoorden moet.

(b) Een vraagstuk (Ingezonden door J. H. te O.)

Een familie, bestaande uit 1 grootvader, 1 grootmoeder, 2 vaders, 2 moeders, 4 kinderen, 3 kleinkinderen, 1 broeder, 2 zusters, 2 zoons, 2 dochters, 2 gehuwde mannen, 2 gehuwde vrouwen, 1 schoonvader, 1 schoonmoeder en 1 schoondochter, telde slechts 7 personen. Hoe is dat mogelijk ?

☞ De antwoorden voor Julij, Augustus en September, worden nu ingewacht tot 1 November a.s. Twee prijzen naar verdiensten. Die niet alles vinden kon, zende zooveel hij heeft; wij weten dat het Augustus-raadsel moeijelijk is.

Oplossingen.

No. 74.—APRIL.

Gij kunt goed rekenen, niet waar?
Welnu, geëerde rekenaar!
Maak dan eens zestien kaarsjes klaar,
Elk kaarsjen op een kandelaar.
En steek die kaarsjes daarna aan;
Maar daadlijk drie weer uitgedaan.
Noem nu—ge weet het zeker al—
Het overblijvend kaarsental.

Oplossing: DRIE.

No. 75.—MEI.

a.) Hebt ge òf geheimen of gebrek,
Vertrouwt gij 't aan uw vriend,
Hij heeft den voet u op den nek,
En gij 't gevolg verdiend.

b.) 2 x 1½ x ⅓=1 lb suiker.
=1 sixpence.
Een halve kroon, hebbende 5 sixpences, geeft 5 lb. suiker.

c.) 1. Atlas. 2. Pesth.

NO. 76.—JUNIJ.

Een zoon vroeg eens: hoe oud ben ik?
De vader zegt: op 't oogenblik
Is nu een *derde* het verschil,
Ik zeg het, zoo als ik het wil.
Doch vóór ZES velle jaren nu,
Toen was het tusschen mij en u,
Een VIERDE, dat GIJ jonger waart.
Hoe oud was elk naar zijnen aard?

De ouderdom des vaders is *nu* 72, die des zoons 24; of anders 54 en 18 jaren.

Van de volgende heeren en dames ontvingen wij antwoorden :—

1. J. Hoek, te Oudtshoorn.
2. D. G. Rossouw, G.zoon, Noorder Paarl.
3. F. S. Malan, D. G.zoon, Zuid Achter Paarl (Paarl Statie).
4. D. J. Malan, D. G.zoon, „ „
5. A. G., Worcester.
6. Mevrouw Annie Maeder, Victoria West.
7. O. S. Vermooten, Venterstad.
8. Mevrouw E. W. Dieperink van Charante, Somerset Oost.
9. Jongejufv. H. de Labat, Worcester.
10. G. S. Hauptfleisch, Kroonstad, (O.V.S.)
11. "Vinco," Stellenbosch.
12. J. H. Groenewoud, Piquetberg.
13. D. H. V., Hanover.
14. Jongejufv. Carolina Verschuur, Calitzdorp.
15. Jongejufv. G. W. Blignault, Calitzdorp.
16. A. de Ridder, Rustenburg, (Z.A.R.)
17. Jongejufv. C. C. de Ridder, Rustenburg, (Z.A.R.)
18. G. C. Mulder, Williston.

Elf antwoorden minder dan de vorige maal ! Wij hadden gehoopt veel meer te ontvangen, daar de vragen niet zoo moeijelijk waren. Wij vreezen dat menigeen zijn antwoorden, inhoudt omdat hij niet *alles* beantwoorden kan ; dat is wel jammer : zoodoende raakt de moed op.

Uit de 18 oplossers zijn 14 bij de prijstoekenning in aanmerking gekomen. Twee konden niet meedingen omdat zij zelven raadsels ingezonden hadden. Twee anderen hadden, de een twee en de ander slechts één raadsel opgelost ; toch waren die antwoorden ons aangenaam. De prijzen vallen ditmaal te beurt aan No. 3, F. S. Malan, D. G.zoon, Zuid Achter Paarl (Paarl Statie), en No. 12, J. H. Groenewoud, Piquetberg. Per boekpost worden hun de boekgeschenken gezonden, met beste wenschen van de eigenaars van het "Z. A. Tijdschrift" en den Redakteur van 't Gez. Tijdverdrijf.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

"De wereld is in rep en roer," zongen onze oude grootjes, in de vorige eeuw aan het spinnewiel; en "oû De Lima" zong het haar omtrent het midden dezer eeuw na, toen de Australische goudkoorts hier heerschte. "De wereld is in rep en roer," hooren en zien we aan alle kanten, in onze dagen ook. 't Is goud en goud, en niets anders dan goud. De *Patriot* had geen ongelijk toen hij onlangs opmerkte: dat het er in de Transvaal nu haast moest uitzien als in Jeruzalem in de dagen van Salomo; toen volgens de Kronijken: het zilver en het goud als de straatsteenen waren. Het zou ons te ver afvoeren, om al de geruchten over de onmetelijke rijkdommen der Transvaalsche goudvelden op te sommen. Het is een bekend spreekwoord: iemand "gouden bergen" beloven; maar dat zijn nu geen *denkbeeldige* bergen meer; want zoo verzekert men: "in het Sheba-rif is er werkelijk een heuvel of kopje van bijna klinkklaar goud gevonden, genoeg om heel Zuid Afrika rijk te maken." Dit is slechts een der vele stories die de ronde doen en bij velen onvoorwaardelijk geloof vinden. Nu willen we niet zeggen dat de Transvaal geen rijke goudvelden kan hebben, rijker dan ergens ter wereld; ook wagen we ons niet in den strijd of het oude Ofir al of niet in de Transvaal ligt; maar wij vreezen dat het velen zal vergaan als Kees, uit de "Moeder Anna" van onze schooljeugd.

Wij gunnen onzen Afrikaners gaarne het leeuwendeel in de Transvaalsche schatten, en hebben er niet op tegen dat men pogingen in het werk stelt om dat te krijgen; maar zien wij hoe de krachten verbrokkeld worden met al die kleine maatschappijen en syndicaten op verschillende plaatsen, dat het beetje kontant geld dat hier nog is op die wijze naar de Transvaal gaat, en dat onze verarmde boerenbevolking het hevigst door de goudkoorts aangetast is, dan vreezen wij voor de gevolgen, "indien" het eens mogt blijken dat de goudvelden eene mislukking waren. Dan kan het immers niet anders of de zaken moeten in het bovenland nog ellendiger worden. Ons is door geloofbare menschen verzekerd, dat er zelfs wijnboeren zijn, die gezegd

hebben hunne plaatsen te willen verlaten, om met zak en pak naar de Transvaal te gaan. Willen de verbandhouders de plaatsen dan voor het verband nemen, dan kunnen zij het maar doen. Wij willen hopen dat het getal derzulken maar klein zal zijn, en dat men zich wel tweemaal zal bedenken alvorens zulk een stap te nemen. De hersendrager van het vorige Ministerie zeide onlangs, te meenen dat de boerderij er onder zou lijden, en ofschoon op andere punten met hem verschillend, zijn we het hierin volkomen eens.

Er kan hoegenaamd geen twijfel bestaan, als de Transvaalsche mijnen werkelijk zoo rijk zijn als men voorgeeft, dat de handel dan zal opflikkeren, dat wij beter prijzen voor onze producten zullen bekomen, en dat er van het edel metaal, in den vorm van gemunte pondjes, ook hierheen zal rollen. Heeft iemand een pond of wat te sparen en wil hij die in een goed georganiseerde goudmijnmaatschappij, met een vertrouwbaar bestuur aan 't hoofd, beleggen, wij zullen het niet afraden; doch wij waarschuwen ten sterkste tegen allen windhandel, tegen alle onbesuisde mijnspeculaties en tegen het opgeven van het zekere voor het *onzekere*.

Volgens zeggen zijn er al tienduizend menschen op de Barberton goudvelden, zesduizend aan Witwatersrand en dertigduizend delvers uit Europa in aantogt. Zou het—en deze vraag doen we met het oog op het bovenstaande—onze wijnboeren niet beter betalen als zij eene maatschappij oprigtten, om die menschen, die bij al dat graven wel dorstig zullen zijn, van het edel druivensap te voorzien? Zou er op die wijze geen kans bestaan om meer dan £1 10s. of £2 per legger, de prijs die men thans met moeite en mooipraten krijgt, te maken? Men denke hier eens over na, en steke de hoofden bij elkander om die vraag te bespreken. Wij meenen dat het beter beloonen zal, dan om zijne plaats in den steek te laten.

SPECULANTEN.

"De speculanten hebben de markt in handen en maken met den boer net wat zij willen." Deze klagt hoort men thans algemeen; en er is wel een kantje aan. In de Vereenigde Staten van Noord Amerika is het juist hetzelfde, gelijk we al van tijd tot tijd in onze uittreksels uit de Landbouwbladen aangetoond hebben. Daar vormen de graankoopers een ring en regelen de marktprijzen. In Australië ging het evenzoo tot de boeren, ten einde raad, zich bij elkander aansloten, onderlinge hulpmaatschappijen stichtten, slechts op zekere tijden in het jaar hun produkten per publieke veiling lieten verkoopen, en toen ging het beter en bekwam de boer waarde voor zijn goed en belooning voor zijn arbeid. Iets van dien aard is nu aan de Paarl gedaan. De Westelijke Provincie en Paarlsche Banken hebben voorschot gegeven om 1,500 leggers brande-

wijn op te koopen en die in te houden tot het einde des jaars. Wij vernemen dat door dien maatregel de prijs oogenblikkelijk opgegaan is; een bewijs te meer dat de boer aan de genade of ongenade van de speculateurs overgegeven was, omdat er geene competitie bestond. Het was ons en velen al een raadsel, dat brandewijn na de opheffing van den accijns nog steeds bleef dalen; toen we echter vernamen dat slechts één firma in de Kaapstad koopen bleef, terwijl andere huizen, die toch ook hun omzet hebben, geen enkelen legger van den boer wilden inslaan, begrepen wij dadelijk hoe de vork in den steel stak en dat we met hetzelfde verschijnsel als in Amerika en Australië te doen hadden, waartegen de Australiërs zich met zulk goed gevolg verzet hebben. Mogten onze boeren hieruit een les voor de toekomst geleerd hebben, en mogt het kleine begin door de wakkere Paarlieten gemaakt, tot iets degelijks leiden, dan zal men in het vervolg minder klagten van dien aard hooren.

Dat wij prachtig koorn in Zuid Afrika hebben, zegt een tijdgenoot, en het dus onnoodig is dat er moet ingevoerd worden, bewijst het volgende:—Prof. Constance van het Landbouw Collegie in Zuid Australië zaaide een monster Afrikaansch koorn, 21 ponden op een halve morgen en oogste 18½ bushels (gemiddeld 67 lb. per bushel) per halve morgen. Er was groote aanvraag naar het koorn en hij verkocht zijn oogst aan de boeren tegen 10s. per bushel. En wij voeren Australisch koorn in tegen bijna 10s. per mud! "Ken uzelven" is een woord dat meer in beoefening behoort gebragt te worden in Zuid Afrika, in dien zin dat wij meer onze eigene krachten moeten kennen en waarderen. Dit wordt ten duidelijkste opgehelderd met onze wijnzaken. Waren onze wijnboeren meer deordrongen van de waarheid, zoo dikwijls door deskundigen herhaald, dat ons klimaat en de kwaliteit onzer druiven door die van geen ander land overtroffen wordt, en dat wij hier dus den besten wijn kunnen maken,—wij zouden minder te klagen hebben over slechten wijn en slechte markten, en er zou minder wijn in ons land ingevoerd worden. Wij stemmen met deze aanmerkingen van onzen tijdgenoot volkomen in.

Van goeden wijn gesproken, de *Zuid Afrikaan* en de *Wynberg Times* wijzen er op dat er groot gevaar bestaat dat men de markt in Engeland, die met het verminderde wijntarief nu wel meer dan ooit voorzien zal worden, zoo ligt weer kan bederven door slechte waar te verschepen; en laatstgenoemde zegt o. a.:—" De oude Hollandsche wet behoorde weer in werking gesteld te worden, dat geen wijn of brandewijn de Kolonie mag verlaten zonder vooraf door deskundigen gekeurd te zijn." Wij hebben er niets tegen, en wilden slechts zeggen dat er onder het Hollandsch bestuur dan toch ook goede wetten waren. Onze Engelsche vrienden weten anders nooit iets goeds van die regering te zeggen.

De *Australische Boomluis* (Dorthesia) heeft ook op Oudtshoorn en andere plaatsen haar verschijning gemaakt. Wij verwijzen onze lezers naar den brief van den Ed. heer Thomas Heatlie, in het vorig nommer van dit *Tijdschrift.* Intusschen geeft de *W. Times* ook nog de volgende middelen aan de hand :—1). de stammen der boomen met bedorven bloed te bestrijken, daardoor worden allerlei insekten aangelokt die dan ook op de luis azen. 2). de mest van struisvogels in water kooken en daarmede de takken der boomen bespuiten. 3). de zeep van walvischolie met een sterk aftreksel van tabak mengen en daarmede spuiten. Wij herinneren nogeens dat het ons zeer aangenaam zal zijn om *afdoende* middelen tegen deze pest te vernemen.

Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Nederlandsch Indië, uitgegeven door de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw.—Wij erkennen met veel dank de ontvangst van het Junij nummer van dit maandschrift. Het ons toegezonden nommer bevat de volgende stukken :—De electrische krachtoverdraging.—Notulen van de Bestuurs en Algemeene Vergaderingen der N. I. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw.—Knipsels over Proefstations.—Theefabricage met Stoomvermogen.—Een correspondentie over Sereh.—Wij hopen er nader kennis mede te maken, en waar er iets van onze gading voorkomt, bij gelegenheid wel eens een stukje uit over te nemen.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

EENE NIEUWE VINDING OM HET OP HOL GAAN VAN PAARDEN TE VOORKOMEN.

Naar de te Brugge verschijnende *Landman* meedeelt, is eene nieuwe methode om het op hol gaan van paarden te voorkomen, uitgevonden door Eugéne Dias, te Parijs. In tegenstelling met andere methoden van dien aard, welke op het hoofd van de paarden werken, werkt de inrigting Dias op het kruis en op de beenen van het dier. Zoodra het paard op hol gaat, kan de bestuurder, door eene enkele beweging aan de teugels, bewerken, dat de „broek" over de achterbeenen van het paard valt, waardoor het in zijne bewegingen belemmerd en bijna onmiddellijk tot staan gebragt wordt. Bij proefnemingen moet, naar gemeld blad zegt, deze methode zeer goed voldaan hebben.

BLOEM VAN ZWAVEL TEGEN RUPSEN.

D.d. 27 Junij is aan de *Cbl. Vstg.*, uit Rheingau geschreven, dat men hier en daar het jaar 1886 houden kan voor een echt rupsenjaar. De schrijver van het berigt had te laat ontdekt dat zijne aalbessen- en doornbessen-

struiken in zijn tuin vol zaten met groene rupsen. Hij beproefde die nooit verzadigde schadelijke dieren mechanisch te vernietigen. Maar deze handelwijze is te omslagtig en levert het gewenschte resultaat niet op. Hij kwam toen op het denkbeeld om de rupsen met bloem van zwavel te verdelgen,—die hij voor de druivenziekte steeds in voorraad heeft—en zijn plan gelukte volkomen. Hij liet op 26 Junij alle met rupsen bezette bessenstruiken met zwavel bestrooijen en vooral de onderste kanten van de bladeren. Reeds daags daaraanvolgende kon hij tot zijne vreugde berigten dat bijna alle rupsen "zoo niet gestorven waren" dan toch niet lang meer zouden leven. Zwavel schaadt noch de planten noch de vrucht ten, waardoor dit middel bovendien alle aandacht waard is. Aan de red. der *Cbl. Vstg.* zond de schrijver 10 stuks half doode gezwavelde rupsen op één blad.

EEN ANDER MIDDEL TEGEN RUPSEN.

Als werkzaam middel ter vernietiging van rupsen beveelt de "Hann-Land- und Forstw. Zeit." aan om 120 gram aluin in warm water op te lossen en dan met 20 liter water te verdunnen (omtrent ¼ lb. op 4 gallons water). Met deze, voor de planten niet schadelijke oplossing, besproeit men ze herhaaldelijk met behulp van een gieter. Ook tegen bladluizen aan vruchteboomen moet dit middel doel getroffen hebben.

—De landbouwer J. B. te Mierlo—zoo wordt in de *Meier. Ct.* verteld—was in de vorige week lijdende aan pijnen in 't hoofd; hij had den zoogenaamden "dikkop." Mie, zijn bezorgde vrouw, dekte haar man warm toe en zette hem een slaapmuts op—welligt een oud familiestuk—die hem tot over de ooren reikte. Eenige dagen later was B. weer hersteld en zou zijn paard uit den stal halen om het voor de kar te spannen. Maar, o wonder! hoe hij ook trok, het beest wilde niet volgen, evenmin toen zijne zoons het van achter met stokken aandreven. Het zweet begon B. uit te breken. "Zou bruintje ook betooverd zijn!" Toevallig kwamen twee personen daar langs en zagen hoe onze vriend vruchteloos stond te trekken. Een hunner zeide: "ik weet zeer goed waarom uw paard niet komen wil. Zet uw zwarte slaapmuts maar af.' B. volgde dien raad en kwam eenige oogenblikken later terug met eene pet op het hoofd. Nu had hij geen moeite meer om het paard in te spannen. Het dier was zoo zacht en gedwee geworden als een lam. Vroolijk hinnikte het thans, zijn meester volgend, dien het onder zijn vreemdsoortige slaapmuts maar niet kennen kon.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

OCTOBER 1886.

De Londensche Exhibitie en onze voornaamste Koloniale Produkten.

(Door een Ooggetuige.)

Ik twijfel niet er aan of de lezers van het *Tijdschrift*—onverschillig of zij al dan niet zelven landbouwers of veeboeren zijn—zullen met belangstelling van de korte aanmerkingen willen kennis nemen welke ik, als ooggetuige, heb te maken over het figuur dat onze Kolonie met hare voornaamste produkten—ik meen met *Wol, Wijn, Rozijnen* en *Graan*—heeft geslagen op de groote Indische en Koloniale Tentoonstelling, die in de maand Mei ll. te Londen werd geopend en er nu nog aan den gang is. De Redakteur heeft mij verzocht rondborstig met de waarheid voor den dag te komen, zelfs al zou die, bij geval, niet al te aangenaam zijn voor dezen en genen. Ik wil trouw aan zijn verzoek voldoen, en geen doekjes om de zaak winden, vooral niet in mijn slotwoord aan den produceerder, hopende dat mij het een en ander, als slechts "onder ons meisies" gezegd, wel zal worden vergeven. Mijn doel is enkel, den Kolonialen boer en een ieder die iets met de zaak te doen heeft, op te wekken om de meeste zorg te besteden aan onze produkten, vooral aan die welke voor het buitenland bestemd zijn. Vinden mijn woorden ergens ingang, zoodat zij vrucht afwerpen, en ons land tot nut zijn, dan zal niemand zich meer verheugen dan ik. Ik begin met een opsomming van het tentoongestelde onder de vier reeds genoemde hoofden :—

WOL.

Daar zijn acht-en-veertig vette, twintig gezuiverde (scoured), en zes vliesgewasschen monsters wol op de Exhibitie, allen in glazen kasten. De vette en gezuiverde (scoured) monsters geven eene tamelijk goede voorstelling van onze wolproduktie in die afdeelingen. Maar de vliesgewasschen monsters zien er minder voordeelig uit. Hoewel de Tentoonstellingscommissie in de Kolonie alle krachten inspande om een goede selectie Westelijke vliesgewasschen wol te bekomen, is zij er, door de eene of andere reden, niet in geslaagd.

WIJN EN BRANDEWIJN.

Zoodra men de Kaapsche zaal (Court) uit het hoofdgebouw binnen treedt, komt men uit op vijf "stands", prijkende met proefjes van:—Stellenbosch, de Koloniale Commissie, de Paarl, de heeren Marais en de heeren Collison. De groote meerderheid onzer wijnkoopers schijnt zich volstrekt niet aan de Tentoonstelling gestoord te hebben. Althans van zulke welbekende mannen van het vak als de heeren Van Rijn, Green, Sedgwick enz. vond ik er geen spoor.

De *Kaapsche Commissie* vertoont omtrent 160 bottels wijn en brandewijn, allen van mooije biljetjes (labels) voorzien en op een netten "stand" van omtrent negen bij vier voet, terwijl het onderdeel verrijkt is met drie okshoofden pralende met vergulde hoepels. Daar boven op verrijzen de bottels in den vorm eener pyramide. De andere "stands" zijn op zoo wat dezelfde manier ingerigt.

De *Paarlsche* "stand", met ongeveer honderd bottels wijn en likeur, mede met gepaste biljetten, beslaat een ruimte van omtrent vier voet vierkant.

De *Stellenbossche* "stand" beslaat dezelfde ruimte met zijn negentig bottels, maar de biljetten laten veel te wenschen over.

De heeren *Marais* hebben honderd bottels met biljetten in blaauw en goud op een "stand" van drie voet zes duim vierkant.

De heeren *Collison* vertoonen omtrent tachtig bottels op uiterst aanlokkelijke manier. Al hunne kasten zijn geëboniseerd.

ROZIJNEN.

Daarvan zijn er slechts vijf monsters in 't geheel, allen in glazen kasten.

GRAAN.

Wij hebben er omtrent vijf-en-dertig monsters koren, rog, haver, mielies, garst, erwten en boonen, waarvan slechts negen in glazen kasten en de rest in zakken. Bovendien is een mooije glazen kast gewijd aan de bakkers- en molenaarsprodukten van de heeren Attwell.

Ik ga nu eenige

BIJZONDERE AANMERKINGEN,

van mijn gezigtspunt, leveren op het bovenstaande.

De monsters *Wol* (met uitzondering van vliesgewasschen) geven, zooals ik reeds zeide, een tamelijk goede voorstelling van hetgeen het land *kan* doen, doch niet van hetgeen het werkelijk doet. Al de vette monsters zijn zorgvuldig van de slechtere wol der randen verlost (skirted), en goed uitgeschud, zoodat er haast geen onreinheid is achtergebleven. Het vlies is ook zonder teekenen van brandziekte. Voor de gezuiverde (scoured) monsters zijn bepaald de allerfraaiste uitgezocht, en de sorteerder, wetende dat hij tegen de geheele Koloniale wereld ging wedijveren, repte zich om zijn beste been vooruit te zetten. In zoodanige gevallen is men altoos zeker van te slagen, zooals blijkt uit hetgeen ik nu ga vertellen.

Voor de Exhibitie zelve werden slechts een paar vliezen genomen uit elke baal. Men besloot voordeel te trekken uit den stijgenden prijs, door de rest ter Londensche wolverkoopingen van Junij en Julij te laten opveilen, als het allerbeste middel om de aandacht des publieks bij onze wolteelt te bepalen. De Wol werd in den Catalogus vermeld als "Exhibition Wool." En wat was de uitslag? Dat de vette wol 8d. en 8½d. en de gezuiverde (scoured) 1s. 8½d. en 1s. 9½. per lb. haalde! Dit moest, dunkt mij, onze wolboeren overtuigen, dat indien zij maar een beetje meer zorg wilden besteden aan het sorteren en dergelijke dingen, zij zelfs voor de wol hunner bestaande kudden winstgevende prijzen zouden krijgen.

Ik weet dat sommigen zullen zeggen: "Wat zou het baten? De dorpswinkeliers betalen toch maar één prijs, al zijn wij ook hoe attent op het sorteren." Dat was welligt voorheen waar. Maar ik geloof dat het thans maar zeer zelden geschiedt. En bovendien heeft de boer het wapen tegen zulk een praktijk in eigen handen. Willen

de dorpskoopers hem geen billijken prijs geven, dan kan hij zich vervoegen bij de kooplieden te Kaapstad, Mosselbaai, Port Elizabeth, Grahamstad en King William's Town. En deugen ook die niet, dan kan hij zelf zijn wol naar Europa verschepen. Voorschotten tot bijna de volle waarde kan hij altoos op de verscheping bekomen, zoodat hij intusschen niet zonder geld behoeft te zitten. Alzoo moet de boer ten laatste wel een markt krijgen waar moeite en zorg beloond worden.

Wat aangaat de eigenlijke qualiteit der wol staan wij nog, zooals maar al te wel bekend is, ver ten achteren bij Australië en Nieuw Zeeland. Maar ook daarvoor is raad. Met behulp van verstandig uitgezochte rammen, omheiningen en een strenge brandziektewet zouden wij onzen Australischen broeders binnen weinige jaren digt achter de hielen kunnen zitten.

Wat *wijn* betreft staan wij mede—het spijt mij dat te moeten zeggen—achter bij de Australische Koloniën. Deze laatsten maken eene vertooning waarbij de onze in geenen deele haalt. Australië, dat reeds een grooten naam in de wereld heeft gemaakt met zijn wol, getroost zich eindelooze moeite en besteedt enorme schatten, om de aandacht van het Britsche publiek te bepalen bij zijn wijn, en is er zeker van, dat artikel binnen korten tijd bij de duizend leggers in het buitenland aan den man te brengen. Wij echter, met onze zeventig millioen wijnstokken, vergenoegen ons met drie leege okshoofden en nog geen zeshonderd bottels op een zestal "stands" ter exhibitie te zenden. Wel is waar, wij hebben tevens een "bar" in het gebouw, maar ook die is er een "op een manier." Dan hebben wij er nog een Wijncommissaris; en deze—ik moet het den heer Le Roex ter eere nageven—heeft met het materiaal ter zijner beschikking zooveel uitgerigt als de allerknapste had kunnen doen. Maar welk materiaal heeft hij? Wanneer ik b. v. denk aan de Stellenbossche inzending, met rooden wijn in witte bierbottels, met onoogelijke biljetten, met kurken, uit zuinigheid, middel doorgesneden, dan schaam ik mij om mijne Kolonie. Het was een Australische inzender—een uit Victoria—die mijne aandacht bepaalde bij die halve kurken en zich daarover vrolijk maakte. "Onze menschen" kunnen zich geen denkbeeld vormen van het nadeel dat zij zich aandoen door zulke kleingeestige praktijken, waaraan zij zich maar al te dikwijls schuldig maken. Ik

moest dat nog den avond vóór mijn vertrek uit Engeland ondervinden. Ik dineerde ten huize van een vriend, die, als een bijzonder traktement, een bottel ouden Kaapschen wijn voor den dag haalde. Het was een van een half dozijn dat aan een predikant, bij gelegenheid van zijn scheep gaan naar Europa, was present gedaan door een gemeentelid. Wetende wie den wijn had gegeven en dat de man werkelijk zeer goede stof bezit, was ik verblijd een glaasje uit die bottel in de groote wereldstad te kunnen drinken. Zoo als het bleek was de wijn werkelijk goed. In zoo verre werd ik niet teleurgesteld. Maar toen mijn vriend, na den kurktrekker diep ingeschroefd te hebben, een flinken ruk er aan gaf, glipte de kurk als een stuk zeep er uit, en riep de gastheer, na een kijkje op het voorwerp, " op mijn woord, de helft van een ouwe *bierkurk ?*" Een andere fout in verband met onzen wijn op de exhibitie was het gebrek aan informatie betrekkelijk den prijs en de verkrijgbare qualiteit. Een der proefjes van den heer Jan Faure (Eerste Rivier) viel erg in den smaak van Lord——, die, den wijn geproefd hebbende, dadelijk een okshoofd bestelde, maar de heer Le Roex moest erkennen dat hij slechts een proefje van eenige bottels had. De order werd echter verzonden, en ik wil hopen dat de heer Faure er aan zal kunnen voldoen.

De *Rozijnen*—hoewel gering in hoeveelheid—waren goed, vooral de " Worcestersche prijsrozijnen." Maar zelfs hier blonk de Koloniale onverschilligheid uit betreffende het in orde brengen voor de markt, " the get up :" want zij allen waren in kistjes die niet van binnen met goed papier belegd waren. De rozijnen vielen zoo zeer in den smaak der bezoekers dat ik nu met volle vrijmoedigheid kan zeggen, dat zij een kostbaar artikel van uitvoer kunnen worden, daar zij Londen versch kunnen bereiken juist wanneer de Europeesche rozijnen aan het versuikeren gaan. Maar dan moeten zij met groote zorg verscheept en van de allerbeste qualiteit zijn, de korrels van gelijke grootte, en gepakt in met papier belegde kistjes van 14 tot 28 lbs. ieder. Ik weet dat de kistjes in de Kolonie veel meer kosten dan in Engeland, maar op die post van uitgaven zou wat kunnen bezuinigd worden door dunner hout te kiezen. Rozijnen van gemiddelde qualiteit zouden mede een markt kunnen vinden, maar ook zij moeten worden gesorteerd en alle kleine en drooge korrels geweerd.

Ons *graan* werd verklaard het allerbeste op de Exhibitie zijn. Een brouwer in het groot feliciteerde mij met het prachtige monster moutgarst door den heer Rabie in Worcester gekweekt. Hij zeide nooit fraaijer gezien te hebben, en dat het den allerhoogsten prijs in Londen zou halen. Die mijnheer wist wat van de Kolonie. Wetende dat wij in het vorige jaar mout hadden ingevoerd ter waarde van bijna £18,000, vroeg hij mij om een verklaring van dit feit, dat hem haast onverklaarbaar voorkwam met zulk prachtig Koloniaal garst voor zijn oogen. Ik behoef mijn antwoord niet hier op te teekenen; maar ik hoop dat de eene of andere onzer garstboeren hunne scherpzinnigheid aan de oplossing zullen wagen.

Ook onze mielies waren zoo goed als de beste. Ook dat graan zou in 't groot kunnen uitgevoerd worden. In Engeland wordt heel wat mielies verbruikt, maar Kaapsche mielies zijn in Mark Lane (de Londensche graanmarkt) gansch onbekend.

Ten slotte wil ik hopen dat deze wenken onze boeren zullen aanzetten tot een intelligent streven om onzen landbouw en veeteelt te ontwikkelen. Wij hebben goeden grond en een der heerlijkste klimaten ter wereld, geschikt om in bijna onbeperkte mate de vruchten der aarde voort te brengen.

Andere kolonien, door de natuur niet meer bevoorregt dan de onze, overstelpen „de wereldmarkt" met wol van onovertroffen qualiteit, met bevroren vleesch in karkas en in blikjes, met graan bij de millioenen bushels, en met wijn waaraan slechts ouderdom ontbreekt om met den besten Europeeschen te wedijveren.

Bovendien voorziet Australie, tweemaal zoo ver van Engeland als wij, Covent Garden Market in Londen van versche vruchten, terwijl wij onze vruchten laten verrotten onder de boomen, en niet eens genoeg varkens aanteelen om die verkwisting te verhinderen.

Er moet iets radikaal verkeerds zijn, wanneer een land als het onze wol levert slechter dan die van de Australische koloniën, hoewel het juist de Kaapkolonie was die Nieuw Zuid Wallis tachtig jaar geleden van zijn eerste merinoschapen voorzag. Deze laatste kolonie voerde in 1884 wol uit ter waarde van negen-en-een-halve-millioen pond, tegen onze een-en-drie-kwart-millioen. Zuid Australië voerde

graan uit bij de honderd duizend ton. Wij voerden het in bij de honderd duizend pond sterling. Wij maken wijn genoeg om een linieschip in te laten zeilen, maar drinken des niettemin Spaanschen sherry, Duitschen hock, Portugeeschen port en Franschen claret, en hebben geen markt buiten onze eigen grenzen. Dat alles moest anders worden

Kaapstad, Sept. 1886.

Uit de Archieven.

HET KASTEEL.

Er wordt verteld dat het houtwerk van het Kasteel erg verrot is. Men zal aan dat vertelsel al heel weinig geloof slaan, wanneer men verneemt, dat dat houtwerk bestaat uit het bijna onvergankelijk ijzerhout. Immers in de missive van den Commissaris-Generaal J. A. de Mist aan den Inspecteur van 's Lands Domeinen en Bosschen, H. Cloete, senior, van Constantia, aangesteld in de maand Maart van het jaar 1803, vindt men het volgende:—

Kasteel De Goede Hoop, den 8 May 1803.

"...... § 3. *Het Gouvernement moet zelve Bosschen aanleggen, en aan zich houden,* om dezelfde reedenen ten naasten bij, als het publieke Koorn Magasijnen aanlegt en altijd met graanen voorzien houdt.

Deze bosschen moeten, daar de grond het toelaat, met *Eiken, Dennen* of *Yzerhout* Boomen beplant worden, en daar de grond zulks niet toelaat, met witte boomen of andere tot Brandhout geschikt, en die schielijk groeijen. Zedert meer dan eene eeuw heeft men alles rondsom de stad weggehouwen, en bijna nooit weêr ingeplant. De heeren Rhenius, Van der Poel, Breda, Meijer en andere, alle lieden van hooge jaren, hebben mij uit persoonlijke wetenschap en bij overlevering hunner vaderen, verzekerd dat nog voor vijftig jaren, wat vroeger of later, *een aantal kostelijke ijzerboomen bij langs den Tafelberg gestaan hebben, en dat de Balken van een groot gedeelte der Zolders van het Kasteel van die boomen gezaagd zijn.*" &c. Resolutiën 13 Junij 1803, p. 765.

DE GROENEPUNTSCHE MEENT.

Bij den inbreuk die er gedurig op de Groenepuntsche Meent wordt gemaakt, is het van belang, in de resolutiën van den Raad van Politie, d.d. 13 Junij 1803, p.p. 770 &c., het volgende te lezen:—

"Is op voordragt van het Raadslid Reede van Oudtshoorn na eenige deliberatie geresolveerd, het volgende besluit aan den Commissaris Generaal wegens de uitgifte van Landerijen en stukken gronde voor te leggen, omme door denzelven te worden g'approbeerd, namentlijk:

......" Dat in het District van den Raad der Gemeente, zonder het berigt van gem. Raade in deezen af te wachten, het land, dat geleegen komt te zijn van de Linie tot aan het Casteel, ook langs de Wind- en Tafelbergen onder den Leeuwenkop, en in de Van Camps Baaij tot aan de Hoek van de Hout Baaij aan particulieren zoude kunnen worden gecedeert ter aanplanting van hout hoofdzakelijk, mitsgaders tot het aanleggen van plaatsen en thuijnen, met uitzondering dus van het land *op* en *in* den hang van den Leeuwenbil, en van dat, hetwelk van agter de Kerkhoven tot aan het zoogenaamde Societeitshuijs zich uitstrekt, hetgeen aller noodzaakelijkst diend te verblijven tot eene weide efte uitdrift voor het vee aan de Kaapstad gehouden wordende, ook voor de trekoessen en paarden der buitenlieden gedurende den tijd dat zij aan de Hoofdplaats, ter vereffening hunner affaires, vertoeven moeten."

De meent is een direkt geschenk van de oude Hollandsche Regering aan de ingezetenen van Kaapstad, voor wie het van groot belang is dezelve als een open ruimte te behouden. Men behoorde zich daarom met alle kracht te verzetten tegen het onteigenen van eenig deel der Meent.

X.

De laatste Expeditie der naar Natal Uitgeweken Boeren tegen Dingaan.

*Dagverhaal door den heer P. H. Zietsman, krijgssecretaris van het Kommando.**

Overeenkomstig zeker Tractaat, dat de twee Zoola Ambassadeurs, namens den Zoola Koning Dingaan, op den 13 Mei 1839, met den Wel-Ed. Heer A. W. J. Pretorius, als Hoofd-Kommandant van den HoogAchtbaren Volks-Raad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij te Natal, heeft aangegaan, volgens hetwelk zij hebben aangenomen, "om alle schaden die zij aan de Zuid-Afrikaansche Maatschappij Onderdanen hebben aangedaan, bij de eerste opeisching te voldoen;" deed de gem. Hoog Achtbare Volks-Raad van den Zoola Koning verscheidene malen het daartoe vereischte getal beesten opeischen. Dit werd door Dingaan beantwoord, met het zenden van eenige klompjes van 50 à 100 beesten, alsmede 2,000 lb. ivoor, vergezeld van eenige tonnen beloften, dat zij het overig gevorderd vee, ook zouden brengen. Doch bij die beloften bleef het, en de Raad liet eindelijk aan Dingaan weten, dat zijne aanhoudende bedriegerij, door niet aan zijne beloften te voldoen, ons grooter ongenoegen zoude veroorzaken, dan al de ongenoegens, die er ooit te voren, tusschen de Zuid-Afrikaansche Maatschappij en de Zoola natie heeft bestaan, en dat de Raad verpligt zoude zijn, om wanneer hij langer nalatig bleef, de gevorderde hoeveelheid vee van onze geruïneerde onderdanen op te geven, zulks dan met geweld van wapenen van hem zoude genomen worden; doch Dingaan hield zich bij al onze opeischingen en bedreigingen onverschillig. Zoo besloot dan de Volksraad op den 4 Jan. 1840, dat de Wel-Ed. Heer A. W. J. Pretorius, in zijne betrekking als Hoofd Kommandant, op den 15 van gem. maand met een kommando burgers tegen de Zoola natie zoude optrekken, om van dezelve een getal van 40,000 beesten op te eischen, en in geval van weigering of non-voldoening, dit dan met geweld van wapenen van hen te nemen. Alles werd toen voor

* De lezer lette er op dat deze expeditie werd ondernomen ongeveer 17 maanden na de overwinning die de Boeren op Zondag, 6 December 1838, over Dingaan behaalden aan de Umslatoosrivier, thans Bloedrivier.

den krijg geprepareerd. Reeds op den 12 hadden wij onze kanonnen, vuurwapenen, ammunitie van oorlog, en andere benoodigdheden voor den krijg in komplete orde ;—en de verzamelplaats der onderscheidene kommandodetachementen werd aan de Togela-drift bepaald.

Op den 14 Januarij nam de marsch der onderscheidene divisien een aanvang.

Op den 18 daaraanvolgende, kwam de hoofdafdeeling met den Hoofd Kommandant ter gemelde plaats aan.

Wij ontmoetten alhier eene afdeeling van 70 mannen, die van de andere zijde van den Draakberg, onder Kommandant Andries Spies, tot versterking onzer krijgsmagt, was opgekomen. Mij werd bevolen, het getal der krijgsmannen in lijsten op te scharen, en wij vonden het nauwkeurige getal te beloopen op 335 strijdbare lieden. Deze magt werd echter door de hoofd- en andere officieren van ons leger niet sterk genoeg gerekend, om onzen geduchten vijand en deszelfs talrijke mannen, totaal te kunnen ter neder vellen. Er werd dan gevolgelijk een expresse, met Veldkornet Bester, naar den Landdrost van Pieter-Mauritzburg gezonden, om zoo veel mannen, als onze maatschappij uit de differente legers kon sparen, dadelijk ter hulpe en versterking van het reeds in het veld zijnde krijgs-leger, te doen toe snellen.

Zondag, 19 Jan.—Deze dag bleef ons leger stil zonder eenige beweging te maken. Wij hadden het voorregt met eene geestelijke redevoering, op onzen toestand toepasselijk, te worden gesticht door den Wel-Ed. heer J. S. Maritz, een onzer representanten, die juist bij deze gelegenheid tegenwoordig was.

20 Jan.—De eerste bezigheid die wij dezen dag verigtten, was het daarstellen van eene behoorlijke *Kamp Order*,* opgesteld door den Hoofd-Kommandant, en bestaande uit tien hoofd-artikelen, ten einde de onderscheidene pligten der kommandanten, veldkornetten en manschappen, stiptelijk te bepalen, en voor elke misdaad eene regtvaardige straf vast te stellen.

De Hoofd-Kommandant ging verder voort, om aan het leger de *Order* en *Instructie* † voor hem en manschappen, van den Volksraad ontvangen, voor te lezen. Hij koos en stelde ook op last van gem. Volksraad een *Krygsraad* aan,

* Zie bijvoegsel aan het einde van dit stuk, gemerkt Lit. A.
† Zie dito, gemerkt Lit. B.

bestaande uit twaalf personen, om in het vervolg alle krijgszaken, door middel van gemelden Krijgsraad, waarvan de Hoofd-Kommandant de President is, te beslissen.

Eenige uren na deze verrigtingen verscheen in ons leger een mindere kapitein van de Zoolanatie, met name *Mattowan* (een onzer bondgenooten), om den Hoofd-Kommandant om een stuk land te vragen, om met zijn volk daarop te wonen, opdat hij door onze protectie voor de tyrannische vervolging van Dingaan bevrijd kon zijn, te kennen gevende, dat hij genegen was, met ons leger gezamelijk tegen Dingaan te oorlogen. Hun verzoek werd door den Hoofd-Kommandant en Krijgsraad provisioneel toegestaan, om het nader aan den Volksraad te submitteeren; zij werden echter toegelaten, met ons tegen Dingaan te oorlogen. Deze Naturellen schijnen regt vriendelijk, en verklaren, dat zij nu eerst het genot der onveranderlijke beloften van de witte menschen als bondgenooten smaken, daar zij nu zonder vrees waren, van s' nachts door tyrannische moordbenden, met hunne vrouwen en weerlooze kinderen verdelgd te worden, zoaals zij weleer dagelijks voor die noodlottige bevelen van den bloeddorstigen Dingaan vreezen moesten.

21 Jan.—Heden vertrokken wij van de Togela, met omtrent 350 man, daar ons leger sedert is versterkt. De Wel-Ed. heer A. W. J. Pretorius was als Hoofd-Kommandant, aan het hoofd van ons leger; wij trokken zonder tegenspoed voort, en legerden ons kamp, voor eenige uren, aan de *Doornleegte* nabij de *Kliprivier*. Hier mogten wij ons weder verblijden, in de gelegenheid te komen, om onze Christelijke menschlievendheid aan een ander groot gedeelte Zoolas te toonen, door ook hen, op hun smekend verzoek, onder onze protectie, van den dwingeland Dingaan te verlossen. De zaak droeg zich als volgt toe:—twee zonen van het Opperhoofd Joob kwamen met eenige hunner manschappen bij ons leger, en zeiden uit naam van hunnen vader "dat hij sinds eenen geruimen tijd reeds de krachten onzer wapenen had ondervonden, en de regtvaardigheid onzer vorderingen tegen Dingaan met zijne getuigenis moest bekrachtigen;—dat Dingaan de bloedverwanten van zijnen vader, vele mannen, vrouwen en weerlooze kinderen van de Naturellen onder het gebied van zijnen gemelden vader, van geslacht tot geslacht, onschuldiglijk heeft doen ombrengen; dat hun vader reeds had ondervonden, dat de witte menschen hunne bondgenooten (zoo als bijvoor-

beeld Panda en andere kleine stammen), als hunne kinderen behandelen; dat zij ook verlangen getrouwe bondgenooten van de witte menschen te worden; en dat zij genegen waren op een oogenbliks bevel, met ons tegen hunnen doorluchtigen bloedvijand ten strijde te gaan."

De Hoofd-Kommandant deed den Krijgsraad op dit hun verzoek bijeenkomen, ten einde gemeld verzoek in overweging te nemen, en na eene behoorlijke consultatie, kwamen zij overeen, om den stam van het Opperhoofd Joob, in naam van den Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij, als bondgenooten van gem. Maatschappij aan te nemen. Zij werden gevolgelijk bevolen, met hunne krijgsmagt (zijnde slechts 400 man), in vereeniging met die van Mattowan, bestaande uit 250 man, de Noordelijke directie van den vijand te occupeeren, alwaar zij in vereeniging met de krijgsmagten van Panda en Sapoesa, twee onzer bondgenooten (bestaande uit omtrent 4,000 man), zullen komen, en dat zij den vijand van de Noord Oostelijke directie hevig moesten aanvallen; terwijl ons leger, den vijand van de Zuid Oostelijke directie zoude attakkeeren. Deze bevelen van den Krijgsraad werden door onze differente bondgenooten met blijdschap ontvangen, en zij verlieten ons kamp, om op ons bevel, onmiddelijk tegen den vijand op te trekken,— terwijl wij Panda, als het magtigste Opperhoofd der differente bondgenooten, vriendschappelijk in ons leger houden, om ons tegen onvoorzien verraad te verzekeren.

Tevens werd ieder officier onzer bondgenooten door den Krijgsraad stiptelijk, door zware bedreigingen van straffen belet, geen vrouw of kind van den vijand kwaad te doen, terwijl hun eene belooning van 50 beesten werd toegelegd, indien zij Dingaan aan ons overleverden; alsmede eene belooning van 25 beesten, voor het opleveren van Umslela, een van Dingaans hoogste ministers. Deze twee, gezamentlijk met Tamboeza, een tweede staatsman en minister van oorlog, dien wij thans in boeijen hebben, waren de eenige doorluchtige monsters, die den aardbodem met het onschuldig bloed onzer rustige blanken hebben doen bevlekken.

Den 22 Jan.—Heden bleven wij stil liggen, om onze versterkende magt te doen bijkomen; doch in den namiddag verscheen Mattowan met zijne krijgsmagt, bestaande slechts uit 254 mannen, voor ons leger. Deze lieden vertoonen zich in hun parade-kleeding regt deftig; de kapiteinen waren van hun hoofd tot voeten met verscheidene soorten wilds-

velletjes bedekt, welker fraaiheid, naar hun aard, ieder vreemdeling ten hoogste moet verbazen. De kapiteinen deden hunne manschappen allen in gelid komen, en op ieder woord van kommando door de kapiteinen exerceerden zij allen zoo regulier als een der voornaamste regimenten die ik ooit heb zien exerceeren; het geheele regiment drukte in gezangen de volgende woorden uit als met ééne stem:—"Wij waren dood en zijn door dien heer (wijzende op den Hoofd-Kommandant) weder levendig geworden,—wij waren bedrukt onder de bloedige tyrannie van Dingaan, en kunnen nu de witte menschen als onze vaders, als onze weldoeners en onze regtvaardige regters, met verblijdende gloriezangen toejuichen;—wij gaan blijmoedig ten strijde voor hen, omdat wij weten, dat wij niet te vergeefs zullen strijden;—wij zullen eerlang de zoete dagen met onze familien genieten, die wij weleer in bitterheid hebben moeten doorbrengen;—de grootheid van Dingaan verdwijnt ras als sneeuw voor de zon, opdat wij, ongelukkige lieden, onder de bescherming van de witte menschen in gerustheid kunnen leven." De Hoofd-Kommandant toonde hun toen Tamboeza, ten einde van al onze bondgenooten te vernemen, wat het voormalige gedrag van gem. Tamboeza was; doch alle hoofden riepen eenparig uit, — "hij moet dood, hij moet dood; hij was een groot werktuig in het vergieten van onschuldig bloed; hij heeft Dingaan stellig aangevoerd P. Retief te doen vermoorden, onder bedreiging dat hij Dingaan, bij non-voldoening hiervan, met al zijn volk zoude verlaten; hij Tamboeza was zelfs aan het hoofd van het Zoola leger, toen de weerlooze en bevruchte vrouwen, ja zelfs de onnoozele zuigelingen, voor de scherpte hunner bloedige zwaarden als noodlottige slagtoffers hebben moeten vallen." De eenparige uitdrukkingen van deze opperhoofden maakten mij innerlijk gevoelig, op het denkbeeld van de wreedaardigheid, waarmede mijne dierbare landgenooten en vrienden zijn verdelgd.

23 Jan.—Heden voorttrekkende, arriveerden wij in den namiddag, aan de Modder Leegte, eene distantie van omtrent vier Engelsche mijlen; wij vertoefden alhier eenige dagen om de versterking voor ons kommando in te wachten.

25 Jan.—Ik verblijdde mij, wederom eene verstering van 50 mannen in ons leger te zien komen. Wij kunnen nu

onze krijsmagt op 400 krijgsmannen tellen, en zouden zekerlijk onze magt dubbeld dat getal kunnen monsteren, ware het niet, dat de sterfte van paarden met veel woede aan de andere zijde van den Draakberg regeert, en wij tevens verpligt waren onze hoofdstad en differente legers met manschappen te moeten voorzien.

Zondag 26 Jan.—Wij hadden dezen dag weder een tent opgeslagen, en waren in groote scharen daarin en rondom vergaderd, ten einde den Almagtige voor zijne Goddelijke weldaden, tot dit oogenblik aan ons bewezen, te loven en te verheerlijken. Deze plegtige dienst werd eerst door een toepasselijk gezang en het lezen van eenige kapittelen uit het boek der Psalmen geopend, en daarna door den heer Vermaak met een gebed aangevangen. De Hoofd-Kommandant ging toen voort eene predikatie, juist op onzen toestand toepasselijk, en uit het Oude Testament getrokken, aan ons ter eere van God voor te lezen. Het slotgebed van den heer Vermaak was ook voor onze gemoederen aandoenlijk.

27 Jan.—Dezen morgen vertrokken wij van de Modder Leegte, met stellig voornemen, zonder het minste verwijl, tegen de Zoolas op te trekken, en arriveerden heden aan de *Wasbank* (Zondagsrivier), eene distantie van 24 Engelsche mijlen. Naauwelijks waren wij gelegerd, of wij kregen drie differente rapporten van onze bondgenooten:—Eerstelijk vernamen wij uit eene expresse van het leger van Panda, "dat hun leger de Zoolas had omgetrokken, dat Dingaan reeds, uit vrees voor ons en hun kommando, zijne stad weder had verlaten en gevlugt was; dat hij zijn armee had uitgezonden om het kommando van Panda te ontmoeten. Tevens vernamen wij, dat beide legers reeds digt bij elkanderen gelegerd waren, en dezelve waarschijnlijk morgen of overmorgen tegen elkanderen zouden optrekken; dat Dingaan al zijn vee, duizenden in getal, in eene Noord Oostelijke directie liet drijven, doch dat Sapoesa met zijne magt aldaar reeds was, om hunne vlugt te beletten, het vee voor ons af te nemen, en hunne magt tot onze aankomst tegen te houden." De berigten van het Opperhoofd Joob, meldende :—" dat Dingaan na den uittogt van ons kommando, weder 100 ossen naar Pieter-Mauritzburg had gezonden, doch dat zij in de nabijheid van Joob gekomen, ons leger ziende, alsmede de krijgsmagt van Joob, voor den oorlog monsteren, de

ossen uit vrees gelaten en de vlugt hebben genomen; dat Joob deze ossen voor ons in zijn bezit heeft genomen om dezelve bij de terugkomst van ons leger aan den Hoofd-Kommandant te verantwoorden." Het berigt van Mattowan was,—" dat hij, in vereeniging met de magt van Joob, dezen avond op de plaats dacht te zijn, alwaar de Zoolas, op Zondag, den 16den December 1838, door ons leger waren verslagen (eene distantie van vijftig mijlen van hier); dat zij daar de rigting noordwaarts zouden occupeeren, en den vijand zijn vlugt naar dien kant beletten, totdat hij van den Hoofd Kommandant verder order zoude hebben ontvangen; dat Dingaan zich in twee kolommen heeft verdeeld, de eene om zijn persoon te omsingelen en beschermen, en de andere om den vijand te beoorlogen; doch dat de officieren van Panda, ook met krijgslist bezield, hun leger ook in twee kolommen hadden afgedeeld, ten einde Dingaan zelve en zijn armee tot onze aankomst staande te houden." Deze berigten in overweging genomen zijnde, liet de Hoofd-Kommandant aan de officieren van Panda dadelijk terug weten, "dat zij den vijand hoegenaamd niet moesten aanvallen, voordat ons leger nabij hen was, daar zij misschien voor den vijand te zwak mogten zijn, en dus door den vijand zouden kunnen worden overrompeld; dat wanneer de vijand hen aanviel, zij zich dan zoo hevig mogelijk moesten verdedigen, en indien zij de magt van den vijand niet tot onze aankomst konden wederstaan, dat zij dan niet geheellijk moesten vlugten, maar altoos manmoedig retireeren, en tevens den vijand van oogenblik tot oogenblik afspioneeren, opdat wij met alle bewegingen van den vijand bekend konden worden." Na dat deze order was afgezonden besloot de Hoofd-Kommandant dat wij nu zoo hevig mogelijk moesten aanrukken, om heden over vier dagen in de hoofdstad van Dingaan te kampeeren, zijnde eene distantie van 120 mijlen van hier.

28 Jan.—Dezen morgen zond de Hoofd-Kommandant, behalve vier differente patrouilles, nog 100 man vooruit, ten einde eenen weg over den Honigberg te maken; en te 8 uren, beklommen wij den berg, met onze zestig wagens. De weg hierover was zeer zwaar en schuins, onze wagens moesten op verscheidene schuinsten, groote kliprotsen afspringen, zoo dat zelfs de fraaije kapwagen van den heer Wessels omsloeg, en de geheele kap aan stukken brak. Te 1 uur, dezen middag, waren al onze wagens den berg over;

wij ontspanden toen een wijl, en een uur daarna vervolgden wij onze reis naar de Zandrivier. Voordat wij aan de Zandrivier kwamen doorkruisden wij den Koolspruit, een fraaije rivier. Het land van de Togela tot hier komt mij voor veel beter voor schapen en bokken te zijn, dan in het distrikt Pieter-Mauritzburg. Het geheel land is vlak. Men ziet hier vele doornhoeken, doch schaars van loopend water.

29 JAN.—Wij vertrokken heden van de Zandrivier, en arriveerden omstreeks 11 uren aan de Umsijatie, ofte Buffelrivier, die zeer hoog gerezen was. Doch de Hoofd-Kommandant, met volle geestdrift vervuld zijnde, wilde geen oogenblik verzuimen om deze rivier, ofschoon vol, door te gaan, omdat wij alreeds berigten hadden ontvangen, dat Dingaan met zijn geheelen aanhang en vee aan het vlugten was. Wij trokken dan, met de grootste moeijelijkheden en gevaren kampende, de rivier met onzen langen trein wagens over half leer water door, ontspanden een uur, en vervolgden onzen weg, tot dat wij te 7 uren aan de Bloedrivier aankwamen, zijnde de plaats, alwaar ons leger, op Zondag, den 16 December 1838, de geheele Zoola armee, bij hunnen gedetermineerden aanval heeft verslagen.

30 JAN.—Thans marcheerden wij als het ware, door eene woestijn;—wij hadden geenen weg. Buiten de gewone patrouljes, die uit waren om voor aanvallen van den vijand te waken, zonden wij een voor de wagens uit, om naar de gelegenheid van het veld te zien, om de wagens in eene directe rigting, naar den spelonk, alwaar zich Dingaan bevond, zonder gevaar, te kunnen voorttrekken. Met dit kommando gingen wij eenen weg 10 à 20 mijlen hooger, dan wij met het vorige kommando gedaan hadden, daar deze weg voor ons voordeeliger is, om den vijand in zijn vlugt te stuiten. Onze patrouljes vingen twee Kaffers, doch bij onderzoek bleek het dat zij volk van Joob waren, en zij zijn dadelijk weder naar de kommando van Joob terug gezonden. Te 5 uren, kwamen er weder Kaffers van het leger van Panda, hebbende bij hen een vlag, door den Landdrost van Pieter-Mauritzburg, aan hen gegeven, om hen van de vijandige Zoolas te onderscheiden. De vlag is aldus : [V.R.] meenende (Volksraad.) Zij berigtten den Hoofd-Kommandant,—" dat Dingaan van voornemens was, naar Matsilikatze te vlugten, zoo als zij uit de opgaaf, van de door hen gevangene spionnen, hebben ontdekt, doch dat hij geen kans zag, hoe de knopneus

kaffers, zonder totale vernieling, door te komen; dat hij de aankomst van ons leger in twijfel begon te trekken, en zich in eene nabij zijne stad gelegene spelonk verstoken hield, tot dat hij gelegenheid zoude vinden, om Noordwaarts te vluchten." Wij zijn nu een groote schoft van de Zoola hoofdstad, en zullen, zoo wij hopen, morgen weder onverwijld oprukken, ten einde onze wapenen op den vijand te rigten.

31 JAN.—De Hoofd-Kommandant besloot, heden met zijn Krijgsraad het lot van Tamboeza en Combazana, een Veldkornet of kleinen Kapitein, te beslissen; de Hoofd-Kommandant liet ook Panda en zijne bij zich hebbende kapiteinen in zijnen Raad zitting nemen, ten einde een regtvaardig besluit over Tamboeza en zijn medgezel te nemen. De Hoofd-Kommandant berigtte Tamboeza vooraf, dat het wegvlugten van Dingaan, met al onze vermogens en gestolen goederen, voor zijn lot misschien nadeelig kon zijn. Hij verzocht Panda, om openlijk aan den Raad het geheele voormalige gedrag van Tamboeza en zijn Veldkornet Cambazana mede te deelen; waarop Panda en al zijne Kapiteinen het volgende, in aller tegenwoordigheid, van Tamboeza mededeelde:—"Wij hebben allen in de nabijheid van de hoofdstad der Zoolas, alwaar Tamboeza resideerde, gewoond; iedere daad van hem is ons bekend; en wij kunnen plegtig, voor een Alweteuden God, dien wij door ulieden hebben leeren kennen, voor de zon, voor ulieden, en de wereld zweren, dat Dingaan nimmer eenige groote bloedvergieting gebiedt, zonder de expresse toestemming van Tamboeza, als een van zijne geheime Raden, daarvoor te hebben bekomen. Tamboeza stelde altoos aan zijn Koning voor, om deze of die kraal Zoolas, voor de geringste misdaden, met vrouwen en kinderen te doen verdelgen, hetgeen altoos door den Koning en Umslela werd toegestemd.

Dezelfde Tamboeza heeft ook bij den Koning aangedrongen om wijlen uwen Gouverneur Retief en manschappen, alsmede de vrouwen en kinderen uwer natie, te doen vermoorden; hij heeft zelfs de toestemming des Konings bekomen mij te vermoorden, omdat ik niet genegen was tegen ulieden te oorlogen; hij zelve had mij aan den arm en leidde mij naar de geregtsplaats, ten einde mij te vermoorden, doch mijne moeder, ook de stiefmoeder van Dingaan zijnde, verlostte mij van mijnen dood, met haar

smoekende aandringing bij den Koning. De Hoofd-Kommandant vroeg Tambooza toen, of hij gehoord had, wat Panda en zijne kapiteinen zeiden, of hij tot zijne verschooning iets te zeggen had ;—" O ! neen," zeide hij, " ik heb daar niets tegen te zeggen, al hetgeen Panda gezegd heeft is de waarheid, ik ben genegen, voor mijne menigvuldige misdaden te sterven, doch deze man (Combazana), die aan mij geboeid is, is onschuldig, en den dood niet waardig ;" —doch Panda zeide dadelijk,—" O neen, hij heeft altoos alle kwaad bij den Koning ten nadeele van anderen aangevoerd, hetzij waarheid of leugens, alleen om een gunsteling van den Koning te blijven." De Hoofd-Kommandant ging toen over, met advies en consent van zijnen Krijsraad, Tamboeza en Combazana tot den dood te veroordeelen ; hij scherpte hun stellig in, dat zij na den dood voor eenen anderen regter zullen verschijnen, en dat de Almagtige hen, door zijne Goddelijke genade, indien zij van harte hunne zonden en misdaden voor hem beleden, van eeuwige straffen zoude vrij maken ; in het kort, de Hoofd-Kommandant deed alles in zijn vermogen, om hun het bestaan van een Opperwezen in te boezemen ; zij werden eenige uren daarna door een wacht burgers naar een nabijgelegen rivier gebragt, en ondergingen manmoedig hunne welverdiende straf. Daarna werd een man, met name Van Deventer, voor den Krijgsraad gebragt, en beschuldigd van den vorigen avond eenen jongen Engelschman, met name Howard, eerst zonder eenige reden te hebben getergd, en de schandelijkste provocatie tot ongenoegen gegeven, tot dat Howard iets ten nadeele van hem zeide, wanneer hij, Van Deventer, van voor zijn wagen sprong, en Howard eenige vuistslagen toebragt. Daarna ging Van Deventer weder op zijnen wagen zitten, en vervolgde Howard te tergen tot dat Howard hem weder uitschold ;—als wanneer Van Deventer voor de tweede maal van den wagen sprong, en Howard weder eenige vuistslagen toebragt,—waarop Howard naar een geweer greep, en Van Deventer daarmede dreigde, totdat een wacht aan Deventer zijne onwettige handelingen heeft belet. Van Deventer erkende zijne misdaad dadelijk, en verzocht, dat de Raad hem zijne misdaad wilde vergeven, zonder hem eene schandelijke straf aan te doen, onder belofte, dat hij het nimmer weder zoude doen. De Hoofd-Kommandant zeide hem, dat hij ditmaal om zijne onderwerpende belijdenis zoude worden gepar-

donneerd, maar dat hij rekenen konde, indien hij een onzer onderdanen weder aanrandde, dat hij zekerlijk voor eenige dagen, door den Raad te worden bepaald, met vastgeboeide handen, achter het leger zonde moeten stappen; dat de sterke man hier niet wordt toegelaten, den zwakkeren door zijne kracht te overweldigen. De Hoofd-Kommandant zeide toen aan Howard, dat het de laatste maal moest zijn, dat hij zich van een doodelijk wapen bedient, om zijne evennaasten te dreigen; dat hij bij zoodanige provocatien als dezen, zich bij den Regter moest vervoegen, en dat hij als dan ondervinden zal, dat er zoo wel voor hem als voor anderen regt zal zijn; terwijl hij bij eene tweede overtreding van dien aard, als een tot moorden geneigd, zou worden aangemerkt. Na den afloop van deze teregtstellingen ontving de Hoofd-Kommandant een rapport van het leger van Panda, "dat hetzelve Dingaan bijna had achterhaald, en dat zij niet twijfelden of zij zouden reeds met elkanderen gevochten hebben, indien Dingaan niet te haastig vlugtte." De Hoofd-Kommandant deed dadelijk weder aan Nonklaas, den Hoofdbestierder van het leger van Panda, weten, dat zij zoo haastig mogelijk moesten aanrukken, en Dingaan in zijne vlugt stuiten, tot dat zijn leger aankwam. Wij zouden ten minsten eene week geleden reeds in gevecht met Dingaan zijn gekomen, hadden wij niet 7 dagen naar 50 man moeten wachten, die nog niet bij ons leger waren. Ouze patrouiljes hadden in den loop dezer week een groot gedeelte van het land der Zoolas doorkruist en 13 van den vijand doodgeschoten. Wij vervolgden onze reis dezen dag door de onbekende woestijnen, en legerden ons om 6 uren voor eenige dubbelde bergen, welke wij niet in staat zullen zijn, zonder groote moeite, te kunnen doorkruisen.

1 Februarij.—Nadat de Hoofd-Kommandant dezen morgen verscheidene patrouljes had uitgezonden, ten einde door de voor ons liggende dubbelde bergen eenen weg te zoeken kwam, omtrent een uur daarna, een Kaffer van het leger van Panda, en berigtte ons,—"dat Nonklaas, de hoofdbestierder van het leger van Panda, eergisteren slaags was geweest met drie regementen van Dingaan; dat zij twee geheele regementen van Dingaan, tot den laatsten man hadden omgebragt, en dat een gedeelte van het derde regement onder het leger van Panda, en het andere gedeelte in de bosschen is gevlugt; dat zij zoo

veel beesten thans voor ons in bezit hebben, als zij kwalijk kunnen hoeden." Daar evenwel onze vordering tegen de Zoolas niet meer is dan 40,000 beesten, besloot de Hoofd-Kommandant op het vertrouwen door den Volksraad, in hem als een eerlijk krijgsman gesteld, niet meer dan de gezegde 40,000 beesten te nemen, ofschoon wij ook tienmaal dat getal in ons bezit zouden krijgen, daar wij maar alleen de verliezen der verruineerde onderdanen willen vergoed hebben. Verder deelde de berigtbrenger mede,—" dat Dingaan nog slechts twee regimenten had, zijnde zijn lijfgarde, met welke hij langs de Pongalarivier, 200 mijlen ten Noorden van zijne hoofdstad, was opgevlugt, doch dat Nonklaas hem met zijn armee was nagevolgd, om hem in zijn vlugt te vangen." Er werd dus besloten, dat wij overmorgen ons leger op eene gelegene plaats vast in elkander zullen trekken, en Dingaan, onder geleide van onzen Hoofd-Kommandant, met 250 burgers te paard achtervolgen, en, indien mogelijk, aan de Zoola natie hun moed en magt benemen, om langer den aardbodem met onschuldig bloed te bevlekken. Een onzer patrouljes keerde intusschen naar het kamp terug, en berigtte den Hoofd-Kommandant, dat wij met moeite de bergen zouden kunnen doorkomen ; wij begonnen daarop dadelijk ons leger op te breken, ten einde onze reis te vervolgen ; doch waren daarmede naauwlijks bezig, of er kwam een tweede patrouilje, met berigt, dat eene partij Kaffers, met groote troepen beesten ten Noorden van ons leger voorbij trokken. Dadelijk daarop liet de Hoofd-Kommandant het leger weder vast in elkander stoten, en zond Kommandant Lombaard met 200 man naar de voorbijtrekkende Kaffers en beesten, doch zoodra de Kommandant bij hen kwam, wierpen zij hunne wapenen neder, en riepen uit, dat zij volk van Joob en Mattowan waren, en dat zij naar ons leger zochten. Hun werd door Kommandant Lombaard veel lof voor hunne trouwheid toegekend, en geboden het vee naar ons leger te drijven. Heden avond kwam ook de voorklomp vee bij ons leger, zijnde 600, en wij verwachten den achterklomp op morgen, zijnde ten minste 2,600 beesten. Hiermede kunnen wij de wereld overtuigen, dat het zeker niet onze tiranny is, die alle Heidensche volkeren hun toevlugt tot ons doet nemen. Wij laten het gevecht tusschen ons en Dingaan, met dit kommando, ten volle aan hen, om hunne trouwheid aan ons op de proef

te stellen; doch ik verblijd mij te kunnen zeggen, dat niemand ons trouwer kan behandelen, dan onze nieuw aangenomene bondgenooten.—Zij declareeren allen, van stam tot stam, tezamen, dat zij nimmer zoo veel regtvaardigheid en vrijheid hebben genoten, als zij thans genieten, en dat zij voortaan tot alle diensten, waartoe wij hen mogten vereischen, hetzij bij dag of nacht, op een oogenbliks bevel, voor ons zullen gereed zijn. De Hoofd-Kommandant zond ook dezen dag de heeren Christiaan Muller en Isaac Abraham van Niekerk met een tolk naar het leger van Panda, ten einde te vernemen, of er eenige correctheid is in de rapporten, die wij gedurig van Nonklaas ontvangen. Er is geen eer of lof te bedenken, welke ik niet verpligt ben den WelEd. Heer Pretorius in zijne betrekking als Hoofd-Kommandant voor zijne manmoedigheid en onverbeterlijke plannen, toe te kennen; hij houdt zich ook stellig aan het 21ste Art. van zijne instructie, dat is: "zorg te dragen, dat er geen onschuldig bloed zal worden vergoten." Onze geëerde Hoofd-Kommandant houdt zich dikwijls in publieke bijeenkomsten in het leger bezig, bij zijne Veldkommandanten en Veldkornetten aan te dringen, om de jongelingen onder hun gebied in te boezemen, dat onze overwinning over onze ontelbare vijanden niet alleen aan onze dapperheid kan worden toegeschreven, maar dat wij den Barmhartigen God, den Vader des Heelals, en den Regtvaardigen Regter over Koningen en Vorsten, *alleen*, den lof van onze overwinningen moeten toekennen; terwijl het voor ons zonder zijne Goddelijke hulp onmogelijk zoude zijn, over dit magtig volk in overwinning te kunnen triumpheeren.

Zondag, 2 Feb.—Bleven wij weder met ons leger alhier stil liggen, om onze gewone godsdienst aan den Heere toe te wijden, even gelijk wij voorleden Zondag hebben gedaan. Wij hielden daarbij eene dankzegging aan den Opperheer voor de voorspoedige overwinning, die onze bondgenooten over het grootste deel van onze vlugtende vijanden hebben behaald. In den namiddag kwam een klein gedeelte van het volk van Joob met 2,400 beesten aan, en berigtte ons, dat wij op morgen, door hun ander volk, en van Mattowan, driemaal dat getal zouden ontvangen. Intusschen kwamen onze afgezanten, de heeren Muller en Van Niekerk terug; en berigtten den Hoofd-Kommandant,—"dat er alle correctheid in de rapporten

van Nonklaas bestaat; dat zij, volgens alle blijken, twee regimenten van Dingaan hebben vernield, maar dat er ook een groot gedeelte van het volk van Panda is gesneuveld en gewond; dat Nonklaas de armee van Dingaan (zijnde volgens schatting 3 à 4,000 man sterk) op morgen naar ons leger zoude drijven, om ons in de gelegenheid te stellen, hen weder de krachten onzer wapenen te doen gevoelen. Het komt onzen afgezanten voor, als of het volk van Panda en dat van Dingaan, omtrent even sterk zijnde, voor elkanderen vreezen. De Hoofd-Kommandant deed 220 man gereed maken, om morgen den vijand aan te vallen.

3 Feb.—Dezen morgen trok de Hoofd-Kommandant met 220 man uit, om den vijand te ontmoeten; en toen hij omtrent een uur ten Noord Oosten van ons leger was, kwam een onzer spioenen ons te gemoet, en berigtte den Hoofd-Kommandant, dat de vijand op de eerste bank van den voor ons liggenden berg was; maar dat zij onze aankomst moeten bemerkt hebben, en gevolgelijk vlugtten. De Hoofd-Kommandant zond op dit berigt dadelijk den Kommandant Lombaard met 25 ligte mannen, om den vijand in front onverwijld op te volgen, terwijl de overigen ook zonder het minste verzuim den vijand navolgden; doch wij troffen het juist ongelukkig, de vijand vloog in een akelige spelonk, en een zwaar mistig weder bedekte de omliggende bergen en kloven, zoodat wij noch den vijand, noch eene gelegenheid konden zien om hem op te kogelen. Dit hoorden wij hem duidelijk zeggen, " hier is (moloenkoes) witte menschen, laten wij uit elkanderen vlugten, zoo veel wij kunnen, om ons leven te redden, tegen deze menschen is er voor ons geen kans, een oogenblik te vechten,—" en zij ziften uit elkanderen, zoodat toen zij Nonklaas voorbij vlugtten, zij ten minsten in 60 differente klompen waren, en zich naar de verschillende oorden verspreidden. Wij trokken ten 10 ure, met ons kommando deze spelonk door, en keerden tegen den avond naar ons leger terug, met voornemen, om overmorgen naar de Tongola op te trekken, en alles aan te wenden, dat in ons vermogen is, om Dingaan zelven in handen te krijgen, om daardoor een einde aan den oorlog te kunnen maken.

4 Feb.—Dezen morgen werd een man voor den Hoofd-Kommandant en Krijgsraad gebragt, en beschuldigd, van gisteren, bij afwezigheid van den Hoofd-Kommandant, zon-

der verlof daartoe, drank te hebben verkocht, en daardoor verscheidene menschen in het leger in staat van dronkenschap gesteld. Deze misdaad werd door den Hoofd-Kommandant en Krijgsraad voor zeer verfoeijelijk verklaard, en de Krijgsraad besloot, dat de vaten van gemelden persoon onverwijld zouden worden verzegeld en het verkoopen van drank stelliglijk belet; en werd Kommandant Lombaard gevolgelijk geboden, om met een Veldkornet naar den wagen van F. M. Lingenfelder te gaan, en alle de tappen zijner vaten toe te slaan, en op den bodem af te zagen. De Hoofd-Kommandant deed 250 man kommanderen, ten einde op morgen naar de Pongola voort te rukken, en Dingaan te vervolgen· Ook heeft de Hoofd-Kommandant dezen morgen, zijn 3de officieele rapport aan den WelEd. heer J. P. Zietsman, als Landdrost van Pietermaritzburg afgezonden, opdat gemelde Landdrost hetzelve bij de eerste vergadering aan den Hoog Achtbaren Volksraad kan voorleggen.

5 Feb —Wij vertrokken dezen morgen, met 250 man, in eene Noord Oostelijke directie van ons leger, ten einde te zien, of onze vijanden nog moed hadden het gebulder onzer geweren en kanonnen te wederstaan. Wij trokken gedurende dezen dag verscheidene bergen, spelonken en kloven over en door; wij doorkruisden ook ten minsten honderd loopende waterstroomen, doch konden niets van den vijand ontdekken. Wij legerden ons kamp vervolgens te 8 ure onder eenen berg, en hadden onze paarden alle opgezadeld, en aan elkander in een kring gebonden, en zetteden ook dubbelde wachten uit, om voor aanvallen van den vijand te waken; doch omtrent 10 uren in den nacht begon het zoo hevig te regenen, dat wij tot op onze huiden nat waren.

6 Feb —Met het opgaan van de zon vervolgden wij onzen marsch geheel Noordwaarts, of wij misschien daardoor met de beweging van den vijand konden bekend worden; doch niets van den vijand ontwarende keerden wij weder van daar Oostwaarts terug, en ontzadelden omtrent 9 uren onze paarden, om hen en onszelven weder met wat voedsel te versterken. Nadat wij alhier 2 uren hadden vertoefd, en juist weder aan het opzadelen waren, ontvingen wij van Nonklaas berigt, " dat een partij Zoolas zich in eenen zekeren Klipkop hadden verschuild." Dadelijk lieten wij ons naar dien Klipkop door een van het volk van Panda geleiden, omsingelden dien krans oogenblikkelijk, en de Hoofd-

Kommandant liet aan de in den krans zijnde vijanden door zijnen tolk zeggen, "dat zij allen ongewapend moesten uitkomen, en dat hun leven daardoor zoude gespaard worden :" doch zij gaven ons geen antwoord op onze herhaaldelijke voorstellen, zoodat de Hoofd-Kommandant toen den Kommandant Lombaard met 25 man de kransen liet inkruipen, en bevel gaf "om ieder man, die zij voor de trompen hunner geweren in die grot aantroffen, te dooden; doch dat zij de meiden en kinderen moesten sparen." Inmiddels stelde de Hoofd-Kommandant het overige van zijne magt rondom den krans, om de uit dezelve vlugtende vijanden op te vangen, terwijl deze dappere 25 mannen den krans met bedaardheid inkropen, en in de naauwe, donkere klipscheuren drie van den vijand dood schoten. Toen nu de overige mannen, vrouwen en kinderen, uit vrees voor het akelig gekraak der schoten, in die naauwe grot uitriepen "dat zij nu allen zouden uitkomen," hield het schieten op, en er kwamen toen twee Zoolas en een door de Zoolas krijgsgevangene Knopneus-Kaffer, benevens 50 meiden en kinderen, te voorschijn. De Hoofd-Kommandant liet alle noodige vragen aan deze drie mannen doen, om iets van Dingaan te ontdekken ; doch zij wisten van hem niets te zeggen. Omtrent een half uur daarna sprongen deze twee gevangene Zoolas, nadat zij alle vriendelijkheid van ons hadden ondervonden, op, en liepen in vollen spoed weder naar den krans. De Hoofd-Kommandant gebood dadelijk op hen te vuren, en zij werden als ziften uit elkanderen geschoten. Bij gelegenheid van deze inkruiping was Kommandant Lombaard, en ook eenige zijner mannen, zeer gevaarlijk in de grot geplaatst; een Zoola was in een naauwe rotsscheur gekropen, en had een groote klip voor zich, vanwaar hij herhaaldelijk groote klippen met zooveel woede naar Kommandant Lombaard, de heeren Jacs. Uys, A. Landman, jonge Maritz, Steyn en anderen wierp, dat, indien hij een hunner had getroffen, het gevolg zeer zeker doodelijk zoude zijn geweest. Nonklaas, die met zijn kommando onze omsingeling had aanschouwd, kwam naderhand in persoon naar ons, doch in geene woorden kon hij zijne verwondering over de gedetermineerdheid onzer manschappen uitdrukken; hij zeide "dat hij nimmer eenige kans zou gezien hebben om hen met zijn volk uit dezen krans te krijgen;"—hij sloeg toen den Hoofd-Kommandant op den schouder en zeide: "gij zijt

toch waarlijk menschen die voor niets vreezen." Na dit alles trokken wij ten een uur verder voort, doch ten gevolge van den aanhoudenden regen waren wij verpligt ons zoo vroeg als ten 3 uren nabij een verlatene Zoola-kraal te legeren, alwaar wij vele matjes, door de gevlugte Zoolas van gras gemaakt, tot onze dienst vonden. Wij maakten daarvan voor ons schermen om voor den regen min of meer te kunnen schuilen.

7 Febr.—Door den aanhoudenden regen, dien wij sedert gisteren middag hadden, waren wij verpligt dien dag alhier stil te blijven liggen. Wij vonden hier een overvloed van mielies, en hielden ons voor tijdkorting meestendeels onder onze schermen bezig met mielies te braden. In den middag kwamen er twee Zoolas, gezamenlijk met Nonklaas, naar den Hoofd-Kommandant, en zeiden:—"dat zij in naam van Guana en Mapita naar den Hoofd-Kommandant waren gekomen om hem en alle witte menschen om genade en verlossing te smeeken,"—dat deze twee Kapiteins (zijnde nog de twee voornaamste die Dingaan bij hem had), Dingaan reeds lang hadden willen verlaten, om van zijne tiranny verlost te worden, doch dat Dingaan hen altoos alle gelegenheid had ontnomen van te kunnen ontvlugten, als alleen toen het gevecht tusschen het volk van Panda en Dingaan, welk laatste zij kommandeerden, plaats vond; dat zij de voorregten en het geluk inzagen, welke Panda en zijn volk onder de witte menschen genoten, en met al hun volk, bestaande genoegzaam uit de geheele vijandelijke magt, naar de witte menschen verlangden te komen, indien zij genade bij ons mogten vinden." De Hoofd-Kommandant sprak met volle bedaardheid de boodschappende Zoolas aldus aan:—"Ik ben gelast, en ben uit eigen gevoelen daartoe ook ten volle genegen om alle menschlievendheid aan ieder schepsel te bewijzen; zegt aan uwe Kapiteins dat zij op morgen naar mijn kamp moeten komen; dat ik de vijandige Zoolas, onderdanen van Dingaan, wederom in vriendschap als onderdanen van onze Maatschappij, of onder het bondgenootschap van Panda, zal aannemen; dat gijlieden het u tot geluk kunt rekenen, dat ik met mijn Kommando vier dagen geleden door het zware mistige weêr was verhinderd, want dat mijn voornemen was, op ulieden met alle krachten uit te bulderen; terwijl er, indien wij schoon weêr hadden gehad, geen derde van ulieden, het geweld onzer wapenen

zoude ontkomen zijn." Op deze uitdrukkingen, schenen de Zoolas de ware doodskleur op hunne lippen te hebben, "maar," vervolgde de Hoofd-Kommandant,—"zoo verwoed als ik eerst op ulieden was, zoo vriendelijk zal ik ulieden weder als onderdanen behandelen; vraagt aan Nonklaas, hoe dat onze behandeling tegen hem is?" "Och," antwoordde Nonklaas (lagchende),—"ik behoef dit niet eens te expliceeren, hier kan ik, als een aangenomen kind, in vrijmoedigheid met dezen grooten heer discoureeren, daar ik voormaals, als een uitgeschopte hond, voor al mijne trouwe diensten, bij mijnen voormaligen Koning heb moeten kruipen; komt hier met uwe kapiteinen en volk, en gij zult vrijheid als een vogel hebben." De Hoofd-Kommandant waarschuwde hen daarop stellig, aan hunne Kapiteinen te boodschappen, "dat er nu voor hen een geluk open stond,—dat zij voor morgen te 12 uren bij hem moesten zijn, dat hij tot dien tijd stilstand van wapenen zoude houden, maar dat hij, indien zij nog afwezig bleven, alle Zoolas als bloedige vijanden zoude doen ombrengen." Hierop verlieten wij ons kamp in vollen spoed, om hunne Kapiteinen, met al hetgeen zij gehoord hadden, bekend te maken.

(Slot volgt).

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

De Utrechtsche Akademie.

In de maand Junij jl. vierde men te Utrecht het 250jarig bestaan van Utrechts Akademie. Het Feestconcert dat bij die gelegenheid plaats vond in de Oude Buurkerk was een deel van het Programma en waarschijnlijk zullen velen der lezers van het *Tijdschrift* met belangstelling de Cantate lezen door Dr. Beets voor die gelegenheid vervaardigd, mij met de laatste mail door hem toegezonden.

H.C.V.L.

Feest Cantate bij de viering van het Tweehonderdvijftigjarig bestaan der Utrechtsche Hoogeschool. (21 *Junij* 1886). *Woorden van* NICOLAAS BEETS, *muziek van* RICHARD HOL.

INLEIDING EN KOOR.

Nu maak u op om feest te vieren,
Vermaarde Stad aan Vecht en Rijn!
Laat loof en bloem uw straten sieren,
In ieders woning vreugde zijn.
Ruischt citersnaren!
Schalt fanfaren!
Bazuinen, trompetten, geeft vroolijk geluid!
Laat, laat u hooren,
Vereende koren,
En stort uw hoogsten jubel uit!
Streel, zuivre zangstem, streel onze ooren!
Het geldt—
Het geldt—
Een troetelkind,
Voor vijfmaal vijftig jaar geboren,
En vijfmaal vijftig jaar bemind.

SOPRAAN-SOLO MET VROUWENKOOR.

Als, 't liefste zoet na 't bangste leed,
Van God gegeven Vrede,
Het zwaard tot ploegschaar heeft versmeed,
Of kluistert in de scheede,
Dat is, voorwaar, de beste tijd
Voor zaaien en voor bouwen;
De geesten kunnen vrij en blijd
Hun vleugelen ontvouwen.

Dan wekt de gunst, dan kweekt de moed
De gaven en de krachten;
De horen van den Overvloed
Doet lof en loon verwachten;

Daar waar de Olijfboom wortel schiet
Wil Alles welig groeien.
De Lauwer wast op elk gebied,
En alle Rozen bloeien.

Sticht dan, ontsluit met pleeggebaar
Der wijsheid eeretempels;
Verzamel dan haar priesterschaar
Op hun gewijde drempels!
Als voor de tabberd wijkt de kling
En niemand hoeft te schromen,
Dan is voor vlijt en oefening
De rechte tijd gekomen.

KOOR.

Spreek, wederspreek het, gij rol der Historie!
Dagen van nood waren dagen van glorie.
Klaagt niet te zeer als de olijfboom niet wast;
"Palmen Steigren tegens last." *)
Sterren zijn helderst in donkere nachten;
Spanning en worstling verdubblen de krachten.
Nederland heeft niet op vrede gewacht,
Heeft, onder 't zwaarste, het grootste volbracht.
De oorlog bleef duren: toch zaaide 't en bouwde 't;
Niet op de Toekomst, op 't Heden vertrouwde 't;
't Zwaard aan de heupe, de handen aan 't werk,
Voelde 't zich weerbaar en toonde 't zich sterk.
Eere, gij vroeden, gij wakkren, gij wijzen!
Daden van moed deden wondren verrijzen.
STEDENBEDWINGER, †) hoe groot was uw eeuw!
Hoe bloeiend de Tuin van den bloedigen Leeuw.

SOLO-KWARTET MET KOOR.

Tenor.

O Vorst, die, in Gods gunst geboren,
Aan volk en land ten zegen wierdt!
Schoon is de loopbaan u beschoren,
En groot de tijd, dien gij versiert.

"Op gouden leliën en stralen
Laat trotsen Fransche en Spaansche kroon;"
Om daar "de perels af te halen"
Braveert uw krijgsmoed "duizend doôn." §

Maar peerlen blinken allerwegen
En puikjuweelen, rein van gloed,
U in de Zeven Landen tegen,
Waar gij uw deugd beminnen doet.

*) VONDEL.
†) Eernaam aan FREDERIK HENDRIK gegeven.
§ HOOFT, Klaghte der Princesse van Oranje, over 't oorlogh voor 's Hartogenbos.

Uw Amstel tart de Stad der Bloemen *
  Door Kunst van beitel en penseel.
De schoonste Dichterzangen roemen
  Uw deugd en daden schoon en veel. †

Tenor en Bas.

De Wetenschappen dragen kronen,
  Wier glans zich heinde en veer verbreidt.
De School, die Leidens deugd mocht loonen,
  Kweekt mannen voor de onsterflijkheid.

Vier Stemmen.

De Wijsheid zet alom haar schreden,
  Verspreidt haar licht, vertoont haar schoon,
Haar krachten en bekoorlijkheden—
  En ook in 't Sticht verrijst haar troon.

KOOR MET SOPRAAN-SOLO.

Ontsluit uw poorten, grijze Dom ! §
    Voor die uw koor begeeren ;
      Die kennis kweekt is wellekom
    Bij hen die God vereeren.
      Die leering zoekt, die hoort en vraagt
    Zal zich tot deugd bekwamen,
      Neemt toe in wijsheid, en behaagt
    Aan God en mensch te zamen. ‡
    Treedt op, plechtstatig ingeleid,
      Waar men uw stem wil hooren,
    Die een lofwaardige Overheid
      Heeft tot uw ambt verkoren !
    Gij de eersten in de eerwaarde rij,
      Die altijd aan zal groeien,
    En die van eeuw- tot eeuwgetij
      Haar stichting zal doen bloeien.
    Met regen is de maartsche dag ††
      En somber aangevangen ;

Sopraan-Solo.

    Maar zie, daar komt een zonnelach
      En stemt tot blijde zangen ;

* Florence.

† Als Hooft aan Maria de Medicis bij hare komst te Amsterdam in 1638, verlangde getoond te zien.

§ " Het koor der Domkerk was (der Hoogeschool) tot een gehoorzaal bestemd en daar zou de plegtigheid (der inwijding) plaats hebben." De Geer, De Dom van Utrecht, blz. 40.

‡ Luk. 2 : 46 was de tekst, door Voetius ten grondslag gelegd van zijn predicatie " Over de nuttichheydt der Academiën ende Scholen," des Zondags vóór den dag der stichting.

†† "Des Dingsdags-morgens was vroeg de stad versierd en getooid en alles voor het feest gereed ; maar nog was de hemel bewolkt en hield de regen niet op. Te negen ure echter brak de zon helder door, en in statigen optocht," enz. De Geer, bl. 41.

Koor.

Tot zangen, die gebeden zijn,
Ten hemel opgeheven,
Opdat een hooger zonneschijn
Haar warmte en licht moog geven.

SOPRAAN-SOLO MET KOOR.

O ZONNE DER GERECHTIGHEID,
Stort over haar uw schoonste stralen!
Laat al uw zegen nederdalen
Op die eerbiedig hem verbeidt!

Bij U is licht voor hart en hoofd;
Gij wekt, gij kweekt, gij voedt het leven;
Wat gij onthoudt, kan niemand geven;
Uwe is een glans, die nooit verdooft.

INSTRUMENTAAL-STUK MET KOOR.

O Hevige ommezwaai der tijden!*
Hoe zwart, hoe geducht
Vertoont zich de lucht!
Wolken kruien in 't Oost en in 't Zuid!
Onweer dreigt van alle zijden!
Daar barst het uit!
Hoe vrees'lijk die donder, hoe doodlijk die schicht
Van 't bliksemlicht!
Verwoesting, vernieling, verwildring door schrik,
Van oogenblik tot oogenblik.
Geen daad bij de vromen, geen raad bij de vroeden,
Aan helpen noch hoeden
Noch redden gedacht....†
Hoe loodzwaar drukt gij, "Fransche nacht!" §

SOLO VOOR ALT.

Gij hebt dien wakend doorgebracht,
Gij priesters in Minerva's tempel!
Al schondt de woestaardij den drempel,‡

* 1672

† "De Regeering radeloos, het Volk redeloos, het land reddingloos," zeggen de geschiedschrijvers.

"Eene genoegzaam algemeene wildheid en ongehoorzaamheid van alle de ingezetenen in de steden en op het platte land."—Brief van de WITT.

§ "'t Is Fransche middernacht."—VONDEL.

‡ N.B.—"De groote gehoorzaal was in een soort van graanschuur, neen! erger nog, in een pakhuis of bergplaats van meel, in een werkplaats voor mulders en bakkers herschapen.—TER HAAR, Utrecht in 1672, bl. 30.

Gij hebt aan vlucht noch overgaaf gedacht,
Uw schoone taak niet afgebroken,
Uw lamp gevoed, uw licht ontstoken,
En niet vergeefs den dageraad verwacht.*

KORAAL.

"Die hier bedrukt met tranen zaait,†
Zal juichen als hij de vruchten maait;
Die 't zaad draagt, dat hij zaaien zal,
Gaat weenend voort en zaait het al;
Maar hij zal, zonder ramp te schromen,
Eerlang met blijdschap wederkomen,
En met gejuich, ter goeder uur,
Zijn schooven dragen in de schuur."

KOOR.

Een eeuw en nog een eeuw ging om,
Uw leeftijd, Alma Mater, klom
Tot vijfmaal vijftig jaren;
Maar, met de jaren, klom uw kracht,
En van geslachte tot geslacht
Bleeft gij uw ouden roem bewaren.

Een feestgewaad, een hoogtijdskrans
Versiert u thans;
Wij zien uw voorhoofd stralen;
Uw helder oog ziet vroolijk rond;
En op den glimlach van uw mond
Kent onze geestdrift perk noch palen.

Mannen.

De Schoonheid, die u zedig groet,
Sprengt voor uw voet
Een bloemenregen.

Vrouwen.

Een wakkre Jonkheid jubelt luid;
De Grijsheid strekt haar armen uit,
En geeft u biddend haren zegen.

Allen.

De Liefde voor het Vaderland
Drukt u de hand;
Beschaving heft u tot de wolken
De Godsdienst ziet u ernstig aan,
En dankt u, met een stillen traan
Voor zooveel trouwe tolken.

* "De Academische Senaat nam het besluit om zelfs gedurende de aanstaande wintervacantie de lessen niet te staken, maar geregeld te laten doorgaan."—Adl. bl. 31.

† Ps. 126: 1 en 2 was de tekst van VOETIUS bij zijn eerste predicatie in de Domkerk, na hare ontruiming door de Franschen. 16/26 Nov. 1673.

BAS-SOLO.

De dwaas alleen veracht de wetenschap,
De wijze juicht haar toe op d'eeretrap.
Kennis is macht, geen macht van dwingelanden.
Lofwaardig, die haar zamelt en waardeert!
Gezegend, die haar uitbreidt en vermeert!
Wij kussen hem eerbiedigljk de handen.

KOOR.

Een eeuw en nog een eeuw ging om,
Uw leeftijd, Alma Mater, klom
Tot vijfmaal vijftig jaren;
Maar, met de jaren, klom uw kracht,
En van geslachte tot geslacht
Bleeft gij uw ouden roem bewaren.

SOLO-KWARTET.

Sopraan.

Gij mannen, grijs van haren,*
Maar vol van merg en sap!
Gij jongeren van jaren,
Reeds rijp in wetenschap!

Bas.

Gij, die ons de oude tijden
Hun denken, spreken, daân,
Hun leven en hun lijden
Hertoont en doet verstaan!

Tenor.

Gij, die ons door doet dringen
In de eischen van het Recht,
Of van de zichtbre dingen
De wetten openlegt!

Sopraan.

Die kranken leert genezen,
Aan blinden 't licht herschenkt,
Of van het Hoogste Wezen
De orakels overdenkt!

Vier solo-stemmen.

Houdt moed, vervolgt de banen,
Waarop gij voorwaarts snelt,
Of plant uw trotsche vanen
Op nieuw veroverd veld!

Graaft dieper in de mijnen,
Waar gij uw goud uit schept,
En laat het heerlijk schijnen,
Als gij 't gezuiverd hebt!

* Professoren en Lectoren.

Stijgt hooger op uw vlerken,
Streeft alle sferen door,
En laat uw vlucht bemerken
Aan 't lichten van uw spoor!

Blijft moediglijk bekampen
Onwetendheid en waan,
En troost ons van de rampen,
Die uit de zonde ontstaan!

KOOR.

Eere in ons midden en eere in hun graven,
D' eedlen en braven,*
Wier wijsheid u bracht op de plaats, die gij siert!
Uw roem is hun roem, en hun lust zijn uw gaven.
Gelukkig de kiel, door hun handen gestierd!

SOLO VOOR TENOR.

En Gij, de Hoop des Vaderlands,†
Van wie 't zijn naaste toekomst wacht,
Zijn zonen, in den vollen glans
Der jonkheid en der kracht!
Schept heldre teugen uit de bron,
Die hier van laafnis overvliet,
Laat, laat u koestren door de Zon,
Die hier haar stralen schiet.

KOOR.

Smaakt al de vreugd
Der blijde jeugd,
Der vriendschap heilig zoet
Wordt al wat edel is en goed!
En viert men 't volgend eeuwgetij,
Nog 't hoofd omhoog,
Nog gloed in 't oog,
Woon menig uwer 't bij.

STUDENTENKOOR.

Vivat Academia!
Floreant Artes,
Exsultent Musae,
Faveant Charites,
Pereat Barbaries,
Salva sit Pax;
Valeat Concordia,
Vigeat Patria,

* Curatoren.
† Studenten.

**Gaudeat Civitas
Ultrajectina !***

VIER SOLO-STEMMEN MET KOOR.

O Stad, waar Willebrord het Kruis†
Geplant heeft en den Heer een Huis
Gebouwd heeft onder Wilt en Friezen,
Van waar het eerst de fakkel scheen,
Die lichten zou door de eeuwen heen,
En nooit voor u haar glans verliezen !
O Stad, waar Nassau's wijze hand
De Pijlen saamsnoerde in een band,
En in den klauw des Leeuws bestelde ! §
Doe, doe uw oude leus gestand,
Dat steeds uw kroon en dierbaarst pand,
Uw Hoogeschool, u alles gelde,‡

Sopraan en alt.

O Stad, door Vecht en Rijn besproeid,
Wier helder nat door 't lustoord vloeit,
Aan rozen rijk en korenaren!
Geen bloem of vrucht draagt hooger lof
Dan die gekweekt wordt in den hof,
Die u bedekt met lauwerblaren.

Vier solo-stemmen.

O Stad, zoo trouw door haar bemind!
Omhels, omhels uw voedsterkind;
Eén wensch, één hoop beziele u beiden!
Vernieuw, vernieuw uw schoon verbond,
En dan, herhaal met blijden mond
Dat plechtig woord : "WIE ZAL ONS SCHEIDEN ?" ††

SLOTKOOR MET SOLOSTEMMEN.

't Knielt alles voor den Hoogen God!
Hij schiep de wereld, schikt het lot
Der Scholen en der Steden.
Zijne is de wijsheid en de kracht;
Hem zij de lof in elk geslacht
Van eeuw- tot eeuwigheden!

HALLELUJA.

---

* De Academie leve!
Dat de Kunsten bloeien,
De Muzen juichen,
De Gratiën ons gunstig zijn,
De Barbaarschheid verga !
De Vrede blijve ongestoord,
De Eendracht machtig,
Het Vaderland krachtig,
Utrecht verheuge zich!

†650.

§1579.

‡"het eeuwen lang aankleven van het aangenomen beginsel: "*Alles voor de Hoogeschool.*"—De Stad Utrecht in hare betrekking tot de Hoogeschool, bl 55.

††QUIS SEPARABIT.—Legende der Gedenkpenning, geslagen op het 2de Eeuwfeest.

HET KOOR.

Was zamengesteld als volgt :—

Sopranen	...	...	...	126	dames.
Alten	...	...	...	103	do.
„	...	...	...	7	jongens.
Tenoren	...	...	...	64	heeren.
Bassen	...	...	...	84	do.
Harp	...	...	...	1	dame.
Orgel	...	...	...	1	heer.
Viool	...	...	...	32	heeren.
Alt	...	...	...	10	do.
Violoncel	...	...	...	10	do.
Contrabas	...	...	...	8	do.
Clarinet	...	...	...	2	do.
Oboe	...	...	...	2	do.
Fluit	...	...	...	3	do.
Fagot	...	...	...	2	do.
Trompet	...	...	...	3	do.
Hoorn	...	...	...	4	do.
Trombone	...	...	...	3	do.
Tuba	...	...	...	1	heer.
Pauken	...	...	...	1	do.
Slagwerk	...	...	...	2	heeren

HISTORISCHE AANTEEKENINGEN.

1. Utrecht rigt in 't jaar 1634 op 't voorbeeld van Amsterdam een Athenaeum op, en verhief het in 1636 tot eene Universiteit. Bilderdijk, Deel 8, p. 136.

2. Toestand waarin de zeven provinciën verkeerden in die dagen. Zie Wagenaar, Vaderl. Historie, Deel XI, pag. 231 en vervolgens; tevens Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands, Deel VIII, pag. 131 en vervolgens, en Van Lennep, Deel II. pag. 320 en vervolgens.

3. Unie van Utrecht op vereeniging der zeven provinciën als zelfstandig Rijk (Ao. 1579) Wagenaar, Vaderl. Historie, Deel VII, pag. 247—268.

4. De stad van 't leger verlaten zijnde onderwerpt zich aan Frankrijk. Wagenaar, Deel 14, p. 39—40.

5. De Franschen verlaten de stad en provincie. Wagenaar, Historie, Deel XIV, pag. 281.

Onze Koloniale Korenbouw.

(*Door J. C. Silberbauer.*)

Ik ben gedurende vele jaren korenhandelaar geweest te Kaapstad. Koren gekweekt door onze eigene graanboeren zoowel als koren uit het buitenland ingevoerd is dag aan dag door mijn handen gegaan. Koren maakte het geregeld onderwerp mijner gesprekken uit met onze Koloniale graanboeren zoowel als met zaakkundigen uit het buitenland, vooral uit Australië en Nieuw Zeeland, met wie ik nu en dan in aanraking kwam. En daarbij komt nu nog dit, dat ik laatst in levenden lijve een der grootste korenlanden in de wereld, Californië namelijk, heb bezocht, waar ik met eigen oogen die reusachtige korenlanden te zien kreeg, waarvan ik voorheen met een gevoel van verbaasdheid zoowel als van bewondering had gelezen.

Ik wil in dit artikel nagaan wat de graanboeren daar doen en het vergelijken met hetgeen door onze eigene korenboeren alhier wordt uitgerigt. Het is mijn doel niet, steenen te gaan werpen op mijn landgenooten. Integendeel, wil ik al dadelijk mijn vaste overtuiging uitspreken, gegrond op de pas door mij opgedane ondervinding, dat onze korenboeren niet alleen geenszins erg te laken zijn wegens den geringen omvang der Koloniale korenproductie, maar dat zij eerder krediet verdienen voor hetgeen zij hebben uitgerigt, wanneer men de natuurlijke moeijelijkheden nagaat waarmede zij hebben te kampen en waarvan groote korenbouwende landen, als Californië, Chili, Australië, Nieuw Zeeland en zelfs Indië zoo goed als niets weten.

Die landen bezitten onberekenbare voordeelen in den enormen omvang hunner voor den korenbouw geschikte landerijen, bestaande uit vruchtbaren, maagdelijken grond, die gemakkelijk kan worden bewerkt, die gezegend is met geregelde regens, en bijna nooit bezocht wordt door plagen als roest en droogte.

Dit komt des te duidelijker uit, wanneer men let op het volgende feit. In die landen werd de korenbouw begonnen door mannen zonder eenige kunde, stadsvolk en ambachtslieden, die nooit te voren in hun leven iets met de boerderij te maken hadden gehad. En toch, zóó groote voordeelen bood de natuur hun, dat zij, niettegenstaande hun onkunde, voorwaarts kwamen. En toen kreeg het

KAPITAAL moed en vloeide het van alle kanten toe om den graanbouw verder te ontwikkelen.

Hoe gansch anders is het hier aan de Kaap gesteld! Hier ging bijna elke uitlander die iets aan den korenbouw deed bankroet; en het gevolg is, dat onder onze korenboeren tusschen Kaapstad en Clanwilliam—want Caledon kunnen wij, wegens het onzekere van zijn graanbouw, niet mede tellen—naauwelijks meer dan één Europeaan (Duitscher, Hollander, Zweed of Engelschman) is, die van de korenboerderij leeft. En toch, in de door mij genoemde uitheemsche graanlanden zijn het juist die menschen, die het voordeelig vinden hun tijd, arbeid en geld in den graanbouw te steken.

Hieruit volgt dat de Kaapsche graanboer, die ten spijte van onmiskenbare moeijelijkheden, toch nog heel wat koren kweekt, niet juist die luije, domme, onhandige kerel is waarvoor hij door sommigen in hunne onkunde wordt uitgemaakt. Hoe komt het, dat hij niet al lang is uitgeboerd door een knapper slag van boeren uit Europa,—mannen van grooter geestkracht, ondernemingsgeest en wetenschappelijken aanleg? Wat vinden wij? Dat de hooggeroemde Europeesche boer, wanneer hij hier voet aan wal zet, in negen uit de tien gevallen zijne krachten gaat wijden aan de veel gemakkelijker schapen- of vogelstruisboerderij en den korenbouw overlaat aan den verachten Kaapschen boer! En even zorgvuldig mijdt hij de nog moeijelijker wijnboerderij.

Den Kaapschen boer komt dus de onmiskenbare eer toe van toch nog den bouw van koren, rog, garst, haver en havergerven gaande te houden, die, zonder hem, althans in het Westen, geheel ten gronde zou zijn gegaan of op dezelfde lamme manier voortgezet als langs de gansche Oostelijke kust tot naar de grens van Kafferland. Men zou dan hier, even als daar, een shilling moeten betalen voor zelfs de ligste havergerf.

Maar wanneer men de beschuldiging van luiheid die zoo dikwijls tegen den Westelijken korenboer wordt gebragt afweert door de aandacht te bepalen bij het luttele of nietige dat wordt uitgerigt door den Oostelijken kustboer, dan krijgt men altoos één wederantwoord:—"O! maar die distrikten zijn niet geschikt voor den korenbouw." Desniettemin houd ik staande, dat indien men dáár even ijverig de handen aan den ploeg wilde slaan als de

Koebergsche boer doet, wij, hoewel niet in staat om koren voor den uitvoer te kweeken, toch genoeg zouden hebben voor ons eigen verbruik, zooals ik aanstonds zal aantoonen.

Dan nog wordt de vraag gedaan :—" Maar is Kaapsch koren niet het allerbeste ter wereld ? Ja, ik erken dat ; maar de produktie valt zoo moeijelijk en hangt zoo zeer af van een gelukkigen zamenloop van natuurlijke omstandigheden, dat daarop geenszins van jaar tot jaar te rekenen valt, zooals in Amerika en andere korenlanden. Zoo b.v. bekomt men soms in de Karroo, onder zulk een gunstigen doch al te zeldzamen zamenloop van omstandigheden, een wonderlijk rijken korenoogst, tot zelfs honderd van een. Maar dat bewijst nog niet, dat men slechts nijvere boeren behoeft om de Karroo in een groot prachtig zaailand te herscheppen ; hoewel, toen de Spoorweg derwaarts werd gemaakt er inderdaad Gouvernementsambtenaren waren, die verwachtten dat de Karroo nu de graanschuur der Kolonie zou worden en zelfs een massa voor den uitvoer zou leveren. Men treft inderdaad de meest verregaande onkunde aan zelfs bij mannen die jaren en jaren in de Kolonie hebben doorgebragt en toch anders geen stommeriken zijn.

Onze werkelijke graandistrikten beslaan per slot van rekening een zeer geringe oppervlakte vergeleken met die der reeds genoemde korenlanden Ik zeide bijna, dat men ze allen zou kunnen overzien uit de buurt van Malmesbury, stond men er op een verhevenheid zoo hoog als Tafelberg. Men zou er althans voor zich zien Tigerberg, Koeberg, Groenekloof, Zwartland, Achter Paarl, Porceleinberg, Tulbagh, Ceres, Piketberg, 24-Rivieren, Saldanhabaai en een deel van Clanwilliam.

Stel deze oppervlakte nu aan de zijde der buitenlandsche graanlanden en de vergelijking wordt bespottelijk. Koeberg wordt reeds ten volle bewerkt. Bijna alle mannen van ondervinding verzekeren dat de grootst mogelijke omvang van beploeging reeds is bereikt in dit ons allerbest korendistrikt.

Bovendien zijn de grondsoorten op elke boerenplaats van den meest uiteenloopenden aard, zoodat men maar niet zoo blindweg alles onder den ploeg kan brengen. Een onzer beste boeren deed mij eens verbazen met te zeggen, dat het hem ten minste vijf jaren nam om eenige plaats goed te kennen en om te werken.' Eerst

wanneer de Europeaan zelf korenboer is geweest en al zijn geld heeft verloren of bankroet is geworden, begint hij te begrijpen dat die stadige Kaapsche boer wat meer weet dan dat waarvoor hij krediet krijgt. De Kaapsche korenboer heeft blijken genoeg gegeven van zijn schranderheid, door de bereidvaardigheid waarmede hij in de laatste jaren geld heeft bijeen geschraapt om de beste verbeterde ploegen, zeissen, maaimachines en stoomdorschmachines te koopen. Op mijn jongste reis door Frankrijk en Spanje zag ik herhaaldelijk nog den ouden Romeinschen ploeg in gebruik, bestaande uit een boomstam, doende een gerieflijk uitstekende tak dienst als ploegstaart en bestaande de schaar uit met hoepelijzer beslagen hout. Kan men in gansch Zuid Afrika zulk een paskwil als ploeg aan 't werk zien?

Maar om tot den wortel der zaak te komen:—Waarom kan de Kaapkolonie niet evenveel koren produceren als Koloniën die zooveel jonger zijn? Ik antwoord:—In de eerste plaats, omdat die Koloniën eigenaardige voordeelen bezitten, zooals:—nooit te voren bewerkten maagdelijken grond in onbeperkte uitgestrektheid en veel goedkooper dan de onze—grond die voor honderden mijlen aaneen van een en denzelfden aard is en geen bemesting behoeft. Men kan er een voor van tien mijlen trekken zonder den ploeg zelfs een enkele maal te ligten. Men behoeft er niet bezorgd uit te zien naar den eersten herfst of winterregen om den grond voor den ploeg te doorweeken. Men kan er elk jaar op precies denzelfden tijd zijn graan inploegen, en wanneer de eerste regen komt is het jonge gezaaide reeds uit den grond en krachtig genoeg om de winterkoude te verduren. Het ploegen geschiedt, als een natuurlijk gevolg, met minder onkosten. De kost van het arbeidsvolk en de voeragie voor het trekvee is mede goedkooper dan aan de Kaap, en dit voordeel weegt ruimschoots op tegen ons lager dagloon. Voorts, het trekvee kost minder. De regens zijn zachter en groeizamer, en tegen het rijpen van den oogst is het klimaat al wat de boer kan wenschen. Komt de oogsttijd, dan kan de boer, zeker van een beloonende opbrengst, geld beleggen in den aankoop van de beste en duurste machinerie om zijn zwaren oogst te maaijen en te dorschen. Dat doet de schaal nog verder tegenover de Kaap neerslaan. Want vóórdat de boer kostbare machinerie mag koopen moet hij op zeer groote schaal kunnen zaaijen en op een winstgevende opbrengst kunnen rekenen.

Hier hebt gij nu in het kort de gunstige omstandigheden van die landen welke niet alleen voorzien in hunne eigene behoeften, maar ook graan uitvoeren bij de duizend ton naar elders en zelfs naar de Kaap.

Laat ons nu de moeijelijkheden van den Kaapschen boer nagaan. Zijn korenplaats kost hem een groote som, bij vergelijking veel meer dan Australisch of Amerikaansch zaailand. Zijn wagens en ploegen en trekvee komen hem mede hooger te staan. Hij moet zijn grond bemesten en veel geld beleggen in guano. Hij moet zorgvuldig de lapjes grond uitzoeken die geschikt zijn voor haver, of voor garst, of voor rog, of voor koren, al naar mate het een droog of regenrijk jaar is. En terwijl hij wacht op den regen, moet hij zijn werkvolk, dat intusschen niets te doen heeft, salariëren en voeden. Tevens eet zijn trekvee het voeder der ledigheid in den stal. Komt de regen eindelijk, dan mag hij van geluk spreken, indien de buijen juist zwaar genoeg zijn om den grond bewerkbaar te maken en niet zóó zwaar, dat het land "doorslagtig" wordt en de ploeg in den modder blijft steken. De ploegtijd is soms zeer kort, waarom de boer ettelijke spannen trekvee en een groot getal arbeiders moet houden om het werk bij tijds af te krijgen, en maar al te dikwijls schiet de tijd te kort om zooveel graan als hij verlangde in den grond te brengen.

Ook daarnà kwelt het onzekere van het klimaat hem. Soms blijft de regen in den stoeltijd weg, en een erbarmelijk schrale oogst is het noodwendig gevolg. De maanden September en October brengen nieuwe kwellingen met zich—de vrees voor roest namelijk. Aan deze plaag is onze Kolonie meer onderhevig dan eenig ander land, waarvan ik ooit hoorde. Men moet allerhande soorten koren zaaijen, om toch maar een oogst te krijgen. Het is vooral deze bezoeking die den korenbouw tot zulk eene onzekere nijverheid aan de Kaap maakt en die, zamen met de andere door mij opgesomde tegenheden, boeren uit het buitenland afschrikken van zich hier aan de korenboerderij te wagen. Wel is waar, ook in het buitenland heeft men weleens roest, doch nimmer op zulk een uitgestrekte schaal als hier.

Dit alles in aanmerking nemende, meen ik dat zij die zoo gaarne op den Kaapschen korenboer schelden als vadsig en lui hem groot onregt aandoen.

En toch zou ik mij niet kwijten van mijn pligt jegens mijn geboorteland, indien ik niet er op wees, dat er in Zwartland en ook in andere distrikten duizenden akkers bedekt met rhenosterboschjes zijn, die met even veel kans op succes als ons overig zaailand zouden kunnen beploegd worden. Geschiedde dit dan zoude de Kolonie welligt in goede jaren—let wel, in *goede jaren*—genoeg koren voor haar verbruik kunnen opbrengen, zonder invoer uit het buitenland. Maar het zou mij niet bevreemden, indien onze korenboeren ook in dit geval een gegronde verdediging konden aanvoeren. Want de Kaapsche landbouw levert inderdaad moeijelijke vraagstukken op. Ik kan dit met een voorbeeld ophelderen. Een Kaapsche man van zaken—een vermogend man—kwam jaren geleden op de gedachte de buitenlieden te gaan leeren hoe zij moesten boeren. Hij ploegde een enorme hoeveelheid zaad in en verlustigde zich in het vooruitzigt van een naar evenredigheid enormen oogst. Maar daar bleven de regens weg en de " would be" leermeester kreeg niet eens zijn zaadkoren terug. Die eene les was voor hem genoeg. Hij waagde geen geld meer aan de korenboerderij en was van toen af heel omzigtig in zijne uitdrukkingen over de luiheid onzer boeren.

Maar het is niet alleen in onze Kolonie, dat de korenboeren van luiheid worden beticht. In Engeland b.v. wordt het den boer verweten, dat hij stadig aan minder koren zaait om meer te kunnen doen aan het veel gemakkelijker hooi maken. Het geval wil, dat de boer aldaar evenzeer zijne moeijelijkheden en teleurstellingen heeft als zijn vakgenoot alhier. De groote invoer van koren in Engeland brengt den prijs zoo laag af, dat de Engelsche boer even luid als de onze klaagt dat hij niet kan rondkomen. Het is dus wel natuurlijk, dat hij aan hooimaken de voorkeur geeft boven den korenbouw, en dat Engeland voor zijn brood steeds meer en meer afhankelijk wordt van Australië, Amerika, Indië, Rusland en andere landen.

Het is wel jammer dat onze kooplieden en zelfs kourantiers zoo vaag een begrip hebben van onze korenboeren en hunne omgeving. Had men nu maar een aanmerkelijk getal Engelsche of andere Europeesche boeren in den korenbouw, dan zouden hunne landgenooten in de steden den zakentoestand welligt beter leeren begrijpen.

Nu wordt een intieme omgang van de eene klasse met de andere maar al te zeer verhinderd door verschillen van taal, van leefwijze en politieke inzigten, om niet eens van den afstand te gewagen.

Daarbij komt, dat wanneer men den boer zelven ondervraagt omtrent de oorzaak van zijn gedrukten toestand, hij zelden of nooit met het regte van de zaak voor den dag komt. Hij gewaagt nimmer van de werkelijke moeijelijkheden, welke ik hierboven heb opgesomd, maar is altoos klagend over zijn dure arbeiders. 't Is een stok-oud deuntje, dat al van Van Riebeeks dagen wordt gezongen, maar gansch ongegrond is. Het geval wil, dat arbeid in de landen van waar het graan komt dat met het onze wedijvert, twee- en driemaal zoo duur is als hier, maar dat dat nadeel, zooals reeds door mij aangestipt, dubbel en dwars wordt vergoed door tal van voordeelen in andere opzigten.

In alle landen zijn er luije klanten, nietsnutten, platzakken, "dom-astranten," die weigeren om met den tijd mede te gaan—kerels die in plaats van al hun tijd en aandacht aan de boerderij te wijden, den liever langen dag zitten in het voorhuis te lurken aan de koffiekan met nu en dan een slok uit de bottel in die muurkast daar ginder. Ook in Zuid Afrika hebben wij staaltjes van dat volkje. Doch zij zijn even min hier als daar de eigenlijke boeren, "de staatmakers" des lands; en ik protesteer allerbepaaldst er tegen, dat zulke lui op ééne lijn worden gesteld met onze nijvere, wakkere en kundige korenboeren, mannen die ik sedert jaar en dag van nabij kende, zooals: de Louws, De Wits, Bassons, Steijns, Loubsers, Mosterts, Van Schoors, Van der Spuijs, Van Reenens, Melcks, Kotzé's, De Beers, Van Niekerk's, Dreyers, Fischers, De Kooks, Uijs, Duminy's, Denyssens, Lombaards, Van Sitterts, Duckitts, Schalkwijks, Van der Walts, Greefs, Vinks, Van der Westhuijzens, Brinks en anderen, op wie het land met regt trotsch kon zijn. Het is opmerkelijk hoe zeer boeren met zuiver Hollandsche namen den boventoon voeren in de graanboerderij, terwijl die van Fransche afkomst bovenaan staan in de wijnboerderij.

En wat is nu de vrucht van den arbeid onzer korenboeren? Hoeveel van het in het land verbruikt koren kweeken zij aan? Hoeveel moet er uit het buitenland worden ingevoerd om in hunne tekortkoming te voorzien? Het

spijt mij, te moeten zeggen, dat er geene vertrouwbare cijfers zijn om mij aan een antwoord op deze vragen te helpen. Voorheen leverde het jaarlijksche Blaauwboek heel wat informatie omtrent onze opbrengst aan landbouw produkten. Maar het zal wel aan de eerst onlangs geëindigde onverschilligheid onzer boeren betreffende de politiek te wijten zijn, dat het Blaauwboek allengs steeds minder omtrent den landbouw en meer omtrent den handel ging mededeelen. Nu onze boeren beginnen wakker te worden op staatkundig gebied is het te hopen, dat zij niet zullen rusten voordat wij een Departement van Landbouw hebben met een vertegenwoordiger in het Ministerie. Het land heeft reeds onberekenbare schade geleden door het gebrek aan zoodanig Departement. Krijgen wij eenmaal onzen Minister van Landbouw, dan zal er ook wel gezorgd worden voor zulke informatie als die, het afwezen waarvan ik nu moet betreuren.

Nu kan ik noode meer den een ruwe gissing maken betrekkelijk onze korenopbrengst. Oordeelende naar mijn eigen ondervinding en na mannen van het vak—als de heeren Mills en Stephan—geraadpleegd te hebben meen ik, dat het land in de laatste twintig jaren—alleen het loopende uitgezonderd—jaarlijks niet meer koren heeft geleverd dan om in het Koloniale verbruik voor den tijd van zes maanden te voorzien. In de andere zes maanden zouden wij honger hebben moeten lijden waren wij niet, even als Engeland zelf, door het buitenland geholpen. Volgens de Douane-opgaven hebben wij gemiddeld omtrent 350,000 mud broodstoffe per jaar over zee ingevoerd, zonder de importatien over land uit Basutoland, den Vrijstaat en zelfs uit de Transvaal naar de Diamantvelden mede te rekenen. Onze eigene opbrengst moet ongeveer evenveel hebben bedragen.

Nu ontstaat de hoogst belangrijke vraag:—Zijn onze boeren in staat om tweemaal zooveel koren als thans te leveren en den invoer over zee onnoodig te maken? Ik antwoord:—Ja wis en zeker. Doch niet dadelijk, maar wel na verloop van eenige jaren. Langzamerhand zou de boer zich meer trekvee, ploegen en ander boerderijgereedschap kunnen aanschaffen, naarmate hij het daarvoor vereischte geld bijeenkreeg. Vooral het Zwartlandsche is voor groote uitbreiding der korenboerderij vatbaar. Uitgestrekte landen liggen daar nog onbeploegd, hoewel de welige groei

der rhenosterboschjes een onmiskenbaar bewijs is der geschiktheid van den grond voor den graanbouw. Ook aan de bevordering van deze zaak zou veel kunnen worden gedaan door onzen Minister van Landbouw en diens departement, wanneer wij die eens kregen.

Maar of wij ooit genoeg koren zouden kunnen winnen om, gelijk Australië, Nieuw Zeeland en Amerika, het op groote schaal uit te voeren, daaraan twijfel ik ten zeerste. Daartoe zijn de voordeelen van de genoemde en andere landen boven onze Kolonie al te groot, hoewel het moeijelijk zou zijn om te zeggen wat wij niet zouden kunnen doen, indien wij elk jaar zulk een oogst hadden als onzen jongste.

De oogst van 1886 was de allergrootste en meest opmerkelijke waarvan in onze geschiedboeken eenig spoor is te vinden. Daarvoor zijn wij dank verschuldigd in de eerste plaats aan den tijdigen regen gedurende den ploegtijd over de gansche Kolonie, en in de tweede plaats aan "die slechte tijd," waardoor vogelstruisboerderij en karreweijerij tot slecht betalende bedrijven werden gemaakt, de prijzen van producten daalden, crediet onverkrijgbaar werd en onze boeren, vooral aan de grenzen, verpligt werden zooveel grond als zij maar konden onder den ploeg te brengen. De meerdere arbeid werd gezegend door een prachtig saizoen en door het afzijn van roest, en de oogst leverde de volgende ongeëvenaarde cijfers :—

	Westelijke Distrikten.	*Oostelijke Distrikten.*
Koren	336,000	268,000
Mielies	*	345,000
Kafferkoorn	*	84,000
Garst	202,000	63,000
Rog	66,000	*
Haver	343,000	*

De sterretjes geven te kennen dat er geen cijfers te krijgen zijn. De opbrengst van havergerven, die vooral in het Westen groot is, ontbreekt voor de geheele Kolonie, zoowel als de aanzienlijke opbrengst van haver (graan) van het Oosten. Maar dit weet ik, dat ook onze havergerven-oogst ongeëvenaard was, en dat onze Oostelijke boeren genoeg mielies leverden om allen invoer uit Buenos Ayres of Monte Video te doen staken. Maar ongelukkig was de prijs zoo laag om den boer teleur te stellen.

Keeren wij tot ons koren terug. Het koren der Oostelijke distrikten is doorgaans hard en donker, dat van het Westen daarentegen zacht en wit, het allerbeste voor puik fijn meel, waarom het dan ook bij de groote maat wordt gekocht door de molenaarsmaatschappijen van het Oosten.

De oude Hollanders zijn het, aan wie wij ons prachtig koren, even als onze beste vruchteboomen en groenten, hebben te danken. Uit Spanje voerden zij het beroemde Talavera koren—ons Kaapsch Baard koren—in. Omtrent 55 jaar geleden nam Kapitein Robb (die toen in de geregelde vaart van de Kaap op Australië was, doorgaans in Kaapschen wijn, vruchten en rozijnen handelende) vijftig zakken Kaapsch wit koren met zich, om een ledig plekje in zijn schip aan te vullen. Dit werd gezaaid in een der Australische Koloniën en beantwoordde daar zoo goed, dat het de meest gezochte korensoort in Australië werd. Niemand dacht toen aan de Kaap, dat er vele jaren later, millioenen mudden graan, afkomstig van dit zelfde Kaapsch-Spaansch koren, uit Australië zouden worden uitgevoerd naar alle werelddeelen, tot verdriet o.a. van den krachtigen Engelschen boer, en onzen eigen boeren den kreet om protectie afpersende. De qualiteit van het Australisch koren verkregen van Kaapsch koren staat als "Nommer Een" aangeteekend in de groote korenmarkt van Engeland, Mark Lane, Londen.

Onze prachtige oogst van dit jaar was dus voldoende om ons voor een heel jaar aan brood te helpen, zonder één bushel in te voeren. Maar ongelukkig hadden wij geen departement van landbouw om den veel belovenden staat van den komenden oogst bij tijds bekend te maken, en gevolgelijk werden, toen het buitenland aanbood, koren alhier af te leveren tegen den lagen prijs van 16s. 6d. en 17s. per mud (daartoe in staat gesteld door de buitengewone vrachtprijzen, de helft lager dan anders), duizenden mudden koren besteld en ingevoerd, die wij volstrekt niet noodig hadden. In den loop der jongste vijf maanden kwamen die bestellingen aan, de reeds welvoorziene markt overvoerende en den prijs van Kaapsch koren neervoerende tot beneden het winstgevend peil. Om vele redenen is dit te betreuren.

Te Kimberley was meel nog nooit zoo goedkoop als thans. Een grensblad, de *Northern Post*, klaagt, dat de graanschuren der omliggende distrikten overvloeijende zijn van koren en betreurt het hooge spoorwegtarief

dat den boer verhindert elders een markt te zoeken voor den rijken oogst.

Gelukkig land, waar zulke klagten worden vernomen. Men praat van een land overvloeijende van melk en honig. Wij hebben er thans een overvloeijende van koren en mielies. Wel mogen wij de Voorzienigheid danken, dat wij blijkbaar een beteren tijd dan die der lange reeks van droogten zijn ingetreden. Onze oogst was rijk, ons veld is prachtig, arbeiders zijn volop, de diamantdelverijen herleven, onze wol is in prijs gerezen tot een bedrag van een millioen pond extra, struisvederen zijn weer eenigszins gewild, zelfs schijnt de wijnhandel een beter vooruitzigt te hebben (indien wij maar de qualiteit willen verbeteren): alles wijst op een nieuw tijdperk van welvaart voor dit ons land der Goede Hope. En dan gewaagde ik niet eens van de goudvelden—de Knijsnasche vooral niet te vergeten!

Mogelijk keer ik later tot het onderwerp van dit opstel terug om iets over Protectie te zeggen.

Erland en Emma.

Daar zat een meisjen aan den vliet,
En weende een tranenvloed.
" Zeg, meisjenlief, ach zeg mij toch
" Wat u zoo weenen doet."

" Ach, pelgrim 't ben mijn liefste kwijt,
" Hij ging hier ver van daan,
Hij is met menigeen ten strijd
" Naar 't verre land gegaan.

" En ach, ik zie hem nimmer weêr:
" 't Is reeds zoo lang geleên
" Dat hij van hier vertrokken is,
" Ver van zijn liefste heen.

" Ik heb reeds lang van hem niet meer
" Vernomen, pelgrim, ach!
" Nu zit ik hier in droef geween
" Zoo menig langen dag."

" Maar zeg mij toch uws liefsten naam,
" Ai zeg mij hoe hij heet:
" Ik heb de wereld doorgereisd,
" Ligt dat ik van hem weet.

" Ik heb zoo menig ding gehoord,
" Vernomen op mijn weg:
" Ai zeg mij toch uws liefsten naam,
" Ligt dat ik u wat zeg."

" Ach, Pelgrim, zou het mooglijk zijn,
" Dat gij van Erland weet,
" Van hem dien 'k in mijn droevig lot
" Nog steeds mijn Erland heet?

" 't Is Erland van den Druivenstein,
" Dien ik mijn liefste noem,
" Die altijd nog mijn wellust is,
" Mijn hoop en eenge roem.

" Zeg, Pelgrim, hebt gij hem gezien,
" Hebt gij van hem gehoord ?
" O zeg mij alles wat gij weet,
" Onthoud mij niet een woord !"

" Ach, Jonkvrouw, 'k heb van hem gehoord,
" 'k Weet van zijn droeve smart :
" Hij slijt zijn dag in aaklig leed
" Om 't meisjen van zijn hart.

" Haar ontrouw werd aan hem berigt,
" Toen nam hij 't pelgrimskleed :
" Ziedaar, ô jonkvrouw, wat ik van
" Uw trouwen Erland weet."

" Ik ontrouw ? ik, die al den tijd
" Dat hij van hier vertrok,
" Slechts aan mijn liefste heb gedacht,
" Met stil of luid genok ?

" Ik ontrouw ! Ach wat wreed gerucht
" Heeft mij dien smaad gedaan !
" En Erland heeft het dan geloofd
" Dat ik hem kon verraân ?

" Ach Erland, wat venijn'ge list
" Heeft u aan mij ontroofd !
" Ach Erland kon het echter zijn
" Dat gij mij valsch gelooft ?

" Ach Erland, Erland, dat gij 't wist,
" Wat gij geweten hebt,
" Dat eeuwig in uw liefde slechts
" Mijn hart behagen schept.

" Ach Erland, Erland, kan het zijn,
" Dat gij mijn min verdenkt,
" En dat gij boven dezen trouw
" Geloof aan valschheid schenkt ?

" O Erland, Erland, 't kan niet zijn !
" Ach neen, het kan niet zijn !
" De Hemel is uw hart niet wreed,
" Maar voert u weer aan 't mijn.

" De Hemel blijft uw hart niet wreed,
" Hij doofde u niet 't geloof
" Aan mijn onwankelbare trouw,
" Is voor mijn bêe niet doof.

" Hij voert mij eenmaal hem terug,
" Die ziet wat hij misdeed,
" Dat hij mijn minnetrouw verdenkt,
" Ter prooi laat aan het leed !"

" O Neen, de Hemel is niet wreed,
O Jonkvrouw, voor uw min ;
" Uw minnaar, al te snood misleid,
" Ziet toch zijn misdaad in,

" Hij keert, ô Jonkvrouw, tot u weer,
" Smeekt u vergeving af ;
" Hij vraagt zijn liefste weer de gunst
" Die zij hem vroeger gaf.

" Geloof, het innigst van zijn ziel
" Heeft nooit den smaad geloofd,
" Die hem zoo bitter trennen deed ;
" Gij zijt hem nooit ontroofd.

" O Emma, Emma, zie hem weêr,
" Die in zijn bittre smart
' U nooit, neen nooit vergeten kon,
" Maar u behield in 't hart.

" O zie hem weder, dierbre vrouw
" Die hem zijn alles zijt,
" Die al zijn heil en wellust is,
" En 't blijft door al den tijd.

" Gij zijt zijn alles, eeuwig ja,
" Geen lot scheidt ons van een,
" Al scheen het voor een korten tijd
" Van zuchtinge en geween.

" Mijn Emma, Emma volg uw hart
" Dat nog te mijwaart zucht,
" Gij waart, nog zijt gij met mij een,
" Ai geef uw boezem lucht.

" Vergeten wij den droeven tijd
" Van scheiding en van rouw,
" En smaken we aan elkanders hart
" De vrucht der zoete trouw.

" Vereenen we in de huwlijkstrouw
" Ons lang beproefde min.
" Nu scheidt ons niets weer ooit van een,
" Gij zijt mijn Gemalin!

P.

De waarde van 't Goud.

Wie ziet versmadend op het goud
En durft het blinkend slijk te heeten?
Verdwaasden, die niet beter weten
Hoeveel dat slijk omsloten houdt!
Het is een gift, een hemelzegen,
Die tranen stelpt en wonden heelt:
Wie dat geschenk hier heeft verkregen,
Hij zegent waar hij 't mededeelt.

Hoor, hoor dat smeeken, dat gekrijt!
De nood klom hoog, de jammren stijgen...!
Wie brengt dat bang gegil tot zwijgen,
Dat pijnlijk door de harten snijdt?
Wie doet gebrek en wanhoop wijken!
Wien is door God die taak vertrouwd?
Dat voorregt is uw deel, o Rijken!
Gij moogt het met uw kostbaar goud.

En 't zoet gevoel, het zielsgenot,
De vreugde, die zij smaken mogen,
Wie hier des broeders tranen droogen,
Wat is 't een zalig loon, o God!
Wie durft het goud als slijk verachten?
Geen aardsch bezit geeft méér gewin:
Wie 's naasten leed er meê verzachten,
Wat koopen zij zich wellust in!

Hoort! hoort! de kreet des jammers gilt!
Gebrek en koude nijpen buiten!
Komt, Rijken! gaat de kist ontsluiten,
Zoo gij van 't goud nu rente wilt.
Helpt! helpt! de nood is hoog gestegen!
Uw pligt vervuld! uw taak aanvaard!
Gij zijt bedeelers van Gods zegen:
Maakt u dat kostbaar eerambt waard.

—H. Tollens.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 80—OCTOBER 1886.

a). LOGOGRYPH.

Het geheel bestaat uit 13 letters en is de naam van een plek, vroeger weinig bekend, thans algemeen genoemd.

4, 2, 6 is een kleur.

9, 3, 7, 8 is een hemelligchaam.

1, 11, 12, 13 een andere naam voor muur.

10, 5 behoort aan een schip.

b). REKENKUNDE.

Iemand vroeg hoe laat het was en kreeg ten antwoord: "het is tusschen 5 en 6 uur en de lange en korte wijzers staan juist op elkander." Hoe laat was het? En op welken tijd van den dag gebeurt het meer dat de wijzers op elkander komen te staan?

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de November en December raadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk op zooveel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B.—Tot 1 November verwachten wij nog oplossingen van het vorig kwartaal. Hoe meer hoe liever.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Terwijl de goudkoorts zoetjes aan bedaart, is er, sedert ons vorig No. het licht zag, heel wat over wijnzaken in de dagbladen geschreven. De heer Silberbauer heeft aan het *Paarlsch Advertentieblad* een langen brief gerigt, dien wij gaarne overnamen, zoo onze beperkte ruimte het toeliet. Daarin schildert hij, wat reeds honderdmaal te voren gedaan is, den wijnbouwers een schoone toekomst voor oogen, indien zij slechts wijn naar Europêschen smaak willen maken, en er tusschen hen en de wijnkoopers zamenwerking kan tot stand gebragt worden. Hij zegt o. a. dat er in Engeland alleen, afgezien van het vasteland van Europa, dorstige zielen genoeg zijn om meer dan wij produceren op te drinken. Dit wordt gestaafd door een berigt uit een der laatste landbouwbladen, waarin berekend wordt dat in Engelands hoofdstad jaarlijks p. m 50,000 leggers wijn en 30,000 leggers brandewijn door het keelgat gaan. Al zou de Kaap nu maar de leverantie van de helft of een derde hiervan kunnen krijgen, wat zou dat een ommekeer in onze zaken maken! En waarom zou dat niet, nu de berigten mail na mail even gunstig blijven als bij de opening der tentoonstelling? Geen wonder dan ook dat er mannen zijn, die het idee van het stichten eener nieuwe wijnmaatschappij opgevat hebben, en dat de *Zuid Afrikaan* van 21 September ll. in zijn *leader* het plan toejuicht. Hoewel wij weten dat onzen wijnboeren de schrik van de vorige maatschappij nog in het lijf zit, kunnen wij, met het oog op de veranderde omstandigheden, toch niet anders dan onze instemming betuigen met de aanbeveling van onzen tijdgenoot.

Maar wij wagen het echter een woord in het midden te brengen, en te vragen: of er dan een geheel spik-splinternieuwe maatschappij noodig is om het beoogde doel te bereiken? Aan de Paarl zijn, zoo als men weet, twee wijnmaatschappijen; de oude Paarlsche en de nieuwe of Paarl Berg Wijnmaatschappij. Kan men die niet zamensmelten en er uitbreiding aan geven? een plan dat we reeds voor een paar jaar met alle magt voorgestaan hebben. Zoo dat gevonden kan worden—al moest er ook bij bepaald worden, dat de voorraad in handen dier maatschap-

pijen, voor zoo ver deskundigen ze voor de Europésche markt ongeschikt keuren, voor Koloniale consumptie blijft—dan zien we hoegenaamd geen zwarigheid in de zaak, en meenen wij regt te hebben te hopen dat onze wijnboeren, die reeds met die maatschappijen geconnecteerd zijn, met hart en ziel zullen meegaan. Anders, hoe goed de stichters eener splinternieuwe wijnmaatschappij het ook meenen, vreezen wij dat zij niet dien steun bij de wijnbouwers zullen vinden, die noodig en onmisbaar is, om wat *degelijks* tot stand te brengen. Men neme dit eens in ernstige overweging!

Verder nieuws, den wijnbouw betreffende, is, dat aan den alleenhandel in brandewijn, waarvan in een vorig No. gewaagd werd, een gevoeligen slag toegebragt is door de Paarlsche Brandewijnmaatschappij. De prijzen zijn reeds 25 percent en meer gerezen en nog gaan zij op. Ook wijn deelt van lieverlede in die rijzing. Zoo behoort het. De boer was lang genoeg aan de genade van speculateurs overgegeven.

Eindelijk nog verwijzen we naar een paar knipsels uit de landbouwbladen onder het hoofd " Varia," over phylloxera in het buitenland, eer wij van wijnzaken afstappen.

Koloniale Tabak schijnt ook een toekomst te hebben in Engeland. De hoogste rooker in 't land koopt reeds Kaapsche cigaren!* Waar zit onze Tabak-expert? Is hij misschien ergens in 't Oudtshoornsche, bezig den boeren goeden raad te geven? Wij hebben in der tijd alleen gehoord dat Herr Schenk in de Kolonie gearriveerd en op reis gegaan was.. . Een Caledonner klaagt ook bitter zijn nood in de *Wijnberg Times*, dat de tabaksman daar voorbijgewaaid is en dat men verder niets van hem hoort; hij maakt wat krasse aanmerkingen, waarmede wij liever nog wat zullen wachten. Intusschen kan een of ander goede vriend hem zeggen dat de menschen hier ongeduldig beginnen te worden en dat de Londenaars Kaapschen tabak vragen.

Het regent nooit of het stort uitzigt op een buitenlandsche markt voor onze wijnen, tabak gunstig beoordeeld, wol prachtige prijzen, hoop op een gezegenden graanoogst en nu wil de Rijksregering ook nog, om er de kroon op te zetten, Kaapsche paarden, waar in vroeger jaren een aardig dubbeltje mee verdiend werd. 't Is om zoo maar moed te krijgen! Hoeveel we in den laatsten tijd bij al dat goede nieuws aan een Ministerie van Landbouw gedacht hebben en aan de uitstekende

*Voor de aardigheid en om te proberen, zeker; want we hebben nog niet vernomen dat Cohen en Schmidt, Sturk of Misdorp een bestelling gekregen hebben.

diensten die het in dezen tijd van overgang zou kunnen bewijzen, zullen we maar verzwijgen, daar het met al ons *wenschen* toch niet komt.

Konden we bij dat alles een dergelijk berigt als hieronder volgt, ook van onze Kolonie vermelden, het zou een vreugde van belang zijn voor hen die nog onder de hooge rentekoers zuchten.

RHEINISCHE HYPOTHEKENBANK.

De "Rheinische Hypothekenbank" heeft besloten tot nader order den rentestandaard voor landelijke leeningen in het Groothertogdom Baden op 4 percent te verlagen. Het *Bad. Landw. Wochenblatt* heeft tengevolge daarvan de Badensche landbouwers aangespoord om gebruik te maken van de hun nu aangeboden gelegenheid, om kapitaal tot lager rente dan tot heden te kunnen bekomen.

Het *Z. A. Tijdschrift* zou in dat geval hetzelfde doen, en kreeg dan zeker, zonder *manen*, alle achterstallige inteekeningspenningen, bij wijze van dank.

DE DORTHESIA.

Nogmaals vestigen wij de aandacht op het middel door den heer B. Louw in den handel gebragt om onze limoenboomen te redden, en dat men nu geregeld geadverteerd vindt in de *Zuid Afrikaan.* De ondervinding door den Ed. heer Thos. Heatlie opgedaan, moest genoeg wezen om allen die limoenboorden hebben aan te sporen de proef te nemen. Maar helaas! zoo ongeloovig en achteloos zijn wij, dat niemand op ons vriendelijk verzoek nog de moeite genomen heeft ons zijne bevinding mee te deelen.

BOSLUIZEN.

Een correspondent van een tijdgenoot schrijft als volgt:—"Als een paard vol bosluizen is, doet men een weinig bloem van zwavel op zijn voer, en omtrent drie dagen daarna zullen de luizen allen dood van het dier afvallen. Ik weet bij ondervinding dat dit middel ook door mijn moeder gebruikt werd om haar hoenders van hoenderluizen te bevrijden. Als zwavel eens per maand bij de kost van hoenders gedaan wordt, zullen zij nooit last van de luis hebben. Ik zou ook raden om hetzelfde middel voor schapen te gebruiken. Kwaad kan het nooit doen. Een theelepel zwavel voor een schaap is voldoende. Ik heb een troep schapen zien genezen van de brandziekte, door elk schaap die hoeveelheid bloem van zwavel in te geven."

Men doe hier zijn voordeel mede.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

VLIEGEN TE VERDELGEN IN DEN STAL, IN DE KEUKEN ENZ.

Hoe lastig vliegen voor het vee zijn, is algemeen bekend, maar hoezeer in eene melkerij de melkopbrengst door de voortdurende verontrusting en prikkeling der koeijen door de vliegen geschaad wordt—daarvan hebben zich wel nog maar enkelen rekenschap gegeven. Naar gelang van het aantal vliegen is die schade verschillend, maar beneden de 4 á 7 pCt. is zij wel nooit. Het eenige, maar dan ook absoluut werkzame middel tegen deze plaag is Persisch insectenpoeder, naar *Landw. Anz.* No. 31 verzekert, met de bijvoeging, dat daarvan in de "Milchkur-Anstalt" van den heer A. Stockmayer te Frankfort a/M. sints eenige jaren met uitmuntend gevolg gebruik wordt gemaakt. De manier om het te bezigen is eenvoudig; het insectenpoeder wordt met een gewonen blaasbalg, waarin, ten einde er het poeder in te kunnen doen, een bakje met een gat er in—van 2½ cM. middellijn—en met een kurk gesloten, aanwezig is, des avonds, als de vliegen aan de wanden zitten, uitgestrooid. Hetzelfde middel kan men natuurlijk ook in de keuken en op andere plaatsen gebruiken, waarbij het aanbeveling verdient, om de ommestaande voorwerpen vooraf met doeken te bedekken. Zoodra de bestuiving aangevangen is, geraken de vliegen in groote opgewondenheid en vliegen onder te kennen geving hunner afkeuring heen en weere om hoogstens na 3—4 minuten dood op den grond te vallen. De steller van 't artikeltje voegt er bij, dit middel in het vorige jaar vooral ook in de keuken bij herhaling gebruikt te hebben. De kosten, die er door veroorzaakt worden, dekt de koestal door hooger opbrengst van melk ettelijke malen. Natuurlijk moet men dáár deze bewerking dagelijks ten uitvoer brengen.

[Daar de "vliegentijd" bij ons nadert, meenden we dit stukje te moeten opnemen. Het ongeluk wil echter dat insectenpoeder hier vreeselijk duur is, en dat men in den apotheek 1s. 6d. voor een klein blikje moet betalen.]

EEN DOORNIGE WINGERD.

In de omstreken van Ningpo in China komt een soort van wingerd voor, waarvan de stengels en takken geheel met stekels bezet zijn, en waarvan sommige exemplaren donkerblaauwe en andere witte druiven voortbrengen. Deze soort komt overigens zooveel met den gewonen wingerd overeen, dat W. B. Hemsley vermoedt, dat zij de wilde stamvorm van dezen zou kunnen zijn. Dat China het vaderland der druiven kan zijn, daarvoor pleit o.a. ook, dat aldaar niet minder dan vijf-en-twintig goed onderscheiden soorten van het geslacht *Vitis* in het wild worden aangetroffen. (*Gard. Chron.* 12 Junij 1886, Vol. XXV p. 753.)

— De secretaris van de "Slavonische Landwirthschafts-geselschaft," de Hr. v. Ilic heeft bekend gemaakt, dat naar uit een onderzoek bleek, alle *wijnstokken* om Carlowitz zeer erg aangedaan zijn door de Phylloxera. Men heeft sints geruimen tijd verzuimd na te gaan, wat de oorzaak was, dat geheele plekken te gronde gingen, en thans verkeeren alle eigenaren van wijnstokken in groot gevaar. Men houdt het er voor dat de druifluis door arbeiders en daglooners uit Ledince en Kameritz is ingesleept.

[Van deze laatste zinsnede neme men in Zuid Afrika nota.]

— Groote verwoestingen (zoo zegt het *Dagblad*) rigt de druifluis weder in Zwitserland aan. Het kanton Zurich wordt door het insect het meest geplaagd, vooral te Oberstras. In Waadtland, aan den linkeroever van den Léman, en aan beide oevers van de Rhône is de wijnstok sterk aangetast.

VOGELVERSCHRIKKERS.

In 't laatste nommer van *Sempervirens* leest men het volgende:

"Men mag voorstander van dierenbescherming, men mag vogel-, zelfs musschenvriend zijn zooveel men wil, en het met onzen Tollens eens wezen dat, als ze 't niet al te bont maken, men wat door de vingers moet zien, te ontkennen valt het niet dat der musschen brutaliteit vaak wat al te ver gaat. Denkelijk heeft de naam huismusch, waarmede de Heer der schepping haar betitelde, haar tot de overtuiging gebragt dat ze tot onzen huisselijken kring behooren en derhalve ook alle regten met ons deelen.

Goed, we willen dat laten gelden, maar we kunnen er daarom nog geen vrede mede hebben dat ze van die regten op de brutaalst mogelijke wijze misbruik maken en de vruchten die ze naar hun smaak vinden reeds oppeuzelen lang voordat ze rijp zijn, en per slot van rekening niets voor ons overlaten.

In zoodanige gevallen hebben we regt om zulke ongenoode gasten de deur te wijzen, of, als ze onzes ondanks toch willen binnendringen, ze te verjagen.

Daartoe bedacht men zoogenaamde vogelverschrikkers van verschillenden aard, waarbij een oude jas over latten uitgespreid en een oude hoed wel het meeste dienst doen.

We weten echter hoe het daarmede gaat. De musschen gaan familiaar op den hoed zitten en geven duidelijk blijk dat ze die bangmakerij als geen ernst beschouwen. Men spant draden en hangt daar papiersnippers of lapjes aan en de musschen gebruiken de draden tot oefening in de gymnastiek; intusschen gaan ze rustig met hun strooperij voort.

Zoo bijvoorbeeld is het een zeldzaamheid als ik van de Cerealiën: rogge, tarwe, gerst in soorten zaden krijg, hoe goed de planten zich ook

ontwikkelden. Lang voordat ze rijp zijn vind ik op een goeden morgen gewoonlijk de planten verward half tegen den grond liggen en alles is uitgeplozen. De een of andere musch was blijkbaar den vorigen dag tot de ontdekking gekomen dat ze nu voor hen goed genoeg waren en 's morgens voor dag en daauw gaat het er op los.

Nu beweert men in Frankrijk een eenvoudig middel te hebben gevonden om ze op een afstand te houden. Ze zijn namelijk, zoo zegt men, bang voor de *roode kleur*, en, terwijl ze zich aan witte lapjes niet storen, blijven ze voor *roode* op een afstand. Als men dus maar roode vlaggetjes laat waaijen is men klaar. Zoo communistisch als ze overigens blijken te zijn, wijken ze dus in dit opzigt zeer van de communards af. 't Kan zeer goed waar zijn en ik zal er dezer dagen de proef meê nemen. Met de mededeeling er van wilde ik echter niet wachten, omdat het juist thans sommigen goed te pas kan komen."

[In den naderenden oogst- en "vruchtentijd" kan men het zachts proberen. Of spreeuwen, die zoo ijselijk verzot zijn op onze vijgen en druiven, ook voor een rood vlaggetje bang zullen zijn, zal men alsdan meteen te weten kunnen komen.]

— Mishandelt nooit dieren, zegt de *Luxembourgeois* als inleiding van het navolgende verhaal:

"Zekere heer had eenen allerschoonsten stier opgekweekt, die daarenboven van zeer zachten aard was en zich van iedereen liet genaken. Drie jaar nadien gebeurde het dat men den stier verkocht, en hij alzoo tot andere handen overgaande, ongenaakbaar werd. Zelfs werd hij woedend als hij menschen of honden zag en vervolgde ze met ongelooflijke hardnekkigheid.

Maar zekeren dag woedend zijnde, bleef hij eensklaps stil staan: Hij had de stem zijns ouden meesters gehoord en liep er regt naar toe. Deze streelde hem met de hand en de stier scheen wel tevreden. Tengevolge van dit benuttigde deze de weinige dagen, dat hij in dit dorp verbleef—een dorp van het departement der Meurthe in Frankrijk—om te onderzoeken welke de oorzaak mogt zijn van zulk eene verandering van karakter bij zijnen kweekeling. Hij vernam dat de bilkwachter, die er mede gelast was geweest zich vermaakte er van tijd tot tijd zijnen hond op te jagen.

Het gevolg van die slechte behandeling was dat men den stier moest slagten, den bilkwagter wegzenden en den hond verkoopen."

Het verbruik van levensmiddelen te Londen bedraagt jaarlijks ongeveer 400,000 ossen, 1½ millioen schapen, 130,000 kalveren, 250,000 varkens, 8 millioen stuks gevogelte en wild, 2¾ millioen centenaars visch, 200 millioen liter bier, 37 millioen liter wijn en 21 millioen liter brandewijn.

In Engeland's hoofdstad alleen worden dus jaarlijks omtrent 50,000 leggers wijn en 30,000 leggers brandewijn opgedronken. Wie zal, bij het lezen hiervan, nog twijfelen of er voor onze wijnboeren een markt in Engeland te vinden is, als zij *goede* waar leveren?

—"Een notaris ten platte lande in Drenthe heeft de volgende nieuwe wijze van adverteren bedacht bij kleine verkoopingen van veldgewassen, waarbij de verkoopers gewoonlijk alleen uit den naasten omtrek komen. Hij verzoekt den schoolmeesters, zijn advertentie als schrijfvoorbeeld op het bord te schrijven. Al de kinderen schrijven dit in hunne cahiers, en zoo worden zij in honderden exemplaren mede naar de huizen der ouders genomen en zoo kosteloos juist onder de meest gewenschte lezers verspreid."

[Niet zoo kwaad; maar niet erg voordeelig voor uitgevers van nieuwsbladen, die liever zelf de advertenties *drukken.*]

—Uit Elsasz-Lotharingen is berigt dat er voor weinige dagen bij Wegenheim een derde *druivenluis* "haard," nabij de Zwitsersche grenzen ontdekt is. In deskundige kringen begint men zich thans meer of min bevreesd te maken, dat de wijnbouw in de Rijkslanden ernstig bedreigd wordt. Ook begint men 't er vrij algemeen voor te houden, dat de opvatting, alsof klimaat en de gesteldheid des bodems aldaar niet gunstig zouden zijn voor de ontwikkeling van het schadelijke insect, onjuist is. Bij Metz en Lutterbach heeft men (resp. op 65 en 100 are) wijnstokken en palen verbrand, daarna gaten gegraven rondom de plaats waar de planten gestaan hadden, en die herhaaldelijk met zwavelkoolstof gevuld. Ten slotte werd de geheele oppervlakte met petroleum begoten. De onkosten bedroegen met inbegrip van de aan de eigenaars toegestane schadevergoeding (18—30 cts. per stuk) ongeveer 18,000 Mark. De Regering heeft in alle zich met wijnbouw onledig houdende plaatsen bijzondere commissieën aangesteld, die een oog houden op nieuwe aanplantingen en bovendien de wijnbergen geregeld bezoeken.

DE LEVENSDUUR VAN BOOMEN.

In een opstel in de *Forstl. Bl.* spreekt de Koninklijke houtvester Gericke te Breslau de meening uit, dat de duizendjarige leeftijd van Duitsche woudboomen een fabel is, dat ook bij de zoogenaamde historisch boomen een hooger leeftijd dan 700 tot 800 jaren niet aangetoond is en dat geen enkele Duitsche boom dien in gezonden toestand bereikt. Boomen van zoo hoogen ouderdom zijn altijd hol en rekken hun leven nog enkel als ruïnes van hetgeen zij vroeger waren. Wat nu de vraag betreft, waar de grens ligt van den gezonden toestand der boomen, het laat zich ligt begrijpen, dat deze niet enkel naar de soort van hout, maar ook naar het klimaat en den bodem verschillend zal zijn. De heer

Gericke komt op grond zijner eigene onderzoekingen, zoowel als van mededeelingen omtrent den leeftijd der oudste in verzamelingen voorhanden stukken van boomstammen, die hem van Duitsche, Oostenrijksche en Russissche houtvesterij-academiën gewerden, tot de volgende gevolgtrekkingen.

De hoogste ouderdom, dien boomen in gezonden toestand kunnen bereiken, doet zich niet voor bij loof- maar bij naaldhout.

Is deze ouderdom bereikt, dan sterven de naaldboomen spoedig af, terwijl de loofboomen, nadat zij de grens van den gezonden toestand bereikt hebben, nog langeren tijd kunnen kwijnen. De hoogste door telling der jaarkringen feitelijk aangetoonde leeftijd bedraagt 500 tot 570 jaren en deze ouderdom wordt slechts bereikt door de vuchten (vurenhout), in het Bohemerwoud en de pijnboomen (grenenhout) in Finland en Zweden.

De tweede in rang schijnt de witte zilverden (dennenhout) te zijn, die het in het Bohemerwoud tot 429 jaren bragt. De lork (larix) bereikt op zijn hoogst den leeftijd van 274 jaar (in Beijeren).

Van de loofboomen schijnt de eik het langst weerstand te bieden en wel de steen- of wintereik, waarvan het oudste gezonde exemplaar (te Aschaffenburg 410 jaren telt. Bij den steel- of zomereik waren de oudste, reeds een begin van kernrotheid vertoonende exemplaren en niet meer dan 315 en 320 jaren oud. Toch wordt de steeleik zwaarder dan de steeneik.

De oudste beuken zijn 245 jaar (Aschaffenburg) en 226 jaar (Weiswasser) oud bevonden. De hoogste leeftijden der andere boomsoorten laten zich als volgt rangschikken :—

Esch	170 jaar	Silezië.
Yp	130 „	
Berk	160 — 200 „	Finland.
Abeel	219 „	
Roode els..	145 „	
Bergahorn	124 „	Beijeren.

Juist de onder de historische boomen het talrijkst vertegenwoordigde boomsoort, de linde, wordt het minst in de verzamelingen aangetroffen; misschien is dat een teeken hoe zelden zeer oude gezonde linden voorkomen. De beroemdste onder de historische linden is die te Neustadt aan den Kocher, te Wurtenburg. Hare takken waren reeds in 1448 door 67 stutten ondersteund. Ze heeft 12½ voet middellijn, verdeelt zich 5 tot 7 voet hoog boven den grond in 7 horizontale takken, die door 94 steenen en 17 houten zuilen ondersteund worden. Ter hoogte van 60 tot 65 voet ontspringen twee takken van ongeveer 3 voet middellijn. De linde, wier ouderdom door Caspari in 1868 op hoogstens 691 jaren werd geschat, kwijnt nog enkel voort, is geheel hol en van binnen door metselwerk ondersteund.

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

DUITSCHE EMIGRATIE.

Werden door politieke omstandigheden de Joden uit Palestina, Polen, Spanje en Portugal, de Franschen uit hun vaderland de wijde wereld ingezonden, de Duitschers kiezen zich een soort van vrijwillige ballingschap en trekken op velerlei avontuur de wereld in, aarden in allerlei luchtstreek, slagen in allerlei vakken en hebben dit met hunne Semitische landverhuizers gemeen, dat zij niet zoo spoedig onder de inboorlingen des lands vervloeijen. Zoo vindt men in vele landen duitsche koloniën, zamenkomend in gemeenschappelijke bierhuizen, zamen de verjaardagen vierend van hunnen Keizer, toasten drinkend op Bismarck en hun eigene volkstelling houdend. Dat Oostenrijk-Hongarije 98,510 en Zwitserland 95,262 personen telt van duitsche nationaliteit laat zich te goed verklaren dan dat het niemand verwonderen kan. Maar in Frankrijk telt men er 81,988, in Engeland 40,371, in België 34,196, in Denemarken 33,158, in Nederland 42,062! De kroon spannen Rusland met 394,296 en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika met 1,966,742. Verder bevinden zich in Italië 5,221, in Zweden 653, in Finland 628, in Bosnie 698, in Griekenland 314, in Chili 4,033, in Egypte 878, in Noorwegen 1,571, in Spanje 952, in Australie 86,528, in de Argentijnsche Republiek 4,997, in Nieuw-Zeeland 4,819, in Algiers 4,201, in Urugay 5,225, in Peru 893, in Tasmanie 782 en in Guatamala 221 Duitschers, te zamen bijna drie millioen—zonder nog die in Zuid Afrika mede te rekenen.

OUDERDOM VAN VISSCHEN.

Men heeft vroeger veel gesproken over den hoogen ouderdom, die sommige visschen zouden kunnen bereiken en o.a. als voorbeeld aangehaald worden karpers in de vijvers van Fontainebleau, wier leeftijd tot den tijd van Francois I zoude opklimmen. Daarover is door de natuurkenners de staf gebroken. Evenwel meent de heer Baird, lid van de *United States Fish Commission,* dat men voor zekere karpersoorten een leeftijd van twee honderd jaren kan aannemen. "Er is," zegt hij, "niets wat de visschen belet bijna onbepaald te blijven leven, daar zij geene periode van rijpheid hebben en elk jaar van hun leven groeijen." Er zijn te Washington goudvisschen, die sedert vijftig jaren in het bezit van eene en dezelfde familie geweest zijn, en zij schijnen niet grooter te zijn dan toen die familie ze eerst kreeg: zij zijn even levendig als jaren geleden. Te St. Petersburg zouden in de keizerlijke aquaria visschen zijn die authentiek honderd veertig jaren oud zijn: sommige zijn veel (vijf malen) grooter dan op het tijdstip toen men ze verkreeg, andere zijn geen duim grooter geworden.—Daarentegen kennen Heckel en Kner slechts twaalf tot vijftien jaren levens aan de visschen toe. Er bestaat hier dus een zeer groot verschil van meening, waarvan de beslissing zeer belangwekkend zou zijn.—(*La Nature,* 17 April 1886.)

OVER SCHEDELS.

De heer Le Bon heeft de voorzorgen verklaard, die hij genomen had om fouten te ontgaan bij zijn onderzoek omtrent het vergelijkende gemiddeld gewigt van mannen en vrouwenschedels. Deze voorzorgen waren bepaald noodzakelijk, omdat zoo ligt fouten hadden kunnen gemaakt worden, voortspruitende uit het verschil in grootte, ouderdom, ras, enz. van het individu, dat den schedel had toebehoord. Na alle mogelijke voorzorgsmaatregelen genomen te hebben, vindt hij, dat de mannenschedels in doorslag 172 gram zwaarder zijn dan de vrouwenschedels. Hij doet uitkomen dat, terwijl de schedel van een pas geboren meisje zwaarder is dan van een pas geboren jongen—een voordeel, dat een meisje spoedig verliest—de schedels der vrouwen van minder beschaafde rassen betrekkelijk hooger staan dan die van de vrouwen der beschaafde volken; met andere woorden dus: de vrouwen gaan in dit opzigt niet vooruit, en dus nemen de verschillen tusschen haar en de mannen voortdurend toe. Wanneer hetgeen Le Bon zegt moet aangenomen worden als feiten, volgt daaruit de noodzakelijkheid om de vrouwen beter in de gelegenheid te stellen haar intellectueele krachten te ontwikkelen, om in één woord het onderwijs voor de vrouwen beter te maken. Doch de geleerde doctor wil hiervan niets weten en beweert, dat men het ergste te verwachten heeft, wanneer de vrouwen "uit haar gelukkige onkunde en van haar haardsteden genomen worden." Daargelaten de zeldzame ingenomenheid voor vrouwen met beknopte verstandelijke vermogens, die het deel is des heeren Le Bon, is zijn boek toch een ware aanwinst voor hem, die zich op de schedelleer wil toeleggen. Hij heeft daarmede den Godard-prijs voor 1879 behaald.

GENEZING VAN VERSLAAFDHEID AAN DEN DRANK.

Uit het jaarverslag over 1885, uitgebragt door het bestuur van het toevlugtsoord voor aan den drank verslaafden te New York, blijkt, dat in dat jaar de inrigting is bezocht geworden door niet minder dan 1,500 gasten. En dat niettegenstaande den vrij hoogen prijs der inwoning, die, naar den staat van welgesteldheid, varieert tusschen £1 5s. en £4 5s. 's weeks, terwijl alleen de armen, onder de belofte van later te zullen betalen, om niet worden toegelaten.

Geneesmiddelen worden in deze inrigting slechts zeer karig toegediend; de bijna uitsluitend zedekundige behandeling wordt, volgens het verslag, *in drie van de vier gevallen* door volkomene en voortdurende genezing gevolgd.

DE TEMPERATUUR IN HET HEELAL.

Algemeen wordt de zon aangenomen als de bron bij uitnemendheid van licht en warmte. Zoodra zij zich boven den horizon verheft, herleeft alles in de natuur; en wegens de groote warmte, die zij aan onze aarde mededeelt en den aanzienlijken afstand, waarop beide bollen van elkaar verwijderd zijn, heeft men de zon reeds van de vroegste tijden af voor een buitengewoon warm ligchaam gehouden. De kwestie, hoe hoog de temperatuur der zon is, houdt ook nog tegenwoordig de geleerden bezig, die het hierover alles behalve eens met elkaar zijn. Zoo beweert de bekende Pater Secchi, dat deze temperatuur tot vijf mil-

lioen graden gestegen is, terwijl eenige Fransche geleerden haar slechts op ongeveer tien duizend graden schatten. Een dergelijk groot verschil in meening bewijst natuurlijk de volslagen onkunde op dat punt.

Het behoeft wel geen betoog, dat de wetenschap nog minder op de hoogte is aangaande de temperaturen, die op de vaste sterren heerschen, op die zonnen, die weer andere tallooze werelden op oneindige ruimten verlichten. Intusschen blijkt door het spectraal-analytisch onderzoek van het licht dezer sterren, dat haar temperaturen zeer hoog zijn, daar de grootste hoeveelheid der metalen, welke op aarde voorkomen, aldaar in gasvormigen toestand verkeeren. Evenmin weet men nog iets zekers omtrent het klimaat der planeten, omdat dit moet afhangen van de digtheden der respectieve atmospheren. Evenwel heeft men eenige gegevens om te onderstellen, dat het klimaat van Mars, welke planeet reeds andere punten van overeenkomst met onzen aardbol heeft, in sommige opzigten vergeleken kan worden met het aardsche klimaat. De beide polen van Mars toch zijn omringd door witte vlekken, wier uitgebreidheid periodisch toe- en afneemt en die waarschijnlijk de tegenwoordigheid van groote hoeveelheden sneeuw bewijzen, die in den zomer af- en in het koudere jaargetijde toenemen.

Wat de kometen aangaat—bij deze bestaat geen twijfel of zij worden aan een buitengewoon hooge temperatuur blootgesteld, wanneer zij zich het digtst bij de zon bevinden, terwijl daarentegen, wanneer zij zich het verst van de zon bewegen, op deze sterren waarschijnlijk een koude heerscht, waarvan wij ons geen denkbeeld kunnen vormen. Men heeft langen tijd gemeend, dat de staarten der kometen bestonden uit een stof, die door de warmte der zonnestralen in dampvormigen toestand bleef. Deze verklaring is tegenwoordig niet meer aan te nemen en heeft plaats gemaakt voor die, volgens welke men ze beschouwt als te bestaan uit een opeenhooping van stoffelijke deeltjes in een of anderen toestand, hetzij in dampvorm of als vaste stof (poedervorm), welke deeltjes zonder onderling verband zijn, maar ieder als een planeet op zich zelve zich voortbewegende, zijn elliptische, parabolische of hyperbolische loopbaan om de zon volbrengt.

De temperatuur in de ruimten van het heelal zou, volgens Fourier, den Franschen wiskundige, zestig graden onder nul bedragen.

Ieder kent, althans bij naam, de warme bronnen en de artesische putten. Hun verhoogde temperatuur wordt in het algemeen verklaard door de centrale warmte der aarde, omdat de temperatuur van de aardkorst toeneemt, naarmate de plaats van waarneming digter bij het middelpunt gelegen is. Die temperatuursverhooging bedraagt één graad per honderd voet. Deze wet wordt echter eerst gevolgd, nadat men een diepte van 65 voet onder de aardkorst bereikt heeft.

Het omgekeerde heeft plaats in zee: aldaar neemt de temperatuur van het water af met het toenemen der diepte. Bij een diepte b. v. van duizend vadem heeft het water een temperatuur die zestien graden lager is dan die van het water aan de oppervlakte.

Ten slotte willen we nog de temperatuursveranderingen in de atmospheer nagaan. Ieder, die ooit een berg beklommen heeft, weet dat de temperatuur der omringende lucht afneemt, hoe hooger men stijgt. Deze bedraagt, volgens Arago, één graad voor 580 voet in de gematigde en één graad voor 650 voet in de warme luchtstreken. Het schijnt evenwel, dat deze wet niet altijd gevolgd wordt, daar men in den laatsten tijd met den bekenden ballon captif opstijgende, veelvuldige afwijkingen

moest ondervinden. Ook bleek uit de onderzoekingen van den Engelschen sterrekundige Glaisher, dat bij zeer groote hoogten de temperatuur slechts kleine gedeelten van graden per duizend voet afneemt. Dit werd waargenomen op een hoogte van 36,000 voet, de grootste die ooit bereikt was, en die aan den moedigen Engelschman het leven kostte

Les Mondes.

OVER HET LEZEN.

De Fransche geleerde, de heer Javel, hield onlangs een redevoering, waarin hij de verschillende oorzaken besprak, waarom het lezen zulk een buitengewoon vermoeijende bezigheid is. Als eerste oorzaak noemde hij op, dat bij het lezen het oog in voortdurende inspanning is. Een beeldhouwer, een schilder, een schrijver spannen wel even sterk als iemand die leest, hun oogen in, doch de eerstgenoemden breken herhaaldelijk hun arbeid af, om na te denken of om vergelijkingen te maken, terwijl een lezer, vooral degeen, die voor zich zelf leest, geen oogenblik rust aan zijn oogen gunt. Die aanhoudende inspanning heeft in de meeste gevallen een toenemende bijziendheid ten gevolge.

Bovendien worden de boeken met *zwarte* letter op *wit* papier gedrukt; het oog ondervindt dus het meest absolute contrast, dat men zich kan voorstellen. Een andere oorzaak is de gebruikelijke plaatsing van de letters in horizontale lijnen; wanneer gedurende het lezen het hoofd en het boek onbewegelijk gehouden worden ontvangt het netvlies steeds op dezelfde plaats de indrukken van de achtereenvolgende regels terwijl de tusschen de regels zich bevindende witte vakken ook steeds dezelfde gedeelten van het netvlies zullen aandoen.

Eindelijk is er nog een omstandigheid, die misschien nog meer dan de reeds genoemde oorzaak is dat personen, die de gewoonte hebben van veel en gedurende langen tijd achter elkaar te lezen, aan toenemende bijziendheid lijden; het is namelijk de voortdurende verandering van den afstand tusschen het oog en het punt, waarop dit orgaan gerigt is. Een hoogst eenvoudige berekening toont aan, dat die veranderingen betrekkelijk vrij aanzienlijk zijn, al naar mate van de plaats, waar zich dit punt bevindt; het oog moet zich dus voortdurend naar de afstanden schikken, die verschillend zijn, wanneer men het oog naar het begin, naar het midden of naar het einde van een regel rigt. Hoe digter men het boek voor de oogen houdt en hoe langer de regels zijn, des te grooter worden die verschillen, des te meer komt het accommodatie-vermogen in werking.

Hierdoor wordt duidelijk, waarom sterk bijziende personen de gewoonte hebben, het boek herhaaldelijk van regts naar links, of omgekeerd te bewegen: de genoemde afstand blijft daardoor dezelfde en het oog behoeft zich niet voortdurend naar verschillende afstanden te schikken. Wanneer men nagaat, dat men gemakkelijk honderd regels per minuut kan lezen, en dat in die gevallen de bijziende lezer, de spier, waardoor de accommodatie bewerkstelligd wordt, noodzaakt zich honderdmaal zamen te trekken, dan kan men er zich niet meer over verwonderen, dat de toenemende bijziendheid het onaangename erfdeel van vele geletterde personen is.

Nu zou de opsomming van deze oorzaken al zeer weinig nut hebben, wanneer er tevens niet op gewezen kon worden, hoe men zich het best

tegen haar invloed kan vrijwaren. Javel stelt daarom voor, dat de lezers zorg dragen hun oogen niet te sterk te vermoeijen, door de lectuur van tijd tot tijd af te breken (het houden van aanteekeningen b.v. is een zeer geschikt middel hiertoe), en in allen geval met lezen op te houden zoodra men aan de oogen de minste vermoeidheid bespeurt. Ten einde het boven besproken contrast tusschen de letters en het papier minder hinderlijk te maken, heeft men reeds dikwijls voorgesteld aan het te bedrukken papier een of andere zachte kleur te geven. Voor logarithmentafels b.v. worden dikwijls dergelijke soorten van papier gebruikt. Javel raadt een lichtgele kleur als de meest verkieslijke aan. De natuur van het te bezigen geel is geen onverschillige zaak; het best zou zijn een geel, waarin geen van de blaauwe stralen aanwezig zijn, ongeveer overeenkomende met de tinten van het papier, dat uit houtcellulose vervaardigd is, wel te verstaan, voor dat dit met ultramarijn is vermengd, waardoor het een grijze en niet een witte kleur (zooals eigenlijk de bedoeling was) verkrijgt.

De onderstelling, dat geel de meest geschikte kleur is, is gegrond op de ondervinding van sommige uitgaven van gebeden-boeken, en op het feit dat de voorbeelden voor lettergieters meestal op geelachtig papier zijn gedrukt.

Eindelijk zal men de voorkeur moeten geven aan kleine boekdeelen, die men in de hand houdt, waardoor het nadeel, dat de indrukken der letters steeds op dezelfde plaats in het oog ontstaan, vermeden wordt. Ook loopt men dan geen gevaar, dat de regels te lang worden. Van algemeene bekendheid is het, dat men nooit bij een onvoldoende verlichting moet lezen noch uitgaven kiezen, waarvan de druk te fijn is. Ten slotte komt Javel met kracht op tegen het beweren, dat de mate van beschaving van een volk evenredig zou zijn aan het aantal bijziende personen, die daaronder worden aangetroffen. Niet een oordeelkundig gebruik maken van het oog, zal dit verzwakken, maar een overdreven zuinigheid in het aanbrengen der verlichting, een aanhoudende lektuur, die den lezer den tijd niet gunt over het gelezene na te denken en het in zich op te nemen; slechte drukken, versleten typen, lange regels in couranten zoowel als in boeken—dit zijn de oorzaken van de verzwakking der oogen, die in bijziendheid overgaat.

Les Mondes.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

NOVEMBER 1886.

Vondel en Milton.

(Vervolg en Slot.)

Wij zullen thans, na onze voorloopige opmerkingen aangaande Milton en zijne betrekking tot Holland en de Hollandsche letterkunde, meer in bijzonderheden nagaan, wat de Engelsche dichter bij het zamenstellen van zijn Epos aan Vondels Lucifer heeft ontleend, en tevens aantoonen, dat er in vele opzigten een merkwaardige overeenkomst in gedachten en beelden bestaat tusschen beide stukken, zonder hierbij juist direkt aan overname te denken.

Wanneer Belial aan Belzebub de nadering van Apollion beschrijft, die van zijne zending naar de aarde terugkeert (Lucifer, Eerste Bedrijf, vers 10—21), dan zullen we, het "Verloren Paradijs" ter hand nemende, onwillekeurig getroffen worden bij het lezen van boek V, vers 266—272, door de groote overeenkomst in taal en denkbeelden van beide passages. Bij Vondel stijgt Apollion uit de lagere sferen met majesteit omhoog; de werelden, die hij in zijn vaart voorbijzweeft, beschouwen hem met eerbied en ontzag. Hij schijnt hun geen Engel, maar een verschietende ster van wonderbare glans en pracht. In het Engelsche Epos, als Raphaël de aarde nadert, schijnt hij den arenden des hemels een zeldzame vogel vol majesteit.

Apollion heeft een gouden tak van de aarde meêgebragt, voor welken Belzebub zijne bewondering in de volgende woorden uitdrukt:—

"Ik zie de gouden bladen,
Met perlen van de lucht, den zilvren dauw, geladen."

en eenige regels verder :—

"'t Gezigt bekoort den mond; wie zou niet watertanden
Naar aardsche lekkernij? Hij walgt van onzen dag
En hemelsch mann',(*) die 't ooft der aarde plukken mag.
Men zou ons Paradijs om Adams hof verwenschen.
't Geluk der Engelen moet wijken voor de menschen."

(Lucifer, vs. 29, enz.

Vergelijken we hiermeê de woorden, die de Aartsengel Raphaël in het "Verloren Paradijs" tot Adam spreekt (vers 426 en vervolgens) dan is de eenheid van gedachte niet te wederspreken. Men oordeele :—

(†) "Schoon in den Hemel de levensboom ambrozijn als voedsel en de wijngaarden nectar als drank leveren,—schoon in den morgenstond wij honigzoeten dauw van de takken verzamelen en den grond bedekt vinden met parelblank graan,—*hier* heeft God zijne rijke gaven in zulk eene heerlijke verscheidenheid geschonken, dat zij met die van den Hemel kunnen wedijveren."

In Apollions verhaal lezen we, vers 44 en vervolgens :—

"'k Verzwijg mijn henevaart, om niet te reppen hoe
Gezwind ik nedersteeg, en zonk door negen bogen,
Die sneller dan een pijl rondom hun midpunt vlogen.
Het rad der zinnen kan zoo snel niet ommeslaan,
In ons gedachten, als ik, lager dan de maan
En wolken, afgegleên, bleef hangen op mijn pennen,
Om 't Oostersche gewest en landschap t' onderkennen."

Naast deze regels vinden we in het 8ste Boek, vers 107 en vervolgens van Miltons Epos geheel overeenkomstige denkbeelden aangaande de beweging der Hemelligchamen, medegedeeld door Raphaël aan Adam :—

"De snelheid, waarmeê deze tallooze hemelligchamen zich in kringen bewegen, is een bewijs te meer voor Gods Almagt, die aan de stof bijna de snelheid der gedachte verleende. Ik zelf, die in het vroege morgenuur, van den Hemel, Gods woonplaats, neêrdaalde, kwam hier in Eden reeds aan vóór het middaguur sloeg, een afstand afleggende, door geen cijfers uit te drukken."

(*) manna.
(†) We geven een vrije vertaling in Proza.

Opmerkenswaardig is het, dat beide dichters dezelfde theorie aangaande de negen spheren zijn toegedaan, de zoogenaamde theorie van Ptolomëus.

In het derde boek van "'t Verloren Paradijs" beschrijft Milton de aankomst van den Duivel aan de poort des Hemels en hoe hij met verbazing en verrukking neerziet op het pas geschapen heelal:

" Zijn vlucht versnellende baant hij zich ongehinderd in schuine rigting zwevende een weg door de zuivere, reine lucht." (Paradise Lost, boek 3, vs. 556.)

De overeenkomstige regels door Vondel aan Apollion in den mond gelegd, schijnen door den Engelschen dichter, slechts vertaald en aangevuld te zijn. Men vergelijke het eerste bedrijf van Lucifer, vs. 52 en vervolgens, en merke zich vooral de woorden: "Wij streken *steil en schuin* voorover met ons hoofd."

Niet een enkele regel hier en daar, maar nagenoeg het geheele verhaal van Apollion is bij Milton te vinden. In zijne beschrijving van het Paradijs (Lucifer I, vs. 60 en v.v.) zegt de boodschapper:

"In 't midden rijst de berg, waaruit de hoofdbron klatert,
Die zich in vieren deelt, en al het land bewatert,
Geboomte en beemden laaft, en levert beken uit,
Zoo klaar gelijk kristal, daar geen gezicht op stuit.
De stroomen geven slib en koesteren de gronden.
Hier zaaide vrouw Natuur in steenen een gestarnt',
Dat onze starren dooft. Hier blinkt het goud in de aderen;
Hier wou Natuur haar schat in éénen schoot vergaderen."

In het vierde boek van het Epos. vs. 225 en vervolgens lezen we geheel dezelfde beschrijving:

"De berg, die zich in het midden verheft, de stroom, die zich verdeelt, en met menig kabbelend beekje den tuin besproeit. Uit dien stroom van saffier verdeelden zich de kronkelende beekjes, vlietende over parelen van oostersche schoonheid waardoor het goudzand glinstert, en wier nectar planten laaft en bloemen voedt, het Paradijs waardig; bloemen, niet op kunstmatige wijze zonderling gerangschikt in perken, maar overvloedig door de kwistige hand van moeder Natuur geschonken."

In de beschrijving der dieren van het Paradijs en hunne onderworpenheid aan den mensch zien wij ook bij beide

dichters een treffende overeenkomst. Apollion zegt (Luc. 1, vs. 91, en vervolgens):

"De bergleeuw kwispelde hem aan met zijnen staart,
En loech den meester toe. De tijger lei zijn aard
Voor 's konings voeten af. De landstier boog zijn horen,
En d' olifant zijn snuit. De beer vergat zijn toren."

Bij Milton vinden wij hieromtrent (boek iv, vs. 344, enz.):

"Dartelend huppelde de leeuw en in zijne klauwen wiegde hij de geit; beren, tijgers, panters en luipaarden speelden in 's menschen tegenwoordigheid; de plompe olifant kronkelde zijn lenigen snuit in allerlei bogten tot vermaak van den mensch."

Vondel beschrijft het eerste menschenpaar in de volgende dichterlijke woorden, welke hij Apollion in den mond geeft:—

"Geen schepsel heeft omhoog mijn oogen zoo behaagd,
Als deze twee omlaag; wie kon zoo geestig strengelen
Het ligchaam en de ziel en scheppen dubble engelen,
Uit kleiaarde en uit been; het ligchaam, schoon van leest,
Getuigt des Scheppers kunst; die blinkt in 't aanschijn meest,
Den spiegel van 't gemoed; wat lid mij kon verbazen,
Ik zag het beeld der ziele in 't aangezicht geblazen.
Bezit het lijf iets schoons, dat vindt men hier bijeen.
Een Godheid geeft haar glans door 's menschen oogen heen.
De redelijke ziel komt uit zijn tronie zwieren,
Hij heft, terwijl de stomme en redelooze dieren
Naar hunne voeten zien, alleen en trotsch het hoofd
Ten hemel op naar God, zijn Schepper, hoog geloofd."

Uit de beschrijving van Adam en Eva, vergeleken bij die van Vondel zal iederen onbevooroordeelden lezer ten duidelijkste blijken, dat de overeenkomst te treffend is, om niet aan navolging, daargelaten overname te denken.

Vondel gaat aldus voort:

"De man en vrouw zijn bei volschapen, evenschoon
Van top tot teen; met recht spant Adam wel de kroon,
Door kloekheid van gedaante en majesteit van 't wezen,
Als een ter heerschappij des aardrijks uitgelezen:
Maar al wat Eva heeft, vernoegt haar bruigoms eisch:
Der leden teederheid, een zachter vel en vleisch,
Een vriendelijker verf, aanminnigheid der oogen"

en verder

"Nu blinkt geen serafijn in 't hemelsch heiligdom,
Als deze, in 't hangend haar, een gouden nis van stralen,
Die, schoon gewaterd, van den hoofde nederdalen,
En vloeien om den rug. Zoo komt ze als uit een licht
Te voorschijn."

Bij Milton is, zooals we reeds zeiden, de beschrijving van Adam en Eva op bijna ieder punt zoo zeer aan die Van Vondel gelijk, dat het vermetel zou zijn, dit aan het toeval toe te schrijven. Wij geven de volgende korte quotaties uit het "Verloren Paradijs":—

"Twee wezens van veel edeler vorm, met regtopgaande gestalte, het oog hemelwaarts gerigt, wier reine kuischheid verspreid lag over hunne naakte majesteit, schenen de beheerschers van al het geschapene. En zij schenen deze eer waardig; want in hun goddelijke blikken straalde het beeld van hun Schepper. Hij scheen de bezadigde, de ondernemende, de moedige; zij was enkel zachtheid, liefelijkheid en aanvallige bekoorlijkheid."..." Uit zijn helder en breed voorhoofd en zijn goddelijk oog sprak de heerscher over de aarde."... "Heur haar golfde als een breede sluijer, in gouden vlechten tot haar midden."

Men vergelijke verder het IVde Boek, vs. 360—365 en het VIIde Boek, vs. 505—511, 515—516.

In den aanvang van het Tweede Bedrijf van Lucifer, tracht Beëlzebub den Stedehouder Gods over te halen tot verzet tegen de proclamatie van Gabriël betreffende de verheffing van den mensch. Lucifer verklaart zich niet te willen onderwerpen. Hij spreekt als volgt:

"Gij vat het recht: het past rechtschapen heerschappijen
Geenszins haar wettigheid zoo los te laten glijen:
Want d' oppermacht is d' eerste aan hare wet verplicht;
Verandren voegt haar minst. Ik ben een zoon van 't licht,
Een heerscher over 't licht, ik zal mijn recht bewaren:
Ik zwicht voor geen geweld, noch aartsgeweldenaren.
Laat zwichten al wat wil: ik wijk niet eenen voet.
Hier is mijn vaderland; noch ramp, noch tegenspoed,
Noch vloeken zullen ons vervaren, noch betoomen.
Wij zullen sneven of dien hoek te boven komen.
Is 't noodlot, dat ik val, van eere en staat beroofd:
Laat vallen als ik val met deze kroone op 't hoofd,

Die schepter in de vuist, dien eersleep van vertrouwden,
Die zooveel duizenden als onze zijde houden.
Dat vallen strekt tot eer en onverwelkbren lof,
En liever d' eerste Vorst in eenig lager hof,
Dan in 't gezaligd licht de tweede of nog een minder,
Zoo troost ik mij de kans, en vrees nu leed noch hinder."

De inhoud en de toon van deze woorden, die een onwankelbaar besluit en een roekeloos tegenstreven tegen Gods wil behelzen, is geheel dezelfde, als we vinden bij den Satan van het "Verloren Paradijs" welke hier tot ons spreekt door den mond van Vondels Lucifer. Men vergelijke bijvoorbeeld: Boek V vs. 787—792; Boek I vs. 94—98 en vs. 106—111. In het eerste Boek, vs. 261—263 lezen we de volgende ontboezeming van Satan:

"Hier kunnen wij veilig heerschen ; en volgens mijne overtuiging is heerschen wel een eerzuchtig streven waardig, ofschoon dan ook in de Hel: Het is beter te heerschen in de Hel, dan te dienen in den Hemel."

Dit is bijna met dezelfde woorden wat Vondel Lucifer laat zeggen:

"En liever d' eerste Vorst in eenig lager hof,
Dan in 't gezaligd licht de tweede of nog een minder."

Het zou niet moeijelijk vallen nog tal van plaatsen aan te halen niet alleen uit het Verloren Paradijs, maar ook uit "Paradise Regained" en uit "Samson Agonistes;" plaatsen welke de Engelsche dichter outleend heeft aan Vondels Lucifer, het treurspel "Samson" of aan zijn "Johannes de Boetgezant." Dit ligt evenwel buiten ons bestek. Het weinige dat we hebben aangehaald, zal naar wij vertrouwen in belangstellende lezers den lust hebben opgewekt nader kennis te nemen van het werk van den heer Edmundson, van wien we nog de volgende opmerkingen in vertaling overnemen:

"Men zal moeten toegeven, dat wij deze blootlegging der verpligtingen van Milton aan Vondel met regt een Letterkundige Curiositeit mogen noemen.

"Wij hebben reeds beweerd, maar herhalen op nieuw, dat geringschatting van Miltons voortreffelijke dichterlijke verdiensten èn onmogelijk is èn buiten onze bedoeling ligt. Een nadere bekendheid met zijne werken strekt niet om

de hulde, die wij verschuldigd zijn aan den grooten Puriteinschen dichter, te verkleinen, maar te verhoogen. Milton behoefde niets van Vondel of van eenigen anderen dichter, hoe voortreffelijk ook, over te nemen, en de strikte eerlijkheid van zijn karakter verbiedt ons zijne neiging om 'plagiaat te plegen' verkeerd uit te leggen. Hij maakte ongetwijfeld in de ruimste mate gebruik van de vrijheid, die ieder schrijver is toegekend, om de materialen, hem verschaft uit bekende en erkende bronnen in zijn werk te voegen. Maar overnemen van andere schrijvers is een zonde, die erger wordt naarmate men er gebruik van maakt. En het zeer ruime gebruik, dat Milton, zonder het te erkennen, gemaakt heeft van de denkbeelden en de taal eens talentvollen tijdgenoots, van werken, pas uitgegeven, en geschreven in een taal, onbekend aan de groote meerderheid van Engelsche lezers, dit kan niet geheel en al worden vergoelijkt of verdedigd."

"Vondel zelf," zoo gaat de heer E. voort, na aangetoond te hebben, dat de 17de eeuw veel meer vrijheid schonk in het overnemen van andere schrijvers, dan onze tijd, "Vondel zelf was geen purist. Dit blijkt uit een hoogst belangwekkend opstel, getiteld : 'Aanleidinge ter Nederduitsche dichtkunst,' waarin we de volgende merkwaardige woorden lezen : 'Kennis van vreemde talen vordert (n.l. steunt, helpt) niet weinig, en het overzetten van vermaarde poëten helpt den aankomenden Poeët, gelijk het copiëeren van kunstige meesterstukken den Schildersleerling. Zoo ziet men den besten meesteren de kunst af en leert, *behendig stelende*, een ander het zijne te laten. Aldus heeft Virgilius, de Prins der Poëten zelf, ook van Homerus en anderen veel ontleend en uit de Grieksche taal met zulk een oordeel ingevoerd, dat hij er onsterfelijke lof uit haalde.'"

In een verhandeling over de Schepping van Ds. J. J. L. ten Kate, die in een der volgende nommers zal verschijnen, hopen we nogmaals terug te komen op sommige episoden van de Lucifer, in verband beschouwd met Ten Kate's meesterstuk.

J. v. d. Tuuk.

De laatste Expeditie der naar Natal Uitgewekene Boeren tegen Dingaan.

*Dagverhaal door den heer P. H. Zietsman, krijgssecretaris van het Kommando.**

(*Slot.*)

8 Feb.—Wij trokken dezen morgen verder voort, naar de Pongola, en arriveerden te 9 uren op den rand, of perpendiculaire rots van gemelde rivier, en konden van hier de geheele rivier met den verrekijker zien; dezelve is in grootte omtrent met de Togela gelijk, doch met zware doornen begroeid. Het land van hier tot aan de Pongola, is zoo ongelegen en hobbelig, dat wij geen kans zagen, onze wagens tot daar te vervoeren, doch aan de overzijde van die rivier, is het land geheel vlak, ten minste 12 mijlen ver. Tot nog toe konden wij van Dingaan niets vernemen, als alleen, dat hij voor vijf dagen, de Pongola, die toen ledig was, met eenige zijner vrouwen en veewachters doorgevlugt was, geheel over zijn limieten. Geen kommando kunnen wij van hem vernemen; niets anders als honderde klompen Zoolas, die van hem waren gevlugt, en ons om vrede vroegen, welke wij hun, zonder eenige verdere vervolging, gaven. Volgens de dagelijks inkomende rapporten, heeft Dingaan niet meer dan circa 100 man, die hij tot den krijg kan gebruiken; al zijn volk is thans met de bitterste gevoelens jegens hem bezield. Zij zouden hem, voor zijne vorige tyrannie, met hunne tanden kunnen verscheuren. Wij kunnen echter volstrekt niet ontdekken, waar Dingaan zelve is, omdat sints het gevecht tusschen hem en Panda, niemand hem weder heeft gezien. De Hoofd-Kommandant was ten volle opgewekt, om Dingaan nog acht dagen over de Pongola te vervolgen, doch daar er reeds 10 paarden van ons, door de paardeziekte, binnen 2 dagen waren gestorven, en wij door de laagheid en zoetheid van het veld, aan de overzijde der Pongola, redenen hadden te veronderstellen, dat wij ten minsten 10 paarden dagelijks zouden verliezen, besloot de Hoofd-Kommandant, met toestem-

ming van zijnen Raad, naar het leger terug te keeren; en liet Nonklaas in de gelegenheid, wanneer hij iets van Dingaan na ons vernam, ons dadelijk te doen weten, als wanneer de Hoofd-Kommandant, met 100 man te paard en de noodige wagens, als dan, direct derwaarts zoude snellen. Wij kunnen nu stellig rekenen, dat het Koningrijk van Dingaan geheel verstrooid is; hij is niet alleen van zijne stad gevlugt, maar zelfs over zijne grenzen, in het land van andere natiën, die hem als een ouden verrottenden vijand, gelijk de kat de aankomst van eene muis, verblijdend inwachten. Wij begonnen dus te 12 uren onzen terugmarsch, met ons nemende een getal van 10,000 beesten, en na eenen vermoeijenden togt, legerden wij ons aan eene sterke rivier, in verwachting, om morgen aan de zwarte Umfiloos, bij ons leger te komen.

9 Febr.—Sedert den 5den, hadden wij alle dagen en nachten regen; en daar wij al dien tijd met natte kleederen gingen, waren eenige van ons zeer onwel. Wij vervolgden evenwel onze reis, en arriveerden dezen avond, met afgematte ligchamen, aan de zwarte Umfiloos, in ons groote leger. Wij waren dezen dag (den Sabbathdag), in het woeste veld, zonder tent of wagen; zoo konden wij den Almagtige, niet zóo als gewoonlijk, in het openbaar, met dankzeggingen verheerlijken. Dit was echter aan den pligt van ieder persoon gelaten, om zijnen Schepper voor genotene weldaden te danken, en Hem tevens voor de gunstige overwinning, en het vooruitzigt van voortdurende rust en vrede, en nationale welvaart, onophoudelijk, in hunne harten te verheerlijken. De huisselijke Godsdienst werd dus in ons leger, door velen, in verscheidene tenten, 's avonds, stiptelijk onderhouden.

10 Feb.—Dezen morgen liet de Hoofd-Kommandant, Panda met zijne Kapiteinen bij zich komen, en zeide hun,—"dat hij gedurende zijne laatste afwezigheid, zijnde 5 dagen, gelegenheid heeft gehad, de trouwheid van hem, van Nonklaas, en al zijn volk, te kunnen beproeven, en dat hij met genoegen zeggen kon, dat Nonklaas zich met al zijn volk, als een dapper krijgsman had gedragen; dat hij Nonklaas had gezegd, en nu weder herhaalde, dat onze overwinning over de magtige Zoola Natie, allen door de Voorzienigheid, alzoo is bepaald, niet opdat wij ons daarover zouden verheffen, maar, dat wij, ten volle aan onze vorderingen tegen Dingaan gereg-

tigd, instrumenten in Gods hand waren, om de onbeschrijfelijke gruweldaden en moorden van Dingaan, te doen ophouden, en tevens om u en uw volk van de tyrannie van Dingaan te verlossen." "Volgens al hetgeen ik," zeide de Hoofd-Kommandant verder, "van de Heidensche volkeren kan vernemen, blijkt het mij zeer duidelijk, dat gij tot het Koningrijk der Zoolas geregtigd zijt. Dingaan is onder andere volkeren ingevlugt, en zoo hij immer in onze handen mogt komen, zullen wij hem, voor zijne ongetergde misdaden, aan ons gepleegd, met den dood straffen. Ik heb nu verder goedgedacht, u in naam van den Volksraad onzer Zuid-Afrikaansche Maatschappij, als Koning of Opperhoofd der Zoolas, aan te stellen soowel over het volk thans onder uw gebied, als alle vlugtende of overblijvende Zoolas, die van Dingaan onder uwe protectie vlugten, en mede die wij in staat zullen zijn, onder uwe regering te stellen. Ik ben ook gelast, u als onzen grooten Bondgenoot aan te nemen, en uwe vijanden, als onze vijanden te behandelen; gij zult niemand, zonder onze voorkennis, in oorlog mogen aanvallen, en wij zullen u bij alle gelegenheden, uwe vijanden helpen nedervellen. Ik moet mijne grootste tevredenheid nogmaals voor de trouw en dapperheid van uw volk herhalen."—Panda, die van zijn hoofd tot zijne voeten, met glorierijke blijdschap vervuld was, kon zich geen oogenblik langer bedwingen, de opregte gevoelens van zijn hart, aldus uit te boezemen: "Mijn groote Heer, ik dank u regt hartelijk, voor deze uwe openhartige uitdrukkingen van opregtheid, jegens mij en mijn volk. Ik dank u dat ik thans van de beduchte tyrannie, onder welke ik een reeks van jaren, als een verstooteling heb geleefd, door u ben verlost. Ik kan u, en de geheele regering van de witte menschen, bij alles wat er bestaat, mijne voortdurende trouw, plegtelijk toezweren; wanneer eenig natie of volk ulieden ooit iets ten nadeele wil doen, kungij mij slechts daarmede bekend maken, en gij kunt rekenen dat ik dadelijk mijne geheele magt ter uwer hulp zal doen snellen, en mijn laatsten man voor u in den krijg opofferen; want, ik was dood, en gij hebt mij weder levendig gemaakt; ik was verworpen, en gijlieden hebt mij weder opgeraapt; zoo heb ik mijn gansche geluk en welvaart aan ulieden te danken." De expressien van dezen nieuwen Zoola Koning waren inderdaad te omslagtig, om alles te omschrijven, doch zijne rede was buiten verwachting

verstandig, meer dan ik ooit van een Heiden heb verwacht. Panda was onder zijn geheel gesprek, regt gevoelig. Wanneer de vijandige Zoolas eerst onder zijn gebied zijn, (hetgeen wij binnen kort verwachten,) kunnen wij de magt, van dezen onzen bondgenoot, ten minste op 10,000 strijdbare mannen bepalen, en wij zonden eenen sterken vijand kunnen wederstaan, die ons in het vervolg mogte molesteeren. De Zoolas zijn in vereeniging met ons, in den krijg veel moediger dan zij ooit te voren waren, omdat zijn ons als een dapper en weerbaar volk beschouwen.

11 Feb.—In den namiddag kwamen twee Zoolas van Nonklaas, die den Hoofd-Kommandant deed weten, dat hij niets van Dingaan kon vernemen, en dat het hem bleek, dat Quonna en Mapita; de menschlievende belofte, welke de Hoofd-Kommandant aan hen zond, in twijfel trokken, en nog bevreesd waren naar zijn of ons leger uit te komen; dat hij geene beesten meer kon vinden, en dat hij, ten gevolge daarvan, verlangde dat de Hoofd-Kommandant hem verlof wilde geven, met zijn kommando terug te keeren. De Hoofd-Kommandant liet hem weten, dat hij maar met zijn volk naar ons leger konde komen, en dat wij, doordien wij niets meer van den vijand konden vernemen, en onze paarden zonder ophouden dagelijks vrekten, naar Pietermauritzburg, onze hoofdstad, zouden terugkeeren, en hem ook van verdere diensten ontslaan.

12.—Dezen namiddag, kwam de voorklomp beesten, welke Nonklaas ons zond, die hij van den vijand voor ons heeft genomen. Een droevige gebeurtenis vond ook dezen namiddag plaats; het gebeurde, dat zekere Botha, zich in de zwarte Umfiloos badende, een jongeling, met name Gideon Van der Schijff, daar ook kwam, (doch half dronken zijnde). Van der Schijff, drukte met spelen, het hoofd van Botha onder water, hetgeen Botha, insgelijks weder aan Van der Schijff deed; hierop wierd deze laatste hevig oploopend, vloekte Botha zeer gruwelijk, en bragt Botha eenige vuistslagen toe. Deze verduurde dit alles zeer geduldig, omdat Van der Shijff niet regt nuchter was, en verliet hem. Doch Van der Schijff had zijne grimmigheid naar zijn genoegen nog niet gekoeld, zwoer Botha dat hij hem zoude doodschieten, kwam naar het leger, nam zijn geweer, ging weder naar de rivier en schoot een kleinen Hottentot, die omtrent op dezelfde plaats lag, alwaar hij Botha de laatste maal had gezien. Deze Hottentot was twee uren

daarna dood, en Van der Schijff wierd dadelijk gepakt, en naar den Hoofd-Kommandant gebragt, die den Krijgsraad bij elkander liet komen, doch daar al de getuigen niet present waren, wierd hij aan de zorg van Veldcornet Bester overgegeven, die hem tot den volgenden morgen in verzekering moest houden.

13 Feb.—Dezen morgen werd Van der Schijff weder voor den Krijgsraad gebragt, en na een geduldig onderzoek, werd hij door den Raad aan moord schuldig verklaard; doch daar de Krijgsraad geene magt had, eenige vonnissen voor crimineele misdaden te vellen, besloot de Raad, dat Van der Schijff, dadelijk zoude worden geboeid, en met eene behoorlijke wacht, gezamenlijk met het leger, naar Pietermauritzburg getransporteerd, om hem aldaar aan de civiele authoriteiten over te geven. Ook werd den heer Lingenfelder weder voor den Krijgsraad gebragt, en gereprimandeerd, wegens verregaand en onwettig verkoopen van drank, waardoor hij verscheidene menschen in ons leger in staat van dronkenschap heeft gebragt. De Raad besloot ten gevolge van de ongehoorzaamheid van Lingenfelder, en om onheilen die door zijn drank verkoopen ontstaán, voor te komen, dat er voor zijne rekening een wagen zou worden gehuurd, en zijn overige dranken, behoorlijk verzegeld zijnde, naar Pietermauritzburg worden gebragt. Lingenfelder scheen hierover zeer ontevreden te zijn; hij verlangde met het onmatig verkoopen van drank in het Krijgsleger voort te gaan; evenwel durfde hij hier niet veel spreken, doch volgens zijne geheime uitdrukkingen schijnt het mij, dat hij van voornemen is, om onze geheele Maatschappij, in de Kolonie de Kaap de Goede Hoop, hoe onschuldig ook, schandelijk te blameeren. Ik ben in genen deele partijdig voor den Wel-Ed. Heer Pretorius, maar dit kan ik met waarheid zeggen, dat geen kommanderende officier zoo veel consideratie in deze onophoudelijke overtreding kon hebben gebruikt, als de onze. Ik geloof dat de heer Lingenfelder, met zijn terugkomst, in een zware boete door den Landdrost zal worden gecondemneerd, wegens het verkoopen zonder verlof, van zoo veel drank in het leger. De heer Lingenvelder zal zijn uitersten vlijt doen, volgens zijn uitlating, om de zedelijkheid van onze Maatschappij te onteeren, omdat onze wetten hem alhier geene ongeregeldheid willen toelaten, zoo als hij misschien in tegendeel heeft verwacht. Doch wij kunnen met ronde

woorden zeggen, indien de heer Lingenvelder alhier niet meer nut kan doen, dan hij tot hiertoe heeft gedaan, kunnen wij hem, zonder de minste bekreuning, uit onze Maatschappij, heel wel missen. Wij vertrokken van hier, van de zwarte Umfiloos, en na een marsch van 6 mijlen, kampeerden wij onder eenen hoogen berg.

14 Feb.—Ten gevolge van de generale overwinning, die wij over de Zoolas hebben behaald; en daar wij eene extra vordering tegen den voormaligen Zoola Koning Dingaan en natie hebben, voor paarden en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den krijg, van een maal honderd twee-en-twintig duizend zes honderd Rijksdaalders; en vermits wij noch Dingaan, noch iets van hem kunnen vernemen, tot wien wij ons om de betaling van die enorme onkosten kunnen refereeren; zoo liet de Hoofd-Kommandant dezen morgen, onze nationale vlag hijschen, en de ondervolgende Proclamatie door den Krijg-Secretaris, aan het bijeenvergaderd leger, voorlezen.

PROCLAMATIE.

Ik, Andries Wilhelmus Jacobus Pretorius, Hoofd-Kommandant, en Kommandeur Generaal der geheele Burgerij van den Hoog Achtbaren Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij van Port Natal, en Opperbevelhebber van het Krijgsleger, door gem. Volksraad aan mij toevertrouwd, enz. enz. enz.

Doordien de Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij verpligt was—wegens den ongetergden oorlog, die de Zoola Koning Dingaan, of de Zoola natie, tegen de Zuid-Afrikaansche Maatschappij heeft begonnen, zonder dit vooraf aan gem. Maatschappij te declareeren—tot eene onkoste van een maal honderd twee en twintig duizend zes honderd Rijksdaalders, voor paarden en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den krijg voor deze en de twee vorige kommandos over te gaan; en daar de Zoola Koning, volgens alle blijken en berigten, de Pongola Rivier (zijne limiets scheiding) is door getrokken, en zijn overgebleven volk, zich in vele klompen verschuilt, zoodat er niemand is, tot wien ik mij voor de betaling van deze enorme onkosten kan refereeren;—zoo zij het bij deze kennelijk dat ik, tot vergoeding van deze gezegde een maal honderd twee en twintig duizend zes honderd Rijksdaalders, bij deze proclameer en vaststel, dat ik in naam van gemelden Volks-

raad der Zuid Afrikaansche Maatschappij, al het land, van de Togela tot aan de (Umfiloos Umjama) de Zwartrivier, inneem; dat onze limiet-scheiding voortaan zal zijn, van de zee langs de Zwartrivier, waar dezelve door de dubbele bergen loopt. Nabij derzelve oorsprong, en dan vervolgens langs den Randberg, in eene gelijke rigting, naar den Draakberg, de St. Lucias Baai ingerekend, benevens alle zeekusten en havens, die reeds uitgevonden, en nog hierna uitgevonden zullen worden, tusschen de Umzimvobo en Zwartriviers monden. Deze landen en zeekusten zullen echter, als een afzonderlijk eigendom van de Maatschappij moeten worden beschouwd, van die, welke nu wijlen de Wel Ed. Heer Retief, voor onze Maatschappij, van de Zoola natie heeft verkregen.

GOD BEWARE DEN VOLKSRAAD!

Gegeven onder mijne handteekening, in mijn Kamp, aan de Umfiloos Umjama, ofte de Zwartrivier, op Heden, den 14den dag van Februarij, in het jaar onzes Heeren, Een Duizend Acht Honderd en Veertig.

(Get.) A. W. J. PRETORIUS, Hoofd-Kom.

Als Getuigen :—

H. J. Lombaard,
Jacs. Potgieter,
Ands. Spies,
Marths. Scheepers,
} Kommandanten.

Hierop werd er een salut van 21 kanonschoten voor den Volksraad afgevuurd, en door het gansche leger een generale uitroep van een eenparig hourah! uitgeschreeuwd, terwijl al de manschappen eenpariglijk uitriepen als met eene stem;—"Gedankt zij den Grooten God! die ons door zijne genade, tot dezen staat van overwinning heeft gebragt." Dezen dag kan ik niet anders als voor ons een glorierijken dag beschrijven. Panda was ook bij deze afvuring, doch kon het geweldig gebulder onzer kanonnen niet verduren; hij zeide tot den Hoofd-Kommandant, dat hij de geweldigheid onzer kanonnen uitermate vreesde, en dat hij zijnen teruggang tot het leger moest verexcuseeren; hij liep daarop in volle benaauwdheid met zijne kapiteiten naar zijn leger, en bukte voor ieder kanonschot, uit vrees, ter aarde neder. Na den afloop van dit alles spanden wij onze wagens weder in, en vervolgde onzen marsch tot aan de witte Umfiloos, brengende met ons een getal van 31,000 beesten.

ZONDAG, 16 FEB.—Wij hielden onze gewone Godsdienst weder, als altoos, doch door onvermijdelijke omstandigheden waren wij verpligt, dezen namiddag onzen marsch te vervolgen, en kwamen ten 6 uren, aan de Tamboesrivier, Joob en Mattowan kwamen ook den Zondag in ons leger, en omtrent 8 uren, kwam Nonklaas ook aan.

Een generale Krijgsraad werd heden morgen belegd, en voormelde drie officieren, van onze differente Bondgenooten, werden voor dezelve gebragt, ten einde hunne verantwoording, van al hunne verrigtingen te doen, in tegenwoordigheid van Panda. Nonklaas heeft zich, overeenkomstig zijne vorige prijzenswaardige daden, als een dapper en eerlijk krijgsman, van zijne verantwoording gekweten; hij zeide,—"dat hij sints ons vertrek van de Pongola had vernomen, dat Dingaan ten Noord-Oosten de Pongola was doorgevlugt; dat hij toen met zijn volk Dingaan 30 mijlen over de Pongolarivier had nagevolgd, alwaar hij de moeder van Dingaan, doordien zij niet verder konde loopen, opving, en van haar vernam, dat Dingaan met een klein klompje volk en een troep beesten, eene groote distantie voor haar uit was; dat hij zijne spionnen nog verder voort had gezonden, ten einde Dingaan te ontdekken, doch dat hij niets verder van hem kon vernemen, dat hij dus verpligt was, met zijn armee terug te keeren, uit vrees, dat de pest, die meestendeels in dat gedeelte van het land woedde, hem en zijn volk zoude aanvallen; en dat hij de moeder van Dingaan, als krijgsgevangene met hem mede had gebragt." Maar wat moet ik van Joob en Mattowan melden? Niets als nadeel van beiden. Zij werden, niet alleen door de Mantateezen en onze eigene officieren, van verscheidene patrouljes bewezen, eenige duizende beesten, die zij voor ons van den vijand hadden genomen, in spelonken verstoken, en naar hunne onderscheidene kralen heimelijk te hebben doen wegvoeren, maar dat zij zelfs eenigen van de Mantateezen hebben doen vermoorden, en sommige hunner de lippen doen afsnijden, en zoo laten loopen. De Hoofd-Kommandant, was over deze verfoeijelijke misdaden uitermate onvergenoegd; hij zeide,—"dat hij niet wist, welke straf hun voor die moedwillige misdaden te geven, maar dat hij hen beide geboeid naar Pieter-Mauritzburg zonde does vervoeren, om hen aan de hoogere autoriteiten over te geven." Joob zeer bevreesd voor zijne aanstaande straf zijnde, zond dadelijk naar zijnen vader, ten einde al het vee, door hem naar zijn kraal of verblijf gezon-

den, onverwijld naar den Hoofd-Kommandant te doen terug zenden, opdat zijne straf daardoor verligt, of misschien hem vergeven mogte worden. Wij vertrokken van hier en legerden ons aan de Bloedrivier.

18 Feb.—Vroegtijdig zadelden wij op, en kwamen na een marsch van twee mijlen voor de Buffelrivier, die door de menigvuldige regens, bijna gelijk met de wallen, in hoogte gerezen was, eene moeijelijkheid, waaraan wij op onzen krijgstogt dikwijls onderworpen zijn geweest; doch wij drongen onze wagens, na onze goederen hoog in de tenten gebonden te hebben, het water in, en na een bloedig gesukkel van vier volle uren, hadden wij onze wagens, alle tot boven den leerboom in het water doorgeflotteerd; waardoor de volgende merkwaardige gebeurtenis plaats vond. Het gebeurde, dat twee of drie onzer wagens, in het midden der rivier vast zaten, zoo dat er eenige ossen verzopen, doch 25 à 30 man sprongen naar de wagens en jukken, en sleepten zoo de wagens met hunne handen uit. Wij verbleven aan deze zijde van opgemelde rivier dezen nacht over.

19 Feb.—Van hier vertrokken wij dezen morgen, onder eenen hevigen stortregen. Wij moesten den geheelen dag in den regen en koude sukkelen, en kwamen ten 3 uren aan de Koolspruit, geheel afgemat door ontbering aan alles. Wij legerden ons wederom tot den volgenden morgen.

20 Feb.—Wij vertrokken dezen morgen van hier, met een moeijelijk vooruitzigt, om onze reis dezen dag behoorlijk te kunnen voortzetten; wij hadden den Honigberg voor ons dien wij over moesten, en beklommen denzelven ook om 10 uren, doch hadden in het afdalen, vele gevaarlijke steiltens, en leelijke moddergaten door te worstelen. Edoch, wij kwamen gelukkig af, en legerden ons om 6 uren aan de Wasbank. De vooruitzigten van wegen zijn nu voor ons zeer gunstig, en wij hopen, indien zonder tegenspoed, over drie dagen aan de Togela te zijn.

21 Feb.—Heden vertrokken wij van de Wasbank. Wij hadden sints de laatste 8 dagen voor de eerste maal schoon weder. Aan de Milietuinsrivier ontspanden wij onze wagens voor een paar uren. Hier had de Hoofd-Kommandant een lange consultatie met den Matatees kapitein, die de verfoeijelijke misdaad van Mattowan aan ons heeft ontdekt. De Hoofd-Kommandant zeide,—"dat hij ook niet alleen gelast, maar dat hij ook door zijne eigene gevoelens gedetermineerd was, getrouwe onderdanen

en Bondgenooten te adsisteren, en voor hunne trouwheid en goede deugden te beloonen; maar dat hij integendeel alle misdadigers met het uiterste der wetten zoude straffen; dat hij den Matatees kapitein, die voormaals met zijn volk van gras, honig, enz. had moeten leven, doordien Dingaan hun alles had laten ontnemen, voor zijne trouwheid een klomp beesten voor rekening van de publieke kas zoude geven, alsmede een deel des lands aanwijzen, alwaar hij met zijn volk in rust zal kunnen wonen, zonder dat een ander volk hem zal mogen molesteren."—Wij vertrokken van hier, en legerden ons om half zeven uur aan de Joobs-rivier.

22 Feb.—Weder voortmarcherende kwamen wij aan de Kliprivier, alwaar wij ons om 3 uren legerden, zijnde 15 mijlen van de Togela. Hier werd Matowan voor den vollen Krijgsraad gebragt, en door al de getuigenissen klaar en duidelijk bewezen, dat hij niet alleen een onberekenbare troep beesten had gestolen, maar ook dat hij zelfs de tyrannische marteldooden op de Matatezen had doen plegen; dat hij ook de lippen van sommigen had doen afsnijden en meer andere gruwelijkheden aan hen had gepleegd. De verdere voortgang dezer zaak werd tot eene andere gelegenheid uitgesteld.

Zondag, 23 Feb.—Onze Godsdienst weder als altoos; wij hadden dezen dag fraai weder.

24 Feb.—Dezen dag verdeelde de Hoofd-Kommandant een getal van 14,000 beesten aan de door Dingaan verruïneerde menschen, die nu nog aan de andere zijde van den Draakberg wonen, doch nu spoedig weder zullen overtrekken, alsook aan menschen die van daar zijn gekomen en de Kommando hebben gedaan, voor verliezen van paarden, enz., terwijl de Hoofd-Kommandant een getal van 22,000, alsmede 5,000, die Joob ons overmorgen zal verantwoorden, naar Pietermauritzburg zal nemen om dezelve aan de vier Commissarissen, door den Volksraad aangesteld, ter verdeeling van vee onder de verruïneerde menschen, enz., te verantwoorden. Onze eerste afdeeling burgers van Pietermauritzburg, ter aflossing van andere gezonden, arriveerde dezen dag aan de Togela, terwijl eenige reeds bij ons in het leger zijn. De Togela is zeer sterk en zal ons misschien nieuwe moeijelijkheden veroorzaken. Wij hopen echter op morgen, zonder verwijl, naar Pietermauritzburg voort te rukken. Ten slotte

moet ik zeggen dat ik tot hiertoe, naar het beste van mijn geweten, alles als een onpartijdige opmerker heb aangemerkt; honderde andere geringe gebeurtenissen zijn zeker ook voorgevallen en niet hierin aangeteekend, zoo als bij alle geschiedschrijvers het geval is; doch geringe gebeurtenissen aan te teekenen zoude groote boeken papier opvullen, en mijne opmerkzame lezers niet veel meer bijzonderheden toedienen dan deze mijne reeds aangehaalde gebeurtenissen.

Krijgsleger, Kliprivier, den 24 Februarij 1840.

(Get.) P. H. Zietsman, Krijgs-Secretaris.

Certificeren wij ondergeteekenden, Hoofd- en andere Kommandanten, dat het voorschrevene Journaal, door den heer P. H. Zietsman gehouden, aan ons letterlijk is voorgelezen, en dat wij ieder woord daarin vermeld, voor correct kunnen declareren.

Krijgsleger, datum als boven.

(Get.) A. W. J. Pretorius, Hoofd-Komm.

H. J. Lombaard,
Jac. Potgieter,
And. Spies, en
M. Scheepers, } Kommandanten.

Een ware copy,

P. H. Zietsman.

BIJVOEGSELS.

[* Lit. A.]

GENERALE KAMP-ORDER.

De volgende zijn de Artikelen van de Kamp-Order:

Art. 1. Al de Kommandanten zullen gehouden zijn hunne manschappen gelijkelijk te doen opzadelen, en niet, voordat allen gereed mogten zijn, vertrekken; en zal ieder Veldkornet zijne manschappen achter zich moeten houden en zijnen Kommandant volgen, op eenen behoorlijken en zachten voortgang.

2. Niemand zal het regt hebben zijne divisie te verlaten om achter wild te gaan, noch ook anderzints zijn paard ten nadeele van het kommando mogen gebruiken, noch ook iets van dien aard ondernemen.

3. De Kommandanten zullen onder elkanderen (bij

beurten) elken dag aan een hunner veldkornetten het opzigt over de wagens en derzelver voortgang aanbevelen, aan wien een ieder, die zich bij de wagens bevindt, stiptelijk zal moeten gehoorzamen. Hij zal alle voorzigtigheid moeten handhaven; ook zorgen dat geen wagen bij de doordriften of anderzints (waar eenige verhindering mogte komen), voortgaat of achter gelaten wordt, maar zullen alle moeten wachten tot eenen gelijken voortgang.

4. Ieder Kommandant zal ook bij beurten, elken dag zoo veel zijner bekwaamste manschappen als door gelegenheid van zaken en omstandigheid vereischt wordt in het veld zenden, om patrouillies te houden, onder opzigt van eenen goeden Veldkornet; welke patrouillie tot den avond in het veld zal moeten blijven. Ook zal ieder Veldkornet zoo veel gewapende mannen als noodig zijn zal bij het vee plaatsen, waar hetzelve zoo wel paarden als ossen in een troep gejaagd, ter grazing mogten zijn. En zal niemand zijne paarden of ossen des nachts buiten het leger mogen laten loopen.

5. Diegene welke de beurt van oppassing heeft zal ook eene achterhoede moeten bepalen, van niet minder dan tien en niet meer dan vijftien man, die van tijd tot tijd op de hoogtens zullen moeten spioneeren en uitzien.

6. De Veldkornet die het opzigt over de wagens heeft, zal zoodra hij in het voorttrekken eenig vijandelijk gerucht ontwaart, dadelijk met den meesten spoed en naarstigheid de wagens in een vaste leger moeten trekken.

7. De nachtwachten zullen zoodra de zon gedaald is, behoorlijk uitgezet moeten worden, en zullen de aller-respectabelste burgers, onder hen, tot corporaals worden aangesteld. De veldkornets zullen elkanderen ook bij beurten moeten aflossen en gedurig de wachten bezoeken. Ook zullen de kommandanten zelve des nachts bij beurten een waakzaam oog moeten houden.

8. Niemand zal het regt hebben zonder voorkennis van den Hoofd-Kommandant, de wagens te verlaten ook zal het niemand vrij staan zonder permissie van zijnen Officier te schieten. Indien iemands geweer nat of vuil mogt zijn zal het vooraf door den Veldkornet geexamineerd moeten worden.

9. De Kommandanten zullen elken dag bij beurt, verwisseling moeten houden om vooruit te rijden.

10. Een ieder die op de wacht slapende gevonden wordt, vermits daardoor het gansche leger in gevaar gedompeld kan worden, zal aan eene onvermijdelijke straf, door den Krijgsraad te worden bepaald, blootgesteld zijn,—zijn Officier zal gehouden zijn, zijn geweer bij den Kommandant te brengen, die het den volgenden morgen aan den Hoofd-Kommandant zal moeten overgeven.

Aldus gedaan en geordonneerd op heden den 20 Januarij 1840, in het vertrouwen dat aan dezelve stiptelijk zal worden voldaan, zoowel door de Officieren als door de onderhoorige manschappen.

N.B.—Degenen die dezelve overtreden zullen blootgesteld zijn aan straffen en bepalingen door bovengemelden Krijgsraad, arbitrair te worden bepaald.

(Get.) A. W. J. Pretorius, Hoofd-Kom.

Ieder Kommandant of Onder-officier, zal, zoodra hij iets vernomen heeft met spionneeren, of bij zijn terugkomst van het spionneeren, dadelijk in persoon, voordat hij zich nedergezet heeft, zijn wederwaren aan den Hoofd-Kommandant moeten rapporteeren, ten einde daaromtrent de noodige plannen te kunnen beramen.

(Get.) A. W. J. Pretorius, Hoofd Kom.

[† Lit. B.]

INSTRUCTIE AAN DEN HOOFDKOMMANDANT
GEGEVEN
DOOR DEN VOLKSRAAD.

Art. 1. Een ieder zal gehouden zijn den Hoofd-Kommandant in het uitoefenen zijner pligten, behoorlijk te eerbiedigen en te gehoorzamen; ten welken gevolge het aan niemand vrij zal staan, den Hoofd-Kommandant te beleedigen, onder verbeurte eener boete van Rds. 5, voor de eerste maal, tweede en derde malen verdubbeld.

2. De Kommandant zal zich altijd moeten voorzien van eene behoorlijke lijst zijner Veldkornets, met hunne manschappen, ten einde zorgvuldig toe te zien, dat een ieder man naar regt en geregtigheid, gelijk en even veel dienst zal doen, zonder gunst of onderscheid.

3. De Kommandant zal naarstig moeten werkzaam zijn om de noodige en vereischte patrouillies uit te zenden, alsmede de nachtwachten in het leger te bestellen en behoorlijk te doen aflossen, welke wachten des avonds ten 9 uren, ook wel vroeger, naar gelegenheid van zaken, moeten uitgezet worden.

4. De Kommandant zal, gedurende onze onveiligheid moeten zorgen, dat ten minste een vaste leger moet getrokken worden, (ook wel meer) naar gelegenheid van zaken; waarom het dan ook aan niemand zal vrij staan, zonder toestemming van den Kommandant, elders vooruit te trekken, ten einde alle wanorde en ongelukken voor te komen. Bij elk leger zal niet meer dan een Kommandant het gezag hebben, door de Veldkornets van dat leger te worden gekozen. Indien er meer dan een Kommandant mogt zijn, zal zulks door hem, aan den Hoofd-Kommandant bekend worden gemaakt.

5. De Kommandant zal zoo veel mogelijk moeten zorg dragen dat geen onschuldig bloed vergoten wordt, op, of door de patrouillies of anderzints; niettegenstaande zal hij geregtigd zijn, waar de nood zulks vereischt, vijanden en roovers te dooden.

6. Zoodra de kommando de overwinning over de Zoolas mogt behalen, zal de Hoofd-Kommandant voor onze geheele maatschappij de baken moeten steken.

7. De Hoofd-Kommandant zal het regt niet hebben terug te keeren, met of zonder de kommando, zonder vooraf eenen raad belegd te hebben met de Kommandanten, die mede op kommando zullen zijn, en zal naar het besluit van de meerderheid van stemmen worden gehandeld.

8. Wanneer eenig' buit door de kommando van den vijand genomen wordt, zal niemand het regt hebben, hem iets daarvan toe te kennen, zelfs niet het geringste, maar zal dezelve aan den Hoofdkommandant moeten worden toevertrouwd, die denzelfden in bezit zal houden, tot zich een gelegen tijd of plaats zal opdoen, om hem te verdeelen.

9. De gekleurde klassen, in dienst zijnde op de kommando, zullen ook een portie van den buit trekken, hetgeen geschieden zal naar uitwijzing van den Hoofd-Kommandant. Zij zullen mogen gebruikt worden tot mindere diensten, als wagendrijvers, leiders en veewachters of veedrijvers.

10. Daar er reeds schulden op de publieke kas hechtende zijn, over het koopen van kruid en lood, zal van de te

nemen buit, eerst 25 pCt worden afgenomen, waarvan 5 pCt. zal zijn voor de Publieke Kas, en 20 pCt. tot verdeeling onder de menschen, die de kommando zullen doen.

11. De Hoofd-Kommandant zal bij den Volksraad zijne noodige instructie ontvangen, en verpligt zijn aan denzelven verslag te doen van al zijne verrigtingen, waartoe hij zijn eed voor den Volksraad zal afleggen.

12. Wanneer een vredestraktaat met de Zoola natie, of hun opperhoofd, mogt worden aangegaan, zullen zij moeten uitleveren, voor schadevergoeding wegens geroofd vee en goed, een getal van 40,000 beesten. Echter wordt het gelaten aan den Hoofd-Kommandant met zijnen Raad om de beesten te schatten, zoodat dezelve in waarde zullen gelijk moeten staan met de onze, en wanneer dat getal ontoereikend mogt bevonden worden, dan bij het getal van 40,000, zoo veel bij te eischen als zij zullen oordeelen genoeg te zijn tot eene gelijke waarde.

13. De onkosten welke aan de Zoolas zullen worden toegerekend, zijn voor elken wagen met deszelfs ossen per dag, Rds. 10, elk man te paard, per dag, Rds. 3, de waarde voor de krijgsammunitie, enz. wordt aan den Hoofd-Kommandant en Krijgsraad gelaten, zulks te berekenen;—wel te verstaan, dat de onkosten van de kommandos, onder het bevel van nu wijlen den Hoofd-Kommandant Pretorius, in December 1838, de uittogt naar Doornkop in Mei 1839, en deze tegenwoordige, door den Hoofd-Kommandant en Krijgsraad, mede zullen moeten worden berekend.

14. De Hoofd-Kommandant zal het regt hebben, des verkiezende, om het vee te laten deelen;—maar zal door de andere Kommandanten, of door daartoe gekozen arbieters 25 pCt. vooraf daarvan af worden genomen.

15. Alle kenbare eigendommen, door den vijand geroofd van welken aard dezelve ook zijn mogen, zullen aan den wettigen eigenaar worden teruggegeven. Ook zal de Kommandant zoo veel mogelijk zorgen, dat er niet van zoodanig erkend eigendom worde geslagt, dan bij noodzakelijkheid, waarvoor dan gezorgd moet worden andere in plaats te geven.

16. De Kommandant zal bij pligtverzuim onderhevig zijn aan eene boete, niet te bovengaande Rds. 100, en niet minder dan Rds. 50, naar bescheidenheid des regters en gelegenheid van zaken.

17. Bij elke gelegenheid, wanneer de Krijgsraad noodig

mogt oordeelen een kommando of expeditie tegen den vijand uit te zenden, zullen zij bij elke kommando, niet meer dan een Hoofd-Officier of Kommandant benoemen, aan wien het bevel of bestier van zoodanige kommando of expeditie zal worden opgedragen, en alle Onder-Kommandanten en Veldkornetten, zullen volstrekt aan het bevel van zoodanigen Hoofd-Kommandant onderworpen zijn; bij weigering of nalatigheid, verbeurt de overtreder eene boete van niet minder dan Rds. 25, en niet meer dan Rds. 100, naar den aard der zaak, en zulks, indien noodig geacht, met verlies van zijn post; verder zal het aan den Hoofd-Kommandant vrij staan, om zoodanigen Kommandant, Veldkornet, of ander ongehoorzaam persoon dadelijk in arrest te laten nemen, of van zijn post af te zetten.

18. Wanneer een Kommandant of Veldkornet wordt overtuigd, dat hij door moedwil, nalatigheid, onnoodige vreesachtigheid of roekeloosheid, den vijand de overhand heeft doen krijgen, waar zulks vermijd of verholpen had kunnen zijn, of onnoodig op de vlugt gaat, of daardoor, dan wel door pligtverzuim het leven van zijne onderhoorige manschappen in gevaar brengt, van te moeten omkomen, of weigert dan wel nalaat hen uit zoodanig gevaar te redden, of daartoe niet de noodige order geeft, of maatregelen neemt, waar het blijken mogt dat zulks kon zijn gedaan, zal zoodanige Kommandant of ander officier, verbeuren eene boete van niet minder als Rds. 100, noch meer dan Rds. 500, met verlies van zijn post, en in kas van onvermogen, in gevangenis van niet minder dan een, noch meer dan zes maanden.

19. De Hoofd-Kommandant zal verder gehouden zijn, wanneer hij omtrent eene zaak van gewigt in twijfel staat, of wanneer eenige maatregel of stap hem noodig schijnt, die met groot gevaar gepaard gaat, of waar het een waag zijn mogt, indien zulks doenlijk zij, of ook indien zulks door de onder hem gestelde officieren geëischt wordt, vooraf zonder verzuim een Krijgsraad, bestaande uit de Kommandanten en Veldkornetten, te moeten houden, en wanneer de meerderheid zijn voornemen mogt afkeuren, en en hij daarin volhardt, zal hij voor alle schadelijke gevolgen verantwoordelijk gehouden worden.

20. Wanneer de Hoofd-Kommandant door vreesachtigheid, tot vlugten als anderzints een slecht voorbeeld geeft, zal het aan elken, bij zoodanige kommando of expedie tegenwoordig zijnden Kommandant of Veldkornet vrij-

staan, hem te arresteeren of in zijn vlugt te stuiten, en dadelijk in zijne plaats een ander te kiezen.

21. Wanneer de Hoofd-Kommandant zulks noodig oordeelen mogt, zal hij met overleg van de andere officieren, bij het uittrekken of eenig kommando tegen den vijand, krijgswetten kunnen invoeren.

22. In alle gevallen zal de Kommandant dadelijk bij zijne terugkomst, aan den Volksraad in geschrifte verantwoording of verslag van zijn verrigtingen moeten doen.

Ter Ordonnantie van den Raad,

(Get). JAC. JOHS. BURGER, Fung. Sec.

Pietermauritzburg, Natalia, 6 Januarij 1840.

Sir George Grey op zijn Nieuw-Zeelandsch Eiland.

*(Door den heer J. A. Froude. *)*

Hoewel Wellington de zetel der Regering van Nieuw Zeeland is, en wij slechts daar konden kennis maken met den Gouverneur en diens staatkundige omgeving, besloten wij ons hoofdkwartier te vestigen te Auckland, en van daar onze toertjes naar het binnenland te maken. Alzoo zonden wij de warme fonteinen en geijsers en andere curiositeiten der natuur kunnen bezoeken. En, wat nog meer

*) Voorleden jaar ondernam de heer J. A. Froude, Engelands groote letterkundige, een reis om de wereld, om de Kaap, de Australische koloniën, Nieuw Zeeland en Noord Amerika te bezoeken en te zien hoe het Britsche ras aardde buiten het Europeesch werelddeel. In Londen teruggekeerd wijdde hij aan zijn bevindingen een allerinteressantst boek, onder den naam van "Oceana", een boek dat reeds bij tien duizenden exemplaren in Engeland zoowel als in de Engelsche koloniën en in Amerika is verkocht, en waaraan ik welligt binnenkort een paar artikelen wijd. Thans vertaal ik wat de heer Froude heeft te vertellen omtrent Sir George Grey, den meest populairen Gouverneur dien de Kaap ooit had en die zich, na dat hij uit de dienst der Rijksregering was getreden, neerzette in Nieuw Zeeland, de laatste kolonie waarvan hij Gouverneur was, en waar hij vervolgens Parlementslid en Eerste Minister werd. "Oceana" is thans voor twee shillings te verkrijgen bij de Koloniale boekhandelaars. Wij raden een ieder die Engelsch leest aan, zich een exemplaar aan te schaffen.—VERTALER.

zegt, wij zouden er zeker van zijn, hem te zien te krijgen die voor ons de belangrijkste persoon of voorwerp in gansch Nieuw Zeeland was—mijn ouden kennis Sir George Grey, omtrent wien ons in Engeland verteld was, dat hij het leven van een Robinson Crusoe leidde op een afgelegen eiland in de Hauraki golf......... Van zijn neef vernamen wij dat Sir George van zijn eiland zou overkomen om ons te ontmoeten......

Eerst laat in den avond kwam Sir George Grey, want de stoomboot was op den togt van de eilanden opgehouden. Ik had hem veertien jaar geleden het laatst, en wel in Engeland, ontmoet, toen, even als nu, werkende voor de kolonisten, en strevende naar een zitplaats in het Britsche Parlement, om zijn werk te bevorderen. In dat streven was hij niet geslaagd. Hij ging terug naar Nieuw Zeeland en werd er—het eenig voorbeeld, meen ik, van zulk een geval—de constitutioneele Eerste Minister van eene kolonie, waarvan hij voorheen Gouverneur was geweest. Hij verstond de kunst—eene haast nooit in deze Rijksbeambten aangetroffene—om het vertrouwen en de liefde te winnen van het volk dat hij had geregeerd.

Sir George Grey's loopbaan is een roman. Hij begon het leven als officier in de genie, naar ik meen, waar zijn veelzijdige talenten al dadelijk de aandacht trokken. Hij geleidde eene avontuurlijke ontdekkings-expeditie naar het binnenland van Australië, en legde in die zoowel als in andere ondernemingen zoo grooten moed, ondernemingsgeest, en wetenschappelijke kunde aan den dag, dat hij, nog vóór zijn dertigste jaar, aangesteld werd tot Gouverneur van de toen pas gestichte kolonie Zuid Australië. Hij klom van de eene positie op tot de andere, altoos gerespecteerd, altoos bemind door zijn onderhoorigen—welligt minder bemind door zijne meesters van het Koloniale Kantoor in Downingstraat, maar toch in hun dienst gehouden. Vijf-en-twintig jaar geleden was hij Gouverneur aan de Kaap, en hij is de eenige persoon die ooit in die moeijelijke betrekking aller harten aldaar won—de harten van Engelschen, Boeren en gekleurden. "Zend ons Sir George Grey terug," zeiden zij, toen ik er laatst was. "Zend ons Sir George Grey terug; hij verstaat ons: hij zal ons teregt brengen." Misschien verstond hij ze al te goed. Althans verschilden zijne inzigten in vele opzigten van die van het Britsche Koloniale Kantoor, en

daar dat kantoor zich voor even onfeilbaar houdt als een Concilie of Paapsche Synode, sprak het als van zelve dat Sir George verkeerd moest zijn. Hij werd teruggeroepen. Hij klaagde. Zijn zaak werd in revisie genomen en hij mogt naar de Kaap terugkeeren om zijn termijn uit te dienen. Maar zijn kracht ten goede was, vervlogen en alles wat hij toen kon uitrigten was, een gedachtenis achter te laten die de blijvende dankbaarheid van het Zuid Afrikaansche volk zou verwerven.

Een man zijnde van veelomvattende kennis en begaafd met een uitstekend oordeel, had hij in den loop zijns levens een kostbare verzameling zeldzame boeken en handschriften, oude editiën enz. bijeengebragt. Hij gaf die bij zijn vertrek ten geschenke aan de Kolonie, en zij maakt thans het voornaamste deel uit van de tegenwoordige degelijke publieke bibliotheek te Kaapstad. Sir George's standbeeld staat daar in de tuinen beneden het venster en indien de Kaapsche Kolonisten tot afgoderij geneigd waren zouden zij te dier plaatse aanbidden.

Hij was Gouverneur van Nieuw Zeeland gedurende den laatsten en ergsten Maori-oorlog en slaagde beter dan iemand anders er in, om den oorlog tot een vreedzaam einde te brengen. De Maoris hadden hem lang geinteresseerd. Reeds in het jaar 1852 had hij een boekdeel Maori-liederen en balladen in 't licht gegeven. Hij sprak en schreef hun taal en stelde, zonder een zweem van ziekelijke overgevoeligheid, hun vele edele hoedanigheden op prijs. In den oorlog zelven openbaarde hij geestkracht en fermiteit. Maar toen die ten einde was bewaarde hij het restant van het overwonnen volk tegen een volslagen ondergang, of tegen de verzonkenheid en bedelarij waartoe het zoude zijn vervallen, indien het van al zijne landerijen ware beroofd. Den Maoris werden hun zelfstandigheid en de fraaije en uitgestrekte landstreek die zij nu nog occuperen gelaten. De naturellen noemen hem hun "blanken Vader." Onder de kolonisten steunt hij den arme tegenover den rijke, den arbeider wanneer deze een dispuut heeft met den kapitalist, en gevolgelijk is hij even zeer bemind door de volksmassa van Nieuw Zeeland als hij was aan de Kaap.

Sir George bezat de gave der overreding bij uitnemendheid. De stijfhoofdige Raad aan de Kaap—zoo vertelde men mij—had geen eigen wil, wanneer Sir George tegenwoordig was, en nam al wat hij

voorstelde zonder tegenwerping aan. Het is wel ongelukkig, het is een teeken van iets verkeerds, dat het Koloniale kantoor zulk een eenigen man in zijn dienst—een man die kon verzoenen in plaats van te verbitteren, en die slaagde in alles wat hij ondernam,—kon laten door de vingers glippen;—ja, erger nog, dat het een soort van ingekankerd ongenoegen tegen hem opvatte. En toch zoo was het. Zelfs nu nog zou Sir George welligt alles kunnen regtmaken aan de Kaap. Maar de Rijksambtenaren willen hem niet de kans geven om te proberen. *Zijne* populariteit is *hunne* veroordeeling.

Geen Rijksambt meer bekleedende en geen zitplaats in het Britsche Parlement gewonnen hebbende, ging Sir George Grey zich voor goed in Nieuw Zeeland neerzetten. Hij kocht het eiland Kawau, in de Hauraki Golf, omtrent dertig mijlen van Auckland, gelegen. Kawau was bij den aanvang dezer eeuw een nest van zeeroovers, die roofden en plunderden, de kust afliepen en hun gevangenen medesleepten naar het bosch op het eiland en daar opaten. De stammen aan de kust sloten zich ten laatste aaneen tegen deze vrijbuiters, overwonnen en verstrooiden hen. Kawau werd ongeoccupeerd gelaten, maar gaf dra teekenen van veronderstelden mineralen rijkdom en viel in de handen eener maatschappij, wier sporen er nu nog te zien zijn in de gedaante van schachten, bouwvallige afdaken, ingevallen schoorsteenen, balken en stellaadjes. Maar de maatschappij failleerde en Kawau werd op nieuw verlaten, totdat Sir George's aandacht door zijn waarde werd getroffen. Gelijk de meeste mannen van fijnen geest, had hij smaak in de eenzaamheid, of ten minste voor de mogelijkheid der eenzaamheid, wanneer hij daarnaar verlangde. Hij kocht het eiland van de Regering en bouwde er een mooije woning. Voor zijn deur bouwde hij een hoofd of kade de zee in, waar de kustbooten konden aanleggen. Hij plantte er elken boom waarvan hij wist uit alle werelddeelen en die zelfs maar de minste kans had van er te gedijen. Hij legde er een tuin aan, waar, tusschen limoenboorden, vijgen en peren, de geurigste warmkasbloemen, eenmaal geplant zijnde, onbezorgd bloeseman. Hij verrijkte zijn klein rijk met elanden, roode herten, damherten, reebokken, wilde varkens en wallabys. Hij heeft er wilde kalkoenen en paauwen—alles en allerlei. Hij huurde mannen die hij

kende en kon vertrouwen, om zijne boerderijen en houtbosschen, zijn schapen en ossen, zijn lusthoven en tuinen te bestieren. Hij huisde hen met hunne gezinnen in suffisante woningen; en in het democratisch Nieuw Zeeland vestigde hij een patriarchale monarchie, rustende op die zonderlinge personeele gehechtheid die hij anderen weet in te boezemen. Zijn eerste kostbare boekerij weggegeven hebbende bragt hij een tweede bijeen, welligt nog zeldzamer dan de eerste. Hij heeft er exemplaren van de allereerste gedrukte boeken, Engelsche of Duitsche, oude gravures, oorspronkelijke handschriften, sommigen uit het tijdperk van ons gemeenebest, van de hoogste geschiedkundige waarde, enz. Daar leeft hij te midden van zijn intellectueele schatten, van onderhoorigen die naar hem opzien meer als vader dan als meester; zijn huis altoos open voor de mannen der wetenschap, voor degelijke Kolonisten en voor vreemdelingen die zijn gezelschap ter wille van wat beters dan de nieuwsgierigheid zoeken. Een wekelijksche post brengt hem zijn brieven en de Europeesche bladen. Wanneer het Parlement zitting houdt verlaat hij zijn eiland om zijn pligt als lid van den Raad te Wellington te doen. Bezit hij bittere vijanden zoowel als warme vrienden, dan is dit een bewijs dat hij nog een doeltreffende magt is in de Nieuw Zeelandsche politiek.

Dit een en ander omtrent Sir George vernam ik in de club te Auckland, want mijne bekendheid met hem te Londen was heel oppervlakkig geweest. Toen hij aankwam, vond ik dat hij meer veranderd was dan ik had verwacht. Veertien jaren hadden hem erg veronderd: zijn haar was wit; zijn tred, die toen veerkrachtig en vast was, was nu waggelend; de buitenkring van de iris der violetkleurige oogen had zijn kleur verloren, maar daar beneden glansde het vuur nog. Zijn stem was nog zoo helder, zijn belangstelling zoo levend, zijn geest en geheugen zoo scherp en vasthoudend als in zijn beste dagen; en in alles wat hij zeide blonk de bedaardheid uit van een man, niet langer geplaagd door persoonlijke bezorgdheid en eerzucht, maar bewust een vol gebruik gemaakt te hebben van de krachten welke hem in zijn tijd waren geschonken, en bereid om in de toekomst slechts toeschouwer te zijn. Hij verkeerde niet in opgewonden hoopvolle stemming maar was toch ook

niet neerslagtig. Een eenvoudige maar echt evangelische godsvrucht beheerde het slot van al zijne bespiegelingen. Hij gelooft absoluut in de Voorzienigheid; hij is vast overtuigd dat de Opperheer der gansche aarde zal doen wat regt is.

Hij drong er op aan dat wij hem zouden bezoeken op zijn eiland. Wij behoefden geen drang. Het slijten van eenige dagen te Kawau was ons een aller aanlokkendst vooruitzigt. Hij meende echter, dat wij eerst moesten gaan naar de Meeren en alles zien wat wij konden van het binnenland in het Noorder Eiland. Hij gaf ons introductiebrieven aan ettelijke Maorie-hoofden.........*

Kawau ligt aan den ingang der Hauraki-golf, vier mijlen van het vasteland en omtrent dertig in een regte lijn van Auckland. Het is één uit een aanmerkelijken groep eilanden, die langs de oostkust verspreid ligt......

Wij gingen op een stillen warmen morgen na het ontbijt scheep van Auckland en deden op weg ettelijke plaatsen aan......

Het was vijf uur in den avond, voordat wij den steven wendden naar de haven van Kawau en het witte front zagen van Sir George's huis aan het uiteinde van een digt bewouden inham—de heuvelen daarachter, de zachte kalme zee en de eilandjes in 't rond gelijk aan stukjes bosch die waren achtergelaten, toen het water ze van het land had afgesneden—zoo schoon als iets waarop het oog kan rusten. Vischschuiten met roode zeilen dobberden zachtjes huiswaarts in de kalmte—zeilen van den in het Engelsche kanaal bekenden snit, getuigende van Engelsche handen en Engelschen harten. Het water is diep genoeg bij Sir George's kade voor de stoomboot om aan te leggen. Aan het uiteinde der kade vonden wij onzen gastheer zelven, zamen met professor en mevr. Aldis, die bij hem op bezoek waren. Van Ohinemutu en zijn touristen, van de Auckland Club en zijn politici waren wij overgestapt in een atmosfeer van geleerdheid, "cultus," wetenschap en de gerijpte ondervinding der staatkunde—eene verandering die te zonderlinger was wegens de plek waar wij ons bevonden.

(*) De heer Froude legde, gewapend met deze introductie-brieven, een reis af door het Noorder Eiland en ging daarop Sir George op Kawau bezoeken. Hetgeen volgt is de beschrijving van dat bezoek.

Het huis, geen honderd treden van de landingplaats, was ruim, goed geproportioneerd, hoog van dak, voorzien van een lange verandah en maakte front naar de zee. Twee of drie flink uitziende mannen, Sir George's onderdanen, namen onze baggage op. Hij zelf, na ons verwelkomd te hebben in zijn gebied, geleidde ons bij het schemerlicht over zijn verblijf en door de tuinen en putte welligt een onschuldig vermaak uit onze verbazing. Alles wat wij zagen was zijn eigen schepping, door hemzelven uitgedacht, en onder zijn oog door zijn leenpligtigen uitgevoerd. Uit de entreé-zaal (hall) kwamen wij in een ruime en fraaije visitekamer, gepaneeld en verwelfd met Kauri-pijnhout. Aan het eene einde stond Sir George's lessenaar, met een grooten Bijbel, waaruit hij dagelijks bij de huisgodsdienst aan zijn huisgenooten voorlas. Gelijk Charles Gordon is hij ouderwetsch in deze dingen en hoewel hij weet van alles dat er in de wereld aan den gang is—kritiek, wijsbegeerte, moderne wetenschap en de rest—gelooft hij naar de wijze zijner vaderen. Daar hingen aan den muur eenige goede schilderijen in olieverw, voortreffelijk oude gravures, en tal van Maori-bijlen, Kafferschilden en assegaaijen, alles netjes gerangschikt. Boekekasten en kabinetten met gesloten deuren bergden de meer kostbare curiositeiten. Op de tafel lagen de *Edinburgh Review*, *Quarterly Review*, tijdschriften, weekbladen—de Londonsche letterkunde van den dag, slechts een of twee maanden oud. Elke belangrijke beweging in de binnenlandsche, buitenlandsche of koloniale staatkunde kon even grondig worden bestudeerd te Kawau als in de leeskamer van de Athenaeum club te London. Ochtendkamers, dinérkamers, en kamers boven completeerden de gewone gerieven van een ruim buitenverblijf. Het huisraad was eenvoudig en solied, het meerendeel gemaakt door Sir George's eigen werklui, en wel voornamelijk van kaurihout. De tuin zou een studie kunnen verschaffen aan een botanist—vruchteboomen, bloemboomen, boschboomen, allen groeiden zamen met zeldzame planten en heesters, door elkander verzameld of gezonden door correspondenten. Elk voorwerp was geplant waar het het best kon aarden, zonder zorg voor evenredigheid of orde, en elke trede baarde eene verrassing. De hellingen en heuvelkruinen waren digt bekleed met dennen in soorten, die in twintig jaren tijd hun volle

hoogte hadden bereikt. Daar beneden, aan het strand, was de bevallige inheemsche pokutukawa, de fraaiste van de ratas, ongestoord gelaten—in de verte gelijkende op den hulst (ilex), doch grooter dan eenigen hulst dien ik ooit zag, met fantastisch zaamgestrengelde takken, zich ver uitstrekkende, totdat hun gewigt hen tot op den grond of in het water neerboog. Potukukawa beteekent in de Maoritaal "gedoopt in het zeeschuim." In de lente en den zomer draagt het een bloem van helder karmozijn. De vruchten die het droeg toen wij er waren bestonden uit oesters, die bij trossen kleefden aan de laagste takken welke nu benat en dan weder droog gelaten werden door het getij. Oesters in eindeloos getal bedekten iedere rots, even als te Port Jackson.

Achter het huis lagen suffisante cottages voor Sir George's arbeiders—inderdaad een beste soort van arbeiders, gelijk mij bleek toen ik met hen kennis maakte.

In den avond toonde Sir George ons zoo wat van zijn schatten. Vooral letterkundige schatten werden voor den dag gehaald—ik veronderstel als een compliment voor mij, want hij had er schatten van allerlei aard. Daar waren er oude geillumineerde misboeken; een oud Fransch handschrift uit de veertiende eeuw dat eens had behoord aan Filips den Schoone en later aan Sully; oude levensbeschrijvingen van heiligen; een leven van de Zweedsche St. Bridget in zwarte letter, van wie ik nooit te voren had gehoord, maar die, indien de omtrent haar gedane verhalen waarheid behelsden, eene even vreemde dame als hare Iersche naamgenoote moet zijn geweest. Voorts waren er een kostbaar handschrift van de vier Evangeliën, herkomstig van den Berg Athos; belangrijke Engelsche historische handschriften, nooit gedrukt, uit den tijd van het Gemeenebest; moderne vertalingen van den Bijbel enz. Dit alles had hij zelf verzameld, en hij had nu nog agenten op de uitkijk voor hem over de geheele wereld.

Terwijl ik dit alles bekeek waren Lord Elphingstone en mijn zoon verdiept in een kabinet met Maori-wapens—geen gewone messen en lansen, maar strijdbijlen van jade, even zeldzaam als kostbaar. Zij waren erfstukken geweest in de families van groote opperhoofden en hadden, niemand kon zeggen hoevele krijgsmannen in den strijd gedood. Zij waren niet afgestaan in het leven hunner eigenaars, maar door dezen vermaakt aan Sir George, als den vader van het Maoriras.

In den ochtend toen ik uitkeek, waren lucht en water mij onwederstaanbaar, en waagde ik mij aan een zwemtoertje ten spijte van de haaijen, die, naar mij later bleek, mij al heel ligt hadden kunnen oppeuzelen. Het werkvolk had een zet-net opgetrokken en een groot getal harders gevangen, elk vijf of zes pond zwaar, zilzerwit als zalm en bijna even smakelijk. Van die visschen, huisbakken brood, room en boter uit de melkkamer maakten wij een heerlijk ontbijt. De stoomboot naderde de kade en nam, tot ons leedwezen, den heer en mevrouw Aldis mede. Wij waren toen Sir George's eenige gasten. Mijne beide reisgezellen wenschten het jagtvermaak van 't eiland te zien en gingen met de veldwachters "wallabies" schieten. Sir George heeft een vaderlijk gevoel voor al zijn redelooze schepsels, en ziet ze ongaarne dooden. Maar de wallabies groeijen zoo snel in getal aan, dat de schapen niets te eten kunnen krijgen, waarom eenige duizenden hunner jaarlijks moeten worden gedood. Ik ging met Sir George zelven wandelen. Hij was verlangend vooral iets omtrent de Kaap te hooren, en omtrent de vooruitzigten van Sir Charles Warren's expeditie, waarmede hij evenmin als ik zelf op had. Het was mij streelend te bevinden, dat zijn eigen veelomvattende ondervinding en grondige bekendheid met Zuid Afrika de denkbeelden bevestigden welke ik zelf had gevormd. Hij verstond de Boeren. Hij was in der tijd naar de Kaapkolonie gegaan met datzelfde vooroordeel dat tegen hen in Engeland bestaat, maar had bevonden dat de Boer, als geschilderd in de Engelsche kranten en platform-speeches, een gewrocht der verbeelding was, dat niet bestond "in tijd of ruimte." De Boeren waren enkel die Hollandsche "gentlemen" en landbouwers aan wier vaders en grootvaders wij de Kolonie hadden ontnomen. Velen hunner waren Sir George's onderdanen geweest, en naar zijn gevoelen, even als naar het mijne, waren zij stille, ordelijke, nijvere, zwoegende menschen, niemand leed doende, indien ongemoeid gelaten, maar onregt hun aangedaan en vooral bezwaddering van hun karakter wrakende. Zij waren beschuldigd van wreedheid tegen de naturellen. Ware de aantijging gegrond, dan zou Sir George Grey de laatste man zijn geweest om die te verontschuldigen; maar 't was in geen hoogere mate waar omtrent hen dan omtrent ons, en noodwendig omtrent alle Kolonisten die in botsing

komen met de oorspronkelijke grondbezitters, en hij beschouwde onze eindelooze bemoeijingen met hen als zot en onbillijk. Slechts onze bemoeialligheid had al de verwikkelingen in Zuid Afrika veroorzaakt. Zonder ons zouden de Hollandsch-Afrikaansche en Engelsche ingezetenen gelukkig en rustig hebben zamen gewoond, zonder één woord van twist. Wij hadden de Kolonie een eigen constitutie geschonken. De Hollandsche Afrikaanders waren in de meerderheid en een vreedzaam regeren van Zuid Afrika was onmogelijk, tenzij wij de Hollandsche Afrikaanders behandelden als eerlijke menschen, hen op hun eigen grond te gemoet kwamen, en hun dezelfde vrijheid van bestuur lieten die wij geenszins onthielden aan de Australiërs en Canadiërs. Zij waren menschen die niet konden worden voortgezweept, maar, openhartig en edelmoedig behandeld, zouden zij behooren tot de allerbeste Kolonisten in het gansche Britsche Rijk. Sir George sprak droevig en smachtend. Hij hield zich overtuigd, dat indien hij als Gouverneur naar de Kaap werd teruggezonden met vrijheid van handelen, de verwikkelingen zouden ophouden. Hij wist echter dat het hem onmogelijk was om in die hoedanigheid te gaan; maar hoewel al drie-en-zeventig jaren oud en een afnemende gezondheid genietende, dacht hij toch nog er aan om er heen te gaan als een privaat persoon en te zien wat hij kon doen uit liefde voor zijn land en uit walging van de dwaasheden waartoe het noodlot ons scheen te dringen.

Dat was het hoofdonderwerp van ons eerste morgengesprek—dat en Carlyle, wien hij had gekend in Engeland en wiens verhouding tot zijn tijdgenooten hij ten volle begreep. Sir George is een van de zeer weinige mannen die ik ooit ontmoette, die, hoewel een Radikaal onder de Radikalen, en altoos en overal aan de zijde der armen en hulpeloozen tegenover de rijken en de magtigen, toch gaarne overheerschende grootheid van geest in anderen erkent en zich er voor buigt.

In de week die ik te Kawau doorbragt vond ik echter elken dag nieuwe redenen om mij te verwonderen over den rijkdom en de verscheidenheid zijner kennis. Daar waren maar weinig onderwerpen over welke hij niet iets nieuws en interessants te zeggen had. Zelfs in zijne verre afzondering was hij intiem bekend met al wat er omging—op het gebied van de kunst, de wetenschap, de letteren, of de

politiek. Maar zijn informatie was, wanneer die hem bereikte, reeds tot den omvang van vastgestelde daadzaken weggesmolten. Hij werd niet in verwarring gebragt door het eindeloos gekletter der opiniën van anderen. Alzoo was hetgeen hij zeide zijn eigen product en origineel. Ook hij had natuurlijk zijn stokpaardjes en besteeg hij er een, dan kon ik zijn rijkunst bewonderen zonder te trachten hem bij te houden. Hij was, bij zijn andere kundigheden, een opmerkelijk taalkundige. Hij kon onderscheidene Polynesische dialecten spreken, en op taalkundige gronden hield hij staande, dat het meerendeel der eilandbewoners van den Zuider Stillen Oceaan, en vooral de Maoris, Japannezen waren. Ik kon zijn argumenten niet weerspreken. Misschien was ik wel al te onwetend om ze op prijs te stellen. Ik kon mij echter maar niet overtuigen, dat er tusschen den kleinen, fijnen Japannees met zijn plat Chineesch gelaat en aanleg, en de mannelijkheid van den grofgebeenden Nieuw Zeelander een nadere verwantschap kon zijn dan dat hetwelk zij afgeleid hadden van Adam of van den voorvaderlijken aap. Maar men kan meer leeren van sommige menschen, wanneer zij dwalen, dan van anderen, die op het regte spoor zijn.

Omtrent de Federatie des Rijks sprak Sir George met een volheid van kennis die niets te wenschen overliet en met de losheid van een leeftijd wanneer deze of gene staatkunde niets meer met persoonlijk belang of eerzucht heeft te maken. Hij was een opregt Engelschman, trotsch op zijn land en begeerig het groot en roemvol te zien blijven, en zag zoo duidelijk als iemand dat Engelands toekomstige kracht afhing van de instandhouding der gehechtheid van de Kolonisten. Hij meende dat met een verstandige leiding de zaken voor onbepaalden tijd konden worden gelaten op den bestaanden grondslag, en de tegenwoordige relatien sterker zouden worden door de bloote kracht der gewoonte. Hij zeide dat niemand in de koloniën, met uitzondering van enkele doctrinaires, ooit ernstig en koelbloedig dacht aan separatie van het moederland. Meer dan dat zag hij thans niet te gemoet—althans geen politieke vereeniging die de koloniën zelfs in 't allerminste zoude terugbrengen onder het gezag van het Britsche Parlement. Hij dacht wel, kwam het mij voor, aan een eventueelen ververwijderden Bond, ter wille van onderlinge

hulp en bescherming tusschen de over de wereld verspreide leden van Britsch ras. Hij achtte de politiek der verwantschap zoo sterk in ons, dat Amerika en het oude moederland in den eenen of anderen vorm weder tot malkander aangetrokken zouden worden; en ook de koloniën zouden in den Bond worden opgenomen. Maar dat lag als een visioen in een uiterst nevelachtige toekomst. En wat mij betreft, hoewel ik ook door enkele Amerikanen eenzelfde hoop heb hooren uiten, ik geloof, dat indien zulk een Bond ooit werd gevormd, de tijd, die alle dingen ontbindt, ook dien spoedig zou ontbinden. Niets is blijvend in deze wereld dan alleen het organisch leven, dat zich van geslacht tot geslacht kan voortplanten. Intusschen veroordeelde Sir George, voor het tegenwoordige, zoo sterk als elk ander verstandig mensch dien ik tegenkwam, elk kunstmatig streven naar een werktuigelijke vereeniging tusschen Engeland en zijne koloniën. De gehechtheid der kolonisten aan het oude tehuis was sterk genoeg om alle gewone beproevingen te weerstaan. Hij gaf slechts ééne verbetering aan de hand om wrijving te voorkomen. Elke zelfregerende kolonie, meende hij, zou een vertegenwoordiger kunnen kiezen, die woonachtig zou zijn in Londen als Harer Majesteits Minister voor die kolonie, en door wien alle zaken tusschen het moederland en zoodanige kolonie zouden verrigt worden, en dan alleen door den Secretaris van Staat in Downingstraat, wanneer Rijksbelangen in 't spel waren. Hij wilde niet dat die vertegenwoordigers tezamen een Raad zouden gaan vormen. Hij was daar even zeer tegen, als de heer Dalby [de agerende Premier van Nieuw Zuid Wallis] was. Hij wilde niet, dat zij zitplaatsen, hetzij met of zonder stem, zouden hebben in het Britsche Parlement, omdat de kolonisten juist van bemoeijingen door het Parlement den heftigsten afkeer hadden. Het was vooral dit dat zooveel kwaad aan de Kaap had gedaan. Wij zouden ze Geheime-Raadsleden kunnen maken, indien wij wilden, en hetzelfde eerbewijs toekennen aan andere koloniale Ministers van beproefde kunde. Erfelijke titels werden afgekeurd en waren verdacht in de koloniën. De titel van "Right Honourable" echter zou, geschonken wegens persoonlijke verdiensten, om geen andere reden, geen bezwaar ontmoeten en gewaardeerd worden.

In de Kolonien zelven mogt Verantwoordelijk Bestuur, als thans geregeld, hier en daar goed werken, maar niet in allen, en vooral niet in Nieuw Zeeland. Hij sprak omzigtig, maar dacht blijkbaar, dat Nieuw Zeeland niet met wijsheid geregeerd werd. Schulden werden roekeloos opgehoopt en er bestond geen doeltreffend beheer over de uitgave van het zoo gemakkelijk geleende geld. Het was wel beter dan een bestuur direkt uit Downingstraat, maar dat was ook al.

Gelukkig konden wij praten over andere dingen behalve de politiek. Op gevorderden leeftijd, wanneer de zon aan het dalen is, klaart de gezigteinder op en rigt het oog zich op het verre verschiet. Sir George was niet slechts een ernstig man. Hij was ook een godsdienstig man in den geworen zin. Hij droeg de teekenen van een evangelische opleiding met zich. Hij bad altoos vóór het eten, niet slechts vóór het diner. Hij hield dagelijks huisgodsdienst met al zijn onderhoorigen om zich heen. Hij bezat de evangelische zachtheid van taal en bezigde phrasen die zelden ontvallen aan de lippen van mannen die veel te doen hebben gehad met het praktisch werk der wereld. Zijn gemoed was wijd geopend Hij wist wat er om ging in de wereld der bespiegeling en kritiek. Maar op zijn leeftijd wilde hij zich niet afgeven met moderne theorien. De godsdienst was hem de heiliging van de gewone levenspligten en de erkenning van de afhankelijkheid des schepsels van den Schepper die hem gemaakt had. Pligt was een feit. Het was een feit, dat wij niet onszelven hadden gemaakt. De een of andere vorm onder welken deze verhevene wezenlijkheden konden worden erkend was onontbeerlijk om ze niet te vergeten, en de vormen welke hem als kind geleerd waren voldeden hem ook in zijn ouderdom.

De invloed dien hij had uitgeoefend over zijn bedienden en werklui was inderdaad opmerkelijk. Voorheen had hij negentien man in dienst op het eiland. Daar waren er nu slechts zeven, die alles in orde hielden—tuin, boerderij bosschen, booten, visscherij, wild. Tusschen hem en hen, hoewel hij en zij allen Republikeinen waren, was er als van zelven een soort van feodale verhouding ontstaan; zij schenen te gevoelen dat zij voor geheel hun leven aan malkander behoorden. In hunne manieren waren deze mannen "gentlemen": beleefd, manbelijk, onderdanig jegens Sir George; maar toch tegenover hem en een ieder rondborstig,

openhartig, opregt,—hem tegensprekende indien noodig en daarbij regt in de oogen ziende.

Er lag een kleine kotter in de haven en één ochtend ging ik met den eersten bootman op een zeilvaartje. Hij zeide dat hij niets te wenschen had. Het was een heerlijke zaak, zeide hij, om in een vrij land te wonen. Ik vroeg hem wat hij met "vrij" bedoelde: was het dit dat een ieder stemgeregtigd was? Hij lagchte. Hij had natuurlijk een stem, maar het had hem nog nooit getroffen, dat een stem iets te maken had met de vrijheid. Hij bedoelde een land waar hij kon gaan waar hij wilde en doen wat hij wilde en niemand anders dan zijn patroon zich met hem kon inlaten. Het Parlement deed geen goed, in zooverre als hem bekend, en zoude nog slechter zijn, hield Sir George niet zijn oog er op. Een arme man kon geen grond in Nieuw Zeeland krijgen. Er was een wet gemaakt, bepalende dat de grond niet in kleiner perceelen dan twintig acres (ongeveer tien morgen) mogt worden verkocht. Bij de opmetingen waren iedere veertig acres verdeeld in twee ongelijke deelen. De rijke lui, wetende wat zij deden, kochten het grootste deel. Een arme man deed aanzoek om het kleine deel en moest vernemen dat er een fout in de opmeting was. Hij kon dat deel niet krijgen, omdat het beneden de wettige grootte was, en alzoo had de rijke het gebruik van het geheel, terwijl hij voor slechts de helft had betaald. Hoeveel waarheid in deze voorstelling zat weet ik niet. Mogelijk werd er de een of andere streek gespeeld, want algemeen werd geklaagd over het moeijelijke om kleine perceelen gronds te bekomen. Mijn bootman althans had zoo laag een dunk van het Parlement, dat ik hem aan de hand gaf, dat zij Sir George maar Koning moesten maken; want dan zou zijn invloed grooter zijn. Dit ging hem echter te ver. "Koning!" zeide hij; "wij hebben gedaan met Koningen; wij willen hier geen Koningen." "Wel, maak hem dan President,—een President zoo als de Amerikanen hebben," vervolgde ik. "Op den naam komt het niet aan, als men maar de zaak heeft." Dat beviel hem beter en hij vroeg mij bezorgd, of Engeland hun wel zou toelaten een President te kiezen. Hij was een prachtige kerel, meer dan zes voet en gevormd als een Apollo. Hij was reeds sedert acht jaar bij Sir George en in geen vier jaar van het eiland geweest. De vrijwillige onderhoorige te zijn van een man wien hij kon eerbiedigen en bewonderen was zijn

hoogste voorstelling van eer, geluk en vrijheid.

Sir George was trotsch op zijn Barataria en gaf het gaarne te kijk. Op zekere dagen stonden huis en lusthof open voor pleizierpartijtjes uit Auckland. Er kwam wel eens een gansche stoombootvol. Zij namen zijn tuin in bezit. Zij liepen de trappen op en af en door al zijn kamers. Zij deden geen kwaad, zeide hij. Misschien leerden zij wat, zij gevoelden zich althans prettig. Zulk een vergunning werd geboden door voorzigtigheid en was welligt noodig. Men zou naijverig kunnen zijn in zoo republikeinsch een samenleving, meende hij, indien hij zich door zijn liefde tot de eenzaamheid tot algeheele afzondering liet verleiden. Te Auckland zijn vele jagten in de haven. De jonge klerken en kooplieden komen soms in hunne pleizierbooten over en vragen om voor een paar dagen te mogen schieten.

Het verzoek werd nimmer afgeslagen. Hij kende één bok toe voor elk jagt, "maar" liet hij treurig volgen, "zij wonden meer dan zij dooden."—

Er kwam geen schietpartij gedurende ons bezoek en wij doolden eenzaam rond. De verwonderlijke schoonheid der plaats trof ons elken dag meer. Geen man van het vak had zijn plantages kunstiger kunnen aanleggen dan Sir George. Heuvel, hellingen en valleijen zijn bekleed met dennen in soorten. Daar zijn er vele duizenden, tachtig en honderd voet hoog, allen door hemzelven gekweekt van zaad. Dan vond men er ook eiken, okkernoten, ahornen, olmen, populieren, esschen en accacias. Eenige enorme cederboomen staan digt bij het huis en bosschaadjes van magnolias en laurieren zijn rondom verspreid. Van de Kaap heeft hij de mimosa en den Kafferboom gebragt en de gansche omgeving is geurig van limoen- en citroenbloesems en de stephanotis. Hij vond er zijn plezier in ons van gezigtspunt tot gezigtspunt te geleiden, waar van heuveltop of door laan het landschap daarbuiten zich als een schilderij voordeed: het water met het glanzige blaauw van de Middellandsche Zee; het luchtruim zoo helder doorschijnend als in alle landen van hooge breedte; eiland verrijzende na eiland en kruin na kruin, totdat de hooge bergen in de verte zich oplosten in violetkleurige wolken, wegsmolten en verdwenen. Vervolgens voerde hij ons naar het wilde bosch, te midden van het onbesnoeid negligé der natuur, waar men broeisels wilde kalkoenen, ongestoord en onbevreesd, vertrouwelijk zamen zag op den tak van een omgevallen boom.

Een droomerig hert sprong op uit de varens vóór ons, hief den betakten kop op, gaf ons een kijkje, en draafde heen naar het bosch. Daar waren wilde zwijnen in de wouden en eenige elanden, maar zij hielden zich 's daags verscholen en wij zagen ze niet. Een diepe riet-bedding passerende, werd ik verrast door een luid loeijen, bijna in mijn oor. Omkijkende zag ik den kop van een vervaarlijk grooten zwarten bul, die, geen zes treden ver, ons toegluurde. Sir George bleef dood bedaard. Hij scheen te weten dat geen dezer dieren ons zou te lijf gaan. Al wat leven had, op aarde of in de lucht, verkeerde op vertrouwelijken voet met hem. De groote Nieuw Zeelandsche duiven, fladderden tusschen de bladeren boven ons hoofd, spreidden hunne vleugels uit, vlogen om ons heen om hun schitterende veêrendos te toonen, en zetten zich weder neder even bedaard als in Adams tuin vóór den val. Het was zeer mooi: maar men ziet zoo zelden de natuurlijke bewegingen van wilde vogels. Ze weten dat slechts de mensch hun vijand is en krijgen zij hem te zien dan bevangen vreeze en beving hen. Sir George kende hun aller gewoonten. Hij sprak over de natuurlijke historie even gemakkelijk als over alles—op zachten, aangenamen, nederigen toon, de blaauwe oogen ten deele gevestigd op zijn toehoorder en ten deele op het verschiet, terwijl hij kennis van zich gaf die hem jaren van studie moet hebben gekost. Zonderlinge man! Ik kon nu het gevoel vatten, dat hij overal in de wereld waar hij had verkeerd had ingeboezemd. Zelfs nu, ter elfder ure, wenschte ik dat het Kantoor voor Koloniale zaken hem aan de Kaap wilde terug geven. Het zou hem zijn leven kosten, maar hij zou blijmoedig de weinige jaren die hem nog resten opofferen, scheiden van Kawau en van al het schoon dat hij daar gevestigd heeft, om zijn land een laatste dienst te bewijzen.........

Sir George was een volmaakt gastheer. Hij had zijn eigen werk en liet ons veelal ons vermaken naar eigen verkiezing: E.—— schetste, en ik poogde te schetsen met onvaste hand en met onzekere tusschenpoozen. De booten en bootlieden waren ter onzer beschikking. Ik, als een oude liefhebber der vischvangst, verlangde de vischsoorten van deze wateren te zien. De bootlieden beloofden, mij zoo vele soorten te wijzen als ik maar wenschte, en zekeren namiddag zeilden wij twee of drie mijlen ver tusschen de eilanden en wierpen de lijnen uit......

De week die wij op Kawau hadden doorgebragt was een der meest interressante van mijn leven en onze gastheer was voorzeker een der meest merkwaardige mannen. Het is een sombere gedachte, dat ik, naar alle waarschijnlijkheid Sir George Grey niet weder zal zien. Wanneer hij sterft zullen de Maoris en de arme klasse van blanken in Nieuw Zeeland hun meest opregten vriend verliezen, en Engeland een der beste publieke dienaren die het ooit bezat, maar wiens waarde het niet verstond.

De Huishoudster.

EEN VERHAAL UIT HET NEDERLANDSCHE LEVEN.

Het was een drukkend warme Augustusdag. De zon stond hoog aan den wolkenloozen hemel en blakerde de straatsteenen van het vriendelijke Nederlandsche stadje. Niemand, die het laten kon, waagde zich buiten; de zonneblinden waren overal neergelaten; het was alsof een diepe slaap alles bevangen had. Toch, hoe men zich zou vergissen! In een Hollandsche stad geeft men zich niet zoo algemeen aan een dutje over, zelfs niet op zulk een dag. Daar wordt gewerkt, gedacht, geliefd, den ganschen dag. Wie het zien wil, trede de huizen binnen; zelfs in het deftig heerenhuis in het midden der straat is de arbeid niet gestaakt. De groote achterkamer moest aan kant gemaakt worden, en al had de huishoudster er niet tegen, dat er ditmaal de hand wat mee werd geligt, van overslaan wilde zij niet hooren. Zelf had zij meegeholpen, iets wat ze anders niet altijd deed, en de schoonmaakster en de werkmeid hadden in stilte haar verwondering al eens lucht gegeven.

Kaatje, de werkster, vooral wilde wel bekennen, dat zij

van daag niet zou werken, als zij het niet deed voor haar brood.

"Maar *zij* doet het toch ook voor haar brood," zeide Antje, die er dikwijls over gedacht had, of het niet beter zou klinken zich Anna te laten noemen en nu voor den spiegel met welgevallen haar beeld beschouwde. "Zij is geen zier beter dan wij, want als de drie maanden om zijn, houdt zij ook de hand op om loon."

"Maar zij krijgt toch haar geld, ook al doen wij het werk."

"Dat is waar; hij zal haar niet ligt wegsturen, daar kun je op aan."

De gebaren, waarmede die laatste woorden vergezeld gingen, deden Kaatje den mond open doen, zoo wijd zij kon.

"Kom, mensch, dat verbeeldt je je," zei ze ten laatste.

"Neen, maar je behoeft mij toch zeker niet te leeren hoe zoo iets in zijn werk gaat," was het tamelijk scherpe antwoord.

"Dan spijt het mij van haar," hernam Kaatje, "daar is zij toch te goed voor."

"Te goed! Nu, hij mag niet mooi zijn van postuur, maar zijn geld verzoet veel. Ik zeg maar, zij is goed af, als hij haar trouwen wil."

"Trouwen!"

De korte schampere lach der werkster bereikte het oor der huishoudster en deed haar onaangenaam aan, maar daar bij haar binnentreden het gesprek natuurlijk terstond over onverschillige onderwerpen handelde, kon zij onmogelijk de oorzaak gissen. Zij ging dus weder voort met haar werk, maar ook de bedaardste harer bewegingen was niet van zekere gejaagdheid vrij te pleiten. Hare oogen dwaalden onophoudelijk rond en als zij in den gang eenig leven vernam, vloog telkens het bloed haar naar het gezigt, maar zij trachtte dit voor hare helpsters te verbergen zoo goed zij kon. Nadat deze het vertrek verlaten hadden, toefde zij nog een oogenblik, trok hier een gordijn in de plooi, schoof ginds een beeldje regt en wierp ten laatste met eenige schuwheid een blik op twee schilderijen in olieverf, die den wand versierden. Het waren de portretten van de ouders van den tegenwoordigen bewoner, in de kleeding van voor vijftig jaar, die met zekere deftigheid het salon van hun zoon bleven bewaken.

Terwijl zij zich afwendde, haalde zij lang en diep adem, als drukte haar een zware last; toen ging zij snel de kamer uit, sloot de deur en nam den sleutel mede.

De klok sloeg drie uur; zij ging altijd precies goed, en als ze vier sloeg, zou de huisheer zijn sleutel in de huisdeur steken. Dan moest zij beneden zijn, dus had ze slechts een uur voor zich. Nog nooit, zoo lang zij hier was, en dat was gisteren juist een half jaar, had zij zoo tegen dat gezamenlijke middagmaal opgezien, of het moest de eerste keer zijn geweest.

Zij ging naar haar eigen kamer. Geen mensch behoefde haar te zien, terwijl zij heen en weer ging in het vertrek en alle mogelijke moeite deed om aan haar gloeijende wangen hun gewone kleur te geven. Ten laatste kwam zij toch eenigszins tot rust, nam plaats aan de tafel en opende haar lessenaartje.

Weldra zat zij over een velletje postpapier gebogen en schreef voort zoo snel zij kon. Hare gedachten verjoegen en verdrongen elkander, maar zij dwong ze tot kalmte; als alles zoo door elkander was geworpen, zou moeder er niet wijs uit kunnen worden, en zij zou toch vreemd genoeg opkijken bij het lezen dezer woorden. Zij schreef :—

"Lieve Moeder!

"Kent u mijnheer De Verste? ik geloof het niet. Toen ik deze betrekking zocht, waart u sukkelend, en hebt mij mijn eigene keus gelaten. Dat is nu een half jaar geleden. Gisteren legde mijnheer weder een gesloten enveloppe voor mij neder, toen hij gereed was om uit te gaan, maar hij zeide geen woord, en ik verbeeldde mij, dat ik zijne huishouding niet zoo naar genoegen had bestuurd als de vorige maanden, toen hij er eenige bemoedigende woorden had bijgevoegd, maar nu weet ik.. ...

"U kent hem niet, moeder. Hier in de stad kent iedereen hem; vraag het den kleinsten straatjongen, en hij zal u lagchend vertellen dat hij veel te klein is voor een man, dat zijn hoofd te groot is, en zijn hals niet is te vinden, dat zijn armen te lang, zijn handen te klein en zijn voeten te groot zijn. Maar vraagt gij iemand naar zijn leven en werken, dan verdwijnt de spotlach, want zijn goedhartigheid en weldadigheid zijn even algemeen bekend als zijn misvormde figuur.

"Geen arme gaat ongetroost zijn deur voorbij, ik weet ook dat hij goed, bijna al te goed is, en toch, moeder, zal ik hier wel weer den langsten tijd geweest zijn. Waart gij maar hier, dat ik u alles vertellen kon...."

Hier wierp zij verschrikt de pen neder. "Goede hemel, daar is hij reeds, en ik heb nog niet naar het eten gezien, geen tafel gedekt!"

Zij vloog naar beneden, zoodat zij bijna gelijktijdig met haar heer in de huiskamer verscheen.

Zij had niet overdreven toen zij haar moeder zijn beeld schetste; hij was in der daad een van die misdeelden wier eene ligchaamsdeel opzettelijk te groot schijnt gemaakt, om de kleinheid van het andere des te beter te doen uitkomen. Hij was de vijftig reeds gepasseerd, en zijn donkerblond hoofdhaar begon op de kruin bedenkelijk dun te worden, maar zijn gelaat was geestig geteekend, en zijn geheele uiterlijk gaf den indruk van een wel besteed leven.

"Haast u toch zoo niet, jufvrouw," zeide hij, en zijn stem klonk vriendelijk en welluidend, "u weet, op vijf minuten komt het niet aan."

Wat zij antwoordde, ging voor hem verloren; het werd haastig en binnensmonds gesproken, terwijl zij bezig was met hare toebereidselen voor het diner.

"Ik geloof, dat gij het ontzettend druk hebt gehad van morgen," begon hij weder, toen zij tegenover elkander waren gezeten.

"Dat heb ik ook," hernam zij; "het was te warm om de meiden alleen te laten werken."

"Dan had ik het liever tot wat koeler dag uitgesteld."

"Het zou inderdaad een fraaije huishouding worden," antwoordde zij lagchend, "wanneer men zijne werkzaamheden moest regelen naar ons ongestadig klimaat."

Het gesprek hokte op nieuw, en er boden zich geene nieuwe onderwerpen ter bespreking aan. Zwijgend werd het maal gebruikt; zwijgend werd ook het theegoed gezet op het kleine tafeltje voor het venster, en even als altijd verschool mijnheer zich aan de eene zijde achter zijn courant, terwijl de huishoudster, voor het theeblad gezeten, ijverig begon te werken. Maar wat is het, dat de huishoudster zich dieper over haar naaiwerk buigt als de blik van den heer De Verste over zijne courant heen een oogenblik op haar rust, of waarom beeft hare hand bij het overreiken van een kop thee, als hij eenvoudig vriendelijk "dank u" zegt?

Sinds wanneer heeft die blik zulk eene bijzondere beteekenis, die stem zulk een eigenaardigen klank gekregen? Dat hij vriendelijk en welwillend was, dat wist zij immers reeds voor ze twee dagen in zijn huis had vertoefd.

Hoe heugden haar nog die eerste dagen, toen zij zich bijna in eene andere wereld overgeplaatst waande. Nog

nooit was zij zoo haar eigen meesteres geweest als hier, want letterlijk niets werd haar voorgeschreven. Zij kon het geheel naar eigen believen schikken, en hare verwondering kende geen grenzen, toen zij vernam dat de vorige huishoudster was vertrokken omdat zij te veel de baas wilde spelen. Als mijnheer het haar zelf niet verteld had, zou zij het nimmer hebben geloofd. Zij gevoelde zich hier volkomen vrij, als zij bedacht hoe diep men haar elders hare afhankelijkheid had doen gevoelen.

Toen haar vader gestorven was, nu twaalf jaar geleden, was zij als oudste dochter verpligt geweest onder de menschen te gaan, om moeder te helpen en hare geldelijke zorgen te verligten. Haar eerste betrekking was geweest in een huishouding met kinderen, en daar had zij geslaafd en gezwoegd twee jaren lang, totdat zij niet meer kon. Bleek en uitgeput had zij dit huis, waar zij de slavin van de huisvrouw zoowel als van de kinderen was geweest, verwisseld voor dat van twee bejaarde dames, maar hoewel zij hier gelegenheid had krachten en gezondheid te herwinnen, de atmosfeer waarin die dames leefden was ijzig koud.

Nog kon zij huiveren bij de gedachte aan den tijd dien zij daar had doorgebragt. De oude dames, die in haar jonge jaren lang zoo vroom niet waren geweest als op dien tijd, trachtten boete te doen voor alle jeugdige afdwalingen, door het leiden van een streng ascetisch leven, en zij verlangden dat de huishoudster daar ook smaak in zou vinden.

Maar dat leven, zoo geheel in strijd met den milden geest harer opvoeding, was eene voortdurende marteling voor de pas twintigjarige. Zij worstelde er tegen, maar het baatte niet. Als zij in den eersten tijd, des morgens bij het verrigten harer huishoudelijke werkzaamheden, eens een vrolijk lied deed hooren, werd zij altijd des middags bij de dames binnengeroepen. Dan stonden beider gezigten als had zij de grootste zonde begaan, en nam de oudste een boek om haar iets voor te lezen, dat geregeld tot onderwerp had de noodzakelijkheid om elke opwelling van vroolijken levenslust als zondig te bestrijden.

Zoo gestraft, verstomde weldra het lied op hare lippen, werd haar oogopslag mat en haar gang traag. Zij ging gedrukt onder dien zedelijken dwang, erger dan eenige

ligchamelijke, omdat hij de kracht tot wederstand brak.

Eene zware zenuwzinkingkoorts bragt haar na vier jaren gelukkig weder bij moeder thuis, die heel wat bange dagen en nachten doorleefde voor zij hare dochter naar ligchaam en ziel eenigszins hersteld mogt zien. De ware vroolijkheid, de veerkracht der jeugd, keerde evenwel niet weder.

In de volgende vijf jaren had zij nog drie verschillende betrekkingen, maar in slechts ééne was zij waarlijk gelukkig: het was bij eene ziekelijke dame, eene lieve, beminnelijke en geduldige vrouw; maar deze stierf toen zij pas een goed half jaar bij haar was geweest. Toen ging zij op nieuw de onbekende toekomst in. Hoe kon zij anders? Wel begon ook haar oudste broeder somwijlen iets thuis te brengen, maar moeder kon toch onmogelijk hare bijdragen missen, daar de opvoeding der beide anderen steeds grooter offers vorderde. Het kleine kapitaaltje was toch reeds versmolten en de heer die voorheen de voorkamer bewoonde was ook vertrokken omdat moeder geen tijd kon vinden om hem te bedienen, daar zij al haar tijd moest wijden aan hare tweede dochter, die zwak en ziekelijk, schier onophoudelijk hare hulp behoefde.

Gelukkig dat zij altijd winstgevende betrekkingen had gevonden, waardoor zij moeder krachtig steunen kon; immers, zij was zuinig en netjes en behield slechts een klein gedeelte voor zich. Nu een half jaar geleden had zij haar intrek genomen bij den heer De Verste, en de ernstige kalmte van zijn huis, zijne vriendelijkheid in den omgang, hadden het haar een regt aangename tijd doen zijn. Heden was het de eerste minder gelukkige dag geweest; zij was zenuwachtig en gejaagd en een angstig beklemmend gevoel zeide haar dat de tijd van scheiden naderde, dat zij alweer den langsten tijd een rustig, gelukkig leven had gehad.

Wat was er dan toch gebeurd in dien korten tijd? Gisteren morgen nog had hij haar geld gegeven op zijn gewone kiesche manier; hij was bijzonder stil geweest, maar hij had soms zooveel aan het hoofd en hij trok het zich al tijd zoo aan, als er eens een kleinigheid niet geheel in orde was.

's Middags was het er niet beter op geworden, en 's avonds, toen zij tegenover hem had zitten werken, kon hij niet eens zijne gedachten bij zijn courant bepalen. Elk oogenblik legde hij haar neder. Maar waarom moest hij

dan onophoudelijk zijn huishoudster aankijken. Kon hij niet even goed regts of links turen, in plaats van haar vlak in het gezicht te zien? Het verveelde haar ten laatste en zij verliet de kamer, maar zij was nog geen vijf minuten weg of hij schelde reeds.

Waarom? Och, het was niets; zij moest hem zijn pijpje eens aangeven, dat hij zeer goed wist te vinden en ook honderd maal zelf kreeg, en toen zij, na hem van alle rookbenoodigdheden te hebben voorzien, de kamerdeur weder achter zich wilde sluiten, riep hij haar nog eens terug, om te vragen of zij wel wist dat zij haar thee koud liet worden.

Wat kon zij anders doen, dan haar kopje uitdrinken? Zij ging dus weder zitten en hij nam de gelegenheid waar, om haar te zeggen dat zij nu toch niets meer te werken had en een theeblad met een paar ledige kopjes en een uitgeblazen theelichtje geen uitgezocht gezelschap was.

Daar zat zij dan weder en verduurde zijn blik; zij trachtte dien te vergeten en boog zich steeds dieper over haar werk, maar het was te vergeefs; zij voelde hem, ook als zij niets zag.

Eindelijk, toen het licht reeds een poosje was aangestoken, stond hij op en zeide dat hij nog even uitging. De huishoudster herademde toen zij zich weder vrij gevoelde; zij hief het hoofd weer op en de naald ging vlugger op en neder op de maat van een vroolijk liedje, eerst zacht geneuried, maar vroolijker en luider naarmate het haar ligter werd om het hart. Ja, zij raakte er zoo in verdiept, terwijl zij bezig was het avondeten gereed te zetten, dat zij niet eens de deur had hooren opengaan, en mijnheer De Verste met zijn: "nog zoo vroolijk op den laten avond?" haar bepaald deed schrikken.

"Ik geloof niet, dat ik dat nog ooit van u heb gehoord," zeide hij, de tafel naderende, "ik wist niet, dat gij zulk eene zangeres waart."

"Ik heb het afgewend," zeide zij schouderophalend, "als ik u slechts had hooren komen, hadt u het nu ook niet gehoord."

"Maar als ik u nu vraag, het mij nog eens te doen hooren."

"Ik ben niet gewoon te zingen, als iemand naar mij luistert."

"Vergeet mijn tegenwoordigheid dan, ik zal u niet storen."

Zij trachtte op allerlei wijze er van af te komen, maar het was te vergeefs; hij hield zoo dringend aan, dat zij niet meer weigeren durfde en met zachte stem het Oostenrijksche volkslied aanhief.

Zij had eene heldere, zuivere stem en hij luisterde met aandacht, maar toen zij aan het einde van haar versje was gekomen, vroeg hij dringend: "Wilt gij niet nog een paar versjes zingen van den zang dien gij zongt toen ik binnenkwam?"

Zij bedacht zich een oogenblik, maar de eerste schroom was nu overwonnen en haar stem klonk nog beter, toen zij op nieuw begon:

Goede Maan, hoe stille zweeft gij
Door de avondwolken heen!
Rustig zijt gij, en ik arme
Mag geen pad van rust betreen.
Treurig volgen U mijn blikken
Op uw stille, heldre baan;
't Harde lot houdt me hier gebonden,
'k Zou zoo gaarne met u gaan.

Maan, gij vriend der minnende harten,
Sluip naar hare kamer heen,
Spreek haar van mijn liefdesmarten,
Zeg haar aan, dat zij alleen
Mijn genoegen, mijne vreugde,
Ja mijn alles is, mij boeit,
Dat ik gaarne met haar lijde,
Als haar oog in tranen vloeit.

Hij was opgestaan, terwijl zij de laatste regels zong en toen het laatste woord was weggestorven, kwam hij nader en vroeg: "Weet gij wel dat gij daar de geheimste gedachten mijns harten hebt uitgesproken?"

Zij zag hem vragend aan, maar sloeg verschrikt hare oogen neder, terwijl zij antwoordde: "Hoe zou ik dat weten?"

"Hoewel ik de woorden van uw heerlijk lied niet kende," vervolgde hij, "heb ik avond aan avond der maan reeds dezelfde opdragt gedaan. Wat antwoordt zij in uw lied?"

"Zij geeft geen antwoord."

"Zij antwoordt ook mij niet?"

De juffrouw had zich weder hersteld. Haars ondanks had zij schik in den sentimenteelen gril van een man, dien zij altijd meer van de praktische zijde had gezien, en zij

hernam : "Dan zou ik het zelf vragen, daar waar ik antwoord verwachten kon."

O, dat zij die woorden had kunnen herroepen! Zij waren als een lichtstraal gevallen in het hart van den kleinen, misvormden man. Hij rigtte zich hooger op, een vrolijk vuur lichtte uit zijn oogen, terwijl hij uitriep :

"Meent gij dat waarlijk? Wilt gij mij toestaan u te spreken van dat gevoel dat mij geen rust meer laat? Mag ik u zeggen hoe lief ik u heb, en hoe het mijn vurigste wensch is u de mijne te noemen?"

Verschrikt deinsde zij terug; als ze had kunnen denken dat hij daaraan dacht, zij had hem waarlijk zelf de woorden niet in den mond gegeven. Maar nu waren zij gesproken en—een nieuw denkbeeld verschrikte haar nog te meer—zij zou de lijdende partij wezen.

Haar geheele wezen drukte zoo volkomen schrik en droefheid uit, dat ook de gloed der bezieling op het gelaat van haar bewonderaar voor teleurstelling plaats maakte.

"Heb ik mij dan zoozeer vergist?" vroeg hij smeekend, "hebt gij dan niet een klein weinigje liefde in uw hart, om mij te geven? Ik ben niet veeleischend, ik mag het niet zijn; uw bijzijn is zaligheid voor mij, laat mij daarvan genieten, ik vraag slechts een klein plaatsje in uw hart."

Zij had haar stoel achteruit geschoven en bedekte haar gelaat met beide handen, terwijl zij zacht het hoofd schudde.

"Ik heb het gevreesd," riep hij uit; "gij zijt nog zoo jong, gij verwacht meer van het leven dan ik u geven kan. Maar gij hebt mij ook een tehuis bereid zoo schoon en liefelijk als het nimmer te voren is geweest; ik had zoo gehoopt u bij mij te houden."

"Als uwe huishoudster..." zeide zij, zonder zich te bewegen.

Hij strekte zijn hand uit, als wilde hij haar beletten den zin te voltooijen, terwijl hij vervolgde : "Wees niet te haastig met uw antwoord, ik heb veel geduld, ik wil wachten, zoolang het u goeddunkt, maar denk er toch over."

"Ik zal er over denken," zeide zij ernstig, terwijl zij de kamer verliet en langzaam de trap opging naar haar eigen kamertje, welks deur zij heden voor het eerst achter zich sloot.

Hij had haar gevraagd zijn vrouw te worden; zij pas dertig jaar oud, hij bijna zestig en zoo mismaakt, en dan zijn

vrouw! En wel een uur lang, in allerlei schakeringen van verbazing, schrik en tegenzin, herhaalde zij telkens weder: zijn vrouw!

Maar heden was zij nog zijn huishoudster, en toen zij eindelijk een weinig tot zichzelve was gekomen, bedacht zij dat ze voor de meid nog geen boterhammen had gesneden. Die zou wel argwaan krijgen als zij niet terstond daarvoor zorgde. Zij opende de deur van haar kamer en ging den breeden gang over naar de trap. Bovenaan bleef zij een oogenblik luisteren, daar zij meende een deur te hooren kraken—als hij daar eens kwam! Maar het was dadelijk alles weer stil, het kon de meid ook zijn, die ongeduldig was geworden, en dit laatste denkbeeld vasthoudende, snelde zij naar beneden. Toch was het de meid niet, maar wel degelijk mijnheer De Verste zelf, dien zij spoedig genoeg zag, maar niet ontvlugten kon.

"Goeden nacht," zeide hij, op de onderste trede een oogenblik halt houdende.

"Goeden nacht," antwoordde zij zacht en legde hare uiterste vingertoppen in zijn uitgestrekte regterhand.

Het was of een elektrieke schok haar door de leden voer toen hij ze een oogenblik drukte en met een hernieuwd "goeden nacht" verder ging.

Toch werd de nacht, dien zij inging, voor haar alles behalve een goede nacht. Geen slaap look hare oogen; zij wendde zich om en om op haar leger; zij beproefde allerlei middelen om hare gedachten af te leiden, om al was het slechts een enkel half uur te rusten—te vergeefs.

De bekentenis van dezen man, zoo eenvoudig, onopgesmukt, zoo volkomen onverwacht en die haar tot heden onmogelijk was te beantwoorden, drukte, bedroefde, beangstigde haar.

Hem het jawoord te geven, zij dacht er niet aan; hem te bekennen dat zij hem niet liefhad, die gedachte alleen deed haar huiveren; stond het niet gelijk met eene verbanning uit dit huis, waar zij tot kalmte en geluk was gekomen?

O, hoe wenschte zij dit eene gesprek ongedaan te kunnen maken!

En als zij nog maar iemand had gehad om haar hart bij uit te storten, iemand die haar zou hebben geraden en bemoedigd; maar zij was alleen met den man, wiens

tegenwoordigheid haar thans zwaarder viel te dragen dan de eenzaamheid.

Zoo worstelende met zichzelve, vond haar de morgenstond, wanneer zij hem weder zien en spreken moest. Gelukkig gebruikte hij slechts een vlugtig ontbijt en ging toen heen met de verzekering, dat hij niet voor vier uur thuis kon zijn. Zij was hem dankbaar voor deze inschikkelijkheid met hare moeijelijke positie, die hij daardoor toonde te begrijpen; zij wilde trachten hem te vergeten, zichzelve te ontvlugten; zij gunde zich den tijd niet tot rusten, maar werkte harder dan ooit, ondanks de ontzettende warmte, die ieder ander tot rusten drong.

Zij begon een brief naar huis, maar toen zij des middags onder het theedrinken zich den aanhef herinnerde, vond zij dien in één woord bespottelijk. Alleen de laatste zinsnede beviel haar, want zij had waarlijk behoefte om haar hart uit te storten. Een oogenblik dacht zij er aan, hare moeder te verzoeken bij haar te komen, maar zij verwierp dit denkbeeld weêr even snel. Het beste zou zijn, zelve één, zoo mogelijk twee dagen vacantie te vragen, maar zij durfde niet goed. Wat zou hij zeggen? Zij had het nog nooit gevraagd, en dan nu, nu hij kon begrijpen waarom zij ze hebben wilde.

De pendule sloeg half negen. Het was volkomen donker geworden in het zijvertrek, en zij had reeds voor lang het werk gestaakt, maar mijnheer De Verste lag nog steeds onbewegelijk in den gemakkelijken stoel voor het open venster, en het was zoo stil, dat zij somtijds vreesde of hij ook het kloppen van haar hart hooren kon.

Toen trok zij de stoute schoenen aan, en met geweld zichzelve tot kalmte dwingende, zeide zij: "Mijnheer, zoudt gij er ook iets tegen hebben dat ik een paar dagen naar huis ging?"

"Hij had reeds bij het eerste geluid het hoofd opgeheven, maar herhaalde, toen zij had uitgesproken, slechts met bevreemding: "Naar huis?"

"Ik zou gaarne een paar dagen verlof hebben, als u er niet tegen hadt," zeide zij thans reeds vrijmoediger.

"Verlof om te gaan en niet weder te keeren?"

"Ik zal in ieder geval terug komen," zeide zij snel getroffen door den diep weemoedigen toon van zijn stem.

Mijnheer De Verste stond van zijn stoel op, en ging een paar malen de kamer op en neder. Hij zag telkens naar de plaats, waar de jufvrouw in angstige spanning zijn antwoord verbeidde, maar sprak geen woord en verliet ten slotte het vertrek.

(Wordt Vervolgd).

De Oude Jaars-Nacht.

(Naar Jean Paul).

Het uur van middernacht klonk door het duister heen.
En meldde hoe een jaar bij vreugd en smart verdween.
Daar staarde een grijsaard rond met nat bekreten oogen,
Zóó waren zestig jaar voor hem in 't niet vervlogen.
Hij wendt zijn blik omhoog naar 's hemels blaauwen trans—
Dáár blonk het starrenheir met statelijken glans—
En naar de sluim'rende aard, maar waar hij 't oog ook wendde,
Voor hem bestond geen vreugd, slechts eindelooze ellende:
Zijn leven spoedde heen, zijn jeugd was lang voorbij;
Geen sterv'ling was zoo hoop- zoo troosteloos als hij.
Reeds zag hij 't aaklig graf gedolven voor zijn schreden.
Niets bragt hij uit zijn jeugd en rijke kindsheid mede,
Dan ziekte, dwalingen en wanhoop in het hart.
Zijn ligchaam was verwoest ten prooi der felste smart;
Zijn ziel gefolterd door de knaging van 't geweten,
Door aaklig naberouw en angst vaneen gereten.
Nu zag hij op zijn jeugd vol schrik en siddring neêr:
Die dag keerde als een spook thans voor zijn oogen weêr,
Waarop zijn vader hem, van 't vuur der jeugd omgeven,
Voor 't eerst geplaatst had op den kruisweg van het leven,
Die regts langs 't pad der jeugd naar 't bloemrijk land geleidt,
Waar de Englenschaar, verheugd, den wandelaar verbeidt,

Maar die ter linkerzij, langs onderaardsche gangen,
Naar 't hol der ondeugd sleept, vol pest en gift en slangen.
Thans kende hij zijn lot; daar stond hij nu alleen;
De slangen sisten reeds, het gift droop langs hem heen. [vader!
"Ach!" zucht hij hooploos, "keer! keer! blijde jeugd! mijn
"Breng me op den kruisweg weêr, wees eenmaal nog
mijn rader;"
Maar ach! 't is vruchteloos: zijn vader keert niet weêr;
De dagen van de jeugd bestaan voor hem niet meer.
Een dwaallicht huppelde en verdweên weer voor zijn oogen;
"Ziedaar," dus sprak hij, "'t beeld der jaren, die me ontvlogen."
Een star schoot flonkrend neêr, verdoofde weer terstond.
"Dat," zuchtte hij,—"ben ik," en zag wanhopend rond.
Zijn klachten zijn vergeefsch: hij wringt vergeefs de handen.
't Berouw verscheurt zijn hart met immer scherper tanden.—
Thans denkt hij, weenend, aan de vrienden zijner jeugd,
Die rustig wandlen op de zonnebaan der deugd,
Gezond en vrolijk thans op de afgelegde jaren,
Bevrijd van naberouw en zonder smarte, staren.
Hoe zalig wordt door hen deez' feestelijke nacht,
In 't midden van hun kroost, in stilte doorgebragt.
Toen nu 't nieuwjaar-muziek hem stadig klonk in de ooren,—
Een kerkgezang gelijk, dat zich van ver doet hooren—
Toen dacht hij aan den tijd, wanneer hem 's vaders raad,
Met elk herlevend jaar, vermaande tegen 't kwaad:
Dit denkbeeld perst een vloed van tranen uit zijne oogen,
Die smelten in de sneeuw; hij durft naar 's Hemels bogen
Zijn blik niet keeren, waar zijn Schepper op hem ziet.
't Ontzinkt hem alles, ach! alleen zijn wanhoop niet.
Nog zucht hij hopeloos en zinkt op de aarde neder:
"Keert, dagen mijner jeugd! keer blijde tijd! keer weder!"
En nu—zij keerden weêr voor zijn geschokten geest;
Verbeelding week, 't was slechts een ijdle droom geweest.
Hij was nog jongeling, nog in den bloei van 't leven,
Maar door verleiding en door zingenot omgeven.
Hij dankte vurig God, dat hij nog in zijn jeugd

Van misdrijf keeren kon op 't glansrijk pad der deugd.
Keer, keer dan, jonge mensch, die dezen droom moogt lezen.
En 't dwaalspoor soms betreedt; ras zal 't niet mooglijk wezen;
Want zucht ge in later tijd: " och, blijde kindschheid! keer!"
Die tijd komt dan tot u in eeuwigheid niet weêr.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 81—NOVEMBER 1886.

a) Bijbelsch A.B.C. Raadsel.

(OVERGENOMEN.)

A was een koning die heerschte in het Oosten
B was een man die een vriend eens kwam troosten.
C was een eiland door Paulus bezocht.
D was een afgod, een leelijk gedrocht.
E was een landschap, beroemd om zijn boomen.
F van Egypte kon wonderlijk droomen.
G was een raadsheer, een leeraar der wet.
H werd door 'n priester verdacht bij 't gebed.
I werd als kind reeds door afgunst verdreven.
J was een heerscher, god'loos in zijn leven.
K bracht aan iemand zijn vleesch en ook brood.
L werd door Engelen behoed voor den dood.
M was een priester en daarbij een koning.
N raad' Bethseba tot Salomo's kroning.
O was van Boas een zoon, en van Ruth.
P werd in nood door soldaten beschut.
Q laat door Paulus zijn broederen groeten.
R doet wat kwaad was en moet er voor boeten.
S was een rigter, beroemd om zijn kracht.
T was door Paulus bemind en geacht.
U was de plaats waar Gods vriend is geboren.
V heeft door weigering een kroon eens verloren.
W is de naam van een poort zeer beroemd.
X wordt als naam in Gods woord niet genoemd.
Y noemde Paulus zichzelf voor de Joden.
Z was voor iemand een stad van veel nooden.

De bewijsplaatsen er bij op te geven.

b.)

“A.G.”—Verzoekt oplossers, in een vierkant als boven, getallen te plaatsen van 1 tot 16, zoodat ze naar alle kanten en zelfs overkruis 34 uitmaken.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het December-raadsel verschenen is, en zende dan alles tegelijk of zooveel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Verslag van het vorig kwartaal en toekenning van prijzen in ons volgend No.

Van de raadsels ons door Mev. D. — v. C. en den heer D. G. R. toegezonden, hopen we later gebruik te maken.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

Wij hebben hem gekend, Piet Werkzaam van Vlijtenburg.

Een romanschrijver zou dezen naam niet aanstaan; maar voor ons doel, om een hardwerkenden korenboer te beschrijven, is hij goed genoeg. Wij hebben hem gekend, toen het hem wel ging; toen hij jaarlijks, met vijf dubbele-voor ploegen, honderd of meer mudden zaad in den grond bragt. Dat een man die zulk eene bezigheid drijft, niet kan luijeren; dat er menig ploegvoor getrokken, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat geswoegd moet worden om zooveel te zaaijen, en als de tijd daar is in te oogsten, behoeven we onzen lezers niet te zeggen. Wij kennen hem nog; maar hoe moet de arme man nu sukkelen om door de wereld te komen. Welk een verschil tusschen het voorheen en thans! Naauwelijks een vijftiger, een bijwoner bij anderen, en reeds zoo krom en vergrijsd. Door "eigen schuld" is hij niet zoo ver gekomen: hij was "ongelukkig" zegt hij. Dat woord ongelukkig is wijd van omvang. We willen Piet geen verwijten doen, nu hij arm is; de bedoeling is maar dat anderen een voorbeeld aan hem zullen nemen. Piet had bij al zijne deugden één gebrek, en dat is stijfhoofdigheid. Om maar iets te noemen: hij wilde van geen *assurantie* hooren, hoe dikwijls hij ook op gevaar van brand opmerkzaam gemaakt werd. En dat was juist zijn ongeluk. Doch laat ons zijne geschiedenis verhalen. Nadat hij eenige jaren voorspoedig geboerd en reeds een gedeelte van den koopschat op zijne plaats afbetaald had, kreeg hij een "ongeluk." Het was in de maand December 18—, de oogst was ingezameld, en niemand van de buren had grooter graanmijten dan hij. Alrede berekende hij hoeveel honderden mudden koren en haver hij kon verkoopen; met hoeveel hij zijn kapitale schuld zou minder maken, nog een paar zulke oogsten, en hij was buiten schuld. Op zekeren nacht werd hij door een ongewoon gedruisch gewekt; de reden werd hij spoedig gewaar: zijne mijten, kafhok, stal alles stond in laaije vlam. Aan blusschen was geen denken meer, al was er ook water bij de hand geweest, hetgeen op een korenplaats maar zelden het geval is; natuurlijk had hij tijd om zijn karpaar-

den en een span ezels los te snijden. Of de brand door moedwil of door een ongeluk ontstaan is, werd nooit bekend. Hij werd wel door de banken gestut, wist een nieuw verband te krijgen, maar een paar roestjaren volgden en zijne plaats werd verkocht. Van dien tijd af begon zijn zwerven, en is hij de arme sukkelaar. Waren zijn gebouwen en graanmijten verassureerd—het kost toch zoo weinig!—dan zou Piet vandaag zeker al zijn schaapjes op het drooge hebben, en zou het voor zijne kinderen niet noodig zijn zich bij anderen als maaijers te verhuren.

En nu de moraal. Geen oogsttijd gaat er voorbij, of wij hooren van branden, en dat deze en gene geruïneerd is. Met de stoomdorschmachines, waarvan ook ten onzent hoe langer hoe meer gebruik gemaakt wordt, is het gevaar grooter dan vroeger. In Europa is het zelfs zoo dat de Brusselsche Brandwaarborg-maatschappij in zekere provincie geen boerderijen meer tegen brandschade wil verzekeren, omdat zij in de laatste jaren enorme schade geleden heeft. Bij ons is dit nog niet het geval, voor eenige ponden kan men eene assurantie aangaan; èn hoevele honderden van onze korenboeren zijn er echter, noem het verkeerde zuinigheid of nalatigheid of onverschilligheid, die liever de risico loopen om door een toeval of "ongeluk" al hun arbeid en kosten van een jaar —om niet eens van meerdere schade te spreken—in de vlammen te zien opgaan. Voor hen is dit stukje geschreven, aan hen dachten wij toen het onderstaande berigt uit de *Landbouwcourant* onze aandacht trok:—

"Men meent, dat sedert de landbouwers in Groningen op hunne groote boerderijen voor het dorschen der granen stoommachines gebruiken, het aantal branden met een aanmerkelijk cijfer vermeerderd is. Althans de Brusselsche Brandwaarborgmaatschappij heeft besloten, niet langer boerderijen in die provincie tegen brandschade te verzekeren, dewijl zij in de laatste jaren in het Oldambt door het afbranden van eenige bij haar verzekerde boerderijen enorme schade heeft geleden."

DE KAAPSCHE WIJNBOUW EN DE SUIKERINDUSTRIE OP MAURITIUS.

Gelijk alhier de voorspoed, ja het eigen leven van het land, onafscheidelijk met het bestaan des wijnbouws, is verbonden, zoo is zulks op Mauritius het geval met de suikerindustrie. Erger nog dan onze wijnbouwers over den druk der tijden zuchten, klagen de suikerplanters op dat eiland. In verhouding tot de grootte brengt Mauritius alleen meer op dan eenige andere suikerkolonie. De waarde aan suikerondernemingen in die Kolonie wordt op 6 millioen pond sterling geschat. En onze wijnboeren hebben dit nog vooruit, indien zij goede waar leveren, dat er hoop is op een buitenlandsche markt; terwijl de suikerplanters, bij de steeds toenemende vermeerdering van beetwortelsuikerfabrieken in Europa, al meer in de engte gedreven worden en met een concurrent te doen hebben die hen met algeheele vernietiging dreigt.

Uit eene rede van den President der Kamer van Landbouw, den heer Newton, nemen wij een paar zinsneden over om onze wijnbouwers te toonen dat zij niet de eenigen zijn die er slecht aan toe zijn. De vertaling hebben wij te danken aan het *Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Nederlandsch Indië*, de ontvangst waarvan we reeds vroeger met dank erkenden. "Groot of klein," zegt de heer Newton, "hangen wij allen meer of min van de suiker-nijverheid af. Stel u dan de schrikkelijke ruïne voor, indien zij plotseling kwam te vallen. Dat zou zijn een algemeen bankroet, armoede voor ieder van ons. Ik beweer bijgevolg dat het de pligt is van een ieder, zoowel van de particulieren als van het Gouvernement, om al onze krachten te vereenigen, ten einde zulk eene verschrikkelijke gebeurtenis te voorkomen. De planters zullen ongetwijfeld het voorbeeld moeten geven. Zij moeten hunne uitgaven tot een minimum beperken; behooren zij niet op henzelven de strengste zuinigheid toe te passen, alvorens gebeurtenissen plaats vinden, die hen daartoe zouden kunnen dwingen? De loonen zijn reeds laag; zij zullen nog lager gaan. Meesters en werklieden zullen zich aan de gebiedendste van alle wetten moeten onderwerpen, die der noodzakelijkheid. De hypotheekhouders en anderen begrijpen het volkomen, dat, indien zij de uitoefening hunner regten wilden dwingen, zij zich zelven zeer souden benadeelen; in het kort, zij hebben dezelfde belangen als hunne schuldenaren." Het is of deze woorden voor Zuid Afrika gesproken waren; toepasselijk voor onze toestanden zijn ze zeker. Maar hooren wij hem verder:—"Mijn vrees is, dat het oogenblik zal komen, waarop er geen geld genoeg in de Kolonie zal zijn om aan de onmiddelijke behoeften van al de suikerondernemingen en zelfs van de besten er onder te gemoet te komen. Het tekort dat nu bij de realisatie van den oogst dreigt, wordt op zijn laagst tien millioen roepijen geschat (£1,000,000). Wat moeten wij doen indien de gebeurtenis, waarvoor ik zoo bevreesd ben, wezenlijk plaats vindt? Maar wat ook gebeure, indien de suikerondernemingen met ondergang bedreigd worden door gebrek aan kapitaal, dan moeten wij ons tot het Gouvernement rigten en zijn hulp vragen." En hoe wil hij nu dat de planters geholpen worden? Bijna op dezelfde wijze als in het Burgersdorpsche Reddingsfonds-plan voorgesteld werd. "Ik meen niet," zegt hij, "dat de Staat het voorbeeld der volken van het vaste land volge en een deel van zijn kapitaal aan de suikernijverheid geve; ik meen eenvoudig en niets anders dan dat het middelijk en onmiddelijk haar door eene leening steunt, zij het door geld ter beschikking van banken en credietinstellingen te geven om deze gelegenheid te schenken het in haar naam te doen. Door het denkbeeld te opperen dat het Gouvernement landbouw zal bijstaan onder de voorwaarden, die ik opnoem, vraag ik niets abnormaals of onbehoorlijks.

Voor het oogenblik wensch ik geenerlei opoffering van de Regering te vragen. Het is eenvoudig voorschot, hetwelk ik wensch dat zij geven zal en die zeker haar terugbetaald zal worden. In aanmerking nemende de onzekerheid, eigen aan alle menschelijke zaken, is het immers redelijk en in overeenstemming met het openbaar belang, dat de Regering eenige risico zal loopen waar zij den ondergang der suiker-nijverheid voorkomt! De gezondheid dier industrie is, gelijk ik heb aangetoond, die van het Gouvernement zelf en die van het land."——Pas dit nu op Zuid Afrika en den wijnbouw in de eerste plaats toe, en vervolgens op al het andere boerenbedrijf, en het zal den verstandigen lezer alsdan niet moeijelijk vallen de vergelijking tusschen onze toestanden en die op Mauritius te maken. Onze Gouverneur ZEx. Sir Hercules Robinson is kort geleden als vredestichter naar Mauritius vertrokken; een heerlijke zending voorwaar! Als ZEx. de loyale planters aldaar meteen uit hunne financieele moeijelijkheden wist te redden, rigtte men hem stellig een standbeeld op; of zoo als wijlen Tollens het zou uitdrukken: "verrees bij zeker in metaal!"

EENE NIEUWE WIJNMAATSCHAPPIJ.

De *Zuid Afrikaan*, kennis nemende van onze aanbeveling om de Paarlsche wijnmaatschappijen in een te smelten en er uitbreiding aan te geven, zoodat het exporteeren van goeden wijn met kracht ter hand genomen kan worden, belooft zijn steun aan een uitvoerbaar plan te verleenen. Wij stellen die toezegging zeer op prijs. Daarbij is het echter gebleven, verder schijnt niemand er notitie van genomen te hebben; zelfs het *Paarlsche Advertentieblad* niet. Wij hadden gemeend dat de zaak discussie zou uitlokken, en dat belanghebbenden de hoofden bij elkander gestoken zouden hebben om te bespreken wat in die rigting gedaan kon worden. Nog is het niet te laat. Zouden de mannen die het idee van een nieuwe wijnmaatschappij geopperd hebben, niet het initiatief willen nemen en zich met de Paarlieten over de zaak verstaan? Men heeft in den laatsten tijd zooveel vergaderingen over Goudmijnmaatschappijen gehouden, waarom niet bij wijze van variatie er een belegd om over zulk een *levenskwestie* voor ons land als het uitvoeren van wijn te beraadslagen?

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

"CHALLENGE," EENE NIEUWE KOREN-VERSCHEIDENHEID.

Bij het kunstmatig kweeken van nieuwe koren-verscheidenheden was steeds het streven van Engelschen en Amerikanen om varieteiten te verkrijgen, die zich onderscheiden door een fraaijen korrel, fijn meel en

weinig zemelen. Zij hebben het inderdaad ver gebragt, en menige varieteit gekweekt, die al deze eigenschappen in zich vereenigt. In den laatsten tijd heeft echter de beroemde Engelschman E. Webb, te Stourbridge, eene koren-varieteit gekweekt, welke niet slechts aan al deze voortreffelijke eigenschappen in hooge mate voldoet, maar ook bovendien een ongewoon hooge opbrengst oplevert. Webb gaf aan deze varieteit den naam "Challenge," dat wil zeggen "de uitdagende." En in werkelijkheid heeft deze verscheidenheid op de landbouw-tentoonstellingen te Versailles, Birmingham, Aylesburg, Abingdon, Gloucester enz. den eersten prijs behaald en al hare concurrenten overwonnen. Het winterkoren "Challenge" is luidens talrijke berigten het beste, thans bekende witte koren. Het heeft 1 à 1½ M. (el) lange halmen, fraaije naaldvrije (zonder baard) aren en gelijkmatig zaad, dat zeer fijn meel oplevert. Omtrent de productiviteit van deze koren-varieteit meldt de heer A. Bauman te Steinmühle (Moravie) dat hij de "Challenge" met behulp van een zaaimachine in goeden kalkrijken grond zaaide en bij uitdorschen kreeg 26 maal meer dan hij had uitgezaaid. Het Landbouw-Proefstation te Sezemitz (Bohemen), deed met dat koren vergelijkende proeven, na braak, raapzaad, klaver en zelfs na aardappelen. Gemiddeld kreeg men er per ½ hectare 18 hectol. zaad, eene uitkomst, die bij de in die streek gebruikelijke soorten tot de uitzonderingen behoort. Daarbij heeft —naar berigt wordt—de Challenge de belangrijke eigenschap, dat de rijpe graankorrels niet zoo ligt uit de aren vallen (uitslaan door wind) als bij andere inheemsche varieteiten het geval is.

— Dat een goed gebruik van land voor graanbouw in Europa nog goede uitkomsten kan opleveren, niettegenstaande den grooten toevoer van Amerikaansch en Indisch graan, heeft een Fransch landbouwer, de heer Boutelleau, bewezen. Door toepassing van hetgeen de wetenschap en ervaring geleerd hebben, is het hem gelukt, de zuivere opbrengst van 43 bunders, welke in 1874, toen zij nog ten deele voor wijnbouw werden gebezigd, 143 fr. (£6) was, allengs op te voeren tot 360 fr. (£15) in 1884, zoodat hij 14 pCt. van zijn kapitaal maakte. Ook in andere deelen van Frankrijk zijn door doelmatige bemesting en gebruik van de nieuwste werktuigen gelijksoortige uitkomsten verkregen, niettegenstaande de daling der graanprijzen.

DE TEELT DER PERZIKKEN IN DE VEREENIGDE STATEN.

Het opgelegd fruit van Amerika wordt meer en meer verbruikt in Europa. Dozen met perzikken, pruimen, abrikozen, ananassen enz., ziet men in overvloed bij de kruideniers, en zij komen ten allen tijde, voor lage prijzen op de tafel.

Niet zelden baart het verwondering dat de kosten van teebereiding, inpakking en vervoer, er den prijs niet van verhoogen; maar de reden daarvan is dat in die landen de prijs van het fruit zeer laag staat en alzoo de bedoelde kosten zeer wel daarbij mogen gevoegd zijn.

De goedkoopte der vruchten in Amerika is te wijten aan de ongelooflijke uitgestrektheid der beplantingen, wat door het ontginnen van onmeetbare gronden werd mogelijk gemaakt.

Gardener's Chronicle haalt eene bebouwing aan van perzikboomen welke, in den Staat Georgia (Amerika) 840 morgen beslaat.

De perzikboomen ten getale van 150,000 worden struikvormig geteeld, wat het plukken zeer vergemakkelijkt.

De bebouwing hoort toe, zoo het schijnt, aan M. Parnell, broeder van het hoofd der Ierlandsche partij in Engeland.

EEN NIEUWE AARDAPPEL-VIJAND.

In het laatste nr. der *Milch-Zeit.* (25 Aug.) wordt in een klein berigt iets meegedeeld omtrent de van verschillende zijden in den laatsten tijd gedane berigten omtrent eene nieuwe aardappelziekte. De *Landw. Anz.* van 7 Aug. behelst daarover een berigt uit de nabijheid van Saalfeld, waar op één bezitting, twee aardappelvelden, resp. van 10 en 5 morgen voor twee derde totaal vernietigd zijn en hetzelfde verschijnsel zich ook nog elders in de nabijheid had voorgedaan. Volgens ondersoekingen van Prof. Dr. F. Cohn te Breslau wordt deze ziekte veroorzaakt door eene vliegenlarf zonder poten, geringd, kegelvormig, geelachtig, met breed, afgerond achtereind en spit, zwartachtig vooreind, lang 7—10 mm. en breed 15—2 mm. Bij ondersoek vindt men van de zieke planten de stengels uitgehold en met doode stof gevuld.

EEN NIEUW INGEVOERDE PLANT, DIENENDE ZOOWEL TOT VOEDING ALS VOOR DE TECHNIEK.

Landw. Thierzucht vestigt er de aandacht op, dat van verschillende zijden thans eene in Japan inheemsche plant ter verbouwing in Europa warm aanbevolen wordt. Deze plant—een soort van struik—noemen de Japanners kusu of kutsu; de wetenschappelijke naam is Pueraria Thunbergiana, behoorende tot de peuldragende gewassen of tot de vlinderbloemigen. In Japan groeit de plant overal in het wild en ontwikkelt zich zeer snel en welig. De wortels leveren zetmeel, de bladeren dienen tot voedsel voor het vee en uit de vezels van de stengels maakt men eene spinbare grondstof. Wordt de plant jong afgemaaid en gedroogd, dan verkrijgt men hooi,—naar de faam zegt—dat het beste hooi van roode klaver zelfs overtreft. Een en ander bijkans te mooi.

—Uijen als geneesmiddel heeft zeer goede eigenschappen. Wanneer soldaten, die groote marschen doen, mijnwerkers en bergbeklimmers uijen eten, dan gevoelen zij zich sterker, kunnen meer verduren. Bovendien geeft de opademing van den uijen-reuk rust, men slaapt daardoor kalm. Het is de vluchtige olie in de ajuin, die deze kracht uitoefent.

Dat uijen ook andere eigenschappen hebben, wisten we reeds toen we nog op de schoolbanken zaten.

—In eene part. correspondentie uit Brisbane (Australie) leest men onder anderen:—

Mogelijk ook dat de overstrooming eene opruiming zou maken in de millioenen konijnen, die de schrik van geheel Australasia zijn en meer schade aanrigten dan Egyptische sprinkhanenplagen. Jaarlijks worden er in deze koloniën, Nieuw Zeeland en Tasmania niet uitgezonderd, duizende ponden sterling besteed voor het uitroeijen dezer schrikbarend vruchtbare knaagdieren; heirlegers van inspecteurs en "konijnenvatters" zijn onverdroten op de been; honderde mijlen van ijzerdraad-pallisadeering heeft men opgerigt om dezen verwoestenden stroom te keeren, maar tot nu toe nog zonder gevolg. Wie de prijsvraag: "Hoe de Australische koloniën van konijnen te bevrijden" oplost, kan er verzekerd van zijn dat hij de rest zijner dagen in eene villa aan het meer van Genève kan slijten. Zijn er ten uwent geen liefhebbers om zich, behalve dit vooruitzigt, een onsterfelijken roem als konijnenverdelger te verwerven?

Daar de konijnen bijna uitsluitend in de kolonies bezuiden den 25sten breedtegraad hun instinct den teugel vieren, zoo hebben de jagers ook minder kans om met eene andere soort knaagdieren in aanraking te komen zooals in het noorden van Australie, waar de inboorlingen er geen been in vinden om de beentjes van den blanken man nu en dan eens na te pluizen.

—Over den toestand van den landbouw in Rusland wordt uit Petersburg geschreven, naar de *Ann.* meedeelen: "De campagne dezes jaars heeft onzen landbouw ten doode gedoemd. De tarwe, van welker verbouw de landbouwers leven, is niet meer verkoopbaar en haar prijs dekt zelfs bij onzen ellendigen geldkoers de productie-kosten niet meer. Tot het inslaan van andere wegen en het aanvatten van andere bedrijven ontbreekt de energie, de kennis en vooral het geld. De grootste grondeigenaars landbouwen zonder een penning bedrijfskapitaal, en kenmerkend voor onzen toestand is het feit, dat hier, waar wij bij de schrale bevolking menschenhanden door machines moeten vervangen, toch nog drie vierde van de fabrieken van landbouwwerktuigen op het punt staan ten onder te gaan."

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

DE WAARDE VAN HET BAMBOES IN OOSTELIJK-AZIË.—In het leven der oost-aziatische volken spelen de bamboessoorten eene zoo veelzijdige rol als geen enkele plantengroep, met uitzondering der palmen misschien, ergens anders doet. Met eenen tol van bamboes vermaakt zich het kind; in zijn huis van bamboes komt de volwassene er elk oogenblik mede in aanraking; hij gaat over eenen vloer die uit bamboesstengels samengesteld en in verscheidene streken met bamboesbladeren of matten van dezelfde plant afkomstig bedekt is; wanneer hij zit of ligt, zijne rustplaats is van bamboes gemaakt, ja slapende (in China) strekt hij zijne vermoeide leden dikwijls op matrassen en kussens uit, die met bamboesvezelen gevuld zijn. Aan eene tafel van bamboes eet hij met stokjes en een mes van dezelfde stof de jonge loten, die in verschen toestand een voedzaam en smakelijk geregt opleveren, eenigszins op aspergies gelijkende; elders worden zij gedroogd of als atjar gebruikt. Water en ook andere dranken drinkt hij uit een beker van bamboes, waaraan het stevige tusschenschot als bodem dient.

Thuis worden bezigheden van den meest uiteenloopenden aard met werktuigen van bamboes uitgevoerd; het vuur wordt er mede aangemaakt en aangeblazen; water en voedingsmiddelen worden er in gehaald, gekookt en bewaard; op stukjes bamboes of op daaruit vervaardigd papier wordt geschreven; allerlei muziekinstrumenten, waarmede men zich in den vrijen tijd bezig houdt en waaraan welluidende en zeer onwelluidende toonen worden ontlokt, zijn van bamboes gemaakt.

Buitenshuis is het niet anders; de omrastering van het huis en van den tuin, de afscheiding tusschen de bedden in den tuin, de stokken waardoor de sierplanten worden gesteund, de fraaije groepen, waarmede de Indiaan zijn erf versiert, alle ontleent hij aan het bamboes. Lansen en spiesen, pijlen, in eenen koker van dezelfde stof geborgen, en bogen van bamboes zijn de wapenen, waarmede hij in den krijg trekt of op de jagt of de vischvangst uitgaat; met bamboes vergiftigd hij zijnen vijand, wonden slaat en heelt hij met dezelfde stof.

Een hoed van bamboes bedekt het hoofd; uit bamboes of met behulp daarvan gesponnen en geweefde kleederen omgeven het ligchaam; een bamboesscherm beschut tegen den gloed der zonnestralen en een waaijer van bamboes wordt gebruikt om het verhitte ligchaam af te koelen.

Ja overal, waar de inboorling in Oost-Azië gaat of staat, zeilt of treilt, kan het bamboes hem zijn diensten bewijzen; de boot of het

vlot, waarin hij zich over het water verplaatst, de draagstoel, waarin hij voortgedragen wordt, bestaan er uit. De straffende hand der geregtigheid krijgt den dief met een vangtoestel van bamboes onder haar bereik en deelt hem met rottingslagen toe, hetgeen hij met zijn misdrijf verdiende. Wil hij op het land muskaatnoten, het sap uit den palmboom, kinabast of honderd andere plantaardige voortbrengselen verzamelen, zoekt hij den honig van wilde of tamme bijen of de eetbare vogelnestjes aan steile rotswanden langs den oever der zee, zijn arbeid zou hem veel moeijelijker vallen of zou misschien onmogelijk zijn, wanneer het bamboes in allerlei gedaanten hem niet te hulp kwam. Bij den arbeid op het land helpt het hem zijn land besproeijen, ploegen, eggen, barken en oogsten, en is hij afwezig, klappermolens van bamboes houden de vogels van het veld. Spinnen, weven, draaijen, vlechten, smeden en boren, niets van dat alles volbrengt hij zonder bamboes. En wanneer ten laatste de dood een einde aan al deze bemoeijingen heeft gemaakt, wordt zijn lijk op een stellaadje van bamboes aan de roofvogels ten prooi gegeven of op zijn graf een gedenkteeken van bamboes opgerigt."—Uit *Der Bambus und seine Bedeutung als Nutzpflanze* von Dr. G. SCHRÖTER.

BESMETTELIJKHEID VAN LONGTERING.

De ontdekking door KOCH van *Bacillus tuberculosus* heeft de tuberculeuze long-tering in de rij der besmettelijke ziekten gerangschikt. Zonder twijfel is eene eigenaardige vatbaarheid, erfelijk of verkregen, noodig om de kiem in staat te stellen zich in het weefsel der longen te nestelen, maar het feit dat die vatbaarheid zelden met zekerheid gekend kan worden, maakt groote omzigtigheid noodig, zoo van de zijde van leden eener familie ten opzigte van een aan de tering-lijdend familielid, als van die van hospitaalbesturen voor zoover betreft het toelaten van teringlijders in een algemeene ziekenzaal, of het opeenhoopen van zulke lijders in alle tijdperken der ziekte. De bacillus is standvastig tegenwoordig in het speeksel, en waarschijnlijk in de uitademing der lijders, en dit wijst op de noodzakelijkheid van sterke ventilatie van woon- en slaapkamers, en van ontsmetting van bezoedelde kleederen en beddegoed. De uitwendige voorwaarden, die boven anderen het ontstaan van de bovengenoemde vatbaarheid begunstigen, zijn een natte grond, die een overmaat van vochtigheid der lucht teweeg brengt, en de gedurige inademing van eene lucht die door menschelijke ademhaling verontreinigd is. Men heeft verzekerd dat tering-kiemen van dieren op den mensch kunnen worden overgebragt ten gevolge van het eten van ziek vleesch of van het gebruik van melk, afkomstig van eene aan de tering lijdende koe. Deze stelling moet nog bewezen worden, doch er is niets onwaarschijnlijks in, vooral in het geval van kinderen met een aanleg voor tering.

Wij (Album der natuur) nemen dit over uit een stuk in *Nature* (Julij 1, 1886) getiteld: *Recent Advances in Sanitary Science*, doch voegen er bij, dat, naar ons oordeel, het niet slechts "niet onwaarschijnlijk" maar *hoogst waarschijnlijk* is, dat de tering door melk van teringzieke (ook parelzieke) koeijen op menschen, bepaaldelijk op teringachtige kinderen, kan worden overgebragt. De schrijver vermeldt later zelf dat het mondzeer der koeijen door de melk op kinderen kan worden overgebragt, en beveelt aan, de melk niet dan gekookt te gebruiken, een maatregel, die ook met het oog op melk van teringzieke koeijen niet genoeg is aan te prijzen. Eigenlijk moest alle melk vóór het gebruik, vooral door kinderen, worden gekookt.

TEGEN SLANGENBETEN.

De heer BOLTON, correspondent van *The Lancet*, zendt aan dat tijdschrift een verslag over de wijze, waarop de inboorlingen van Groot Namaqualand de beten van vergiftige slangen behandelen. Iemand, die door zulk eene slang gebeten is, tracht deze te dooden, haalt er den giftzak uit, drukt den inhoud in den mond uit en slikt dien door. Volgens de Namaqua's is hij dan beveiligd. Zij voeren steeds gedroogde giftklieren en het gedroogde ligchaam van eene giftige hagedis met zich, en wanneer zij de slang, die hen heeft gebeten, niet kunnen dooden, binden zij, zoo mogelijk, het gebeten lid even boven de wond stijf te samen, zuigen de wond uit, maken om deze heen eenige insnijdingen, en plaatsen daarin kleine stukjes, ter grootte van een speldenknop, van de hagedis of van de giftklieren. De heer BOLTON zag iemand zich opzettelijk door een Cobra doen bijten, zonder dat zich daarvan gevolgen openbaarden. Die man had het zich tot gewoonte gemaakt giftklieren in te zwelgen. Zou hier aan een zoogenaamd vaccinatie-verschijnsel gedacht moeten worden?

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

DECEMBER 1886.

De Talmud.

V.

ZEDELESSEN DER RABBIJNEN.

Paulus schrijft aan de Romeinen: "ik geef Israel getuigenis, dat zij een ijver tot God hebben ... Zij zoeken hunne eigen geregtigheid op te rigten." Als uitnemende lessen den mensch konden deugdzaam maken, dan moesten de Joden wel uitstekend geworden zijn met de hooge vlugt die hunne leeraren namen in de aanprijzing der deugd. Veelal worden de lessen ook gestaafd door woorden en voorbeelden uit het Oude Testament.

Laat ons vernemen wat de Talmud leert over

DE WELDADIGHEID.

Volgens een spreekwoord der vaderen is de weldadigheid een der pilaren waarop de wereld rust. "De wereld," zeggen zij, "wordt door middel van drie dingen staande gehouden,—de wet, de godsdienst en weldadigheid." De Pentateuch (vijf boeken van Mozes) begint en eindigt met een weldaad, gelijk er geschreven is: "En de Heere God maakte voor Adam en zijne vrouw rokken van vellen, en toog ze hun aan;" en weer: "en Hij (God) begroef hem" (Deut. 34: 6).

Iemand eene gunst te bewijzen, is hem wel te doen zonder eenige hoop of begeerte van belooning. Dit kan in twee gevallen beoefend worden,—een persoon wien wij niets

verschuldigd zijn eene dienst te doen, en een persoon te gerieven of te dienen met meer moeite voor onszelven en meer winst voor hem dan hij verdient.

De weldadigheid die de Bijbel roemt is die welke om niet gegeven wordt en zonder verdienste aan den kant van hem aan wien zij bewezen wordt. Zoo wordt de weldadigheid Gods *barmhartigheid* genoemd, omdat wij Gods schuldenaren zijn, en Hij ons niets verschuldigd is.

Mildheid is ook een soort weldadigheid, maar zij kan slechts jegens de armen en behoeftigen beoefend worden, terwijl de weldadigheid zelve beide voor arm en rijk is, voor de hoogen en de geringen.

Wij kunnen zelfs weldadig handelen jegens de dooden, door hun de laatste plegtigheden te bewijzen. Dit wordt weldadigheid en waarheid genoemd. Als wij een medemensch weldoen, is het mogelijk dat hij het ons in den loop des tijds vergelde, maar weldadigheid jegens de dooden is inderdaad barmhartigheid. Zij kan niet weder vergolden worden.

In drie opzigten is weldadigheid boven de milddadigheid. De milddadigheid kan beoefend worden door middel van geld, weldadigheid *met* of *zonder* geld. Milddadigheid is slechts voor de armen, weldadigheid voor armen of rijken. Milddadigheid kunnen wij slechts aan de levenden betoonen, weldadigheid aan de dooden zoowel als de levenden.

De Talmud gaat verder voort met de aanprijzing van de weldadigheid ten opzigte van "de laatste eer aan de overledenen bewezen." Dan lezen wij:—

Gastvrijheid is een andere trek der weldadigheid. Het wordt van Abraham gezegd: "hij plantte een bosch." Dit was niet een bosch zoo als wij het woord verstaan, maar een herberg. Abraham hield open huis voor voorbijgaande reizigers, en ontving hen op gastvrije wijze. Als zijne gasten hem dankten voor zijne welwillendheid, antwoordde Abraham: "dankt mij niet, want ik ben niet de eigenaar van deze plaats; dankt God, die hemel en aarde gemaakt heeft.' Op deze wijze maakte hij Gods naam bekend onder de heidenen.

Zoo gaf hij ons een voorbeeld van gastvrijheid, dat wij volgen moeten. Gelijk het in het boek van de spreuken der vaderen geschreven is: laat uw huis wijd open zijn als een toevlugt, en laat de armen hartelijk ontvangen worden binnen uwe muren. Als zij uw huis binnentreden, ontvang

ze met een vriendelijk gelaat, en zet hun dadelijk uw brood en zout voor. Misschien mag de arme hongerig zijn en toch aarzelen om te vragen om voedsel. *Zelfs als er veel is dat uw hart ter neder drukt, moet gij uw gevoel voor uwe gasten verbergen.* Vertroost hen als zij vriendelijke woorden behoeven, maar *leg niet uwe eigene zwarigheden hun voor.*

Treffende les voorwaar uit dat oude boek!

De Talmud leert ook dat wij onze weldadigheid niet zoo moeten beoefenen, dat de arme in zijn gevoel gekwetst wordt. Rabbi Janay zag eens een man op eene publieke plaats een almoes geven, en zeide: "Gij moest liever in het geheel niet gegeven hebben, dan uw aalmoes zoo publiek geschonken en den arme in de schande gestoken te hebben. Een mensch moest liever in een brandenden oven geworpen worden dan een ander openbaar in de schande te steken."

De Rabbijnen leggen er bijzonder nadruk op dat de uitoefening onzer weldadigheid niet slechts tot ons eigen volk beperkt moet worden; want de wet van Mozes beveelt de vriendelijkheid en gastvrijheid ook jegens den vreemdeling die in onze poorten is. Zelfs de dieren worden in aanmerking genomen in dit allerbarmhartigst wetboek. Rabbi Juda zegt: "niemand moet aan zijn eigen maaltijd aanzitten, voor hij gezien heeft dat al de dieren die van zijne zorg afhankelijk zijn, voorzien zijn."

Het valt wel te betwijfelen of er in het godsdienstig leven der Joden van dien tijd veel ruimte was voor

DEN OOTMOED.

De Talmud echter roemt ook deze deugd. Wij lezen er o.a. het volgende:—

Wij vinden in den Bijbel vele voorbeelden van het welbehagen dat de groote Schepper vindt in den ootmoed en de nederigheid bij zijne schepselen. De edelsten onzer voorouders waren zij die het meest vrij waren van zelfverheffing.

Abraham, de reine van hart, wist wel dat hij slechts stof der aarde was; en toen de zonen Heths hem den "Vorst Gods" noemden, boog hij zich vóór hen neder.

Mozes en Aaron, de leidslieden van Israël, riepen uit: "Wat zijn wij?" En Mozes, in plaats van jaloersch te zijn, toen hij hoorde dat twee zijner volgelingen in het leger profeteerden, zeide ootmoediglijk: Och, dat al het volk des Heeren profeten waren."

Toen David het kostelijk materiaal dat hij voor den tempel had bijééngebragt aan de dienst des Heeren wijdde, zeide hij in allen ootmoed: "het is alles van U, en wij geven het U uit Uwe hand."

Van den Groote en Eeuwige zelven leeren wij ootmoed. Hij verkoos den berg Sinai om van dáár zijne geboden te geven: die was niet de hoogste berg. Hij riep Mozes niet van uit een hoogen boom, maar van een nederigen bosch. Toen Hij tot Elias sprak, liet Hij den wind loeijen, de aarde beven, het vuur uitstralen; maar Hij zelf bediende zich van "het suizen eener zachte stilte."

Rabbi Chunna zeide: "Die trotsch is van hart is even zondig als de afgodendienaar." Rabbi Abira zeide: "Die hoogmoedig is zal vernederd worden." Heskiah zeide: "de gebeden van een trotschen hartvochtigen man worden nooit verhoord."

Rabbi Ashi zeide: die zijn hart verhardt door hoogmoed maakt daardoor zijne hersenen week."

Rabbi Jozua zeide: "ootmoed is beter dan offer; want is er niet geschreven: de offeranden Gods zijn een gebroken geest, een gebroken en verslagen hart zult Gij o God niet verachten."

EERT UWE OUDERS.

"De mensch," zoo zeggen de Rabbijnen, heeft drie vrienden: God, zijn vader en zijne moeder. Die zijne ouders eert, zegt God, eert Mij even als of Ik onder hen woonde."

Een Rabbi eens gevraagd zijnde, hoe ver men moest gaan in de eer die aan de ouders verschuldigd is, sprak: "Luistert, en ik zal u verhalen hoe grondig zij in acht genomen werd door een heiden, Damah, den zoon van Nethimah. Hij was een diamanthandelaar en de wijzen wilden van hem een juweel koopen voor den ephod des hoogepriesters. Toen zij aan zijn huis kwamen, bevonden zij dat de sleutel van de kist waarin de diamant bewaard werd, in bezit was van Damah's vader, die sliep. De zoon weigerde ten eenenmale zijn vader te wekken, ten einde den sleutel te krijgen, zelfs toen de wijzen in hun ongeduld hem een veel grootere som aanboden voor den steen dan hij gevraagd had.

En voorts, toen zijn vader wakker werd, en hij den diamant aan de koopers overhandigde, en zij hem een veel grootere som aanboden dan zij genoemd hadden, nam hij

daarvan af den eersten prijs, en gaf hun de balans terug, met de woorden: "Ik wil geen profijt maken van de eer van mijn vader."

De mensch kan niet altijd over den medemensch oordeelen, en ten opzigte van den eerbied door kinderen aan ouders bewezen kunnen aardsche oogen niet altijd de waarheid zien.

Een kind kan, bijvoorbeeld, zijn ouders op lekkernijen onthalen, en toch de straf verdienen van een zoon die zijn ouders niet eert; terwijl een ander zijn vader naar het werk zenden kan, en toch belooning verdienen. Hoe mag dit zijn!

Een zeker mensch zette zijn vader lekkernijen voor, en bad hem daarvan te eten. Toen de vader zijn maaltijd geëindigd had, zeide hij: "mijn zoon, gij hebt mij een zeer heerlijk maal bereid; van waar toch hebt gij deze lekkernijen gekregen?"

En de zoon antwoordde op beleedigenden toon: "Eet, gij oude man, gelijk de honden doen, en doe geene vragen!"

Die zoon verdiende de straf van oneerbiedigheid.

Een zeker mensch, een molenaar, had zijn vader bij zich wonen, op een tijd dat alle menschen die niet voor zichzelven werkten verpligt waren een zeker getal dagen voor het Gouvernement te arbeiden. Toen de tijd naderde dat deze dienst van den ouden man zou geëischt worden, zeide zijn zoon tot hem: "Ga gij, en werk voor mij in den molen, en ik zal voor het Gouvernement gaan arbeiden."

Dit zeide hij, omdat zij die voor het Gouvernement arbeidden geslagen werden als hun werk onbevredigend was; en hij dacht: het is beter dat ik de kans sta van geslagen te worden, dan mijn vader zulks te laten wagen. Hij verdiende dus het loon van een die "zijn vader eert."

Rabbi Abahu zeide: "Abini, mijn zoon, heeft dit gebod gehoorzaamd gelijk het moet nagekomen worden." Abani had vijf kinderen, maar hij wilde niet toelaten dat één van hen de deur voor hun grootvader opende, of in zijne behoeften voorzag als hij zelf thuis was. Even als hij begeerde dat zij hem in hun leven zouden eeren, zoo betoonde hij respect voor zijn vader. Bij zekere gelegenheid vroeg zijn vader hem om een glas

water. Terwijl hij het haalde viel de oude man in slaap; en Abini, de kamer weer binnentredende, stond aan zijns vaders zijde met het glas in zijn hand, totdat de laatstgenoemde wakker werd.

Vreest uwe moeder en uwen vader door niet op hunne stoelen te zitten, en niet in hunne plaatsen te staan; door zeer opmerkzaam te zijn als zij spreken en hen niet in de rede te vallen. Draagt dubbel zorg hunne argumenten of geschillen niet te critiseren of te oordeelen.

Eert uwen vader en uwe moeder door acht te geven op hunne behoeften; geeft hun te eten en te drinken; trekt hun de kleederen aan, en maakt hunne schoenen vast als zij deze diensten niet voor zich zelven doen kunnen.

Ook herinnert de Talmud, gelijk de Apostel Paulus, aan de belofte "opdat uwe dagen verlengd worden, en opdat het u welga."

Wij vinden in den Talmud over

HET GEBED

o.a. het volgende :—

Het gebed is Israëls eenig wapen,—een wapen van de vaderen geërfd, een wapen beproefd in duizend oorlogen. Zelfs als de deuren des gebeds gesloten zijn in den hemel, zijn die der tranen nog open.

Wij lezen (Exod. 17) dat, in den strijd met Amalek, als Mozes zijne hand ophief, Israël de sterkste was. Konden dan de handen van Mozes iets aan den krijg doen om dien te maken of te breken? Neen; maar terwijl de zonen Israëls met nederige harten opwaarts zien naar den Grooten Vader in den hemel, kan geen kwaad hen overmogen.

Had de koperen slang het vermogen om te dooden of levend te maken? Neen; maar terwijl Israël opziet tot den Grooten Vader in den hemel, zal Hij leven geven.

De Talmud noemt vier bijbelsche personen, die gebeden opzonden op een zorgelooze wijze. Drie hunner kregen er voorspoed van, een echter kreeg verdriet. Laatstgenoemde was Jephtah. Deze zeide: "Indien Gij de kinderen Ammons ganschelijk in mijne hand zult geven, zoo zal het uitgaande, dat uit de deur van mijn huis mij te gemoet zal uitgaan, als ik met vrede van de kinderen Ammons wederkom, dat zal des Heeren zijn, en ik zal het offeren ten brandoffer," (Rigt. 11 : 31).

Verondersteld, zegt de Talmud, een ezel, hond of kat had hem eerst ontmoet bij zijne terugkomst, zou hij die als een brandoffer geofferd hebben? God zette geen voorspoed bij de waag die Jephtah deed. De Bijbel zegt: En Jephtah kwam te Mizpa bij zijn huis, en ziet zijne dochter ging uit hem te gemoet.

Voorts geeft dit aloude boek voorschriften omtrent het gedrag dat betaamt in het huis des gebeds, die nog in onze dagen veel tot de stichting zouden bijdragen, indien zij behartigd werden. Veelal toch is het de mode laat ter kerke te komen, en haastig er uit te stormen.

Rabbi Chelboh zegt: "Wij moeten niet haastig de plaats des gebeds verlaten." "Dit," zegt Abajeh, "heeft betrekking op h t verlaten van het bedehuis; maar wij moeten ons zekerlijk haasten op den weg daarheen, gelijk geschreven staat: 'wij zullen vervolgen (haasten) om den Heer te kennen.'"

Wij vinden er ook deze schoone legende omtrent den avond vóór den Sabbat. Als een man van de Synagoge naar zijn huis gaat, vergezellen hem een engel des goeds en een engel des kwaads. Als hij in zijn huis de tafel gedekt vindt, de Sabbat-lampen aangestoken, en zijne vrouw en kinderen in feestkleederen gereed om den aanbrekenden rustdag te begroeten (de lezers weten, dat de Jood zijn Sabbat rekent van zonsondergang van den vorigen dag), dan zegt de goede engel :—

"Moge de volgende Sabbat en al uwe Sabbaten gelijk deze zijn! Vrede, vrede zijn dezen huize!" en de engel van het booze is verpligt "Amen!" te zeggen.

Maar als het huis niet bereid is, als er geene toebereid selen zijn gemaakt om den Sabbat te begroeten; als geen hart in die woning gezongen heeft: "Kom, mijn liefste, om de bruid te ontmoeten; laat ons den aanbrekenden Sabbat ontvangen!" dan spreekt de engel des boozen en zegt: "Moge al uwe Sabbaten als deze zijn!" en weenend antwoordt de engel der goedheid. "Amen!"

BELOONINGEN EN STRAFFEN.

Simson zondigde tegen den Heer met zijne *oogen*, gelijk geschreven staat: "ik heb eene vrouw gezien van de dochteren der Filistijnen . . . Neem mij die, want zij is bevallig in mijne oogen." Daarom werd hij door middel zijner

oogen gestraft, gelijk geschreven staat: "toen grepen hem de Filistijnen en groeven zijne oogen uit."

Absalom was trotsch op zijn *haar*, daarom bleef hij aan zijn *haar* hangen.

Mirjam *wachtte* een uur voor Mozes, toen hij in het biezen kistje was. Daarom wachtten de kinderen Israëls zeven dagen voor Mirjam toen zij melaatsch werd. "En het volk trok niet voort, totdat Mirjam weer ingebragt was."

Jozef begroef zijn vader. Niemand onder de kinderen Israëls was grooter dan Jozef. Mozes echter muntte naderhand boven hem uit. Daarom vinden wij: "en Mozes nam de beenderen van Jozef met zich." Maar de wereld heeft niemand grooter dan Mozes gezien; daarom is er geschreven: "En Hij (God) begroef hem in een dal."

Over *het beroep* of *middel van bestaan* zegt Rabbi Meir: Als een man zijn zoon voor een beroep opleidt, moet hij bidden tot den Eigenaar des heelals, den Beschikker van rijkdom en armoede; want in elk beroep en bezigheid des levens worden er rijken zoowel als armen gevonden.

Het is dwaasheid voor iemand te zeggen: dit is een slecht beroep, het zal mij geen onderhoud opleveren; want hij zal in hetzelfde beroep velen vinden wien het welgaat. Ook moet de voorspoedige man niet roemen en zeggen: "dit is een voorname bezigheid, een heerlijk beroep, het heeft mij rijk gemaakt," want velen die in dezelfde lijn werken als hij, hebben slechts armoede gevonden. Laat allen gedenken, dat het al door de oneindige wijsheid en barmhartigheid Gods is.

Rabbi Juda zeide: "de meeste ezeldrijvers zijn wreed. Zij slaan hunne arme dieren zonder barmhartigheid. De meeste kameeldrijvers zijn opregt. Zij reizen door woestijnen en gevaarlijke plaatsen, en hebben tijd tot bepeinzing en gedachten aan God. *De meeste zeelieden zijn godsdienstig (!)* Hun dagelijksch gevaar maakt dat zij zulks worden. *De beste doktoren verdienen straf.* In het najagen van kennis maken zij experimenten op hunne patienten, en dikwijls met noodlottige gevolgen. De beste slagters verdienen met de Amalekieten gerekend te worden: zij zijn gewoon aan bloed en wreedheid, gelijk van de Amalekieten geschreven staat: "hoe hij u op den weg tegenkwam, en u van achteren sloeg, en die van u zwak waren, als gij moede en mat waart."

DE DOOD.

De mensch wordt geboren met zijne handen gesloten; hij sterft met zijne handen wijd open. Als hij het leven intreedt wil hij alles grijpen, als hij de wereld verlaat is alles wat hij had hem ontvallen.

Even als de jakhals is de mensch; de jakhals zag een fraaijen wijngaard, en werd belust op de druiven. Maar de traliën waren nabij elkander gezet, en Jakhals was te dik om er door te kruipen.

Hij vastte drie dagen, en toen hij dun geworden was ging hij in den wijngaard. Hij vergastte zich op de druiven, dacht noch aan den morgen, noch aan iets anders dan aan zijn genot. En zie, hij was weer dik geworden, en was niet in staat de plaats des genots te verlaten.

Hij vastte dan weer drie dagen, en toen hij nog eens dun geworden was ging hij door de traliën, en stond buiten den wijngaard zoo mager als hij er in gekomen was.

Zoo is het met den mensch: arm en naakt treedt hij de wereld binnen, arm en naakt verlaat hij de wereld.

Vol beteekenis is eene van de vele legenden die met den naam van Alexander verbonden zijn. Hij wandelde naar de poorten van het Paradijs, en klopte aan om binnengelaten te worden.

"Wie klopt er aan?" vroeg de beschermengel.

"Alexander."

"Wie is Alexander?"

"Alexander—*dè* Alexander—Alexander de Groote—de Verwinnaar der wereld"

"Wij kennen hem niet," antwoordde de engel; "dit is de poort des Heeren; daardoor zal alleen de regtvaardige treden."

Alexander smeekte om iets ten bewijze dat hij de Poort van het Paradijs bereikt had, en een stukje van een doodshoofd werd hem gegeven.

Hij vertoonde dat aan zijne wijzen, die het in de eene plaat der weegschaal wierpen. Alexander wierp goud en zilver in de andere plaat, maar het kleine beentje woog zwaarder. Hij deed er meer in; voegde zijne kroonjuweelen er bij, en zijne kroon; maar toch woog het beentje zwaarder dan alles. Toen nam een der wijzen

een stofje van den grond en zette dat op het been, en zie! de schaal ging op.

Het was dat been dat het oog des menschen omringt, het oog dat door niets verzadigd wordt dan alleen door het stof dat het bedekt in het graf.

Als de regtvaardige sterft is het de aarde die verlies lijdt. Het juweel zal altoos juweel zijn, maar het is uit het bezit van zijn vroegeren eigenaar gegaan. Wel moge de verliezer weenen!

Het leven, zegt de Schrift, is als eene voorbijgaande schaduw. Is het als de schaduw van een toren of boom? Is het een schaduw die blijft voor een tijd? Neen; maar als de schaduw van een vliegenden vogel; zij verdwijnt uit ons gezigt, en noch vogel, noch schaduw blijft.

Wij laten hier nog volgen uit den Talmud eene

GRAFREDE OVER EEN GESTORVEN RABBIJN.

"Mijn Liefste is in Zijn tuin gegaan, naar het hof der specerijen, om in den tuin om te dolen, en rozen te plukken" (Hoogl. van Salomo).

De wereld is de tuin van mijn Liefste, en Hij, mijn Liefste, is de Koning der Koningen. Als een akker welriekende specerijen is Israël; de lieflijke reuk der godsvrucht stijgt omhoog, de geur der geleerdheid zweeft op de vleugelen der lucht, en het bed der schoonheid is omsloten van den zachtsten vrede. De planten tieren en geven hare bladeren,—bladeren die de alleraangenaamste beschutting verleenen aan hen die moede zijn van de hitte en teleurstellingen des levens; en mijn Liefste den schoonsten bloesem zoekende, plukt de rozen, de beoefenaars der wet, wier geloof hun lust is.

"Als de verterende vlammen den cederboom aangrijpen zal niet de nederige hijssop vreezen en beven? Als de visschers den grooten Leviathan uit zijn ontzettende diepten optrekken, wat hope blijft er voor de visschen in het vlakke water? Als de visscherslijn geworpen wordt in den bruischenden stroom, hoe kunnen de wateren der zachtvloeijende beek veilig gevoelen?

"Weent over hen die achtergebleven zijn; weent niet over den ééne die door God van de aarde genomen is! Hij is de eeuwige ruste ingegaan, terwijl wij gebogen zijn door de smart."

De Huishoudster.

EEN VERHAAL UIT HET NEDERLANDSCHE LEVEN.

(Slot.)

Alleen achtergebleven, zocht de jufvrouw te vergeefs eene verklaring van dit zonderling gedrag. Zou hij boos zijn geworden ? Maar was het dan zoo vreeselijk, dat zij in deze dagen eens met haar moeder wilde spreken ?

Een kwartier later stond hij plotseling weder voor haar.

"Hebt gij nog geen licht aan ?" vroeg hij verwonderd.

"Ik zal het aansteken," zeide zij, haastig opstaande.

"Wanneer zoudt gij willen vertrekken ?" vervolgde hij.

"Zoo u het goed vindt, morgen op den middag ; maar ik ben niet juist bekend met de uren waarop de treinen passeren."

Hij zocht in zijn portefeuille en reikte haar een geopend spoorwegboekje toe. Daarna nam hij de courant weder op en was er weldra zoo in verdiept, dat zij het beter vond hem niet te storen en het onderwerp verder liet rusten.

Maar hare gedachten rustten niet, en zij kon maar niet ophouden zich te herinneren, hoe hij de gevraagde toestemming eigenlijk niet gegeven had, maar zich gedroeg alsof hij zich het regt niet meer toekende haar iets te bevelen of te weigeren. Het verwonderde haar, maar veranderde in haar oog hare positie niet. Zij bleef immers zijne ondergeschikte, juist zoo lang, totdat—moest het haar dan telkens herinnerd worden—totdat zij hem een antwoord had gegeven op die vraag, die niet meer te ontkomen was.

Mijnheer De Verste wierp zijn courant weder weg en nam het boekje van het midden der tafel. "Wanneer gaat gij nu ?"

"Wat dunkt u van kwart over tweeën, mijnheer ?"

"Ga liever na den middag."

"Dan om zes uur tien minuten ?"

"Dat is zoo gehaast."

"Andere treinen komen te laat."

"Maar het is midden in den zomer."

"U moet bedenken dat men mij thuis niet wacht," zeide zij zachter, verschrikt door hare eigene vasthoudendheid, en blozende bij de gedachte dat zij hem zoo duidelijk liet merken, waarom zij ging.

"Nu, ga dan," was zijn antwoord, "wij kunnen ook om half vier eten."

Hoe zwaar kan het soms vallen vriendelijkheid en inschikkelijkheid te verdragen. Het arme meisje ging er geheel onder gebukt, het scheen haar, als had hij een net om haar heen geworpen, dat hij bij ieder woord naauwer toehaalde. Zou er dan geen ontkomen aan zijn?

Hoe dankte zij den hemel, toen den volgenden middag het laatste stukje pudding, voor deze gelegenheid door haarzelve gereed gemaakt, van tafel was verdwenen. Waarom zij dien pudding had klaargemaakt, en daardoor iets feestelijks aan dezen laatsten maaltijd had gegeven, zou zij zelve niet hebben kunnen zeggen; misschien was het omdat hij nu een dag of wat alleen zou moeten eten, en dan zoo iets lekkers wel niet krijgen zou.

Zoodra zij kon, snelde zij naar boven, om alles voor haar vertrek in gereedheid te brengen, en toen zij tegen zes uur naar beneden ging, gewapend met parasol, reiszak en shawl, verwachtte zij dat mijnheer reeds zou zijn uitgegaan. Maar hierin bedroog zij zich. Hij zat op zijn gewone plaats, met de pijp in de hand en de courant nog ongeopend voor zich. Hij stond op, toen zij zich met een groet wilde verwijderen, en reikte haar de hand.

"Goede reis," zeide hij, "maak het niet al te lang; bedenk toch hoe eenzaam ik het hier zal hebben."

Zij mompelde iets tot antwoord en snelde voort. Waarom moest hij toch zoo sentimenteel zijn? Haar gemoed was volgeschoten bij die afscheidswoorden, en als zij aan hem dacht, hoe hij daar moederziel alleen in die groote kamer zat, zonder iemand bij zich om een kop thee gereed te maken, dan voelde zij iets in zich, dat zij het liefst met den naam medelijden wilde bestempelen.

Maar de verschillende tooneelen, die haar voorbijvlogen, en de gedachte dat zij naar huis, naar moeder ging, leidden haar gedachten af, en hielden haar, den korten tijd der reis, gemakkelijk bezig. Hoe goed zij den weg ook kende, toch had zij dien in lang niet gezien, en toen zij, na het station verlaten te hebben, zonder aarzelen de juiste rigting insloeg, bleef zij toch om zich heen zien, tot zij voor het bekende huis s ilhield en aanschelde.

Daar heerschte bij hare komst algemeene verbazing: Allerlei vragen en uitroepen volgden elkander zoo snel op,

dat het onmogelijk was ze te beantwoorden, en de nieuw aangekomene maakte er zich dan ook van af, met te zeggen, dat zij nu zoo gemakkelijk een dagje krijgen kon, en zij het er maar op gewaagd had om ongenoodigd en onverwachts thuis te komen.

Nu, niemand die er iets tegen had; zij vonden het allen aardig en prettig; alleen moeder zei niet veel, maar volgde een oogenblik later hare dochter, toen deze de kamer verliet.

"Ik weet niet, Nelly," zeide zij, toen zij, boven gekomen, de deur zorgvuldig gesloten had, "ik wilde de vreugde der kinderen niet verstoren, maar ik twijfel of uw komst wel zoo geheel zonder reden is, als gij voorgaaft."

"Zonder reden! dat het waar mocht zijn!" en terwijl haar vol gemoed zich in tranen lucht gaf, verborg zij haar hoofd aan moeders borst.

"Hemel, kind, je doet mij schrikken; zeg toch, wat er gebeurd is; ben je je betrekking kwijt, of wat is er?"

"Ik ben nog niets kwijt, moeder, hij zal mij niet zeggen, dat ik gaan moet, en toch... als... als..."

"Als... als... ik moet alles raden. Om een verschil met de meid zul je toch zoo'n goede betrekking niet opgeven; of is mijnheer zoo veranderd? Je waart toch altijd zoo vol van zijn lof."

Een donkere blos overtoog Nelly's gelaat bij deze woorden. Hare moeder zag het, maar trachtte te vergeefs er eenigen uitleg aan te geven.

"Het is toch niet om verlegen mee te zijn, als je tevreden bent over de personen waarmee je moet verkeeren."

"Tevreden? maar ik ben niet tevreden!" riep zij met eene driftige beweging van het hoofd. "Waarom moest hij onze rust verstoren; waarom zoo iets zeggen? Het ging immers alles goed."

"Dan dank ik God, dat gij bij uwe moeder eene schuilplaats hebt gezocht."

"Een schuilplaats? Hij heeft mij geen kwaad gedaan; gij weet nog niet wat hij mij gevraagd heeft!" en haar moeders arm grijpende, drong zij zich dicht tegen haar aan, en fluisterde zoo zacht zij kon aan haar oor: "Hij heeft mij ten huwelijk gevraagd."

Een blijde glans verspreidde zich over het gelaat der oude dame.

"Welk een eer!" riep zij vroolijk; "kind, deze tijding neemt mij een pak van het hart, want nu weet ik, dat uwe toekomst verzekerd is."

"Maar ik heb nog geen ja gezegd."

"Je zult het zeggen, zoodra je hem wederziet; maar ik begrijp niet, waarom je zoo zenuwachtig bent; je kondt toch aan mijn zegen niet twijfelen."

Het meisje bekeek verlegen de patronen van het tapijt. Ten laatste zeide zij aarzelend: "Ik zou misschien niet aan uw zegen getwijfeld hebben, als ik niet getwijfeld had aan mijn eigen hart."

"Aan uw eigen hart? Maar dan ken je dat hart niet. Heb ik niet reeds maanden lang gedacht, hoe jammer het was dat die heer geen zin in u kreeg. Ik zei altijd tot mijzelf: zij zal het hem geen tweemaal laten vragen."

"O, moeder, hoe hebt u zoo iets uit mijn brieven kunnen lezen; ik zelf heb er nooit aan gedacht, en u kent hem niet; hij is bijna tweemaal zoo oud, en zoo klein, veel kleiner dan ik!"

"Ja, het ideaal uwer jongemeisjesdroomen zal hij wel niet zijn, maar gij zijt zelf ook die periode ontwassen en je bemint hem; wie zal je verhinderen gelukkig te zijn?"

"Maar ik zeg u immers..."

De vasthoudendheid harer dochter verwonderde de oude dame, maar zij moest ten laatste toegeven.

"Indien er dan niets aan te doen is, is je gedragslijn van zelf aangegeven. Je zendt hem een brietje om hem te bedanken en verzoekt berigt wanneer je over uw goed kunt disponeren."

"Maar dat gaat niet; ik heb beloofd in elk geval terug te komen."

"Een zeer dwaze belofte, die je niet behoeft te houden. Wat zou je er doen?"

"Wat ik er altijd gedaan heb; de huishouding waarnemen en naar het eten zien."

"Of u zelf van streek maken en hem een paar onaangename dagen bezorgen. Het is onmogelijk dat hij zoo iets van je verwacht."

"En toch kan ik hem zoo niet in den steek laten; het zou een fraaije belooning zijn voor den gelukkigen tijd, dien ik in zijn huis mogt doorbrengen. Neen, ik moet bij hem blijven, tot er een ander is om mijne plaats te vervullen."

"Die andere zal nooit komen, zoolang gij zonder tegenspraak blijven wilt."

"U beoordeelt hem verkeerd; hij is veel te goed en te

edel om misbruik van mijn toestand te maken. Ik wenschte dat ik u kon leeren hem te hoogachten, zooals ik dat doe."

"En toch wil je hem gaan verlaten. Nelly! hebt gij wel eens in ernst nagedacht over uw volgend leven? Weet gij niets meer van hetgeen gij hebt ondervonden, voor gij deze oase in de woestijn uws levens—gij zelf hebt het zoo genoemd—hadt bereikt? Gij zegt, dat gij hem hoogacht, gij zijt zoo gelukkig geweest in zijn huis; waarom zult gij met eigen hand uw geluk vernietigen?"

Waarom? O, hoe anders bezien wij het leven als een vijftig jaren over ons hoofd zijn heengegaan. Dan weten wij het, dat wat ons schoon en natuurlijk voorkwam, slechts een vernis was, dat het oog wel bekoorde, maar het hart bedroog. Dan zijn de illusies vervlogen en begrijpen wij het niet, hoe een jeugdige hand grijpt naar het schoone, welks vergankelijkheid wij leerden kennen, en het degelijke minacht, omdat het zich onder een onoogelijk kleed verbergt.

Neen, Nelly's moeder, hoe lief zij hare dochter ook had, begreep den strijd niet, dien deze voerde tusschen hare hoogachting, die misschien dieper wortelde dan zij zich zelf wilde bekennen en den angst om zich voor het leven te ketenen aan één man, wiens uiterlijk zoo vaak bespotting uitlokte.

Nelly had niet geantwoord; zij bleef zitten met gebogen hoofd, als in diepe gedachten verzonken en scheen de aanwezigheid harer moeder geheel te vergeten. Deze stond dan ook op om naar beneden te gaan.

"Als je hier wilt blijven van avond," zeide zij, hare hand op Nelly's schouder leggende, "zal ik je beneden wel verontschuldigen."

"Dank u, ik volg u dadelijk," zeide zij zonder op te zien.

De goede vrouw daalde langzaam de trap af, bij zich zelf, overwegende wat zij toch in deze moest doen; maar zij had er niet veel tijd voor, want zoodra haar voetstap beneden werd vernomen, wèrd haastig de deur open gedaan en moest zij wel binnenkomen.

"Waar blijft u toch, moe?" klonk het haar uit aller mond tegelijk tegen.

"En waar is Nelly? Wij dachten een gezellig avondje met haar te hebben en nu gaat zij boven zitten."

"Zij komt dadelijk," was het antwoord, "maar gij moet zoo'n leven niet maken; zij is dat niet meer gewend en heeft hoofdpijn van avond."

"Mag ik bij haar gaan zitten?" vroeg de jongste van het viertal.

"Wel neen; laat haar hier komen; ik wil haar ook wel eens zien," klonk het uit den grooten ziekestoel.

"Zij is toch zoo oud nog niet, om nu al stijf te worden," lachte de oudste, die pas van 't kantoor was te huis gekomen, een sterk gebouwd jongman van even twintig jaar.

"Dan zullen wij het er eens uitschudden," zei de tweede, en hij schudde zijn dictionaire, als om aanschouwelijk voor te stellen hoe hij zijn zuster zou doen.

En zoo ging het voort, nog wel een half uur lang, tot dat Nelly eindelijk verscheen en een eereplaats kreeg in den vroolijken kring, in de verwachting dat dat zij nu eens allen aan den gang zou maken. Maar daar kwam van avond niet veel van; het was inderdaad al mooi dat zij meedeed.

Zoo dacht zij althans, maar het vroolijke viertal dacht het niet; nu en dan werd dit onder bedekte termen te kennen gegeven, totdat Alfred ten laatste, met zijn dictionaire zwaaijende, onbewimpeld verklaarde dat het een heel saai soort van heer was, waar zij nu woonde, omdat hij haar ook saai had gemaakt.

"Is hij zoo'n druiloor?" vroeg de oudste; "kom, vertel ons eens iets van hem; hoe ziet hij er uit?"

"Heb je zijn portret niet?" vroeg de jongste.

Een schaterend gelach volgde op deze laatste vraag. Nelly lachte ook mee, want zij was haar jongste zuster zeer dankbaar voor deze wending van het gesprek. Was mijnheer De Verste een week geleden misschien een zeer welkom onderwerp voor een gesprek geweest, thans, nu zij niet wist wat de dag van morgen zou brengen, wilde zij zich tot geenen prijs over hem uitlaten.

Zij maakte er zich dus van af met de belofte, dat zij eens zoeken zou of er ook een portret te vinden was, en hiermede stelde men zich gelukkig voorloopig tevreden.

Er werd ook niets vermoed van de oorzaak van Nelly's onverwachte overkomst, niemand zocht er iets achter; men genoot het tegenwoordige, en betreurde het alleen, dat zij slechts twee dagen blijven kon.

Maar toen die twee dagen om waren, beweerde Nelly dat zij zoo'n haast niet had en er best een dagje aan kon knoopen. Zij bleef ook werkelijk, en hoewel zij nu

reeds ééns zoolang tehuis was als zij eerst had gezegd, zij werd niet opontboden.

Het begon moeder bepaald te hinderen; niet, dat zij haar oudste niet gaarne bij zich had, maar Nelly was nu eenmaal in betrekking, en mogt zoo willekeurig niet handelen. Zij besloot het haar te zeggen en ging dus 's morgens van den vijfden dag, terwijl alles nog in rust was, naar Nelly's kamer.

"Goed geslapen?" vroeg zij, terwijl zij zich voor het bed nederzette.

"Niet bijzonder," was het antwoord, "ik ben waarlijk moe van al die verwarde droomen."

"Maar het is ook geen wonder, dat gij droomt; waarom maak je geen eind aan die historie? Je waart zoo vast voornemens weer naar je betrekking terug te gaan; waarom ga je dan niet?"

"Ik durf niet, moeder; wat moet ik zeggen, als hij weer begint met zijn aanzoek. Ik kan hem toch zoo plomp weg niet zeggen, dat ik er niet aan denk hem te trouwen."

"Je weet, Nelly, dat ik je van den beginne af heb geraden er niet weêr heen te gaan, maar daarom moet je toch een besluit nemen. Als je weigering onherroepelijk is, schrijf hem dan ten minste, waar het op staat. Hij kan zeer goed zonder eene vrouw leven, maar niet zonder huishoudster; als je dus weigert het eerste te worden, moet hij een andere zoeken, die genegen is de tweede rol te vervullen. Ik vind dat het nu meer dan tijd is om terug te keeren of te schrijven."

"O, moeder, u weet niet hoe het mij spijt."

"Ik weet, dat een heilige zijn geduld zou verliezen. Het spijt je dat je weg moet, en toch wil je blijven. Heb je nu nog niet geleerd, dat wij ons altijd moeten schikken naar het lot, maar het lot zich nooit schikt naar ons?"

"Nu, ik zal schrijven, ik beloof het u, maar het is een zware taak; ik weet waarlijk niet wat ik zeggen moet."

"Och kom, de woorden komen van zelf. Je zult toch zeker geen vel papier vol schrijven. Ik zou gaarne zien dat de brief weg was vóór wij koffie gaan drinken; het zal ons beiden verligten."

En zoo gebeurde het dan, al was ook al de tijd er mee gemoeid, en menig velletje papier vernietigd voor de brief beide dames bevredigde.

Nelly bragt hem zelve naar het postkantoor, maar zij verborg hem zorgvuldig voor het oog der voorbijgangers. Zij had een gevoel alsof iedereen aan dien brief kon zien wat hij bevatte, en haar uitlachte omdat een bogchel haar ten huwelijk had gevraagd.

Het was weer schemeravond, juist een week nadat mijnheer De Verste voor het eerst van zijn leven tot eene vrouw van liefde had gesproken. Hij had dikwijls gehoord en gelezen dat op zulk een liefdesbekentenis het grootste geluk volgt, maar hij voor zich kon niet zeggen dat het hem gelukkiger had gemaakt. Hoe gezellig was zijn huis niet geweest vóór dien noodlottigen dag! Wat was het heerlijk na een drukken of vermoeijenden dag, des avonds het vriendelijk gezicht zijner huishoudster tegenover zich te zien, en haar altijd bereid te vinden tot een aangenaam gesprek. Wat had hij dikwijls punten van aanraking gevonden, als zij zamen het een of ander onderwerp bespraken, en hoe gaarne liet zij zich onderrigten, als er dingen ter sprake kwamen waarvan zij geen verstand had.

Och, als hij maar tevreden was geweest met dat geluk; als hij zich maar niet had laten meesleepen door de vrees, dat er een eind aan zou komen buiten zijn wil, want juist zijn poging om zich voor eeuwig met haar te vereenigen, had hen voor eeuwig gescheiden.

Daar waren zij, de noodlottige regels, die hij bij de laatste schemering had zitten ontcijferen, die woorden, die zij met eigen hand voor hem had geschreven en die alle hoop hadden afgesneden. Hij merkte niet, dat het donker was rondom hem, want binnen in hem was het stikdonkere nacht; hij had geen behoefte aan het licht van buiten, waar geen enkele flikkering zijn hart verlichtte. Vijf lange dagen had hij gewacht; ochtend, middag en avond, en elken nacht was hij moedeloos ter ruste gegaan met het drukkend bewustzijn, dat zij nog niet was weêrgekeerd.

Toch had zij beloofd, dat ze komen zou.

En nu—ja, zij was gekomen, maar slechts in den geest en om hem te zeggen, dat zij niet komen kon. Zij had het zoo vriendelijk en zoo zacht gedaan en toch ook weer zoo beslist. Zij had hem nog excuus gevraagd omdat zij niet kwam om het hem persoonlijk te zeggen; zij had een beroep gedaan op zijn gevoel en haar hoop uitgedrukt, dat hij haar mogt begrijpen.

En ja, hij begreep haar; hij voelde het zelf, hoe veel ouder hij ook was, dat hij weinig op zijn gemak zou zijn geweest, als zij daar tegenover hem had gestaan en hij de woorden had moeten aanhooren, die hij daar straks gelezen had. Maar het deed hem leed, innig leed, dat het zoo geloopen was; hij had er veel voor willen geven, dat hij zich zelf meester had kunnen blijven en den toestand had gelaten zooals hij was. Oude dwaas! had hij niet kunnen vermoeden, dat zoo'n knappe vrouw hem niet nemen zou?

Maar zij was ook zoo beminnelijk en zoo goed; zij wist het hem zoo aangenaam te maken, en ja—terwijl het altijd nog donkerder werd in het vertrek, waar hij zat, vergat hij alles rondom zich, om alleen te peinzen over haar; zich te herinneren, hoe goed zij was en hoe lief, en te betreuren dat hij dit alles nu voor goed verloren had.

Hoe lang hij daar zou zijn blijven zitten met de hand voor het gelaat, indien niet ten laatste de meid hem was komen storen, is moeijelijk te bepalen. Zij kwam het avondeten gereed zetten, iets wat nooit haar werk was geweest en dat zij zeer tegen haar zin moest verrigten. Hare verschijning deed den heer des huizes des te dieper het verschil tusschen voorheen en thans gevoelen; de gedachte, dat Nelly nooit meer daar tegenover hem zou staan, greep hem op nieuw met alle kracht aan en deed hem het hoofd nog dieper buigen.

Hij dacht met huivering aan den tijd, als een ander de plaats zou innemen, eenmaal door haar bezet, en nam zich een oogenblik voor, nooit een andere huishoudster te nemen, als een bewijs van de onwankelbaarheid zijner liefde. Maar van dit denkbeeld kwam hij wijselijk terug. Eer acht dagen verloopen waren had hij zijn huis reeds opengesteld voor een jonge dame van goeden huize, maar die zonder fortuin geheel alleen op de wereld stond.

Hij was goed voor haar, zooals hij goed was voor iedereen; maar de herhaalde herinneringen, dat de jufvrouw het zoo gewend was en dat de jufvrouw altijd dit zeide of dat verzorgde, bragt er haar wel eens toe om ongeduldig te vragen, waarom die jufvrouw dan maar niet gebleven was.

Naauwelijks had zij die vraag geuit, of van alle kanten trachtte men een antwoord te vinden. Daar begon een gegis en gepraat, een geheimzinnig gemompel in den beginne, maar steeds duidelijker en brutaler in zijne uitdrukking; een gemengel van stemmen van menschen, die niets

wisten en niets konden weten, maar nu toch zich een tal van die kleine zaken begonnen te herinneren, die niets beteekenden en misschien ook geheel uit de lucht waren gegrepen, maar die nu onder den invloed van knappe verdichters en geoefende lastertongen een omvang verkregen, die waarlijk ontzettend was.

Neen, nu was het niemand meer een raadsel, waarom de jufvrouw zoo plotseling en geheimzinnig haar betrekking had verlaten, en men beklaagde den man, die zwak genoeg zich in de strikken eener coquette had laten vangen. Of wist men het niet, dat zij hem nu nog vervolgde met hare brieven, en was het hem niet aan te zien, dat hij er gebukt onder ging.

Men begon onder bedekte termen hem geluk te wenschen dat hij zulk een wezen uit zijn huis had verbannen, en men geloofde hem niet, als hij verhaalde hoe de onverwachte ongesteldheid harer zuster de jufvrouw huiswaarts geroepen had. Men vond er integendeel slechts een nieuw bewijs in van zijn goed hart, dat hij, na al wat er gepasseerd was, haar nog de hand boven het hoofd hield.

Intusschen zat het onderwerp van de tallooze gesprekken eener kleine stad rustig bij moeder thuis, en las alle couranten, die zij kon magtig worden door en schreef tal van brieven op allerlei advertenties, niets vuriger verlangende dan door een werkzaam leven te vergeten wat achter haar was.

Maar het ging niet gemakkelijk een goede betrekking te krijgen: het duurde nog wel een maand, voor zij hare koffers pakte en van nieuwe adressen voorzag, en toen nog deed zij het met een bezwaard hart. Immers zij had dezen werkkring slechts aanvaard, omdat zij niet wilde te kort komen aan de verpligtingen, die zij zich nu eenmaal tegenover hare moeder had gesteld, maar zij beefde onwillekeurig terug bij de gedachte, of zij wel in staat zou zijn aan de eischen harer nieuwe meesteres te voldoen.

Wat een pracht en weelde heerschte er in de nieuwe woning, die weldra de hare zou zijn; wat een tal van personen werden onder hare bevelen gesteld! Van waar zou zij den tact hebben om die allen te doen zamenwerken en de harmonie te bewaren, die in zulk een groote huishouding zoo hoog noodig is, en zoo vaak wordt gemist?

Toch had zij zich groot gehouden tegenover moeder, want

zij wist wel, dat deze haar anders zou dringen om thuis te blijven, en zij nam afscheid op vrolijken, hoopvollen toon. Het was ook inderdaad wel aardig om eens in de hofstad te gaan wonen, en zij maakte er zich een feest van, moeder of de broêrs eens prettig te kunnen rondleiden in al de mooije plekjes, die zij spoedig als oude bekenden zou beschouwen. Voor het oog harer familie zocht zij al de lichtpunten der aanstaande verandering op, en verheugde er zich in als een groot kind; maar het vreezen en beven verbergde zij zorgvuldig in eigen boezem.

Haar intrede in haar nieuw tehuis geschiedde met de noodige deftigheid. Mevrouw Terstool hechtte veel aan de uiterlijke vormen, en weidde hare huishoudster terstond in allerlei geheimen in, waarvan deze het hoofd duizelde. Toch trachtte zij alles te onthouden, want zij had weldra ontdekt, dat een verzuim in datgene wat in haar oog onbegrijpelijk nietig was, haar zeer hoog zou worden aangeteekend, en zij wilde allereerst trachten in alles te voldoen.

Misschien was het juist die begeerte, die haar eerst in moeijelijkheden bragt, want hare stiptheid bij het uitvoeren der ontvangen bevelen, bragt haar dikwijls in botsing met hare ondergeschikten, en maakte haar niet zeer bemind, terwijl aan den anderen kant haar naauwkeurigheid en ijver zoozeer een gewoonte werden, dat de eischen steeds hooger werden gesteld. Al spoedig bemerkte zij dat achter haar rug veel werd gepraat en gebabbeld, ja dat zelfs mevrouw somtijds hooggekleurde verhalen had ontvangen van allerlei nietsbeteekenende voorvallen. Het griefde haar diep dat mevrouw hare aanmerkingen daarover niet bewaarde tot zij ze onder vier oogen kon bespreken, maar het integendeel liefst deed in tegenwoordigheid van de kamenier of de werkmeid, die het natuurlijk met luid gejuich verkondigden als de jufvrouw een "schrobbering" had gehad.

Het was dan, als zij na dergelijke tooneelen des avonds haar kamer opzocht, en in de eenzaamheid haar gelaat in hare handen verborg, dat zij begon terug te denken aan de nette zijkamer met haar eenvoudig behangsel en ouderwetsch ameublement, dat wel vreeselijk afstak bij al wat haar nu omringde, maar waar zij toch nooit zoo onbillijk behandeld was. En naarmate de weken voorbij snelden en de onaangenaamheden zich herhaalden, keerde telkens ook weder dat tafereel uit het jongste verleden voor het oog haars geestes terug. Het verkreeg steeds liefelijker vorm en

kleur, het scheen alles vernieuwd en veranderd, ja zelfs de reden van haar vertrek, dat ongelukkige huwelijksaanzoek, begon zij onder een ander licht te beschouwen.

Had zij er zich aanvankelijk zoo voor geschaamd, langzamerhand vond zij het een tamelijk natuurlijke zaak, en zij eindigde met er grootsch op te zijn. Was er geen reden voor? Was mijnheer De Verste zooveel minder dan mijnheer en mevrouw Terstool? Immers neen Het is waar, De Verste was mismaakt, en zij was dan ook zoo vrij geweest hem te bedanken, maar hij was daarom toch van deftige familie en tamelijk fortuin, en het was nog maar de vraag, indien ook mijnheer Terstool eens dezelfde ligchaamsgebreken had gehad, wie van de twee het achtingswaardigst zou zijn. Maar Terstool was weinig thuis, en verscheen dan nog zelden in hare tegenwoordigheid; zij kende hem dus ter naauwernood, maar zijne groote uithuizigheid verhoogde haar achting niet. Daarbij was hij verbazend onbeleefd, en scheen eene huishoudster te beschouwen als een noodzakelijk kwaad, dat tot het departement zijner vrouw behoorde, en waarmede deze dan ook maar moest zien voort te komen.

Het was die onbeleefdheid, die haar het meest hinderde. Zij was zoo dwaas niet van te onderstellen dat men haar als een gelijke zou behandelen, maar het denkbeeld dat zij voor mijnheer slechts een onderdeel was van het huishoudelijk raderwerk en voor mevrouw de wrijfpaal harer nukken en grillen, terwijl de dienstboden haar zwart maakten om zichzelve schoon te wasschen, verbitterde vaak nog de uren van rust en geluk.

Negen maanden gingen voorbij. Zij was in al dien tijd slechts zelden naar huis geweest. In hare brieven te veinzen, dat ging, al wist zij ook dat het moeijelijk was moeder te misleiden, maar tot haar te gaan en te zeggen dat zij gelukkig was, was toch oneindig zwaarder.

En als zij zeide dat zij ongelukkig was, zou moeder haar natuurlijk raden te verhuizen, maar te gelijker tijd zou zij weer tot de oude les terugkeeren en verzekeren, dat het haar eigen schuld was dat ze ongelukkig was. Was het geluk haar niet zeer digt genaderd? Maar als wij dwaas genoeg zijn de hand niet uit te steken om het te behouden, zoekt het geluk een ander minder verblinde op en niemand kan het dwingen terug te komen, als ons de schellen van de oogen vallen. Zij kende

die theorie, maar zij verveelde haar; het was toch nog zoo zeker niet dat zij gelukkig zou zijn geweest. Wie goed is voor zijn huishoudster, is het nog niet altijd voor zijn vrouw. Hij had ook niet meer getracht haar te naderen. Wel had hij haar in zijn antwoord op haar schrijven verzekerd, dat hij altijd gereed zou blijven haar met raad en daad te steunen, als zij dit ooit verlangde, maar hoe kon zij na het gebeurde ooit weer trachten hem te ontmoeten?

Intusschen voor het oogenblik had zij nog geen hulp noodig, want er waren drukke tijden ophanden en dan is er voor laster en kuiperijen weinig plaats. De eenige zoon van den huize, die langen tijd in het buitenland had vertoefd, zou binnen enkele dagen naar huis terugkeeren, en alles was in rep en roer om voor een waardige thuiskomst te zorgen.

Nelly's nieuwsgierigheid naar den nieuwen huisgenoot werd spoedig bevredigd; want zij werd gescheld om hem zijn kamer te wijzen. Hij maakte een aangenamen indruk, met zijn hooge gestalte, zijn dik krullend haar, dat nu eenigszins verward was door de lange reis, en zijn fraaijen welverzorgden knevel, maar toch gevoelde zij iets dat naar tegenzin geleek bij de aanschouwing zijner donkere, wel wat al te veel flikkerende oogen. Zij ging hem voor, de gang door en de breede, met zachte tapijten belegde, trap op, met het kleine koffertje in de hand, dat, eigenlijk bijna zonder gewigt, haar toch woog als lood, omdat hijzelf haar had durven bevelen het voor hem te dragen, een fout, die zij hem, haar mindere in jaren, niet ligt vergeven kon. Zij zette het in een hoek der kamer neder, en na zich verzekerd te hebben dat alles in orde was, vroeg zij of hij ook nog iets te bevelen had.

"Gij zoudt mij pleizier doen met even een knoop aan dit jasje te zetten," zeide hij, het haar toewerpende; "het is het beste dat ik heb op dit oogenblik, en het is toch al niet schitterend. Mama zal zich wel dood ergeren."

"Ik zal het terstond terugbezorgen," antwoordde zij, zich naar de deur wendende.

"Kunt gij het niet even hier doen?" vroeg hij, en toen zij tegenwerpingen trachtte te maken, vervolgde hij ongeduldig: "Dwaasheid, gij zult wel zoo iets in uw zak hebben van hetgeen gij noodig hebt."

Zij had er weinig lust in, maar daar zij werkelijk naald en draad in den zak had, durfde zij niet weigeren en haastte zich om spoedig gereed te zijn.

Mijnheer Terstool stond op eenigen afstand, maar wendde de oogen niet van haar af. "Een knap gezichtje," mompelde hij bij zichzelven en vervolgde iets luider: "Hoe lang ben je hier al aan huis, jufje?"

"Tien maanden, mijnheer."

"Inderdaad een heele tijd; ik heb vroeger nog nooit zoo'n knap kameniertje bij mama gezien," en ongemerkt genaderd, streek hij haar met de hand onder de kin.

Zij stond snel op om die liefkoozing te ontgaan, terwijl zij tamelijk kortaf antwoordde: "Ik ben ook mevrouws kamenier niet, met uw verlof."

"Niet? Maar wat zijt gij dan? Gij behoort toch ook tot het dienst........." Hij aarzelde blijkbaar in welken vorm zijn zin te voltooijen, daar hij niet wist met wie hij sprak, maar zij kwam hem te hulp.

"Ik behoor inderdaad tot het dienstdoend personeel, maar ik ben huishoudster. Is er nog iets van uw orders."

"Huishoudster? Daar heb ik vroeger nooit van gehoord. Goede hemel, wat zal het eten lekker smaken, dat onder zulk kommando wordt klaar gemaakt," en op nieuw wilde hij de hand uitsteken, maar zij ontkwam hem en glipte met een behendigen zwaai de kamer uit.

Het was inderdaad niet moeijelijk te berekenen, dat met de komst van zulk een huisgenoot Nelly's positie niet werd veraangenaamd, want, hoezeer zij ook haar best deed, het was niet altijd mogelijk hem te ontwijken. Het vernederde en beleedigde haar, als hij haar in de wang kneep of onder de kin streelde; hoever moest hij haar wel beneden zich achten, om zich zoo te durven gedragen.

Ten laatste raapte zij al haar moed bijeen en ging naar het salon, op een uur dat mevrouw in den regel alleen was, met het doel om zich te beklagen; maar zij kwam niet verder dan de deur, want juist toen zij wilde aankloppen, hoorde zij de stem van den zoon des huizes, die luid en vroolijk zeide: "Ik verzeker u, mama, dat uw huishoudster mij magtig amuseert."

Als aan de plaats, waar zij stond, genageld, bleef zij nog een oogenblik toeven, met de hand het heftig kloppen van haar hart trachtende te bedwingen, en zoo hoorde zij ook hoe de moeder haren zoon antwoordde:—

"Het doet mij genoegen, dat van u te hooren, Gérard; het spreekt inderdaad voor uw goeden smaak."

Dat was te veel; een oogenblik stond zij als verslagen

toen snelde zij voort, zoo hard zij kon, tot de muren harer kamer haar klagten onhoorbaar maakten. O, hoe vreeselijk drukte haar thans het bewustzijn harer afhankelijkheid! Als zij dat niet geweest was, had zij zeker de groote beleediging haar aangedaan niet onbeantwoord gelaten; dan zou zij wel het salon zijn binnen gegaan, om hen te verpletteren met het gewigt hunner eigene woorden. Maar nu, wat moest zij doen? Zich beklagen, bescherming zoeken? Maar bij wien? Spanden niet moeder en zoon tegen haar zamen? Neen, zij moest weg van hier, zij moest beiden ontvlugten, zij moest een reden zoeken om zoo spoedig mogelijk weg te komen, maar het was niet gemakkelijk die te vinden buiten de ware reden om.

Het diner was reeds afgeloopen voor zij tot het besluit kwam, door een frissche avondwandeling haar gloeijend hoofd wat te verkoelen en daardoor het denken gemakkelijker te maken. Het was een koude Octoberavond en het licht brandde reeds helder in het voorhuis toen zij beneden kwam.

„Gaat gij er nog zoo laat op uit?” klonk het plotseling achter haar.

Zij huiverde, want zij herkende die stem maar al te goed, en rukte haastig de glazen togtdeur open.

„Wacht, ik zal u vergezellen, het is te laat om alleen te gaan.”

Hij was haar reeds op zijde, maar zij stoof hem vooruit, terwijl het tusschen de vast opeen geklemde lippen siste: „Beter alleen dan met u.”

„Zoudt gij dat denken, schatje?” en tegelijk voelde zij zijn sterken arm om haar middel en zijn warmen adem digt bij haar gezigt.

„Ellendeling, laat mij los!” kreet zij woedend en maakte zich met schier bovenmenschelijke kracht vrij. Doch misschien ware het haar niet zoo spoedig gelukt, als op ditzelfde oogenblik niet de deur eener kleine spreekkamer ware geopend en mijnheer Terstool en een vreemdeling de ongevraagde getuigen waren geworden van dit tooneel.

Nelly had op het kraken der deur onwillekeurig het hoofd omgewend, als wachtte zij van dien kant hulp, maar naauwelijks had zij de beide personen gezien, of met een gil, die akelig door de gewelven weerklonk, rukte zij de deur open en verdween in de donkere straat.

Terwijl de oude heer met een toornigen blik het geheel

had overzien, stak de vreemdeling verschrikt beide handen uit, als wilde hij de vlugtende weerhouden, maar toen zij verdween nam hij met een haastige buiging afscheid. Zijn oogen trachtten de duisternis te doorboren, om haar spoor te vinden, en het gelukte hem inderdaad haar bij het licht eener lantaarn te herkennen. Van toen af verloor hij haar niet meer uit het oog, maar volgde haar onverpoosd, met bezorgdheid zichzelven afvragende, waarheen haar vlugt haar leiden zou.

Intusschen waren vader en zoon eenigszins verbaasd achtergebleven. In het eerst zagen beiden nog naar de deur, nadat deze reeds gesloten was; toen begon de oude heer: "Je hebt daar een leelijke kaart uitgespeeld, Gérard; je vergeet altijd, dat je niet zoo wagen moet, wanneer je niet al de troeven in handen hebt."

"Ik vind uwe manier van spioneering alles behalve fraai," was het weinig eerbiedige antwoord. "Om u daar in dat kamertje op te sluiten! Wat deed het kleintje bij u?"

"Hij had een tamelijk ingewikkelde zaak; gelukkig dat hij mij eenigszins noodig heeft, anders zagen wij hem nooit terug en er is goed geld mee te verdienen."

"Is hij zulk een kwezel?" vroeg de zoon spottend. "Dan heb ik zeker dat bezoek aan hem te danken; ik verzeker u, dat ik zonder die vriendelijke tusschenkomst mijn spel wel gewonnen had."

"Bah, zij zag er wel naar uit om u gewonnen spel te geven, maar wat die kleine bezielde, dat zij hem zoo interesseerde? Je had zijn gezigt moeten zien."

De kleine, zooals de heeren Terstool hem spottend noemden, was intusschen behoedzaam voortgestapt, de eene straat in, de andere uit, zonder regts of links te zien, zonder zichzelf rekenschap van zijne handelwijze te geven, maar met een onbestemd gevoel, dat hij verpligt was te doen zooals hij deed. Slechts toen hij ontdekte, dat zij, die hij volgde, langzamerhand het Bosch naderde en hij haar ten laatste zag stilhouden op de Boschbrug, blijkbaar met het voornemen een oogenblik uit te rusten, versnelde hij zijne schreden, totdat hij op twintig pas genaderd eveneens stilhield, maar zoo dat zij, zonder zich om te wenden, hem onmogelijk zien kon.

Boven hunne hoofden joegen de wolken in wilde vaart en gaven slechts bij uitzondering der bescheiden maan die

gelegenheid om hare stralen te verspreiden; de dorre bladeren dwarrelden en ritselden door het Bosch; zelfs het water, dat onder de brug doorstroomde, scheen meer vaart te hebben dan anders; het was alles zulk een treffend beeld van den hooggaanden storm, die er woedde in de arme gekwelde ziel.

Bij het naderen van den nacht haar te huis outvlugt, omdat men haar verhinderen wilde trouw te blijven aan hare begrippen van deugd en eer, ontvlugt onder de oogen van hem, die het minst van allen den smaad haar aangedaan had mogen zien, scheen het haar als was de steun der menschheid haar ontvallen, als was zij verloren voor altijd. Zij dacht niet aan hare moeder en hare broeders en zusters, zij dacht alleen aan het drietal, dat haar in het voorhuis had omringd, aan den man, die het volstrekt overbodig had gevonden de eer van zijn huis te handhaven, aan den zoon die de eer van de dienstboden zijner moeder minder rekende dan niets, aan den onverwachten getuige, die haar eens had lief gehad en die haar nu ook zou verachten tot in het diepst van zijne ziel.

Ja, dat laatste voornamelijk was het, wat haar zichzelf en de menschen deed ontvlugten, want morgen zou immers iedereen weten, dat zij zich zijner onwaardig had betoond.

Nog altijd stond zij onbewegelijk bij de leuning der brug en haar oog peilde de zwarte diepte van den stroom aan haren voet. Geen enkele harer gedachten was voor dien donkeren afgrond, maar de geduldige wachter beneden aan de brug huiverde bij de gedachte aan de mogelijkheid daarvan; zij deed hem plotseling allen schroom, alle geheimzinnigheid vergeten, en zonder zelf te weten hoe hij het aanleggen of wat hij zeggen zou, stond hij, als uit den grond verrezen, naast haar.

De maan, die een oogenblik het wolkengordijn doorboorde, maakte het haar gemakkelijk hem te herkennen: met een onderdrukten gil sloeg zij de handen voor het gelaat en wendde zich haastig af.

"Kan ik u ook van dienst zijn?" vroeg hij na een oogenblik zwijgens. Er volgde geen antwoord. Hij hernam dus met meer nadruk: "Het is hier geen plaats voor u, juffrouw, om den nacht door te brengen, en het is reeds laat; sta mij toe u te geleiden, waarheen gij gaan wilt."

Nog geen antwoord, maar zij nam de handen van het

gezigt en ving met een diepen zucht den terugtogt aan.

Eenige oogenblikken gingen zij zwijgend voort, toen was hij het weder die de stilte verbrak.

"Hebt gij vrienden en bekenden in deze stad?" vroeg hij, "waar gij een onderkomen kunt zoeken?"

"Niemand," zeide zij halfluid.

"Maar waar wilt gij dan heen? Gij kunt toch den nacht niet op straat doorbrengen; is er dan niemand die u zou willen opnemen?"

"Mijne moeder."

"Uwe moeder. Vergeef mij dat ik aan haar niet dacht. Over een kwartier vertrekt de laatste trein."

"Is het nog mogelijk?"

"Wij moeten ons haasten."

En zoo stapten zij zamen voort door de donkere straten. Niemand lette op hen, en geen woord werd verder tusschen hen gewisseld. Dank zij den spoed, dien zij hadden gemaakt, kwamen zij juist bijtijds nog aan het station. Er waren weinig passagiers, en de coupé, waarin zij plaats namen, bleef verder ledig; maar ook nu weder, terwijl zij ieder in een tegenovergestelden hoek gezeten waren, werd de stilte geen oogenblik gestoord. Misschien had ieder voor zich genoeg aan zijn eigen gedachten, misschien ook dat beiden aarzelden het eerst te spreken. Gelukkig was de afstand niet groot, en stonden zij weldra op vasten grond.

"Gij zult wel vermoeid zijn," zeide hij, nadat hij haar uit de coupé had geholpen. "Zal ik een rijtuig bestellen?"

"Liever niet," antwoordde zij zacht, "het is niet ver."

Het was inderdaad slechts een kleine afstand, dién zij moesten afleggen, eer zij zamen voor het huis stonden, 't welk het doel was van hun togt.

"Vergeef mij," sprak hij, "dat ik u mijn gezelschap heb opgedrongen, maar ik mogt u waarlijk niet alleen laten gaan."

"Ik ben u dankbaar voor uw geleide," zeide zij met haperende stem, en daar juist de deur werd geopend, liet zij hem met een vluchtige buiging alleen staan.

De verbazing der moeder kende natuurlijk geen grenzen.

" Mijn hemel, kind, wat doe je toch vreemd! Is dat nu een tijd van thuis'komen voor een jonge dame alleen," riep zij haar toe, bijna voor dat zij haar had begroet.

" Ik ben niet alleen gekomen," gaf Nelly ten antwoord; " u kunt nooit raden wie mij heeft te huis gebragt."

De angstige beklemdheid, die haar tong den geheelen weg over had geboeid, was verdwenen, zoodra haar moeders stem haar in de ooren had geklonken; de tijdelijke kalmte, die haar den ganschen weg had gekenmerkt, was veranderd in zenuwachtige gejaagdheid.

" Ik wou liever niet raden, kind," klonk moeders antwoord, terwijl zij haar voorging naar de voorkamer, die op dit late uur reeds geheel verlaten was. " Ik wenschte oneindig veel liever, dat je je hieldt aan de gebruiken en zeden van onzen tijd, en niet, na zoo lang te zijn weggebleven, daar opeens in den nacht kwaamt opdagen. Moet je je goeden naam dan heelemaal te grabbelen gooijen?"

" Als u eens wist, moeder, hoe dit het eenige middel is geweest om mijn goeden naam te redden."

" Ik begrijp je niet, Nelly."

" Morgen ochtend zal ik u alles uitvoerig vertellen, maar nu moesten wij liever naar boven gaan; het is uw tijd nu, niet waar, om naar bed gaan, en ik ben ook vermoeid."

" En zou je dan denken Nelly, dat ik een half uur zou kunnen rusten, als ik niet wist wat mijn lieveling tot zulk eene vreemde handeling heeft genoopt?"

" Het zij dan zoo," antwoordde Nelly, en zij verhaalde alles wat haar in het huis van den heer Terstool was wedervaren, van den beginne af aan.

Hare moeder hoorde haar aan met klimmende verontwaardiging en was niet altijd bij magte een zwijgende rol te vervullen, zooals zij zich aanvankelijk had voorgesteld, vooral als Nelly's stem somwijlen haperde of een traan in haar oog welde.

" Je bent hem dus gelukkig ontloopen," sprak zij met een gevoel van verademing, toen Nelly zweeg, "maar, kind, het was eene heele onderneming, zoo laat hierheen te komen; en wie is nu zoo vriendelijk geweest je thuis te brengen?"

" Raad het, moeder. Het onbegrijpelijkste, het onmogelijkste, dat gij durft uitspreken, zeg dat en u zult het geraden hebben."

" Kind, het is toch niet waar! Is het mogelijk dat hij....?"

Nelly legde hare moeder de hand op den mond. "Ja, ja, hij was het, maar spreek zijn naam niet uit, men mogt het hooren. Is 't niet merkwaardig, dat hij mij daar juist verscheen in dit hagchelijk uur?"

"Mij dunkt, je waart van Scylla in Charybdis vervallen. Was het niet mogelijk geweest hem te ontkomen?"

"O, dat meent u niet. Verscheen hij mij niet als een engel uit den hemel, toen ik op het punt was in de klaauwen des duivels te vallen? Hij rees uit den grond, geloof ik; ik weet niet van waar hij kwam. Hij is mij gevolgd toen ik voortholde als een krankzinnige, en aan den ingang van het bosch—ik geloof waarlijk, dat ik er in gegaan zou zijn—daar heeft hij mij tegengehouden en tot u gebragt." En onder hartstochtelijk snikken viel zij hare moeder om den hals.

Die tranen deden haar goed in haar overspannen toestand. Toen zij eenigszins tot kalmte was gekomen, vervolgde zij: "hij was zoo goed voor mij, en ik heb hem ternaauwernood bedankt. Ik kon niet spreken, den geheelen weg over heb ik gezwegen en ik heb hem de deur bijna voor den neus digt geslagen. Wat zal hij mij onbeleefd vinden, niet waar? en hij zal mij verachten ook, moeder, want hij heeft alles gezien; hij moet er geweest zijn lang voor ik hem zag."

Schier als een noodkreet klonken de laatste woorden der moeder in de ooren, die verbaasd, versuft, bijna te vergeefs trachtte hare dochter te doorgronden.

"Is daar zooveel aan gelegen?" vroeg zij verwonderd. "Gij wilt hem immers toch niet wederzien? Heden nacht heeft een toeval u zamengebragt, een toeval, dat gij moet zegenen, omdat geen ander u dien dienst zou bewezen hebben, dien hij u bewezen heeft. Wat kan ons het overige schelen?"

"Maar ik hoop hem wel weer te zien. Moet ik hem dan niet bedanken voor zijn hulp? En ik moet hem toch verklaren, wat hij gezien heeft en hem zeggen, hoe hij mij heeft doen verschrikken en hoe ik daarom alleen zoo ben voortgehold."

"Nelly, waarlijk je moet niets van dat alles zeggen. Wat moet hij denken?"

"Ik voel, dat ik het zeggen moet; ik voel dat ik niet leven kan met die gedachte bij mij. Als hij mij blijft verachten wil ik liever sterven."

"Kind!"

"Ja, moeder, want hij is de edelste van allen die ik ooit heb gekend. O, als u wist, hoe dikwijls ik in het laatste jaar heb terug verlangd naar de atmosfeer van reinheid in handel en wandel, naar..."

Maar hare moeder liet haar niet voortgaan. "Foei, Nelly, het is niet goed u zoo op te winden. Mij dunkt, wij moesten nu naar boven gaan; morgen komt er weer een dag. Je wilt toch voor ditmaal mijn kamer wel deelen, het is reeds te laat, om nu nog schikkingen te maken."

"Niets liever dan dat, moeder; wij kunnen dan nog wat praten. Wat heb ik in lang mijn hart niet voor u uitgestort!"

De pendule sloeg twee uur, toen zij zamen naar boven gingen, en het duurde nog wel een vol uur eer de bezorgde moeder haar hoofd in de kussens durfde vlijen, maar het vermoeide ligchaam mogt geen rust vinden in een verkwikkenden slaap. De toekomst harer oudste dochter woog haar zwaar op het hart.

Had zij een jaar geleden al haar best gedaan om hare dochter te overtuigen dat zij den heer De Verste beminde, nu leed dit geen twijfel meer; maar wat haar een jaar geleden met vreugde had vervuld, baarde haar nu slechts zorg en angst. Zou hij wederkomen? Zou hij nog eens trachten het hart te veroveren, dat hem voorheen geweigerd was? Zij betwijfelde het. De dienst, dien hij haar heden nacht had bewezen, was een teeken dat hij haar niet vergeten had, maar als hij de man was, waarvoor zij hem hield, dan zou hij zich daarop niets laten voorstaan. Zijn aanzoek te herhalen, na haar aan zich te hebben verpligt, zou inderdaad onedel zijn van zijn kant; hij toch kon niet weten welk eene verandering ten zijnen gunste in het hart van het meisje was ontstaan.

Maar hoe natuurlijk dit alles ook wezen mogt, het was zeer hard voor de arme Nelly, en de gedachte aan den strijd die haar wachtte, en de onzekerheid hoe zij haar leiden en troosten moest, hielden haar wakende tot de morgenstond haar tot hare werkzaamheden riep.

Ook Nelly scheen weinig verkwikt door den slaap. Zij was bleek en stil en klaagde over hoofdpijn, terwijl de sporen van tranen niet geheel verdwenen waren.

De dag kroop langzaam voorbij, zonder dat er iets

merkwaardigs voorviel. Somtijds als er onverwachts werd gescheld, zag men Nelly plotseling verbleeken en zenuwachtig zich bewegen; voor het overige zat zij meestal met een boek voor zich, zonder den lust te hebben tot lezen of tot eenige andere bezigheid.

Met bezorgdheid sloeg hare moeder die kenteekenen gade. Zij trachtte nu en dan haar aan hare overpeinzingen te onttrekken, maar zij had het volhandig en kon met den besten wil van de wereld haar onmogelijk altijd gezelschap houden, te meer nog daar Nelly geen lust had in de woonkamer te komen, maar zich in de zijkamer had afgezonderd. Daardoor kwam het, dat de heer, die den volgenden middag op het bezoekuur zijne opwachting maakte, in de woonkamer werd ontvangen, hoewel dit anders nooit gebeurde.

Het was overbodig geweest, dat de bezoeker zichzelven presenteerde; het moederoog had terstond den man herkend, die het lot harer dochter in handen had. Hij stuitte terstond alle dankbetuigingen; hij had voor zaken den heer Terstool opgezocht, zonder ook maar in de verte te vermoeden, dat hij er eene oude bekende zou aantreffen. Hij had het zijn pligt geacht haar te hulp te komen en zijn regt om naar hare gezondheid te komen informeeren, zijns inziens niet zonder grond gebaseerd op de overtuiging, dat emoties als van dien avond het sterkste zenuwgestel in de war zouden brengen.

Met bijzondere aandacht waren zijne woorden aangehoord en overwogen, maar het was onmogelijk eenen anderen dan gunstigen indruk te krijgen van die bescheidene en toch ook weer besliste manier van spreken, van dien kalmen toon, zoo wars van allen overmoed.

Na een oogenblik te hebben nagedacht, besloot de moeder een stouten greep te wagen en den bezoeker in tegenwoordigheid harer dochter te brengen, wat zij hem dan ook zonder dralen voorstelde. Maar De Verste aarzelde en vroeg met het droefgeestig glimlachje, dat telkens om zijn mond speelde, of het haar dochter misschien ook minder aangenaam zou zijn.

De goede dame wierp dit denkbeeld verre van zich, en drukte de hoop uit, dat hare dochter de verschuldigde dankbaarheid toch niet uit het oog zou verliezen. Zij ging hem voor en opende de deur der kamer, waar

Nelly met het hoofd in de handen geleund, niet opzag vóór hare moeder had gezegd: "Nelly, mijnheer De Verste is zoo vriendelijk naar uwe gezondheid te komen informeeren."

Het gloeijend rood en marmerwit wisselden elkander af op haar gelaat, toen zij eerst haastig opgestaan, met de handen op de tafel geleund staan bleef, aarzelende wat zij doen, wat zij zeggen moest.

Ook De Verste aarzelde; hij had de aandoeningen op haar gezigt zeer goed gezien, maar hij durfde zich zelf niet verklaren, of haar smeekende blik hem tot gaan of tot blijven drong. Hij besloot tot het laatste; er was immers niets ter wereld, dat, na de ongenade waarin hij gevallen was, den scheidsmuur verhoogen kon.

Hij greep moed, en terwijl hij eenige stappen nader kwam begon hij: "Uw mama was zoo vriendelijk mij te zeggen...."

"Dat ik u eenige opehelderingen schuldig was over het tooneel dat u eergisteren avond hebt bijgewoond," viel zij hem haastig in de rede.

"Pardon, het is aan mij, opehelderingen te geven hoe ik zoo onbescheiden kon zijn."

"O, zeg dat niet," zeide zij smeekend, "waar zou ik zijn heengedwaald, als gij mij niet teregt gewezen hadt?"

"Uw eigen hart zou u den regten weg gewezen hebben."

"Ja, als het te laat was geweest om hem in te slaan."

Hij schudde het hoofd. "De goede engelen kennen hun tijd; het is alleen de dwaze inbeelding der menschen, die zich verbeelden hen te vervangen die hun werking vertraagt."

"O, gij verkleint u zelven moedwillig; gij wilt niet dat ik u dankbaar ben!"

Was het de diep smartelijke uitdrukking harer stem, of het krampachtig vouwen harer handen, of die veelzeggende, weemoedige blik harer oogen, of misschien alles vereenigd, dat hem plotseling alle zelfbeheersching deed verliezen, dat hem deed opspringen van zijn stoel en hem haar een paar schreden deed naderen met de vraag: "Zijt gij het vergeten, hoe uw wil een wet voor mij is?"

Met hoogen blos en neergeslagen oogen stond zij daar voor hem, terwijl zij lispte: "Hoe *kon* ik het vergeten?"

Nog een schrede, nog een enkele blik en van hare lippen mocht hij het woord vernemen, waarnaar hij maanden lang had gesmacht, dat hem den gelukkigsten aller stervelingen maakte, dat haar de vervulling van den wensch haars harten bragt.

Toen moeder oordeelde dat het gesprek lang genoeg had geduurd en zij terugkeerde even onhoorbaar als zij was heengegaan, vond zij hare dochter geknield voor den stoel, waarop de bezoeker thans weer had plaats genomen, met haar hand in de zijne en zijn arm om haar heen.

Hare aandoeningen overmeesterden haar op dit gezigen zij kon niet anders dan zegenend de hand op het hoofd harer dochter leggen, met eene stille verzuchting voor beid der geluk.

—*Eigen Haart.*

Nederlandsche Poezie in Zuid Afrika.

BLOEMEN IN HET KAAPLAND GEPLUKT,

DOOR

HUBERTUS ELFFERS.

Het is met een buitengewoon genoegen, dat wij dezen eersten bundel Nederlandsche gedichten, ooit in Zuid Afrika verschenen, begroeten. Reeds hebben verschillende couranten een hoogst gunstig oordeel over deze nieuwe pennevrucht van den heer Elffers uitgesproken, doch eene uitvoerige beoordeeling er van is nog niet verschenen. Het docht ons daarom niet ongepast, in het eenige Nederlandsche Tijdschrift van Zuid Afrika eene beschouwing te geven van dit werk en het zoodoende in te leiden bij de lezers en beoefenaars van Hollandsche taal- en letterkunde.

De "Bloemen" zijn gerangschikt in vier afdeelingen, onder de titels :—I. Varia ; II. Godsdienstige Gedichten ; III. Schetsen naar het Leven, en IV. Kindergedichten. De eerste afdeeling wordt ingeleid met een gedicht, getiteld : "De Gaaf van 't Lied," dat zeer gelukkig geslaagd is en dat gerust eene plaats mag innemen (zij het dan ook een nederige plaats) naast de dichtwerken over 't zelfde onderwerp van Mevrouw Hijmans, geboren Herzfeldt, en van Multatuli, voorkomende in de "Vorstenschool." Even als dezen ziet ook de heer Elffers poëzie de geheele natuur door, zoowel in hare verhevenste verschijnselen als in hare schijnbaar nietigste voortbrengselen :—

"Ruischt Gij niet in 't koeltje van den morgen,
Als in d' avondwind van Edens hof?
Houdt g' U niet in 't digt geboomt' verborgen,
Waar het loover ritselt Uwen lof?

"Speur 'k U niet in 't dartel, luchtig zweven
Van het vlindertje op bloem en blad?
Zijt Gij niet der nachtegalen leven?
Zijt Gij niet der krekels grootste schat?

"Hoort uw oor geen onnavolgb're akkoorden,
Dalende op 's koeltjes luchte wiek?
Och, vertolk ze voor wie nimmer hoorden
't Ruischen van de hemelsche muziek."

Boven aangehaalde coupletten behooren tot de fraaiste van het gedicht. Minder gelukkig dunkt ons de aanhef van het 8ste couplet :—

"Stuwt Gij 's donders *donkren rammelwagen*
Niet door 't zwerk?"

De vergelijking van het indrukwekkend, eerbied inboezemend gerommel des donders met het rammelen van een ouden wagen is wat al te alledaagsch. Dit geheele couplet is een weinig duister. Dat de dichtkunst de "meest misbruikte van al 's hemels gaven" is, is onzes inziens wel wat sterk uitgedrukt. In het tweede gedicht dezer afdeeling, getiteld "'s Dichters doel," smeekt de schrijver God, zich in zijnen zang te verheerlijken :—

"Al sleep' (die) de wijzen niet mede,
Gebruik Gij hem in het belang

"Van hen, die 'k zoo gaarne bereikte:
d' U minnende, arglooze ziel,
Die smaak voor het schoone wel ijkte,
Maar kennis ten deele niet viel.

"Haar toone hij almagt en wijsheid:
Vertolke haar teerst gevoel!
Hij spreke tot jeugd en tot grijsheid:
Dat, God, was mijn levensdoel!"

Eenige onregelmatigheden in het metrum ontsieren dit overigens fraaije gedicht. Ook het woord "*onsierlijk*" voor afzigtelijk, stuitend, is af te keuren, terwijl voor "*'t hemelsch muziek*" gemakkelijk *hemelmuziek* had kunnen gekozen worden.

Dan volgt "Verlangen naar Zelfkennis'", dat als *dichtwerk* niet zonder verdienste is, doch, naar we vreezen, voor de meeste lezers het leven door een wat al te somberen bril beschouwt. Men oordeele over de volgende aanhalingen:—

"Wij bedroog'nen, tucht ontwenden,
Eten schande, drinken smaad!
Ons *in 't vrome masker hullend*
Der gehoorzaamheid aan God,
Schijnbaar elken pligt vervullend,
Vieren w' onze lusten bot!"

en verder:—

"*Godsdienst is een kleed voor schande;*
Deugd een ijdel, vaag vertoon;
Ook de dank geen offerande
En *'t gebed een eisch om loon.*"*

Wij gelooven niet, dat het menschdom *zoo in-slecht*, *zoo* schijnheilig en huichelachtig is, als de schrijver het ons wil doen gelooven; wij zouden hem beklagen, als hij de menschen, met wie hij in aanraking komt, zoodanig heeft leeren kennen, als ze door hem beschreven worden.

(*) De beoordeelaar cursiveert.

Onder de waarlijk schoone gedichten dezer afdeeling, welke niet alleen getuigen van 's schrijvers technische vaardigheid, maar tevens van zijn gave van opmerking en zijn dichttalent, moeten vooral genoemd worden: "Grafmijmering," waarin de maat en de woordenkeus in schoone harmonie met het onderwerp zijn, en dat ons onwillekeurig doet denken aan het meesterstukje van Bilderdijk's kleinere gedichten: "Uitvaart." Verder: "Heimwee," "Geeft den moed niet op!" "De would-be poëet" en, last, but not least: "Het Engelsche Volkslied." Dit laatste is, naar wij meenen, reeds meermalen in het Nederlandsch vertaald, doch eene betere overzetting dan die van den heer Elffers is ons nooit onder de oogen gekomen. Wij hopen slechts, dat aan het slot van vergaderingen en feestelijke bijeenkomsten, waar het Hollandsche element de overhand heeft, het publiek als één man uit volle borst dit Engelsche volkslied in de Hollandsche taal moge aanheffen. Doch bijna hadden we vergeten het keurig uitgewerkte en diep gevoelde gedicht: "Eene eenzame in den lande." Het beschrijft de reine zielevreugde, de kalme berusting, het denken en gevoelen van een edele oude vrouw in leven en sterven. Het is in rijmlooze verzen geschreven, en dit verhoogt onzes inziens de waarde van 't geheel en geeft aan de beschrijving een eigenaardige locale tint en groote aanschouwelijkheid. Gaarne zouden we eenige uitvoerige aanhalingen geven, doch we raden den lezers liever aan, hun eigen oordeel te vormen door het gedicht in zijn geheel te lezen.

In de tweede afdeeling: "Godsdienstige Gedichten" vinden we negentien zangen, allen ontleend aan Bijbelsche onderwerpen of regtstreeks uit den Bijbel in poëzië overgebragt. Nu vinden wij het altijd jammer, dat de Bijbel, waarvan het grootste gedeelte in de schoonste en verhevenste poezie geschreven is, overgezet wordt in den gebonden stijl. Aan verbetering en keuriger wijze van uitdrukking valt hierbij niet te denken. Iets anders is het, wanneer bepaalde bijbelsche onderwerpen op dichterlijke wijze door de pen van een meester worden bewerkt. En in *deze* soort godsdienstige gedichten heeft de schrijver inderdaad veel goeds en veel schoons geleverd. Het gedicht: "Werpt geenen steen," naar aanleiding van den bekenden tekst: "Wie

van ulieden zonder zonde is, werpe den eersten steen op haar," sterkke tot bewijs van onze bewering. We halen het tweede, het vijfde en het tiende couplet aan:—

"Doe, wat uw Heiland deed:
Richt niet; maar stil het leed
Rondom u heen.
Waar ooit Zijn voet ook trad,
Hij, die geen zonden had,
Wierp nooit een steen.

"Zoo iemand u mishaagt,
Zich in uw oog misdraagt,—
God, anders geen
Weet, welk gevoel van pligt
Zijn doel ten grondslag ligt:
Werp geenen steen!

"Leidt g' and'ren heen tot God,
Zoo smaakt gij rein genot,
Reeds hier beneên;
Maar-zoo gij u verheft,
Haast valt gij diep, en treft
Uzelf de steen!"

Onder de andere gedichten dezer rubriek munten vooral uit door hun ernstigen toon "Gedachte aan den dood" en "Aanschouwt de leliën." Het eerstgenoemde is tevens uit een oogpunt van vorm hoogst verdienstelijk en toont ten duidelijkste aan, dat de schrijver een grondige studie heeft gemaakt van de dichterlijke voortbrengselen van J. J. L. Ten Kate, "den Koning van den vorm." We schrijven slechts een paar coupletten af, het 1ste en 4de, alleen om den lezer tot nadere kennismaking aan te sporen:

"Er is stilte,
Er is rust,
Zachte rust in 't graf;
Want daar legt de moede,
De strijder voor 't goede,
Want daar legt de pelgrim den last eind'lijk af.

"De Heiland,
De Trouwe,
Verbeidt ons in 't graf;
Het stof moet ons dekken,
Maar Hij zal ons wekken,
En 't leven vangt aan, dat Zijn sterven ons gaf."

In deze tweede afdeeling van de "Bloemen" vinden we verder nieuwe berijmingen van Psalmen XXVII, CVII, XXXIV, CII, en CIV. De beide laatste bevallen ons het best door hunne eenvoudige, maar toch krachtige en dichterlijke opvatting. We geven van ieder als een staaltje slechts het eerste vers:

"O Heer! hoor mijn gebed; laat mijn geschrei,
Mijn angstig roepen tot Uw troon genaken;
Mijn God! verberg Uw aanzicht niet voor mij;
Laat mijn benauwdheid u het harte raken;
Verhoor mij haastig, Gij, Die ziet, wat 'k lij!
Laat mij ter hulp Uw machtig' arm ontwaken!"

Psalm CII, vs. I.

"Mijn ziel, verhef uw lofgezangen
Tot God, den grooten Opperheer!
Hij is met majesteit omhangen;
Zijn heerlijkheid straalt op ons neer!
Hij is door 't glansrijkst licht omgeven!
Hij heeft tot voorhang Zijner tent,
Het luchtig wolkgordijn geweven
In 't ruim, van 't een tot 't ander end!"

Psalm CIV, vs. I.

Wij komen thans tot de derde reeks gedichten, de "Schetsen naar het Leven," tien in getal, die alle toonen, dat de dichter een open oog heeft voor de schoone natuur van zijn aangenomen vaderland en een fijne gave van waarneming ten toon spreidt. Dat hij evenwel het liefelijke van "dier Holland" niet geheel heeft vergeten, bewijst het keurig gedicht: "Requiescat in Pace," waarin we in verbeelding verplaatst worden naar "Ubbergens bosschige heuvelenrij." Uit ieder couplet spreekt een diep gevoel, en het zou ons niet verwonderen, zoo het opschrift betrekking had op een geliefde doode, door den schrijver in het land zijner ge-

boorte achtergelaten en beweend. Om niet al te uitvoerig te worden, geven we slechts de titels van de 9 andere gedichten dezer groep. Ze zijn : "De Bergen," "Bij Droogte," " Een Regendag," " Het Vogelnest," " Eene Begrafenis," " De Mestkruier," " De Vlinder," " Mierenijver," " Kikkers in het Voorjaar."

De laatste afdeeling eindelijk bevat eene reeks van dertien gedichten voor kinderen. De Nederlandsche letterkunde bezit tal van Bundels Kinderpoëzie. We hebben Van Alphen, Heije, Goeverneur, Anth. de Ropp, enz die bijna allen aan dit eigenaardig genre van poëzie verschillende eischen stellen. Van Alphen is lang als kinderdichter zeer populair geweest en heeft tal van lieve, eenvoudige versjes geschreven, die voor het kind aantrekkelijk zijn. Doch over 't geheel genomen is van zijn roem als zoodanig niet veel overgebleven ; vooral na de kritiek van De Génestet. Van Alphen is te oude-mannetjesachtig om tot het kinderhart regtstreeks door te dringen ; de kinderen zijner gedichten zijn doorgaans kwezelige, valsche, schijnvrome oude mannen en vrouwen, gekleed in jongenskielen en meisjesjurkjes. " Où " Goeverneur is nog altijd de kinderdichter bij uitnemendheid. Zijne versjes worden nog steeds met genoegen door de Hollandsche jongens en meisjes gelezen ; ze bevatten een diepe moraal, *die evenwel door den dichter niet genoemd wordt,* doch die de jeugd daarom niet minder *voelt* en *begrijpt.* En juist deze eigenschap maakt Goeverneur zoo populair onder zijne jonge lezers en lezeressen. Laten we thans, na deze korte uitweiding terugkeeren tot de kindergedichten van den heer Elffers. In een daarvan "Kinderlijke Smart,"zegt de schrijver (en we zijn het volkomen met hem eens) :

" Aan den leeftijd des kinds past een zonnig gelaat,
Hel stralend met vroolijken lach ;
Een blik en een woord, dat de vreugde verraadt,
Waar d'onschuld in leven mag."

en elders :

" En leeft er niet Een in den hemel, Die teer
Voor u zorgt, u geleidt en behoedt ;
En zendt Hij niet daag'lijks een engeltje neer,
Dat uw gangen bewaken moet ?"

Nu gelooven wij met volle overtuiging, dat de laatst aangehaalde vier regels door geen *kind* worden begrepen. Het zal òf alles wat ze bevatten geloovig aannemen, òf wat meer waarschijnlijk is, het zal opheldering vragen over dien onzigtbaren engel, die de gangen van het kind moet bewaken, en daartoe opzettelijk door den Hemelschen Vader naar de aarde is gezonden. Maar alligt zal het ook willen weten, hoe het komt, dat er niettegenstaanden den wakenden Engel zooveel ongelukken met kinderen gebeuren; dat zoovele kinderen kwaad doen, enz. En hier zou de onderwijzer of de opvoeder op een terrein geraken, waarop geen *kind* zich thuis voelt, hoe belangwekkend het ook zijn moge voor *groote menschen*. De aangehaalde regels zijn waarlijk fraai, maar ze zijn niet *kinderlijk* gedacht en gevoeld. Elders, " Kinderlijke Strijd," zegt de schrijver :

> "**Lief kind, wees gelukkig,**
> ***En vragen vermij.***
> **Verheug u in 't leven ;**
> **Blijf toch vroolijk en blij !"**

Bedoelt hij, dat de kinderen de vragen van anderen moeten ontwijken, of dat zij zelven moeten terugdeinzen om hun opvoeders iets te vragen? We denken het laatste. Maar het is nu eenmaal onmogelijk de natuur te dwingen; het ligt in de natuur des kinds te vragen, *veel* te vragen aangaande zooveel dat hun raadselachtig en vreemd schijnt. Waarom zou men deze natuurlijke neiging onderdrukken, die slechts bewijst, dat zijn geest denkt en streeft naar de oplossing van zoovele vraagstukken? Nagenoeg in alle gedichtjes dezer laatste afdeeling komt een element voor, dat, hoe schoon en aantrekkelijk ook voorgesteld, buiten het *kinderlijk* begrip ligt. Het eerste, getiteld " Natuur-wonderen," is allerliefst, behalve het vierde couplet. In " Kinderlijke Strijd", een onderwerp, waarover zeer veel te zeggen zou zijn, wordt een kind sprekend ingevoerd. Het beweert, dat anderen zeggen, dat kinderen " *vreemdelingen*" zijn, " *arm en ellendig*", " *op reis*" ; verder, dat de aarde een " *klaaghuis*" is, " *waarin het menschdom jammert*". Maar wie zal het ooit in zijn hoofd krijgen, kinderen met zoodanige gezegden lastig te vallen? " MEN", zegt de heer Elffers. Nu wordt dezen onbekenden heer " MEN" wel verbazend veel ten laste gelegd; maar zoo iets is toch te erg. Laten we ons best doen, dezen " MEN" te

vinden en hem voor altijd beletten, zich weer met kinderen te bemoeijen.—Uit het bovenstaande blijkt, dat we het met den heer Elffers niet eens zijn, wat de opvatting en het wezen van Kinderpoëzie aangaat. Als dichtstukken beschouwd hebben we weinig of geene aanmerking op de vierde afdeeling van zijn boek, doch om er echte kindergedichtjes van te maken zouden ze, onzes inziens, tamelijk besnoeid, ten minste van het bovenzinnelijk element ontdaan moeten worden.

Een enkel woord ten slotte, om nogmaals onze hooge ingenomenheid uit te drukken met deze fraaije Kaapsche Bloemen, door den verzamelaar met zooveel oordeel des onderscheids en zoo smaakvol gerangschikt tot een *bouquet*, dat naar we hopen en vertrouwen niet spoedig zal verwelken, maar allen, "wien Hollands taal ter harte gaat" tot veel zegen en genoegen moge gedijen. De prijs is slechts 3 shillings.

J. VAN DER TUUK.

Sir Harry Smith en Kommandant Andries Pretorius.*

Magaliesberg, 5 Februarij 1852.

WelEdelen Heeren W. S. HOGGE en C. M. OWEN,
Assisterende Commissarissen.

WelEdele Heeren,—Ingevolge U WelEd's. verzoek en mijne beloften, heb ik de eer aan UWelEdelen hiernevens te zenden verzoekschriften, en de verdere gebeurtenissen die plaats vonden tusschen mij, Sir Harry en de Boeren Emigranten, waarin UWelEdelen zult ontwaren

(*) Voor zoo ver ons bekend ziet deze brief thans voor de eerste maal het licht. De inhoud is hoogst belangrijk, vooral het gedeelte dat handelt over Sir Harry Smith's beweerd pogen om den heer Pretorius om te koopen, en over de redding van Z.Exc.'s leven door den jongen Pretorius.—RED.

de moeijelijke onaangenaamheden gemengd met menschenbloed; niettegenstaande al onze ootmoedige smeekingen om dat alles te voorkomen werden wij niet verhoord, en al hetgeen er gebeurde werd daaruit geboren.

Nadat ik van mijne moeijelijke reis van Grahamstad teruggekeerd was, alwaar ik bij Sir H. Pottinger aanzoek gedaan had om mijne bezwaren, als een rustige Britsche onderdaan aan Zijne Excellentie voor te stellen —verdere protectie van Zijne Excellentie verlangende, waarin ik niet slaagde, vond ik mijne familie en mede Emigranten op weg aan Dongela [de Tugela] aan het vluchten.

Ik liet hen allen daar en keerde dadelijk terug naar deze zijde van Drakensberg, om de ontevredenheid welke toen bestond onder de Boeren Emigranten te trachten te stillen; alsook om de bijeenkomsten welke bepaald waren bij te wonen. Daar ontving ik een brief, door Sir Harry aan mij gezonden, mij verzoekende al de Emigranten die ik zou ontmoeten te "stoppen" en bijeen te brengen. Ik heb getracht zulks te doen. Een gedeelte heb ik gevonden, maar een groot deel was reeds den Drakensberg over voordat ik bij hen kwam; en zoo ontmoette Sir Harry ons op den weg. Ik had omtrent zestig man bij mij, en ontwaarde Sir Harry aan het komen. Ik en eenige van de verstandigste mannen reden Zijne Excellentie te gemoet en haalden hem vriendelijk in. Sir Harry liet dadelijk de bij mij zijnde mannen vooruit gaan, en nam mij alleen bij hem, en sprak met mij over de onrustigheden en onvergenoegdheid der Emigranten, en verzocht mij Zijne Excellentie behulpzaam te zijn om alles weder op een rustigen voet te brengen. Sir Harry ontmoette ook mijne zieke familie bij mijne wagens. Ik liet dadelijk op een der verlaten plaatsen, waar een huis stond, de Emigranten te zamen komen. Sir Harry onderzocht wat de reden was dat de Emigranten aan het trekken waren. De reden was deze, zooals blijkt uit de hier ingesloten memories: de toelating der overstrooming der zwarten, zoodat er geene bescherming noch veiligheid voor den Boer was. Sir Harry scheen zeer ontevreden hierover te zijn, en beloofde de bestiering op een beteren voet te brengen. Zijne Excellentie dwong mij en de Emigranten terug te keeren naar Natal, maar het eenparige antwoord

was dat het niet mogelijk was onder zooveel duizende zwarten te wonen, terwijl er geene bescherming onder het Britsche gezag in Natal was. Doch Sir Harry dwong ons ernstiglijk terug te keeren. Wij antwoordden Zijne Excellentie, dat zoo hij het gezag aan ons terug gaf, wij dan terug zouden keeren, en alle partijen veilig beschermen, want wij waren te veel overtuigd dat er geene veiligheid voor een veeboer was, wegens de slechte inrigtingen en locatien van de Kaffers op en in de nabijheid onzer plaatsen. Sir Harry hield zijne twee vingers op en zeide deze woorden aan de Emigranten: "Een ben ik en een Mr. Pretorius. Laat hem, Mr. Pretorius, met mij terug keeren. Wij zullen alles in order maken." De Emigranten zeiden, dat wanneer het Britsche gezag hen verlaten zoude zij dan te zamen met mij zouden terugkeeren, anders niet. Ik zeide aan Sir Harry, "Gij eischt te veel van mij; het is niet in de magt van u of mij om alles weder teregt te brengen, want er rolt een groot wiel over de wereld, dat ik noch gij in staat zijt te keeren, en waar wij nog achterna zullen moeten loopen." Zijne Excellentie gaf mij geen antwoord maar sprak de Emigranten andermaal aan: "Menschen laat Mr. Pretorius met mij gaan, want gij kunt tot in uw derde geslacht nooit aan Mr. Pretorius voldoen wat hij aan UE. heeft gedaan." Doch dat werd door de Emigranten geweigerd, om niet onder Britsch gezag te gaan. Hierop scheidden de Emigranten en lieten Sir Harry alleen bij mij. Zijne Excellentie vertoefde eenige dagen bij mij, doordat de rivier Dongela [Tugela] onwaadbaar was. Ik vertrok een paar dagen hierna naar de Bijeenkomst die ik bepaald had, voordat ik van de komst van Sir Harry wist. Ik liet Zijne Excellentie bij mijne familie. Toen Zijne Excellentie zag dat ik gereed stond te vertrekken haalde hij (uit zijn zak) eene Proclamatie welke aan deze zijde van Oranjerivier geformeerd was, en welke hij niet wilde uitvaardigen voordat hij met mij daarover zou gesproken hebben. Bij het lezen daarvan vond ik dat Sir Harry het gansche land der Emigranten in bezit had genomen waarover ik zeer onvergenoegd was. Ik sprak met serieuse woorden tegen Zijne Excellentie en zeide:—Hier heen vluchtten wij van onder het Britsche gezag, en zoo waar wij henen willen neemt gij alles in bezit. Waar moeten wij nu heen? Gij zult zeker daardoor de Boeren Emigranten tot een van deze twee wegen nood-

zaken, namelijk: Zij zullen hunne wettige gekochte gronden en veiligheid met het zwaard moeten verdedigen, of dieper de wildernis ingaan." Sir Harry zeide aan mij dat hij geene magt en instructies had om aan deze zijde van Oranjerivier iets te doen, tenzij de meerderheid van de inwoners hem daartoe riep óf vroeg. "Wel, Mr. Pretorius," zeide Sir Henry, "terwijl gij de bijeenkomst bepaald hebt, ga naar uwe Landgenooten en zie aan welke zijde of de meerderheid staat; en als de meerderheid zich niet onder het Britsche gezag wil begeven, dan zal ik u en hen ongemolesteerd laten." Ik raadde Sir Henry, de Proclamatie terug te trekken en niet uit te vaardigen, omdat ik moreel verzekerd was, dat zoodra als ik de Proclamatie, door Z.Exc. aan mij gegeven, den Emigranten zou voorlezen, het eene groote opschudding zou veroorzaken. Daarop beloofde Z.Exc. de Proclamatie terug te houden totdat ik terug zou gekomen zijn om hem te berigten of de meerderheid voor of tegen het Gouvernement was. Ik ontving in presentie van Sir Harry berigten van Winburg, dat er reeds eene groote onvergenoegdheid bestond onder de Emigranten over het doorreizen van Sir Harry, om reden dat er slechts 27 personen, *Britsche onderdanen*, Sir Harry gezien hadden; en de overige Emigranten konden hem niet bereiken, door zijn haastig reizen. Om die reden van onvergenoegdheid trok Sir Harry de Proclamatie terug tot aan Vaalrivier, en beloofde verder geen Magistraat naar Winburg te zenden, totdat ik zelf zou teruggekomen zijn, en Z.Exc. schriftelijk zou medegedeeld hebben wat de gevoelens van de Emigranten waren. Z.Exc. gaf mij ook kopieën van onderhandelingen getroffen tusschen hem en de Opperhoofden. Voordat ik Sir Harry verliet dwong hij mij nog eens terug te keeren onder Britsch gezag; en dat hij mij dan zooveel geld zou geven dat ik stil kon leven. Doch ik weigerde dat voorstel aan te nemen, en zeide dat het nu de tweede reis was dat ik aan het emigreren was, en duidelijk zag dat het Britsche Gouvernement onverdragelijk was; dat ik in Natal 4 á 5 jaren geprobeerd had om als een loyale Britsche onderdaan te leven, zelfs alle pogingen aangewend tot verbetering, maar ten laatste onverdraaglijk werd; en dat de benarde toestand, waarin zich mijne familie bevond, zooals ik haar op weg ontmoette, vlug-

tende, mij het hart aan tweeën scheurde. Daar was het Britsch bestier oorzaak van. Ik nam mij toen volstrekt voor om mij nooit onder Britsch gezag te onderwerpen. Ik verliet Sir Harry bij mijne familie, en gaf stipte orders aan mijne kinderen om Sir Harry alle gemakken en vergenoegingen aan te doen, en hem door de diepe en gevaarlijke Dongela rivier door te brengen, waar Zijne Excellentie bijna zijn leven verloor, indien mijn zoon hem niet ter hulp was gesneld. Ik kwam toen in het distrikt van Winburg, en vond aldaar eene zeer groote bijeenkomst van Emigranten, en maakte aan hen bekend de Proclamatie van Sir Harry, om te weten of de meerderheid zich aan het Britsche gezag wilde onderwerpen, doch dit werd eenparig en stellig geweigerd. De 27 personen die aan Sir Harry gevraagd hadden om onder Britsch gezag te wezen, hadden zich geabsenteerd. Ik zette mijne reis verder voort tot op Ohrigstad en hield er 15 bijeenkomsten, doch vond ze allen tegen het Britsche gezag en weigerden zich te onderwerpen. De weinige personen die aanzoek bij Sir Harry gedaan hadden, berigtten Zijne Exc., dat het grootste gedeelte van de Boeren Emigranten tegen het Britsche gezag was, waarop Sir Harry klaarblijkelijk zag dat er noch invloed noch overhaling te wachten was. Zijne Exc. ging dan zoo voort zonder zich aan iets ter wereld te storen. Noch smeeken noch bidden kon Zijne Exc. keeren. Hij vaardigde een manifest uit en zond een Magistraat naar Winburg.

Ik ben vervolgens naar mijne familie gereden en ben getrokken naar mijne plaats Magaliesberg met intentie om stil te wonen en alle bemoeijenissen op te geven, maar er ontstond eene zoodanige opschudding onder de Emigranten te Winburg en in diens distrikt, doordat Sir Harry hun land in bezit had genomen, dat zij op het punt stonden van elkander aan te vallen. De Emigranten zonden toen om mij te halen. Hierover stond ik in grooten twijfel wat te doen. Mijne vrouw, die toen zeer ziek te bed lag en ook na mijn vertrek is gestorven, zeide tot mij, "Gij kunt mij toch het leven niet geven, dringend aanzoek wordt bij u gedaan, rijd dan nu naar uwe landgenooten en zie wat gij voor hen doen kunt, terwijl de zaak dringend is."

Daarop ben ik ongewapend weggereden, met oogmerk, zoo het doenlijk was, alles weder in tevredenheid te brengen; doch met mijn aankomst te Winburg vond ik dat de

Emigranten in een menigte te zamen waren, en een groote ontevredenheid heerschte onder hen. Zoodra zij mij zagen zeiden zij: "Hadt gij niet gekomen dan zouden wij zekerlijk op die personen aangevallen zijn die het Gouvernement geroepen hebben; wij zullen niet terug gaan voor en aleer dat wij de Britsche ambtenaren zullen uitgezet hebben." Door de groote ontevredenheid die toen heerschte was ik verpligt mij onder hen te voegen tot voorkoming van storten van menschenbloed, omdat Sir Harry aan mij gezegd heeft dat hij geen magt of instructie heeft aan deze zijde van Oranjerivier het land in bezit te nemen, en indien de meerderheid tegen het Gouvernement was dat hij dan de Emigranten ongehinderd zoude laten.

Zoo dacht ik goed te proberen dat Zijn Excellentie met de Emigranten zelf konde spreken tot voorkoming van storten van menschen bloed. De Emigranten wilden niet toestaan dat Majoor Warden zoude achter blijven. Het was voor mij een onaangename taak, Majoor Warden tot over Oranjerivier te laten vervoeren, maar echter blij ben ik te zeggen dat de Majoor voorzigtig heeft gehandeld om niet op de Emigranten te laten vuren. Batterij, magazijn, kanonnen, enz., alles raakte nu in mijn bezit, en wanneer ik werkelijk was gekomen om geweld te gebruiken, zoo als Sir Harry mij in zijn proclamatie beschuldigde, dan konde ik van die gelegenheid gebruik gemaakt hebben en met geweld de Emigranten aangevoerd hebben. Neen, ik zeg nog eens, de komst was alleen in gevolge Sir Harry's eigen verzoek om de meerderheid aan te toonen. Ik heb een vertrouwden officier met Majoor Warden mede gezonden om hem veilig over de Oranjerivier te brengen.

Door vervoering van Majoor Warden ontstond er een kleine angstige beweging onder een klein getal menschen, die aan de zijde van Sir Harry waren, door kwade geruchten, die een of ander leugenblazer heeft verspreid. Maar ik heb dadelijk geschriften nagezonden, hun bekend makende dat hun geen leed zal gedaan worden en dat zij terug naar hunne plaatsen moesten keeren. Ik ben toen met de Emigranten getrokken tot op den wal aan deze zijde van Oranjerivier, met oogmerk met Sir Harry in een mondgesprek of briefwisseling te geraken, en te zien of er geene schikking met Zijn Excellentie konde getroffen worden waarmede de Emigranten tevreden zouden zijn geweest. Doch te vergeefs was al onze ontmoedige smeeking,

al wat wij er bij wonnen was, dat ZExc. woedend te keer ging en ons schold voor "Damned Rebellen." ZExc. maakte zich intusschen gereed om ons met geweld aan te vallen en te willen verdelgen "volgens manifest." Daarop zijn wij terug getrokken, en toen Sir Harry dat vernam versterkte hij zijn legermagt met een bende onbeschaafde barbaren, met voornemen, zoo het mogelijk was, ons ten onder te brengen en uit te roeijen.

Er bleef nu niets anders voor ons over, onszelven bij elkander te voegen en ons leven manmoedig te verdedigen, want daar het toen bleek dat Zijn Excellentie's manifest bewaarheid wierd, en zelfs brieven die wij van Zijn Excellentie ontvangen hebben, dreigden verdelging. Op den 28sten Augustus 1848 te Boomplaats raakten wij dus aan 't vechten, en door de stijfhoofdigheid van Sir Harry op dien dag veel onnoodig bloed is gestort. Het getal zal van zijn kant bij Zijn Exc. best bekend zijn, en met het verlies aan onze zijde van negen mannen en vier of vijf gewond, behalve die monsterlijke en schreeuwende zaak van jongen Dreijer, die in de handen van Sir Harry viel, denkende dat hij veilig was onder een Generaal, die zoo krachtig in zijn manifest heeft gebeden en vele ondervindingen van oorlogen had, wel wetende, wanneer iemand in den oorlog kwam overloopen, dat geen leed aan zoodanig persoon gedaan wierd. Maar helaas, die arme jonge man wierd zoo erg gebonden als of hij in een pijnbank was aangeschroefd, en zoo bleef hij en leed eenige dagen. Hij wierd toen voor den zoogenaamden Krijgsraad van gewonde officieren en verbitterde veeboeren ter dood veroordeeld, gansch strijdig met het militaire wetboek.

De gebeurtenissen te Natal zullen nog niet uit het geheugen van Harer Majesteits officieren zijn, die ook getuigschriften kunnen geven hoe de Emigranten met gewonde troepen hebben gehandeld. Het manifesto op Boomplaats aan stukken was geschoten. Toen zijn wij naar huis gereden. De Emigranten wierden toen zwaar beboet, van £3 tot £250 ieder, en een tweede ingewortelde haatproclamatie wierd uitgevaardigd. Met uitzondering wierd ik behandeld, omdat ik aan Tugela mij met geld niet wilde laten leiden naar de begeerte van Sir Harry. £2,000 wierd op mijn persoon beloofd, mijne gronden geconfisceerd, alle communicatiën afgesneden, ja zelfs de vrije drukpers wierd voor mij gesloten om mij niet in de gelegenheid te stellen

van onze zaak aan Haar genadige Majesteit bekend te maken omtrent de vervolging en verdrukking die wij hebben moeten ondergaan. Doch blijde ben ik en zijn wij, dat UWelEdd. ten laatste zijn gekomen en onderzoek hebben gedaan, met het vaste vertrouwen dat UWelEdd. Hare Genadige Majesteit met alles zullen bekend stellen, en verwachtende het onpartijdig en regtvaardig oordeel van Hare Majesteit.

De ontegenssprekelijke waarheid bewijst al de handelingen van Sir Harry. Ziet de brief van H. Hendriks, thans in UWelEdd's. bezit. Ziet de loop van de Kafferopperhoofden zoowel als het ongenoegen nu nog onder Harer Majesteits onderdanen in de Souvereiniteit. Ziet op wat punt Natal staat. Ja zelfs de Oostelijke Provincie, ontstaat dat niet alles door een slechte en despotieke regering ? De outevredenheid welke nu nog in de Souvereiniteit heerscht spruit nog door de in bezit neming van de gronden aan deze zijde van Oranje rivier.

Ik heb nog vele punten onaangeraakt gelaten, door dat de tijd te kort komt, zoo zal ik bij nadere gelegenheid alles aan UWelEdd. bekend stellen zoodra ik van UWelEdd. zal gehoord hebben, zelfs naar Engeland, want doordat ik zoo ver overtuigd ben van de onregtvaardige stappen genomen door Sir Harry Smith aan deze zijde van Oranjerivier, zal ik den dag van den 16den Januarij 1852 nooit kunnen vergeten, doordat mijn hart geprangd is voor de onuitsprekelijke zwarigheden die nog over het hoofd hangen van mijne landslieden nu nog in de Souvereinteit onder Britsch Gezag. Ik smeek UWelEdd. de hier aangehaalde omstandigheden aan Hare Genadige Majesteit voor te stellen, vertrouwende en afwachtende een regtvaardige en genadige decisie van Hare Genadige Majesteit, zoodat alles weder in rust en veiligheid mogt worden gebragt.

Ik heb de eer te zijn,
WelEdele Heeren,
U.W.E. ond. dienaar,
A. W. J. PRETORIUS, Com. Gen.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 82—DECEMBER 1886.

a). Vijf letters vormen u het woord
Waarin mijn raadsel steekt;
Op reis zijn d' eerste vier van nut,
Daar 't alle talen spreekt.

Het dient ook ter vervaardiging
Van sieraden, zoo mooi,
Dat menigeen zegt: "had ik geld,
Dan kocht ik zulk een tooi!"

En nu de laatste letter nog,
Als gij die tweemaal spelt
Dan duidt zij een riviertje aan,
In Braband vaak vermeld.

Een' stad in Holland, zeer vermaard
Voor pijpen, kerk en kaas,
Aan d' oever van den Ysselstroom,
Niet verre van de Maas,

Dat is de naam van mijn geheel.
Mij dunkt gij raadt dien vlug,
En anders maar de kaart gevat,
Daar vindt ge hem op terug.

b). 'k Kom in Parijs wel, doch nimmer in Weenen,
In Rotterdam wel, doch niet in den Haag,
Ik houd van vreugde, en haat al dat stenen,
Vlied booze twisten, maar pret zoek ik graag.

c). Noem zeven zelfstandige naamwoorden van drie letters, welke omgekeerd zelfstandige naamwoorden blijven.

(*a* en *b* ingezonden door Mevr. D., en *c* ingezonden door den heer D. G. R.)

☞ De antwoorden op de vraagstukken voor Oct., Nov. en Dec., of zooveel men er van vinden kon, worden nu ingewacht tot 1 Februarij 1887. Twee prijzen naar verdiensten.

VERSLAG VAN HET VORIG KWARTAAL.

No. 77, Julij 1886.

Lukas 18: 39.

1	Z	eba
2	o	n
3	n	ergalsarezersamgarNub
4	e	lda
5	D	anie
6	a	gabu
7	v	ischpoor
8	i	tali
9	d	ebi
10	s	ore
11	o	hol
12	n	aäm
13	t	ubal Kai
14	f	ilipp
15	e	glo
16	r	ehobot
17	m	acedoni
18	u	ittog
19	m	ago
20	ij	verend
21	n	ada
22	e	lifel
23	r	oo

Colossensen 4: 2.

1	H	Rigteren 8: 21.
2	o	Nehemia 11 : 35.
3	u	Jeremia 39 : 3
4	d	Numeri 11 : 27
5	t	Rigteren 13: 2
6	s	Handelingen 21 : 10, 11
7	t	Nehemia 3 : 3
8	e	Handelingen 27 : 1
9	r	Jozua 10 : 3
10	k	Rigteren 16 : 4
11	a	Ezechiel 23 : 4
12	a	1 Koningen 14: 21
13	n	Genesis 4 : 22
14	i	Handelingen 16 : 12
15	n	Rigteren 3 : 15
16	h	Genesis 26 : 22
17	e	Handelingen 16 : 9
18	t	Deuterono 33 : 18
19	g	Genesis 10 : 2
20	e	Numeri 11 : 29
21	b	1 Koningen 14 : 20
22	e	1 Kronijken 15 : 18
23	d	Openbaring 12 : 3

No. 78.—AUGUSTUS 1886.

1 *Woord*
2 Inham
3 Eva

4 Eksteroogen
5 Elias
6 Nieskruid

7 Kaïn
8 Uilenspiegel
9 Illumi-natie
10 Licht

11 Gad-dag
12 Reinier
13 Adamsappel
14 Aja
15 Februarij, zijnde de kortste maand des jaars
16 Op de Tong

17 Vouwbeenen
18 Oorvijg
19 Obadja
20 Regenscherm

21 Esau
22 Elleboog
23 Neger regen

24 Arar
25 Neuzen
26 Doodkist
27 Echo
28 Rook

29 Vergeven
30 Arke Noachs
31 Laban—Nabal
32 Tegen zijn zin

33 Echo
34 Roest

35 Zandruiter
36 Ezel in Noachs ark
37 Lei-den = Leiden
38 Tabeldichter

39 Inktkoker
40 Nat.

Wie een-kuil graaft voor een ander, valt zelf er in.
Die eenen kuil graaft, zal er in vallen. Spr. 26 : 27*a*.

No. 79—SEPTEMBER 1886.

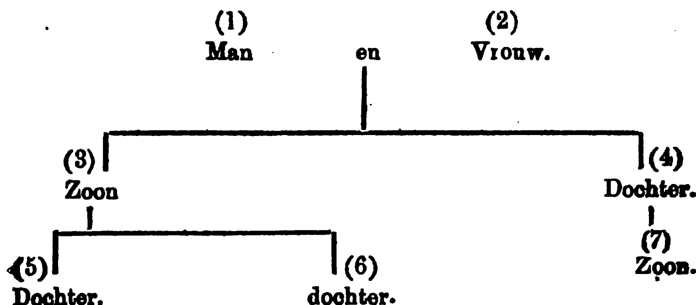
a). Ik ben een lastig dier in 't land,
Voor koorn, rijst of eenig plant,
Jaar in en uit werk ik met vlijt,

In zomer, winter of eenig tijd.
Geen mier werkt meer als ik zoo klein,
Een Boschman eet mij, ach zoo fijn,
Stel nu van deze woorden zaam,
En maak daaruit mijn regte naam.

Antwoord:—De Rijstmier.

6). Is verschillend beantwoord : zie hier :—

Blijkbaar bestond het gezin uit : één grijsaard met zijn vrouw en zijn zoon met vrouw en 3 kinderen (1 jongen en 2 meisjes).

Oude oom Tjaart, en zijne vrouw oude tante Mieta, zijn 2
hun kind : Jonge oom Tjaart, en zijne vrouw tante Bettie zijn 2
kinderen van jonge oom Tjaart en tante Bettie, zijn : klein
Tjaart, Sannie en Nellie 3

1 Grootvader=Oude oom Tjaart
1 Grootmoeder=Oude tante Mieta
2 Vaders=Oude Tjaart en jonge Tjaart
2 Moeders=Oude Mieta en tante Bettie
4 Kinderen=Jonge Tjaart, klein Tjaart, Sannie en Nellie
3 Kleinkinderen=Klein Tjaart, Sannie en Nellie
1 Broeder=Klein Tjaart
2 Zusters=Sannie en Nellie
2 Zoons=Jonge Tjaart en Klein Tjaart
2 Dochters=Sannie en Nellie
2 Gehuwde mannen=Oude Tjaart en jonge Tjaart
2 Gehuwde vrouwen=Tante Mieta en tante Bettie
1 Schoonvader=Oude Tjaart van tante Bettie
1 Schoonmoeder=Tante Mieta van tante Bettie
1 Schoondochter=Tante Bettie

De volgende heeren en dames hebben ons met oplossingen vereerd :—

1. D. de Kock, Jr., Stellenbosch.
2. O. S. Vermooten, Venterstad.
3. J. Hoek, Oudtshoorn.
4. Mevrouw E. W. Dieperink van Charante, Somerset Oost.
5. Mevrouw Annie Maeder, Victoria West.
6. "A. B. C." Paarl.
7. Jongejufv. G. W. Blignault, Calitzdorp.
8. D. G. R., Noorder Paarl.
9. Jongejufv. Anna Franklin, Rouxville, O. V. Staat.
10. D. H. V., Hanover.
11. Jongejufv. Helena de Labat, Worcester.
12. J. H. Groenewoud, Piquetberg.
13. D. J. Malan, Zuid Achter Paarl.
14. Jongejufv. Carolina Verschuur, Calitzdorp.
15. P. G. R., Thomas Rivier Statie.
16. G. S. Hauptfleisch, Kroonstad, O.V. Staat.
17. J. W. S. Brink, Simonsvallei, Boshof „
18. Jongejufv. M. le Roux, Elandskloof, Clanwilliam.
19. Paul le Roux, „ „
20. W. Esterhuijsen, „ „
21. B. Foster, Ladybrand, O.V. Staat.

De antwoorden waren boven verwachting goed, jammer maar dat het getal oplossers niet grooter was. Het Julij-raadsel is door allen opgelost; het *moeijelijke* Augustus-raadsel is door de meerderheid vrij wel gevonden, terwijl sommigen het gedeeltelijk en anderen er niets van beantwoord hebben; het September-raadsel werd op een paar na, die vraag *b* misten, door allen opgelost. De prijzen vielen te beurt aan den heer D. DE KOCK, Jr., te STELLENBOSCH en Jongejufvrouw G. W. BLIGNAULT, te CALITZDORP, wien de boekwerken gezonden worden, met de beste wenschen van de Eigenaars van het *Z. A. Tijdschrift* en den Redakteur van 't *Gezellig Tijdverdrijf.*

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Een correspondent in een tijdgenoot waarschuwt de wijnboeren, nu de tijd van wijngaard zwavelen aangebroken is, om toch toe te zien dat zij echte bloem van zwavel bekomen, daar er in den laatsten tijd zooveel bedrog gepleegd wordt door gewetenlooze handelaars, die den boeren een artikel in de hand stoppen dat niets waard is. "Zij kunnen," zegt hij, "net zoo goed hun wijnstokken met het stof der wegen bepoeijeren als met de gemalen zwavel die door sommigen onder den naam van beste bloem van zwavel verkocht wordt." Hij verzekert, dat er handelaars zijn, die zich niet ontzien om ledige vaten, die eerst met bloem van zwavel van het echte merk gevuld waren, met gemalen zwavel op te vullen om ze des te beter van de hand te kunnen zetten, waardoor zij enorme winsten maken. Hij wil dat de namen van zulke bedriegers gepubliceerd moeten worden. Daar hij er alles van schijnt te weten, moest hij alvast maar beginnen. Ook wij hebben van sommige boeren de klagt gehoord: "dat zwavelen soms tot vier maal toe, niet meer zoo goed tegen het oïdium schijnt te helpen als vroeger, en dat de zwavel zóo grof is." Geen wonder, als het zoo toegaat!

Voor oningewijden kan eene korte beschrijving, hoe bloem van zwavel verkregen wordt, dienstig zijn. De gewone zwavel wordt verwarmd tot op het kookpunt, en de rook door buizen in een daartoe ingerigte kamer geleid. Daar zit hij dan als roet in een schoorsteen. Het zwavelzuur dat zich door dit proces ontwikkeld hecht zich aan de afgekoelde fijne bloem. *Zulke* zwavel is nu geschikt om fungi of oïdium te dooden, of eigenlijk is het het *zwavelzuur* dat het werk doet. Gewone zwavel fijngemalen is nutteloos. Laatstgenoemde, die vaal van kleur is, is gemakkelijk te herkennen. Doch daar bedriegers ook hierop wel raad zullen weten om het bogus-artikel de regte kleur te bezorgen, kan men eene andere proef nemen. Men doet een lepel vol fijne zwavel in een kopje, mengt met eenige droppels water tot het een deeg is, en vult dan het kopje half met *kookend* water; hierdoor vermengt zich het

swavelzuur (als het er in is) met het water. Nu neemt men een stukje *lakmus papier*, dat bij alle apothekers voor een kleinigheid te krijgen is, en doopt het in dat water. Wordt nu het papier, dat blaauw van kleur is, *rood*, dan is het goed, anders is men bedrogen; zoo verzekert genoemde correspondent. Nu is het best mogelijk, dat er handelaars zijn, die, zelf bedrogen zijnde, niet met opzet de boeren bedriegen; maar hoe ook, wetend of onwetend, er moet een einde aan komen. De wijnboer betaalt zijn kostelijk geld, verrigt een nutteloos werk en ziet op den koop toe een gedeelte van zijn oogst verloren gaan. En waarlijk hij heeft het reeds zwaar genoeg.

—— ——

In October en November, wanneer de wijnoogst in Zuidelijk Europa ingezameld wordt, vertrekken er dagelijks scheepjes met druiven uit de Spaansche havens naar Londen. Die scheepjes hebben van 14 tot 18 dagen noodig voor de reis, of iets minder dan onze Kaapsche maalbooten. In Januarij, Februarij en zelfs Maart, dat is op een tijd wanneer de markt leeg is, zouden wij de Londenaars van Kaapsche druiven kunnen voorzien, indien de zaak maar op de regte wijze aangevat werd; en dat er geld mee te maken is, staat vast. Dat vroegere proefnemingen niet zoo wel gelukt zijn, bewijst nog niet dat het plan onuitvoerbaar is.

Van wege het kantoor van den Commissaris van Kroonlanderijen en Publieke Werken, wordt het volgende, over het verpakken van druiven, in de *Gouvernements Gazette* gepubliceerd: — Informatie omtrent de beste manier om druiven uit de Kolonie naar Europesche markten te verschepen, is bij den Agent Generaal te Londen aangevraagd.

Men had vernomen dat druiven van het district Almeria in Spanje in goede conditie naar Londen verscheept worden, op het dek van schepen, die gewoonlijk van 14 tot 18 dagen op reis zijn, en dat een vat van deze druiven onlangs van Londen naar Zuid Australië gezonden is, alwaar zij in de beste conditie aankwamen na eene verdere reis van veertig dagen.

Het behoeft naauwelijks gezegd te worden dat de hardste druiven het meest geschikt voor uitvoer zijn.

Druiven van Almeria in Spanje worden gepakt in vaten van ligte (dunne) eikenhouten duigen, die als zij vol zijn een bruto gewigt hebben van 60 tot 70 lb.: 66 wordt beschouwd een goede middelmaat.

Nadat de tros druiven afgesneden is, moet hij eerst van 20 tot 48 uur droogen, naar de omstandigheden zijn. Dan wordt hij zorgvuldig in het vat gepakt op de volgende wijze:—Een dunne laag gemalen kurk [onze boeren spreken van *kurksemels*], dan een laag druiven, met meer kurkstof, om al de ledige plaats tusschen de druiven te vullen; een andere dunne laag kurk; een andere druiven: en zoo voort tot het vat

vol is. Een bruto gewigt van 66 lb. moet netto omtrent 46 tot 48 lb. druiven bevatten."

Een monster van de kurkstof is te zien aan het kantoor van Kroonlanderijen, waar ook verdere informatie te bekomen is.

Dat enkele boeren, op zich zelf staande, zoo iets kunnen ondernemen, is haast niet te denken. Er behoort zamenwerking toe, m. a. w. eene kleine maatschappij. En hoeveel kapitaal zal daartoe noodig zijn? Heel weinig. Aan de Paarl, te Wellington en op Stellenbosch is het getal syndicaten en goudmijnmaatschappijen legio, en wij wenschen ze allen schatten en rijkdommen toe; maar er moest nu een syndicaat bijkomen om druiven te exporteren! Wij meenen dat hiermede ruim zooveel, indien al niet meer, te maken is dan met goudgraven. Verbeeld u eens, als wij een derde of zeg een vierde van onzen druivenoogst konden afschepen, welk een invloed dat ook op de wijnprijzen zou hebben?

En zou Frankrijk ook niet van onze druiven gediend zijn? Daar is de wijnoogst dit jaar eene mislukking en reeds zijn er, zoo verzekert men, door Fransche firmas duizenden zakken rozijnen van elders ontboden, uit Smyrna alleen 12,000 zakken, om er wijn van te maken; want de vraag naar *Fransche* wijnen blijft even groot als altijd, en daarin moet voorzien worden. Zou de Kaap niet op de eene of andere wijze hiervan kunnen profiteren? Zou men daar van Kaapsche druiven niet beter wijn kunnen maken dan van Smyrnasche en Californische rozijnen. Of zouden wij de rozijnen niet even goedkoop kunnen leveren? Als de goudkoorts eerst voorbij is, zal men misschien wel eens tijd vinden om zulke vragen te bespreken; maar dan is alweer het getij verloopen. Wat zijn wij Afrikaners toch onverschillige, excuus *hulpelooze* menschen! Vergelijk daar eens mee wat we in vorige Nos. over de verscheping van perziken en ander fruit uit Amerika aanstipten.

Eindelijk nog, eer wij van den wijnbouw afstappen, het volgende uit de *Zuid Afrikaan*:—

"EEN NIEUWE WIJNMAATSCHAPPIJ.—Wij vernemen dat thans pogingen worden aangewend om eene nieuwe Wijnmaatschappij op te rigten, vooral met het oog op den uitvoer naar Europa. Eenige belangstellenden, waaronder ook Baron Von Babo en de heer P. C. le Roux (ex-Commissaris voor wijnen aan de Londensche Tentoonstelling), hebben gisteren eene consultatie over het onderwerp gehouden. Een vergadering van grooteren omvang zal tegen het einde der volgende week plaats vinden. Wij gelooven dat de heeren van wie het plan uitgaat, voorstellen dat de maatschappij niet alleen pakhuizen in de Kolonie zal hebben, maar ook "stores" in Londen en elders, waar onze beste Kaapsche wijnen bij de kleine zoowel

als bij de groote maat, zullen worden aan den man gebragt. Daarvoor zal natuurlijk een aanzienlijk kapitaal worden vereischt. De groote vraag is nu, of dat kapitaal wel zal kunnen worden gevonden in een tijd als deze, waarin de meesten klagen dat zij geen geld hebben, en zij die het wel hebben, zelfs wijnboeren, het in goudspeculaties steken."

Daar zit de knoop: "*of* dat kapitaal wel zal kunnen worden gevonden?" Wij meenden een uitnemender weg aangewezen te hebben, toen we van zamensmelting der bestaande Paarlsche maatschappijen en uitbreiding derzelven spraken, wel wetende dat weinig wijnboeren geld in een nieuwe wijnmaatschappij zullen wagen. Dit is twee maanden geleden, en behalve de *Zuid Afrikaan*, die een woordje van waardering voor het plan over had, schijnt niemand er notitie van genomen te hebben. Wij herhalen dat wij de vrees van onzen tijdgenoot deelen, dat er voor eene splinternieuwe maatschappij geen kapitaal gevonden zal worden; tenzij Kaapsche kooplui het alleen bijeenbrengen.

Bij de firma James Robertson & Co. in de Pleinstraat, te Kaapstad, zijn wijnpersen te bekomen, volgens het model door Baron von Babo op Groot Constantia gebruikt. Wijnboeren die naar de stad gaan, moeten niet verzuimen een kijkje te nemen; koopen zal van den prijs en de beurs afhangen.

OVER HET KAPOENEN.

Een onzer lezers vroeg ons hoe men hanen vuurt. Wij hebben dit woord nooit gehoord, maar denken wel dat er kapoenen meê bedoeld is en geven daarom onderstaande regelen die wij aan het Weekblad *Floralia* ontleenen, ten beste.

Wanneer de hanen 4 à 5 maanden oud zijn kan men met kapoenen beginnen; oudere dieren genezen moeijelijker en de operatie is dan ook pijnlijker.

Waarom kapoent men? Voornamelijk omdat de dieren dan beter vet worden en een veel zachter en smakelijker vleesch verkrijgen, eene waarneming die reeds van de oudste tijden dagteekent en ook bij de oude Romeinen niet onbekend was, want ook zij verstonden het om het gevogelte, door bewerking der geslachtsdeelen, smakelijker vleesch te bezorgen. Maar de Romeinen deden deze bewerking op eene gruwelijke manier, door eenvoudig met een gloeijend ijzer te branden. Hanen aldus behandeld werden capus of capo geheeten en van daar onze benaming kapoenen.

De operatie door snijden moet steeds door ervaren en zaakkundige personen geschieden, en om deze kunst te leeren moet men zich eerst op geslagte dieren oefenen. De hanen die men kapoenen wil laat men een dag te voren vasten of geve ze slechts zeer weinig eten. Voor de ope-

ratie zijn twee personen noodig, wijl het vasthouden en snijden niet door één persoon kan gedaan worden.

De haan wordt op den rug gelegd, iets schuins, op dat de ingewanden naar de borst liggen en er dus geen gevaar is dat zij door het instrument geraakt worden. De kop wordt naar onderen gehouden, het achterste naar den operateur. De regter poot wordt aan het lijf gehouden, doch de linker daarentegen achterwaarts om de linker zijde bloot te leggen, waarin de snede gemaakt wordt.

Ter halver hoogte maakt de operateur nu een lange snede, gelijkloopende met den rug tot aan de buikholte en zoo groot dat hij met den vinger, zonder trekken, er in kan dringen. Opdat geen ingewanden door de wond kunnen dringen steekt de operateur den vinger vlug in de buikholte, in de rigting der nieren, links van de middenlinie, tot hij een glad ligchaam ter grootte eener kleine boon voelt, die hij, daar het slechts los bevestigd is, naar buiten zoekt te dringen. Op dezelfde wijze zoekt hij ook hetzelfde ligchaam der andere zijde te verwijderen. De wond wordt vervolgens digt genaaid en met Althea-zalf besmeerd.

De kapoenen worden nu in den stal zorgvuldig gevoederd; den 1sten en 2den dag met zacht laxeerend voeder (meel met melk is het beste) en rustig gelaten.

Stokken en andere voorwerpen waarop zij kunnen vliegen moeten verwijderd worden, daar de kapoenen gelijkvloers moeten zijn en niet mogen springen of vliegen.

Van den 3den dag af geeft men zeer krachtig voeder, goed graan, etc.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

PAARDEN IN BRANDENDE STALLEN

gaan veelal verloren. De ervaring leerde reeds herhaaldelijk, hoe uiterst moeijelijk het is om een paard uit het gevaar te redden. Ja zelfs kwam het wel voor, dat een gered, of een bijkans gered paard toch in zijn verderf liep. Daarom is het niet onnut (ook zelfs dan niet, indien volgens den een of den ander deze raad geen nieuwtje wezen mogt) aan *Landw. Thierz.* hier te ontleenen, dat er geen beter middel bekend is, om een paard bedaard en kalm uit een brandenden stal te verwijderen, dan 't dier een natten zak of een nat gemaakt dek over het hoofd te slaan. Daarmede laat—volgens aangehaald weekblad—elk paard zich kalm en gelaten uit het gevaar verwijderen.

[Hierbij wenschen wij meteen te wijzen op eene leelijke drukfout in ons vorig no. In de geschiedenis van "Piet Werkzaam" liet men hem zijn karpaarden en een span ezels "natuurlijk," in plaats van *naauwelijks*, losnijden.—Red.]

Een der grootste boom-aanplanters der geheele wereld is (luidens het *Utr. D.*) de hertog van Atholl, in Schotland, welke landeigenaar elk jaar op zijne goederen tusschen zesmaal honderd duizend en 1 millioen boomen aanplant, vooral eiken, dennen, sparren, larixen, beuken, elzen. De vorige hertog van Atholl—dus de vader—was eveneens een onvermoeid aanplanter. Toen hij nl. in 1845 daarmede op groote schaal begon, waren al de heuvels om Dunkeld en Atholl nog bijna geheel kaal, en men berekent dat hij in zijn leven niet minder dan 27 millioen boomen op zijne gronden heeft doen planten, welke thans ganeche wouden en aanzienlijke rijkdommen aan hout vormen.

Onze schooljeugd zal het binnen weinige jaren ook wel zoo ver brengen, nu men het goede onderwetsche voorbeeld van Gouverneur van der Stell (de oude!) weer in beoefening brengt.

Uit Belgie meldt het *Utr. Dagblad*:

"De voorstanders van beschermende regten zijn ijverig in de weer. Beschermende regten tegen Duitschland en Engeland en op vee en granen worden onstuimig verlangd. De laatst gekozen leden der Kamer zijn meest protectionistisch gezind en enkele hebben hunnen kiezers beloofd, inkomende regten op granen en vee voor te stellen. Te vergeefs doet het orgaan van het Ministerie, het *Journal de Bruxelles*, zijn best aan de afgevaardigden duidelijk te maken, dat de landbouw en de nijverheid niet door bescherming worden gebaat, en het wijst op de slechte resultaten der Duitsche handelspolitiek. De liberale bladen bestrijden bijna alle de beschermende regten, vooral die voor vee en graan; ook verscheidene Katholieke bladen waarschuwen er tegen, maar zij vinden weinig gehoor. Dat inkomende regten op graan slechts voor enkelen voordeelig zouden zijn, is duidelijk. Er zijn in België 744,007 zelfstandige landbouwers; 688,768 bebouwen niet meer dan 5 hektaren en verkoopen derhalve geen graan; 33,646 bebouwen 5—20 hektaren; het is uitgerekend dat het voorgestelde regt—3 francs per 100 kilo—hun misschien 150 francs per jaar meer zou doen verdienen. De groote winst zou voor de overige 21,593 zijn. Voor zoover de landbouwers pachters zijn, zouden natuurlijk de landheeren het meest profiteren. Het Ministerie is verdeeld de Ministers van Buitenlandsche Zaken en

Landbouw zijn voor beschermende regten, de Ministers van Finantiën en de Spoorwegen zijn er tegen; de overige weifelen."

Hier mag men in Zuid Afrika ook wel eens notà van nemen!

In eene toespraak die de Senator Gaston Bazille te Montpellier tot den Minister-president hield, is o.a. gezegd, dat het verlies door de phylloxera in Frankrijk veroorzaakt, reeds sedert eenige jaren geschat kan worden op ongeveer *een milliard* jaarlijks!

Een landbouwer uit de omstreken van Weert beploegde zijn akker met een werkos, die de gewoonte had zich eensklaps voor den ploeg neer te leggen. Wat men ook deed, werken wilde hij dan niet meer. Zijn meester verzon een middel om hem deze slechte gewoonte af te leeren, en toen de os zich op zekeren dag weer op den grond wierp, dolf de boer den kop van het beest onder een hoop aarde en ging naar huis koffij-drinken. Toen de landman na een korten tijd terugkwam, vond hij tot zijn groote teleurstelling, het dier gestikt. De aangewende straf om den os zijn koppigheid af te leeren, had dus niet gebaat. De stijfkop wilde liever stikken en sterven dan zich onderwerpen.

CARBOLZUUR TEGEN DE VARKENSZIEKTE.

In zijn "Rundschau", schrijft de landbouw-leeraar, Dr. K. Perseke, hetgeen hier volgt en voor verscheidene houders van varkens stellig van bijzondere waarde is.

" In groote stallen levert dikwerf het epidemisch optreden van ziekte en sterfte van jonge varkens, groote verliezen op. Zoo deelt de "Ztg. des landw. Vereins für Rheinpreussen" mee, dat op het riddergoed Lütschena in het koningrijk Saksen deze varkensziekte zoo erg geworden was, dat van nieuwjaar tot Mei ll. alle varkens verloren gingen. Wijziging van het voedsel maakte de zaak niet beter. De ziekte werd eerst op andere wijze bestreden, nadat de lijken van de varkens aan de Veeartsenijschool te Munchen onderzocht waren, en het daarbij gebleken was, dat niet slechts de darminhoud der gestorven dieren vol mikroskopische schimmels zat, maar dat zulke voorwerpen ook aangetroffen werden in het bloed en de edeler ligchaamsdeelen. Aan de "zieke" varkens (lijdende aan hevigen doorloop) [ongetwijfeld dezelfde *varkens cholera* waaraan in Amerika jaarlijks duizenden varkens sterven] werd dagelijks meermalen een flinke dosis tweeprocentisch carbolzuur met geweld ingegeven, daar genoemd zuur bekend

is als een zeer anti-parasitisch middel. De nog gezonde varkens kregen dagelijks eene voldoende hoeveelheid verdund carbolzuur onder hun voeder. Sedert het gebruik van dit middel kwam geen enkel ziektegeval voor."

In de *Winterswijksche Courant* komt het volgende berigt voor:—

"Wat een aardappel kan opleveren, wanneer grond, weder en pootsoort gunstig zijn: Zekere Van der Haak te *A.*, uit de buurt van het Compasveen, pootte vóór twee jaar een aardappel (jam), welke eene opbrengst van 195 stuks gaf, terwijl die aardappelen het volgende jaar wederom met zorg gepoot met groote tusschenruimten (op breede rijen), eene hoeveelheid van 2¼ mud opleverden.

Dus 2¼ mud van één aardappel in twee jaar."

Hij moest ook ons van die moeren laten krijgen!

MIDDEL OM EEN KELDER (GEEN WIJNKELDER) KOEL TE MAKEN.

Somtijds wordt op eene verkeerde wijze gehandeld om de lucht in kelders en in plaatsen, waar melk bewaard wordt, te ververschen. Het doel der luchtverversching is om de kelders koel en droog te houden, doch dit mislukt dikwijls, omdat het geschiedt op eene wijze, waardoor de kelder integendeel warm en vochtig wordt gemaakt. In eene koude plaats moet nimmer versche lucht worden gebragt, tenzij deze kouder is dan de binnenlucht of ten minste even koud of zeer weinig warmer. Hoe warmer de lucht is, hoe meer vocht zij bevat. Hoe kouder de kelder is, hoe meer dit vocht wordt gecondenseerd en nedergeslagen. Wanneer op een warmen dag de lucht in een kouden kelder wordt ververscht, dan schijnt de binnenstroomende lucht wel koud, omdat zij in beweging is, maar als zij in den kelder komt en met de koude lucht, die daarin is, wordt vermengd, dan wordt zij kouder en de vocht condenseert zich en slaat tegen de koude muren aan; dikwijls ziet men het water dan met straaltjes langs de muren loopen. De kelder wordt dan vochtig en dikwijls met schimmel bezet of wel hij ruikt muf. Om dit te vermijden moeten de ramen alleen in den nacht worden geopend, en zoo laat mogelijk, wanneer de bewoners zich ter ruste begeven. Men behoeft niet te vreezen, dat de nachtlucht ongezond is. Zij is zoo zuiver als de lucht op het midden van den dag en in werkelijkheid drooger. De koude lucht komt dan gedurende den nacht in den kelder binnen en stroomt door het geheele vertrek. De ramen moeten voor het opkomen van de zon gesloten worden en gedurende den geheelen dag gesloten en tegen de zon bedekt blijven. Indien de lucht van den kelder vochtig is, dan kan zij droog gemaakt worden door in den kelder een bak met

ongebluschte kalk te plaatsen. Een hoeveelheid van 9 à 10 liter kan 3 à 4 liter water opslurpen en op deze kan wijs een kelder of een vertrek, waarin melk wordt bewaard, zelfs is het warmste weder snel droog gemaakt worden.

(Door *Album der Natuur* uit *Scientific American.*)

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

HET AANTAL BAKTERIËN* IN DE LUCHT.

Het jaarboek voor 1885 van het laboratorium van Montsouris bevat de volgende leerrijke tabel, waarin het aantal bakteriën uitgedrukt wordt, dat gemiddeld in een kubiek meter bevat is.

De lucht, afkomstig van boven den Atlantischen Oceaan op een afstand van meer dan 100 kilometers (ongeveer 65 mijlen) van de kust..........	0.6
Lucht, digter bij de kusten ingezameld	1.8
„ van hooge bergen (Freudenreich)..........	1 tot 3
„ te Parijs genomen, op de hoogte van den top van het Phanteon	200
„ uit het park van Montsouris (gemiddeld getal uit vijf jaren):	480
„ afkomstig uit de Rue de Rivoli (gemiddeld getal van vier jaren:..........	3,480
„ uit nieuwe huizen te Parijs, 1883:	4,500
„ uit de riolen te Parijs, 1880:	6,000
„ uit oude huizen te Parijs:	36,000
„ uit het nieuwe Hôtel-Dieu (1880):	40,000
„ uit het hospitaal de la Pitié..........	79,000

* Bakteriën zijn die met het bloote oog onzigtbare levende wezens waaraan o.a. alle besmettelijke ziekten thans worden toegeschreven.

"Uit deze getallen zou men belangrijke gevolgtrekkingen kunnen afleiden omtrent de gezondheid en de keuze onzer woningen," zegt A. Gautier. Hij wijst slechts op drie hiervan. De eerste is deze, dat de zee de groote ontsmettingsoven voor de aarde is; zij verslindt de bakteriën en geeft geen andere terug. De tweede opmerking is deze, dat men uit het oogpunt van zijn gezondheid, van het genot van licht en frissche lucht op de hoogste verdiepingen onzer huizen in dezelfde gunstige omstandigheden verkeert als buiten. De derde is deze, dat men de vaste behangsels, vooral die van papier, niet meer moest gebruiken, maar voor gladde muurvlakten zorgen, die van tijd tot tijd flink met water kunnen worden afgespoeld. Vooral voor ziekenhuizen en scholen gelden deze gevolgtrekkingen met dubbele kracht.

Immers vooral op die behangsels en die muren zetten de talloozelegioenen van sporen, eitjes en allerlei mikroben zich neder, die met eenige stofdeeltjes van mineralen oorsprong vermengd als een onzigtbare fijne regen onze woningen binnendringen. Zoo komen de eijeren der insekten naar binnen, die onze boeken, kleeren en meubelen tot hun prooi kiezen, zoo zweven de schimmelsporen naar de voedingstoffen, waarop zij woekeren, zoo vinden de meestal onschadelijke, maar toch soms doodelijk werkende bakteriën den weg naar onze woon- en slaapvertrekken.

Wie misschien verlangt te weten, hoeveel levende mikroben voorkomen in één G. van het stof uit de huizen te Parijs, hij verneme, dat 1 G. stof op het observatorium van Montsouris 750,000, uit de *rue de Rennes* 1,300,000 en uit de *rue Monge* 2,100,000 zulke mikroben bevat. Zoo leiden in het schijnbaar doode stof van de straten onzer steden myriaden van wezens een sluimerend bestaan, die ieder oogenblik gereed zijn hun vernielingswerk te aanvaarden.—*Revue Scientifique.*

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JANUARIJ 1887.

De slag te Blaauwberg en de overgave van de Kolonie aan de Engelschen.

I. HET RAPPORT VAN DEN HOLLANDSCHEN GENERAAL.*

Zuid Afrika—Kaap de Goede Hoop,
den 27 Jan. 1806.

J. W. JANSSENS, Bevelhebber der Bataafsche troepen uitgemaakt hebbende de bezetting dezer volkplanting.

* Wij ontleenen ... aan voor den Brit... iale archieven, waar het ec... gewijzigd, en den 18den Ja...komt, en zelfs in ko... tots Holland onderteekend. Deze ar...vering, eenige jar... vinden op pp. 38, 39 en 40 van ons Kolon... documentantieboek. Wij achten het daarom onnoodig ze ... plaatsen, maar deelen ter regter plaatse iets daarvan als aanhangsel mede, en gaan nu over tot de opgaaf van Generaal Janssens eigenlijk "Relaas", dat ... als volgt:—]

---

zijn v
onver
andere
ben ge ... circa 16 maanden kondigden onderscheidene tij-
het ra ... de waarschijnlijkheid aan van eene vijandelijke
schij ... tie tegen deze volkplanting. Men had zich zooveel
Jan ... standigheden gedoogden voorbereid en de ijver en
woord ... gewapende burgerij maakten het den Gouver-
den st ... lijk, een corps te velde te brengen, uit allerlei
zelfde do ... calcul [en soorten] van menschen tezamen-
heemsch kl ... goeden wil en van de meeste benoodigd-
David Baird
mede levens
A

Aan Zijne Excellentie, den HEd. heer R. J. SCHIMMELPENNINCK, Raadspensionaris der Republiek.

Hoog Edele heer,

De zielgrievendste te verbeelden verpligting heb ik te volbrengen,—die van Uwe Excellentie te moeten berigten, dat de geheele volkplanting voor een buitensporige overmagt der Britsche wapenen heeft moeten bukken.

Den 10den dezer heeft de hoofdplaats gecapituleerd en moeten capituleren, hetgeen [ook] ik den 18en daaraan volgende met het debrit [overschot] van een geslagen gering corps d'armee in het Hottentots Hollandsche gebergte genoodzaakt geweest ben te doen.

Afschriften van deze capitulatie worden hierbij gevoegd.

Mijn geweten zegt mij dat ik mij niets te wijten heb.

Ware de Kolonie met zooveel honderden brave [soldaten] als de vijand duizenden* had te behouden, zij zoude behouden geworden zijn.

---

* Het Britsche landingsleger bestond, volgens *Britsche* opgave uit:—Het 24ste regement, 504; het 38ste, 925; het 59ste, 1,000 het 71ste, 768; het 72ste, 730; het 83ste, 750; het 93ste, 890; het 20ste dragonders, 221; artillerie, 320; rekruten, 546. Te zamen 6,654 man. Een regement werd echter vóór het treffen naar Saldanhabaai gezonden; maar daarentegen werden ongeveer duizend matrozen zamen met uit de huizen te ... geland. Het Engelsche leger te Blaauwberg mo... ...s minder dan 7,000 man geteld ... vatorium van Montsouris 750,000, uit de ... op den 23sten April, ... uit de *rue Monge* 2,100,000 zulke mikroben bevond ... het schijnbaar doode stof van de straten onzer steden my... ...ord geleven van wezens een sluimerend bestaan, die ieder oogenblik gereed zijn ... aan de vernielingswerk te aanvaarden.—*Revue Scientifique.*

Mijn droefheid is boven mate, en dit niet om mijn eigen ik, maar over de rampen die ons ongelukkig vaderland drukken en, zoo het schijnt, verpletteren moeten.

Ik ben zoo vrij, hierbij een relaas te voegen van de geheele toedragt van zaken, welke misschien niet zoo als het is liggende voor het publiek geschikt is, maar in deze, zooals in alle andere zaken, heb ik vermeend de hoogste magt in het Vaderland, zoo juist als het mij denkelijk is, te moeten onderrigten.

Op een gedeelte na hebben de troepen en alle burgers zich zoodanig gedragen, dat zij een beter lot verdiend hadden dan dat van overwonnen te zijn.

De vrijheid nemende, mij eerbiedigst aan het relaas [naar het rapport] te refereren, heb ik de eer, met onwrikbaar aankleven aan mijn rampzalig Vaderland, mij met diepe veneratie te onderschrijven,

Van UEds. Excellentie,

De Onderdanigste en zeer gehoorzame Dienaar

J. W. Janssens.

[Op dit begeleidend schrijven liet Generaal Janssens volgen de artikelen van capitulatie als door hem gesteld in het Hollandsch en als door den Britschen bevelhebber in het Engelsch gewijzigd, en den 18den Januarij 1806 te Hottentots Holland onderteekend. Deze artikelen zijn te vinden op p.p. 38, 39 en 40 van ons Koloniaal Ordonnantieboek. Wij achten het daarom onnoodig ze hier te plaatsen, maar deelen ter regter plaatse iets daaruit als aanhangsel mede, en gaan nu over tot de opneming van Generaal Janssens eigenlijk "Relaas", dat luidt als volgt:—]

Voor circa 16 maanden kondigden onderscheidene tijdingen de waarschijnlijkheid aan van eene vijandelijke expeditie tegen deze volkplanting. Men had zich zooveel de omstandigheden gedoogden voorbereid en de ijver en trouw der gewapende burgerij maakten het den Gouverneur mogelijk, een corps te velde te brengen, uit allerlei standen en calcul [en soorten] van menschen tezamengesteld, vol goeden wil en van de meeste benoodigd-

heden matig wel voorzien. (*) Thans waren de middelen geringer, zoo met betrekking tot menschen als noodwendigheden en voor de ellendig gekleede troepen waren de [kleeding] stoffen, die nog niet gemaakt hadden kunnen worden, even te voren aangekomen. [Na] een jaar schaarschheid van brood brak een nieuwe oogst aan, dien men zou beginnen in te zamelen. De laatste voorraad die voor de troepen op onderscheidene punten was te zamen gebragt was verbruikt, en de Regering wenschte zich geluk als ter hoofdplaatse voor den volgenden dag het brood verzekerd was. Alle kampementseffekten waren versleten. Sterfte, ziekte en misdaden hadden 's lands militairen verzwakt. Inzameling van den oogst eischte de tegenwoordigheid van een gedeelte der burger-artilleristen, die op voet van actieven dienst stonden. Evenwel hield men de zeer geringe en zonderlingst zamengestelde magt op een altoos bruikbaren en beweegbaren voet.

In dezen staat van zaken kwamen er den 26sten December ll. verbale [mondelinge] tijdingen en Europeesche nieuwspapieren aan, die het eenigszins waarschijnlijk maakten van binnen weinige dagen door een aller formidabelste magt te zullen worden aangevallen. Niet een oogenblik werd verzuimd, om voor zulk een geval voorbereidende schikkingen te perfectueren [volmaken] en in alle gevallen gereed te zijn.

Den 4den Januarij werd om 8 ure des ochtends van

(*) Dit wordt bevestigd door den Duitschen reiziger Lichtenstein, die juist in de jaren 1803 tot 1806 het Kaapland bereisde en eenigen tijd als "chirurgie-majoor" bij het Hottentotsche Korps dienst deed. Deze zegt omtrent den staat van het Hollandsche veldleger aan de Kaap, op het tijdstip waarvan Generaal Janssens hierboven gewaagt:—"De geheele magt bestond uit het bataillon Waldekkers, het 22ste bataillon Bataafsche linietroepen, het 9de bataillon Jagers en het battaillon Hottentotten, gezamenlijk in alles omtrent 2,000 man infanterie. Dan nog uit het eskadron ligte dragonders en twee kompagniën burger-kavallerie en eindelijk uit het 5de bataillon artillerie, eene rijdende batterij en eene divisie nieuw opgerigte Javasche artillerie, die tezamen 18 veldstukken bedienden. Dit kleine heerleger was met een goeden geest bezield, en indien de Engelschen, in plaats van een geheel jaar op zich te laten wachten, hunnen aanval op dit tijdstip ondernomen hadden, men zou hen zeker met beter gevolg dan in 1806 geschiedde tegenstand geboden hebben."—Red.

den Westhoek het zien van een groote vloot geseind, en ten 9 ure reeds mede van den Leeuwenkop. Simonsbaai, Muizenburg en andere posten werden versterking toegezonden. De in actieve dienst zijnde burgerkavallerie werd uit derzelver kantonnementsquartieren naar de hoofdplaats opontboden. Later werden de alarmkannonseinen voor de binnenlanden gedaan. De Korps-kommandanten werden bijeengeroepen om de noodige onderrigtingen te ontvangen en het kommando van Kasteel en Stad op den voet van de vorige reis [even als de vorige maal] aan den Groot-Majoor Luitenant-Kolonel Von Prophalow opgedragen.

De burgerij en auxiliairen namen 'sgarnizoensdienst over en het corps-d'armee was marschvaardig. Militaire dispositiees werden gemaakt en ligte troepen benevens de Javaansche (*) ligte artillerie naar de Blaauwbergen gezonden om den vijand te observeren. Ten 5 ure in den achtermiddag zag [men] reeds een groot gedeelte van de vloot, namelijk 59 zeilen, (†) tusschen Blaauwberg en Robbeneiland.

Des ochtends van den 5den ten 3 ure stond het corps d'armee op derzelver respective alarmplaatsen vergaderd. De vijand zette dezen dag vele sloepen uit. Een compagnie burger-kavallerie onder den verdienstelijken burger-ritmeester Linden [werd] naar de Rietvallei en Blaauwberg gedetacheerd. De divisie burger-kavallerie van Stellenbosch werd aan den voet der Tijgerbergen ter nadere bescherming gesteld.

Den 6den Januarij, de vijand bij Blaauwberg beweging makende tot landen, marcheerde het corps d'armee des middags ten 2 ure naar de Rietvallei, uit de bezetting van de linie tot zich trekkende een gedeelte

(*) Deze "Javaansche ligte artillerie" werd bediend door Kaapstadsche Maleijers onder blanke officieren.—RED.

(†) Tot de oorlogschepen welke de transporten begeleidden behoorden:—de *Diadem*, 64; *Raisonable*, 64; *Belliqueux*, 64; *Diomede*, 50; *Narcissus*, 32; en *Leda*, 32 stukken. De troepen waren te Cork, in Ierland, aan boord gegaan, maar eerst te Madeira was de geheele vloot bijeen gekomen. De bestemming der expeditie werd zoo geheim mogelijk gehouden. Op de uitreis verongelukten het transportschip *King George* en de Oost-Indievaarder *Brittannia*. Slechts drie man kwamen daarbij om, waaronder echter Brigadier-Generaal Yorke, Kommandant der Artillerie.—RED.

van de equipage van het [in de Tafelbaai] verongelukte Fransche schip *Atalante*, aan welke geweren uitgedeeld waren. Ten 6 ure werd de plaats tot bivaqueering aangewezen.

Ten 7 ure arriveerden de ligte troepen, die met de 6 stukken Javaansche artillerie een-ponders en een gedeelte van de [burger] kavallerie van den Ritmeester Linden onder de orders van den Luitenant-Kolonel Le Sueur, den vijand onder den Blaauwberg hadden geobserveerd en welke order hadden, voor groote overmagt op de Rietvallei te replieeren [terug te vallen].

Dit korps had bij het eerste engagement twee dooden, drie geblesseerden en drie vermisten. De Ritmeester Linden en de Jager-luitenant Albertus waren achtergebleven om den vijand te observeren. Zij kwamen ten 9 ure des avonds aan het hoofdkwartier en deden hun rapport aan den Generaal. Met de korps-commandanten en de officieren van den Generalen Staf werd een besoigne [beraadslaging] over des vijands en onze positie gehouden en de noodige orders gegeven.

Den 7den marcheerde het corps d'armee ten 6 ure om den vijand te naderen,—de linkervleugel in de duinen bestaande uit:—twee compagniën ligte Hottentotsche infanterie, zijnde de twee andere compagniën te Muizenburg en in Simonsbaai gedetacheerd; het 9de bataljon jagers; een detachement burger kavallerie van Wium; een gedeelte der ligte dragonders.

Het centrum [stond] aan de regterzijde der duinen in de vlakte, bestaande uit:—Het 22ste bataljon infanterie; het 5de bataljon van Waldeck; de *Marins Francois* [Fransche zee-soldaten]; en de gezamenlijke artillerie.

De regter vleugel [stond] verder in de vlakte, bestaande uit:—Het eskadron ligte dragonders; de rijdende artillerie; de jagers van Waldeck en de burgerkavallerie van Human; terwijl die van Linden voorwaarts naar Blaauwberg was gezonden om den vijand te observeren.

Ten 9 ure werd halt gemaakt. De Generaal, met een gedeelte van het Etat-major [stafofficieren], ging den vijand van nabij recogniseren [verkennen]. Hij vond onderscheidene regementen in de duinen tusschen Blaauwberg en de zee, onder bedekking van de batterijen hunner schepen bivaqueeren, en begrootte het getal der toen reeds

geworden [gelande] vijanden op ruim 600* man. Van den Luitenant Klapp was uit Saldanhabaai berigt gezonden dat mede een vijandelijke vloot in die baai was binnengeloopen,† gereedheid tot landing makende. Hij ontving order om, was het noodig, tot op Stellenbosch te retireren, maar met zijn onderhebbend detachement [van 15 man] den vijand zooveel mogelijk te observeren.

Om drie uren des namiddags deed het corps-d'armee eene beweging voorwaarts naar Blaauwbergvalleivlakte, nam aldaar eene positie en de noodige precauties [voorzorgsmaatregelen.]

De Generaal had bij zichzelven onherroepelijk besloten, den vijand aan te tasten, welke ook deszelfs magt ware, in de positie in welke dezelve zich bevond. Was het door de duinen tusschen de zee en Blaauwberg niet wel doenlijk, als moetende de troepen op kleinen afstand lang aan het vuur der vijandelijke schepen blootgesteld worden, alvorens den vijand te kunnen naderen, die dan nog meester bleef het gevecht te refuseren en dus de onzen aan het vuur der schepen bloot te stellen door een wijde platte kloas [kloof ?] Blaauwberg ter linker en in mindere hoogte ter regter zijde, evenwel scheen het niet onmogelijk den vijand te entameren [aan te vallen], schoon men het vuur der schepen, alvorens bij den vijand te komen, niet kon vermijden, en de gelande troepen bij een gevechtsweigering, door zich links te trekken, de onderneming konden verijdelen en geheel tegen hen die dezelve deden konden doen keeren. Dan, onderrigt zijnde, dat meer den 1,000 man in Saldanhabaai geland waren en zulks [ook] elders kunnende plaats hebben, kon het dralen daarvan geene andere onteerende gevolgen na zich slepen.

(*) Uit differente bronnen blijkt dat dit cijfer een kopieerfout voor 6,000 is.—Red.

(†) Deze vloot bestond uit schepen die door Sir Home Popham en Sir David Baird in den avond van den 5den Januarij waren afgezonden met het 38ste regement en de dragonders onder Generaal Beresford. De Britsche bevelhebbers waren toen van plan, met de gansche krijgsmagt te volgen en die te Saldanhabaai aan wal te brengen, omdat de hevige Zuidooster en de zware branding in en nabij Tafelbaai hen deed vreezen en voor de veiligheid der vloot en voor ongelukken bij het landen. Den volgenden dag veranderde Sir David echter van plan en tegen den ochtend van 8 Januarij was het gansche leger op het drooge, alleen met uitzondering van 35 man van het 93ste regement, die door het omslaan eener schuit in de branding omkwamen.—Red.

De Generaal was voor zich zeker dat de overwinning onmogelijk kon geacht worden; maar de eer van het Vaderland gebood te strijden, welken uitslag dat ook hebben mogt, en hiertoe bestemde hij den volgenden morgen, de Korps-Kommandanten over de te doene bewegingen onderhoudende en voor allen except twee personen (waarvan de eene de Fransche Kolonel Gaudier Bauchene, gewezen Kommandant van het fregat *d'Atalante* was) den hopeloozen staat der zaken verbergende, maar trachtende aan het gezamenlijke dat vertrouwen in te boezemen, zonder welk niet met vrucht te strijden is.

Des avonds tusschen 8 en 10 uren maakten de vijandelijke schepen een hevig kanonvuur achter ons op de Rietvlei, waar het wapenpark en de ambulance zich bevonden. De burger-ritmeester Van Reenen deed hetzelve zoodanig verplaatsen, dat dit vuur geen wezenlijke schade konde toebrengen. De intelligentie van sommige, zoo burger- als militaire officieren, die op de voorposten waren, konde aan den Generaal de gerustheid geven, dat hij duidelijk en tijdig van [elke] vijandelijke beweging zoude onderrigt worden, en hierdoor werd de geringe rust van het voorname corps-d'armee niet gestoord, schoon 's nachts om 12 uren een valsch alarm in de duinen en een sterk musketvuur plaats hadden. Verwarde berigten van het door de duinen naderen des vijands kwamen zonder waarschijnlijkheid binnen.

De Generaal, reeds blijken van de kloekheid en intelligentie van den 2den Burger-Ritmeester Linden en Jager-Luitenant Albertus hebbende, zond hen met eenige burgers en dragonders op kondschap.

Door goede directie herstelden zij, niet zonder gevaar, de orde. De confusie was door een Europeeschen sergeant, die zich met onderhebbende Hottentotsche soldaten op den belangrijken uitersten post aan zee bedronken had, veroorzaakt.

Den 8sten dag, tot de actie bestemd, stonden de troepen ten 3 ure des ochtends in de wapenen. Ten einde het narré [verhaal] in orde en onafgebroken te kunnen doen voortgaan, volgt men hierbij onder A (*) de formatie en de sterkte van het korps op dezen dag.

(*) Deze Bijlage bevat eene opgave tot in de fijnste bijzonderheden van de zamenstelling der Hollandsche legermagt die aan den slag.

De compositie der Europeanen bestond uit menschen van alle talen en landaard uit het andere halfrond, die hier bijeengebragt waren—niet minder onderling verschillende, beginnende met de fatsoenlijkste kinderen uit de volkplanting tot Oostersche en Mozambieksche slaven inclusief.

De Generaal liet de chefs-de-corps bij elkander komen, dezelve gelastende zich gezamenlijk met en benevens den Franschen Kolonel-en-Kapitein-ter-Zee Gaudin Bauchene, indien het zonder gevaar uitvoerlijk was, naar die plaatsen te begeven, waar hij den vorigen dag zoo duidelijk de vijandelijke magt had kunnen opnemen, om dezelve met de ligging des vijands en de juiste situatie van het terrein bekend te maken, terwijl de Fransche Zeekapitein zoude beoordeelen wat al of niet door de vijandelijke schepen konde geëxecuteerd worden. Ondertusschen zoude het armeetje, de korpsen door hunne tweede officiers gekommandeerd wordende, in de geprojecteerde stelling, die het even vóór de attacque hebben moest, worden gebragt, als wanneer de dan wel onderrigte chefs er weder zich zouden bijvoegen.

Deze maatregel beraamd zijnde, kwamen, alvorens met derzelver uitvoering een aanvang konde gemaakt worden,

---

deelnam. Wij vatten Generaal Janssens cijfers zamen als volgt:—

22ste Bataljon Infanterie van linie	358
5de Bataljon van Waldeck	318
Bataljon Hottentotsche Ligte Infanterie	181
Fransche Mariniers	240
9de Bataljon Jagers	202
Jagers van Waldeck	82
5de Bataljon Artillerie	141
Javaansche (Maleische) ligte artillerie te voet ...	54
Rijdende Artillerie	19
Burger-kavallerie	224
Eskadron Ligte Dragonders	138
Artillerietrein (wagendrijvers enz)	104
Te zamen	2061 man.

Dit totaal van nog geen 2,100 man sluit alle rangen in, van Kolonels af tot hoefsmeden toe. De artillerietrein bestond uit 2 howitsers, 6 zesponders, 6 eenponders, 2 drieponders en 13 kruidwagens. Het Hollandsche leger blijkt dus wel driemaal kleiner dan dat der Britten geweest te zijn. Slechts wat paarden betrof was het in de meerderheid, 530 bezeten hebbende tegen de 50 of 60 van de tegenpartij.—RED.

de berigten van den Burger-Ritmeester Linde binnen, dat de vijand zelve in aanmarsch was. Dat maakte geen ander onderscheid als dat men zonder de recognoseering [verkenning], te hebben laten doen, den vijand te gemoet marcheerde.

Ten 4 uren zag men den vijand voor onzen regtervleugel, beginnende deszelfs orde van bataille [slagorde] formeeren. Wat zij aan die zijde ook mogten voorhebben, konde men verzekerd zijn, dat zij de protectie van een gemeenschap met derzelver schepen niet verlaten zouden en dus de geheele ruimte tot aan zee vullen. Om den schijn te hebben van het geheele vijandelijke front te dekken moest een achtste cirkelfront-verandering [?] gedaan worden, hetgeen in de beste orde geschiedde. In onze slagorde werd de volgende [regeling gemaakt]:—

Het meerder gedeelte van het eskadron ligte Dragonders met de rijdende artillerie stond op den regtervleugel en was mede bestemd om, des mogelijks, op des vijands linkerflank te vallen. Het 9de bataljon Jagers, 2 houwitsers en 3 zes ponders. Het 22ste bataljon Infanterie; de Marins Franques [Fransche zeesoldaten]; het 5de bataljon van Waldeck; de twee compagnies van het bataljon Hottentotchse ligte Infanterie; 8 zesponders. en 6 stukken Javaansche Artillerie @ 1 ℔; de Jagers van Waldeck; wijders de Burger-cavallerie compagniën van Linden en Human en de divisie van die van Wium.

De stukken werden naar omstandigheden uit de linie genomen en geplaatst waar het noodig was.

Van de zee door de duinen tot aan het gebergte konden niet meer dan 50 man, zijnde 20 Jagers en 30 Hottentotten, bestemd worden, welke op groote afstanden slechts een keten vedettes maakten.

De Ritmeesters Linde en Human waren met een klein gedeelte kloeke burgers afgezeten en bezetteden de hoogte zelve.

Het corps d' armee eene behoorlijke geslotene formatie gevende, zouden wij een punt voor eene uitgebreide linie gemaakt hebben. De Kavallerie stond dan, regts en links in een gelid, tusschen ieder man een ruime distantie latende. De infanterie op twee gelederen met eenige distantie tusschen de manschappen, terwijl de intervallen tusschen de kopjes, om de hier voren aangehaalde reden en uithoofde de vijand geen groot aantal kavallerie tegen ons konde aanvoeren, zeer groot bleven.

Ten 5 ure attaqueerde de vijand den linkervleugel, om door en langs de duinen in het gebergte door te dingen.

Zij hadden meer paarden als men had kunnen verwachten. Deze waren te St. Salvador aan boord genomen. Zes vuurmonden voerden zij tegen ons aan, en aanvankelijk werden hunne houwitsers bij uitsluiting op ons centrum geworpen, waar zich de Generaal met den staf even voorwaarts de linie bevond. Een Fransch Kapitein, Ricard, die zich van l'Isle de France hier bevond, was, op deszelfs verzoek, er bij gevoegd. De eerste houwitser sloeg in zijn paard en de Generaal had het groote genoegen te ontdekken, dat dit noch hem nog eenige andere officieren van den staf of anderen die hem omringden, ook niet bij de opvolgende worpen in het minst of geringst bedeesde. De Kolonel Henry was genoegzaam gestadig aan zijne zijde. De Adjudant Generaal Reancke mede, of waar den ijvervollen officier zijn pligt elders riep. De Kommandant der artillerie Steffens, de Aide-de-Camp Ritmeester Verkouteren, de gewezen Kapitein der Genie onder het vorige Gouvernement, Thebault, de Luitenant-ter-Zee P. Teil, de Adjudant van den Kommandant, Auffmorth, de burger-adjudanten Breda, Munnick, Van Reenen Jansz. Van Reenen Jacobz. benevens de als onder-adjudant fungerende cadet der artillerie J. R. Dibbetz, hadden eene bedaard- en welwillendheid die ik geloove dat bij geene troepen kon overtroffen worden. Allen ontvingen de orders als op eene parade en bragten dezelve spoedig en duidelijk over. Op des Generaals observatie, dat het gezamentlijk rondom hem te digt op een staan een noodelooze vermeerdering van gevaar voor hen gaf, hetgeen voor hetgeen er [nog] te doen was schaden kon, verwijderen zij zich alleen daarom niet, omdat geen hunner den schijn wilde geven of begeerde het gevaar te verminderen.

Van de eerste houwitsers trof een in den regtervleugel van Waldeck, hetgeen er meer sensatie veroorzaakte als hij [de Generaal] verwachtte. Meer houwitsers vielen in dat korps en de soldaten schenen niet te beantwoorden aan de opinie die roemrijke gedragingen, vooral in de campagnie van 1794, van dezelve moesten doen hebben.

Alvorens het vuur begon, maar toen de vijand zich duidelijk aan aller oogen vertoonde, reed de Generaal de linie langs en sprak ieder troep naar hetgeen hij dacht het meest effect op hen te zullen doen, en allen riepen met geestdrift

"hoera !" de soldaten van Waldeck, zoo het scheen, met minder vuur. Hij had toch van het algemeen der troepen groote verwachting en velen beantwoordden daaraan, daar zij zonder het minste te doen blijken een buitensporige overmagt voor zich zagen ; want deze was zeer veel sterker, dan hij dezelve op den vorigen dag had begroot, doordien zij toen allen niet zigtbaar waren.

Buiten een aanzienlijk korps kavallerie, evenwel nog niet gemonteerd [van paarden voorzien] en de artillerie waren er de 24, 38, 59, 71, 72, 83 en 93ste regementen infanterie. Evenwel was een derzelve niet op het slagveld, maar in Saldanhabaai.

Deze troepen, zijnde elites [keurbenden] van de Engelsche armee, en vele der regementen verre boven het gewoon voltallige ; maar [alsof] dit [niet] genoeg ware waren er eenige honderden marine soldaten en een groote duizend matrozen, met pieken gewapend, gedeeltelijk tot het trekken van het geschut gebezigd.

Tot het vorige, alwaar het begin der actie is genarreerd [verhaald] terugkeerende, behoort nu te volgen dat het kanonvuur algemeen werd. Onze artillerie, burgers en jagers bragten den vijand groote schade toe en deden zelfs sommige korpsen andere beweging aannemen.

Een zeer schoon Schotsch korps naderde in front van onze weinige infanterie en deed een generale decharge op een al te grooten afstand, zoodat de musketkogels weinigen of geenen troffen. Ten opzigte van het resultaat, hetgeen de Generaal zich van den aanvang af had voorgesteld, was dit het gelukkigste dat gebeuren konde, en zijn project was, dat tot eenige weinige schreden afstands zoude gewacht zijn, om dan eene moorddadige algemeene decharge van onze zijde te doen. Dan, het bataljon Waldeck sloeg in wanorde aan het wijken. Hij wierp zich tusschen hen, hen bij hunnen vorigen roem —de eer van Duitschland en Waldeck—hun beminden vorst en wat maar zijn kon bezwerende te staan en te toonen dat zij waardige soldaten waren. Noch dit noch de noodiging van officieren hielp iets. Zij retireerden niet, maar vlugtten schandelijk. (*) Daar zijn langer

(*) Het Britsche Ministerie had begrepen dat Sir David Baird van de Waldekkers niet veel te vreezen zou hebben. Van daar dat Lord Castlereagh in zijne instructien aan den Generaal, d.d. 25

blijven onder hen hem een eind terugwaarts zoude hebben kunnen medesleepen, verliet hij de bloodaards en vervoegde zich bij de bravere nog staande Franschen en zag tot zijn zielesmart dat de linkervleugel van het 22ste bataljon terugdeinsde. Door hen werd hij aangehoord. Zij luisterden en toonden genegenheid om te gehoorzamen. Dan, de wanorde werd te algemeen om de linie te herstellen. De Franschen, regts en links verlaten, waren wel genooddrongen, met groot verlies te wijken. De Kolonel Gaudin Beauchene en de officier Du Belloy, een neef van den Aartsbisschop van Parijs, bleven daar het langste staan en de laatste werd zwaar gekwetst. De linie verder regts vervolgende vond hij de grenadiers en jagers veel teruggaande, maar niet vlugtend. De dragonders waren bijeengetrokken, en marcheerden op zijn bevel af. Hij zond den Adjudant-Generaal Rancke en daarna den Kolonel Henry naar de Rietvallei, om de wijkende troepen aldaar te doen staan en op nieuw te formeren, terwijl hij zich met de officieren die rondom hem waren, waarbij zich de Direkteur en Chef der Hospitalen Rijnier de Klerk Dibbetz had gevoegd, in de vlugt de achterste van de troepen hield. De koele bedaarde braafheid van die tot den staf behoorden was dezelfde als bij het begin der actie. Zijn aide-de camp, de verdienstelijke Ritmeester Verkouteren, had een kogel door de zijde. De Kommandant der artillerie Steffens insgelijks, maar minder serieus. De Fransche Kapitein Ricart had twee paarden onder zich verloren. Een kogel trof den Generaal in de zijde, maar stuitte op iets hetwelk hij in zijn kamisoolzak had af en hij werd niet gewond. De officieren van den staf noodigden hem, zich niet zonder bût (doelloos) verder te exponeren, daar zij meenden dat zijne tegenwoordigheid het herstel van de troepen zoude kunnen bevorderen.

Onze artillerie is bij uitstekendheid braaf geweest. Slechts één stuk van die onder de orders van den 2den Luitenant D. J. Dibbetz is verloren, dan niet als nadat 6

Julij 1805, het volgende liet invloeijen:—"Daar ik verneem, dat de troepen die thans aan de Kaap in garnizoen liggen meest Duitschers zijn, die een walg hebben aan den Hollandschen dienst, zult gij u van de eerste gelegenheid bedienen, om hen te bewegen, te treden in Zijner Majesteits 60ste regement.—RED."

paarden van het gespan gedood en eenige artilleristen en kanonrijders gedood of gekwetst waren. Toen nog werd vóór het verlaten van het stuk hetzelve vernageld.

Nog gestadig en levendig kanonvuur hoorende zag de Generaal, op iets verhevener terrein komende, met zooveel genoegen als waarvoor men in zulke oogenblikken vatbaar kan zijn, de roode panaches [pluimen] van onze rijdende artillerie. Dezen, alleen op het slagveld, voerden voort het levendigste en bedaardste kanonvuur te maken. In hun midden komende vond hij orde, overleg en activiteit. Hij betuigde aan dezelve zijn tevredenheid en aan den commanderenden officier, den luitenant Pellegrine zelven, dat hij hen nog verder konde noodig hebben, en zij zich dus niet zonder genoegzame vrucht in het geval moesten brengen van verloren te zijn, en dat zij de troepen zouden volgen. Dit meer als raadgeving dan als order beschouwende deden zij nog een menigte wolgerigte schoten, waarop hij den officier stellig gelastte het slagveld te verlaten, zooveel doenlijk den afmarsch te dekken en hem in naam van den Souverein van het Vaderland tot Ritmeester aanstelde.

De Generaal verpeinsde op zijn weg naar de Rietvallei wat hem in deze hoogst noodzakelijke omstandigheden te doen stond. Het bruikbare overschot van het corps d'armee kon slechts een handvol menschen zijn; de stad had genoegzaam niets als eigen bewoonderen tot verdedigers; hoogstens was er voor twee dagen brood; en het was aan niemand mogelijk geweest er meerder te doen zijn. Aan meer zaken was er gebrek of moest er dadelijk komen. Zich in de stad werpende was alle gemeenschap met buiten dadelijk afgesneden. De vijand konde, zonder een schot te doen, door honger, in weinige dagen, de smeekinge van een verdrag gebieden. Maar dit zoude hunne verbazende overmagt niet hebben kunnen gedoogen. Hij zoude dus de hoofdplaats, door ellendige werken gedekt, aangevallen en ten slotte, vooral mede van den zeekant, voor on noodeloos hebben kunnen verwoesten, en de Generaal, zich met zijn troepen er in werpende, had zonder oneer geen aanzoek tot capituleren kunnen laten doen. Het is te observeren, dat de Engelschen noch bij het landen noch bij het naderen van de stad eenige hoegenaamde summatie [eisch tot overgave] hebben gedaan. De blijken van trouw, wakkerheid, toegenegenheid en deelneming der

verdienstelijke burgers verdienden niet, dat men hunne eigendommen, zonder de overgave aanmerkelijk te vertragen, deed verwoesten; en hij besloot om, instede op de stad te marcheren, zich naar het gebergte te wenden.

In deze situatie was Simonsbaai, de Muizenburg en Steenbergen, waar zich twee Compagnien Hottentotten en eenige artilleristen bevonden, van geen het minste nut meer. Hij zond den Luitenant-ter-Zee Pfeil met last om met allen mogelijken spoed zich derwaarts te begeven en den Majoor Horn, die daar kommandeerde, te bevelen om, nadat 's lands schip *de Bato* zoude verbrand, de ammunitie bedorven en in zee geworpen, de affuitage [kanonwagens] vernield en het kanon vernageld zijn, zich met de troepen onder zijne orders naar Hottentots-Hollands Kloof te begeven en zich met diens verdediging te belasten, hetgeen op de prompste en voldoendste wijze werd uitgevoerd.

Aan de Rietvallei hadden zij die er mede belast waren wijselijk aan de troepen hunne stelling meer binnenwaarts gegeven, om niet door het scheepsvuur geinsulteerd te kunnen worden. Met bedroeving zag de Generaal aldaar het debris [overschot] van het bataljon van Waldeck, voor hetwelk hij zulk een predelectie [voorliefde] had. Vast vertrouwende, dat het buiten schuld en tot bittere droefheid van den Kolonel Muller en velen zijner officieren was, begreep hij toch, niet zwak te moeten zijn en gelastte het korps, met de verontwaardiging die het gebeurde inspireerde, zich dadelijk naar de stad te begeven, en dat de andere soldaten het verdere noodlot met hunnen chef [den Generaal] zouden deelen.

De jagers van dat bataljon [waren] op een anderen post geweest en [hadden] welgedaan. De Generaal gaf hun hoofd voor hoofd de keus, bij hun bataljon te blijven of hem te volgen. Allen baden zij, hem te volgen. De officieren stieten er een als zulks onwaardig uit.

De stelling aldaar kon tot niets als insluiting leiden, als waarom order gegeven werd, naar de Tijgerbergen, op de plaats Rosenboom, te marcheren, om het volk te verfrisschen en aan hetzelve eenige rust te geven.

Des avonds ten 11 ure werd van daar de marsch naar Eerste Rivier aangenomen, en den 9den Januarij des morgens ten 9 ure aldaar positie aangenomen.

De staat der troepen opgenomen zijnde bleek het verlies

te zijn geweest zooals uit nevensgaande lijsten (Letter B, C en D)* kan worden gezien.

Het verlies des vijands was aanzienlijk.† Daar men het echter niet juist kon opgeven en hier niet gaarne iets zoude ter neder stellen, waarvan men niet met zekerheid overtuigd was, verkiest men er liever niets stelligs van te zeggen.

Les Marines François konden om vele redenen, die de Kolonel Gaudier Beauchene wijselijk opgaf, met geen vrucht de waarschijnlijke verdere bestemming van h t debris volgen, als waarom hetzelve tegen den avond Kaapwaarts gezonden werd, den weg zoodanig nemende, dat zij achter om het gebergte nog de stad zouden kunnen bereiken, ten einde, zoo het nog te pas konde komen, op de batterijen, waartoe zij beter geschikt waren als tot het voeren van musketten, gebezigd [te] worden.

Des avonds verhaalden burgers uit de nabuurschap der stad, dat op de citadel [het Kasteel] de roode vlag, die de martiale Wet [Krijgswet] aanduidde, was neergehaald en een witte in diens plaats geheschen. Zonder de gegrondheid van dit gezegde te kunnen beoordeelen maakte zulks het Hottentots Hollands gebergte te naderen meer noodzakelijk en de baggage werd derwaarts vooruit gezonden. Daar het onmogelijk geweest zoude zijn, voor geblesseer- [gewonden] in het gebergte te zorgen, werden er [zij] naar Stellenbosch, op de goede gevoelens der ingezetenen steunende, gezonden, in de hoop en vertrouwen, dat zij niets wezenlijker te vreezen zouden hebben dan ook als de vijand dit dorp bezette.

*) Deze lijsten smelten de gedooden, gewonden, krijgsgevangenen en vermisten ineen, als volgt:—Het 22ste bataljon, 103; Hottentotsche infanterie, 17; Fransche mariniers, 110; 9de bataljon Jagers 43; Jagers van Waldeck, 18; 5de bataljon artillerie, 18; Maleische artillerie, 10; Rijdende artillerie, 0; Burgerkavallerie, 4; Ligte Dragonders, 6; Artillerietrein, 8; totaal, 334 man, zonder inbegrip van het 5de bataljon Waldeckers, omtrent welk korps wordt aangemerkt:—“Dit bataljon heeft geene opgave kunnen doen, uit hoofde dat het van het slagveld van de armee is weggezonden.”—Het was onmogelijk de gedooden, gewonden, enz. in de opgave te scheiden, omdat het slagveld in het bezit van den vijand bleef. Echter werden er 134 gewonden verpleegd, waaronder 13 officieren.—RED.

(†) Volgens opgave van Sir David Baird was het Britsche verlies als volgt:—1 Officier en 14 manschappen gedood, 3 veldofficieren, 1 kapitein, 5 vaandrigs, 7 sergeants, 3 trommelslagers en 170 manschappen gewond. Totaal 204.—RED.

Des ochtends van den 10den, ten half 4 ure, marcheerde het korps door Hottentots Holland tot aan den voet van de Kloof, en vond aldaar den Majoor Van Horn met de twee compagniën Hottentotten en eenige artilleristen, die de bezetting van Simonsbaai en Muizenburg hadden uitgemaakt. Dadelijk werd een aanvang gemaakt met al hetgeen aan de andere zijde van het gebergte wezen moest, door hetzelve te brengen. Den volgenden nacht ten een ure werd de tijding dat de Kaapstad bij verdrag was overgegeven aangebragt.

Den 11den bleef men in diezelfde positie, voortvarende met het over den berg voeren van geschut, mondbehoeften en verdere baggage.

Den 12den Januarij werden, uit oorzaak van de buitengewone ziekte, de korpsen en onderdeelen in compagniën enz. ontbonden, en de volgende organisatie temporair gegeven:—Grenadiers; Jagers van 't 9de Bataljon; Fuseliers van het 22ste Bataljon; Hottentotten; Rijdende Artillerie; Dragonders; Artillerie.

De Quartiermeesters [werden] ter dispositie van den Commissaris van Oorlog, alle de officieren van gezondheid ter beschikking van den Directeur-en-Chef gesteld, om zoodanig employ van denzelven te maken als goede administratie en gezondheidsdienst naar de omstandigheden zouden vorderen. De Auxiliaire Artillerie en Javaansche Ligte Artillerie, derzelver woningen, vrouwen en kinderen en andere eigendommen in Kaapstad hebbende, werden ontbonden en honorabel bedankt.

Aan de onderscheidene Veldkommandanten werd afgezonden de circulaire hierbij gevoegd, sub Letter E* en

(*) Deze circulaire luidde aldus:—"Veldkommandant! Misschien is UEd. reeds onderrigt, dat de Engelschen in de hoofdplaats zijn. Dan het overige, het binnenste der Kolonie, is nog Hollandsch, en ik bevind er mij met brave burgeren der buitendistrikten en militairen. Het gezag van mij blijft dus op denzelfden voet als te voren. Ik ben reeds met burgeren in het vuur geweest in de Blaauwbergsvlakte en de Afrikanen zijn brave mannen.—Ik noodig u, waarde Kommandanten, uwen wettigen Gouverneur in de verdediging der buitendistrikten behulpzaam te zijn. De tweede ritmeester Linde zal u deze overhandigen of doen overhandigen. Wilt met hem de schikkingen tot verzekering van de correspondentie en observatie der baaijen maken, zooals voor 's lands dienst het nuttigste zal geoordeeld worden. De tweede ritmeester Linde zal u bekend maken met de schikkingen die in de distrikten van de dappere, trouwe, brave burger-ritmeesters Linde en Human gemaakt zijn."—Red.

aan de posthouders de circulaire hierbij gevoegd sub Letter F.*

Den 13den Jannarij werd des ochtends ten 4 ure een bezetting onder de orders van den Majoor van Horne naar Swellendam gezonden en de onbekwame manschappen naar Stellenbosch. In den loop van den dag ontving men tijding dat de vijand in aanmarsch en Stellenbosch genaderd was. Ook kwam een proclamatie van den Engelschen bevelhebber, onder Letter G† hierbij gevoegd, waarop de Generaal de contra-proclamatie deed, welke

(*) Deze circulaire werd gerigt aan de bevelvoerders over de posten of wachten, t.w., den heer Mue, te Mosselbaai; den heer Tent, te Plettenbergsbaai; den heer Theunissen, te Zoetemelksvallei, en Meding in Plettenbergsbaai (?). Daarin werd hun hérinnerd dat de burgers, in zooverre als zij niet woonachtig waren op werkelijk door den vijand ingenomen grond, nog gehoorzaamheid verschuldigd waren aan de Bataafsche Republiek, en hun tevens instructiën gegeven met het oog op de verdediging des lands.—RED.

(†) Deze Proclamatie is het opnemen wel waard. Zij was bestemd de burgerij door vreesaanjaging aan den Hollandschen Gouverneur afhandig te maken, en luidde als volgt:—"PROCLAMATIE, Door Z.Excellentie, Sir David Baird, Ridder van de Edelste Orde van den Crescent, enz. 'Nademaal eene geringe partij van Bataafsche troepen onder het bevel van den Luit.-Generaal Janssens zich hebben geretireerd naar de Binnenlanden, alwaar ik verneem, dat zij de onwetende landlieden trachten over te halen om hem te assisteren, zich aan het gezag van het Engelsche Gouvernement tegen te kanten, wanneer alle verdere tegenstand niet alleen onnuttig, maar zelfs niet anders dan ten hoogste nadeelig aan de Kolonie in het algemeen zijn kan, zoo vond ik noodzakelijk, de ingezetenen in deze Kolonie te informeren, dat, in volkomen possessie van de stad en voornaamste plaatsen zijnde, ik ten volle geregtigd ben de geheele Kolonie als ten eenenmale aan Zijn Majesteits gezag onderworpen te beschouwen. Ik requireer en gelast derhalve op het stelligste de ingezetenen der buitendistrikten, om stil en gerust op hunne respective plaatsen te verblijven en geene communicatie met het voorzegde Korps te hebben, terwijl zij zich verzekerd kunnen houden, dat, zich vreedzaam gedragende, zij alle protectie van het Engelsche Gouvernement zullen genieten. Ingeval echter eenig zwakke of misleide zich bij gemelde Bataafsche troepen zullen vervoegen, hun eenige assistentie verleenen of de orders van hun bevelhebber gehoorzamen, zullen zij zich de schromelijkste gevolgen op den hals halen. En nademaal ik verder geïnformeerd ben, dat eenige weinige ingezetenen zelfs van den omtrek der Kaapstad dwaas genoeg zijn geweest van met het voorzegde detachement Bataafsche troepen naar de binnenlanden te retireren, hun eigendom binnen mijn bereik achterlatende, zoo is het dat ik bij deze aan hen bekend

hierbij gevoegd is, sub Letter A.† en welke contra-proclamatie, onder andere, mede aan de respectieve landdrosten en heemraden werd opgezonden, met de conductoire [begeleidende] missive sub Letter I. De Burger-kavallerie-compagnie van de Ritmeesters Wium, Morkel en Van Reenen, welker woonplaatsen op grond door den vijand geoccupeerd waren, werden honorabel bedankt en naar hunne haardsteden teruggezonden, alsmede de Burger-onderadjudanten. Het afscheid was aandoenlijk. De burgers stortten algemeen tranen toen zij van hunnen ongelukkigen Gouverneur afscheid namen. Het geschut en baggage overgebragt zijnde, volgde ten 10 ure 's voormiddags het gering corps d'armee. Des achtermiddags ten 4 ure kwam een Engelsch majoor als parlementair [onderhandelaar] aan de voorposten en eigenhandigde den Generaal, die met den Directeur-en-Chef R. de Klerk Dibbets zich derwaarts begeven had, twee missives, [eene] van den Kommanderenden Generaal Baird, de andere van den Brigadier-Generaal Beresford, die een talrijk gedetacheerd korps kommandeerde en met de verdere operatie tegen ons bestemd belast was. De

maak, dat indien zij niet terstond naar hunne gewone woonplaatsen terugkeeren, ik order zal stellen, dat hunne bezittingen onmiddelijk zullen geconfiskeerd worden. Eindelijk wensch ik aan de geheele Kolonie voor te stellen de onvermijdelijke ellende, die zij van een verlengden staat van oorlogen in den boezem der Kolonie zullen moeten ondergaan. Laten zij voor een oogenblik bedenken den onafgebroken staat van voorspoed dien zij eenige weinige jaren geleden onder de Engelsche vlag genoten hebben, en nadien het geluk des oorlogs hen weder onder Zijner Majesteits bevelen heeft geplaatst, laat hen niet door eene onverstandige en kwalijk geplaatste resistentie niet alleen alle aanspraak op hoogstdezelfs vaderlijke inschikkelijkheid en bescherming verbeuren, maar zich ook tevens op den hals halen de rampen en ellenden, waaraan een land in staat van oorlog of rebellie onvermijdelijk is blootgesteld. Gegeven enz., den elfden dag van Januarij. 1806 D. Baird, Generaal Majoor, Commanding in Chief."—Met het feit voor oogen, dat Lord Castlereagh hem in zijn brief van instructie verteld had vernomen te hebben "that the militia and inhabitants look with anxiety for the arrival of a British force," moet Sir David Baird zijne bedreiging van de goederen der aan de Bataafsche Republiek trouwe burgers te zullen confiskeeren en henzelven als rebellen te behandelen, wel met een gevoel van teleurstelling hebben uitgevaardigd. Trouwens uit de "memoirs" van Sir David weten wij, dat Generaal Janssens aftogt naar het binnenland, in plaats van naar Kaapstad, waar hij het Hollandsche leger gemakkelijk had kunnen uithongeren, hem reeds eene groote teleurstelling was en met bezorgdheid vervulde.—Red.

(†) Dit stuk vinden wij niet in de archieven.

afschriften dezer missives gaan onder letters K* en L* hiernevens.

De majoor had mede in last den Generaal verbaal [mondeling] te noodigen tot datgene hetwelk den inhoud der brieven uitmaakte. [Doch de Generaal zonder] zich [tot iets te verbinden, zeide dat hij] tot niets ten opzigte van het gebeurde in de stad op eene legale wijze onderrigt was [en] dat hij verlangen zoude, iemand van het afgetreden Civiel Gouvernement bij zich te hebben. De majoor zeide, dat dit geene de minste zwarigheid zoude ontmoeten en vraagde wien hij begeerde. Den Politieken Secretaris vragende werd hem het toezenden van denzelven versproken [beloofd]. De Generaal was altoos van wat de Engelsche magt betrof geïnformeerd, en de Engelsche even duidelijk van zijn toestand. De majoor wist en noemde onze magt en vraagde tot hoelang de Hollandsche Generaal stilstand van wapenen begeerde, waarop geantwoord werd, niet langer als totdat hij de Kloof gepasseerd zoude kunnen zijn, daar de Engelsche zeer wel konde nagaan, dat ruim 500 Engelsche soldaten niet uit het gebergte tot door of langs Stellenbosch zouden marcheren om daar achter een aanzienlijk corps d'armee aan te tasten en dat dus een stilstand van wapenen geheel ten onzen behoeve zoude zijn en wij deze gunst niet verlangden.†
Den 14den viel niets belangrijks voor. De tweede luitenant, La Ruelle, van het 22ste bataljon, op de voorposten dronken geweest zijnde, werd weggejaagd, daar er geene gelegenheid was, juridische vormen te volgen.

De stelling in welke de troepen thans waren gaf genoegzame zekerheid, dat dezen dag geen aanval konde plaats hebben, als waarom de Generaal een ieder dien het aanging met de noodige details belastte om zelf zoó min mogelijk afgetrokken het terrein nader te leeren kennen, onze omstandigheden te overpeinzen en gevolgelijk te beramen wat voor de belangen van de onge-

(*) Deze stukken zijn niet te vinden in onze archieven.

(†) Generaal Janssens wilde te kennen geven, dat hij slechts ongeveer vijfhonderd soldaten bij zich in de gebergten had, en dat Generaal Beresford wel kon begrijpen dat de aanzienlijke legermagt die deze te Stellenbosch onder zich had geen gevaar liep van te worden aangetast door zulk een hoopje volks.—Red.

lukkige, maar aangebeden Republiek te doen zijn zoude, en hij begon den dag, slechts een jong officier bij zich hebbende, met den hoogsten berg te beklimmen, hetgeen hun het belangrijkste gezigt geven kon.

Schoon de ligging te voren vrij goed kennende bragt die nadere beschouwing hem alles beter voor den geest tegenwoordig. Eéne zaak was zeker, dat bij de vijanden officieren waren die alles zoo goed als hij zelf kenden.

Desertie reeds plaats hebbende en alles aankondigende dat die zoude toenemen, ging hij het getal dat hij buiten het detachement van Swellendam ter beschikking had na, en vond, dat het aantal iederen dag smeltende Europeanen zeer gering was. De nog overige Burgerkavallerie was, voor het meerdere gedeelte, op correspondentie binnenwaarts gezonden en de meest intelligente op die punten waar de vijand de positie tourneren [omtrekken] kon. Doch in dezen staat van zaken kon niet verwacht worden, was het zelfs niet te vergen, dat deze brave menschen grooten wederstand zouden kunnen bieden. Ook was hun getal weinig toereikend om telkens tijding te kunnen brengen, en er dus verre af om wederstand te kunnen bieden. De weinige overigen verlangden naar huis. De Engelsche proclamatie maakte indruk en de generaal wilde hun hierin niet hinderlijk [zijn]. Levensmiddelen voor de menschen waren er nog [slechts] voor eenigen tijd, voeragie voor de paarden genoegzaam niet meer; het voersaizoen verliep; de soldaten, sints lang niet gekleed, waren ten dien opzigte in den ellendigsten staat dien men zich verbeelden kan. Meest al het geschut werd nu noodeloos en dus tot grooten last, en men was bedacht, het project [plan] dat de Generaal voor den geest had kunnende uitgevoerd worden, hetzelve te verliezen, waartoe alles gereed gemaakt was. Om eenige veililigheid te hebben, was het volstrekt noodig weerstand te kunnen bieden, en bezettingen te hebben in alle die baaijen en kreken waar de kust ter landing genaakbaar was, alsmede waar van de landzijde klimbare passen waren. Dan, het korps kon geen detachement meer velen [kon geen manschappen meer afstaan]. Het was niet moeijelijk te raden, wat de vijand doen zoude, en de vele ware en duidelijke kondschappen die de Generaal ontving, bevestigden dit. Sommige berigtgevers werden goed betaald, maar verre de beste onderrigtingen bekwam men op de belanglooze en

edelmoedigste wijze van brave, intelligente, getrouwe en zeer verkleefde opgezetenen.

Voor het front van het gebergte door de kloof, schoon een groote Engelsche magt aldaar op een zekeren afstand naderde, was de aanval het minst te verwachten en te duchten. Evenwel, de talrijke vijand, zich wijd en zijd verspreidende, waartegen wij maar enkele menschen zetten konden, maakte het niet onmogelijk, met andere ondernemingen gecombineerd, op vele punten de hoogten te bereiken. De vijandelijke troepen waren ingescheept om aan de Breede Riviers Mond, Mosselbaai en vele andere punten, waarvan de opnoeming gespaard wordt, aan land te worden gezet, terwijl een kolonne de Roode Zandskloof [Tulbagh Kloof] zoude doorgetrokken hebben, en andere troepen, except het voorwen (?) bij Fransche Hoek en elders moesten doordringen. De tegenwoordige positie onzer troepen moest dus noodwendig maar kortstondig zijn, [daar] men geheel van de genade des vijands afhing. Hierbij kwam nog, dat buiten de uitgestrektheid die bezet moest worden, de kavallerie en magazijnen, uit oorzaak van het water en bergplaatsen, onvermijdelijk veel te ver uit elkander moesten zijn om altoos zich op het meeste gevaar dreigende punt te kunnen ondersteunen.

Hoe gering het corps d'armee ook was, zijn op dit oogenblik de Zuid Afrikaansche binnenlanden niet geschikt om met zulk een gering korps zelfs als zoodanig te ageren. Het eenige dat de Generaal bij rijpe overdenking misschien mogelijk vond was, uit het rampzalig overschot een kleinen troep vrijwillige elites [keursoldaten] te trekken, die hoogstens 200 man moesten sterk zijn en zich van alles wat de beweging belemmert te ontdoen. Ieder dezer moest een paard hebben, zonder tot te paard te strijden bestemd te zijn, een goed geweer of buks, naar verkiezing, en de noodige ammuntiië. En dit korps moest het *legioen van den Gouverneur* genoemd worden om deze benaming [van Gouverneur] nog levendig te doen blijven. [Maar het was duidelijk] dat [de] voor een tijd benoodigde ammunitie was niet door de manschappen te dragen en van voeragie kon men niet hopen lang voorzien te zullen kunnen blijven. Met zulk een korps meende de Generaal het land te kunnen intrekken, en schoon niets wezenlijks er mede kunnende verrigten, een zeker aantal vijanden lang werk te verschaffen, alvorens de laatste onzer zoude uit-

geroeid zijn. Maar hiertoe was noodig dat genoegzaam [zoo goed als] nakende menschen geene kleeding vergen en niet om denken zouden; dat zij vergeten wanneer het betaaldag was; wanneer het distributieuur [etenstijd] was; en ver van [naar] huis [of] dak te verlangen, moest [zelfs] geen tent begeerd worden. Hiervan konden de gevolgen zijn, 'dat de Generaal eenige boeren, die zich te voren zoo verbitterd tegen de Engelschen verzet hebben op nieuw exaspireren en in zijne Arabische (*) expeditie deed deelen.

Maar het legioen ieder oogenblik van standplaats moetende veranderen, volgde daaruit, dat niet één punt te beschermen zoude geweest zijn. Het land werd dus totaal verwoest. De vijanden die men tot verdelging van het legioen zoude bezigen, konden en zouden de familiën en eigendommen van de opgezetenen die het lot van den Generaal volgden, niet sparen. Het besef van de uitstekende rampen des lands konde velen brengen, schoon tot heden aan Nederland gehecht, zich ter bewaring van huisgezin en goed bij de Engelschen ter bereiking daarvan te voegen. Een groot aantal Hottentotten, door belooning van geld en drank en vooruitzigt van straffelooze losbandigheid, zoude gewis eerder door de in overvloed zwemmende Engelschen dan door den rampzaligen Hollandschen bevelhebber verkrijgbaar geweest zijn. Hadde dit [legioen] duurzaam een aanzienlijke Britsche krijgsmagt kunnen bezighouden [dan] verviel een groot deel van het gewigt dezer bedenking. Dan het land zelf, met weinige Britten, konde verdelgers genoeg van het legioen opleveren, om de talrijke Engelsche armee genoegzaam geheel disponibel [beschikbaar] te doen blijven ter ageering tegen met mogelijkheid kunnende aankomen Europeesche magt om hun de volkplanting te ontwringen.

Met de situatie des lands, zonder beschrooming, maar ook zonder illusie voor den geest, keerde de Generaal naar zijn hoofdkwartier terug, de voornaamsten van zijn staf met het resultaat zijner bedenkingen, zoo over noodig, bekend makende.

De Generaal had het grootste belang en zijne standvastigheid zoude dus slechts eene geringe verdienste geweest

(*) Hij bedoelde eene vliegende expeditie, op de manier der Arabische Bedouinen ingerigt.—Red.

zijn. Zeker was het, dat sommigen, wat ook de aanstaande ramp en ellende zijn mogten, Nederland en hem tot het uiterste zouden bijgebleven zijn, maar zulk eene volharding kan niet altijd het deel van velen zijn, te meer daar eene goede ziel hiertoe niet genoegzaam is, maar buitengewone ligchaamskrachten daartoe vereischt worden.

Den 15den kwam de Gouvernements-Secretaris Truter des morgens ten 8 ure bij den Generaal, de capitulatie der stad medebrengende en confirmerende de ware berigten die men ontvangen had, mede met betrekking tot de ontzaglijke magt des vijands, waaruit bleek, dat gedurende het gevecht van den 8ste de verbeelding het getal niet had vergroot, maar integendeel minder had geschat als het inderdaad geweest was. De Engelschen, meester van het gegoedste en meest bevolkte gedeelte des lands, vonden van toen af alle die resources [hulpbronnen] van voer en paarden voor de kavallerie-subsistentie [onderhoud der ruiterij] en wat het meer zijn mogt, waardoor derzelver betrekkelijke sterkte buitengemeen veel werd.

Van alles waaromtrent de Generaal onderrigt verlangde hetzelve bekomen hebbende, besloot hij, schoon anders in militaire zaken niet voor het delibereren zijnde, de opiniën van de hoofden der korpsen zijner togtgenooten te vernemen. Om niet in noodelooze herhalingen te komen opende de Gouverneur de vergadering met een verslag van den Staat der zaken in den geest van hetgeen onder de dagteekening van den 14den dezer beschreven is, evenwel het bezwarende er in verzachtende.

De presente officieren waren:—De Generaal, Kolonel Henry, Luit. Kolonel Harting, Luit. Kolonel le Sueur, Adjudant Generaal Ranke, Commissaris van Oorlog Deel, Direct. en Chef Steffens, Kapitein Steffens, Kapitein Thyssen, Kapt. Contamine, Kapt. Van de Hoorn, Ritmeester Pelligrinie, Luitenant Matern.

Voorts, die zonder te adviseren tot den staf behoorden, als:—De Fransche Kapitein Ricard, Luitenant ter-Zee Pfeil, Luitenant-Adjudant Auffmorth, Luitenant Thirion, Luitenant Klap.

De Luitenant Matern, als van Waldeck zijnde, werd mede niet geconsulteerd, omdat het gepasseerde met een gedeelte van het korps [hem] niet anders als voor het hopelooste moest doen stemmen.

In het opschrift van het verbaal [verslag] onder de Let-

ter M * worden de advysen van ieder gevonden en schoon er van de braafsten onder deze officieren gevonden worden, blijkt het dat het advies eenparig voor een honorabel verdrag was.

De Generaal, zoo min neiging tot zwakheid als tot eene winderige uitwendige vertooning om alleen tegen het advies van allen vol te houden, hebbende, observeerde, dat de best mogelijke capitulatie, hoe eervol men die ook noemen mag, altoos bitter en nederdrukkend is,—dat evenwel het minste kwaad hem dan zoude voorkomen te zijn voor de zielgrievende ondervinding der volkplanting de vrije aftogt van de corps d' armee, met behoud van wapens en alle eigendommen en zonder krijgsgevangenen te zijn, en een vrije overtogt naar de Republiek te bedingen,—dat hij ten dien einde met den vijandelijken Generaal Beresford wel wilde gaan confereren, doch zijne kammeraads belastende [belovende ?] van in geen geval zich stellig tot iets te zullen verbinden, maar hun te voren den uitslag mede te deelen, hetzij de vijand in alles toestemde of niet.

De Secretaris Truter werd teruggezonden, om eene bijeenkomst der Generaals te beramen.

De vrijwilligers tot het legioen werden gevraagd en bij korpsen opgeschreven ; en des nachts vertrok de Generaal, op het ontvangen der missive van den Secretaris Truter, hier bij gevoegd onder Letter N.†, alleen van den Directeur-en-chef Dibbetz, die de functie van politieken Secretaris waarnam, verzeld.

De Conferentie werd gehouden in eene woning waar de wegen van Hottentots-Holland, Stellenbosch en Kaapstad elkander ontmoeten. Den 16den werden de missives van de Generaals Baird en Beresford, onder Letters K en L, overgelegd, schriftelijk beantwoord. Zie derzelver afschriften onder de Letters O en P ‡

Ten 7 ure des morgens ontmoetten zich de Generaals, en na de gewone pligtplegingen trad men dadelijk in onderhandeling. Daar men met diplomatische reserve op verkeerde voordragt van zaken elkander niets konde diets maken, besloot de Nederlander den Staat van zaken juist

* Niet in de archieven. RED.
† Niet in de archieven. RED.
‡ Niet in de archieven. RED.

zooals dezelve was voor te dragen, rondborstig erkennende hetgeen hij te vreezen had en sterk aandringende op de nadeelen die hij nog toebrengen konde. Hij meende dat, de Volkplanting Engelsch wordende, het belang van dit land ook het belang van die Regering werd; maar ontdekte welhaast het hemelsbreed onderscheid van de gevoelens tusschen een vreemd en een eigen bestuur. Het conserveren [bewaren] van de rust en voorspoed der boeren moest in zijn gevolgen gunstig mede voor de Engelsche vloot en legers zijn. Dan, der boeren behoud en geluk begreep de Engelsche Generaal dat opoffering van onze zijde waardig waren; [maar] als voor hem onverschillig zijnde, hebbende [hij] eigenlijk maar belang bij den uithoek, en wel voornamelijk omdat [opdat ?] er zich geen sterker vijand van Groot Brittannie vestigen zoude. Het overgeven der wapens werd onherroepelijk door de Engelschen gevorderd, en dit punt was, zoo de Kolonie verloren zijn moest, voor ons het gevoeligste. De nog overige [soldaten] droegen ze met eere. Altijd werd van de Engelsche zijde gezegd, dat de eer der Britsche wapens het vorderde, en de tegenobservatien dat men vermeende dat de eer door de overwinning ontstond en door grootmoedigheid werd vergroot, vooral ten opzigte van zulk een gering korps, waren vruchteloos. Na eenige uren moeijelijke en ingespannen conferentie waren de resultaten telkens dezelfde gebleven. De Hollandsche had aan den Engelschen Generaal zijn voorloopigen eisch overgegeven, bestaande in twee artikelen, zooals te zien is in de bijlagen sub. Q. *

De Engelsche Generaal gaf daarentegen zijn eisch, hetwelk hij zijn ultimatum noemde, in geschrifte over, waarvan een kopie hiernevens sub. Letter R.† wordt overgegelegd.

Men scheidde zonder zich verstaan te hebben. De Hollandsche Generaal verklaarde, niet van zijn voorslag te kunnen afwijken, dat hij aan zijn spitsbroeders van het gepasseerde zoude verslag doen, en zoo daarna nieuwe voorstellen te doen waren, men, zonder de Engelschen tot iets [te] verbinden, [die] naar Stellenbosch zou zenden. Bij het afscheid nemen had de Engelsche Generaal de beleefdheid om te vragen, hoe lang men stilstand van wapens be-

* Niet in de archieven.
† Niet in de archieven.

geerde,waarvoor op een heusche wijze geheel bedankt werd.

Ten 4 ure 's achtermiddags kwam de Generaal in het hoofdkwartier terug en ten 6 ure werden de officieren die den vorigen dag bij de conferentie waren tegenwoordig geweest op nieuw bij elkander geroepen.

De Generaal, een onbewimpeld verslag gedaan hebbende, bragt de drie volgende punten in overweging:—

I. Of men alles zoude afslaan, al de noodelooze ammunitie, kanonnen enz. vernielen en voorts alles wagen, zooals in de vorige conferentie voorwaardelijk was geconserveerd [geresolveerd ?]

II. Of men nadere, en zoo ja, welke propositien aan de Engelsche Generaals doen zoude.

III. Of men, indien dan die nadere propositien werden afgeslagen, nog andere voorstellen aan de Engelsche Generaals doen zoude.

Een ieder hierop gehoord zijnde, werd algemeen besloten, een nader voorstel te laten doen, en wel om de ammunitie en sommige kanonnen enz. over te geven, mits men aan ons alle die wapenen die in den slag van den 8sten gebruikt en gedragen waren, liet behouden; als eene compensatie daarvoor de bijzondere eigendommen welke de officieren bij zich hadden aanbiedend. In het afschrift van het verbaal van dezen dag, onder letter S. (*) vindt men nog de bijzondere observatien van den Kolonel Henry en den Commissaris van Oorlog Schoon, allen zich vereenig-[en]de met de bovengezegde voorstellen aan den Engelschen bevelhebber te doen gelden; doch onderscheidene [helden er toe] over om des noods de Engelsche propositie, zooals zij was liggende, aan te nemen.

De Generaal had de lijsten der Vrijwilligers voor het Gouverneurs legioen ingezien en beoordeeld. Het aantal was, except van officieren, gering, en daar het te veronderstellen was, dat velen zich meer uit denkbeeld van pligt als [uit] wezenlijke neiging aanboden, en de Kolonel Henry en anderen hem onderrigtten dat vele der soldaten die zich vrijwillig verklaard hadden zulks meer hadden gedaan om een paard te bekomen, ten einde daardoor te gemakkelijker hunne bijzondere projecten te kunnen uitvoeren dan wel uit waar devouement [toegewijdheid], tot een krachtig bewijs bijbrengend, dat eenige der Vrijwilligers in den laatsten nacht gedeserteerd waren.

(*) Niet in de archiven.

Des avonds vertrok de fungerende politieke Commissaris R. de Klerk Dibbetz naar Stellenbosch, aan den Britschen Generaal Beresford overbrengende de missive Sub letter T.* hier bijgevoegd.

Den 17den Januarij vertoonden zich des ochtends ten 4 ure vijanden op zekeren afstand onzer voorposten, bestaande in een regement Schotten, twee stukken geschut, [en], naar gissing, 50 bereden dragonders. Zij bleven aldaar liggen en sloegen in den namiddag hun kamp op.

In den vroegen morgen was de Generaal in de Kloof gekomen, zag de beweging des vijands en combineerde [dat] met een bij hem ontvangen onderrigt van het marcheren eener sterke vijandelijke kolonne naar Franschhoek en verder, [en met] het zien van [een] schip of schepen die de wil naar Breederiviersmond, Mosselbaai enz. kon hebben, [waaruit bleek] wat de vijand doen konde, hetgeen juist dat geene was hetgeen ons het meest konde schaden.

Hij klom door het gebergte de geheele positie langs, om de officieren en manschappen van ieder onderscheiden korps te onderhouden. Hij zeide aan allen in substantie het volgende :—Dat het niet onmogelijk was, met den vijand tot een eerlijk verdrag te komen, dat het voor- en nadeelige zoude afhangen van de standvastigheid en braafheid der troepen, dat hij hetgeen gebeuren kon vermeende voorzien te hebben en hen verzekerde, dat, strikt aan hunne officieren gehoorzamende, die het aan den Generaal doen zouden, zij eervol, wat de vijand ook doen mogte, afkomen zouden ; dat bij een aanval, die algemeen zijn mogt, met de blijken van met mogelijkheid niet te kunnen [worden] weerstaan, hij als dan dadelijk aan den in tegenwoordigheid zijnde vijand voorstellen zoude laten doen, en zelfs indien zij een eerste effort [poging] roemrijk afwezen, omdat er evenwel telkens nieuwe en grootere te wachten zouden zijn.

Deze mesures [maatregelen] waren ongelukkig noodzakelijk geworden, om het totaal verloopen der manschappen voor te komen. Voorts voegde hij er bij, dat hij de soldaten nog een vriendenraad geven moest, om niet uit oorzaak van gebrek en fatigues [vermoeijend werk] te deserteren, daar zij dan wel gedrongen waren

(*) Niet in de archieven.

bij den vijand dienst te nemen, en gewis naar Bengalen werden gevoerd, zonder veel hoop te hebben immer hun vaderland te zullen zien, daar [terwijl] zij door getrouwheid het zeker vooruitzigt hadden in Europa terug te keeren.

De Generaal had een hoogte in een vallei, eenigszins van de keten van bergen verwijderd, tot een laatste wijkplaats bestemd.

Schoon al de troepen protestatien gaven dat zij stiptelijk des Generaals voorschriften zouden volgen, was het toch niet moeijelijk te ontdekken, dat het aan sommige moeite deed, dat 's vijands voorstellen niet waren aangenomen.

Des na de middags tusschen 1 en 2 ure kwam een burger, aanbrengende eene missive van den Generaal Beresford, houdende het antwoord op de missive met welke de Directeur-en-Chef Dibbetz 's avonds van te voren naar Stellenbosch was vertrokken, bij welke gevoegd waren de missives van den Directeur-en-Chef Dibbetz en den Secretaris Truter (zie deze twee stukken onder letters U, V, W). (*) Was de staat der zaken van den dag der actie af hopeloos geweest, thans was dezelve van uur tot uur verergerd. Berigten uit de binnenlanden deden ontwaren, dat op het terrein hetwelk wij zelven bezetteden, de opgezetenen, uit schroom van wraak, ophielden ons behulpzaam te zijn. Ten laatste, de bij vorige conferenties geassisteerd hebbende officieren, voor zooverre zij bij de hand waren, bijeen geroepen zijnde, resulteerde uit deze bijeenkomst, dat men genooddrongen was, voor het geweld te moeten bukken, daar uit de missive van den Directeur enz. Dibbetz bleek, dat er nog eenige verzachtingen werden aangekondigd.

De bittere kelk moest dan tot den bodem toe gedronken worden, en de missive onder letter X (†) hierbij gevoegd werd afgezonden, om den Britschen Generaal Beresford aan te kondigen, dat men tot verdrag komen zoude. Alle ongelukken liepen alhier tezamen. Het geld, hetwelk in verzekerde bewaring naar Swellendam was gezonden, kwam niet dan laat in den nacht terug, hetgeen verhinderde om van hetzelve dat gebruik te

(*) Niet in de archieven.
(†) Niet in de archieven.

maken, hetwelk bij eene vroegere aankomst, zonder het schenden der goede trouw had kunnen gemaakt worden.

Na het arriveren der bovengemelde missive van den Generaal spoedde zich de Directeur-en-Chef der Hospitalen Dibbetz naar het hoofdkwartier, alwaar hij des voormiddags van den 18den aankwam, berigtende dat de Britsche Generaal te Hottentots Holland wachten en de Secretaris Truter zich aan den voet van het gebergte bevinden zoude.

De Generaal begaf zich, alleen van den Directeur enz. Dibbetz vergezeld, des namiddags naar Hottentots Holland, [de] bestemde plaats, alwaar de capitulatie, niet zonder de grootste zielsaandoening van de Hollandsche zijde, in den namiddag van dien dag gesloten werd. Men vond omtrent de punten van secondair belang niet al die toegeeflijkheid die men wenschte. Vele verdere artikelen als [dan] er bij voorkomen werden voorgesteld, maar als de antwoorden eene ongunstige strekking kregen, als van de zelve niet plaatsing konde worden verwacht, trok men dezelve in.

In den nacht van den 18den tot den 19den keerde de Generaal naar zijn hoofdkwartier terug, in die gemoedsgesteldheid die een vriend van zijn Vaderland hebben [moet] op het oogenblik van een gewigtig en bitter verlies en ramp voor den Staat.

Den 19 Januarij werd de zaaklijke inhoud der capitulatie op de Order van den Dag gegeven. De Generaal Beresford kwam een visite aan het hoofdkwartier doen, en de munitiën van oorlog en andere voorraad, dien wij op den marsch niet wilden voeren, werd aan de Engelschen overgegeven.

De Majoor Van Horn, te Swellendam kommanderende, bekwam order om tot voldoening der capitulatie zich bij het hoofdkorps te vervoegen.

Des morgens vroeg van den 20sten Januarij bezetten de Engelschen de posten in de kloven. Ten 6 ure marcheerden wij tot Hottentots Holland.

De Engelsche Generaal had de oplettendheid, zijne troepen verwijderd te houden, denkelijk om ons onaangenaam gevoel te lenigen.

Den 21sten vertrok de Generaal naar de Kaap, om vele zaken te regelen, het kommando aan den Kolonel Henry overgevende, en zond nog dienzelfden dag, volgens overeenkomst met de Britsche bevelhebbers, orders, dat de troepen naar de nabuurschap van de hoofdstad, instede van

naar Simonsstad moesten komen, uithoofde het embarkement [scheep gaan] in de Tafelbaai zoude geschieden.

Den 22sten Januarij kwamen de troepen tot aan de Kuilsrivier, en den volgenden dag (23 Januarij) sloegen zij aan de Liesbeeksrivier, waar wij een jaar te voren met gunstiger vooruitzigten gestaan hadden, neder.

Sedert des Generaals aankomst ter hoofdplaatse is hij onophoudelijk bezig met de noodige beschikking tot deszelfs en der troepen embarkement te maken. Vele en grooter zwarigheden, als hij had kunnen voorzien, deden zich omtrent andere zaken op, waarom[trent] hij zich reserveert den eersten Magistraat der Republiek node in te lichten, als niet noodzakelijk tot het voorstaande narré [verhaal] behoorende.

Heden, den 27sten Januarij, schijnt, door goede gevoelens van den kommanderenden Engelschen Generaal, Baird, een gedeelte der zwarigheden uit den weg geruimd te zullen worden.

Het verslag hetwelk de Luitenant-Kolonel Von Prophalow, die ter hoofdplaatse kommandeerde, te doen had, heden ingekomen zijnde, voegt men hetzelve met dies bijlagen, copielijk hiernevens, onder letter Y; en hoezeer ook zonder strijden tot verdrag te komen een ongunstigen indruk zal kunnen maken, zou de Generaal vermeenen aan hetgeen hij een ieder die onder zijne orders verschuldigd was te kort te doen, indien hij aarzelde te verklaren, dat het dezen bevelhebber onmogelijk was wederstand te bieden en dus anders te handelen.

Aan den Generaal is vergund, zijn aide-de-camp, Ritmeester Verkouteren, die nog aan zijne wonde lijdt, met deze dépêches ter gelegenheid dat de Engelsche Generaal een viso doet vertrekken, over te zenden.

Deze brave officier mag de Generaal met andere waardigen vrijmoedig in de protectie en welwillendheid van de hooge overheid aanbevelen.

De eerlijke, oplettende, kundige en onvermoeide Commissaris van Oorlog, T. Deel, heeft in deze ook voor zijn vak hoogst moeijelijke omstandigheden zooveel en meer gedaan als men van beroemde en in dat beroep grijs geworden Administrateuren zoude hebben kunnen verwachten.

Na de ramp ons overkomen mag de Generaal zijn bijzondere apologie niet maken. Alleen wenschte hij, dat alle Hollanders en in de eerste plaats die hem bestieren grondig

bekend waren met alle zijne handelingen en daden sedert zijne aankomst *in* en tot de noodlottige verlating van deze Kolonie.

Kaap de Goede Hoop, den 27sten Januarij 1806.

J. W. JANSSENS.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Z. Afrika.)

I.

COENRADUS LANDT TE KAAPSTAD.

't Was in de maand Junij 186— dat de *Geertruida* haar anker liet vallen in Tafelbaai, en onder hare passagiers o.a. meebragt den heer Coenradus Willemse, vroeger onderwijzer 3de klasse, aan de Stadsarmschool te Dorkum. Noch de Imhoff Batterij door hare kanonnen, noch het staatsierijtuig van den toenmaligen Gouverneur, den overgetelijken Wodehouse, liet den Kapenaars blijken, dat zulk een voornaam man was aangekomen.

De eenige menschen die notitie van hem namen waren de beambten van het Customshuis, die zijn koffer gingen openen om te zien of er wat inzat, waarop zij belasting konden heffen, onverschillig of het bestemd was voor de Kolonie zelve dan wel voor den Vrijstaat. Zoo lang zij maar duiten kregen was hun dat onverschillig. Met die duiten kon de Regering spoorwegen maken, proberen om de Basuto's een pak te geven, en dergelijke aardigheden meer uit te rigten.

Noch de twee blaauwe slaapmutsen, noch de zilveren tabaksdoos, die Willemse zijn vader op een harddraverij op schaatsen had gewonnen, noch eenig ander goed, dat in den koffer was, kon belast worden, en Willemse mogt aanmarcheren.

"Kan men hier geen sjouwers krijgen?" vroeg hij aan een Maleijer die daar stond.

"Ik weet nie", was 't antwoord, "misschien in die winkel, daar oorkant, die het van alles."

Hij ging en vroeg om sjouwers. Niemand kon hem begrijpen, totdat hij eindelijk zei:—"Ik wensch iemand te hebben, om mijn goed naar een logement te brengen."

"Ben je van Robbeneiland weggeloopen?" vroeg een der klerken, "je wil sjouwers, logementen enz. Van al die dingen hebben wij niets. Loop maar."

Coenradus deed zulks en ging heen, de Adderleystraat op.

Daar kwam een heer aan. "Die lijkt nog al goed, ik zal hem eens vragen," dacht hij bij zich zelven.

Zoo gezegd, zoo gedaan, en hij deed den heer dezelfde vragen als in den winkel.

"Meneer," zeide deze, "ik zie u komt pas van Holland en zijt nog vreemd in dit land." Hij legde Coenradus uit hoe men hier een sjouwer noemde, namelijk een "jong," en dat men voor logement "hotel" zei. "Ik raad u echter aan," vervolgde hij, "om niet naar een hotel te gaan, want, neem het mij niet kwalijk, ik geloof dat u hier niet zijt gekomen om van uwe renten te leven, en elke sixpence is er een. Ik raad u daarom aan om liever in een boarding-house te gaan; dat is een huis, waarin men zijn kamer en kost heeft en betaalt daarvoor zoowat de helft van wat men in een hotel moet geven."

"Ik ben u zeer verpligt," zeide Coenradus, "en mag ik zoo vrij zijn te vragen van wien ik, vreemdeling, reeds dadelijk zulk een groote vriendschap ontvang?"

"Mijn naam is," antwoordde de aangesprokene, "Johannes Ferdinandus Blerck, gewezen kapitein der Harlinger Schutterij; mijn militaire loopbaan eindigde in 1838 wegens het verraad der groote mogendheden."

De gewezen kapitein werd rood van kwaadheid en sloeg zijn regter hand op zijn linker heup, alsof hij zijn sabel van 1830 nog wou trekken; doch na een oogenblik zwijgens zei hij:—

"Meneer, het is nu niet de tijd om u dat alles mede te deelen. Wanneer u mij dat veroorlooft zal ik u dat alles later eens vertellen."

"Met genoegen," zei Coenradus. "Ik heb veel gehoord van dien oorlog met België, en in mijn vak als onderwijzer is er mij ook wat van bekend. Maar oud-krijgers heb ik nooit gesproken, en het zal mij dus aangenaam zijn om 't een en ander er van te vernemen. 't Zal mij misschien in mijn vak als onderwijzer nog te pas komen. Ik wil namelijk onderwijzer worden bij de Boeren.

Ik hoor die menschen zijn zeer Hollandschgezind en men wil gaarne daar dat de geschiedenis hunner voorvaderen, al. de Hollanders, hun kinderen zal worden onderwezen."

"Mijn goede man," zei Blerck, "wil jij onderwijzer worden......... ?"

"Ik ben het al," riep Coenradus, hem in de rede vallende; "ik ben, of liever ik was, onderwijzer 3de klasse te Dokkum aan de........."

"Dat is genoeg," zei Blerck, hem op zijne beurt in de rede vallende, en de hier, helaas! zoo algemeene gewoonte volgende; "dat is genoeg, maar man, ik ben iemand die voor twee jaar naar de Grootrivier was; dat is de rivier, eigenlijk naar het geëerbiedigd Vorstenhuis van Nederland de Oranjerivier genoemd. Die rivier ging ik over bij Roos zijn pont, passeerde eenige verlatene of half bewoonde plekken, en kwam eindelijk op 'de Residentie' sacré parole, je verstaat Fransch, al praat jij het nu niet, en...... hier zijn wij bij het boardinghouse. Excuus, morgen of overmorgen meer hierover; maar business is business, laat mij u bij den jufvrouw introduceren."

"*Den* jufvrouw!" dacht Coenradus bij zichzelven. "Ik heb gehoord van een Afrikaansche taalbeweging, doch zou men in die beweging al het mannelijk en vrouwelijk geslacht door elkander hebben geroerd als bij ons de rijstenbrij?"

Zij traden het boardinghuis binnen.

"Jufvrouw," zei de kapitein, "een heer, pas van Holland aangekomen, wenscht eenigen tijd hier te blijven."

"'t Zal mij aangenaam zijn," antwoordde de mejufvrouw. "Hoe lang zal UEdele blijven?"

"Ik hoop niet al te lang, mejufvrouw," zei Coenradus; "mijn plan is om naar de Oranjerivier te gaan."

"Dus onbepaald," vervolgde zij. "Mijn termen zijn 6s. 6d. per dag, of £2 per week, of £5 per maand."

Coenradus, nog onbekend met het Engelsche geld, doch wetende dat een pond twaalf gulden, en een shilling zestig cent had, begon te rekenen :—" 6s. 6d. per dag is *f* 3.90; £2 per week is *f* 24; £5 per maand is *f* 60."

Door tusschenkomst van den gewezen kapitein kwam men overeen. Coenradus kon blijven tegen £4 10s. per maand, en dat bij plotseling vertrek naar rato berekend.

De kapitein vertrok daarop, na Coenradus beloofd te hebben spoedig eens weder te zullen komen.

"Kent u meneer Blerck?" vroeg de jufvrouw, die, tusschen haakjes, den naam voerde van De Blank, vermoedelijk een verbastering van La Blanche.

"Ik heb hem eerst even van mijn leven ontmoet," antwoordde Coenradus. "Ik zag hem nimmer te voren. Hij schijnt mij een regt lief mensch toe, een man van ondervinding, die oorlogen heeft medegemaakt en dus zoowat van alles moet weten."

"Dat is hij zeker," zei jufvrouw De Blank.

"En wat doet hij hier voor den kost?" hernam Coenradus.

"Hij is enrolled agent," was het antwoord.

"Enrolled agent, wat is dat?" vroeg Coenradus.

"Precies weet ik het niet," zei jufvrouw De Blank, "maar hij neemt zaken waar voor het Hof van den Magistraat."

"O," riep Coenradus, "zeker een advokaat."

"Ja," zei jufvrouw De Blank, en vervolgde: "om één uur tiffin wij, en om zes uur diner. Als u nu eens de Kaapstad wilt gaan zien kunt u dat gaan doen. U moet mij nu verexcuseren. Ik moet naar mijne huishouding gaan zien."

II.

COENRADUS DOET EEN WANDELING TE KAAPSTAD.

Coenradus, die reeds aan boord vóór het landen zijn Zondagsche kleeren had aangetrokken, nam hoed en stok en stapte uit om eens een kijkje in Kaapstad te nemen.

Het boardinghouse, waar zijn vriend hem had gebragt, lag in Pleinstraat. Die straat doorgaande kwam hij in Roelandstraat en bleef daar eenige oogenblikken staan.

Daar sloeg hij het oog naar den verheven Tafelberg, en kwam eindelijk tot 't besluit om dien vóór het diner nog eventjes te beklimmen.

Met zijne Hollandsche ideeën dacht hij: In een uur ben ik er op, één uurtje daar rusten en drie kwartier om terug te komen, daar de weg dan dalend is; dan ben ik in tijds voor het diner terug.

"Hoe gaat het pad naar boven?" vroeg hij den eersten zwarten jongen, dien hij ontmoette.

"Als jij mij twee ouwlap geef, zal ik jou dit zeggen," kreeg hij ten antwoord.

"Kereltje, ik heb geen oude lappen," zei Coenradus, "ik heb niets als nieuw goed."

"Jij is een mooije meneer, wat niet eens 'n ouw lap in zijn zak het nie," riep de zwarte bengel en ging zijns wegs.

"Hij wilde zeker mijn zakdoek hebben," dacht Coenradus, "maar die is nog nieuw en toch geen oude lap."

Coenradus wandelde verder en geen lust hebbende om iemand meer iets te vragen, gaf hij zijn reis naar den berg op en wandelde eenige straten door, hier en daar eens een weinig stilstaande om een winkel te bezigtigen, of om het getal ossen te tellen voor een wagen, of om te berekenen, hoelang zoo'n bamboes zweep wel zou wezen.

Na een goed uur te hebben gewandeld begon hij er aan te denken om zijne woning weder eens op te zoeken, doch hij wist glad niet waar hij heen moest. Gelukkig echter had hij boven de deur den naam van mej. De Blank gelezen en dien onthouden.

Een voorbijganger sprak hij aan en vroeg dezen beleefd of hij hem niet kon wijzen waar mej. De Blank woonde.

"Van het Boardinghouse?" vroeg de man. "Ja," antwoordde Coenradus.

"In deze straat, daar aan die regterhand juist voorbij die palmboomen."

"Dankie," zei Coenradus, en aangezien hij nog nooit een palmboom had gezien, ging hij maar voort, in de hoop van op de regterhand, het bordje wel ergens te zullen ontdekken.

Het duurde dan ook niet lang of hij vond het gezochte.

"U komt net op tijd," zei de jufvrouw; "wij hebben heden sassaatjes, en koud zijn ze niet goed. Ga u maar binnen, ik zal laten opzetten."

In het vertrek waarin Coenradus ging, zaten reeds twee heeren te wachten.

Coenradus groette, maar werd schaars terug gegroet, daar dat geen fatsoen is.

De twee heeren en Coenradus gingen dadelijk aan tafel zitten, toen de sassaatjes werden opgedischt.

Coenradus wist niet wat het was, doch volgde het voorbeeld der andere heeren, begon te eten, en 't smaakte hem nog al.

Ofschoon jufvrouw De Blank de heeren had verzocht met Coenradus wat te spreken, en in 't Engelsch hem had geschetst als "rather green," de heeren namen er geen

notitie van en vertrokken al spoedig, daar ze regt haastig schenen te zijn.

"Die heeren schijnen erg haast te hebben," zei Coenradus tot de jufvrouw, "en niet erg spraakzaam ; wie zijn ze ?"

"Ze zijn twee broeders McFlen, uit Schotland ; beide zijn klerken in de Standard Bank hier. Zij zullen van avond wel wat praten, maar daar ik uw naam vergeten was kon ik u niet aan hen voorstellen. Zij wachten totdat zulks eerst geschied zal zijn."

"Kennen ze Hollandsch ?" vroeg Coenradus.

"Neen," antwoordde de jufvrouw, "ze kennen het slechts zoowat op een manier. U zult hen echter wel kunnen begrijpen. Probeer maar."

Het gesprek duurde nog eenigen tijd en Coenradus nam zijn hoed en ging eens weer een kuijertje doen. Ditmaal begaf hij zich naar het hoofd, om te zien of hij zijn schip nog kon vinden. Dat gelukte hem spoedig, daar het het eenige schip met de bekende driekleur was. Een paar matrozen van het schip waren er ook, groetten Coenradus beleefd en vroegen : "Wel, passagier, blijf je hier voor anker, of stuur je met ons naar Mauritius ?"

"Ik blijf hier," zei Coenradus, "en hoop dat jullie altijd zulke goede reis zult hebben, als wij nu gehad hebben."

En nog sprekende met hen kwam plotseling kapitein Blerck aan en riep "Holla, meneer Willemse ! u hier ? Hoe gaat het ? Kom aan," en meteen nam hij Coenradus onder den arm, hem toevoegende :—"ga mee, heb lust in een glas bier en zoek juist iemand om mij gezelschap te houden." Coenradus ging mee en men begaf zich naar het Fountain Hotel, alwaar ze een bottel Kaapsch bier dronken, 't welk Coenradus erg lekker vond.

"Wat is dat voor bier ?" vroeg hij. "Dat is Berlener Weiss Bier," zeide de kapitein, "het wordt gebrouwen te Angra Pequena, eene Duitsche kolonie op de Westkust. Het is de voornaamste kolonie van Duitschland en de Engelschen hebben hun uiterste best gedaan om dat land in bezit te krijgen, doch Bismarck heeft geantwoord 'hebben is hebben' en zoo is het Duitsch gebleven. Nu, je weet zeker, waar een Duitscher zich neerzet, daar is ook een bierbrouwerij, en zoo zijn er nu te Angra Pequena reeds acht, die een handel over de heele wereld drijven. 't Is ongeloofbaar, maar het bier wordt zelfs in Duitschland veel gebruikt."

"Zoo," zei Coenradus, het kluitje slikkend, en de kapitein bestelde een tweede bottel.

Coenradus liet zich ook die goed smaken.

De Kapitein stelde Coenradus daarop voor een wandeling naar "de Kompagnies Tuin," anders gezegd "die Gouvernements Tuin."

Men ging en Coenradus stond er bewonderend over de fraaije, eeuwenoude boomen; en nog schooner waren zij in zijn oogen, toen hij vernam, dat die boomen waren geplant door zijn voorouders, waarvan misschien nog een achter-achter grootoom of zoo iets een handje had geholpen. Ook de woning van den Gouverneur werd hem gewezen, doch die viel hem sterk tegen. Hij had op platen in "de Aarde en hare Volkeren," zooveel residenties van Gouverneurs gezien, en zich dus een geheel ander denkbeeld van het Kaapsche Gouverneurspaleis gevormd.

Huiswaarts gekeerd en bij het Boardinghuis gekomen ging de kapitein mee naar binnen.

"Wij hebben een wandelingetje gedaan," zei de kapitein, "ik was blij een maat te krijgen. Zoo alleen is maar vervelend. Daarom heb ik den heer Willemse mee genomen."

"Ja, zoo alleen is maar vervelend," zuchtte de jufvrouw. "Ik heb mij dikwijls over u verwonderd, dat u niet trouwt. Ik verbeeld mij altijd dat u een man is die een vrouw nog al gelukkig kan maken."

De kapitein hield zich alsof hij er niets van begreep, en beet evenmin toe als een visch naar het lokaas als er onweer in de lucht is.

Een kopje thee met confijt gebruikt hebbende, vertrok de kapitein, na Coenradus beloofd te hebben dien avond om acht uur terug te zullen komen, daar hij dan misschien reeds iets goeds voor hem zou weten.

III.

COENRADUS VERNEEMT KAPITEIN BLERCK'S LEVENSGESCHIEDENIS.

Als beloofd, klopte kapitein Blerck ten 8 ure dien avond aan bij de woning van mej. De Blank. Coenradus deed hem open en bragt hem naar de voorkamer.

"Jongen," zei de kapitein, "ik heb goed nieuws voor

jou. Ik was daar zoo even bij mijn vriend den redacteur van de *Zuid Afrikaan*, en sprak hem toevallig van u. 'Wel,' zei de redakteur mij, 'er staat in de uitgave van gisteren een advertentie van den heer Blok, het Parlementslid voor Colesberg, die thans in de stad is, en een onderwijzer verlangt. Tot dus verre is er nog geen aanzoek gedaan; misschien dat u protegé er bekwaam voor is.' Ik heb hem verzocht, den heer Blok te willen meedeelen dat ik van iemand wist en dat hij mij eerst moest zien voordat hij iemand aannam. Nu als gij lust en roeping gevoelt, om met den heer Blok mee te gaan, zal ik hem er over spreken."

"Ik moet u van harte dank zeggen voor uwe goedheid," zei Coenradus, "en zal gaarne eenige betrekking aannemen, want luiheid en lediggang zijn des duivels oorkussens," voegde hij er bij met de verwaandheid den schoolmeester der derde klasse aangeboren. "Is de plaats verre van hier?" vroeg hij.

"Met den trein is het een-en-een-halve dag, zeg maar twee dagen naar Colesberg, en van daar vier uur naar de plaats van den heer Blok, die op de grenzen ligt," antwoordde de kapitein.*

"Op de grenzen!" riep Coenradus, "zoo bij de Kaffers? Bij die menscheneters? Daar ben ik waarlijk wat bang voor."

"Ben je gek!" zei de kapitein. "Ten eersten zijn de kaffers geen menschėneters, dank zij den arbeid der zendelingen, die hen ten volle hebben bekend gemaakt met de ondeugden der blauken; en ten tweede, wonen op de grenzen de Boeren van den Oranje Vrijstaat, een beschaafde natie, in vele opzigten ons vooruit, als b.v. in het prestige dat zij hebben bij de Naturellen, in onderwijs enz.; terwijl zij bij ons ten achteren zijn in 't maken van zooveel schuld, dat wij den interest er schaars van kunnen betalen, en om zulks nog te doen het aandeel hun toekomende in de inkomende regten wederregtelijk in onzen zak steken, 't geen eigenlijk niets anders is dan *stelen*. Enfin, ik zal morgen den heer Blok opzoeken en hem er over zien, indien gij de betrekking wilt aannemen."

*De kapitein liep in dit antwoord zijn tijd ettelijke jaren vooruit. Toen Sir P. Wodehouse hier Gouverneur was ging de spoorweg niet verder dan Wellington.—RED.

Toen Coenradus, na 's kapiteins geruststelling op het punt der menscheneters, had betuigd hoogst gaarne de betrekking te zullen aannemen, begon zijn vriend:—

"Ja, landsman, ik heb je gezegd, ik zal je het een en ander van mijn lotgevallen hier meedeelen. Misschien kan de ondervinding die ik op deed u nog van nut zijn.

"Zooals ik je zei, ben ik in 1839 naar hier vertrokken, met een zeilschip, *de Anna*, van Rotterdam, en hadden wij eene reis van 101 dagen. In dien tijd waren er nog geen stoombooten, zooal thans, en de Kaap leek ook niet zooals nu. Napier was toen Gouverneur en een ordentelijke man, die veel moeijelijkheden had met de partij van Stockenstroom. Die partij wilde het zwarte volk gelijk stellen met de blanken en daarvoor bedankten velen. Enfin, Stockenstroom kreeg het later toch op zijn kop. Ik bemoeide mij maar weinig met de politiek, en was de eerste acht jaren klerk op een prokureurskantoor. Daar leerde ik Engelsch en de Wet, zoodat ik dan ook door de hoven als een practicijn werd erkend. 't Ging mij goed, totdat eindelijk in 1848 de kafferoorlog uitbrak. Sir Harry Smith was toen Gouverneur en hij zocht naar bekwam officieren. Zijn oog viel op mij en hij liet mij roepen. Toen ik bij hem kwam, zei hij: 'Zoo, Bleickie, ik is blij met je kennis te maken,' en hij sloeg mij op den schouder en zeï: 'ik heb je noodig.'

"'Zoo, Excellentie,' zei ik, 'noodig, voor wat?'

"Wel,' zei de Gouverneur, 'ik wil je benoemen als kapitein over een afdeeling om tegen de kaffers op te trekken. Ik heb vernomen dat jij al meer kruid hebt geroken. Zal jij het aannemen?' vroeg hij.

"'Excellentie,' zei ik, 'ik moet één dag daarover denken. Ziet u, ik sta op het punt van te trouwen en wil mijn aanstaande vrouw er eerst over zien.'"

"Zoo! Was u dan ook verliefd van uw leven?" vroeg jufvrouw le Blank.

"Ja, jufvrouw, ééns was ik zoo 'n gek, maar 't zal geen tweede maal gebeuren."

"'t Is jammer," zei de jufvrouw, "u is nog zoo jong en ziet er zoo goed uit."

"Jou grootmoeder!" dacht de kapitein bij zich zelf en vervolgde:—

"'Wat, voor dit en dat,' zei Sir Harry, 'wat hebben wijven te doen met manszaken? Denkt jij dat Napoleon

of Wellington eerst met hullie vrouwens gepraat hebben voor ze slag leverden? Een soldaat moet op 't oogenblik gereed zijn, om daar te gaan waar zijn pligt hem roept. Vrouwens hooren in de kombuis, en nu, antwoord, ik heb geen tijd.'

"'Een soldaat blijft bij zijn eensgegeven woord,' zei ik, 'en als ZExc. mij den tijd niet wilt geven, dan moet ik bedanken.'

"'Basta!' riep Sir Harry, 'ruk maar op.'

"Ik vertrok, ging dadelijk naar mijn bruidje en deelde haar alles mee."

"En wat denkt je dat zij deed?"

"Zij gaf u zeker een paar lekkere zoenen," antwoordde jufvrouw De Blank.

"Mis, jufvrouw, zij zei ik was de grootste gek dien ze ooit gezien had en ging naar haar kamer! Ik wachtte een rukkie, maar zij kwam niet terug.

"Den volgenden dag ging ik weder, en dacht, zij zal nu wel zeker met tranen in de oogen mij om vergiffenis vragen. Maar jawel. Toen ik aanbelde en de meid mij open deed, zei die, de jufvrouw had gezegd, als ik kwam zij moest zeggen, dat de jufvrouw uit was."

"Foei," zuchtte jufvrouw De Blank, "hoe slecht! *Ik* zou dat niet gedaan hebben."

"Ik heb mij de zaak erg aangetrokken en was langen tijd ziek," vervolgde de kapitein. "Eindelijk ben ik het te boven gekomen en heb sedert dien tijd mij maar op mijn bezigheden toegelegd. Ik ben tot heden altijd in de Kaap gebleven, met uitzondering van mijn uitstapje naar den Vrijstaat. Ik denk dan ook hier te blijven totdat oude Hein mij haalt, ofschoon ik soms lust heb om te Bloemfontein te gaan wonen; 't klimaat is daar extra en de plek bevalt mij. Hier, mijn vriend, hebt je in korte woorden 't een en ander van mijn leven in dit land. Ik zou je meer er van kunnen vertellen, maar het zal je zeker weinig belangrijk zijn."

De kapitein dronk nog een kelkie wijn en nam afscheid.

Toen hij weg was, zei de jufvrouw: "Een snaaksch mensch. Zoo maar zoo een goede partij weg te gooijen. Wat zou u gedaan hebben in zijn plaats?"

"Ik zou mijn Grietje, als zij mij zoo had behandeld, op mijn kale knieëen gebeden hebben om mij weer in genade aan te nemen."

"U is een braaf mensch, u heeft een edel karakter," zei de jufvrouw, "maar wie is Grietje?"

"Zij is een meisje in Holland, aan wie ik verloofd ben, sedert twee jaar geleden."

"Zoo," riep de jufvrouw verrast "dan is u verloofd. 't Moet hard zijn, zoo ver van je bruidje weg te gaan."

"Ja," hernam Coenradus, "dat was het, maar wij hopen toch eenmaal te trouwen." Net sloeg de klok tien en het interessante onderhoud was uit.

IV.

COENRADUS MAAKT KENNIS MET DEN HEER BLOK.

Den volgenden dag kwam de kapitein met een vreemdeling bij het boardinghuis en vroeg om Coenradus te spreken. Deze was juist druk bezig met de *Maandbode* te lezen, toen de heeren binnen stapten.

"Hier is de jonge man," zei de kapitein, op Coenradus wijzende, en vervolgens den heer die bij hem was aanwijzende, "dit is nu Meneer Blok, van wien ik u gisteren avond sprak."

Beide heeren bogen op hun manier.

"Meneer," zei Blok, "ik hoor u wil ergens onderwijzer worden en ik zoek er een. U heeft zeker papieren uit Holland meegebragt, of heeft u die misschien in der haast op tafel in Holland laten leggen, zoo als ik van sommige moet hooren?"

"Mijne papieren heb ik in mijn portemanteau," zei Coenradus, "zal ik ze even gaan halen?"

"Ja, dat is goed," antwoordde Blok, "dan kan de kapitein die nazien. *Ik* heb van die affaires geen verstand."

Coenradus bragt de kostbare documenten en overhandigde ze aan den kapitein.

De kapitein keek ze aandachtig in en begon. "Hier is eerstens een extract uit het geboorteregister. Daaruit blijkt dat de heer Willemse levend geboren en van het mannelijk geslacht is. Verder is hier een doopacte, dus is hij ook gedoopt en heeft een naam. Dan een certificaat van lidmaatschap der Ned. Ger. Gemeente. Kapitaal! Dat slag menschen moeten wij hier hebben. Ten vierde een bewijs dat hij voldaan heeft aan de verpligtingen van de koepokinenting. Ten vijfde een bewijs dat hij heeft gediend als milicien te Roermond."

"Wat is dat voor een ding?" vroeg Blok.

" Een stuk van een soldaat," zei de kapitein.

" En ten laatste hebt je hier Certificaat van de Commissie, daartoe aangesteld bij Koninklijk Besluit van 13 April 1862, Staatsblad No. 43, dat Coenradus Willemse toegelaten is als Onderwijzer 3de klasse in de Provincie Friesland, voldaan hebbende aan alle bepalingen der Wet."

" Is dat nu in orde ?" vroeg Blok.

" Voor zooverre ik kan nagaan, ja," antwoordde de kapitein ;

" Dan heb ik lust u mede te nemen," zei Blok tot Coenradus. " Hoeveel gagie vraagt u ?"

" Dat laat ik aan u over," zei Coenradus, "ik ben onbekend met de prijzen in dit land."

" Wel," riep Blok, " ik zal uw passage voor mijn rekening nemen en dan geef ik u van den dag dat gij de school begint, £5 per maand met kost, inwoning en bewassching. Bevalt het u niet, dan kunt gij altijd wel ergens anders teregt. Maar nog wat, ken je muziek en zingen ?"

" Ik speel een weinig op het orgel en kan zingen."

" Nu dat is voldoende. Wij houden dat dan zoo afgesproken. Ik ben regte haastig en heb nog veel te doen. Zorg maar, overmorgen gereed te zijn ; dan kom ik u afhalen en gaan wij per spoor naar Colesberg. Daar wacht mijn kar mij en gaan wij dan van daar naar mijn plaats."

De heer Blok vertrok en de kapitein bleef zitten.

" Kapitein," zei Coenradus, " ik ben u veel verpligt."

" Sapperbleu, " antwoordde de oude vuureter, " ben je gek ! Ik deed slechts een kleine moeite en ben blij mijn landslui te kunnen helpen. Gedraag je nu maar goed en 't zal je wel gaan. Blok is een goede ferme boer en ik denk gij zult met hem kunnen accorderen.

Jufvrouw De Blank kwam binnen en nam plaats naast den kapitein op de sofa.

" Wel kapitein," zei ze, " sedert onze jonge vriend hier is, heb ik het genoegen u dikwijls te zien."

" Ja mijn hartje," antwoordde de kapitein, die erg in zijn humeur en nu minder bang voor de weduwe was, "maar overmorgen vertrekt hij weder."

" Wat !" zei de jufvrouw, die daarbij zoo bleek als een doek werd.

" Waarom wordt je zoo bleek ?" vroeg de kapitein, " je bent toch niet op den jongen man verliefd ?"

" O neen," stamelde Mej. De Blank " maar......"

"Nou ja!" viel Blerck in, "zulke knappe weduwvrouwtjes als u zijn nog gek genoeg om een jong mensch zijn hoofd op hol te brengen. Gelukkig voor mij dat ze van mijn nederig persoon geen notitie nemen."

"U kunt het misschien mis hebben," zei de jufvrouw met een zucht.

"Wat beteekent die zucht? Zeker ook een wensch?" zei de kapitein.

"Die toch nooit vervuld zal worden" antwoordde de dame.

Dat was voor den dapperen kapitein genoeg. Hij was een al te oude rot om te worden gevangen. "'t Heeft in lang niet geregend te Bloemfontein," zei hij tot Coenradus. "Als je nu in je nieuwe betrekking bent, moet je de kinderen maar fluks laten zingen. Daar houden de Boeren van. En Zondags trek je een ander gezigt als in de week. Dat boezemt respect en achting in."

"Is men gewoon Zondags zijn zwart laken aan te trekken en zijn zwarten hoed op te zetten op de boerenplaatsen?" vroeg Coenradus.

"Neen, dat doe je alleen als je naar de kerk gaat, maar op de plaats kan jij je daarom wat beter aantrekken als gewoonlijk in de week. Vooral zorgt je maar goede vrienden met den predikant te wezen, want die heeren hebben over het algemeen in de Buitendistricten een grooten invloed. Als je misschien op zee van de matrozen een paar vloekwoorden geleerd hebt, moet je die maar in de Baai gooijen. Die helpen je hier ook niet vooruit. Nu adio, ik moet gaan lunch nemen, misschien kom ik heden avond nog eens over."

En kapitein Blerck vertrok.

"Ik hoop dat hij van avond terugkomt," voegde Coenradus zijn hospita toe.

"Ik ook," zei deze, "ik mag hem gaarne."

Men ging ook lunch nemen, en de twee Schotten waren even beleefd als den vorigen dag.

In den namiddag deed Coenradus weer een wandelingetje door Kaapstad, maar tegen den avond was hij bij tijds terug, daar de jufvrouw hem bij zijn uitgaan nog had nageroepen "Meneer, denk er om, we dine at seven."

Na het diner ging men in de voorkamer en zat daar tot negen ure te vergeefs op den kapitein wachtende, tot groot verdriet van Mej. de Blank, die onophoudelijk vroeg

"waar of de kapitein toch blijft!—Ik wonder of hem geen ongeluk is overkomen.—Daar hoor ik iets," enz.

Doch alles was larie, en men moest maar besluiten om te gaan doen wat zelfs de wijze koning Salomo onder die omstandigheden ook zou gedaan hebben, namelijk te gaan slapen.

Den volgenden morgen was Coenradus vroeg op en ging een bezoek brengen aan de Parade, waar het dien dag vendutie was.

Een grooter rommel kan men zich niet voorstellen, dan wat Woensdags en Zaturdags daar wordt opgeveild. Men vindt er van alles:—kisten beschadigde goederen, als hoeden, tabberdgoed, pepermunt, koffie, suiker, rijst, dadels, oude boeken, kleeren, meubelen, en dan nog koeijen, ossen, paarden, ezels, honden, in één woord een regte rommel.

Daar stond een afslager en riep na het kleppen der bel: "Maak een bod voor een 'donderslag', om een of meer dozijn te nemen."

"Wat zou dat beteekenen?" dacht Coenradus. Hij ging nader en vond uit dat men bezig was het boekje genaamd "De Donderslag der Goddeloozen" op te veilen.

Meer dergelijke ondervindingen op de Parade opgedaan hebbende, ging Coenradus ontbijten en daarna een langen brief schrijven aan zijn Grietje te Dokkum, in het vaderland, haar zijn geluk mededeelende, haar trouw belovende en haar voorrekenende, dat als hij nu maandelijks £4 kon overleggen, hij in vijf jaar tijds genoeg kapitaal zou hebben om haar te trouwen. En wat zouden ze dan gelukkig zijn!

"Arme ezel," zou de kapitein gezegd hebben, zoo deze den brief had gelezen.

De kapitein las den brief echter niet, maar wat hij wel deed was, na het ontbijt Coenradus te komen aanzeggen dat hij hem den volgenden morgen vroeg zou afhalen om hem naar den trein te brengen, hebbende hij zulks den heer Blok beloofd, die alsdan mede daar zou zijn.

Zoo gezegd, zoo gedaan. De kapitein kwam op het afgesproken uur, Coenradus betaalde zijn logies, nam afscheid van jufvrouw De Blank en ging met den kapitein naar het station alwaar zij den heer Blok reeds wachtende vonden. Na hartelijk afscheid genomen te hebben van zijn Kaapschen vriend, stapte Coenradus met

den heer Blok in, het fluitje ging en weg trok men naar Colesberg, waar wij onzen held in het volgende hoofdstuk hopen te zullen ontmoeten.

(Wordt Vervolgd).

Koloniale Wolboerderij.

Twee inwoners van Kaapstad, Redman en Diemers, in de wandeling "pennelikkers" genoemd, waren laatst op reis door de Karroo naar het binnenland. Het was Redmans eerste lange reis landwaarts in. Het dor en verlaten voorkomen van het veld trof hem daarom des te meer. Geen boomen, maar zand en klipsteenen, klipsteenen en zand; ziedaar al wat hij uren aaneen te zien kreeg. Neen, niet *al*, maar *bijna al*. Want daar waren er toch ook weinige half kale, stompige boschjes, doch slechts hier en daar, en zoo ver uiteen, alsof zij zich om malkanders gezelschap schaamden. En wel mogten zij zich schamen, want zij geleken meer op versleten, afgewerkte bezems dan op levende planten.

En toch had Redman zoo dikwijls vernomen dat het schapenvleesch, dat hij te Kaapstad te eten kreeg, uit "die Karroo" kwam!

Weldra zagen zij een boerenwoning en passeerden een kudde schapen, die in goede conditie en wel bewold was. Zij spanden daar uit en de boer, dien wij Petersen zullen noemen, noodigde hen naar binnen om 'n koppie koffie te drinken. En daar geraakten zij aan 't praten over die toestand van die land, die prijs van wol, enz.

"Maar waarvan leef jou schapen?" vroeg Redman.

"Wel, die wei is deze winter heel ordentelijk," antwoordde Petersen. "Die schape het genoeg te ete. Ziet

u, die wei langs die pad wordt vernield door schape van togtgangers en andere, en is daarom die slechtste op die plaats."

Redman was haast even verbaasd een boer te vinden die niet klaagde, als te vernemen dat schapen konden aarden op hetgeen hij aanzag voor drooge stokjes.

Tegen zononder kwamen de reizigers bij een ander boerenhuis. De schapen werden er juist in de kraal gejaagd. Hoe verschilden zij niet van Petersens! Sommigen waren zoo goed als kaal. De wol van andere hing aan lange flarden. Het meerendeel was brand mager. In de kraal gekomen gingen de dieren aan het schuren tegen de mestmuren, die reeds als behangen waren met stukjes wol.

Een der stedelingen zeide :—" 't Is amper nie noodig om die schape te scheer."

" Ja," antwoordde de boer, " dit 's baijang lastig."

Stedeling :—Maar wat mankeer die schape?

Boer :—Zulle het brandziekte.

Stedeling :—Op die ander plaas lijk die schape gezond.

Boer :—Ja, Petersen het 'n dip en wasch die schape. Hij is altoos met hulle in die weer,—zelfs al is hulle nie brandziek nie. Hij neem al te veel moeite.

Stedeling :—Doter jij jou kinders als hulle ziek is?

Boer :—Wel zeker! maar hulle krij geen brandziekte.

Den volgenden ochtend gingen de reizigers voort. Redman kon niet begrijpen hoe het kwam dat het veld er als bedekt met witte bloezems uitzag, totdat hij uit de kar was geklommen om het verschijnsel te bekijken en bevond dat de bloesems niets anders waren dan vlokjes wol, die aan de boschjes kleefden. Toen kon hij begrijpen waarom de schapen er zoo verweerd en hun vliezen er als uitgerafeld uitzagen.

Een paar maanden later kwam een der reizigers op de terugreis weer bij Petersen aan en ondervroeg hem omtrent de brandziekte en zijn geneeswijze. Zat er een insekt achter? of kwam het kwaad uit het bloed?

" Ik weet nie wat dit is, en dit kan mij ook nie schele wat dit is," zei Petersen. " Maar één ding weet ik :—Ik roei dit uit deur te dip. Dit is genoeg voor mij."

Diemers had gedurende zijn reis overal veel vragen gedaan omtrent de brandziekte, en toen hij Redman weêr tegenkwam vergeleek hij zijne ondervindingen met die van deze.

Diemers was bij geval geweest op eenige boerenplaatsen, waar de schapen met zorg werden gewasschen en schoon gehouden; terwijl Redman meestal achterlijke boeren was tegen gekomen, die alles den ouden sleur lieten gaan, maar die toch, hoe slecht er ook aan toe, zich tamelijk gelukkig schenen te gevoelen, en niet te verlangen rijker te worden dan hunne vaderen waren. Hij had echter opgemerkt dat zij heel wat klagten hadden over de winkeliers en de slechte tijden. Daarbij was het hem gebleken dat de bevolking overal aan het toenemen was. Op plaatsen waar, naar Diemers hem vertelde, vroeger slechts één boer had gewoond, waren nu twee, drie en zelfs vier huisgezinnen, elk met een afzonderlijke woning en allen blijkbaar onderling verwant, want zij noemden malkaar oom, en tante, en neef en nicht. Aan kinderen was er geen gebrek, en ouders zoowel als kinderen zaten goed in 't vleesch en namen de wereld gemakkelijk op. Hoe deze bewoners aan kost en kleeren kwamen was hem een raadsel; want meestal hadden zij slechts enkele schapen en bokken en sommigen hunner volstrekt niets. Werken deden zij zelden, althans voor zoo ver als hij kon zien. De vrouwen dier mannen zaten doorgaans met overeengeslagen handen, en deden niet veel met de naald. Eens had hij een meisje tabakzakken zien borduren, om aan gaanden en komenden te verkoopen. Deze was de eenige tak van het Kaapsche fabriekwezen in verband met den uitvoer die hem op de boerenplaatsen was onder de oogen gekomen. Hij had nergens een vrouw zien kousenbreijen. Trouwens dat zou een overtollig werk zijn geweest, daar men in die streken niet veel aan het kousendragen deed.

"Wel," zei Redman, "hier hebt je nu menschen, die *arm, maar toch tevreden* zijn—twee hoedanigheden die uiterst zelden te zamen in de hedendaagsche wereld worden gevonden."

Diemers hield echter vol dat zoolang als zij *arm* waren zij niet *tevreden* behoorden te zijn.

Het komt mij voor, dat in dit verschil tusschen Redman en Diemers niet alleen de questie der brandziekte, maar de gansche eindelooze strijd tusschen de stedelijke en de boerenbevolking des lands ligt opgesloten.

Redman, die er voor was een ieder te laten doen wat hem goed dunkt, zeide:—Waarom zou 'n mensch die genoeg

heeft niet daarmede mogen tevreden zijn? Dit is toch een vrij land!"

"Ja," antwoordde Diemers, "maar *heeft* hij wel genoeg? Zag je niet hoeveel beter Petersens plaats er uit zag dan die van zijn buurman? Het huis was veel mooijer en gerieflijker. De tuin en het gezaaide waren ommuurd. De watervoren waren in uitstekende orde Alles zag er netjes en bloeijend uit. En terwijl wij bij Petersen goed wit boerenbrood konden te koop krijgen, kon de ander ons niets verschaffen, omdat hij zelf geen brood, slechts mager vleesch, te eten had. Is dat nu wat jij 'genoeg' noemt?"

Redman :—Maar als de man zonder brood tevreden is, wat gaat òns dat aan?

Diemers :—Maar is hij wel tevreden? Hij deed niets dan knorren over slechte tijden en winkeliers. Petersen daarentegen klaagde slechts toen wij hem vroegen waarom buurman zijn schapen niet schoon hield. "Ja," antwoordde hij, "die kerel wasch hulle nooit: en dan kom hulle oorloop in mijn veld en mijn schape aansteek; en dan moet ik aldeur wasch en over wasch. De eenige raad wat ik nou weet is, mijn weiveld aan die kant maar ongebruik te laat leg, omdat mijn schape daar altoos die brandziekte opdoet."

Redman :—Hoe weet hij dit?

Diemers :—Door ondervinding. Weiden zij daar, dan krijgen zij de brandziekte, houdt hij ze er van daan, dan blijven zij schoon.

Redman :—Waarom omheint hij zijn plaats dan niet?

Diemers :—Omdat hij het nu nog niet kan betalen. Voorts heeft een boer mij verteld dat heiningdraad de besmetting niet keert. De brandzieke schapen schuren tegen de staanders; de besmettende stof of het insektengebroed blijft er aan steken, en andere schapen die daaraan raken worden aangestoken.

Redman :—Maar klipmuren zouden toch de besmetting keeren.

Diemers :—Dat zou nog te bezien zijn, indien de muren bestonden uit losse klipsteenen. En andere muren kan Petersen niet bouwen, want er is geen water om klei te maken. Buitendien zijn zelfs klipmuren buiten de kwestie, wanneer de klipsteenen van verre moeten worden aangereden. Je hebt immers zelf gezien dat er bijna eindelooze

vlakten zijn zonder een enkelen lossen steen. Klipbreken kost geld.

Redman :—Wel, welken raad geeft je dan? Je wil toch niet een geheel volk dwingen!

Diemers :—Misschien niet. Boeren met onbesmette schapen zullen maar moeten doen wat zij kunnen, en zij die reeds brandziek zijn zullen brandziek moeten blijven. Dan zullen de koppige onverschillige boeren wel bankroet gaan—zoo zeide men mij naar den kant van Graaff-Reinet. Dat distrikt was een twintig jaar geleden schatrijk en had zoo te zeggen geen verbonden plaatsen. Nu zijn er maar weinig zonder verband voor de volle waarde er op.

Redman :—In andere distrikten zeiden vele boeren mij, dat zij ter naauwernood de renten op de verbanden konden betalen. En de winkeliers klaagden, dat zij hunne rekeningen niet konden vereffend krijgen door de boeren, omdat al het geld naar de verbandhouders gaat.

Diemers :—Ja, dat heb ik ook gehoord; maar in vele gevallen hebben de winkeliers zelven schuld er aan.

Redman :—Hoe zoo?

Diemers :—Zij geven te lang crediet, en brengen de boeren in verzoeking om meer te koopen dan zij kunnen betalen.

Redman :—Dat zal zich wel eerlang van zelf verhelpen. Of anders zullen de winkeliers en verbandhouders zelven eerlang boeren moeten worden.

Diemers :—In dit geval zouden wij spoedig een Brandziektewet over het geheele land krijgen. Maar waarom moet een man als Petersen intusschen schade lijden door de luiheid van zijne buren?

Redman :—Noem het geen luiheid, misschien weten zij niet hoe hunne schapen te genezen.

Diemers :—Dan zouden zij dat bij Petersen kunnen gaan leeren.

Redman :—Maar een man als Petersens buurman heeft zelfs geen brood; hoe zou hij dan wasch- en dipmiddels kunnen koopen?

Diemers :—Indien hij zijn schapen waschte zou hij beide kunnen koopen. De eerste de beste winkelier zal hem "dip" op crediet geven. De wol die hij daardoor redt zal betalen voor de "dip" zoowel als voor het brood, en hem later nog in staat stellen zich een boerderij voor een zijner kinderen aan te schaffen.

Redman:—Wel, mogelijk hebt je gelijk.

Diemers:—Je zeide daar zoo even, dat een volk niet kan worden gedwongen. Maar is dit wel waar? Breken de kinderpokken onder ons uit, dan onderwerpen wij ons aan dwang en allerlei ongerief om de verspreiding der pestziekte te verhinderen. De brandziekte doet nog meer kwaad dan de pokziekte.

Redman:—Ik voor mijn part zou toch nog liever de brandziekte onder mijne schapen dan de pokken onder mijne kinderen willen hebben.

Diemers:—Natuurlijk. Maar jij behoeft geen van beiden te hebben. Hoe het zij, de brandziekte kan uit het land uitgeroeid worden. De vraag is nu deze: Indien een man volhoudt met, uit pure onverschilligheid, zijn buren schade te berokkenen, moet hij dan niet tot zijn pligt gebragt worden?

Redman:—Maar de boeren, zij in elk geval die arm zijn, behooren tijd te krijgen.

Diemers:—Hoe meer tijd zij krijgen, hoe armer zij zullen worden.

Redman:—Hebt je mij niet verteld, dat de boeren in sommige distrikten beginnen in te zien, dat het noodig is de brandziekte te bestrijden,—dat enkelen hunner waschkuilen en waschkralen hebben aangelegd, dat anderen hunne schapen met de hand wasschen en dat de plaag langzaam aan 't afnemen is? De slordige boeren zullen dus één dag maar zeer klein hoopje zijn.

Diemers:—Maar waarom, zelfs indien wij bereid zijn zulke kerels hun eigen ondergang ongehinderd te zien te gemoet gaan, moet den Petersens intusschen de moeite en kosten worden aangedaan van gedurig hun schapen te dippen en te wasschen? Is het regt, dat zij gestraft worden voor de slordigheid en vadsigheid hunner buren? Werkzame en zorgzame boeren hebben aanspraak op bescherming tegen kerels van tegenovergestelden aard.

Redman:—Waarom schut Petersen niet de schapen die op zijn grond komen?

Diemers:—Dat zou leiden tot een heel pleizierig leven met zijn buren. Zij zouden al dadelijk wraak nemen door zijn paarden te schutten.

Redman:—Maar Petersen zou er het beste aan toe zijn; want de schutwet stelt een zware boete op brandzieke schapen.

Diemers :—Ja op brandzieke schapen die moedwillig worden gejaagd naar de plaats van een boer, niet op die welke enkel overloopen.* De boeren kunnen bovendien malkanders vee niet altoos door naar het schut zenden, zij zouden hun tijd beter besteden met hun schapen te wasschen.

VEEBOER.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 38.—JANUARIJ 1887.

a). *Paardensprong Raadsel.*

sterk	Ring-	Dat	land	om-	komst	sterk.
met	is	vreemde	land	ook	en	zich
af-	pek,'	is	blijft	En	noch	zeden
Dat	drijft.	aan	* Dat	aard	enge	Dat
buit-	wal	en	't	er	het,	d'een-
trouw	En	Gordt	land,	vesting-	be-	geen
sterk-	dragts-	Wat	band ;	had	muur	werk,

* Dat is 't eerste woord.

b). Welke overeenkomst is er tusschen een viool en een haan?

c.) Maak uit "*egnuiillto*" een Fransch woord, maar doe goed uw best; want het heeft al menigeen het hoofd gekost.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Februarij en Maart raadsels verschenen zijn, en zende dan alles te gelijk of zoo veel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Tot 1 Februarij wachten we nog oplossingen in, loopende over het laatste kwartaal des vorigen jaars.

* Diemers vergist zich hier. Indien brandziek vee komt overschrijden, dan moet de eigenaar dubbel, en indien het in aanraking komt met het gezonde vee van een ander, viermaal de gewone boete betalen. Jaagt men *moedwillig* brandziek vee op het veld van een ander, dan loopt men gevaar nog zes maanden dwangarbeid op den koop toe te krijgen. Zie de 45ste Sectie van Ordonnantie No. 16, 1847.—RED.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

Vooraf aan onze lezers volgens oud vaderlandsch gebruik, veel Heil en Zegen toegewenscht bij den aanvang van een nieuwjaar!

Mogt ieder in zijn stand, in 1887, in huis in hart en werk gezegend worden! Mogten onze landbouwers, en vooral de wijnboeren, een jaar van vernieuwden voorspoed ingetreden zijn, en mogt het zoo noodzakelijke Departement van Landbouw in dit jaar toch tot stand komen! Mogt het *Z. A. Tijdschrift* de oude ondersteuning blijven genieten, tal van nieuwe inteekenaren bijkrijgen en van achterstallige betalers de "verschuldigde" penningen ontvangen! Zoo zij het!

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

De Ed. heer Lourens van der Bijl is in welstand onder ons teruggekeerd, met een schat van kennis, boerderijzaken betreffend, op zijne wereldreis opgedaan. Wij hopen dat ZEd. die kennis niet onder een korenmaat zal bergen; maar door woord en pen aan zijne mede-Kolonisten meedeelen. "Als men verre reizen doet, dan kan men veel verhalen," luidt het oude liedje, en wij verbeelden ons dat de heer Van der Bijl wel een boek zal kunnen schrijven van hetgeen hij in Australië, Amerika en Europa gezien heeft. Een reeks artikelen van zijne hand, voor het *Z. A. Tijdschrift* zou door ons en onze lezers zeer op prijs gesteld worden. Misschien is ZEd. nog wel de aangewezen man om onze eerste Minister van Landbouw te worden! Wie zal het zeggen?

Met verwijzing naar hetgeen in een vorig nommer gezegd werd over het exporteeren van druiven in kurkstof gepakt, dient dat per *Pembroke Castle* in 't begin der vorige maand twee vaten Spaansche druiven alhier aangebragt zijn. Met uitzondering van de bovenste laag waren zij in uitmuntende conditie. Eenparig echter erkenden de proevers dat zij verreweg niet zoo geurig van smaak zijn als onze Kaapsche druiven; en de analyse van Prof. Hahn bewijst dat zij veel minder suikerdeelen

bevatten. Een spoorslag te meer om in dit saizoen proefnemingen op eenigszins groote schaal naar de Europésche markt te doen.

Van de "Kaapsche Wijn-, Spiritus- en Vruchten-Export Maatschappij" (Beperkt) hebben wij het prospectus en de inteekeninglijst ontvangen. Het kapitaal is gesteld op £50,000 in 10,000 aandeelen van £5 elk. De opbetaling is zeer gemakkelijk gemaakt, alle 6 maanden £1; dus indien noodig, kan het volle bedrag niet binnen de 2½ jaar opgeroepen worden. Wij wenschen van harte dat de Maatschappij tot stand mag komen; maar herhalen onze vrees, reeds vroeger uitgesproken, dat er onder de wijnboeren weinig aandeelen zullen genomen worden; en dat, als de kooplieden en andere belangstellenden niet zelf de zaak doorzetten er niets van teregt komt. Het was ons lot, op eene vergadering van wijnboeren tegenwoordig te zijn, waar na veel pleitens en aanprijzens geen enkel aandeel genomen werd. De algemeene klacht was: "wij hebben geen geld." Terwijl een der aanwezigen, een man van invloed, opmerkte: "De kooplieden hebben verkeerd gehandeld om de lijsten *eerst* naar ons te zenden. Zij moesten eerst voor het grootste gedeelte der aandeelen geteekend en dan de lijsten naar buiten gezonden hebben. Wat er dan nog aan ontbrak konden zij ons gevraagd hebben te nemen, dan stond de kans van welslagen beter." Wij deelen die zienswijze niet, en geven dit slechts als een staaltje hoe men op sommige plaatsen over een *nieuwe* wijnmaatschappij denkt. Wat bij vorige gelegenheden over goudspeculaties gezegd is, behoeven we niet te herhalen. Maar is ons voorstel, om de Paarlsche Wijnmaatschappijen zamen te smelten en er uitbreiding aan te geven, al ooit in ernstige overweging geweest? Zouden de Kaapsche ontwerpers van eene nieuwe maatschappij, liever dan de zaak geheel te laten verongelukken, als het daartoe komen moet, niet eens een poging in die rigting kunnen wagen? Ons komt het voor, dat mannen, die in de bedoelde maatschappijen reeds betrokken zijn, op die wijze gemakkelijker tot het nemen van meerder aandeelen te krijgen zijn en het doel op die wijze bereikt kan worden.

Onze menschen waren al te gerust over de *phylloxera*, daarom dan ook dat de ontdekking van vier nieuwe met het verwoestend insekt besmette plaatsen te Moddergat velen op onzachte wijze wakker geschud en overtuigd heeft, dat de pest, zooals men meende, volstrekt niet uitgeroeid is. De *Wijnberg Times* is uiterst ontevreden met het rapport van den heer Péringuey aan den Kolonialen Secretaris, waarin de heer P. erkent, dat hij die plaatsen in het afgeloopen jaar slechts *eenmaal* bezocht heeft; hoewel hij wist dat zij aan het besmette centrum grenzen. "Daar onze wijngaarden," zegt genoemd blad, "een kapitaal

van meer dan dertig millioen vertegenwoordigen, behoort het Gouvernement, door middel van den Agent Generaal te Londen, de bekwaamste mannen te ontbieden om de phylloxera te bestrijden." Hij geeft voor, dat de heer P. het gewigt van zijn post niet schijnt te beseffen, en wil tevens weten waarom men Prof. MacOwan op zijde geschoven en de heer Péringuey aangesteld heeft? Daar wij geen lust hebben in kwesties te treden, waarin personen tegen elkander afgespeeld worden, en ook niet bevoegd zijn te oordeelen over de bekwaamheid van deze heeren, zullen wij er niets meer van zeggen dan dat het rapport van den heer P. ons ook wel eenigszins bevreemd heeft. Is er iets noodig, dan is het verdubbelde waakzaamheid en een getrouw nakomen van de Phylloxera-wet. Men duide het ons niet kwalijk dat we nog eens herhalen hetgeen wij deswegen in het Maart no. verleden jaar schreven: "Het komt er nu maar op aan, dat men zich strikt aan de letter der wet houdt, en steeds doordrongen blijft van het gevaar dat ons bedreigt. Laat ons den armen buurman wiens wijngaard uitgeroeid is, op alle manieren helpen; maar niemand leene er een hand toe om, op welke wijze ook, de wet te ontduiken. Van vriendschap kan in dat geval geen sprake zijn; een ieder zij op zelfbehoud bedacht."

Een paar vragen nog: hoeveel Amerikaansche stokken zouden er wel in de wijndistrikten geplant zijn in het jaar dat nu is verloopen en sedert de phylloxera bij ons ontdekt werd? Het Gouvernement late dit eens door de Magistraten en Veldkornets onderzoeken en neme maatregelen volgens bevinding. Zou het ook niet goed zijn om de Phylloxera-wet op nieuw te publiceeren? menigeen heeft den inhoud reeds vergeten.

Van wijn op thee is een heele sprong, ofschoon men er in onze dagen nog al van hoort. Wij bedoelen van het *drinken*. Daarover wilden we evenwel nu niets zeggen, maar wel van het *planten*. Het berigt dat de heer George Webb, een boer te Bathurst, in de Oostelijke Provincie, een proef genomen heeft met 800 theeboompjes te planten, is in zooverre goede tijding, en wij wenschen hem alle succes en vele navolgers. Op het eiland Ceylon was de theecultuur voor 5 jaren zoo goed als onbekend, toch heeft zij in de laatste jaren zulk een vlugt genomen dat de uitvoer van thee van Ceylon reeds zeer nabij aan dien van Java komt, dat meer dan een halve eeuw in de theecultuur achter zich heeft. Van de Maatschappij van Nijverheid en Landbouw te Batavia ontvingen wij met veel dank een belangrijk boekske getiteld: "Ceylon en Java, Aanteekeningen van een theeplanter, door G. Mundt, Administrateur van Parakansalak." De inhoud kan in dit land, misschien later, zeer van pas komen en daarom zullen we het boekje als goud bewaren. In 1850 was de uitvoer van thee uit geheel Britsch Indië, Assam ingeslo-

ten : 230,500 lb. vertegenwoordigende een bedrag van £19,000 en in 1885 : 68,763,458 lb. hebbende eene waarde van van ruim £4,000,000. Dit geeft ons eenigszins een denkbeeld. Wat ons trof was, dat, ofschoon wij hier te lande 4 shillings per lb. voor ordinaire thee betalen, de beste op Ceylon omtrent 6 pence geldt. De heer Mundt heeft de zaken op Ceylon met een kennersoog beschouwd, en tusschen dat eiland en Java zeer nuttige vergelijkingen gemaakt. Hij meent dat, daar er op Ceylon roofbouw gepleegd wordt, het hoogste cijfer weldra bereikt zal zijn. Voor uittreksels hebben wij nu geen ruimte, later welligt, als wij eerst zien dat de theeplant in Zuid Afrika aard heeft.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Het Schotsche blad *Kilmarnock Herald* geeft het volgende verhaal van het temmen van een wilden hengst door den vermaarden paardentemmer Sydney Galvaine. De hengst, *Lord Lyons* genaamd, was een fraai dier, maar zoo gevaarlijk, dat de eigenaar onlangs een geweerschot op hem lossen moest, om een man van zijne aanvallen te bevrijden. Het dier verloor daardoor het linkeroog. *Lord Lyons* werd nu, aan twee touwen van 10 voet lengte, in de renbaan gebragt, waar 200 toeschouwers bijeen waren. Hier greep Galvaine hem aan en dwong hem weldra, zich op genade of ongenade over te geven. Spoedig bragt men nu het paard zonder toom in de baan. Het volgde zijn overwinnaar rustig, bleef stilstaan of keerde om op zijn bevel en na eenige oogenblikken liep het zelfs achteruit, als Galvaine het gebood. Maar toen de hengst dit laatste een paar malen had gedaan, weigerde hij alle gehoorzaamheid, viel brullend, met open bek en tegen den kop getrokken ooren, op den paardentemmer aan en wierp hem op den grond. Men dacht dat Galvaine onder de hoeven van het woeste dier verpletterd was. Maar hij had onder het vallen den hengst een krachtigen zweepslag op den neus gegeven, stond snel weer overeind en begon het paard weer achterwaarts te laten loopen. *Lord Lyons* viel hem op nieuw aan, maar hij was op zijn hoede en weerde den aanval af, met de zweep. Zoo ging Galvaine voort, en toen de hengst de rijbaan verliet, was hij zoo gedwee als men verlangen kon. Hij liet zich door een vreemden man naar zijn stal terugbrengen, en den volgenden morgen liep hij op het eerste bevel achteruit. Galvaine beproefde nog met de zweep een aanval van hem uit te lokken, maar het dier bleef bedaard, en scheen nu den schrik er voor te hebben.

— *Bescherming!* Een doorslaand voorbeeld, tot welken wanhopigen toestand bescherming van wege den Staat voert, is te vinden in 't navolgende, wat wij ontleenen aan een opstel "Rusland's financiën en nijverheid."

"Het is een bekend feit, dat zoowel landbouwers als kooplieden in Rusland aanspraak meenen te hebben op den bijstand der regering, zoodra zij in verlegenheid komen. [Die strekking vindt men ook in onze Kolonie.] Toen het Gouvernement in 1885 van de suikercrisis in Warschau en Kiew—een gevolg van overproductie—hoorde, stond zij voor den uitvoer eene premie toe en bevrijdde de uitgevoerde suiker van belasting. Dit kostte aan de schatkist in een jaar £1,000,000, namelijk aan premien en aan kwijtgescholden belasting; de suikerfabrieken konden de gewone dividenden uitdeelen en de uitvoer werd driemaal grooter, maar toch is de prijs van ruim 2½d. op nog geen 2d. gedaald. Desniettemin neemt de productie voortdurend toe, van 700,000,000 pond in 1882/83 tot 1,090,000,000 pond in 1885/86, terwijl de Londensche markt, waar de meeste Russische suiker wordt verhandeld, nog van het vorige jaar overvoerd is. De regering heeft den 1 Julij ll. de premie afgeschaft en eene crisis is onvermijdelijk."

Toegenomen productie. Natuurlijk. En wat nu, nu de premie, die niet langer te betalen was, is afgeschaft? Nog veel wanhopiger toestand dan te voren, crisis—en geen geringe ook, denkelijk. Waren er geen premiën geweest, dan zouden de suikermakers te rade gegaan zijn met de vraag en de markt niet zoozeer met suiker overladen hebben!

"Ik hoorde onlangs," zoo schrijft een landbouwer uit Walcheren aan de *Midd. Ct.*, "in Zuid Beveland dat daar veel boeren hun zaaizaad nemen van oud koren en met een zeer goed succes. Men heeft een weinig meer zaad noodig per gemet, maar vergelijkende proeven hebben aangetoond dat oud koren meer oplevert dan nieuw zaad, terwijl men bij eerstgenoemde geen last heeft van pop of brand. Ik bemerkte tevens dat men in 't Goesche land zeer veel prijs stelt op gedurig vernieuwen van zaaigranen, en ik geloof dat ook de Walchersche boeren dat wel eens meer moesten doen. Op vele plaatsen wordt maar steeds van eigen gewonnen gewas gezaaid, en de praktijk heeft geleerd dat vernieuwing er verfrissching hoogst noodzakelijk is, wil men steeds een zware korrel oogsten. Die maatregel is gemakkelijk te nemen, want de boer uit Walcheren ruilt eenvoudig zijn zaad met dat van een kennis uit Zuid Beveland en omgekeerd."

Het ware te wenschen dat men in ons land hier ook meer op lette. Wij hebben in het afgeloopen oogstgetij de proef op de som gehad. In den ploegtijd kwam een vriend ons vragen of wij hem niet een

mud koren konden leenen: hij had nog een akker of wat te bezaaijen en kwam zaad te kort. Wij gaven hem een mud Du Toits koren: twee jaren oud en afkomstig van een ander distrikt. Dit zaaide hij naast zijn ander Du Toits koren. Toen nu in den oogsttijd zijn Du Toits koren zeer armoedig was en erg door roest beschadigd, was het mud zaad dat wij hem leenden in de prachtigste conditie, en leverde een vette, schoone korrel. "*Oud zaad* en *omruilen*"; wij vertrouwen dat onze graanboeren dit zullen onthouden.

Dr. Soxhlet, aangespoord door de belangrijkheid van het vraagstuk, heeft vergelijkende proeven genomen met het voeden van zuigelingen met koemelk en met moedermelk, waarvan hij de uitkomsten in het *Münchener Med. Wochenschrift* medēdeelt. Hem is gebleken, dat noch in de wijze van voeding der koe, noch in het verschil van de zamenstelling der koemelk en der moedermelk nadeel ligt voor de voeding der zuigelingen, maar uitsluitend in de zorgeloosheid waarmede de koemelk wordt verzameld en behandeld.

Door onreinheid van den stal en door vuil van de koe, door bedorven lucht en bijvoegen van vuil water worden tal van bacteriën in de melk gebragt, die deze bederven en in gisting brengen.

Hij acht het daarom noodzakelijk, de schadelijke bestanddeelen door verhitting der melk in gesloten fleschen te dooden en telkens als de melk op nieuw wordt gebruikt, er voor te zorgen dat de rest zuiver blijft. Daardoor is het mogelijk, de melk 3 à 4 weken goed te houden.

Het *Utr. D.* is ook van bevoegde zijde verzocht, nogmaals de aandacht van lezeressen en lezers er op te vestigen, dat melk is gebleken een der meest geduchte voertuigen te zijn *tot verspreiding en voortplanting van besmettelijke ziekten*, en dit gevaar alleen kan worden voorkomen door de melk niet te gebruiken dan nadat zij gekookt is en dus alle zich daarin bevindende smetstoffen of besmettingskiemen gedood zijn. Men kooke—zoo raadt genoemd blad aan—dus de melk.

Bij een landbouwer in de gemeente Havelte is met goed gevolg jenever aangewend tegen de varkensziekte, welke in die streken in den laatsten tijd vele offers eischte. Driemaal daags werd een maatje "bitter" ingegeven en op den zesden dag dezer behandeling waren alle aangetasten hersteld. Een tweede geval gaf dezelfde uitkomst. Een varken, eveneens lijdende aan de ziekte, sloeg men over, en dit dier alleen stierf.

"De menschen maakt men door jenever tot zwijnen; de zwijnen zelven herstellen er door."

Of—voegen wij er bij—de Natalezen met het oog op een mogelijke *varkensziekte* daarom de "vaderlandsche drank" met minder belasting het land inlaten dan Kaapschen brandewijn, zouden wij gaarne vernemen. Onze boeren zouden hunne varkens, meenen wij, even goed met Kaapschen brandewijn kunnen docteren. Drie glaasjes jenever per dag en dat voor een varken!

PLANT TOCH VRUCHTBOOMEN!

Uit Meiningen is in *Lw. Anz.* van 9 Oct. gemeld, dat in de Oostelijke gedeelten van de nabijgelegen Rhön de vruchten-opbrengst een geheel buitengewone is; de boomen hangen zóó vol, dat men aan velen hunner meer vruchten dan bladen ziet. Er is zoowel veel fijn tafelvruchten, als eene groote hoeveelheid appelen voor cider bestemd. Voor de Rhönboeren is een en ander een ware zegen; allé vruchten werden verkocht en zulks voor behoorlijke prijzen; kooplui uit de nabijheid en elders hebben groote massa's opgekocht; verscheidene hunner meer dan 1000 centenaars. Een eigenaar verkocht voor £200 aan appelen en Oberelschbach leverde 12,000 centenaars, alles naar West-Duitschland verzonden. Dergelijke resultaten worden ook meegedeeld uit Wegfurt a. B. en Heustreu. Naar de Rhöndorpen vloeit daardoor veel geld, wat men daar trouwens uitnemend gebruiken kan. Gemiddeld was de prijs per centenaar 3s. 6d. à 4s. Voor hen, die er gelegenheid toe hebben — — — alweêr eene vingerwijzing om toch vruchtboomen te planten! Want uitkomsten als waarvan hier boven sprake is, krijgt men zeker nooit, als men aan de vruchtenboomteelt zoo weinig aandacht wijdt als zulks te doen bij ons gebruikelijk is en helaas! gebruikelijk blijft!

Zoo schrijft de *Landbouwcourant.* In Z. Afrika kan er ook veel aan gedaan worden. Onze abrikozen werden in den laatsten tijd gretig gekocht. Honderden tonnen gewigts gingen naar Kimberley en zeer veel naar de geleifabriek.

DROOMEN DE DIEREN?

Of ook door dieren gedroomd wordt, is reeds herhaaldelijk ter sprake gebragt, herinnert het *Berl. Tgbl.* bij gelegenheid, dat daarin het navolgende wordt medegedeeld. Een in de Simeonstraat te Berlijn wonende groentenhandelaar bezat sints anderhalfjaar een zwarten grooten hond, wiens goedmoedigheid en vergenoegdheid in de buurt algemeen bekend waren. Klein en groot speelde met het dier, zonder dat ooit van eenige boosheid zijnerzijds iets gemerkt werd. Een groot vriend en verzorger van den hond was de 12jarige zoon der familie; deze knaap sliep met den hond in dezelfde kamer en vergat zelden het dier des avonds te stree-

len. Nu onlangs werd het geheele gezin midden in den nacht door een schrikkelijk hulpgeroep gewekt. De hond was om 3 uur, geheel in het donker, zonder eenige aanleiding plotseling opgesprongen, had zich op den knaap geworpen en dezen op akelige wijs gezigt en hoofd ontvleeschd. Naar men meent heeft de hond gedroomd en alleen ten gevolge van dat droomen den jongen aangevallen, want dadelijk na het gebeurde lekte het dier kwispelstaartend zijn offer de handen. De gewonde knaap werd dadelijk verbonden. Volgens den arts is het geval wel van zéér ernstigen aard, maar behoeft men voor kwade gevolgen niet bevreesd te zijn.

HET INKRIMPEN DER WOESTIJN.

Het is een reeds lang geconstateerd feit, dat de grenzen van het bebouwbare land in de Vereenigde Staten voortdurend meer Westelijk rukken en dat de woestijn door den meer en meer vallenden regen, steeds kleiner wordt. Van Canada tot Texas is dit verschijnsel geconstateerd. De beste gegevens komen echter uit Kansas. Tien jaren geleden was de geheele Westelijke helft van Kansas slechts op enkele plaatsen als weideland te gebruiken, tegenwoordig is zij juist het beste cultuurland van dien Staat. De bodem was altijd zeer dankbaar, doch de noodige regen ontbrak. In de omstreken van Dodge City viel vroeger jaarlijks slechts 10 duim water, nu is dit getal reeds 30. Wanneer de regenlijn zich met dezelfde snelheid als tot nu toe naar het Westen beweegt, dan is binnen 18 jaar de kunstmatige besproeijing in Colorado onnoodig. Den vorigen zomer is ook de bevolking zeer gestegen. Plaatsen, die sedert eeuwen uit dor Prairieland bestonden, bedekken zich met boerenwoningen en alleen in de laatste twee maanden is de grens van de woestijn 20 mijlen teruggedrongen. In de laatste 20 jaren is de grens van bebouwbaar land ongeveer 150 tot 200 mijlen Westwaarts gelegd. In Nebraska liggen in het midden van den Staat vruchtbare akkers, die twaalf jaar geleden woest lagen. Tot het jaar 1878 vond men tusschen Beaver-Creek en Cedar-Creek nergens water en heden is daar een menigte kleine vijvers ontstaan, in welker omtrek het heerlijkste gras groeit. Ook van de hooglanden in het verre Noordwesten berigt men hetzelfde. Zonder twijfel zijn al die veranderingen toe te schrijven aan de toename van den regen en staat deze weder in verband met de bebouwing van den grond. De Regering stelt zich voor dit verband wetenschappelijk te onderzoeken en zoo misschien het mogelijk te maken, dat de mensch der natuur in deze te hulp komt.

[In Noord Afrika, bij name in Algerië, neemt men juist het tegenovergestelde waar. En hoe is het met onze Noordwestelijke distrikten zoo als Namaqualand, Carnarvon enz.?]

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

DE IJSGROTTEN VAN ILETZK.

De stad Iletsk ligt in het zuidelijk gedeelte van het gouvernement Orenburg, in Rusland. Zeer rijke zoutmijnen bevinden zich in haar nabijheid. Het klimaat is geheel en al dat van vastland; de winter is zeer koud en de zomer zeer warm. 's Zomers rijst de thermometer tot 93 graden en 's winters daalt hij tot ver onder het vriespunt. Onder aan de zuidelijke helling van een 120 voet hoogen heuvel van gips zijn de holen, ten getale van elf aanwezig, geheel uitgegraven. De bewoners der huizen, die hier en daar aan den voet van den heuvel verstrooid liggen, gebruiken deze holen als kelders. Men had opgemerkt, dat gedurende den zomer lucht *zoo koud als ijs* uit sommige spleten van den berg te voorschijn kwam, en weldra werden deze spleten een weinig verwijd en in den zomer als bewaarplaatsen voor eetwaren gebruikt. Later werden in de rigting der spleten echte holen gegraven; naar den kant van den weg werden zij afgesloten door een soort van gang, waarvan de muren uit stukken gips en het dak uit hout of riet bestonden. Bovendien moet nog een min of meer goed sluitende deur worden genoemd, wanneer alle deelen opgesomd zullen worden. Zoodra men dezen kelder binnentreedt, wordt men getroffen door het belangrijk verschil tusschen de temperatuur der lucht buiten en binnen.

In de volgende woorden gaf de beroemde Engelsche aardkundige Murchison den indruk terug, dien een bezoek aan een van deze grotten in Augustus 1841 op hem maakte.

"Nooit zullen wij de onverwachte gewaarwordingen vergeten, welke wij in de grot ondervonden. Toen wij op den zeer sterk verwarmden grond voor den ingang stonden, wees de thermometer 90 graden. Onmiddellijk, nadat de eigenaar de deur opende, kwam ons een ijskoude luchtstroom te gemoet, waartegen wij ons verpligt zagen ons te beschutten. Op een afstand van drie à vier schreden van de deur, waar de brandende zon haar gloeijende stralen op den grond deed vallen, vinden wij vaten met half bevroren kwass (een Russische drank) en voorraad van onderscheiden aard. Een zachte helling voert ons weldra onder een natuurlijk gewelf, dat 12 à 15 voet hoog, 10 à 12 treden lang en 8 à 10 treden breed was. Stukken ijs hangen van de zoldering naar beneden en de vloer bestaat uit een mengsel van ijs en bevroren aarde."

Murchison had geen thermometer bij zich en kon dus de temperatuur der lucht binnen de grot niet bepalen. Hij deelt alleen nog mede, dat hij deze ijskoude duistere wereld eenige minuten later met voldoening verliet.

ALLES VAN PAPIER.

De papyrusrollen der Egyptenaars en de perkamenten der Grieken en Romeinen liggen ver achter ons. En hoever schiet men den bal mis, wanneer men alleen daarmede het papier vergelijken wil, meenende dat het alleen voor het drukken van boeken, tijdschriften en dagbladen wordt gebruikt.

Toen er voor de eerste maal over papieren boorden, hemden en plooisels gesproken werd, haalde bijna iedereen minachtend de schouders op; tegenwoordig gebruikt bijna iedereen ze, die eenige zorg voor zijn toilet draagt. Zonder dat er over gesproken werd, kwam het papier algemeen in gebruik voor kleinere voorwerpen: lijstjes voor schilderijen, platen en deurknoppen. Later kwamen de schuitjes en roeispanen van zamengeperst papier. De vervaardiging van papieren wielen voor spoorwegwagens, eerst als een dwaasheid uitgekreten, geschiedde met zóó gunstig gevolg, dat tegenwoordig op de groote lijnen tusschen New-York en Chicago in Amerika en op alle vertakkingen van den Northern-Pacific spoorweg meer dan 60,000 zulke wielen gebruikt worden. Eenige maanden geleden bragt een groote beddenwinkel in New-York spreien en kussens van papier in den handel. Uit repen Manilla-papier, die op elkander gelegd, gelijmd en met koorden van dezelfde stof omzoomd worden, worden dekens vervaardigd, die weinig wegen en toch in het koude jaargetijde veel warmte geven en een goeden naam hebben. Wanneer er kreukels inkomen, worden zij met een heet strijkijzer gestreken en zien zij er weder uit, alsof zij nieuw waren. Door papierbrij met eiwit, kalk en aluin te vermengen en over cirkelronde repen uit te strijken heeft men vaten en tonnen en andere voorwerpen gemaakt, die tegen een krachtiger stoot bestand zijn dan hout en veel meer gemak leveren bij de verzending van spiritus, petroleum enz. Een aanzienlijke fabriek stelt papieren slippers en sandalen, ja geheele schoenen en stevels van die stof ter beschikking van de burgers van New-York. Zij zijn waterdigt en men houdt er warme voeten in. Ja, zoo voortgaande van de eene verbetering tot de andere, heeft men geleerd uit papierbrij den vorm van den voet en van het benedenbeen na te maken, zoodat iedereen de schoenen en stevels kan krijgen, die hem het best passen. Verder tracht deze fabriek dagelijks nieuwe toepassingen te maken, die tot versiering van deurposten, vensterkozijnen, plafonds moeten dienen of die als tafeltjes kunnen worden gebruikt. En eindelijk zeggen onze

lezers, die zich daarbij onwillekeurig de kaartenhuizen hunner jeugd herinneren, "wij zullen misschien weldra het voorregt hebben in papieren huizen te wonen!"
— *La Nature.*

OVER BLOEDVERWANTSCHAP BIJ GEHUWDEN.

In een vergadering van een geneeskundig genootschap in Ohio heeft onlangs aangaande dit onderwerp de heer McKee eene belangrijke lezing gehouden.

Naar zijne meening is het er verre van af, dat bloedverwantschap bij gehuwden in den regel zulke treurige gevolgen na zich sleept als men gewoon is te gelooven. Vele van deze moeten, volgens hem, in plaats van aan de voorgewende oorzaak, toegeschreven worden aan geheel andere van physiologischen of hygienischen aard. Daarenboven—en deze opmerking schijnt al zeer juist—vestigt men altijd uitsluitend de aandacht op die gevallen, waarbij werkelijk treurige gevolgen worden opgemerkt, terwijl die, waarbij dit in geen opzicht zoo is, met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Het is er mede als met den vermeenden invloed dien de maan zou hebben op de weersgesteldheid!

Anderzins is de verhouding van doofstomme, idiote en krankzinnige kinderen, uit huwelijken van niet-verwanten geboren, ongeveer gelijk aan dat uit huwelijken van verwanten. Klaarblijkelijk kunnen deze laatsten in zooverre ongunstig zijn, omdat er meer kans is dat beide ouders een zelfden ziekelijken aanleg hebben; maar in dit geval is het gevaar niet grooter dan bij huwelijken tusschen niet verwanten, die beide in hetzelfde ongunstige geval verkeeren. Wat men hieromtrent zeggen kan is alleen dit, dat de kans grooter is bij verwanten dan bij niet-verwanten.

DE KINDERPOKKEN TE ZURICH SEDERT HET INTREKKEN VAN DE WET OP DE INENTING

In Mei 1883 heeft de bevolking van Zurich, verontrust door de heftige manifestatiën van den anti-inentingsbond, gestemd voor het intrekken van de wet, waarbij inenting verpligt was gesteld. De gevolgen van dezen maatregel zijn niet uitgebleven, gelijk men maar al te duidelijk ziet uit den volgenden, onlangs gepubliceerden staat, aangevende

De verhouding der sterfgevallen aan kinderpokken op duizend sterfgevallen in de stad Zurich.

1881	7	1884	11
1882	0	1885	52
1883	8	1886 (tot 1 Sept.)	85

Correspondentie.

"HANEN TE VUUREN."

Een correspondent schrijft ons naar aanleiding van een kennisgeving in 't *Tijdschrift* van Dec. ll.:—

"Zouden deze woorden werkelijk in verband staan met het kapoenen? Ik meen juist het tegenovergestelde 'Hanen te vuuren of vuren' beteekent hanen vurig te maken en ze degelijk naar de kippen te doen omkijken. De grootste last waaronder een 'hoenderboer' lijdt is, dat zijne hanen hunne echtelijke pligten op onverschillige wijze of in het geheel niet betrachten. Dat dit een nadeeligen invloed op de kippen uitoefent en schadelijk is voor den 'Eijerboer' behoeft geen betoog. Wil men dus goede leg-hennen dan moeten ook de hanen goed of vurig zijn, en om ze vurig te maken of te vuren dat is de kunst."

DE STINKVLIEG.

De beer C. G. Joubert, Camdeboo, zendt ons het volgende:—

"Met belangstelling heb ik voor een reeks van jaren de Boerderijberigten in uw blad vervat gelezen, tot niet weinig voordeel voor mij zelven, en ik hoop dat gij niet moede zult worden om daarmede voort te gaan. Het is nu omtrent vier of vijf jaren, dat wij hier met een verwoestende plaag in het gezaaide te kampen hebben, voornamelijk in garst en koorn, minder in haver, die dreigt om de vooruitsigten van den landman geheel te vernietigen. Het is een kleine vlieg die wij "Stinkvlieg" noemen, en die, wanneer aan stukken gedrukt, de reuk geeft van een wand- of weegluis. Zoodra het koorn opkomt is het insect in den wortel, en wanneer het in de aar komt is het in de aren en zuigt alle sap uit. Weet gij of een van uw lezers er geen raad voor? Hij die er raad voor geeft zal waarlijk de dankbaarheid van de landbouwers in dit gedeelte der Kolonie wegdragen."—Wij stellen volgaarne het *Tijdschrift* open voor hen die onzen correspondent met raad op dit onderwerp kunnen dienen.

